ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	266 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 1 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 1er Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4081 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ԱԽՏԱՆՇԱՆ

Զուգադիպութի՞ւն,— ճիշդ այն պահուն երբ Լոնտոն ճամբայ կը ցուցնէ Գերմանիոյ, լուծելու համար առկախ հարցերը, Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթը մեղադրանքներ կ'ուղղէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դէմ։ Կ'ամբաստանէ զանոնք թէ անկեղծ չեն, թէ արուեստական դժուարութիւններ կը յարուցանեն ...։

— «Անգլիա եւ Ֆրանսա չեն ուզեր Խ. Միութեան հետ համաձայնութիւն մը կնքել հաւասարութեան սկզբունքին վրայ։ Այդ երկիրները կ'ուզեն բանակցութիւնները շարունակել, համոզելու համար Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հանրային կարծիքը Խ. Միութեան բոլորովին երեւակայական յամառութեան մասին, եւ այս՝ միջանկեալ սակարկութիւններ կատարելու համար նախայարձակ պետութեանց հետ։ Անգլիացիները եւ Ֆրանսացիները կ'ուզեն ձեռք բերել համաձայնագիր մը որուն մէջ Խ. Միութիւնը պիտի ստանձնէ բեռը վերցնող բանուորի դերը ... Բանակցութիւնները սկսելէ ի վեր, 75 օրուան վրայ 16 օրեր տրուեցան Խ. Միութեան պատասխանին պատրաստութեան, իսկ մնացեալ 59 օրերը անցան Անգլիացիներու եւ Ֆրանսացիներու խուսափողական խաղերով։ Լոնտոնի եւ Փարիզի կառավարութիւնները արհեստական դժուարութիւններ դիզեցին, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ լուրջ տարակարծութիւններ կը տիրեն»։

Յօդուածագիրը ականաւոր դէմք մըն է, անդամ Գերագոյն Խորհուրդին եւ մտերիմը Սթալինի։ Այնպէս որ, սոսկ անհատական տեսակէտ մը չի ներկայացներ։

Ամէն պարագայի մէջ, Լոնտոնի կրկնակի կոչերը՝ Գերմանիոյ եւ Մոսկուայի սրտնեղութիւնը նոր ախտանշան մը կը մատնեն,— ծանրացում կամ պղտորում կացութեան։

Կը թուի թէ Լոնտոն անխուսափելի համարելով ընդհարումը, վերջին ճիգ մը կը փորձէ, ազդելու համար Գերմանիան, միեւնոյն ատեն պահելով բաց պատուհան՝ Մոսկուայի հանդէպ։

Ինչպէս ալ ուզենք մեկնել, եղելութիւնը մէկ է.— յարաճուն տագնապ խաղաղութեան ճակատին վրայ, իբրեւ հետեւանք Պերլինի եւ Հռոմի պատասխանատու դիրքին եւ խորհրդաւոր շարժումներուն։

Արդարեւ, միայն Տանցիկի շուրջը ստեղծուած մթնոլորտը, Հիթլէրի մարտական խումբերուն շղթայինչ համախմբումը, ինչպէս եւ Լեհերու ծովային տօնի առթիւ կատարուած հանդիսաւոր ցոյցերը եւ երդումը կ'ապացուցանեն թէ մթնոլորտը ելեկտրականով կը պղտորի։ Որքան կը զօրանայ «խաղաղութեան ճակատը», այնքան անհամբեր կը դառնան միւսները։

Նշանակալից պարագայ մը եւս.— Անգլիոյ մէջ այլ եւս չեն խօսիր գործածել Գերմանիոյ նշանախօսքերը,— գաղթավայր, «կենսական տարածութիւն» եւն.։ Անշուշտ իրենց հասկցած իմաստը տալով անոնց։

ՍԱՆՃԱՔԸ ՊԱՐՊԵԼ ՍԿՍԱՆ

Անտիոքէն կը հեռագրեն թէ Ֆրանսական զինուորները յունիս 29էն սկսան պարպել Սանճաքը, համաձայն Փրանքօ-Թուրք դաշնագրին։ Զոր. Քոլէ Պէյրութ գնաց, տեսակցելու համար մարզպանին հետ։ Սանճաքին Թուրքիոյ կցման գործողութիւնները սկսած են արդէն։

Փարիզի սուրիացի ուսանողները բաց նամակ մը հրատարակեցին, բողոքելով Սանճաքի յանձնումին դէմ, իբրեւ «բացայայտ խախտում Ֆրանսայի ստանձնած հանդիսաւոր յանձնառութեանց», որոնց համաձայն պիտի պաշտպանէր Սուրիան։ Նամակը Ֆրանսան կ'ամբաստանէ թէ «Սուրիան գործածեց իբրեւ սակարկութեան նիւթ եւ դէպ ի կործանում առաջնորդեց զայն, բաժնելով քմահաճ կարգերու եւ տնտեսական խռովութեան մէջ պահելով երկիրը»։

ՈՐՈ՞Ւ ԴԷՄ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ԷՐ ՏԱԼԱՏԻԷԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Փարիզի թղթակիցը կը գրէ թէ վարչապետ Տալատիէի ճառը մեծ տպաւորութիւն գործած է ամբողջ երկրին վրայ։ Տպաւորութիւնը խիստ մեծ եղած է այն պատճառով, որ կարգ մը շրջանակներու մէջ …ուած էր լաւատեսութիւն տիրել, թէ կացութիւնը բարւոքած է։ Քաղաքական շրջանակներ կ'ըսեն, թէ Պ. Տալատիէի ճառին իմաստը այն է, որ Ֆրանսա անմիջապէս զինուորական օգնութեան պիտի փութայ Լեհաստանի, եթէ Գերմանիա պետական հարուած մը սարքէ Տանցիկի գլխուն։

Պ. Տալատիէ այս ազդարարութիւնը ըրաւ, որովհետեւ Քէ տ'Օրսէ լուր ստացած էր թէ Գերմանները գործօն աշխատանքներու լծուած են վերջերս, նախնական մը պայթեցնելու Տանցիկի մէջ։ Կը կարծուի թէ կը կազմակերպեն կամաւորական զօրամաս մը, որ անդամալուծէ Լեհերը ներանցքի մէջ քանի մը ժամ, մինչեւ որ գերման բանակը հասնի։ Կը կարծուի նաեւ թէ Գերմանիա յաջողած է որ Տանցիկի ծերակոյտը կցում յայտարարէ Գերմանիոյ։ Այս պարագային՝ եթէ Լեհաստան միջամտէ, Գերմանիա պիտի մեղադրէ զայն իբրեւ նախայարձակ, որով Ֆրանսա եւ Անգլիա պատրուակ պիտի ունենան խուսափելու Լեհերուն օգնութեան դիմելու իրենց պարտաւորութենէն։

Վարչապետին ճառը ազդարարութիւն մըն է Պերլինի, թէ այս խաղերը նշմարուած են, որովհետեւ Ֆրանսա անմիջապէս պիտի մտնէ պատերազմի, եթէ Լեհաստան շարժի։

«Էփոք»ի մէջ Քէրիլիս կը գրէ թէ դէպքերը Եւրոպայի մէջ կրնան յանկարծ վտանգաւոր հանգամանք առնել։ Ըստ անոր կարծիքին՝ Տանցիկի ծերակոյտը պիտի յայտարարէ կցում, գերման բանակը պիտի գրաւէ քաղաքը, Լեհաստան պատերազմ պիտի յայտարարէ, բայց այդ պահուն Պերլին պիտի դառնայ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ եւ պիտի առաջարկէ ընդհանուր զինաթափում, որպէսզի արգիլէ անոնց՝ օգնութեան հասնիլ Լեհաստանին։

**** Լեհական թերթերը կիսապաշտօնական ձեւով կ'ազդարարեն Գերմանիոյ թէ Տանցիկի մէջ ո եւ է գերման զօրամասի կազմութիւն պիտի խափանուի Լեհաստանի կողմէ զինուորական միջոցներով։ Տանցիկի կառավարութիւնը քաղաքին ձիերը պետական գրաւման ենթարկեց։*

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒՍ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ԵԹԷ ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԿԱՏԱՐՈՒԻ, ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ԿՌՈՒԻ

«Պատրաստ ենք լսել իր գաղթային պահանջները»

Անգլիական կառավարութեան յունիս 28ի ծանուցագրէն վերջը, արտաքին նախարար Լորտ Հալիֆաքս ճառ մը խօսելով, նորէն ազդարարութիւններ ուղղեց Գերմանիոյ, որպէսզի վերջ տայ բռնի գործողութեանց եւ ջանայ բանակցութիւններով գոհացնել իր պահանջները։

Ահաւասիկ իր ճառին ամփոփումը —

Նախարարը բացատրեց թէ Անգլիոյ փոխադարձ աջակցութեան դաշինքները Լեհաստանի եւ Թուրքիոյ հետ, իր միակողմանի երաշխաւորութիւնը Ռումանիոյ եւ Յունաստանի եւ իր Մոսկուայի համաձայնութիւնը Խ. Միութեան հետ պարզապէս շարունակութիւնն է «իր իսկ պատմութեան անխուսափելի ուղեգծին,— ընդդիմանալ ո եւ է պետութեան փորձին՝ տիրապետելու Եւրոպայի, ի վնաս ուրիշ ազգերու ազատութեանց»։ Անգլիա ունի նաւատորմիղ մը «որուն հետ կարելի չէ չափուիլ», օդատորմիղ մը «որ այժմ չի վախնար ուրիշ որ եւ է օդատորմիղէ», եւ բանակ մը «զոր երբեմն կը հեգնէին Գերմանիոյ մէջ իբրեւ զանցառելի եւ որ սակայն հզօր ազդակ մը կը կազմէ մեր եւ ուրիշներու ազատութեանց պաշտպանութեան համար։ Այս ահարկու զինաշարքէն ոչ մէկը ասպարէզ պիտի նետուի, բացի այն պարագային երբ հարկ է կռուիլ նախայարձակման դէմ։ Ոչ մէկ հարուած պիտի արձակուի, ոչ ալ գնդակ։ Այս երկրին մէջ ամէն մարդ համոզուած է այս ճշմարտութեան։ Նոր յարձակման մը պարագային, մենք վճռած ենք անմիջապէս գործածել մեր բովանդակ ուժը, կատարելու համար մեր յանձնառութիւնները։ Մենք դայրոյթով կը կարդանք շարժիչ մեկնութիւնները եւ այն գրգռիչ անարգանքները որոնց կ'ենթարկուին մեր հեռաւոր հայրենակիցները։ Անգլիա տեղի պիտի չտայ սպառնալիքներու կամ բռնի ուժին առջեւ։ Մեր ժողովուրդին դէմ եղած ամէն անարգանք, մեր յարգած եւ պաշտպանած բաներուն դէմ եղած ամէն կոպիտ մարտահրաւէր պարզապէս կը ծառայէ միացնելու մեզ, կրկնապատկելու մեր վճռականութիւնը եւ կը զօրացնէ մեր հաւատարմութիւնը անոնց հանդէպ որ կը բաժնեն մեր զգացումներն ու բաղձանքները։

Մեզի կ'ըսեն թէ մեր նպատակն է մեկուսացնել Գերմանիան։ Այդ երկիրը ինքն է որ կը մեկուսացնէ ինքզինքը, կատարեալ յաջողութեամբ եւ ամբողջութեամբ։ Ան ինքզինք ուրիշ երկիրներէ կը մեկուսացնէ տնտեսապէս՝ իր ինքնարտադրութեան քաղաքականութեամբ, քաղաքականապէս՝ հետեւելով ուղղութեան մը որ շարունակ անձկութիւն կը պատճառէ ուրիշ ազգերու եւ մշակութային գետնի վրայ՝ իր ցեղապաշտ քաղաքականութեամբ։ Երբ մէկը ինքզինքը կը մեկուսացնէ ուրիշներէն իր իսկ գործերով, միայն ինքզինքը պէտք է մեղադրէ եւ ցորչափ կը շարունակուի այդ մեկուսացումը, անոր անխուսափելի հետեւանքները պիտի ըլլան աւելի զօրաւոր եւ աւելի չեշտուած։ Մեր միտքէն չանցնիր գրկանքներու ենթարկել գերման անհատը, կինը կամ մանուկը, բայց եթէ անոնք գրկանքներ կը կրեն, մեղաւորը մենք չենք, այլ միայն գերմանական կառավարութիւնը։

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ «ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ»

Ինչ կը վերաբերի «կենսական տարածութեան», այդ խնդիրը չի կրնար լուծուիլ պարզապէս նոր հողեր առնելով, որ կրնայ աւելի սրել զայն։ Եթէ կենսական տարածութիւնը կը նշանակէ միջոցներ ձեռք առնել փոքր եւ տկար դրացիներուն անկախութիւնը ջնջելու համար, մենք կը մերժենք զայն եւ պատրաստ ենք ընդդիմանալ անոր գործադրութեան։ Նշանակալից է որ կենսական տարածութեան խնդիրը կը յուզուի ճիշդ այն պահուն երբ Գերմանիա ներգաղթ կը կատարէ, բանուորներ ներածելով Չեխոսլովաքիայէն, Հոլանտայէն եւ Իտալիայէն, գոհացնելու համար իր ճարտարարուեստութեան եւ հողագործութեան պահանջները։ Այն ատեն Գերմանիան ի՞նչպէս կրնայ գանգատիլ թէ չափազանց խճողուած է։ Բրիտ. կայսրութեան եւ Մ. Նահանգներու ընդարձակ տարածութիւնները եւ բնական հարստութիւնները չկրցան այդ ազգերը յարաճուն նեղութենէ փրկել 1929 — 1932ի մեծ տագնապին ատեն։ Տնտեսական տեսակէտով ազգերը այնքան սերտօրէն կապուած են իրարու հետ որ, ո եւ է մէկը չի կրնար օգուտ քաղել ի վնաս իր դրացիներուն եւ Գերմանիան ուրիշ ո եւ է մէկէն աւելի չի կրնար իր տնտեսական խնդիրները լուծել մեկուսացումով։ Միայն գործակցութեամբ կարելի է ամէնուն ապահովել տնտեսական կեանքի ծաւալումը — կենսական տարածութիւն— եւ մենք մեր մասին պատրաստ ենք գործակցելու։ Բայց այդպիսի գործակցութիւն կարելի չէ հաստատել բռնութեան վրայ եւ աւելորդ է խօսիլ խաղաղութեան մասին հոն ուր խաղաղութիւն չկայ։ Օրուան այս ժամուն բռնութեան վտանգաւորութիւնը կը խափանէ համաձայնութեան ճամբան եւ աշխարհը կը լեցնէ նախանձով, ատելութեամբ, չարագործութեամբ եւ բրտութեամբ։ Եթէ մէկդի դրուի բռնութեան վտանգաւորութիւնը, փարատելով պատերազմի վախը որ կը ճնշէ աշխարհը, բոլոր առկախ հարցերը դիւրաւ կրնան լուծուիլ։ Եթէ այն ճիգը որ կը վատնուի ապահովութեանց անմիտ կուտակման համար, սաստկացնելով անվստահութիւնը եւ կասկածը, գործածուի ընդհանուր հարստութեանց զարգացման համար, աշխարհի ժողովուրդները պիտի ուզեն գործակցիլ ի խնդիր ընդհանուր բարիքին։ Եւ այն ատեն ազգերը պիտի կրնան քննել քաղաքական պահանջները եւ տնտեսական դժուարութիւնները, միջազգային թէ գաղթային գետնի վրայ, յաջողութեան հեռանկարներով։ Ինչ որ ալ ըլլան գաղթային հարցին դժուարութիւնները, ես յուսահատ չեմ կարգադրութեան միջոցներէն, կը բաւէ որ իւրաքանչիւրը խնամքով կամք ունենայ համաձայնութեան մը յանգելու։ Բայց, անկարելի է բանակցիլ կառավարութեան մը հետ որուն ամէնէն իրաւասու բերանները բարեկամ երկիր մը կը կոչեն գող եւ չարթող, եւ ամէն օր հրէշային զրպարտութիւններ կը կատարեն անգլիական քաղաքականութեան մասին»։

Լորտ Հալիֆաքս անկարելի չի գտներ որ պետութիւնները փոխանակ Եւրո-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՇՆՈՐՀՔՈՎ ՄԱՐԴԻԿ»

Սրտնեղած՝ քաղաքական ալեկոծութեան ժխորէն, երէկ անկիւն մը քաշուեցայ եւ սկսայ «հայ-լայֆ» կեանքի պատմութիւններ կարդալ, իբրեւ բերանափոխ։

Անգլիացի երեւելի մը, հարիւրապետ Քըրինկէմ-Րէյտ, միեւնոյն ատեն երեսփոխան, դատ կը բանայ կնոջ դէմ, ամբաստանելով թէ շնացած է ֆրանսացի դերասանի մը հետ։

Տիկինն ալ ազնուական մըն է, աղջիկը պառոնի մը եւ ժառանգորդ մեծ հարստութեան մը։ Ամուսնացած՝ 1927 մայիս 12ին, Լոնտոն, երբ 19 տարեկան էր։ Ունին երկու մանչ զաւակներ։

Դատավարութեան ատեն, փաստաբանները պատմեցին թէ էրիկ-կնիկ շատ լաւ էին մինչեւ 1936, բայց անցեալ տարի դեկտեմբերին Տիկինը լքեց ամուսինը եւ մեղրը վերածուեցաւ քացախի։

Ամուսինը երկար ատեն ֆրանսացի գաղտնի գործակալներու միջոցաւ կը հետապնդէ իր կինը, տեղեկութիւններ քաղելով անոր եւ ֆրանսացի դերասանին յարաբերութեանց մասին։ Ու վերջապէս փաստացի եւ վճռական եզրակացութեան մը յանգելով, ապահարզան կը պահանջէ։

Արդարեւ, ամուսինը պատմեց եւ Ֆրանսայէն տարուած վկաներ ալ հաստատեցին թէ Տիկինը շնութիւն գործած էր անցեալ օգոստոսին, Անթիպի մէջ (Քանի մօտ), փառաւոր վիլլայի մը չեմ գիտեր ո՛ր անկիւնը։

Անշուշտ գինովնալով միմոզաներէն..

Դատարանը որոշեց չեղեալ համարել ամուսնութիւնը։

Նոյն օրը լուծուեցաւ ուրիշ ազնուական ամուսնութիւն մը եւս, Լոնտոնի մէջ։

Տիկին Մէրի Կլէտիս Սմիթ, իր ամուսինը կ'ամբաստանէր թէ շնութիւն կ'ընէր իր մօրը հետ։

Այր եւ կին ամուսնացած էին 1926ին։ Անցեալ տարի, երկուքը մէկ եւ զոքանչ մայրիկը պարահանդէս մը կ'երթան, ուր Պ. Սմիթ կը պարէ զոքանչին, բայց ոչ կնոջը հետ։

Պարահանդէսէն վերջը, ամուսինը կառք մը նստեցնելով զոքանչ մայրիկը, մասնաւոր տուն մը կ'առաջնորդէ եւ գիշերը կը լուսցնէ անոր հետ։

— Կ'արժէ՞ր թուղթ մրոտել այս գռեհիկ պատմութիւններուն համար։

— Ի՞նչ տափակ մարդ ես։ Միշտ Չինուճաչի՞ն պիտի խօսիս։ Այս ալ ուրիշ մէկ երեսն է Եւրոպային, թերեւս աւելի իրական եւ հարազատ ...

— Գոնէ հայկական կեանքէ պատկեր մը յիշէիր։

— «Հայ-լայֆ»ը ազգ չի ճանչնար այս ճակատին վրայ։ Իսկ եւ իսկ միջազգային է, աւելի քան Բ. կամ Գ. Միջազգայինը։ Ահա Պ. Գ. Կիւլպէնկեանի գլխուն պատահած դժբախտութիւնը։ Տղան դատարան կը քաշէ ծերունի հայրը, առնելիք-տալիքի վէճի մը առթիւ, ափ ի բերան ձգելով նոյն իսկ դատաւորը։ Այս այն տղան է որ անցեալ տարի ալ դատուեցաւ իր անգլիացի կնոջը հետ, ամուսնութիւնը լուծելու համար։

— Այս բոլորին բարոյակա՞նը, դա՞սը։

— Կատարեալ վարժապետ ես դարձեր։ Իմ համեստ կարծիքով, միայն մէկ հոգի կայ որ կրնայ շահաւոր դաս մը տալ, այս առթիւ,— Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեան։ Այսպէս, ի խորոց սրտի դառնացած՝ իր տղուն եւ փեսին պատճառած սրտնեղութիւններէն, կ'որոշէ եթէ ոչ ամբողջ հարստութիւնը, կամ տղուն եւ աղջկան ժառանգութիւնը, գոնէ Իրաքի քարիւղէն ստացած տարեկան եկամուտը, **250,000** ոսկի, յատկացնել ազգային ձեռնարկի մը։

ՎԱՀԷ

Ռումանիա կազմ եւ պատրաստ

Ռումանիոյ վարչապետը ճառ մը խօսեցաւ խորհրդարանին առջեւ եւ ըսաւ, թէ երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը կարելի է ամփոփել երկու բառի մէջ — «սահմաններու պաշտպանութիւն»։

— «Պաշտպանութեան պատրաստութիւններուն արագ թափ տրուած է, եւ զէնք բռնելու ընդունակ ամէն Ռումանացի պիտի պաշտպանէ իր հայրենիքը»։

Վարչապետը ընդունեց, թէ Մարտի տագնապին ատեն պաշտպանութեան կազմակերպումը թերութիւններ ունէր, բայց անոնք սրբագրուած են այժմ։ Ռազմական բոլոր ուժերը լաւ սպառազինուած ու պարէնաւորուած են, իսկ զինաւորումը ամբողջապէս արդիական է։ Վերջին տարիներուն Ռումանիա կը ծախսէր սպառազինման վրայ տարեկան 12 — 15 միլիոն սթերլին, իսկ 1939ի առաջին չորս ամիսներուն ծախսած է 35,500,000 սթերլին։

Վարչապետը բացատրեց թէ Ռումանիոյ մէջ փոքրամասնութիւններու խնդիրը միմիայն մշակութային եւ տնտեսական է, ոչ թէ հողային. այդ պատճառով ալ՝ զուտ ներքին հարց մըն է։ Անոնք որ արտաքին գրգռութեան գետին կը տեսնեն այստեղ, շատ սխալ կը գնահատեն Ռումանիոյ ըմբռնումը պետութեան մասին։

Վարչապետը պատմեց, թէ Կոկայի վարչապետութեան օրով, երբ ինք ներքին գործերու նախարար էր, պարտաւորուեցաւ ներկայանալ Թագաւորին եւ տեղեկացնել, թէ ծանր կացութեան առջեւ կը գտնուի երկիրը։ Ասիկա՝ այն ատեն, երբ Երկաթեայ Պահակները սպառնալից էին դարձած եւ Պ. Կոկա կը ջանար փրկութիւն փնտռել հակահրէական սեղմումներու մէջ։ Պ. Կոկա բարի տրամադրութիւններով մարդ մըն էր, բայց կարողութիւնը չունէր ղեկավարութեան, ուստի ինք դիմեց ուղղակի Թագաւորին։

Վարչապետը մեղադրեց նախկին քաղաքական կուսակցութիւնները, որոնք միշտ պառակտած են երկիրը, փոքր վէճեր յարուցանելով իրարու մէջ։

Ակնարկելով արտաքին՝ վարչապետը ըսաւ թէ Ռումանիա հողային տեսակէտէ գոհացած երկիր մըն է։ Ան կը բաղձայ միայն ամրապնդուիլ խաղաղութեան մէջ։ Վարչապետը յիշեց Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ հետ կնքուած առեւտրական դաշնագիրները, ցոյց տալու համար թէ Ռումանիա միակողմանի քաղաքականութիւն չէ որ կը վարէ։

**** Չորեքշաբթի օր օդանաւով Պուքրէշ հասաւ Անգարայի Ֆրանսական դեսպան Պ. Մասիլի եւ խորհրդակցութիւններ ունեցաւ վարչապետ Գալինեսքոյի եւ արտաքին նախարար Գաֆէնքոյի հետ։ Կը կարծուի թէ առաջարկներ ներկայացուցած է, ուժեղացնելու համար Պալքանեան Ուխտը։ Դեսպանը Փարիզ կը գտնուի այժմ։*

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ անդամներու ընդհանուր թիւը Մ. Նահանգներուն մէջ 1938ին եղած է 52,378,026 հոգի։ Ասոնց մէջ 13էն վեր տարիք ունեցողները բաժնուած են հետեւեալ կերպով — Բողոքական՝ 31,487,608, բողոքական անջատականներ՝ 1,453,357, կաթոլիկ՝ 15,492,016, հրեայ՝ 2,930,332։ Եկեղեցիներու թիւն է բողոքական 223,229, կաթոլիկ՝ 18,379, հրէական սինակոկ՝ 4150, արեւելեան ուղղափառ եկեղեցի՝ 714, լեհական եկեղեցի՝ 144 եւ հայ եկեղեցի՝ 61։

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ԹԱՂԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

1.— ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈ

Հայերը մանաւոր ճաշակ մը ունին իրենց բնակարանները հաստատելու լաւ օդ եւ տեսարան ունեցող բարձունքներու գագաթը։

Իսիի մէթրոյէն ելլելէս վերջ կը մագլցիմ զառիվերէ մը դէպի բարձունքը, ճամբու երկայնքը կը հանդիպիմ Հայերու, նպարավաճառի մը կրպակին եւ քանի մը հայ տուներու։ Երկար վերելքէ մը ետք, վերջապէս աչքս կը կառչի հիանալի տեսարանի մը որ կը բացուի դիմացս։ Ահա հոս է Հայկական թաղը։

Եթէ պահ մը մոռցած ըլլայի թէ — բանաս գտնուած ըլլալս, երբեք պիտի չտարակուսէի Հայաստան ըլլալուս մասին։ Ապացոյց՝ առաջին անկիւնէ խիս իսկ փողոցը կը հանդիպիմ, բաւական թիւով Հայերու եւ մանաւանդ, բազմաթիւ հայ մանուկներու որոնք իրենց Փրանսացի ընկերներու հետ խումբեր կազմած կը խաղային։ Այս հայկական դիմագիծերով, սեւ խոշոր աչքերով սիրուն թխորակ մանուկները իրարու հետ Ֆրանսերէն կը խօսէին։ Երբ ես սկսայ հայերէն խօսիլ, կցկտուր հայերէնով եւ Ֆրանսերէն հնչումով հազիւ կրցան պատասխանել։ Թերեւս իրենք ալ ճշգրէն չէին գիտեր թէ ո՛րն է իրենց բուն մայրենի լեզուն…

Իմ գտնուած գլխաւոր փողոցին երկու կողմի տուներու մեծ մասին մէջ Հայեր կը բնակին, եւ շատերն ալ սեփականատէր են։ Շատեր այդ տուները կառուցած են ամսավճարով, 3—4 տարի առաջ, երբ կ՚աշխատէին գործարաններու մէջ, բայց ներկայիս գործազուրկ են մեծ մասով եւ խոշոր պարտքերու տակ ճզմուած, տուները կորսնցնելու վտանգին ենթակայ։

Ճամբուս վրայ գտնուած առաջին խանութը որ մսավաճառի է, Հայու մը կը պատկանի։ Ներս կը մտնեմ։ Խանութին տէրը, միջին տարիքով ազնիւ Հայու տիպար մը, զբաղած է հայ յաճախորդներովը, որոնք եկած են միս գնելու։ Խանութին խորը հայուհի մը եւրոպացիի նման կ՚օգնէ ամուսնին, գործունեայ, աշխատասէր կին մը։

Նոյն խանութին դիմացը գտնուած սրճարանի մը առջեւը գործազուրկ Հայեր կը խօսակցին հանդարտօրէն։ Սրճարանին տէրը, 40 տարեկանի մօտ Հայ մը, հաշուեսեղանին առջեւ կանգնած, տաք խօսակցութեան մը բռնուած է հայ տարիքոտ յաճախորդներու հետ։ Սրահին խորը, փոքր սեղանի մը շուրջ երեք հայ անգործ երիտասարդներ ժամանակ անցընելու համար թուղթ կը խաղային, շիշ մը գինիի դիմաց։

Սրճարանին կից գտնուած խանութը հայ նպարավաճառատուն մըն է։ Նոյն միջոցին մուտք գործեց նաեւ խիստ ծերունի հայ կին մը, իր վեց տարեկան թոռնիկին ձեռքէն բռնած։ Ծերունին գոհ էր որ գնել ուզածը կրնար իր մայրենի լեզուովը հասկցնել, իսկ երբ Ֆրանսերէն խօսիլ պէտք ըլլար, իր թոռնիկն էր որ թարգմանի դեր կը կատարէր։

Նպարավաճառուհին՝ երիտասարդ, գիրուկ, սիրուն հայուհի մը, խիստ ճարտարօրէն կը ծառայէր իր յաճախորդներուն, կատարելապէս իւրացուցած տեղին սովորութիւնները, ու յաճախորդներու հետ վարուելու ձեւերը։ Այս աշխոյժ կինը մայր է երկու երախաներու։

Հետզհետէ յառաջանալով, յաջորդաբար հանդիպեցայ կօշկակարի, վարսայարդարի, դերձակի, պզտավաճառի խանութներու։ Նոյն հայաբնակ փողոցին վրայ կը գտնուի նաեւ Գ. Հ. Կարմիր Խաչի բուժարանը։ Պատահեցայ նաեւ երիտասարդ կիներու, որոնք աշխատանք մը չունէին. փոքր երախաներ գրկած եւ քանի մը հատ ալ իրենց շուրջը կը խօսակցէին, դրան առջեւ։ Ծերունի կիներ ալ բուրդ գուլպայ հիւսելու զբաղած էին։ Մէկը, հիւրասէր պատուական հայ մօր մը տիպարը, զիս հրաւիրեց իրենց բնակարանը։ Հոն երթալու համար բաւական սանդուղներէ վար իջանք։

Այդ տուներու բոլոր անկիւնները հայ ընտանիքներով լեցուած էին։ Շատերը աննպաստ եւ վտանգաւոր պայմաններու մէջ են։ Շատ մը տուներու մէջ ջուր իսկ չկայ, որով բռնադատուած են փողոցի աղբիւրէն բերել։

Ինծի առաջնորդող տիկնոջ հետ բաւական վեր վար իջնելէ վերջ, տան մը երկրորդ յարկը հասնելով անմիջապէս մեր դէմ գտնուած սենեակին ներս մտանք։ Մեզի հետ ներս խուժեցին նաեւ խումբ մը երախաներ, որոնք արդէն մեզ կը հետեւէին։ Սենեակին անկիւնը նշմարեցի առկախ օրօրան մը որուն մէջ կը ճչար երկու ամսուան երախայ մը։ Նիհար մանկամարդուհի մը կերակուր պատրաստելու զբաղած էր, ամուսինը, թխադէմ աշխատասէր երիտասարդ մը, թրիքօ հիւսելու մեքենաներու։ Միւսին մէջ յոյկ կ՚աշխատէր։ Նոյն միջոցին ծերունի մայրը գետինը մաքրել սկսաւ եւ բուրդի փոշին ամպի մը պէս ծածկեց սենեակը եւ նաեւ օրօրոցին մէջ քնացող երախան, զոր նոր լռեցուցած էին։ Դժբախտաբար շատերը սխալ ըմբռնած են մաքրութիւնը։ Հարկ եղաւ բացատրել, ցոյց տալու համար թէ իրենց ըմբռնած մաքրութեան եղանակը վտանգաւոր է, մանաւանդ երախաներու համար։

Նոյն պահուն ներս մտան 3—4—7—8 տարեկան պզտիկներ։ Ճաշի կուգային։ Ահա համերաշխ ընտանիք մը։ Այր եւ կին աշխատանքի լծուած անտրտունջ։

Քովի տունը երթալու համար սանդուղներէն վեր կ՚ելլեմ։ Ինծի կ՚ընկերանայ 7 տարեկանի մօտ աշխոյժ տղեկ մը, խելացի աչքերով, զիս կ՚առաջնորդէ իր ծնողքին մօտ, որ նոյն տան տէրն էր։ Բոլոր սենեակները Հայերու կողմէ վարձուած էին։ Առաջին յարկէն վար իջանք. գետինը սենեակ մը բացուեցաւ մեր դիմաց։ Տղեկը բաւ. «Այս է մեր տունը» եւ ներս առաջնորդեց։ Առաջին անկիւնէ սենեակին մէջ նշմարեցի բազմոց մը, որուն վրայ երկարած էր տժգոյն երիտասարդ մը։ Ոտքը կոտրած էր արկածի մը հետեւանքով եւ երկար ժամանակէ ի վեր դադրած գործարանի մը մէջ աշխատելէ։ Հոն ալ օրօրոցին մէջ գտայ մէկ ամսուան մանուկ մը, որ ծնողքին վեցերորդ զաւակն էր։ Մայրը լուացք ընելու զբաղած էր, նիհարակազմ կին մը, բայց զուարթ եւ տունը մաքուր։ Այդ տունը թէեւ իրենց կը պատկանէր եւ երեւութապէս հարուստ կ՚երեւէին, բայց 40,000 Ֆր. պարտք ունին այն ընկերութեան որ շինած է տունը։ Անոր շինութեան ձեռնարկած էին այն միջոցին երբ այր եւ կին կ՚աշխատէին, հիմա թէ անգործ էին եւ թէ նպաստ չէին ստանար։ Ամէն ամիս 1000 Ֆրանքի մօտ դրամ մը պէտք է վճարեն, տունը իրենց մնալու համար, բայց ի՞նչպէս…

Գետնայարկին վրայ կը բնակէր ուրիշ ընտանիք մը որ 7 զաւակ ունի, այրը չաշխատիր, մայրը սենեակին խոնաւութենէն ոտքի ցաւ ունի։ Նպաստ ալ չէին ստանար։ Երախաները տժգոյն, վտիտ, տկար բոլորն ալ, օդափոխութեան կը կարօտին, իսկ մայրն ալ հիւանդանոցի։

Ուրիշ ընտանիք մը 7 հոգի, անգործ ծեր ամուսին մը, 140 Ֆր. միայն կը ստանայ ամիսը, եւ 250Ֆր. տան վարձք ունին, եւ եթէ չվճարեն տան վարձքը տէրը կը սպառնայ ընտանիքը փողոց նետել։ Մայրը նոյնպէս կը տառապէր, սենեակը գետնայարկ ըլլալով։

Դիմացի մայթին վրայ տուն մը բարձունքին գագաթը գտնուելով, հարկ եղաւ քարէ սանդուղներէ վեր ելլել, 70ամեայ ծերունիի մը փախքին զուգացած տալու համար։ Առաջին յարկին վրայ ընդարձակ սենեակ մը առաջնորդեց զիս. հոն իբրեւ կարասի նշմարեցի քանի մը խեղճուկ մահճակալներ, սեղան մը, քանի մը աթոռ, վառարան մը եւ խոհանոցի ամաններ։ Սենեակին առաջքը մինչ բանտայ մը շինուած էր իբրեւ պարտէզ, խճճուած տախտակներով եւ միանգամայն կը ծառայէր հաւնոցի, աղբանոցի, խոհանոցի… Մէկ անկիւնը կուտակուած էին ամէն տեսակ հին առարկաներ, խոշոր չունէի մըն ալ որբն էր այդ վայրը։ Այդ վերածտայէն կրկին կը սկսէին փայտէ անկանոն բաժանմունքներ, որոնց մէջ ալ ընտանիքներ կը բնակէին։ Պատէ պատ կախուած էին ձեռնի նման ճերմակ լուացուած ճերմակեղէններ, կարծես սխալմամբ հոն ինկած… Ծերունին սկսաւ հաշ պատրաստել շուկայէն բերած ուտելիքներով։ Ցետոյ սկսաւ պատմել իր ցաւերը։ Երկու տղայ ունէր որոնց կինները մեռած էին երկ–երկու զաւակ ձգելով, որոնց մէկը հիւանդ, միւսը գիւղ մը փոխադրուած։ Երկու տղաքը, 6 եւ 7 տարեկան քիչ մը անխնամ թողուած կ՚երեւէին. տկար ծեր կին մը կրնա՞ր ամէն բանի հասնիլ, ըլլալ արդէն հերոսութիւն էր։ Իր գիտցածէն չէր չեղեր, պայմաններն ալ չէին ներեր։ Թոռները զինքը մօտիկ չէին բներ։ Խիստ պատուաւոր մըն էր, նիհար, սեւ լաչակը գլուխը, բայց իր զուարթութիւնը պահած էր։

Իսիի ժողովուրդը լաւատես է եւ աշխատութենէ չի վախնար, ըլլայ այր, ըլլայ կին։ Հակառակ ատոր, կը տեսնեմ որ հոն ալ թշուառութիւնը բոյն դնել սկսած է։

Ճամբուս վրայ հանդիպեցայ երկու նոր ամուսնացած կիներու, որոնք շատ կոկիկ ու մաքուր հագցուցած էին իրենց երախաները։ Մէկը ունէր երկու երախայ, ամուսինը կօշկակար էր, ընտանիքը կրնար ապրեցնել։ Իսկ միւսին ամուսինը գործազուրկ էր եւ նպաստով կ՚ապրէին, բայց ո՛րքան լաւ մայրեր եղած էին։

Գողտոտային վրայ ուշադրութիւնս կը գրաւէն նորահաս սերունդին պատկանող երեք դեռատի հայուհիներ որոնք կը խօսակցէին Ֆրանսերէն։ Երեւոյթով բոլորովին արդիացած էին, գլուխները բաց, մազերը յարդարուած եւ խոպոպիկներով զարդարուած, շպարուած, յօնքերը հանուած եւ քիչ մը վերը նոր մը գրուած։ Գործէ կը վերադառնային կարծեմ։ Երբ իրենց հետ հայերէն խօսիլ փորձեցի, ֆրանսերէն կակազումներով լեցուն կցկտուր հայերէնով մը հազիւ կրցան պատասխանել։ Կարծես կ՚ամչնային յայտնել իրենց հայութիւնը եւ հայերէն խօսիլ։ Անմիջապէս սկսան ֆրանսերէնի դարձնել խօսակցութիւնը։ Անշուշտ կը պատկանէին իմաստակ հայ օրիորդներու շարքին, որոնց թիւը երթալով կը շատնայ դժբախտաբար։ Անոնք օտարացած են, եւ ոչ մէկ կերպով կը հետաքրքրուին իրենց ազգակիցներու տառապանքներով։

Երկու խօսք ալ Իսիի Հայերու ընկերային վիճակի մասին, որ գոհացուցիչ է։ Բոլորը իրարու հետ, նաեւ տեղացի ժողովուրդին հետ կ՚ապրին համերաշխութեամբ։ Բարեսիրական ձեռնարկներու օգնելու մեծ փափաք մը ունին, ազգասէր եւ աշխատող են եւ ազնիւ։ Իրենց ներկայ վիճակով իսկ կը ջանան օգտակար ըլլալ չքաւորներուն եւ հիւանդներուն։

ԶԱՐՈՒՀԻ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Մեծ հետաքրքրութեամբ կարդացի այն գեղեցիկ յօդուածը, զոր Սուլթանապատէն՝ Գ. Ա. Մաքսապետեան հրատարակած է Գոմբինի «Հայրենիք» ամսաթերթին Ապրիլ ամսի թիւին մէջ (էջ 82—100), եւ որ կը խօսէր Շահրիմանեան ծանօթ հին ընտանիքի մասին, եւ կուտար ժամանակակից կարգ մը ազգային դէպքերու վրայ կարեւոր տեղեկութիւններ եւ լուսաբանութիւններ։

Մաքսապետեանի այդ գրութիւնը, որ կատարեալ դասախօսութիւն մըն է, ո՛չ միայն Շահրիմանեան ընտանիքի ծագումի մասին, այլ եւ Նոր Ջուղայի 17—18րդ դարու հայ կեանքին, կ՚ապացուցանէ յօդուածագրին պատմագիտական կարողութիւնը։

Նպատակ չունիմ բնաւ դիտողութիւններ ուղղելու իրեն, որովհետեւ ո՛չ մէկ բառ իր գրութեանը մէջ դիտողութեան տեղի չի տար։ Պիտի չծանրանամ նաեւ թէ Ջուղայեցի Շահրիմանեանները կաթոլի՞կ էին թէ ոչ. փոյթ չէ այդ. այլ կ՚ուզեմ արձանագրել թէ Շահրիմանեան անուն բժիշկ մը եղած է ժամանակին, 18րդ դարուն էջ, ծնած Թիֆլիս։

Այս բժիշկին կենսագրութիւնը գրած եմ 1911ին, երբ Վիէննական Մխիթարեան Միաբանութիւնը իր հաստատման հարիւրամեակին առթիւ կը հրատարակէր «Բուլղարձան» անուամբ ժամանակ հատոր մը։

Շահրիմանեան Ստեփան բժիշկ գրած է «ԱՆԴԵՂԱՑ ԺԱՆՏԱՑԻՆ» անուն գործ մը որուն Ցառաջաբանին վերջը, ինքը իր ձեռքով կը ստորագրէ.— «Շարադրեալ ի բժիշկ Ըստեփաննոսէ Շէհրիմանեան Տփխիսեցւոյ, յամի փրկութեան մերոյ՝ 1796»։

Այս բժիշկիս համար դրած եմ, թէ նախնական ուսումը ծննդավայրին մէջ առնելէ վերջ, դրկուած է Վիէննայի, Մխիթարեանց քով նախապատրաստուելու բժշկութեան, զոր աւարտած ըլլալ կ՚երեւի Փատովայի համալսարանին մէջ։

Բաւական ատեն Իտալիա իր ազգականներու մօտ ապրելէ վերջ, հայրենիք երթալու նպատակով նաւ կը նստի եւ Կ. Պոլիս հասնելով, կը տեսնէ որ ժանտախտի համաճարակ է ծագած։ Ուստի կը մնայ Կ. Պոլիս եւ կը սկսի զարմանել ժանտախտաւորներ եւ երբ համաճարակը կը դադրի, գրելու ձեռք կ՚առնէ եւ կը շարադրէ վերոյիշեալ աշխատութիւնը, որ ժանտախտի վրայ գրուած գիտական ազնիւ գործ մըն է։ Բուն իսկ իր ձեռագիրը ունիմ քովս։

Դէպի 1800ին, կը մեկնի Պոլսէն եւ կ՚ոտնցնէ հայրենիք, քիչ ատեն վերջը մեծ ճամբորդութիւն մը կ՚ընէ եւ կ՚ուսումնասիրէ Հայաստանի բոյսերը, ապա 1818ին կը գրէ նշանաւոր գործ մը «Փլորայն Հայաստանին», որ ձեռագիր է եւ կը մնայ այժմ Թիֆլիսի համալսարանին մատենադարանը։

Անոր կրօնական դաւանութիւնը ի՞նչ էր, կը թողում որ գուշակուի հետեւեալ փաստերէն։

Գիտ քահանայ Աղանեան իր «Դիւան Հայոց պատմութեան» աշխատութեան Ն. հատորին մէջ (էջ 416) Դաւիթ — Դանիէլեան կաթողիկոսական կռիւներու ատեն կը յիշէ Ստեփան բժիշկ Շահրիմանեանը իբրեւ հակակիր Դաւիթ կաթողիկոսին, նաեւ Ներսէս Աշտարակեցիի կաթողիկոս ընտրուելուն ընդդիմացողներու ցանկին մէջ 1816ին կը գրէ բժիշկ Շահրիմանեանի անունն ալ։

Ներկայ գրութիւնս Գ. Մաքսապետեանի, ինչպէս եւ իմ վաղեմի բարեկամ կալկաթաթերթեան յայտնի պատմագիր Գ. Մեսրովբ Սեթեանի նկատառման յանձնելով, կարեւորութենէ զուրկ չըլլար կարծեմ գիտնալ՝ թէ ՍՏԵՓԱՆ ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆ անուն բժիշկ մը ծնած է կովկասահայութենէ, բժիշկ՝ որ հեղինակութիւններ թողած է եւ ապրած է 18րդ դարէն մինչեւ 19րդի առաջին քառորդին մէջ, եւ Կօլէժսկիյ ասէսօր պատուանունն ալ ունեցած է։

Արդէն ուրիշ Շահրիմանեաններ շատ եղած են։ Իշխան Մարգար Շահրիմանեան մը 1785ին Թրիէսթէի մէջ տպագրել կուտայ «Տեսութիւն Մարդկային կենաց» բարոյական գեղեցիկ գիրքը, զոր 1845ին ալ Վենետիկի միաբանութիւնը վերստին կը հրատարակէ։

ՏՈՔԹ. Վ. Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԴԱՇԵԼՈՑ

Սիբիլ Արազ.— Երբ օրերու խնդիր է միայն որ մեր չըխմաւարանները պիտի բաժնուին մեր գաւառներէն, թոյլ տուր, իբրեւ հրաժեշտի ողջոյն, այսօր ներկայացնել նմոյշ մը քերականական վերլուծութեան։ Ուրեմն, ընթանանք յառաջ։ Առնենք այդ նմոյշը բանաստեղծական հատուածէ մը.— սա, զոր օր. Առանձգարդ ժամուն, գիշերային աղոյշ լուսթինը։ Հիմա պիտի վերլուծենք այս տողը, որ ամբողջ նախադասութիւն մըն է։

Կը հրաւիրենք Վարդգէսը այս գործին, ի դիմաց իր ընկերակիցներուն։ Վարդգէս ոտքի է արդէն.— Բայց, Պարոն, վերլուծումի անհրաժեշտ տարրը կը պակսի հոս։ Մենք այն ձեւով գիտենք լուծումը, որ վերլուծելի հատուածին առաջին պայմանն է բայը ունենալ, մինչ հոս բայ չկայ։— Շատ ճիշդ է դիտողութիւնը Վարդգէսին, որուն համամիտ կը գտնուին ահա իր ընկերները համակրական նշաններով։ Ահա մեր, այսինքն՝ քերականութեան պատասխանը.— Իրաւ է թէ նախադասութեան մը անհրաժեշտ տարրն է բայը, որ այս տողին մէջ չի գտնուիր։ Եւ որովհետեւ ո եւ է հատուած կամ նախադասութիւն լուծելու համար՝ պէտք է նախ այդ տարրը գտնենք ու առնենք, մարդ կը շուարի Վարդգէսին պէս, երբ չորս աչքով ալ փնտռէ զայն ու չգտնէ։ Սակայն միեւնոյն ատեն գիտէք որ «բուեալայն» (virtuel) կոչուած բառեր կան, բայեր կան, զոր պէտք է բերել զետեղել հարկ եղած ատեն, ինչպէս հոս այսօր այս տողին մէջ։ Այս տողը սեւ մը բացագանչութիւն, բացագանչութիւն է, այսինքն՝ զարմանք, հիացում, սարսափ, չափազանց ցոյց տուող արտայայտութիւններէն մին կամ անոնց տեսակէն։ Արդ, ճիշդ, բանաստեղծական այսպիսի տողերու մէջ արտայայտական կարգը իր ուղիղ կամ սովորական ընթացքէն կը շեղի։ Ամենայն գիտցած բանն է, որ երբ կը զարմանանք կը հիանանք յանկարծ, կը սարսափինք բանէ մը ու կ՚աղաղակենք, հոն զգացումի վարանում, արբեցող, երկչոտ (բառ պակասներու) թափն է որ կ՚իշխէ ու թէ տրամաբանական պայմանները։ Կը խորհիմ թէ այս համառօտ անսութիւնը բաւեց, որպէսզի դուք հիմա, Վարդգէսին բերանով, յայտնէք թէ պէտք է ուրեմն այդ վերլուծելի տողին յարմարագոյն բայը, որ «ըլլալ»՝ եայնն է, գործնականօրէն զետեղենք։ Ըստ այսմ, փորձենք.—

Առանձգարդ ժամուն, գիշերային լուսթինը աղոյշ է։ Հոգ չէ, տողը այսպէս կը կորսնցնէ թէ իր ներդաշնակութենէն եւ թէ ներքին ուժէն, բայց ըրածնիս վերլուծում է, ոչ թէ … բանաստեղծութիւն։ Ուրեմն ահա գտանք բայը, էական, սահմ. գ. դէմք եզակի (բոլոր մանրամասնութիւններով կ՚ըսենք, որովհետեւ քերականական լուծում կ՚ընենք, ոչ թէ տրամաբանական։ Կը յուսամ որ կը լուծին տարբերութիւնը գիտէք արդէն չըխմաւարաններդ, արտաքին լոր «զարգացեցոյց» հետ…)։ Հիմա, բառ կանոնի եւ անխտրաբար, գտնենք անմիջապէս ենթական կամ ակէ բային (բային տէրը).— Լուսթինը, չէ՞։ Լաւ։ Ուստի՝ լուսթին, վերացեալ բառ կամ գոյական (abstrait), եզ. ուղղ. ենթակայ։ Ցետոյ, գիտէք արդէն, կը փնտռենք կը նայինք, թէ ենթական իրեն վերաբերեալ կամ սեփական բառ մը ունի՞ արդեօք։ Կարճառեան ալ կը տեսնէ— գիշերային, որ ուղղակի տեսակը, որակը ցոյց կուտայ լուսթնին։ Ըսինք արդէն՝ ածականական։ Բայց չենք կրնար տակաւին բաժնուիլ լուսթինէն, անուղղակի բառ մըն ալ ունի իրեն վերաբերեալ, որ կը տատանի իրեն ու բային միջեւ — աղոյշ է։ Ենական է, չէ՞, որ կը հարցնեւս բայէն կամ միտքով, թէ ի՞նչ բան աղոյշ է, եւ խոկոյն կը պատասխանեւս՝ լուսթինը։ Ուրեմն, բային ու ենթակային միջեւ տատանող, սրսփացող այդ որակը կոչուի կ՚անցնի սեփականութիւնը կ՚ըլ…

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (130)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բացի այդ, պետական զօրախմբերը, որոնք արքայի երկարատեւ բացակայութեան եւ, մանաւանդ, միմեանց յաջորդող անյաջողութեանց պատճառով ցրուել էին զանազան կողմեր եւ կամ այս ու այն իշխանի դրօշի տակ մտել, լսելով Մարզպետունու յաջողութիւնները եւ իմանալով, որ նա գործում է Թագաւորի հրամանով՝ գունդագունդ եկան եւ միացան նրա զօրքին։

Այդպիսով Մարզպետունու բանակը ստուարանալով՝ զօրքերի թիւը հասաւ հազարների։

Եւ ահա յաջողութիւնները նոր միտք ծնեցրին իշխանի գլխում։ Նա որոշեց ձեռնարկել այնպիսի մի զօրաւոր միջոցի, որով կարողանար միանգամայն երկիրը Հագարացիներից ազատել եւ գահի հաստատութիւնն ընդմիշտ ապահովել։ Նա կամենում էր յարձակուել Դուինի վրայ, գրաւել մայրաքաղաքը եւ հալածել այդտեղից Բէշիրին, քանի Ոստիկանը չէր վերադարձել Ատրպատականից։

Բայց որովհետեւ իւր այդ ձեռնարկութիւնն աւելի դժուարին էր քան առաջինները, ուստի մտածեց աւելի հիմնաւոր պատրաստութիւններ տեսնել դրա համար։ Նա խորհուրդ արաւ իւր զինակիցների, այն է՝ Վահրամ Սեպուհի, Մուշեղ բերդակալի եւ Գոռ որդու հետ եւ որոշեց, որ զօրաբանակը մնայ տակաւին Գեղայ լեռներում, ուր Մազազի, Ոստանի եւ Ուրծաձորի ժողովուրդը առատ պաշար էր հոգում նրա համար, իսկ ինքը գնայ Բագարան՝ խորհուրդ տալու կաթողիկոսին վերադառնալ իւր աթոռը — Դուին. ապա անցնի Երազգաւորս՝ յորդորելու Աբքայեղբայր Աբասին՝ հաշտուել Թագաւորի հետ եւ սիրով ընդունել նրան, եթէ վերջինս վերադառնալու լինէր իւր աթոռանիստը— Երազգաւորս։ Այնուհետեւ նա պիտի դիմէր Սեւան՝ Թագաւորին ու թագուհուն հրաւիրելու, որպէսզի Դուինի վրայ յարձակման ժամանակ՝ Ոստանում գտնուէր Թագաւորը եւ օգնէր իրան իւր մասնակցութեամբ կամ խորհուրդներով։

Կէսօր էր։ Իշխանը իւր խմբով Ախուրեանն անցնելով՝ սկսաւ դէպի Բագարանի լանջիվերը բարձրանալ։ Այդ վերելքը, որ դիւրադժուար էր, սկսւում էր գետաձորից եւ աստիճանաբար բարձրանում մինչեւ քաղաքի հարաւային սահմանը, ուր կանգնած էին պարիսպները. նրանց վրայ շրջում էին պահնորդներ, որոնք ուշադրութեամբ դիտում էին մօտեցողներին։

Նժոյգներն ընթանում էին արշաւասոյր եւ նրանց սպառազէնը փայլում էր արեւի առաջ։ Ծմրի համարձակ ընթացքից գուշակեցին պահապանները, որ եկուորները բարեկամներ են։ Ուստի ամրոցի երկաթապատ դռներն անարգել բացուեցան նրանց առաջ։

Իշխանը դիմեց ուղղակի Սպարապետի ապարանքը՝ իւր առաջին ողջոյնը նրան մատուցանելու։ «Բանուորը», որ տակաւին Թագաւոր էր անուանում իրան եւ նոյն անունով ճանաչւում թէ՛ Շիրակայ դաշտում եւ թէ Արշարունեաց ձորում, ընդունեց իշխանին արժանավայել մեծարանքով։

— Եթէ իմանայի, որ յաղթող Մարզպետունին պիտի մեզ այցելէ, չքախումբ կ՚ուղարկէի նրան դիմաւորելու, ասաց Սպարապետը ժպտալով։

— Քո խոնարհ ծառան, Մեծափառ Տէր, գոհ է արդէն այս ընդունելութեամբ, որին, գուցէ, եւ արժանի չէ, պատասխանեց իշխանը համեստութեամբ։

— Արժանի՞… ի՞նչ ասացիր դու, յարեց խեկոյն Սպարապետը. քեզ դափնիներով պիտի պսակեն եւ յաղթական կամար կանգնեն ամէն տեղ։ Բէշիրը փախուստի վրայ է մտածում, իսկ Դուինի ամիրաները դողալով են քո անունն արտասանում… ի՞նչու այդ աստիճան սարսափեցրել ես նրանց։

Մարզպետունին ժպտաց եւ այդ ժպիտի տակ թագցրեց իւր կսկիծը, որով նա վերաբերւում էր դէպի Սպարապետի անկեղծութիւնը։ Նա գիտէր որ այդ գովութիւնները տրւում էին իրան առ երես եւ որ իւր զէնքի յաջողութիւնը բնաւ ցանկալի չէ «Բանուորին»։

—Կը փափաքէի իրաւամբ արժանանալ այդ գովասանաց… բայց որքա՛ն հեռի եմ ես նրանցից, նկատեց իշխանը լրջութեամբ։

— Օ՛, մի՛ ասիր այդ. իմ եղբօրորդին բաղդաւոր է, որ քեզ նման զինակից ունի, բացականչեց Սպարապետը. բոլոր Երասխաձորը կը նախանձէր նրան, ով քեզ զուգակից մի համհարզ կը գտնէր իւր համար։

Իշխանը սեւեռեց իւր հայեացքը Սպարապետի աչքերին, կամենալով կարծես թափանցել նրա սրտի մէջ եւ դուրս կորզել այդտեղից չարակամութեան ու նախանձի ոգին։ Նրան թւում էր թէ՝ հէնց այդ ոգին է, որ խօսում է իւր հետ այդ վայրկեանին. նա խոր վիշտ զգաց եւ հոգւոց հանեց…

Եւ ի՞նչպէս չվշտանար։ Իւր առաջ կանգնած էր Սմբատ Թագաւորի հարազատ եղբայրը. պարթեւ հասակով, գեղեցիկ դէմքով, քաջալանջ եւ հաստաբազուկ. նրա ձայնը որոտում էր, երբ խօսում էր իւր հետ, եւ գետինը թնդում՝ երբ քայլում էր նրա վրայ։ Եւ այս հզօր մարդը փոխանակ Թագաւորին, հետեւապէս եւ Հայրենիքին պաշտպանը լինելու, նրա թշնամին ու հակառակորդն էր. փառամոլութիւնը փակել էր նրա հոգու աչքերը, տարի նենգամտութիւնը յիմարացրել էր նրան եւ մահմեդական մի Ոստիկանի տուած ունայն թագը մեռցրել էր նրա սրտում զգացմունքներից ազնուագոյնը— սէրը դէպի Հայրենիքը։ Եւ այս զօրաւոր հսկային փոքրացնում, ոչնչացնում էր չարակամութեան զգացումը. նրա լեզուն չէր կարողանում «Թագաւոր» անունը տալ Աշոտ Երկաթին. նրա մասին խօսելիս՝ նա ասում էր՝ «իմ եղբօրորդին», կարծես վախենալով թէ՝ մի գուցէ «արքայ» կամ «Թագաւոր» անուանելով նրան՝ զրկէ իրան աշխարհի բոլոր բարիքներից…։

(Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

Դաւաճանութիւն մը Իրիստոնէութեան դէմ

—o—

Գրիւսէլի **Le Pays Réel**ը, որ օրկանն է Ռէքսի, այս խորագրին տակ կը հրատարակէ հետեւեալ առաջնորդող յօդուածը. Լէոն Տըկրէլի ստորագրութեամբ (26 Յունիս): Գլխաւոր խորագրին տակ՝ գրուած է նաեւ «Անգլիա-Ֆրանսա-Թուրքական դաշինքը… Թուրքերուն, փակուեցա՞ն Որոնդէսի պարտէզները»:

Առանցքներու քաղաքականութիւնը գործել տուաւ բազմաթիւ տխմարութիւններ, որոնք ծանր պիտի կշռեն աշխարհի ճակատագրին վրայ:

Դեռ երէկ էր, որ Սովետները եղական լրբութեամբ մը արտաասանեցին իրենց մերժումը: Եւ Ֆրանսացիներն ու Անգլիացիները, որոնք պաղատագին կը խոնարհէին Սթալինի առջեւ, բարկացուցած են քաշուիլ խայտառակութենէ դառն ուրիշ չահ չկարենալով ապահովել:

[illegible]

Արքան չուտ վերջացաւ …

ՏԱՐԱՁ

—

Հայ ծերունի մը սպաննուած

—o—

«Նիւ Եորք Հէրըլտի Փարիզի արտագրութիւնէն առնելով, գրած էինք թէ Հայկազուն Գասպարեան անուն Հայու մը մասին քննութիւն կատարուելով, կասկածներ ծագած են այդ մահուան եւ Դուրեան արք.-ի ապանութեան միջեւ:

Ամերիկեան վերջին թղթարերը բոլորովին կը փարատէ այդ կասկածները, նոյն թերթին Նիւ Եորքի տղեղրութեամբ:

Հայկազուն Գասպարեան յունիս 13-ին Ֆորթ Լիի մէջ (Նիւ Ճըրզի) գտնուած է ոտքէն ծառին կապուած եւ ողջ ողջ վառած: Զոհին քով գտնուած է քարիւղի պարապ աման մը, ինչ որ ենթադրել կու տայ թէ նախ քարիւղով օծուած, յետոյ կրակի տրուած է:

[illegible]

… առնէն մեկնած է, աղջիկը խնդրած է որ եղբօր աղջկան փոքրիկ նուէր մը տանի: Ծերունին իրեն հետ չէ տարած նուէրը:

9. Զոհին մօտ գտնուած է մէկ տոլար, որով ուտելիք եւ քարիւղ գնած էր: Մնացեալ 43 սենթը տակաւին գրպանին մէջ կը գտնուէր:

Դատախազը կը ժխտէ այն զրոյցները, որոնք այս խնդիրը կը կապէին Դուրեանի սպանութեան դէպքին: Դժբախտ մարդը ոչ մէկ վկայութեան կոչուած էր Դուրեանի դատին ժամանակ, եւ ոչ մէկ թշնամի ունէր, ըստ իր քուրին՝ Վիքթըրի վկայութեան:

—

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Սանտճագի նոր ձեռնարկը

—o—

ՄԱՐՍԷՅԼ — ՊՈՄՈՆ, 27 յունիս — [illegible]

[illegible]

Իւպատի Ա. Չաքրեանի

[illegible]

Թաշունիններու եւ ասնունիններու համեստութեան դէմ մեղանչած պիտի ըլլայի, եթէ գնահատանքի խօսքեր չարէի անունններու: Իրենք կ'ուզեն որ հանրութիւնը գործը գնահատէ եւ ոչ թէ անձերը:

Վստահ եմ թէ այդ իրիկուն բոլոր սիրտերը արդար հպարտութեամբ մը …

… ուարել Չաքըրեան, զգածուած այս մեծարանքէն, շնորհակալութիւն յայտնեց ճառով մը, որ տեսակ մը ինքնակենսագրութիւն էր եւ միաժամանակ բարքերու պատկեր մը Հայոց կեանքէն Թրքական իշխանութեան տակ:

Լ.

—

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը պատուանշան տուաւ 127 սպաներու եւ զինուորներու, որոնք արտակարգ քաջութեամբ կռուած էին Ալպանիան գրաւելու առեն:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ գերագոյն խորհուրդը որոշեց 85,000 սթերլին յատկացնել զինուորական պաշտպանութեան նպատակներու:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Եւողեան շրջանին մէջ երկրաշարժի ուժեղ ցնցումներ տեղի ունեցան: Անցեալ շաբաթ ալ միջերկրականեան ափերուն վրայ երկրաշարժ … 66 հոգի:

—

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻԻԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

—o—

ԵՐՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

—o—

ՔՕՆՎԱՆՍԻՕՆ

Ա.

ՔՕՆՎԱՆՍԻՕՆ

—o—

[illegible]

Նը նոյնպէս կեանք ունի եւ կ'ապրի— …

[illegible]

(Շար.)

—

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն ու թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով ։

պան պաշտպանելու, զատեան սաղմը լաւագոյն դրութեան մը: «Նոր մթնոլորտի մը մէջ, կրնանք քննել բոլոր հարցերը,— գաղթավայր, նախանիւթ, մաքսային պատուար, կենսական տարածութիւն, ազատագինութեանց սահմանափակում եւն.: Դժբախտաբար տակաւին այդ կացութեան մէջ չենք գտնուիր: Զինուորական ուժին սպառնալիքը կը սեղմէ աշխարհի կոկորդը եւ մեր անմիջական պարտականութիւնն է դիմադրել նախայարձակման »:

Հիթլեր եւ Մուսոլինի համակցա՞ծ են

Քանի մը օրէ ի վեր զրոյց կը շրջի թէ Հիթլեր եւ Մուսոլինի գաղտնի տեսակցութիւն մը ունեցած են կիրակիօր, իտալեւգերման սահմանագլուխին վրայ: Լրատուները կը պնդեն թէ Մուսոլինի տենէ մը ի վեր քննական պտոյտներ կը կատարէ հիւսիսային Իտալիոյ մէջ, իսկ Հիթլեր Միւնիխ կը գտնուէր, որով ֆիզիքապէս արգելք չկար հանդիպելու, առանց ուշադրութիւն գրաւելու: Միւս կողմէ, անցեալ կիրակիէն ի վեր գաղտնի կը պահուին Մուսոլինիի պտոյտները: Պաշտօնական շրջանակները կը շարունակեն լռութիւն պահել այս մասին. ոչ կը հաստատեն, ոչ ալ կը հերքեն: Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ տեսակցութիւնը կրնայ կատարուած ըլլալ Վենետիկի մէջ, ուր հանդիպած կ'ըլլայ Մուսոլինի, Թիրոլէն վերադարձին: Վերջերս այնքան երթեւեկներ կատարուեցան Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ զինուորական վարիչներուն միջեւ որ, զարմանալի չի թուիր երկու պետութեանց գերագոյն հրամանատարներուն հանդիպումը, մանաւանդ ներկայ յարաճուն տագնապին առթին:

Միւս կողմէ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա տենդագին գործունէութիւն կը ցուցնէ Եուկոսլաւիոյ մէջ: Ընդհանուր հիւպատոսութիւն մը հաստատուած է Մարիպորի մէջ, Սլովենիա, գերմանական փոքրամասնութեան կեդրոնին մէջ, որ ունի 33,150 բնակիչ: Հիւպատոսութեան կցուած է բազմանդամ պաշտօնէութիւն մը,— 23 հոգի, որոնց չորսը նախապէս ծառայած են Զուտէթեան շրջանին մէջ:

Լրագրական ճակատամարտը

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ իր հականգլիական յարձակումները: Ամէն օր չնդալից խորագիրներ կ'երեւան.— «Անգլիական առիւծին բաշերը թափած.— Մայր. Արեւելքը կ'անդամալուծէ Անգլիան.— Ճոն Պուլ (Անգլիա) կը լզէ Սթալինի կօշիկները.— Ճափոն կը վիզանի խորհրդակցիլ Անգլիոյ հետ.— Արդեօք անգլիական կատարեալ անձնատուութեան նախօրեակի՞ն ենք»:

Նախարար Տոքթ. Ֆրիք, խօսելով Վերսայլի դաշնագրին քսանամեակին առթիւ, ըսաւ.— «Վերսայլի ոգին տակաւին կը վարէ ժողովրդապետութիւնները»: Բոլոր թերթերը միաբերան կը հնչեցնեն այն տեսակէտը, թէ Մեծն Բրիտանիա, թէեւ անկարող ու վատոյժ, կ'առաջնորդուի միմիայն հակագերման ատելութենէն:

80,000 Լեհերու ուխտը

Լեհերու ծովային տօնին առթիւ, շնդալից արարողութիւններ կատարուեցան Կտինայի մէջ: Կը մասնակցէին աշխարհի ամէն կողմէն եկած պատուիրակներ: Այս առթիւ հայրենասիրական ճառ մը խօսեցաւ զօրավար Քվյատնէվսկի, Լեհաստանի ծովային եւ գաղթային միութեան նախագահը, շեշտելով թէ վճռած են պաշտպանել իրենց իրաւունքները Պալթիկ ծովուն վրայ: Ցետոյ բոլոր պատուիրակութիւնները թափօր մը կազմեցին բազմաթիւ դրօշներով եւ վերտառութիւններով որոնց մէջ աչքի կը զարնէր հետեւեալ նշանաբանը.— «Ծովը մեր կենսական տարածութիւնն է: Մենք թոյլ պիտի չտանք որ մեզ դուրս նետեն Պալթիկէն»: Կային նաեւ հակագերման յայտարարութիւններ:

Ճառ մըն ալ հանրապետութեան նախագահը խօսեցաւ, պաշտպանելով Լեհաստանի իրաւունքները Պալթիկ ծովուն եւ Տանցիկի վրայ: «Տանցիկի ազատ քաղաքը, հաստատուած՝ Վիսթուլայի գետաբերանին վրայ — թագուհին լեհական գետերուն — Լեհաստանի կապուած է դարաւոր եւ անխզելի կապերով: Լեհաստան նոյն իսկ երբ անկախ չէր, միշտ ներկայ էր Պալթիկի վրայ»:

Այս հանդիսութեանց առթիւ 80000 Լեհեր ուխտեցին պաշտպանել իրենց բոլոր իրաւունքները:

*** Տանցիկի մասին հասած վերջին լուրերը խոր մտահոգութիւն կը պատճառեն: Հակառակ Պերլինի հերքումներուն, իրազեկներ կը պնդեն թէ հազարաւոր գերման սայմիկներ կը համախմբուին Տանցիկի մէջ, իբրեւ զբօսաշրջիկ: Բազմաթիւ մարտական խումբեր տեղաւորուած են Տանցիկի զօրանոցներուն մէջ: Հիթլերականները գրաւած են նաեւ անթելի կեդրոնական կայանը: Կ'ըսուի նաեւ թէ թնդանօթներ ալ փոխադրուած են: Լեհական կառավարութիւնը զինուորական միջոցներ ձեռք առաւ սահմանագլուխին վրայ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ բանակցութեանց առթիւ, Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին ականաւոր անդամներէն Ժտանով, որ Սթալինի մտերիմն է, յօդուած մը գրելով կուսակցական պաշտօնաթերթին մէջ, ուժգնօրէն կը մեղադրէ Անգլիան եւ Ֆրանսան: Կ'ըսէ թէ անոնք անկեղծ չեն եւ արուեստական դժուարութիւններ կը յարուցանեն:— Բանակցութիւնները վերսկսան երէկ:

ԹԻԷՆՑԻՆԻ պաշարումը պիտի սաստկանայ այսօրուընէ սկսեալ (շաբաթ): Ճափոնի զինուորական շրջանակները շատ հաւատք չունին Անգլիոյ հետ կատարուած բանակցութեանց ելքի մասին:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ թագաւորը, ընկերակցութեամբ գահաժառանգ իշխանին եւ ուրիշ իշխանուհիներու, Իտալիա գնաց, ներկայ ըլլալու իր քրոջ՝ իշխանուհի Իրէնի ամուսնութեան Սփոլէթոյի դուքսին հետ: Այս հարսանիքին ներկայ եղած են նաեւ Քէնթի իշխանն ու իշխանուհին, Ռումանիոյ գահաժառանգը եւ Եուկոսլաւիոյ խնամակալ իշխանը: Աննշան քաղաքական խօսակցութիւններ ալ տեղի ունեցած են:

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ պարգեւները պիտի աւելնան 12րդ շարքէն սկսեալ, 170,597էն բարձրանալով 316,713ի: Ամէնէն կարեւոր նորութիւնը այն է որ 150.000 պարգեւներ պիտի հաստատուին 220 ֆրանքի, կրկնապատկելով 110 ֆրանքի 150.000 պարգեւները: Այս պարգեւներուն համար միայն մէկ թիւ պիտի քաշուի եւ նոյն թիւով վերջացած բոլոր տոմսակները պիտի շահին: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը կը մնայ. յետոյ կուգան,— երեք պարգեւ՝ մէկ միլիոնի, 4 հատ՝ 500,000 ֆրանքի, 10 հատ՝ 200,000ի եւն.:

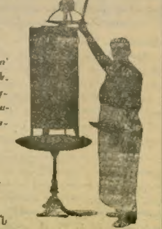

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Դերասան Ե. Ղազարեան կը ծանուցանէ թէ 2 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 11ին Պոմոնի (Մարսէյլ) Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ, իր ողբացեալ կնոջ՝ դերասանուհի ՍԻՐՈՒՇԻ մահուան տարելիցին առթիւ:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

12, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 16 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Միւս երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 2 ՅՈՒԼԻՍ

DIMANCHE 2 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4082

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՕՐՀՆԵԱԼ ՋԱԽՋԱԽԸ...

« Ազգ. Խորհուրդի մը անհրաժեշտութիւնը» կը շեշտէ Հայրենիք, խմբագրականի մը մէջ, իբրեւ օրինակ ներկայացնելով Չեխօ - Սլովաքները :

Իմացած էք անշուշտ,— այս վերջինները իրենց անկախութեան տապալումէն վերջը գլուխ գլխի տալով, ստեղծեցին ընդհանուր ղեկավարութիւն մը,— Ազգ. Խորհուրդ — հետապնդելու համար իրենց ազատագրութեան դատը :

— « Դժբախտաբար, ասկէ բոլորովին տարբեր պատկեր մը կը պարզենք մենք՝ արտասահմանի Հայերս:

Հայաստանի անկախութիւնը կորսնցնելէ աւելի քան 18 տարի ետքն ալ, մենք տակաւին չենք կրցած համախմբուիլ մէկ ընդհանուր ազգային մարմնի շուրջ՝ միացեալ ճակատով ու աւելի արդիւնաւոր կերպով առաջ տանելու համար Հայաստանի ազատութեան եւ անկախութեան պայքարը:

Քաղաքական այս ապիկարութիւնը առաւել եւս զարմանալի է անոր համար, որ մենք՝ արտասահմանի Հայերս արտասահմանի Չեխօ - Սլովաքներէն շատ աւելի անմիջական ու շատ աւելի ստիպողական պատճառներ ունէինք եւ ունինք ազգովին համերաշխ ըլլալու եւ մէկ ընդհանուր ղեկավար մարմնի շուրջ համախմբուած գործելու»:

Ինչպէս կ'երեւայ, «Հայրենիք» տակաւին կը հաւատայ թէ կարելի է գաս առնել օտարներէ, գոնէ մեր բախտակիցներէն — եւ կամ թշնամի Թուրքէն — երբ մարդիկ բան - գործ ըրած են ջախջախը փնտռել, ջուրին տալով ջաղացքը: Եւ այս՝ տարիներէ ի վեր:

Կը բաւէ աչքէ անցընել միայն օրուան թերթերը, իմանալու համար ամբողջ ողբերգութիւնը :

Թողո՛ւնք անկախութեան կորուստը: Վերջին արտագաղթէն, 1922էն ի վեր գուք տեսա՞ք որ եւ է ապացոյց, որ հաստատէր թէ ազգովին կ'ըմբռնենք մեր կացութեան պահանջները:

Լեռներ կրնան կազմել այդ օրերէն ի վեր տպուած թուղթերն ու խօսուած ճառերը: Անոնց քով ալ բլուրներ՝ գոյնզգոյն ծրագիրները: Եւ դեռ գետը կը հոսի, գիր եւ խօսք ցանելով իր ափերուն վրայ:

Արդիւ՞նքը: Ճիշդ է, մթնոլորտը նօսրացած է եւ մարդիկ այսօր աւելի մօտ կ'երեւին իրարու քան երկու - երեք տարի առաջ: Ամէն պարագայի մէջ կը զգուշանան կոպիտ չարժուձեւերէ :

Բայց, մեր շնո՞րհն է այդ — իրական սթափո՞ւմ — թէ հետեւանքը շարք մը դէպքերու, որոնք թոյլ չեն տար նիզակներ արձակել, ասպարէզ կարդալ նախկին մոլեգնութեամբ :

Կը բաւէր յիշել միայն Հայաստանի պարագան — խմբական «մաքրագործումներ» եւ յարաբերութեանց խզում Արտասահմանի հետ — լուսաբանելու համար կարգ մը հոգեփոխութիւններ : Կրնայինք յիշել նաեւ բուն քաղաքական կացութիւնը, որ իր վրդովիչ երեւէջներով մտածել կու տայ ամէնէն անտարբերին ալ :

Եւ սակայն, ի՞նչ օգուտ այս երեւութական սթափումէն,երբ լեռ ու ձոր կը բաժնեն խօսքն ու գործը, բաղձանքը եւ իրականութիւնը :

Այսպէս, ունինք հոսանքներ եւ թերթեր որոնք տակաւին ջուր կը ծեծեն, կամ հէքեաթներ կը պատմեն, իբրեւ լուսինէն ինկած աւետաբերներ: Եւ կը մոլտան ալ, բութ սլաքներ արձակելով , — դուք այնպէս, մենք այսպէս ...

Անոնց աւետաբանը կը պարունակէ մէկ նշանախօսք,— տունը նստիլ եւ խելք ծախել: Ամեն առեն ալ պատահանին առջեւ անցնելով կանչեր կամ հայհոյչներ արձակել, հասկցնելու համար թէ արթուն են:

Ի զուր գլուխդ քարին կը զարնես, գոնէ անոնց շուքը տեսնելու համար ո՛ր եւ է կենդանի գործի մէջ: Միայն խրատ: Բուն բառով՝ չան - քարոզ :

Հայաստանը կապուած է Ս. Միութեան, հանգի՛ստ եւ ապահով: Մեզի կը մնայ միայն սաղմոս քաղել.

— «Իսկ արտասահմանի մէջ հարկ է որ իւրաքանչիւր գաղութ ինքն իր մասին խորհի, իր միջավայրին պարտադրութեանց եւ պահանջներուն համաձայն լեզու եւ ճամբայ գտնէ: Անօգուտ, մինչեւ իսկ վնասակար է, դուրսէն որ եւ է ձեւով ու նպատակաւ մէկը միւսին գործերուն միջամուխ ըլլալ». (Հ. Կոչնակ, 27 մայիս):

— Լաւագոյն չէ՞ որ բաժան բաժան ու հանդարտ մնանք, ամէն գաղութ ինքզինք հոգայ. ինչպէս որ յարմար է ու կրնայ. իսկ իբրեւ ազգութիւն առ այժմ լուռ ու վերապահ սպասենք». (Ա. Նազար, Պայքար, 17 մայիս):

Դեռ «սոցիալ - դեմոկրատներ» ալ ունինք որ իմաստութեան կնիքը իրենց ճակտին զարկած, միայն արկածախնդրութիւններ կը տեսնեն իրենց շուրջը: Եւ անուշ - անուշ կը հաչեն, ամէն անգամ որ Դաշնակցութեան շուքը տեսնեն: Նոյն իսկ առանց տեսնելու ...

Գոնէ իրենց պարզած համեստ ծրագի՞րն հաւատային,— «Թող ամէն գաղութ իր գլխուն ճարը նայի»:

Ո՛չ: Անոնք բացակայ են նոյն իսկ այդ ճակատին վրայ :

Կը հրաւիրես, չեն գար: Կամ կու գան միայն բիւզանդաբանութիւններ փորձելու, եթէ ոչ խանգարելու համար:

Հարցուր,— ի՞նչ է ուզածդ, բարեկամ: Այս չէ, այն չէ, հապա ի՞նչ ...

Պատասխան չունին, որովհետեւ ամէն բանէ առաջ պատասխանատուութեան զգացումն է որ կորսնցուցած են:

Ի՞նչ արժէք ունի ջաղացքը. Թող ջուրը տանի ո՛ւր որ կ'ուզէ : Կեցցէ՛ ջախջախը: Գոնէ ձայն կը հանէ եւ կրնանք ապացուցանել թէ «մենք էլ կանք»...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

15 ՄԻԼԻԱՌԻ ՆՈՐ ՎԱՐԿ ՄԸ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ելմտական նախարարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որուն համաձայն Յուլիս առ հարիւր տոկոսով երկամեայ պարտաթուղթեր հրապարակ պիտի հանուին, պատրաստութեանց համար : Այս պարտաթուղթերը պիտի բռնեն ազգ. պաշտպանութեան երկամեայ պարտաթուղթերուն տեղը: Նախարարութիւնը միեւնոյն առեն հաղորդեց թէ 3 առ100ի զեղչուած է ազգ. պաշտպանութեան Ինքնավար Սնտուկին կողմէ հրապարակ հանուած 18ամսեայ պարտաթուղթերուն տոկոսը: Նոր հրամանագիրներով 15 միլիառ ֆրանքի վարկ մը կը սահմանուի ազգ. պաշտպանութեան համար :

ՀԻԹԼԷ՞Ր ՏԱՆՑԻ՞Կ - ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ

30,000 ՆԱՑԻՆԵՐ ՆԵՐՍ ՄՏԱԾ ԵՆ

ԱՅՍ ԹԻՒԸ ԿՐՆԱՅ ՀԱՍՆԻԼ 150,000Ի

Իբրեւ պատասխան Անգլիոյ արտաքին նախարարին ազդարարութեան, Գերմանիա ձեռնարկած է բուռն պայքարի մը, փութացնելու համար Տանցիկի կցումը: Թերթերը կը գրեն թէ արդէն իսկ 30000 հիթլէրականներ կը գտնուին Տանցիկի մէջ, բոլորն ալ անդամ մարտական խումբերու: Ուրիշ հազարաւորներ ալ պիտի գրկուին կառախումբով եւ շոգենաւով, յառաջիկայ շաբթուան ընթացքին: Կը կարծուի թէ այս թիւը մինչեւ 150.000ի պիտի բարձրանայ, երբ Հիթլէր Տանցիկ այցելէ :

Սոսկ լուրեր կը պտտին այս այցելութեան մասին. բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ Առաջնորդը որոշած է վճռական քայլեր առնել յուլիս ամսուան ընթացքին, ինչպէս ըրաւ անցեալ մարտին, Փրակա մտնելով: Բնականաբար գաղտնի կը պահուին Առաջնորդին մտադրութիւնները: Կարծողներ կան թէ Հիթլէր Տանցիկ մտնելով, պիտի յայտարարէ թէ այդ քաղաքը Գերմանիոյ կը պատկանի եւ պիտի հրաւիրէ Լեհաստանը գոհացում տալ: Աւելի չափաւորներ կ'ըսեն թէ Հիթլէր Տանցիկ մտնելով բարձրաստիճան սպաներու հետ եւ գերմանական մարտանաւերը շարելով նաւահանգստին առջեւ, պարզապէս պիտի ուզէ ապացուցանել ի լուր աշխարհի թէ Տանցիկը իրապէս մաս կը կազմէ Գերմանիոյ և թէ շարժեր պատերազմիլ առոր համար: Այցելութիւնը պիտի կատարուի Տանցիկի Ծերակոյտին հրաւէրով: Առաջնորդը մարտանաւ մը պիտի նստի, որուն պիտի ընկերանան բազմաթիւ յածանաւեր, թորփիլանաւեր, սուզանաւեր եւ օդանաւեր :

*** Գերմանական թերթերը կը շարունակեն բուռն յարձակումներ ուղղել Անգլիոյ դէմ, լորտ Հըլիֆաքսի ճառին առթիւ: Քարոզութեանց նախարարը, Տոքթ. Կէօպէլս, յօդուած մը հրատարակելով պաշտօնաթերթին մէջ, կ'ըսէ թէ ճառը կը կազմէ «անմէջ քարոզութիւն մը: Եւ կ'ազդարարէ — « Մենք ճառ չենք ուզեր, այլ գործ: Անգլիա կրնայ հասկնալ Գերմանիոյ միտքը, եթէ ուզէ: Բայց չուզեր հասկնալ»: Պերլինի բոլոր թերթերը կը գրեն թէ Անգլիոյ «կեղծաւոր յայտարարութիւնները չեն հետաքրքրեր Գերմանիան», թէ «Գերմանիա միտակ չէ եւ իր քաղաքականութիւնը որ եւ է վախ չի պատճառեր եւայլն»: Անոնց եզրակացութիւնը այն է թէ Անգլիա պիտի չկասէ, որքան ալ ճառեր խօսին Լոնտոնի մէջ :

Տանցիկի մէջ 16 —25 տարեկան բոլոր երիտասարդներուն հրահանգ արձակուած է մտնել «ազատ գունդերու» մէջ: Ասոնցմէ մաս մը այժմ արդէն կը մարզուին արեւելեան Փրուսիոյ մէջ: Յուլիս 6էն պէտք է աւարտի բոլոր երիտասարդներու արձանագրութիւնը՝ այս կազմերուն մէջ :

Լեհական լուրերը կ'ըսեն, թէ գաղտնաբար արեւելեան Փրուսիայէն Տանցիկ փոխադրուած են 16 թնդանօթ եւ թէ կը շարունակուի ռազմամթերքի կուտակումը : Զբօսաշրջիկի անունին տակ ծպտուած հազարաւոր գերման զինուորներ կը համախմբուին: Նոյնիսկ Լեհաստանի սահմանագլուխին վրայ սկսած է ամրութեանց կառուցում :

Տանցիկի Նացի մամուլը կոչ ուղղած է ամէն գերման մարդու եւ կնոջ՝ պատրաստ ըլլալ «վճռական ժամուն»: Այս ժամը կրնայ հնչել որ եւ է օր : Նացի թերթերը կը գրեն նաեւ, թէ Գերմանիա պիտի չգոհանայ Տանցիկի կցումով, այլ պիտի գրաւէ նաեւ Նրբանցքը :

Մանր մտահոգութիւն Լոնտոնի մէջ

Պերլինի մէջ յամառ զրոյցներ կը շրջին, թէ գերման կառավարութեան անդամներ պիտի այցելեն Տանցիկ: Կ'ըսուի թէ այնտեղ հրաւիրուած է նաեւ Հիթլէր , իբրեւ «պատուաւոր քաղաքացի Տանցիկի»: Կ'ըսուի նաեւ թէ վերջին 10 օրերու ընթացքին Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի միջեւ փոխանակուած են անձնական գաղտնի նամակներ, որոնք կը վերաբերին Առանցքին ընդհանուր քաղաքականութեան, եւ մասնաւորապէս Լեհաստանի ու Գերմանիոյ յարաբերութեանց, հետեւաբար նաեւ Տանցիկի հարցին:

*** Վարշաւայի անգլիական գեսպանը Լոնտոն գնաց օդանաւով, զեկուցում տալու համար կացութեան մասին: Անգլիոյ մէջ առ այժմ երկրորդական կարգի վրայ դրած են Ծայր. Արեւելքի տագնապը, ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով Տանցիկի վրայ: Աչ թէ ձախ, մամուլը մեծ մտահոգութիւն կը յայտնէ գէպքերու ընթացքի մասին: Կը վախցուի որ պատերազմ ծագի, եթէ Գերմանիա փորձէ բռնութեամբ կցել Տանցիկը: Նոյնիսկ ծանրաբարոյ «Թայմզ»ը խօսելով լորտ Հըլիֆաքսի ազդարարութեան մասին, կը հասկցնէ թէ Անգլիա հարկադրուած է կատարելու իր յանձնառութիւնները: Բայց եւ այնպէս, կը թելադրէ կարգադրութեան ձեւ մը գտնել. «ոչ թէ որովհետեւ ներկայ կարգուսարքը անարդար է կամ հիմնապէս անզօրացուցիչ, այլ որովհետեւ գերմանական կառավարութիւնը այդպէս կը պահանջէ»: Կը յիշուի թէ այս թերթն էր որ խմբագրականով մը թելադրեց Չեխոսլովաքիայէն անջատել Զուտեթեան շրջանը: Ամէն պարագայի մէջ, կը վախցուի որ Գերմանիա նորէն կատարուած իրողութեան առջեւ դնէ աշխարհը, բուն իսկ Տանցիկի ժողովուրդին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՀԱ՛Յ, ՀԱ՛Յ, ՀԱ՛Յ ... »

Կը բնակիմ վեցերորդ յարկի վրայ : Դրացի Աստուծոյ, հոգ չէ թէ մենք անհաշտ դրացի մէկս միւսին:

Երբ, առաւօտուն, ոտքի կը կանգնիմ պահ մը պատուհանիս առջեւ, աչքէ կ'անցընեմ զօրանցքը որ կը կատարուի դիմացի տանիքներուն վրայ,— դժնեաեսիլ եւ ուրուատիպ զինուորներ են զօրանցքին մասնակցողները: Տե՛ս սա մէկը, որ եռանկիւնաձեւ գլխարկ է դրած, տե՛ս սա միւսը, որ յանկարծ կը դարձնէ գլուխը ինծի եւ կը բարեւէ՝ երբ... հովը փչէ: Հասկցաք անշուշտ, ծխնելոյզներն են,— իմ զինուորնե՛րս :

Այս առաւօտ, սովորական զօրանցքը դիտելէ վերջ, փիսիկի մը պէս փռուեցայ թիկնաթոռիս մէջ՝ մինչ աբեւը պատմուճան կը հագցնէր ինծի եւ պատուհանս կը զարդարէր ոսկեդրուագ ծաղիկներով: Ընթերցում մը առեր տարեր էր զիս, երբ յանկարծ ձայն մը լսեցի.

— Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ...

Ո՞վ է ով իրաւէր կը կարդայ Հայուն, կը հարցնեմ ես ինծի: Եւրոպացին սորվեցա՞ւ վերջապէս որ Հայ կը կոչուինք մենք: Հա՛յ, որ թարգմանի տէրող կամ տիրապետող: Դուք ըսէք՝ ապրող, այլակերպեալ բայց միշտ կենդանի :

Բացի պատուհանը:

Այո՛, մէկը կը սպռայ, յստակ առոգանութեամբ .

— Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ...

Վերջապէս պէ՜տք ունեցան մեզի, հա՞: Գիտցա՞ն մեր յարգը, հիմա « Հա՛յ» կը պոռան մեզի, եւ ոչ թէ «սալ էթրանժէ»: «Հայ» կ'անուանեն գաղթականներս, «վա թոն փէյի»ները: Մեզ կը կոչեն անունո՛վը մեր ցեղին, չեչտո՛վ մը ազնուական եւ հայկարժան, ինչպէս կը կոչուէինք, է՜ր երբեմն, Արտաշէսներու եւ Տիգրաններու արքունիքին մէջ:

— Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ...

Կը պոռայ տակաւին անծանօթ ձայնը: Ի վերջոյ կը տեսնեմ որ դիմացը, ծխնելոյզներու անտառին մէջ, երիտասարդ մը կը շարժտկի, մերթ վար կը կախուի եւ կը պոռայ.

— Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ...

Ափսո՜ս, ծխան մաքրող մըն է, որ ծխնելոյզէն վար՝ ձայն կու տայ իր ընկերոջ, (Փարիզի ծխան մաքրողները «հա՛յ» կը պոռան ծխնելոյզներէն վար, ծխան մաքրելու ժամանակ, յարաբերութեան մէջ մտնելու համար տանիքին վրայ գտնուողն ու վարը գտնուողը՝ իրարու հետ):

Իրար կանչելու համար ուրիշ աղաղակ չգտա՞ք, ա՛յ անաստուածներ :

X

Խօսքս քեզի՛ է, հա՛յ երիտասարդ , — ահա կը տեսնես որ կը խրինք քաղաքակրթութեան գաղջ աւազին մէջ մենք՝ որ չխրեցանք բարբարոսութեան գուրտ աւազին մէջ: Ծովամոյն կը կորսուինք, անպատկառօրէն կը մոռցուինք, ու մեր ցեղին անունը աղաղակ մը դարձած է հիմա, կանչ մը ծխան մաքրողներու բերնին մէջ: Անիմաստ աղաղա՜կ մը դառնայ մեր անունը, որ փոթորիկի ձայն մըն էր ատենօք Մասիսի ստորոտը, որ Աստուծմէ աւելի սիրելի էր Վահէվաճեան մեհեաններուն մէջ, որ Նայիրեան եւ արմենական ժողովուրդներու արեան երայրքն ունէր իր մէջ:

Հա՛յ երիտասարդ, արթնցի՛ր եւ թօթափէ՛ թմբիրը թարթիչներուդ վրայէն, որպէսզի, Եւրոպայի մէջ , մեզ չկանչեն... ծխան մաքրելու համար միայն:

ԱՐԱՁ

ԽՆԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ՍԱՆՃԱՔԻ ԿՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ...

Պոլսոյ պատրիարքը եւ Վարչական ժողովը (Ազգ. վարչութիւն) առանձին առանձին հեռագիրներ ուղղեցին Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին, ջերմապէս շնորհաւորելով « Հաթայի վերջնական կցումը մեր սիրելի հայրենիքին»: Միեւնոյն առեն գոհաբանական արարողութիւններ կատարուեցան եւ քարոզներ խօսուեցան բոլոր եկեղեցիներուն մէջ: Յունիս 25ին պատրիարքը հանդիսաւորապէս պատարագելով Ղալաթիոյ եկեղեցին մէջ, իր քարոզը վերջացուց հետեւեալ յայտարարութեամբ .

— « Հաթայ երկու օրէ ի վեր միացած է մայր հայրենիքին, որմէ բաժնուած էր 20 տարիէ ի վեր: Բոլորիս փափաքն էր որ մայր հայրենիքին միանայ այդ անջատուած մասը: Շնորհիւ երկրին Բարձր Պետին իրատես դիւանագիտութեան եւ երկրին ղեկավարներուն ճարտար գործունէութեան, Հաթայ մայր երկրին միացաւ: Հաւատ... [illegible] մտուցած են երկրին եւ միշտ հաւատարիմ հպատակներ եղած, մեծ գոհունակութիւն կը զգան ի տես այս յաջողութեան, որով վերջացաւ այս կարեւոր ազգ. դատը :

« Աղօթենք երկրին Պետին երջանկութեան եւ կառավարութեան բարօրութեան ու յառաջդիմութեան համար եւ ջանանք ըլլալ արժանաւոր հպատակներ երկրին, միշտ ի սպաս դնելով մեր օգտակար ծառայութիւնները »:

Թուրք թերթերն ալ կը գրեն թէ «Հաթայի միացումը մեծ ուրախութիւն պատճառած է մեր հայ հայրենակիցներուն մէջ եւ թէ պատրիարքը հրամայած է բոլոր քարոզիչներուն հանդիսաւոր արարողութիւններ կատարել եւ քարոզներ խօսիլ այս առթիւ»: Նարոյեան պատրիարք հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է «Ճիւմհուրիյէթ»ի.

— « Հաթայի Թուրքիոյ կցումը վերջին ծայր ուրախացուցած է Թրքահայերը: Թրքահայերը, այս ազգ. դատին սկզբնաւորութենէն ի վեր, իրենց վիճակած պարտականութիւնը կատարելով, Հաթայի Հայերը լուսաբանելու համար միջոցներ ձեռք առած էին:Ինչպէս որ մեր կողմէ Հաթայ ղրկուած Ալաճեան արք. Հաթայի Հայերուն իրենց թուրք եղբայրներուն հետ գործակցութեանը համար ջանք թափած եւ Հաթայի Հայերուն այս ուղղամիտ ընթացքը ամէն կողմ գնահատուած էր: Մեծ մասով Թուրքիայէն Հաթայ ապաստանած Հայերուն թուրք հանրապետութեան եւ մեծ թուրք ազգին հանդէպ ցոյց տուած անխախտ վստահութիւնը ամէն կարգի օտար քարոզութեանց յաղթած եւ թուրքեւհայ եղբայրակցութիւնը իրականացուցած էր: Օտար երկրի մէջ «գաղթական» կոչուած Հաթայի Հայերուն այսօրուընէ սկսեալ թուրք հայրենակցութեան պատիւին արժանանալը մեծ բախտաւորութիւն մըն է: Այս արժանիքը Հաթայի Հայերուն հաւատարմութեան ու բարեկամութեան վարձատրութիւնն է: Մայր հայրենիքին ջերմ եւ գուրգուրալի ծոցը վերադարձող Հաթայի Հայերը, մեզի ղրկած հեռագիրներով, Ազգ. Պետ Իսմէթ Ինէօնիւի , թուրք հանրապետութեան կառավարութեան ու թուրք ազգին հանդէպ իրենց անհուն երախտագիտութիւնն ու կապը կը յայտնեն»:

*** Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ Սանճաքի ելեկտրական ընկերութիւնը, հեռաձայնը, երկաթուղին եւ կարգ մը շէնքեր որոնք ֆրանսական սեփականութիւն են, պիտի գնուին Թուրքիոյ կողմէ, 1,280,000 ոսկիի : Այս գումարին 280 ,000ը կանխիկ պիտի վճարուի, իսկ մէկ միլիոնը հինգ տարուան ընթացքին: Փոխանցումի գործողութիւններն սկսան յուլիս 1ին: (Ֆրանսական թերթերը 50 միլիոն ֆրանք կը հաշուեն ֆրանսական սատացուածքներու գինը):

ՄԵՐ ԼԵԶՈՒՆ

Ժողովուրդի մը ժենադոյն հարստութիւնն է լեզուն. գանձը, ցեղային յատկանիշներու խտացումն ու դրօշակը անոնց։

Գրուած ըլլայ ան թէ կենդանի խօսակցութիւն, կը յատկանշէ այն անհատը կամ ազգը՝ որ կը գրեն ու կը խօսին զայն։ Աւելին. կ՚արժէ ան զինքն ստեղծող ժողովուրդը, որով — հետեւ իրմո՛վ կ՚ապրի ստեղծողը ու կը տեւէ եւ իր մահով ու մոռացումով կը մոռցուի կամ կը մեռնի ան։

Էջ մը գրութիւն երբեմն կը բերէ գրագէտի մը արժէքը, ժամ մը, էջ — սելու համար քանի մը վայրկեանի խօսակցութիւն՝ մարդու մը արժէքն ու էութիւնը։ Այդ մէկ էջին, այդ քանի մը վայրկեաններուն մէջ չե՞ն խըտացած անհատին կարողութիւնները, անոր ճաշակները, ձգտումները, ըզգացումներու եւ գաղափարներու շողքը. անոր բովանդակ մշակոյթին ցոլքը եւ վերջապէս աշխարհի եւ մարդոց հանդէպ իր ըմբռնումին կայծկլտու — քը։

Բառերը նշաններ են, առանց զգացումներու եւ առանց գաղափարնե — րու. բայց լեցուած անոնցմով՝ պերճախօս վկայութիւններ՝ մեր խառնուածքին, մեր յուզականութեան, մեր մտածողութեան, գաղափարական թափչքներուն կամ անկումներուն։

Անկարելի է մաքուր բարոյականութիւն, պայծառ նկարագիր ունենալ և զանէրկ բառերով բացատրուիլ եւ համ առնել անոնցմէ։ Եւ անկարելի է աղճատ ներաշխարհի մէջ չնչել հեշտութեամբ, ու բարձրագոյն ոլորտներու կարօտ ունենալ։

Այսպէս է լեզուն. յայտարար նշան ու չափանիշ մարդուն եւ անոր անկշռելի արժէքներուն։

Ինչ որ ճիշդ է անհատներուն համար, ճիշդ է մանաւանդ ժողովուրդներուն համար, որովհետեւ լեզուն անհատականէն աւելի հաւաքական ստեղծագործութիւն է։

Հայ լեզուն մեր գանձն է, մեր պարծանքն ու հպարտութիւնը։ Բայց, աւելի քան այս բոլորը. հայերէնը հայոց պատմութիւնն է. հայութեան ցեղային խառնուածքը, անոր հոգեկան ու բարոյական բովանդակ կառոյցը։ Ցեղային մշակոյթի բարձրագոյն արտայայտութիւնը։

Որովհետեւ անկարելի է բարձր մըշակոյթ ունենալ եւ աղքատ, նսեմ լեզու. եւ միւս կողմէ, անկարելի է մըշակոյթով աղքատ ըլլալ ու լեզուով հարուստ ու բարձր։ Այնքան ձուլուած են ազգն ու լեզուն, բառն ու բարքը, խօսքն ու խորհուրդը՝ ցեղային աւազանին մէջ։

Դարերով պահած ենք հայերէնը. դարերով պահած է ան մեզ. մեր կորուստներուն մէջ՝ ամէնէն անկորնչելին. մեր հարստութիւններուն մէջ՝ ամէնէն թանկագինը եւ մեր պարտութիւններուն մէջ՝ ամէնէն անպարտելի ամրութիւնը. ցեղային անառիկ պատնէշը։

Այսօր, երբ ամէն բան վտանգի մէջ է, հայ լեզուն. աւելի արթուն պահակ ցեղային ոգիի պաշտպանութեան, քան հայերէնը, գրուած ըլլայ ան թէ խօսուած։ Պանդուխտ ու հեռու հայրենիքէն, մեր լեզուն մեր հայրենիքը կը ստեղծէ մեր մէջ, մեր հայրենիքին ու հայրերուն կը կապէ մեզ։ Կը ձուլուի հայրենիքին ու կը խօսի մեզ ու մեր մէջեղով՝ բոլոր դարերուն, յաւէտ հայրենիքի։

Եւ անշուշտ, այս է պատճառը որ հայերէնի սէրը հաւասար է եղած յաճախ մեր մէջ հայրենասիրութեան եւ հայրենասէրը, գուրգուրացած է հայերէն բառին վրայ այնքան, որքան հայրենի ափ մը հողին վրայ։ Ու աս՝ անո՛ր համար, որ բառը իր մէջ ըեկոր մը ունի հայրենիքէն, ժամանակից անոր պատմութեան ու ճակատագրին, անոր սրբութիւն, պարտութեան ու յաղթանակներուն։

Կարելի է ժողովուրդի մը պատմութիւնը գրել, միայն լեզուին պատմութիւնը հիմ առնելով։

Ու այսօր, մեր պատմութեան նման վտանգի տակ է մեր լեզուն։ Կը գրենք անփոյթ, կը խօսինք անփոյթ ու աղճատ։

Գէշ կը գրենք ու գէշ կը խօսինք։ Շատեր, մինչեւ իսկ գրող-բրողներ, դպրոցական ու նոյնիսկ գրող, հայերէնի հետ կը վարուին այնպէս ինչպէս պիտի վարուէին որեւէ բանի հետ. առանց հոգածութեան, առանց յարգանքի զգացումի, առանց բարեխղճութեան։

Եւ ի՛նչ անախտութիւններ՝ օտար լեզուներով պճնազարդուելու. ի՛նչ ազգութիւն ու բարոյական տխեղծութիւն՝ ազգային գանձին շողքին զուրկ մնալու։

Ձենք խօսիր խորհրդային լարբերինթոսին, ուր ամէն բանի նման մեր լեզուն ալ կը ճզմուի, կը քամուի իր ազգային գոյնէն ու ոգիէն եւ օտար ըղձատորութեամբ՝ կ՚այլանդակուի։

Կը խօսինք մեր գաղութներէն, ուր օտար բարքին հետ բառը, օտար չունչին հետ բացատրութիւնը կը խուժեն ներս եւ հեղձեւէ կ՚աղարկաշխա — ցնեն մեր ազգային անճառելի ստեղծագործութիւնը։ Օտար լեզուները, բոլո՛րը, Ամերիկայէն Եւրոպա եւ մինչեւ արեւելք, կը թափանցեն հեռաւէ մեր էութեան մէջ եւ կը կոտրեն, կը փշրեն մեր աններանձելի անկախութիւնը, փտանդելով հայ բառը, բացատրութիւնը, կազմութիւնը եւ վերջապէս շունչը։

Ձե՛նք անդրադառնար, որ հայապահպանման մեր պայքարին մէջ, աննկուն զինակից մը կը կորսնցնենք օրէ օր։

Հայ լեզուն՝ պահուած իր հարազատութեան մէջ, ամենապահով պաշտպանն է մեր ազգային ու ոգեկան հարստութեանց, անխորտակելի բերդը՝ մեր ազգային ինքնուրոյնութեան եւ նորահաս սերունդներու ազգային կրթութեան բարձրագոյն աւետարանը։

Առենք չէ՞ որ անդրադառնանք այս բոլորին եւ գուրգուրանք մինչեւ մեր տուները, մինչեւ շուկաները աէր կենանք մեր լեզուին ու գուրգուրանք անոր անաղարտ պահպանման։

Գիտնանք որ այն Հայը՝ որ հայ բառ մը կը փրկէ, այն հայ մայրը՝ որ բերնին մէջ եւ հայերէն բառ մը կը դնէ հոն, հայապահպանման գործին նպաստ մը կը բերեն. հայրենասիրական գործ մը կը կատարեն, հայ հոգին ու ոգիէն բեկոր մը կը պաշտպանեն։

Լայն է աշխարհագրական, ազգային պայքարի մեր ճակատը, Փիլիպինեան մինչեւ ոգեկանը, բարքերէն մինչեւ բառերը։ Բայց, եթէ ամէն Հայ իր պարտքը կատարէ եւ իր բաժինը բերէ, մեր ճակատը ոչ միայն անպարտելի կը դառնայ, այլ եւ յաղթական։ Կարեւորը այն է՝ որ պահակները միշտ արթուն եւ պատուանդանները կանգուն։

Հայ լեզուն ամէնէն հզօր պահակն է հայ ոգիին. ամենաչքեղ պատուանդանը ազգային գոյութեան։

(Խմբագրական «Յուսաբեր»)

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ՁԵՌԱԳԻՐ ՂԵՒՈՆԴ ՊԱՏՄԻՉԻ ԳՈՐԾԷՆ

« Խորհրդ. Հայաստանի» մէջ (9 Յունիս) Աշ. Աբրահամեան, որ պատմագիտութեամբ կը զբաղի, վերի խորագրին տակ կը գրէ.—

Հայ ժողովրդական գիւտագրեպումեան՝ «Սասունցի Դաւիթի» դարաշրջանին գրուած ու մեզի հասած պատմութիւններուն եւ տարեգրութիւններուն մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ Ղեւոնդ պատմիչի գործը։

Ղեւոնդը Ը. դարու երկրորդ կէսի պատմիչ է։ Գրած է Շապուհ Բագրատունիի պատուէրով, այսպէս մեզի ժառանգ ձգած է հայ ժողովուրդի պատմութեան մէկ կարեւոր հատուածը, 632 թուականէն սկսեալ մինչեւ 788 թուականը։

Ղեւոնդի նկարագրած ժամանակաշրջանը հայ ժողովուրդի պատմութեան ամենածանր եւ արիւնոտ ժամանակաշրջաններէն մէկն է։ Խալիֆան, Է. դարու կէսերուն, նուաճելով Հայաստանը, սկսեր էր անասելի հարստահարութիւններ կատարել Հայաստանի մէջ։ Անոր պատերազմական արշաւախումբերը կանոնաւորաբար կը մտնէին Հայաստան, սուրէ եւ հուրէ կ՚անցընէին բնակչութիւնը։ Կը կողոպտէին եւ հաղարներ գերի կը տանէին։ Հայ ժողովուրդը, եղբայրակից վրացի եւ աղուան ժողովուրդներուն հետ, հերոսական պայքար կը մղէր Խալիֆային դէմ՝ իր ազատութեան համար։ Ահա այս ժամանակաշրջանի պատմական կարեւոր փաստերը նըկարագրողն է Ղեւոնդ պատմիչը։

Ղեւոնդ իր պատմութիւնը գրած է կարճ, բովանդակալից ու պատկերաւոր լեզուով։ Ղեւոնդ այն հին հայ պատմիչներէն է, որոնք շատ տեղ կուտան եկեղեցական պատմութեան, (իր այս աշխատութեան մէջ կրօնական բովանդակութիւն ունին միայն ԺԹ. եւ ԺԹ. գլուխները, որոնք, սակայն, ինչպէս ապացուցուած է, ընդմիջարկութիւն են— interpolation)։ Ղեւոնդի պատմութեան միւս դրական կողմն այն է որ հաղորդուած փաստերը չեն տատանայիր ժամանակավրէպէն, եւ մանաւանդ ինքնատիպ են։ Խալիֆայի եւ խաղարական իշխանութեան մէջ տեղի ունեցած որոշ ընդհարումներ, Ղեւոնդէն զատ, ժէշատակող չէ եղած ոչ արաբական, ոչ այլ աղբիւրով մը։

Հին հայկական պատմութիւններու եւ տարեգրութիւններու մեծ մասը, որոնց կարգին նաեւ Ղեւոնդի պատմութիւնը, մեզի չեն հասած իրենց բնագրով։ Ընդօրինակուած են զանազան ժամանակներու մէջ եւ յետագայ գրիչներու կողմէ եւ այդ ընդօրինակութիւններն են, որ պահպանուած են եւ այժմ գրուած՝ աշխարհի զանազան թանգարաններու մէջ։ Ղեւոնդի պատմութեան ձեռագրին ընդօրինակութիւններէն մեզի յայտնի էին 10 հատ։ Առանցմէ ամէնէն հինը՝ Սարգիս գրիչի օրինակն է, որ ընդօրինակուած է 1279—1311 թուականներուն, Կարբի գիւղին մէջ։ Այս ձեռագիրը առաջին անգամ տեսած է Էջմիածնի մատենադարանին մէջ ականաւոր Բրոսէն եւ այդ մասին իր տեղեկութիւնները հաղորդած 1849ին (Brosset, - Rapport sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie, III, St. Petersbourg, 1849)։

Ցետոյ նոր ձեռագրին վրայ կանգ առած եւ մանրամասն նկարագրած է ականաւոր Մառը (1894)։

Ձեռագիրը այժմ կը գտնուի պետական մատենադարանին մէջ, թիւ 1902 (Գէորգեան ցուցակով թիւ 1722, Կարինեան ցուցակով՝ թիւ 1680)։

Մեզի հասած ձեռագիրներէն միւսները այժմ բանասիրութեան ծանօթ են.

1— Մարկոս գրիչին ձեռագիրը, գրուած՝ 1675ին, որ այժմ կը գտնուի Երեւանի պետական մատենադարանին մէջ, թիւ 1889։

2— Կարապետ եպիսկոպոսի ձեռագիրը, գրուած՝ 1673ին։

3— Եղեանի ձեռագիրը, գրուած ԺԷ. դարուն, որ այժմ կը գտնուի Երեւանի պետական մատենադարանին մէջ, թիւ 4584։

4— Վենետիկեան Մխիթարեաններու մատենադարանի երկու անարժէք օրինակները։

5— Փարիզի պետական մատենադարանի երկու օրինակները, նորագոյն գրչութիւն։

6— Ռոկան գրիչին օրինակը, որ կը գտնուի Երեւանի պետական մատենադարանին մէջ։

7— Անարժէք ձեռագիր մը եւս, ԺԸ. դարու գրչութիւն։

Բանասիրութեան անծանօթ կը մընան, մինչեւ այժմ, ԺԷ. դարուն ապրող նշանաւոր հեղինակի մը, Վարդան Բաղէշցիի երկու ժողովածոյ ձեռագիրները, որոնք կը յիշատակուին անոր գրացուցակին մէջ,— առանց կարգին՝ Ղեւոնդի պատմութիւնը։ Այդ ցուցակը տպագրուած է «Արարատի մէջ, 1903ին։

Այս ժողովածու ձեռագրերը կորսուած կը կարծուէին (Հանդէս Ամսօրեայ)։ Վերջերս, սակայն, Երեւանի պետ. մատենադարանի ձեռագիրներուն մէջ գտնուած պատմիչներու մատենագրութիւնը ուսումնասիրուած ժամանակ, տեսնուեցաւ որ այդ երկու ձեռագիրներն ալ կը գտնուին մատենադարանին մէջ։ Ձեռագիրներն ստացած են 5501 եւ 3070 թուահամարները։

Առաջինը գրուած է ապխտակ, կոկած թուղթի վրայ, երկսիւն, մանր բոլորագրով։ Բաղկացած է 385 թերթէ, 21 պրակ։ Ձեռագիրը վնասուած է եւ յետագային վերանորոգուած։ Պատռած ու թափած թերթերուն փոխարէն դրած են նոր ճերմակ թերթեր՝ վնասուած մասերը նորոգելու նպատակով։ Ցիշատակարանէն կը յայտնուի, որ Ղեւոնդի պատմութեան առաջին օրինակին գրիչը Միքայէլ կը կոչուի, երկրորդ օրինակինը՝ Գրիգոր։ Ձեռագրին տէրն է Վարդան Բաղէշցին։ Ձեռագիրը ընդօրինակուած է 1682—1683 թուականներուն, Բաղէշի մէջ։

Համեմատաբար լաւ վիճակի մէջ հասած է մեզի 3070 թուագրուած ձեռագիրը։ Գրուած է նոյնպէս ճերմակ թուղթի վրայ, երկսիւն, մանր բոլոր ու նօտր գիրով, ու կը բաղկանայ 431 թերթերէ։ Գրակները խառնուած են։ Սկզբնատառերը գրուած են զարդագիրով։ Կան զարդեր նաեւ լուսանցքներուն վրայ։ Գրելու պատուէր տուողը Վարդան Բաղէշցին է, որ իր ձեռքով ձեռագրէն վերջը ընդօրինակած է Ստեփաննոս Օրբէլեանի պատմութիւնը։ Աւելի վերջի շրջանի գրիչներու կողմէ ձեռագրին վերջը աւելցուած են Վարդան Բարձրբերդցիին եւ Յովհաննէս Անկիւրեցիին «Աշխարհացոյցները»։ Ձեռագրին սկիզբը զըրուած է Զենոբ Գլակի գունազարդ նըկարը։

Ձեռագրին յիշատակարանէն կը յայտնուի, որ Վարդան Բաղիշեցիի այս ձեռագիրները առնուած են Բաղէշի Ամիրդոլուի մատենադարանէն, ձեռքէ ձեռք անցեր են ու երկար թափառեր։ Ձեռագիրին տէրերը յիշատակարանին մէջ արձանագրեր են իրենց անունները։

Երեւանի պետ. մատենադարանի այս ձեռագիրներուն, ինչպէս նաեւ Սարգիս գրիչին ուշադիր ուսումնասիրութենէն կրնանք հետեւցնել այժմ.

1... Ղեւոնդի պատմութիւնը կը բաղկանայ ոչ թէ ութ գլուխներէ, ինչպէս կ՚երեւի Շահնազարեանի 1857ի տպագրութեան մէջ, կամ քսաներեք եւ երկու գլուխներէ, ինչպէս կ՚երեւի Եզեանի 1887ի տպագրութեան մէջ, այլ ԽԸ գլուխներէ։ Այդ գլխակարգութիւնը պահպանուած է Սարգիս գրիչին եւ Բաղէշի ձեռագիրներուն մէջ։

2.— Ղեւոնդի Պատմութեան սկիզբը երկու գլուխ, որոնց մէջ նաեւ հեղինակին կողմէ Շապուհ Բագրատունիին ուղղուած ընծայականը, նախագաղափար ձեռագրին սկիզբի թերթերը ապահովաբար փճացած ըլլալուն համար, անգամատուած են եւ չեն հասած մեզի։

3.— Ղեւոնդի Պատմութեան գլուխներն ունին իրենց խորագիրները։ Եզեանի հրատարակած Ղեւոնդի բնագիրը «Վասն Աշոտի իշխանութեանն, եւ այրեցածին Հոռոմի, եւ մահուան Աշոտի» (էջ 16), «Վասն նորին կրուին» (էջ 19) եւայլն, կը կազմեն Ղեւոնդի Պատմութեան առանձին գլուխներուն խորագիրները։

4 Ղեւոնդի Պատմութեան մինչեւ այժմ մեզի յայտնի խորագիրը, «Ցաղագս երեւոյն Մահմեդի» (Մահմեդի երեւալուն մասին), ոչ թէ ամբողջ աշխատութեան խորագիրն է, ինչպէս սխալմամբ ընդունուած էր բանասիրութեան կողմէ մինչեւ այժմ, այլ միայն երրորդ գլխին։

5— Ղեւոնդի Պատմութեան խորագիրն է Պատմութիւն Հայոց։ Առիկա պարզօրէն կը տեսնուի Ղեւոնդի Պատմութեան վերջը գրուած յիշատակարանին հետեւեալ տողերէն. « Վերջացաւ Ղեւոնդի աշխատութեան շարագրութիւնը՝ Թորգոմեան տան իրադարձութիւններու մասին՝ Շապուհ Բագրատունիի պատուէրով »։

Բանասիրական այս եզրակացութիւններէն զատ, Վարդան Բաղիշեցիի եւ Սարգիս գրիչի օրինակներուն հիման վրայ՝ կարելի է գրչական կարգ մը ուղղումներ կատարել Ղեւոնդի Պատմութեան բնագրին մէջ։ Այս ձեռագիրները մաքուր են ընթերցանութեան համար։

Ղեւոնդի Պատմութեան այս նորձեռագիրները թանկարժէք եւ եզական վաւերագրեր կը մնան պետական մատենադարանին մէջ։ Մեծ արժէք կը ներկայացնեն հայ պատմագրութեան համար եւ կ՚օգտագործուին Ղեւոնդի Պատմութեան գիտական — քննական հրատարակութեան ժամանակ։

ԹԱՏՐՈՆ

ԵԴՈՒԱՐԴ ՉԱՓՐԱՍՏ

Ցունական դիցաբանութեան մէջ սիրուն զրոյց մը կայ։ Օրհնեալ ծառ մը, որուն սատուածներ հաճածէին, սաբիններու երաշտին դէմ որքան ալ չորնար ու խանձէր՝ պատահական քանի մը կաթիլ ջուրի սրսկում բաւէր՝ որպէսզի դարձեալ բողբոջէր, կեանք առնէր ու իր շուքը երկարէր, յոգնատանջ ճամբորդներու գլխուն։ Նման ծառ մըն ալ մեր մշակոյթն ու ի մասնաւորի հայ թատրոնը։ Ամուլ տարիներ կը բարդուին իրարու վըրայ, ու յանկարծ, պատահական մէկ երկու ներկայացումներ խանդավառութիւն եւ կեանք կը ստեղծեն իրենց շրջապատին մէջ։

Փարիզահայ թատերական կեանքը, աս վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին ուշագրութեան արժանի միայն մէկ ներկայացում կրցաւ տալ, «Օշին Պայլը»։ Այժմ Չափրաստ հասած Փարիզ, կ՚ուզէ մէկ կաթիլ ներկայացում — ջուրով փարիզահայ բեմը ծաղկեցնել, ու մեզ բոլորս կը հրաւիրէ Միթիթալիթէ, «Փնաշըֆիկըֆին ներկայացման։ Այս խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտին մէջ Չափրաստ ըստանձնած է, Գ. Մօնկոտէնի (Տիկին Մօնկոտէնի) դժուարին դերը։ Մեր տաղանդաւոր արուեստագէտին փայլուն գեբերէն մին՝ որ այնքան մեծ ընդունելութիւն գտած է ըլլայ Պոլիս թէ ուրիշ հայաշատ կեդրոններ։

Իր յաջողութեանց մէջ Չափրաստ կ՚ըսէ թէ պիտի տայ միայն «մէկ ներկայացում»։ Շատ ափսոս. կ՚երեւի կ՚աճապարէ կամ ստիպուած է օր առաջ Ամերիկա մտնել։ Այլապէս պիտի ուզէինք զինքը անգամ մը եւս տեսնել իր աննման «Արխողոմ Աղաջյի (Մեծապատիւ Մուրացկաններ), «Հայրապետ եւ Ծղլիծատուրցի» (Նամուս), «Բ. Գամէլլֆարեանի» (Եզինէ) դերերուն մէջ։

Եդուարդ Չափրաստ որդին է պոլսահայ մեծանուն դերասան Միքայէլ Չափրաստի։ Ծնած է Կ. Պոլիս 1892 թուականին, Սկիւտար։ Բեմ բարձրացած է իր պատանութեանը օրերէն, ստանձնելով տղեկի դերեր։ 1909ին մուտք կը գործէ հայ բեմէն ներս, առաջին անգամ անդամակցելով Ա. — շոտ Մատաթեանցի, Ենովք Շահէնի եւ Շահին Ցովհաննէսեանի կազմած « Ազատ Թատրոն» Թատերախումբին։ Դարձեալ առաջին անգամ բեմ կ՚ելլէ՝ Գուժ — Գափուի մէջ, մասնակցելով «Արքայի զբօսանք» ներկայացման, մանչ դերով մը։

1910ին, Չարիֆեան Թատերախումբին հետ կը մեկնի Զմիւռնիա, ուրկէ դարձին՝ խումբը կը ցրուի Չարիֆ — եանի մեկնումով։ 1911ի աշնան կը կազմուի «Հայ Թատրոն» Թատերախումբը, Չափրաստ կ՚անդամակցի եւ խումբին հետ կը մեկնի Նիկոմիդիոյ շրջանը։

1912ին Վ. Փափազեանի վերադարձանութեան համար։

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԵԱՆ

Նա սակայն գոմարանում, բարձրացնում էր նրա հաւատարմին, աշխատում էր գրաւել Մարզպետունու սիրտը, որպէսզի յարմար գիպուածում կարող լինի նրան կապել իւր հետ եւ կամ հեռացնել հաւաքատ Թագաւորից։

Այս ամէնը հասկանում էր իշխան Մարզպետունին եւ կարդում էր նրա սիրտը իւր խոկ դէմքի վրայ, այն դէմքի, որ այնքան վեհ ու հպարտ էր երեւում արտաքուստ, որ ստեղծուել էր կարծես յարգանք ու ակնածութիւն ներշնչելու համար, բայց որին նսեմացնում էին փոքրոգութեան ստուերները... Ինչպէս ուրեմն չվըստահել, ի՞նչպէս չհաւատալ հայրենասէր հոգին։

Սակայն Սպարապետը իշխանի հայեացքից խուսափելու համար՝ շատ — պէտ հարցնել նրա գալստեան պատճառը։

— Բազարանը, իշխան, դու չես սիրում բնաւ. անշուշտ ունիս դու մի կարեւոր խորհուրդ, որ ստիպել է քեզ մեզ այցելելու, ' աւելացրեց նա ժպտալով։

— Այո՛, ունիմ, պատասխանեց Մարզպետունին եւ յայտնեց նրան իւր գալստեան պատճառը, որ էր՝ դարձնել կաթողիկոսը իւր աթոռը։

— Ինչո՞ւ ' համար ես կամենում զրկել մեզ վեհափառի հովանաւորութիւնից, հարցրեց Սպարապետը խորհրդաւոր եղանակով։

— Նրա համար, որ այսօր կամ վաղը Ոստիկանը պիտի վերադառնայ Արտաշատանից. եւ եթէ անտէր գտնէ կաթողիկոսարանը, անշուշտ կը յափշտակէ նրան, որպէսզի դրանով Բէշիրի կրած պարտութեան վրէժը լուծէ մեզանից։

— Բայց ի՞նչ կը չահէ նա դրանով։

— Ի՞նչ կը չահէ... միթէ՞ յայտնի չէ քեզ այդ։ Հարիւրաւոր վանքեր ու միաբանութիւններ կերակրւում են կաթողիկոսարանի կալուածոց հասոյթով։

— Այո, այդ ուշադրութեան արժանի կէտ է։ Վանքերը կորուստ կ՚ունենան... պատասխանեց Սպարապետը եւ ապա մի խորհրդաւոր հայեացք ձգեց Մարզպետունու վրայ։ Նրան թւում էր թէ՝ իշխանը ուրիշ գաղտնի դիտաւորութիւններ էլ ունի, որոնց, սակայն, ծածկում է իրանից, բայց չէր կարողանում գուշակել թէ՝ ի՞նչ դիտաւորութիւններ են դրանք։

Ինքը Մարզպետունին էլ ոչինչ չըյայտնեց եւ զգուշանում էր աւելին խօսելուց։

— Կարո՞ղ եմ այժմ տեսնել վեհափառին, հարցրեց իշխանը, կարծելով թէ հայրապետը գտնւում է Սպարապետի ապարանքում։

— Ինչո՞ւ չէ. բայց կը ցանկայի որ հանդիսատ ամէնէր մի փոքր. վեհափառի սան ճանապարհը բաւական հեռի է եւ դժուարանցք. դու կարող ես յոգնել, մանաւանդ որ արեւը առաւել այրում է։

— Միթէ՞ նա այստեղ, քո ապարանքում չէ, զարմացած հարցրեց իշխանը։

— Ոչ։

— Ուրեմն քաղաքացիներից մինի տա՞ն է ապրում։

— Դարձեալ ոչ, նա լինում է մէջ — նարերդում, պատասխանեց Սպարապետը ժպտալով։

— Մեջնաբերդո՞ւմ... ինչ է չի — նում նա այնտեղ, բացականչեց Մարզպետունին։

— Այն օրից ի վեր, որ դու քո խըմբերով ակսար անհանգիստ անել Համբարցիներին, վեհափառը փախաւ միջնաբերդը. նա չէ վստահանում իւր պաշտպանութիւնը նոյնիսկ իմ զօրքերին։

— Ահա՛ մի մարդ, որ Աստուծոյ աջուած պարգեւը գնահատում է քան արժանիս, հեգնական ժպիտով նկատեց Մարզպետունին։

Ապա ուղղելով հայեացքը դէպի միջնաբերդը, որ անհարկու հսկայի նման բազմած էր հանդիպակաց բարձրութեան վրայ, հարցրեց.

— Ո՞ւմ կը հրամայէք առաջնորդել ինձ, Տէր. ես կամենում եմ այժմ եւեթ ներկայանալ վեհափառին։

— Իմ թիկնապահներից մէկը քեզ կ՚ընկերանայ, եթէ հաճիս ընդունել, պատասխանեց Սպարապետը։

Իշխանը շնորհակալութիւն արաւ եւ իւր թիկնապահներին ու ցոյց տուած առաջնորդի հետ ուղղուեցաւ դէպի միջնաբերդը։

Ճանապարհը, որ տանում էր մէջ — նաբերդը, անցնում էր ապառաժուտ զառ ու փոսերի վրայով։ Նա մերթ քերում էր խորաձորի ժայռերը եւ մերթ բարձրանում թմբերի վրայ։ Այդպիսով ուղին դառնում էր դըժուարանցք, իսկ շատաւոր մարդկանց համար անանցանելի։ Այս պատճառով իշխանն ու հետեւորդները գնում էին շատ տեղ միմեանց ետեւից, կազմելով այդպիսով մի երկար շարք։

Վեհափառն այդ միջոցին եպիսկոպոսների մինի հետ կանգնած էր դըղեակի պատշգամում։ Նրա առաջ բացւում էին գեղեցիկ տեսարաններ՝ մինը միւսից գեղեցիկ, մինը միւսից հաճելի, բայց նա չէր նայում նրանց վրայ։ Ոչ գեղեցիկ Արագածը, որ ամբառնում էր արեւելեան — հիւսիսից, իւր չորս բրգաձեւ գագաթներով, ոչ կապոյտ լեռը, որ եզերում էր հարաւից հորիզոնը հարաւից եւ ծածկում իւր խոնաւած Երասխի ալիքները, ոչ Արշարունեաց ձորահովիտը, որ բացւում էր արեւմուտքից, ոչ գեղագիր Բագրանը, որ տարածւում էր իւր առաջ հարուստ շինութիւններով եւ գմբեթազարդ եկեղեցիներով, ոչ աշխարհահռչակ Ախուրեանը, որ խորաձորի ժայռերը կոծելով մռնչում էր իւր ոտքերի տակ եւ վիշապի նման գալարուելով՝ բերդի շուրջը պատում, եւ ոչ, վերջապէս, աճարկու քերծերն ու խարակները, որոնք կախւում էին անդունդների վրայ, կամ սպառնալից ցցւում խորաձորի ափերին, չէին գըրաւում այդ բոպէին վեհափառ հօր ուշադրութիւնը։ Նա իւր հայեացքը սեւեռել էր ապառաժուտ կածանով յառաջացող խմբի վրայ։

«Ովքե՞ր են արդեօք դրանք, ինչո՞ւ են դէպի միջնաբերդը դիմում եւ այն՝ միջօրէի ժամանակ, երբ արեւը կիզում է վերեւից, իսկ ջերմացած խարակները ներքեւից »։ Մտածում էր վեհափառն ինքն իրեն. սակայն եկուորների ով լինելը չէր կարողանում գուշակել։

(Շար.)

[illegible]

ՄԱՄՈՒՆՑԻ ԴՍԻԻԹ

ԺԳ.

ՎԱՑԵԼՔ

Աստուածածնի տօն սրբազան,
Սուրբ Մարաթում բարձր լերան,
Կը կատարուէր փողնջական
Արծւ ամսէն մինչ աենկան :
Ասպակունիք շարան, շարան,
Հարկատուէն մինչեւ իշխան,
Վանք կ'երթային ապնջական,
Նոյնիսկ ցեղեր հոծ ալլազան :

Հաւատաւոր մանուկ ու ծեր
Հազար իղձով լեցուն սրտեր,
Ոտացնաց ուխտաւորներ,
Ասպազէնն ալ իրենց ընկեր
Օրեր առաջ ճամբայ ինկեր
Զուարթ աշխոյժ տանէին վեր
Զոհարանի հօտեր, հաւքեր,
Ի՜նչ երինջներ, ինչքա՜ն ձուէր :

∴

Դեռ մութ գիշեր հան վերն հեռու
Լեռը նոր կեանք կը զգենու,
Կանանչ բոցով անթիւ լեզու
Խարոյկներն են դեռ լուսատու
Փայլատակին եթերաչու,
Մինչեւ իջնէ շողքն արեւու
Ու ղօղանջը զանգակներու.
Սիրայ ողջոյն տան իրարու :

Երբ անհամար գոներ հլու
Ականջահերձ կամ մատաղցու
Կազմեն արեան բարակ առու
Տաճարէն դուրս հաւատք գեղու :

Լուսին աղօթքներ օրհներգու,
Հուսկ աղաւնեպարն օդաչու
Վերստեղծէ պահը աղու
Ն... սարդեան հին օրերու :

Հարուստ, աղքատ, քիրտ տքնաջան,
Անխտրելով դասն տեսակն
Սպասած են այս խինդ օրուան
Ու կը սկսին ալ անխափան
Հոգեկանէն վերջ մարմնական
Վայելքներու, գիրգ, այլազան,
Գոհ ու վստահ իրենց վազուան.
Մրճոլորտն է խոհ, ոգեկան
Հողէն լոյսէն դուրս կուգան
Փող ու բմբուկ կը գոռգոռան,
Ցիշատակներ նուիրական :

Մաի, աղաղակ, երգ, կանչ ու ձայն
Երկինք երկիր համակ գնծան
Ներկան ծնի իր ապագան .
Լաւագոյնն է հնքնիշխան
Ազատ կեանքը իրական
Նոյնիսկ բլլայ մէկ օրուան :

Ալ ծփարշու նիզակաբախ,
Ա՛լ զոտեմարտ ու լարախաղ
Ըմբշամարտ ու պար յանախ,
Մերթ գեղանեմ զոյգեր չքնաղ,
Ռազմաձեւ հուսկ ձոյլ շաղախ,
Ստուար խմբեր կայթռին անվախ :

Դեռ տղամարդ, կամ աջ ու ձախ
Կռուի մղեն զոյգ աքաղաղ :
Դափ ու ծնծղայ, երգ անընդհատ,
Սիրող զոյգեր կան անձկոտ,
Ու բամբիշներ գեղազուարթ
Բամբիռ կտեն սատապապատ
Վրանին տակ քաջաց ազատ :

Հան գուսաններ լուսաճակատ՝
Նուագերգեն խոհուն, համդարտ՝
Անցիր ու հին հերոսամարտ :
Հոս գեղջուկ մը թիկնեղ ու կարճ
Տկնոր փչէ մշտազուարճ
Պարեցնէ մի զորշուկ արջ
Միմոսական ու դիւրաշարժ :

Ծուէնազարթ ծառի մը տակ
Պառաւ մը կայ բախտագուշակ
Գետին փռած մի լայն դիպակ՝
Կեանքի գաղտնեաց ինքը գիտակ
Կուտայ եռանդ հմայեակ
Դիմողներուն երբ յիշատակ,
Դեղաբոյսեր բուժիչ ատակ
Ու գոյնզգոյն քարեր յստակ :

Հեռուն շամփրած սրս մը փարթամ
Բարկ կրակին շրջեն տարտամ
Բոյրը բռներ օդը համայն
Սամիթ, զանգուր, ու համդամ :
Սփռոցի շուրջը բազմանդամ
Ընտանիքներ յօժարակամ
Հիւրասիրեն անցորդն անգամ,
Հուսի առատ գինին նռան :

Իսկ մանուկներ շենշող խմբեր
Իրենք ծաղիկ ծաղիկ հագեր
Փափաքէին երկար տեւէր
Նրանուէտ տօնի օրեր :

Կուզան կ'երթան այնքան մարդեր
Կեանքը սահի հեշտ պատուաբեր
Մին իր օրտին սէրն է գտեր
Միւսը յոյս հաւատքի տէր :

×

Սակայն օրերն ափսոս անցան
Ու ամէնքը դէպ տուն դարձան,
Պահնորդ պահած ընկերացան,
Վանքը մնաց տխուր անձայն :

Դարանակալ, զագիր որսկան
Շողիքավազ բորենական
Խմբեր, յանկարծ լերկ բլրան
Գլուխ ցցած ծունկի կեցան,
Կաղկանձիւնով պերճածան :

Մղձաւանջ մը վանքի վրան
Գիշերուան պէս մութ ու զնտան
Թեւը բախեց զանգակատան,
Մսրայ շներ ո՞ւրկէ բուսան ... :

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱՄԱՆԻ

[illegible]

ՄԻՏՔ ԵՒ ՍՐՈՒԵՍՏ

Կէօթէի սէրը

Անտրէ Ժէրմէն հետաքրքրական գիրք մը հրատարակեց վերջերս, նուիրուած՝ Կէօթէի սիրոյ պատմութեան։ Կէօթէ շատ կիներ է սիրած, բայց Անտրէ Ժէրմէն կը պատմէ միայն այն սէրը, զոր Կէօթէ զգաց՝ երբ կը գտնուէր ողիմպեան բարձրութեան վրայ, իր յիսունեւութ տարիներուն մէջ, հանդէպ աղջկան մը, որ հազիւ քսանըերկու գարուն տեսած էր, ինչ եւս գարնանային թիթեռնիկ մը։

Պէթինա կը կոչուէր այդ աղջիկը։ Որ եւ է ազդեցութիւն ձգա՞ծ է Կէօթէի իմացական ճառագայթաւորումին վրայ։ Մինչեւ այժմ, կարգ մը քննադատներ կը մերժէին այս աղջիկէն որ եւ է ազդեցութիւն տեսնել Կէօթէի ներշնչումներուն մէջ։ Բայց Կէօթէի ձեռագիրներուն մէջ գտնուեցան թուղթեր, որոնք կը հաստատեն ազդեցութիւնը։ Անշուշտ Ասպասիա մը չէր Պէթինա,— կարելի չէ զայն բաղդատութեան դնել հելլէն գեղու- [illegible]

[illegible]

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

...եակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

[illegible]

Առաջին յարկը յատկացուած էր [illegible]

[illegible]

Գ.

[illegible]

(Շար.)

հուշակել տալով կցումը (ինչպէս ըրին Թուրքերը՝ Սանճաքին մէջ…)։ Այդ պարագային Լեհաստան պիտի հարկադրուի հրաժարիլ իր իրաւունքներէն եւ կամ արշաւել։ Այն ատեն Գերմանիա պիտի գանգատի թէ Լեհաստան յարձակում կատարած է եւ պիտի միջամտէ ։

Խորհ. ռազմափորձ Պալթեան սահմաններուն վրայ

Խորհրդային օդայակոյտի պաշտօնական մէկ զեկոյցը կ'ըսէ թէ կարմիր բանակի աշնանային ռազմափորձերը այս տարի տեղի պիտի ունենան Լէնինկրատի շրջանին մէջ, այսինքն՝ պալթեան պետութեանց սահմաններուն վրայ։

Ուրիշ տարիներ այս փորձերը կատարուած են աւելի հարաւային կողմը՝ լեհական սահմանի մօտ։ Այս անգամ պալթեան սահմանները ընտրած է պաշտօնական քաղաքական նկատումներով, որովհետեւ այս շրջանը միակն է որ անգլիւ-ֆրանսական երաշխիքի տակ չէ առնուած ցարդ։ Զեկոյցը կ'ըսէ թէ ռազմափորձը զօրաշարժ չի նշանակեր ։

Պաշարումը կը շարունակուի Թիէնցինի

Մինչ Թոքիոյի մէջ ճափոնական եւ անգլիական պատուիրակները կը բանակցին, Թիէնցինի մէջ զինուորական իշխանութիւնները խստացուցած են պաշարումը՝ անգլիական եւ ֆրանսական թաղամասերու մէջ։ Ոչ ոքի թոյլ կը տրուի այս թաղամասերը ելեւմուտ ընել։ Ուտելիքի խնդիրը շատ սուր հանգամանք առած է։

Ճափոնի ներկայացուցիչը, պաշարումը խստացնելու առթիւ, հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ.— «Մեր վճռականութիւնը փոխուած չէ։ Դատն փորձեր եռք եկած ենք այն եզրակացութեան թէ անգլիական դիւանագիտութիւնը խարդախ է։ Մենք կրնանք պաշարումը խստացնել, բայց թուլցնել՝ երբեք ։

Ճափոնական պաշարում սկսաւ նաեւ Ֆուչէուի եւ Ֆէնչէուի նաւահանգիստներուն մէջ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ առեւտրական բանակցութիւնները կը շարունակուին Մոսկուայի մէջ։ Գերմանական դեսպանը լիազօրութիւն ստացաւ իր կառավարութենէն։ Այս առթիւ թերթերը նորէն կը գրեն թէ Գերմանիա պատրաստ է երկու միլիոն մարքի վարկ մը բանալու հինգ տարուան համար։ Խ. Միութիւնը ճարտարագործական արտադրութիւններ պիտի գնէ, իսկ Գերմանիա՝ նախանիւթեր ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Թէլավիվի մօտ 11 Արաբներ սպաննուեցան եւ հինգ Արաբներ ծանրապէս վիրաւորուեցան Յունիս 29ին։ Տեղին զինուորական հրամանատարը արգիլեց երթեւեկը դէպի Թէլ Ավիվ։ Ուրբաթ օր ալ ռումբ մը պայթեցաւ Երուսաղէմի կեդրոնին մէջ, վիրաւորելով 15 Արաբներ։ Կը կարծուի թէ դաւադիրները մոլեռանդ Հրեաներ են։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ պատրիարք ընտրուեցաւ Մոլտավիոյ առաջնորդը, Նիկոտիմոս արք. յաջորդելով Քրիսթէա պատրիարք — վարչապետին, որ մեռաւ Քանի մէջ։ Նոր պատրիարքը 73 տարեկան է եւ հեղինակ շարք մը աստուածաբանական գիրքերու ։

ՀԻՆԳ ԻՐԼԱՆՏԱՑԻ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐ 20ական տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան Լոնտոնի մէջ, իբրեւ մեղսակից վերջերս պատահած պայթումներու։ Ամբաստանեալներէն մէկը, որ անցեալ տարի Տըպլին գացած էր ռումբերու գործածութեան դաս առնելու համար, բացագանչեց, վճիռը լսելէ վերջը.— «Քրիստոնէական պարտականութիւն է կռուիլ բռնակալութեան դէմ եւ ծառայել իր հայրենիքին»։

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ ՄԷՋ երեւան հանուած լրտեսական գործը աւելի ծանր հանգամանք ունի քան կ'ենթադրուէր։ Ամբաստանեալներէն անգլիացի Տոմբրէ խոստովանեցաւ եղած մեղադրանքներուն մէկ մասը, ընդունելով թէ 1937էն ի վեր զինուորական գաղտնի փաստաթուղթեր ճարած է գերմանական գործակալին, փոխան մեծ գումարներու։ Տեղական սերուէին կարգ մը յայտնութիւններ բրած էր, այնպէս որ ամբաստանեալը այլեւս չկրցաւ ուրանալ։ Թերթերը կը գրեն թէ ոչ միայն լրտեսութիւն կատարուած էր, այլ եւ դաւ մը սարքուած՝ պետութեան ապահովութեան դէմ։ Զօրաշարժի պարագային, դաւադիրները ըմբոստութիւն պիտի յարուցանէին պահեստի բանակին մէջ։— Երեսփ. ժողովը քուէարկեց կառավարութեան առաջարկած օրինագիծը, որ ծանր պատիժներ կը սահմանէ օտար քարոզութեանց դէմ ։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը նոր օրինագիծ մը քուէարկեց, որով կ'երկարաձգուի նախագահ Րուզվէլթի լիազօրութիւնը տոլարին գինը արժեզրկելու եւ արծաթ գնելու մասին։ Նախապէս մերժուած էր այս երկարաձգումը, բայց միջին բանաձեւ մը գտնուեցաւ ։

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ կռիւները կը շարունակուին Մոնկոլիոյ եւ Մանչուրիոյ սահմանագլուխին վրայ։ Ճափոնական աղբիւր կը հաղորդեն թէ խորհրդային օդանաւերը հեղձուցիչ կազեր արձակած են։ Զեկոյցը կ'աւելցնէ թէ մայիս 20էն 27 յունիս 560 խորհրդային օդանաւեր մասնակցած են կռիւներուն, իր 253ը վար ձգուած են, իսկ 38ը խորտակուած՝ կայաններու մէջ, եւ թէ ճափոնցիները միայն 9 օդանաւ կորսնցուցած են։

ՓՕԼ ՆԷԿՐԻ, չարժանկարի աշխարհահռչակ դերասանուհին, դատ բացաւ ֆրանսական շարաթաթերթի մը դէմ, մէկ միլիոն ֆրանք հատուցում պահանջելով։ Թերթը գրած էր թէ Փոլա Նէկրի մաս կը կազմէր Հիթլէրի մտերիմ շրջանակին եւ վերջերս կեդրոնացման բանակատեղի մը փոխադրուեցաւ ։

ԱՓԱՆԻՈՅ մէջ գործող իտալական կամաւորներու վերջին կարաւանը՝ 5000 հոգի, հասած է Իտալիա։ Կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Սպանիա պիտի երթայ յուլիս 10ին, տեսակցելու համար Զօր. Ֆրանքոյի հետ։

ՆԻՒ ԵՈՐՔԷՆ Փարիզ հասաւ, 48 ժամէն, ամերիկեան օդանաւ մը, «Տիքսի Քլիփըր», 18 ճամբորդներով։ Ուղեւորներէն մէկը 675 տոլար վճարած էր 1931ին 125.600 ֆրանք), եւ հազիւ Փարիզ հասած, Նիւ Եորք կանչուեցաւ անակնկալ ։

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՏՕՆԻՆ այս տարի պիտի մասնակցին անգլիացի զինուորներ ալ, յեղափոխութեան 150ամեակին առթիւ։ Շան զ'Էլիզէի պողոտան եւ Էթուալի հրապարակը պիտի պարզարուին նաեւ անգլիական դրօշներով։ Զօրահանդէսին պիտի մասնակցին 10.000 զինուորներ, օտար ռազմիկներու հետ։

ԱՐՏԱՔՍՈՒՈՒՄԻ դատապարտուեցաւ գերմանական քարոզութեանց գործակալ մը, հաստատուած ըլլալով թէ Ֆրանսայի շահերուն դէմ կը գործէր քանի մը շաբաթէ ի վեր ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 4 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4083

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ ՄԸ

Կարելի էր այսպէս կոչել ամէն մէկ շաբաթ որ կը սկսի, վերջին ամիսներու ընթացքին :

Բայց, գոնէ երկու տեսակէտով խսկապէս ամէնէն վճռական շաբաթը կրնայ համարուիլ այն որ կը սկսի :

Առաջին՝ ընդհանուր կարծիքն այն է թէ այս շաբթու վերջնական ելքի մը պիտի յանգին անգլօ-խորհրդային բանակցութիւնները :

Արդարեւ, որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ անգլիական նոր ծրագրին յանձնումէն ի վեր։ Սթալին եւ Մոլոթով երկարօրէն քննած են զայն, եւ կը թուի թէ եղած գիծումները բաւական պիտի համարուին, մանաւանդ որ Փարիզ մասնաւորապէս կը ճնշէ :

Երկրորդ՝ Տանցիկի խնդիրը հասած է իր ամէնէն վտանգաւոր շրջանին։ Այն աստիճան որ, Լոնտոն հարկ դատեց կրկին եւ կրկին ազդարարել թէ պիտի կատարէ իր յանձնառութիւնները, եթէ Տանցիկի կարգուսարքը խանգարուի բռնութեամբ եւ Լեհաստան հարկադրուի զէնքի դիմել։ Փարիզ ալ իր կարգին ազդարարութիւն մը ուղղեց արտաքին նախարարին միջոցաւ, որ յատկապէս իր մօտ հրաւիրած էր գերմանական դեսպանը, այս առթիւ։

Միւս կողմէ, նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր կարգ մը բացառիկ միջոցներ եւս ձեռք առաւ, դրամական թէ զինուորական, զօրացնելու համար ազգ. պաշտպանութիւնը։ Թերթերը ի հարկէ չեն կրնար մանրամասնութիւններ հրատարակել, հաղորդելով միայն ապարատիտին վերադարձը Փարիզ :

Ի՞նչ անցաւ մէկ շաբաթէն միւսը, արդարացնելու համար այս համատարած մտահոգութիւնը :

Ամէնէն նշանակալից դէպքը այն է որ, Պերլին այլեւս աջ-ձախ չի նայիր, եւ ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է Տանցիկի վրայ :

Այսպէս, Գերմանիայէն մարտական խումբեր կ՚երթան Տանցիկ, հազարներով եւ ոչ թէ հարիւրներով, իբրեւ «շրջիկ»։ Անոնք արդէն բռնած են քաղաքին կեդրոնական դիրքերը, զօրանոց, հիւրանոց թէ անթելի կայան կամ հաղորդակցութեանց միջոցներ։ Միեւնոյն ատեն զէնք եւ ռազմանիւթ կը փոխադրեն, կազմ եւ պատրաստ գտնուելու համար։ Ցետոյ, ոչ միայն թերթերը, այլ եւ պատասխանատու անձեր բարձրաձայն կը հռչակեն թէ «Տանցիկի վերադարձը վճռուած է եւ թէ Առաջնորդը ինք պիտի որոշէ թուականը»։

Մէկ խօսքով, արտակարգ իրարանցում եւ տեսակ մը մարտահրաւէր, որ կրնայ աղէտի մը յանգիլ, եթէ, վերջին պահուն, կարելի չըլլայ կասեցնել։

Այդ նպատակին կը ձգտին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վերջին ազդարարութիւնները :

Մինչեւ այսօր ալ, Պերլինի եւ Հռոմի մէջ շատ քիչեր կը հաւատան թէ Անգլիա իսկապէս պիտի միջամտէ։ Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Ալպանիոյ դէպքերը տեսակ մը ինքնավստահութիւն ներշնչած են երկու դիկտատորներուն, որոնք ամէն բանէ առաջ կը հաւատան մէկ իմաստութեան, — կատարուած իրողութեան առջեւ դնել աշխարհը։ Եւ զարմանալի չէ որ այս առթիւ իտալական թերթ մը կը յիշեցնէ Սանճաքի խնդիրը։ (Արդարեւ, Անգարա դաշնագրին ստորագրութենէն մէկ շաբաթ առաջ հանդիսաւորապէս ջնջած էր Թուրքիոյ եւ Սանճաքին սահմանները)։

Անշուշտ թէ Պերլինի եւ թէ Հռոմի մէջ գիտեն թէ շատ բան փոխուած է Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Ալպանիոյ գրաւումներէն ի վեր։

Այդ արշաւանքներէն վերջն էր որ Անգլիա փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր մը կնքեց Լեհաստանի հետ, իր երաշխաւորութեան տակ առաւ Ռումանիան եւ Յունաստանը, եւ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատեց։ Դարձեալ, նոյն դէպքերուն հետեւանքով էր որ, փոխադարձ օգնութեան յայտարարութիւն մը ստորագրեց Անգարայի հետ, որուն միացաւ նաեւ Փարիզ, ինչպէս միւս պարագաներուն մէջ։ Ու վերջապէս, ահա շաբաթներէ ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուին Լոնտոնի, Մոսկուայի եւ Փարիզի միջեւ, Խ. Միութիւնն ալ երաշխաւորութեանց քաղաքականութեան կապելու համար :

Եւ սակայն, երկու դիկտատորները ամուր կառչած կը մնան նոր ազդանշանին, «կենսական տարածութիւն»։ Կը թուի թէ Անգլիոյ նախարարներուն ողոքիչ խօսքերը կամ ազդարարութիւնները տակաւին ազդեցութիւն չեն գործած Պերլինի եւ Հռոմի մէջ, որոնց մամուլը պարզապէս կը հեգնէ զանոնք, իբրեւ «կեղծաւորութիւն եւ սնամէջ սպառնալիք»։

Ուրեմն, ուրիշ ի՞նչ միջոցներ պիտի փորձուին, համոզելու համար թէ Անգլիա իսկապէս պիտի գործէ, նժարին մէջ նետելով իր ամբողջ ուժը :

Այս հարցումին պատասխանը բաւական կը դիւրանայ, եթէ այս շաբթու, վերջապէս, ստորագրուի անգլօ-խորհրդային դաշնագիրը :

Այն ատեն խաղաղութեան ճակատը աստիճան մը եւս զօրացած կ՚ըլլայ, եւ թերեւս Պերլին հարկադրուի յետաձգել Տանցիկի կցումը։ Կ՚ըսենք՝ «թերեւս», որովհետեւ բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ Գերմանիոյ համար արժանապատուութեան հարց է դարձեր Տանցիկի խնդիրը,— տեսակ մը Սանճաք :

Միւս կողմէ, երկու դիկտատորները լրջօրէն կ՚ըմբռնեն թէ ժամանակը իրենց դէմ կ՚երթայ։ Որքան ուշանան, այնքան կը դժուարանայ իրենց դիրքը, քանի որ զինարշաւը կը շարունակուի շոգեպինդ, ահաւոր համեմատութիւններ ստանալով :

Ուրեմն պատերա՞զմ։ Ոչ տակաւին։ Բոլորովին փակուած չեն դուռները, եւ եթէ դէպքերը չգահավիժին, անկարելի չէ որ Լոնտոն ի վերջոյ հաւանի անուշի կապել նաեւ Տանցիկի խնդիրը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՆՈՐ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

«ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԵՆՔ ՄԵՐ ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ԱԼ ԿՈՉ ՄԸ Կ՚ՈՒՂՂԷ

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը շաբաթ օր ունկնդրութեան ընդունելով Վարշաւայի Ֆրանսական դեսպանը, լրացուցիչ տեղեկութիւններ քաղեց Տանցիկի կացութեան եւ Լեհաստանի մտահոգութեանց մասին։ Ցետոյ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ եւ կացութիւնը շատ ծանրակշիռ համարելով, իր մօտ հրաւիրեց գերմանական դեսպանը, պարզելու համար Ֆրանսայի դիրքը։ Նախարարը հանդիսաւորապէս յայտարարեց թէ Ֆրանսա վճռած է ամէն գնով պաշտպանել Լեհաստանը, եթէ յարձակում կատարուի։ Նախարարը յետոյ տեսակցութիւն մը ունեցաւ անգլիական դեսպանին հետ, խորհրդակցելով կացութեան մասին։

Պ. Ժոռժ Պոնէ գերմանական դեսպանին յիշեցուց 1938 դեկտեմբեր 6ի Ֆրանքօ-գերման յայտարարութեան տրամադրութիւնները եւ ցաւով գիտել տուաւ թէ Տանցիկի մէջ պատահած դէպքերը եւ զինուորական շարժումները անոր սահմանին վրայ կրնան տեղի տալ միջազգային դժուարութեանց, հետեւաբար կը պահանջեն փոխադարձ խորհրդակցութիւն մը։ Այս առթիւ բացէ ի բաց պարզեց Ֆրանսայի դիրքը, որ կատարելապէս համաձայն է Անգլիոյ դիրքին։ Ուրիշ խօսքով, նորէն ազդարարեց թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա պիտի յարգեն իրենց մարտ 31ի յանձնառութիւնները։ «Եթէ պատահի որ եւ է գործողութիւն որ կը սպառնայ Լեհաստանի անկախութեան եւ լեհական կառավարութիւնը կենսական համարի դիմադրել իր ազգային ուժերով», անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութիւնները իրենց կարելի օգնութիւնը պիտի ընծայեն, ինչպէս յայտարարած են արդէն։ Ուրեմն, Գերմանիա անգամ մը եւս պաշտօնապէս իմացած կ՚ըլլայ երկու կառավարութեանց դիրքը :

Նոյն օրը նախարարական խորհուրդը նիստ գումարելով, որոշեց Ալպեան շրջանէն ետ կանչել սպարապետը, Զօր. Կամլէն, որ քննական պտոյտ մը պիտի կատարէր Թորրիգայի մէջ։ Այդ պտոյտը չեղեալ համարուեցաւ, նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը : Զօրավարը Փարիզ հասաւ կիրակի օր եւ անմիջապէս պատերազմական նախարարութիւն երթալով, մէկ ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Տալատիէի հետ։ Սպայակոյտին խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին, համաձայն օրուան պահանջներուն։ Թէեւ դրոյց կը շրջէր թէ նոր զօրակոչեր դրօշի տակ պիտի առնուին, բայց անմիջապէս հերքուեցաւ։ Կառավարութիւնը բոլոր անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առած ըլլալով, պէտք չէ տեսնէր կիսկատար միջոցներու։ Եթէ հարկ ըլլայ, նոր միջոցներ ձեռք պիտի առնուին շատ աւելի լայն տարողութեամբ։

Նախարարական խորհուրդը նոյն օրը որոշեց նոր վարկեր սահմանել ազգ. պաշտպանութեան, երկու գլուխներով ,— 1994 միլիոն եւ 4406 միլիոն։ Միեւնոյն ատեն որոշեց ընդլայնել նահանգապետներուն իրաւասութիւնները, որպէսզի անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնեն ոստիկանութեան հետ, անմիջապէս պատժելու համար ոճիրները, օրինազանցութիւնները։ Ամէն նահանգապետ օգտուելով այս նոր իրաւասութիւններէն, պարտաւոր է իր անօրինութիւնները հաղորդել ընդհ. դատախազին, մինչեւ երեք օր :

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՅՆ ԴԱՐՁԵԱԼ ԿԸ ՑԻՇԵՑՆԷ

Տանցիկի կացութեան առթիւ, Անգլիոյ Թագաւորը եւ վարչապետը նոր ազդարարութիւններ ուղղեցին կիրակի գիշեր, որպէսզի Գերմանիա համոզուի թէ պիտի գործեն, եթէ յարձակում կատարուի։ Թագաւորին պատգամը եւ վարչապետին ճառը կը լսուէին անթելի կայաններէն ։

Պ. Չէյմպըրլէյն նախ կարդաց Թագաւորին պատգամը։ Այս ընթերցումէն քանի մը ժամ առաջ, Թագաւորը աչքէ անցուցած էր 20,000 զինուորներ։ Թագաւորը իր գոհունակութիւնը յայտնելով նոր կամաւորներուն համար որոնք անմիջապէս պատասխանած էին զօրակոչին, ինչպէս եւ պահեստի եւ երկրապահ զինուորներուն, կը յայտարարէր.— « Գիտէք որ մեր բոլոր պատրաստութեանց նպատակն է ոչ թէ պատերազմ յարուցանել, այլ պահպանել խաղաղութիւնը։ Մենք տակաւին կը յուսանք թէ ազգերը պիտի կրնան ապրիլ բարեկամութեամբ եւ ներդաշնակութեամբ։ Սակայն , միեւնոյն ատեն, մենք վճռած ենք զանց չառնել որ եւ է բան, պահպանելու համար երկրին ապահովութիւնը»։

Իսկ Չէյմպըրլէյն իր կարգին յայտարարեց.

— « Կ՚ապրինք տագնապալի եւ վտանգաւոր ժամանակի մը մէջ։ Մենք խաղաղասէր ազգ մըն ենք եւ չենք ուզեր կռուիլ ո եւ է մէկուն հետ։ Բայց թող ոչ ոք մտքէն անցընէ թէ պատրաստ չենք մեր ամբողջ ուժը նժարին մէջ դնելու, եթէ պէտք ըլլայ, դիմադրելու համար նախայարձակման մը, ան ուղղուած ըլլայ մեզի դէմ թէ անոնց դէմ որոնց անկախութիւնը պաշտպանելու խոստում տուած ենք։ Այսօրուան զօրահանդէսը նորութիւն մը կը կազմէ մեր պատմութեան մէջ։ Արդի պատերազմը աւելի երկար կը տեւէ քան առաջ, երբ ընդհարում մը կը սահմանափակուէր զինեալ ուժերուն։ Այսօր քաղաքային ժողովուրդը կը գտնուի առաջին գծին վրայ եւ իւրաքանչիւր քաղաքացիի պարտականութիւնն է օգնել իր երկրին պաշտպանութեան ։ Ասոր համար է որ ձեզմէ կը խնդրուի որոշել թէ ինչ կրնաք ընել եւ ինչ դեր կրնաք ստանձնել ազգային ծառայութեան մէջ։ Դուք պատասխանեցիք,— եւ քանի մը ամսուան ընթացքին երկիրը տրամադրեց 1,250,000 կամաւոր, մեր պաշտպանողական ուժերուն համար։ Կամաւորներուն ցոյց տուած ոգին վեր է ամէն գովեստէ։ Ամէն օր յառաջ կ՚երթայ մեր քաղաքային պաշտպանութիւնը։ Ձեր կատարած գործը մեծապէս կ՚աւելցնէ մեր վստահութիւնը՝ հանդարտութեամբ դիտելու համար ապագան »։

*** Զօրահանդէսին կը մասնակցէին նաեւ 2000 Անգլուհիներ, իրենց յա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԼՈՒԾՈՒԵՑԱՒ ԵՒ ԿՑՈՒՄԸ ՍԿՍԱՒ

Անգարայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (յուլիս 1) —

Անտիոքէն կը տեղեկացնեն թէ Հաթայի խորհրդարանը գումարեց վերջին յիշատակելի նիստ մը, ուր բազմաթիւ ճառախօսներ պանծացուցին Հաթայի վերադարձը Թուրքիոյ :

Ցետոյ Ալեքսանտրէթի շուկային եւ հանրային վայրերուն մէջ զետեղուած բարձրախօսներով յայտարարուեցաւ Հաթայի խորհրդարանին լուծումը, որով նաեւ վերջ գտաւ Հաթայի կարճատեւ անկախութիւնը եւ անցաւ պատմութեան :

Ֆրանսական զօրքը սկսաւ աստիճանաբար պարպել Հաթայը։ Պարպումը պիտի աւարտի Յուլիս 22ին։ Յուլիս 23ը նշանակուած է պաշտօնապէս ազգ. տօնի օր, երբ կ՚աւարտի Սանճաքին կցումը Թուրքիոյ :

Սանճաքը շատոնց միացած էր..

Սանճաքին նախագահը, Թայֆուր Սէօքմէն հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Այսօրուան կացութիւնը արդէն մեր դիւցազն բանակին անցեալ տարի Յուլիս 5ին Հաթայ մուտքով գործնապէս իրականացած էր։ Ես օգոստոս 24ին Հաթայ ղրկուած էի իբր հայրենակից եւ միւս ընկերներուս պէս՝ մեր ազգ. դատին յաջողութեան համար աշխատելու նպատակով։ Ցարգելի հայրենակիցներուս իմ խանարհ անձիս հանդէպ ցոյց տուած համակրութեամբ եւ վստահութեամբ Հաթայի պետութեան նախագահ ընտրուած էի։ Իրականին մէջ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին մէկ անդամն էի եւ Հանրապետական կառավարութեան մէկ պաշտօնեան : Այսօրուան ուրախ արդիւնքը ձեռք բերուեցաւ մեր յաւերժական Պետին՝ Աթաթիւրքին և մեր Ազգ. Պետին՝ Իսմէթ Ինէօնիւի բարձր հանճարին եւ ուղեգիծներուն շնորհիւ։ Այս յաջողութեան իրականացման ազդակները հանդիսացան Թուրք ազգին անայլայլ հաստատամտութիւնը, Ազգ. Մեծ Ժողովին պատշաճ որոշումները եւ Հանր. կառավարութեան բարձր կամքն ու վերջապէս մեր դիւցազն բանակին անպարտելի ուժն ու գոյութիւնը։ 20 տարուան բաժանում մը դառն երազի մը պէս երեւցաւ եւ այլեւս պատմութեան անցաւ։ Մեծ Թուրք հայրենիքին մէկ անբաժանելի կտորը՝ Հաթայ արդէն անկարելի էր որ բաժնուած մնար։ Մեր այսօրուան գոյութեան յաւերժական հիմնադիրը, Մուսթաֆա Քէմալ 1936 ապրիլին Հաթայի՝ ազգ. ուխտին մէջ գտնուած ըլլալուն կամ չըլլալուն մասին իրեն քաշուած հեռագրին՝ Կազի Անթէպի հրամանատար Հազարապետ Բէճէպի միջոցով տրուած պատասխանին մէջ, յայտնած էր որ Հաթայ մաս կը կազմէ ազգ. Ուխտին։ Եւ այս կերպով այս իրականութիւնը առաջին անգամ ինք ուսուցած էր։ Յաւերժական պետը 923 Մարտին երբ Ատանա հասաւ, այս ճշմարտութիւնը անգամ մըն ալ հռչակեց ամբողջ աշխարհի եւ ըսաւ որ 40 դարու Թուրք բոյնը գերի պիտի չմնայ ։ Մեծ փրկարարը 936 նոյեմբերի առաջին օրը Ազգ. Մեծ Ժողովի բացման առթիւ խօսած պատմական ճառով՝ Հաթայի խնդիրը Թուրքին ազգային դատը դարձուց։ Յաւերժական պետը ազգ. դատը վայրկեան մը չմոռցաւ, եւ հիւանդ վիճակի մէջ մինչեւ Հաթայի մօտերը գալով մօտէն հետեւեցաւ ազգ. պայքարին։ Ան, իր վերջին շունչով իսկ, Հաթայը մտածեց եւ այս դատը իր միակ յաջորդին, Ինէօնիւի աւանդ ձգելով՝ յաւերժութեան մէջ մտաւ, հանգիստ կերպով »։

Ուիլեամ Սարոյեան մեր մէջ

Երիտասարդ անգլիագիր գրագէտը, Ուիլեամ Սարոյեան, շաբաթ օր Փարիզ եկած ըլլալով, Ա. Խատիսեանի ընկերակցութեամբ ներկայ եղաւ Հ. Յ. Դ. « Րաֆֆի» խումբի երեկոյթին։ Թէեւ Ամերիկա ծնած, նեղութիւն չի կրեր հայերէն արտայայտուելու եւ հայերէն ճառ մըն ալ խօսեցաւ։ Մանաւորապէս կ՚ազդուէր հայերէն երգերէն, մեներգ թէ խմբերգ ։

Պ. Սարոյեան ամերիկեան ընկերութեան մը հետ պայմանաւորուած ըլլալով, յաջորդ օրն իսկ, կիրակի, մեկնեցաւ Լոնտոն, ուրկէ Ամերիկա պիտի վերադառնայ այսօր, երեքշաբթի։

Երեկոյթին մանրամասնութիւնները յաջորդով։ Այս առթիւ իմացանք թէ արդէն իսկ ձեռնարկուած է Սարոյեանի գործերը թարգմանելու ֆրանսերէնի, իտալերէնի եւ գերմաներէնի։ Երիտասարդ գրագէտը նոր թատերախաղ մը գրած է վերջերս ։

Կապոյտ Խաչի առաջին խումբին ժամանումը

»»» . «««

Սէն Ժոռժ տը Տիտոնէն կը հեռագրեն մեզի թէ Կապոյտ Խաչի տարեկան օդափոխութեան առաջին խումբը, որ մեկնած էր շաբաթ գիշեր, կայան հասած է կատարեալ ապահովութեամբ։ Տղաքը, մանչ եւ աղջիկ, բոլորն ալ շատ հանգիստ են ։

Սուրիոյ նոր կարգուսարքը

Սուրիոյ մարզպանը հրամանագիր մը հրատարակեց , Սուրիոյ Վարչական վերակազմութեան մասին։ Այս հրամանագրին համաձայն, կը հաստատուին երեք «ինքնավարութիւններ» (նահանգապետութիւն),— Ալէվիներու երկիր, Ճէպէլը Տրիւզ եւ Ճէզիրէ։ Այս երեք նահանգները պիտի ըլլան ինքնավար, կապուած մնալով հանդերձ սուրիական միութեան։ Անոնց դրօշը պիտի ըլլայ սուրիական պետութեան դրօշը, որուն կարելի է կցել տեղական խորհրդանշան մը։ Կեդրոնական իշխանութիւնը պիտի ներկայացնէ ընդհ. վարիչ մը, որ գերագոյն պետն է վարչութեան եւ կը նշանակուի Սուրիոյ նախագահին կողմէ, ներկայացուելով իւրաքանչիւր շրջանի խորհուրդին կողմէ, գաղտնի քուէարկութեամբ եւ երկու երրորդի մեծամասնութեամբ։ Վարիչին պաշտօնն է ապահովել բարեկարգութիւնը եւ գործադրել օրէնքը։ Ան պիտի նշանակէ բոլոր պաշտօնեաները։ Իւրաքանչիւր շրջան պիտի վայելէ նիւթական կատարեալ ինքնավարութիւն։ Շրջանային խորհուրդը, որ կ՚ընտրուի վեց տարուան համար, պիտի բաղկանայ 17 անդամներէ՝ Ալէվիներու երկրին մէջ, 12 անդամէ՝ Ճէպէլը Տրիւզի մէջ։ Այս երկու շրջանները պիտի ունենան նաեւ զատական մասնաւոր կազմակերպութիւն մը, ենթակայ՝ Ֆրանսայի դատաւորներու :

Նոր կարգուսարքը յայտարարուեցաւ անմիջապէս ։

ԻՆՉ Կ'ԸՆԵՆ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ»

«Առա՞ջ կ'երթան թէ ետ կ'երթան –» դրով յօդուածաշարքի մը մէջ, խօսելով Թուրքիոյ տնտեսութեան մասին, կը շեշտէի թէ Թրքական ճարտարարուեստը ապագայ չունի, քանի որ հակատնտեսական է, հիմնուած ըլլալով մէկ կողմէ անբնական պայմաններու, միւս կողմէ քաղաքական – տնտեսական նկատումներու վրայ։

Կ'արժէ քիչ մը աւելի խորանալ այս գետնին վրայ, մինչ Թուրքը ունենալով իբրեւ առաջնորդ։ Որովհետեւ, քաղաքականէն աւելի տնտեսական երեւոյթներն են որ կը կշռեն ազգի մը ապագայի նժարին մէջ։ Ուղածիդ չափ զինակցութեան համաձայնութիւններ կապէ, անոնք տեւական օգուտ չեն ունենար, եթէ անդին չկան տնտեսական լուրջ յաջողութիւններ։

Պէտք է խոստովանիլ թէ Թուրքիա մեծ խոյանքներ ըրաւ — եւ կ'ընէ տակաւին — քաղաքական մարզին մէջ։ Միաժամանակ յեղաշրջեց իր տնտեսական – ընկերային կեանքը, արձանագրելով յաջողութիւններ որոնք կրնան ուշագրաւ նկատուիլ։

Օրինակ, պրեթէ փոխառութիւն չկնքեց, երբ սահմանադրական վարչաձեւն ալ չկրցաւ խուսափիլ այդ պարտաւորութենէն։ Մեր խօսքը պիտի տանկենք, ըստ Իսմէթ Լոզանէն վերադարձին, եւ անցեալ հետեւեցաւ այս սկզբունքին, ի դերեւ հանելու համար Լորտ Քերզընի կողմէ իրեն ուղղուած սպառնալիքը։

— Քաղաքական անկախութիւնը առի, բայց ոչ տնտեսականը։ Ասոր համար պիտի առնուի մեկի դէմ․․․։

«Տարիներ ալ միայն խօսք եղաւ։ Իրականին մէջ պետութիւնը պարտքը չդադրեցաւ չմարեց։ Կը բաւէ ըսել թէ պիւտճէն որ 50 միլիոն ոսկի էր 16 տարի առաջ, այսօր բարձրացած է 261 միլիոնի։ Եւ միշտ առանց բացի։

Գալով պաշտօնեաներուն, միջին հաշուով «ամսական 100 ոսկի» կ'առնեն (Թան, 13 Յունիս 1939), իսկ օտարներ «խնդրագին յաւելումներ» ստացած են (նոյն թերթին նոյն թիւը) մինչեւ «700 ոսկի» թոշակ զանձելով։

Արդ, այս թիւերը չկային սահմանադրութեան շրջանին, եթէ նկատի առնենք իսկ հնչուն ոսկիի եւ թղթադրամի տարբերութիւնը։ Կը նշանակէ թէ պիւտճական անուրը հիմա աւելի կը վճարէ եւ անիկա ալ կ'ընէ սխալ միջոցներով, առանց փոխառութեան դիմելու։

Եթէ ճիշդ է թէ պիւտճէն հայելին է երկրի մը տնտեսութեան, ապա ուրեմն պէտք է եզրակացնել թէ Թրքական յաղթանակը կատարեալ է նաեւ տնտեսական ճիւղին մէջ։

Ասիկա գործին երեւութական մասն է, այն որ չարունակ կը ծառայէ իբրեւ նիւթ քարոզութեան եւ կը խաբէ միամիտները։

Իրականին մէջ, այդ փայլուն ցոլացումը, կուգայ ո՛չ թէ առողջ կազմէ մը, այլ տնտեսական տարօրինակ դրութենէ մը։

Այդ դրութիւնն է պետականացումը (էթաթիզմ), որուն շնորհիւ կառավարութիւնը ոչ միայն նեցուկ իր պիւտճէն, ինչ որ անհաւանական թաց երեւոյթ մըն է, այլ եւ տասնեակ միլիոններ յատկացուց հանրօգուտ շինութեանց — երկաթուղի, գործարան, դպրոց, նաւահանգիստ, եւն․։

Բայց պետականացումը մը որ նմանը չունի ուրիշ տեղ, եթէ չհաշուենք Խորհրդային Ռուսիան։ Կառավարութիւնը ձեռք առած է ոչ միայն հանրօգուտ ձեռնարկութիւնները (ջուր, ելեկտրականութիւն, փոխադրական միջոցներ, եւն․), այլ եւ ամբողջ առեւտուրը, քանի ամենալայն առումով։ Գրեթէ չկայ ճիւղ մը, ուր կառավարութիւնը խօթած չըլլայ քիթը։ Արտածում, ներածում, փոխադրութիւն, եւն․, ամէն ինչ կը կատարէ։ Օրինակ, գեռ քանի մը տարի առաջ ձեռք անցուց նաեւ շաքարամթերքը եւ փոխադրանաւերը (մավուննա), ի հարկէ բռնագրաւելով, այսինքն ուզած գինը տալով։ Այսպէս է որ կազմուեցաւ նաեւ Հոչակաւոր Տէնիզ Պանքը, որ միայն պաշտօնեաներուն տարեկան մէկ միլիոն ոսկի թոշակ կու տայ։

Մէկ խօսքով, պետութիւնը դարձած է հսկայ վաճառական մը, որ կը գրաւէ ամէն բանով եւ վաճառում կը կատարէ մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ։

Բայց խօսքը տանք Թուրք խմբագրապետներու, որպէսզի աւելի ցայտուն գիծերով ներկայացնեն այս պատկերը։

Մենաշնորհներու վարչութիւնը, որ ի մէջ այլոց մենաշնորհ դարձուցած է նաեւ օղիի, գինիի եւ լիքէօրի պատրաստութիւնը, ամիսէ մը ի վեր ըսկսած է նաեւ քօլօնիա շինել։ Միւս կողմէ, Պոլսոյ քաղաքապետութիւնը որոշած է հացի մեծ գործարան մը հիմնել եւ արդէն իսկ նուազագոյն դրամ է գործարանին շինութիւնը։

Անդրադառնալով այս ձեռնարկներուն, Երեսփոխան Հիւսէյին Ճահիտ Եալչըն «սկզբունքի» հարց մը կը յարուցանէ,

— Սկզբունքը այն է որ, անհատներու թողուած առեւտուրի եւ արհեստի (էսնաֆլըք) գետինը հետզհետէ կը նեղնայ։ Այսօր երկրին մէջ ԱԶԱՏ ԱՌԵՒՏՈՒՐ ՉԿԱՅ այն իմաստով, որուն վարժուած ենք հինէն ի վեր։

Եւ իբրեւ առաջին պատճառ ցուցնելէ յետոյ շահի եւ տոկոսի դժուարութիւնները կը շարունակէ․

«Ենոյ, մենաշնորհները առին քաղցեն։ Այն ատենէն որ, հիմա երբ առեւտուր ըսուի, մարդուս միտքը կուգայ մենաշնորհութիւնը՝ պետական այս կամ այն հաստատութեան պէտքերը գոհացնելու համար ինչպէս նաեւ շինութեան յանձնառութիւնը (միւթէահհիտլըք)։ Երկաթուղիներ կը շինուին, գործարաններ կը կառուցուին, տուներ եւ դպրոցներ կը շինուին։ Այս պատճառաւ միջնորդը կայ չարժում մը, չափէ ազդեր մը։ Բայց անկարելի է բուն իմաստով առեւտուր կոչել աչքի զարնող այս տնտեսական գործունէութիւնը։ ՇՈԴԵՆԱՒ ՉԷՔ ԿՐՆԱՐ ԲԱՆԵՑՆԵԼ. ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՔՆ Է։ ԱՍԻԿԱ ՉԷՔ ԿՐՆԱՐ ԸՆԵԼ. ԿԸ ԳԸՏՆՈՒԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽՈՎ ԿԱՄ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԻՄՆԸՒԱԾ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՁԵՌՔԸ։

— «Այն միջոցին, երբ առեւտրական ասպարէզը այսպէս կը փակուի անհատներուն առջեւ եւ փակման այս շարժումը ՀԵՏԶՀԵՏԷ Կ'ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒԻ, եթէ անհատներու ձեռքին առնենք նաեւ մանր առեւտուրը, եթէ ոչ էսնաֆութիւնը, զանէ առեւտուրին եւ էսնաֆութեան մինչեւ գանուող ասպարէզը, ԻՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ ՄԵՐ ՎԻՃԱԿԸ։ Այս ժողովուրդը Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻ, Ի՞ՆՉՊԷՍ ԴՐԱՄ ՊԻՏԻ ՇԱՀԻ, Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՀԱՐՍՏԱՆԱՅ որ ապրանք գնէ, շահատուրք վճարէ, սպառում ընէ։ Եթէ անհատներու մասին չխորհինք, պետութիւնը ԿԱՑԻՆՆԱՀԱՐԱԾ կ'ըլլանք, որովհետեւ եթէ մենք հարստանանք, ՄԻԱՅՆ ԱՅՆ ԱՏԵՆ պետութիւնը կրնայ բարձր պիւտճէներ կազմել։ Եթէ առեւտուրի եւ արհեստներու բոլոր դուռները գոցենք անհատներու առջեւ, անհատները պիտի ստիպուին պետական դրան առջեւ փնտռել իրենց ապրուստը։ Այն ատեն պիտի դառնանք պաշտօնեաներէ, ծառայողներէ կազմուած ազգ մը, որ կ'ապրի պետութեան բաշխած բարիքներովը եւ երբեք չի կրնար ազատիլ ենդութենէ։ Այս զնացքին տրամաբանական արդիւնքն ալ միայն պետական սոցիալիզմը կրնայ ըլլալ» (Եենի Սապահ, 26 Մայիս 1939)։

Թուրք խմբագրապետը յետոյ հիմնական դիտողութիւն մը կ'ընէ։ «Անհատները ինչպէ՞ս պիտի ապրին, եթէ անոնց ձեռքէն խլենք նոյնիսկ փերուապանութիւնը, կաթնավաճառութիւնը եւ քօլօնիաճիութիւնը»։ Որովհետեւ, «պաշտօնական հաստատութիւնները միշտ կրնան նզմող մրցակցութիւն մը կատարել անհատներուն դէմ եւ կործանել զանոնք», քանի որ չեն կրնար յարգել առեւտրական պահանջները, ծախքը եւ ամորթիսըմանը։

Ցաւալիօրէն քիչ մը երկար ըրի մէջբերումը։ 1925—26էն ի վեր, դրեթէ լսուած չէին այս տեսակ խօսքեր։ Կառավարութիւնը ամէն ինչ կը խլէր ժողովուրդի ձեռքէն, եւ թերթերն ալ իւրաքանչիւր կորզումը կը պանծացնէին իբրեւ նոր յաղթանակ մը։ Իսմէթի նախագահ դառնալէն ասդին, կարծես բան մը փոխուած է։ Ցայտնօրէն կ'երեւի թէ նոր գլխաւորը անդրադարձած է տնտեսական անտանելի կացութեան եւ կը փորձէ ելք մը գտնել։ Եւ կամ կը փորձէ այն տպաւորութիւնը տալ թէ ինքը չէր յանցաւորը, այլ միւսը, Քէմալը։

Այսպէս թէ այնպէս, իրողութիւն է որ վերաքննութեան առաջին ազդանշանը տուաւ ինքը Իսմէթ, Գաաթէ-մուռնիի եւ Պոլսոյ մէջ լսելով ժողովուրդի ցաւերը։ Միւս կողմէ, թերթերը սկսած են շատ գրաւոր տնտեսական հարցերով եւ լուրջ քննադատութիւններ ընել։

Ահա այս տեսակէտով ալ կարեւոր է Ճահիտ անսովոր ելոյթը։

«Թանին ցի նախկին խմբագրապետին խօսքերը այնքան պարզ ու շեշտակի են որ, մեկնութեան չեն կարօտիր։ Միայն կէտ մը մատնանշենք։

Ճահիտ կ'ըսէ. «եթէ մենք հարուստ ըլլանք, ՄԻԱՅՆ ԱՅՆ ԱՏԵՆ պետութիւնը կրնայ բարձր պիւտճէներ կազմել։

Արդ, իրողութիւն է որ պետութիւնը ԱՐԴԷՆ ԻՍԿ ԿԱԶՄԱԾ է բարձր պիւտճէներ։ Եւ սխոյեանական մը-ցանիշով մը, 16 տարուան մէջ ՀՆԳԱՊԱՏԿԵԼՈՎ։

Եւ որովհետեւ, բուն իսկ Ճահիտի խոստովանութեամբ, ժողովուրդը չէ հարստացած, այլ ընդհակառակն հասած է վիճակի մը, որ իրեն հարցնել կու տայ թէ «ի՞նչպէս պիտի ապրի այս ազգը», կը նշանակէ թէ պիւտճէի հնգապատկումը եղած է ժողովուրդի թշուառացման գնով։ Կառավարութիւնը ոչ միայն հաստատեց ուղղակի եւ անուղղակի տուրքեր, որոնք մօտ 70ի կը հասնին, այլեւ խլեց առեւտուրի բոլոր ճիւղերը, դառնալով մեծ ու փոքր վաճառական, էսնաֆ, կաթնավաճառ, փուռճի, քօլօնիաճի, մավունաճի, եւն․։ Եւ կորզումը շարունակելի է, ինչպէս կը յայտնէ Թուրք երեսփոխանը։

Հետեւա՞նքը։ Ճահիտ ապառնի եղանակ կը գործածէ. «պիտի դառնանք պաշտօնեաներէ, ծառայողներէ կազմուած ազգ մը, որ կ'ապրի պետութեան բաշխած բարիքներովը եւ երբեք չի կրնար ազատիլ ենդութենէն»։

Կարենալ խօսելու ձեւ մըն է ասիկա։ Ապա թէ ոչ Հիւսէյին Ճահիտ շատ լաւ գիտէ թէ ազգը արդէն իսկ կը պարզէ այդ խղճալի վիճակը։

Բայց այս մասին՝ յաջորդով։

ԴԻՏ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ

Նախապատմական ժամանակներու մէջ Փոյինիկեցոց բնակիչները իրենց ծառափոր նաւակներով կը ճամբորդէին հարաւ․ ծովերու անսահման տարածութեան վրայ։ Անոնք բնակութիւն հաստատած էին Խաղաղական ովկիանոսի հասարակածային ծովամասին հոս ու հոն ցրուած հարիւրաւոր կղզիներուն մէջ, որոնց մասին առասպելական աւանդութիւններն ու ժողովրդական երգերը արտակարգ դիւցազներգութիւններ յօրինած էին։

Քրիստափոր Քոլոմպոս տակաւին Ամերիկան չգտած, Էսքիմոները իրենց նախնական նաւակներով մինչեւ Սկովտիա եկած էին։ Մեր օրով Գնչուները կամ բոշաները չունին որոշ կայան մը, եւ շարունակ երկրէ երկիր կը թափառին, պահելով իրենցյատուկ սովորութիւնները։ Անոնք հանգստաւէտ ու բարեկեցիկ կեանքէն նախամեծար կը համարեն իրենց բազմադար թափառաշրջիկ կեանքը։

Ինչո՞ւ ժողովուրդները այսպէս հոծ զանգուածներով կը տեղափոխուին։ Ի՞նչ է պատճառը մարդկային այն գաղթերուն, որոնք տեղի ունեցած են անցեալին մէջ եւ կը շարունակուին տակաւին ներկայիս մասնաւոր ցեղախումբերու կողմէ։

Գ. Ռ. Նիւմըլէն այս մասին իր երկարաշունչ ուսումնասիրութեան արդիւնքը ամփոփած է ծեծահարուստ գիրքի մը մէջ, որ «Մարդկային գաղթերը» խորագիրը կը կրէ։ Այդ գիրքին բովանդակութիւնը վերացական ուսումնասիրութիւն մը չէ, այլ գրական ու շօշափելի օրինակներու վրայ հիմնուած վերլուծում մը, երեւան հանելու համար գաղթի պատճառները։

Գնչուներուն գաղթային բնազդին յատկացուած գլուխին մէջ հեղինակը կ'ամփոփէ այն բոլոր ծանօթութիւնները, զորս կարելի եղած է մինչեւ այսօր հաւաքել այս խիստ հետաքրքրաշարժ նիւթին մասին։

Ո՞ւրկէ եկած են Գնչուները։ Կը կարծուի թէ անոնք Հնդկաստանէն գաղթած են դէպի արեւմուտք։ Արդարեւ, մեր օրով Հնդկաստանի մէջ գոյութիւն ունին բոշայանման ցեղեր, որոնք երկրէ երկիր կը թափառին։ Բնականական է որ Գնչուներու լեզուին մէջ չկայ բառ մը, որ տեղի մը վրայ մնալու գաղափարը արտայայտէ, մինչդեռ թափառելու իմաստը տալու համար հինգ բառեր կան։ Բոշաներուն համար հայրենիքզգացութիւն չունի։ Անոնց հայրենիքն է՝ ամբողջ երկիրը, անոնց բնակավայրը՝ ազատութեան անսահման տարածութիւնը, եւ անոց տան երդիքը՝ կապոյտ երկինքի անծայրածիր կամարը։ Անոնց քով կը պակսին ընկերային ու կրօնական ըմբռնումները, եւ հաւանաբար այս է պատճառը որ անոնք հակում ունին թափառելու։

Գ. Նիւմըլէն բազմաթիւ օրինակներով կը ջանայ ապացուցանել այդ երեւոյթին պատճառները։ Ժխտելով հոգեվերլուծական տեսակէտը, որ գաղթելու ամէն բնազդ սեռային հարցի կը վերածէ, հեղինակը անցողակի կը մատնանշէ թէ՝ զարմիւն ցեղի մը գոյութիւնը հաւպէս պատմական կեղծիք մըն է։ Իր կարծիքով, մարդիկ միշտ սիրած են թափառիլ, եւ այդ տրամադրութիւնը իրենց մէջ աւելի զօրացած է զանազան ազդակներով, ինչպէս՝ սնունդի պէտքը, ռազմական ձգտումները, գլացիներու ճընշումը, գաղթելու փափաքը, տնտեսական չահերը, եւն․։

Կարգ մը նախապայմաններ պատճառ կը հանդիսանան տեղափոխութեան։ Երբ ցեղախումբի մը պետը հիւանդութենէ մը մեռնի, կը կարծեն թէ այդ մահը արդիւնք է ոգիի մը վրէժխնդրութեան, որով կը ձգեն տուն տեղ եւ կ'երթան ուրիշ երկիր։ Հարաւային Ամերիկայի մէջ կը գտնուին կարգ մը ցեղեր, որոնց ճամբան կ'երթան ի խնդիր եդեմական դրախտին, դէպի այն առասպելական երկիրը, ուր մարդ միշտ երիտասարդ ու երջանիկ կ'ապրի։

Գ. Նիւմըլէն մարդկային գաղթերը կը բաղդատէ թռչուններու եւ կենդանիներու գաղթերուն։ Անոնց պատճառը կը վերագրէ աշխարհագրական եւ անդրական պայմաններուն, առակյն մինչեւ այսօր գիտել կուտայ թէ՝ կենդանիները զուտ բնազդէ մղուած կը գաղթեն, մինչդեռ մարդոց գաղթի գլխաւոր մղիչ ուժը կը կազմէ կամքը։ Թափառելու պէտքը աւելի զգալի է յետամնաց ժողովուրդներուն քան թէ քաղաքակիրթ ազգերու մէջ։ Կարգ մը վայրենի ցեղեր կենդանիներու նման հոս ու հոն կը թափառին, եւ քանի մը օրէն աւելի չեն մնար միեւնոյն տեղին վրայ։— Ամերիկայի եւ Ափրիկէի լայնածաւալ գաղթականութիւնները արդիւնք են մարդուն գաղթելու բնածին տրամադրութեան եւ հարստանալու տենչին։

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՄԻՍԱՔ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
(ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

1903 — 4 թւերին էր որ ծանօթացանք մեր սիրելի ընկեր Միսաքի հետ։ Թէհրանի շրջակայից, համեստ ընտանիքի զաւակ, մայրաքաղաքի ֆրանսական դպրոցին մէջ ուսում առած, մաքսային ընդհ. վարչութեան կողմից ուղարկուել էր Էնզէլիի մաքսատունը, ուր գործում էր վիճակագրութեան բաժնում, իբրեւ օգնական պաշտօնեայ։

Շուրջ 23 — 24 տարեկան, համեստ եւ անկեղծ տիպար, անխոնջ եւ եռանդուն աշխատող, խոհեմ եւ շրջահայեաց, երիտասարդական տարիքի հաճոյքներից եւ չափից կենցաղից միանգամայն խուսափող, ընկերական շրջանում սիրուած եւ սիրալիր, ու անխարդախ բարեկամ ամէնի հանդէպ։ Ամբողջովին տարուած՝ հանրային գործի գիտակցութեամբը, իր ազատ ժամերն իսկ բաժանած էր, ըստ յուշատետրում նշանակած ցուցակի, ուսումնական տարբեր մարզերի, գրադարան ընթերցարանի, դպրոցական, խմբական եւ այլ կարգի ժողովներին ուր աչքի էր ընկնում իր առողջ եւ խոհուն դատողութեամբն եւ պատշաճ թելադրանքներովը։ Վերին աստիճանի բարեխիղճ եւ անկողմնակալ վերաբերմունք ունէր բոլոր իր ստանձնած պարտականութեանց գործադրութեան մէջ։

Ահա, այսպիսի բարեմասնութիւններով օժտուած գաղափարական մի անդին ընկեր էր մեր սիրելի Միսաքը, որ 7 — 8 տարիներ շարունակ անսայթաք եւ անբասիր գործեց «Փոքր – Արթիւրի» կազմին մէջ, մինչեւ 1912 թուականը, երբ, այլեւս կեանքի վըտանգի գնով հարկադրուեցաւ ընդմիշտ հեռանալ Էնզէլիից, ջերմ համակրանքի անջնջելի յիշատակներ թողնելով բոլոր իրեն ճանաչողների մտքին մէջ։

Այդ թուականին էր, որ ցարական բռնակալ կառավարութիւնը չուզեց հանդուրժել իր սահմանամերձ պարսկական – հիւսիսային նահանգներում (Գիլան եւ Ատրպատական) 1909ի սկիզբներին տեղի ունեցած ժողովրդական յեղափոխական շարժումների փառաւոր յաղթանակին, — որի նախաձեռնութեան եւ յաջողութեան զօրավիգն հանդիսացան Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմակերպած Նիկոլեան խումբի անվեհեր եւ հերոս ընկերները։ Եւ, սահմանադրական կարգերի վերահաստատումից երեք տարի վերջ, Թէվզէյի համաձայնութեամբ, միջամտութեան իրաւունքներ կորզած, կամեցաւ զզուեցնել տալ ռուսական սարսափը պարսկական հողամասի այդ յեղափոխականացած ժողովրդին։ Էնզէլիի մաքսատան ջրբերում խարսխած իր փոքրիկ մարտանաւի (Գրոմոբոյ) նաւաստիներից մէկին սարքովի եւ դիտումնաւոր փախուստը վերագրելով տեղացի պարսիկ եւ հայ յեղափոխական տարրերի թելադրանքներին, ցարական իշխանութիւնը վերոյիշեալ երկու նահանգները գրկեց մի քանի գունդ ռուսական զօրքեր եւ որովհետեւ դրանց դէմ ճակատող ոչ եւ է ույժ մէջտեղ չկար, իբրեւ ահ տիրական, սկսան ձերբակալել բոլոր նրանց որոնց ցուցակը նախապէս պատրաստած էին տեղական ռուս գործակալները։ Եւ տեղի ունեցաւ քաղաքական աշխարհի հրէշային խաղերից մէկը. Էնզէլին, Թաւրիզն ու Թաւրիզը հանդիսացան կռուական տեսարանների։ Ռուսական կառավարութեան դէմ կամ հետ, ո եւ է կապ առնչութիւն չունեցող անմեղ անձեր կախաղան հանուեցան։ Պարսկահպատակներ, պարսկական քաղաքներում, կախաղան էին տրական չաներ, եւն․։

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ
(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց ահա վերջապէս նրանք մօտեցան բերդի լանջին. մի քանի քայլ եւս, եւ նրանց ով լինելը կ'իմացուէր։

— Այդ նա՛ է, այո՛, նա ինքն է, ի՞նչ ունի այստեղ… բացականչեց յանկարծ կաթողիկոսը, ճանաչելով Մարզպետունի իշխանին, որ մեծաքայլ ու քաջալանջ դիմում էր դէպի բերդի դռները։

— Ո՞վ, վեհափառ Տէր, հարցրեց եպիսկոպոսը, որ մինչեւ այն խօսակցում էր նրա հետ։

— Նա՛, այն անհանգիստ մարդը… որ ստեղծուել է յաւիտեան թափառելու համար… շշնջաց կաթողիկոսը, վախենալով կարծես թէ իր ձայնը կը հասնէ մինչեւ բերդի ստորոտը։

— Բայց ո՞վ է նա, հարցրեց եպիսկոպոսը երկրորդ անգամ եւ բարձրացաւ տեղից նկողներին նայելու։

— Մարզպետունի իշխանը. անհաւատալի անհանոյ մի նորութիւն է բերում մեզ… յարեց կաթողիկոսը, դուշակելով որ իշխանը գալիս է իւր հանգիստը վրդովելու։

— Ինչո՞ւ անպատճառ անհաճոյ նորութիւն, հարցրեց եպիսկոպոսը։

— Զգիտեմ, ինձ այսպէս է թըւում… պատասխանեց վեհափառը եւ սենեակը քաշուեցաւ։

Մի քանի վայրկեանից ճռնչալով բացուեցան բերդի երկաթեայ դռները, որոնք դռնում էին երկու աշտարակների մէջտեղում եւ հանդէպն ունէին հաստատահիմն պատուար։ Բարձր պարիսպները, որոնց դրկում էին յաղթողիր աշտարակներ, ներսից աւելի անմատչելի էին կացուցանում բերդը։ Իշխանը նայելով իւր շուրջը եւ տեսնելով այն զօրութիւնը, որ հաւաքել էր այդտեղ Սպարապետը, ակամայ ժպտաց։ Իւր այդտեղ գալը նա անմտութիւն համարեց։

— «Մի՞թէ կարելի է դաղանից վստահանալ մի մարդու, կամ անձնուիրութիւն պահանջել մի հոգեւորականից, որ դողում է իւր կեանքի վրայ եւ իւր անձը այսպիսի ամրութիւնների մէջ է խնամում…», շշնջաց նա ինքն իրան եւ առաջ անցաւ յուսահատ սրտով։

Վեհափառը, սակայն, ընդունեց իշխանին սիրով ու օրհնութեամբ, եւ բազմեցնելով կողքին՝ իւր գոհունակութիւնն ու անսահման հիացումը յայտնեց այն քաջագործութեանց համար, որ նա կատարել էր միայնակ։

— Ես կամեցայ ապացուցանել մեր իշխաններին եւ քեզ, Վեհափառ Տէր, թէ մեծ գործեր կատարելու համար հարկաւոր չեն մեծ ուժեր, այլ միայն հաստատուն կամք. թէ Հայրենիքը փրկելու համար՝ չպէտք է սպասել յաջող հանգամանքների եւ ոչ էլ իշխանների ձեռնտուութիւնը մուրալ. այլ պէտք է յուսալ միայն Աստուծոյ եւ սեփական բազկի վրայ եւ անձը նուիրելու չափ հայրենասիրութիւն ունենալ։ Ես ապացուցեցի այդ կարծեաց ճշմարտութիւնը. այժմ ձեզ է մնում հետեւել իմ օրինակին, նկատեց իշխանը, օգուտ քաղելով կաթողիկոսի խօսքերից։

— Ի՞նչ պիտի անենք մենք, հարցրեց կաթողիկոսը անհանգստանալով։

— Ձեզանից իւրաքանչիւրը պիտի կատարէ իւր պարտքը։

— Այսի՞նքն։

Իշխանը յայտնեց նրան մի քանի խօսքով Դուինը գրաւելու համար ունեցած իւր դիտաւորութիւնը, այլ եւ վեհափառի իւր աթոռը դառնալու մասին ունեցած ցանկութիւնը։

— Դու կամենում ես Դուինը գրաւե՞լ… զարմացած հարցրեց վեհափառը։

— Այո՛, եւ որքան կարելի է շուտ։

— Եւ դու չե՞ս վախենում Ամիրապետի բարկութիւնից, արաբական հզօր բանակներից։

— Ո՞վ է Ամիրապետը. մենք մեր թագաւորն ունենք, բացականչեց իշխանը եռանդով։

— Բայց Դուինը նրա կալուածն է. նա տիրում է Ոստանի մեծ մասին, Ճակատքը, Կոկովիտը, մինչեւ անգամ Ծաղկոտը նա համարում է Տուրուբերանի մասն, որին եւ տիրում է ամբողջապէս։

— Եւ նրանք ուրեմն զարչելի հագարացու սեփականութի՞ւնն են… բարկացած հարցրեց իշխանը։

— Առայժմ, այո՛, պատասխանեց կաթողիկոսը հանդարտ ձայնով։

— Ոչ, հազար անգամ ոչ, բացականչեց իշխանը. Հայոց երկիրը Հայերին է պատկանում։ Դուինը Ոստանով թագաւորի ժառանգութիւնն է. Ճակատքը, Կոկովիտը, Ծաղկոտը մեր արքայանիստ նահանգի գաւառներն են. Տուրուբերանը Մամիկոնեան Տան սեփականութիւնն է. Հայաստանի ամէն մի գաւառը մի հասարակ պատմութիւն ունի. ո՞վ կարող է այն ուրանալ. դու որ հայ ազգի պատմութիւն ես գրում, ի՞նչպէս ես կարողանում այդ վկայութիւնը տալ գալոց արարածց համար։ Եթէ այս բոլէին երեւեմ այստեղ պատմարաններից նախահայր Աբրահամ նշխն, կը կարողանայի՞ր արդեօք կրկնել նրա առաջ այդ վկայութիւնը…

— Ես ասացի «առայժմ»…

— Ոչ առայժմ եւ ոչ առյաւէտ… ընդհատեց իշխանը. մեր աշխարհն Աբարիայում պիտի իշխէ եւ ոչ թէ Հագարեան երկրում։

— Թող այդպէս լինի. ես դժգոհ չեմ։

— Այդպէս կը լինի, վեհափառ Տէր, եթէ չես յապաղիլ խնդիրս կատարելու։

— Ի՞նչ խնդիր։

— Մի վայրկեան առաջ յայտնեցի, դու պիտի վերադառնաս քո աթոռը։

— Դուի՞ն։

— Այո։

— Բայց ի՞նչ օգուտ ունի քեզ համար իմ վերադարձը. ես կռուող չեմ, ոչ էլ զօրախումբ ունիմ, որով կարողանայի քեզ օգնել։ Եթէ դու մտադիր ես Դուինը գրաւել եւ յոյս ունես քո զօրութեան վրայ, գրաւիր նրան, ազատիր քաղաքը Հագարացիներից, այն ժամանակ ես կը վերադառնամ իմ աթոռը՝ քո կեանքը լիաբերան օրհնելով։

— Կամենում ես անիծե՞լ ինձ, միայն վերադարձիր այժմէն իսկ, քանի Ոստիկանը բացակայ է Դուինից եւ քանի իմ զօրքերը չեն պաշարել նրան։

(Շար.)

բարձրացած ռուս Խազախների միջոցաւ․․․։ Ու այդ ոճրագործ արարքը փոխանակ սարսափ ազդելու պարսիկ ժողովուրդին, աւելի եւս հրահրեց նրան ատելութիւնն և զայրոյթը դէպի ցարական բռնակալ կառավարութիւնը։

Այս վտանգաւոր կացութեան մասին ինչքը օրէն իսկ, «Փարթ – Արթիւրթի» ամբողջը իրազեկ լինելով որ իր ընկերներից եւս երեք հոգի դատապարտուած են կախաղանի, պէտք եղած միջոցները նախօրօք ձեռք էր առել, նրանց գոյութիւնը փրկելու համար։ Ընկեր Միսաքը X չոգենաւի X նաւապետի աջակցութեամբ մեքենայարժ-նաւաստի ծպտուելով փախադրուեցաւ Բաքու եւ անտեղից Ժընեւ։ Միւս ընկերը իբրեւ Պարսկուհի քօղածածուկ Գիլանի վտանգաւոր շրջանից դուրս բերուելով փոխադրուեցաւ Թէհրան, իսկ երրորդը՝ որի բնակարանը ամենախիստ խուզարկութեան ենթարկուեցաւ եւ բան չգտնուեցաւ, իբրեւ ռուսահպատակ ․․․ ու մի առ ժամանակ ․․․ մնալէ վերջ պաշտօնով անցաւ Ղազվինի շրջանը։

Այդ թուից հազիւ երկու տարի անցել էր որ համաշխարհային պատերազմի աւելի արհաւիրքները ցնցեցին ամբողջ մարդկութիւնը (1914) եւ կռուող ազգերի կրկէսին մէջ, քաւութեան նոխազ հանդիսացաւ Թուրքիոյ հայ ժողովուրդը։ Նա ալ, ծննդավայրիս հիմնայատակ աւերումից (շուրջ 2000 տուն հայ) եւ ազգականների ու անթիւ ․․․ անդարձ կորուստներից չչմած, միեւնոյն ատեն խորապէս ազդուած 1920ին ․․․ Երեւան կատարած ճամբորդութեան վերադարձին պատահած ընտանեկան կորուստներից, երկար ժամանակ բնաւ տրամադրութիւն չզգացի հետաքրքրուելու արտաքին աշխարհով։ 1923ին էր միայն որ կամաց կամաց թօթափելու փափաքն ունեցայ արտասահմանի ծանօթներիս եւ ի միջի այլոց մեր սիրելի ընկեր Միսաքի հետ։

Իր նամակներից տեղեկացել էի որ ․․․ իր հեռանալուց յետոյ Ժընեւում համալսարան էր յաճախել ու քաղաքագիտութեան ճիւղում ․․․ ստացել ․․․ եւ ․․․ հայր էր դարձած ազգային եւ ընկերական կեանքում, եւ այլ ․․․ իր համեստ մասնակցութիւնը ․․․ վերջերս իր ․․․ անձկութեան մասին դժգոհանքներ էր յայտնում։ 1930ին յուլիս 2ին էր որ մեր սիրելի ընկեր Միսաքի ․․․ մի բաց նամակ ստացայ, որով յայտնում էր թէ Միսաքին փոխադրել են հիւանդանոց եւ 4—5 շաբաթ լուրջ խնամքներից վերջն էր որ ․․․ յոյս են ունեցել, պայմանաւ սակայն որ մի քանի ամիսներ եւս բացարձակ հանգիստ վայելէ։

Ընտանիքով ծանրաբեռնուած մէկը ի՞նչպէս կարող է, մի քանի ամիսներ անգործութեան դատապարտուել, երբ միւս կողմից կեանքի անողորմ կարիքները, աշխատանք են դառում, մարմնական տքնում եւ մտքի եւ ջիղերի լարումն են պահանջում, ապրելու եւ ապրեցնելու համար։— Այդ պատճառով ալ վերջին նամակներով խորհուրդ էի տալիս նրան վերադառնալ Իրան, ուր աւելի հեշտ պիտի լինէր ․․․ բարւոք վիճակ ստեղծել։ Սակայն պատասխանից թէ արտասահմանում ունեցած իր կապերն ու կուչկանդումները արգելք են հանդիսանում վերադառնալու իր ծննդավայրը։

Ճակատագիրը չուզեց այլ կերպ տնօրինել, ու կատարուեց անխուսափելին։ Նա էլ գնաց եւ հեռացաւ այն ուղիով որով անդարձ մեկնել են մեր անմոռանալի ընկերներն եւ պաշտելի հոգեհատորները։

Էհ, Հայու սեւ ճակատագիր որ աւելի քան եղերական է դառել այս վերջին քառորդ դարու ընթացքումը․․․։

Ո՞ւր ենք ծնւում, ո՞ւր մեծանում, եւ ո՞ւր հանգչում․․․։

Թող, փարիզեան անզարդ գերեզմանը անջնջելի յուշարձանը դառնայ քեզ ճանաչող համակիրներու եւ որդակիր մերձաւորներու համար, ադ-նիւ ընկեր Միսաք եւ թող, մահուանդ այս քառասնօրեակին իմ այս տողերը իբրեւ ընկերական անկեղծ վշտակցութեան արտայայտիչ, սոյն հեռաւոր տարածութիւնից մխիթարանքի կենսատու ցօղը դառնան վշտահար սրտերին։

ԽԷՕ

Մայիս 28ը Պերլինի մէջ

ՊԵՐԼԻՆ.— Հայաստանի անկախութեան հռչակման 21րդ տարեդարձը տօնուեցաւ Opern - Restaurant սրահին մէջ, շաբաթ, յունիս 10ին, մեծ հանդիսաւորութեամբ, նախաձեռնութեամբ Գաղթ. Միութեան եւ գործօն մասնակցութեամբ «Հայ Երիտասարդաց Միութեան»։

Կը նախագահէր Պ. Դ. Դաւիթխանեան որ իր բացման խօսքին մէջ ողջունեց բոլոր ներկաները, առանձնապէս տեղացի ներկայացուցիչները, ինչպէս եւ մեր հարեւանները՝ Ազէրի, Վրացի եւ Լեռնականներ։ Յետոյ հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս յարգել ազատագրութեան զոհերու յիշատակը։

Օրուան բանախօսներն էին Տօքթ. Աբեղեան (գերմաներէն) եւ Դ. Դաւիթխանեան (հայերէն), որոնք գեղեցկօրէն վեր հանեցին 28 Մայիսի նշանակութիւնը մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ։ Առաջին անգամն էր որ Պերլինի մէջ Մայիս 28ի առթիւ խօսք առին Կովկասեան հարեւան ազգերու ներկայացուցիչները։ Ազէրիներու կողմէ խօսեցաւ Պ. Հ. Մուշի, Վրացիներու կողմէ՝ Պ. Ցողոնիձէ, իսկ Լեռնականներու կողմէ՝ Պ. Կուլատի։ Երեք բանախօսներն ալ ողջունեցին հայ ժողովուրդի անկախութեան հռչակումը, շեշտեցին Կովկասեան ժողովուրդներու միութեան անհրաժեշտութիւնը, ցանկալով հայ ժողովուրդի ազատութիւնը։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին, Պ. Զաւէն Խաչատրեան՝ նուագով, Օր. Մարիա Դաւիթխանեան՝ հայերէն եւ գերմաներէն գեղեցիկ արտասանութիւններով եւ Օր. Սեդա Ներսէսեան (Սեդա Զարեհ) իր ճկուն պարով։

Հայերէն եւ գերմաներէն ազգային քայլերգներով վերջացաւ տօնակատարութեան պաշտօնական մասը եւ սկսան կովկասեան եւ եւրոպական պարերը, տեւելով մինչեւ առաւօտեան ժամը 5։

Յ. ՇԱՒԱՐՇ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Անկախութեան տօնը

ՊԱՆԵՕ – ՔԱՇԱՆ, (Յառաջ)— Մեր շրջանն ալ տօնեց Մայիս 28ը, անցեալ կիրակի օր, կէսօրէն մինչեւ կէս գիշեր տեւող հանդէսով մը։ Հասարակութիւնը ժամանակէն առաջ խռնուած էր։ Բացի մեր շրջանի ընկերներէն եւ համակիրներէն, հեռու տեղերէ ալ եկած էին համակիրներ, եւ ինչպէս նաեւ օտարներ։

Օրուան նախագահն էր ընկեր Սեդրակ Գարակէօզեան, որ ընկեր Սահակ Յովհաննէսեանի երգչախումբի երգած քառաձայն «Մեր հայրենիքէն» յետոյ,—յոտնկայս— հանդէսը բացուած յայտարարեց։ Բացատրեց իմաստը այդ մեծ տօնին, թուեց գերմարդկային աշխատանքները որ տարաւ հայ ժողովուրդը այդ առթիւ, հերոսային կռիւները և վար առաւ դիմակները անոնց որ ամէն ճիգ կը թափեն այդ տօնը սրբելու հայ պատմութեան էջերէն։

Բացման խօսքէն վերջ Ալֆորվիլի մեր երիտասարդներէն խանդավառ կերպով արտասանեց Զոհրապ Մուրատեան։ Մխիթարեան վարժարանի աշակերտներէն Սեւեան Պօղոսեան յաջողապէս երգեց հայ եւ օտար երգեր։ Թառիստ Գարեգինի նուագէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, ընկեր Աստուր որ իր բանախօսութեան մէջ խօսեցաւ Մայիս 28ի իմաստը։

Պատմական քանի մը օրինակներով պարզելէ ետք, թէ Մայիս 28 հայութեան քաղաքական վերածնունդի մեծագոյն օրն է, արծարծեց այն գաղափարը թէ Հայութիւնը իր ազգային արժէքները պէտք չէ որ թերագնահատէ եւ թէ ամէն հայ պարտաւոր է հպարտ զգալ իր հայութեամբ, եթէ կ'ուզէ պայքարիլ այլասերման դէմ սփիւռքի մէջ եւ իբրեւ արժէք յաւերժանալ հայրենիքին համար։

Ընկերոջ խանդավառ եւ իմաստալից ճառէն վերջ Օր. Գուրուեան երգեց քանի մը երգեր, քնքոյշ եւ հաճելի ձայնով մը։

Տասը վայրկեան դադարէ վերջ բացուեցաւ գեղարուեստական երկրորդ բաժինը։ Կ. Խաչի սան – սանուհիներէն կազմուած խումբը, յաջողութեամբ երգեց հայրենասիրական քանի մը երգեր քառաձայն։ Ինչպէս գովելի է խումբի յառաջդիմութիւնը թէ ընդհանուր կազմով, թէ անհատապէս առանձին առանձին, ինչպէս եւ քանի մը անդամներ՝ որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերին արտասանութեամբ եւ մեներգով։ Երգչախումբի անդամուհիներէն Օր. Արաքսի Սահակեան իր մեղմահնչուն եւ զգայուն ձայնով անակնկալ մը եղաւ, երբ երգեց Գետոյի երգը (Գարահիսար լերան կրծքին)։

Օր. Ֆրէյրճեան արտասանեց Աղթամարը, իսկ մեր պատանեկան միութեան անդամներէն Կարպիս Գալուստեան, յատուկ առոգանութեամբ մը «Երեւանը»։

Թառիստ Գարեգինի նուագէն եւ ընկեր Արթաքի Ճիլաճեանի երգած «Սեւ հողերէն վերջ», նախագահը ժամը 7.30ին փակուած յայտարարեց հանդէսի պաշտօնական մասը։ Յետոյ սկսան պարերը։ Ներկաներուն մէջ մասնաւորաբար աչքի կը զարնէին երիտասարդները որոնք մինչեւ հանդէսի վերջը մնացին, խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծելով։

Հանդէսը իր ամբողջութեան մէջ գովելի էր։ Գոհացուցիչ էր նիւթականն ալ։ Հազար Ֆրանքէ աւելի գումար մը գոյացաւ, իբրեւ զուտ շահ։

Թղթակից

Կ. Խաչը Կուրպըվուայի մէջ

ԿՈՒՐՊԷՎՈՒԱ.— Կուրպըվուայի ալ ստեղծուեցաւ Կ. Խաչի մասնաճիւղ մը, տասներկու անդամուհիներով։

Նորակազմ Կ. Խաչի Միութիւնը 25 յունիս կիրակի օր թէյասեղան մը սարքած էր իր կազմութեան առթիւ։ Քառասուն ընտանիքէ բաղկացեալ այս գաղութէն գիտակից ընտանիքներ եկած էին լսելու օրուան դատախօսը, Տիկին Է. Բիւզանդ, որ դատախօսական դատախօսութեամբ մը պարզեց Կ. Խաչի ծրագիր կանոնագիրը եւ դերը։ «Երբեք պէտք չէ վհատիլ ձեր թիւին փոքրութեամբ, քիչերն են որ շատերու գործ կը տեսնեն։ Դուք ալ թէ տասներկու էք այլ տասներկու հազարներ մեծ ընտանիքի անդամը, աշխատեցէք հայ պահել ձեր զաւակները, տալով հայեցի դաստիարակութիւն»։

Տիկին Մերտինեան բոլորին ալ խօսք տուաւ։ Շատեր երգեցին եւ արտասանեցին և իրենց գոհունակութիւնն ու շնորհակալութիւնը յայտնեցին նորակազմ միութեան եւ վարչութեան, խնդրեցին ընդունել իրենց փոքրիկ յուշանուէր իբրեւ հիմնադրամ, վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց բոլորին եւ խոստացաւ ամէն ջանք չխնայել Կ. Խաչը իր բարձրութեան հասցնելու։—

Նուէրներ.— Տիկին Է. Խանչէրեան, Տիկին Ժ. Մկոյեան եւ Տիկին Է. Այվազեան 20ական ֆրանք։ Տիկին Մ. Ճիհանեան, Տիկին Գաբրիէլեան եւ Տիկին Վարդանեան 10ական ֆրանք։ Տիկին Է. Բիւզանդ, Տիկին Ներսէսեան, Տիկին Ճանըլեան, Տիկին Խմմինեան, Տիկին Մազմանեան, Տիկին Եղիաեան, Օր. Յակոբեան, Օր. Ներսէսեան եւ Տիկին Մովսէսեան 5ական ֆրանք։ Գումար՝ 135 ֆրանք։

Թղթակից

ՍԱՄՈՒԷԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՄԸ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայրենիք» խմբագրականի մը մէջ իբրեւ օրինակ յիշելով արտասահմանի Չեխո – Սլովակները որոնք Ազգ. Խորհուրդ մը կազմած են, նախագահութեամբ Պ. Պենէշի, պաշտպանելու համար իրենց ազգ. դատը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (16 Յունիս).

— «Դժբախտաբար, ամէն բոլորովին տարբեր պատկեր մը կը պարզենք մենք՝ Հայերս։

Հայաստանի անկախութիւնը կորսնցնելէն աւելի քան 18 տարի ետքն ալ, մենք տակաւին չենք կրցած համախմբուիլ մէկ ընդհանուր ազգային մարմնի շուրջ՝ միացեալ ճակատով ու աւելի արդիւնաւոր կերպով առաջ տանելու համար Հայաստանի ազատութեան եւ անկախութեան պայքարը։

Քաղաքական այս ապիկարութիւնը աւելի եւս զարմանալի է անոր համար, որ մենք՝ արտասահմանի Հայերս արտասահմանի Չեխո – Սլովակներէն անմիջական եւ շատ աւելի առիթողական պատճառներ ունէինք եւ ունինք ազգովին համերաշխ ըլլալու եւ մէկ ընդհանուր ղեկավար մարմնի շուրջ համախմբուած գործելու։ Բաւական է հոս յիշել միայն, որ Չեխո – Սլովակները արտասահմանի մէջ, շատ չնչին բացառութեամբ, քաղաքական տարագիրներ չեն եւ անօթի ու անպաստան բազմութիւններ չունին, մինչդեռ արտասահմանի Հայերս մեծ մասամբ քաղաքական հարկադրեալ տարագիրներ ենք եւ տարիներ շարունակ ունեցած ենք եւ ունինք անօթի, անապաստան եւ հանրային օգնութեան կարօտ զանգուածներ։

Եւ հակառակ այն աղաղակող իրողութեան, որ ոչ միայն Հայաստանի ազատագրութեան համար մղուած պայքարը, այլ եւ մեր տարագիր բազմութեանց պաշտպանութիւնը առիթողաբար կը պահանջէն հայկական բոլոր հոսանքներու եւ կազմակերպութեանց ներդաշնակ գործակցութիւնը

մէկ ընդհանուր ազգային մարմնի ղեկավարութեան տակ, անցած աւելի քան 18 տարիներու ընթացքին կարելի չեղաւ իրագործել այն, ինչ որ Չեխո–Սլովակները կրցան ընել քանի մը շաբթուան կամ ամսուան ընթացքին։ Եթէ չըլլար ուրիշ ոեւէ փաստ, այս մէկն ալ պիտի բաւէր ցոյց տալու համար, թէ մենք՝ Հայերս քաղաքականապէս որքա՜ն տակաւին ետ ենք Չեխո–Սլովակներէն։

Այլապէս ի՞նչ արդարացուցիչ պատճառ կայ, որ մենք ալ ցարդ յաջողած չըլլայինք Չեխո – Սլովակներու նման կազմակերպելու Ազգային Խորհուրդ մը՝ մեր քաղաքական և ոչ–քաղաքական ազգային առիթողական խնդիրները լուծելու համար։

Ոչ ոքի համար գաղտնիք է, որ Հայաստանի Հանրապետութեան անկումէն յետոյ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը արտասահմանի մէջ տարիներ շարունակ աշխատեցաւ ազգային միութիւն ու համերաշխութիւն առաջ բերելու համար։ Վերջին աւելի քան 18 տարիներու ընթացքին, ան բազմաթիւ փորձեր ըրաւ համաձայնութեան գալու հայ քաղաքական միւս կուսակցութեանց հետ՝ ազգային կեդրոնական մարմին մը կազմելու համար, որպէսզի կարելի դառնար վերջապէս հաւաքական ուժերով պաշտպանել հայ ժողովուրդի կենսական շահերը, ինչպէս եւ հետապնդել հայ ազգային գերագոյն նպատակները։

Սակայն, դժբախտաբար, այդ ուղղութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան թափած բոլոր ջանքերը ապարդիւն անցան։ Եւ այսօր, երբ համայն մարդկութիւնը կ'անցնի պատմական անօրինակ տագնապի մը բովէն, երբ աննախընթաց տակնուվրայութիւն մը կը սպառնայ բոլոր ազգերուն, մենք՝ Հայերս տակաւին կը շարունակենք մնալ պառակտեալ վիճակի մէջ եւ չենք յաջողիր գտնել ոչ մէկ ընդհանուր գետին, որուն վրայ ընդունակ ըլլայինք բոլորս ալ միանալու եւ համերաշխաբար գործելու։

Եթէ լրջօրէն կ'ուզուի, որ հայութիւնը իբր ազգ պահէ իր գոյութիւնը, կարենայ ապէ եւս ալ զարգացնել իր հինաւուրց մշակոյթը եւ ապահովել ազատ ու անկախ կեանք մը իր սեփական հայրենիքին մէջ, անհրաժեշտ է, որ հայ քաղաքական եւ ոչ–քաղաքական կազմակերպութիւնները մէկ մարմին եւ մէկ կամք կազմեն։

Օտարի բռնակալ լուծին ենթակայ Հայաստանի մեր մայր զանգուածը անկարող է այսօր ձայն ծպտուն իսկ հանել՝ իր ազգային շահերը պաշտպանելու համար։

Արտասահմանի աւելի ազատ հայութիւնն է, որ գերագոյն պարտականութիւնն ունի ղեկավարելու հայ ազգային գոյամարտն ու ազատամարտը։

Իսկ ատոր համար ոեւէ բանէ առաջ մենք այսօր պէտք ունինք կազմելու Հայոց Ազգային Խորհուրդ մը, ինչպէս որ ըրած են Չեխո – Սլովակները»։

Անգլիոյ աշխատաւորութիւնը պատրաստ է կռուելու

Անգլիոյ ընկերվարական կուսակցութեան ղեկավար Արթըր Կրինվուտ յայտարարեց թէ գերման նախայարձակման մը պարագային անգլիական աշխատաւորութիւնը պիտի կռուի։

— Կը լսեմ այս օրերս, թէ վաղը պատերազմ պիտի ծագի։ Չեմ գիտեր։ Ինչ որ գիտեմ, սա է թէ անգլիական աշխատաւորութիւնը, որ պատրաստ է ըմբռնելու ուրիշ ժողովուրդներու, նաեւ գերման ժողովուրդին հարցերը, պիտի կռուի, եթէ Գերմանիա ձեռնոցը նետէ։ Երբեք չէի կարծեր թէ այսպիսի խօսքեր ընելու պիտի կոչուէի։ Բայց կան բաներ, որոնք աւելի թանկագին են քան կեանքը. առանցմէ է ազատութիւնը։ Եթէ չարիքը պատահի, ժողովրդապետութիւնները յաղթական պիտի ելլեն։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ոստիկանութիւնը խուզարկեց Գնչուներու կեդրոնները եւ 400 հոգի ձերբակալելով կեդրոնացման կայանները ղրկեց։

ՓԱՐԻԶԻ Սէն Ժէրմէն լ'Օքսէրուա հնամենի եկեղեցւոյ հարաւային դրան կողմի պատը փլաւ։ Եկեղեցին այս մասը ճրդ դարէն կուգայ եւ Լուվրի պալատին ետեւի կողմին վրայ կը բացուի։ Իր պատմական արժէքին համար փլած մասը պիտի նորոգուի։ Այս եկեղեցւոյ զանգակն էր, որ ղօղանջեց 1572 օգոստոսին, երբ տեղի ունեցան Բարթուղիմէոսեան ջարդերը։

ՄՕՏ 67 ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔ սահմանուեցաւ (11,775,600,000 տոլար) Մ. Նահանգներու գործազուրկներուն եւ կարօտեալներուն, 1940ի տարեշրջանին համար։ Այս գումարէն 1,477,000,000 տոլար պիտի գործածուի հանրօգուտ շինութեանց, գործի կապելով երկու միլիոն բանուորներ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Այս արձաններուն իբրեւ պատուանդան կը ծառայէին պարզ քառակուսի քարեր, դրուած՝ դուրս ցցուած երկայն կարնիզի մը վրայ, որ օղակի նման շրջապատած էր դահլիճը, բաժնելով ժողովուրդը ժողովէն։ Հանդիսատեսները արմուկով յենած էին այս կարնիզին վրայ։

Սեւ փայտեայ շրջանակը, որ իր մէջ կը պարունակէր «Մարդոց իրաւունքներուն հրատարակութիւնը», կը բարձրանար մինչեւ կարնիզը եւ այնտեղ կը կտրէր անոր համաչափ գիծերը եւ վեր կը բարձրանար, խանգարելով այսպէս անոր նկարին ամբողջութիւնը, ինչ որ տրտունջներ կը պատճառէր Շարօյին. «Ահ, անիկա շա՜տ կը տգեղցնէ» կ'ըսէր Վատիէին։

Արձաններու գլուխները փոխ առ փոխ զարդարուած էին կաղնի եւ դափնեայ պսակներով։

Կանաչ վարագոյրները, որոնց վրայ նկարուած էին միեւնոյն տեսակի պսակներ, միայն աւելի խտացած գոյներով, իրենց լայն ծալքերով կարնիզէն, երկդամեա ու ուղղահայեաց, վար կ'իջնէին եւ կը հասնէին մինչեւ դահլիճին յատակը։ Այս վարագոյրներուն վրան կը բարձրանար սպիտակ եւ սառն պատը, որուն մէջտեղը, կարծես կտրիչի գործիքով ճեղքուած, սակայն առանց քանդակներու եւ առանց զարդանկարներու. կը բացուէին ժողովուրդի բաժին երկու յարկերը, ներքեւինը քառակուսի, իսկ վերեւինը՝ շրջանակաձեւ, ինչ որ ընդունուած սովորութիւն էր այն ժամանակ, երբ Վիդրիւվի ոճը դեռ կ'իշխէր։ Դահլիճին յանդարձակ կողերէն ամէն մէկուն վրայ կը բացուէին տասը բեմեր եւ երկու ծայրերէն ամէն մէկուն վրայ երկու տեղերի օթեակներ, բոլորը միասին՝ քսանը չորս։ Այստեղ կը դիզուէր ամբոխը։

Ներքեւի յարկի հանդիսականները կը լեցուէին ծայրերուն վրայ եւ կը շարուէին ճարտարապետական ամէն տեսակ զարդարանքներու վրայ։ Երկաթեայ երկար ձող մը, պինդ կերպով ամրացած վրայի յենարանին, կը ծառայէր վերի բաժին համար իբրեւ վանդակապատ եւ հանդիսատեսները կը պաշտպանէր սանդուղները բարձրացող ամբոխին սեղմումէն։ Սակայն եւ այնպէս անգամ մը մարդ մը ժողովին մէջ գահավիժեցաւ եւ ինկաւ գրեթէ Մասիէօյի՝ Պօվէի եպիսկոպոսին վրայ, բայց անկումը մահաբեր չեղաւ եւ վեր ելլելով ըսաւ. «Փա՜ռք Աստուծոյ, ահա բաղդ մը որ եպիսկոպոսն ալ բանի մը պէտք եղաւ»։

Քոնվանսիոնի դահլիճը իր մէջ կրնար պարունակել երկու հազար մարդ, իսկ ապստամբութեան օրերուն՝ երեք հազար։

Քոնվանսիոնը օրական երկու նիստ ունէր՝ ցերեկուան եւ գիշերուան։

Նախագահին թիկնաթոռը կլոր էր, զարդարուած՝ ոսկեզօծ բեւեռներով։ Անոր սեղանը կը ներկայացնէր իրարու դէմ կանգնած չորս թեւաւոր հրէշներ, յենած միայն ոտքի մը վրայ, որոնք կարծես դուրս եկած էին Ապոկալիպսէն, որպէսզի յեղափոխութեան հանդիսատես ըլլան։ Կարծես զանոնք արձակած էին Եզեկիէլի կառքէն, որպէսզի լծէին Սամսոնի սահակառքին։

Նախագահի սեղանին վրայ կը գտնուէին հնչակ մը այնքան մեծ՝ որ զանգակի տպաւորութիւն կը թողուր, պղնձեայ լայն թանաքաման մը եւ մագաղաթեայ կազմով քառածալ մը, որ արձանագրութիւններու գիրքն էր։

Կտրուած գլուխներ, անցուած նիզակներու ծայրերուն, արիւն կը կաթեցնէին այս սեղանին վրայ։

Ութը աստիճաններէ բաղկացած սանդուղ մը կը տանէր դէպի բեմը։ Այս աստիճանները բարձր ու թեք էին, եւ անոնցմէ բարձրանալը շատ դժուար էր։ Օր մը Ժանսոնէ անոնց վրայ մագլցած ատեն սայթաքեցաւ. «Կարծես թէ կառափնատի սանդուխը ըլլայ» արտասանեց։ «Սորվէ՛ վարժուիլ՝ անոր վրայ բարձրանալու» պոռաց Քարրիէր։

Դահլիճին անկիւնները՝ ուր որ մերկ էր երեւցած, ճարտարապետը ծածկած էր զարդարանքներով, որոնք կը կազմէին հռոմէական զաւազանախուրձերը՝ կացինը դուրս ցցուած։

Բեմին ձախ եւ աջ կողմերը պատուանդաններու վրայ կը բարձրանային տասն երկու ոտք երկայն ճրագակալներ, որոնց ծայրերէն կը վառէին զոյգ զոյգ մոմերը։ Ժողովուրդի բեմերէն ամէն մէկը լուսաւորուած էր նոյնանման ճրագներով։ Այս ճրագակալներու պատուանդանին վրայ քանդակուած էին օղակներ, զորս ամբոխը կ'անուանէր «կիյօթինի մանեակներ»։

Ժողովին նստարանները աստիճանաբար կը բարձրանային գրեթէ մինչեւ բեմերուն կարնիզը, այնպէս որ երեսփոխանները եւ հանդիսատեսները կրնային խօսակցիլ։

Բեմերու ելքերը կը բացուէին միջանցքներու ամբողջ լաբիւրինթոսի մը մէջ, որ յաճախ կը լեցուէր վայրագ աղմուկով մը։

Քոնվանսիոնը կը լեցնէր պալատը եւ կ'երկարէր մինչեւ յարակից Լոնկվիլի եւ Քուանիի ապարանքները։ Եթէ հաւատալու ըլլանք լորտ Պրէտֆորտի մէկ նամակին, Օգոստոս 10էն յետոյ այս Քուանիի ապարանքը փոխադրեցին Թագաւորին կահ կարասիքը. ամբողջ երկու ամիս պէտք եղած էր Թիւյլրիին պարպելու համար։

Յանձնաժողովներուն նիստերը տեղի կ'ունենային դահլիճին շրջակայքը։ Հաւասարութեան պալատին մէջ՝ օրէնսդրութեան եւ առեւտուրի յանձնաժողովները. Ազատութեան պալատին մէջ՝ ծովային, գաղթային, ելեւմտից, թղթադրամի եւ Հասարակաց Փրկութեան յանձնաժողովները. իսկ Միութեան պալատին մէջ՝ պատերազմի յանձնաժողովը։

Հասարակաց Ապահովութեան Յանձնաժողովը ուղղակի յարաբերութեան մէջ կը մտնէր Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովին հետ մութ միջանցքի մը միջոցով որ գիշեր ցերեկ լուսաւորուած էր ցոլացիկ լամբարով մը։ Այդտեղ կ'երթեւեկէին ամէն գոյնի լրտեսներ եւ ոչ ոք այդտեղ չէր խօսեր։

(Շար.)

տուլ տարածներով ։

*** Շաբաթ օր Անգլիոյ աշխատաւորական եւ ազատական կուսակցու — թիւններն ալ ձայնասփիւռ կոչեր ուղղեցին Գերմանիոյ, անգլերէն եւ գեր — մաներէն լեզուներով, հաստատելու համար թէ Անգլիա ի հարկին պիտի կռուի, խափանելու համար որ եւ է բռնութիւն Տանցիկի մէջ կամ այլուր ։ Լոնտոնի թերթերն ալ ամէն օր ազդարարութիւններ կ'ուղղեն, շատ ծանր գտնելով կացութիւնը ։

Գերմանացիները պատրաստ են ամէն զոհողութեան

Անդին Գերմանացիները կը շարունակեն անհրաժեշտ պատրաստութիւններ տեսնել, անակնկալ մը սարքելու համար Տանցիկի մէջ ։

Տանցիկի հիթլէրական շրջանակները, Ֆորսթէր, ճառ մը խօսելով ազդա— րարեց .

— « Տանցիկի գերման ժողովուրդը վճռած է բոլոր անհրաժեշտ զոհողու— թիւնները կատարել, որպէսզի այդ քաղաքը Գերմանիոյ վերադառնայ եւ պի— տի վերադառնայ ։ Տանցիկի ժողովուրդը թոյլ պիտի չտայ որ խափանեն իր կամքը ։ Լեհերը կրնան աւելցնել իրենց մաքսային քննիչներուն թիւը Տանցի— կի մէջ. այդ ուրիշ բանի չի կրնար ծառայել եթէ ոչ փութացնել Տանցիկի վե— րադարձը Գերմանիոյ » ։

Տանցիկի հիթլէրական պաշտօնաթերթն ալ կիրակի օր խմբագրական մը հրատարակեց, նոյն բովանդակութեամբ, ինչ որ մեծ ուշադրութիւն գրաւեց դիւանագիտական շրջանակներու մէջ ։ Խմբագրականը կ'ըսէ թէ «Տանցիկի վերադարձը վճռուած է եւ թէ Առաջնորդն է որ պիտի որոշէ անոր թուականը» ։ Այս թերթը միշտ պաշտօնական շրջանակներու տեսակէտներն է որ կ'արտա — յայտէ, ուրեմն մեծ արժէք ունի իր խօսքը ։

*** Լեհական կառավարութիւնը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի Տանցիկի անցուդարձին եւ ամէն օր ժողովներ կը գումարուին ։ Տանցիկի լե — հական ներկայացուցիչը Վարշաւա գնաց եւ տեսակցութիւններ ունեցաւ կա— ռավարութեան ինչպէս եւ սպարապետին հետ ։ Վարշաւայի անգլիական դես— պանատան խորհրդականն ալ արտաքին նախարարին ներկայանալով, տեղե — կութիւններ հաղորդեց իր կառավարութեան դիրքի մասին ։ Կը կարծուի թէ Լեհաստան այս շաբթու ծանուցագիր մը պիտի ուղղէ Տանցիկի ծերակոյտին ։ Վարշաւայի մէջ կը կարծեն թէ Գերմանիա մարտական խումբեր եւ զէնքեր մտցնելով Տանցիկի մէջ, կ'ուզէ միջնաբերդի մը վերածել զայն առաժամանա— բար, առաւ մը անոր կցումը հռչակելու համար ժողովուրդին քուէով ։

Պերլինի պաշտօնական շրջանակները լռութիւն կը պահեն Հիթլէրի այցե— լութեան մասին, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ այդ այցելութիւնը որոշուած է արդէն եւ պիտի կատարուի յուլիս 20ին ։ Սովորութիւնը կը պահանջէ որ նախապէս լուր տրուի լեհական կառավարութեան, եթէ օտար վեհապետ մը կամ վարչապետ մը Տանցիկ այցելէ ։ Գերմանիա կ'ուզէ անտեսել այդ կանոնը եւ կը թուի թէ Լեհաստան ալ խնդիր պիտի չհանէ ։

Տանցիկի խնդիրը եւ... Սանճաքը

Իտալական մամուլը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի Տանցիկի ան— ցուդարձին. «Ճօրնալէ տ'Իթալիա» նշանակալից խմբագրականի մը մէջ Տանցիկի հարցը կը կապէ Սանճաքի յանձնումին հետ, դիտել տալով թէ այդ շրջանը Թուրքիոյ յանձնուելէ վերջ, Ֆրանսա այլ եւս իրաւունք չունի ընդդի— մանալու որ Տանցիկն ալ Գերմանիոյ յանձնուի ։ Այս առթիւ բուռն յարձա— կումներ կ'ըլլան նաեւ Անգլիոյ դէմ ։

Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը, «Ռէլացիոնի Ինթէրնացիո— նալի», իր շաբաթական տեսութեան մէջ կը յայտարարէ թէ Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի շահերը երբեք նոյնանման չեն ։ «Ֆրանսա կ'ուզէ խոնարհեցնել Ի— տալիան, իր կենսական տարածութիւնը համարելով Եւրոպան» Յետոյ քննե— լով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի անհաշտ ընթացքը, կ'եզրակացնէ թէ այդ քաղաքա— կանութիւնը ուրիշ բանի չի կրնար յանգիլ եթէ ոչ պատերազմի ։ «Պաշտպա— նելով Տանցիկի ներկայ կարգուսարքը, խօսք տրուած կ'ըլլայ Թնդանօթին, եւ առով ճամբայ բացուած կ'ըլլայ նաեւ Իտալիոյ պահանջներուն կարգա — դրութեան» ։

Թերթը կ'եզրակացնէ թէ Իտալիա չի յուզուիր, եթէ կ'ուզեն նոր փուշ մը մխել իր կողին, որովհետեւ գիտէ որ այդպէս վարուելով պարզապէս կը մօ— տեցնեն հաշիւներու կարգադրութեան ժամը ։ «Իտալօ-գերման զինակցութիւ— նը կրնայ ի հարկին գործել իր ամբողջ ուժով ։ Իտալիոյ շահերը տրամագծօրէն հակառակ են Ֆրանսայի շահերուն ։ Փոխանակ տեղի տալու այդ շահերուն ճամբուն վրայ, իտալացի ժողովուրդը կը նախընտրէ եւ կրնայ կրել ամէն զոհողութիւն, մինչեւ անգամ գերագոյն զոհողութիւնը » ։

Ազգ. Վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղին 11րդ վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ չորեքշաբթ գիշեր, Նանթի մէջ ։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 968,377 թիւը ։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1,000,000 ֆրանք — 286.912, 701,959, 547,732, 1,038,196:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք . — 566.709, 425,895, 179,331, 1,485,746, 1,409,050, 644,703:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 200,000 ֆրանք . — 005,501, 1,342,939, 922,276, 1,100,137, 080,753, 1,230,644.

59462, 14293, 40718, 86050, 19045 եւ 86520 վերջացող թիւերը շահեցան հարիւր հազար ֆրանք ։

86936, 85933, 83203, 40347, 71530 եւ 28793 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 ֆրանք ։

1680, 1782, 0596, 6439, 2512 եւ 2116 վերջացող թիւերը շահեցան 20 000 ֆրանք ։

051 վերջացող թիւերը շահեցան 10000 ֆրանք ։
974 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք ։
103 վերջացող թիւերը շահեցան 2000 ֆրանք ։
95 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք ։
3 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԼԱՆՏԱՑԻ ահաբեկիչները նոր ռումբեր ձգեցին Լոնտոնի երկաթուղի— ներու կայաններուն մէջ, ծանր վնասներ պատճառելով ։ Այս առթիւ վիրաւոր— ուեցան շատ մը քաղաքացիներ ։ Հետապնդումները աւելի սաստկացած են, երեւան հանելու համար դաւադիրներուն կեդրոնը ։

ԱՆԳԼԵՒԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ բանակցութիւնները վերջացած պիտի ըլլային ե— րէկ, երկուշաբթի ։ Անգլիոյ մասնաւոր բանագնացը Պ. Մոլոթովի յանձնած ըլլալով նոր ծրագիրը, պատասխանի կը սպասէ ։ Մոլոթով եւ Ստալին երկար խորհրդակցութիւն մը կատարեցին ։— Կ'ըսուի թէ Անգարայի գերմանական դեսպանը, Ֆոն Փափէն, Մոսկուա պիտի երթայ մասնաւոր պաշտօնով ։

ԱՆԳԼԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակցութիւնները կը սկսին այսօր, երեքշաբթի ։ Հակառակ այս մերձեցումին, Ճափոնի զինուորական իշխանութիւնները կը շարունակեն հետապնդել եւ խուզարկել անգլիական հպատակները ։ Անոնք Անգլիացի մը եւս մերկացնելով, անցագիրն ալ երեսին զարկին, իբրեւ ապ — տակ ։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ երեսփ. ժողովը որոշեց անփոփոխ պահել այն օրէնքը, որ կ'արգիլէ զէնք ծախել պատերազմիկներուն ։ Այս որոշումը մեծ ուրախու — թիւն պատճառեց Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ, որոնց թերթերը զայն հարուած մը կը նկատեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի համար ։ Փարիզի թերթերն ալ դժբախ — տութիւն կը սեպեն այդ որոշումը ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAYASTAN

ԱՄՍԱԳՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒ 6, ՃՈԽ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՄԲ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ — Խմբ.՝ Հազարամեայ պայքարը. Ռ. Խաչիկեան՝ Մհերի դուռը. Արմէն՝ Հայերու դէմ Կովկասի ճակատին վրայ 1918ին. Գրիգոր Նարեկացի՝ Աղօթ... Մօրկան՝ Հայոց ծագումը. X. Chomel Հայոց նշանագիրը. Ա. Աթաթանեան՝ Հայք. Արամ, Արայ Գեղեցիկ եւ Արա. Թովիկ եղիազարեան՝ Հայկական հարցը. Պայքար եւ հայ ազգին՝ Նոր տեսութեամբ. Արմէն Գասպարեան՝ Հայաստան եւ արուեստները. Հայկական մամուլէն հատուածներ «Հայաստանի մասին Զիւանի՝ Ցոյց. Հայերէնի զարգացումը եւլն ։

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի:

Խմբագրական հասցէ — Armik Djmalian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)
Վարչական հասցէ — H. Keusséyan. 51, Rue du Caire, Paris (2e)

ՄՕՏ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Ա. ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ
նոր երկասիրութիւնը
ՍՈՒՐԱՐ

Ճոխ եւ ստուար հատոր մը՝ որ Ազգ. Պատուիրակութեան եւ Բազմ — գործականի գիծերով պատմուածք — ներու շարք մըն է Մեծ Հայուն անուանին, գործին եւ անձին շուրջը, կեն— դանի ֆիլմ մը, ուր կը պատկերա — նան ժամանակակից (910—930) բոլոր կարեւոր անցքերը եւ անձերը ։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
12 Rue Dareau Paris (13)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Սողոմէ Դաւիթեան, ծըն — եալ Զիլանեան, հօր անունը՝ Բաղ— տիկ, մօր անունը՝ Կիւլիզար, կը փնտռէ իր եղբայրները Գրիգոր եւ Մարտիրոս Զիլանեանները, Թէր— ճանի Բագառիճ գիւղէն։ 1907ին ի— րենց մօ եղբայրը՝ Յարութիւն Սէյ— րաֆէօղլեան գիրենք կը տանի Ա— տանա։ Օսմ. սահմանադրութեան հռչակումին, իր եղբայրներէն բաժ— նուելով, սորեղբօրը հետ կը մեկնի Իզմիր։ Անկէ ի վեր լուր չունի իր եղբայրներէն։ Իրենց մասին լուր ունեցողներէն կամ հասցէնին գիտ— ցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ D. Aram, coiffeur, 4 rue du 11 Novembre, St. Chamont Loire, France։ Սոյն լուր տուող թերթերէն՝ պիտի, Ազգ. «Յառաջ» նախ, Թրասաւաստանեան թերթերէն կը խնդրուի արտատպել։

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ վարձքերու յաւելումը, որ պիտի կատարուէր յուլիս 15էն սկսեալ, յետաձգուեցաւ մինչեւ 1939 հոկտեմբեր ։ (1500 ֆրանքէն վեր եղած վարձքերու համար) ։ Այս առթիւ կը ջնջուի նաեւ, մինչեւ 1939 հոկ — տեմբեր, 10 առ հարիւր յաւելումը որ նախատեսուած էր 1939 յուլիս 1էն սկսեալ ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Բելճիքա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 5 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4084

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՍԻ՞ՐՏԸ ԱԼ ՑԱՄՔԵՑԱՒ

Զարաչուք ախտանշան մը չէ՞ք տեսներ սա ամենօրեայ հոգե-բանութեան մէջ,— «Թող իւրաքանչիւր գաղութ ինքն իր մասին խորհի»։ Եւ կամ,— «լաւագոյն չէ՞ որ բաժան-բաժան եւ հան-գարտ մնանք, ամէն գաղութ ինքզինք հոգայ, ինչպէս որ յարմար է ու կրնայ»։

Այս տողերուն հեղինակները կը համարուին ողջամիտներ, Հասո՛ւն մարդիկ, որոնց բերանը այրած է զաւն փորձերէն։

Իրականին մէջ, իրենց հոգեկան թշուառութիւնն է որ կը մատնեն անոնք։ Թշուառութիւն մը մերկապարանոց եւ անպար-տկելի։

Այս ժողովուրդը երբեք չունեցաւ այդ ցաւագար հոգեբանու-թիւնը, երբ կը գտնուէր իր հայրենի հողերուն վրայ եւ ունէր ա-ւելի հաստատուն վիճակ։

Աւելի բախտաւո՞ր էինք այն ատեն։ Կարգ ու մե՞ղը կը հո-սէր եւ ազատութեան, ապահովութեան օրհնութի՞ւնը կը վայելէինք։

Այն ատեն, ինչո՞ւ դէպի դուրս յառած էին մեր աչքերը։ Եւ ինչո՞ւ չէին ոստաններ պարտականութիւն կը սեպէին օգնութեան հասնիլ, մինչեւ անգամ խրա՛տներ տալ աւելի համեստ կամ չքաւոր շրջաններու։ Ինչո՞ւ կը կազմուէին Միութիւններ, մշակոյթի կամ խնամատարութեան հոգերով։ Ինչո՞ւ իրարու կը յաջորդէին ժողովներ եւ խոլ հրդակցութիւններ, մարմիններ եւ կազմակեր-պութիւններ, «բարենորոգում» կամ Հայկական Դատ հետապնդելու համար։ Ինչո՞ւ ...

Կրնաք հարցումները բազմապատկել եւ մանրամասնել ձեր ու-զածին չափ, եզրակացնելու համար թէ որքան մանրացեր, ցամքեր են հոգիները, բաղդատելով երէկուան հետ։

Աւելի քան քսան տարիէ ի վեր հիմնովին փոխուած ըլլալով մեր գոյութեան խարիսխը, անշուշտ շատ բան փոխուած պիտի ըլլար նաեւ մեր գործունէութեան նպատակներուն մէջ։

Բայց այս տարրական ճշմարտութիւնը կրնա՞յ արդարացնել սա փոքրոգի յանձնէւը,— Թող ամէն գաղութ իր գլխուն ճարը նայի, մնացեալը Աստուծոյ նախախնամութեան։

Այսօր ալ չունի՞նք բախտաւոր կամ ունեւոր շրջաններ — քաղաքներ — ինչպէս եւ տկար եւ անճար գաղութներ, որոնք փոխադարձ օգնութեան, գոնէ բարոյական հոգածութեան կը կարօտին։

Զրկուած ըլլալով հայրենի հողէն, այսօր շատ աւելի սուր կարօտ մը չե՞նք զգար փոխադարձ գուրգուրանքի եւ աշխատանքի։

Բուն իսկ պանդխտութեան տագնապը չի՞ պարտադրեր որ իւրաքանչիւր գաղութ, իւրաքանչիւր համրանք վայելէ կեդրոնական աչքի մը, ընդհանուր ղեկավարութեան մը հովանին։

Տարագիր բազմութիւններ կան որ տարիներէ ի վեր կարօտակէզ նայուածքներ կ՚ուղղեն դէպի վարթամ ափերը Եւրոպայի կամ Ամերիկայի։ Իսկ այս վերջինները ալ, հետզհետէ կտրուելով այդ բազմութիւններէն, կը հիւծին հոգեպէս։

Արդ, ինչ որ երբեմն Պոլիսն ու Թիֆլիսը կը կատարէին հեռաւոր Սասունի կամ Զէյթունի, Տարօնի կամ Վասպուրականի համար, ինչո՞ւ ներշնչումի աղբիւր մը պիտի չդառնայ այսօրուան կացութեան մէջ։

Ինչո՞ւ, օրինակ, Փարիզն ու Նիւ Եորքը պիտի չգիտնան ի պաշտօնէ, ուղղակի, թէ ի՛նչպէս կ՚ապրին Սուրիոյ կամ Իրաքի, Պուլկարիոյ կամ Յունաստանի հազարաւոր բազմութիւնները, ի՛նչ հոգեր եւ պահանջներ ունին, ի՛նչ մտահոգութիւններ՝ իրենց ուժերէն վեր։

Ցակաւին չենք խօսիր քաղաքական հոգերու մասին, որոնք մեր բարեհաճութեան չեն սպասեր, իրենց սրընթաց ելեւէջներով։

Անոնք որ տարին տասներկու ամիս ճառեր կը խօսին կամ Թուղթ կը մրոտեն զանազան արկածախնդրութեանց մասին, անոնք ամէնէն աւելի պարտաւոր են ատեան ներկայանալու։

Ի՞նչ օգուտ այդ ճառերէն եւ ճամարտակութիւններէն, երբ լո՛ւր անգամ չունիս օր...ուան անցուդարձէն։ Երբ չես գիտեր, չես ալ զգար թէ ինչե՛ր կ՚որոճան բարեկամն ու թշնամին, հարեւանը եւ հովանաւորը, ներսէն թէ դուրսէն։

Եթէ հարկ ըլլար անուններով խօսիլ, մենք պիտի կրնայինք ցանկ մը շարել առ նուազն մէկ էջի վրայ։ Ցանկը այն բանգէտներուն, տարէց թէ երիտասարդ, որոնք լման 15 տարի օրը իրիկուն ըրած են խելք ծախելով, ձիւթ ծամելով, մուր քսելով,— առանց մատը մոխիրը թաթխելու։ Առանց տարրական գաղափար ունենալու ո՛չ Հայաստանի, ոչ ալ գաղութներու իրական կացութեան մասին։

Եթէ այդպէս չըլլար, մենք ինչո՞ւ միշտ միեւնոյն մարդիկը պիտի տեսնէինք իբրեւ ղեկավար հանրային կեանքի։ Եւ ինչո՞ւ այսպէս տժգոյն, անկերպարան, անիշխանական վիճակ մը պիտի պարզէին տարագիր բազմութիւնները։

Մտաւոր կարողութի՞ւնն է որ կը պակսի։

Այդ կարողութիւնը աւելի բարձր չէր երէկ, ՝հաշուելով բացառութիւնները։ Ընդհակառակն, շատ մը տեսակէտներով աւելի ճոխ եւ բազմազան պաշար ունինք այսօր, քանի որ խաւարակուռ Ասիայէն նետուած ենք աշխարհի լուսացնցուղ ափերուն վրայ։

Բայց երէկուան մարդիկը ունէին թանկագին գանձ մը,— սի՛րտ։

Ո՞ւր թաղուեր է այսօր այդ գանձը ...

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՑ ԱՆԳԼԻՈՅ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐՈՒՆ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄՕՏԱԼՈՒՏ ԿԸ ՀԱՄԱՐՈՒԻ

Խորհրդային կառավարութիւնը վերջապէս պատասխանեց Անգլիոյ նոր առաջարկներուն՝ երրեակ զինակցութեան մասին։ Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Մոսկուա «սկզբունքով ընդունելի» կը գտնէ այդ առաջարկները. հետեւաբար համաձայնութիւնը մօտալուտ կը համարուի։

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, Անգլիա հաւանած է որ դաշնագիրը երաշխաւորութիւններ պարունակէ Ֆինլանտայի, Էսթոնիոյ եւ Լաթվիոյ մասին, ինչպէս կը պահանջէր Մոսկուա։ Ինչպէս յայտնի է, Լոնտոն եւ Փարիզ մինչեւ հիմա կը վարանէին այդպիսի երաշխաւորութիւն խոստանալ, նկատի առնելով պալթեան երեք երկիրներուն բացորոշ ընդդիմութիւնը։ Այժմ նոր դժուարութիւն մը ծագած է,— Անգլիա եւ Ֆրանսա կ՚ուզեն որ դաշնագիրը երաշխաւորութիւններ պարունակէ նաեւ Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի մասին։ Դժուարութիւնը այն է որ Զուիցերիա դիւանագիտական յարաբերութիւններ չունի Խ. Միութեան հետ։ Կը յուսացուի այս դժուարութիւնն ալ հարթել նոր բանակցութիւններով։ Եթէ ձեւ մը գտնուի Զուիցերիան եւ Հոլանտան ալ երաշխաւորութեան տակ առնելու համար, այն ատեն ութը պետութիւններ միացեալ ճակատ կազմած պիտի ըլլան, իբրեւ զինակիցներ, դիմադրելու համար նախայարձակման փորձերուն։ Այդ պետութիւններէն հինգը արդէն կը վայելեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի երաշխաւորութիւնը,— Լեհաստան, Ռումանիա, Յունաստան, Թուրքիա եւ Պելճիա։ Միւսները պիտի ըլլան Ֆինլանտա, Էսթոնիա, Լաթվիա, Զուիցերիա եւ Հոլանտա։

*** Մոսկուայի բոլոր թերթերը հրատարակեցին լորտ Հըլիֆաքսի ճառը, ամբողջութեամբ։ Ցարդ այսքան ընդարձակ կերպով ո եւ է անգլիացի նախարարի ճառ հրատարակած չէին խորհրդային մամուլին մէջ։

*** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ նորէն հարցումներ ուղղուեցան անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց մասին։ Ընդդիմադիրները բացորոշ յայտարարութիւն մը պահանջեցին, բայց Պ. Չէմպըրլէն պատասխանեց թէ առ այժմ չի կրնար գոհացում տալ։

*** Անգլիոյ պատերազմական նախարարը Փարիզ եկաւ օդանաւով, խորհրդակցելու համար կառավարութեան հետ։

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԲՈՂՈՔԱԾ Է ՏԱՆՑԻԿԻ ՄԵՐԱԿԵՐՏԻՆ

Երկու օրէ ի վեր զրոյց կը շրջի թէ Լեհաստան ծանուցագիր մը ուղղած է Տանցիկի Ծերակոյտին, հետեւեալ պահանջները դնելով.— 1. Ապազինել քաղաքը,— 2. Լուծել մարտական խումբերը.— 3. Գերմանիա վերադարձնել ներածուած զէնքերը։

Վարշաւայի կառավարական շրջանակներուն մէջ կը հերքեն այս տեղեկութիւնը, գիտել տալով թէ Լեհաստան իր գիծը պիտի ճշդէ Փարիզի եւ Լոնտոնի հետ կատարուած բանակցութիւններէն վերջ, ձեռքի տակ ունենալով բոլոր անհրաժեշտ նիւթերը։ Գերմանացիները կը շարունակեն մարտական խումբեր եւ զէնք ղրկել Տանցիկ։ Միւս կողմէ պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ գերմանական «Քէօնիկսպէրկ» յածանաւը Տանցիկ պիտի այցելէ օգոստոս 26 — 31, եւ Հիթլէրի այցելութիւնն ալ պիտի կատարուի այն ատեն։ Որովհետեւ Թանէնպէրկի մեծ ճակատամարտին տարեդարձը կը զուգադիպի օգոստոս 27ին, հաւանական է որ Հիթլէր ճառ մը խօսի այս առթիւ, Տանցիկի մէջ, եւ այն ատեն դղրդագին ցոյցեր կատարուին, Ազատ Քաղաքը Գերմանիոյ կցելու համար։

Տանցիկի Ծերակոյտը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն անհատական ձեռնարկները եւ հանրային սպասարկութիւնները պէտք է իրենց պաշտօնեաներուն եւ բանուորներուն մէկ մասը դնեն Ծերակոյտին տրամադրութեան տակ, «քաղաքական ստիպողական գործեր կատարելու համար, անսահման ժամանակով»։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց կը կարծուի թէ ծրագրուած աշխատանքները կապ ունին Տանցիկի ամրութեանց եւ զէնքերու փոխադրութեան հետ։

Մինչ այս մինչ այն, անդադրդ գործունէութիւն կը տիրէ դիւանագիտական ճակատին վրայ։ Լոնտոնի լեհական եւ ֆրանսական դեսպանները տեսակցութիւններ ունեցան Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ։ Լեհաստանի արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց անգլիական դեսպանատան գործակատարը։ Գերմանական դեսպանն ալ տեսակցութիւն մը ունեցաւ նախարարի օգնականին հետ։

Գերմանական գործակալութիւնը կը հերքէ այն լուրերը թէ ծանուցագիր մը պիտի ղրկուի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, Տանցիկի հարցին առթիւ։

ՊԵՐԼԻՆ ՆՈՐ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵ՞Ր ՏՈՒԱԾ Է ՏԱՆՑԻԿԻ ՄԱՍԻՆ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի դիւանագիտական թղթակիցը կը գրէ.

— Վերջացող շաբաթը անձկութեան շրջան մը եղաւ, որովհետեւ բազմաթիւ նշաններ ցոյց կուտային, թէ Տանցիկը Գերմանիոյ կցելու անակնկալ մը կը սպասուի։ Բայց վերջին վայրկեանին Պերլինէն հրահանգ տրուած է, թէ առ այժմ պէտք չէ գահավիժել գէպքերը եւ Լեհերուն հետ բախումի առիթ ստեղծել զգուշանալ։ Արտասահմանի գերման կարեւոր դեսպաններ կ՚ըսեն, թէ Հիթլէր երբեք հրաման պիտի չարձակէ Տանցիկի մէջ պետական հարուած մը սարքելու, այլ համբերութեամբ պիտի սպասէ, որ Լեհաստան քայլեր առնէ, որպէսզի մեղադրէ զայն թէ նախայարձակման դիմած է։

Լաւատեղեակ շրջանակներէ կ՚իմանամ թէ Հիթլէր գոհ է որ իր արտաքին նախարարը՝ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ հաջբերս կերպով տեղեկագրած չէ իրեն Անգլիոյ ու Ֆրանսայի մէջ տիրող իրական տրամադրութիւնները։ Կ՚ըսուի թէ արտաքին նախարարը մասնաւոր տեղեկութիւն ստացած է Փարիզի իր գոր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ ԿՈՒԳԱՆ ՈՒ
ՊԻՏԻ ԳԱՆ ՆՈՐԵՐԸ

Արմաղան մը եւս Աթէնքէն։

Նորահաս գրիչ մը, Տիրան Ալէք-սանեան, խտորով մը կ՚նուիրմա-սիրէ Ա. Զօպանեանի գրական վաստակը՝ անոր յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ։

Պիտի չխօսիմ գրքին բովանդակութեան մասին,— ուրի՞շ է այս սիւնակին «առաքելութիւնը»։ Կ՚ուզեմ ներկայացնել հեղինակը, մատղաշ մտաւորականը որ յարգանքի է կեցեր ալեւոր մտաւորականին առջեւ։

Իժմոխային տարիներուն, ընդհ. պատերազմին մէջ, դաշտի ծաղիկի մը հասակն ունէր տակաւին Առափագրի այս ծաղիկը։ Ու կը մեծնար իր տարիքին անհոգութեանը մէջ, անտեղեակ այն սարսափէն, որ կը ճնշէր բոլոր Հայոց հոգիներուն վրայ։ Քրեական ընկարագիր մը ունէր, ու նազանք մը, որ գինք կը զատորոշէր միւս եղբայրմէն, նոյնքան փոքր՝ բէեւ տրամադիր շարունակ ... ըմբշամարտելու Տաքի. Նուասարդին հետ, իրենց ազգական։ Դպրոց չկար, ու դժուար էր երեւակայել թէ օր մը մտաւորական մը պիտի դառնար այս տղան։

Քանի մը տարիներէ ի վեր, իր անունը արձագանգ կուտար Յունաստանի հայ մամուլին մէջ,— իբրեւ յարաբերութեան խնդովակ յոյժ եւ հայ մտածման։

Եւ ահա գիրք մը իրմէ,— անվերապահ յարգանք եւ հիացում հանդէպ յոբելեարին։ Զօպանեանի վաստակը անշուշտ որ մեծ է եւ կը լեցնէ յիսուն տարիներու գրական շրջան մը։ Բայց այդ վաստակը չափելու ժամանակ՝ սքանչացումի աղմկալից արտայայտութիւնները կը վնասեն գործին։

Եւ ահա հարց կը ծագի,— լա՞ւ է թէ գէշ՝ նորահաս սերունդին հոգւոյն մէջ կաթեցնել սկեպտիկ ալիշը կամ մատղաշ միտքերը թրծել վերագնահատութեան ոգիով։

Քանի մը տարիներ առաջ որ եւ է երկմտութիւն չունէի,— հիմակ որ բաւական ճամբայ քալած եմ (տարիքը, ճանի կը բարդուի, յետադարձ մզո՞ւմ մը կը ստեղծէ արդեօք), ըն-դունելով հանդերձ վերագնահատութեան ոգիին սրբազնութիւնը, ման-կավարժական պայման կը համարիմ հիացումի մթնոլորտ մը ստեղծել նախ՝ գրգռելու համար երեւակայութիւնը, արծարծելու համար հոգեկան թաքուն ուժերը։ Այդ ձեւով յագեցած մթնոլորտի մը մէջ աւելի ուժեղ կը պայթի, եւ հետքէն, յեղափոխութիւնը։ Ընդհակառակն, երբ քննական ոգին կը տիրէ հոգիներուն՝ առաջին իսկ օրէն, կը խամրեցնէ եւ կը ցամքեցնէ ամէն ինչ։ Վա՛յ եթէ արտը ներքեւէն ալ չունի։

Ահա թէ ինչո՛ւ հակառակ եմ այն ուղղութեան, որ քննադատութեան գործիքը կը դնէ երիտասարդներու ձեռքը. Քննադատութիւնը կը պահանջէ տարիք,— այսինքն հմտութիւն, լայն ծանօթութիւն, փորձառականական վարժութիւն։ Ու մանաւանդ, ամէն քննադատ պէտք է անպայման գիտնայ Քննադատութեան Պատմութիւնը,— Արիստոտէլէն մինչեւ մեր օրերը։ Եւ երբ Հայ է քննադատը, պէտք է գիտնայ նաեւ հայկական քննադատութեան պատմութիւնը, — Եզնիկէն մինչեւ մեր օրերը։ Եւ ահաւասիկ անոր համար նախ, որ կարելի դառնայ ուժգնութիւն տալ մտածումին խոյանքին.— մտածումը նետ մըն է, որ դարերէն կուգայ եւ կ՚երթայ դէպի յաւերժութիւն։ Եւ անոր համար երկրորդ, որ օրաթերթերու «քննադատութեան» սիւնակը մաքրուի ծիրտէն։

Բարեբախտաբար, Ալէքսանեանի գիրքը յաւակնութիւն չունի քննադատութիւն մը ըլլալու։ Հիացիկ աղաղակ մըն է ան, որու մէջ կը թրթռայ սէրը հայ գրականութեան, սէրը հայ մշակոյթին, սէրը հայ ստեղծագործութեան։ Ալէքսանեան Զօպանեանի մէջ կը փառաբանէ նուիրումը հայ արուեստին։ Փոյթ չէ թէ սխալ կշիռ գործածէ երբեմն։ Կը բաւէ որ իր հոգին կը լեցնէ մտաւորական փառքին գեղեցկութեամբ եւ մտածման գինիին հրայրքով։

Մենք որ կը կարծէինք թէ վերջին սերունդն ենք, թէ պարապ պիտի մնայ մեր եռեւը, իրաւունք ունինք ուրախանալու՝ տեսնելով որ ուրիշներ կուգան մեր ետեւէն, տեսնելով որ միայն *չարչըլը*ներու բազմութիւն մը պիտի չդառնայ, վաղը, մեր ժողովուրդը։

ԱՐԱՄ

Թուրքիա եւ Եգիպտոս պիտի զինակցի՞ն

Իտալական մամուլը կը շարունակէ պայքար մղել անգլիւթուրք եւ ֆրանքօթուրք զինակցութեան դէմ։ «Ինֆորմացիոնէ Ինթէրնացիոնալէ», արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը, գիտել կուտայ թէ Փարիզի եւ Անգարայի փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրը ուղղուած է Իտալիոյ դէմ, ձեւով թէ ոգիով։ Եւ կ՚աւելցնէ թէ այդպիսի դաշնագրի մը կնքումով գործնապէս վերջ կը գտնէ Թուրքիոյ պաշտօնը Եւրոպայի մէջ, որովհետեւ կարելի չէ որ եւ է բան ընել Պալքաններուն մէջ, առանց Իտալիոյ կամքին։ «Իտալիա դարձած է պալքանեան առաջնակարգ պետութիւն մը. պալքանեան շահերը իր իսկ շահերն են եւ կը վանէ որ եւ է թրքական միջամտութիւն»։

Իտալական մամուլը միեւնոյն ատեն կը յարձակի Եգիպտոսի դէմ, ինչ որ նոր երեւոյթ մը կը կազմէ։ Այդ մամուլը մինչեւ հիմա կը զգուշանար որեւէ քննադատութիւն ուղղել Եգիպտոսի դէմ։ Կարգ մը թերթեր հաւանական գտնելով փոխադարձ աջակցութեան դաշինք մը՝ Եգիպտոսի եւ Թուրքիոյ միջեւ, կը մատնանշեն անոր վտանգները Եգիպտոսի համար։ Այս առթիւ կ՚ազդարարեն թէ թուրք զինուորներու ներկայութիւնը Սուէզի ափերուն եւ Լիբիոյ սահմանին վրայ՝ պիտի խախտէ Եգիպտոսի անկախութիւնը։ «Այդպիսի դաշինքի մը կնքումով Եգիպտոս պիտի գտնուի միաժամանակ երկու տէրերու միջեւ,— Անգլիացին եւ Թուրքը, անգլեւսաքսոնը եւ Մոնկոլը, շահագործողը եւ աւազակը»։

Հեղինակաւոր թերթ մը, «Սթամփա», կը գրէ այս առթիւ.

— «Կ՚ուզէինք չորս բացորոշ եւ պարզ խօսքեր ուղղել Եգիպտոսի։ Գահիրէի վարիչներուն համար, չի բաւեր իրենց տունին մէջ ունենալ Անգլիացիները. անոնք կ՚ուզեն հոն տեսնել նաեւ Թուրքերը, որոնց դէմ կռուած են դարերով։ Անոնք կը նախընտրեն ամէն բան, մինչեւ անգամ Պաղեստինի իրենց եղբայրներու դատին կատարեալ դաւաճանութիւնը, քան թէ ուղղամտօրէն համաձայնիլ Իտալիոյ հետ, որ միշտ պատրաստ է յարգելու Եգիպտոսի սահմանները։ Բայց մեր առաջարկները մինչեւ հիմա հանդիպած են բացարձակ թշնամութեան, դիւանագիտական ժպիտներու տակ։ Պիտի գայ օրը այս երկդիմութիւնը լուսաբանելու»։

Ինչպէս կ՚երեւայ, հետզհետէ խախուտ վիճակ մը կը ստանայ անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը՝ Միջերկրականի հաւասարակշռութեան մասին։

ՖՐԱՆՔԵՆԹՈՒՐՔ առեւտրական բանակցութիւններն սկսան երէկ, առեւտրական նախարարութեան մէջ։ Թրքական պատուիրակութեան նախագահն է Հալիտ Քէմէ, Թուրքիոյ առեւտրական նախարարութեան խորհրդականը։

ԻՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԿԸ ԳՐԵՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ»

Երէկ կ'ըսէի թէ Թուրք ազգը որդէն խել մտանուած է «պետութեան բարիքներովը» ապրելու վիճակին, զոր իբրեւ գալիք վտանգ կը մատնանշէ խմբագիր Ճահիտը։ Բայց ան ալ ես չեմ, այլ ուրիշ խմբագիր Ճահիտ մը, Փիւրհան Ճահիտ։

«Պետութեան դուռը» (տէվլէթ գափըսը) յառկանշական վերնագրին տակ, Փիւրհան Ճահիտ կը բաղդատէ իրենց երկրին երէկն ու այսօրը։

«Հին դարերուն, Թուրք մտաւորական դասը ալ պետութեան դռնէն կը բաղձար իր ապրուստը։ Նախատութիւնը կրթական ամբողջ կազմակերպութիւնը կը տանէր իրեն պաշտօնեայ հասցնելու ոգիով։ Դեռ Նախակրթարանին տարիքէն, աղուն երազը աս էր.

— Պետութեան դռնէն ներս մտնել։

Հազարաւոր եւ հազարաւոր Թուրք երիտասարդներ՝ մազ մօրուք ճերմկցուցած են այս խուճապին մէջ։ Զգենենք թէ այս ընդհանուր հակումը ի՞նչ հետքեր ձգեց Թուրք ընկերութեան վրայ»։

Ինչպէս բնական է սպասել, յօդուածագիրը այս առթիւ կը յիշէ նաեւ ոչ-Թուրքերը։ Պաշտօնէութեան մէջ գտնուեցան Թուրքեր որ անուն եւ դիրք շինեցին. բայց անոնց ժառանգ թողած հարստութիւնը հալեցաւ գնաց նոյն մտայնութեան մէջ։ Աստր փոխարէն, ոչ-Թուրքը որ ապրուստ չէր սպասեր պետութեան դուռնէն, թէ՛ աւելի բարօր կեանք մը ապրեցաւ եւ թէ թողած հիմնած կեանքը շլուծուեցաւ.. այլ ընդհակառակն շարունակուեցաւ աւելի արդիւնաւոր կերպով մը։

Այս բաղդատութենէն յետոյ, յօդուածագիրը կը շարունակէ.

— «Անիկա եւեկուան դաւն յիշատակն է։ Գալով այսօրուան, չենք կրնար ըսել թէ ներկայ կրթական կազմակերպութիւնը եւ ներկայ մտայնութիւնը ամբողջովին տարբեր է երէկուընէ։ Ճիշդ է, այսօր չկան խեղճ փաշազադէներ որ ուլեն սրբեն իրենց վսեմաշուք պապերու ժառանգութիւնը։ Բայց կրնա՞նք ըսել թէ մեր տղաքը պետութեան դուռնէն զատ ուրիշ աղատ ասպարէզի մը համար կը պատրաստենք։

«Կեանքի մէջ մտնելու թեկնածու եղող մեր երիտասարդները տակաւին սա խուճապի հաւէն են. կամ բարձր թոշակով պետական պաշտօնեայ ըլլալ, կամ տեղաւորուիլ դրամատուն մը, որուն արժանիքին ալ առատ է իր թոշակին նման» (Սօն Փօսթա, 9 Յունիս 1939)։

Հոս ալ անխուսափելի բաղդատութիւն։ Լեւէի ընթացաւոր Թուրքի մը եթէ ըսես թէ՛ «վաճառող եղիր սա խանութին մէջ, հինգ տարիէն գործատէր կը դառնաս», պարզապէս՝ ամաչած կ'ըլլայ գայն։

— «Մինչդեռ յոյն երիտասարդը որ օրինակի համար Պերայի մեծ նպաստաւոր վաճառատան մը մէջ երկու երեք լեզուով կը խօսի յաճախորդին հետ, կրնայ դրամատան պաշտօնեայէ մը աւելի դրամ շահիլ։ Եւ քանի մը տարիէն անպայման տէրը պիտի ըլլայ համաստիճան հաստատութեան մը»։

Ինչպէս կը տեսնէք, Փիւրհան Ճահիտ կը փորձէ երիտասարդներուն եւ մանաւանդ ծնողներուն բացատրել յանցանքը։ Այնպէս մը չէին կրթեր իրենց տղաքը, որ անոնք պետութեան դուռնէն տարբեր ասպարէզի մը հետեւին։

Մինչդեռ բուն յանցաւորը կառավարական տնտեսական դրութիւնն է, երբ ազատ ասպարէզ չես թողուր, երբ կառավարութիւնը կաթնամայրն է իսկ կ'ընես, Թուրք երիտասարդը ինչպէ՞ս կրնայ տարբեր դուռ ափ առնել։ Չէ՞ որ գոցուած են բոլոր դռները, համաձայն հիւանդին Ճահիտի խօսողութեան։

Ուրեմն, երկու Ճահիտները կը լրացնեն իրար։ Երեսփոխան Ճահիտը կ'ըսէ.

— Ազգը վաղը կրնայ դառնալ պաշտօնեաներու բանակ մը եւ երբեք չազատիլ նեղութենէն։

Խմբագիր Ճահիտ կ'ըսէ.

— Ազգը արդէն վերածուած է այդ վիճակին։ Ոչ մէկ տարբերութիւն երէկուան եւ այսօրուան մտայնութեանց միջեւ։

Անդին, խմբագիր Ճահիտ այս վիճակին պատասխանատու կը նկատէ ազգը, որ չի գիտեր օգտուիլ ոչ-Թուրքերու օրինակէն։ Երեսփոխան Ճահիտ պատասխանատու կը նկատէ կառավարութիւնը, որ այլասերելու եւ ապրելու հնարաւորութիւնէն զրկած է ազգը։

Մէկէն մաս մը, միւսէն ալ մաս մը առնելով բաղդատենք եւ քննենք երկրին կացութիւնը, որ պարզուեցաւ խորհրդարանի Յունիս 12ի նիստին, պարէմի օրէնքի վիճաբանութեան առթիւ։

Այսպէս, հիմնական յանձնաժողովի տեղեկագիր Ֆայիք Գայալի զեկուցմէն երեւան եկաւ որ ներկայիս պետութենէն թոշակ ստացողներուն թիւը կը հասնի 42,755 հոգիի։ Ներկայ օրէնքով, 161 հոգի պիտի կըրճատուի, բայց փոխարէնը 2½ միլիոն ոսկի պիտի աւելնայ թոշակներու ընդհանուր գումարին վրայ, 120 միլիոնի բարձրացնելով զայն։

Մանիսայի երեսփոխան Թէֆիք Ինճէ շատ պատ ասիկա, դիտել տալով թէ պիւտճէին հարիւրին 40ը կը կազմէ։

— «Այս տարուան պիւտճէն 261 միլիոնէն բան մը աւելի է։ Թոշակներուն յատկացուած գումարը պիւտճէին հարիւրին 40ը կ'անցնի։ Հարեւան երկիրներու մէջ, այս համեմատութիւնը հարիւրին 25էն աւելի չէ։ (Ճումհուրիէթ, 13 Յունիս 1939)։

Պատկերը պարզ է ուրեմն։ Իբրեւ հետեւանք առեւտրական ամէն ճիգ ձեռք անցընելու քաղաքականութեան, պետութիւնը ստիպուեցաւ անդադար պաշտօնեայ առնել, միայն անոնց սրբամագրելով գումար մը, որ աւելի քան ԿՐԿԻՆՆ է 1925ի պետական բիւջէին պիւտճէին։

Բայց ի՞նչ կ'ընենք։ Միայն պահանջը չէ որ նկատի առնուեցաւ։ Ազգեցիկ անձերը հոս ու հոն տեղաւորեցին իրենց հօրը պորտը, անոնց յատկացնելով թոշակներ, զոր «խնացեոր» (պաշ տէօնտիւրիւճի) կոչեց երեսփոխան Զիյա Կէվհէր, յայտնելով թէ 300—700 ոսկի ամսական առնողներ կան (Յունիս 13ի նիստ)։

Հապա անոնց տրամադրուած ինքնաշարժները եւ ճամբու ծախքերը։ Խորհրդարանի 17 Մայիս 1939ի նիստին, նոյն երեսփոխանը կը գանգատէր թէ այդ ինքնաշարժներուն համար 4000 ոսկի կը ծախսուի, երբ ինքը դեռ վայրկեան մը առաջ հետաձայնեց եւ հրապարակէն առուեց թէ գինը 1600—2000 ոսկի է. Աւելի ըլլալով, «կերցէ՛» ձայներու մէջ պառաց.

«Պաշտօնական ինքնաշարժները կը տրուին պաշտօնատարին, ՇՈՒԿԱՑԷՆ ԼԵՄՈՆ, ՓՐԱՍԱ ԲԵՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՉԷՆ ՏՐՈՒԻՐ։ Ինքնաշարժները կուտանք մեր վարիչ ընկերներուն յարգելի անձին, ՉԵՆՔ ՏԱՐ ՏՂՈՑ ԵՒ ԿԻՆԵՐՈՒ (չօլուք չօճուք) ԶԲՕՍԱՆՔԻՆ ՀԱՄԱՐ» (Ճումհուրիէթ, 18 Մայիս 1939)։

Խորհրդածութիւնը աւելորդ է։ Միայն ըսենք թէ ինքնաշարժներուն համար տարեկան մէկ միլիոն ոսկի գրուած է պիւտճէին մէջ, համաձայն նոյն երեսփոխանին։

Ուրեմն, Թուրքիոյ մէջ պետութիւնն է որ վաճառականութիւն կ'ընէ։ Երկու խմբագիր, Հիւսէյին Ճահիտ եւ Փիւրհան Ճահիտ, տարբեր բառերով նոյն գանգատը կ'արտայայտեն.

— Ինչպէս հին դարերուն, հիմա ալ Թուրք ազգը անտեսութիւն չընէր, այլ դարձած է սպառողներու, ծրիակերներու բանակ մը։

Եւ երկուքն ալ անուղղակի կը թելադրեն վերջ տալ այս դրութեան։

Ուրիշ խմբագիր մը, երեսփոխան Մուհիտտին Պիրկէն, շատ աւելի բաց կը խօսի։

Տարիներով գտնուած ըլլալով առեւտրական հաստատութեան մը գլուխը, Մուհիտտին ամէնէն աւելի լաւ տեղեակ է տնտեսական կացութեան, եւ ամէնէն աւելի կը մտահոգէ անոր թերիները։ Եթէ կը յիշեն ընթերցողները, ան է որ քանի մը ամիս առաջ գրեց թէ պէտք է հրաժարիլ ճարտարարուեստի ծրագրէն եւ զարկ տալ երկրագործութեան։ Անշուշտ ասիկա յայտնեց ուրիշներու բերնով. «այսպէս կ'ըսեն». բայց դուշակ ըլլալու հարկ չկայ, գիտնալու համար թէ իր անձնական համոզումն է խօսողը։

Շարունակելով իր տնտեսական ուսումնասիրութեանց շահեկան շարքը, Մուհիտտին կը հաստատէ թէ ծրագիր կայ վերափոխելու ներկայ տնտեսական դրութիւնը։

«Առնէք մը է վեր, կ'ըսէ, ուշադրութիւն կ'ընեմ։ Երկրին քաղաքականութեամբ զբաղող լուսաւորեալ շրջանակներու մէջ, տնտեսական գաղափարներու տեսակէտով փոխանցման մեծ շարժում մը առաջ եկած է».

Եւ կը յիշէ երեք բարեկամներ, որոնց երբ բռնած են թէ իրաւունք ունէր, երբ դեռ տարիներ առաջ «դէմ կ'արտայայտուէր չխթանակցուած ուղղակի դրութեան»։

Բայց յօդուածագիրը, յայտնապէս վախնալով աւելի առաջ երթալէ, պէտք կը տեսնէ զգուշութեան իր բարեկամները։

«Քաղաքականութիւնը գիտուն կը դառնայ, իսկ տնտեսութիւնը դառնալու համար ծախ պէտք է խոհ իր հունին մէջ»։

Խմա՞ստը այս մանուածապատ խօսքին։ Այն որ, գիտնալով հանդերձ թէ աւելի յանգած է ներկայ տնտեսական դրութիւնը, կարելի չէ մէկ օրէն միւսը փոխել զայն։ Այլ խօսքով՝ տնտեսութիւնը խաղալիք չէ որ անդադար փոխուի։

Մնաց որ, Մուհիտտինը աւելի բաց կը խօսի վաղը, իր բարեկամներուն կարծիքի փոփոխութիւնը մատնանշելով.

— «Կարծիքները փոխելէն աւելի դիւրին բան մը չկայ։ Բայց տնտեսութիւնը դիւրաւ դիւրաւ չի փոխուիր»։

Ի՞նչ կը թելադրէն, սակայն, այդ բարեկամները, որոնք երէկ, կողմնակից էին պետականացումին, իսկ այսօր տարբեր կը խորհին։ Լսենք, որովհետեւ շատ շահեկան է.

«Տեսարանը, որ երէկ կը պաշտպանէր ամէնէն ծայրայեղ պետականացումը, այսօր կրնայ 8 բառէ բաղկացեալ նախադասութեամբ մը կատարել ծառայ մը, որ մինչեւ «լիպերալիզմ» կ'երթայ։ Ասիկա մեզմէ միայն քիչ մը «երեւէ յանդգնութիւն» կ'ուզէ։ Բայց 8 միլիոն բառով իսկ կարելի չէ մտածել տեղէն շարժել 15 տարուան ընթացքին երկրին տնտեսական կազմը։ Հետեւաբար, պետականացումի դրութիւնը պիտի մնայ» («Սօն Փօսթա», 13 յունիս 1939)։

Բայց, չէ՞, ինք Մուհիտտինն է որ կը խօսի «բարեկամներու» բերնով, ինքն է որ կը հաստէ թէ անհետացած է ներկայ տնտեսական ծրագիրը, բայց միաժամանակ ստիպուած է յարմարիլ վարչաձեւին, զանց եղած կացութեան մէջ չհակառակելով անոր։ Այնպէս որ չզարմանանք, երբ մէկ կողմէ կ'ըսէ թէ ճարտարարուեստը չէ յաջողած, իսկ միւս կողմէ կ'աւելցնէ թէ շարունակելու է զայն, հոգ չէ թէ վնասի գնով։ Երբ մէկ կողմէ կը պարծենայ թէ ինք 10—15 տարի առաջ դէմ արտայայտուած է պետականացումի դրութեան, իսկ միւս կողմէ կը վճռէ թէ մնալու է այդ դրութիւնը։ Կաշկանդուած գրիչը միշտ զիկզակ կ'երթայ, մէկ վեր, մէկ վար, երբեմն առաջ, երբեմն ետ։

Աւելի շահեկան է, սակայն, պատճառաբանութիւնը։

«Պետականացումը երեւան կուգայ միայն այն երկիրներու մէջ, որոնց ընկերային կամ տնտեսական հաւասարակշռութիւնը խախտած է, այսինքն որոնց ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԿԱՄ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ ԽԱՆԳԱՐՈՒԱԾ է։ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԱՅՍ ՏԵՍԱԿ ԵՐԿԻՐՆԵՐԷՆ ՄԷԿՆ է։

«Ընկերային եւ տնտեսական տեսակէտով պետութիւնը տեսակ մը բժիշկ է։ Անգլիոյ, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի նման երկիրներու մէջ, այս բժիշկին պարտականութիւնն է միայն «առողջապահութիւն» ընել, այսինքն կազմին օգնել։ Որովհետեւ անոնց ընկերային եւ տնտեսական հաւասարակշռութիւնը խանգարուած չէ։ Բայց հոն ուր հիմնապէս խանգարուած է այդ հաւասարակշռութիւնը, պետութիւնը շատ անգամ վճռապէս կը միջամտէ եւ «հիւանդները ոչնչմիտ տակ» կ'առնէ, կամ նոյնիսկ ռադիքալ (արմատական) փարծագրութեան կը դիմէ։

«ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԷՏՔ ՈՒՆԻ ԱՅՍ ԲԺԻՇԿԻՆ ԵՒ ԱՆՈՐ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ։ Ամբողջ խնդիրը այն էր, բժիշկը կարենայ բժշկութիւն ընել։ Համոզուած ըլլալով որ Թուրքիոյ ընկերային եւ տնտեսական հիմնադրութիւնները խոր չեն, հինէն ի վեր պաշտպանած եմ անուղղակի պետականացումի դրութիւնը։ Այսօր ալ այդ կարծիքն ունիմ։ Անոր համար կը զարմանամ, երբ կը տեսնեմ թէ անձանօթներ որոնք երէկ պարզապէս մոլեռանդութեամբ կը պաշտպանէին ամէնէն ծախ գաղափարները, այսօր շատ արագօրէն եւ առանց այդ կազմը քննելու կ'երթան դէպի այն» (Սօն Փօսթա, 13 Յունիս 1939)։

Դժուար չէ եզրակացնել։

10—15 տարուան բազմածախս փորձարկումէնէ մը վերջ, իրենց Թուրքերն ալ հասկցած են թէ անելի առջեւ կը գտնուին։

— Առեւտուր չկայ, գործ չկայ, այս ժողովուրդը ի՞նչպէս պիտի ապրի, կ'ըսէ Հիւսէյին Ճահիտ։

— Պաշտօնեայ էինք եւ պաշտօնեայ մնացինք, դիտել կուտայ Փիւրհան Ճահիտ։

— 120 միլիոն ոսկի կուտանք 42,775 պաշտօնեաներու, կը պոռան երեսփոխանները։

— Դէպի ո՞ւր երթանք, կը յայտնեն երէկուան թունդ ձախերը։ Պետականացումը չի քալեր։

Իսկ Մուհիտտին Պիրկէն, երէկ ճարտարարուեստի (էնտիւսթրիէլ), այսօր՝ երեսփոխան, վտանգաւոր կը գտնէ անմիջական փոխանցումը, չըսելով թէ Թուրքիա հիւանդ է ընկերային եւ տնտեսական տեսակէտով, եւ հետեւաբար պիտի մնայ առանց պետականացման բժշկութեան մնալու կոչուած բժիշկին միջամտութեանը։

Ուրեմն, եթէ քեմալական Թուրքիան առողջացած է եւ կրնայ գինովցութիւն խաղալ մեծերու հետ, ընկերային եւ տնտեսապէս, սակայն, կը մնայ հին «հիւանդ մարդը», այն՝ որուն կ'ըսէր Լորտ Բըրըն, Լօզանի մէջ խօսքն ուղղելով Իսմէթի։

— Քաղաքական անկախութիւն ստացաք, բայց ոչ տնտեսականը։ Անոր համար պիտի սպասէք մեզի դիմել...

Ցիշեցէք 1923էն ըսուած այս խօսքը, բաղդատեցէք 1939էն Թուրք վարիչներու ըրած արտայայտութեան հետ, եւ կազմեցէք ձեր եզրակացութիւնը։

ԴԻՏ

ՄԵՌԵԱԼՆԵՐՆ ՈՒ ՈՂՋԵՐԸ

Մեռեալներուն հանդէպ բարեպաշտութիւնը չէ նոսրացեր, եւ կը թուի թէ տարուէ տարի աւելորդականէն աւելի բազմութիւն կը հաւաքէ հանգստարաններուն շուրջ։ Այս տարի նոյն իսկ մանրիշակի փնջիկներ տեսայ Ալֆրէտ Միւսէի շիրիմին վրայ։ Ասեր մը, վիպականութիւնը, բնազդական յարգանքը հանդէպ անոնց, որոնք անկենդան իսկ բնութեան սէրը կ'արթնցնեն մեր մէջ, չէ մեռած տակաւին ողջերու մէջ, մանաւանդ երիտասարդներուն, պատանիներուն մէջ։ Կրնայ ըլլալ որ շատ ծերեր յօդացուց բռնուած ըլլալով, քիչ շարժին իրենց տեղերէն, կամ միշտ դեռադեռ սիրելիներ ունենան ողբալու լռելեայն։

Աշխարհը միշտ նոյն աշխարհն է, մեր երեւակայածէն շատ աւելի քիչ կը փոխուի, եւ մարդկութիւնը, որ Օկիւսթ Գոնթի հռչակաւոր խօսքին համեմատ, աւելի մեռելներէ կը բաղկանայ քան թէ ողջերէ, բարեբախտաբար իր սէրին մէջ կը պահէ տակաւին զգացումներու եւ բնազդումներու միեւնոյն խումբ։ Կը պատուէ մեռելները՝ որովհետեւ իր կեանքին լրացուցիչ մասը կը կազմեն անոնք, որովհետեւ անոնց անհունը անտարբերաւոր չէ, եւ որովհետեւ եթէ անոնց յիշատակը ջնջուած իսկ ըլլայ, եւ անունը մոռցուած, անոնք կը յաւերժանան մեր խորունկ գիտակցութեան մէջ եւ անոնք են որ կը թելադրեն մեր գործերուն մեծագոյն մասը։ Ի՞նչ եղկելի գանգուած մը պիտի ըլլար մարդկութիւնը, եթէ մեռելներուն եւ ողջերուն միջեւ այդ նրբին ու ամուր կապը քակուէր։ — ինչ որ, բարեբախտաբար, անհնարին է, քանի որ անոնք են որ կ'օգնեն մեզի ապրիլ։ Կայլին այդ քայքայումը անըմբռնելի է։ Այդպիսի չարաղէտ պարագայի մը՝ մարդկութիւնը պիտի ըլլար առանց կողմնացոյցի, առանց չարժիչ ուժի եւ առանց խարիսխի նաւ մը, որ պիտի խրէր ամէնէն մօտիկ խարակներուն վրայ։

Ընենք ուրեմն բանաստեղծին հետ.

«Ո՛վ Մեռեալներ, մենք գիտենք որ քանի մը տարիէն մեզի պէս պիտի ըլլանք, եւ մեր ներկայ բազմատանջ ու յոգնահեծ յուզումները առ ոչինչ պիտի համարուին։ Եւ սակայն կ'ուզենք ապրիլ։ Այդպէսով սիրելի է մեզի։ Պիտի ցանկայինք որ այդ բոցը պահուի միշտ միեւնոյն մակարդակին վրայ։ Գոնէ կուզանք, տարին քանի մը անգամ, անոնց մօտ զոր սիրեցինք, զգուեցինք, կ'ուզենք ողջունել, ձգնեղուիլ անոնց յիշատակով, որպէսզի այդ անհրեւոյթ եղած անցեալը ապրեցնէ մեր ապագան։ Կուզանք յաճախ ձեզմէ խորհուրդ առնելու համար։ Քանիներ ձեր մէջէն կիսատ ձգեցին իրենց գործը, ու երբ այժմ մեզի կը մնայ շարունակել զայն, կուզանք ձեր անշնչացած յաւերժութեան մօտ քանի մը կտոր գուղձերու առջեւ կամ, ի չգոյէ անոնց, կը սաւառնինք ձեր կատարած գործերուն կամ երկնած ծրագիրներուն տարերային ներշնչումին մէջ, որպէսզի թօթափենք մեր անտարբերութիւնը եւ մեր ընելիքը անպատարուակ ու անծածկայծ տեսնել ձեր յիշատակին սրբութեան մէջ։ Այո, գիտենք, մենք ալ պիտի չյապաղինք ու ձեր մօտ պիտի գանք, յաւելուլ առ հարս, բայց ձեր իսկ յիշատակին համար պէտք ունինք գիտ ամբողջ պահպանելու մեզի վստահուած կեանքին աւանդը։ Կը զգանք թէ այդ աւանդը վստահուած է եւ մանաւանդ մղձաւանջը կը ծանրանայ ոչ միայն մեր վրայ, այլ ձեր կիսատ թողած գործին վրայ։ Պէտք ունինք որ մահը չչփանայ եւ չերադէ այնքան տատապուկութեամբ իր քայլն ու կչռոյթը։ Ձեզի կուգանք, ով մեռեալներ, խնդրելու համար որ օգնէք մեզի զուարթօրէն կրելու դառնութիւնը կեանքին, որուն մէջ մի վայրկեանը այնքան թանկ է մեզի համար, ձեր գործին համար։ Ահա թէ ինչու ձեր յաւիտենական հանգիստը կուզանք խռովենք, ձեր խորհուրդներուն կայծով առկայծ խանդը վերարծարծելու համար»։

Թարգմ. ⁂

« ՅԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (133)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Բայց ի՞նչ օգուտ ունի իմ վերադարձը, բացատրիր վերջապէս։

— Բացատրե՞մ...։

— Այո՛։

— Արդեօք ի զուր չէ՞ անցնիլ իմ գաղտնիք յայտնելը, քանի դու գտնւում ես այս բերդում։

— Ոչ, ես ինքս կը հեռանամ, թէ համոզուեմ որ անհրաժեշտ է այդ։

— Բարի։ Օգուտն այն է, վեհափառ Տէր, որ ինձ այս միջոցում հարկաւոր են Դուինում հաւատարիմներ։ Իմ մարդկանցից չեմ կարող ոչ ոքին մտցնել այնտեղ. Բէշիրը նրանց մտաւորը կ'արգիլէ. Մինչդեռ դու ազատօրէն կարող ես վերադառնալ քո աթոռը եւ այդ, մինչեւ անգամ, կը շոյէ Ոստիկանի ինքնասիրութիւնը։ Քեզ հետ վերադարձող հոգեւորականների հետ ես կը մտցնեմ քաղաք իմ մի քանի հաւատարիմներին։

— Ու՛չ մի աշխարհականի թոյլ չեն տալ անցնել Դուինի դռներով, ընդհանուր կաթողիկոսը։

— Գիտեմ, բայց նրանք կը մտնեն իբրեւ վեղարաւորներ...

— Աստուա՜ծ իմ... դու ուրեմն Ոստիկանի սուրը կախում ես իմ գլխի՞ն... բացականչեց կաթողիկոսը երկիւղից այլայլուելով։

— Մի՛ վախենար, վեհափառ Հայր, ես թոյլ չեմ տալ, որ Ոստիկանը իր սուրը մերկացնէ, ո՞ւր մնաց թէ կախէ քո գլխին։

— Ի՞նչ պիտի անեն քո հաւատարիմները։

— Հարկաւոր դէպքում խռովութիւն պիտի փորեն կաթողիկոսարանի հոգեւորականներից մինչեւ արտաքին պարիսպը։

— Ո՞ն եւ ո՞ն... չեմ կարող ես միանալ այդ խորհրդին։ Նա որ հրամայեց մեզ՝ «տալ զԱստուծոյն Աստուծոյ, նոյնը հրամայեց՝ «զկայսեր կայսեր»... խօսեց կաթողիկոսը վճռական ձայնով։

— Ո՞վ է քո կայսրը, հեգնեց իշխանը բարկութիւնից դողալով։

Վեհափառը չպատասխանեց։

— Դու մի թագաւոր ունես, որին պարտաւոր ես հարկել, — դա Աշոտ Երկաթն է, շարունակեց իշխանը։ Հազարացին իրաւունք չունի այս երկրի վրայ. Նա մի յափշտակիչ, մի աւազակ է։ Այն հայր, որ սիրտալիս է անուանում նրան՝ մի դաւաճան է, իսկ դաւաճանին իրաւունք ունի մեռցնել առաջին զինուորը, առանց որ դատաւորութեան դէմ մեղանչելու։

— Ես փախչում էի բանտակալ վրէժխնդրութիւնից, խօսել սկսաւ կաթողիկոսը. դու ինչո՞ւ ուղարկում ես ինձ այդ վրէժխնդրութեան առաջ։ Ի՞նչ օգուտ կարող է բերել քեզ իմ մահը։

— Մի՛ ասէր հեգօ, այլ ասա՛ Հայերին։ Եթէ կարծում ես, թէ քո վերադարձը մահ պիտի պատճառէ քեզ, ապա ուրեմն ուրախ եղիր։ Միթէ աւելի լաւ չէ՞ Ղեւոնդեանց հետ դասուել, քան անյիշատակ ոչնչանալ...

Իշխանի խիստ լեզուն փոխանակ վեհափառի բարկութիւնը գրգռելու, ընդհակառակը, ճնշում, մեղմացնում էր նրան։ Նա տեսնում էր, որ այդ մարմնացեալ եռանդը խօսում էր ոչ թէ իւր, այլ Հայրենիքի ազատութեան. ի՞նչպէս ուրեմն զայրանար նրա դէմ։ Չէ՞ որ ինքն էլ պակաս չէր սիրում այդ Հայրենիքն ու նրա ազատութիւնը. բայց ի՞նչ անէր, որ Աստուած չէր տուել իրեն Մարզպետունու սիրտը, Մարզպետունու հոգին. Նա վախենում էր վտանգներից, սարսափում էր արտաքին օրից... կը կամենար, այո՛, ծառայել փրկութեան գործին. կը կամենար, մինչեւ անգամ, զոհուել... բայց չէր կարող, բնութիւնը զրկել էր նրան այդ քաջութիւնից։

— Ղեւոնդեանց հետ դասուել առաւելքը, խօսել սկսաւ վեհափառը, կը ցանկանայի, այո՛, արժանանալ այդ փառքին. բայց միթէ՞ կարող եմ...

— Կամենալը՝ կարենալ է։ Եւ յարմար առիթը, ահա՛, հրաւիրում է քեզ։ Թող եղիր, արհամարհի՛ր անցաւոր կեանքը. կատարի՛ր այն՝ ինչ որ քարոզում ես աշակերտներիդ եւ քո յիշատակը եղող սերունդները կ'օրհնեն...

— Ի՞նչ պիտի լինի իմ գործը Դուինում, հարցրեց վեհափառը։

— Պիտի հովանաւորես այն մարդկանց, որոնք քո հովիւը ծառաներ անուանով կ'ապրեն կաթողիկոսարանում։ Ցերեկը նրանք պիտի քնեն, իսկ գիշերը գործեն։

— Իսկ եթէ ժամանիշները մեզ խաբե՞ն։

— Այն ժամանակ մի քանի մարդկանց մահ կը հասնի, նրանց թւում գուցէ եւ Հայրապետինը. բայց այդ զոհերն անհրաժեշտ են։

— Ծանր պայման է այդ...

— Ի՞նչ, մեռնե՞լը։ Կա՞յ միթէ աւելի դիւրին եւ սիրելի բան՝ քան Հայրենեաց համար մեռնելը։

— Բանի եւ Հայրենասէրի համար, այո՛, դիւրին է, բայց...

— Դու քաջ չես, վեհափառ Տէր, այդ գիտեմ. բայց Հայրենասէր ես, այդ չես ուրանայ։

— Թող կատարուի քո կամքը, սիրելի իշխան. եթէ Աստուած մահ է որոշել ինձ համար, կ'ընդունեմ նրան յօժարութեամբ։ Մարզպետունին կարգը չէր թողել ինձ, գիտեմ, բայց անէծքը գոնէ չի մտածում իմ շիրիմին. խօսեց վեհափառը վճռական եղանակով։

— Աստուծով այստեղ մնաս փոքր ժամանակ, վեհափառ Տէր. բաղդն արդէն ծիծաղում է մեզ, անկարելի է, որ այս վերջին ձեռնարկութիւնը եւս չյաջողէ մեզ, յուսադրեց իշխանը կաթողիկոսին։

— Տեսնենք. գուցէ Աստուած լսէ աղօթքները աղօթքը։

Իշխանը վեր կացաւ տեղից, համբուրեց վեհափառի աջը, եւ շնորհակալութիւն յայտնելով նրան իւր խնդիրը չմերժելու համար, հարցրեց թէ՝ ե՞րբ կը հասնի մեկնիլ Բագարանից։

— Նոյնիսկ վաղը, եթէ անհրաժեշտ է շտապել, պատասխանեց կաթողիկոսը։

— Այո՛, անհրաժեշտ է. իւրաքանչիւր աւուր կորուստը անփոխարինելի վնաս կարող է բերել մեզ։

— Ուրեմն մի կամ երկու օրից, թէ Ստրատոնը չի առիթէ ինձ ուշանալ։

(Շար.)

Թափառական Հրեաները

Նիւըրպոըքը «Լ'Էօվռ»ի մէջ կը պատմէ ողբերգականը այն տասը հազար Հրեաներուն, որոնք թափառական դարձած են ծովերու վրայ։

Չկայ երկիր մը, որ ընդունի զանոնք։ Վտարուած են Գերմանիայէն։ Չունին վիզա։ Ոչ ալ ուտելիք։ Եւ ծովէ ծով կը թափառին, անօթի, անուսաղ։

Վերջին երկու ամիսներու ընթացքին, 18 անդրատլանտեան շոգենաւեր հին աշխարհէն Նոր աշխարհ փոխադրած են 5627 Հրեաներ, — կին, ծերունի, երեխայ, — բայց մերժուելով՝ վերադարձուած են դարձեալ Եւրոպա, որ իր կարգին կը մերժէ ընդունիլ։ Ցուաահաա, բազմաթիւ Հրեաներ ցամաք կ'ելլեն անծանօթ տեղ մը, ու կը կորսուին։

Բայց միայն կառավարութիւնները չեն որ արցունք կը քամեն այս խեղճերուն աչքերէն։ Այլեւ նաւապետները։ Անոնք ամէն միջոցի կը դիմեն կողոպտելու համար բախտէն հալածուած երկրէ թշուառ այս խեղճականները։ Ջուր չկայ, կ'ըսեն ծովուն վրայ, եւ ծարաւահիծ այս թշուառներէն կ'առնեն, պուտ մը ջուրի համար, ժամացոյց, մատանի, ինչ հարստութիւն որ մնացած է անոնց վրայ։

Քանի մը օր վերջ կը յայտարարեն թէ ուտելիք չկայ, եւ գաղթականներուն վերջին սանթիմն ալ կը գրպանեն պատառ մը հացի համար։

Եթէ անոնք հարուստ ըլլային, կը նային օրինականացնել իրենց ճամբորդութիւնը, վիզա առնել եւ ներս մտնել երկրէ մը։ Ուրեմն աղքատ գաղթականներն են տանք, հարուստները արդէն կրցած են տեղաւորուիլ որ եւ է երկրի մէջ։

«Սէն-Լուի» շոգենաւով [illegible] տարուած գաղթականները, երբ կը մերժուին Հավանայի առջեւ, կը սպառնան ծով ցատկել։ Գաղթականներու յուսահատութիւնը արձագանգ գտաւ միջազգային մամուլին մէջ, այնպէս որ Հավանայի նաւահանգիստէն ետ վերադարձուածները առժամապէս ապաստան գտան Հոլանտայի, Պելճիքայի, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ։

Յունական շոգենաւ մը եւս 552 Հրեաներ կ'առնէ Գերմանիայէն, Մարտին ճամբայ կ'ելլէ դէպի Պաղեստին։ Գաղթականները մուտքի արտօնութիւն չունէին, բայց պայմանաւորուած էին յոյն նաւապետին հետ, որ, իբրեւ փորձառու, զիրենք գաղտնօրէն ցամաք հանէր Պաղեստինի ծովեզերքը, անկիւն մը։ 31 Մարտին նաւապետը կը փորձէ ցամաք հանել զանոնք, անծանօթ վայր մը, Պաղեստինի ծովեզերքին վրայ։ Ծովեզերքի շրջան պահապանները կը տեսնեն ու կը կրակեն, գաղթականները կը փախչին, մէկը կը սպաննուի։ Յոյն նաւապետը, ստիպուած, զանոնք կը տանի Կրետէ, ուր եւս կը մերժուին։ Շոգենաւը ամբողջ ամիս մը կը պտըտի Եգէական ծովուն կղզիներուն շուրջը, գաղտնօրէն ցամաք հանելու համար գաղթականները։ Ուտելիք չունին, ցամաք հացով ու թէյով կ'անցընեն իրենց օրը։ Նաւապետը, յուսահատ, նաւուն [illegible] կ'ուղղէ դէպի Տարտանէլ, կ'անցնի Պոլիսէն, կը մտնէ ռումանական նաւահանգիստներուն։ Ոստիկանութիւնը կը մերժէ։ Նաւը դարձեալ ճամբայ կ'ելլէ, եւ, աւելի քան հարիւր օրէ ի վեր խեղճերը այսպէս կը թափառին տակաւին ծովերուն վրայ։

Յունական ուրիշ շոգենաւ մը, «Աթթիքի», 6 Ապրիլին ճամբայ կ'ելլէ Գերմանիայէն, առնելով 641 Հրեաներ, բոլորն ալ որ եւ է երկիր մտնելու արտօնութիւն չունէին. — Շոգենաւը նախ կը մօտենայ Պաղեստինի ծովեզերքին, — անկարելի կ'ըլլայ ցամաք հանել։ «Աթթիքի» կը վերադառնայ Եգէական, արտօնութիւն մուրալու համար նաւահանգիստներէն։ Այս թափառումներուն ընթացքին, շոգենաւը կը մօտենայ Կրետէի անմարդաբնակ եզերքներուն, ուր կը տեսնուի որ ամիսներ առաջ այնտեղ ցամաք ելեր են 434 գաղթականներ, բայց ոստիկանութիւնը մերժած ըլլալով ընդունիլ՝ անօթի եւ թշուառ սպառեր են բախտին։ Գրեթէ վայրենի կերպարանք առած էին արդէն։

Ուստի կը խնդրեն «Աթթիքի»ի նաւապետէն, որպէսզի լուր տանի Թէլ-Ավիվ, ուտելիք եւ դեղեր ստանալու համար։ Մինչեւ 17 Մայիս, յունական շոգենաւը ամէն կողմ պտըտեցաւ, արտօնութիւն չկրցաւ առնել, այնուհետեւ լուր չկայ թէ ուր գնաց այս շոգենաւը, իր 641 գաղթականներով։

«Մարմարա» յունական շոգենաւը 500 Հրեաներ առնելով վերջերս մեկնեցաւ ռումանական նաւահանգիստէ մը։ Այս Հրեաներն ալ արտօնութիւն չունէին երկիր մը մտնելու։ Լուր չկայ նաեւ այս շոգենաւէն, ո՛ւր գնաց, ո՛ւր ցամաք հանեց գաղթականները։

«Օրպիթա» շոգենաւը 78 Հրեաներ տարաւ հասարակածային երկիր մը։ Գաղթականները առժամապէս ցամաք հանուած են Պալպոայի մէջ, բայց ո՛ւր պիտի երթան ետքէն։

«Ասիմի» շոգենաւը, որ 320 թոն տարողութիւն ունի եւ քիչ փոխադրելու յատկացուած ըլլալով՝ խցիկ չունի, 270 Հրեայ գաղթականներով կը մեկնի Եւրոպայէն մարտ ամսուն։ Նաւապետը կը յաջողի զանոնք ցամաք հանել Պաղեստինի ծովեզերքը։ Ոստիկանութիւնը սակայն կը ձերբակալէ բոլորն ալ։ Հրէական ազգային մարմինները կը միջամտեն, — անօգուտ։ Իշխանութիւնը կը բռնէ նաւապետը, կը հրամայէ նաւ լեցնել այս «բեռներ»ը եւ անմիջապէս տանիլ ծով, այլապէս կը սպառնայ բանտարկել զինք։ «Ասիմի» կ'առնէ գաղթականները եւ ճամբայ կ'ելլէ, սակայն գիշեր մը, օգտուելով մութէն, ցամաք կը հանէ 245 հոգի, անոնք որ կը յօժարին այդ արկածալից փորձին։ Ոստիկանութիւնը դարձեալ կը ձերբակալէ զանոնք։

Անգլիական շոգենաւ մը արշիպեղագոսի մէջ, ամայի կղզիի մը վրայ կը գտնէ 906 Հրեաներ, ցնցոտիներ հագած, անօթի ծարաւ, — Անգլիացիները կը գթան ու կ'առնեն կը տանին Պաղեստին։ Անոնց փոխարէն, քոթայով Պաղեստին մտնող Հրեաներու թիւը պիտի կրճատուի։

Եւ դեռ քանի՛ շոգենաւեր, որոնք կը շրջին ծովերուն վրայ, Հրեայ խեղճուկներու համար ապաստան մուրալով նաւահանգիստներէն։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Հայ գաղթականները Յունաստանի մէջ

Ազգաժողովի գաղթականներու վերաբնակեցութեան նախագահը, Սըր Հըրպըրթ Էմըրսըն, իր քարտուղարին՝ Լորտ Տրնըքնըրի հետ Աթէնք հասած ըլլալով, քարտուղարը հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է, «Նոր Օր»ի խմբագրութեան, տեսակցութեան մը ատեն.

— Այս ճամբորդութիւնը բնաւ կապ չունի գերման գաղթականներուն հետ, այլ ուղղակի եւ առանձնապէս հայ գաղթականներու հետ։ Սըր Էմըրսըն [illegible] միայն առանձնած է «Նանսէնեան»ին յաջորդող այս գործը, եւ ես ալ, որ երեք տարի «Գերման Գաղթականաց»ին մէջն էի, այժմ այս գործին մէջ իր ընդհանուր քարտուղարն եմ. ես ալ տակաւին բոլորովին յստակ կերպով անդրադարձած չեմ հայ գաղթականական գործերու. իսկ Սըր Էմըրսըն փափաքեցաւ որ անձնապէս եւ մօտէն շփման մէջ մտնէ Պալքաններու Ազգերու Դաշնակցութեան այս ճիւղին ներկայացուցիչներուն եւ նաեւ հայ ներկայացուցիչներուն հետ ու մօտէն քննէ անոնց վիճակը։ Այս է մեր ճամբորդութեան բուն նպատակը։

— Անցանք Պուլկարիէն եւ մօտէն շփման մէջ մտանք Սոֆիայի հայ ներկայացուցիչներուն հետ։ Կ'երեւի Համիտեան շրջանէն Պուլկարիա հաստատուած են շուրջ 18,000 Հայեր, որոնք բաւական օգներ են վերջին անգամ հոն գացող իրենց գաղթական հայրենակիցներուն։ Հիմա ինչպէս կը տեսնէք Աթէնք ենք։ Ասկէ պիտի անցնինք Պէյրութ եւ ապա պիտի վերադառնանք Լոնտոն, ուր կը գտնուի մեր գրասենեակին կեդրոնը։

— Երէկ ընդունեցինք Հայոց Առաջնորդը եւ Հայերու ներկայացուցիչներէն մէկ երկու հոգի։ Այսօր կէսօրէ վերջ պիտի այցելենք հայ գաղթականներուն զետեղման վայրը եւ կայանները։

Սըր Հ. Էմըրսըն ալ իր կարգին յայտարարած է.

—— Հայ գաղթականներու տեղաւորման լաւագոյն վայրը անշուշտ Հայաստանն է. բայց կ'երեւի ներկայ պայմաններուն մէջ ատիկա անկարելի է։ Մեծ եւ անսահման ֆոնտ մը չկայ տրամադրութեանս տակ. բայց կրնաք վստահ ըլլալ որ մեր եւ ձեր ներկայացուցիչներու բրած խնդրանքները խիստ լրջօրէն նկատի պիտի առնուին։ Հոս տեսնուեցայ մեր ներկայացուցիչ Պ. Փալլիսի հետ, ընդունեցի նաեւ Հայոց Արքեպիսկոպոսը եւ ներկայացուցիչները։

«Բարեգործական»ի Աթէնքի մասնաճիւղը եւ գաղթականներու [illegible] Ակրոպոլ Փալասի մէջ։ [illegible]

— «Կ'արժէ ըսել թէ յունահայ գաղթականները [illegible] թիւնները գոյութիւն ունին նաեւ այսօր, երբ Ռուսիայէն [illegible] Յոյներու ներգաղթը տեղի կ'ունենայ։ Ապահովաբար, կը յուսամ թէ անցեալին մէջ ցոյց տրուած բարեկամական քաղաքականութիւնը պիտի շարունակուի։ Գրեթէ վստահ եմ որ հողագործութիւնը լաւագոյն միջոցը պիտի ըլլայ ձեր տեղաւորման հարցը հիմնապէս լուծելու համար։ Չի բաւեր միայն պատրաստակամութիւն ցոյց տալ ծառայելու, այլ պէտք է միջոցներ առնէք այդ բանը գործնապէս ապացուցանելու համար։ Վստահ եմ որ ձեր բոլոր յոյսերը կրնան իրականութիւն դառնալ այս ուղղութեամբ։ Բայց պէտք է ամէն բանէ առաջ դուք ձեզի օգնէք։ Դժբախտաբար ցարդ շինուած տնակները անբաւարար են՝ բոլոր կարօտեալները պատսպարելու։ Պէտք է բազմապատկէք ձեր ճիգն ու զոհողութեան բաժինը։ Եթէ կառավարութիւնը կարենայ նոր հողեր տրամադրել, վստահ եմ որ պիտի տրամադրէ, այսուհանդերձ եթէ շարունակուի Ռուսիայէն կատարուած ներգաղթը, կրնայ ըլլալ որ չկարենայ ընթացք տալ իր բարեացակամութեան։ Ձեր տեղման հարցին լուծումը, ուրեմն առաւելապէս կախում ունի ձեզմէ։ Հետամուտ եւ անխոնջական ոգիով կրնաք առաւելագոյն օգուտը ձեռք բերել։ Սխալ մը պիտի ըլլար ձեր կողմէն տուները տալ մէկ կողմի, երբ անոնք շինուած են բոլորին համար։ Պէտք է [illegible]։ 1942ին կրնան հողերը ստացուիլ։ Ծառայելու գիծեր ունիք ձեր ազգային նկարագրին մէջ։ Դուք չափազանց վեհանձն էք իրարու օգնելու մէջ։ Գործունեայ, ճարտար եւ անխոնջ ցեղ մըն էք։ Այս յատկութիւններով կրնաք լուծել ձեր բոլոր խնդիրները։ Իմ կողմէս ինչ որ կարելի է պիտի ընեմ օգտակար ըլլալու համար, բայց գլխաւորը այն է որ դուք ձեզի օգնէք»։

Թուրքերն ալ կը գաղթեն Սանճաքէն

Հալէպի «Օփրատ»ը որ շատոնց ի վեր դադրեցուցած էր իր հրատարակութիւնը, 10 յունիս թուակիր թիւ մը լոյս ընծայած է, որուն մէջ յիշելէ վերջ թէ Սանճաքի Թուրքերը [illegible] տարրերուն հանդէպ փոխած են իրենց ընթացքը, կը գրէ.

— «Ֆրանսական ճնշումը անտանելի համեմատութիւններու հասած է Սանճաքի մէջ։ Բազմաթիւ քէմալական Թուրքեր, Անտիոքէն եւ Աղեքսանտրէթէն, իրենց անհատական բոլոր ազատութիւնները կորսնցնելէ վերջ, չկարենալով տոկալ այս անտանելի ճնշումներու, սկսած են գաղթել դէպի Լաթաքիոյ եւ Տրիպոլսոյ շրջանները»։

ՍԱՄՈՒԷԼ

ՄԱՅԻՍ 28

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով՝ խմբագրականի մը մէջ (2 Յունիս).

— «Մայիս 28ը՝ հայ ժողովուրդի հաւաքական ստեղծագործութիւնն է, անոր արիւնի, քրտինքի պտուղը եւ ինքնութեան պատկերացումը, որ դարերէն ծնունդ առած է եւ դարերու կը նայի։ Եւ երբ ներշնչարան կը հանդիսանայ ոչ միայն ժամանակակից սերունդին, այլ գալոց բոլոր սերունդներուն համար։ Մայիս 28ը լոկ քաղաքական դէպք մը չէ, այլ անոր մէջ խտացած է մեր քաղաքակրթական, մշակութային, տնտեսական, ընկերային եւ մարտական ճիգն ու աշխատանքը, ինչպէս նաեւ մեր գաղափարական բոլոր որոնումներն ու տենչերը.

Աւելին. Մայիս 28ով հայ ժողովուրդը նոր եւ պայծառ դարագլուխ մը կը բանայ իր պատմութեան մէջ, յոյսով, հաւատքով եւ վստահութեամբ նայելով իր ներկային եւ ապագային։

Եւ նիւթական ու բարոյական ի՛նչ մեծ զոհողութիւններով ձեռք բերուած է Մայիս 28ը. մեր ժողովուրդը իր ուղիղ կէսը զոհեց այս անձեռագործ Տաճարը ամրաշէն կառուցանելու համար։

Մայիս 28ով մենք կը դադրինք լոկ կրօնական համայնք մը ըլլալէ, ու կը դառնանք ինքնավար միաւոր մը, հողային որոշ սահմաններով, պետական կարգ ու սարքով, բանակով եւ հայկական օրէնքներով ու վարչական ինքնայատուկ սիստէմով։

Մեր Մասիսի պէս յաղթ ու վեհափառ է մեր Մայիս 28ը։ Եթէ առաջինը անսասան վկայ մըն է դարերու մեր գոյութեան ու յարատեւութեան, երկրորդը խօսուն եւ բաբախող իրականութիւն մըն է մեր հաւաքական եւ ամբողջական գոյութեան։

Բանաստեղծական զովք չէ որ կ'ընենք Թուականի մը, որ կը խորհրդանշէ մեր պետականութիւնը, մեր երկիրը եւ մեր ժողովուրդը իրենց խորհուրդներով, տենչերով, գերմարդկային նկրտումով ու խոյանքով ի խնդիր ազատութեան, անկախութեան եւ մարդավայել կեանքի մը։

Մայիս 28ով դրուած է մեր նոր կեանքի հիմը, ու կառուցումը կը շարունակուի մինչեւ անոր վերջնական աւարտումը։

Դեռ շատ աշխատանք կայ ու տակաւին շատ զոհողութիւններու առջեւ պիտի գտնուինք վերստին ձեռք բերելու համար մեր ազատութիւնն ու անկախութիւնը։

Մեր պայքարը դեռ չէ վերջացած, տակաւին դատ ու դատաստանի մէջ ենք աշխարհի եւ մանաւանդ մեր դարաւոր թշնամիներու հետ, ու կը հաւատանք մեր դատի արդարութեան ու անոր յաղթանակին։

Աշխարհը կը պատրաստուի նոր եւ ահաւոր գօտեմարտի մը, որ պիտի ըլլայ ահարկու եւ սասանեցուցիչ.

Մեր կամքէն անկախ աղէտները պիտի հասնին նաեւ մեզ, ինչպէս հակառակ մեր կամքին ու ցանկութեան ճաշակեցինք համաշխարհային պատերազմի դառնագոյն հետեւանքները։

Այն ժամանակ աւելի պարզամիտ եւ անպատրաստ, մեծ զոհեր տուինք եւ հիասթափութիւնով վարձահատոյց եղանք.

Մեզ լքեցին բոլորը, նոյնիսկ մեր հաւատարիմ եւ հզօր դաշնակիցները։ Ապաւինեցանք մեր կորովին ու մեր բազուկին եւ փրկեցինք ա՛յն, ինչ որ դատապարտուած էր վերջնական ոչնչացման։

Հիմա աշխարհը տեսած ու փորձած ենք, ու գիտենք, որ մեզմէ դուրս ոչ ոք պիտի օգնէ մեզի։

Վա՛յ մեզի եթէ պարզամտութիւնն ու անփութութիւնը նորէն մեզ առաջնորդ ընտրենք, եւ մեր յոյսը ուրիշներու վրայ դնենք։

Հայկական հակամիտութիւնը ճշդորոշուած է Մայիս 28ով, որմէ դուրս ուրիշ ոեւէ հակամիտութիւն խաբուսիկ է եւ կործանարար։

Ու պէտք է պատրաստուինք ահաւոր գալիքը եթէ ոչ խափանելու, գոնէ անոր հետեւանքները մեղմացնելու համար։

Դեռ տոկուն կը մնայ հին իմաստութիւնը — Միութիւնը ուժ է։

Պէտք է ուժ ու զօրութիւն դառնանք միանալով եւ համախմբուելով»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Սիրելի «Յառաջ», Յունիս 7ի թիւի «Օրը Օրին»ի բաժնին մէջ կարդացի Տիկին Մարիամ Սօլաքեանի նամակէն քաղուած մասերը էրիկ մարդոց թերութիւններու մասին։

1923էն ի վեր Ֆրանսա կ'ապրիմ գործի բերումով, շատ մը տեղեր գտնուած եմ, — Մարսէյլ, Լիոն, Մուլէն, Էքս լէ Պէն, Շամպէրի, Թուլոն, Նիս, Քան, Կրաս, Տրակինեան, եւայլն։ Այդ վայրերուն մէջ հանդիպած եմ բազմաթիւ ամուսիններու որոնք օրը իրիկուն կ'ընեն սրճարաններու մէջ, երեսի վրայ ձգելով իրենց կիները եւ զաւակները։ Դուք միայն «պլօթ»ը յիշեր էք։ Հապա «փոքէ՞ր»ը, «պասման»ը, «պաքարա՞»ն, ուր իրենց ամսականիր աշխատանքով շահածը կը մսխեն։ Մէկ ժամուան մէջ 100 — 200 — 300 — 500 ֆրանք տուող եղած է։ Շատեր ալ ուրիշէն դրամ ուզած են, կրկին խաղալու համար։

Աւելորդ է ըսել թէ խաղի մէջ-ջին կամ վերջը, կռիւն ու անարգանքը անպակաս են։ Իրար կը վարկաբեկեն կոշտ բառերով, կրնաք երեւակայել ասոնց ընտանիքներուն վիճակը։ Շատերը ստիպուած են օրական 10 — 20 ֆրանքով 3 — 4 հոգի կերակրել եւ անոնց հագուստ կապուստը հոգալ, ան ալ չունին ոսկոր նետածի պէս։

Այո, Ֆրանսա կ'ապրինք, ազատ երկրի լուսազարդ քաղաքներուն մէջ։ Բայց ինչո՞ւ տեղացիներու լաւ կողմերը չօրինակել, փոխանակ գէշերը իւրացնելու։ Իսկ ապագայի հոգերը, մանաւանդ այս տագնապալի օրերուն։ Այսօր կ'աշխատինք, վստա՞հ ենք մինչեւ վերջ գործ պիտի ունենանք։ Այսօր Ֆրանսա ենք, վստա՞հ ենք թէ մինչեւ վերջը հոս պիտի մնանք։ Չէ՞ որ ամէն օր սահմանափակումներ կը հաստատուին օտարականներու համար։

Վարդան Քասիկեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Ձ.

Փաստաբաններու վանդակապատը շատ անգամ տեղափոխուած էր եւ սովորաբար կը բռնէր նախագահին աջակողմը։

Դահլիճին երկու ծայրերը երկու ուղղահայեաց շրջափակներ, որոնք աջ եւ ձախ կողմէն կը փակէին ամփիթատրոնին կեդրոնական կիսաշրջանները, իրենց եւ պատին միջեւ կը ձգէին երկու նեղ եւ խոր միջանցքներ, որոնց վրայ կը բացուէին երկու մռայլ քառակուսի դուռներ. այստեղէն կը մտնէին կ'ելլէին։

Երեսփոխանները կը մտնէին դահլիճը ճիշդ այն դուռնէն, որ կը բացուէր Թիւյլըրիներու պատշգամին վրայ։

Այս դահլիճը, ցերեկը տժգոյն լուսամուտներէ հազիւ լուսաւորուած, գիշերը, մանաւանդ արշալոյսին գէշ լուսաւորուած այդ լամբարներով, կարծես անբացատրելի մռայլ մթութիւն մը կը շնչէր։ Այդ տարտամ լոյսերը կը խառնուէին երեկոյեան մութերուն եւ կը մարէին անոնց շերտերուն մէջ։ Լամբարներուն լոյսին տակ նիստերը թախծալի տպաւորութիւն կը ձգէին։ Զիրար չէին տեսներ։ Ամբողջ դահլիճին մէջ, մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը, աջէն մինչեւ ձախ կ'երեւային խումբ խումբ հաւաքուած դէմքերու տարտամ եւ անորոշ ուրուագիծերը միայն, որոնք իրարու հասցէին հայհոյանքներ կ'արձակէին։ Այնտեղ կը հանդիպէին իրարու՝ առանց սակայն փոխադարձաբար ճանչնալու։ Օր մը Լէնըլօն դէպի բեմը վազած պահուն միջանցքին տակը զարնուեցաւ մէկուն։

— Ներողութիւն, Ռոպէսպիէր, ըսաւ ան։

— Դուն զիս ո՞վ կարծեցիր, պատասխանեց խռպոտ ձայն մը։

— Ներողութիւն, Մարա, ըսաւ Լէնըլօն։

Ներքեւը, նախագահին աջ եւ ձախ կողմերը, երկու բեմեր վերապահուած էին, որովհետեւ՝ թէեւ շատ տարօրինակ, բայց Քոնվանսիոնն ալ իր մենաշնորհեալ հանդիսատեսներն ունէր։ Անոնք բոլոր բեմերէն միակն էին, որ վարագոյրներ ունէին։ Սիւնազլուխներու քանդակներուն վրայ բռնուած ոսկեզօծ երկու [illegible] կը բռնէին այդ վարագոյրները։ Ժողովուրդին բեմերը մերկ էին։

Այս բոլորը, հաւաքուած իրարու ամբողջութիւն մը, տօնական էր, վայրագ, բայց կանոնաւոր։ Ուղղութիւնը կատաղութեան մէջ ամփոփուած, կարծես ամբողջ յեղափոխութեան արտապատկերը ըլլար։ Քոնվանսիոնի դահլիճը կը ներկայացնէր ամենակատարեալ տիպարը այն ոճին, որուն յետոյ արհեստագէտները «Մեսսիդօրի ճարտարապետութիւն» անունը դրին։ Ամրապինդ էր այդ, բայց միեւնոյն ժամանակ նրբաշէն։ Այդ ժամանակ շէնք կառուցանողները համաչափութիւնը գեղեցկութեան տեղ կ'ընդունէին։ Վերածնութեան վերջին խօսքը ընդունած էր Լուի ԺԵ.ի ժամանակ եւ [illegible] սկսած էր։ Այն ժամանակ շքեղութիւնը հասցուցած էին ձանձրալի անզգամութեան։ Ճարտարապետութիւնն ալ գիտէ կեղծ [illegible] ձեւանալ։ Արուեստը տասնեւութերորդ դարու գոյներուն եւ ձեւերուն յղփացումէն յետոյ սկսած էր իր ծոմապահութիւնը եւ կը թոյլատրէր միայն ուղիղ գիծեր։ Այսպիսի յառաջդիմութեան ծայրը տգեղութիւնը կը հանդիսանայ։ Արուեստը կմախքի կը վերածուի եւ ճիշդ ատոր մէջ կը կայանայ անոր բոլոր շնորհը։ Ատիկա այն անպատեհութիւնն է, որ առաջ կու գայ այս տեսակի զգօնութենէն եւ չափաւորութենէն։ Այնքան կ'աղօտանայ ոճը, որ հիւծեալի կերպարանք կը ստանայ։

Եթէ մինչեւ անգամ բոլոր մէկդի ձգենք քաղաքական յուզումները, միայն բաւական էր տեսնել այս ճարտարապետութիւնը զգալու համար այն սարսուռը զոր կ'արտադրէր այդ դահլիճը։ Տարտամ կերպով կը վերյիշուէր հին թատրոնը, պատկերազարդ օթեակները, երկնագոյն եւ ծիրանի առաստաղը, բիւրեղեայ ջահերը, ադամանդափայլ ճրագակալ աշտանակները, մանիշակագոյն նկարները, վարագոյրներուն եւ կերպասներուն վրայ վխտացող ամուրները եւ յաւերժահարսները, բոլոր այդ արքայական, այդ [illegible] վայելչութիւնը նկարուած, քանդակուած, ոսկեզօծուած, այս բոլորը իրենց ժպիտով միաժամանակ լեցուցած էին այս դաժան տեղերը, ուր այժմ ամենուրեք կը տեսնուէին այդ ուղղագիծ եւ կարծր անկիւնները՝ ցուրտ եւ սուր ինչպէս պողպատը, կարծես Պուշէն ըլլար Դաւիթէն գլխատուած ժամանակ։

Դ.

Բայց բաւական էր անգամ մը տեսնել ժողովը, դահլիճը մոռնալու համար, ինչպէս տեսարանը տեսած ատեն կը մոռնան թատրոնը։ Չկայ բան մը, որ աւելի տարօրինակ եւ միանգամայն աւելի վեհ ըլլար։ Հերոսներու խումբ մը եւ երկչոտներու հօտ մը։ Վայրագ գիշատիչները՝ լեռան վրայ, եւ սողուող [illegible]՝ ճահիճին մէջ։ Այնտեղ կ'եռային, կ'ընդհարէին, կը [illegible], կը սպառնային, կը մարտնչէին եւ կ'ապրէին բոլոր այդ մարտիկները, որոնք այժմ ուրուականներ են այլեւս։

Տիտանական թուահամար։

Աջը ժիրոնտը — մտածողներու լեգէոն, ձախը լեռը — մենամարտիկներու խումբը։ Մէկ կողմէն Պրիսօ, որ ընդունած էր Պասթիյլի բանալիները. Պարպարու, որուն կը հնազանդէին Մարսէյլցիները, Քէրվէլէզան, որ իր ձեռքին տակ կը պահէր Պրէստի վաշտը՝ բանակած Սէն-Մարսօ արուարձանին մէջ. Ժանսոնէ, որ հաստատած էր ներկայացուցիչներու գերիշխանութիւնը զօրավարներուն վրայ. աղէտաբեր Կուադէ, որուն գիշեր մը Թիւիլըրիի մէջ թագուհին ցոյց տուած էր քնացած Տոֆէնը։ Կուադէն համբուրեց մանկան ճակատը, իսկ անոր հօրը գլուխը գետին ձգել տուաւ. Սալ՝ այդ երեւակայական լրտեսը, որ երեւան հանած էր Լեռան իբր թէ մօտ յարաբերութիւնները Աւստրիոյ հետ. Սիլլըրի՝ աջակողմեան կաղը այնպէս, ինչպէս Քութոնն ալ ձախակողմեան հաշմանդամն էր. Լօզ-Տիւպէրրէ, որ երբ անգամ մը լրագրական գործիչ մը «սրիկայ» կոչուած էր, զայն իր տունը ճաշի հրաւիրեց ըսելով թէ՝ «Ես գիտեմ որ ուզեցիք պարզապէս «սրիկայ» կոչել այն մարդը, որ մեզի պէս չի մտածեր»։

(Շար.)

ծակցէն՝ Հէյր Ալչէյէ, թէ Ֆրանսա երբեք ալ պատերազմի պիտի չմտնէ Տան – ցիկի համար եւ այս պարագան տեղեկացուցած է Հիթլէրին, մինչ իրողութիւ – նը այն է որ Ֆրանսա պիտի յարգէ, Անգլիոյ հետ միասին, իր յանձնառու – թիւնը Լեհաստանի հանդէպ։ Այս այն Ալչէյն է, որ անցեալ շաբաթ Փա – րիզ կը գտնուէր, եւ որ յանկարծ մեկնեցաւ Պերլին, որովհետեւ ֆրանսական կառավարութիւնը յայտնած էր իրեն, թէ բաղձալի չէ իր ներկայութիւնը Փարիզի մէջ։ Միւս կողմէ՝ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ ըսած է Հիթլէրի, թէ Անգլիա եւս պիտի չպատերազմի Տանցիկի համար, եւ իր այս կարծիքը հիմնած է այն տեսութեան վրայ, թէ Լոնտոնի վերջին ծանուցագրին մէջ Մեծն Բրիտանիա բանակցելու բաղձանք կը յայտնէ Գերմանիոյ հետ։

Այժմ, քաղաքական շրջանակները կը հաւաստեն թէ Հիթլէր ծանօթացած է վարչապետ Տալատիէի եւ արտաքին նախարար Հըլիֆաքսի ճառերու ամբող – ջական պատճէններուն, թէեւ Առաջնորդը անգլիերէն ու ֆրանսերէն չի գի – տեր։ Հիթլէր գիտէ որոշապէս, թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա տեղեկացուցած են լեհական կառավարութեան, թէ պիտի աջակցին ու կատարեն իրենց յանձնառու – թիւնները, եթէ Լեհաստան վտանգուած զգայ իր կենսական շահերը, Տան – ցիկի վէճին առիթով։ Միւս կողմէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը իր մօտ հրաւիրելով գերմանական դեսպանը, բացորոշապէս պարզած է Ֆրանսայի դիրքը։

Վարշաւայէն հասած լուրերէն կ'երեւայ, որ գնդ. Պէք ամենայն համբե – րատարութեամբ կը հետեւի դէպքերուն եւ ո եւ է քայլ պիտի չառնէ որ կա – ցութիւնը բարդացնէ, բայց թոյլ պիտի չտայ որ Գերմանները ներքէն կամ դուրսէն, խանգարեն Տանցիկի իրաւական վիճակը։

Լորտ Հըլիֆաքս երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Վարշաւայի անգլիական դեսպանին հետ, որ Լոնտոն եկած էր, զեկուցանելու համար կացութեան մա – սին։ Կ'ըսուի թէ քանի մը օրէն Լոնտոն պիտի գայ նաեւ Պերլինի անգլիական դեսպանը, անձամբ տեղեկութիւններ հաղորդելու համար Գերմանիոյ մէջ տիրող տրամադրութիւններու մասին։

ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ հաղորդեր էինք Սուրիոյ մարզպանին հրամանագիրը, որով երեք ինքնավար շրջաններու կը վերածուին Ալեւիներու երկիրը, Ճէպէլը Տրիւզ եւ Ճէզիրէ։ Առաջին երկուքը պիտի ունենան իրենց առանձին վարիչները եւ շր – ջանային խորհուրդները, վայելելով ելմտական եւ դատական ինքնավարու – թիւն։ Իսկ Ճէզիրէի շրջանը առ այժմ պիտի կառավարուի մարզպանի փոխ – պատուիրակին կողմէ, որ կրնայ տուրիացի օգնական մը նշանակել։

Դամասկոսի առժամեայ կառավարութիւնը այժմ կը քննէ այս հրամանա – գիրը։ Բուն կացութիւնը պիտի պարզուի նոր դահլիճին կազմութենէն վերջը։ Սուրիոյ ազգայնականները կը շարունակեն իրենց պայքարը, կատարեալ ան – կախութիւն պահանջելով, համաձայն 1936ի դաշնագրին։

Իտալիոյ տրամադրութիւնները

Իտալական մամուլը կը գանգատի, թէ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ կը տիրէ «խուճապ եւ ջղայնութիւն» եւ թէ «պատերազմի հոգեբանութիւնը» կը ծա – ւալի, մինչ Առանցքի պետութեանց մէջ կը տիրէ լուրջ հանդարտութիւն։

Կիրակի օր Հռոմի պատերուն վրայ փակցուցին մեծատառ յայտարա – րութիւններ, որոնցմով ժողովուրդը կը հրաւիրուի գնել կազարդել դիմակ – ներ։ Շատ մը թերթեր այս առթիւ կ'ըսեն, թէ «ժողովրդապետութիւնները ապշահարեն են ու պատերազմ կը բաղձան», թէեւ մամուլի մեծագոյն մասին յանկերգը այն է, թէ Անգլիա երբեք ալ պատերազմի պիտի չմտնէ Տանցիկի համար։

*** Հիթլէրի անմիջական գործակիցներէն Հէր Հէս ճառ մը խօսեցաւ Զիգֆրիտի բանուորներուն եւ յարձակեցաւ Անգլիոյ վրայ, ըսելով — «Արտասահմանի մէջ ջանք կը թափուի համոզելու գերման ժողովուրդը, թէ դուրսը ոչ ոք թշնամի է Գերմանիոյ, այլ հակառակութիւնը ուղղուած է գեր – ման կառավարութեան եւ ղեկավարներուն դէմ։ Ասոնք ճիշդ այն խօսքերն են, որոնք գործածուեցան 1918ին։ Այս ողորմելի ու կեղծ խօսքերուն արձագանգը տակաւին մեր ականջներուն մէջ է։ Հին անգլիական յանկերգն է, նոր սրինգ – ներու վրայ երգուած։ Բայց մենք չենք խաբուիր»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐԼԻՆԷՆ կը հերքեն այն լուրը թէ Անգարայի դեսպանը, Ֆոն Փափէն, Մոսկուա պիտի երթայ մասնաւոր պաշտօնով։— Հիթլէր Պերլին վերադար – ձաւ, ընդունելու համար Պուլկարիոյ վարչապետը։ Հունգարիոյ արտաքին գործոց – ծոց նախարարն ալ Պերլին գնաց երէկ։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը խորհրդակցութիւններ կը կատարէ Սուէզի ընկերութեան հետ, ջրանցքին պաշտպանութեան միջոցները զօրացնելու հա – մար։

ՄՈՆԿՈԼԻՈՅ եւ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ օդանաւային կռիւները կը շարունակուին անընդհատ։ Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնցիները յա – ջողած են եօ մըեւ 3000 խորհրդային – մոնկոլ զինուորներ, 30 հրասայլերով։ Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ խորհրդային եւ մոնկոլ զինուորները Ման – չուրիա մտեր էին շաբաթ օր, բայց առատ ճափոնական զօրքը յաջողեցաւ վանել զանոնք։ Ցարձակողականը կը շարունակուի։

ՄԷԿՈՒԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ ՖՐԱՆՔԻ նուէր մը յանձնուեցաւ ազգ. պաշտպանու – թեան համար, հարուստի մը կողմէ որ կ'ուզէ գաղտնի պահել իր անունը։

ՀՆԴԿԱՉԻՆԻ մէջ կատարուած քննութեան մը համաձայն, ֆրանսական այդ գաղթավայրը կրնայ 100.000 զինուոր հանել, զօրաշարժէն մէկ ամիս վերջը։

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Պ. Զէյ բացումը կատարեց Պալզաքի արձանին, որ շինուած է 41 տարի առաջ։ Արձանագործը մեռած է 22 տարի առաջ։

ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ միութիւններու դաշնակցութեան խորհրդաժողովը բացուեցաւ Ցիւրիխի մէջ։ Կը մասնակցին 27 երկիրներու 20 միլիոն կազմա – կերպուած աշխատաւորներու 150 պատգամաւորները։ Աչքի զարնող դէմքերէն կը մասնակցին Սըր Ուոլթըր Սիթրին եւ Լէոն Ժուհօ։ Օրակարգի ամէնէն կա – րեւոր խնդիրն է՝ միջազգային այս կազմակերպութեան մէջ առնել ռուսական կազմակերպութիւնը եւս։

ՍԻԱՄԸ յուլիս 1էն սկսեալ կը կոչուի «Թայլէնտ» (ազատ մարդոց երկիր), իսկ Սիամցիները պիտի կոչուին «Թայ» (ազատ)։

ՍԱՇԱ ԿԻԹՐԻ, հեղինակ եւ դերասան, որ չորրորդ անգամ կ'ամուսնա – նայ, աղջի օր ստորագրեց ամուսնութեան թուղթերը, բայց քաղաքային պաշ – կին առնն ոչ ինք երեւցաւ, ոչ ալ հարսնցուն։ Այսօր 150 հիւրեր հրաւիրուած են կրօնական պսակին առթիւ։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը արգիլեց ստարալեզու երգերը։ Շատ մը պարեր ալ «այլասերած» կը համարուին, ուստի անհրաժեշտ է նախապէս ար – տօնութիւն ստանալ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, վերջերս ձերբակալուած է հուշակաւոր բեմադրիչը, Վզէլոլոդ Մէյէրհօլտ, որ անցեալ տարի զլուած էր իր իսկ հիմնած թատրոնին վարչութենէն, իբրեւ «ձեւապաշտ»։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ռումբ մը պայթեցաւ Հայֆայի մէկ սրճարանին մէջ։ Երեք Արաբներ մեռան, քսան անցորդներ ալ վիրաւորուե – ցան, արար թէ հրեայ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ հրամանագրով մը արգիլեց երկաթի գործածութիւնը՝ տու – ներու եւ պարտէզներու ցանկապատերուն համար։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	100 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Բալքան	205 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI 6 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4085

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

«ՀԻՆՑ ԷՍ ԲՈՊԻԻՍ...»

Երբեք այնքան հարազատօրէն ճշմարտուած չէր այս խօսքը, որքան անգլօ-խորհրդային բանակցութիւններէն ի վեր։

Առաջին խօսակցութիւնները տեղի ունեցան ապրիլ 12ին, եւ լաւատեսներ կը կարծէին թէ բարեյաջող ելքի մը պիտի յանգին քանի մը օրէն։

Չէ՞ որ Խ. Միութիւնը ամէնէն աւելի մտահոգութեան մատնուած էր, իբրեւ հետեւանք երկու գիկտատուրաններու խորհրդաւոր շարժումներուն։

Օրերը շաբաթներ եղան, շաբաթներն ալ վերածուեցան ամիսներու, եւ սակայն տակաւին առաջին քայլն է որ առնուած է,— համաձայնութիւն «սկզբունքով»։

Լոնտոն, որ նոյնպէս կը սիրէ ձգձգել, բարակ բարակ մաղել շատ մը կենսական հարցեր, ի վերջոյ որոշեց մասնաւոր եւ մասնագէտ բանագնաց մը ղրկել, գլուխ գլխի խօսելու համար։ Մանաւանդ որ, ընդիմադիրներ միշտ կը նեղէին կառավարութիւնը, անհրաժեշտ գտնելով նոյն իսկ Չէմպըրլէնի կամ արտաքին նախարարին այցելութիւնը։

Շուտով կը յրանայ երեք շաբաթը, բանագնացին մեկնումէն ի վեր։ Եւ սակայն, նորէն ծանուցագիրներ է որ կը փոխանակուին, եւ կառավարութիւնը կը ստիպուի միշտ նոր հրահանգներ ղրկել։

Արդեօք բանագնա՞ցն է անճարակ։

Ընդհակառակն, բոլորն ալ կը հաւաստեն թէ այդ մարդը, Սթրէնկ, ամէնէն յարմար թեկնածուն էր, իբրեւ փորձը արեւելեան Եւրոպայի վերաբերեալ գործերու եւ մասնագէտ մը ռուսական դիւանագիտութեան։ Տագնապալի պահու մը, ան էր որ Մոսկուա գնաց, եւ յաջողեցաւ լուծել վէճը։ Թրծուած՝ դիւանագիտական ասպարէզին մէջ, ծայր աստիճան համբերատար եւ խորհրդապահ, Սթրէնկ վհատիլ չի գիտեր, «գործ եփելու համար»։

Կը նշանակէ թէ ծրագրուած զինակցութեան խնդիրը այնքան բարդ է որ, դիւանագիտական վարպետութիւնն ալ անզօր կը մնայ։

Թերթերը մանրամասնութիւններ չեն հրատարակեր բանակցութեանց մասին։ Բայց, ինչ որ կ'իմանանք օրը օրին, բաւական է, լուսաբանելու համար շարք մը կէտեր։

Այսպէս, Խ. Միութիւնը սկիզբէն ի վեր կը պնդէ որ երաշխաւորութեան տակ առնուին, նաեւ, պալթեան երեք երկիրները,— Ֆինլանտա, Էսթոնիա եւ Լիթուանիա։

Անգլիա նախապէս չէր ուզեր շատ ընդլայնել իր յանձնառութիւններուն ցանկը, մանաւանդ որ երեք պետութիւններն ալ կը մերժեն որ եւ է երաշխաւորութիւն։ Բայց ի վերջոյ հաւանութիւն յայտնեց, «սկզբունքով»։ Կը մնար ձեւ մը գտնել։

Ինչպէս կ'երեւայ, այդ ձեւն ալ գտեր են,— երաշխաւորութիւն ընծայել յանկարծ, արձանագրելով ատենագրութեան եւ ոչ թէ դաշնագրին մէջ, եւ առանց զատ - զատ յիշելու երեք երկիրները։

Մոսկուա կը մերժէ այս ձեւը, պահանջելով երեք երկիրները յայտնապէս արձանագրել զինակցութեան դաշնագրին մէջ, իբրեւ ենթակայ երաշխաւորութեան։

Չար բերաններ կ'ըսեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը յատկապէս կը պնդէ այս կէտին վրայ, որպէսզի պատրուակներ ունենայ միջամտելու այդ երկիրներուն մէջ, որոնք նախկին Ռուսաստանի մաս կը կազմէին։

Չէ՞ որ, երաշխաւորութեան բերումով, եւ իբրեւ սահմանակից պետութիւն, իրաւունք պիտի ունենայ զինուորական խորհրդակցութիւններ կատարելու տեղին վրայ, եւ հետեւաբար խառնուելու նաեւ ներքին գործերու...

Արդ, երեք փոքր պետութիւնները ամէնէն աւելի այդ հեռանկարէն կը վախնան։ Մանաւանդ որ, Գերմանիան ալ կրնայ պատրուակներ փնտռել, իր կարգին միջամտելու, հետեւաբար եւ չէզոքութիւնը խախտելու համար։

Միւս կողմէ, Մոսկուա կը դժկամակի փոխադարձաբար երաշխաւորութիւններ ստանձնել Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի մասին, առարկելով թէ անոնք դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատած չեն իրեն հետ։

Եւ ահաւասիկ նոր պահանջ մը,— Խ. Միութիւնը կ'ուզէ որ Ռումանիա եւ Թուրքիա երաշխաւորեն իր հողային ամբողջութիւնը։ (Գէթ այդպէս կը գրեն կարգ մը թերթեր)։

Թուրքիոյ պարագան մասնաւոր դժուարութիւն մը չի ներկայացներ, քանի որ Մոսկուա եւ Անգարա զինակիցներ են 1920էն ի վեր, եւ սահմաններն ալ վերջնապէս ճշդած (ի վնաս հայ ժողովուրդին)։ Իսկ Ռումանիա լուրջ պատճառներ ունի գգուշանալու։

Այսպէս կամ այնպէս, հարցը այն է որ Մոսկուա հաւատարմօրէն կը հետեւի ռուսական առածին,— «Սը՛չաս» — «Հէնց էս բոպէիս»։ Ուրիշ խօսքով, կը ջանայ ձգձգել եւ ժամանակ շահիլ, ոռճալ անվերջ, կարելի առաւելութիւնները ապահովելու համար։

Ուրիշ պարագայ մը եւս,– ինչպէս «Թան»ն ալ դիտել կու տար, Մոսկուայի մէջ այն համոզումը կը տիրէ թէ ժողովրդավար երկիրները բացարձակապէս պէտք ունին իրենց օգնութեան, հետեւաբար, կ'աշխատին սուղ ծախել իրենց աջակցութիւնը, միշտ նոր առարկութիւններ յարուցանելով։

Թերեւս աւելի ճիշդ կ'ըլլար ենթադրել թէ՝ Լոնտոն եւ Փարիզ կը վախնան որ Մոսկուա հրապուրուի գերմանական խայծերէն, նոր անակնկալի մը առջեւ դնելով աշխարհը։ Ուստի կը հանդուրժեն բոլոր ձգձգումներուն, հաւատալով վերջնական ելքին – զինակցութիւն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԻՇՏ ԿԸ ՍԱԿԱՐԿԷ

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷ՞Ն ԱԼ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

ՍՐՏՆԵՂՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Խ. Միութեան նոր պատասխանը խոր յուսախաբութիւն պատճառած է Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ։

Մոսկուա «սկզբունքով» կ'ընդունի զինակցութեան գաղափարը, բայց մանրամասնութեանց մէջ այնքան առարկութիւններ կը ներկայացնէ որ յոյս չկայ արագ ելքի մը յանգելու։ Ամէն պարագայի մէջ, իրագէկներ կանխահաս կը նկատեն այն լուրը թէ զինակցութիւնը պիտի կնքուի այս շաբթու։

Բաղդուած տեղեկութեանց համաձայն, Ֆրանսա եւ Անգլիա հաւանած են երաշխաւորութիւն ընծայել պալթեան պետութեանց — որոնք միշտ կը մերժեն — սակայն կ'ուզեն որ այդ պարագան գաղտնի մնայ, արձանագրուելով դաշնագրին կցուած ատենագրութեան մէջ։ Մոսկուա չընդունիր այս պայմանը, եւ կը պահանջէ որ երեք պետութիւնները — Ֆինլանտա, Էսթոնիա եւ Լիթուանիա — յայտնապէս յիշուին դաշնագրին մէջ։

Ցետոյ, Ֆրանսա եւ Անգլիա կ'առաջարկեն որ Խ. Միութիւնը իր կարգին երաշխաւորէ Հոլանտայի եւ Զուիցերիոյ անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը։ Մոսկուա կը դժկամակի ընդունիլ այս պայմանը, առարկելով թէ այդ երկու պետութիւնները չեն ճանչցած խորհրդային իշխանութիւնը եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ չունին իրենց հետ։ Դժուարութիւն մը եւս,— Մոսկուա կը պահանջէ աւելի յստակօրէն եզանակով մը սահմանել անուղղակի յարձակման պարագան։

Ինչպէս բաւեր, պալթեան երեք պետութիւնները կը մերժեն երաշխաւորութիւնը, վախնալով հետեւանքներէն։ Փարիզի հոլանտական դեսպանն ալ առջի օր Ֆրանսայի արտաքին նախարարին ներկայանալով, բացատրեց թէ իր երկիրը չուզեր ընդունիլ Խ. Միութեան երաշխաւորութիւնը եւ թէ այդպիսի յանձնառութիւն մը պիտի նշանակէ խախտել Հոլանտայի չէզոքութիւնը։

Խ. Միութեան ձգձգումները այնքան գէշ ազդած են որ, Փարիզի մէջ կասկածողներ կան թէ Մոսկուա չուզեր զինակցութիւն կնքել։ Կիսապաշտօնական «Թան»ն անգամ կը արտայայտէր իր երէկուան խմբագրականին մէջ.

— «Դատելով Մոսկուայի բանակցութեան մեթոտներէն եւ խորհրդային մամուլի լեզուէն, մարդ կը կարծէ թէ ռուսական աջակցութիւնը բացարձակապէս անհրաժեշտ է ժողովրդավար պետութեանց եւ թէ Քրեմլինի վարիչները պէտք է գայն ընծայեն ամէնէն սուղ գնով։ Արդ, ինչպէս բացատրած ենք արդէն, իրականին մէջ գլխաւորաբար Ռուսիոյ շահն է որ կը պահանջէ ամէն արգելք դնել Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ դէմ կատարուելիք որ եւ է նախայարձակման, քանի որ այդ երկու երկիրներուն մէջէն է որ ուղղակի սպառնալիքի պիտի ենթարկուին Խ. Միութեան սահմանները»։

*** Զուիցերիոյ թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը որ եւ է պաշտօնական տեղեկութիւն ստացած չէ երաշխաւորութեան մասին։ Այս երկիրն ալ վերապահ դիրք մը բռնած է, ճանչցած չըլլալով խորհրդային իշխանութիւնը։

*** «Էքսչէյնճ»ի Լոնտոնի թղթակիցը բացատրելով բանակցութիւններու ձգձգումը, կ'ըսէ թէ Խ. Միութիւնը պահանջած է որ Թուրքիա եւ Ռումանիա եւս երաշխաւորութիւններ ընծայեն իր հողային ամբողջութեան մասին։ Թղթակիցին կարծիքով, թրքական երաշխաւորութիւնը անկարելի չէ, քանի որ Մոսկուա եւ Անգարա շատ լաւ են իրարու հետ։ Բայց Ռումանիոյ կացութիւնը տարբեր է։ Պուքրէշի կառավարութիւնը տրամադիր չէ որ եւ է երաշխաւորութիւն ընծայելու Խ. Միութեան, ոչ ալ ընդունելու իր արեւելեան հարեւանին երաշխաւորութիւնը։ Մանաւանդ որ Ռումանիա եւ Լեհաստան փոխադարձ աջակցութեան համաձայնութիւն մը կնքած են, ի նախատեսութիւն ռուսական յարձակումի մը։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵ՞Ը

Ինչպէս բաւեր, խորհրդային պատասխանը մեծ յուսախաբութիւն պատճառած է Լոնտոնի մէջ եւ թերթերը յոռետես ենթադրութիւններ կ'ընեն։ Բայց կառավարութիւնը կը յուսայ ելքի մը յանգիլ, անվհատ շարունակելով բանակցութիւնները։ Այժմ կը քննուի ռուսական պատասխանը եւ նոր հրահանգներ պիտի տրուին Անգլիոյ մասնաւոր բանագնացին։

Միւս կողմէ, Չէմպըրլէն ծրագիրներ կ'որոճայ, կառավարութեան կազմը զօրացնելու համար։ Կարգ մը թերթեր կը պահանջեն ծովային նախարարութիւնը յանձնել Չըրչիլի, եւ Չէմպըրլէն ալ համաձայն կ'երեւայ, աղդելու համար Հիթլէրի վրայ։ Չըրչիլ այդ պաշտօնը կը վարէր 1914ին ալ։ Թէեւ 64 տարեկան է այժմ, բայց ամէնէն յարմար թեկնածուն կը համարուի, իբրեւ կորովի կազմակերպիչ։ Չըրչիլ զանազան պաշտօններէ վերջ ծովային նախարար նշանակուեցաւ 1911ին եւ իր աշխատանքին շնորհիւ էր որ 1914ին անգլիական նաւատորմը կազմ եւ պատրաստ կը գտնուէր։ Պատերազմի վերջին շրջանին ռազմանիւթերու նախարարութիւնը կը վարէր, յետոյ կարգով եղաւ պատերազմական եւ գաղթային նախարար։ Տրամադրութեամբ հակազդեցման է եւ Ֆրանսասէր, ճիշդ հակառակը Լոյտ Ճորճի։ Եւ ինքն էր որ ամիսներ առաջ հրապարակաւ կը թելադրէր զինակցիլ պալքանեան պետութեանց եւ մանաւանդ Թուրքիոյ հետ։

*** Անգլիոյ պատերազմական նախարարին Փարիզ այցելութեան առթիւ հացկերոյթ մը սարքուեցաւ առջի օր։ Նախարարը ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ երկու երկիրները միեւնոյն նպատակները կը հետապնդեն։ «Թող աշխարհ գիտնայ թէ երկու երկիրները կը հաւկնան իրենց նետուած մարտահրաւէրին հանդամանքը։ Մենք կ'ապրինք իբրեւ ընկերներ եւ եթէ հարկ ըլլայ, պիտի մեռնինք իբրեւ ընկերներ»։ Ցետոյ խօսելով Անգլիոյ պատրաստութեանց զինուորութեան մասին, որ միայն չորս տարի գործադրուած է. 250 տարուան ընթացքին, ըսաւ թէ արդէն իսկ զինուորագրուած են 400,000 երիտասարդներ եւ թէ մէկ տարիէն Անգլիա կազմ եւ պատրաստ պիտի ունենայ մէկ միլիոն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Գալն ու երթալը մէկ եղաւ։ Շաբաթ երեւցաւ, կիրակի մեկնեցաւ։

Հեռաձայն մը՝ շաբաթ առտու, ժամադրութիւն տեսնելու համար «Յառաջ»էն։ Անցայտրանին մէջ ըլլալով, համաձայնեցանք հանդիպիլ Րաֆֆի լսարանի երեկոյթին մէջ։

Երեկոյթը տեւեց երեք ժամ, բայց օրովհետեւ շատեր կ'ուզէին խօսիլ իրեն հետ, գանէ բան մը հարցնել, տամէն մէկուն երեք վայրկեան ալ չինկաւ։

Երբ ներս մտաւ սրահէն, ընկերակցութեամբ Ա. Խատիսեանի, կարծես մեր տղաքներէն մէկն էր։ Բարեւ մը բոլորին, առանց սեթեւեթի, եւ գնաց նստաւ իր տեղը։

Հայ տղայ մը, բառին հարազատ առումով։ Ճակատը լայն, աչքերը սուր, շարժումները աշխոյժ։ Ոչինչ ամերիկեան կամ օտարական։

Դիմագիծն ալ հայկական, տաք եւ պայծառ։

Առաջին հարցումս հայերէն էր արդէն, իբրեւ փորձ։ Որոշեր էի անգլիերէնի օգնութեան կանչել կարելի եղածին չափ ուշ։ (Թարգմանութեան մէջ ալ այդպէս չե՞նք ըներ)։

Երբեք պէտք չմնաց այդ օգնութեան, եւ Սարոյեան բոլորին ալ պատասխանեց հայերէն։ Մինչեւ անգամ իր ճառը խօսեցաւ հայերէն, անշուշտ ինքնուրոյն շեշտով մը։

Շրջապատին ծանօթանալէ վերջ, ուզեց յուշատետրին մէջ արձանագրել կարգ մը անուններ։ Մա՛րդ չէր ճանչնար, բայց կ'ենթադրէր թէ յայտնի դէմքեր են այս եւ այն։

Եւ ահա կը թնդայ երգչախումբը, ափյափոյ կազմուած՝ Սիփան – Կոմիտասի ներկայ անդամներէն։

Սարոյեան աչք եւ ականջ կտրած է։ Երկու խօսք ալ, եւ այս անգամ մեներգ մը,— «Երկինքն ամպել ա»...։

Սարոյեան կը խանդավառի եւ կը ծափահարէ։

— Կը հասկնա՞ք երգերուն բառերը։

— Ոչ ամէնը, բայց սրտովս, հոգիովս՝ ամբողջապէս (եւ կը ցուցնէ սիրտը)։

Եւ երբ անգլիերէնի կը թարգմանեմ «Երկինքն ամպել ա»ն,— աչքերը կը շողան։ Կ'ըսես՝ խորհուրդ մը կը ծաղկի դէմքին վրայ։

— Իսկ ճառե՞րը։

— Այո, կ'ըմբռնեմ իմաստը, բայց ոչ ամբողջ խորութիւնը։

— Ու՞րկէ սորվեցաք հայերէնը։ Կարդալ – գրել ալ գիտէ՞ք։

— Կարդալ – գրելը չեմ գիտեր։ Խօսիլը սորված եմ մայրիկէս։

Խատիսեան պատմեց թէ ժամերով հարցումներ ուղղած եւ գրի առած է հայկական հանրապետութեան պատմութիւնը։

Այս տողերը գրողը ճառ մը խօսած էր, յիշելով Ֆրանց Վերֆէլի խօսքը,— «Հայ ըլլալը անկարելութիւն մըն է»։

Երբ կարգը իրեն եկաւ ճառելու, Սարոյեանի առաջին խօսքն եղաւ.

— «Անկարելի է Հայ չըլլալ...»

Եւ խնդրեց որ նորէն երգեն։ Նոյն իսկ մատով կը ցուցնէր այս ու այն երգիչը։

Կէս գիշերը անցած էր արդէն։ Սրահին լոյսերը կը մարէին։ Ու մինչ ներկաները Սարոյեանը կը փնտռէին հրաժեշտ առնելու համար, տեսանք որ երգիչներու խումբի մը հետ առանձնացած, իրենց ալ կ'երգէ։

— Սարը սարի նման չէ...

Անտէ՞ր ժողովուրդ։ Քու պատմութիւնդ ալ նման չէ որ եւ է պատմութեան...

ՎԱՀԷ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԲՈՂՈՔԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԼՔՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

«ՅՈՒՆԻՍ 23Ը ԱԶԳ. ՍՈՒԳԻ ՕՐ»

Սուրիոյ ազգ. խմբակցութիւնը (Պլօք) բուռն բողոքագիր մը հրատարակեց, Սանճաքին լքման առթիւ։ Բողոքագիրը կ'ըսէ.

— «Ֆրանսա Սանճաքի խնդիրը կարգադրեց շատ ցաւալի կերպով, խլելով զայն մեզմէ եւ յանձնելով Թուրքիոյ, մինչդեռ քանիցս պաշտօնապէս խոստացած էր պաշտպանել Սուրիոյ սահմանները։ Քանի որ Ֆրանսական բանակը պիտի չպաշտպանէ մեր սահմանները, ինչո՞ւ կը մնայ մեր երկրին մէջ։

Ֆրանսացի քաղաքացէտները կ'ըսեն թէ Ֆրանսա, համաձայն հոգատարութեան ուխտին, պիտի պաշտպանէ քրիստոնեաները։ Սանճաքի յանձնումով Ֆրանսա ցոյց կուտայ թէ ճիշդ չէ այդ պնդումը, որովհետեւ Սանճաքի փոքրամասնութեանց շահերն ու իրաւունքները երբեք նկատի չառնուեցան։

Ֆրանքլէն Պուլյոնի օրէն սկսեալ, Ֆրանսացիները միշտ վիճող գտնուեցան Թուրքիոյ հանդէպ եւ աւելի զրգռեցին անոր ախորժակը։

Թուրքիա ոչ մէկ օր մտքէն անցուց գրաւել Սանճաքը, այլ միայն մշակութային առաւելութիւնները կը պահանջէր այդ շրջանին մէջ։ Ֆրանսա իր կամքով յանձնեց Սանճաքը։ Մենք դրացի Թուրքիան չենք մեղադրեր իր այս քայլին համար, որովհետեւ Թուրքերը շատ անգամ կրկնեցին բարեկամական յարաբերութեանց անհրաժեշտութիւնը երկու երկիրներու միջեւ։

Այս տխուր կարգադրութեան առթիւ, վիրաւոր սրտով կը բողոքենք Ֆրանսայի վարած քաղաքականութեան դէմ, որ մեր հայրենիքին թանկագին մէկ մասը յանձնեց ուրիշին։ Թող լաւ գիտնան Ֆրանսացիները որ իրենց այս քաղաքականութեամբ պիտի չկրնան ապահովել Թուրքիոյ բարեկամութիւնը. ընդհակառակն պիտի կորսնցնեն Արեւելքի մէջ իրենց ունեցած բոլոր շահերն ու ազդեցութիւնը։ Պաղարիմութեան կը հրաւիրենք ժողովուրդը եւ կը թելադրենք որ սակէ վերջ ապաւինի միայն իր ուժին»։

Տոքթ. Շահպէնտէր եւս բողոքագիր մը ստորագրած է, ուր կ'ըսէ.

— «Սուրիացի ժողովուրդ, Ֆրանսա համաձայնութեամբ քու հայրենիքէդ մաս մը նուիրեց Թուրքիոյ, առանց բան մը վճարելու քեզի, նոյն իսկ առանց քու գիտութեանդ... Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը չի կրնար պարտադրուիլ Սուրիոյ, որովհետեւ Սուրիացի ժողովուրդը եւ կառավարութիւնը քանիցս շեշտած են թէ պիտի չկրնան ընդունիլ Սանճաքի մասին գոյացած որ եւ է համաձայնութիւն։ Բուռն կերպով կը բողոքենք Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ կողմէ կազմակերպուած այս դաւին դէմ եւ կը յայտարարենք թէ Սուրիա կը պահէ իր բոլոր իրաւունքները Սանճաքին վրայ։ Եւ յունիս 23ը կը յայտարարենք ազգային սուգի օր, ամէն տարի տօնելու համար այդ թուականը, մինչեւ որ Սանճաքը վերադարձուի մեզի»։

*** Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ բազմաթիւ հայ եւ արաբ ընտանիքներ կը փախչին Սանճաքէն, լքելով իրենց հողերն ու գոյքերը։ Թուրքերը երեք նոր պահականոցներ հաստատած են Սանճաքի սահմանին վրայ։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ծովային փոխ – գործավար ծովակալ Իսաքով յայտարարեց, թէ Ռուսիա այժմ առաջին տեղը կը գրաւէ աշխարհի մէջ, սուզանաւային ուժի տեսակէտէ։ «Պատերազմի պարագային մենք պիտի ջախջախենք թշնամին՝ իր իսկ ջուրերուն մէջ»։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԹԷ՛ ԲԱՆԱԼԻ ԹԷ՛ Ճ՛ՄԲԱՅ

Ցաւօքի ընթերցող մը, նամակով մը կը յայտնէ թէ՝ «անգլեւթուրք գինակցութեան նուիրուած յօդուածներէն վերջինը կապարեայ ու ծանր «շըլլաղիծ» մըն էր նաեւ հայ մարդուն համար»։ Եւ, աւելցնելէ վերջ թէ՝ «կրնայինք այդքան իրապաշտ չըլլալ՝ այդքան անողոք չըլլալու համար», կ՚առաջարկէ որ «լայն ու աղատիչ կերպով խօսինք նաեւ այն տողի մասին որ հազի՛ւ յօդուածին վերջաւորին հանդիպեցանք եւ որով կ՚ըսէինք թէ հակառակ այս զինակցութեան Թուրքիան զերծ չէ վտանգէ»։

Կ՚ընդունինք, իրապէս, որ յիշեալ յօդուածը կրնար միայն մտահոգել հայ միտքը։ Բայց, երբեք համաձայն չենք, որ մենք իրողութիւնները չարաբանակենք գիտել կողմնակի։ Այս զինակցութեան առիթով, առանձին առանձին պիտի խօսինք Նեղուցներու եւ Սեւ Ծովի (Անգլիա եւ Ռուսիա), Պալքանեան Ուխտի, իտալեւթուրք եւ գերմանեւթուրք յարաբերութիւններու եւ այլ խնդիրներու մասին։ Կ՚արտայայտուինք նամակագրին դրած հարցի շուրջ հոս։ Մինչ այդ, սակայն, կ՚ուզէինք, ներկայ յօդուածով, չօ–չափել ուրիշ պարագայ մը զոր հարցումի ձեւով դրած էինք նախապէս։

Այսինքն,— Թուրքիա կրնա՞յ չէ–զոք մնալ։

Եւ, եթէ ստիպուած եղաւ կողմ դառնալ, ինչո՞ւ չմիացաւ Առանցքին։

Այս երկու հարցումները, սակայն, ըստ էութեան կը նոյնանան։ Վասն զի, ոչ միայն երկուքն ալ անկարելիութիւններ էին Թուրքիոյ համար, այլեւ՝ թէ՛ չէզոք չմնալը եւ թէ՛ Առանցքին չմիանալը արդիւնքն են միեւնոյն պատճառներուն։

Արդ, պետութիւն մը կողմ կը դառնայ երկու պատճառներէ մղուած։ Առաջին,— կը հետապնդէ որոշ ծրագիր մը՝ ի վնաս ուրիշի կամ ուրիշներու։ Եւ կ՚ապահովէ շահակիցներ։ Երկրորդ,— ենթակայ կ՚ըլլայ ուրիշի մը կամ ուրիշներու ծրագրին, ու կը փնտռէ՝ վտանգի ընկերներ։

Պարզ է, որ առաջին տեսակի պետութիւններէն չէ Թուրքիան։ Ու նոյնքան պարզ է, որ երկրորդ տեսակի պետութիւններէն է ան։

«Եէնի Սապահ», 5 Մայիսի թիւով եւ Հիւսէյին Ճահիտի ստորագրութեամբ, խօսելէ վերջ թէ՝ «Գերման կայսրութեան ծրագրած կենսական տարածութիւնը ամբողջ Օսմ. կայսրութիւնը պիտի ծածկէր», կ՚աւելցնէ.

— «...Վարչաձեւերը կը փոխուին, բայց ազգերն ու քաղաքականութիւնները իրենց ախորժակներէն, փառասիրութիւններէն չեն հրաժարիր։ Միթէ իրաւունք չունի՞նք հարցնելու թէ, Հիթլերի դիտումները կերպով առնոյշ թողած «կենսական տարածութիւն» ասացուածքին տակ Պալքաններն ու Թուրքիան ալ կա՞ն»։

Նոյն Հ. Ճահիտը 10 Մայիսին կը գրէր.

— «Պալքաններու մէջ՝ Գերմանիա մը՝ մեզի՝ Թուրքերուս համար միայն եւ միայն վտանգ մը կրնայ ըլլալ, որովհետեւ Պալքանները այնքան փոքր են, որ չեն կրնար «վերջին նպատակէտ» կազմել Գերմանիոյ համար։ Եթէ Գերմանիա Պալքանները արշաւէ, ատիկա միայն հանգրուան մը պիտի կազմէ անոր առջեւ»։

Միշտ նոյն Հիւսէյին Ճահիտը, ուրիշ յօդուածի մը օկէգրը կը խօսէր նաեւ Իտալիոյ մասին, ու կ՚ըսէր.

— «Իտալիա կը պնդէ թէ չեն յարգուած 1915ին տրուած խոստումները եւ այս պատճառաւ վշտացած է իր դաշնակիցներուն։ Ստիպուած ենք ըսել թէ Արեւելեան Միջերկրականը Ափրիկէի մէկ ամայի անապատը չէ։ Միջերկրականի արեւելեան ափերու վրայ կան իրենց անկախութեան չափազանց կապուած ազգեր, որոնք ամէն զոհողութեան պատրաստ են՝ օտար ազդեցութեան եւ տիրապետութեան չենթարկուելու համար»։

Շատ աւելի առաջ, Մ. Զէքէրիա Թուրքերէն Թանի մէջ կը գրէր (3 Դեկտ.).

— «Դէյլի Արեւելք քաղաքականութիւնը, որուն կը հետեւէր Գերմանիա՝ 1914էն առաջ, նացի վարչաձեւին օրով վերակենդանացաւ։ Եւ, մեծ պատերազմին շարժառիթներէն մէկն ալ այս քաղաքականութիւնը եղաւ, որուն այսօր սկսած է հետեւիլ նացի Գերմանիան»։

Ուրեմն, կրկին «Տրանկ Նախ Օսթէն»...

Եօնուս Նատի, Ճումհուրիէթի մէջ կը գրէր.

— «Գերմանական միութիւնը մինչեւ Դանուբի աւազանը իջած է։ Ներկայիս Միջերկրականը անապահով է։ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ զինակիցը՝ ծափով կը շարունակէ Չինաստանի գրաւումը։ Այնպէս կ՚ենթադրուի որ Ռուսաստան չի կրնար տեղէն շարժիլ»։

Եօնուս Նատի այս տողերը կը գրէր 1938 Մարտ 17ին։ Կրնաք 1918ը 1919ի փոխել, ու Մարտը Յուլիսի՝ բայց իր մտահանչած կէտերէն բա՛ն փոխած չենք ըլլար...

Այսպէս, ուրեմն, աւելի քան տարի մըն է, որ թուրք թերթերը կը խօսին ոչ թէ միայն իտալական վտանգի, այլ իտալական ու գերմանական վտանգի մը մասին։ Եւ, գիտակ այդ զոյգ վտանգներու մեծութեան, ահազանգ կը հնչեցնէին.

— «Այդ բարբարոսները պիտի կըլլեն անոնց, խեղճ ազգերը եւ անոնց կարգին նաեւ մեզ...։ Պիտի փնտռե՞նք...»։

Այս լուրջ մտահոգութիւնը կար արդէն, երբ տակաւին Չեխոսլովաքիան ամբողջովին գրաւուած չէր, ու Իտալիան իր ոտքը նետած չէր Պալքաններու,— Ալպանիա։

Այս երկու դէպքերէն վերջ, բնականաբար աւելի որոշ ու աւելի արագ թափ պիտի ստանար ծրագրեալ արշաւանքը։ Որովհետեւ, Ալպանիոյ գրաւումով, Իտալիա կը դառնար Պալքաններու մէջ մեծագոյն ազդակը։ «Քաղաքական ազդեցութեան» խնդիր մը չէր այլեւս։ Այլ՝ «կենսական տարածութեան» հարց մը։ Միւս կողմէ, Ռումանիա զինաթափ կ՚ըլլար փաստօրէն։ Եւ Իտալիա անվերջ կ՚աւելցնէր իր զինուորական ուժերը՝ Երկոտասան կղզիներուն մէջ։ Նաեւ Լիբիա (ռազմագիտական տեսակէտով ուշագրաւ է, ապահովաբար, որ մինչ Գերմանիա կը ջանար թափանցել Ռումանիա, Իտալիա իր զինուորական համախմբումները կ՚ընէր 1) Ափրիկէի ափը՝ աւելի ուղիղ գիծով անցնելու համար Փոքր Ասիան, եւ 2) Ալպանիա՝ նոյնքան ուղիղ գիծով անշարժութեան մատնելու համար մասնաւորապէս Յունաստանը,— զինակիցը Թուրքիոյ)։

Աւելցնենք, որ, այս դէպքէն առաջ, երբ Չէյմպըրլէն Հռոմ այցելեց՝ իտալեւֆրանսական վէճի տակ օրերուն, ընկերքի ունեցաւ ուրիշ մտահոգութիւն մըն ալ.— Ալպանիան, հետացնելու համար իտալական ալքը Արեւմտեան Միջերկրականէն, կը համաձայնէր Իտալիան գոհացնել Արեւելեան Միջերկրականի մէջ, ընթացք տալով 1915ի դաշնագրի գործադրութեան։

Ուրեմն, կար.— 1) իտալական ծրագիրը՝ 1915ի դաշնագրով. 2) գերմանիոյ վերանորոգուած ծրագիրը. 3) իտալեւանգլիական համաձայնութեան մը հաւանականութիւնը։

Միւս կողմէ, Իտալիա եւ Գերմանիա կ՚աշխատէին արագ ու լայն կերպով թափանցել Թուրքիա։ Կը յիշուի տեղթ. Ֆոնքի այցելութիւնը Ենկիւրի։ Գերմանական վարկը։ Եւ, Ֆոն Փափէնի նշանակումը՝ իբրեւ դեսպան։

Թուրքիա ըսելը՝ Տարատնէլ ըսել է։ Երբ Նեղուցները փակ են, Ֆրանսան ու Անգլիան չեն կրնար կապ ունենալ հաբուային Ռուսիոյ հետ։ Թուրքիա՝ յարելով Գերմանիոյ, ինքնին կը քայքայուէին Պալքանեան եւ Սատտապատի Ուխտերը։ Իսկ ատիկա կը նշանակէ Համպուրկ – Պաղտատ։

Իտալիոյ համար՝ Թուրքիան՝ (Փոքր Ասիա) անմիջական եւ միակ պահանջն էր, որ կարելի կրնար ըլլար,

Գերմանիոյ համար՝ Թուրքիան՝ կայսրական ծաւալումին միակ ճամբան էր։ Չմոռնանք նաեւ որ Թուրքիա ամէնէն մօտիկ վայրն է քարիւղի երկու շտեմարաններուն,— Իրանի եւ Իրաքի։ Իսկ Պոլիսը միշտ կը մնայ բանալին այն ճամբաներուն, որոնք դէպի այդ երկիրները կը տանին, ինչպէս եւ, ցամաքէն, դէպի Սուէզ։

Միւս կողմէ, Իտալացիները քանի մը տարիէ ի վեր, Պուլկարներն ու Սերպերը կը մղէին դէպի Յոնիական ծով՝ ի վնաս Յունաստանի։ Արդ, Յոնիական ծովը Թուրքիան է։ Աւելի ճիշդ՝ Թուրքիոյ «Մանշ»ը։

Այս պայմաններուն մէջ, Թուրքիոյ կամքէն կախում չունէր՝ չէզոք մնալը։ Ինք անխուսափելի նշանակէտ մըն էր։ Ու որեւէ կասկած չկար այդ մասին։ Անվիճելի էր, նայնիսկ, որ «վըտանգը դուռը հասած էր»։ Ենթակայ՝ ծրագրի մը, ստիպուած էր բախտակից փնտռել։ Ուրեմն, հարկ էր կողմ ըլլալ։ Դառնալ Առանցքի՞ն։ Ենկիւրի գիտէր թէ Գերմանիոյ հետ ըլլալ՝ կը նշանակէ երկիրը գերմանական գաղթավայր դարձնել. «Պատերազմին եթէ Գերմանիա յաղթական ելլէր, օսմանեան կայսրութիւնը գերմանական գաղթավայր մը պիտի դառնար»— կը խոստովանէր դեռ վերջերս, թուրք հրապարակագիր մը։

Տնտեսական վարկը, Ֆոնքի կողմէ, կը ձգտէր արդէն այդ նպատակին։ Ցետոյ, Թուրքիա կ՚ուզէր կանխել անգլեւիտալական համաձայնութիւն մը — որ բնաւ անհաւանական չէր ու նաեւ այսօր բնաւ անհաւանական չէ — արեւելեան Միջերկրականի հարցերուն շուրջ։ Ուրեմն, ծոցէն և գերմանական ծրագրին ընդդէմ, սպառնալիքներէն զերծ մնալու, Թուրքիա անհրաժեշտ կը գտնէր Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գործակցութիւնը։

Ճարելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, Թուրքիա, ուրեմն, ոչ թէ կամովին կերպով չէզոքութիւնը, այլ հարկադրաբար հակեցաւ կողմերէն մէկուն։ Ու միացաւ անգլեւֆրանսական ճակատին, որովհետեւ միանալով Առանցքին՝ փաստօրէն պիտի կլանուէր անիկէ, մինչ, այս կերպով, պաշտպանութեան գոնէ երաշխիքը ունի։

Ենկիւրի, ուրեմն, իր այս քայլով, Թուրքիոյ հարցը տարաւ դրաւ՝ մեծ պայքարի շրջանակին մէջ։ Ինք՝ աշխարհագրական իր դիրքով՝ հոն էր արդէն, ըլլալով բանալի եւ ճամբայ։ Հոն անցաւ նաեւ քաղաքականութեամբ։ Որովհետեւ, աշխարհագրութիւնն է որ քաղաքականութիւններ կը թելադրէ։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԽՄԲ.— Ի պատասխան մեզի եղած հարցումներու կը յայտնենք թէ բրքակաւ բաժնի մեր երկու աշխատակիցները, Դէօ եւ Իշխանեան միեւնոյն անձերը չեն։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Սիբելի Վահէ, քանի մը օր առաջ, Արուչին հանդիպած էի, հետը տանելու եւ, կարեւոր գործի մը համար է. արուարձանն երթալու համար։

Արո՞ւշը,— մեր բոլոր ակնկալութիւնները իրականացուց եւ, լաւագոյն հայրենասէր մը դուրս եկաւ։ Մինակ, քիչ մը... Սակայն, հոգ չէ։ Ամէն մարդ ալ անպայման թերութիւն մը կ՚ունենայ։ Այդ անոր թերութիւնը թող ըլլայ։ Մնաց որ, վերջերս ջանքեր կը թափէ սրբագրելու։

Երբ իրենց այցելեցի, անմիջապէս յիշեց քեզ։ Այն օրուան մեր չենուֆիւնը ... իրենց տան մէջ։ Եւ այն խօսքը թէ՝ «Մեր ընտանիքին մէջ միայն ես բաղաձայն եմ ...»։

Սակայն, կ՚ըսէր Արուշ, դարձեալ շատ աղուոր երգից։ Ցեյեց մասնաւորապէս հետեւեալը զոր այնքան եռանդով երգեցիր այն օրը.

Էս օր ուրբաթ է պաս է,
Դէ՛, եէ՛, զըՙնգը, զըՙնգը, դէն եէյան,
Սըրտիկ արծաթէ թաս է։
Դէ՛, եէ՛յ, զըՙնգը, զըՙնգը, դէն եէյան,
Սըրտիկ, մոլուլ մի մընայ,—
Աշխարհ մարդու չի՛ մընայ։

Չէր մոռցած նաեւ իր մօր այն եռանդը,— երբ իմացաւ որ մայրիկդ կ՚ապրի տակաւին, Ս. գիրքի թերթիկ մը առնելով աճեպ վազեց դուրս ելլելու տանն ու բաւ.

— «Քանի որ մայրիկդ ողջ է տակաւին, այս թերթիկը իրեն տար, թող կարդայ...»։

Չե՞ս գիտեր, որ անցեալը միշտ անոյշ կ՚ըլլայ։ Ու այդ օրը, Արուշ վերյիշելով այս փոքրիկ յուշը, խնդալու առիթ մը ստեղծած եղաւ մեզի։

Մոտաւորապէս կէս ժամուան ճամբայ է Է. արուարձանը մեր բնակավայրէն, ու մենք քալելով կտրեցինք զայն։

Կիրակի առտու մըն էր, եւ օրն ալ աղուոր ու արեւոտ։

Կարեւոր գործի մը համար քարեկամ մը պիտի տեսնէի։ Սակայն, զինքը տունը չգտնելով, կը դիմենք ցոյց տրուած սրճարանը։

Գիտես որ, ես տարին չորս անգամ միայն սրճարան կը մտնեմ,— երկու անգամ ձմեռը, մէկ անգամ գարունը, ու մէկ անգամ ալ աշունը։ Ամառըրըրնաւ գործ չունիմ հոն։ Սակայն բացառութիւններ կ՚ըլլան երբեմն, ինչպէս այդ օրը։

Ներս կը մտնենք Արուշին հետ։ Հազիւ կրնանք քառորդ պարապ սեղան մը գտնել, ու աթոռի վրայ յենելու համար կը սեղմուինք անկիւն մը։ Սրճարանի 13 սեղաններն ալ — ամէն մէկուն վրայ 3 — 4 հոգի — գրաւուած են հայ երիտասարդներու կողմէ։ Միւսխորի թանձր ծուխը այնպէս մը պատած է, որ, քանի մը սեղան անդին եղածները չես կրնար ճանչնալ։ Եւ մեր երիտասարդները այս ամառուան արեւ – քարի օրով լեց – ուած են այստեղ՝ «պլօթ», «փինէ – քիլ» ու «Բոժ»ի կը դարձնեն անդադար

Հազիւ տասը վայրկեան էր որ ներս մտած ենք, արդէն մեր աչքերը սկըսան ժպտալ։ Ի՞նչպէս կ՚անցնեն ամբողջ օրը այստեղ...

Սեղաններուն վրայ կը տեսնես մոխրամանները, որոնք լեցուած են մոխիրով ու գլանիկի աւելցուքներով, — աւելի աղբամաններու կը նմանին քան թէ մոխրամաններու ...

«Փերնօդ», գինիի ու գարեջուրի շիշերն ու գաւաթներն այնքան ալ խիտ չեն... բայց, դարձեալ եթէ հաշուելու ըլլաս միայն սեղաններուն վրայ եղածները, հարիւրնոցէ մը աւելի գումար կը բռնէ։

Մեր բարեկամը դեռ «փառքին»․․ չէ լրացուցած, ու մենք կը սպասենք իրեն։

Արուշը կը կանչէ սրճեփը ու ճանոյց բան մը կ՚ապսպրէ։ Իսկ ես, ուշադրութեամբ կը զննեմ շուրջս, լեզուի տեսակէտով կատարեալ բաբելոն,— հայերէն, ֆրանսերէն, բայց ամէնէն շատ թուրքերէն...

- Սէնթանի, պլօթ, բիէրս ·
— Ես ալ ուզեմ բիէրս մը...
- Քուկդ ինչ՞ն է...
Երկրորդ եղանակ մը.
— Զորս ինեասըր հինգ մը կ՚ըսեմ չիփիքիս ..
— Հինգ մըն ալ ես կուտամ ...
— Հինգ յիսուն ...
— Շատ առաջ մի երթար, վերջը տակ կուտանք ...
Երրորդ եղանակ մը.
— Տասը ինծի գրէ, քսանը մէկ հայկին...
— Թող գրէ, բայց, այդպէս խաղ չեն խաղար...
— Դիմացինիդ լաւ նայէ ...
— Ջօճուխի հետ գործ չունիմ

Ես հոս գրի խօսուած խօսքերուն ամենէ՛ն տեսակներէն փունջ մը միայն...։

Ու մենք տակաւին կը սպասենք մեր բարեկամին...։

Մեր մօտիկը՝ սեղանի մը շուրջ կը գտնուին երեք հոգի։ Իրենց աղէկ գոց նարտի տուփ մը կայ, ու երկու հատ ալ սուրճի գաւաթ։ Մէկը երիտասարդ մըն է, խորասուզուած սրճարանատիրոջ «Ցառաջ»ին էջերուն մէջ։ Առջեւը սուրճի գաւաթ մը անդամ չերեւար... միւս երկուքը վաթսունհոգէ մը պակաս չեն, եւ թաղուած են տխուր խոսակցութեան մը մէջ, Ուշադրութիւնս կը յարեմ։ Անոնց դիմագիծերուն վրայ այնքան տխուր պատկերներ կը տեսնուին։ Մանաւանդ մէկը, որու ճակտին վրայի կնճիռները հերկուած արտի մը ակօսներուն կը նմանին։ Հասա գլանիկները ծխախոտերու ծայրերուն անցուած կը ծծեն անյագ։ Մուխի ծուխն մէկ անգամ դուրս չեն տար առաջին անգամ։ Եւ, ինծի այնպէս կը թուի թէ այդ հասա ծուխի գուլաները հինգ վայրկեան ետք դուրս կուգան զօրաւոր արտաշնչումով մը։ Անոնցմէ կքած կ՚երեւան, ոչ այնքան տարիքէն որքան կարօտի ծանրութեան տակ։

— «Խօսէ, Վարդան աղբար, խօսէ...»

Ու կը խօսի Վարդան աղբարը, երբեմն հառ, ախ քաշելով։ Եւ կարծես թէ հոգին է որ կը քանդուի խօսած պահուն.

— «Ամերիկայէն Կովկաս», Կովկասէն Կիլիկիա... Ու ահա 15 տարին ալ անցաւ հոս։ Ե՞րբ պիտի վերջանայ մեր այս Գողգոթան, պանդխտութիւնը։ Մենք այս երկիրները պիտի չգայինք։ Մեր մէկ միլիոնը թաղել հոս, մեր հողերէն, մեր հայրենիքէն դուրս պիտի չըլլէինք... մե՞զ ալ պիտի ջարդէին, թող ջարդէին ...։

Ու կը նայիմ, կը նայիմ չարանայ աչքերս չորս դին պտտցնելով.— Ու երկու երեցները իրենց վիշտերուն մէջ կը լողան հառաչելով։ Իսկ երիտասարդները, բոլորովին անձնատուր թղթախաղին, ամէն բան մոռցած կարծես։

Եւ ասոնք բոլորն ալ Ապրիլեան սերունդէն են... Ահա այսպէս կը հայանդդգալաբար, սրճարաններու ապաստանուած օրին ու գործարաններու խղոտ մեքենաներուն տակ։

Մենք, դաշտի, մաճի ու մաճկալի ժողովուրդ, կրնա՞նք այս կեանքին դիմանալ։

Ու ես, որ հոն գացած էի գործի մը համար բարեկամ մը տեսնելու, մոռցայ ամէն բան այդ վայրկեանին։

ՉԱՐՄԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւանի նոր յաջողութիւն

Ցունիսի վերջերը, Երեւանի համալսարանին մէջ թէզ ներկայացուցին.

1— Բ. Ցարուէթիւնեան, նիւթ ունենալով «Վանական մեծ տնտեսութիւնը Հայաստանի մէջ»։ Քննիչ մարմին՝ Փրոֆ. Խ. Սամուէլեան եւ Դ. Գաբրիէլեան։

2— Գ. Ցակոբեան, նիւթ ունենալով «Ներովացման գերը հացահատիկի եւ գետնախնձորի բերքը բարձրացնելու տեսակէտով, Սեւանի աւազանին եւ Զանգի գետին վերի հովտին մէջ»։ Քննիչ մարմին՝ Փրոֆ. Գ. Աղաջանեան եւ Փրոֆ. Հ. Բեդէեան։

3— Գ. Աւագեան, նիւթ ունենալով «Մարսեր Լէնինականի տափաստաններուն մէջ»։ Քննիչ մարմին՝ Փրոֆ. Ա. Տէր – Պօղոսեան եւ Մ. Տէր – Միքայելեան։

*** Երեւանի համալսարանի տնօրէնութիւնը ժամուլին տուած է ընդունելութեան քննութիւններու մասին պայմանները։ Առկէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

1— Բնագիտութեան եւ մաթեմաթիքի ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ գիտութեանց մասին. Ա) Բնագիտութիւն, Բ) մաթեմաթիք, Գ) աստղագիտութիւն...

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Սպարապե՞տը... այո՛, ես մոռացայ։ Այս դաղտնիքների մասին, վեհափառ Տէր, չպիտի յայտնես նրան ոչինչ։

— Ի՞նչ պատճառ բերեմ ուրեմն Բագարանից հեռանալու համար։

— Ես արդէն պատճառը յայտնեցի նրան։ Դու գնում ես Դուին՝ կաթողիկոսարանը Ռստիկանի յափշտակութիւնից ազատելու համար։

Վեհափառը բաւարար գտաւ այդ առարկութիւնը եւ պայման դրաւ իշխանի հետ՝ ելնել Բագարանից երրորդ օրը։ Իսկ մինչեւ այն՝ իշխանը պիտի պատրաստէր իւր մարդիկը, որոնք կը միանային կաթողիկոսի հետեւորդներին Շնողոց անտառում եւ նրանց հետ միասին կ՚ուղեւորուէին Դուին։

Նոյն օրը եղաւ հրաժեշտ տուաւ Մարզպետունին Աշոտ Սպարապետին եւ իւր թիկնապահների հետ ուղղուեցաւ Գեղայ լեռները։

Բ.

ԵՐԵՔ ԿԷՏԻ ՎՐԱՑ

Հազիւ Մարզպետունի իշխանը հեռացաւ Բագարանից, եւ ահա Սպարապետը դիմեց Միջնաբերդ, նրա դղյակում բուն պատճառը կաթողիկոսից իմանալու։ Բայց որովհետեւ համոզուած էր թէ՝ վերջինս նոյնպէս կարող է ծածկել այդ իրանից, ուստի որոշեց դիմել խորամանկութեան։

— Իշխանի մտադրութեանը ես չեմ համակրում,— ասաց նա կաթողիկոսին, առանց ուղղակի հարցեր անելու դու պիտի զգուշանաս այդ մարդուն գործից զատուելուց։

— Ի՞նչ, նրա մտադրութիւնն արդէն յայտնի՞ է քեզ, միամտաբար ասպնջոց կաթողիկոսը

— Ի՞նչպէս չէ. սկզբում նա ծածկեց ինձանից. բայց երբ քո մօտից վերադարձաւ, ես ստիպեցի նրան եւ նա իւր ծրագիրը բացաւ իմ առաջ.

— Միթէ՞... բայց նա ինձ զգուշացնում էր...

— Ինձ ոչինչ չյայտնել, այնպէս չէ՞, հարցրեց Սպարապետը՝ խորամանկ ժպիտով։

Կաթողիկոսը մի տարակուսական հայեացք ձգեց Սպարապետի վրայ եւ լռեց. նա չգիտէր ինչ պատասխանել։

— Մի՛ ծածկիր ոչինչ, վեհափառ Տէր. նա արդէն ամէն ինչ ինձ խոստովանեց։ Միայն չկարծես թէ՝ իմ արքայական ճաշը կամ աղնիւ զինինը նրա սիրտը բացին. ո՛չ, ես նրան խոստացայ իմ զօրագնդերն ուղարկել իւր օգնութեան... Նրա վերջին մտադրութիւնը կարօտ է աջակցութեան։

— Ի՞նչպէս, դու խոստացա՞ր, եւ այդ խոստումնքը կը կատարե՞ս... հարցրեց կաթողիկոսը անհանգիստ ուրախութեամբ։

— Անշուշտ. ընդհանուր հայրենիքի շահը այդ է պահանջում։

— Կեցցես, Մեծափառ Տէր, այդպիսով դու կ՚ազատես քո կաթողիկոսին անարգ գործ կատարելուց։ Չէ՞ որ երկու տարի առաջ Դուինը միասին դրաւեցինք. այժմ էլ կարող էք նոյն ձեւով գրաւել։

— Անարգ գո՞րծ... Այո՛, դու չպիտի կատարես, ես այդ թոյլ չեմ տալ։

— Ես կ՚աղօթեմ քո եւ իշխանի համար. կ՚աղաչեմ Աստծուն, որ նա անպարտելի կացուցանէ ձեր բանակը, բայց կաթողիկոսարանի մէջ զաւազրութիւն տարքել անկարող եմ...

— Միթէ իշխանը քե՞զ յանձնեց այդ գործը։

— Այո՛. «դու հովանաւորիր, ասում է, այն մարդկանց, որոնք հոգեւորականի հագուստով ծպտեալ կ՚ապրեն կաթողիկոսարանում եւ նրա նկուղներից խրամատ կը փորեն մինչեւ արտաքին պարիսպը...»։ Միթէ այդ կարելի՞ է։

— Սպարապետն իմացաւ արդէն ինչ որ պէտք էր. մի ներքին ուրախութիւն նրա էութիւնը տարորեց։

— Ոչ. այդ անարգ գործին չպիտի մասնակցես դու։ Ես թոյլ չեմ տալ որ Հայոց կաթողիկոսը դաւաճանի հաշակաւի աշխարհում, իմ բազուկը դեռ զօրաւոր է եւ նա կը գործէ քո փոխարէն։ Ես կը միացնեմ իմ գնդերը իշխանի զօրքերի հետ, եւ մենք Դուինը կը գրաւենք բոնի ուժով. այդպէս էլ ես ասացի նրան։

Կաթողիկոսը, որ արդէն այդպիսի մի առիթ էր որոնում խոստացած վըտանգաւոր քայլից յետ կանգնելու, ուրախութիւնից իրան կորցրեց եւ Գէորգ իշխանի՝ իւր հետ ունեցած բոլոր խօսակցութիւնը մանրամասն պատմեց Սպարապետին։

Վերջինս կրկին եւ կրկին միամտացնելով վեհափառին, վերադարձաւ իւր ապարանքը գոհ սրտով։

—«Ո՛չ, այդ չի յաջողիլ քեզ, Մարզպետունի իշխան, սկսաւ խօսել ինքն իրան Սպարապետը, ճմլելով իւր գեղազարդ գահլիճի մէջ։ Դու կամենում ես արդէն մեռած եւ Սեւանում թաղուած թագաւորին յարութիւն տալ. կամենում ես նորէն աթոռի վրայ բազմեցնել նրան. բայց այդ թոյլ չի տալ քեզ օրինաւոր թագաւորը։ Եթէ հայ ժողովուրդը խաղաղութիւն է կամենում, թող նա ինձ խոնարհի եւ իմ բազկին ապաւինէ։ Աշոտ Սմբատեանը չի կարող փրկել նրան, երբ Աշոտ Շապուհեանը այդ չի կամենում...։ Այո՛, ես եմ Հայոց պահապան պայազատը. ինձ են խոնարհում Ռստանիկ զօրքերը, Սեպուհների գունդը, Դրանիկ վաշտերը... Եթէ Աշոտ Երկաթը թագաւոր է, ինչո՞ւ է Սեւանում ճգնում։ Ինչո՞ւ չէ իւր թշնամիները հալածում։ Եւ դու կամենում ես իմ փառքը կապտել եւ տալ ճգնաւորի՞ն։ Չէ՛, բարեկամ, այդ նուաստութիւնը կրելու համար չենք ծնուել աշխարհում. ոչ էլ դրա համար ենք այս հասակն առել, պատերազմներում ծերացել, թագ ու գաւազան ձեռք բերել... այո՛, մեր թագը խոնարհել չի ծածկուել. նա կը փայլի աշխարհի առաջ. օրինաւոր թագաւորի գործը ամէնքը կը տեսնեն, պատմութիւնները կ՚արձանագրեն ...»։

Այդ մտածութիւններով ոգեւորուած նա մտաւ առանձնարանը, կանչեց դպիրն եւ նրանից մագաղաթ մի կտոր առնելով՝ նստեց ու սկսաւ գրել մի նամակ։ Ըստ երեւոյթին դաղտնի հաղորդագրութիւն էր այդ որովհետեւ դպիրն չյանձնեց գրելու բայց այդ, նա չպիտի ուղղէր այդ որեւէ հայի, չէր դիմում պատմ իր արքունիքին։

(Շար.)

րայնութիւն ։

2— Քիմիագիտութեան Ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ գիտութեանց մասին. Ա) Անգործարանաւոր եւ տարրալուծական քիմիագիտութիւն, Բ) գործարանաւոր քիմիագիտութիւն։

3— Կենսաբանութեան Ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ գիտութեանց մասին. Ա) Կենդանաբանութիւն, Բ) Բուսաբանութիւն։

4— Երկրաբանութեան եւ աշխարհագրութեան Ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ գիտութեանց մասին. Ա) Երկրաբանութիւն, Բ) Աշխարհագրութիւն։

5— Բանասիրութեան Ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ ճիւղերուն մասին. Ա) Հայոց լեզու եւ գրականութիւն, Բ) Ռուսաց լեզու եւ գրականութիւն (բոլոր տարիքներու դասաւանդումը ռուսերէն լեզուով), Գ) Եւրոպական լեզու եւ գրականութիւն։

6— Պատմութեան Ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ պատմագիտութեան մասին։

7— Տնտեսագիտութեան Ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը չորս տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ ճիւղերուն մասին. Ա) Ընկերվարական արդիւնաբերութիւն եւ գիւղատնտեսութիւն, Բ) Խորհրդային առեւտուր, Գ) Ելմտագիտութիւն, Դ) վիճակագրութիւն։

8— Իրաւաբանութեան Ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը չորս տարի։

Այս Ֆաքիւլթէներուն մէջ կ'ընդունուին 17էն 35 տարեկան թեկնածուները, երկու սեռէն, պայմանով որ աւարտած ըլլան լրիւ միջնակարգ վարժարան մը։ Մուտքի քննութեան առարկաներն են՝ Հայոց լեզու (շարադրութիւն, քերականութիւն, գրականութիւն), Ռուսաց լեզու (նոյնպէս), Խորհ. Միութեան ժողովուրդներու պատմութիւն, Խորհ. Միութեան սահմանադրութիւն, մաթեմաթիք, բնագիտութիւն, քիմիագիտութիւն, օտար լեզու մը (անգլերէն, գերմաներէն, Ֆրանսերէն՝ ընտրութիւնը ուսանողին ձգուած է)։

Գեղարուեստ խնդիր

Գործավարներու Խորհուրդին մէջ արուեստի գործերու վարչութեան նիւթական օրոշուեցաւ կազմել Գեղարուեստից Խորհուրդ մը, որ պիտի ունենայ երեք ճիւղ. 1) Թատրոն, 2) Երաժշտութիւն, 3) Կերպարուեստ։

Թատրոնի ճիւղին վարչութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ անձերով.— Ա. Գալլակեան, Ց. Մ. Ցակոբեան, Լ. Քալանթար, Տ. Շամիրխանեան, Ա. Արմէնեան, Մ. Քոչարեան, Դ. Դէմիրճեան, Սիւլէյմանով, Վ. Միքայելով։

Երաժշտութեան ճիւղին վարչութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ անձերով.— Ց. Ստեփանեան, Կ. Սարաֆեան, Ա. Այվազեան, Մ. Թաւրիզեան, Հ. Դանիէլեան, Շարա Տալեան։

Կերպարուեստի ճիւղին վարչութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ անձերով. Մ. Սարեան, Կոչոյեան, Ա. Սարգսեան, Մ. Արուտչեան։

Լենինականի վերակառուցումը

Լէնինականի քաղաքային խորհուրդը քննութեան առաւ քաղաքին վերակառուցման յատակագիծը, զոր պատրաստած է ճարտարապետ Մուրադ՝ Լէնինկրատի ճարտարապետներէն Իլյինի հսկողութեան տակ։ Յատակագիծը վերակառուցման համար նկատի ունի 15 տարի։ Այս քննութեան կը մասնակցէին Հայաստանի պետական նախագծերու եւ համայնական տնտեսութեան գործավարութեանց ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ Թիֆլիզի քաղաքային խորհուրդին ներկայացուցիչ ճարտարապետ Գուրգէնի եւ հանրային հաստատութեանց ներկայացուցիչները։

Յատակագիծը կը նախատեսէ Լէնինականի մէջ շինել կամուրջներ, թատրոններ, սինէմաներ, մշակոյթի պալատներ, կրկէս, հանրակառք, եւայլն։

Շնորհակալութիւն յայտնուեցաւ յատակագիծը պատրաստողներուն։

Հայկական խաղեր

Հայաստանի խաղողը աշխարհի ընտրելագոյն խաղողներէն մէկն է։ Դարերով հայկական խաղողը մշակուած է մասներով (չիւ), այդպէս փոխադրուած է մէկ տեղէն միւսը։

Ներկայիս Երեւանի գիտութեանց ակադեմիային կենսաբաններէն Մ. Պօղոսեան կ'աշխատի որթատունկը բազմացնել սերմերով,— շատ հետաքրքրական փորձ մը։ Մինչեւ այժմ յաջող կ'ընթանան փորձերը։ Սերմերը ծլած են եւ մատղաշ որթատունկերը կ'աճին։ Այս փորձերուն նպատակն է երիտասարդացնել հայկական որթատունկին հնադարեան վազը, ինչպէս եւ յաջողցնել որթատունկին մշակութիւնը լեռնային շրջաններու մէջ։

Կարնոյ

նոր կազմակերպուած մանկական ստանօր լուր

« Խորհ. Հայաստան »ի կը հաղորդեն Ջաջուռէն (17 յունիս).—

Այս վերջին օրերուն յորդ անձրեւ կը տեղայ Ջաջուռի շրջակայքը, երբեմն կարկուտի հետ։ Յունիս 15ին դաշտերը ճերմկեցան կարկուտով, մինչեւ 6 սանթիմեթր։ Կարկուտէն վնասուած են Ղոնախռանի փոքր ատաւանները։ Քանի մը օր առաջ կարկուտ տեղաց հաւի հաւկիթի մեծութեամբ։ Երկրաբանական հետազօտութեանց մարմինին ատամնայ տաղաւարին կտուրը ծածկուած էր կարկուտով։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՆՈՐ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ ՄԸ

ՓԵՐԼԻՆ.— Ցուլիս 28ին առիթը ունեցանք դարձեալ լսելու երիտասարդ դաշնակահար Զաւէն Խաչատուրեանը, Փերլինի բարձրագոյն երաժշտանոցի սրահին մէջ։ Այս անգամ նուագեց Շոփէնի Barcarole op. 60 եւ Polonaise fis - moll, op. 44։ Յաջողութիւնը կատարեալ էր։ Հարիւրաւոր ներկաներէ մեր հայրենակցին խլած ջերմ ծափերը հաստատեցուցին մեզ քանի մը Հայերս ալ, վառեցի նորէն ու նորէն քիչ մը ամէն մարզի մէջ կրնանք հրապարակ գալ եւ նոյնիսկ մրցիլ։

Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Ոսկի Հէքեաթ»

—— o ——

ՓՈՒՏՕ, (Ցապաղած)— Թէեւ անցեալ տարի ներկայացուած էր Թմկի հէքեաթը, սակայն ժողովուրդի ընդհանուր փափաքին վրայ այս տարի ալ բեմադրուեցաւ, գերազանցելով նախորդը։ Ա. Ահարոնեանի «Ոսկի հէքեաթ»ի վրայ Ա. Գ. Մեսսիմեց աշխատած էր անցեալ տարի, երկար նախապատրաստութիւնները չափածոյի վերածելով երաժշտական բաժին մը ունենալու համար։ Այս տարի ալ վերամշակած էր, որպէսզի գործը աւելի գեղեցիկ դուրս գայ, կատարելագործուած՝ երաժշտական բաժինով։

Մեր երիտասարդ երգահանը նուագախումբի համար երաժշտական նախերգանք մը հեղինակած է «Ոսկի հէքեաթ»ի մէջ։ Ինչպէս նաեւ աւելցնելով պատկեր մը, ուր որսորդները խրախճանքի սեղանի մը կը ներկայանան անտառին մէջ։ Մեսսիմեց, այս, մէկ քառորդ ժամ տեւող պատկերի աւարտումով ուզած է միօրինակութենէ դուրս հանել ունկնդիրը։ Կը կարծեմ որ որսորդներու այս տեսարանով ուզած է աւելի շեշտել նոյնինքն գլխաւոր հերոսին՝ որսորդին, աշխարհիկ մարդու պերճանքը։

Անշուշտ այս յաւելումը կատարած է երգերու բաժինով մը, առանց հեղինակի գործի ընդհանուր կազմէն մաս զաշխատ շեղելու։ Միեւնոյնատեն չափածոյի վերածած կտորներէն փունջ մը երգեր ալ յօրինած է, այնպէս որ գործին երաժշտական բաժինն ալ այժմ ներկայանալի է։

Մեզ որ նիւթական միջոցներէ զուրկ ենք, դայն ամբողջութեամբ հրատարակելու համար։ Այլապէս արտասահմանի մեր թատերասէր հասարակութիւնը պիտի ուզէր մէկէ աւելի անգամներ տեսնել ու լսել այս գեղեցիկ գործը, իր երաժշտական ճոխ բաժինով։ Մանաւանդ որ մեր այնքան սիրելի եւ այժմ կարօտալի Ա. Ահարոնեանի դիւթական գրչին վերջին գործերէն մէկն է։

Գալով տեսարաններուն, որ մեծապէս նպաստեցին ներկայացման, կը պարտինք ճարտարապետ – ելեկտրագէտ Գ. Վ. Մ. Պաղտասարեանի։ Ան ուղղակի նուիրուած մըն է թատերախումբի գործերուն եւ առհասարակ մեր գաղութի բոլոր այն պէտքերուն որոնք հայուն անունը բարձր կը պահեն օտարին առջեւ։

Դպրոցի «Սունդուկեան» թատերախումբի 1938—1939 տարեշրջանի 6րդ եւ վերջին ներկայացումը տեղի ունեցաւ 11 յունիս, կիրակի օր, Սընոնի «Բարակ – Շահպազ» ակումբին մէջ։

Թատերասէր հասարակութիւնը փութացած էր տեսնելու «Ոսկի հէքեաթ»ը, ղեկավարութեամբ Գ. Վ. Մ. Պաղտասարեանի։

Մեսսիմեց քանի մը խօսք ըսաւ հայ թատրոնի մասին։ Ցոյց թէ թատերախումբը լրացուցած է իր առաջին տարին, շնորհիւ անդամներու բարոյական եւ նիւթական զոհողութիւններու։

— « Այս բոլորը կ'ընենք, որովհետեւ գործը կը սիրենք եւ կ'ուզենք որ հասարակութիւնն ալ որոշ չափով սիրէ եւ գիւրացնէ մեր գործերը »։

Ներուկ Փիլիպոփոլի պատասխանատու դերը այնքան լաւ կերպով կատարեց Գ. Վ. Մ. Պաղտասարեան։ Մանաւանդ իր խաղարկութեան հետ երգի դժուարին բաժիններով յայտնաբերեց լաւ երգիչի (պաս) յատկութիւնը։

Նուարդի դժուարին դերը՝ Օր. Ե. Վարդանեան (շրջանաւարտ Արարատ Միութեան դպրոցէն), իր զուսպ խաղարկութեամբ արժանի է գնահատանքի։ Թէեւ թատրական նեղուելով, բայց անթերի կատարեց իր երգի դժուարին բաժինն ալ։

Որսորդի (Նուարդի ամուսինը) գլխաւոր դերակատարին՝ Ա. Քէօսէեանէն աւելին կը սպասէինք։

Նշխայ (դուստրը) զգայուն խանութքով ողջկան դերը կատարեց Օր. Մ. Բաբաեան։ Անծանօթ (Բխոպար) ուրուականի դերը՝ Գ. Տօնէրեան։ Պառաւի՝ Տիկին Տօնէրեան, գիւղացիի՝ Մ. Նաթրեան, հովիւի՝ Կ. Տօնէրեան։ Ցուշարար Մ. Ցակոբեան։

«Սունդուկեան» թատերախումբի վարչութիւնը նիւթական բեռ մըն ալ ստանձնած էր, որպէսզի ժողովուրդը աւելի դիւր մնայ։ Այս անգամ դաշնակարուհի մըն ալ վարձած էր, Օր. Օտէթ Լէհման, իսկ Ա. Գ. Մեսսիմեց ջութակով կ'ընկերանար միեւնոյն ատեն ղեկավարելով երաժշտական բաժինը։

Մուտք գոյացաւ 208 Ֆրանք։

Ցուլկարացի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Յառաջ»ի յունիս 18ի խմբագրականին մէջ—« Մենք երգելով կ'ուզենք ապրիլ » — Հայ երաժշտական կեանքի մասին արդար դիտողութեանց կարգին, անդրադառնալով Մարսիլիոյ երաժշտական Միութեան, գրած էիք թէ «պաղ հովեր կը փչեն այն կողմէն եւ թէ յիշատակ մը մնացած է այդ միութենէն »։

Իբրեւ հիմնադիր մը այդ Միութեան, ու տեղեակ անոր գործունէութեան, կ'ուզէի տալ պզտիկ լուսաբանութիւն մը։

Մարսիլիոյ երաժշտ. միութիւնը հեռու յիշատակ մը ըլլալէ, կը շարունակէ իր գոյութիւնը եւ աշխատանքը, առաջուան պէս։ Վերջացող եղանակին անիկա ունեցաւ իր հերթական պարահանդէսը,— մէկը ամէնէն ժողովրդականներէն — ինչպէս արձանագրուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ։ Ան հովանաւորեց եւ իր նիւթական եւ բարոյական աջակցութեամբ գլուխ հանեց ջութակահար Ֆիլիփ Ազզարեանի նուագահանդէսը։ Տակաւին մտադրութիւն ունէր Արա Գարթէւեանի ղեկավարութեամբ Մարսէյլի օփերային մէջ կազմակերպել հայկական նուագահանդէս մը, եթէ բանակցութեանց ընթացքին, նիւթական դժուարութիւններ չծագէին։

Միութիւնը ներկայիս կը գտնուի վստահելի ձեռքերու մէջ, որոնք կը յուսան յառաջիկային ալ շարունակել իրենց լուռ աշխատանքը, առանց աղմուկի։

« Պաղ հովերը », որուն կ'ակնարկէք. Թերեւս չարամիտ փափուքներն են չկամ նախանձորդներու, որոնք միութիւնը ներսէն քանդելու անկարող, զայն դուրսէն վարկաբեկելու ամուլ փափագը կը սնուցանեն »։

Երաժշտասէր

ԽՄԲ.— Ինչպէս կ'երեւայ, «Երաժշտասէր»ը ուշադրութեամբ չէ կարդացած մեր խմբագրականը եւ անոր բառերն անգամ պակաս կ'արտագրէ։ Ահաւասիկ ամբողջ հատուածը.

— « Մարսէյլը պարբերաբար կը սարքէ երգահանդէսներ, ղեկավարութեամբ ծանօթ երաժշտագէտներու։ Թէեւ, պաղ հովեր կը փչեն տանէն մը ի վեր, եւ եթէ չենք սխալիր, յիշատակ մը միայն մնացած է երբեմնի Երաժշտական Միութենէն »։

Ընդհանուր տպաւորութիւն մըն էր այդ, բոլորովին անկախ, դատելով երեւոյթէն։ Բարեկամաբար կը յանձնարարենք «Երաժշտասէր»ին չվերագրել ուրիշներու մեղքը, ոչ ալ միտքէ անցընել թէ փափուքներ կրնան որեւէ դեր կատարել մեր խմբագրատան մէջ։

ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՀՆԵԱԼ Է ՊՏՈՒՂ ԲՈՐՈՎԱՅՆԻ ՔՈՅ

——o——

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 Յունիս).

— «Անոնք որ կարդացին վիճակագրական նոթերը Խորհրդային Միութեան մէջ տեղի ունեցած վերջին մարդահամարին՝ չեն կրնար արտանց հրճուած չըլլալ, ի տես այն պերճախօս թիւերուն որոնք ցոյց կու տային Հայաստանի բնակչութեան արագաստվոր աճումը, նախընթաց մարդահամարէն ի վեր, որ կատարուած էր 1926 Դեկտեմբերին։

Վիճակագրական այդ թիւերէն իմացանք մեր ընթերցողները թէ մինչ Հայաստան 881.290 բնակիչ ունէր 1926ին, այս տարուան դարձած 1.281.599ի բարձրացած էր Հայաստանի բնակչութեան թիւը, ինչ որ ցոյց կուտայ 45 առ 100ի յաւելում 12 տարուան ընթացքին։ Երեւան 1926ին 64.613 բնակիչ ունէր. ներկայիս 200 հազար 031 բնակչութեամբ քաղաք մըն է արդէն, ինչ որ կը նշանակէ թէ 309 առ 100 աճած է բնակչութիւնը Հայաստանի մայրաքաղաքին։ Իսկ Հայաստանի երկրորդ ոստանին՝ Լենինականի բնակչութեան թիւը 42.313-էն բարձրացած է 67.707ի 12 տարուան մէջ, 160 առ 100ի յաւելում մը ներկայացնելով։ Աճումը նոյն համեմատութեամբ տեղի ունեցած է ուրիշ քաղաքներու մէջ եւս, այնպէս որ Հայաստանի քաղաքներուն թիւը որ 7 էր 12 տարի առաջ, այսօր բարձրացած է 18ի։

Թիւեր են ասոնք որոնք չեն կրնար հրճուանքով ու միեւնոյն ատեն խանդավառութեամբ չլեցնել մեզ։ Տասներկու տարուան մէջ մէկուկէսի վերածուած է Հայաստանի բնակչութիւնը,— փաստ մըն է աս որ պէտք է մեզ կեցնէ պահ մը։ Ամէնէն առաջ զմայլելի ապացոյցն է աս այն կենսունակութեան զոր ունի հայ ժողովուրդը իր ընդերքին մէջ, իր բեղմնաւորութիւնը ճակատեցնելով բնութեան դէմ ու մարդոց,— նախճիրներուն ու աղէտներուն, լուծերուն ու ուժգիններուն դէմ ուրիշ պէնք չունենալով յաճախ բայց եթէ դիմանալու, տեւելու բնազդական այս ուժը, որ ամէն փորձութենէ ու պատուհասէ յետոյ յայտնուեր է կրկին, հեղինելով բնութեան հարուածները ու իրենց փորին մէջ խեղդելով դահիճներու ծիծաղը։

Մխիթարական փաստը միայն հոդ չէ սակայն։ Երբ գաղութներու մէջ օրէ օր կը քամուինք, մէկ կողմէ աւրինքնուած շողշողուն պղղոսաններու անդոյրքէն ու մեր հողին ի վնասու հանած եւ միւս կողմէ ամլացնելով անձամբ մեր ուժը ու ամայացնելով հայ ընտանիքը, որքա՜ն ոգեւորիչ է տեսնել որ հայ ժողովուրդի հայրենիքին մէջ կենսունակութեան թափը կը շեշտուի այսպէս, ու հայ հողին կառչած զանգուածները միշտ բեղմնաւոր կը պահեն հայ օճախը։ Հոն կը հասնինք ամէն օր՝ յաճախ յղփացած մեր բարօրութեանը մէջ. հոն գրկանքներու մէջ իսկ հայ ժողովուրդը կը պղպաբերէ ու կ'աճի։

Օրհնեա՜լ է պտուղ որովայնի քոյ։ Ի զո՛ւր ճղնեցան մարդիկ փշրել զեզ ու մոխիրը ցրուել հովերուն։ Դուն աւելի կարօտով փարեցար հողիդ, ու օճախդ աւելի ջերմ պահեցիր։ Ամէն հարուածէ յետոյ՝ ոտքի ելար դուն, ու ամէն աղէտէ յետոյ բաշդ ցցեցիր կրկին։ Քամեցին արիւնդ՝ բայց ան դարձեալ եռալ սկսաւ, ձորերուն ու անապատներուն մէջ դիակներդ փռեցին՝ դարձեալ արեւուն հանեցիր զլուխդ։ Շղթաներու զարկին քեզ՝ բայց խոփդ չձգեցիր դուն, ու փոթորիկին դէմ մաքառեցար՝ որպէսզի ճրագը չմարի օճախիդ մէջ։ Ամէն ըսպանդէ յետոյ նոր կիրք վառեցաւ մէջքդ, ու լուծերուն հակառակ՝ արգանդդ միշտ խաղաց։ Օրհնեա՜լ է պտուղ որովայնի քոյ, հա՛յ մարդ որ կպած ես հայ հողին։ Փոյթ չէ՛ հայ սփիւռքը թող ամլացնէ կողերը ու իր օճախը գետերուն բանայ. դուն կա՛ս. դո՛ւն պիտի պահպանես համբանքը, ու դո՛ւն պիտի օրրես ու գիրցնես ըզմայլելի զարմը վաղուան մանուկներուն»։

ՄԵՐ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Լիոնէներու ամէնէն յաջողակ աշակերտներու ընդհ. մրցումին մէջ մրցանակի արժանացած է նաեւ Հայ մը, Աւագեանց (լիսէ Պիւֆոն), անգլերէնի եւ ստաներէնի համար։

Մրցանակի արժանացած այս երիտասարդներուն մրցանակաբաշխութիւնը տեղի պիտի ունենայ 10 Յուլիսին, Սորպոնի մէջ, ի ներկայութեան հանրապետութեան նախագահին եւ կրթական նախարարին։

*** Փարիզի արեւելեան լեզուներու վարժարանին այս տարուան աւարտական քննութիւնները յաջողութեամբ տուած են Գ. Գ. Գասրիկ եւ Նուրհան Կէնճեան եղբայրները։ Ասոնց հետ յաջողապէս աւարտած է Ֆրանսացի մը եւս, Ժ. Պառա, հայերէնի եւ գրականութեան դասընթացքները։

« ՅԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ Թարգմ. Ս. Զ.

——o——

Ռոպօ–Սէնդ–էթիէն, որ իր 1790թուականին օրացոյցը սկսած էր այս բառերով՝ «Ցեղափոխութիւնը վերջացած է»։ Քինէգ՝ մէկը անոնցմէ, որոնք գահավէժ ըրին Լուի ԺԶ-ն։ Ժանսէնիստ Քամիւս, որ հեղաշրջականներուն համար քաղաքական սահմանադրութիւն խմբագրած էր, բայց կը հաւատար Փարիզ սարկաւագին կատարած հրաշքներուն եւ ամէն գիշեր ծնրադիր կ'աղօթէր իր սենեակին պատէն կախուած եօթը ոտք բարձրութիւն ունեցող՝ Քրիստոսի պատկերին առջեւ։ Ֆոշէ, քահանայ մը, որ Քամիլ – Տէմուլէնի հետ Ցուլիս 14ը յառաջ բերած էր։ Իսնար, որ ոճիր գործեց աղաղակելով՝ «Փարիզը պիտի կործանի», ճիշդ այն բառերէն, երբ Պրաունշվայգի հերցոգը կ'ըսէր «Փարիզը պիտի այրուի»։ Ժաքօպ – Տիւպօն՝ առաջինը՝ որ աղաղակեց՝ «Ես անաստուած եմ», եւ որուն Ռոպեսպիէր պատասխանեց՝ «Անաստուածութիւնը քիչ մը շատ արիստոկրատիք է»։ Լանժիւինէ՝ ամուր, կորովամիտ եւ քաջ Պրըթօն գլուխ մը, Տիւկօս՝ Պուալիէ – Ֆօնֆրէտի էօրիալ. Ռէպէկի՝ Գարպարուի Բիլատը. Ռէպէկի կուսար իր հրաժարականը, որովհետեւ տակաւին չէին գլխատած Ռոպէսբիէր. Ռօյօ, որ կը մարտնչէր յանձնաժողովներու անտականութեան դէմ, Լասուրս, որ հրապարակ նետեց այս յայտնի խօսքը. «Վա՛յ երախտապարտ ազգերուն», եւ որ պատուանդանին վրայ պիտի հակասէր ինքն իրեն, հետեւեալ հպարտ խօսքերը Լեռնականներու հասցէին արտասանեց. «Մենք կը մեռնինք, որովհետեւ ժողովուրդը կը քնանայ, բայց դուք ալ պիտի մեռնիք, որովհետեւ ժողովուրդը պիտի արթննայ»։ Պիրոտօ, որ քուէարկել տուաւ երեսփոխանի անձին անձեռնմխելիութեան ոչնչացումը եւ այդպիսով ան անգիտակցաբար երկսայրի սուր դարբնեց եւ իրեն համար կառափնատ պատրաստեց. Շարլ – Վիլլետ, որ իր խիղճը պաշտպանեց այս բողոքը արտասանելով՝ «Ես չեմ ուզեր մերկացուած դաշոյններու տակ քուէարկել»։ Լուվէ՝ Ֆոպլասի հեղինակը, որ վերջ ի վերջոյ Բալէ – Ռուայալի մէջ գրավաճառ պիտի ըլլար, ինչպէս Լաստեյական հաշուապահ, Մէրսիէն՝ «Փարիզի պատկերներուն» հեղինակը, որ կը պոռար՝ «Բոլոր թագաւորները իրենց ծոծրակին վրայ զգացին Յունուար 21ը»։ Մարէկ, որուն ցաւն էր հին սահմաններու պահուիլը. օրագրող Քարրա, որ կառափնատի պատուանդանին վրայ ըսաւ դահիճին՝ «Շատ ցաւալի է այսպէս շուտ մեռնիլ. ես կ'ուզէի ապրիլ եւ տեսնել թէ վերջը ի՞նչ կ'ըլլայ»։ Վիժէ, որ Մայէն–է–Լուարի երկրորդ վաշտին մէջ նռնակաձիգ անունը կը կրէր, եւ երբ ժողովրդական բեմերէ անոր կը սպառնային, պոռաց՝ «Ես կը խնդրեմ որ մենք ժողովրդական բեմերէ առաջին արտասանէր յանձ ջնջեն այնինչ թէ—ղունք հեռանանք այստեղէն եւ դէմենք ուղղակի դէպի Վերսայլ՝ սուրը ձեռուընիս բռնած»։ Պիւզօ, որուն վիճակուած էր անօթութենէ մեռնիլ. Վալազէ, որ պիտի սպաննուէր իր իսկ դաշոյնէն. Քոնտօրսէ, որ պիտի մեռնէր Պուրկ-լա-Րէնի մէջ, որ վերակոչուած էր Պուրկ Էկալիթէ, մատնելով Հորասէն, Բէգիօն, որուն ճակատագիրն էր 1792ին՝ պաշտպանել ամբոխէն, իսկ 1794ին՝ յօշոտուիլ գայլերէն. գեռ քանիներու ալ. — րէշները՝ Բոնգէկուրան, Մարբոզ, Լիդոն, Սէն–Մարդէն, Տիւսօ՝ Ժիւվէնալի թարգմանիչը, որ մասնակցած էր Հանովէրի կռուին, Պուալօ, Պէրթրան, Լէսդէրր–Պօվէ, Լըսաժ, Ալթիպոյլ եւ անոնց գլուխը՝ Պարնավ մը, զոր կ'անուանէին Վէրնեօ։

Միւս կողմէ, Անթուան–Լուի–Լէօն Ֆլորէլ տը Սէն Ժիւսթ, ամգոյն, ճակատը նեղ, դիմագիծները կանոնաւոր, միշտ մելամաղձոտ եւ սխուր, քսաներեք տարեկան։ Մէրլէն տը Թիոնվիլ, զոր Գերմանացիները կը կոչէին Ֆէօյէր–Տէօֆէլ, այսինքն կրակէ սատանայ. Մէրլէն տը Տուէ՝ կասկածելիներու մասին հրատարակուած օրէնքին մեղաւոր հեղինակը. Սուպրանի, զոր Փարիզի ժողովուրդը Պրէրիալ ամսուն 1ին իրեն զօրապետ ընտրեց. հին ժողովրդապետ Լըպօն, որ իր այն ձեռքին մէջ, որով օրհնած ջուր կը սրսկէր, այժմ սուր բռնած էր, Պիյօ–Վարէն, որ կը նախատեսէր պաշտօնավարներու ապագայ ազգութիւնը, երբ դատաւորները պիտի կորսնցնէին այլեւս իրենց բոլոր նշանակութիւնը. Ֆապր – տ'էկլանդը, որ սիրուն գիւտ մը ըրաւ՝ հանրապետական օրացոյցը. ինչպէս Ռուժէ–տը–Լիլը, որ յղացաւ վեհ ներշնչում մը՝ այն է Մարսէյլեզը, բայց երկուքն ալ ատոր վրայ մնացին. Ռոմմիւնի ընդհ. դատախազը, որ ըսած էր՝ «Թագաւորը՝ մահուան դատապարտուած՝ դանէ կը կորսնցնէ իր արժանապատուութիւնները իբրեւ մարդ». Կուժօն, որ մտած էր Թրիպշտատ, Նէվշտատ ու Սպիր եւ տեսած էր պրուսիական բանակին փախուստը. Լաքրուա՝ փաստաբան զօրավարի վերածուած, Օգոստոս 10էն ճիշդ վեց օր առաջ Սէն Լուի շքանշանի ասպետութեան արժանացած էր. Ֆրէրոն – Տէզբրէօ՝ Ֆրէրոն – Զոյլի որդին. Ռութ՝ անողոք խուզարկիչը այն երկաթէ պահարանին, որ նախասահմանուած էր յեղափոխութեան մեծ անձնապաշտութեան համար. ան անձնապաշտ պիտի ըլլար ճիշդ այն օրը, երբ պիտի մեռնէր յեղափոխութիւնը. Ֆուշէ, հոգիով դեւ, իսկ դէմքով՝ դիակ, Կամբուլաս, հայր Տիւշէնի բարեկամը, որ կ'յիշօթինին կ'ըսէր՝ «Դուն կը պատկանիս Ֆէօյեաններու ջլուպին, իսկ քու աղջիկդ՝ Ժաքօպէններու ջլուպին»։ Ժաքօ, որ այս կատաղի խօսքը արձակեց անոնց, որոնք կը գանգատէին բանտարկեալներու մերկութեան վրայ՝ «Բանտը ինքնըստինքեան քարէ հագուստ մըն է»։ Ժավօգ, Սէն – Տընիի գերեզմաններու սարսափելի քարուքանդիչը. Օսսըլէն՝ աքսորողը, որ սակայն իր տուն կը պահէր ուրիշ աքսորեալ մը՝ տիկին Շարի – Պէնթափը, որ ժողովին նախագահած ատեն ժողովրդական բեմերու նշան կ'ընէր ծափահարելու. օրագրող Ռօպէր, ամուսինը օրիորդ Կէրալիոյի, որ կը գրէր՝ «Ոչ մտաւ ո'չ Ռոպէսբիէրը կուգայ եւ ոչ Մարան. Ռոպէսբիէր կարող է գալ երբ կ'ուզէ, իսկ Մարան երբե՛ք»։

(Շար.)

զինուոր ։

Ֆրանսայի արտաքին Նախարարն ալ խօսք առնելով, ըսաւ թէ Անգլիա եւ եւ Ֆրանսա պատրաստ են ոչ միայն պահպանել իրենց կայսրութեանց անկախութիւնը եւ ամբողջութիւնը, այլ եւ որոշ ապահովութիւն հաստատել աշխարհի մէջ, այլապէս կեանքը անտանելի պիտի դառնայ։ «Անհանդուրժելի է որ մարդիկ ամէն օր վախ ունենան իրենց սահմաններուն համար եւ ամէն առտու արթննան բռնութեան եւ պատերազմի երկիւղով »։

Դագնապը Տանցիկի շուրջ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի դիւանագիտական թղթակիցը կը հաղորդէ.

— Վարշաւայի անգլիական դեսպանը երկար խորհրդակցութիւն ունեցաւ վարչապետ Չէյմպըլէնի հետ, Տանցիկի կացութեան շուրջ։ Ներկայ էր նաեւ արտաքին նախարար Լորտ Հըլիֆաքս։ Ցետոյ վարչապետը այցելեց Թագաւորին։ Ունկնդրութիւնը տեւեց մէկ ժամ ։

Վարչապետը յայտարարեց խորհրդարանին մէջ, թէ մեծաթիւ Գերմաններ կը հաւաքուին Տանցիկի մէջ, իբրեւ «չըջիկ» եւ թէ քաղաքին մէջ կը տիրէ եռուն զինուորական գործունէութիւն։ Այս օրերս խիստ սերտ շփում կը կատարուի Լոնտոնի, Փարիզի եւ Վարշաւայի կառավարութիւններուն միջեւ ։ Այդ շփումին նպատակն է ճշդել, թէ լեհական կառավարութիւնը ինչպիսի ծանուցագիր մը տայ Տանցիկի ծերակոյտին եւ ինչ պահանջներ պիտի դնէ ։

*** Թէյչնի մէջ ճառ մը խօսեցաւ սպայակոյտի պետ գնդ. Վէնտա եւ ըսաւ, թէ Լեհաստան երբեք պիտի չհանդուրժէ որ Գերմանիա զինք մանկլաւիկ պետութեան մը վերածէ, «կենսական տարածութեան» պատրուակին տակ։ Գերմանական պահանջին Լեհաստան մէկ պատասխան ունի — «Ոչ՛ չէ»։ Մենք պիտի չհանդուրժենք, որ Տանցիկի մէջ մեր իրաւունքները մազաչափ սահմանափակուին ․

Ցամաօրէն գրայց կը չըջի, թէ Հիթլէր պիտի այցելէ Տանցիկ օգոստոսի միջերը։ Ոստիկանութեան վերատեսուչը այս մասին անհրաժեշտ հրահանգները առած է Տանցիկի Նացի ղեկավարներէն ։

Թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա ամրութիւններ կը կառուցանէ Մորավիոյ մէջ, լեհական սահմանագլուխին վրայ

Կ'ըսուի թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարար Ֆոն Ռիպպէնթրոփ շուտով պիտի այցելէ Լաթվիա եւ Էսթոնիա ։

*** Ֆրանսայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ ներկայ տագնապին պիտի յաջորդէ հանդարտութեան համեմատական կարճ ժամանակաշրջան մը։ Հիթլէր պիտի չփորձէ սուր կերպով դնել Տանցիկի խնդիրը, մինչեւ որ Եւրոպայի ուրիշ մէկ կէտին վրայ խառնակութիւն կը ծագի։ Կ'ըսուի թէ ներկայ տագնապը ստեղծեց Հիթլէր Տանցիկի մէջ, որպէսզի փորձէ թէ ժողովրդապետութիւններու ջիղերը ինչքան դիմացկուն են, եւ երբ տեսաւ որ անտեղիտալի են անոնք, այժմ տրամադիր է նահանջելու կամ գոնէ առաջ չերթալու ։

ՑԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՒԼԿԱՐԻՈՑ վարչապետ Գեոյին հասնելով, ընդունուեցաւ ջերմ ցոյցերով։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս այցելութեան ։— Մոսկուա 100.000 լիվա նուիրեց պուլկարական կառավարութեան, ողողումներու զոհերուն համար ։

ԱՆԳԱՐԱՅԻ գերմանական դեսպանը, որ Պոլիս կը գտնուէր, իր պաշտօնատեղին վերադարձաւ օդանաւով։ Նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ ունկնդրութեան ընդունեց գերման զինուորական պատուիրակութեան նախագահը։

ՀՌՈՄ պաշտօնապէս հերքեց այն լուրը, թէ Գերմանիա եւ Իտալիա դաշնագիր ստորագրած են, որուն համաձայն Գերմանիա տասը տարուան համար իրրեւ նաւակայան պիտի գործածէ Թրիէսթէի նաւահանգիստը

ԻՏԱԼԻՈՑ արտաքին Նախարար Կոմս Չիանօ Սպանիա պիտի այցելէ գալ շաբթու եւ պտոյտ ընէ երկրին կարեւոր շրջաններուն մէջ։

ՎԱՏԻԿԱՆԷՆ կը հաղորդեն թէ Պապը վերսկսած է իր ջանքերը ի նպաստ խաղաղութեան։ Պաշտօնապէս հերքուեցաւ այն լուրը թէ Մուսոլինի այցելած է Պապին ։

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ երկարաձգումը որոշուած է սկզբունքով, հակառակ ձախակողմեան խմբակցութեանց ընդդիմութեան։ Շարք մը նոր հրամանագիրներ պիտի հրատարակուին յուլիս 14ի տօներէն վերջ։ Երեսփ. ժողովին քառամեայ շրջանը կը լրանայ 1940ին, բայց պաշտօնավարութիւնը պիտի երկարաձգուի մինչեւ 1942, նկատի առնելով քաղաքական կացութիւնը ։

ԵՐԿՈՒ ԼՐՏԵՍՈՒՀԻՆԵՐ, մէկը թխահեր, միւսը շիկահեր, ոստիկանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած էին Կրրնօպլի մէջ։ Թխահերը, 22 տարեկան դեղուհի մը, յաջողեցաւ անցնիլ իտալական սահմանագլուխը, միասին տանելով բազմաթիւ կարեւոր թուղթեր։ Միւսը, 19 տարեկան, ձերբակալուեցաւ քաղաքին մէջ։ Ոստիկանութիւնը յաջողած էր բռնել փախստականին ուղղուած գաղտնի հեռագիր մը, որ ժամադրութիւն կուտար որոշ վայրի մը մէջ եւ կ'ըսէր թէ մեծ գումար մը պիտի առնայ, եթէ միասին բերէ «թուղթերը»։ Կրրնօպլ հասած ատեն, այս աղջիկը ճաշարանները յաճախելով ծանօթութիւն կը հաստատէր ուսանողներու եւ երիտասարդ սպաներու հետ։ Մասնաւորապէս մտերմացած էր սպայի մը եւ վաճառականի մը հետ։ Աղջի օր այս վերջինէն կը խնդրէ իտալական սահմանագլուխ տանիլ զինքը, մահամերձ մայրը տեսնելու համար եւ միասին կ'առնէ միայն թեթեւ պայուսակ մը։ Երկուքը մէկ առանց դժուարութեան կ'անցնին մաքսատունէն, բայց սահմանագիծը հասած ատեն աղջիկը պայուսակը առնելով կը փախչի ։ Մասնաւոր կառք մը կը սպասէր իրեն, սահմանագծին իտալական կողմը ։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ «Թայմ», «Լայֆ» եւ «Ֆորչիւն» պարբերաթերթերու խմբագիր Հէնրի Լիւս նամակ մը գրեց Փարիզի մամուլի ընկերակցութեան եւ ներողութիւն խնդրեց իր պարբերաթերթին մէջ («Թայմ») մայիս 8ին երեւցած գրութեան համար, որ իբրեւ կաշառակեր կ'ամբաստանէր ամբողջ փարիզեան մամուլը։ Ինչպէս կը յիշուի, ընկերակցութիւնը դատ բացած էր, 5.000.000 ֆրանք հատուցում պահանջելով ։

ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ թուղթի նեղութիւն կը կրեն Սպանիոյ մէջ։ Արտօնութիւն խնդրուած է թուղթ ներածելու Նորվեկիայէն եւ Պելճիքայէն։ Կարեւոր թերթ մը, որ 200.000 օրինակ կը սպառէր քաղաքացիական պատերազմէն առաջ, ստիպուած է լոյս չտեսնել չորս օրը անգամ մը, իբրեւ հետեւանք թուղթի պակասին

ՎԻԷՆՆԱՅԻ արքեպիսկոպոսը, կարտինալ Իննիցէր, յարձակման ենթարկուեցաւ նացիներու կողմէ, երբ հովուական պտոյտի ելած էր։ Ցուցարարները հատած հաւկիթներ նետեցին արքեպիսկոպոսին վրայ եւ մէկն ալ հովանոցով զարկաւ գլխուն։ Կը թուի թէ ցոյցը կազմակերպուած էր, որովհետեւ մ'ը քաղաքն ալ հանդիպէր, կը շրջապատուէր նացիներով ։

ՀՌՈՄԷՆ արտաքսուեցաւ «Թայմզ»ի թղթակիցը, Ռոպէռ Կիւյոն, որ հոն կը գտնուէր 3ուէյս տարիէ ի վեր։ 1936էն ի վեր 23րդ թղթակիցն է որ կը վտարուի Իտալիայէն ։

ՃԱՓՈՆԻ զինուորական իշխանութիւնները աւելի խստացուցին Թիէնցինի պաշարումը։ Անգլիոյ հետ բանակցութիւնները սկսան երէկ, Ճափոն կը պահանջէ որ միասին վարեն տատր թաղամասերը ։

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ Մոնկոլիոյ եւ Մանչուրիոյ սահմանագլուխին վրայ։ Հարիւրի չափ խորհրդային հրասայլեր յարձակեցան ճափոնական դիրքերուն վրայ։ Ճափոնցիները պատասխանելով փճացուցին 30 հրասայլեր։ Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ պաշարուած են 4000 խորհրդային եւ մոնկոլ զինուորներ ։

Դ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԻՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՔԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Եւրոպա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 7 ՅՈՒԼԻՍ VENDREDI 7 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4086

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՊԱՏՆԷՇ ՊԱՏՆԷՇԻ ԴԷՄ

Խորհրդակցութիւններն ու ծրագիրները իրարու կը յաջորդեն մեծ մայրաքաղաքներու մէջ, ի խնդիր խաղաղութեան կամ «կենսական տարածութեան»։ Միեւնոյն ատեն կը շարունակուին ազդարարութիւնները, ինչպէս եւ փոխադարձ սպառնալիքները ։

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ շարժման գլուխն անցած է Մեծն Բրիտանիա, անսասան պահելու համար իր գերակշռութեան քաղաքականութիւնը։

Ան է որ գիշեր - ցերեկ ծրագիրներ կ'որոճայ, ցանցեր կը հիւսէ, օղակներ կամ ծուղակներ կը լարէ, որպէսզի բրիտանական արեւը միշտ վառ մնայ արեւելքէն արեւմուտք ։

Ան է, դարձեալ, որ ճակատներ կը յարդարէ, խմբակցութիւններ կը կազմէ եւ պատնէշներ կը կառուցանէ, միշտ իրեն վերապահելով տիրական դիրք մը, իբրեւ գերագոյն իրաւարար ։

Անշուշտ շատ բան փոխուած է այդ գերակշռութեան մէջ, Մեծ Պատերազմէն, այլ մանաւանդ Փաշական եւ Հիթլերական դիկտատուրաներու հաստատումէն ի վեր։

Մարդիկ այլեւս նոյն կոյր հաւատքը չունին բրիտանական ամենազօրութեան մասին։ Միւս կողմէ, չափազանց զարգացած, նոյն իսկ հիւանդագին հանգամանք ստացած են ազգայնական կիրքերը։ Ու վերջապէս կան գրկուածները, որոնք ատեն - ատեն գլուխ կը վերցնեն, իրենց բաժինը պահանջելով աշխարհի բարիքներէն ։

Մեծն Բրիտանիա հաւատարիմ է իր դարաւոր աւանդութիւններուն։ Երբեմն դղրդագին շեղումներ կը կատարէ, վրդովիչ կամ աւետաբեր անակնկալներ սարքելով։ Բայց, երբեք չի շեղիր հիմնական գիծէն,— գերակշռութիւն բոլոր կենսական ճակատներուն վրայ ։

Այսպէս, շատեր կը կարծէին թէ Մեծն Բրիտանիա այլեւս հիմնովին փոխած է իր քաղաքականութիւնը Թուրքիոյ հանդէպ, իբրեւ հետեւանք Մեծ Պատերազմին։ Մինչդեռ, իր հարուստ բաժինն ստանալէ վերջ, ան վերադարձաւ 1855ի եւ 1878ի քաղաքականութեան (Ղրիմ եւ ռուսօ-թուրք պատերազմ)։ Ուրիշ խօսքով, նորէն իր հովանաւորութեան տակ առաւ Թուրքիան։ Եւ այսօր, նոյնիսկ պատիւ կը համարի զինակցիլ անոր հետ, պաշտպանելու համար իր շահերը՝ Միջերկրականէն մինչեւ Սեւ Ծով, մինչեւ Եգիպտոս, Իրաք եւ Կովկաս ։

Այս ճամբուն վրայ, Մեծն Բրիտանիայէն չբաժնուեցաւ իր հաւատարիմ ուղեկիցն ու զինակիցը, Ֆրանսա։ Եւ զարմանալի չէ որ երկու պետութիւնները այնքան դիւրաւ լուծեցին Սանճաքի դատը, զայն հանդիսաւորապէս յանձնելով Թուրքիոյ ։

Թրքական զինակցութիւնը միայն մէկ օղակն է ընդհանուր, շատ աւելի հիմնական ծրագրի մը։

Անոր միւս երեսները կը կազմեն Լեհաստանի հետ կնքուած փոխադարձ աջակցութեան, Յունաստանի եւ Ռումանիոյ ընծայուած երաշխաւորութեան յայտարարութիւնները, ինչպէս եւ Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութիւնները։

Այս վերջինը, Խ. Միութեան հետ ծրագրուած զինակցութիւնը կ'ուշանայ տակաւին։ Բայց Լոնտոն յուսահատիլ չի գիտեր, այն համոզումով թէ առանց այդ զինակցութեան միւսները շատ բան պիտի կորսնցնեն իրենց արժէքէն։ Մանաւանդ որ, Ֆրանսա եւ Թուրքիա միշտ ալ կը յիշեցնեն այդ պարագան։

Ճրատուած՝ 1914ի փորձէն, Անգլիա կ'ուզէ անկարելին փորձել, Մոսկուան ալ իր ցանցին կապելու համար, որպէսզի Գերմանիա եւ Իտալիա չկարենան խաղ մը սարքել, իրենց կարգին։

1914ին Գերմանիան էր որ յաջողեցաւ հրապուրել Օսմ. կայսրութիւնը, իր տրամադրութեան տակ պահելով Նեղուցները ։

Այս յաջողութիւնը շատ սուղի նստաւ Անգլիոյ եւ իր դաշնակիցներուն։ Եւ հիմա անոնք են որ իրենց կատարեալ պաշտպանութիւնը կ'ընծայեն Անգարայի, որպէսզի Նեղուցները բաց պահէ իրենց առջեւ։

Մեծ պատերազմի նախօրեակին եւ անոր ընթացքին, Գերմանիան էր որ սպառազինեց, ահարկու ամրութիւններով օժտեց Տարտանէլը։ Այժմ Անգլիան է որ նոյն դերը կը կատարէ, ոչ միայն մեծագումար վարկեր բանալով, այլեւ թնդանօթ եւ ռազմանիւթ ճարելով։ Նոյն իսկ որոշուած է Մաժինոյի գիծ մը հաստատել Տարտանէլի շուրջը, նախաձեռնութեամբ Ֆրանսացի ճարտարագէտներու ։

Եւ ահաւասիկ մեծագումար վարկ մը եւս,— 100 - 150 միլիոն անգլ. ոսկի, որ պիտի բաժնուի չորս դաշնակիցներուն՝ Լեհաստանի, Թուրքիոյ, Ռումանիոյ եւ Յունաստանի միջեւ, որպէս զի փութացնեն իրենց սպառազինութիւնները ։

Մէկ խօսքով՝ պատնէշ պատնէշի դէմ, կասեցնելու համար « կենսական տարածութեան » արշաւը ։

Տարիներ առաջ, այսպիսի ցանցեր կը կազմուէին պատերազմի համար։ Այսօր կը հաւաստեն թէ նպատակը բարի է,— խաղաղութիւն ։

Ճիշդ է որ քանի զօրանայ, դիմացինդ կը ստիպուի մտածել ։ Բայց, այսօրուան աշխարհին դժբախտութիւնը այն է որ, ոչ մէկը կ'ուզէ ետ մնալ սպառազինութեանց մրցահանդէսին մէջ։ Մանաւանդ Առանցքը, որ իր երկիրները զօրանոցի, ժողովուրդներն ալ զինեալ ազգերու վերածեր է։ Յետոյ, չմոռնանք որ ըմբռնումները, վարդապետութիւններն ալ հիմնովին փոխուած են։

Պզտիկ ժողովուրդները ամէնէն աւելի պիտի ուզէին որ խակապէս յաղթէր խաղաղութեան ճակատը, որովհետեւ ոչ մէկ շահ ունին պատերազմէն։

Բայց, կարելի՞ է ապահովել այդ մխիթարութիւնը, ազանց դաշնագիրներու վերաքննութեան։

Այս հարցումն է որ կը մնայ անպատասխանի ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ 150 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԻ ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐԷ ԻՐ ՉՈՐՍ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ՄԻԵՒՆՈՅՆ ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը երկու բացառիկ նիստեր գումարեց չորեքշաբթի օր, մէկը առտուն, միւսը կէս օրէն վերջը, ինչ որ կը նշանակէ թէ կացութիւնը աւելի ծանրացած է։

Առաջին ժողովին մէջ, որոշուեցաւ խորհրդարանէն արտօնութիւն խնդրել 100 —150 միլիոն ոսկիի վարկ մը բանալու Անգլիոյ դաշնակիցներուն, զարկ տալու համար անոնց տնտեսութեան եւ ազգ. պաշտպանութեան։ Այս ծրագիրը բացառիկ արժէք ունի, իբրեւ նոր եւ ազդու միջոց մը նախայարձակ պետութեանց դէմ։ Դրամական աջակցութեան առաջին նպատակն է փութացնել եւ զօրացնել փոքր դաշնակիցներու ռազմական պատրաստութիւնները։ Այդ պետութիւններն են,— Լեհաստան, Ռումանիա, Թուրքիա եւ Յունաստան։ Չորսն ալ զատ զատ դրամական աջակցութիւն խնդրած են Անգլիայէն։

Կը կարծուի թէ ծրագիրը խորհրդարանին պիտի յանձնուի քանի մը օրէն։ Լոնտոնի մէջ կ'ուզեն առաջնութիւն տալ Լեհաստանի, ոչ միայն անոր համար որ անմիջական վախեր կան Տանցիկի մասին, այլ եւ լեհական պատուիրակութիւն մը գացած է Լոնտոն, դրամական աջակցութիւն խնդրելու համար։ Կ'ըսուի թէ միայն Լեհերը 40,000,000 ոսկի կը պահանջեն։ Այս խնդիրը քննած ատեն կառավարութիւնը աչքի առջեւ ունէր գանձային նախարարութեան տեղեկագիրը։ 150 միլիոն սթերլինի (27 միլիառ ֆրանք) վարկը պիտի ծառայէ նաեւ ապահովելու բրիտանական կղզիներուն պարէնաւորումը ։

ՆՈՐ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

Նախարարական երկու նիստերուն մէջ, որոնք տեւեցին չորս ժամ, քննուեցան նաեւ Տանցիկի եւ անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց խնդիրները։ Անգլիա եւ Ֆրանսա որոշած են վերջին ազդարարութիւն մը ուղղել Հիթլերի —թերեւս այսօր իսկ— յայտարարելով թէ որ եւ է փոփոխություն Տանցիկի կարգավիճակին մէջ, ներսէն թէ դուրսէն, ազդանշանը պիտի ըլլայ Լեհաստանի զինուորական գործողութեան, որուն պիտի աջակցին Անգլիա եւ Ֆրանսա, իրենց բոլոր տրամադրելի ուժերով։ Կը կարծուի թէ Անգլիա իր ազդարարութիւնը պիտի կատարէ վարչապետին միջոցաւ, երեսփ. ժողովին մէջ։ Ազդարարութեան նախագիծը քննուեցաւ նախարարական խորհուրդին մէջ ։ Լեհական կառավարութիւնն ալ հաւանութիւն յայտնած է։

Ժողովը այս առթիւ քննեց Վարշաւայի եւ Պերլինի անգլիական դեսպաններուն տեղեկագիրները, որոնք շահեկան մանրամասնութիւններ կը հաղորդէին կացութեան մասին։

Գալով անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց, կառավարութիւնը որոշեց նոր հրահանգներ ղրկել Մոսկուա, իր մասնաւոր բանագնացին։ Կը հաստատուի թէ Մոսկուա պահանջած է որ Լեհաստան եւ Թուրքիա եւս փոխադարձ օգնութեան դաշնագիրներ կնքեն Խ. Միութեան հետ։ Անգլիա եւ Ֆրանսա առարկութիւն չունին այս մասին, բայց հաւանական չէ որ Լեհաստան հաւանի բացէ ի բաց զինակցիլ Խ. Միութեան հետ։ Թրքական զինակցութիւնը դժուարութիւն չի կրնար պատճառել, քանի որ երկու պետութիւնները սերտօրէն կապուած են իրարու հետ ։

Անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց քննութիւնը

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ ընդդիմադիրները նորէն հարցումներ ուղղեցին, Տանցիկի եւ անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց մասին։ Երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը անհրաժեշտ չէ՞ գտներ շարժման մէջ դնել նաւատորմը, որպէսզի Գերմանիա համոզուի թէ թոյլ պիտի չտրուի որ բռնութիւն բանեցնէ Տանցիկի վրայ։ Վարչապետը պատասխանեց.

— « Կառավարութիւնը պիտի չթերանայ ձեռք առնելու բոլոր անհրաժեշտ միջոցները, որպէսզի բացարձակապէս որոշ ըլլայ իր դիրքը Տանցիկի մասին»։

Գալով անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց, վարչապետը գոհացաւ պատասխանելով թէ կառավարութիւնը կը քննէ Մոսկուայի վերջին պատասխանը, համախորհուրդ՝ ֆրանսական կառավարութեան հետ ։

Աշխատաւորական երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ խորհրդարանին համբերութիւնը սպառած է եւ նոր լուսաբանութիւններ պահանջեց։ Պ. Չէմպըրլէն պատասխանեց թէ ցանկալի չէ մանրամասնութիւններ հաղորդել անհամաձայնութեանց մասին. «բայց, աւելցուց, սխալ պիտի ըլլար կարծել թէ միայն մէկ կողմն է որ դժուարութիւններ կը յարուցանէ »։

Երեսփոխան մը հարցուց.— «Գիտէ՞ք որ հանրային կարծիքը սկսած է կասկածիլ թէ Խ. Միութիւնը չուզեր դաշնագիր կնքել»։ Վարչապետը չպատասխանեց այս հարցումին ։

*** Լոնտոնի մամուլը ուշադրաւ խորհրդածութիւններ կը հրատարակէ անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց յապաղման մասին։ Հակառակ պաշտօնական շրջանակներու վերապահութեան, «Թայմզ» դիտել կու տայ թէ բանակցութիւնները «առանձնակոյտի վիճակը ունին այժմ. այն ուր խնդիրները որոնց մասին համաձայնութիւն գոյացած էր, ջուրին տակ թաղուած է եւ երբեմն կը մոռցուի. վերջին խնդիրները որոց մասին համաձայնութիւն չէ գոյացած, կ'անջատուի նշանակալից դժուարութեամբ մը»։ Բայց եւ այնպէս թերթը լաւատես է։ «Տէյլի Թէլէկրաֆ» ալ կը կարծէ թէ տրամադրութիւն կայ գոհանալու եռեակ զինակցութեամբ (Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւն)։ Այդ պարագային Մոսկուա իրաւունք պիտի ունենայ չէզոք մնալու, եթէ յարձակում կատարուի դրացի երկիրներու, օրինակ Լեհաստանի վրայ։

Կարգ մը թերթեր կ'արձանագրեն զրոյց մը, որուն համաձայն Անգլիա կը ջանայ համոզել որ Լեհաստան զիջումներ կատարէ եւ գոհացնէ Գերմանիան ։ Կան թերթեր ալ որ աւելորդ կը գտնեն Խ. Միութեան զինակցութիւնը ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՅԻՍ 28

Բարի լո՜յս, Արազ,— պիտի դառնաք հիմա, կարդալով խորագիրը։

Ուրիշներ թերեւս ըսեն.— Արազը շատ է պարեր «Մայիս 28»ին, ու նորէն «Մայիս 28» կ'երազէ, նորէն պարելու համար ։

Ո՛չ, բարեկամներ, այս «Մայիս 28»ը ուրիշ Մայիս 28 է ։

Հարաւ. Ամերիկայի Հայոց առաջնորդարանը,— հիմակ շարժում մը կայ խմբագրատունի վերածելու մեր առաջնորդարանները, բոլո՛ր մեր գաղութներուն մէջ,— իր պաշտօնաթերթին մէջ կը հրատարակէ երկու յուր, որոնց մէկուն խորագիր կուտայ «Մայիս 25», միւսին՝ «Մայիս 28»։

Ի՞նչ է «Մայիս 25»ը։

Արժենթինայի հանրապետութեան ազգային տօնն է այդ թուականը ։ Առաջնորդը այդ առթիւ պատարագ է ըրեր, մաղթանքներ հիւսեր եւ շնորհաւորական հեռագիր է ղրկեր Հանրապետութեան նախագահին ։

Անմիջապէս տակը կը կարդանք մեծատառ,— «Մայիս 28»։ Եւ կը խորհինք որ առաջնորդը այդ օրն ալ պատարագեր է յիշելով որ այդ օրն ալ մե՛ր ազգային տօնն է։ Ինչ աւելի տրամաբանական, քան խորհիլ որ հայ առաջնորդ մը կը պատարագէ ազգային տօնին օրը եւ կը յաւերժացնէ նահատակները, որոնք ինկան ազգ. ազատագրութեան ճամբուն վրայ ։

Ո՛չ, «Մայիս 28»ի այդ գրութենէն կը հասկնանք, որ այդ օրը 38րդ տարեդարձն է Գարեգին արքեպ.ին քահանայական ձեռնադրութեան,— մէ՛կ։ Այդ օրը Հոգեգալստեան տօն է,— երկո՛ւք։ Այդ օրը ուրար կրելու արտօնութիւն են ստացեր չորս դպիրներ,— երե՛ք ։

Այսքանը բաւական չէ՞ յաւերժացնելու համար Մայիսի երեսունեւմէկ օրերէն քսանեւութերորդ օրը ։

Բայց, վարդապե՛տ, եթէ քահանայ ձեռնադրուելու կամ ուրար կրելու արտօնութիւն մը արժանի է յաւերժացնելու, անպայման պէտք էր մոռնալ այն Հայորդին (այսպէս կը կոչուէր, որքան կը յիշեմ, մէկ հերոսը թատերախաղի— Հայորդի, Ազատորդի, Մարկորդի — երեք հերոսներէն մին), որ մկրտուեցաւ արիւնի աւազանին մէջ յանուն ազգային ազատագրութեան։ Անպայման պէտք էր սրբակոչել այն բազմահազար Հայորդիները, որոնք, ուրարի տեղ, իրենց ուսին վրայ առին սրբազա՜ն հրացանը։ Անպայման պէտք էր սատանածարել այն բիւրաւոր Հայորդիները, որոնք, եթէ քահանայ չձեռնադրուեցան, նահատակ նանչցուեցան ազգին կողմէ ։

Ի՞նչպէս չյիշել այս ամէնը, վարդապե՛տ։ Կարելի է չյիշել, «դիւանագիտութեան» համար, բայց պէտք չէ՞ր գէթ «Մայիս 28»ը խորագիրը չտալ դէպքի մը, որ շատ կը նմանի նահատակութեան պատմութեան առջեւ։ Պէտք չէ՞ր գոհանալ պարզուկ խորագրով մը յուշատետրի նման արձանագրութեան մը համար, որպէսզի չվրդովուէին «Մայիս 28»ը նուիրականացնողները խորհելով որ չորս տիրացուի պատմութենէ մը աւելի արժէք չէ տրուեր նուիրական տօնի մը ։

Այն ատեն, պիտի չվրդովուէի՞ր դուն՝ եթէ ես ալ, վարդապետ բժշկութեան, գիտական վերլուծումի մը ենթարկելով Հոգեգալստեան տօնը՝ բացատրէի քո՛ւն իմաստը բազմաբարբառութեան, իբր թէ Ս. Հոգիին խօսելու երեւոյթին, իրենց չգիտցած լեզուները խօսելու հրաշքին ։

ԱՐԱԶ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԲՈՂՈՔԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ԼՔՄԱՆ ԴԷՄ

ԽՄԲ.— Երէկ հաղորդեր էինք Սուրիոյ ազգ. խմբակցութեան եւ Տոքթ. Շահպէնտէրի բողոքները՝ Սանճաքի լքման դէմ։ Սուրիոյ վարչապետ էլ Պուխարի եւս ուժգին բողոքագիր մը ուղղած է հոգատար իշխանութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ։

Բողոքագիրը խորին դժգոհութիւն յայտնելով Սանճաքին լքման դէմ, որ Սուրիան կը դնէ տնտեսական եւ ռազմագիտական դիրքէ մը եւ կը վնասէ անոր ժողովուրդին կենսական շահերուն, կ'աւելցնէ.

— « Յայտնի է թէ այս լքումը կատարուած է հակառակ Ալեքսանտրէթի Սանճաքի բնակչութեան մեծամասնութեան կամքին, ինչպէս եւ երկրին քանիցս յայտնած փափաքին։ Աւելի զատ, Ֆրանսան Սուրիա մտնելով հոգատարութեան մը բերումով, որ իրեն յանձնուած է որոշ պայմաններով, միջազգային կարգադրութեամբ մը, Սուրիոյ հողամասէն որ եւ է լքում կը հակասէ Ազգաժողովի դաշինքին ։

Թուրքօ-սուրիական սահմանագլուխներու վերջնական ճշդումը, որ կը ներկայացուի իբրեւ գերագոյն առաւելութիւն մը, որմէ Սուրիա մեծապէս պիտի օգտուի, չի կրնար փարատել առեղծուած մտահոգութիւնները։ Երկար եւ դառն փորձառութիւն մը թոյլ չի տար հաւատք ընծայել այդպիսի զոհողութեանց օգտակարութեան։ Արդարեւ, այս տեսակ յանձնառութիւններ կնքուած էին արդէն՝ Անգարայի 20 հոկտեմբեր 1921ի համաձայնութեամբ, Լոզանի 24 յուլիս 1923ի դաշինքով, եւ 30 մայիս 1926ի թուրքօ-սուրիական բարեկամական եւ բարի դրացնութեան պայմանագրութեամբ։ Թուրքօ-սուրիական սահմանագլուխները վերջնականապէս գծուած հռչակուեցան 3 մայիս 1930ին, եւ ի վերջոյ, Յունուար 1937ի համաձայնութեամբ, որով Ալեքսանտրէթի Սանճաքին վրայ սուրիական գերիշխանութիւնը կը հաստատուէր, այս նահանգին հանդէպ Թուրքիոյ պահանջները լիովին գոհացում գտած կը նկատուէին։ Արդ, հակառակ բոլոր այս յանձնառութեանց, Սուրիոյ հանրային կարծիքը ամենամեծ դառնութեամբ կը տեսնէ որ 1920էն ի վեր, սահմանագլուխները «սահուն» վիճակ մը ունին ։

Կը վախցուի նաեւ որ 23 յունիս 1939ի համաձայնութեան պայմանները բաց թողած ըլլան նոր ոտնձգութիւններու դուռը Սուրիոյ մէջ։ 1920էն ի վեր Ալեքսանտրէթի Սանճաքին մէջ գործադրուած ինքնօրէն քաղաքականութիւնն է որ այդ դաւառին կորուստին սկզբնապատճառը եղաւ։ Ալեքսանտրէթի խնդրին այս վախճանը խորհիլ կու տայ այն հետեւանքներուն մասին զոր այս լքումը կրնայ ունենալ սուրիական ուրիշ գաւառներու վրայ, որոնք տեղական կիրքերու վառարան կը դառնան եւ որոնց կապը, կեդրոնական կառավարութեան հետ, օրէ օր կը թուլնայ։ Սուրիական կառավարութիւնը ցաւով դիտել կու տայ թէ այս բոլորը կը պատահին այնպիսի պահու մը երբ Սուրիան դառնօրէն կը տուժէ, զրկուած ըլլալով խորհրդակցութեանց մասնակցելու եւ իր շահերը պաշտպանելու իրաւական հանգամանքէն։ Այս կացութեան շարունակումը կրնայ ծանր դէպքերու ենթարկել Սուրիան»։

ՄՈՆԿՈԼԻՈՅ կռիւներու մասին հրատարակուած ճափոնական վերջին տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ 68 խորհրդային սաւառնակներ վար առնուած են վերջին 48 ժամուան ընթացքին։ Կռիւները կը շարունակուին ։

ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

«Յուսաբեր»ի Յունիս 15ի եւ 16ի թիւերով քանի մը տեղեկութիւններ տուինք մեր երկրի ազգաբնակչական կազմի մասին, զանոնք քաղելով «Պրաւդա»յի 1939 Յունիս 2ի թիւէն։

Անցողակի փոքրիկ ծանօթութիւն մը ։

Խորհրդային իշխանութեանց շրջանին չորս անգամ ընդհանուր վիճակագրութիւն տեղի ունեցած է Ռուսիոյ մէջ,— 1920ին (ըստ այդ վիճակագրութեան՝ Ռուսիա ունէր 134.2 միլիոն բնակիչ), 1926ին (147 միլիոն բնակիչ), 1937ին (արդիւնքը անյայտ) եւ 1939ին (170,500,000 բնակիչ։

Այս վերջին վիճակագրութիւնը կրկնութիւնն է 1937ի վիճակագրութեան, որ տեղի ունեցաւ նոյն թուականի Յունուար 6ին եւ որուն արդիւնքները չհրատարակուեցան սակայն, այլ վիճակագրութենէն ճիշդ ամիս վերջ, 1937 Հոկտ. 25ին, յայտարարուեցաւ, թէ «վիճակագրութեան կազմակերպութիւնը անբաւարար եղած է, իսկ նիւթերն ալ նկատուած են պակասաւոր» ։

Հրապարակելով վերջին վիճակագրութեան արդիւնքները «Պրաւդա» իր Յունիս 2 ի թիւին մէջ կ'անդրադառնայ 1937ի չեղեալ նկատուած վիճակագրութեան եւ այս առիթով կը նկատէ.

«Ժողովուրդի թշնամիները՝ իրենց ձեռքը առնելով 'Ընդհանուր Վիճակագրական Վարչութիւնը' չարամտաբար խեղաթիւրած էին ազգաբնակչութեան անման ընթացիկ ցուցակագրումը»։

Քիչ մը վարը նոյն միտքը տարբեր բառերով անգամ մըն ալ կը կրկնէ, առանց ըսելու սակայն, թէ «ժողովուրդի թշնամիները «ցուցակագրումը» ո՞ւր եւ ի՞նչ ձեւով խեղաթիւրած են, հակադրելով հսկայ ու մեծածախս աշխատանք մը չեղեալ նկատելու...

Վիճակագրական նոր տուեալներու նկատմամբ բոլորի վստահութիւնը շահելու համար՝ «Պրաւդա» կը գրէ.

«1939ի վիճակագրութեամբ՝ ստացուած են հաստատապէս ճշգրիտ տուեալներ Խ. Միութեան ազգաբնակչութեան քանակի մասին»։

Ելակէտ առնելով այս յայտարարութիւնը՝ անցնինք թիւերու քննութեան։

Իրաւամբ դիւրին գործ չէ աշխարհի մէկ-վեցերորդի ազգաբնակչութիւնը օրուան մը մէջ վիճակագրել՝ ճշդիւ պատասխանելով հարցարաններու մէջ տեղ գտած բազմաթիւ հարցումներուն։ Մէկուկէս միլիոնոց բազմութիւն մը աշխատանք տարած է այս գործին մէջ,— կէս միլիոնը՝ իբրեւ հաշուարար, իսկ մէկ միլիոնը՝ իբրեւ աջակիցներ յանձնախումբերու մէջ։ Այսպէս ըլլալով հանդերձ՝ կարելի եղած չէ, ինչպէս «Պրաւդա» կը նկատէ, ամբողջ երկրի ժողովուրդը վիճակագրել. «Ծայրագոյն Հիւսիսի շրջաններուն մէջ վիճակագրութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1939ի երկրորդ կիսուն»։

Տարաբախտաբար, վիճակագրութեան տուեալները ամբողջութեամբ տակաւին հրատարակուած չեն ։ Յայտնի չեն մանաւանդ թէ՛ Միութեան եւ թէ հանրապետութիւններուն իւրաքանչիւրին ազգագրական կազմին վերաբերող թիւերը։ Այլ խօսքով՝ մեզ տակաւին անյայտ կը մնայ, թէ ինչ քանակութեամբ Հայութիւն ունինք, ըլլայ բուն Հայաստանի, ըլլայ Վրաստանի, Ազրպէյճանի, Հիւս. Կովկասի, Անդրկասպեան հանրապետութեանց եւ Խ. Միութեան այլ մասերու մէջ։ Հետեւաբար ենթադրութիւններ չենք ուզեր ընել եւ հաւանական ու մօտաւոր թիւեր յիշատակել, սակայն գրեթէ վստահ ենք, որ նաեւ այդ թիւերը նուազ բերկրանք պիտի չբերեն մեզ։

Ցեղային գծով շատ ու շատ առիթներ պիտի ունենանք բազմակողմանի վերլուծումներու ենթարկելու համար Հայաստանի վերաբերող վիճակագրական տուեալները։ Այսօր կ'ուզենք քանի մը տողերու մէջ բաժնել մեր ընթերցողներու հետ այն մեծ ուրախութիւնը, որ զգացինք հրապարակուած թիւերու առաջին տպաւորութեան տակ։

ԱՌԱՆՑ ՈԵՒԷ ՉԱՓԱԶԱՆՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՆԴԵԼ, ԹԷ 1920ԷՆ ԱՍԴԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵԾ ԵՒ ԱՆԽԱՌՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԻՒՆՆ Է, ՈՐ ԿԸ ԶԳԱՆՔ ԱՅՍՕՐ՝ ԴԻՏԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿՆԵՐԸ ։

Ու վստահ ենք, որ վաղը նոյն բերկրանքը պիտի զգայ տարագրութեան չորս ծագերուն փռուած հայրենակարօտ Հայութիւնը, երբ խորամուխ ըլլայ թիւերու մէջ եւ տեսնէ ու համոզուի, թէ հո՛ն, իրմէ ծովերով ու ցամաքներով բաժնուած իր հեռաւոր ու պաշտելի հայրենիքին մէջ, հայ ժողովուրդը կ'աճի թիւով եւ ամրօրէն կը կապուի հայրերու հողին։

Արժէքները, մանաւանդ վիճակագրութեան մէջ, երեւան կուգան բաղդատումով։ Թող ներուի մեզ քանի մը թիւեր կրկին անգամ յիշատակել հոս՝ երեւոյթին մեծութիւնը աւելի եւս տեսանելի դարձնելու համար բոլորին։

Խ. Միութիւնը, ինչպէս յայտնի է, բաղկացած է 11 հանրապետութիւններէ, որոնցմէ մէկն է Հայաստանը, բոլորին մէջ տարածութեամբ ամէնէն փոքրը (ազգաբնակչութեամբ իրմէ փոքր է միայն Թուրքմէնիստանը, որ 1,253,985 բնակիչ ունի)։

Մեր Յունիս 16ի թիւով գրած էինք արդէն, որ 11 հանրապետութիւններէն չորսը, 1926 Դեկտ. 17էն մինչեւ 1939 Յունուար 17, իրենց ազգաբնակչութեան վրայ զգալի յաւելում ունեցած են (մէկը մինչեւ իսկ մեզմէ աւելի),— Թուրքմէնիստանը՝ 25.6 առ հարիւր, Ուզբեկիստանը՝ 37.6 առ հարիւր, Տաճիկիստանը՝ 43.9 եւ Քըրկըզիստանը՝ 45.7։

Միջին հաշուով ասոնցմէ իւրաքանչիւրը 12 տարուան մէջ շուրջ 38.2 առ հարիւրի յաւելում ունեցած է։

Գրած էինք սակայն, որ այս յաւելումը եղած է առաւելաբար ներգաղթի միջոցով։

Չորս հանրապետութիւնները միասնաբար 12 տարուան մէջ 2,883,000 հոգի յաւելում ունեցած են (այս քանակը կը կազմէ չորս հանրապետութեանց ամբողջական թիւի 38.2 առ հարիւրը), որմէ միայն 1.183.000 հոգին (ընդհ. յաւելումի 41.1 առ հարիւրը) բնական աճեցումի ճանապարհով, իսկ 1.700.000 հոգին (58.9 առ հարիւրը)՝ ներգաղթի միջոցով։ Եթէ յաւելումի այս կարեւոր— ու բացառիկ— աղբիւրը չըլլար, այդ պարագային անոնցմէ իւրաքանչիւրին տոկոսը զգալապէս պիտի իջնէր մինչեւ իսկ կէսէն աւելի վար՝ 38.2 առ հարիւրէն հասնելով 14ի։ Այլ խօսքով՝ առանց ներգաղթի նաեւ այս չորս հանրապետութիւնները զգալապէս ետ պիտի մնային մեզմէ՝ ազգաբնակչութեան յաւելումի տեսակէտով գերազանց ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ բովանդակ Միութեան մէջ վերապահելով ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ։

Ըմբռնելու համար բացառիկ կարեւորութիւնը այս հարցին՝ բաւական է հոս յիշատակել անունները քանի մը հանրապետութեանց, որոնք մեր բաղդատմամբ աննշան ըլլալու չափ յաւելում ունեցած են։ Օրինակ, 12 տարուան մէջ Ուկրայնայի ազգաբնակչութիւնը 29 միլիոնէն հազիւ բարձրացած է 30.900.000ի (16 առ հարիւրի յաւելում), Բելառուսիան՝ 4.980.000էն հազիւ 5.560.000ի (11 առ հարիւր), իսկ Կազակիստանը՝ 6 միլիոնէն հազիւ 6.145.000ի (1 առ հարիւրի յաւելում)։ Եթէ այս ժողովուրդները մե՛ր աճեցումը ունենային 12 տարուան մէջ իրենց յաւելումի տոկոսը պիտի բարձրանար Հայաստանի տոկոսին— 45.4—, Ուկրայնայի ժողովուրդի թիւը հասցնելով շուրջ 42 միլիոնի (փոխանակ 30ի), Բելոռուսիայինը՝ 7 միլիոնի (փոխանակ 5.500.000ի) եւ Կազակիստանինը՝ նուազագոյն 8 միլիոնի (փոխանակ 6ի)։

Իսկ եթէ բովանդակ Խ. Միութեան բոլոր ժողովուրդները նոյն յաւելումը ունենային ինչ որ մենք, այսօր Ռուսիա պիտի ունենար 216 միլիոն բնակիչ (փոխանակ 170 միլիոնի), այլ խօսքով՝ իր յաւելումը 12 տարուան մէջ պիտի ըլլար ոչ թէ 23, այլ 69 միլիոն ։

Այսքան բացառիկ է արժէքը այն հրաշագործ ուժին, որ աճեցում կը կոչուի ։

Ի հարկէ, ժողովուրդներու նուազ յաւելումի պատճառը միայն աճեցումի պակասութիւնը չէ, կան նաեւ ուրիշ պատճառներ, սակայն մեր ժողովրդի նկատմամբ գրեթէ անսխալ կարելի է պնդել, որ իր յաւելումի միակ պատճառը — իր առողջ եւ բեղմնաւոր արգանդն է, Հայոց հրաշագործ աճեցումը ։

Ըմբռնելու համար մեծութիւնը այս ուժին՝ տարբեր անգամ մըն ալ տանք բաղդատական տախտակը տարեկան միջին աճին (1926էն մինչեւ 1939), քանի մը գլխաւոր երկիրներու մէջ .

1— Ֆրանսա 0.08 առ հարիւր
2— Մեծն Բրիտանիա 0,36 առ հարիւր
3— Գերմանիա 0,62 առ հարիւր
4— Հիւս. Ամերիկա 0.67 առ հարիւր
5— Խ. Միութիւն 1,27 առ հարիւր
6— ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3,8 առ հարիւր

Ժամերով կարելի է խորհրդածել այս թիւերու վրայ։ Մեծազօր Ֆրանսան իր աւելի քան 42 միլիոննոց ժողովրդով տարեկան այն յաւելումը չունի, ինչ որ մեր փոքրիկ Հայրենիքը, որովհետեւ, ճիշդ է, մենք մեր քանակով իրմէ շուրջ 42 անգամ փոքր ենք, սակայն մեր աճեցումով իրմէ 47 անգամ զօրաւոր եւ իրմէ 47 անգամ բարձր ենք։ Ու ճիշդ այս պատճառով ալ, ինչպէս ըսինք, ազգերու յաւերժականութիւնը խորհրդաւորող ամէնէն ճակատագրական պայքարին մէջ մենք զայն պարտութեան կը մատնենք՝ իրմէ աւելի աճելով ։

Այսօր արդէն, միջին հաշուով, տարեկան շուրջ 50,000 հոգի կ'աւելնայ մեր ժողովուրդի վրայ (միայն բուն հայրենիքի մէջ), յաւելում մը, որ 42 միլիոննոց Ֆրանսան չունի ։

Պահ մը ենթադրեցէք, թէ նաեւ այս տեսակէտով մենք իրմէ (եւ ուրիշներէն) վար ըլլայինք։ Այդ պարագային ոչ թէ բիւր դարեր պիտի կարենայինք տոկալ, այլ անհետ պիտի փոշիանայինք եւ խոպան ցնդէինք աշխարհի երեսէն։ Ապրելով բարբարոս ազգերու խառնարանին մէջ եւ անթիւ անգամներ ջարդերու եւ արտածութեանց ենթարկուելով — յիշեցէք միայն վերջին պատերազմի մեր Մէկ Միլիոնը — մենք, այնուամենայնիւ, տոկացած եւ յարատեւած ենք՝ նաեւ մեր այս ուժին՝ Հայութեան ամենայաղթ աճեցումին շնորհիւ ։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՏԱՆՑԻԿ ԱՆՑԵԱԼՆ ՈՒ ՆԵՐԿԱՆ

Տանցիկի խնդիրը կը կազմէ օրուան հրատապ հարցը։ Ուստի կ'արժէ համառօտ ակնարկ մը նետել այդ կարեւոր նաւահանգիստին անցեալի մասին, որ ներկայիս վէճի առարկայ դարձած է Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ, եւ ամենալուրջ վտանգ մը կը սպառնայ Եւրոպայի ընդհանուր խաղաղութեան։

Տանցիկը իր սկզբնական շրջանին մէջ սլաւ ձկնորսներէ բաղկացած պզտիկ գիւղաքաղաք մըն էր, որ կը գտնուէր Փոմերանիոյ սլաւ դուքսերու գերիշխանութեան տակ, եւ կ'ապրէր Լեհաստանի հետ իր ըրած վաճառականութեամբ ։

1308ին տեւտոն ասպետներ խորամանկութեամբ գրաւեցին Տանցիկը, ջարդելով ոչ միայն քաղաքին լեհական պահակազօրքը, այլ եւ անոր 10 հազար բնակիչները։ Բնաջնջուած ժողովուրդին պակասը լրացնելու համար , գերման գաղթականներու նոր խումբեր եկան ու հաստատուեցան քաղաքին մէջ ։

Սակայն, հակառակ այս անարդար կարգադրութեան, Տանցիկի բնակիչները, բնիկ թէ նորեկ, մերժեցին հըպատակիլ նոր պետերուն, որոնք կը կեղեքէին ու կը հարստահարէին տեղացի ժողովուրդը ։

Այս պատճառով, 1410ին երբ Լեհաստանի եւ Լիթուանիոյ միացեալ բանակները Կրիւնվալտի մէջ ջախջախիչ պարտութեան մատնեցին տեւտոն զօրքը, Տանցիկի բնակիչները առիթէն օգտուելով ապստամբեցան , եւ իրենց զէնքերով յարձակեցան տեւտոն բանակին փախստականներուն վրայ, որոնք խառնի խուռն դէպի քաղաք կը խուժէին։ Այդ առթիւ, Տանցիկի քաղաքացիներէ կազմուած պատգամաւորութիւն մը, իր գլուխն ունենալով քաղաքապետը, ներկայացաւ Լեհաստանի Լատիսլաս Եակէլոն թագաւորին, եւ անկէ խնդրեց որպէսզի իր պաշտպանութեան տակ առնէ քաղաքը ։

Տասներեք տարի տեւող պատերազմներու ընթացքին, Տանցիկի եւ փրուսիական քաղաքներուն բնակիչները միշտ թշնամական դիրք մը բռնեցին տեւտոն ասպետներու խմբակցութեան դէմ, եւ ջանացին միանալ Լեհաստանի ։

Անկէ վերջ, այսինքն 1454ին, Տանցիկի ժողովուրդը գրաւեց ասպետներուն դղեակը եւ հիմնայատակ կործանեց զայն։ Յետոյ հաւատարմութեան ու հպատակութեան երդում ըրին Լեհաստանի թագաւորին՝ Գազիմիր Եակէլոնի, որուն հետեւանքով նոր հիմերու վրայ դրուած միութիւն մը հաստատուեցաւ Տանցիկի ազատ քաղաքին եւ Լեհաստանի միջեւ ։

Այս առանձնաշնորհները, որոնք կ'ապահովէին քաղաքին տնտեսական, քաղաքական եւ մշակութային ազատութիւնները, կ'արդարանային այն օգնութեամբ, որով Տանցիկի բնակիչները ընծայեցին Լեհաստանի թագաւորին։

Այս էր Տանցիկ քաղաքին սկզբնական շրջանը։ Մինչեւ 1793, այսինքն Լեհաստանի երկրորդ բաժանման թուականը , Տանցիկ քաղաքը սերտօրէն կապուած մնաց Լեհաստանի։ Շուէտի դէմ մղուած պատերազմներու ժամանակ, այդ քաղաքը կռուեցաւ Լեհաստանի կողքին։ Երբ Փրուսիոյ առաջին ցանկութիւնները Տանցիկի մասին երեւան եկան, Ազատ Քաղաքին բնակչութիւնը անմիջապէս թշնամական դիրք մը բռնեց Փրուսիոյ դէմ։ Այդ առթիւ, յուսահատական ընդդիմութիւն մը ցցուց, եւ այն ատեն միայն տեղի տուաւ, երբ ամէն կողմէ յարձակում կրելով, չկրցաւ ինքզինքը պաշտպանել ։

Այսպէս, քսան տարուան զինեալ ընդդիմութենէ մը ետք, վերջապէս Տանցիկը Փրուսիոյ գերիշխանութեան տակ անցաւ ։

Սակայն այս կցումը չկրցաւ Տանցիկի բնակիչներու սրտին մէջ մարել Լեհաստանի միանալու փափաքը ։ Այնպէս որ, երբ Գերմանները պարտութիւն կրեցին Նափոլէոն Ա.-էն, Տանցիկ քաղաքը անմիջապէս ինքզինքը անկախ հռչակեց։ Այդ թուականէն ի վեր Տանցիկ կը պահէ իր կատարեալ ազատութիւնը եւ իր ուզած եղանակով կը կազմակերպէ իր ներքին կեանքը

Ընդհ. պատերազմէն առաջ, Տանցիկ, հակառակ իր տեղական անկախ հանգամանքին, մաս կը կազմէր Գերմանիոյ։ Վերսայլի դաշնագիրով, ան անջատուեցաւ Գերմանիայէն, պահելով իր անկախ նկարագիրը, եւ յարգելով գերման մեծամասնութեան ազգային շահերը ։

Արդ, հարց կը ծագի թէ՝ քանի որ այդ Ազատ Քաղաքին բնակչութեան ստուար մեծամասնութիւնը Գերմանացիներէ կը բաղկանայ, բացի պատմական պատճառներէ, ինչո՞ւ Համաձայնականները Գերմանիայէն անջատեցին զայն, եւ միացուցին ազատագրուած Լեհաստանի մաքսային սահմաններուն մէջ ։

Պատճառը շատ պարզ է։ Ինչպէս գիտենք, Տանցիկը հաստատուած է Վիսթուլայի գետաբերանը։ Այդ գետը, որ կը կոչուի Թագուհի լեհական գետերու, ամբողջապէս կ'անցնի Լեհաստանէն, մայր երակը կը կազմէ երկրին հաղորդակցութեան եւ միակ ելքն է դէպի Պալթիկ ծով։ Անկէ զատ, Տանցիկէն կ'անցնի ամէնէն կարճ եւ ուղղակի գացող երկաթուղիի գիծը, որ Լեհաստանի մայրաքաղաքը կը միացնէ ծովեզերքին ։

Ֆրէտէրիկ Բ. իրաւամբ ըսած է. « Ան որ կը տիրէ Վիսթուլայի Տանցիկի, աւելի կը տիրապետէ Լեհաստանի վրայ, քան թէ Վարշաւայի մէջ իշխող թագաւորը »։

Հ. ՏԷՐՈՍ

*** « Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի իտալ աշխատակիցը կը գրէ այս առթիւ.

Վերջերս լեհական մամուլին մէջ երեւցած աննշան լուր մը կը յայտնէ այն ինքնավստահութիւնը, որ Լեհաստան կը դիմագրաւէ գերման պահանջները՝ իր անկախութեան դէմ։ Լեհ առեւտուրի եւ ճարտարարուեստի նախարարութիւնը որոշած մեծցնել Տանցիկի նաւահանգիստը այնտեղի իր շահերկութիւնը ընդարձակել ։

Այս լուրը ցոյց կուտայ, թէ Տանցիկ կենսականօրէն կարեւոր է Լեհաստանի համար, որքան ալ նացին գանգատին թէ լեհ կառավարութիւնը կ'անտեսէ Տանցիկը եւ աւելի շատ կարեւորութիւն կուտայ միւս նաւահանգիստին՝ Կտինիայի, որ զուտ լեհական է ։ Հիթլէրի աղաղակին, Տանցիկ գերմանական քաղաք է պէտք է կցուի Գերմանիոյ, Լեհաստանի պատասխանն է՝ «Տանցիկի հարց չկայ »։

Անշուշտ հարցը այնքան պարզ եւ երկու կողմերն ալ շատ ըսելիք ունին, բայց կը թուի թէ լեհական տեսակէտը պէտք է աւելի լայն կերպով արծարծել, մանաւանդ որ խնդիրը միմիայն Տանցիկ քաղաքին շուրջ այլ կ'ընդգրկէ աւելի ընդարձակ հորիզոններ ։

1920ին Փարիզի խորհրդաժողովը ըստ Ուիլսընի 13րդ կէտին, որոշ Լեհաստանին տալ ծովային ելք եւ որովհետեւ Տանցիկ, Փրուսիայի ենթարկուելէ առաջ եղած էր լեհական եւ մասամբ ալ ազատ քաղաք, վերածեց Տանցիկը ազատ քաղաքի, ուր Լեհաստան կը վայելէ որոշ առանձնաշնորհներ, հիմնուած պատմական տուեալներու վրայ ։

Այսօր, մինչ Լեհաստան կը գոհանայ արդի զօրավիճակով եւ նոյնիսկ պատրաստ է փոքր փոփոխութիւններու ենթարկել զայն յօգուտ Գերմանիոյ, Հիթլէր սակայն հետաքրքրուած չէ Տանցիկի հարցով։ Անոր նպատակն է Ազատ Քաղաքը կցել Գերմանիոյ, իբրեւ նախաքայլ գրաւելու Նըրբանցքը, որպէսզի յաջողի ի վերջոյ խեղդել Լեհաստանը ու տիրապետել անոր վրայ ։

Թերեւս կերպով չէ որ կ'ըսենք այս խօսքերը։ Նացի վարիչներ ինք յայտարարած են, թէ Տանցիկի կցումէն պէտք է անմիջականօրէն յաջորդէ Նըրբանցքի գրաւումը, որովհետեւ եթէ յաջողինք Լեհաստանը կտրել ծովէն, ան աստիճանաբար կը դառնայ Գերմանիոյ «հովանաւորեալը», Չեխիոյ նման ։

Մինչեւ վերջերս Հիթլէր շահագրգռուած չէր Տանցիկով ։ Երբ գնդ. Պէք յունուարին այցելեց Պէրխթէսկատէն, Հիթլէր անոր ըսաւ, թէ Տանցիկ «գաւառական քաղաք» մըն է եւ անոր համար կռուիլ չարժեր։ Նոր է որ գերման զինուորականութիւնը փոխած է իր միտքը եւ ասոր հանգամանք տուած Տանցիկի հարցին։

Բանակցութիւններ կատարուեցան Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ ջնջելու [illegible] վերահսկողութիւնը Տանցիկի վրայէն եւ ստեղծելու այնտեղ գերման-լեհական միացեալ վարչութիւն մը. բայց յանկարծ մայիսին Հիթլէր խզեց բանակցութիւնները–

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (135)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Աւարտելով իւր գործը, նա արքայական կնիքը դրաւ ստորագրութեան փոխարէն, փակեց եւ տուաւ դպրին կնքելու

Ապա կանչելով իւր հաւատարիմ քաջերից մէկին, յանձնեց նամակը նրան եւ պատուիրեց մինչեւ երեք օր հասցնել պատկանելւոյն։

— Մինչեւ երեք օր, Տէր, դժուար է հասցնել Աստղատական, ասաց բանբերը։

—Մինչեւ երեք օր տեղը պիտի հասնէ այդ նամակը, կրկնեց Սպարապետը։

Բանբերը չպատասխանեց. նա գլուխ խոնարհեց եւ դուրս գնաց։

Արշարունեաց ձորի արեւելեան գոգում, մօտ այն տեղերին, ուր կառուցուած էր վաղեմի Երուանդաշէնը եւ ուր Ախուրեանը խառնւում էր Երասխի հետ, գտնւում էր մեծ անտառ։ Կապոյտ լեռան ստորոտից սկըսած՝ տարածւում էր նա մինչեւ Երասխի ափերը։ Դարերից ի վեր այդ բուսել էին այնտեղ հսկահասակ կաղնիներ, մայրեր եւ կաղամախիներ, որոնց կատարները ծածկւում էին ամպերի մէջ։ Ցերեկը նրանք արգելում էին արեւի ճառագայթները, իսկ գիշերն բոլորովին անթափանցելի խաւար։ Չըկային այնտեղ անցքեր եւ ուղիներ. ծառերն ամէն տեղ աճել էին վայրենի դրութեամբ եւ իրանց տաւուսապատ ու անհեթեթ ճիւղերով վաղուց ճանապարհները ծածկել։

Դա յիշատակաց արժանի Ծննդոց անտառն էր, Երուանդ Թագաւորի անկած որսարանը։ Թէպէտ արքայական պատուհասները չէին պաշտպանում այլեւս նրա սահմանները, բայց անտառն աճել, զօրացել էր, աւերող ձեռքերը չէին կարող այլեւս վնասել նրան։ Արքայի ժողոված եղէնների սերունդները բազմացել, լցրել էին նրա ծմակները. բայց արքայական որսորդները չէին որսում այլեւս նրանց մէջ ։ Երկրի անպաշտպան դրութիւնը, մեծամեծների յաջորդող խռովութիւնները եւ ներքին ու արտաքին ընդհարումները ցամաքեցրել էին իշխանների որսում զուարճախրախութեան աղբիւրը։ Հազիւ երբեմն չնչական որսորդի նետը անհանգստացնում էր այդ անտառի խաղաղիկ բնակիչներին. կամ այնտեղ թաքչող գաւառական մի զինուորի գեղարդը պատահմամբ տապալում իր առջեւից փախչող եղէնին։ Ուրիշ զուարճասէրներ չէին այցելում այդ անտառը, որովհետեւ վաղուց նա դարձել էր Հագարացի աւազակների բոյն։ Այնտեղ նրանք թաքչում էին՝ թէ՛ անցորդներ կողոպտելու եւ թէ հետամուտ զօրքերից փախուստ տալու համար։

Բայց մի քանի օր էր ինչ այդ հրոսակները անհետացել էին Ծննդոց անտառից, կամ գուցէ, նրա խորքերը քաշուել։ Այդ աւազակների տաւարներում բնակւում էին այժմ մի խումբ հայ զինուորներ, որոնք տիրել էին այդ ծածկարաններին բռնութեամբ, հալածելով այնտեղի նախկին բնակիչներին եւ նրանց մի մասը կոտորելով։ Զինուորներից ոմանք զբաղւում էին այնտեղ որսորդութեամբ, որպէսզի դրանով կերակրեն իրանց եւ ընկերներին, իսկ ոմանք պահպանութիւն էին անում անտառի մուտքի մօտ եւ այնտեղից դիտում Դըւնոյ դաշտը տանող ճանապարհները։

Դրանք Մարզպետունու մարդիկն էին, որոնք սպասում էին այնտեղ կաթողիկոսի գալստեան, որպէսզի նրա հետեւողների հետ միանալով՝ դիմեն դէպի Դուին։

Բայց օրերը յաջորդում էին միմեանց եւ կաթողիկոսը չէր երեւում ։ Զինուորները իրենց ձանձրոյթը փարատելու համար պարապում էին երբեմն զինուորական մրցութեամբ եւ երբեմն իրանց կատարելիք գործի վերաբերմամբ փորձեր էին անում։ Նըրանք փորում էին խրամատներ, կապում էին տարբերկերպ կամարներ , կամ ներքնուղիով [illegible] փոխադրելու փորձեր էին անում։ Դրանցից էլ ձանձրանալով՝ բաժանւում էին զուարճալի խաղեր, հագնում էին իրանց հետ բերած վարդապետական սքեմները, ծածկում էին խոյրեր եւ վեղարներ եւ այդպէսով ստեղծում վարդապետների մի խումբ, որ տարօրինակ պատկեր էր ներկայացնում մենաւոր անտառի մէջ ։

Ու սակայն այդպիսով շաբաթը լըրացաւ, բայց Բագարանից լուր չեկաւ իրանց ։

Զինուորներից ոմանք ցանկութիւն յայտնեցին ուղարկել Բագարան իրանցից մէկին եւ կաթողիկոսի ուշանալու պատճառն իմանալ։ Բայց միւսներն արգելք եղան, յայտնելով թէ՝ իշխանը հրամայել է իրանց սպասել, ուրեմն եւ պիտի սպասեն, որպէսզի սըխալ քայլ անելով՝ իշխանի դիտաւորութիւնները չխանգարեն։

Բայց ո՞րտեղ էր այդ միջոցին ինքը, Մարզպետունին։

Նա գտնւում էր Երազգաւորսում, Աբաս արքայեղբօր մօտ։ Դուինի գըրաւելու մասին հարկ եղած որոշումն անելուց եւ նախնական պատրաստութիւնները տեսնելուց յետոյ, նա դիմել էր Աբասին, նորա՝ Թագաւորի հետ նրան հաշտեցնելու եւ ապա այդ քայլի աջակցութիւնը ձեռք բերելու իւր մտադրած գործի համար։

Աբասն այդ ժամանակ ապրում էր իւր հօր, Սմբատ Թագաւորի կառուցած ապարանքում։ Իւր եղբօր պէս նա էլ գեղեցիկ, բարձրահասակ, առնուր կազմուածքով եւ, մանաւանդ, աղնեցիկ դէմքով մի տղամարդ էր ։ Թէպէտ տարիքով աւելի փոքր էր քան Թագաւորը, բայց նրանից աւելի խոհեմ եւ շրջահայեաց էր ։ Բացի այդ, նա աւելի պարկեշտ եւ բարոյական էր քան Աշոտը. եւ հէնց այդ պատճառով էլ սրտմտած էր եղբօր դէմ, որ նա առաջինի հօրից ժառանգած գահի պատիւն արատաւորել էր իւր ապօրինի ընթացքով։

Արքայեղբօր այդ տրամադրութիւնից օգուտ քաղեցին իւր ժամանակին նրա աներ Ափխազաց իշխանը եւ հօրեղբայր Աշոտ բռնակալը եւ միացրին նրան իրանց հետ՝ Թագաւորին դաւով գահընկէց անելու համար։ Այդ դաւաճանութիւնը, ինչպէս իւր տեղը յիշեցինք, անյաջող անցաւ։ Թագաւորը չկամենալով եղբօրից վրէժ առնել՝ Ափխազաց Գուրգէնի եղբօր աներոց, [illegible] Աբասին աւելի [illegible]

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Վարձատրութիւն արուեստի մշակներու

Գրած էինք թէ Հայաստանի կառավարութիւնը վերջերս տօնեց դերասան Ամօ Խարազեանի բեմական գործունէութեան քառասնամեակը, եւ այս առթիւ պատուոյ գիր մը տրուեցաւ շրջուն թատրոնի այս ղեկավարին ։

Ամօ Խարազեանի հետ վարձատրուած են նաեւ շրջուն թատրոնի գլխաւոր դերասանները.—

Աշխէն Խարազեան եւ Վաղարշ Բեգիջանեան կը ստանան վաստակաւոր դերասանի կոչում ։

Միքայէլ Սաֆարեան (թատերական նկարիչ), Անահիտ Ոսկանեան, Վրոյր Փանոյեան եւ Ամօ Ցովակիմեան կը ստանան պատուոյ գիր ։

Հայաստանի կառավարութիւնը պատուոյ գիրով վարձատրած է նաեւ ժողովրդական դերասան Գրիգոր Աւետեանը՝ իր բեմական գործունէութեան յիսնամեակին առթիւ ։

Խորհ. Հայաստանի կրօնքը թատրոնն է

Ա. Շահինեան կը գրէ «Խորհ. Հայաստանի» մէջ (5 յունիս).—

Ինչո՞վ փոխարինել կրօնքը։ Այս հարցին մասին Լէնինի տեսակէտն այն էր, թէ թատրոնէն զատ չկայ ուրիշ հաստատութիւն մը որ կարենայ փոխարինել կրօնքը։ Բաւական չէ քանդել կրօնքը՝ ազատագրելու համար մարդկութիւնը կրօնամոլութեան ասպակի կապանքներէն, այլ եւ անհրաժեշտ է կրօնքը փոխարինել որեւիցէ բանով։ Ըստ Լէնինի, կրօնքին տեղը պէտք է գրաւէ թատրոնը ։

Այդ աշխատանքին լծուած է, ահա, Խորհ. Հայաստանը ։

Յօդուածագիրը յետոյ ուրախութիւն կը յայտնէ որ աշխատաւոր ժողովուրդին ծոցէն կը ծնին նոր դերասաններ, գիւղերուն ու քաղաքներուն մէջ իրարու կը յաջորդեն թատերական ներկայացումները, — լի–չինք Գուլակեանի «Արշալոյսի» թատերախաղը, Կոզայեւի «Ֆրոնտից եկած զինուորը», Միքայէլեանի «Գօշը», Ռախմանովի «Պրոֆ. Պոլեժայեւը», Սունդուկեանի «Պէպօն», Մելիք Քոչարեանի «Կոյր երաժիշտը», եւ ուրիշ գործեր ։

Ու քանի որ յիշատակեցինք Հայաստանի կրօնք–թատրոնին բովանդակութիւնը, աւելորդ չենք համարիր յիշատակել նաեւ այդ կրօնքին սպասաւորները,— դերասանները, գլխաւորաբար հասկնալու համար թէ ո՞վ կ'ապրի։ Այժմ Հայաստանի մէջ կը գործեն դերասաններ Վ. Վաղարշեան, Հր. Ներսէսեան, Ջանիբէկեան, Ա. Ոսկանեան, Մանուէլեան, Արմէնեան, Վ. Վարդանեան, Ծամիրխանեան, Քոչարեան, Ամերիկեան, Ա. Վարդանեան, Ա. Գուլակեան ։

Մարմնակրթական ճակատին վրայ

Յունիս 8ին Երեւանի ժող. դատարանը, նախագահութեամբ Շէխլեանի, ընդհ. դատախազ ունենալով Արշակեանը եւ պաշտպան փաստաբաններ՝ Սամուէլեանը, Շաւուրեանը, Տոնոյեանը եւ Տոման, քննութեան առաւ մարմնակրթութեան ճակատի զեղծում մը։ Այսպէս Հայաստանի Մարմնակրթութեան եւ Մարզախաղի Վարչութեան նախորդ նախագահը Զապլին (Գառնիկ Մարտիրոսեան) եւ իր պաշտօնակիցները Սեւաչերեան, Բարսյեան, Սարգսեան եւ ուրիշներ մեղադրուած են թէ 1938ին ձախողութեան դատապարտած են մարմնակրթութեան աշխատանքները, վատնած կամ իւրացուցած են տասնեակ հազար րուբլիներ, կեղծելով հաշիւները եւ արձանագրութիւնները ։

Այս դատավարութեան ընթացքին երեւան եկաւ, որ եթէ հաշուենք միայն Զապլինի իւրացուցած կամ մսխած գումարը, կը հասնի 25,000 րուբլիի, իսկ իր պաշտօնավարութեան ընթացքին, մարմնակրթութեան ճակատին վրայ, պետութեան կորսնցուցած գումարները կը կազմեն հսկայ թիւ մը ։

Վճիռը պիտի տրուի յառաջիկային։

րը։ Եւ Լեհաստան ինքզինք զատեց Տանցիկը Գերմանիոյ կցելու եւ Նըրանցքին մէջէն դէպի արեւելեան Փրուսիա ճամբայ շինելու պահանջին առջեւ։ Վարշաւայի գերման դեսպանը՝ ֆոն Մոլթքէ այս պահանջին առթիւ ուզեց հրաժարիլ, բայց Հիթլէր հրամայեց անոր մնալ «կրակի գծին» վրայ ։

Լեհաստան համոզուած է թէ գերման նաւատորմիղը պիտի գրաւէր Տանցիկը Մէմէլի կցման ժամանակ, եթէ Լեհաստան զօրաշարժ կատարած չըլլար։ Վերջերս ես այցելեցի Տանցիկ, եւ այս տեսութիւնը հաստատող բազմաթիւ փաստերու ականատես եղայ ։ Նոյնիսկ նշանակած էին այն պաշտօնեաները, որոնք պիտի անցնէին երկաթուղիի վարչութեան գլուխ, որ կը գտնուի Լեհերուն ձեռք ։

Տանցիկ Գերմանիոյ համար պարզ կայան մըն է հասնելու աւելի ընդարձակ նպատակներու, մինչ Լեհաստանի համար կենսական է։ Քարտէսին վրայ ակնարկ մը ցոյց պիտի տայ, թէ Գերմանիա, տիրելով Տանցիկին, կրնայ ո եւ է վայրկեան Լեհաստանը կտրել ծովէն ու Կտինիա նաւահանգիստէն։ Նըրանցքը 25 մղոն լայնութիւն ունի եւ Կտինիա գացող բոլոր երկաթուղային գծերը Տանցիկէն կ'անցնին, բացի մէկ գծէ ։

Թերեւս ըսուի թէ Գերմանիա կրնայ երաշխիք տալ, որ ծովէն պիտի չկտրէ Լեհաստանը։ Բայց այս վերջինը տեսաւ թէ ինչ ձեւի եկաւ Չեխիոյ եւ Մորավիոյ գլխուն, եւ գիտակ է թէ այդպիսի երաշխիք մը չարժեր նոյն իսկ այն թուղթը որուն վրայ կը գրուի ։

Ռազմագիտական եւ տնտեսական տեսակէտներէ՝ Լեհաստանի փաստարկութիւնները անհերքելի են։ Հապա ազգագրական տեսակէ՞տը։ Պէտք է ըսել անմիջապէս, որ Տանցիկի կացութեան եւ Զուտէթիայի միջեւ նմանութիւն չկայ։ Որովհետեւ Տանցիկի մէջ Գերմանները ինքնիշխան են։ Նացի կառավարութիւն կայ եւ կը վարէ գործերը։ Բոլոր միւս կուսակցութիւնները խափանուած են, եւ Տիէթի բացարձակ մեծամասնութիւնը նացիներ են։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կը կատղին !

Պոլսոյ «Սօն Փօսթա» թերթին մէջ Գ. Սէլիմ Րաղըպ, կը գրէ (30 յունիս).—

Կամօ Զիանոյի օրկան «Թէլէկրաֆօ», իր 25 յունիսի թիւին մէջ մեզի յատկացուած գրութեան համաձայն, Թուրքիոյ ժողովրդապետութեանց շարքին անցնիլը, ոչ մէկ ռամկավար գաղափարի հետ կապ չունի։ Անոր նպատակն է, պարզապէս սերբիներու սեփական հողերը ձեռք անցընել։

Թերթը յետոյ սա վճիռը կ'արձակէ.

— « Թուրքիա վտանգ մըն է Մերձաւոր Արեւելքի համար »։

« Թէլէկրաֆօ »ի աչքին Թուրքիա նեխած է։ «25 տարուան ընթացքին, առաջնակարգական մեթոտներէն լայն կերպով օգտուելուն շնորհիւ, «լիզո–ֆորմ»ով թէեւ այս նեխումը թեթեւցած է, բայց դիւրութեամբ կարելի է ախտաճանաչումը կատարել։ Եւ դարձեալ ինչ որ էր, ան է եւ Մերձ. Արեւելքը կը խառնակէ ։ Ան որ անգամ մը կը զգայ այս հոտը, կը սարսափի։ Առանցքի պետութիւնները օգուտ ունին այս նեխումին տարածումէն »։

Այս գէշ նմանութիւնները եւ արտայայտութիւնները, որոնք ատեն մը Եւրոպայի կողմէ «հիւանդ մարդ» արհամարհանքին տակ ձեւով վերանորոգուեցան, ցոյց կուտան թէ, Թուրքիոյ անկախութեան իր գոյութիւնը պաշտպանելու համար ձեռք առած արդարացի միջոցները կը կատղեցնեն անոնք, որոնք շահեր ունէին այս միջոցներու ձեռք չառնուելուն մէջ ։

«Թէլէկրաֆօ»ի գործածած լեզուն մեր փոխադարձել փոքրոգութիւն պիտի ըլլար։ Բայց հարկ է այս թերթին ըսել թէ, հոտածութեան հարցին մէջ չկայ ազգ մը, որուն մօտ Միջերկրականի ամէնէն հարաւը տեղ գրաւած ազգին չափ առաջ գացած ըլլայ այդ տոտութիւնն ու հոտածութիւնը ։

Քաղաքական նկարագրի հարցին գալով, ընդհ. պատերազմին ամբողջ աշխարհը զարմանահար թողած դըրժումը կատարող երկիրն ալ Թուրքիան չէ։ Ինչպէս որ կարելի չէ բան մը ըսել Գերմանիոյ հետ իր գործակցութեան քաղաքականութեանը, պարագան նոյնն է Թուրքիոյ համար ալ։ Անոր հակառակը պնդողները նախանձողներն են. իսկ այսպիսիներուն խօսքը ոչ մէկ արժէք ունի այսպիսի մաքուր հարցերու մէջ ։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Ամավերջի հանդէս

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 4 յուլիս (Յառաջ) — Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի « Երիմեան » դպրոցի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ իր դպրոցի սրահին մէջ, շաբաթ իրիկուն, Ա. եւ Բ. դասարանի աշակերտներու կողմէ, իսկ կիրակի կէսօրէ վերջ Գ. Դ. եւ Ե. դասարանի աշակերտներու կողմէ։ Երկու մասի էր բաժնուած հանդէսը, նկատի առնելով աշակերտներու թիւը եւ յայտագրին ճոխ բովանդակութիւնը ։

Հանդէսները բացուեցան « Մեր հայրենիք» խմբերգով որմէ վերջ յաջորդաբար երգուեցան «Ալվ մենտօսքանչը», «Յառաջ նահատակ» եւ « Օդն է պարզ »ը։ Կարելի չէ յիշել անունները բոլոր անոնց որ բեմ ելան։ Ամէն մէկը ըսելիք մը ունէր, արտասանութիւն կամ տրամախօսութիւն ։ « Ծաղկավաճառները » շատ յաջող էին, որոնք կրկնուեցան ջերմ ծափերու մէջ։ «Սրկրամոլ ծառան», « Նարեկ աշակերտուհի » երկու կատակերգութիւններն ալ տեսցան շատ յաջող։ «Փախստականը » խիստ դաստիարակիչ էր, առնուած դպրոցական կեանքէ, նոյնպէս «Անհնազանդը »։ « Փոքրիկ բարեկամները» նմանապէս շատ լաւ էր եւ օրինակելի։ Ե. դասարանի աշակերտներու կողմէ ներկայացուեցաւ Տիկին Զապել Ասատուրի (Սիպիլ) «Առաջնութեան մրցանակը »։

Դպրոցի վարչութեան կողմէ խօսեցաւ ձեր Թղթակիցը, որ տեղեկութիւններ տալով դպրոցի տարեշրջանի մասին ըսաւ թէ դպրոցը կրցած է իր պիւտճէն գոցել եւ սրահը ընդարձակելով բեմն ալ պատրաստել։ Այս առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց Գ. Ղազարոս Դանիէլեանի որ սիրայօժար պատրաստած էր բեմի տախտակները նուիրելով ։ Բեմին առջեւ դրուած էր հետեւեալ նշանախօսքը « Ակիզբէն վերջ միացիր, գործէ, անոր արդիւնքը աչքովդ դիտէ » ։ Տիկ. Հայկանոյշ Ղազարեան դպրոցին նուիրած էր իւղաներկ նկար մը որ կը ներկայացնէր Իզմիրի աղէտը ։

Ցաւալի է որ շատ մը աշակերտներու ծնողներ կը բացակայէին, մանաւանդ հայրեր։ Մինչ իրենց զաւակները ծափեր կը խլէին իրենց արտասանութեամբ, հայրեր չէին գիտեր, ո՞ւր էին այդ պահուն ... Հանդէսի վերջաւորութեան աշակերտներու տրուեցան զանազան գիրքեր, իբրեւ պարգեւ։ Բաժնուեցան նաեւ Ա. եւ Բ. Գ. մրցանակ եւ յարատեւութեան եւ համեստութեան մրցանակ։ Այս առթիւ վարչութիւնը լայն պիւֆէ էր յատկացուցած, որպէսզի աւելի շատ մանուկներ ուրախացնէ, միեւնոյն ատեն քաջալերելով մանկական գրականութիւնը ։

Թղթակից

*** Վերջերս տեղի ունեցաւ հանդէս մը Երիմեան Հայրիկի յիշատակին, նախաձեռնութեամբ Կ. Խաչի ։ Գործադիր նախագահն ու բանախօսը բացակայ էին եւ ամբողջ հոգը մնաց խաչուհիներուն վրայ։ Երգչախումբին «Մեր հայրենիքէն» վերջ, Կ. Խաչի ատենապետուհին, Տիկին Կարմիրմօրուքեան հանդէսին բացումը կատարելով, պանծացուց Երիմեան Հայրիկի յիշատակը։ Յետոյ տեղի ունեցան երգեր ու պարեր, եւ բեմ հրաւիրուեցաւ Տիկին Սաթենիկ Տէր Դաւթեան, գեղեցիկ գրուագներ պատմելով Երիմեանի կեանքէն։

Ա. Կ.

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԾԱԽԷ «ԱՅԼԱՍԵՐՈՒԱԾ» ՆԿԱՐՆԵՐԸ

Լիւցէրնի մէջ (Զուիցերիա) աճուրդով ծախուեցան 125 նկարներ, որոնք գերման թանգարաններէն վտարուած էին Նացիներու կողմէ, իբրեւ «այլասերուած արուեստի» գործեր։ Անոնց արդիւնքը՝ 600,000 զուիցերիական ֆրանք դրկուեցաւ Գերմանիա ։

Ամէնէն սուղ գինով ծախուեցաւ, 250,000 ֆրանքի, Վան Կոկի մէկ ինքնանկարը։ Գնողն էր ամերիկացի տոքթ. Ֆրանքֆուրթէր, որ Նիւ Եորքի «Արուեստի հանդէս» թերթին քննադատն է։

Մնացեալ «այլասերուած» նկարները տպաւորապաշտ եւ արտայայտապաշտ դպրոցներու գործեր են, բոլորն ալ ստեղծագործուած 1900–1930ի շրջանին, մեծ մասամբ Ֆրանսացի արուեստագէտներու գործեր ։

Հիթլէրի հրահանգով էր որ այս նկարները դուրս քշուեցան թանգարաններէն, որովհետեւ կամ դասական արուեստի ներշնչումէն շատ հեռացած էին եւ կամ բաւականաչափ արիական չէին անոնց հեղինակները։

Աճուրդին ներկայ էին բազմաթիւ արուեստագէտներ կամ արուեստասէրներ։ Բոլոր նկարներն ալ գնորդներ ունեցան, բացի քանի մը նկարներէ, որոնց հեղինակները Գերմաններ են։ Անոնց իւրաքանչիւրը ծախուեցաւ քանի մը հարիւր ֆրանքի միայն։ Բացառութիւն կազմեց Աւստրիացիի մը «Աշտարակէ Կամուրջը» նկարը, որ վաճառուեցաւ 7200 ֆրանքի։ Գնողն էր շարժանկարի աշխարհահռչակ ղեկավար Սթէրնպէրկ (Մարլէնէ Տիէթրիխի նախկին ղեկավարը)։ Փիքասոյի մէկ նկարը, որուն գին նշանակուած էր 100,000 ֆրանք, ծախուեցաւ Ֆրանսացիի մը 80,000 ֆրանքի։ Ուրիշ երկու նկարներ վաճառուեցան 36,000ական ֆրանքի։ Բիքասոյի մէկ ուրիշ նկարը, որուն գին դրած էին 63,000 ֆրանք, ծախուեցաւ 106,000 ֆրանքի ։

ՍԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԴԻԱԿ ՄԸ ՇԱՀԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ՎԻԺԱՄ ՓՈՐՁ ՄԸ

«Հայրենիք» ցիտոյ կ'ուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 Յունիս).

— «Նիւ Ճըրզիի մէջ անցեալ շաբթու ծառի մը կախուած մարդու մը դիակը գտնուեցաւ, գրեթէ մոխրացած վիճակի մէջ։ Կատարուած քննութիւնները հաստատեցին շուտով, որ այդ դիակը կը պատկանէր Պրոնքսի մէջ ապրող Հայու մը՝ Հայկազուն Գասարճեան անունով։

Ինչպէս սովորաբար կը պատահի նման պարագաներու մէջ, սկիզբը լուրջ կասկած կար թէ զարհուրելի ոճիր մըն էր տեղի ունեցած։ Սակայն, շուտով, երբ դատախազը, ոստիկանութեան օգնութեամբ վերջացուց իր մանրակրկիտ քննութիւնը, պարզուեցաւ, որ Հայկազուն Գասարճեան անունով Հայը ոչ թէ սպաննուած է, այլ ինքնասպանութիւն գործած։

Իր այդ եզրակացութիւնը դատախազը հիմնած էր ինը միանգամայն համոզիչ փաստերու վրայ, որոնք քանի մը օր առաջ տրուեցան մեր թերթի լուրերու բաժնին մէջ։

Հայ հասարակութեան լայն շրջանակներուն բոլորովին անծանօթ էր ինքնասպանութիւն կատարած դժբախտ Հայը, եւ դէպքը ապահովաբար հանրային ուշադրութիւն չպիտի հրաւիրէր, եթէ միայն ամերիկահայ գաղութի խաղաղ կեանքը շարունակ վրդովել ձգտող հայանուն անձեր մութին մէջ փորձ չընէին օգտագործելու առիթը՝ ծանր զրպարտութիւններ յերիւրելու, մտքեր պղտորելու, կիրքեր գրգռելու, նոր երկպառակութիւններ յարուցանելու եւ հին պառակտումը խորացնելու համար։

Անոնք յերիւրեցին զզուելի պատմութիւններ եւ, նախ, ամերիկեան թերթերու մէջ հրատարակել տուին, ապա թարգմանելով արտատպեցին իրենց հայերէն թերթերուն մէջ, որպէսզի Դուրեանի սպանութեան օրերը յիշեցնող աղմուկ մը հանեն եւ արշաւանք մը սկսին իրենց ատելի Դաշնակցութեան դէմ։

Երախաներն իսկ կրնան հասկնալ հարկաւ, թէ ունէ ոչ–Հայ չէր կրնար ունէ շահ ունենալ կեղծելու հայ կեանքի վերաբերեալ փաստերը եւ հաւատացնելու, օրինակ, որ իբր թէ Հայկազուն Գասարճեան վկայ էր եղած Դուրեանի դատավարութեան ատեն եւ կամ իբր թէ այդ պատճառով ալ Դաշնակցականները ուզած էին վըրէժխնդիր ըլլալ՝ սպաննելով իրենց ընկերներու դէմ վկայութիւն տուող Հայը։ Մինչդեռ, դատախազի իսկ յայտարարութեամբ, Հայկազուն Գասարճեան ոչ վկայ էր եղած եւ ոչ ալ ունէ առնչութիւն էր ունեցած Դուրեանի դատավարութեան հետ։

Երախաներն իսկ կրնան հասկնալ հարկաւ, թէ ունէ ոչ–Հայու մտքէն իսկ չէր կրնար անցնիլ Նիւ Ճըրզիի մէջ գտնուած դիակ մը անմիջապէս կապել Դուրեանի աւելի քան հինգ տարի առաջ կատարուած սպանութեան կամ դատավարութեան հետ եւ անմիջապէս շահագործել այդ երեւակայական կապը հակադաշնակցական նպատակներու համար։

Պէ՞տք է ըսել, թէ ուրկէ են այդ զրպարտիչներն ու փրովաքաթորները։ Անոնց ո՛վ ըլլալը հասկնալու համար բաւական է միայն ի նկատի ունենալ այն տանձարձակ չարախնդրութիւնը եւ աներեւակայելիօրէն գրգռիչ, մոլեգնող եղանակը, որով հակադաշնակցական բանակի թերթերը իրենց ընթերցողներուն ներկայացուցին Նիւ Ճըրզիի մէջ կատարուած ինքնասպանութեան դէպքը։ Բաւական է ըսել միայն, որ այդ թերթերը ամէն կերպով նպաստեցին տարածելու բացայայտ ենթադրութիւններ եւ յերիւրանքներ, առանց իսկ սպասելու դատախազի կատարած պաշտօնական քննութեան արդիւնքին։ Այդ տեսակէտէն համայնավար Հայաստանը տխուր մըրվար «Լրաբեր»ը եւ Հնչակեան «Երիցակցութեան մը ելած էին իրարու հետ։

X

Կ'երեւի թէ տարիներ շարունակ Դուրեանի սպանութիւնը շահագործող հակադաշնակցական խմբակցութիւնները, այդ սպանութենէն աւելի քան հինգ տարի յետոյ ալ կ'երազեն այն բարոյական եւ քաղաքական դըրամագլուխի մասին, զոր յաջողած էին իրենց համար ստեղծել Դուրեանի սպանութենէն՝ անխղճօրէն շահագործելով զայն իրենց խեղճուկ գոյութիւնը պահելու համար։

Ինչպէս երէկ տեսանք այս սիւնակի մէջ բերուած խոստովանութիւններէն, այդ խմբակցութիւններէն ամէնէն անհեթեթն ու դաւադիրը՝ համայնավարները սնանկացած են արդէն եւ այժմ կրկին սնանկութեան ճամբու վրայ կը գտնուին։ Կ'երեւի թէ վերջնական սնանկութենէն խուսափելու համար է որ այդ պարոնները այժմ ալ փորձ կ'ընեն շահագործելու ուրիշ դիակ մը, որպէսզի կրկնեն Դուրեանի սպանութեան յաջորդող գրգռութիւնները ու խառնակութիւնները, որոնք օգնեցին իրենց օրաթերթ հրատարակելու, բազմամարդ ժողովներու բեմերէն խօսելու, միամիտներէն խոշոր գումարներ հանգանակելու, իրենց դաւադրական գոյութեան ու գործերուն վրայ վատնելու համար»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Կարան Քուլօն, որ տեսնելով թէ Սպանիա կը միջամտէ Լուի ԺԶ.ի դատավարութեան՝ հպարտօրէն յայտարարած էր որ Ժողովը պէտք չէ արժանի համարէ կարդալ թագաւորի մը նամակը՝ գրուած ուրիշ թագաւորի մը պաշտպանութեան համար. Կրէկուար՝ եպիսկոպոս, սկիզբները արժանաւոր հայր առաջնադարեան առաքելական եկեղեցիի, բայց որ աւելի ետքը կայսրութեան օրով հանրապետական Կրէկուարէն դարձաւ կոմս Կրէկուար. Ամար, որ կ'ըսէր՝ «Ամբողջ երկիրը կը դատապարտէ Լուի ԺԶ.ն, ուրկէ՞ խնդրել ուրիշ դատաւոր, մոլորակներէ՞ն». Ռուլէ, որ Յունուար 21ին կը հակառակէր, որ Բոն–Նէօֆէն թնդանօթներ արձակեն, ըսելով թէ՝ «Թագաւորին գլուխը գետին ինկած ատեն պէտք չէ աւելի աղմուկ հանէ, քան ուրիշ մարդու մը գլուխը». Շէնիէ՝ Անտրէի եղբայրը. Վատիէ, մէկն անոնցմէ, որոնք բեմի վրայ ատրճանակ կը դնէին. Տանիս, որ կ'ըսէր Մօմօրոյին՝ «Կ'ուզեմ որ Մարան եւ Ռոպէսփիէռը ինծի մօտ իմ սեղանիս վրայ համբուրուին», «Ո՞ւր կը բնակիս», կը հարցնէր իր կարգին Մօմօրօն. «Շարանթօնի մէջ». «Եւ շատ զարմանալի կ'ըլլար, եթէ ուրիշ տեղ բնակէիր», կը պատասխանէր Մօմօրօն. Լէժանտրը, որ Ֆրանսական յեղափոխութեան դահիճն էր այնպէս, ինչպէս Գրիդն էր եղած անգլիական յեղափոխութեան դահիճը. «Եկուր ես քեզ մորթեմ», կ'աղաղակէր ան Լանժիւնիէին. «Նախ դուն ժողովին առջեւ ապացուցուր որ ես եզ եմ», կը պատասխանէր անոր Լանժիւնիէն. Ա'Էրպուա՝ այդ զուարճալի խեղկատակը, որ իր երեսին վրայ առած հին քերթերու այն դիմակը, որ երկու բերան ունէր, մէկը կ'ըսէր այո՛, միւսը՝ ոչ, մէկը կը հաւնէր անոր՝ ինչ որ միւսը կը վատաբանէր, կը դատափետէր Կարրիէն Նանդի մէջ, իսկ Շալիէն կ'աստուածացնէր Լիոնի մէջ, Ռոպէսպիէռը՝ կառափնատ, իսկ Մարան՝ Պանթէոն. Ժէնիսիէօ, որ կը պահանջէր մահուան վճիռ արձակել այն ամէն մարդոց դէմ, որ իր վրայ կ'ունենար մարտիրոսացած Լուի ԺԶ.ի մետալը. Լէօնարտ–Պուրտոն՝ ուսուցիչ, որ իր տունը նուէր բերած էր Մօն Ժիւրայի ծերունին. Թօպէն՝ ծովանաւ. Քուրիօ՝ փաստաբան. Լօրան–Լըքուանդր՝ վաճառական. Տիւհէմ՝ բժիշկ. Սէրժան՝ արձանագործ. Դաւիթ՝ նկարիչ. Ժոզէֆ Էկալիթէ՝ իշխան, եւ դեռ ուրիշները. Լըքուանթ–Բիւիրավօ, որ կ'առաջարկէր Քօնվանսիօնը իր վճռով Մարան խելագար յայտարարէ. Ռոպէր–Լինտէ՝ անհանգիստ բնաւորութիւն մը, որ ստեղծեց այն քառասուն ռազմ գիռունը, որուն գլուխը կը կազմէր Հասարակաց Ապահովութեան Յանձնաժողովը եւ որ ամբողջ Ֆրանսան կը պատէր իր քառասունեւմէկ հազար ճանկերով, զոր կ'անուանէին յեղափոխական յանձնաժողովներ. Լըպէօֆ, որուն Ժիրէ–Տիւբրէն իր «Կեղծ ազգասէրներու Պնտէօնի աշխատասիրութեան» անունով գրքին մէջ նուիրած էր հետեւեալ ոտանաւորը.

Եզը (Լըպէօֆ) տեսաւ իր փեսան (Լէժանտր) եւ բարաշիկ Թոմաս Բէյն՝ ամերիկացի, դթասիրտ. Անաքարսիս Քլօօց՝ գերմանացի, պարոն, միլիոնատէր, անաստուած, հէպէրթական, անկեղծ. անշահախնդիր Լըբա՝ Տիւպլէի բարեկամը. Ռովէր՝ մէկը այն հազուագիւտ անձնաւորութիւններէն, որոնք չար են միայն չարութեան համար, որովհետեւ արուեստ արուեստի համար ըսուածը շատ աւելի կը պատահի, քան որքան կը կարծեն. Շարլիէն, որ կ'ուզէր, ազնուականներուն հետ «դուք»ով խօսիլ. «Թալիէն՝ ողբերգակ եւ կատաղի, որ ստեղծեց Թերմիտոր 9ը՝ միայն սէրէ դրդուած. Քամպասէրէս՝ ընդհ. դատախազ, որ յետոյ վեհ դարձաւ. Լարսլանտ, որ օր մը աղաղակեց՝ «Վտանգ ծանուցանող թնդանօթին առաջնութիւն պիտի տրուի». Թիւրիօ, որ կ'ուզէր յեղափոխական դատաստանի ժիւրիները քուէ եւ բարձրաձայն քուէարկեն. Բուրտոնը տ'Ուազ, որ Շամբոնը մենամարտի կը հրաւիրէր, կը մատնէր Պէնին եւ իր կարգին՝ ինքն ալ կը մատնուէր Հէպէրէն Ֆայօ, որ կ'առաջարկէր Վանտէ դրկել հրդեհածիդ զօրագունդ մը. Թավօ, որ Ապրիլ 13ին տեսակ մը միջնորդ էր դարձած Լեռան եւ Ժիրոնտի միջեւ. Վէրնիէն, որ կ'առաջարկէր Ժիրոնտեան եւ լեռնական գլխաւորներուն երթալ բանակը իբրեւ հասարակ զինուորներ պատերազմելու. Ռէուպէլ, որ փակուեցաւ Մայանսի մէջ. Պուրպօտ, որուն հեծած ձին Սոմիւրի առումին ատեն գնդակահար եղաւ. Կիմպէրտօ, որ Քօտ տը Շէրպուրկի բանակին ղեկավարն էր. Ժան–Պանվիլէ, որ կը ղեկավարէր նոյնպէս Քօտ տը լա Ռօշէլի բանակը. Լըքարփանթիէ, որ վարեց Քանքալի նաւատորմիղը. Ռուայէրօ, որուն Ռասշտատի թակարդը կը սպասէր. Մարնի բրիէօրը, որ բանակներու մէջ կը կրէր իր էսքատրոնի պետին հին ուսանոցները. Սարտի Լըվասէօրը, որուն մէկ խօսքին վրայ Սէնթ–Ամանի վաշտին հրամանատար Սէրրանը վճռեց անձնասպան ըլլալ. Ռըվէրշօն, Մօրէ, Պէյնար տը Սէնթ, Շարլ Ռիշար, Լըկինիօ, իսկ այս խումբին գլուխը Միրապօ մը, որ կը կոչուէր Տանթօն ։

Այս երկու բանակներէն դուրս մեկուսացած, բայց անոնց երկուքին ալ յարգանք եւ երկիւղ ներշնչելով, կը բարձրանար մարդ մը՝ Ռոպէսփիէռ։

—o—

Ե.

Ներքեւը կ'ընկճէր սարսափը, որ կարող է նաեւ ազնիւ ըլլալ, եւ վախը, որ միշտ ստոր է։ Կիրքերու տակ, հերոսութիւններու տակ, անձնանուիրութիւններու տակ, կատաղութիւններու տակ ինկած էր անյայտութիւններու անդորր ամբոխը։ Ժողովին ներքին մասը կը կոչուէր Տափարակ. այնտեղ կեդրոնացած էին բոլորը, ինչ որ կը տատանի, մարդիկ՝ որոնք կը կասկածին, որոնք կը վարանին, որոնք կ'ընկրկին, որոնք կը յետաձգեն, որոնք կը սպասեն, ամէն մէկը վախնալով որ եւ է անձնաւորութենէ մը։ Լեռը՝ ատիկա ընտրեալներու հանախմբումն էր, իսկ Տափարակը՝ ամբոխն էր, որ կը սեղմուէր եւ կ'ամփոփուէր Սիէյէսի մէջ։

(Շար.)

*** «Թայմզ»ի Թղթակիցը կը հեռագրէ թէ 10 — 11,000 զինուորներ եւ ոստիկաններ կան Տանժէի մէջ, որ ունի 415,000 բնակիչ :

Պուլկարիոյ վարչապետը Պերլինի մէջ

Պուլկարիոյ վարչապետ Քէօսէիվանով Պերլին հասնելով, ընդունուեցաւ արտաքին նախարար Ռիպպէնթրոփի եւ Հիթլէրի կողմէ։ Գերման կառավարութիւնը ամէն ջանք կը թափէ, որպէսզի Պուլկարիա շարունակէ սերտ կերպով կապուած մնալ Առանցքի քաղաքականութեան։ Պուլկարիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ առեւտրական դաշնագիր մը կնքուած է, որով Պուլկարիա կը ստանայ Գերմանիայէն իր ներածումներու 52 առ հարիւրը, իսկ կը ղրկէ այնտեղ իր արտածումներու 58 առ հարիւրը։ Անցեալ տարի Գերմանիա գնեց Պուլկարիոյ ամբողջ ծխախոտը։

Գերմանիոյ մէջ յայտնապէս կը քաջալերեն Պուլկարիոյ հողային պահանջները Ցունաստանէն, Ռումանիայէն, Եուկոսլաւիայէն եւ Թուրքիայէն։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հաւատան թէ Պօրիս թագաւորն ալ Պերլին պիտի այցելէ յառաջիկայ սեպտեմբերին :

Գերմանիոյ իրազեկ շրջանակներուն մէջ կը հաւատան թէ վարչապետին այցելութիւնը բացառիկ հանգամանք չունի, այլ փոխադարձ մըն է, քանի որ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Սոֆիա գնաց երկու տարի առաջ։ Իսկ Սոֆիայի մէջ կը հաւատան թէ վարչապետը բացարձակապէս պիտի չստանձնէ որեւէ քաղաքական յանձնառութիւն :

« Լ'Էօվր»ի քաղաքական աշխատակիցը կը գրէ թէ մասնաւոր հրահանգներ տրուած են գերմանական մամուլին, որպէսզի ծանրանայ Պուլկարիոյ հողային պահանջներուն վրայ։ Այս առթիւ կը թելադրուի Պուլկարիոյ՝ հետեւիլ Հունգարիոյ, որ կրցաւ իր հողերը ընդարձակել շնորհիւ Առանցքին հետ համաձայնուած գործակցութեան։ Ինչպէս յայտնի է, Պուլկարիա Տոպրուճան կը պահանջէ Ռումանիայէն, իսկ արեւմտեան Թրակիան՝ Ցունաստանէն, դէպի ի ծով ելքով։ Արդ, Անգլիա եւ Ֆրանսա երաշխաւորած ըլլալով Ռումանիոյ եւ Ցունաստանի հողային ամբողջութիւնը, Պուլկարիա ուրիշ ելք չունի եթէ ոչ յարիլ Առանցքին :

Հռոմ եւ Պերլին կը բանակցին Թիրոլի շուրջ

Հռոմէն կը հաղորդեն թէ գերմանական եւ իտալական կառավարութիւնները կը բանակցին Թիրոլի գերման բնակչութեան մասին։ Կը կարծուի որ շուտով համաձայնութիւն մը պիտի գոյանայ, որովհետեւ բանակցութիւնները կ'ընթանան «բարեկամական գործակցութեան» մթնոլորտի մէջ :

Բռնի արտագաղթ պիտի չկատարուի Թիրոլէն, այլ գերման բնակիչները իրենց ազատ կամքով պիտի փոխեն իրենց բնակավայրը։ Իւրաքանչիւր Գերմանացի ինք պիտի ճշդէ թէ կ'ուզէ Գերմանիա՞ փոխադրուիլ թէ տեղափոխուիլ Իտալիոյ մէկ ուրիշ շրջանը։ Տակաւին յայտնի չէ թէ ինչ ձեւով պիտի իրագործուի այս ծրագիրը :

Հռոմի գերման շրջանակները կը յայտնեն, թէ բանակցութիւնները սկսան Հիթլէրին այն ճառէն ետք (ապրիլ 28), երբ ըսաւ թէ բոլոր Գերմանները պիտի առնէ Գերմանիոյ մէջ :

Իտալական Թիրոլի բնակչութեան թիւն է մօտ 300,000։ Ասոնց 200,000ը գերմանախօս են։ Թիրոլ կցուեցաւ Իտալիոյ մեծ պատերազմէն ետք։ Կան նաեւ 10,000 օտարականներ, որոնց մեծ մասը դարձեալ Գերմաններ են։ Մնացեալ 90,000ը Իտալացիներ են, կը խօսին իտալական բարբառ մը եւ միշտ իրենքզիրենք նկատած են Իտալացի, նոյնիսկ աւստրիահունգար կայսրութեան ատեն։

Թիրոլի մայրաքաղաքն է Պոլցանօ, որ այժմ ունի 62,000 բնակիչ, որոնց 49,000ը իտալախօս են։

*** Պերլինէն կը հաղորդեն, թէ արդէն 5000 Թիրոլցի Գերմաններ գաղթած են Գերմանիա։ Գերման կառավարութիւնը անոնց տուած է քաղաքացիութեան իրաւունք։ Բանակցութիւնները կը շարունակուին մնացեալ Գերմաններու ներգաղթին համար։

ՑԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ նախարարը ճառ մը խօսելով, նորէն ըսելով թէ երկրին տնտեսական վիճակը հետզհետէ կը բարւոքի,— շարունակ [illegible] կը վերադառնայ [illegible] մինչեւ մէջին [illegible] 8 միլիոն բաց կը մնար տասը տարիէ ի վեր, գործազրկութիւնը կը նուազի եւն.— Մասնաւոր ժողով մը գումարուեցաւ վարչապետին նախագահութեամբ, զարկ տալու համար տնտեսական գործունէութեան, միեւնոյն ատեն [illegible]

ՀԱԿԱՖՐԱՆՍԱԿԱՆ քարոզութիւնները կը շարունակուին Արաբի շրջանին մէջ։ Անցեալ օր շատ մը նամակատուփերու մէջ գտնուեցան թռուցիկներ, որոնք զրպարտութիւններ կը պարունակէին հանրապետութեան նախագահին, նախարարներուն, կարտինալներուն եւ ուրիշ երեւելիներու դէմ :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ կարգ մը հրէական թաղերուն վրայ կառավարութիւնը դրաւ 1000 սթերլինի հաւաքական տուգանք, իբրեւ հետեւանք քանի մը Արաբներու սպանութեան :

ԳԵՐՄԱՆ բանակի ազդարար եւ հետազօտիչ ջոկատները, ընդամէնը 10,000 հոգի, ռազմափորձ կը կատարեն Քառէլի բարձունքներուն վրայ :

ԵՐԵՔ ԶԱՒԱԿ (ԱՂՋԻԿ) ՄԷԿԷՆ ԾՆԱՒ, յուլիս 2ին, Տիկին Սարգիս Թօրոսեան (ծնեալ Վարդիթեր Ծառուկեան), Տիվրիկցի, Սէն Ռամպէռ տ'Ալպոնի մէջ (Տրոմ)։ Այս ընտանիքը ունի եօթը զաւակ եւ դժուարութեամբ կը շահի ապրուստը։ Բազմաթիւ օտարներ այցելութեան գացած են։ Լիոնի «Փրոկրէ»ն, որ միշտ կը սիրէ հեգնել հայ գաղթականները, երեք նորածիններուն եւ մօրը պատկերը հրատարակելով, կ'աւելցնէ.— « Ինը գեղանի Ֆրանսուհիներ, որոնց ծնողքը քիչ մը անհոգութեամբ եւ շատ մըն ալ անոր համար որ հպատակութեան թուղթերը սուղի կը նստին, Հայ մնացած են»։ Թերթէն կ'իմանանք թէ մայրն ալ կ'աշխատէր գործարանի մը մէջ։ Երեք նորածինները կոչուած են Սիւզան – Ռօզ, Փօլէթ – Էմիլի եւ Մարի – Էլիզապէթ։ Անշուշտ Կապոյտ Խաչն ալ պիտի հետաքրքրուի այս բազմանդամ ընտանիքով :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ծերակոյտն ալ վերահաստատեց նախագահ Րուզվէլթի մասնաւոր իրաւասութիւնը՝ դրամական հարցերու կարգադրութեան մէջ։ — Պայքարը կը շարունակուի չէզոքութեան օրէնքի փոփոխութեան մասին (պատերազմի պարագային) :

ՉԻՆԵՐԷՃԱՓՈՆԱԿԱՆ պատերազմը երրորդ տարին թեւակոխեց յուլիս 5ին։ Այս առթիւ հրատարակուած տեղեկութիւններ կ'ըսեն թէ Չինացիները կորսնցուցած են 4—5 միլիոն, Ճափոնցիները՝ 1,600,000 (սպաննուած կամ մեռած)։ Ճափոն պաշարած է չինական ամբողջ ծովեզերքը, գրաւած՝ ամէնէն բարեբեր նահանգներու մեծ մասը, օդանաւային գերակշռութիւն հաստատած են։ Չինական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ անպատսպար կը մնան 60 միլիոն հոգի, որոնց վեց միլիոնը որբեր։ Տրամադրելի կան միայն 5000 բժիշկներ եւ 6000 հիւանդապահներ։

ԵՐԵՔ ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ 22 տարեկան Գերմանացի մը, Այգէլէ, որ փորձած էր լրտեսութիւն կատարել Թուլոնի մէջ։

ԳԱՂՏՆԻ կոմիտէի 105 կասկածելի անդամներէն 71ը ամբաստանութեան տակ առնուեցան։ Քննութիւնները կը շարունակուէին 22 ամիսէ ի վեր։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջանին մէջ երկու ամիսէն մինչեւ երեք տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան 19 հոգի, որոնք ամբաստանուած էին թէ վիժումներ կը կատարեն։ Հետապնդումները կը շարունակուին խստօրէն :

ՓԱՐԻԶԻ Փասթէօրեան հիմնարկութեան բժիշկներէն ամերիկացի տոքթ. Նէյրրի Փլաց գտած է ծաղկախտի նոր պատուաստ մը, որ ամբողջապէս կը խափանէ հին չիճուկին երբեմն պատճառած վարակումը :

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	190 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 8 ՅՈՒԼԻՍ SAMEDI 8 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4087

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՓ ՄԸ ՀՈՂ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ՋՈՀԵՐՈՒՆ

Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը, որով Սանճաքը վերջնապէս կը յանձնուէր Թուրքիոյ, պարտականութիւն սեպեցինք յիշեցնել օրուան հրատապ խնդիրը,— տեղաւորում տարագիրներու: «Եղբայրական օգնութիւն օր առաջ, բայց մանաւանդ մեթոտ եւ կազմակերպութիւն»: Եւ, ամէն բանէ առաջ, հողին կապել տարագիր բազմութիւնները:

Տակաւին մանրամասնութիւններ կը պակսին բուն աղէտի մասին: Թերեւս ալ թոյլ չի տրուիր որ տեղական թերթերը սրտաճմլիկ նկարագրութիւններ հրատարակեն, որպէսզի ժողովուրդը խուճապի չմատնուի:

Բայց, աւելորդ չե՞ն մանրամասնութիւնները: Որո՞ւ համար գաղտնիք են հայկական «Ելք»երու պատմութիւնները, 1915էն ի վեր: Մանաւանդ որ, Ֆրանսական զօրքը քաշուիլ սկսեր է սահմանուած ժամանակէն առաջ (22 յուլիս):

Մնաց որ, կիսկատար տեղեկութիւններ արդէն լոյս կը ցանեն բուն ողբերգութեան վրայ.

— «Ո՛վ որ կարողութիւն ունի, կը մեկնի առանց ժամանակ կորսնցնելու. բայց անկարողները կը մնան, սպասելով անմիջական օգնութեան: Չէք կրնար երեւակայել հայկական շրջաններու եւ հայ բնակչութեան հոգեկան վիճակը»:

Կազդուրիչ երեւոյթ մը, այս առթիւ: Փոխանակ խուճապի մատնուելու, Պէյրութի մէջ արդէն սկսեր են միջոցներ թելադրել, կազմակերպելու համար օգնութեան եւ տեղաւորման գործը:

Մօտէն իրազեկ՝ ամբողջ կացութեան, մանաւանդ ստորագրուած համաձայնութեան թերութեանց, որոնք դուռները բաց կը թողուն թրքական ախորժակներուն առջեւ, Պէյրութի թերթերը միաբերան կը պահանջեն անմիջապէս գործի ձեռնարկել, կարելին փրկելու համար.

Այսպէս, «Ազդակ» պարզելով հայկական գոյքերու եւ ստացուածքներու սպառնացող վտանգը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ.

— «Համաձայնագիրը կ'արտօնէ որ մեկնողները միասին տանին իրենց անշարժ գոյքերը, մէջն ըլլալով նաեւ կենդանիները: Արդ, անգամ մը որ հեռանայ ֆրանսական զօրքը, ալ *խեղճ* տես այս արտօնութեան: Թուրքերը պիտի դիմեն օրինական եւ ոչ-օրինական ամէն խարդախութեան, կարելի եղածին չափ շատ կողոպտելու համար գաղթողները: Քաղաքացին իր անգոյ առնելիքը պիտի ուզէ՝ ձեռքը բռնած դատական վճռագիր մը: Կառավարութիւնն ալ իր պահանջքը՝ այս կամ այն տուրքի հաշուին: Դեռ առանց խօսելու հրոսախումբերի մասին, որոնք անխուսափելիօրէն պիտի բուսնին, պաշտօնական կողոպուտը կատարեալ դարձնելու համար:

Հետեւաբար, տարրական նախատեսութիւնը կը հրամայէ փոխադրութիւնը կատարել *Ֆրանսական զօրքին ներկայութեանը* եւ անմիջական հովանիին տակ: Այլապէս, դժբախտ Հայը շիւղ մը անգամ պիտի չկարենայ ազատել իր պապենական օճախէն: Մեծ բան է, եթէ կեանքն ալ վրայ չտայ:

Շուտ երերանք, ուրեմն, քանի չէ փակուած վերջին պայմանաժամն ալ: Երերանք, կարգադրելու համար ոչ միայն անմիջական փոխադրութիւնը, այլ եւ գաղթականներու տեղաւորումը»: (Ազդակ, 30 Յունիս):

Ոսմկավար օրկանն ալ իր կարգին կը շեշտէ.

— «Պատասխանատու մարմին մը պէտք է անյապաղ կազմել, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան տրամադրութենէն օգտուիլ ամենամեծ չափով:

... «Անկէ զատ կայ տեղաւորման գործը: Մեր հայրենակիցները պէտք է միասին ըլլան եւ առանց ընծայուելիք օժանդակութիւնը *տեւական* հանգամանք պէտք է ունենայ: Աղքատախնամ գործ չենք ուզեր. երկրագործ ժողովուրդ ենք եւ լաւագոյն է անմիջապէս հողին կապել Սանճաքէն գաղթող մեր ազգակիցները» (*Զարթօնք*, 1 յուլիս):

Անշուշտ Փարիզի մէջ աւելին գիտեն, եւ ամէն օր ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ կ'իմանան: Բայց, ի՞նչ կը բանին, Յունիս 23էն ի վեր:

Կը բաւէ՞ հաւաստել թէ Բարեգործականը յարաբերութեան մէջ է կաթողիկոսարանին եւ ուրիշ իրաւասու մարմիններու հետ, եւ պարբերաբար գումարներ կը փոխադրէ:

Սովորական դէպք մը չէ Սանճաքի ժողովուրդին տեղափոխութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլար մխիթարուիլ այդպիսի հաւաստիքներով:

Համաձայնութենէն առաջ, աւելի քան 10,000 հոգի հեռացած էին արդէն: Մնացեալը, 20—25,000 հոգի, դժուար թէ ամբողջութեամբ համակերպի նոր կացութեան:

Գաղթակայաններ հաստատուած են արդէն, Հալէպի թէ Պէյրութի մէջ եւ այլուր: Ամէն օր նոր կարաւաններ կը հասնին, սաստկացնելով թշուառութիւնը: Արդա՞ր է միայն տեղական իշխանութեանց վրայ ձգել այս ծանր բեռը, մանաւանդ գաղթականներու տեղաւորման հոգը:

Այս վերջին պարագան կը պահանջէ ընդհանուր եւ անմիջական կազմակերպութիւն: Հարկ է տեղաւորման վայրեր ընտրել, հողեր գնել, աշխատանքի գործիքներ ճարել: Մէկ խօսքով, նոյն իսկ անկարելին փորձել, որպէս զի Մուսա Տաղի եւ միւս շրջաններու տարագիր բազմութիւնները չծիւրին վրաններու տակ, թիթեղի եւ քուրջի կտորներու մէջ:

Ո՞վ պիտի արձակէ ազդանշանը, տեղաւորման յանձնախումբեր կազմելու համար բախտաւոր գաղութներու մէջ, սկսելով Փարիզէն:

Ափ մը հող Մուսա Տաղի ջոհերուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ԱՆՀԱՄԲԵՐ

ՎԵՐՋԻՆ ՓՈ՞ՐՁՆ Է ՈՐ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԵՏ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա վճռական միջոցներ ձեռք առած են, որպէսզի վերջնական ելքի մը յանգին Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութիւնները, նոր տագնապէ մը առաջ:

Երկու կառավարութիւնները նոր հրահանգներ ղրկելով Մոսկուայի դեսպաններուն, իրենց մայրաքաղաքներու խորհրդային դեսպաններուն յայտնած են թէ իրենց վերջին խօսքը բսած են եւ եթէ նոր առաջարկները ալ չընդունուին, բանակցութիւնները վերջացած պիտի համարուին: Իրազեկներու կարծիքով, նոր առաջարկները կը հարթեն բոլոր դժուարութիւններն ու առարկութիւնները, եւ կը թելադրեն անմիջապէս դաշնագիր մը կնքել Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ, ընդդիմանալու համար որ եւ է նոր յարձակման: Այս կերպով մէկդի դրուած կ'ըլլայ «անուղղակի յարձակում»ի պարագան, որուն վրայ կը պնդէր Մոսկուա: (Յարձակում արեւմտեան պետութեանց դէմ՝ արշաւելով Հոլանտայի կամ Զուիցերիոյ վրայ, եւ կամ Խ. Միութեան դէմ՝ արշաւելով պալթեան պետութեանց վրայ): Առոր փոխարէն կ'առաջարկուի որ Խ. Միութիւնը միջամտէ, եթէ Ֆրանսա եւ Անգլիա իրենք զիրենք յարձակման ենթարկուած համարեն, ո՛ւր որ ալ ըլլայ: Անգլիա եւ Ֆրանսա եւս իրենց կարգին պիտի միջամտեն, եթէ Խ. Միութիւնը ինքզինքը վտանգուած սեպէ արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

Կը նշանակէ թէ փոքր պետութեանց տրուելիք երաշխաւորութիւնը մէկդի դրուած է, յարգելու համար անոնց չէզոքութիւնը. մանաւանդ որ Խ. Միութիւնն ալ կը դժկամակի երաշխաւորութիւն ընծայել այն պետութեանց որոնց հետ դիւանագիտական յարաբերութիւն չունի (Հոլանտա եւ Զուիցերիա):

Փարիզի եւ Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակները կը յուսան թէ խորհրդային կառավարութիւնը այլ եւս առարկութիւն պիտի չընէ: Իսկ եթէ հակառակը պատահի, ջուրը պիտի իյնան բանակցութիւնները որոնք կը քաշքշուին մօտաւորապէս երեք ամիսէ ի վեր:

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ արտաքին նախարարները առջի օր այս պարագաները բացորոշապէս յայտնած են Փարիզի եւ Լոնտոնի խորհրդային դեսպաններուն:

**** Նոր տեղեկութիւններ կը հաստատեն թէ Խ. Միութիւնը կ'ուզէ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրներ կնքել Թուրքիոյ, Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հետ:*

Զրոյցի մը համաձայն, ի հարկին Մոսկուա պիտի ղրկուի Չըրչիլ, նախկին նախարարը որ ջերմ կուսակից է անգլօ-խորհրդային զինակցութեան: Թերթերը նորէն կը հաւաստեն թէ Չըրչիլ եւ Իտըն պիտի մտնեն Չէյմպըրլէնի դահլիճին մէջ, աւելի զօրացնելու համար անոր դիրքը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ՉՈՐՍ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Անգլիական կառավարութիւնը խորհրդարանին յանձնեց օրինագիծ մը, որով կը պահանջէ 68 միլիոն ոսկիի վարկ մը տրամադրել բարեկամ պետութեանց, զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու համար Անգլիոյ զինագործարաններէն: Կառավարութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէ այս աջակցութիւնը, փութացնելու համար չորս դաշնակիցներուն սպառազինումը (Լեհաստան, Թուրքիա, Յունաստան եւ Ռումանիա): Այս կարգի վարկերը սովորաբար կը տրուին 2 — 15 տարուան համար. այնպէս որ միայն տոկոսը կը հաշուեն 20 միլիոն ոսկի:

Կառավարութիւնը այս քայլը կը նկատէ ոչ միայն պաշտպանողական միջոց, այլ եւ պատեհութիւն մը, զարկ տալու համար Անգլիոյ առեւտուրին: Տրամադրուած գումարներով չորս դաշնակիցները պիտի գնեն օդանաւեր, հրասայլեր, թնդանօթներ, ռումբեր եւ ուրիշ ռազմանիւթեր, ինչպէս եւ մեքենաներ: Անհաւանական չէ որ ուղղակի փոխատուութիւններ ալ ըլլան: Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիա տրամադիր է 100էն մինչեւ 150 միլիոն ոսկի տրամադրելու իր դաշնակիցներուն, որպէսզի աւելի զօրանայ խաղաղութեան ճակատը:

**** Գ. Չէյմպըրլէն տա այժմ յայտարարած է իր նոր ազդարարութիւնը Գերմանիոյ: Ֆրանսան ալ իր կարգին ազդարարութիւն մը պիտի ուղէ, որպէսզի Գերմանիա չփորձէ բռնութիւն բանեցնել, Տանցիկը գրաւելու համար: Բայց եթէ Լեհաստան տրամադրութիւն ցուցնէ համաձայնելու Գերմանիոյ հետ, Անգլիա պատրաստ է աջակցելու:*

Գերմանիա պիտի կրնա՞յ համոզել Պուլկարիոյ վարչապետը

Պուլկարիոյ վարչապետը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին այս այցելութեան: Իտալական թերթերը մասնաւոր գոհունակութեամբ կը նկարագրեն Պուլկարիոյ վարչապետին եղած ջերմ ընդունելութիւնը եւ կ'ըսեն թէ Պուլկարիա կրնայ վճռական դեր մը կատարել Պալքաններու մէջ, անկեղծ բարեկամութեամբ կապուած ըլլալով Եուկոսլավիոյ հետ:

Այս առթիւ գերմանական թերթ մը կը գրէ թէ Թուրքիա անցեալ շաբթու բազմաթիւ զինուորներ կեդրոնացուցած է Թրակիոյ սահմանին վրայ եւ թէ պալքանեան պետութիւնները ծրագիր մը մշակած են, ի հարկին իրենց միջեւ բաժնելու համար Պուլկարիան ... *Թերթը վճռապէս կը պնդէ իր տուած լուրին ստուգութեան վրայ:*

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ վարչապետները ծրագիր մը կազմած են, խիստ չէզոքութիւն պահելու համար թէ Պերլին-Հռոմի եւ թէ Փարիզ — Լոնտոն — Վարշաւայի հանդէպ:

Իտալական թերթ մը շոյելով Պուլկարիան, գիտել կու տայ թէ Թուրքիա

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՀԱ ԱՅՍՊԷՍ ԿԸ ԾԱՂԿԻՆ

Կիրակի օր «Րաֆֆի»ն նոր ուխտագնացութիւն մը սարքած էր դէպի Հ. Յ. Դ. Թանգարան:

Ի՛նչ ուրախութիւն, ի՛նչ մտերմութիւն:

— Դուք ալ հրամմեցէք:

Եւ խումբին խառնուեր էին քանի մը տարէցներ ալ:

— Քալելով երթանք:

— Ինչո՞ւ չէ: Կէս ժամ չի տեւեր, կը կտրենք խօսելով, խնդալով, երգելով:

Եւ ուխտաւորները խումբերու կը բաժնուին, երկու — երկու, կամ չորսհինգ:

Երբ թանգարան հասանք, արդէն փեթակի մը վերածուած էր ընդունելութեան սենեակը:

— Ո՞ւր է տանտէրը:

— Թէյ եմ պատրաստում, կը ձայնէ Գերասիմը:

— Դեռ կանուխ է...

Սեղանին վրայ ուշադրութիւնս կը գրաւէ գեղեցիկ ծրար մը, եռագոյն երիզով մը կապուած:

— Ի՞նչ է այս, Մելինէ:

— Հայրիկիս գիրքերն են, մայրիկս պահած էր, նուէր բերինք թանգարանին համար:

«Հայրիկին գիրքերը, մայրիկը պահած էր»:

Գիտէ՞ք ինչ կը նշանակէ այս:

— Գոնիայի դաշտը ինկեր էինք իրենց ավտոյրական: Հայրիկը շատ գիրքեր ունէր, մայրիկը գլուխը հազար քարի զարկաւ զանոնք՝ փրկելու համար, ինչպէս իր երկու զաւակները: Անգամ մը կապոց մը շալակն առած կ'անցնի փողոցէն: Թուրքերը կը հարցաքննեն: «Ճերմակեղէններ են, լուալու կը տանիմ»: Եւ այսպէս կը փրկէ:

Ծրարը կը բաղկանար չորս հատորէ,— դասընթացք Փիլիսոփայութեան (հայերէն), տպուած Վենետիկ, 1725ին թէ 50ին:

— Դեռ ուրիշներ ալ պիտի բերենք:

Ուխտաւորներուն թիւը արդէն հասած էր 40ի, երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ:

— Ո՞վ է սեղանապետը:

Առաջարկներ,— Կարօ Սասունի, Գերասիմ, «*Յառաջ*»ի Վահէն:

— Նեղութիւն մի կրէք, մենք ընտրած ենք արդէն:

Եւ ներս կը մտնէ աշխոյժ րաֆֆիական մը, Վահէն:

Այդ պարտականութեան գաղտնիքները ալ սորվեր են մեր տղաքը:

Շունչ առնել չի տար սեղանապետը: Ճառ, երգ, արտասանութիւն: Ինքն ալ կ'երգէ, պահէ պահ:

Ճառերուն առաջնութիւնը վերապահուած էր խումբին անդամներուն կամ տարեկիցներուն:

— Նուպար, Պետիկ, Սուրէն, Սօնա, Ռաֆայէլ, Յակոբ (Ներողութիւն որ բոլորն ալ չեմ յիշեր):

Եւ ահա տրտունջ մը.

— Ես բողոք ունիմ, զիս խումբէն դուրս ձգեր են:

— Տարիքդ մեծ է, կրնաս ուրիշ տեղ արձանագրուիլ:

Երբ կարգը եկաւ տարէցներուն, իրիկուն եղած էր արդէն:

— «Կռունկ»ը, Օր. Կնեազեան:

— «Յառաջ նահատակ», «Վէրքէ լի», «Մեր հայրենիք» ...

Կարծես թանգարանը դարձած էր տաճար մը, ուր «Եկեղեցի»ի արարողութիւն կը կատարուէր:

Ահա այսպէս կը ծաղկին մեր տղաքը, հաղորդուելով հայրենի սրբութեանց հետ:

ՎԱՀԷ

ԱՀՈՒՍԱՐՍՈՒՓԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն.—

Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութենէն վերջ, անտանելի դարձան Սանճաքի ծայրայեղ Թուրքերը: Ամէն օր գրեթէ ցոյց եւ խրախճանք: Թուրքիայէն յաճախակի կը հասնին պատուիրակութիւններ, երեսփոխաններ, պաշտօնական անձնաւորութիւններ եւ պաշտօնեաներ:

Երեսփ. ժողովը գումարուեցաւ եւ ինքզինքը լուծուած յայտարարեց, Սանճաքը ընդունելով իբրեւ Անգարայի մէկ պարզ նահանգը:

Որոշումէն անմիջապէս վերջ վար առնուեցաւ Հաթայի դրօշը եւ տեղը պարզուեցաւ թրքականը: Այս ձեւակերպութեանց յաջորդեց ժողովրդական անզուսպ եւ մեծ ցոյց մը:

Ոչ — Թուրք տարրերը եւ մասնաւորապէս Հայերը Սանճաքի բոլոր շրջաններուն մէջ մատնուած են ահ ու սարսափի եւ չփոթած վիճակ մը ունին: Ով որ կարողութիւն ունի, առանց ժամանակ կորսնցնելու կը մեկնի, բայց անկարողները կը մնան, սպասելով անմիջական օգնութեան: Չէք կրնար երեւակայել հայկական շրջաններու եւ հայ բնակչութեան հոգեկան վիճակը: Կեանքը անտանելի դարձած է:

**** Թուրք ծանօթ գրագէտ Եունիւմէնտ Էքրէմ Թալեա կը գրէ «Սօն Փոսթա»յի մէջ.*

— «Հաթայ, բարի եկար: Գիտէինք թէ իրարու պիտի միանայինք ուշ կանուխ: Թուրքին ամենամեծ մարդը քեզի ալ, մեզի ալ խոստացած էր ազատագրումը: Տու մտածումդ էր որ լեցուց անոր կեանքին վերջին տարիները: Անոր հիւանդ շրթները քեզ գառանցեցին (սայըգլամա) մահուան անկողնին մէջ: Այս օրուան մեր խնդայեղ հրճուանքին միակ ցաւը այն է որ, այսօր չենք տեսներ զայն: Հաթայ, բարի եկար: Քեզ պիտի սեղմենք մեր կուրծքին, քեզ մեզի չահեցնողը կը փառաբանենք: Բայց, ա՜խ, Աթա՜ (Աթաթիւրք) ալ ողջ ըլլալու էր»:

**** Թուրքերէն «Թան» կը գրէ.—*

«Հաթայ գտնուող սահմանափակ թիւով Հայերէն ոմանք հեռացած են Թուրքիայէն (Սանճաք): Հաթայէն մեկնողներուն դրամները պիտի յանձնուին կեդրոնական դրամատան Իսքէնտէրունի մասնաճիւղին եւ պիտի անցնին «Հլիրինկ»ի այն հաշուին զոր Ֆրանսա ունի կեդրոնական դրամատան մօտ»:

Նոյն թերթին տեղեկութեանց համաձայն, Իսմէթ Ինէօնիւ Սանճաք պիտի այցելէ յուլիս 22էն վերջ, երբ ֆրանսական զօրքը ամբողջովին հեռացած կ'ըլլայ:

Անգլ զինուորական պատուիրակութիւնը Թուրքիոյ մէջ

Անգարայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (Յուլիս 5).—

Անգլիական զինուորական պատուիրակութիւնը, որ վերջին երեք շաբաթներուն կը զբաղի թրքական սպայակոյտին հետ միասին արեւելեան Միջերկրականի պաշտպանութեան հարցով, այսօր մեկնեցաւ՝ քննելու Տարտանէլի եւ Իզմիրի ամրութիւնները:

Այս առաքելութեան Իզմիր ժամանումը պիտի զուգադիպի այցելութեանը մարշալ Չաքմաքի, որ քննական պտոյտ կը կատարէ մասնագէտ խորհրդականներու հետ միասին Թրակիոյ, Տարտանէլի եւ Եգէականի ամրութիւններուն մէջ: Մարաջախտը եւ անգլ. պատուիրակութեան պետ Լինտ միասին պիտի քննեն Եգէականի ամրութիւնները, որոնք կը գտնուին իտալական Տոտեքանեզ կղզիներու հանդիպակաց կողմը: Այս քննութեամբ պիտի վերջանայ պատուիրակութեան պաշտօնը:

ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անհցումին զուպահեռ կան երկու ուրիշ— դարձեա՛լ եւ վերաքի՛ն գոտեպնդիչ եւ մխիթարական— երեւոյթներ եւս։

Աճելով եւ բազմանալով՝ հայ ժողովուրդը ոչ թէ կը լքէ իր գոյութեանը յարատեւումի խնկելի օճախը, հայ գիւղը՝ այլ ամբողջն կը կապուի անոր։

Գիւղը հիմն է ազգի մը։ Արօրն է, որ հայ շինականը հերկած է իր երկրին տիրակալած բանակներու դերզմանները։ Գոկուիլ գիւղէն— ազգի մը համար համազօր է մահուան։ Հօն, ուր ազգին բունը մաճով կապուած չէ հողին, հոն այդ հողը վտանգուած է արդէն իբրեւ հայրենիք, իսկ ժողովուրդը վտանգուած է իբրեւ ազգութիւն։

Կայ աւելին. գիւղէն պոկուելով՝ ժողովուրդ մը անկասկած կը բռնէ այլասերումի ճամբան եւ անկասկած կը վտանգէ անցումի իր հրաշագործ ուժը։

Այս ճշմարտութիւնը անվիճելի է մանաւանդ մեր ժողովուրդին նկատմամբ, որ հինէն ի վեր ծանօթ է իբ մեծ ու անշիջելի սիրով դէպի հողը։

Վերջին վիճակագրութեան տուեալները կու գան վկայելու, որ բնաշխարհի հայ ժողովուրդի մէջ այս ընթացումը աւելի քան կենդանի կը մնայ. 12 տարուան մէջ 400.309 հոգի յաւելում ունենալով՝ մենք ոչ թէ գիւղը լքած, այլ կապուած ենք անոր՝ Հայաստանի գիւղաբնակ ազգաբնակչութեան քանակը 714.192էն բարձրացնելով 915.183ի։

Պէտք չէ այս երեւոյթը բնական եւ ինքնին հասկնալի համարել, բնա՛ւ եւ երբեք. ինչպէս «Ցուասարեր»ի Յունիս 16ի թիւով գրած էինք, ամբողջ չորս երկիրներ, որոնց թիւին մէջ նաեւ բուն Ռուսիան— ՌՍՖՍՌ (հսկայ աշխարհ մը), 1926էն մինչեւ 1939, ո՛չ միայն յաւելում ունեցած չեն, ո՛չ միայն պահած չեն նախկին քանակը, այլ եւ իրենց գիւղաբնակ ժողովուրդի քանակին վրայ նուազում ունեցած են, — Կազակիստանը՝ 20.1 առ հարիւր, (5,554,000էն իջնելով 4,440,000ի), Ուկրայնան՝ 16,5 առ հարիւր (23,669 հազարէն իջնելով 19,764,000ի), ՌՍՖՍՌը՝ 5,3 (76,662,000էն իջնելով 72,620 հազարի) եւ Թուրքմէնիստանը՝ 2,7 առ հարիւր (861,000էն իջնելով 837 հազարի)։

Յաւելում ունեցած են միայն եօթը հանրապետութիւններ,— Բելոռուսիա՝ 1,7 առ հարիւր, Վրաստան՝ 18,9 առ հարիւր (2,083,000էն բարձրանալով 2,475,000ի), Ազրպէյճան՝ 23,1 առ հարիւր (1,664,000էն բարձրանալով 2,045,000ի), ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ 28,1առ հարիւր (714,192էն բարձրանալով 915,183ի), Տաճիկիստան՝ 33,1 առ հարիւր, Կըրկըզիստան՝ 35,2 առ հարիւր եւ Ուզբէկիստան՝ 36,1 առ հարիւր։

Աւելորդ է բացատրել, որ այս վերջին երեք հանրապետութեանց բարձր տոկոսները երեւակայական են, արդիւնք ըլլալով առաւելապէս Ճնշրգաղթի։

Անվիճելի է, որ բովանդակ Խ. Միութեան մէջ, գիւղաբնակ ժողովուրդի յաւելման տեսակէտով՝ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԸ կը պատկանի ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ։

Պէտք չէ կարծել սակայն, որ հայ ժողովուրդը գիւղին կապուելով՝ քաղաքը կը լքէ։ Երբե՛ք։ Բնազդաբար զգալով, որ ազգի մը ամբողջական մարմինը առողջ է, երբ զուգահեռաբար թէ՛ գիւղերը կ'աճին եւ թէ քաղաքները կը շատնան ու կը մեծնան՝ ժողովուրդը իր անհցումէն արդար բաժին հանած է թէ՛ մէկուն եւ թէ միւսին։

Ահա 11 հանրապետութեանց քաղաքաբնակ ազգաբնակչութեան յաւելումի բաղդատական տախտակը.

1. Ուզբէկիստան	42.8	առ հարիւր
2. Բելոռուսիա	61.9	
3. Ազրպէյճան	78.7	
4. Վրաստան	79.5	
5. Ուկրայնա	108.3	
6. ՌՍՖՍՌ	118.4	
7. **ՀԱՅԱՍՏԱՆ**	**119.3**	
8. Կըրկըզիստան	121.2	
9. Տաճիկիստան	137.6	
10. Թուրքմէնիստան	204.0	
11. Կազակիստան	228.7	

Տախտակը ցոյց կու տայ, որ քաղաքաբնակ ազգաբնակչութեան յաւելումի տեսակէտով մեզմէ առաջ են չորս հանրապետութիւններ։ Ասոնցմէ երեքին բացառիկ յաւելումին պատճառը որոշ է— Ճնշրգաղթ. եթէ չըլլար այս վերջինը՝ տոկոսները զգալապէս պիտի իջնէին։ Սակայն նոյնն է պարագան նաեւ Կազակիստանի նկատմամբ, որուն քաղաքաբնակ ազգաբնակչութիւնը 228.7 առ հարիւրի յաւելում ունեցած է՝ 519.000էն բարձրանալով 1.706.000ի։ Այս բացառիկ յաւելումը արդիւնք է այն բացառիկ ճիգին, որ Խ. Միութիւնը գործադրած է այս հանրապետութեան վրայ— անշուշտ բովանդակ Միութեան շահերը նկատի առնելով— անոր քաղաքաբնակ ժողովուրդը աւելցնելով։ Բաւական է հոս յիշատակել, որ 1926էն ասդին ամբողջ Միութեան մէջ հիմնադրած չորս նոր ու մեծ քաղաքներէն մէկը՝ Կարանգադա՝ շուրջ 166.000 ազգաբնակչութեամբ՝ կը գտնուի այս հանրապետութեան մէջ։ Խ. Միութիւնը նման զոհողութիւն կատարած չէ մեր երկրին համար։ Երկրորդ պատճառն այն է, որ Կազակիստանի գիւղերը դըրեթէ դատարկուած են եւ ժողովուրդը տեղափոխուած է քաղաքները, քիչ վերը տեսանք, որ այս հանրապետութիւնը 1926էն ասդին իր գիւղաբնակ ազգաբնակչութեան վրայ 20.1 առ հարիւր նուազում ունեցած է, երեւոյթ մը, որ խորթ է Հայաստանի։

Ուրեմն, եթէ մոռնալու չըլլանք չորս հանրապետութեանց յաւելումի այս անբնական եւ վտանգաւոր պատճառները, պիտի տեսնենք նա՛եւ քաղաքաբնակ ազգաբնակչութեան բնական յաւելումի տեսակէտով ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ բովանդակ Խորհրդային Միութեան մէջ դարձեա՛լ կը պատկանի ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ։

Այս տեսակէտով ուշագրաւ է նաեւ այն վերելքը, որ անդրկովկասեան եւ տաղտուկեան քաղաքներու մէջ ունեցած է ԵՐԵՒԱՆԸ, բոլորի մէջ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ չահելով եւ իր յաւելումի տոկոսը բարձրացնելով 209.6ի։ Միւս ուրախալի երեւոյթը այն է, որ Հայաստան, 1926ին ունենալով 7 քաղաքներ, այսօր ունի 18 քաղաքներ։

Ամփոփելով մեր խօսքը, կը տեսնենք, որ մեր «փոքրիկ ածուն», ոգեկոչումով Իսահակեան Ենբուծեհի, անգամ այսօր, անօրինակ բռնակալութեան մը ծանր լուծին տակ, դարձեա՛լ «սքանչելեաց գործեր» կը կատարէ լռութեան մէջ։

Ամէնէն փոքրն ըլլալով իր տարածութեամբ՝ ամէնէն քաջն է իր ստեղծագործ աշխատանքով։

Բովանդակ Խ. Միութեան մէջ, աւելի քան հարիւր ազգերու եւ ժողովուրդներու հետ խաղաղ մրցումի բռնուելով, ՀԱՅԱՍՏԱՆ չահած է ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ,—

1. ԲԱՑԱՐՁԱԿ ՑԱՒԵԼՈՒՄՈՎ.
2. ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՃԵՑՈՒՄՈՎ.
3. ԳԻՒՂԱԲՆԱԿ ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՅԱՒԵԼՈՒՄՈՎ.
4. ՔԱՂԱՔԱԲՆԱԿ ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՅԱՒԵԼՈՒՄՈՎ։

Ի՞նչ աւելի մեծ աւետիս բովանդակ Սփիւռքի հայրենակարօտ հայութեան։

Եւ ի՞նչ աւելի մեծ ապացոյց հոգեկան այն հզօր կարողութեան, որ ունի հազարամեակներ իր ոտքերուն տակ փռած այս հին ու հրաշագործ ժողովուրդը։

«ՄՈՒՍԼԻՆ»Ի ՏՕՆԸ

Թարար՝ Ռոնի եւ Լուառի հովիտներուն հաղորդակից գիւղաքաղաք մըն է, Լիոնէն 44 քիլոմեթր հեռու եւ լեռնապատուած կանաչաւէտ անտառներով, հարուստ՝ ժամանակաբար մայրենի ծառերով։ Իր արդի բնակչութեան թիւը կը հասնի 11—12,000ի։ Այս քաղաքը Հռովմայեցիներու օրով կը կոչուէր «Castellum in Taratros», որմէ մնացած է իր անունը՝ Tarare։ Գլխաւոր արտադրութիւնները եղած են կանեփ, ուրկէ կտաւ կը գործուէր, եւ ասեղ կտաւ. այս վերջինին արտածութիւնը դադրեցաւ 18րդ դարու վերջերը։

1756ին Ժօրժ – Անթուան Սիմօնէ, Թարարցի մեծահարուստ մը վաճառական՝ գծագրէչ ու գործարանատէրեւ կենի մէջ, իր ծննդավայրը կը վերադառնայ, հոն կազմակերպելու համար բամպակէն մուսլին պատրաստելու գործը՝ նման Հնդկական արտադրութիւններուն։ Ջանազան արգելքներու բախելով, Սիմօնէի ձեռնարկը կը ձախողի։ Երեսուն տարի վերջը, 1786ին՝ իր եղբօրորդին Գլոտ Մառի Անթուան, որ Թարարի մէջ կարեւոր պաշտօններ վարած է, քաղաքապետ, Առեւտրական Մենեաւորի նախագահ, եւն., կը յաջողի իր հօրեղբօր ծրագիրը գլուխ հանել։ Այդ թուականէն սկսեալ Թարար կը հանդիսանայ մուսլինի եւ զանազան մետաքսեղէններու կեդրոն քաղաք մը։ Իր արտադրութիւնները 1855ին եւ 1867ին կը դնահատուին Փարիզի Միջազգային Ցուցահանդէսներէն. ուրկէ քաջալերուած յետագային կը հիմնուին ճարտարարուեստի բազմազան գործարաններ։ Այսօր կարելի է քանի մը տասնեակներով մետաքսեղէնի գործարաններ հաշուել Թարարի մէջ։

«Մուսլին»ը պատրաստելու այս տօնախմբութիւնն է ահա որ կը տօնեն Թարարի եւ շրջականներու ժողովուրդը ու մանաւանդ գործարանատէրերը՝ տասը տարին անգամ մը, յաւերժացնելու համար յիշատակը այն մարդուն՝ Ժօրժ – Անթուան Սիմօնէի, որուն արձանը կը կանգնի Place de Naveի հրապարակին վրայ, քաղաքապետական պալատին առջեւ։ Անիկա մէկ ձեռքով բռնած է նախնական հէնքը, միւսով կկոցը. պատուանդանին վրայ կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը— «Այս գործիքը ձեր ձեռքերուն մէջ՝ ձեր հարստութեան աղբիւրը պիտի ըլլայ»։

Ու հիմա կերպարանափոխուած ու պճնազարդուած է Թարար։ Երեք օր ուրախութիւն, պար, լուսավառութ–

...

դէպի սեւ երկինք՝ աղեղաձեւ մեղեդի մը կ'երգէր— պասկ էր որ կը կատարուէր...

«Կը Ցայէի սպիտակ եւ սարսափահար, խելագար էի անոնք, թէ մահը արհամարհող կամ անոր գոյութեան մասին գիտակցութիւնը կորսնցուցած մարդիկ. անոնք կ'ուզէին որ չմարի հայի կեանք – օճախը...»։

Ահա այսպէ՛ս է որ ճշմարիտ հայրենասէրները այս ժողովուրդը պահեցին, ջարդերու մէջ իսկ պսակներ կատարելով, որպէսզի «չմարի Հայի կեանք–օճախը»...

Ու ճիշդ այդպէ՛ս է որ նաեւ բնաշխարհի հայ ժողովուրդը այսօր նորանոր հարիւր հազարներ կը կուտակէ իր քանակին վրայ...

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՑՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

թեան, նուագածութեան եւ հեծանիւի մրցումներ։ Մարդկային ալիք մը արուարձաններէն դէպի Թարար խուժած է։ Գաղաքապետութեան ու գործարանատէրերը ուզած են իրար գերազանցել, մուսլինի եւ մետաքսեայ մետաքսեայ գունաւոր չղարշներու նուրբ ցուցադրութիւններով։ Գաղաքին բոլոր փողոցներուն մէջ կամարաձեւ բազմաթիւ մուսլիններ, բոտիաններ, թաֆթաներ եւ գունաւոր շղարշներ. տուներու եւ վաճառատուներու պատուհաններէն կը կախուին գեղազարդ մետաքսներ եւ մուսլիններ, մեծ ճաշակով դասաւորուած։ Գլխաւոր փողոցներու երկու կողմերը մայրիի խոշոր ճիւղեր տընկած են, որոնց բնական ծառի սպառումը կուտան եւ անոնց վրայ զարդարելով մուսլինէ շինուած գունաւոր ծաղիկներ, ու դրօշնե՛ր, անհամար դրօշնե՛ր. կարծէք Թարարի շէնքերը դրօշէ եւ շղարշէ շինուած ըլլային։

Անցուդարձներու եւ դրօշներու այս ծաղկաստանին մէջ աչքիս կը զարնէ պատահական մը ծածանող տարաշխարհիկ ծաղիկ մը— Հայկական եռագոյնը. տեսէք, որքան գեղեցիկ են իր գոյները եւ ինչպէս փառ փառ կը փայլին։ Ան իբրեւ վայրի ծաղիկ՝ եզակի կը մնայ այլեւս սովորական դարձած գոյներու այն բազմութեան մէջ եւ որքան հպարտ կը վէտվէտի...

Թարարի քաղաքապետութիւնը ուզած էր այս առթիւ բացումը կատարել նորակառոյց Նամականատան, որ տեղի ունեցաւ կիրակի առաւօտ, նախագահութեամբ նախարար Գ. Ժիւլ Ժիւլիէնի եւ Լիոնի նահանգապետին։ Կէս օրէ վերջ ոգոտոր թափօրը, մասնակցութեամբ տեղական եւ գաւառներէն եկած նուագախումբերու, իջնող 1200 հոգի. անոնց եռեւէն կ'ընթանային պրոցական փոքրիկներ՝ 406 հոգի, մանչ եւ աղջիկ բոլորն ալ հագած Թարարի մէջ գործուած նուրբ հագուստներ, մուսլին, ռոտիա, թաֆթա։ Ահա թիթեռնիկները, հրեշտակները, ծափողները, նետամոլաները, պարուհիները, աշուղները, փոքոններն ու զինուորները, մայրելիները եւն.։ Կ'անցնին համաչափ քայլերով, քաղաքին շրջանն ըննելով այսպէս, եւ խանդ..ած ժողովուրդը կը դիտէ հիացումով ու ծափահարութիւններով։

ՀՈՍ ԱԼ ՑԻՐՈՒՑԱՆ ՀԱՅԵՐ

Այս քաղաքին մէջ ունինք 25 — 30 տուն հայութիւն, 100 —110 հոգի։ Համերաշխ ու հայրենասէր բոլորն ալ, մեծ մասով տաճկահոս ընտանիքներ, որոնց զաւակները սակայն հայերէն կը խօսին։ Դժբախտաբար որ եւ է կազմակերպութիւն չունին. այդ պատճառով ալ հայկական հանդէսներու եւ բանախօսութիւններու կարօտը կը քաշեն։ Մինչեւ հիմա բնաւ հանրային գործի չէ դացած հոն, քանի մը հոգի իրարու մօտ բերելու եւ ո եւ է մարմին մը կազմելու համար։ Ինձ կը թուի թէ կարելի ըլլայ կրնայ գոնէ կիրներուն մէջ շարժում մը ստեղծել, հայերէնի դասընթացք մը հաստատելու համար փոքրիկներուն, որոնք պատասխանատուութեան ձգուած են։ Քանի մը տարի առաջ ուզած են նոյն իսկ Լիոնէն մէկը կանչել, շաբաթական մէկ երկու ժամ հայերէն դաս տալու համար, բայց նիւթական դժուարութիւններու բախելով, ձեռնարկը ձախողած է։

Գնահատելի գործ է կատարած ու տակաւին կը կատարէ եռանդուն կին մը՝ տիկին Տիգրանուհի, որ հայկական տնային ու գործարանային խնամարուներուն, կարգ մը ծնողներու փափաքին զոհացում կուտայ, անոնց փոքրիկներուն հայերէն կարդալ գրել սորվեցնելով։ Տեսայ իր աշակերտներէն երկու աղջնակներ, որոնց ալ սխալ կը կարդային եւ Աբշակ է աղէտին պատմութիւնը կը սորվէին։

Բոլորն ալ առ հասարակ, այր կին՝ կ'աշխատին մետաքսի եւ թաւշի գործարաններուն մէջ, սակայն մասնակի անգործութեան կ'ենթարկուին յաճախ։ Քանի մը երիտասարդներ զինուոր գացած են. Աղեհասակներու անգամաները չունին, զի որ ամէնքն ալ բանուոր են։ Գլխաւոր պողոտաներէն մէկուն վրայ կայ հայու մը դերձակատունը, որուն ապակեփեղկին վրայ գրուած է Փուլեան մակնունը։ Ինծի ըսին թէ հայերէն գիտէր, փոքր տարիքէն Ֆրանսա եկած ըլլալով, բայց հայութիւնը պահած է։

Կ'արժէ հետաքրքրուիլ այս փոքր գաղութով, լքուած բայց գեռ ... ողջ։

ԱՆՑՈՐԴ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՆԵԼՈՅ

Սիրելի Արազ.— Երջանաւորութեան համար այս երբորդ եւ վերջին նախորդ ուղղութեան վրայ հիմնուած վերլուծումի նոր նմոյշ մը, ի պէտս անոնց եւ թէ մնացողներուն։

Փառք Ճեզի, որ երկինքն ես։ Քանի՞ նախադասութիւն կայ հասատածին մէջ։ — Մուտք կ'ըսէ մէկ։ — Բայց ոչ, այլ երկու։ Առաջինը՝ փառք Ճեզի, առանց բայի բ... լռելեայն բայաւոր, ինչպէս բացատրեցինք։ Փառք (ըլլայ, տրուի, վայլէ, բայերէն մին լռելեայն), բով փառք կ'ըլլայ ենթակայ, Ճեզի կ'ըլլայ (որո՞ւ հարցումին պատասխանէ) տրական հոլով, ն... թեան խնդիր։ Որ մը, պատահումին... թերեւս տեսնէք կամ իմանաք «վեր... ջահոլով» տրական։ Երբ տրուած պարզ է, այսինքն՝ առանց նախդիրի կամ նախադրութեան, կը կոչուի «վերջահոլով», իսկ նախդիրով... վերլուծուէր «նախդիրով տրական»։ Օրինակով աւելի լաւ կը հասկցուի։ — Փառք կը վայլէ — որո՞ւ — ... (վերջահոլով տրական)։ Պալատ... մէջ տեսայ — ո՞ւր տեսայ — պալա... զին մէջ (մէջ նախդիրով կամ նախ... դրութեամբ խնդիր), տրական բո... պէտք չկայ այդ պարագային։

Առնենք երկրորդ նախադասութի... նը — որ երկինքն ես։ «Որ» յարա... րական դերանուն, կը յարաբերէ ն... խորհող «Ճեզի» տրականը, եւ կ'... լայ ենթակայ «ես» բային։ Ցեսայ... հարցնենք.— Ո՞ր ես — երկին... Նախորդով մը ըսինք արդէն թէ ... գրականին մէջ յանախ ուղղ.… եւ տրական հոլովները մէկ ձեւով... նան գործածուիլ, ինչպէս ահա... «երկինքն», փոխանակ «երկինքի»... ըլլալու։ Արդէն հարցումը ցոյց... տայ թէ երկինք ուղղ. չէ, որովհ... տեւ «ո՞վ» կամ «ի՞նչ բան» հարցու... չես կրնար ընել, որ տեղ բայի ըն... ուղղ. այլ կը հարցնես— ո՞ւր։ ...

...

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (136)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— ■ —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Այս երբ իր տունն Աշոտ բանակալի վրայ դարձուց, սա կեղծաւորաբար հաշտուեց նրա հետ, Արքայեղբայրը, սակայն, չմոտեցաւ Թագաւորին, ոչ էլ հաշտուելու փորձ արաւ, որովհետեւ իր դժտութեան պատճառը բոլորովին տարբեր էր Գուրգէն Ափխազի եւ Աշոտ բանակալի ունեցած պատճառներից. նա անգործ նստել էր Երազգաւորսում եւ այլեւս ոչինչ չէր խառնւում։ Նա, մինչեւ անգամ, մերժեց Մարզպետունու խնդիրը, երբ վերջինս մի քանի ամիս առաջ եկաւ խնդրելու իրան՝ միանալ, դաշնակցել ցանկացող իշխանների հետ։

Եւ այժմ, երբ նա նորէն մտաւ Երազգաւորս՝ Աբասին իւր եղբօր հետ հաշտեցնելու դիտաւորութեամբ, մըտածում էր թէ՝ անկարող պիտի լինի դարձնել համոզել։ Միակ վըստահութիւնը ներշնչում էին իրան իւր վերջին յաղթութիւնները։ Դրանք իրաւունք էին տալիս նրան աւելի ազատ խօսելու եւ այդ իշխանապետեան... ընթ պահանջներ անելու։ Այդ վստահութեամբ նա դիմեց կաթողիկոսին եւ այդ վստահութեամբ էլ մտաւ Երազգաւորս։ Բայց այս անգամ երբ նա ներկայացաւ Աբասին՝ բոլորովին կերպարանափոխ գտաւ նրան։ Նա ոչ միայն ընդունեց իշխանի առաջարկութիւնը՝ Թագաւորի հետ հաշտուելու, այլեւ յայտնեց թէ՝ պատրաստ է իւր զօրքերը նրա հրամանատարութեան յանձնելու։

— Քո կատարած գործերն առաջեցրին ինձ, ասաց նա իշխանին անկեղծօրէն.— երբ ես իմացայ թէ՝ դու Ուրծաձորում յաղթանակել ես Բեշիրի զօրաց վրայ...

նոյն յարձակումը կրկնել ես Գեղամայ ամրոցի մօտ եւ երկու անգամ էլ յաղթութիւն տարել, այն օրից արդէն ուխտեցի միանալ քեզ հետ։ Այստեղ, Երազգաւորսում ես ունեմ բարեկարգ բանակ, առաջնորդիր նրան, ուր որ ցանկալի է քեզ։ Իսկ Թագաւորին ես կըպարզեմ իմ աջը անկեղծ հաշտութեամբ եւ կ'ընդունեմ նրան այստեղ արժանավայել փառքով։ Հարցն այն է թէ՝ կ'ելնէ՞ նա Սեւանից թէ ոչ, աւելացրեց Արքայեղբայրը։

— Եթէ նա իմանայ թէ՝ դու հաշտութեան ձեռք ես պարզում իրան, նա ուրախութեամբ իւր ամրոցը կը թողնի։

— Այո՛, ես հաշտւում եմ նրա հետ, ներում եմ նրա իւր թուլութիւնները, որոնք ներելի չէին իբրեւ Թագաւորի... Այո՛, ներում եմ. բայց վախենում եմ թէ նա յամառի իւր որոշման մէջ, չվերադառնայ Երազգաւորս։ Իսկ ես սրանից կամենում եմ տեսնել նրան նորէն իւր աթոռի վրայ... Իսկ Թագուհին շատ վշտացել է երել, պէտք է նրան սփոփել...։

Մարզպետունին զարմացաւ՝ տեսնելով Աբասի խօսքերի մէջ այդքան մեղմութիւն ու գորով։ Ի՞նչ էր պատահել արդեօք. միթէ՞ զղջացել էր նա եղբօր դէմ ունեցած դժտութեան համար. թէ՞ աներոջ հետ գործած դաւաճանութեան յիշատակը տանջում էր նրա խիղճը։

— Ես կ'երթամ Թագաւորի մօտ, կը խնդրեմ նրան իմ եւ քո կողմից, ասաց Մարզպետունին.— յոյս ունեմ թէ նա կը յարգէ մեր խնդիրը։

— Ես նոյնպէս կ'ընկերանամ քեզ, ասաց Աբասը։

— Դո՞ւ, Մեծափառ Տէր, հարցրեց Մարզպետունին բոլորովին զարմացած։

— Այո՛, ես. միթէ՞ տարօրինակ է թւում քեզ իմ ցանկութիւնը։

— Ոչ թէ տարօրինակ, այլ ընդհակառակը, շատ բնական... Միայն թէ չգիտեմ ինչո՞ւ յանկարծ այսպէս...

— Ի՞նչ։

— Փափկացաւ քո սիրտը, որին ես այնքան անողոք էի գտնում միշտ։

— Իշխա՛ն, Հայրապետ եղբօրը դըժուար է մոռանալ։

— Իսկ ես աւելին կ'ասեմ. անկարելի է մոռանալ...։

— Այո՛, Թագաւորն ինձ խնքնագիր նամակ է գրել... ընդհատեց Աբասը՝ աչքերը տխրութեամբ գետին յառելով։

— Նամա՞կ, հարցրեց իշխանը զարմանալով։

— Այո՛, տխուր նամակ. մեծ ցաւ պատճառեց նա ինձ իւր այդ գրութեամբ։

— Ի՞նչ է գրել. ինչո՞ւ է ցաւ պատճառել, հետաքրքրութեամբ հարցրեց իշխան Մարզպետունին։

— Նա հիւանդ է։

— Հիւա՞նդ. ինչո՞ւ։

— Զէ՞ որ Բէշիրի հետ ունեցած կռւում վիրաւորուած է եղել։

— Միթէ՞. այդ ես չգիտէի, յարեց իշխանը վախենալով։

— Այո՛, վիրաւորուել է թունաւոր նետով. վիրաբոյժը, ասում են, յուսահատուած է արդէն։

— Ո՛, այդ մի դժբաղդութիւն է, բացականչեց իշխանը.անկարելի է ուրեմն նրան թողնել Սեւանում, շտապենք բերել այստեղ։

— Վաղը եւեթ կարող ենք ճանապարհուել։

— Իսկ Թագաւորի նամակը չէ՞ք հաճիլ տալ ինձ կարդալու, անձնուիրութեամբ հարցրեց իշխանը։

— Դու արքայական տան հաւատարիմն ես, ի՞նչ պիտի ունենանք մենք քեզանից ծածուկ, պատասխանեց Աբասը վստահօրէն. ահա՛ նամակը կարդա՛։

Այս ասելով նա մօտեցաւ պահարանին եւ հանելով այնտեղից Արքայի գրութիւնը, տուաւ իշխանին կարդալու։

Նամակը հետեւեալն էր.

— «Հայոց Աշոտ ապարաղդ Թագաւորից իւր սիրեցեալ եղբօր Աբաս Արքայորդուն՝

Ողջոյն։

«Նախախնամութեան աջը, սիրեցեալ եղբայր, ծանրացաւ արդէն ինձ վրայ։ Իմ գործած յանցանքների համար՝ նա պատժեց ինձ չարաչար։ Թողնում իմ երկրի աւերումը, տեսայ սիրելեացս երեսդարձութիւնը, տեսայ իմ Թագի նսեմանալը։

«Արժանի՞ էի ես այդ ամէնին թէ ոչ, չգիտեմ. միայն գիտեմ որ Նախախնամութիւնն անարդար ոչինչ չի տնօրինում։ Գիտի խոնարհիմ ուրեմն նրա սուրբ կամքի առաջ եւ օրհնեմ նրա անունը գոնէ այն մխիթարութեան համար, որ նա տուաւ ինձ իմ տանջանքների մէջ։

(Շար.)

դարում կը ցուցնէ, քանի որ տեղ մը գտնուիլ, անշարժ մնալ կը նշանակէ։ Բայց երբ ըսէինք — երկինք կը նայիմ — հոս երկինքը լարժում կը ցուցնէ եւ կ'ըլլայ հայց. հոլով ընութեան խնդիր։ Հասկցա՞ք, ադա՛ք։ Ձեր լռութիւնը հաւանութիւն կը նկատեմ, որովհետեւ իմ եւ ձեր միջեւ «Ցառաջ»ի միջնորդը բաւական թանձր է, ձեր կենդանի ձայնին չլսելու չափ։ — Տակաւին բազում մանրամասնութիւններ կրնայինք տալ ի մասին քերականական վերլուծումին, բայց կը վերապահենք նոր բարձրագոյնին, որովհետեւ ձեր ժամը հնչեց, յամել յապաղել կարելի չէ այլեւս։ Վանդակը կը բացուի... Թի՛ռ խաղաղութեամբ։

✕

Հրաժեշտի ողջոյնի ձեւով, գարծեալ ոտքի վրայ նոր ծանօթութիւն մը կամ, աւելի, նոր կարեւոր յանձնարարութիւն մը։ Նոր սերունդին ներկայացուցիչներէն գրողներ սխալներ կը գործեն դիցաբանականանուններու հայերէն տառադարձութեան կամ թարգմանութեան առիթով։ Կա՛յ արդեօք տակաւին ձեր մէջ ո եւ է միամիտ, որ կարեւորութիւն չտայ այս անհրաժեշտ ծանօթութեան, եւ առջեւը գտնուած Ֆրանսական բնագրին հին յատուկ կամ դիցաբանական անունները տայ կլլեցնէ տեքստներուն, ինչ կերպով որ կը հնչուին անոնք իրենց Ֆրանսերէն։ Երկնութիւնը խիստ անպատշաճ կը տեսնեմ, թէ այդ տըրամադրութիւնը պատուաբեր չէ ո եւ է գրողի համար, որ պատմական հզօր ու առողջ մշակոյթ ունեցող ցեղի մը կը պատկանի։ Ցաւալի է որ մեր Մշակոյթին համար հոգի տուող գրագէտներ յաճախ կը թերանան այս մասին։ Բայց ձգենք քննադատութիւնը եւ գանք իրականութեան։

Ինչպէս Արամազդ կ'ըսես (անշուշտ) Jupiterին, պէտք է Հերա ըսես Junonին։ Ինչպէս Արէս կ'ըսես (անշուշտ) Marsին, պէտք է Հեփեստոս ըսես Vulcainին։ Ինչպէս Աստղիկ կամ Աֆրոդիտէ կ'ըսես (անշուշտ) Aphroditeին կամ Vénusին, պէտք է Աթենաս ըսես Athénéeին։ Ձես ըսեր (անշուշտ) Փլիւթօն, այլ Պղուտոն, ոչ Նէփթիւն՝ այլ Պոսիդոն։ Ինչո՞ւ կ'ըսես յանդգնօրէն կամ տգիտաբար Խաքիւլայ, փոխանակ Անկղնկլեայի։— Ձենք երկարեր ցանկը. Նկատի առնենք մեր սահմանը եւ չափը։

Մեղք չէ երբ չգիտնաք պատմական այն հին շրջաններուն պատկանող յատուկ կամ դիցաբանական անուններուն, վայրերուն հայերէն տառադարձումը կամ թարգմանելին, մեղքը այն է որ, առանց քաշուելու հայ լեզուն եւ գրականութիւնը կը խանգարէք այլալեզու անշնորհ նորաբանութիւններով։ Անակնկալի մը առջեւ երբ կը գտնուիք յանկարծ, մի անհամբեր տալ մեր լեզուով ինչ որ կը տեսնէք կամ ունիք ձեր մօտ օտարերէն։ Պէտք է գիտնաք որ Ֆրանսերէնը կամ Ֆրանսացին իր հասակին, իր ճաշակին, իւրացնելու իր ծայրայեղ խառնուածքին համեմատ այն անհարկուած հին անուններուն վրայ Ֆրանսաբանութիւն ըրած է։ Բայց ինչո՞ւ չես խորհիր որ քու Մշակոյթդ անկէց դարեր առաջ առած, գրած, պահպանած է՛ այն անունները, ինչ կերպով որ կը հնչուէին անոնք՝ իրենց տեքստրուն, հնարիչներուն կողմէ։ Տակաւին ի՞նչ փաստ կ'ուզէք. Երբ Խօսփիւտ եղծեռ Եւրիպիդէսը եւ Եսքիլէսը էջիլ, եւ Հոմերոսը Օմէռ, եւ Թուկիդիդէսը Թիւսիտիտ, այլովքն հանդերձ, կը կարծեա... ճոխացնե՞լ հայկական մշակոյթը։ Անցողակի կրկնեմ որ անգլ. եւ գերմ. գրականութեան մէջ իրերը կ'երթան մեր ուղղութեամբ, որ ճշմարիտ ընթացքն է։

Այս մասին աւելի երկար պիտի կարենանք խօսիլ հետզհետէ մնացողներուն եւ նորերուն հետ, դուք նայեցէք որ հետաքրքրուիք միշտ եւ, ուր ալ գտնուիք, այս դասերուն հետեւիք։

Գիրը կ'անցնի, ոգին կ'ապրի, եւ պէտք է իբրեւ Հայ ապրի, ո՛ր բանտին մէջ ալ ըլլաք։

ՏԱՐԱԶ

Պարի վայեր մը

Սլացիկ հասակ մը, երկար դէմքի մը վրայ յամռօրէն երազկոտ աչքեր, աոյգուն անհուն մելամաղձոտութեամբ, ահա պարի քըրմուհին, — Լէյլա Պետրխանը։

Դեռ շատ կանուխէն ծանօթ էի իր նախահայրերու տարած ազատագրութեան պայքարներուն, աղուղական երկարատատում առղերէն, զոր կ'երգէին այնքան խանդավառութեամբ մեր վանեցի հայրենակիցները։ Հիմա, ահա իրենց այս շառաւիղն է, որ Եւրոպայի արուեստի ասպարէզներուն մէջ կը ցուցադրէ իր ցեղային շնորհները։

Զօրս տարի առաջ տեսած էի Լէյլան, «Սիփան — Կոմիտաս» երգչախումբի ընկերակցութեամբ, կարգ մը պարերու մէջ։ Այն օրէն ի վեր դըպալպէս կատարելագործուած է։ Մօր կողմէ Եւրոպացի, ճիշդ պարուհին տեսակ մը խառնուրդն է Արեւելքի եւ Արեւմուտքի արուեստներուն։ Զուսպ... փաղանց տաք, բայց միանգամայն նուրբ եւ շնորհալի։ Արեւելեան պարերուն մէջ, ան կը դըուշանայ պորտի անճոռնի խաղերէն, միշտ կը պահէ իր արուեստի բարձրութիւնը։ Տարօրինակ ընդունակութիւն մը ունի չափի եւ կշիռի։ Իր արուեստը համադրութիւնն իսկ է դոյնի, շնորհքի եւ գիծերու ներդաշնակութեան։ Ճկուն, վայելուչ, յաքափոփոխ։ Իւրաքանչիւր պարի մէջ կը կերպարանափոխուի մարմնով, հանդերձով եւ դէմքի արտայայտութեամբ։

Լէյլան այս անգամ զանց ըրած էր Մեմփիսեան քրմուհիի պարը, ինչպէս նաեւ օձապարը որ գլուխ գործոց մըն է մարմնի ճկունութեան։ Հայկական երդչախումբը կը բացակայէր, բայց նուագախումբին հետ էր մեր ընկեր Բենօն։ Ծալ ի ծալ վարագոյրին վրայ, ճիշդ պարուհիին իւրաքանչիւր շարժումին կ'արտացոլար տեսիլքի մը պէս, լոյսի երփնազան խաղերով։

Ցայտագիրը կը պարունակէր մէնապարեր, իսկ մերթ խմբական պարեր ալ, որոնց կը միանար յետագային Լէյլան։ Դեղին քող մը վրան ձըգած, ան առաջին անգամ կը կաքաւէ «Արաբական պարը», ցայգաթիթեռի մը կլոյթով, առանց պատառ ցայտումներու։

«Հիէրօկլիֆը» Թէեւ եգիպտական հին պար մը, բայց աւելի ճոխ ցուցադրութիւն մըն է ողիմպիական մարզիկներու մարմնախաղերուն, պիրկ, առոյգ եւ կշռութաւոր։

Երկու կարգի վրայ շարուած՝ ահա կ'երեւին սպիտակազգեստ եղբայրները, թմբուկի յամր հարուածներու տակ փոխն ի փոխ կը յառաջանան, ծունկի կ'իյնան, գլուխները իրենց ափերուն մէջ, ցաւագին շարժումներով եւ արտայայտութիւններով։ Ցեղային կուսպայ ինչը՝ ժեռելը, մահուան մենապարը կը դառնայ, պահ մը կը դալարուի եւ կ'իյնայ գետին։ Սգերամայրերը դարձեալ կ'երեւին, նոյն կշռոյթով եւ շարժումներով, զայն կը վերցնեն եւ կը տանին յամրօրէն։

«Հարսանեկան երգը», զոր կը պարէ վարդագոյն քօղով, ոստոստուն եւ նազելանեմ կաքաւ մըն է, քիչ մը արեւելեան, այլ մանաւանդ անտառուղական մեղմիկ ծեծեծումներով։

Գեղեցիկ պատմուճանով մը, գլխուն ալ պզտիկ «ֆեսի» մը, այս անգամ Լէյլան կ'երեւի «Ցիւրքիներու պարին» մէջ, որ դարձեալ կ'որմանանայ կրկնութեան։ Հնայիկ կաքաւ մը, գըրեթէ արաբական յատկանիշներով, բայց իր վերջաւորութեան յամր եւ նազանենք կշռոյթը կը յիշեցնէ վըրացական ազգային պար մը։

Ժիզմոնտայի վարաւկալ մը գլխին՝ սլացիկ հասակը կաղապարած սեղմ պարեգօտով մը, ճիշդ պարուհին երկրորդ մասին բացումը կը կատարէ «Նէֆերթիթիի»։ Դէմքը միկգլ դարձուցած՝ իսկ ձեռքերը փակցուցած իր գլխուն, յամրաբար կը բարձրանայ ոտնամատներուն վրայ ու տեսիլքի մը պէս կ'անհետի։

Հերթը «ճիւրա ծիաւան պարուհին» է, զոր կ'արտայայտէ աւելի նուրբ եւ տպաւորիչ արուեստով մը։ Բողոք, զայրոյթ եւ վրէժխնդրութիւն։ Վեր կը բարձրանայ կեղծ տեղէն, չղթաներու կտրելն մէջէն կը թաւալի հոս ու հոն, ապա նոյն ձոլորին կշռոյթով կը խոյանայ դուրս։

Ու ահա, տեսարան կուզան կարմիր շղարշներու մէջ պարուրուած երեք աղջիկներ, կատարելու համար «Թաւշինակի պարը»։ Նախ զուարթ շուրջպար մը, յետոյ կը կանգնին մէկ շարքի վրայ, ձեռքի Թաշինակները կը շարժեն շնորհալի նազանքով մը։ Ընկեր Բենոյի սրինգին հնչիւնները չափ կուտան անոնց շարժումներուն։ Տարփերու տեղատարափ մը կը փրթի սրահին մէջ։ «Թաշինակի պարը» կը կրկնուի։

Ու նուագ կենսախայտ խմբապար մըն էր «Հզգիի մը մէջը», որուն կը միանայ նաեւ ճիշդ պարուհին։

Պահ մը եւս, Լէյլան դարձեալ կ'երեւի բեմին վրայ սպիտակ եւ ալեծուփուն քղանցքով մը, այս անգամ խաղալու համար «Հայկական պարը»։ Համակ քնքոյշ, նազանք ու գրաւչ։ Այս պարին մէջ, արուեստագիտուհին կը յայտնուի աւելի քան նուրբ եւ շնորհալի, արժանանալով ջերմ ծափերու։

Սպանիականին կը յաջորդէ «Այժ-պարիշ պարը», ճապուկ եւ նազելանեմ խաղ մը, որ ունէր քողի պէսպիսուն նազանքներ։ Հասարակութեան պահանջին վրայ կը կրկնուի։

Նախքան հանդէսին հագած խումբ մը աղջիկներ հուսկ վերջը կը կաքաւեն «Ձիլահէնը», որոնց մէջ կը մտնէ Լէյլան ոսկեգոյն պարեգօտով մը, բիւր նազանքներով ձեռքի զանգակները հնչեցնելով։

Ընտիր նուագախումբ մը ընդհատարար կը նուագէր դասական գեղեցիկ կտորներ։

Գեղարուեստասէր հասարակութիւնը վարձատրեց Լէյլա Պետրխանը ծաղկեփունջերով եւ յորդառատ ծափողջոյններով։

ԱՐԱՄ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Թարաս Պուլպա

Վաղը կը ներկայացուի այս շարժանկարը, քաղուած այն շրջանէն երբ Ուքրանիա Լեհաստանի գերիշխանութեան տակ էր։

Ուքրանացիները կ'ուզէին թօթափել օտար լուծը եւ ազատագրել իրենց հայրենիքը։

Կովկասցիները գաղտնի կազմած էին կուսակցութիւն մը, որ կը կոչուէր Սէչա, այստեղ կը հաւաքուէին գիւղացիներ, քաղաքացիներ, բոլոր անոնք, որ այլեւս չէին կրնար հանդուրժել բռնապետներու լուծին։

«Սէչայի Թիւը օրէ օր կը բազմանար։ Կուսակցութեան գլուխը կը գտնուէր Պուլպա, որ կը ծառայէր բռնապետներուն, սակայն կը դաւաճանէր թէ իր կուսակցութեան եւ թէ հայրենիքին։ Իր հայրենակիցներուն բոլոր խորհուրդները ապարդիւն եղան։ Պուլպա Թագաւորներու պէս միայն իր հանգստութիւնը եւ քասակը կը մտածէր։

Բայց կուսակցութեան մէջէն դուրս եկաւ հրաշագործ ծերունի մը որ կը կոչուէր Լիս։ Ծերունին սկսաւ բացայայտել ճամբու խօսիլ Կովկասցիներուն եւ միեւնոյն ժամանակ գրգռել Սէչային անդամները, որպէսզի պատրաստ ըլլան Թուրքերու, Թաթարներու եւ Լեհերու դէմ կռուելու։

Նոյն միջոցներուն բռնապետներու դիւանին մէջ կը ծառայէր Թարաս Թարասելօ, ընտիր Կովկասցի։ Այլեւս չկրնալով դիմանալ բռնապետներու անիրաւութիւններուն, այս երիտասարդը ըմբոստութեան դրօշը կը պարզէ եւ կը մտնէ կուսակցութեան մէջ, իր մտերիմ ընկեր Իվանին հետ, որ կը ծառայէր նոյն դիւանին մէջ։

Կուսակցութեան մէջ Լիս եւ Թարաս կը սկսին կրակոտ աշխատանքի եւ կարճ ժամանակի մէջ խումբը կը վերակազմեն։

Թագաւորները երբ կ'իմանան Պուլպայի դաւաճանութիւնները, հրապարակաւ կը պատժեն դաւաճանները, հարուածի տակ, իր տեղը ընտրելով Թարասը։

Նոյն Թուականներուն, ժառանգական Թշնամի Թաթարները օգտուելով առիթէն, անհագին խուժանով մը կը խոյանան Կովկասի վրայ։ Խուժանը կրակի կուտայ բոլոր գիւղերը, կիներ մանուկներ կը բռնաբարուին... արտեր կը կախուին... մէկ խօսքով երկիրը քար ու քանդ կ'ընեն։

Բայց Սէչայի արի խումբերը, եւ կը մղեն Թաթարները մինչեւ սահմանագլուխ, լաւ դաս մը տալով։

Այս յաղթանակէն վերջ Թարաս կ'ուզէ ազատագրել իր հայրենիքը բռնապետներու ձեռքէն։ Առանց ժամանակ կորսնցնելու Թագաւորներու ... մը կը դարձնէ Լեհերու դէմ։ Կարճ կռիւէ մը վերջ կը յաջողի մտնել ատասապետներու մեծ բերդին ներս։ Ինքը անձամբ կռուելով Թշնամի մեծերուն հետ կը տապալէ բռնակալները։

Սակայն բռնակալին աղջիկը, Ժակուլա, վատութեամբ դաշոյնը Թարասի կուրծքը կը մխէ եւ արիւնլուայ գետին կ'իյնայ քաջ Թարասը, առանց վայելելու իր աշխատանքին արդիւնքը։ Թարաս մեռնելէ առաջ իր պաշտօնը կը յանձնէ իր բարեկամ Իվանին ըսելով.

— Գնէ՛ դուք ազատ ապրեցէք մեր հողին վրայ, ձեր կեանքին մինչեւ վերջը բարձր բռնելով ազատութեան դրօշը....

Թարաս կը մեռնի, սակայն իր բոլոր հայրենակիցներուն սրտին մէջ անջնջելի կը մնայ գիւղացիին անունը։

Այո, ազգերը այն ատեն կրնան հըրաշքներ գործել, երբ ամբողջ ժողովուրդը մէկ սիրտ, մէկ հոգի կ'ըլլայ։

Ն.

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՓՈՔՐԻԿ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏՈՒՀԻ ՄԸ

Քանի մը օր առաջ հանրայը ունեցաւ Թէաթրը տէ զ'Արի մէջ ներկայ ըլլալու Թէաթրը տէ Փըթի Մոնտ պատկանող փոքրիկ արուեստագէտներու մրցումին որ տեղի ունեցաւ ընտրեալ բազմութեան մը առջեւ։ Այս Թատերախումբը հանրածանօթ է արդէն եւ Ֆրանսայի ամէն կողմ կուտայ շատ փայլուն ներկայացումներ։

Այս փոքրիկները, արդէն դերասաններ, 3 — 16 տարեկան, 80ի չափ հաւաքուած էին իրենց կարողութիւնը ցոյց տալու։ Քննիչ յանձնախումբը (ժիւրի) կազմուած էր Օփերայի եւ Օփէրա Քոմիքի առաջնակարգ արուեստագէտներէ եւ ուրիշ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններէ։

Այս փոքրիկներուն մէջ կը գտնուէր նաեւ հայ մը, Արմենուհի Էքիզեան, 12ամեայ տարեկան, որ արդէն կը պատկանի նոյն Թատերախումբին երկու տարիէ ի վեր, եւ վերջերս շատ յաջող tournée մը մասնակցած է Ափրիկէի եւ Ֆրանսայի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ։ Անցեալ տարի մրցանակի արժանացած էր։

Այս տարուան քննութեան մէջ ալ փոքրիկ Էքիզեան հիանալի կերպով ի յայտ բերաւ իր նուրբ տաղանդը, իր արտասանած մէկ կտորին մէջ։ Իր Ֆրանսական յստակ եւ ճշգրիտ առոգանութիւնը, իր բնական ձեւերը, բուռն ծափեր խլեցին ներկաներէն։ Եւ ընդունեց նաեւ իր ուսուցիչներու գնահատանքը։ Dictionի մէջ արժանացաւ 2րդ մրցանակի, իսկ առաջին՝ accécit եղաւ երգի եւ ընդհանուր գեղարուեստութեան համար։ Պարեց եւ երգեց Ֆրանսական գաւառի տարազով։

Էքիզեան իր ծնողքին երրորդ զաւակն է։ Հայրը տարիներէ ի վեր անգործ է։ Ծնողքը մեծ զրկանքներով եւ զոհողութիւններով հազիւ կրցած է շարունակել տալ իրենց աղջկան գեղարուեստական ուսումը, հոգալով երբեք վարժարաններուն ծախսերը։

Բայց շարունակելու բացարձակապէս անկարող են։ Կ'արժէ գնահատել այդ փոքրիկը որ մեծ ապագայ կը խոստանայ։

Գալֆաեան

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Սեւրի Մուրատ — Ռափայէլեան վարժարանէն ինը աշակերտներ այս տարի ներկայացան պաշտօնական քննութեան։ Ցաջողութեամբ իրենց քննութիւնները աւարտեցին հինգ հոգի.— Սահակ Գօզուեան, Ժիրայր Սիւրմէնեան, Եփրեմ Այտըննեան, Լեւոն Մաթէոսեան, Ցովհաննէս Ցովակիմեան։

Պատերազմ պիտի ըլլա՞յ

Ամերիկեան «Լիպըրթի» պարբերաթերթի խմբագիրը, որ մէկ ամիս պտտած է Լեհաստան, Գերմանիա, Չեխոսլովաքիա, Հունգարիա եւ Փարիզ, կը յայտարարէ թէ պատերազմ տեղի պիտի չունենայ, որովհետեւ Գերմանիա չունի անհրաժեշտ նախանիւթերը՝ յաղթական պատերազմ մը մղելու համար։

Գերմանիոյ կը պակսին հարկ եղած ցորենը, քարիւղը, երկաթը եւ ուրիշ հիմնական նախանիւթեր։ Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ հունձքը գրեթէ աւերուած է 5 — 6 շաբաթ տեւող անընդհատ անձրեւի պատճառով։ Ժամբաները անանցանելի դարձած են, իսկ հունձքը փճացած է։

Գերման տնտեսագէտները հաշուած են, թէ Գերմանիոյ երկաթի պէտքը տարեկան 20 միլիոն թոն է, մինչ կրնայ ստանալ առաւելագոյն 7 միլիոն թոն միայն,— 3ական միլիոն թոն Չեխոսլովաքիայէն եւ Շուէտէն, իսկ մէկ միլիոն ալ Սպանիայէն։ Գերմանիա ջանաց գնել Շուէտէն 8 միլիոն թոն երկաթ, բայց Անգլիա յաջողեցաւ խափանել այս քայլը, ինքը աւելի բարձր գնով գնելով Շուէտի երկաթի ամբողջ արտադրութիւնը։

Թէեւ Ռումանիոյ հետ կնքած դաշնագրով Գերմանիա կը ստանայ այս վերջինոյն քարիւղի արտադրութեան կէսը, բայց տակաւին կը պակսի իրեն 6 միլիոն տակառ քարիւղ։ Այս պատճառով է որ քարիւղի սպառումը մասնաւորին տակ առնուած է Գերմանիոյ մէջ։ Եթէ պատերազմ ծագի, քարիւղի եւ այլ կիզելի իւղի պակասը պատճառ պիտի դառնայ, որ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ նաւերը անշարժ փակուած մնան իրենց նաւահանգիստներուն մէջ։

Գալով Տանցիկի խնդիրին՝ «Լիպըրթի»ի խմբագիրը այն կարծիքը յայտնեց, թէ ուշ կամ կանուխ Հիթլեր պիտի յաջողի կցել Տանցիկը Գերմանիոյ, բայց ոչ պատերազմով, այլ դիւանագիտական խաղաղ միջոցներով։ Այս վէճը իր լուծումը պիտի գտնէ քանի մը ամիսէն առանց արիւնհեղութեան, որովհետեւ Գերմանիա պիտի չհամարձակի կտոր մը հողամասի համար համաշխարհային ահաւոր պատերազմի մը բոցերուն մէջ մխրճել աշխարհը եւ վտանգել Գերմանիոյ ապագան։

ՄԱՆՇԻ ՋՐԱՆՑՔԻՆ ՏԱԿ գետնուղի մը շինելու եւ Անգլիան ու Ֆրանսան իրարու կապելու ծրագրին շուրջ ոգեւորութիւն ստեղծուած է Ֆրանսայի խորհրդարանական, առեւտրական եւ զինուորական շրջանակներուն մէջ։ Փարիզի քաղաքաշինարարական խորհուրդը եւ Փարիզի, Նանսիի եւ Ապպըվիլի առեւտուրի դրասենեակները պաշտօնական դիմում կատարեցին վարչապետ Տալատիէին, որ այս մասին բանակցութեանց մտնէ անգլիական կառավարութեան հետ։ Նոյն ծրագրին ուժ կուտան նաեւ Պելճիքայի եւ Լիւքսէմպուրկի առեւտրական ներկայացուցչութիւնները։ Այդ ծրագրին համաձայն գետնուղիի շինութիւնը կարելի պիտի ըլլայ աւարտել 3 — 4 տարիէն։ Գետնուղիէն պիտի կրնան անցնիլ օրական 120 կառախումբեր, որոնք պիտի կրնան մէկ օրուան մէջ փոխադրել մէկ երկրէն միւսը երկու զօրաբաժին, իրենց բոլոր ռազմական պիտոյքներով ու պարենաւորումով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՕՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Սիէյէս՝ խորամիտ անձնաւորութիւն մը, բայց դարձած էր պարապական. առած էր երկրորդ դասակարգի վրայ, բայց չէր բարձրացած մինչեւ ժողովուրդը. կան հոգիներ, որոնք ստեղծուած են կէս ճամբան մնալու։ Սիէյէսը վաղը կը կոչէր Ռոպէսբիէռը, որ զայն խլուրդ կը կոչէր. այդ բնազանցագէտը հասած էր ոչ թէ իմաստութեան, այլ խոհեմութեան. յեղափոխութեան ստանիկն էր եւ ոչ թէ ծառան. կը վերցնէր բահը եւ կ'երթար ժողովուրդին հետ Շան տը Մարս աշխատելու, նստած միեւնոյն կառքին մէջ՝ ինչպէս Ալէքսանդր տը Պօհառնէ. եռանդ կը քարոզէր, բայց ինքը երբեք չէր գործադրեր։ Ժիրոնտեաններուն կ'ըսէր՝ «Ձեզ օգնական թնդանօթ վերցուցէք». Կան մըտածողներ, որոնք մարտիկներ են միանգամայն, ինչպէս Քոնտորսէն՝ Վէրնիէօյի հետ կամ Քամիյլ Տէմուլէնը Տանթոնի հետ. բայց կան մտածողներ՝ որոնք կ'ուզեն ապրիլ. այդպիսին էր Սիէյէսը։

Ամենալաւ խաղողն անգամ ճմլուելու պէս կը թողու իր գինը։ Տափարտն անգամ իր տակը ունէր ճահիճը— Նողկալի անշարժութիւնը, որ իր մէջէն կը ցոլացնէր ծանր եռանդութիւն։ Անհարթեալներու անձայն ապաստղականութիւնն էր, որ կը դողդողար այդտեղ. աւելի թշուառ բան մը կարելի չէ երեւակայել։ Նախատինքներու ամբողջ տարափ մը, բայց առանց ամօթի զգացումներ. բարկութիւնը՝ պահուըտած. ապստամբութիւն՝ ստրկութեան կերպարանքին տակ։ Անոնք խայտառակ կերպով ահաբեկած էին. քաջ էին անոնք, բայց ստորնութեան մէջ։ Նախապատուութիւն կուտային Ժիրոնտին, բայց կ'ընտրէին Լեռը։ Գործին վճիռը կախուած էր անոնցմէ, իսկ անոնք կը հետեւէին հոսանքին, ենթարկուելով ուժեղներու եւ յաղթողներու ազդեցութեան։ Լուի ԺԶ.ն կը մատնէին Վէրնիյոյին, Վէրնիյոն՝ Տանթոնին, Տանթոնը՝ Ռոպէսբիէռին, Ռոպէսբիէռը՝ Թալիէնին. կը խայտառակէին Մարան՝ կենդանի, կ'աստուածացնէին Մարան՝ մեռած։ Կը պաշտպանէին մէկը մինչեւ այն օրը, երբ կը տապալէին ամէնքը։

Անոնց բնազդը շատ նուրբ էր գըտնելու համար ուժեղ հոսանքը կամ հարուածելու համար տատանողները, որովհետեւ անոնք իրենց ծառայութիւնը կ'առաջարկէին միայն անոնց՝ որոնք հաստատուն էին, եւ առոր համար անոնց աչքին՝ տատանիլը հաւասար էր մատնութեան։ Թուական գերազանցութիւնը անոնց կողմն էր, անոնց կողմը կ'ըլլար հեռաւորար ոյժը. անոնց կողմն էր նոյնպէս վախը. ատ է որ խայտառակութիւններուն յանդգնութիւն կը ներշնչէ. ատ է որ կը ստեղծէ Մայիս 31ը, Ժէրմինալի 11ը, Թէրմիտորի 9ը. եղերերգութիւններ՝ կապուած հսկաներու բազուկներով, բայց քակտուած թզուկներու ձեռքերով։

Զ.

Այս կիրքոտ անձնաւորութիւններուն հետ խառնուած էին երազող հոգիներ։ Իւթոբին կը թագաւորէր այստեղ իր բոլոր ձեւերուն տակ, սկսած իր ռազմիկ կերպարանքէն որ կը ընդունէր կառափնատը, եւ վերջացած իր անմեղ տեսքով որ կը վերցնէր մահուան պատիժը. ուրուականներ՝ գահերուն դիմաց եւ հրեշտակներ՝ ժողովուրդներուն առջեւ։ Մարտիկ հոգիներու դէմ առ դէմ կանգնած էին հոգիներ, որոնք լռութեան մէջ գաղափարներ կը յղանային. ոմանք տոգորուած էին պատերազմով, ուրիշներ՝ խաղաղութեամբ։ Քարնօյի ուղեղը կը ծնէր տասնըչորս բանակներ. ուրիշ ուղեղ մը՝ Ժան Տէպրի կը մտածէր համաշխարհային դաշնակցութիւն մը, կազմուած ռամկավարական հիմունքներու վրայ։ Այս մըրկալի ճարտասանութիւններուն, այս գոռում եւ որոտընդոստ ձայներուն մէջ կային բեղմնաւոր լռութիւններ։ Լաքանալ կը լռէր եւ իր մտքին մէջ կը ձեւակերպէր ազգային ընդհանուր կրթութիւնը. Լանդընաս կը լըռէր եւ կը ստեղծէր նախնական ուսումնարանները։ Ռըվէլյէր — Լըպօ կը լռէր եւ կ'երազէր փիլիսոփայութիւնը մինչեւ կրօնի աստիճանը բարձրացնել։ Ուրիշներ կը զբաղէին աւելի մանր եւ աւելի գործնական հարցերով։ Կիւիտոն — Մորվօ կ'ուսումնասիրէր հիւանդանոցներու բարեկարգումը, Մէր՝ իրական զերութիւններու ջնջումը, Ժան-Պօն — Սէնդ-Անտրէ՝ ջնջել պարտքերու համար բանտարկութիւնը եւ հաստատել ազատութեան բանադատումը։ Ռօմ կը պարապէր Շամբի առաջարկութեամբ, Տիւպօէ՝ դիւանաթուղթերը կարգի բերելով. Քորէն-Ֆիւսդիէն՝ անաղօթական դահլիճ եւ բնական պատմութեան թանգարան ստեղծելով, Կիւյօմարտ՝ գետերու վրայ նաւարկութեան եւ ֆլոտի ափերը Թումբերով ամրացնելը։ Արուեստը ունէր իր երկրպագուները։ Ցունուար 21ին, այն ժամուն՝ երբ միապետութեան գլուխը Ցեղափոխութեան հրապարակին վրայ կ'իյնար, Պէզար՝ Ուազի ներկայացուցիչը կ'երթար տեսնելու Ռուպէնսի մէկ նկարը, որ գտնուած էր Սէն-Լազար փողոցի սան առաստաղին տակը։ Արուեստագէտ, ճարտասան, մարգարէ, վիթխարի մարդիկ՝ ինչպէս Տանթոն, մանուկ մարդիկ՝ ինչպէս Քլօտ, ըմբիշ կամ փիլիսոփայ, բոլորը կը դիմէին միեւ նոյն նպատակը՝ յառաջդիմութիւն։ Ու ոչինչ չէր վարանեցներ զանոնք։

Եւ Քոնվանսիոնի մեծութիւնը կը կայանար անոր մէջ, որ ան կը փնտռէր թէ ո՞րչափ իրականութիւն կը պարունակէր իր մէջ ան, ինչ որ մարդիկ կը կոչեն անկարելին։ Անոր ծայրերէն մէկուն վրայ կանգնած էր Ռոպէսբիէռ՝ աչքը ուղղած իրաւունքին վրայ, հակառակ ծայրը կանգնած էր Քոնտորսէ՝ հայեացքը յառած պարտականութեան վրայ։

Քոնտորսէ երազումներու եւ յստակութեան մարդ էր, Ռոպէսբիէռ՝ գործի մարդ էր։ Ու երբեմն, հինցած հասարակական կարգերու ճգնաժամի վերջին րոպէներուն մէջ, արագ եւ անողոք գործելը կը նշանակէ բնաջնջել։ Ցեղափոխութիւնները երկու ուղղութիւններ ունին, զառիվեր եւ զառիվայր, եւ այս երկու ուղղութիւններուն վրայ կարգով հաստատուած են բոլոր եղանակները՝ սառոյցներէն մինչեւ ծաղիկներ. այս ուղղութիւններուն ամէն մէկ գօտին կը յառաջացնէ այնպիսի մարդիկ, որոնք յարմար են իր կլիմային, սկսեալ այնպիսիներէն որոնք կ'ապրին արեւուն մէջ, եւ վերջացած այնպիսիներով, որոնք կ'ապրին կայծերուն մէջ։

(Շար.)

չէ մոռցած Ալպանիան եւ կ'երազէ հոն առնել այն հողերը զոր կորսնցուց պալքանեան պատերազմներուն մէջ։ Հետեւաբար Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ շահը կը պահանջէ յարիլ Առանցքին, հեռանալով ժողովրդավար պետութիւններէն, որպէսզի զոհ չերթան Թրքական ախորժակին, որ լայն բացուած է, շնորհիւ Սանճաքի կցումին…

*** Պուլկարիոյ երեսփ. ժողովին նախագահը Լոնտոն եւ Փարիզ պիտի այցելէ, խորհրդակցելու համար։ Միւս կողմէ 36 պուլկար երեսփոխաններ Մոսկուա պիտի երթան յուլիսի վերջերը, խորհրդային կառավարութեան հրաւէրով, նախագահութեամբ երեսփ. ժողովի փոխ-նախագահին։ Այս հրաւէրը եղաւ ճիշդ այն օրը երբ Պուլկարիոյ վարչապետը Պերլին կը հասնէր։

Կատաղի կռիւներ Մոնկոլիոյ մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ ճափոնական զօրքը ջախջախիչ պարտութիւն մը կրեց Մոնկոլիա-Մանչուրիա սահմանին վրայ, վերջին չորս օրերու ընթացքին։ Այդ լուրերուն համաձայն, 800 ճափոնցիներ եւ Մանչուներ սպաննուած, 50 հրասայլեր եւ ութ թնդանօթներ անգործածելի դարձած, 43 ճափոնական օդանաւեր վար առնուած են. իսկ խորհրդային-մոնկոլեան զօրքին կորուստը եղած է հարիւր մեռեալ, 200 վիրաւոր, 25 հրասայլեր եւ զրահապատ կառքեր անգործածելի դարձած։ Կռիւը սկսած է երկուշաբթի առտու կանուխ եւ կը շարունակուի մինչեւ այսօր։ Իսկ ճափոնցիները կը հաղորդեն թէ գործողութիւնները յառաջ կը տարուին յաջողութեամբ եւ թէ բազմաթիւ խորհրդային հրասայլեր եւ օդանաւեր փճացած են։

*** Ճափոնի կայսրը եւ կայսրուհին ազգ. ծոմապահութիւն կատարեցին երէկ, չինական պատերազմի տարեդարձին առթիւ, օրինակ հանդիսանալու համար նոր զոհողութեանց։ Առտուն ազօթեցին, յետոյ բրինձով ապուր մը կերան։ Ոչ ծխել, ոչ խմել, ոչ ալ որ եւ է զուարճութիւն։

*** Ճափոնի վարչապետը յայտարարեց թէ պատրաստ են յարգելու միւս պետութեանց շահերը, բայց անկարելի պիտի ըլլայ գործակցիլ անոնց հետ, եթէ մերժեն ճանչնալ Ճափոնի գրաւած դիրքը Չինաստանի մէջ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Կոմս Չիանօ, 62 հետեւորդներով Սպանիա պիտի երթայ այսօր, շաբաթ եւ յուլիս 12ին պիտի այցելէ զօր. Ֆրանքոյի։ Իտալական մամուլը մեծ կարեւորութիւն կու տայ այս ճամբորդութեան եւ կ'ըսէ, թէ իտալ-սպանիական նոր գործակցութեան մը հիմերը պիտի դրուին։ Կ'ըսուի թէ Սպանիա Առանցքին պիտի միանայ անպատճառ, երբ զօր. Ֆրանքօ Հռոմ այցելէ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ արտագաղթը փութացնելու համար, «Հոգ-ալին ընկերակցութիւն» մը կազմուեցաւ կառավարութեան հրամանով։ Այս ընկերակցութեան անդամ պիտի ըլլան բոլոր Հրեաները։ Տեսակ մը պետութիւն պետութեան մէջ։ Կառավարութիւնը որ եւ է նպաստ պիտի չվճարէ։ Իրենք պիտի հոգան իրենց բոլոր ծախքերը,— դպրոց, հիւանդանոց, ուտելիք, հագուստ եւն.։ Այս նոր կարգադրութեան բուն միտքն է որ առաջ Գերմանիայէն հեռացնել Հրեաները, ինչպէս կը չէշտէ պաշտօնաթերթը— «Նոր կարգադրութեամբ, այլեւս արիական բերաններուն ուտելիքը պիտի չառնուի, Հրեաները կերակրելու համար… Թող Հրեաները երթան ուրիշ տեղ փնտռեն այն ինչ որ չեն գտներ հոս։ Մեր ուզածն է՝ ազատել մեր օճիքը, կարելի եղածին չափ շուտ եւ կատարելապէս»։ Ընկերակցութիւնը կը գտնուի ներքին նախարարին հսկողութեան տակ։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԹԻՐՈԼԻ Գերմաններուն տեղափոխութեան համար համաձայնութիւն գոյացաւ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ։ Կը կարծուի թէ 240.000 հոգի պիտի տեղափոխուին մինչեւ օգոստոս, ինչ որ կը նշանակէ փիթխարի արտագաղթ մը։

ՖՐԱՆՔԵՆԹՈՒՐՔ առեւտրական բանակցութիւնները սկսան անցեալ օր, առեւտրական նախարարութեան մէջ։ Թուրքերը բազմանդամ պատուիրակութիւն մը ղրկած են Փարիզ։ Բանակցութիւնները պիտի տեւեն մէկ շաբաթ։

52 ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ պիտի մասնակցին յուլիս 14ի զօրահանդէսին, 240 սպաներով եւ զինուորներով։

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի հակաֆաշական ցոյցին մասնակցելու հրաւէր ուղղած էր համայնավար կուսակցութիւնը, բայց ընկերվարականները մերժեցին։ Այս մերժումին վրայ, համայնավար կեդր. կոմիտէն բանաձեւ մը քուէարկեց, ուր ընկերվարականները կը մեղադրէ իբրեւ պառակտիչ։ Միեւնոյն ատեն որոշեց նոր կոչ մը ուղղել։

ՀԱՅՖԱՅԻ (Պաղեստին) մէջ մահուան դատապարտուեցան եօթը Արաբներ, որոնք զօրախումբի մը վրայ յարձակած էին։

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԻՆ քննութեան առթիւ, Լորտերու ժողովին մէջ գաղթային նախարարի օգնականը ըսաւ թէ Անգլիոյ մէջ հակահրէական տրամադրութիւններ կը զօրանան, եթէ հրեայ փախստականներու առջեւ երկիրը լայն բանայ իր դուռները։ Անգլիական կառավարութիւնը իր կարելին ըրած է այս փախստականներուն հանդէպ։ Այժմ Անգլիոյ մէջ կան 40.000 գերման Հրեաներ, որոնց 7000ը մանուկներ են։ Փախստականներու բնոր պէտք չէ որ գլխաւորաբար իյնայ բրիտանական կայսրութեան ուսերուն վրայ։

ՅՈՒԼԻՍ 4Ի (Մ. Նահանգներու անկախութեան տօն) հանդիսութիւններուն առթիւ արկածներու եւ հրավառութեանց զոհ գացած են 612 հոգի։

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՏԵՂԱՏԱՐԱՓ մը մեծ վնասներ պատճառած է Իզմիրի Քէմալ փաշա շրջանի հունձքին, այգիներուն ու պտղաստաններուն։ Սովորականէն աւելի խոշոր կարկուտ տեղացած է անընդհատ մէկ ժամ եւ աւերած 18 գիւղերու հունձքը, վնաս պատճառելով 6000 պտղամշակներու։ Տեղի ունեցած են նաեւ երկրաշարժի ցնցումներ։

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ մէկ ամսուան համար վերցուեցաւ պաշտօնական գրաքննութիւնը։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ կրթական նախարարը արգիլեց այն բոլոր գիրքերը, որոնք կը խօսին Ֆրանսական օտար լեգէոնի մասին։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ նաւատորմին մը, բաղկացած 30 մարտանաւերէ, մէկ ամիս պիտի շրջի արեւելեան Միջերկրականի մէջ։

ՓՐԱԿԱՅԻ մէջ գերման զինուորական ուժերը այնքան աւելցած են, որ քաղաքը այժմ կորսնցուցած է իր չեխական երեւոյթը եւ կը նմանի Պերլինի։ Զինուորական այս կեդրոնացումը կը վերագրուի վերջերս պատահած խլրտումներու, իսկ շատեր ալ կ'ըսեն թէ «հովանաւորութիւնը» վերջացած է եւ Պերլին կը պատրաստուի պարզապէս կցել Մորավիան ու Պոհեմիան, բանալով սահմանը եւ այդ նահանգները դարձնելով Գերմանիոյ մասերը։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

Ամավերջի հանդէս

ՊՈՐՑՈՅԻ ԱՐԱՐԱՏ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ

9 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, «Բարսեղ-Շահնազար» Ակումբին մէջ, Մրնան։

Արտասանութիւն, խմբերգ, մեներգ եւայլն աշակերտներու կողմէ. կը նուագէ դպրոցի աշակերտական նուագախումբը։

Ամավերջի հանդէս

Ձէսինի Հայ Ազգ. Միութեան դպրոցական հանդէսը

8 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին հայ ժողովրդական տան մէջ

Գեղարուեստական եւ թատերական բաժին՝ դպրոցական աշակերտներու կողմէ։ Մուտք 3 ֆր.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 9 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 9 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4088 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ՋԱԽՋԱԽՆ ՈՒ ՋԱՂԱՑՔԸ

— Ուրեմն ըսել կ'ուզէիք թէ ջաղացքը կորսուեր է եւ մարդիկ ջախջա՞խը կը փնտռեն…

Ոչ։ Քիչ մը աւելի ընդլայնելով առածին իմաստը, կ'ուզէինք ազդարարել թէ բոլորին ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնանայ ջաղացքին, եւ ոչ թէ ջախջախին վրայ ։

Թոյլ տուէք նորէն յիշեցնել ․

— «Ունինք խօսքեր եւ թերթեր որոնք տակաւին ջուր կը ծեծեն, կամ հէքիաթներ կը պատմեն, իբրեւ լուսինէն ինկած անտաքներ։ Եւ կը մոռնան ալ, բութ սլաքներ արձակելով …

Ի զո՞ւր գլուխդ քարին կը զարնես, գոնէ անոնց շուքը տեսնելու համար որ եւ է կենդանի գործի մէջ»։

«Անահիտ»ի վերջին թիւին մէջ կարդացինք ուսումնասիրութիւն մը՝ Ստեփաննոս Դաշտեցիի մասին։ Աշուղ մը, ԺԷ. դարէն, որ ձգած է բազմաթիւ տաղեր ու երգեր։ Երբեմն կը հառաչէ, յաճախ ըմբոստ կանչեր կ'արձակէ այս աշուղը, որ կը թուի բուռն պայքարներ մղած է իր ժամանակակիցներուն կամ անոնց բարքերուն դէմ ։

Դաշտեցին կ'աղաղակէ, տեղ մը․

— Հայոց ազգէն շատ ցաւ ունիս սմանած
Ամանդ մեծ է՝ հուաքէ, տար, ամանն ա'ծ ։

Ուրիշ տաղ մը, նոյնքան իմաստալից ․

Վեր ծովի խմէ՝ վզներիս ծանր էրկան է,
Մեր ճանփուրթ խմէ՝ մեր ճանապարհն էրկան է ։

Երկու տողերն ալ մօտաւորապէս չէ՞ն շօշափեր մեր այսօրուան կացութիւնը ։

Ի՞նչ են, վերջապէս, մեր այսօրուան հոգերը, եթէ ոչ «էրկան» ճամբայ մը, զոր կտրելու համար պարտաւոր ենք թեւ թեւի, գլուխ գլխի տալ բոլորս միասին, տրամադրելով մեր ամբողջ պաշարն ու կորովը ։

Դժբախտութիւնն այն է որ, մենք տակաւին չենք համաձայնած այս տարրական ուղեգծի մասին։ Ուրիշ խօսքով, մեր ամբողջ ուժը թափած՝ ջախջախին վրայ, երեւէ ձգեր են բուն ջաղացքը, որ հետզհետէ կը ճռնչէ, կը հեւայ, կը մաշի՜…

Քանի մը շօշափելի, տափակ փաստեր, եթէ կը հաճիք․—

1․ Կը խօսինք Հայկական Արտասահմանի ցիրուցան բազմութեանց ինքնապաշտպանութեան մասին։— Ո՞ւր է հիմնական ուղեցոյցը, եւ անոր պատասխանատու ղեկավարութիւնը։ Ունի՞նք ընդհանուր ուղեգիծ մը, բաց ի իւրաքանչիւր կուսակցութեան ծրագիրներէն ։

2․ Ո՞ւր է, նոյնիսկ սա պատուարժան գաղութին, Ֆրանսայի հայկական ընդհանուր ղեկավարութիւնը։ Որո՞ւ պիտի դիմեն անոնք որ պէտք ունին։ Որո՞ւ պիտի հարցնէ մինչեւ անգամ այս երկրին կառավարութիւնը, անհրաժեշտ պարագային, իմանալու համար գաղութին տրամադրութիւնները ։

3․ Կը խօսինք Հայաստանի մասին, երկու հակոտնեայ ուղղութիւններով,— մէկ մասը՝ մտահոգ, միւսը՝ անձնատուր երանաւէտ լաւատեսութեան մը, քանի որ մեր հայրենիքը սերտօրէն կապուած է Խ․ Միութեան։ (Թերթ մը կը ցնծար նոյնիսկ, որ Անգլիան Հայաստանն ալ օգնութեան կանչած կ'ըլլայ, զինակցութիւն խնդրելով Մոսկուայէն…)։

Բայց, ամէնէն լաւատեսներն ալ չեն ծածկեր թէ փորձանքներ կրնան պայթիլ Կովկասի գլխուն, իբրեւ հետեւանք երկու աշխարհակալութեանց շահերու ընդհարման ։

Դեռ վերջերս էր որ Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը, «Արեւ», դիտել կուտար Կովկասի կացութեան նուիրուած խմբագրականի մը մէջ (9 մայիս)․

— «Կովկասի մաս կը կազմէ այսօրուան Հայաստանը։ Ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ Կովկասի շուրջ, չի կրնար մեզ անտարբեր թողուլ ուրեմն։ Որքան ալ չհաւատանք թէ՝ Կովկասը կրնայ պահպանել իր ներկայ անկախ գոյութիւնն ալ՝ առանց Ռուսաստանի կռթնելու, արտաքին ուժերու ճնշումին տակ կրնայ Կովկասի հարցը վերարծարծուիլ եւ այդ հարցին լուծումներ փնտռուիլ բոլորովին տարբեր քաղաք․ ուղղութեամբ մը, քան ինչ որ հայ ժողովուրդին շահերը կը պահանջեն։ Եւ ասիկա՝ առանց մեր մասնակցութեան, առանց մեր գիտութեան նոյն իսկ, դժբախտաբար»։

Արդ, քանի որ բաներ մը կրնան դառնալ առանց մեր մասնակցութեան կամ գիտութեան, քանի որ կարելի չէ անտարբեր մնալ, ի՞նչ կը բանինք իրականին մէջ, եթէ ոչ խափանելու, գոնէ սահմանափակելու համար չարիքը։

Գոնէ տարրական փորձ մը կը կատարե՞նք ուշադրութեամբ, օրը օրին հետեւելու կովկասեան անցուդարձին։ Մանաւանդ հիմա որ Հայտար Բամատները «Կավկազ» կը տպեն ու կը ցրուեն եօթը լեզուներով,— ռուսերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն, գերմաներէն, հայերէն եւ վրացերէն։ Եւ այս՝ կեդրոնը Փարիզէն փոխադրելով Պերլին ։

Քաղաքական կեանքը բազմագլխանի հրէշ մըն է, որ անդադար կեր կը պահանջէ։ Եւ պահանջէ միշտ արթնալ, ուժնել, քրտնիլ, ոտքի տակ չերթալու համար ։

Կը կատարուի՞ այդ աշխատանքը, իբրեւ համահայկական ճակատ ։

Իրականութիւնը կ'ըսէ թէ միայն Դաշնակցութիւնն է որ գլուխը քարին կը զարնէ այս ճակատին վրայ․ իսկ միւսները կը գոհանան կարծիք յայտնելով։ Աւելի ճիշդ, ինքնակոչ դատաւորի դեր կատարելով, առանց մատը մոխիրը թաթխելու ։

Այսպէս նաեւ ամէն ճակատի վրայ ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼՈՆՏՈՆ ԵՒ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ Է ՈՐ ՆՈՐ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ ԿԸ ՂՐԿԵՆ

Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները Մոսկուայի դեսպաններուն ղրկեցին իրենց նոր հրահանգները, որոնք վերջնական կը համարուին։ Չորրորդ անգամն է որ երկու կառավարութիւնները նոր հրահանգներ կը ղրկեն։ Մոսկուա կը շարունակէ լռութիւն պահել իր վերջնական մտադրութեանց մասին։ Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ համաձայնութիւնը պիտի կնքուի, եթէ նոր դժուարութիւններ չծագին։ Բանակցութիւնները պիտի վերսկսին երէկ։

Հավասի թղթակիցը կը գրէ թէ Լիթվինովի հրաժարումէն ի վեր, խորհրդային իշխանութիւնը յարատեւօրէն կը ձգտի անխախտ պահել իր տեսակէտները, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ վերջնական արդիւնքի մը կարելի է յանգիլ միայն Խ․ Միութեան առաջարկած պայմաններով ։

Փարիզի արմատական պաշտօնաթերթին քաղաքական աշխատակիցը, Տէկին Ժընըվիէվ Թապուի, վերլուծելով կացութիւնը, կը խոստովանի թէ որոշ յոռետեսութիւն կը տիրէ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ։ Իր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Անգլիա եւ Ֆրանսա հետեւեալ նոր զիջումը կատարած են,— երաշխաւորութիւն չպահանջել Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի համար, պայմանաւ որ Խ․ Միութիւնն ալ իր կարգին փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր չկնքէ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հետ ։

Կը կարծուի թէ Մոսկուայի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները եւ Անգլիոյ մասնաւոր բանագնացը Մոլոթովի պիտի ներկայանան հինգշաբթի օր, վերջնական ելքի մը յանգելու համար։ Անգլիոյ քաղաքական շրջանակներուն կարծիքով, այդ ելքը կրնայ ըլլալ միայն եռեակ զինակցութիւն մը երեք պետութեանց միջեւ։ Այսպէս, երեք պետութիւնները յանձն պիտի առնեն փոխադարձ աջակցութիւն ընծայել, եթէ ուղղակի յարձակում կատարուի իրենցմէ մէկուն կամ երկուքին դէմ։ Ցետոյ, անմիջապէս խորհրդակցութիւններ պիտի կատարուին երեք պետութեանց ներկայացուցիչներուն միջեւ, եթէ ուղղակի յարձակման վտանգ տեսնուի։ Եւ վերջապէս, երեք կառավարութիւնները խորհրդակցութիւններ պիտի կատարեն, եթէ վտանգ մը նշմարուի Եւրոպայի խաղաղութեան դէմ։ Եթէ Ռուսերը հաւանին այսպիսի զինակցութեան մը, անմիջապէս խորհրդակցութիւններ պիտի կատարուին այն վտանգի մասին զոր կը ներկայացնէ Գերմանիոյ բռնած դիրքը՝ Տանցիկի եւ ուրիշ հարցերու մասին։ Բացարձակապէս անհաւանական է որ Գերմանիա ուղղակի յարձակի Անգլիոյ, Ֆրանսայի կամ Խ․ Միութեան վրայ․ քանի որ Հիթլէր ընդհանուր պատերազմ չուզեր, այլ կը նախընտրէ մասնակի, «տեղական» գործողութիւններ, այս կամ այն նպատակին հասնելու համար։ Միւս կողմէ, երբ եռեակ զինակցութիւնը կնքուի համաձայն անգլօ-ֆրանսական նոր ծրագրին, Խ․ Միութիւնը պարտաւոր չէ միջամտելու Լեհաստանի, Ռումանիոյ կամ Թուրքիոյ համար, եթէ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրներ կնքած չէ, իւրաքանչիւրին հետ առանձին։ Մինչդեռ Անգլիոյ գլխաւոր նպատակն էր ապահովել Խ․ Միութեան աջակցութիւնը Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ համար ։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԴԻՐՔԸ ԱՆՓՈՓՈԽ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա չէ կրցած համոզել Պուլկարիոյ վարչապետը, եւ կացութիւնը կը մնայ անփոփոխ։ Վարչապետը Միւնիխ գնաց, այցելելու համար զանազան հաստատութիւններ։ Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ երկու կողմերը բարեկամաբար քննեցին ընդհանուր կացութիւնը եւ իրենց հետ կապուած խնդիրներ։ Գերմանիոյ մէջ Պուլկարիան կը նկատեն բարեկարգութեան ազդակ մը հարաւային Եւրոպայի համար։ Այս առթիւ Պերլինի պաշտօնական շրջանակները կը հաւաստեն թէ խօսակցութիւնները մասնաւորապէս կը շօշափէին տնտեսական խնդիրներ, որոնց մասին որոշ համաձայնութիւններ կրնան կնքուիլ յառաջիկային ։

Ուրիշ լուրերու համաձայն, Փարիզի եւ Լոնտոնի պուլկարական դեսպանները քանի մը օր առաջ հրահանգ ստացած են հաղորդել անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց թէ վարչապետին Պերլին այցելութիւնը որ եւ է քաղաքական համաձայնութեան պիտի չյանգի եւ թէ վարչապետը կ'ուզէ Փարիզ եւ Լոնտոն ալ այցելել, մինչեւ երկու շաբաթ։ Միւս կողմէ, Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ ալ կը հաւաստեն թէ ժամանակը հասած չէ տակաւին, որպէսզի Պուլկարիա բացէ ի բաց ճշդէ իր դիրքը Առանցքին հանդէպ։ Կը կարծուի թէ պալքանեան պետութեանց ներկայ դասաւորումը եւ Պուլկարիոյ զինուորական կացութիւնը թոյլ չեն տար որ Սոֆիա բացորոշապէս յարի Առանցքին, ընդդէմ Թուրքիոյ, Եուկոսլաւիոյ, Ռումանիոյ եւ Անգլիոյ։ Բայց, Պուլկարիա սկզբունքով հաւանութիւն յայտնած է յառաջիկային յարմարելու Առանցքին արտաքին քաղաքականութեան եւ զինուորական վերակազմութեան։ Անկէ զատ, համաձայնութիւն գոյացած է երկու ամիս վերջը նորէն քննելու կացութիւնը։ Մինչեւ այն ատեն, Պուլկարիա պիտի վարէ չէզոքութեան քաղաքականութիւն մը։ Կ'ըսուի թէ Հիթլէր անձամբ գործածած է այս բացատրութիւնը, Պուլկարիոյ վարչապետին պարզելով անոր զաղտնի նշանակութիւնը։ Իրազեկներու կարծիքով, այդ բացատրութեան համաձայն Պուլկարիա յանձն կ'առնէ —

1․ Երբեք չմասնակցիլ որ եւ է ռազմական գործողութեան որ ուղղուած է Առանցքին կամ անոր զինակիցներուն եւ բարեկամներուն դէմ.— 2․ Ռուսական ռազմանիւթ չճարել Առանցքին թշնամիներուն.— 3․ Զինակցութեան բանակցութիւններ չկատարել ուրիշ պետութեան մը, օրինակ Ռումանիոյ հետ, մինչեւ խաղաղութեան զինակցութեան միանալու ծրագրին վերջնական կարգադրութիւնը.— 4․ Քաղաքական դժուարութեան մը հանդիպած ատեն անմիջապէս խորհրդակցիլ Պերլինի եւ Հռոմի հետ։

ՍՈՒՐԻՈՅ հանրապետութեան նախագահը հրաժարեցաւ, իբրեւ հետեւանք երկրին վարչական վերակազմութեան, որ երեք ինքնավար շրջաններ կը ստեղծէ։ Առժամեայ կառավարութիւնն ալ կը մերժէ վարել ընթացիկ գործերը։ Հրաժարեալ նախագահը քաշուեցաւ Հոմս, իր ամառնային ագարակը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«… ԹԱ՛Խ ՕՐԹԱՑԵՂՆ ԵՆՔ»

Տէսին, ճամբը՝ կը խօսակցէինք սեղանի մը շուրջ։ Քիչ մը կատակ, քիչ մը լուրջ, բաւական ընդլայնեցինք մեր խօսակցութեան շրջագիծը։ Նոյնիսկ՝ ծայրագոյն Արեւելքի դէպքերէն կամ Թիէնցինէն մինչեւ… «չէչ-քէպապ»ին երթալով։ Է՛հ, ոչինչ։ Այսքանը շատ չէք տեսներ, անշուշտ, որովհետեւ, Տէսինը կամ… «Տէր-սիմ»ը— ինչպէս կ'որակեն զայն չատփազա՞նց… եգիպտահայ ըլլալուն համար,— կանաչ ու գեղեցիկ գետափ մը ունին ։

Ինչ որ է։ Մեր ծամածը՝ մեզի, շարունակենք մեր պատմութիւնը։ Խընդուքը քիչ մը շատ էր, կ'երեւի, որ, ներկաներէն մին, կարծես մեր վիճակին շատ գոհ ըլլալ այդքան մը ուրախութիւն իսկ, դարձաւ ինծի, եւ,

— Ի՞նչ կը խորհիք, ըսաւ, մեր վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ այսպէս …

Բոլոր անոնք որ Փարիզէն զատ կ'երթան, ամէն տեղ ու ամէն օր պէտք է լսած ըլլան այս հարցումը։ Տեսակ մը արդար դժգոհանք ու նոյնքան արդար անձկութիւն։ Ի՞նչ ըսես։ Բնականաբար, ոչ դռները կը փակես, ոչ ալ վարդ կը փոխես իրենց շուրջը։ Իրականութիւնը՝ ինքնին, այնքան բիրտ է ու չոր, որ կարելի ալ չըլլար եօթը ազբիւրէ ջուր բերել։ Այնուհանդերձ, որովհետեւ «վերէն» կուգաս՝ բա՛ն մը պէտք է ըսես անշուշտ։

Ու մինչ կը փորձէի պատասխան մը տալ, մէջ ինկաւ Սարգիսը, —Մենք հիմա խաս ենք, ըսաւ, հէմ՝ բատակա՛ն խաս …

— Ո՞ւրկէ կուգայ այդ լաւատեսութիւնդ, Սարգիս, հարցուցի․

— Դէպքերէն, պատասխանեց․ եւ շիշը ըսելով՝ ես ասկէ առաջ շատ յոռետես էի։ Ո՛չ յոյս կար, ո՛չ ալ մխիթարանք։ Սանկ, իմ կարծիքովս, մէ՛յ մը կը շարէի բոլոր ազգերը իրարու տակ,— Անգլիան, Ֆրանսան, Ամերիկան՝ մեծերը ձգեցէք տէ՝ միջակներն ու պզտիկները, սկսելով Սերպիայէն կամ Յունաստանէն մինչեւ Ալպանիան ու Էսթոնիան։ Ու սիրտս կ'երէր, ազբա՛ր, կ'ըսէի ես ինծի, սա քիթապըզը կամ մէկ միլիոնոց Լիթուանիան անգամ պետութիւն դառնա՛յ, ու մենք հայմաթըզ ըլլանք։ Ու, մտքիս մէջ, ազգերու այդ շարքին ամէնէն տակը մենք կուգանք, Հայը։ Հիմա՞։ Ո՛չ Ալպանիա մնաց, ո՛չ Չեխիա, ո՛չ Աւստրիա, ո՛չ Եթովպիա… Անոնք ամէնքն ալ «օխային տակն» են այլեւս …։ Մեզմէ ալ վար…»։ Անանկ որ, հիմա, մտքիս մէջ, կամաց կամաց վեր ելած ենք, ու ցանկին թախ օրթա տեղն ենք … Ասիկա գոնէ մխիթարանք մըն է, եղբա՛յր…

Էրա՞ծ սրտի մխիթարանք մը, անշուշտ ։

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

Միակ հայ երեսփոխանն ալ կը ցնծայ…

Աֆիոնի երեսփոխան Պերճ Թիւրքէր (Քէրէսթէճեան), միակ հայ ներկայացուցիչը Թուրքիոյ ազգ․ ժողովին մէջ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է «Աքշամ»ի խմբագրին, Սանճաքի կցման առթիւ․

— «Բարեկամ Ֆրանս․ կառավարութեան, թէեւ ուշ, Թուրքին իրաւունքը ընդունելով սիրելի Հաթայի հարցը բարեկամաբար եւ ամբողջովին ի նպաստ մեզի լուծելու որոշում տալը՝ Թուրք ազգը ուրախացուցած եւ ամբողջ երկրին մէջ տօնական ցնծութիւն մը յառաջ բերած է։ Հաթայի խնդրին համար մանր մունր անհաճոյ ձայներ լսուեցան, բայց իրաւունք եւ արդարութիւն կռող Թուրք կարուանը քալեց ։

Այս ուրախալի դէպքը փառաւոր մէկ յաղթանակն է իր բարձր ցուցմունքներովը երկիրը փայլուն յաջողութեանց առաջնորդող մեր Ազգ․ Պետ Իսմէթ Ինէօնիւի եւ իր կազմած Տօքթ․ Րէֆիք Սայտամ կառավարութեան ։ Ամբողջ աշխարհը ծափահարեց Հաթայի յաղթանակը ։ Հաթայի մայր հայրենիքին միացած սա պահուն, Աթաթիւրքի նուիրական եւ յաւիտենական յիշատակը կը վերակենդանանայ մեր հոգիներուն, սրտերուն մէջ։ Երկու տարի առաջ իր արտասանած մէկ ճառին մէջ, առաջին անգամ ըլլալով Հաթայի մասին խօսած էր։ Սա ուրախ պահուն, մեր բոլորիս համար աղօթելու չափ սրբազան պարտականութիւն մըն է խոնարհիլ նուիրական յիշատակին առջեւ Մեծ Թուրք հանճարեղ Աթաթիւրքին, որ մեզի այս երջանիկ օրերը պատրաստեց ։

Այսօր, իբրեւ իրաւունքին ու արդարութեան յաղթանակը, Հաթայը երբ յաւիտենապէս մայր հայրենիքին կը միանայ, վեհանձն Թուրք ազգը կը հպարտանայ սա խօսքերը ըսելով հերոս Թուրք բանակին.— «Զինուորնե՛ր, Հաթայի լեռներուն վրայէն, 40 դարեր սիրով եւ հիացումով դիտեր են ձեզ եւ տեւապէս պիտի դիտեն, Թրքական հանրապետութեան փառապանծ դրօշը Հաթայի մէջ ծածանած պահուն, բոլոր Հաթայցիներու սրտին մէջ ազգ․ միութեան զգացումները արթնցեր են եւ «երանի՜ մեզի որ Թուրք ենք» ձայները մինչեւ երկինք կը հնչեն ։

300 տուներ խուզարկուած են

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Փարիզի թղթակիցը կը գրէ (7 յուլիս).—

Փարիզի եւ ուրիշ քաղաքներու ոստիկանութիւնը վերջին երեք օրերու ընթացքին մանրազնին խուզարկութեան ենթարկեց Ֆրանսայի մէջ օտար շահերու ծառայող եւ Ֆրանսայի դէմ քարոզութիւն կատարողները ։

Աւելի քան 300 տուներ խուզարկուեցան։ Խուզարկուեցան նաեւ կարգ մը ականաւոր անձերու եւ հրապարակագիրներու թուղթերը։ Կարելի չէ ըսել, տակայն, թէ իբրեւ այս խուզարկութեանց հետեւանք դատական հետապնդումներ պիտի կատարուին ։

Հակաանգլիական ցոյցեր Ճափոնի մէջ

Զինական պատերազմի տարեդարձին առթիւ բուռն ցոյցեր կատարուեցան Ճափոնի մէջ, մասնաւորապէս Անգլիոյ դէմ։ Ոստիկանութիւնը հարկադրուեցաւ օգնական զօրք ղրկել, պաշտպանելու համար անգլիական դեսպանատունը, որուն շուրջը խռնուած էր սպառնալից բազմութիւն մը։ Դեսպանատան թաղին պատերուն վրայ փակցուած էին յայտարարութիւններ, հետեւեալ բառերով, — «Անգլիացիներ, հեռացէք ասիական ցամաքէն»։ Բանակին պաշտօնական ներկայացուցիչը արտայայտութեան մը առթիւ խօսք առնելով յայտարարեց․

— «Անգլօ-ճափոնական պատմութեան ընթացքին, Ճափոնցիները երբեք այսքան առելութեամբ լեցուած չէին Անգլիացիներուն դէմ։ Կառավարութիւնը չի հասկնար թէ ինչո՞ւ պիտի արգիլէ հակաբրիտանական ցոյցերը ։ Եթէ Մեծն Բրիտանիա եւ Խ․ Միութիւնը զինակցութիւն մը կնքեն, Ճափոն պիտի հարկադրուի աւելցնել իր ազգային պաշտպանութեան ծրագիրը»։

Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնի արտաքին նախարարը հրամայած է գիշեր ցերեկ պաշտպանել անգլիական դեսպանը ։

Թիէնցինի մէջ Չինացիներն ալ մասնակցեցան հակաանգլիական ցոյցերուն։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Ա.

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը ձեռնարկած է փոքր հատոր մը հրատարակելու իր աղբացեալ հօրը գրականութեան մասին: Այս շարքը ուսումնասիրութեան հատուած մըն է այդ ուսումնասիրութենէն.—

... Կը սկսիմ «Գամբռով», որու մասին այնքան յիմար-իմաստուն բաներ գրուեցան, ժամանակին:

Բանիք անմիջապէս որ այդ արձակը սկսած է թանուին մէջ ուր հեղինակը նստուեցաւ 1893ին, Թլկատինցիին, Փրոֆ. Թէնէքճեանին, Փրոֆ. Սողիկեանին եւ տասնեակներով ուրիշ մտաւորականներու եւ յեղափոխականներու հետ: Այս հանգամանքը ինչպէս ժամանակաշրջանին ընկերային, քաղաքական պայմաններն ու տիրող հոգեվիճակը թոյլ կուտան պարզօրէն հասկնալու նախ այդ կտորին, ինչպէս ամբողջ ամբողջ Զարդարեանի գործին մէջ յղացումին, խորհրդանշական նկարագիրը եւ մանաւանդ մտածումին ծնունդը: Կարեւոր է ուստի քիչ մը անցեալը քրքրել եւ յիշատակել հետեւեալ դէպքերը:

Երիտասարդ, կարելի է ըսել պատանի բանտարկեալը,— արդէն դառն փորձառութիւններու փոթորիկները, եղերական չափով կանխահասօրէն ծեծած, ծեծկռտած իր զգայականին, հոգեկանին ափունքը— ականատես կ'ըլլայ, այդ ընդհանուր սարսափի տարիներուն, Վտանգի մեծ սարսուռներուն տակ, որքան վատ նոյնքան հերոսական արարքներու: Վատերը' նուաստ հոգիներու արարքներն էին' մատնութիւն, գրպարտութիւն, ընկեր ընկերոջ, ազգական ազգականի, ազգային, կուսակցական գաղտնիքներու ինքնամատոյց մատնութիւններ, իրար վտանգել' մէկը միւսին տունը հայերէն տպուած գիրք նետելով, վասն փրկութեան սնափական մորթի, մէկ խօսքով' սորկութեան եւ ուրացումի բոլոր ձեւերը:

Ասոնց դէմ' այն անվեհեր, գերմարդկային ըսուելու աստիճան հոգեկան կորովը որ յայտնաբերեցին կալանաւորներէն մասնաւորաբար Ցաբէթն ու Ցակոբը: Այս երկուքը ենթարկուեցան բոլոր նրբացած խոշտանգումներուն որոնց մասնագէտներն են մեր դարաւոր թշնամիները: Մէկիկ մէկիկ հանուած են անոնց եղունգները, մազերու խուրձերով ենթարկուած են անոնք մորթազերծումի, մատներնին կտրուած, ենթարկուած անասնային բիրի ու ծեծի: Ոչ մէկէն, ոչ միւսէն յաջողած են մէկ հատ բառ կորզել: Ծարահատ, աննկարագրելի չարչարանքներէ վերջ, որոնց յառաջ բերած պտուղէն ոչ մէկ բանտարկեալ կրցած է քնանալ, մէ'կը, մէ'ւ միւսը կ'ենթարկուին սատրով գլխատումի: Այս երկուքէն Ցակոբ առիւծի բաշով եւ փիղի կուրծքով արարած, իր հոգեկան անհաւասար մեծութիւնը կը միացնէ Փիզիքական ուժի մը առասպելական աստիճանին: Իր կաղնիի վիզը շատ մեծ դժուարութիւն կուտայ դահիճներուն որոնք բազմաթիւ փորձերով ու մաս մաս հազիւ կը յաջողին գլուխը բաժնել իրմէն: Գլխատումէն վերջ, երկար ատեն, անընդհատ, մարմնազերծ գլուխը կը կատարէ ոստումներ եւ գալարումներու. ննթարկուած լեզուն կ'արտաբերէ ահաւոր եւ անլուր հնչիւններ: Այս դէպքը Թարբերդի ամբողջ քրիստոնեայ թէ իսլամ բնակչութեան վրայ աննկարագրելի ձնշիչ ազդեցութիւն կը գործէ: Թէեւ հետ պատումները կը միջամտեն: Ամերիկեան հիւպատոսի յամառ պնդումին վրայ' դատավարութիւնը կը փոխադրուի «քաղաքաց» Մէզրէ' ուր երեւոյթները կը ստանան քիչ մը աւելի «մարդկային» նկարագիր:

Հարկ կա՞յ ընդգծելու ազդեցութեան ահաւորութիւնը երիտասարդ ու զգայափրանուէր բանտարկեալին վրայ:

Գիւտը չապրած մարդոց համար այս «բաները» ջուրի ձայն կուգան.

Մարդկային հոգեկան երկու պատկերներուն այս ցնցող հակադրութենէն մարմին կ'առնէ այն հաստատումը' թէ մարդիկ երկու խումբի կը բաժնուին.— անոնք որ օժտուած են հոգեկան մեծութեամբ, եւ անոնք' նախնական, անդոյ կամ չզարթնած հոգեկանով մարդիկ որ անհաղորդ կը մնան խոհալի բարձրագոյն չահերուն, անձնուիրումի մղումներուն: Մէկ կողմէն Ցակոբներ, Ցաբէթներու ամէն կարգի ընտրեալներուն փաղանգը, միւս կողմէ մատնիչներու, դաւաճաններու, ուրացողներու եւ անսկզբունք միջակներու խումբը: Եւ այս' մեր երկրին մէջ ինչպէս բոլոր միւսներուն, այսօր' ինչպէս երէկ: Այս եղերական հակադրութենէն առաջացած են ու անձկագին ճիչեր կամ չանթեր արձակած բոլոր ընտրեալները, ուր որ ալ ծնած ըլլան, ինչ լեզուով ալ խօսած ըլլան, որ ճիւղին ալ պատկանած ըլլան, Արովեան, Րաֆֆի, Թումանեան, Դուրեան, Մեծարենց, Վարուժան, Պէշիկթաշլեան, Տէրեան, Սիամանթօ, Նալպանտեան եւայլն: Աւելի հեռու հորիզոններէն, տասնեակ կամ նուազ չափով բայց անխտրաբար բոլորը' Պէթհովէն, Պասքալ, Շոփէն, Պլոպէր, Մոցարդ, Հայնէ, Բրաւն, Ուոշինկթոն, Լինքըն, Կալվին, եւն., եւն.:

Այս հաստատումին անմիջապէս կը յաջորդէ ուրիշ մը: Երկրորդ խումբը, ճակատագրականօրէն. պիտի մնայ երդուեալ թշնամի առաջիններու' քոթոթները յաւիտենապէս պիտի կաղկանձեն զամբռներուն ետեւէն: Առաջին խումբի յաղթանակի ճառագայթներէն պիտի տաքնան նաեւ երկրորդները, թէեւ այնքան— ա՛ւ՛ղ— որքան խլուրդ մը կրնայ օգտուիլ լոյսէն: Վեհանձնութիւնը անբաժան առաքինութիւնն է Գամբռին: Ան, «ուժեղ ծնողքի մը արիւնէն ծնած' իր ցեղը, գամբռ, գամբռի զաւակ»: Ընտրեալներուն ծնունդն ու աճումը միշտ ալ, քէն մը բացառութեան լոյսէն դուրս, պիտի մնայ առեղծուածային:

«... Առաջին օրերուն իսկ արթնցած իր հոգւոյն խորը գայլին առելութիւնը ու իր անպարագիծ անձնուիրութիւնը նախիրին: Բոլորէն առաջ ո՞վ կրնայ ըլլալ հոս «գայլը», եթէ ոչ հայ «նախիրը» բզկտող ընջապատ մեր դարաւոր ցեղերը: «Տեսած է իր մօր վայրագ վրէժխնդրութիւնը անիծեալ գայլին յաւիտենական հալածանքի մէջ...»: Դժուա՞ր է այս բառերուն ետեւ կարդալ պատմութիւնը մեր պատմութեան: «Տեսած է... անոր կրքոտ ու դիւցազնական ցասումը,... արիւնոտ կռիւները. տեսա՞ծ է թէ ինչպէս հարկ է միշտ պաշտպանութեան յանձնուած նախիրին համար ամէն բան, ամէն բան վտանգի ենթարկել... Հաւատարմութիւնը մինչեւ անձնազոհութեան յետին սահմաններուն տանիլ, ու եթէ հարկ ըլլայ' գալ արիւնաշաղախ ու բզկտըւած մարմնով մեռնիլ...»:

Դժուա՞ր է տեսնել հոս նախ անմիջական արձագանգը բանտի իր տեսիլներուն, որոնցմէ տասնեակ տարիներ ետք վերջն ալ հեղինակը չէր կրցած ազատիլ եւ ապա' պատմութիւնը ցեղային ժամանակակից ցասմնալի զարթնումին, եւ միեւնոյն ժամանակ յատկանշումը' ցասումներու գոհարերուող զեկավարներուն:

Ի՞նչ գործ ունին հոս' լեռնականի եւ քաղքցիի խնդիրները: Եթէ այս կտորը չէ հասկցուած, Զարդարեանի ամբողջ գրականութիւնը, ամբողջ գաղափարաբանութիւնը անխթարմամբ գոնէ չյայտնուեցաւ ըմբռնելու համար իսկական իմաստը: Աղէտ պարթկում մը հնարաւոր չյարձա՞կց ժամածելու որ Զարդարեան, քանի մը տասնեակ տարի առաջ, իր իսկ կեանքին արիւնալի ճանապարհն էր որ կը գծէր այս տողերով, որովհետեւ իր ամբողջ կեանքը նախիրին մօտ ու անոր տառապանքներովը միայն ապրեցաւ վերջ, վտանգի բոլէրին, բազմաթիւ փախուստի ծրագիրներ մերժելէ վերջ, տուաւ իր սիրոյն գերագոյն ապացոյցը, միակը' այն, որուն տեսակէն Նազովրեցիները տալ պատրաստ են, ան' որ իր մէջ կը պահէ միակ յարութեան հաւատքը: Ինչպէ՞ս մտնել ԹԷԵՒ ԱՆՆՇՐԵԼԻ ԲԱՑԻ ԱՆՇՈՒՆՑ ԹՈՒՐՐՄԱՑՈՒԹԵԱՄԲ, այն զանգուածին մէջ որուն հարկ է եղած ըսել խնդրոյ առարկայ նոյն կտորին մէջ. «Անմար կենդանիներ, հեղ մը ձեր անձուկ միջավայրէն, ձեր գետնաքարշ ստորնութենէն վեր կամք ըրէք երազ մը բարձրացնել ու հասկընալ գամբռի մը զգայական հորիզոնները, զանոնք լեցնող վեհանձնութեան, ազնուութեան լոյսէն ձեր աչքերն լիացնել, որպէսզի ձեր նուաստութեան յատակը, ձեր խեղճութեան արգահատանքի ինքնութիւնը տեսնէք»:

Անգամ մը որ այս անջրպետը հաստատուած է մարդկային հոգեկան երկու կառուցուածքներուն միջեւ, բնական է որ, գորժանքով ու ցաւով, գամբռը հասցէ տայ ինքն իրեն թէ անոնք որ իրենց աւելին բոլոր մեծ ու փոքր մայթքումները չեն ուղղերդէպի խոհալի մը, դէպի անշահախնդիր անձնուիրումի մը չասերուանները, ի՞նչ կրնայ ըլլալ իրենց տենդային խլրտումներուն, չարժումներուն ղեկավարը: Եւ առաջին քննութիւնն իսկ կը բերէ իր առջեւ անխնայ օրէնքը Jungleին: «Վակրիթ» մը, «կըտոր մը փչրանքի» նուաստինչումը, մինչեւ «կատուին հետ իսկ պայքարելու» նուաստութեամբ: Մտաւորական կամ գիտական արժէքն իսկ չի փըրկեր զինք, վասնզի' ճար չկայ, պէտք է ըլլալ Փաթէօրին հետ որուն հակաթոյնը ժողովիկը կը վրէժ, կամ անոր' որ նոյն հակաթոյնը կը գործածէ իր նմանը կառավարութեամբ վարեկելու:

Արեմն, «Բ'ալ' վէսօրէն, քալէ բարձրավիզ, ո՛վ Գամբռ, քալէ միշտ ... հանդարտ ու անշտապ ընթացքով' անխիրգ, անձնվստահ... լաւ է կատաղի, անհաւասար կռիւի մը մէջ երիտասարդ գայլի մը հետ ճակատ ճակատի գալ ու մեռնիլ վիրոլիթ' քան փողոցի մը մէկ անկիւնը ոգեւորէլ ու իբր նուաստ, արհամարհուած կենդանի սատկիլ քեզի տըրւած կեանքի բաժինը»:

Զարդարեան, որեւէ բաժանումէ, որեւէ հատուածականութենէ, որ կը չեզէր մարդը մեծութենէ, խորչանք կը զգար, Փիզիքական անհանդարտութիւն, չեմ չափազանցեր' տառապանքի կ'ենթարկուէր բառով: Տեղը չէ հոս, այլապէս տասնեակներով ապացոյց կրնայի բերել ցոյց տալու համար Զարդարեանի մասնաւորապէս հաւաքորութեան յառաջդիմական ըմբռնումներու դէպի վերին մակարդակը բնէսուած իր մտածման մեջենան, վերին մակարդակը' ուր մարդկայինը, բանաստեղծականը, խաղաղարականը, հոգեկանը կը տիրապետեն, ընդդէմ գծուծ որեւէ կարգի բաժանումի որուն ազդեցութիւնը այսպէս կամ այնպէս պզտիկցնել է ի վերջոյ մարդը: Առաջարկուած մակերեսային մեկնաբանութիւնը, հետեւապէս, հիմնովին հակառակ ըլլալով Զարդարեանի կեանքին, գործին, ոգիին, à priori, ասոնց իսկ կտորը կարդալու նոյնիսկ կարելի էր մէկդի չպրտել: Բայց ես աւելին պիտի ըսեմ: Ըրող է որ այդ ժամանակաշրջանի գաւառական հոգեբանութիւնը եւ ընդհանրապէս մտավիճակը չէ վերյիշուած: Արդ' գաւառացիները— գոնէ մինչեւ անգամ մը իրենց Պոլիս գալը — եւ գաւառի մտաւորականներն ու գրագէտները մեծ եւ անբաժանելի ակր մը կը տածէին պոլսականին հանդէպ: Պոլիսը չէ՞ր որբանը Նիկողոս Պալեաններու, Օտեաններու, Ռուսինեաններու ակրունքին, գործունէութեան, Սահմանադրութեան: Գաւառէն շատ աւելի ազատութիւններ վայելելով' Պոլիսը չէ՞ր կեդրոնը հայ մտաւոր եւ գրական կեանքին: Հոն չէ՞ր որ լոյս կը տեսնէին թերթերն ու պարբերաթերթերը: Հոն չէ՞ր որ յըղկուած լեզու մը կեանք կ'առնէր, ուր բազմաթիւ դպրոցներ կային, ուրկէ ուսուցիչներ կուգային գաւառ: Զարդարեանի գրած տասնեակներով նամակները միայն ապացոյց չե՞ն ասոր, ինչպէս եւ Ա. Անտոնեանին, Զ. Աստուրին, Զ. Եսայեանին, Հ. Ալեանաքին եւ ուրիշներու գրած նամակները, որոնք բոլորն ալ կը պահեն ցոլքը անսահմանօրէն խոնարհ հոգիի մը եւ ամբողջութեամբ չարդարացած հիացումի մը դէպի պոլսականը: Ըրող չէ՞ որ այդ նամակները իրենց գոյութիւնը կը պարտին նաեւ ու մասնաւորաբար այն հանգամանքին որ անոնց տէրերը հեռուն էին, Պոլիս կը բնակէին, որովհետեւ, աւա՜ղ, երբ հարկ եղաւ յետոյ մօտենալ անոնցմէ չատերուն...

Զարդարեանի այդ շրջանի գաւառէն գրած գրախօսականները նմանապէս ապացոյց չե՞ն ասոր, Զ. Աստուրի, Մ, Գարսամեանի եւ ուրիշներու գործերուն առթիւ:

Եւ այդ նոյն մարդը պոլսեցի—գաւառացի ախմար հակադրութիւնը նիւթ պիտի դարձնէր, այն ալ գեղարուեստական գործի մը, այնպէս չէ՞, որովհետեւ, լեռնականի եւ քաղքցիի բաժանումը հարազատ քոյրն է առաջին մեկնաբանութեան:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԵԾ ԾԱՂՐԱԾՔԻՆ

Ժամանակը — Ծաղրածուն եւ մանուկը.— Ծաղրածուն եւ երիտասարդը:

Կը ճանչնամ մեծ ծաղրածու մը, գերբնական կարողութիւնով: Ան' մեծագոյնն է թրթռատագէտներուն: Իր հեղնանքը մերթ կոշտ է, մերթ ալ չափազէտ եւ նուրբ: Ան' կը ծաղրէ ամէն բան: Նախ' ծաղրելիները, որոնք չնչաւորներն են: Եւ նաեւ անչունչները.— հողուտը, կարասը, չէնք, փողոց, քաղաք, երկիր: Կը ծաղրէ մինչեւ անգամ բնութիւնը: Նոյնիսկ գրախտներուն պտուղնակութիւնը, հող, ջուր, քար, ծառ: Աւելն անգամ ազատ չէ այդ մեծահանճար ծաղրածուին կատակներէն:

Անողոք է ծաղրածուն եւ միանգամայն խորապէս բանաստեղծ: Իր ողբերգութիւններուն տողերուն տակ անգամ գոյ են միշտ իր ծաղրանքին սրափուշերը:

Ծաղրածուն գադար չունի: Անդուլ կը խնդայ, գաժան ժպիտով: Եւ իր հեղնութիւնը միշտ յաջող է:

Այդ ծաղրածուին անունն է ժամանակ:

Աշխարհի վրայ եթէ Աստուած ամէն տեղ է, իբրեւ շրջէկ' մեր ծաղրածուն ամէն տեղ է, իբրեւ տեղաթի:

×

Ցոյց տալու համար ծաղրածուին ծաղրանքին սաստկութիւնը' իր զոհերէն մարդը կ'առնենք: Մարդը որ կարծես, կեանքի ընթացքին, գլխաւոր թիրախն է ծաղրածուին սրամտութիւններուն:

Կը ծնի մանուկը: Ծաղրածուն գործի վրայ է արդէն, ամիսներ առաջ: Կէս լուրջ, կէս կատակ, ըսել կուտայ չատերու.

— Ծնաւ նոր արքայ...

Նորածինը միշտ թագաւոր է կամ առնուազն արքայական' քանի որ բոլորը կը ծառայեցնէ իրեն' լալով կամ մաքրել տալով իր մեծ գործերը...

Մանուկ - թագաւորը երջանիկ է քանի որ կը քամէ ու կը քնանայ: Երջանիկ' որովհետեւ ոչ մէկ հոգ ունի: Զունի սակայն իր թագաւորութեան կամ երջանկութեան գիտակցութիւնը: Մանուկը աններդաշնակ է ու անհաւասարակշիռ: Ասոր ալ գիտակցութիւնը չունի: Մարմինը թարմ է, հոգին սակայն բացակայ է իր մէջ: Միտքը ապիտակ է, սակայն ընդամէնը չիթ մը կաթ է, որուն մէջ չկայ մտածումին ջերմութիւնը, յիշողութեան չաքարը կամ աղը եւ երեւակայութեան չաղին:

Թագաւոր է: Իր իւրաքանչիւր չարժումին, նայուածքին ու վանկին ներքեւ կը տեսնենք իմաստ եւ իմաստութիւն, խորք ու խորհուրդ, արտակարգ, կանխահաս մտածում եւ հանճար:

Թագաւորահայրը կամ մայրը ամէնէն կը պահանջեն հիացումի մեծ տուրք մը:

Փորձեցէք անգամ մը տալ, սա հարկը.

— Այս մանուկը տաղանդաւոր մէկը պիտի ըլլայ...

Ծնողքը արդէն վճարացուցիչ: Անոնց համար մանուկը առնուազն հանճարեղ է:

Ծաղրածուին խաղերը բազմազան են:

Ծաղրածուն կը զրօսնու. դիմագըծուած է մանուկին ու զայն կը խնդացնէ, կը լացնէ, կը չարժէ:

Ալք տուած է մանուկին, սակայն կատարեալ տեսողութիւն չէ տուած: Ականջ տուած է, սակայն լսողութիւնը պակաս է տուած: Ցաճախ այս մլատութիւնը կը չարունակուի անվերջ:

Ամիսներ ու տարիներ կ'անցնին: Մանուկին վրայ բարդուիլ կը սկսին տարիները: Իբր թէ կ'աճի մանուկը, սակայն իրականին մէջ դեռ չէ ծնած կատարելապէս:

Ծաղրածուն ուրիշ բան մըն ալ կ'ընէ. ահաւոր կատակ մը.— մանուկը ցոյց կուտայ իրեններուն ոչ միայն բացառիկ հանճար այլ նաեւ անզուգական գեղեցիկ: Օր մը ո՞վ հետ ամուսնացնել ասանկ հրաշալի մը.— ահա հարցը եւ հոգը: Ոմանք այս երկու գլխաւոր կատակները կը վերապրեն ծաղրածուին բարութեամբ — Բարեմիտնե՜րը....

×

Ժամանակի սլաքին վրայ մանուկը եղած է երիտասարդ: Ժամանակը իր նորանոր խաղերուն թատերավայրը կ'ընէ երիտասարդին միտքն ու հոգին, ինչպէս նաեւ մարմինը:

Երիտասարդը ապարէզ ունի, սակայն չունի բանգիտութիւն եւ փորձառութիւն:

Կ'ներթայ կեանքին, զայն կարծելով վարդաստան: Քանի կը մօտենայ ու մանաւանդ կը մտնէ կարծեցեալ դըրախտէն ներս' կը հանդիպի տատասկներու եւ վիհերու' ծածկուած ծաղիկներով:

Վարդաստանին իւրաքանչիւր փուշը ծուէն մը կը խլէ իր յաւակնութիւններէն, որոնք անկազմի ըլլալով կ'կլին կ'աճին ու կը բազմանան:

Երիտասարդը եթէ առեւտրական ասպարէզի պիտի հետեւի կը յաւակնի ըլլալ, քիչ ատենէն, միլիոնատէր մը, ինչպէս Րօչիլտը, Րաքոֆէլլէրը կամ Գալուստ Կիւլպէնկեանը: Ասո՜ւ քանի մը տարի վերջ, երիտասարդը կը նախանձի Րօչիլտի յետին գրագրին:

Եթէ երիտասարդը պիտի հետեւի երաժշտութեան' կը յաւակնի ըլլալ Պախ մը, Պէթհովէն մը, Շոփէն մը, Շուման մը, Կարա - Մուրզա մը կամ Կոմիտաս մը: Քանի մը տարիէն կ'ըլլայ աւանդերգու մը...

Եթէ դերասանութեան պիտի հետեւի' կ'երազէ ըլլալ Դալմա մը, Թալմա մը, Տավիտ Կարիք մը, Սալվի մը, Նովէլլի մը, Բոզլէն մը, Մունէ - Սիւլլի կամ Ադամեան մը: Քանի մը տարիէն կ'ըլլայ ափսոսերգակ մը:

Եթէ բանաստեղծ է' կ'երազէ ըլլալ Տանթէ մը, Կէօթէ մը, Պայրըն մը, Պուշկին մը կամ Մեծարենց մը, Վարուժան մը: Քանի մը տարիէն կ'ըլլայ Սրապիոն Արամեան մը:

Ու այսպէս, ընդհանրապէս:

Օր մըն ալ երիտասարդը իր բոլոր յաւակնութիւններով կը գտնէ ծառկի եկած, օրիորդի մը առջեւ որ համակ պչպչուկ է: Օրիորդին սիրտը ծածան է, խելքը ջուր ու լեզուն չարժում, որով ամբողջ ինքնութիւնը պչպչուկ:

Երիտասարդը անպայման բանաստեղծութիւններ գրած է' իր սիրուհին նմանցնելով ծովածին Ափրոդիտէին, պչպչուկները նմանցնելով ծովուն փրփուրներուն:

Երիտասարդը քնարը սրտին վրայ ու ձեռքը քնարին վրայ' կ'երգէ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (137)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց' ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Դա այն անէծքն յոյսն է, թէ քիչ ժամանակից յետ պիտի բաժանուեմ աշխարհից եւ գաղափար այլեւս տանջուելուց:

«Բէշիրի դէմ մղած ճակատամարտում մահ էի որոնում ես, բայց միայն վէրք ստացայ. եւ այն այնպիսին, որ երկար ինձ տանջէր եւ յանցանքներս յիշեցնելով' կեղեքէր իմ հոգին: Անչուշտ այս էլ Աստծոյ անօրէնութիւնն էր. օրհնում եմ նրա կամքը: Բայց որովհետեւ վիրաբոյժս յուսահատում է արդէն, եւ գուշակում է թէ' չուտով պիտի մեռնեմ, ուստի շտապում եմ տեսնել քեզ, օրհնելով հարազատ, եւ խնդրել որ փութաս քո հայրութեան համբոյրն ինձ բերելու: Ես որոշել եմ մեռնել Սեւանում. իմ մարմինը, հարկաւ, կը տանէք Բագարան իմ հարց գամբարանում ամփոփելու. բայց հոգիս պիտի աւանդեմ այս ապաշխարանաց վայրում. այդ կարի ցանկալի է ինձ: Ուրեմն լսիր իմ վերջին խնդիրը եւ կատարիր նրան:

«Ես մեռնում եմ անզաւակ. դու ես մնում պաշտպան իմ թագի եւ գահի, որոնց եւ պիտի ժառանգես իբրաւամբ: Բայց կամենում եմ, որ դու տիրանաս նրանց ոչ իբրեւ իմ հակառակորդ, այլ իբրեւ եղբայր: Բեր ինձ ուրեմն քո հաշտութեան համբոյրը եւ դրա փոխարէն ստացիր ինձանից քո օրինական ժառանգութիւնը: Նրա հետ միասին ես կամենում եմ յանձնել քո ձեռը մի աւանդ, որի պահպանութիւնը կարող եմ վստահել միայն քեզ, իբրեւ իմ միակ հարազատին»:

Վերջին խօսքերն աւարտելուց յետ իշխանն անհամբերութեամբ հարցրեց.

— Ե՞րբ ստացար այս նամակը, Տէր:

— Երեք օր առաջ, պատասխանեց Աբասը:

— Եւ մինչեւ այս բոլորն կարդացա՞ր համբերե՞լ:

— Համբերեցի տանջուելով: Եթէ թագաւորը միայն հաշտութեան մասին խօսէր, ես իսկոյն եւեթ կը չտապէի նրա մօտ. բայց նա յիշում է նաեւ իմ ժառանգութիւնը... Միթէ՞ այդ ժառանգութեան համար պիտի հաշտուէի նրա հետ...

— Եթէ այդ է միակ առնչող մըտածմունքդ...

— Այո՛, միայն այդ. ծանր է այժմ ինձ երեւալ նրա առաջ: Զէ՞ որ նա կը կարծէ թէ ժառանգութիւնս առնելու համար եմ այցելել նրան:

— Մի' հոգար այդ մասին, Տէր, յաղթողին աւելի չաւ պատճառել կարող է քեզ, տաւց Մարզպետունին եւ. խորհուրդ տուաւ նրան չտապել, ճանապարհաել կարելւոյն չափ փութով:

Մի քանի օրից յետ Աբաս արքայեղբայրն եւ Մարզպետունի իշխանը եւ յան Երազգաւորսից եւ ուղղուեցան դէպի Սեւան: Նրանց ուղեկցում էր հազար հոգուց կազմուած եւ զէնքեր կապէս սպառազինուած մի բանակ, որի մի մասը Արքայեղբօր եւ միւսը' Մարզպետունու զօրքերից էին:

Կամենալով մի փոքր ոգեւորել զօրականներում ապրող ժողովրդին, նրանք Շիրակից չանցան դէպի Գուգարք, թէպէտ կարճ ճանապարհն անցնում էր նրա միջով. այն է' Աղստեւ գետի ուղղութեամբ, այլ իջան դէպի հարաւ, մտան Արագածոտն եւ ապա անցան Նիգ ու Վարաժնունիք գաւառները: Այդպիսով չրջան անելով' ամէն մի չէնի կամ աւանի մօտեցած ժամանակ' հնչեցնել էին տալիս նրանք փողեր ու չիփորներ, անցնում էին յաղթական ընթացքով եւ պատրաստում էին ժողովրդին իրանց մօտալուտ յարձակման ակնկալելու: Իսկ ինքը, ժողովուրդը դիմաւորում էր նրանց ուրախութեամբ, օրհնողին ցոյցերով. յարգանք էր մատուցանում արքայական դրօշին, որ կրում էին այդ զօրքերը եւ քաղցր հիւրասիրութեամբ պատւում էր վերջիններին:

Այս ամէնը տեսնելով Արքայեղբայրը յուզւում եւ գոհանալով Մարզպետունուն' հաջցնում էր.

— Եթէ ժողովրդի մէջ այսպիսի սիրտ ու հոգի կայ, ինչո՞ւ մենք մնացել ենք անզօր. ինչո՞ւ չենք օգտւում այս պատրաստի ոյժից:

— Որովհետեւ անձնական [illegible]

[illegible]

է քեզ միանալու. նա կը լինի քո անբաժան եւ անձնուէր զինակիցը:

— Եւ իմ Տէրն ու Իշխանապետը [illegible]

[illegible]

(Շար.)

ծունկի եկած ու կ'ըսէ ․

— Ո՜վ, ո՜վ իմ ամենապեղեցիկս, ամենապաշտելիս, ամենաչքնաղս, դուն գլուխ — գործոցն ես մեր ժամանակին… կը սիրե՜մ, կը սիրե՜մ, կը սիրե՜մ քեզ…երբեք անգամ կ'երդնում որ երբեք անգամ կը պաշտեմ քեզ …

Եթէ պատահի որ աղջիկը մերժեց զինքը, սիրահարը ալ ամբողջ իր կեանքի ընթացքին կը ցանկայ այդ անհասանելի մնացած սիրուհիին, եթէ նոյնիսկ ժամանակը, հեռուհեռու, իրեն տայ քանի մը հարիւր օրիորդ կամ կին։ Զգոհացուած ցանկութեան անվերջանալի կատակերգութիւնը սիրահար մը կը քաշքշէ Գողգոթայէ Գողգոթայ, մինչեւ Տարտարոս ։

Իսկ եթէ Օր․ Գեղջակը փոխադարձեց իր զգացումը՝ Սէրը կ'ելլէ պըտոյտի լուսնի լոյսով, ծովեզերքի փրփուրէ ժապաւէնով, լեռներու պարով, բնութեան դրախտներով ։

Ու սոխակները կ'երգեն, ճաչակելով իրարու բերնի պատառը որ համբոյրն է ․

Ամբրոս կ'ըմպեմ, կենաս կ'ուտեմ …

— Գինի կ'ըմպեմ, սեր կ'ուտեմ…

— Աւելի, կը սիրեմ, աւելի… յաւիտեա՜ն …

Ժամանակը կ'անցնի։ Քանի մը ամիս վերջ, նոր առուլիս ։

— Առաջուան չափ չես սիրեր զիս։

- Կը սիրեմ, հոգիս։

— Այո, հոգիդ է որ կը սիրես, ոչ սակայն զիս։ Որքան անձնասէր ես ։ Տեղ մը կարդացի արդէն որ սէրը ինքնասիրութիւն է որ երբեմն ինքնամոռացութեան կը տանի …

— Ըսի՝ կը սիրեմ …

— Ճի՞շդ է որ կը սիրես զիս …

— Կը սիրեմ զիս…

— Այդ «դիտող պերճախօս է ու գէշ է անոր իմաստը …

— Բայց սէրը անփոփոխելի եւ անայլայլելի չէ, ինչպէս Աստուածն է։

— Հապա սէրը աստուածութիւն մըն է, կ'ըսէիր…

— Կրկին կ'ըսեմ․ աստուածութիւն մըն է, սակայն աստուածութիւնը չէ, հրեշտակս …

Ու նորէն համբոյրներ, նորէն երդումներ, նորէն նուազուն նայուածքներ, «ահեր ու «վահեր, ոռոնումներ եւ յարձակումներ յանուն «կենսական տարածութեան» ։

Քիչ մըն ալ կ'անցնի ժամանակը։ Մերթ մին կ'ըսէ ․

— Թող կանգնի ժամանակը, երբ մենք համբոյրի մը մէջ ենք …

Ամէն բանի համար ժամանակ կայ, կ'ըսէ Սողոմոն ։ Եւ ամէն բան ժամանակին ։

Ժամացոյց գնելու ժամանակ ու ժամացոյց նորոգելու ժամանակ ։

Միանալու ժամանակ, բաժնուելու ժամանակ, սիրոյ ժամանակ, գժտութեան ժամանակ, փառաբանութեան ժամանակ եւ անէծքի ժամանակ, աննախանձ կեանքի ժամանակ եւ մախանքի ժամանակ, յուսալից ժամանակ եւ յուսահատութեան ժամանակ, երգի ժամանակ ու վէրքի ժամանակ։

Եւ սիրահարաց աղաւնակները կը հեռանան իրարմէ ։

Վիրաւոր կողմին կ'ըսեն ․

— Հեռաւորութիւնը եւ ժամանակը կը բուժեն վէրքերդ ։

Կը բուժուին վէրքերը, յանուն նոր վէրքերու ։

Վիրաւորը կը խորհրդածէ․

— Սէ՞րը … Անիկա նման է Էլչի պոլյոնուգիի… պէտք է հարիւր օխա ծամել՝ ունենալու համար մէկ օխա քաղցրութիւն։ Ու տակաւին ուրիշ անպատեհութիւն ալ կայ։ Սէրը այնպիսի Էլչի պոլյոնուգի մըն է որ կերած ատենդ կրնայ ձեռքէդ փախիլ երկու հատը ու թառիլ ճակատդ վրայ …

Ու ժամանակը չատերու բերնով ըսել կուտայ ․

— Ժամանակ է… ամուսնանալու։

Եւ հէք երիտասարդը կը հագուի, զուարթ դէմքով, իր սեփական մահուան սուգի սեւ հագուստը ու կ'ըլլայ… փեսայ ։

Սեղծ աղջնակն ալ, նոյնպէս, կը ծածկուի իր առաջին ու վերջարուն ճերմակ պատանքով ու կ'ըլլայ… հարս ։

Ու մարդոց ուրախութիւնը այս ամուլին դժբախտութեան ի տես ։

Ու ժամանակին նոր խաղերը, ամուսնական երջանկութեան մը մէջ նորակազմ զոյգին ․

— Մէ՜ղք եղաւ ինծի …

— Այրեցա՜յ …

Դուն ուրիշ արժանի էիր ինծի պէս …

— Իրաւ արժանի չէի քեզի պէս պատիժի մը…

Ու աշխարհի մէջ գանուող գիրիներու, բանաստեղծներու, նահատակներու եւ դժբախտներու հաշիւը բռնող ինքնակոչ քարտուղար մը, կը բանայ իր տետրակը ու կը գրէ —

Երկու հոգի եւս

Նախորդ գումար՝ 2450961

Ընդհ․ գումար՝ 2450963 հոգի

(Աստուած ողորմի ամէնուն)։

Ժամանակը կը դառնայ աշխարհի վրայ անցուած գլանի մը պէս՝ ամէն բանի տալով տափակութիւն մը, կարելի հաւասարութեամբ ։

Երիտասարդը եթէ չունի Գաղափարական մը, իբրեւ անդաւաճան սիրուհի՝ աւելի քան եղկելի է։

Երիտասարդը, իր բոլոր կարողութիւններով, անկարող է դէմ ըլլալու ժամանակին հեղնական ոգին ։ Իսկ եթէ ըմբռնած է, թող շատ չախորի։ Ցանուն մխիթարութեան, կրնայ ակնարկ մը պատցնել աշխարհի համայնապատկերին վրայ՝ տեսնելու համար որ մեծ Ծաղրածուն ի՜նչ մեծ խաղերու կը բերէ, անհասներէն աւելի, հաւաքականութիւնները, ամբողջ ազգեր ։

Գիտի տեսնէ, օրինակի համար, մեծ ազգ մը (մեծ ազգերը միշտ քրիստոնեայ կ'ըլլան) որ կ'ամուսնանայ ուրիշ մեծ ազգի մը (աւելի ճիշդ ազգուհիի մը հետ), զայն կնութեան առնելով պաշտօնապէս ։ Ժամանակը կ'անցնի։ Ամուսին ազգը, որ մըն ալ, կը խաբէ իր կողակից ազգը, ու կը կենակցի ուրիշ կնոջ մը հետ, յետոյ երրորդի մը հետ, չորրորդի մը հետ։ Չէ՞ որ Ցիսուս ըսաւ․ «սիրեցէք զիրար»։ Շատ սիրելու համար կանանոց մը պէտք է ։Եւ երբ մարդ կանանոցունենայ՝ մահմէտական կ'ըլլայ։ Ու երբ մահմէտական ըլլայ՝ կը սիրէ մահմէտականները։ Ահա թէ ինչու քրիստոնեայ ազգերը պաշտպաններն են մահմէտականներու։ Ու պաշտպանութեան մէջ, մրցումի ելած են ։

Երիտասարդը, երկրորդ ակնարկով մը, պիտի տեսնէ ուրիշ քրիստոնեայ ազգ մը — միշտ մահմէտականներու պաշտպան որ ինքն ալ, իր կարգին կ'ուզէ … սիրել։ Եւ շատ ու շատեր սիրել։ Կանանոցներ հիմնել կամ արդէն գոյութիւն ունեցող կանանոցներէն նիրս մտնել, պարզապէս յանուն «կենսական տարածութեան» ։

Ու երկարատեւ խրատնցում մը՝ ոռուն բուն չարժառիթը Սէրն է, ի՜նչ փոյթ թէ քիչ մը հեթանոս ։

Եւ եթէ երիտասարդը Հայ է, պիտի ըսէ ․

— Այս համաշխարհային սիրուըտուքին մէջ ինչո՞ւ անմասն է մեր հայ ազգը։ Եթէ էրիկմարդ չէ մեր ազգը՝ ուրեմն կնիկմարդ է։ Եթէ կընիկմարդ չէ՝ ուրեմն էրիկմարդ է։ Մեր ազգը կամ շատ ծեր է եւ կամ շատ մանուկ որ սիրելու եւ սիրուելու մէջ դեր չունի։ Եւ կամ բարոյական ազգ մըն է… դժբախտաբար ։

Ու երիտասարդը հաշիւ կը փնտռէ, մոռնալու համար այնքան խոհեր, տեսիլներ, երազութիւններ։

Ցանկարծ իր մէջ կը խօսի … տերեւը․ մը ․

Ու երիտասարդը կը պարէ, մտակազմելով տեսերքական ներդաշնակութեան ։

Չէ՞ որ պար մըն է տիեզերական գրութիւնը։ Ինք իր վրայ դառնալով, շրջանը ընել արեւին, իր շուրջն ալ դարձնելով… լուսինի պէս արբանեակ մը։

Ու ճաղը, ճաղը որ կը վերարտադրէ ժամանակին քրքիջները ։

(Ցաջորդով՝ Ծաղրածուն եւ Տարեցը)։

ՆՇԱՆ ՓԻՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Պ. ԼԵՒՈՆ Կ. ԿԵՐՏԱՆԻ ՆՈՐ ՎԷՊԸ

———o———

ԽՄԲ․ — «Նուվէլ Ռըվիւ Քրիթիք» հրատարակչական տունը այս օրերս հրապարակ հանեց Պ․ Լ․ Կերտանի մէկ նոր վէպը, **Les Illusions de Bertrand Bernaux,** որուն սկիզբը կը գտնուի Կոնքուռներու Ակադեմիին ամէնէն երիտասարդ եւ ամէնէն ազդեցաբերադ անդամ Պ․ Ռընէ Պէնժամէնի եռանդեան գնահատման պատեհագրական :

X

Երբ մարդ հեղինակ մը կը ճանչնայ եւ կը սիրէ, պիտի ուզէր իր անձնական համոզմանը մասնակից ընել բոլոր անոնք որ զայն կը կարդան։ Այս յառաջաբանը ուրիշ նպատակ չունի։ Որքան հաճելի է ըսել մէկու մը որ գիրք մը կը բանայ,—լաւընտրութիւն ըրիր ես։ Այս գիրքը մարդու մը գործն է ։

Մարդոց եւ գիրքերու թիւը փոքր է։ Դատարկախօսներն են որ մեծամասնութիւն կը կազմեն եւ թոյներ կը պատրաստեն, զոր ճարպիկութեամբ կը ներկայացնեն ։

Առենէ մը ի վեր մտա կը կազմեմ ծիւոփի մը որուն անդամները վէպեր կը քննեն։ Նոր է որ այս առաւել ընթերցումներով կը պարապիմ։ Ապչած մնացի երբ տեսայ թէ մեր գրագէտները որչափ քիչ բնականութիւն կը դնեն իրենց գործերուն մէջ, եւ թէ որքան մեծ է թիւը այն դժբախտներուն որ բռնազբօսիկ ճիգեր կ'ընեն ուշադրութիւն գրաւելու համար։ Ընդհանուր առմամբ, ուշադրութիւն գրաւելու համար կիրարկուած միջոցն է չկտութիւնը, որ մեր դարուն յատկանիշն է։ Առանց խղճահարութեան կը տպագրեն այնպիսի բաներ որոնք մինչեւ հիմա վերապահուած էին բժշկական ուսումնասիրութեանց, կամ կը գտնուէին խենթերու գըրառուածքներուն եւ կամ գաղտագողի հըրատարակութեանց մէջ, բայց սակայն անչուշտ երկար պիտի չտեւէ։ Այսպէս, փոթորիկէ մը վերջ, կոյուղիներու զարշահոտութիւնը երբեմն մինչեւ քաղաքներուն մայթերը կը բարձրանայ, բայց յետոյ կրնայ ըլլալ որ յանկարծ գարնանային անուշահոտ սիւգ մը փչէ։ Այս սիւգին պէս է այն գիրքը զոր կը ներկայացնեմ ձեզի ։

Ճաշակով գրուած գիրք մը ։ Թափթփո՛վ գրուած գիրք մը ։ Զգացումով գեղուն գիրք մը։ Առանց կեղծիքի, առանց պարապ խօսքի։ Անսովորելի բնականութեամբ գիրք մը ։

Եւ չեմ զարմանար որ Կերտան այսպիսի գիրք մը գրած ըլլայ, որովհետեւ զինքը շատ լաւ կը ճանչնամ։ Իրեն հետ բարեկամութիւնը միանգամայն հեշտ է եւ սրտազեղ։ Հեշտ՝ որովհետեւ հաւատարիմ է ան եւ ինքնամոռաց։ Սրտազեղ՝ որովհետեւ մարդ մըն է ան որուն սիրտը կեանք կը չնորհէ մտքի բոլոր ծանօթութեանց։ Կերտան նախազգացում ունի, կը կռահէ, կը խանդավառուի եւ կը տառապի, երջանիկ եւ դժբախտ, հոգեկան թռիչքներ ունի, եւ նոյնանք կը դգայ կարդ մը բաներէ ։ Կերտան կը սիրէ կեանքը, եւ պիտի ուզէր սիրել մարդիկը։ Կերտան ծնած է բանաստեղծի կարօտաբաղձ հոգիով մը ։

Որովհետեւ կը սիրէ ցեղէ մը, որուն համար Արեւելքը եւ քրիստոնէութիւնը շատ հին ժառանգութիւն մըն են։ Աշխարհ եկած է ան արդէն ամէն բան տեսած, ամէն ինչ փորձած, իրեն հետ բերելով այնքան հրայրք որքան մելամաղձութիւն, այնքան անյանակ որքան սփոփանք։ Երկու տեսակ մարդ կայ, անոնք որ հարուստ բնութիւն մը ունին եւ անոնք որ թշուառ են բնութեամբ, անոնք որ իրենցմէ բան մը կը չնորհեն եւ անոնք որ միայն կը առնեն ։

Կերտան անոնցմէ է որ կը չնորհեն։ Այս անսեթեւեթ գիրքը բարիք մըն է։

Շատ պարզ պատմութիւնն է ան մարդու մը որ սիրած է եւ սխալած ։ Եւ իր դէմը ունի երիտասարդ մը որ սիրելով՝ նոյնպէս պիտի խաբուի ։ Այդ երիտասարդը իր զաւակը չէ, բայց ինք հօր մը զգացումները ունի անոր համար։ Ինչո՞ւ իր կեանքը չպատմէր այդ չափին որ սիրելի է իրեն եւ կրնար իր զաւակը ըլլալ ։ Այս պատմութիւնը բանի մը պիտի ծառայէ՞ արդեօք։ Ով գիտէ։ Ջանալով օգտակար ըլլալ անոր, գոնէ պատցուցած պիտի ըլլայ թէ զինքը կը սիրէ։ Եւ ահա հօս է կարեւոր կէտը ․ քիչ մը աւելի գորով տանցնել կեանքի մէջ։ Այս գիրքը գորովի վէպն է։

Թերեւս սովորաբար հասկցուած ձեւով վէպ մը չէ ան։ Չեմ գիտեր թէ անոր մէջ գաղափարները աւելի շատ չե՞ն քան հերոսները։ Եւ սակայն մարդիկը, եւ ամենայայտնի մարդիկ, չեն պակսիր անոր մէջ․ Մօրէաս մը, Բրուսթ մը, Քլէմանսօ մը, բայց յիշողութեան ձեւով մը կը յառնուին եւ պատմութեան մէջ դեր մը չեն խաղար, կ'ոգեկոչուին ուրիշներու կողմէ։ Չեմ գիտեր թէ արդեօք վէպ մը ըլլալէ աւելի խորհրդածութեանց մատեան մը չէ՞։ Վէպը այնքան բաղմադիմի է որ…

— Չէ՞ք կարծեր որ գիրքս գէշ կառուցուած է, ըսաւ ինծի Կերտան, որ համեստ մարդ մըն է։ Կէս ճամբան կը կորսնցնեմ հերոսներ որոնց մասին խօսած էր սէկիզը ։

Կեանքն ալ այնպէս է, սիրելի բարեկամս։ Մարդիկ կան որ յարատեւելու ոյժը չունին եւ պէտք է թողուլ որ անհետանան ։

Կերտան չի գիտեր որ իր ինքնատպութիւնը կը կայանայ ճիշդ իր այն գմայլելի ձիրքին մէջ, որով կեանքին կը հետեւի անկեղծօրէն, առանց անոր վրայ ծանրանալու եւ առանց զայն այլափոխելու։ Որքան հազուադիւտ է գիրք մը որուն մէջ ոչ կըրկնակներ կան, ոչ ուշադրութիւն գրաւելու ճիգ, ոչ ալ չափազանցութիւններ, եւ որուն մէջ ամէն բան պարկեշտօրէն մարդկային է։ Նաեւ … սակայն գիրք մըն է ուր վերջապէս հոգիի մը լեզուն կը լսենք դարու մը մէջ ուր այլեւս չենք կրնար հանդուրժել մերկամարմին ցուցադրութեանց ։

ՌԸՆԷ ՓԷՆԺԱՄԷՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Բանաստեղծ Թոլլըր անձնասպան

——o——

Անցեալները, թերթերը հաղորդեցին թէ Նիւ-Եորքի պանդոկներէն մէկուն մէջ ինքզինք կախեց եւ անձնասպան եղաւ Էրնսթ Թոլլըր, գերմանացի յեղափոխական բանաստեղծ մը, որ կ'ապրէր պանդխտութեան մէջ, վտարուած՝ իր հայրենիքէն, իբրեւ ծագումով Հրեայ ։

Արդարեւ, Թոլլըր կը պատկանէր հրէական ընտանիքի մը։ Ծնած է 1893ին, Արեւել․ Փրուսիոյ մէջ գիւղին մէջ, որ պատերազմէն վերջ արուեցաւ Լեհաստանի։ Թոլլըր իր միջնակարգ կրթութիւնը կ'աւարտէր Լիոնի մէջ՝ երբ պայթեցաւ ընդհ․ պատերազմը։ Վերադարձաւ հայրենիք, կամաւոր գրուեցաւ ու մտաւ բանակ։ Հերոսաբար կռուեցաւ Վէրտէնի առջեւ, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ եւ այլեւս զինեալ ծառայութեան անընդունակ՝ դրկուեցաւ իր ծննդավայրը։ Թոլլըր գնաց ուսանող արձանագրուիլ Հայտէլպէրկի համալսարանին ։ Ուսանողական կեանքի այդ շրջանին է, որ կը դառնայ ընկերվարական եւ թշնամի՝ զինապաշտութեան։ Օր մըն ալ կը ձերբակալուի իր հակազինուորական քարոզչութեան հետեւանքով ։

Կը սկսի գրել բանտին մէջ։ Բանտէն կ'արձակուի 1918 Նոյեմբերին, զինադադարէն վերջ։ Թոլլըր կ'անցնի Պավարիա, թէկնածու կը նշանակուի Քուրթ Այզնէրի, կը մասնակցի Միւնիխի խռովութեանց այն պահուն՝ երբ պոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը կ'որոշայ Պավարիոյ մայրաքաղաքին մէջ, ուրկէ, ժամանակ մը վերջ, դուրս պիտի գար նացիականութիւնը ։

Նոյնքէ կը ջախջախէ Պավարիոյ խորհրդային հանրապետութիւնը , — Քուրթ Այզնէր կը սպաննուի եւ Էրնսթ Թոլլըր կը ձերբակալուի, կը դատապարտուի հինգ տարի բանտարկութեան։ Կը գրէ Նիտըրշէնֆէլտի բերդը, — բերդարգելութեան այս շրջանը երիտասարդ յեղափոխականին համար եղաւ գրական բեղուն գործունէութեան շրջան մը։ Թոլլըր ինքզինք նուիրեց բանաստեղծութեան եւ թատերական գրականութեան ։ Բերդին մէջ գրեց Մեքենամարտներու բանդիչները, որ կը պատկերացնէ բանուորական ըմբոստութիւն մը,— Նոթինկէմի աշխատաւորները 1812ին կ'ըմբոստանան գործաւորներու ձեռնարկին դէմ, թոյլ չտալու համար որ մեքենացուի կերպատագործութիւնը ։ Հերոսները, Թոլլըրի թատերախաղին մէջ, խորհրդանշանական անձնաւորութիւններ են կարծես, որոնք մարդկային եղբայրութեան մասին կը խօսին ։

Իր ժամանակին, այս թատերախաղը ճանչցուեցաւ իբրեւ ամէնէն յատկանշական նմոյշը պրոլետարական գրականութեան ։ Ան կը մտնէր նաեւ արտայայտապաշտութեան մըտահոգութիւնները։ Մասս Մարդ հարաւ զայն ներկայացուց Պերլինի մէջ, առաջին անգամ 1922ին։

Այնուհետեւ Թոլլըր սկսաւ հռչակ չինել,— գլխաւորաբար Ծիծեռնակներու գիրքով, որու մէջ բանաստեղծը նրբալար քնարով մը կ'երգէ երկու ծիծեռնակներ, որոնք բոյն դրած էին իր բանտի խցիկին պատուհանին առջեւ, (կը յիշեցնէ մեր Նար - Պէյի քերթուածը, ինչպէս եւ ռոմանթիք շրջանի բանաստեղծներու նման երգերը)։

Թոլլըր գրած է նաեւ Հինքըման թատերախաղը, որ ուժեղ պատկեր մըն է Քէյզէր նաւազներուն ըմբոստութենէն (1918):

1924ին կ'արձակուի բանտէն եւ կը շարունակէ իր կեանքը իբրեւ բանաստեղծ եւ յեղափոխական գործիչ, մինչեւ որ իշխանութեան գլուխ կուգայ Հիթլէր եւ Թոլլըր կը փախչի արտասահման ։ Լոնտոնի մէջ կ'ամուսնանայ Օթթօ Կրանթոֆի աղջկան հետ։ Այնուհետեւ անցաւ Ամերիկա, ուր իրեն հետեւեցաւ թշուառութիւնը։ Տարագիր կեանքի դառնութիւններուն չկրցաւ տոկալ այս ջղուտ մտաւորականը, որ գործելու դաշտ կ'ուզէր ազատ ապրել։ Եւ յուսահատ վերջ տուաւ իր կեանքին ։

ԱՏԱՑԱՆՔ

ԲԱՌԱՐԱՆ - ԳԱՆՁԱՐԱՆ հայերէն լեզուի։ Կազմեց՝ Ց․ Թ․ Գալյեան (Մխիթար Գօշացի)։ Տպ․ Գալֆա ։ 543 էջ մանրատառ։ Գահիրէ, 1938:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԱՄՍԱԳԻՐ, 1939 մայիս, գրական, պատմական եւ բանասիրական ճոխ բովանդակութեամբ։ 176 էջ։ Տարեկան բաժնեգին 5 տոլար, վեցամսեայ 3 տոլար։ Հայրենիք օրաթերթի հետ՝ 10 տոլար (տարեկան)։ Հասցէ․— 13 —15 Shawmut St. Boston, Mass. (U. S. A.) ։

ՀԱՅ Կ․ ԽԱՉ, եռամսեայ պարբերաթերթ։ Թիւ 2, ապրիլ 1939։ Նպատակը․— 1- Պատրաստել գիտակից հայ մայրեր.— 2. Զարկ տալ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան.— 3. Առողջ պահել հայ ընտանիքը.— 4. Մղել հայ կինը հասարակական աշխատանքի.— 5. Զարգացնել հայ կնոջ մէջ ձեռներէցութեան ոգին։ 64 էջ։ Տարեկան բաժնեգին 50 սէնթ։ Հասցէ․— A. R. C. Inc. P. O. Box 14 B. B. Sta. Boston, Mass. (U.S.A.)։

ՆՈՐ ԳԻՐ, եռամսեայ հանդէս գրականութեան եւ արուեստի։ Ա. տարի 1939 ամառ, Թիւ 2։ Աշխատակցութեամբ երիտասարդ գրողներու։ Տարեկան բաժնեգին 1,50 տոլար (չորս թիւ)։ Հասցէ․— P. Noorigian, 730 Bergenline Avenue, West New York, N. J. (U. S. A.)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ․ Ս․ Զ․

——o——

Է․

Ցոյց կուտային ժախակողմեան միջանցքին մէկ անկիւնը, ուր Ռոպէսբիէր՝ մեզմ կերպով Քլավիէրի բարեկամ Կարայի ականջին շշնջացած էր այս անուսր խօսքը․ «Քլավիէր դաւաճանած է ամէն անգ, ուր շնչած է»։ Այդ միեւնոյն անկիւնը, որ այնքան յարմար էր առանձնախօսութիւններու եւ կիսաձայն բարկութիւններու համար, Ֆապր եւ տ'Էկլէկանդը գռված էր Ռոմի հետ եւ զայն յանդիմանած, որ կերպարանափոխած էր իր օրացոյցը, «Ֆէրվիտօր» բառը «Թէրմիտօր» գրելով։ Ցոյց կուտային այն անկիւնը, ուր Հօթ - Կարօնի եօթը ներկայացուցիչները, թիկունքները իրարու սեղմած նիստ կազմած էին, որովհետեւ անոնք էին առաջին անգամ հրաւիրուած իրենց վճիռը արտայայտելու Լուի ԺԶ․ի վրայ, եւ այսպէս պատասխանած մէկը միւսին ետեւէն․ Մայլ՝ մահ, Տէլմաս՝ մահ, Բրօժան՝ մահ, Քալէս՝ մահ, Այրալ՝ մահ, Ժիւլիէն՝ մահ, Տէզասի՝ մահ։ Անվերջ անդրադարձում՝ այդ մահը, որ լեցուցած է ամբողջ պատմութիւնը եւ որ սկսած է այն օրէն, երբ գոյութիւն ունի մարդկային արդարադատութիւնը, դատարանի պատերուն մէջ գերեզմանի արձագանգը հնչեցուցած է միշտ։ Դէմքերու փոթորկալի խառնուրդին մէջ մատնելով ցոյց կուտային բոլոր այդ մարդիկը, որոնց աղաղակներէն գոյացած այդ եղերական քուէները․ Բականէլ, որ ըսած էր՝ «Մա՛հ, թագաւոր մը օգտակար է միայն իր մահուամբ»․ Մէյյու, որ ըսած էր՝ «Եթէ մինչեւ անգամ մահը գոյութիւն չունենար, այսօր պէտք էր զայն հնարել»․ Ծերունի Ռաֆրօն տիւ Թրուիյէ, որ ըսած էր՝ «Արագ մա՛հ»․ Կուլբիյէօ, որ աղաղակած էր՝ «Թո - կոյն ասեւ գլխատութի՜ւն», գանգատութիւնը այստեղ կը ծանրացնէ մահուան պատիժը․ Սիէյէսը, որ սա մահարեր կարճառօտութեամբ պատասխանեց՝ «Մահ»․ Թիւրիօ, որ մերժած էր Պիւզոյի առաջարկը՝ կոչում ընել ժողովուրդին․ «Ի՜նչ նախնական ժողովներ, ի՜նչ քառասուն չորս հազար դատարան՞ն, անվերջ դատավարութի՞՞ն, Լուի ԺԶ․ի գլուխը ժամանակ կ'ունենար իյնալէ առաջ սպիտակելու»․ Օկիւսթէն - Պօն - Ռոպէսպիէր, որ իր եղբօրմէն յետոյ աղաղակած էր՝ «Ես երբեք չեմ ուզեր ճանչնալ այն մարդասիրութիւնը, որ կը խեղդէ ժողովուրդները եւ կը ներէ բռնակալներուն․ մա՛հ, ներկայ բայէին մէջ յետաձգելը կը նշանակէ փոխանակ կոչ ընելու ժողովուրդներուն՝ կոչ ընել բռնաւորներուն»․ Ֆուսըտուար՝ Պէրնարտէն տը Սէն Բիէրի փոխանորդը, որ ըսած էր՝ «Ես կը սարսափիմ մարդու արիւն թափելէ, բայց թագաւորի արիւնը երբեք մարդու արիւն չէ․ մա՛հ»․ Ժան-Պօն-Սէնդ-Անտրէ, որ ըսած էր՝ «Չկայ ազատ ժողովուրդ, քանի որ բռնաւորը չէ մեռած»․ Լավիկօնդըրի, որ այս բանաձեւը յայտարարած էր՝ «Քանի որ կը շնչէ բռնաւորը, ան կը խեղդէ ազատութիւնը․ մա՛հ»․ Շաթօնէօֆ - Ռանտօն, որ այս աղաղակը արձակած էր՝ «Մա՛հ Լուի Վերջինին»․ Գիւյարտէն, որ այս ցանկութիւնը յայտնած էր՝ «Թող զայն գլխատեն տապալուած վանդակապատին վրայ», տապալուած կոչուածը՝ դահուն վանդապատն էր, Թէլլէ, որ ըսած էր՝ «Թող ձուլեն թշնամիին դէմը արձակելու համար թնդանօթ մը, որուն գնդակը Լուի ԺԶ․ի գլուխին մեծութիւնը ունենայ»․ Կայլէն Ներքաղամիտները․ Ժանթիլ, որ ըսած էր՝ «Ես կը քուէարկեմ բանտարկութիւն․ Շարլ Ա․ մը չինելը՝ կը նշանակէ չինել Քըրոմվէլ մը»․ Պանքալ, որ ըսած էր՝ «Աքսո՜ր, ես կ'ուզեմ տեսնել առաջին թագաւորը դատապարտուած արհեստ մը, իր ապրուստը հայթայթելու համար»․ Ալպու, որ ըսած էր՝ «Աքսորում, թող այս կենդանի ուրուականը երթայ եւ գահերու շուրջը»․ Զանժիաքոմի, որ ըսած էր՝ «Պահե՛նք այս կենդանի հոգեղէն խրտուիլակի մը պէս»․ Շայյօն, որ ըսած էր՝ «Թող ապրի, ես չեմ ուզեր կատարել մահ մը, որմէ Հռոմ սուրբ մը պիտի չինէ»։ Երբ այս արտայայտութիւնները դուրս կը վիժէին այդ խստաշունչ շրթունքներէն եւ մէկը միւսին ետեւէն կը ցրուէին պատմութեան մէջ, բեմին վրայ մերկալանջ եւ զարդարուն կիներ կը համրէին ձայները, ձեռքերնին բռնած թերթ եւ ամէն մէկ քուէ կ'ամբարցնէին գնդասեղով։

Այնտեղ, ուր եղերերգութիւնը կը մտնէ, սարսափը եւ խղճահարութիւնը կ'անհետանան։

Տեսնել Քոնվանսիոնը իր տիրապետութեան փայլուն օրերուն կը նշանակէր վերստին տեսնել վերջին Կապէտի դատը․ Յունուար 21ի առասպելութիւնը կարծես կարմիր թելի նման կ'անցնի անոր ամբողջ գործունէութեան մէջէն․ ահաւոր ժողովը իր ամբողջ թոքերով կ'արտաշնչէր այն աղէտաբեր շունչերը, որոնք անցան այդ հին միապետական ճրագին վըրայէն, որ կը վառվռէր ամբողջ տասնըութ հարիւրամեակ, եւ զայն հանգչեցուցին։ Բոլոր թագաւորներու այս վճռական դատապարտութիւնը՝ ամփոփուած մէկ թագաւորի դատին մէջ՝ կը ծառայէր իբրեւ մեկնելու կէտ այն մեծ պատերազմին, զոր ան կը մղէր անցեալին դէմ։ Քոնվանսիոնի ո՛ր նիստին մէջ ալ ըլլայ, ներկայ եղողներու առջեւ կը պարզուէր միշտ ահռելի մահուան մը անմխիթարելի Լուի ԺԶ․ի կառափնատէն։ Հանդիսատեսները իրարու կը հաղորդէին Կէրզէնի հրաժարականը, Ռոլանի հրաժարականը, Տիւշաթէլի՝ Տէօ - Սէվրի ներկայացուցչի՝ որ հիւանդ իր անկողնին վրայ պառկած բերուեցաւ Քոնվանսիոն եւ մահամերձ՝ կեանք քուէարկեց Լուի ԺԶ․ի համար, ինչ որ Մարայի ծիծաղ պատճառեց ։ Այդտեղ աչքերով կը փնտռէին այն ներկայացուցիչը, այսօր պատմութենէն մոռցուած, որ այս երեսունըեօթ ժամուան նիստին քնացաւ եւ յոգնածութենէն ընկճուած, փռուած էր սեղանին աթոռին վրայ, եւ երբ քուէարկելու կարգը իրեն հասաւ, ատեանի ձեռքով արթնցուցին, քնաթաթախ աչքերը կիսաբացի թարթեց, «մա՛հ» կանչեց եւ նորէն քնացաւ։

Այն րոպէին, երբ անոնք կը դատապարտէին Լուի ԺԶ․ը, Ռոպէսպիէր տասնըութ ամիս միայն կեանք ունէր իր առջեւ, Տանդօն՝ տասնըհինգ ամիս, Վէրնիօն՝ ինը ամիս, Մարան՝ հինգ ամիս եւ երեք շաբաթ, Լըբէլլէթիէ - Սէն - Ֆարժօ միայն մէկ օր, մարդկային շրթունքներու կարճ բայց ահաւո՜ր շունչեր։

(Շար․)

Հանքէնոյ մէջ միջադէպ մը պատահեցաւ Ֆրանսացիներու եւ Ճափոնցիներու միջեւ ։

*** Ճափոնցիները Հանքէնի մէջ ձերբակալեցին Անգլիացի մը, ինչպէս նաեւ երկու անգլիական նաւերու պաշտօնեաներ։ Հոնկքոնկի մէջ եւ այլուր կը շարունակուի հականգլիական պայքարը։ Տեղ տեղ ամբոխային ցոյցեր կատարուած են Անգլիոյ դէմ։ Շանկհայի մէջ զօրաշարժ կատարուած է։ Անգլիական եւ Ֆրանսական թաղամասերու յարաբերութիւնը արտաքին աշխարհին հետ գրեթէ խզուած է։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՆՑԻԿԻ մէջ Գերմանացիները կը շարունակեն պատրաստութիւններ տեսնել, մարտական թէ քաղաքական։ Ելոյթները կը շարունակուին Լեհերուն դէմ։ Գ. Չէյմպըլէն իր վերջին ազդարարութիւնը պիտի ուղղէ երկուշաբթի կամ երեքշաբթի, պարզելով ամբողջ կացութիւնը։ Զրոյցի մը համաձայն, Մուսոլինի թացորոշապէս հասկցուցած է թէ չարժեր պատերազմիլ Տանցիկի համար։ Նոյն իսկ միջնորդութեան զրոյցներ կը շրջին ։

ՎՃԱՐՈՎԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐՈՒ մասին հրամանագիր մը հրատարակեց պաշտօնաթերթը, շաբաթ օր։ Այս հրամանագրին համաձայն, այն բանուորները ու պաշտօնեաները որ գործադուլ հռչակեցին 1938 նոյեմբեր 30ին, բայց վերահաստատուեցան 1939 յունուար 31էն առաջ, պիտի օգտուին արձակուրդէն, բայց նոյն իրաւունքէն կը զրկուին այն բանուորներն ու պաշտօնեաները որոնք 1939 յունուար 1էն ի վեր մերժած են յաւելուածական ժամեր աշխատիլ։ Երկրորդ յօդուածին տրամադրութեամբ, ազգ. պաշտպանութեան հետ կապուած որ եւ է հաստատութիւն պէտք չէ դադրեցնէ աշխատանքը կամ նուազեցնէ արտադրութիւնը՝ յուլիս, օգոստոս եւ սեպտեմբեր ամիսներու ընթացքին, առանց մասնաւոր արտօնութեան։ Եթէ կարելի չըլլայ ուրիշ կերպով ապահովել արտադրութեան անհրաժեշտ արագութիւնը, արձակուրդը պիտի յետաձգուի 1939 սեպտեմբեր 30էն վերջը։ Եթէ յարմար դատուի բանուորներու եւ պաշտօնեաներու միայն մէկ մասին վճարովի արձակուրդ տալ, նախապատուութիւն պիտի վայելեն անոնք որ ընտանիքի տէր են։ Անոնք որոնց արձակուրդը կը յետաձգուի սեպտեմբեր 30էն վերջը, մէկ – երկու օր աւելի հանգիստ պիտի վայելեն ։

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐՈՒ աճումը եւ ընտանիքներու ապագան ապահովելու համար, մասնաւոր օրէնք մը մշակուեցաւ, որուն համաձայն մասնաւոր նպաստներ պիտի սահմանուին բազմանդամ ընտանիքներու, փոխատուութիւններ պիտի ըլլան ամուսնութեան առթիւ, տուրք պիտի հաստատուի ամուրիներու վրայ եւն.։ Նախարարական խորհուրդը մասնաւորապէս կը զբաղի այս կենսական հարցով ։

ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ մօտերս պիտի փոխուին Փարիզի, Հռոմի, Աթէնքի, Պերլինի, Մոսկուայի, Վարշաւայի, Թէհրանի, Քապուլի, Սոֆիայի, Պեյկրատի, Պաղտատի եւ Պրիւքսէլի դեսպանները։ Փարիզի դեսպան Սուատ Տավազ պիտի փոխադրուի Թէհրան ։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարին այցելութեան առթիւ սպանիական կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ։ Ամբողջ սահմանագլուխը հսկողութեան ենթարկուած է եւ շատ մը տուներ խուզարկուած են մայրաքաղաքին մէջ։

ՊԵՐԼԻՆԻ եգիպտական դեսպանը Ֆրանսերէն ծանուցագիր մը ուղղած էր գերմանական կառավարութեան, բացատրելու համար թէ արտաքին նախարարին Թուրքիա այցելութիւնը կապ չունի «այսպէս կոչուած պաշարման քաղաքականութեան հետ»։ Թարգմանութեան ատեն «այսպէս կոչուած» բացատրութիւնը մոռցուած ըլլալով, ծանուցագիրը այն տպաւորութիւնը կը գործէր թէ Եգիպտոս ալ կը հաստատէ պաշարման քաղաքականութեան մը գոյութիւնը։ Երկու ժամ վերջը ճշդուեցաւ թիւրիմացութիւնը ։

1915ԻՆ ԱՌԱՋ ԾՆԱԾ զինուորներու արձակման մասին հարցում մը ուղղուած էր մեզի, գժբախտաբար անստորագիր։ Ըստ օրինի նշանակուած զաւը պէտք է արձակուի յառաջիկայ հոկտեմբերին, բայց, ինչպէս քանիցս յիշեցուց ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը, վերջնական կարգադրութիւնը կախում ունի քաղաքական կացութենէն, որուն ենթակայ են նաեւ միւս զօրադասերը ։

ԹՈՒՆՈՒ «Ժիւմհուրիյէթ» լրագրին աւագ խմբագիրը, Ազիզին Տավէր, որ միեւնոյն ատեն երեսփոխան է, Ֆրանսայէն Իտալիա գացած ատեն վար դրուած է իտալական ոստիկանութեան կողմէ, իր կնոջը հետ։ Այս առթիւ ոստիկանութիւնը ցոյց տուած է Թուրք երեսփոխանին մէկ լուսանկարը, կարմիր Թուղթի վրայ փակցուած։ Թուրք թերթը եւ իր գլխաւոր աշխատակիցը «խիստ ազեղ» գտնելով իտալական կառավարութեան ընթացքը, կը պահանջեն միջոցներ ձեռք առնել, փոխադարձաբար։ Ինչպէս կ'երեւայ, Իտալիոյ մէջ արգիլուած է Թուրքերու մուտքը, նոյնիսկ իբրեւ «թրանզիթ»։

ՀՈՆԴՈՒՐԻ նաւահանգիստին մէջ հրդեհ ծագած ըլլալով, այրած է նաւ մը որուն վրայ կը գտնուէին 400 հրեայ փախստականներ՝ Աւստրիայէն եւ Գերմանիայէն։ Իտալական շոգենաւ մը օգնութեան հասնելով ազատած է զանոնք ։

«Յառաջ»ի պիքնիքը

Փլաս տէ Ֆէթի լրագրավաճառը պիտի գոցէ իր խանութը, Յուլիս 13—Յուլիս 24։ «Յառաջ»ը պիտի ծախուի Փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Ba'djian, 2 rue de Crimée, (Ձբթ. Գրքայխանի քլինիքին քով)։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Շիրվանեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց հօրեղբօր աղջկան

ՕՐ. ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐՎԱՆԵԱՆԻ

զաւակացն մահը որ տեղի ունեցաւ Թան տը Նէկրիւի մէջ արկածի մը հետեւանքով, 15 տարեկան ծաղիկ հասակին, անմխիթար թողլով իր ծնողքը։ Շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին այս տխուր առթիւ։

Թալ Լ. Յուլիս

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Նուազի-լը-Մոնթրէօյի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ 9 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, 4 Place Jeanne d'Arc, Noisy-le-Sec (Seine)

Կը նախագահէ Պ. Ս. ԱՂԱՊԱԼԵԱՆ

Ներկայացում, երգ եւ պար դպրոցականներու կողմէ։ Հայկական եւ եւրոպական նուագախումբ, պար մինչեւ կէս գիշեր։ Սուր պիւֆէ. աժան գիներով

Մուտք 5 Ֆր. Առնել Autobus 95 A եւ 21 C

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՓՈՔՐ ՍԻԹԱԼԻԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

9 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Ցովհաննէսեանի սրահին մէջ, 13 rue Pierre Curie, Kr. Bicêtre մէթրօ Porte d'Italie

Կը նախագահէ Պ. Հ. ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին աշակերտներու կողմէ։ Մուտք 3 Ֆր.։

Տիկիններ, օրիորդներ եւ պարոններ

»»» · «««

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՓՈՐՁԱՌՈՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՁԵՒԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ,

Յունիս 4էն պիտի սկսի ձեւագիտութեան իր դասընթացքը կիրակի առաւօտները ժամը 8,30էն 11, 12, Rue Saint Sulpice, Paris (6'), métro Odéon, 3րդ յարկ իր բնակարանին մէջ.

Դասընթացքին կանխաւ կ'անուանէ, պիտի սորվին վեց ամսուան մէջ ամենավերջին ձեւերով coupe parfaite եւ պիտի կարենան իրենց զգեստները։ Մանրամասնութեանց համար գիմել վերի հասցէին։

ԹՈՒՇԱՆԵՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Կեդր. Վարչութեան տարեկան վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 16ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Rue Bossuet։ Շահող թիւերը պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ։

17 ՅՈՒԼԻՍ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ երեկոյ ժամը 7.45 – 8, Թատրոն Մոնթիայէն պիտի նուագեն Պ. Նաճեար, (դաշնակ), Պ. Բէնօ (Երգեց եւ դաշն) Պ. Արզար (թառ եւ դափ)։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17 Rue Damrémont Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Բելճիքա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՅՈՒԼԻՍ

MARDI 11 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No 4089

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՆԻ ԽՕՍՔ

ԴԺԲԱԽՏԱԲԱՐ ՇԱՏ ՈՒՇ Է..

« Վերջալոյսի ձայներ »,— պիտի ըսէինք, աչքէ անցընելով կարգ մը հրատարակութիւններ, Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութեան եւ մանաւորապէս Մուսա Տաղի ողբերգութեան մասին։

Այդ ձայներէն մէկն է Գ. Փօլ տիւ Վէուի նոր գիրքը,— իր եւ ծերակուտական Գ. Կոթրոյի ծանօթ ուղեւորութեան նկարագրութիւնը ։

Գիրքը նախապէս կը կոչուէր «Բարի լոյս Մուսա Տաղի»։ Այդպէս ալ ծանուցուեցաւ «Յառաջ»ի եւ ուրիշ թերթերու մէջ։ Բայց, դէպքերը եղերական ընթացք ստացեր էին։ Դիւանագիտական մեքենան կը բանէր անողորմաբար, խղդելով ուրիշ ամէն նկատում,— հանդիսաւոր յանձնառութիւններ եւն. ։ Փօլ տիւ Վէու իր յառաջաբանին մէջ կը յիշէ վարիչ շրջանակներու չարաշուք յայտարարութիւնը,— «Թրքական բարեկամութիւնը շատ մը Սանճաքներ կ'արժէ»։ Եւ գիրքը լոյս տեսաւ նոր անունով մը,— «Քրիստոնեաներ վտանգուած Մուսա Տաղի մէջ »։

Այս առթիւ, գրքին կցուած են Միջերկրականի Կոմիտէին կողմէ ուղղուած վերջին նամակները եւ արտաքին նախարարին պատասխանը,— բոլորն ալ նիւթեր պատմութեան համար . . .

Անշուշտ որ եւ է մեղադրանք չունինք այդ Կոմիտէին դէմ, որ հակառակ իր սահմանափակ միջոցներուն, կարելին փորձեց, եթէ ոչ ամբողջ Ալեքսանտրէթի շրջանը, գոնէ Մուսա Տաղը փրկելու համար ։

Եւ սակայն, դիւանագիտական շրջանակներու մէջ գործը հասունցած, եփած էր արդէն։ Թուրքիա ստիպողաբար կը պահանջէր իր բարեկամութեան գինը։ Միւս կողմէ, ինչպէս կը վկայէ Գ. Փօլ տիւ Վէու, Փարիզի վարիչ շրջանակներուն մէջ կարծողներ կային թէ Սուրիան մաս չի կազմեր Ֆրանսական կայսրութեան։ Հետեւաբար, «ոչ մէկ թիզ հող»ը չէր կրնար գործադրուիլ այս պարագային ։

Փօլ տիւ Վէուի գրքին հետ միաժամանակ, յօդուած մը հրատարակուեցաւ ազգայնական թերթի մը, «Լը Ժուռ - Էքօ տը Փարի»ի մէջ (շաբաթ, 8 յուլիս)։ Յօդուածագիրը՝ «Դէպի Ֆրանսա կ'ուղղեն այս հազարաւոր մարդիկը իրենց վստահալից նայուածքը.— Մուսա Տաղի քրիստոնեաներուն անձկութիւնը,— Քրիստոնեաներ որոնք ցաւագին ճակատագրի մը մատնուած են Սանճաքին յանձնումով »։

Յօդուածագիրը, Գ. Լէոն տը Լափէրուզ, գոհունակութեամբ արձանագրելով հանդերձ որ Քէսապի Սուրիոյ կը մնայ, իր հայ բնակչութեամբ, դառնութիւն կը յայտնէ Մուսա Տաղի կացութեան մասին։ Կ'ըսէ թէ այնտեղ կը գտնուին 7 – 8000 «քրիստոնեաներ, Հայեր, որոնք այդ հողին կապուած են քրիստոնէական Թուականէն ալ առաջ »։

— « Այս հողագործ բնակչութիւնները քրիստոնեայ են Աւետարանի արշալոյսէն իվեր։ 1915ին, անոնք հալածանքներէ եւ բռնութիւններէ փրկուեցան ֆրանսական տորմիղին միջոցաւ»։

Եւ յիշելով ծանօթ պատմութիւնը, կ'արձանագրէ նաեւ Մուսա Տաղի ժողովուրդին յուսահատական կոչը մարզպանին, ինչպէս եւ ծերունազարդ Սահակ հայրապետին Թախանձագին հեռագիրը՝ Փարիզի երեսփոխան Գ. Լուի Ռօլէնի, (Նախկին նախարար եւ նախագահը Միջերկրականի Կոմիտէին)։

Յօդուածագիրը գացեր տեսեր է Գ. Ռօլէնը, որ իրեն պատմեր է վարչապետին եւ արտաքին նախարարին կատարուած դիմումները։ Յորհրդածութիւն մը, այստեղ .

— « Մուսա Տաղի աշխարհագրական դիրքը՝ Որոնդէսի հիւսիսակողմը, չի կրնար որ եւ է կերպով բաղդատուիլ Քէսապի դիրքին հետ։ Այդ դիրքը չէր կրնար թոյլ տալ որ դաշնագիրը զայն դարձնէր սուրիական միջնափակ մը, Թուրքիոյ վերադարձուած հողի մը մէջ »։

Եզրակացութիւնը,— Ֆրանսա տեւականօրէն հաստատուած ըլլալով Մօտաւոր Արեւելքի մէջ, « Մուսա Տաղի քրիստոնեաները կը մնան Ֆրանսայի պաշտպանեալները»։ Հետեւաբար պէտք չէ լքել զանոնք։ Հանրային կարծիքը պէտք է ուժ տայ վարչապետին, որպէսզի հանդարտեցնէ զանոնք . . . (Զէ՞ որ յուսահատական կոչ մը ուղղած են մարզպանին)։

Յօդուածագիրը իբրեւ զէնքի ընկեր, իր կարգին գնահատելով Թուրք զինուորին «ասպետական ոգին», կը թելադրէ .

— « Ֆրանսայի խնդրանքին վրայ, Անգարայի կառավարութիւնը շատ լաւ կրնայ մոռացութիւն պարտադրել տեղական կիւրտերուն եւ Մուսա Տաղի քրիստոնեաներուն ընծայել կատարեալ ազատութիւն իրենց կրօնական դաւանանքին մէջ եւ ամէն ապահովութիւն իրենց ստացուածքին»։

Ի՜նչ թանկագին շնորհ, մեռասաներորդ ժամուն։ Գիտնալով հանդերձ որ, ինչպէս կը չէշտէր պաշտօնական զեկոյցը, Թուրքիա վճռապէս մերժած է որ եւ է մասնաւոր երաշխաւորութիւն կամ իրաւունք՝ ոչ - Թուրք փոքրամասնութեանց, եւ Ֆրանսա ինք ջնջած է այդ պայմանները։

Ինչ որ «կրօնական ազատութիւն» կը կոչեն, լիուլի կը վայելենք, արդէն, Թուրքիոյ մէջ,— հաշուի առնելով նոյնիսկ եկեղեցիներ եւ պնակներու հասոյթին համար։ Իսկ «ստացուածքի ապահովութեան» խնդիրը կատարելապէս երաշխաւորուա՜ծ է, քանի որ դաշնագիրը կը արամադրէ հեռացողներուն ծախուած գոյքերուն փոխարժէքը յանձնել Թրքական դրամատան . . .

Մենք մէկ բան պիտի յիշեցնէինք մեր Ֆրանսացի պաշտօնակիցներուն, այս նոր ողբերգութեան առթիւ,— երանի՜ թէ հոգատար իշխանութիւնը ինք չգզջար, յառաջիկային, Սանճաքի լքման առթիւ ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՔ ԺԱՄ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ԲԱՅՑ ՄԷԿ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔ

Խ. Միութեան վարչապետը, Մոլոթով, Անգլիոյ մասնաւոր բանագնացը եւ անգլիական ու ֆրանսական դեսպանները կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցան կիրակի օր։ Խօսակցութիւնը տեւեց մօտ երեք ժամ, առանց վերջնական արդիւնքի մը յանգելու, ինչպէս կը ծանուցանէ խորհրդային գործակալութիւնը։ Դիւանագիտական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ Խ. Միութիւնը նորէն առարկութիւններ ըրած է, մինչդեռ Լոնտոն եւ Փարիզ կը պահանջեն փութացնել բանակցութիւնները եւ ելքի մը յանգիլ ։

Մոսկուայի Թրքական դեսպանը Անգարա մեկնեցաւ ուրբաթ օր, բայց միայն կիրակի տառը ծանուցուեցաւ իր մեկնումը։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ դեսպանը պիտի խորհրդակցի իր կառավարութեան հետ, որովհետեւ Մոսկուա պահանջած է փոխադարձ օգնութեան դաշինք մը կնքել Թուրքիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ ։

Անգլիական եւ Ֆրանսական դեսպանները անմիջապէս մանրամասն տեղեկութիւններ խմբագրելով, ղրկեցին իրենց կառավարութեանց։ Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ Մոսկուայի դաշնագիրը, եթէ կնքուի, պիտի սահմանափակուի երրեակ զինակցութեամբ։ Այս առթիւ ըսենք որ կիսապաշտօնական «Թանս» անգամ հետզհետէ յուռետես դառնալ սկսած է։ Երէկուան խմբագրականին մէջ, խօսելով Մոսկուայի բանակցութեանց վրայ, թերթը կը յայտարարէ

— « Եթէ Ռուսիա ինքզինքը դուրս ձգէ խաղաղութիւնը կազմակերպելու ամէն անկեղծ քաղաքականութենէ, մեծ ժողովրդապետութիւնները պիտի չանճրկին, դիւանագիտական թէ ուրիշ միջոցներ գտնելու, ուժգնօրէն պաշտպանելու համար միջազգային կարգուսարքը եւ խաղաղ կարգադրութիւնները արժեցնելու, յարգելով ազգերու իրաւունքները »։

Միւս կողմէ, ուշագրաւ է որ «Միւնիխի քաղաքականութեան» կուսակիցները հետզհետէ աւելի բաց կը խօսին։ Այս առթիւ անգլիական թերթ մը կը գրէ թէ կարգ մը շրջանակներու մէջ կը խորհին անուղղակի կապել Տանցիկի խնդիրը, գոհացնելով Լեհաստանի գաղթային պահանջները ։

*** Արտաքին նախարար Գ. Ժորժ Պոնէ կիրակի օր ճառ մը խօսելով Թուլուզի մէջ, նորէն յիշեցուց թէ Ֆրանսա վճռած է դիմադրել բռնութեան եւ տիրապետութեան փորձերուն եւ պահպանել աշխարհի քաղաքական ապահովութիւնը ։

Յետոյ յայտարարեց .— « Մենք պէտք է անընդհատ աւելցնենք մեր զինուորական ուժը։ Այս ճակատին վրայ ամէն քաղաքացի պէտք է իր պարտականութիւնը կատարէ միեւնոյն քաջութեամբ եւ կորովով։ Մեր ճակատագիրը ամէն բանէ առաջ կախում ունի մեզմէ։ Անցեալ տարի կորուած ճամբան լաւագոյն ապացոյցն է թէ ինչեր կարելի է կատարել բոլոր Ֆրանսացիներու միութեամբ եւ վճռականութեամբ ։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գործակցութիւնը աւելի սերտ հանգամանք առաւ, երբ անգլիացի ժողովուրդը տեսաւ Ֆրանսացի ժողովուրդին վերականդնումը եւ հիացաւ »։

Նախարարը այս առթիւ մասնաւորապէս յիշեց Թուրքիոյ հետ կնքուած համաձայնութեան կարեւորութիւնը ։

ՏԱՆՑԻԿԻ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Անգլիոյ նախարարները կը շարունակեն ճառեր խօսիլ, հասկցնելու համար թէ կառավարութիւնը պիտի պաշտպանէ Լեհաստանը, եթէ Գերմանիա որ եւ է բռնութիւն փորձէ Տանցիկի մէջ։ Երէկ աւելի վճռական ազդարարութիւն մը պիտի ուղղէր Գ. Չէմպըրլէն ։

Լոնտոնի լեհական դեսպանը, որ Վարշաւա գացած էր իր կառավարութեան հետ խորհրդակցելու համար, իր պաշտօնատեղին վերադարձաւ օդանաւով եւ ներկայացաւ Անգլիոյ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին։

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ ոչ Անգլիա, ոչ ալ Ֆրանսա ճնշում բանեցուցած չեն Լեհաստանի վրայ, որպէսզի բանակցի եւ գոհացում տայ Գերմանիոյ, թէեւ բոլորն ալ կ'ուզեն որ խաղաղութեամբ լուծուի վէճը ։

Գ. Ֆորսթըր, Տանցիկի հիթլէրական շրջանապետը, ճառ մը խօսելով պահանջեց ջնջել Տանցիկի լեհական զինապահեստը։ Եւ չեշտեց թէ Տանցիկ այսօր աւելի գերմանական է քան առաջ։ Աւելցուց նաեւ թէ Առաջնորդի հրամանին կը սպասեն, Տանցիկը Գերմանիոյ վերադարձնելու համար։

Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա պատրաստ չէ բանակցելու եւ թէ Լեհաստանի կ'իյնայ առնել առաջին քայլը, եթէ կ'ուզէ խնդիրը կարգադրել խօսակցութիւններով ։

Նոր զօրաշարժ Գերմանիոյ մէջ

Գերմանիա զէնքի տակ հրաւիրեց երկու նոր զօրադասեր, ինչպէս եւ ուրիշ հինգ դասեր որոնք զինուորութիւն չեն կատարած տակաւին։ Միեւնոյն ատեն ծառայութեան հրաւիրուեցան ամէն տեսակ բանուորներ, պարտաւորիչ աշխատանքի համար։ Հազարաւոր երիտասարդներ, ուսանողներ եւ հիթլէրական կազմակերպութեանց անդամներ դաշտերը ղրկուեցան, հունձքերը հաւաքելու համար, կարելի եղածին չափ շուտ։ Կառավարութիւնը որոշած է 53էն 100 զօրաբաժնի բարձրացնել ցամաքային զօրքը, եւ Գերմանիան ինքնաբաւ դարձնել պարենաւորման տեսակէտով ։

Իբրեւ հետեւանք պարտաւորիչ ծառայութեան, անհատական գործերն ու հաստատութիւնները մեծ նեղութիւն կը կրեն։ Շատ մը հաստատութեանց աշխատաւորներուն թիւը կրճատուած է 60 –– 75 առ հարիւր։ Պերլինի սրճարանները, ճաշարանները, սափրիչի խանութները անելի մատնուած են։ Շատ մը քաղաքացիներ տունը կը ճաշեն եւ իրենք իրենց կ'ածիլուին։

ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ արտաքսուեցաւ իտալական «Իլ Սթամփա» թերթին Փարիզի թղթակիցը, որ հակաֆրանսական հրատարակութիւններ կատարած էր։ Ինչպէս գրած էինք, իտալական կառավարութիւնն ալ Համէն արտաքսած էր «Թան»ի թղթակիցը։

ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԼՈՒԾՈՒԵՑԱՆ

Սուրիոյ Հանրապետութեան Նախագահին եւ նախարարներուն հրաժարման եւ նոր ազգային հետեւանքով, հոգատար իշխանութիւնը հարկադրուեցաւ միջամտել։ Յուլիս 9ին մարզպանը մասնաւոր հրամանագրով մը դադրեցուց սահմանադրութեան գործադրութիւնը՝ թէ գործադիր եւ թէ օրէնսդիր իշխանութեանց մասին, որպէսզի կարելի ըլլայ կառավարել երկիրը։ Այս նպատակով, իր իսկ հսկողութեան տակ, իշխանութիւնը յանձնեց Տնօրէններու խորհուրդի մը, որոնք ընտրուած են զանազան նախարարութիւններէ եւ պիտի գտնուին ներքին տնօրէնին նախագահութեան տակ ։

Մարզպանին հրամանագիրը միեւնոյն ատեն կը լուծէ խորհրդարանը, յետաձգելով նոր ընտրութիւնները։ Մարզպանը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, բացատրեց իր որոշման պատճառները, չեշտելով թէ Ֆրանսա տեւականապէս պիտի մնայ Արեւելքի մէջ, միեւնոյն ատեն հաւատարմօրէն գործադրելով իր ընդհանուր նպատակները Սուրիոյ մէջ։ «Ներկայ օպաստական վիճակը երբեք արգելք չէ բանակցելու՝ Սուրիոյ հետ դաշնագիր մը կնքելու համար եւ տեղական իշխանութեանց դադարումը երբեք էական փոփոխութիւններ պիտի չստեղծէ երկրին կարգուսարքին մէջ»։

Տնօրէններու խորհուրդը պիտի նշանակէ քաղաքային պաշտօնեաները եւ դատաւորները եւ պիտի կրնայ հրամանագիր - օրէնքներ հրատարակել, որոնք մարզպանին կողմէ վաւերացուելով, անմիջապէս գործադրութեան պիտի յանձնուին ։

Մարզպանը անմիջապէս խորհրդարանի նախագահին հաղորդեց ժողովին լուծումը։

*** « Իւմանիթէ » խօսելով այս փոփոխութեանց վրայ, կը գրէ թէ «Ժոռժ Պոնէի քաղաքականութիւնը սոսկալի փորձանքներ կը պատրաստէ մեզի համար, Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։ Ֆրանսա իր ձեռքով կամ աւելի ճիշդ անարժան նախարարներու ձեռքով պիտի փճացնէ այն անգնահատելի գանձը զոր կը ներկայացնէ արաբական աշխարհի ժողովուրդներուն բարեկամութիւնը »։

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԽՐԱՏ ԿՈՒՏԱՆ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ...

Պոլսոյ Թուրք թերթերը ընդարձակ հրատարակութիւններ կ'ընեն Պուլկարիոյ վարչապետ Քէօսէիվանովի Պերլին այցելութեան առթիւ։ Ոչ. մէկ թերթ, սակայն, կը հաւատայ թէ Պուլկարիա տեղի պիտի տայ Հիթլէրի պաստառիքին առջեւ եւ պիտի մնայ Պալքաններ ։

Թուրք մամուլը կ'ըսէ, որ թէեւ Պուլկարիա տնտեսապէս ենթակայ է Գերմանիոյ եւ քաղաքական բնոյթի ազգակցութեամբ ալ կապուած Իտալիոյ, բայց չի կրնար անտես առնել այն իրողութիւնը, թէ բոլոր պալքանեան պետութիւնները, որոնց կարգին նաեւ Պուլկարիան, կը գտնուին իտալական արշաւանքի մը վտանգին տակ, ի խնդիր «կենսական տարածութեան»։ Իտալիոյ նպատակն է, կ'ըսեն այս թերթերը, հասնիլ Տարտանէլ եւ Սեւ ծով։ «Պուլկարիա պէտք է գիտնայ, որ Թուրքիոյ ամրութեանց գիծը — Աթաթիւրքի գիծ — Թուրքօ-պուլկար սահմանագլուխի երկայնքին՝ սպառնալիք մը չէ Պուլկարիոյ հանդէպ, այլ պաշտպանութեան պատուար մը արտաքին արշաւանքներու դէմ։ Օրինակ՝ Ալպանիոյ պարագան »։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Յարաբերութիւնները Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովի արձակուրդին առթիւ, որ պիտի տեւէ մինչեւ Սեպտեմբեր 11, արտաքին նախարար Սարաճօղլու մանրամասն զեկուցում մը կարդաց արտաքին քաղաքականութեան մասին։ Նախ բացատրեց թէ Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան սկզբունքն է՝ խաղաղութիւն երկրին մէջ, խաղաղութիւն աշխարհի մէջ։ «Երէկ մենք կուսակից էինք խաղաղութեան. այսօր ալ կուսակից ենք, վաղը նոյնպէս»։ Յետոյ թուեց խաղաղութեան բարիքները։ «Սակայն, եթէ վաղը ուզեն խաղաղութիւնը աւելի սուղ ծախել քան պատերազմը, մենք պիտի ապացուցանենք թէ կրնանք նաեւ պատերազմ վարել եւ յաղթանակներ շահիլ։ Թուրքիա տարիներով խաղաղութիւն փնտռեց, վարելով չէզոքութեան քաղաքականութիւն մը, որովհետեւ դոյութիւն ունէր զօրաւոր Ազգանժողով մը եւ պատերազմը տեղականացած կը համարուէր։ Բայց, Ազգանժողովին թուլացման հետեւանքով, ձախողեցան զինաթափութեան ձեռնարկները, առանցքներ կազմուեցան եւ բռնութեամբ կատարուած իրողութիւններ ոչնչացուցին կարգ մը երկիրներ՝ մասամբ, ուրիշներ՝ ամբողջովին։ Կատարուած դէպքերը երբեք չէին համապատասխաներ օրինականութեան։ Կեդր. Եւրոպան եւ արեւել. Եւրոպան ծանր տագնապ մը անցուցին, տագնապ մը որ չէ փարատած տակաւին արեւելեան Եւրոպայէն։ Վերջապէս Ալպանիան գրաւուեցաւ. այն Ալպանիան որ ցորենի շտեմարան մը չէ, որ չունի ոչ հում նիւթ, ոչ հանքեր, ոչ ալ բերրի հողեր։ Այն ատեն մենք որոշեցինք մէկդի դնել չէզոքութեան քաղաքականութիւնը եւ մեր ծանրութեամբ զօրացուցինք խաղաղութեան քաղաքականութիւնը։ Եւ ծանուցինք անգլօ-թուրք յայտարարութիւնը որ ծանօթ է ձեզի։ Բայց մեր խաղաղութեան քաղաքականութիւնը կը մնայ անփոփոխ, որովհետեւ բուն իսկ խաղաղութիւնը ամրապնդելու համար է որ միացանք խաղաղութեան ճակատին։ Սանճաքի խնդրին կարգադրութենէն վերջը, որ եւ է առկախ հարց չէր մնար Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ, ուստի Փարիզի կառավարութեան հետ ալ ստորագրեցինք յայտարարութիւն մը, յարենման անոր որ կնքուած էր Անգլիոյ հետ. եւ ձեռնարկեցինք բանակցութեանց, փոխադարձ աջակցութեան վերջնական համաձայնութիւն մը կնքելու համար »։

Այստեղ նախարարը մասնաւորապէս յիշեց պատմական բարեկամութիւնը եւ փոխադարձ համակրանքը Թուրք, անգլիացի եւ Ֆրանսացի ազգերուն եւ շարունակեց .

— « Երեք ժողովուրդներ կող կողի եղան պատմական անօրինութեանց առեն, Մոնթրէօյի մէջ (Նեղուցներու խնդիր), յետոյ Նիոնի մէջ, եւ վերջապէս Չեխոսլովաքիոյ դէպքերուն եւ Ալպանիոյ գրաւման առեն։ Խ. Միութեան հետ մեր բարեկամութիւնը անվթար կը պահէ առաջին օրերու բովանդակ ջերմութիւնը։ Միջազգային ամէն հարցի առթիւ երկու կառավարութիւնները

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՈՐՔԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ, ՆՈՅՆՔԱՆ ՎՏԱՆԳ

Մեծ պատերազմէն ասդին, առաջին անգամն է որ պալքանեան պետութիւն մը— ինչպէս է նոյնինքն Թուրքիան— իր արտաքին քաղաքականութեան սահմանները կ'ընդլայնէ Պալքանի սահմաններէն անդին։

Երկրորդ, Թուրքիա կը լքէ իր չէզոքութիւնը՝ դիրք բռնելով միջազգային— եւ ոչ թէ պալքանեան— խարցերու հանդէպ, եւ տեղ կ'առնէ մեծ պայքարին մէջ։ Այս տեսակէտէն՝ ան կը տարբերի Յունաստանէն,— որ իր զինակիցն է՝ բայց իր վերջին յանձնառութիւնը չունի Անգլիոյ հանդէպ,— Ռումանիայէն եւ Լեհաստանէն։ Այո՛, նոյնիսկ իրմէ շատ հզօր Լեհաստանէն։ Որովհետեւ, մինչ Յունաստան եւ Ռումանիա հաւանած են որ երաշխաւորութիւն եւ վայելեն Անգլիոյ ու Ֆրանսայի զինուորական պաշտպանութիւնը՝ միայն այն պարագային երբ յարձակման կ'ենթարկուին, այդ երաշխաւորութեան փոխարէն որեւէ զինուորական յանձնառութիւն չունին՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հանդէպ, եթէ այս վերջինները ըլլան յարձակման ենթակաները։ Մինչդեռ Թուրքիա՝ ոչ թէ անոնց նըման երաշխաւորութիւն է ստացած, այլ ուղղակի զինակցած եւ դարձած է Շրջանակին մաս կազմող պետութիւն մը՝ ընդդէմ Առանցքին։

Այս կերպով, Թուրքիա առած է քայլ մը, որ միջազգային – քաղաքական մեծ արժէք մը ունի։ Արժէք՝ այն իմաստով, որ Թուրքիա, դառնալով կողմ, փոխած է Արեւելեան Միջերկրականի մինչայժմեան գոյավիճակը։

Յունիս 23ին, Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ Սանճաքի շուրջ կնքուած համաձայնութիւնը առիթ տուաւ, մասնաւորապէս իտալական եւ գերմանական խմբիկներուն, որ աղաղակեն թէ՝ Ֆրանսա, յանձնելով Սանճաքը Թուրքիոյ, փոխած կ'ըլլայ Արեւելեան Միջերկրականի գոյավիճակը։ Եւ որովհետեւ այս յանձնումին մէջ տեսնուեցաւ նաեւ Անգլիոյ գաղտնի հաւանութիւնը, ապա ուրեմն Հռոմ իրաւունք տուաւ ինքն իրեն՝ ըսելու թէ՝ Մեծն Բրիտանիան խախտեց Լոնտոն–Հռոմ համաձայնութիւնը՝ Արեւելեան Միջերկրականի գոյավիճակը անփոփոխ պահելու մասին։

Կը խորհինք, սակայն, որ այս առարկութիւնը— մանաւանդ Ալպանիոյ գրաւումէն վերջ—հիմնաւոր չէր կրնար ըլլալ, եթէ Սանճաքի յանձնումին ընկերացած չըլլար անգլեւթուրք զինակցութիւնը։ Վասնզի, եթէ Թուրքիա Սանճաքը առնէր, բայց բացարձակապէս չէզոք մնար, իր միջերկրականեան երկար ծովափը միայն մասով մը աւելցած կ'ըլլար, ու, երկրորդ,— ինչ որ աւելի նպաստաւոր պէտք ըլլար Հռոմի համար— Արեւելեան Միջերկրականի մէջ, Ֆըրանսայի միակ ծովային խարիսխը— Ալեքսանտրէթ— անցած պէտք ըլլար չէզոք Թուրքիոյ ձեռքը, զրկելով Ֆըրանսան իր այդ խարիսխէն։ Իսկ այս ձեւի փոփոխում մը միայն գոհ կրնար ձգել ընդհանրապէս Առանցքը ու մասնաւորապէս Իտալիան։

Անգլեւթուրք եւ Ֆրանքեւթուրք համաձայնութեամբ, սակայն, իրապէս փոխուեցաւ, ինչպէս բնականաբար, Արեւելեան Միջերկրականի գոյավիճակը, որովհետեւ Տարտանէլէն մինչեւ Ալեքսանտրէթ, Թրքական այդ երկար ու ռազմագիտական տեսակէտէն արժէքաւոր ամբողջ ափունքը մտաւ Շրջանակին զինուորական սահմաններուն մէջ։ Այս մեծ փոփոխութիւնը իր լման արժէքը կը ստանայ, երբ նըկատի ունենանք որ Շրջանակին եւ Առանցքին միջեւ պատերազմ մը, եթէ տեղի ունենայ, առաւելապէս պիտի մղուի Իտալիոյ ծովեզերքներէն սկսած մինչեւ Տարտանէլ— Պաղեստին–Աղեքսանդրիա հրջագիծին մէջ, որ իր մէջ պիտի առնէ Յոնիականը, Թրքական եւ սուրիական ափերը, Յունաստանը՝ իր ցամաքով եւ ծովեզերքներով, զոյգ Տոտեկանեսները, եւ Արեւելեան Միջերկրականի ափրիկեան մասերը։

Արդ, ռազմագիտական կէտի այս հրջագիծին ամէնէն ճակատագրական մասը պիտի ըլլայ Տարտանէլ – Ալեքսանտրէթ գիծը, որ, հետեւաբար, պէտք է ենթարկուի ամէնէն ուժեղ պաշտպանութեան։

Ըսինք, նախորդով, թէ Թուրքիա, Չեխիոյ գրաւումէն վերջ, ինքզինքը գտաւ զոյգ վտանգի մը առջեւ։ Եւ, ըլլալով թէ՛ ծովային եւ թէ՛ բանակի, ստիպուեցաւ կողմ դառնալ, որովհետեւ այլեւս բնաւ կասկած չունէր թէ յարձակումը վերահաս էր։ Եւ, հետեւաբար, ուզեց այդ անխուսափելի կռիւին մէջ իր հետ ունենալ զօրաւոր կռուան մը, ինչպիսին է Ֆրանսեւ–անգլիական Շրջանակը։

Այս փոփոխութիւնը իր հետ բերաւ նաեւ ուրիշ փոփոխութիւններ։

Այսպէս, հիմնովին փոխուեցաւ նաեւ Միջին Արեւելքի գոյավիճակը։ Թուրքիա ընդարձակ երկիր է, կ'երկարի մինչեւ Իրան։ Ունի բանակ,— տկար, անշուշտ, բաղդատած իտալականին, բայց՝ զօրաւոր՝ իբրեւ պալքանեան բանակներէն մին։ Սպառազինուած է։ Անոր փոխարէն, Շրջանակի երկու հզօրագոյն պետութիւնները մեծ ուժեր չունին Հալէպէն մինչեւ Սուէզ,— ձգելով ամբողջ արաբական ծովափը։ Զինակից Թուրքիան, ուրեմն, կը լրացնէ այդ պակասը, եւ, իր աշխարհագրական դիրքով ու քաղաքական կապերով, ռազմագիտական, բանակային ու քաղաքական ազդակը կ'ըլլայ՝ ի նպաստ Շրջանակին ու ի վնաս Առանցքին։

Թուրքիոյ յարումը Շրջանակին՝ կը փոխէ նաեւ պալքանեան գոյավիճակը։ Մինչ այնպէս՝ ինչպէս Եգիպտոս Թուրքիոյ շնորհիւ Սուրիայէն Սուէզ տրամադրելի բանակ մը կ'ունենայ եւ ուժ կը ստանայ (Թուրքեւ–եգիպտական զինակցութեան փորձեր), Պալքաններու մէջ Յունաստան, որուն կռնակին է փակած Իտալիա՝ Ալպանիայէն, անկասկած չի կրնար թողուլ նաեւ դրացի Թուրքիոյ առաւել կամ նուազ արժէքը։

Աւելցնենք, որ պարագան նոյնը չէ պալքանեան միւս պետութիւններուն համար։ Ու Թուրքիոյ զինակցութեամբ՝ անկասկած փոփոխութիւն կըրած է նաեւ Պալքանեան Ուխտը, որուն մասին պէտք խօսինք առանձին։

Եւ, վերջապէս, անգլեւթուրք զինակցութեամբ Յոնիականը եւ Տարտանէլը կը ստանան նոր արժէք ու նոր նշանակութիւն։ Մասնաւորապէս Տարտանէլը՝ ոչ միայն վերստացաւ նախապատերազմեան կռուախնձորի իր երբեմնի դիրքը՝ իբրեւ բախումի կէտը 1900—1914 չափազանց սրուած մեծ պայքարին, այլեւ ամբողջ Թուրքիան վերածեց— քանի որ չէզոքութենէ ելաւ,— աւելի հզօր թափով վերստեղծուած նոյն այդ մեծ պայքարին ամէնէն անմիջական ու ամէնէն բախտորոշ թատրը։

Նեղուցներու պարագան վերապահելով առանձին յօդուածի մը, կը խորհինք թէ այս մասին մեր արագ ընորոշումը գոնէ մասամբ կը բովանդակէ պատասխանը նախընթաց տեսութեան մը.— անգլեւթուրք զինակցութիւնը Թուրքիոյ համար որքան երաշխիք, նոյնքան ալ վտանգ է։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Բ.

Գարգելէ վերջ այս արժանի հոգեբանական եւ գաղափարային հանգամանքները, անհրաժեշտ է, քանի մը բառով յայտնել նաեւ անոր յղացման, կառուցման նախապայմանները։ Արդ՝ կարելի է հաստատել որ Զարդարեանի բոլոր արտադրութիւնները, նորավիպային, պատմուածք, հեքիաթային կամ նոյնիսկ զուտ նկարչական, քընարական պատկերներ, հիմք ունին կեանքին մէջ, հեղինակին տեսած, շօշափած մէկ դէպքը, մէկ պատառը, մէկ բնանկարը։

Չեմ ուզեր ծանրանալ։ Մէկ օրինակ միայն։ Եթէ դեռ որեւէ տեղ մը մնացած է իր աշակերտներէն մին, ան կրնայ վկայել որ, օրինակ, Թարբերդի Կեդր. վարժարանի իր դասաւանդութեան ընթացքին է որ, լոյսէն կուրացած, բու մը կը մտնէ դասարան եւ խարխափագին կը սկսի զարնուիլ պատէ պատ, անդանէ անդան։ Զարդարեան՝ անշարժացած՝ կը սկսի դիտել Թռչունը։ Կը դադրեցնէ դասը եւ խորունկ մտածումներու բանակալ պատանիին տակ կը դրէ առաջին տողերը «Մեծ չարչարանքը»ին։ Տասնեակ անգամներ լսած եմ իր աւագ աշակերտներէն շատերէն որ Զարդարեան յայտնած է թէ գամբռ մը, լեռնէն իջած, եկեր կոխեր էր քաղքի (Թարբերդ) շուկաներուն մէջ. Ու ահա հեղինակը, համբառան շըջանի արհեստաւոր դրացնութեան շըջանին, կը սկսի նկարել պարզապէս Փիլիսոփայական գամբռ մը եւ գովերգել շան հաւատարմութիւնը։ Մորաթարանց [illegible] կրնա՞ն բան մը ըսել այսքան անմե՛ղ գրուածքի մը։ Եւ այդ կմախքին շուրջ, բոլորովին է որ բանաստեղծը պիտի հղնի պատմել այն ամբողջ եղերական յուզումները, որոնցմով փոթորկուած է իր հոգին, երբ հոն՝ Գամբռին, ընկերակալին, Եակոբին, գայլին ու բոլոր անոր ու չար ամբոխին պատկերները իրար կը հրմշտկեն որոտագին։

Այսպէ՛ս նաեւ «Լերան եղնիկը», այդպէս նաեւ «Զարնուած Արտոյտը», այդպէս նաեւ, եթէ կ'ուզէք բոլոր, առանց բացառութեան, առաւել կամ նուազ չափով, Զարդարեանի բոլոր գործերը, այնքան որ ցեղին սիրտը եւ բանաստեղծին միեւնոյն զարկերակը կը բաբախեն։ Այնքան որ առարկայականը, զուտ ենթակայականը եւ ցեղայինը անբաժան կերպով իրարու շաղախուած են։ Եթէ կ'ուզէք, առնենք հարիւր առ հարիւր նկարչական էջ մը՝ «Գարնանամուտի գաղտանկարը»։ Դեռ գարուն չէ եւ դաշտն ու գիւղերը ամբողջովին պարփակուած են անձրեւային տրտմութեան մը մէջ։ Բայց... «Գաւազէժ տրտմութիւնը չէ սեւեռ, որուն ետեւէն մարդ վախն ունենայ սպառելու իր բնութեան մը մեռնային աչքերը պայծառ տեղ մը։ Առաջնորդ Գարնան (ինչո՞ւ գըրխագիր) քնքուշ, ցօղաթաթախ տրտմութիւնն է որ [illegible] կայներ է... կարօտալից գիւղերուն գլխուն վերեւ»։ Եւ կամ «Եթէ երկինքէն ամպամածը (ինչո՞ւ այս տարօրինակ վերնագիրը) լոյսը վտարուած է, բայց եթէ արեւը կը շարունակէ իր կարմիր տաքութիւնն ու սակի շողարձակութիւնը, անոնք ամէնքն ալ անտեսանելի ոլորաններու մէջ թառած, այդ սեւ գոտիէն ու այդ համապարփակ յուսահատութենէն անդին տեղ մը կը սպասեն, կը սպասեն Գարունը գրկած ... եւայլն։

Այս ընդհանուր գրութիւնն է հետեւաբար որ պայմանաւորած է, շատ մը ազդակներու մէջ, տեսակ մը երկուութիւն. Մէկ կողմէն հեղինակը կ'ուզէ որոշապէս ցոյց տալ թէ իր նպատակը եղած է սոսկ մոլորած շան մը պատմութիւնը ընել եւ վեր հանել նոյնքան հասարակ տեղիք շան հաւատարմութիւնը եւ միւս կողմէն, հոս ու հոն, սալ ցոլքեր իր հոգեկան կայծերուն։ Այս պատճառով ալ՝ նաեւ գոյութիւնը «Գամբռին մէջ այն բոլոր մասերուն՝ ուր շան լեռնէն վար իջնալը, քաղաքը հրճիլը եւայլն տեղ բռնած են։ Բայց այս լեռնէն գալը, լեռ բարձրանալը պարզապէս anécdotique մասն է գրուածքին. շուք մը հակընթաց շարժումներով դարձնալ կարելի է վերակազմել «Գամբռ» մը՝ առանց հիմնական գաղափարը մազաչափ այլայլելու։ Հոս՝ այս կէտն ալ յարմարած է որ լերան պատկերը յաւակից է նաեւ միայնութեան եւ լայն հորիզոններու. փոխաբերական այդ պատկերը կը պատշաճի իր հարկէ, շատ լաւ կերպով, ներքնապէս ուժգին կեանք ունեցող անհատին, ընտրեալ մտապատկերին որ, ինչ խօսք, հակառակն է հօտը լեցնող ոչխարին որ հասարակ, միջակ կերպով ընկերային է, որ առանձին չի կրնար քալել, որ կը սոսկայ միայնութենէն եւ բարձունքէն։ Այլազան երանգներով, նոյն տեսակ մղումներ են որ տուն տուած են Ալֆրէտ տը Վինյիի «Մովսէս»ին, Նիցչէի լեռնէն իջնող Զրադաշտին, Փուշքինի «Կովկաս»ին եւայլն։

Բայց անցնինք քայլ մը աւելի առաջ։ Եթէ ամէն ճշմարիտ հեգնանք, ի վերջոյ, իր ամբողջ գործին ընթացքին, [illegible] մը պէս անընդհատ թռչկոտած է վառող առաւօտութեան մը բոցին շուրջ, ապա ուրեմն դժուար չէ հաստատել որ Զարդարեանի ամբողջ գործը չարչրկուած է այդ հիմնական գաղափարին շուրջ, իր բազմադիմի պէսպիսութեան տակ, գամբռի, քօթոթի, հովիւի, հօտի անհատական եւ հաւաքական երջանկութեան, միայնութեան եւ ընկերութեան, Սուլթան ունեցող եւ Սուլթանութենէ զրկուած մարդկութեան, յառաջդիմութեան եւ անփոփոխութեան գաղափարներուն շուրջ որոնք բոլորն ալ ի վերջոյ կուգան միեւնոյն մայր գետը թափելու։ Եւ եթէ երիտասարդ բանաստեղծը «Գամբռին խորհուրդ կուտայ դարձեալ բարձրանալ լեռը, իր ամէնէն վերջին արտադրութեան մէջ, նոյն գամբռին եղբայրը՝ Վուալէ Սինա բանաստեղծը, ամբողջովին մոռցած իր սեփական կեանքը, երեք անգամ, եօթը տարի լեռը մնալէ վերջ, յայտնութենէ մը յետոյ, կ'իջնէ լեռնէն վար, դէպի հօտը, դէպի ընկերութիւնը, դէպի նաեւ քօթոթները՝ ձգելու համար անոնց աւանդ՝ իր վերագոյն հարստութիւնը՝ քանահօրդ խորհուրդի բանալին։ Ահա թէ ուր տեղերը կը հասնի նոյն «Գամբռ»ին գաղափարը, տարիներ վերջ, իր աճած ուռճացած, ընդարձակած, բարդացած ձեւերուն տակ։

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մասնագիտական վարժարանները

Անցեալները ներկայացուցինք Հայաստանի համալսարանին բաժանումները (ֆաքիւլթէ) իրենց մուտքի պայմաններով եւ ուսման ծրագրով։ Այս անգամ կը ներկայացնենք մասնագիտական եւ գլխաւորաբար արհեստագիտական բարձրագոյն վարժարանները։

1— Մանկավարժական համալսարան, որու ուսման շրջանը 4 տարի է։ Ունի հետեւեալ ճիւղերը (ֆաքիւլթէ).—

Ա.— Լեզուագրական (հայերէնի, ազգերի լեզուի եւ ռուսերէնի առանձին բաժանումներով)։

Բ.— Պատմագիտական։

Գ.— Աշխարհագրական։

Դ.— Բնագիտական – Թուագիտական։

Ե.— Նախադպրոցական։

Մանկավարժական համալսարան կ'ընդունուին 17 — 35 տարեկան քաղաքացիները, երկսեռ, որոնք աւարտած են լրիւ միջնակարգ վարժարան մը (տասնամեայ)։

Մանկավարժական համալսարանը ունի նաեւ գիշերային դասաւանդութեան բաժին մըն ալ։

2 – Կաթնատնտեսութեան բարձր. վարժարան, որ կը գտնուի Լէնինականի մէջ եւ կապուած է Խորհ. Միութեան մսեղէնի եւ կաթնեղէնի արդիւնաբերութեան գործավարութեան։ Ունի երկու բաժիններ, հայերէն եւ ռուսերէն։ Կը պատրաստէ մասնագէտներ կաթի եւ իւղի արդիւնաբերութեան համար։ Կ'ընդունուին անոնք որ, 15—30 տարեկան, աւարտած են միջնակարգ վարժարան մը (եօթնամեայ)։ Ուսանողները թոշակ կը ստանան։

3.- Ելեկտրագիտութեան եւ մեքենագիտութեան բարձր. վարժարան, ուսման շրջանը չորս տարի, կը գտնուի Երեւանի մէջ։ Կը պատրաստէ ելեկտրագէտներ եւ մեքենագէտներ։ Կ'ընդունուին անոնք որ, 15 — 30 տարեկան, աւարտած են եօթնամեայ միջնակարգ վարժարան մը։ Ուսանողները թոշակ կը ստանան։

4— Քիմիագիտութեան բարձր. վարժարան, որ նոյնպէս կը գտնուի Երեւանի մէջ։ Կը պատրաստէ քիմիագէտ եւ տարրաբան արհեստագէտներ։ Շրջանաւարտները պարտաւոր են աշխատելու Երեւանի արուեստական ձգախէժի գործարանին, կամ Կիրովականի քիմիական գործարանին, եւ կամ շաքարի, քացախի գործարաններուն մէջ։ Ունի հայկական եւ ռուսական դասաւանդութեան առանձին բաժիններ։ Կ'ընդունուին եօթնամեայ վարժարան աւարտողները, 15 —25 տարեկան։ Ուսանողները թոշակ կը ստանան։

5— Միչուրինի բարձր. վարժարան որ կը գտնուի Երեւանի մէջ։ Ունի այգեգործութեան եւ պտղաբանջարամշակութեան երկու բաժին։ Կը պատրաստէ օգնական գիւղատնտեսներ։ Կ'ընդունուին եօթնամեայ միջնակարգ վարժարան աւարտողները, 15 —30 տարեկան։ Վարժարանը ունի սեփական հողամաս, գործնական դաստիարակութեան համար։ Ուսանողները գիշերօթիկ են, կը ստանան թոշակ, բայց վարժարան մնած ժամանակ պարտաւոր են իրենց հետ տանիլ վերմակ, բարձ եւ սաւան։

6— Ելմտա – տնտեսագիտական բարձր. վարժարան, ուսման շրջանը երեք տարի, 15 —25 տարեկաններու համար,— կը պատրաստէ օգնական ելմտագէտներ եւ տնտեսագէտներ։

7— Ատամնաբուժական վարժարան ուսման շրջանը երեք տարի, կ'ընդունուին 17 —35 տարեկանները [illegible] միջնակարգ կրթութեամբ։

Ռուբէն Մանուկեան կը սահմանէ համաշխարհային նոր մրցանիշ

Յունիս 18ին, Երեւանի «Կառուցողներու» ամառնային ակումբին մէջ տեղի ունեցան ծանրութիւն վերցնելու մրցումներ, որոնց մասնակցեցան տարբեր քաղաքներու պատկանող 11 մարզիկներ։ Մրցորդներուն մէջ էր նաեւ Ռուբէն Մանուկեան, Դինամոյի աշխատաւորներէն, որ չքանշան ստացած է իբրեւ միջազգային արժէքով մարզիկ։ Կը մասնակցէին նոյնպէս Խորհ. Միութեան ախոյեան մը վարպետներէն Հ. Խուդաբեան (Սպարտակի խումբէն), Գ. Օհանեան (Տէմպի խումբէն), եւ առաջին, երկրորդ կարգի ծանօթ մարզիկներ։

Այս մրցումներուն մէջ Ռուբէն Մանուկեան սահմանեց համաշխարհային նոր մրցանիշ՝ ձախ ձեռքով պոկելով 92 քիլօ 750 կրամ,— այս մըցանիշով Հայաստանի մարզիկները նոր նուաճում մը եւս կատարեցին մարմնակրթութեան համաշխարհային պատմութեան մէջ։ Մրցանիշը անմիջապէս հեռագրուեցաւ Մոսկուա։

Նոյն օրը նոր յաղթութիւններ ձեռք բերին ծանր աթլէթներ՝ Հ. Խուդաբեան (310 քիլօ), Զ. Ղարաբաղեան (Շողակաթի խումբէն) (290 քիլօ)։ Թեթեւ աթլէթիզմի մըրցումներուն մէջ առաջնութիւն շահեցաւ Գ. Օհանեան, իսկ Բ. եղաւ Ս. Վարդանեան,— այսպէս Գ. Օհանեան ճանչցուեցաւ ախոյեան Հայաստանի եւ վարպետ Խորհ. Միութեան։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (138)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց Գագիկ Արծրունու մշտապատրաստ զօրքերը յետ մղեցին նրա հրոսակներին։ Նըսըրը տեսնելով որ իւր ոյժը Վասպուրականում կարող է թուլանալ, եթէ կռուի բռնուի Գագիկ Թագաւորի հետ, թողեց տուաւ նրա երկրի հիւսիսային կողմից եւ շտապաւ Երասխն անցնելով՝ մտաւ Սիւնիք։

Նա գիտէր որ այդ նահանգի Տէր երեք եղբայրներից երկուսը, այն է Սահակ եւ Բաբգէն իշխանները բանտարկուած են իւր ձեռքով Դուինում. մնում էր ուրեմն մինը, այն է՝ Սմբատ իշխանը, որ միայնակ չէր կարող դիմել իւր դէմ։ Ուստի յանդուգն արշաւանքով մտնելով Երնջակ, դիմեց դէպի նոյնանուն բերդը։ Նա կամենում էր գրաւել նրան եւ ընդդիմացողներին ջարդել։ Այդ ձեւով մտածում էր տիրել իւր ճանապարհի վրայ գտնուող բոլոր աւաններին եւ շուրջն անհուսարար տարածելով հասնել Դուին։

Բայց որքա՜ն մեծ եղաւ նրա սարսափը, երբ Դարեալ լեռներում իւր հանդէպ ելան Սմբատ իշխանի պատրաստուած գնդերը։

Մարզպետունու օրինակը քաջալերել էր հայ իշխաններին. ամէն տեղ նրանք պատրաստուած էին արդէն. իսկ Սիւնեաց քաջ իշխանն աւելի եւս։ Իմանալով որ Նըսըրի բանակն անցել է Երասխայ հունը, Սմբատ իշխանը, որ հէնց այդ միջոցին գտնւում էր Երնջակում, հրամայեց զօրքերին առաջանալ դէպի Թշնամին, որովհետեւ գիտէր՝ նա առանց վնաս պատճառելու չէր անցնիլ Սիւնիքից։ Եւ ահա Դարեալ լեռնանցքում հանդիպեցին նրանք միմեանց։

Իշխանը, որ իւր գնդով գտնւում էր լեռնալանջի վրայ, պատգամ ուղարկեց Նըսըրին՝ ասելով.

— «Աստուծոյ վրէժխնդիր ոգին առաջնորդել է քեզ դէպի այս լեռնաձորը. դու, որ խորէութեամբ բանտարկեցիր իմ եղբայրները, պէտք է ուրեմն նրանց տուած տանջանքների վըրէժը լուծես այս ձորում։ Քո զօրքերն այս վայրկեանին շրջապատուած են իմ քաջերով. ո՛չ մի Արաբացի ողջ չի ելնել այստեղից, եթէ ես չկամենամ. ուստի իբրեւ փրկանք քո անձի եւ զօրքերի՝ ես առաջարկում եմ որ Դուին հասնելուդ պէս ազատես իմ եղբայրները բանտից եւ վերադարձնես նրանց այստեղ։ Դրա համար ես պահանջում եմ, որ դու տաս ինձ երդման գիր, այլ եւ պատանդներ՝ քո գլխաւոր իշխաններից։ Հակառակ դէպքում Դարեալ այս ձորը գերեզման կը դարձնեմ քո բանակի համար»։

Եւ իրաւ, Արաբացւոց բանակը վըտանգի մէջ էր։ Սիւնեցիք ստիպել էին նրանց կանգ առնել այնպիսի նեղ ձորում, որի մի մասը բռնած էր Երնջակայ գետը, իսկ միւս մասի վրայ հազիւ գետեզւում էր Արաբացւոց այրուձին։ Երկու կողմից բարձրանում էին Դարեալ լեռնալանջերը, որոնց ամբողջապէս բռնած էին Սիւնեցիք։ Նրանց սպառնալից դիրքն ու դէմքերը սարսափ էին ազդում Արաբացիներին. Սրանք տեսնում էին որ այդ քաջերը ժայռերի տարափով միայն կարող էին ջարդել իրանց մի ժամուայ մէջ. իսկ իրանք փախչելու ոչ մի ելք չունէին։

Ոստիկանը նոյնպէս տեսնելով իւր վիճակը եւ հակառակորդի զօրութիւնը, դիմեց իսկոյն մահմեդական յատուկ խորամանկութեան։ Նա սիրով ընդունեց իշխանի պատգամաւորներին։ Համաձայնեցաւ Դուին գնալուն պէս՝ ազատել իշխանի եղբայրները եւ դրա համար կնիքով կընքած երդմնագիր, այլ եւ պատանդներ տալ նրան։ Այս պատճառով իշխանն իջաւ Ոստիկանի բանակը, տեսնուեցաւ նրա հետ բարեկամաբար եւ խոստացուած երդմնագիրն ու պատանդները առնելով, տուաւ Նըսըրին թանկագին նուէրներ եւ ուղեկցեց նրան մինչեւ Երնջակայ սահմանը։

Բայց Ոստիկանը չստացած Նախիջեւանի գաւառն անցնելով, մտաւ Շարուր եւ ապա Ուրծաձոր, որոնք իւր կալուածներն էին համարւում, եւ այս վերջինում աւարառել տուաւ հայաբնակ գիւղերը, որովհետեւ դրանց բնակիչները աջակցութիւն էին ցոյց տուել Մարզպետունուն։ Ի վերջոյ մտաւ գործելով Դուին, ոչ միայն չազատեց Սիւնեաց իշխաններին, ինչպէս որ խոստացել եւ երդուել էր, այլ եւ աւելի խստացրեց նրանց կապանքները։

Բացի այդ, հաշիւ պահանջելով Բեշիրից Արաբական զօրքի կրած վնասների համար, դատէ որ դրանք անթիւ էին, ուստի եւ ի տրիտուր այդ վնասուց գրաւեց իսկոյն կաթողիկոսարանը։ Նրա կարծիքով հասած վնասների ակզբնապատճառը Հայոց կաթողիկոսն էր. որովհետեւ եթէ նա շարունակ փախուստ տուած չլինէր իրան հետամուտ եղող Ոստիկանական զօրքերի երեսից, վերջինները առիթ չէին ունենալ կռուի բռնուել Մարզպետունու կամ արքայի զօրքերի հետ։ Եւ ահա այս պատճառով, երբ թէ ամենից առաջ պիտի տուժէր ինքը կաթողիկոսը։ Նրա ապարանքը Ոստիկանը դարձրեց իւր ծառաների բնակարան. իսկ կաթողիկոսարանի անունով նա գրաւեց եկեղեցական իշխանութեան պատկանեալ բոլոր կալուածները, որոնց հասոյթով կերակրւում էին հարիւրաւոր միաբանութիւններ։

Այս ամէնը լսեց Սմբատ իշխանը եւ շատ զղջացաւ, որ ազատ է թողել ուխտադրուժ Հագարացուն։ Բայց այս խալն ուղղել այլեւս անկարելի էր. Մնում էր նրան մխիթարուել այն միակ մտածողութեամբ թէ՝ իւր եղբայրները մահից եւ կապանքից ազատելու համար գործեց այդ թուլութիւնը։

Եւ որովհետեւ նա հաստատ գիտէր որ Բեշիրը չէր խնայիլ իւր հարազատներին, եթէ նա ջարդէր Հագարացւոց բանակը, ուստի այդ մտածութիւնը մեղմեց նրա վիշտը։

Այսուամենայնիւ նա ուխտեց առաւել տալ Հագարացւոց Ուրծաձորցիների վնասը եւ ազատել նոյնիսկ կաթողիկոսարանը, եթէ Աստուած յաջողէր իրան հանել իւր եղբայրները բանտից։

Բագարանի միջնաբերդում նստած խօսակցում էին կաթողիկոսն ու Աշոտ բռնակալը։

(Շար.)

Րաֆֆի Լսարանին տարեդարձը

Անցեալ շաբաթ գիշեր հին եւ նոր սերունդէն բազմութիւն մը շրջապատած էր Փարիզի Նրբա- Միութեան սրահին ծաղկազարդ սեղանները։

Նախագահը ընկեր Վ. Փափազեա՞ն էր թէ Օր. Հ. Գազազեանը կամ ընկեր Ս. Տէր Թովմասեանը, հազիւ թէ կարելի էր զանազանել։ Պէտք ալ չկար երբոր այս երեք սերունդի ներկայացուցիչները այնքան համերաշխ եւ սիրալիր համաձայնութեամբ մը փոխն ի փոխ խօսք կ'առնէին կամ կուտային։

Այս ժամերմիկ հաւաքոյթը ջերմացած էր ներկայութեամբը արդէն իսկ միջազգային համբաւի տիրացած երիտասարդ դրագէտին, Ուիլեմ Սարոյեանի, որ իր խանդավառ եւ համեստ բնաւորութեամբ անմիջապէս մտերմացաւ միջավայրին հետ։

Ու սկսաւ խօսողներու շարքը, Օր. Գազազեանի զեկուցումով, որ պարզեց Լսարանին երկու տարուան գործունէութիւնը։

— « Ինչպէս ամէն ձեռնարկ «Րաֆֆին» եւս սկսաւ խարխափումներով։ Առաջին տարին գետին շօշափելու եւ հող պատրաստելու շրջանն էր։ Հակառակ Փարիզի դժնդակ պայմաններուն, մեր խմբակը յաջողեցաւ առաջին օրերէն իսկ իր շուրջ համախմբել ոչ միայն հայրենասէր երկսեռ երիտասարդութեան հոյլ մը, այլ եւ ազգային ամէն լաւ ձեռնարկ քաջալերելու պատրաստակամ հայրենակիցներու խումբ մը։

Սրտապնդուած առաջին տարուան յաջողութենէն, որուն մէջ իրենց մեծագոյն բաժինն ունեցան անշուշտ այն դասախօսները, որոնք սիրայօժար տրամադրուեցան մեզի, դասախօսականներ եւ առաջնորդեցին, երկրորդ տարին գործին փարեցանք աւելի եռանդով։

Ուրախ ենք յայտնելու թէ մեր ջանքերը զուր չանցան եւ վերջացող տարուան ընթացքին մեր պարբերական դասախօսութիւնները եղան աւելի կանոնաւոր եւ մեր ունկնդիրները՝ աւելի բազմամարդ։

Մեր սերունդը, որ հասակ նետեց օտար աստղերու տակ, չանցաւ հայրենիքը եւ առաւ օտար կրթութիւն։ Բոլորն ալ յուսահատական ճիչեր կ'արձակեն եւ կը կարծեն թէ նոր սերունդը բոլորովին պիտի այլասերի։ «Րաֆֆին» այս յուսահատութեան անապատին մէջ ովասիս մըն է սփոփարար։

1938 — 39 տարեշրջանին Լսարանը ունեցաւ 13 դասախօսութիւններ, գրական, պատմական, քաղաքական նիւթերու շուրջ եւ որոնք իրենց արձագանգը գտան «Յառաջ»ին մէջ, կանոնաւորաբար »։

Այս առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց դասախօսներուն, որոնք սիրայօժար ընծայած էին իրենց աջակցութիւնը։

Տեղեկագրին ընթերցումէն վերջ, հերթաբար խօսք առնուեցաւ ընկեր Վ. Փափազեանի, Ս. Տէր Թովմասեանի, Ա. Խատիսեանի, Շ. Միսաքեանի, Հ. Քէօսէեանի, Կ. Սասունիի, Հրաչ Զարդարեանի, Լ. Զօրմիեանի, Ցովէկ Նշխազարեանի եւ Արմիկ Զամալեանի։ Իւրաքանչիւրը իրեն յատուկ պերճախօսութեամբ եւ խանդավառութեամբ ուզեց նոր եռանդ ներշնչել այս խումբ մը հաւատաւոր տղոց։

Բանախօսութիւններու անակնկալն ալ պահուած էր Ուիլեամ Սարոյեանին, որուն անուշ հայերէնը Բաղէշի թէ Մուշի խորերէն, այնքան տաք տպաւորութիւն կը գործէր։

— « Քիչ առաջ յիշեցին հոս Ֆրանց Վէրֆէլի մէկ խօսքը, «Անկարելիութիւն մըն է հայ ըլլալը»։ Կարծեմ աւելի ճիշդ է ըսել «Անկարելի է հայ չըլլալ»։ Կ'ուզէի գիտնալ թէ ի՞նչ է մեր երիտասարդութեան ուղածը, եթէ պիտի շարունակենք մեր պատմութիւնը, յիշողութիւններով չըլլար ան. պատմութիւն մը կարելի է շարունակել գործելով միայն »։

Ինչ խօսուն օրինակ նոր սերունդին համար։ Սարոյեան ուրիշներուն նման ինքզինքը փառք մը չի նկատեր իր պատկանած ժողովուրդին, այլ իրեն համար փառք մը կը սեպէ հայ ժողովուրդին պատկանիլը։ Արտասանութիւններ Օր. Օսմանեանէ եւ Ա. Զահրէճեանէ, խմբերգ կամ մեներգ Օր. Քնեազեանէ, Գ. Գ. Սրուանձտեանցէ, Վ. Մանուկեանէ եւ Գ. Գետիկեանէ, բոլորն ալ յուզումով եւ հարազատութեամբ արտայայտուած եկան անգամ մը եւս համոզել մեզ թէ անփոխարինելի գանձ մըն է մեր ժողովրդական երգը եւ անմահ՝ անոր հաւատարիմ պահակը, ժողովուրդը, ինչպէս երախտագիտութեան արժանի՝ անմոռանալի Վարդապետը։

« Կուժն առայ» քանիցս կրկնուեցաւ երիտասարդ գրագէտին խնդրանքով, իսկ Զարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստանին» արտասանուած Ռաֆայէլ Զարդարեանի կողմէ, յոյսի նոր կայծեր պլպլացուց բոլորին հոգիներուն մէջ։

Ի՞նչպէս կարելի էր տապալել Սասունը. ի՞նչպէս կարելի էր ջնջել այս ժողովուրդը, քաղաքակիրթ մարդոց պատմութենէն։

Ա. Ա.

Կ. Խաչի տասնամեակը Անիէռի մէջ

ԱՆԻԷՌ — Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա-Քոլոմպի մասնաճիւղը իր տասնամեակի առթիւ պարահանդէս մը սարքած էր ընկերվարականներու սրահին մէջ, յուլիս 1ին, մինչեւ լոյս։ Վարչութեան անդամներէն Գ. Ա. Աւետիսեան հանդէսը բանալով, բացատրեց Կ. Խաչի դերը։ Յետոյ բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը, Տօքթ. Փափազեան որ նկարագրեց Կ. Խաչի դերը արտասահմանի մէջ եւ կոչ ըրաւ մտնել այս ազգանուէր կազմակերպութեան մէջ։ «Կապոյտ Խաչը ունի բազմապիսի պարտականութիւններ, — աղքատ, հիւանդ, չքաւոր, մանուկներու օդափոխութիւն, եւ մանաւանդ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան հոգեր։ Տանք մեր լումաները Կ. Խաչին, թեթեւցնելով անոր ծանր բեռը, մինչեւ որ մեր հայրենիքի դուռները բացուին եւ իրականանայ մեր բոլորին բաղձանքը, — ազատ եւ անկախ Հայաստան »։

Գեղարուեստական բաժինը անցաւ շատ յաջող։ Ներկայացուեցաւ «Երկու անվարտիքներ», շնորհիւ Զարեհ Ղարիպեանի, «Յառաջ»ի աշխատակից Գ. Ա. Գետրոսեանի եւ յայտնի կատակերգակ Գ. Գալապանեանի, որոնք իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին։ Քաշանէն փոքրիկն Ակլեկեանի հայերէն արտասանութիւնը ծափերու արժանացաւ։ Արտասանեցին նաեւ Գ. Զ. Ղարիպեան, Ա. Գետրոսեան եւ Գ. Գալապանեան, բարձրացնելով հանդիսականներու տրամադրութիւնը, գեղարուեստական բաժինէն վերջ շիշ մը գինի աճուրդի դրուելով 20 ֆրանքով սկսաւ Գ. Արամ Աւետիսեան եւ կէս ժամուան մէջ բարձրացաւ 300 ֆրանք։ Շահեցան Տէր եւ Տիկին Ակլաեան, նուիրելով 50 ֆրանք եւս։ Գ. Գալապանեան բարոյական աջակցութենէն զատ՝ նիւթապէս ալ օգնեց, լայնօրէն մասնակցելով աճուրդին։

Կէս գիշերէն վերջ սկսաւ կեր ու խում։ Հայկական երգը կը թնդացնէր սրահը, մինչեւ առաւօտեան ժամը 5, Կ. Խաչի ժրաջան անդամուհիները կը սպասարկէին ուրախութեամբ, հակառակ իրենց յոգնութեան։ Կ'իմանանք թէ կլոր գումար մը գոյացած է, հակառակ շատերու չգալուն եւ բացակայութեան։

Արտէն

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կապոյտ Խաչի տասնամեակը

ՄԱՐՍԷՅԼ — Սէն Լուէն վերջ Սէն Ժէրոմ եւս տօնեց Կապոյտ Խաչի տասնամեակը յուլիս 2ի կիրակին, Շամփէթրի ընդարձակ պարտէզին մէջ։

Ներկայ պայմաններուն մէջ բաւական դժուար է հանդէս կազմակերպել, մանաւանդ պարահանդէս, որուն գեղարուեստական բաժինի պատրաստութենէն զատ, պէտք է ճարել աթոռներ, սեղաններ եւ նոյնիսկ պէտք է բեմ շինել։

Այս բոլ պատճառով տասնըհինգ օրէ գործի էր լծուած Սէն-Ժէրոմի մասնաճիւղը։

Մասնաճիւղի վարիչ անդամներէն Տիկիններ Աննա Շալճեան, Աղաւնի Զօրպաճեան եւ Լուսնթագ Գանտիկեան ստանձներ էին տոմսակ ցրուելու դժուարին գործը։

Մեր ժրաջան տիկինները ամբողջ շաբաթ մը շրջելով Սէն Ժէրոմ, Նօթր-Տամ, Սարթան, Լէ զ'Օլիվ եւ Գօմոն, արդէն սպառեր էին 210 տոմսակ հինգ ֆրանքնոց։

Միւս կողմէ Խաչուհիներու ամուսինները եւ Կ. Խաչի օժանդակ երիտասարդներ, կիրակի առտու կանուխէն սկսեր էին եռանդուն աշխատանքի — բեմ շինել, աթոռներ եւ սեղաններ տեղաւորել։

Կանուխէն եկած ընտանիքներ արդէն տեղ գրաւած էին ծառերու հովանիին տակ։ Անդին մայր մը իր մանկիկին համար օրօրոց կը լարէր ծառէ ծառ, աւելին քանի մը այրեր քաղաքականութեան վրայ կը խօսէին, — «Պատերա՞զմ թէ խաղաղութիւն», իսկ քիչ մը հեռու ծառի մը տակ տան տիկիններ կէս օրուան ճաշի համար սեղան կը պատրաստէին։

Կէս օրէն վերջ ժամը 3ին հայրենակիցներու բազմութեամբ լեցուած էր պարտէզը, մինչ նոր եկող հանդիսականները կը առնէին հաճելի կեանք եւ խանդավառութիւն։

Որոշեալ ժամուն բացումը տեղի ունեցաւ «Մեր հայրենիքով» զոր երգեց ժողովուրդը, իսկ Գ. Ակոբով կը մասնակցէր թառով։

Տիկին Քիւրքիթճեանի բացման խօսքէն վերջ, նոյն տարի սանուհիներէն Օր. Զապէլ Քիթապճեան արտասանեց Ս. Թոփալեանի «Կապոյտ հայրենասիրական բանաստեղծութիւնը։

Գ. Ակոբոֆ թառով նուագեց Ղարաբաղի Մակէջներու երգը։ «Արեւելցի հօր մը եւրոպականացած զաւակը» հաճելի ֆանթէզիէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Գ. Փայլակ Սանասար, որ ամփոփ գիծերով պատկերացուց հայ ազգին կրած տառապանքները, հայ կնոջ դերը մեր պատմութեան մէջ ու պատմական օրինակներով ցոյց տուաւ թէ լաւն ու ազնիւը չեն կրնար պաշտպանել ազգի մը ազատութիւնը։

«Պէտք է երգենք ու պարենք, հոգ չէ թէ անօթի ու մերկ. պէտք է պարենք հեգնելու համար քաղաքակրթութիւնը, պէտք է երգենք, մինչեւ որ քաղաքակրթութիւնը դադրի մեզ հալածելէ »։

Բանախօսը իր խօսքը վերջացնելէ առաջ կոչ ըրաւ հայ կնոջ բոլորուիլ Կապոյտ Խաչին շուրջ եւ զայն բարձրացնելով հասցնել պետութիւն ունեցող Կարմիր Խաչերու մակարդակին, որուն շատ պէտք ունի արտասահմանեան ցրուած հայութիւնը։

Այս յիշատակելի տօնակատարութեան գեղարուեստական բաժինը վերջ գտաւ քրքջալից զաւեշտով մը «Տարին մէկ տուտ», որուն իրենց սիրայօժար մասնակցութիւն բերած էին Տիկին Ակոբով, եւ դերասան Ց. Ղազարեան։ Ժամը վեցէն վերջ սկսան եւրոպական պարերը, տեւելով մինչեւ ութ։ Ցեղին վրայ կազմակերպուեցաւ նաեւ վիճակախաղ մը, առարկաները՝ նուիրուած Խաչուհիներու կողմէ։ Կէս ժամուան մէջ սպառեցան երկու հարիւր տոմսեր։

Ուշ ատեն ցրուեցաւ ժողովուրդը եւ երբ կը մեկնէին, Շրջ. վարչութեան անդամուհիները, տիկիններ Սէրէնկիւլեան, Փանոսեան, Ցաթըկեան եւ Տիկին Փայլակ Սանասար կը պատմէին — Այս օրուան մեր հանդէսը իր բարոյական արժէքէն զատ մեզի բերաւ 970 ֆրանքի զուտ շահ։

Անշուշտ աւելին կ'ունենայինք, եթէ խաչաձեւուած չըլլար նոյն թաղին մէջ։

Մ. Նուրհան

Ռուս Մշակոյթի օրը

Մատուռական ամենալաւ բազմութեամբ լեցուած թատրոնին մէջ ռուս տարագիրները տօնեցին իրենց Մշակոյթի Օրը։ Այս տարի տօնը կը զուգադիպէր ռուս յայտնի երաժշտագէտ Մուսորգսկիի ծննդեան 100ամեակին։ Այդ առթիւ դրուած էր հռչակաւոր ռուս գրող Գոգոլի «Ամուսնութիւնը», որ Մուսորգսկին երաժշտական կամ ձայնական խօսակցութեան առաջին գործողութիւնը միայն կրցած է լրացնել։ Երիտասարդ երաժշտագէտ Ձերիպնին աւարտած է զայն երաժշտականացնելով երկրորդ գործողութիւնը, ճիշդ նոյն ոճով ու կառուցուածքով։

Հայ առկաւաթիւ ունկնդիրները մասնաւորապէս կ'ուզէին լսել Տիկին Ա. Արզումեանը, որ կը մասնակցէր այդ Օփերային։

Տիկինը մինչեւ այժմ ծանօթ էր դասական կամ դրամաթիկ դերերու մէջ, իր խաղով եւ ձայնով, եւ այս երգիծական օփերային մէջ ալ իր ստանձնած պատասխանատու դերով փայլուն յաջողութիւն ունեցաւ, ինչպէս եւ ամբողջ խումբը հիացում պատճառելով խուռն բազմութեան։

Տիկին Ա. Արզումեանի հրաւիրուիլը այսպէս հանդէսի մը եւ մասնակցութիւնը երաժշտական երկի մը, որուն համար Ռուսներու մէջ երգչուհիներ չէին պակսեր, ցոյց կուտայ, թէ ան առանձնապէս գնահատուած է օտար երաժշտասէր հասարակութենէն։

Կ.Մ.

Րաֆֆիկի նուագահանդէսը

Մեր փոքրիկ տաղանդաւոր դաշնակահարը, Րաֆֆի Գետրոսեան կը շարունակէ կատարել նորանոր նուաճումներ։ Վերջերս բեմով շատ հետաքրքրուած է Փարիզի անգլիական դպրոցի տեսուչ M. Harvey։ Անոր ջանքերով յուլիս 5ին տեղի ունեցաւ Րաֆֆիի նուագահանդէսը Անգլիացիներու եւ Ամերիկացիներու նեղ շրջանակի մը մէջ։ Այս առթիւ Տիկին Ժաք Մարիս սիրով տրամադրած էր իր գեղեցիկ բնակարանը։

Ունկնդիրները զարմացած կը դիտէին փոքրիկ արուեստագէտին նուագը։ Յայտագրի մէջ էին՝ Շօփէն, Կլեւկլրամս, Պրամս, Ֆորէ եւ Լիստ։ Ջերմ ընդունելութիւն գտան յատկապէս Շօփէնի Scherzo No. 2, Polonaiseը եւ Լիստի Mephisto-Valseը։ Այս վերջին կտորը, որու մէջ Րաֆֆի յայտնաբերեց արտակարգ ոյժ եւ ըմբռնում, արժանացաւ հանդիսականներու բուռն ծափերուն։ Հիւրերու խնդրանքի վրայ, Րաֆֆի ստիպուեցաւ նուագել նաեւ յայտագրէն դուրս Շօփէնի հանրածանօթ Balladeը արտակարգ յաջողութեամբ։

Գ. Հարվի, քանի մը խօսքով պարզեց Րաֆֆիի աշխատանքները, յոյս յայտնելով որ անհրաժեշտ օժանդակութիւնը պիտի ընծայուի շարունակելու իր կատարելագործումը եւ նուագահանդէսը կազմակերպելու նոյն իսկ Ամերիկայի մէջ։

Հանդէսին ներկայ էր նաեւ Րաֆֆիին փրոֆէսօրը՝ Գ. Թիպէրժ, տնօրէն երաժշտական դպրոցի։

Հանդէսը վերջացաւ բարձր տրամադրութեամբ։ Հիւրերուն իր շնորհակալական խօսքը ուղղեց դաշնակահարին հայրը, դաշնակի ուսուցիչ Գ. Գետրոսեան։

Ս. Ա.

ԲԱՐԵԿԱՄԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Յուլիս 7ին Ուաշինկթընի մէջ յանկարծամահ եղաւ ամերիկեան ծովային նախարար Քլոտ Սուանսըն, 73 տարեկան։ Մահուան գոյժը մամուլին հաղորդեց Նախագահ Րուզվէլթ։

Գ. Սուանսըն ամերիկեան քաղաքական կեանքի ղեկավար դէմքերէն մին էր։ Եղած է Վիրճինիայի նահանգապետ, երկար տարիներ Մ. Նահանգներու ծերակուտական եւ յետոյ նախարար Րուզվէլթի դահլիճին անդամ։ Ջերմ ջատագով էր նաւային սպառազինութեանց ընդարձակման։ Կը պատկանէր ռամկավար կուսակցութեան։ Եղած է բարեկամ հայ ժողովուրդին եւ իր գործակցութիւնը բերած Հայաստանի անկախութեան ամերիկեան կոմիտէի աշխատանքներուն։ Ազդու դեր կատարած է, Քուլիճի նախագահութեան օրով, Լոզանի դաշնագրին վաւերացման դէմ մղուած պայքարին մէջ, որ յաջողութեամբ պսակուեցաւ հանգուցեալ Վահան Գարտաշեանի եռանդուն ջանքերով։

ՍՏԱՑԱՆՔ

Les Illusions de Bertrand Bernaux. Par L. G. Guerdan (Լեւոն Կիւրտըճեան)։ Préface de René Benjamin, de l'Académie Goncourt. Editions de la Nouvelle Revue Critique, 12, Rue Chanoinesse, Paris. 21 francs:

Գերմանիա եւ Հոլանտա

Գերմանիոյ անտեսութեան նախարար Տօքթ. Ֆունք Լա Հէյ հասաւ իր հետեւորդներով եւ պիտի մնայ երեք օր։ Ան պիտի բանակցի հոլանտական կառավարութեան հետ՝ առեւտրական փոխանակութեանց մասին։

1930էն ի վեր երկու երկիրներու միջեւ առեւտուրը զգալապէս նուազած է։ 1930ին Գերմանիա գնած էր 46,666,000 սթերլինի ապրանք, 1938ին այս թիւը իջած է 16,416,000 սթերլինի։ Իսկ 1930ին Հոլանտա գնած էր Գերմանիայէն հարիւր միլիոն սթերլինի ճարտարարուեստական ապրանք, մինչ 1938ին իր գնումներու գումարը եղած է միայն 37,333,000 սթերլին։

Այս նուազումին պատճառները երկու են. — առաջին՝ Գերմանիա իր ուշադրութիւնը առաւելաբար դարձուցած է դէպի հարաւ-արեւելեան Եւրոպա, երկրորդ՝ Հոլանտայի հրեաները նախընտրած են Ֆրանսայի ու Անգլիոյ հետ առեւտուր ընել, լքելով Գերմանիան։

Այժմ, Տօքթ. Ֆունքի այցելութեամբ, Գերմանիա փորձ կը կատարէ վերահաստատելու նախկին առեւտրական յարաբերութիւններու չափը։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ կը շինեն այժմ, Պիսքարոս — Նիւ Եորք օդային ուղղակի հաղորդակցութեան համար, մեծ ջրօդանաւ մը, որ պիտի կշռէ 70 թոն եւ պիտի կրնայ տանիլ 40 ճամբորդ ու 3 թոն բեռ։ Այս օդանաւին երկայնութիւնը պիտի ըլլայ 143 ոտք, լայնութիւնը 33 ոտք, թեւերու լայնութիւնը՝ 190 ոտք։ Պիտի ունենայ 2 օդաչու, երկու ուղեցոյց, մէկ անթելի պաշտօնեայ, 2 մեքենագէտ եւ մէկ ծառայ։ Պիսքարոս — Նիւ Եորք հեռաւորութիւնը պիտի կտրէ 16 ժամէն։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը, Եթովպիոյ նուաճումէն ետք, 5000 սթերլինի մրցանակ յատկացուցած էր «Կայսերական քայլերգ»ի մը համար։ 19 երաժշտագէտներ մասնակցեցան մրցումին, բայց քննիչ Յանձնախումբը մերժեց բոլորին ալ հեղինակութիւնները։ Կառավարութիւնը մրցանակի դրամը յատկացուց կարօտ երաժշտագէտներու եւ արուեստագէտներու ընկերակցութեան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ը.

Ժողովուրդը Քոնվանսիոնի վրայ բաց պատուհան մը ունէր, և երբ այդ պատուհանով ալ չէր բաւականանար, կը բանար դուները եւ փողոցէն կը մտնէր ժողովին մէջ։ Ամբոխին այդ արշաւանքները այս ժողովին պատմութեան ամենազարմանալի երեւոյթներէն մէկը կը կազմէ։ Այս խուժումները սովորաբար բարեկամական բնաւորութիւն ունէին, փողոցը կ'եղբայրանար ատենասրահի հետ, բայց այս բարեկամութիւնը այնպիսի ժողովուրդի մը, որ գեղեցիկ օր մը երեք ժամուան մէջ տիրացած էր Էնվալիտի բոլոր թնդանօթներուն եւ քառասուն հազար հրացաններուն, չէր կրնար անհաւոր չըլլալ։ Ամէն րոպէին թափօր մը կ'ընդհատէր նիստը, պատգամաւորութիւններ էին անոնք, որոնք կը մտնէին վանդակապատէն, խնդիրներ էին անոնք, ուղերձներ, նուէրներ։ Սէնթ-Անթուան արուարձանի պատուաւոր տէգը, կանանց ձեռքերու վրայ բարձրացած կը մտնէր Քոնվանսիոնը։ Անգլիացիները կը նուիրէին քսան հազար կօշիկներ՝ պատսպարելու մեր զինուորներուն բոկոտները։ «Օբինիօնի ծխատէր քահանան եւ Տրոմի վաշտի հրամանատարը՝ քաղաքացի Արնու, կ'ըսէր Մօնիթէօրը, հրաման կը սպասեն դէպի սահմանագլուխ յառաջանալու համար, խնդրելով միանգամայն իր ծուխը իրեն վերապահելու»։ Մասնաժողովներու պատգամաւորները կը մտնէին եւ պատգարակներու վրայ դրած կը բերէին արծաթէ պնակներ, սկիհակներ, բաժակներ, տապակներ, ոսկիէ, արծաթեայ ոսկեզօծ կաթսաներ։ Եւ այս բոլորը կը նուիրէր հայրենիքին այդ ցնցոտիներ հագած ամբոխը եւ իբրեւ վարձատրութիւն կը խնդրէր որ միայն թոյլ տային Քոնվանսիոնի առջեւ Քարմանիոլը պարել։ Շէնիէ, Նոյբոն եւ Վալիէր կուգային այնտեղ երգելու երգեր ի պատիւ Լեռան։ Մօն Պլանի մասնաժողովը նուէր կը բերէր Լըբէլլէթիէի կիսանդրին, իսկ կին մը կարմիր գդակ կը դնէր նախագահի գլխուն, որ իր կարգին կը համբուրէր զայն։ «Մայլի մասնաճիւղին տիկին քաղաքացիները» ծաղիկներ կը թափէին «Օրէնսդիրներու գլխուն»։ «Հայրենիքի աշակերտները», երաժշտութիւնը առաջ ձգած կուգային շնորհակալութիւն յայտնել Քոնվանսիոնին, որ «պատրաստած էր դարու երջանկութիւնը»։ «Ֆրանսական պահակազօրքի մասնաճիւղի» կիները վարդեր կը նուիրէին, իսկ «Ելիսեան-Դաշտերու մասնաճիւղի» կիները կաղնի պսակ կ'ընծայէին։ Թամպլի մասնաժողովի կիները կուգային վանդակապատին առջեւ եւ կ'երդնուին, որ կ'ամուսնանան ճշմարիտ հանրապետականներու հետ միայն։ Մոլիէրի մասնաճիւղը կը ներկայացնէր Ֆրանքլինի մետալ մը, որ Քոնվանսիոնի վճռով կը կախէին Ազատութեան արձանի պսակէն։ Ընկեցիկ մանուկները, որոնք յայտարարուած էին Հանրապետութեան Մանուկներ, հագած ազգային համազգեստ զինուորական քայլերով կ'անցնէին Քոնվանսիոնի առջեւէն։ Իննսուն-երկու մասնաճիւղի մատաղ օրիորդները, հագած սպիտակ երկայն շրջազգեստ, կը ներկայանային եւ միւս օրը Մօնիթէօռ կը տպէր հետեւեալ տողերը. «Նախագահը ծաղկեփունջ կ'ընդունի մատաղ գեղեցկուհիի մը ձեռքէն»։ Ճառախօսները կ'ողջունէին ամբոխը, իսկ երբեմն ալ կը շոյէին զայն, բազմութեան հասցէին ուղղելով այսպիսի խօսքեր. «անսխալ ես դուն, անպարտ ես դուն»։ Ժողովուրդը մանուկի մը յատկութիւնը ունի։ Ան կը սիրէ այսպիսի անուշ խօսքեր։ Երբեմն ամբոխը կը ճեղքէր կ'անցնէր Քոնվանսիոնի մէջէն, այնտեղ կը մտնէր կատղած, բայց դուրս կուգար մեղմացած, ինչպէս Ռոնը, որ կը ճեղքէ կ'անցնի Լէման լիճը եւ որ մտած ատեն պղտոր է, բայց դուրս եկած ատեն երկնագոյն յստակ։

Բայց ամէն անգամ այսպէս հանդարտ չէր անցներ եւ Անրիօ կը հրամայէր Թուիլըրիի դրան առջեւ բերել կրակարաններ գնդակները շէկցնելու համար։

Թ.

Քոնվանսիոնը միեւնոյն ժամանակ ժողովուրդը դուրս կը հանէր յեղափոխութենէն եւ քաղաքակրթիչ դեր կը կատարէր։ Հնոց էր այն, բայց նաեւ դարբնոց։ Այն հնձանին մէջ, ուր եռ կուգար տէրրօրը, կը խմորուէր յառաջդիմութիւնը։ Մառախուղներու այս քաոսին, ամպերու այս խառնաշփոթ փախուստին մէջէն դուրս կուգային լոյսի անհուն ճառագայթներ՝ զուգահեռական յաւիտենական օրէնքներուն, ճառագայթներ, որոնք կանգնած են հորիզոնին վրայ եւ միշտ ու յաւիտեան լուսաւոր եւ տեսանելի են ժողովուրդներու երկինքին վրայ։ Արդարութիւնն է այդ, ներողամտութիւնն է, բարութիւնն է, ճշմարտութիւնն է, սէրն է։ Քոնվանսիոնը կը հրատարակէր սա վեհ ճշմարտութիւնը. «Քաղաքացիի մը ազատութիւնը կը վերջանայ այնտեղ, ուր կը սկսի ուրիշ քաղաքացիի մը ազատութիւնը», ճշմարտութիւն մը, որ երկու տողի մէջ կ'ամփոփէ այն, ինչ որ կը կազմէ մարդկային ընկերվարութեան ամբողջ օրէնքը։ Քոնվանսիոնը կը հրատարակէր սրբազան հանդուրժողականութիւն, կը հրատարակէր սրբազան անկարողութիւնը յանձին կոյրին կամ խուլին ու մունջին, զորս կ'ընդունէր պետութեան որդեգիր, կը հրատարակէր սրբազան մայրութիւնը յանձին մայրաղջկան, զոր կը մխիթարէր եւ կը վերականգնէր, կը հրատարակէր սրբազան մանկութիւնը յանձին որբիկին, զոր հայրենիքի որդեգիր կը դարձնէր, կը հրատարակէր սրբազան անմեղութիւնը յանձին անպարտ ճանչցուած ամբաստանեալին, որուն վնասահատոյց կ'ըլլար։ Քոնվանսիոնը կը դատապարտէր գերեվաճառութիւնը եւ կը ջնջէր ստրկութիւնը։ Ան կը հրատարակէր քաղաքացիական համերաշխութիւնը, կը վճռէր ձրի կրթութիւնը, կը կազմակերպէր ազգային դաստիարակութիւնը, հիմնելով Նորմալ դպրոցը Փարիզի մէջ, կեդրոնական ուսումնարանը գաւառական կեդրոնի մէջ եւ նախնական կրթարանը համայնքին մէջ, կը ստեղծէր քոնսէրվաթորիաներ եւ թանգարաններ, կը վճռէր օրէնքներու միութիւնը, չափերու եւ կշիռքներու միութիւնը, հաշիւի միութիւնը տասնորդական դրութեամբ։

(Շար.)

միշտ միասին եղան։ Թրքական հանրապետութիւնը եւ խորհրդային հանրապետութիւնը ծնան միեւնոյնատեն, երկու յեղափոխութեանց ստաժանելի պայմաններուն մէջ»։

Խօսելով պալքանեան միութեան մասին, նախարարը շեշտեց թէ դաշինքը պիտի շարունակէ միեւնոյն ուժով ծառայել խաղաղութեան, ինչպէս հաստատեցին վերջին տեսակցութիւնները։ Իսկ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մասին ըրաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը․

— «Խաղաղութեան ճակատին յարելով, մենք ուրիշ նպատակ չունէինք եթէ ոչ ամրապնդել խաղաղութիւնը, ուստի վճռեցինք շարունակել մեր բնական յարաբերութիւնները բոլոր պետութեանց հետ, մէջն ըլլալով Գերմանիան եւ Իտալիան։ Մենք կ'ուզենք որ մեր բոլոր փոխանակութիւնները, մէջն ըլլալով մշակութային կապակցութիւնները եւ բարեկամական յարաբերութիւնները, շարունակուին ինչպէս անցեալին մէջ։ Սակայն անհրաժեշտ է որ, որպէսզի բնականոն եւ բարեկամական յարաբերութիւնները պահուին, նոյն բաղձանքը գոյութիւն ունենայ երկու կողմէն ալ, բան մը որուն նուիրած ենք մեր բովանդակ ուշադրութիւնը։ Իտալիոյ հետ մեր փոխանակութիւնները կը շարունակուին ինչպէս առաջ։ Գալով Գերմանիոյ, որոշ վարանում նշմարուեցաւ առաջին օրերը, բայց յետոյ փարատեցաւ։ Այսօր, բաց ի մէկ կէտէ, ոչ մէկ տրտունջ կը բաժնէ մեզ եւ կը յուսանք թէ այդ կէտը նպաստաւոր կարգադրութեան մը պիտի յանգի մօտաւոր ապագային։ Մեր քաղաքականութիւնը կը մնայ նոյնը,— խաղաղութիւն Թուրքիոյ համար, խաղաղութիւն բոլորին համար»։

Արհեստակցական միութիւնը նո·էն ձախ դիցաւ

Միջազգային Արհեստակցական Դաշնակցութեան համագումարը, շաբաթ օր Ցիւրիխի մէջ, 5ի դէմ 63 ձայնով մերժեց կարմիր սէնտիքաներուն միացման առաջարկը։

Մասնաւոր յանձնաժողովը 1ի դէմ 12 ձայնով որոշած էր առաջարկել համագումարին որ հաստատէ անցեալ տարուան որոշումը։ (Այն ատեն 7ի դէմ 14 ձայնով որոշուած էր դադրեցնել որեւէ բանակցութիւն ռուսական սէնտիքաներուն հետ)։ Համագումարը քննելով այս խնդիրը, նախ մերժեց անգլիական բանաձեւ մը որ կը թելադրէր բանակցութիւնները շարունակել․ խորհրդային սէնտիքաներուն հետ։ Այս քուէարկութեան վրայ, անգլիական ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ կը համակերպի տրուած որոշման, համաձայն ժողովրդապետական սկզբունքին, բայց գիտել տուաւ թէ այդ որոշումը չի խափաներ ռուսական սէնտիքաներուն ապագայ միացումը։ Ետքոյ վերջնական քուէարկութիւն մը կատարուելով, 5ի դէմ 63 ձայնով վաւերացուեցաւ անցեալ տարուան որոշումը։ Այդ հինգ ձայները կը պատկանէին Մեքսիքայի, իսկ ձեռնպահ մնացին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները։ Պ. Լէոն Ժուհօ ճառ մը խօսեցաւ այս առթիւ, բայց անօգուտ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ցանց մը կազմելու ձեռնարկած են Գերմանիոյ անգլիական հիւպատոսականները եւ անցագրի գրասենեակները, կ'ըսէ Պերլինի պաշտօնական գործակալութիւնը, արտատպելով հեղինակաւոր թերթէ մը։ Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, Անգլիոյ տեղեկատու կազմակերպութիւններէն եւ պաշտպանութեան պաշտօնատունէն փորձառու անդամներ փոխադրուած են Գերմանիոյ անգլիական հիւպատոսարանները լրտեսութիւնը կազմակերպելու համար։ Միւս կողմէ թերթը կը գանգատի թէ Անգլիա կը վարէ ցանցեր եւ անբասիր Գերմանացիներ, իբրեւ հետեւանք իր տխրաւոր անվստահութեան եւ չափազանցեալ երկիւղին»։

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ յեղափոխականներու ահաբեկչական գործունէութեան առթիւ, Անգլիոյ ներքին նախարարը որոշեց անցագիր հաստատել Իրլանտայի եւ Անգլիոյ միջեւ։ Այսուհետեւ ո եւ է Իրլանտացի պիտի չկրնայ Անգլիա մտնել առանց անցագրի։— Ապահովութեան տեսչութիւնը ձեռք անցուց գաղտնի հրահանգ մը որ կը պարզէր իրլանտացի յեղափոխականներուն գործունէութիւնը։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Այս թուղթը տեղեկութիւններ կը պարունակէ մինչեւ հիմա կատարուած ահաբեկումներու մասին եւ կը հերքէ այն տեղեկութիւնը թէ դրամ կը ստանան Գերմանիայէն։ Ուրիշ կարեւոր թուղթեր ալ բռնուած են։

ԱԼԲԱՆԻՈՅ թագաւորն ու թագուհին Ռումանիայէն Վարշաւա հասան իրենց 24 հետեւորդներուն հետ, մասնաւոր կառախումբով մը զոր իրենց տրամադրութեան տակ դրած էր Կարոլ թագաւորը։ Լեհեւռումանական սահմանագլուխէն իրենց կ'ընկերանար Լեհաստանի արտաքին նախարարութեան պաշտօնատարներէն մէկը, իսկ Վարշաւայի կայարանին մէջ կը սպասէր ուրիշ պաշտօնատար մը։ Արքայական հիւրերը քանի մը օր մնալէ վերջ պիտի գան Ֆրանսա, հաւանաբար ծովու ճամբով, որպէսզի Գերմանիա չհանդիպին, ինչպէս չուզեցին անցնիլ Իտալիայէն։ Մասնաւոր ոստիկաններ կը հսկեն թագաւորին վրայ։

ՄՈՆԿՈԼԻՈՅ ԵՒ ՄԱՆՋՈՒՐԻՈՅ սահմանագլուխին վրայ խորհրդային — մոնկոլեան զօրքը փախուստի մատնուած է, կ'ըսէ ճափոնական զեկոյց մը։ Ճափոնական օդանաւերը քանդած են կամուրջները եւ բազմաթիւ գերիներ բռնած։ Միեւնոյն ատեն կարուած է Ռուսերու նահանջի գիծը։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ հսկայ ջրօդանաւը, «Եանքի Քլիփըր», Նիւ Եորքէն Անգլիա հասաւ 27 ժամէն, 19 ուղեւորներով։ Կազմակերպիչները կը յուսան կանոնաւոր երթեւեկ հաստատել շատ չանցած։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարին այցելութեան առթիւ, սպանիական կառավարութիւնը առժամապէս դադրեցուց փախստականներու ներգաղթը։

ՄԱՏՐԻՏԻ զինուորական ատեանին դատախազը մահապատիժ պահանջեց ընկերվարական վարիչ եւ նախարար Պէսթէյրոյի համար, որ թէեւ գործնապէս միջամտած էր, պատերազմը դադրեցնելու համար, բայց դաւաճան կը համարուի։ Իսկ պաշտպան փաստաբանը պահանջեց անպարտ արձակել։ Վճիռը գաղտնի կը պահուի։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ վարչապետը Պերլինէն վերադարձած ատեն երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարարին եւ խնամակալ իշխանին հետ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ տանդիսաւորապէս տօնեցին Փոլթավայի ճակատամարտին 230րդ տարեդարձը։ Այս այն ճակատամարտն է ուր Մեծն Պետրոս ոչնչացուց շուէտական բանակը, որ առաջինը կը համարուէր այն ատեն։

ՊԻՏԱՐԱՔ

Ի գիտութիւն Շավիլի եւ շրջականերու բարեկամաց ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վաքղավարի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի անդամ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ։

Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյս նուիրատուներէն փարիզաբնակ Պ. Գարբիէլ Փափազեանի ննջեցելոց հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի։

Երգեցողութիւնը պիտի կատարուի Պ. Բաղտասարի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ տեղական կարող ուժերու։

Կոմիտէ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Աղէքսանդրիայէն Հմայեակ Անսեհեան կը փնտռէ իր եղբայրը Լեւոն Անսեհեանը գաւառներէն Յակոբ եւ Գէորգեան։ Կը կ բնաւ թէ իր եղբայրը կինը ծնած Գույումճեան, կը բնակի իր եղբայրը ամուսնացած Հրանտ Գույումճեանի հետ։ Իրենց հասցէն իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ Himayak Anseh ian, c/o Malkhassian & Cie. B.P 1567, Alexandrie. Egypte.

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Նկար. Վարչութեան տարեկան վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 16 ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Rue Bossuet։ Շահող թիւերը պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 370.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Metro TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
[illegible]	205 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՅՈՒԼԻՍ

MERCREDI 12 Juillet 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ – 15e Année No. 4090

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԹՆՃՈՒԿԸ

Սուրիոյ խնդիրը նորէն կը զբաղեցնէ կառավարութիւնը, իր թիւ. հետեւանք հանրապետութեան նախագահին եւ դահլիճին հրաժարման։ Նախարարական խորհուրդը երէկ այս հարցն ալ արձանագրած էր օրակարգին մէջ, ուրիշ սախլողական խնդիրներու կարգին ։

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, մարզպանը ձեռք առած է հովանաւորեալ երկրին իշխանութիւնը, լուծելով խորհրդարանը եւ տեղական կառավարութիւնը։ Նոր ընտրութիւնները յետաձգուած են անորոշ ժամանակի մը համար, իսկ վարչական գործերը պիտի վարէ մարզպանը ինք, աջակցութեամբ Տնօրէններու Խորհուրդի մը։ (Այսպէս կը կոչուի զանազան նախարարութիւններէ ընտրուած պաշտօնատարներու յանձնախումբը)։

Կը յիշուի թէ՝ հանրապետութեան նախագահին հրաժարումէն առաջ, մարզպանը ուրիշ հրամանագիր մը հրատարակած էր անցեալ շաբթու, երկրին վարչական բաժանման մասին։

Այդ հրամանագրին համաձայն, ինքնավար շրջաններու կը վերածուին Ալէվիներու երկիրը, Ճէպէլը Տրիւզը եւ Ճէզիրէն։ Երեք նահանգները ինքնավարութիւն պիտի վայելեն թէ վարչական, թէ ելմտական եւ թէ դատական տեսակէտով, թէեւ իբրեւ մէկ կազմուած սուրիական պետութեան։ Պետական դրօշը պիտի ըլլայ սուրիական, բայց պիտի կրնան գործածել նաեւ տեղական խորհրդանշան մը։ Իւրաքանչիւր նահանգ պիտի ունենայ իր շրջանային Խորհուրդը,— տեսակ մը խորհրդանարան։ Մասնաւորապէս ելմտական եւ դատական վերակազմութիւնը պիտի յանձնուի ֆրանսացի խորհրդականներու ձեռք։

Այս վերակազմութեան հետեւանքով էր որ հրաժարեցաւ հանրապետութեան նախագահը, երկար վարանումներէ վերջ։ Իսկ դահլիճը քաշքշուք մըն էր արդէն, պարզապէս ընթացիկ գործերը վարելու համար։ Ամիսներով կարելի չեղաւ նոր դահլիճ մը կազմել։ Ոչ մէկը կ՚ուզէր պատասխանատուութիւն ստանձնել, քանի որ խորհրդարանը մասնաւոր բանաձեւ մը քուէարկած էր, ամէն բանէ առաջ պահանջելով 1936ի դաշնագրին գործադրութիւնը։

Արդարեւ, ներկայ տագնապը ուղղակի հետեւանքն է նոյն դաշնագրին սաթիւ ծագած անհամաձայնութեանց։ Սուրիա կը պահանջէ վաւերացնել եւ գործադրել զայն, իսկ հոգատար իշխանութիւնը յարմար չի դատեր, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը ։

Դաշնագիրը, որ պիտի գործադրուէր երեք տարիէն (1940), կնքուած էր Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան օրով։ Երբ այդ կառավարութիւնը ինկաւ, կացութիւնը բոլորովին փոխուած էր։ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ցանկութիւնները վրդովիչ համեմատութիւններ ստացած էին, իբրեւ հետեւանք Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Մէմէլի եւ Ալպանիոյ գրաւման ։ Առանցքը հանդիսաւորապէս կազմուած եւ իր ախորժակները սրած էր։ Բացէ ի բաց կ՚արծարծուէր «կենսական տարածութեան» բանաձեւը։ Իտալիա մէջտեղ դրած էր նոր ազդանշան մը — Թունուզ, Սուէզ, Ճիպութի, առանց որոշապէս ձեւակերպելու իր պահանջները ։

Մէկ խօսքով, Միջերկրականի խնդիրն էր որ կը յուզուէր, զիկ-զակ ճամբաներով ։

Այս տագնապի ընթացքին, Մեծն Բրիտանիա որոշեց կարճ կապել Հրէական Հայրենիքի յայտարարութիւնը եւ մշակեց նոր ծրագիր մը, որով Պաղեստինը պիտի վերածուի ինքնավար պետութեան մը։

Բայց այսքանը բաւական չհամարուեցաւ, զօրացնելու համար արեւմտեան պետութեանց դիրքը՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ։ Հարկ էր նոր զինակիցներ շահիլ, — եւ Փարիզ ու Լոնտոն իրենց աչքերն ուղղեցին դէպ ի Թուրքիա, իբրեւ անմիջական սահմանակիցը Միջերկրականի եւ մանաւանդ դռնապանը Նեղուցներու ։

Այս առթիւ էր որ Անգարա, անմրցելի վարպետ, փութաց օգտուիլ առիթէն,— եւ առնել Սանճաքը։ Եւ յաջողեցաւ։ «Ի՞նչ նշանակութիւն ունի Սանճաքը», կ՚ըսէին Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ, ընդհանուր ապահովութեան պահանջին առջեւ ։

Այս անօրինակ զիջումը խոր վրդովում պատճառեց Սուրիոյ մէջ, ինչպէս կը յայտնեն թէ ազգ. խմբակցութեան, թէ անոր ձախ թեւին՝ Տօքթ. Շահպէնտէրի եւ թէ կառավարութեան բողոքագիրները։ Նոյնիսկ որոշուեցաւ «ազգ. սուգի օր» հռչակել յունիս 23ը (ֆրանքօ-թուրք դաշնագրին ստորագրութեան թուականը)։

Նուազ ուժգին չէր կառավարութեան բողոքը, որ դառնօրէն դիտել կուտար թէ Սանճաքին լքումով Սուրիան կը զրկուի տնտեսական եւ ռազմագիտական դիրքէ մը։ Մանաւանդ որ յանձնումը կատարուած է «հակառակ Ալեքսանտրէթի շրջանի ժողովուրդին մեծամասնութեան կամքին, ինչպէս եւ երկրին քանիցս յայտնած փափաքին»։

Սանճաքին լքումը եւ 1936ի դաշնագրին ձգձգումը անգամ մը եւս համոզեցին Սուրիան՝ թէ շատ պիտի ուշանայ անկախութեան հռչակումը։ Եւ ահաւասիկ ձեռնթափ կ՚ըլլան անոր վարիչները, հոգատար իշխանութեան վրայ ձգելով ամբողջ պատասխանատուութիւնը ։

Կիսապաշտօնական « Թան »ը երէկ շօշափելով այս խնդիրը, կ՚ազդարարէր թէ Ֆրանսա միայն Սուրիոյ բարիքին համար է որ նոր անօրինութիւններ կ՚ընէ, որպէսզի բարեկարգութիւնը վերահաստատուի, երկիրը զօրանայ եւ հասուննայ քաղաքականապէս ։

Կանխահաս է խօսիլ հետեւանքներու մասին, քանի որ հոգատար իշխանութիւնը դեռ նոր գործի ձեռնարկած է, համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ ՆՈՐԷՆ Կ՚ԱԶԴԱՐԱՐԷ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԵԹԷ ԲՌՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐՈՒԻ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, Պ. Չէյմպըրլէն զբաւոր յայտարարութիւն մը կարդաց, անգամ մը եւս ազդարարելով թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի յարգէ իր յանձնառութիւնները Լեհաստանի հանդէպ, եթէ բռնութիւն կատարուի Տանցիկի մէջ։ Ժողովարահը լեցուած էր խուռն բազմութեամբ։

Վարչապետը նախ պատմեց թէ կառավարութիւնը սերտ հաղորդակցութեան մէջ է ֆրանսական եւ լեհական կառավարութեանց հետ եւ պարզեց Տանցիկի հարցին ծալքերը ։

— « Ցեղային տեսակէտով, Տանցիկը գրեթէ ամբողջովին գերմանական քաղաք մըն է, բայց անոր բնակիչներուն բարգաւաճումը մեծ չափով կախում ունի լեհական առեւտուրէն։ Ներկայ կարգադրութիւնը թէեւ կրնայ բարեփոխուիլ, բայց հիմնովին անարդար եւ անտրամաբան չէ ։ Անոր գոյավիճակին պահպանումը երաշխաւորուած է նոյն ինքն Գերմանիոյ վարչապետին կողմէ, մինչեւ 1944, մարաջախտ Փիլցուտսքիի հետ կնքուած դաշնագրով մը։ Մինչեւ անցեալ մարտ Գերմանիա վերաքննութիւն մը յարմար տեսնելով հանդերձ, սախլողական չէր նկատեր խնդիրը։ Բայց մարտին, երբ գերմանական կառավարութիւնը իր բաղձանքները յայտնեց եւ ժամուըն ալ պայքար բացաւ, լեհական կառավարութիւնը հասկցաւ թէ կրնայ միակողմանի կարգադրութեան մը առջեւ գտնուիլ եւ այն ատեն պիտի ստիպուէր դիմադրել իր ամբողջ ուժով։ Ան աչքի առջեւ ունէր Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Մէմէլի դէպքերը։ Հետեւաբար մերժեց ընդունիլ գերմանական տեսակէտը եւ ինք թելադրութիւններ բրաւ, լուծելու համար Գերմանիոյ հետ կապուած խնդիրները։ Մարտ 23ին կարգ մը պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առնուեցան Լեհաստանի կողմէ, որ իր պատասխանը Պերլին ղրկեց մարտ 26ին։ Կը խնդրեմ ուշադրութեամբ արձանագրել այս թուականները, որովհետեւ Գերմանիոյ մէջ բուռն թէ անգլիական կառավարութեան երաշխաւորութիւնն էր որ քաջալերեց Լեհաստանը, այդ միջոցները ձեռք առնելու համար։ Արդ, որ եւ է երաշխաւորութիւն տրուած չէր մարտ 31էն առաջ, իսկ մարտ 26ին խօսք անգամ եղած չէր այդ մասին ։

Տանցիկի վերջին դէպքերը այն վախը ներշնչեցին թէ կը խորհուի խնդիրը կարգադրել միակողմանի գործողութեամբ, գաղտագողի մեթոտներով, կատարուած իրողութեան մը առջեւ դնելով Լեհաստանը եւ միւս պետութիւնները։ Այդ պարագային, Լեհաստանի ձեռք առնելիք միջոցները պիտի համարուէին նախայարձակում. եւ եթէ ան աջակցութիւն ստանար ուրիշ պետութիւններէ, այս վերջիններն ալ պիտի նկատուէին մեղսակից ։ Կը հետեւի թէ այս պարագային խնդիրը չէր կրնար տեղական համարուիլ, այլ շատ աւելի ծանրակշիռ խնդիրներ պիտի ծագէին, ազդելով Լեհաստանի անկախութեան եւ ազգային գոյութեան վրայ։ Ուստի մենք յանձն առինք մեր աջակցութիւնն ընծայել Լեհաստանի, այն պարագային երբ բացայայտ սպառնալիք մը ուղղուի իր անկախութեան դէմ եւ ինք կենսական նկատէ դիմադրել իր բոլոր ուժով։ Մենք հաստատապէս վճռած ենք կատարել այս յանձնառութիւնը »։

Պ. Չէյմպըրլէն այս յայտարարութենէն վերջը հարկ դատեց յիշեցնել թէ դուռները փակուած չեն խաղաղ կարգադրութեան մը համար ։

— « Կարելի է բաւուղման մը մասին խորհրդակցիլ, աւելի պայծառ մթնոլորտի մը մէջ։ Արդարեւ, գնդ. Պէք իր մայիս 5ի ճառին մէջ ըսաւ թէ կարելի է բանակցիլ, եթէ Գերմանիա տոգորուած է խաղաղասիրական տրամադրութիւններով։ Մինչ այս մինչ այն, կը յուսամ թէ բոլոր շահակիցները պիտի յայտարարեն եւ պիտի ապացուցանեն թէ թոյլ պիտի չտան որ Տանցիկի դէպքերը ծանր հակամարտութիւններ ստանան, սպառնալով Եւրոպայի խաղաղութեան »։

**** Պերլինի մէջ անտարբերութեամբ լսեցին Չէյմպըրլէնի ազդարարութիւնը, դիտել տալով թէ ան ոչինչ կը փոխէ կացութեան մէջ։ Այս առթիւ կը հերքուին այն զրոյցները թէ բանակցութիւններ կը կատարուին կամ պիտի կատարուին Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ ։*

«ԼԵՀԵՐԸ ՊԷՏՔ Է ԿՈՐՍՈՒԻՆ ԵՐԹԱՆ ՏԱՆՑԻԿԷՆ»

Տանցիկի մէջ նացի շրջանապետը, Ֆորսթէր ուժգին ճառ մը խօսեցաւ եւ յայտարարեց, թէ «մենք պիտի վերադառնանք Գերմանիոյ ծոցը»։ Ժողովուրդը կ՚աղաղակէր — «Լեհերը պէտք է կորսուին երթան այստեղէն»։ Երբ Ֆորսթէր «մեր բարի դրացի Լեհաստանը» բառերը գործածեց, ամբոխը արհամարհական բացականչութիւններով ու խնդուքով ընդունեց զանոնք։ «Ժողովուրդը իրաւունք ունի իր ճակատագիրը վճռելու, ըսաւ Ֆորսթէր. Տանցիկի Գերմաններու կամքը անխորտակելի է։ Մենք պիտի միանանք մայր երկրի գիրկը, որովհետեւ առաջին՝ Հիթլէր ըսաւ մեզի առքթ. Կէօպէլսի բերնով, թէ 80 միլիոն Գերմանացիները կանգնած են մեր կռնակը. երկրորդ՝ Գերմանիա ունի աշխարհի ամէնէն հզօր բանակը, եւ երրորդ՝ Տանցիկի Գերմանները իրենք եւս ի վիճակի են զէնք բարձրացնելու։ Լեհերը մեր հիւրերն են այստեղ, ոչ աւելին, եթէ նոյնիսկ անոնց ներկայացուցիչը կրէ ընդհանուր «կոմիսար» տիտղոսը ։

**** Վարշաւայէն կը հեռագրեն թէ լեհական կառավարութիւնը չի սպասեր որ Գերմանիա յարձակում գործէ Տանցիկի վրայ։ Միւս կողմէ՝ Լեհաստան վայրկեանը հասած չի նկատեր ուղղակի բանակցութեան մտնելու Պերլինի կառավարութեան հետ։ Տիրող կարծիքը այն է թէ Հիթլէր այժմ իր ուշադրութիւնը դարձուցած է դէպի հարաւ – արեւելեան Եւրոպա. (Հունգարիա եւ Եուկոսլաւիա)։ Լոնտոնի լեհական դեսպանին Վարշաւա այցելութիւնը եւ վերադարձը կապ ունին Անգլիայէն ստացուելիք դրամական վարկին հետ ։ Լեհերը կը սպասեն առնուազն 20 միլիոն սթերլին, որպէսզի կարենան զէնքի տակ պահել մէկ միլիոն զինուոր։ Լոնտոն հասած է նաեւ Լեհաստանի զինուորական պատուիրակութեան անդամ գնդ. Քոց։ Կ՚ըսուի թէ բանակցութիւններ սկսած են նաեւ Վարշաւայի եւ Մոսկուայի միջեւ, որպէսզի Ռուսիա որոշ ռազմական պիտոյքներ հայթայթէ լեհական բանակին ։*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՈՒՆԸ ԹՇՆԱՄԻ «ԱՃԵՑԷՔ – ԲԱԶՄԱՑԷՔ»Ի

Մենք զաւակ ունինք, հող չունինք, Ֆրանսան ցիծ ու բիծի կարօտը կը քաշէ, իր անմշակ տարածութիւնները լեցնելու համար։

Վիճակագրութեան մը համաձայն, 1886էն ի վեր Ֆրանսայի բնակչութիւնը կ՚իյնայ շարունակաբար, հակառակ օտարականներու բազմութեան։

Այժմ մահերը ծնունդներէն աւելի են 35,000, մինչդեռ ուրիշ երկիրներու մէջ ծնունդներն են որ կը գերազանցեն մահերը։ (Իտալիոյ մէջ՝ 545.000, Գերմանիոյ մէջ՝ 424,000)։

Այս ընթացքով, շատ չանցած Ֆրանսան պիտի դառնայ Եւրոպայի ամէնէն ամայաւոր երկիրը։ Ցեղ մը ծերանոց կամ անկելանոց։

Ի՞նչ ընել ։

Կառավարութիւնը մշակած է ծրագիր մը, քաջալերելու, դիւրացնելու համար ամուսնութիւնները եւ մանուանդ ծնունդները ։

Արդէն իսկ հետապնդումներ կը կատարուին արհեստական վիժումներու դէմ, որոնք վրդովիչ համեմատութիւններ ստացած են։

(Մասնագէտներ կ՚ըսեն թէ Ֆրանսա ամէն տարի 400,000 հոգի կը կորսնցնէ, իբրեւ հետեւանք այսօրէն վիժումներու)։

Ետոյ, ծրագրուած է նպաստներ սահմանել, որպէսզի գիւղացին չգաղթէ, լքելով իր հողերը եւ խճողելով քաղաքները ։

Ծրագիրը կը պարունակէ նաեւ հետեւեալ տրամադրութիւնները.—

1. Խափանել ամբարոյական գրականութիւնը ։

2. Տուրք հաստատել ամուրիներուն եւ անզաւակ ամոլներու վրայ։

3. Փոխ դրամ տալ — 20 — 30,000 ֆրանք — երիտասարդ ամոլներու, գիւղացի թէ քաղաքացի։ Այս գումարը ետ պիտի չառնուի, երրորդ կամ չորրորդ զաւակը ծնած ատեն։

4. Պարգեւներ սահմանել բազմածին ընտանիքներու ։

5. Աւելցնել նպաստը այն մայրերուն որոնք չեն աշխատիր ։

Առաջադրուած միջոցները պիտի արժեն աւելի քան 1,600,000,000 ֆր.։ Բայց, խնդիրը կենսական ըլլալով, կառավարութիւնը չուզեր ընկրկիլ այս գումարին առջեւ ։

Միեւնոյն ատեն մամուլն ալ պըրպտումներ կը կատարէ, չարիքը ամբողջովին մերկացնելու եւ դարմանը փութացնելու համար ։

Այսպէս, *«Փարի–Սուար»* հարցարան մը բացած է, եւ պատասխաններ կը ստանայ ամէն օր, բարձրաստիճան անձերէ, նախարարներէ եւ կարտինալներէ մինչեւ ամէնէն խոնարհ աշխատաւորն ու արհեստաւորը։

Մինչեւ հիմա տպուած պատասխաններուն մէջ ուշադրութիւնս գրաւեց հետեւեալը.

— *« Անշուշտ գիտած էք թէ չունեւորներու թիւը երթալով կ՚աւելնայ, ամէն օր։ Այս պարագան ճիշդ է ամբողջ Ֆրանսայի եւ մասնաւորապէս Փարիզի համար։*

Արդ, իբրեւ ընդհանուր երեւոյթ, անոնք որ մէկ կամ մէկէ աւելի շուներ ունին, զաւակ չունին։ Ուստի կ՚առաջարկեմ եղածներէն շատ աւելի բարձր տուրք մը հաստատել այն ամուրիներուն վրայ որ շուներ կը պահեն, բացի պահապան եւ. շուներէն, որոնք անհրաժեշտ են մանաւանդ գիւղերու մէջ»։

Անշուշտ ձեր միտքէն չէր անցներ այս շնագիտական գիւտը։

Ես ջերմապէս կը ծափահարեմ զայն, ո՛վ որ ալ ըլլայ հեղինակը։

Միայն թէ՝ յաւելես իմ արդիւնքի մասին։

Եռապատիկ ալ տուգանք հաստատել, որքան հազարաւորներ պիտի նախընտրեն վճարել, քան զրկուիլ իրենց շուներէն, մէկ – երկու զաւակ ծնելու համար ։

Մանաւանդ որ հարցը կապ ունի կիներու հետ։

Ո՞ր շնասէր կինը պիտի ուզէր իր զաղտնիքը վստահիլ կնասէր այլ երկոտանի շունի մը։

Ետոյ, վախ չկա՞յ որ հազարաւոր պուրժուա–սալոնական շուներ, վարժուած՝ այնքան հեշտութեանց, յանկարծ ապստամբութիւն մը սարքեն, յանուն իրենց կենսական տարածութեան ։

Այն ատեն ի՞նչպէս պիտի կազմուի « խաղաղութեան ճակատը », այս նիրքին յեղափոխութեան դէմ ։

ՎԱՀԷ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԻՍՄԷԹԻ ՅԱՅՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆ ԵՐԸ

Թուրքիոյ ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մասին

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Անգարայի թղթակիցը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցած է Թուրք հանրապետութեան նախագահ Զօր. Իսմէթ Ինէօնիւի հետ, որ մէկուկէս ժամ տեւող խօսակցութեան ընթացքին պարզած է Թուրքիոյ դիրքը եւ քաղաքականութիւնը։ Խօսակցութիւնը տեղի ունեցած է անգլիերէն ու ֆրանսերէն, փոխն ի փոխ։ Ներկայ եղած է նաեւ նախագահին դիւանապետը՝ Սիւրէյեա Անտէրիմէն ։

Թղթակիցը նախ եւ առաջ հարցուցած է թէ Թուրքիոյ կարգուսարքը հապէս մնալով նոյնը, դէպի ժողովրդապետութիւն չի՞ հակիր այժմ։

Նախագահը պատասխանած է թէ Թուրքիոյ կարգուսարքը միշտ ալ ունեցած է ժողովրդապետական հիմք։ «Սկիզբները պէտք եղաւ քիչ մը խիստ ու վճռական ըլլալ, քանի որ հիմնական շեղում մը կը կատարուէր անցեալէն։ Այս վճռականութիւնը անհրաժեշտ էր՝ կարենալ դարբնելու համար վաղուան ազգը։ Բայց երբեք ալ ճնշում կամ բռնութիւն գործ դրուած չէ, եւ միշտ ալ օրէնքները բխած են Ազգային Ժողովէն։ Այժմ ժամանակը հասած է կարգուսարքը պատշաճեցնելու նոր պայմաններուն եւ աստիճանաբար ժողովուրդին տալու աւելի մեծ բաժին կառավարական գործերուն մէջ։ Արդէն տեղի ունեցած են ազատ ընտրութիւններ եւ խորհրդարանին մէջ ալ կազմուած է ընդդիմադիրներու խմբակ մը։ Ես շատ սրտապնդուած եմ այն իրողութենէն, որ ամբողջ ժողովուրդը սրտագին ընդունած է ազատութիւններու աստիճանական ընդլայնումը երկրին մէջ։

Ետոյ խօսակցութիւնը դարձած է Հաթայի շուրջ։ Իսմէթ Ինէօնիւ ըսած է, թէ մասնաւոր պատճառներ գոյութիւն ունէին, որ Հաթայ վերամտնէր Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ։

— « Հաթայի հարցը կը թունաւորէր ցարդ մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ հետ։ *Այժմ, այս խնդրին կարգադրութեամբ, անգամ մը եւս Թուրքիոյ յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ կը դրուին ամուր եւ տեւական գետնի մը վրայ։ Սխալ է կարծել սակայն, թէ ասով մենք կը լծուինք զաղթային նոր քաղաքականութեան մը։ Բարի յարաբերութիւնները մեր դրացիներու հետ աւելի արժէքաւոր են Թուրքիոյ համար քան հողային գրաւումները կամ ընդարձակումը։ Թուրքիա բաւական գործ ունի իր արդի*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ԾԵՐԱՆԱՅ

Այս վերջին ամիսներուն բազմաթիւ գիրքեր եւ յօդուածներ հրատարակուեցան այն տագնապին մասին, որու ենթարկուած է Ֆրանսա,— երկրին բնակչութիւնը չաճիր, ծնունդները կը նուազին։ Այսպէս Գօվլա, որ մասնագէտ ճանչցուած է այս հարցին մէջ իր կատարած պրպտումներով եւ ուսումնասիրութիւններով, հրապարակ հանեց նոր գիրք մը, La Dénatalité Mortelle։ Իսկ Փօլ Հօրի՝ Որպէսզի Ֆրանսա ապրի։ Վերջապէս այս հարցին մասին երկարաշունչ աշխատութիւններ տուին Ջօր. Գորի, Քամիյլ Ռիպու։ Բժիշկներն ալ իրենց կարգին ահազանգ կը հնչեցնեն, ցոյց կուտան վտանգը, որ կը սպառնայ ծերացած կամ անզաւակ Ֆրանսայի։

«Թանի մէջ Իւէժոն Միյեէ նոյն հարցն է որ կը քննէ երկար յօդուածաշարքով մը։ Անշուշտ կարելի չէ սպառել հարցը, որու մասին գրուած գիրքերը կրնան լեցնել ամբողջ մատենադարան մը։ Բայց ինչ հարկ խորանալու,— առոյգ է եւ հասկնալի թէ Ֆրանսա կը գտնուի մեծ վտանգի մը առջեւ։ Այդ վտանգը աճումն է թշնամի ժողովուրդներուն, որոնք պատրաստ կը կանգնին իր սահմաններուն վրայ, մինչ ինք՝ Ֆրանսա հետզհետէ կը պզտիկնայ, կը տկարանայ։ Արդարեւ, Եւրոպայի մէջ Ֆրանսա մէկն է այն երկիրներէն, որոնք շատ նօսր բնակչութիւն մը ունին,— այսպէս, Բելճիքա կը հաշուէ 273 բնակիչ մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ, Անգլիա՝ 271, Հոլանտա՝ 246, Գերմանիա՝ 135, Իտալիա՝ 133, Զուիցերիա՝ 101, Լեհաստան՝ 89, Ֆրանսա՝ 76։

Պէտք էր որ Ֆրանսա ունենար 70 միլիոն բնակիչ, մինչդեռ ունի 42 միլիոն (հաշուելով ֆրանսական քաղաքացիութիւն առնող օտարներն ալ)։ Եւ այս թիւը, փոխանակ աճելու ծնունդներու յաւելումով, բաղդատմամբ դրացի բազմացող ժողովուրդներու՝ կը նուազի անոր համար որ մահերու թիւը աւելի է ծնունդներու թիւէն։ Ծնունդներու թիւը կը պակսի տարուէ տարի,— 1876ին Ֆրանսա կը հաշուէր տարեկան մէկ միլիոն ծնունդ, 1930ին՝ 750,000, երեք տարի վերջ 1933ին՝ 688,000, չորս տարի վերջ 1937ին՝ 617,000, իսկ այս տարի, առաջին երեք ամիսներու ընթացքին, բաղդատմամբ անցեալ տարուան առաջին երեք ամիսներու ծնունդներու թիւին, ծնունդները պակսած են 17,000։

Միւս կողմէ, դիտուած է որ բնակչութեան մէջ կ'աճի ծերերու թիւը,— 1860ին վաթսունէն վեր տարիք ունեցողներուն թիւն էր 4 միլիոն, 1935ին՝ 6 միլիոն, այս ընթացքով 1950ին ծերերուն թիւը պիտի ըլլայ 7 միլիոն, 1960ին՝ 8 միլիոն։ Կարգ մը մասնագէտներ կը պնդեն որ եթէ շարունակուի այս տագնապը, 25 տարի վերջ Ֆրանսա պիտի ունենայ 38 միլիոն բնակիչ, 40 տարի վերջ 34 միլիոն։ Եւ այդ թուականին՝ Ֆրանսա պիտի կոչուի ծերապետութիւն (gérontocratie)։ Արդարեւ 1 — 14 տարեկաններուն թիւն էր, 1935ին, 10,200,000, (ըստ Փրոֆ. Նոպէքուրի՝ այդ տարիքի մանուկներուն թիւը 1985ին պիտի նուազի հասնելու համար մինչեւ 2,600,000, իսկ 15 — 34 տարեկաններուն թիւն էր 12 միլիոն, (1985ին՝ 6,500,000), 35—45 տարեկաններուն թիւը՝ 10,800,000, (1985ին՝ 9,400,000)։ Ինչպէս կը տեսնուի մատղաշ տարիք ունեցողներուն թիւը կը նուազի, մինչ կ'աճի տարեցներուն թիւը։

Երբ ծնունդները կը պակսին, պատճառը միայն այն չէ թէ կիները հիմա կամաւոր ամլութեան դատապարտած են իրենք զիրենք կամ կը գոհանան մէկ զաւակով, այլ եւ անոր համար որ ամուսնութիւններն ալ կը նուազին,— երիտասարդները կը նախընտրեն ամուրի մնալ։ Այսպէս 1930ին Ֆրանսայի մէջ տեղի ունեցած է 342,000 ամուսնութիւն, 1936ին՝ 279 հազար։ Եւ խորհիլ որ ամուսնութեանց այս թիւը պիտի իյնայ դեռ եւ ամէնէն աւելի՝ 1941ին,— պատերազմի ծնունդները այդ թուականին է որ 26 տարեկան կ'ըլլան (փեսայանալու միջին տարիքը).

Այսքան ծանր ըլլալով հանդերձ տագնապը, մեծ ճիգերու չի կարօտիր դարմանը։ Իւէժոն Միյեէ կը գրէ թէ Ֆրանսա կրնայ շուտով շտկել մէջքը, երիտասարդանալ եւ աճիլ, բաւական է որ իր ծնունդներուն թիւը բարձրացնէ տարեկ. 800,000ի (այժմ 600,000)։ Եւ խորհիլ որ Ֆրանսայի վիժումներու թիւը կ'անցնի տարեկ. 500,000ը։ Բժիշկները կը գրեն թէ այն օրը որ կիները հասկնան թէ վիժումը որքան կը վնասէ իրենց առողջութեան եւ գեղեցկութեան, այն օրը փրկուած է Ֆրանսա։ Ծննդաբերութիւնը, ընդհակառակն, կը նպաստէ կիներու հոգեկան ու բարոյական հաւասարակշռութեան։ Կիները դիտել կուտան թէ շատ սուղի կը նստի զաւակը, ներկայ պայմաններուն մէջ,— այնքան ալ ճիշդ չէ, կ'ըսէ «Էօվր»ի աշխատակիցը՝ Կրօուէյար, համաձայն ֆրանսական հին աւանդին՝ աղքատ ընտանիքներու հարստութիւնը իրենց զաւակներն են։ Պէտք է, անշուշտ, պետութիւնն ալ գիտնայ թէ ազգի մը հարստութիւնը կը կազմուի բազմածին ընտանիքներով, ահա թէ ինչո՛ւ պարտաւոր է ուժ տալ ընտանիքներուն, քաջալերելով ամուսնութիւնները եւ ծնունդները։

Ֆրանսա հողագործական երկիր մըն է, անոր ճակատագիրը կապուած է հողին, որքան ալ յաւակնութիւնը ունենայ ճարտարարուեստական տեսակէտով Եւրոպայի ամէնէն զարգացած երկիրներէն մէկը դառնալու։ Արդ, հողագործութիւն կը նշանակէ բազմածնութիւն,— հողին կապուած ագարակատէրը պէտք ունի աշխատող ձեռքերու, իսկ միւս կողմէ նոյն այդ հողագործը կը պահանջէ որ աճի ժողովուրդը, որպէսզի աւելնայ հողին բերքը սպառողներուն թիւը, մանաւանդ հիմա՝ երբ արտածումները կը նուազին, իսկ լայն տարածութիւններու վրայ մշակութիւնները կը ծուլանան։

Եւ հիմա, պատկերը ամբողջացնելու համար, քով քովի բերենք մեծ երկիրներու ժողովրդային աճման թիւերը.

Ֆրանսայի բնակչութիւնը 1865ին 38 միլիոն, 1937ին 41 միլիոն։

Գերմանիոյ բնակչութիւնը 1865ին 38 միլիոն, 1937ին 67 միլիոն։

Իտալիոյ բնակչութիւնը 1865ին 24 միլիոն, 1937ին 43 միլիոն։

Անգլիոյ բնակչութիւնը 1865ին 24 միլիոն, 1937ին 47 միլիոն։

Ճափոնի բնակչութիւնը 1865ին 32 միլիոն, 1937ին 70 միլիոն։

Աւելցուցէք, այս պատկերին վրայ, որ 1937էն ասդին՝ Գերմանիոյ բնակչութիւնը բարձրացաւ 67էն 80 միլիոնի, շնորհիւ գրաւումներու։ Ծնունդներու աճման մասին գաղափար մը տալու համար, արձանագրենք նաեւ որ անցեալ տարի Գերմանիոյ ծնունդներու թիւն էր մէկուկէս միլիոն, իսկ Իտալիոյ ծնունդներուն թիւը՝ մէկ միլիոն։

Ահա թէ ինչո՛ւ ֆրանսական կառավարութիւնը մեծ ճիգեր կը թափէ, դարման մը հասցնելու համար այս տագնապին.

Նիւթապէս քաջալերել հողագործ աշխատաւորներու ամուսնութիւնը եւ ծնունդները, բարձրացնել տուրքը ամուրիներու վրայ, նպաստ յատկացնել բազմանդամ ընտանիքներու, խստիւ պատժել վիժում կատարողները։

Պէտք է երիտասարդացնել Ֆրանսան, պէտք է այնպէս մը ընել որ Ֆրանսա նմանի բազմանդամ եւ աշխատաւոր ընտանիքի մը։ Այդ գործին լծուած են հիմա պետական կազմակերպութիւնները։

ԲԱՂՀԱՆ

ՀՐԱՄԱՆԱՒ ՏԱՐԱՋԻ

«Յառաջ»ի տանը մէջ յամառօրէն կը տաղապարանէ Տօրազ, բայց մեր գրոց-բրոցները գծուած թէ չակեն իրենց ծուռ, իրենց սապատաւոր լեզուն։

Հրամանաւ մեր ակիխոս դատատուին, գրեցինք թէ սխալ է գրել յոբելինական (կամ յոբելենական), այլ պէտք է գրել յոբելեանական(*)։ Ով որ բացերեց իր սխալը։ Ընդհակառակն «Լուսաբաց»ի խմբագիրը փորձեց պաշտպանել այդ ծուռ ձեւը եւ օրինակ բերաւ Աստուածաշունչէն։ Ի պատասխան՝ հաստատեցինք թէ սխալ է նաեւ Աստուածաշունչէն բերուած օրինակը։ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի խմբագիրը, Հ. Ն. Ակինեան եւս, որ հեղինակութիւն մըն է, իր կարգին հաստատեց թէ սխալ է Աստուածաշունչէն բերուած օրինակը, թէ ուղիղ է գրել յոբելեանական եւ ոչ թէ յոբելինական։ Այս առթիւ կը գրէր նաեւ, որ եթէ յոբելեան բառին ածանցումին մէջ Ե դարձած է Ի, ուրիշ բառի մը ուղղագրութեան մէջ Ի տառը դարձած է Ե (ինչպէս շնթոն փոխանակ գրելու շիփոն)։ Հարկ կը համարիմ դիտել տալ յարգելի հայկաբանին թէ շփոթ բառին ուղղագրութեան մէջ Ի տառը Ե դարձած չէ, այլ ... բայց նախ բացատրենք օրէնքը,— ինչպէս բաղաձայնները, ձայնաւորներն ալ ունին իրենց լծորդ ձայնաւորները, օրինակ, Ե տառը լծորդ է Ի տառին (քաղիրդ կամ քաղերդ, մանանեխ կամ մանանիխ, առէջ՝ մանանխոյ, այլպէս՝ մանանեխէ)։

Յոբելեան բառին շուրջ բացուած այս վէճը առիթ դարձաւ որ Հ. Փէշտիկեան ներկայացնէ երկու բացառիկ ուղղագրութեամբ բառեր, որոնք կը վերջանան յան,— կայան, ախոյան։ Եւ Հ. Փէշտիկեան սխալ կը գտնէր գրել ախոյեան։ Արդ, պէտք է գիտել թէ Ոսկեդարեան սովորութիւն է այբէն առաջ Ե աւելցնել երբեմն,— տառապեալ կ'ըսենք եւ ոչ թէ տառապալ, դարձեալ անկեալ կ'ըսենք եւ ոչ թէ անկալ։ Ճիշդ այդ ձեւով ալ՝ ախոյեան, նոյնիսկ կայեան, որու գործածութեան վկայութիւնը կուտայ մեծ Բառգրքատունին։

×

Ուղղագրական այս պատոյտին մէջ կանգ առնենք պահ մը եւ քննենք «Հայրենիք»ի աշխատակիցին այն դիտողութիւնը, թէ պէտք է գրել բութամատ եւ ոչ թէ բթամատ։

Դիտել կը տրուի թէ այդ բարդ բառը կազմուած է բոյթ(ն) եւ մատ(ն) բառերէն, ուրեմն պէտք է գրել բութամատ։

Արդ, բթամատը, թէեւ շատ գործածական, գրական բառ չէ, այլ ռամկօրէն է։ Մեր ոսկեդարեան լեզուին մէջ կարելի չէ գտնել ոչ բթամատ, ոչ ալ ... բութամատ, երկուքն ալ սխալ եւ դատապարտելի։ Բոյթն առանձին կը նշանակէ արդէն մեծ մատ, ինչպէս ճկոյթ (ռամկօրէն՝ ճկոյթ) կը նշանակէ փոքր մատ։ Մեր հին լեզուին մէջ, երբեք չէք կրնար գտնել «բոյթ մատ» գործածութիւնը, այլ միայն՝ բոյթն։ Այս առթիւ քիչ մը պատմութիւն —

Մովսէս Կաղանկատուացի կը պատմէ թէ Աղուանները կը հետեւէին բարբարոսական աղանդի մը,— մատ կը կտրէին։ Զոհին ձեռքի եւ ոտքի չորս մեծ մատները կը կապէին չորս ցիցերու եւ յետոյ կը քերծէին, կամ. «Մի՛ խոցել եւ մի՛ սպանանել. այլ ողջոյն հանել զմորթն, եւ զաջոյ ձեռին զբոյթն եւ մորթովն տանել ընդ լանջսն, եւ ի ձախոյ ճկոյթն հատանել եւ լուծանել. եւ զճկոյթն եւս ի ներքս նոյնպէս. եւ նոյնպէս առնել զոտիցն մինչդեռ կենդանի կայր մարդն. եւ ապա սպանանել. եւ զմորթն հանել եւ կազմել եւ դնել ի սապատի»։

Թուրքերէնի ազդեցութեամբ՝ Կիլիկեան հայերէնի մէջ, երբ բոյթն վերածուած էր բութ, սովորութիւն դարձաւ ըսել բութ մատ, այսպէս եւ բթամատ։ Ճիշդ է թէ կարելի է գրել բութաճկոյթ, բայց ոչ բութամատ։ Եթէ կ'ուզէք ըսել, արդարացնելու համար ձեզ, atrophié կամ obtus մատ, ըսէք բթամատ, (այս կազմութեամբ՝ բութ կը նշանակէ սրութենէ կամ աշխուժութենէ զուրկ)։ Բայց մի՛ ըսէք բութամատ, որովհետեւ կը մեղանչէք լեզուին դէմ։

Նման մեղանչում մը կը կատարեն արդէն ոմանք գրելով ... ոտնաբոպիկ։ Արդ, բոպիկին սկզբնական ձեւն է բոկ, որ կը նշանակէ մերկ ոտք։ Ոսկեդարեան լեզուով՝ կ'ըսուէր. «Բոկ եւ հետի երթային ի տուն աղօթից»։ Եղիշէի այս խօսքին իմաստն է. «Իրենց ոտքերը մերկացուցած, քալելով՝ եկեղեցի կ'երթային»։ Ունինք նաեւ բոկոտն, բայց այս եւս ոսկեդարեան չէ։ Հին լաւագոյն գրողները գործածած են բոկազնաց։ Մեր ժողովուրդը բոկը վերածեր է բոկիկի, յետոյ՝ բոպիկի, որ ամբողջական իմաստ ունի եւ կը նշանակէ ոտքի մերկութիւն։ Հետեւաբար սխալ է ըսել ոտնաբոպիկ, ինչպէս սխալ է ըսել բութամատ,— (Ներելի չէ, ուղիղ գրելու պատճառաբանութեամբ, մեղանչել լեզուին դէմ)։ Պիտի ուզէի՞ք ըսել ... ոտնակօշիկ, կամ ... ձեռբթամատ։

Եւ սակայն, եթէ դատապարտելի է գործածութիւնը բութամատ կամ բթամատ բարդութեանց՝ իբրեւ մեղանչում մը մեր սքանչելի լեզուին դէմ, այնքան ալ մեծ սխալ մը չէ գրել բթամատ՝ ըստ ադումի օրէնքներուն։

Առէք սոյր բառը եւ անով կազմեցէք քանի մը բարդ բառեր։ Սոյր բարդութիւն կը շինէ եռեւ — առաջ կանգնելով,— արշաւասոյր եւ սրարշաւ նոյն բարդ բառն է, երկու ձեւով կազմուած՝ նոյն երկու բառերով։ Ուրեմն սոյր բառը, որ կը բայանայ եւ կ'ըլլայ սուրալ, կը շինէ թէ արշաւասոյր եւ թէ սրարշաւ։ Ինչպէս մեր ռամկօրէնն ալ շինեց է ոյ երկբարբառը նախ ուր, կորուսման ենթարկելու համար զայն եւքէն, բթամատին մէջ։

Բայց թէ ոյ երկբարբառը երբեմն անփոփոխ կը մնայ ածանցումի կամ բարդութեան ժամանակ, փաստ՝ քոյր — քոյրիկ, գոյն — գոյնզգոյն,— ի՞նչ քմայքներ ունի մեր լեզուն։

Կ'եզրակացնենք,— դատապարտելի է ըսել բթամատ կամ բութամատ անոր համար որ կարելի չէ ըսել ճկութամատ։ Բայց եւ այնպէս ռամկօրէն բթամատ բառին կազմութիւնը բոլորովին ալ սխալ չէ ըստ մեր լեզուին ադումի օրէնքներուն, եւ այս՝ հակառակ «Հայրենիք»ի աշխատակիցին (Լ. Բաշալեան) կարծիքին։

ԱՐԱՋ

(*) Փրոֆ. Մանուկ Աբեղեան կը գրէ թէ «գրաբարական հայերէն չառնուած մարդիկ սխալ կազմութիւններ են անում եւ գրում յոբելեանական, փոխանակ յոբելենական ձեւին» (Տես Հայոց լեզուի տեսութիւն, էջ 203)։

Հայ ներկայացուցիչը Միջազգային մրցումին մէջ

Յուլիս 22—23ին, Le Touquet Paris Plageի մէջ, տեղի կ'ունենայ, եօթներորդ անգամ ըլլալով Ֆրանսայի եւ երրորդ անգամ ըլլալով Եւրոպայի ամենագեղեցիկ մարզիկի (Le plus bel athlète de France et d'Europe) ընտրութեան մրցումը, նախաձեռնութեամբ Fédération Française de Culture Physique պարբերականին, «L'Auto»ի եւ «Le Journal»ի։

Այս մրցման նպատակն է հանրութեան ներկայացնել այն մարզիկը, որ ներքին գործարանային ու առողջական պայմանները կատարելապէս լրացնելէ զատ, ֆիզիքական ու գեղագիտային ներդաշնակ կազմ մը ունի, իր բոլոր դնդերներու համաչափ զարգացումով, արդիւնք յարատեւ եւ կանոնաւոր մարզանքի։ Չշփոթել ուրեմն այն մարզիկներուն հետ որոնք շատ յաճախ առանց ֆիզիքական դաստիարակութեան, առանց մարմնին անհրաժեշտ պատրաստութեան, կը նուիրուին ֆիզիքական մեծ ճիգ ու եռանդ պահանջող մարզախաղերու ու փոխանակ օգուտ ձեռք բերելու, շատ յաճախ կը տուժեն։

Այս տարի, առաջին անգամ ըլլալով, յանուն Լիբանանի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի միջոցաւ Հայերն ալ կը մասնակցին։ Անցեալ տարի էր, պատահաբար «Լա Քիւլթիւր Ֆիզիք» պարբերականին մէջ կը հանդիպէի, ընդերային զմայլելի կազմով Գէորգ Մանուկեանի լուսանկարին։ Առաջին անգամն էր որ, կը հանդիպէի ֆիզիքական այսքան ներդաշնակ ու բարեձեւ կազմով մարզիկի մը, որ անկասկած ձեռք բերած էր զայն երկար տարիներու յամառ ու յարատեւ աշխատանքով։ Մեր մէջ, շատ յաճախ մարզիկներ տիտղոսով կ'ուզեն շքաւորուիլ անհատներ որոնք իրենց կեանքին մէջ քանի մը անգամ բարձրութիւն ցատկած կամ ֆութպոլի գնդակին զարկած են։ Քիչեր են սակայն որ փորձած են կերտել իսկական մարմնակրթանքը։ Այդ քիչերէն ու անտարակոյս լաւագոյնն է Մանուկեան, որ երկարատեւ համբերութենէ մը վերջ, հետեւողական Պէյրութէն Լուզայ մինչեւ Հօլլիւտ նանի դրօշի տակ Հայ ցեղին մկաններուն արժէքն ու գեղեցկութիւնը ցուցադրելու։ Այդ ցուցադրութիւնը, անշուշտ անհրաժեշտ պիտի չանցնի։ Որովհետեւ, Մանուկեան պիտի ըլլայ այն սակաւ ախոյեաններէն որոնք ամէնէն աւելի հանդիսատեսներու եւ դատական քննիչ մարմնին հիացման պիտի արժանանան։ Ու այդ քիչերուն մէջ հայ ներկայացուցիչը ամենամեծ պատեհութիւնը ունի փայլուն յաղթանակ մը ձգելու իր հակառակորդներուն վրայ։

Տարիներէ ի վեր կապուած ըլլալով Ֆէտէրասիոն Ֆրանսէզ տը Քիւլթիւր Ֆիզիքի, ինչպէս եւ իբրեւ գրական ու գեղարուեստական աշխատակից «Լա Քիւլթիւր Ֆիզիք» հանդէսին, ուր մրցումները իրենց բոլոր երեւոյթներով լուսանկարելու աշխատանքը վստահուած է ինծի։ Ու գիտեմ, բոլոր ամենագեղեցիկ մարզիկները անհատապէս լուսանկարելու պատեհութիւնը ունեցած եմ թէ աշխատանոցիս մէջ եւ թէ մրցման վայրը։ Հիմնուելով ուրեմն ձեռք բերած փորձառութեանս վրայ, հաստատօրէն կարելի է ըսել թէ, Մանուկեան շատ մեծ հաւանականութիւններ կը ներկայացնէ յաղթանակելու, ինչպէս նախատեսած էի «Ազդակ»ի մէջ հրատարակած յօդուածաշարքիս մէջ։ Բարեկամիս՝ նորագոյն մարմնակրթանքի հիմնադիր Փրոֆ. Տէպօնէի հետ ունեցած տեսակցութիւններուս ընթացքին, անվերապահ հիացումով արտայայտուած է իր ֆիզիքական կազմին մասին։ Իր կարծիքը այս մասին մէջ, կարելի է իբրեւ պատգամ ընդունիլ։ Արդէն իր խրախուսանքին վրայ է որ Մանուկեան Փարիզ կուգայ։ Ինքն էր որ զարմացաւ անցեալ տարի, ամերիկացի մրցողին՝ Emile Bonnetի յաղթանակը կը նախատեսէր, միայն իր լուսանկարէն դատելով։ Մրցման արդիւնքը եկաւ հաստատելու իր կարծիքը։

Պէյրութի Հ. Մ. Ը. Մ.ը, նիւթական ու բարոյական զոհողութիւններ ըրած է իր անդամներէն Մանուկեանի մասնակցութիւնը ապահովելու համար։

Բոլոր անոնք որ, պատեհութիւնը ունին ներկայ ըլլալու, յիշեալ մրցման, պիտի ուզեն անշուշտ գնահատել իրենց հայրենակիցը։

Գ. Ճ.

« ՅԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ [illegible] ՕՐԵՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ.

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (139)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Վերջինս եկել էր մխիթարելու վեհափառին այն ծանր կորստի համար, որ կրել էր եկեղեցական իշխանութիւնը կաթողիկոսարանի գրաւմամբ։

Բայց վեհափառն անմխիթար էր։ Նա տանջւում էր, մանաւանդ, խղճի խայթից։

— Եթէ ես լսած լինէի Մարզպետունու խորհրդին, եթէ կատարած լինէի նրան տուած խոստումս, կաթողիկոսարանը չէր վտանգուիլ, Նրա կալուածները չէին յափշտակուիլ, ասում էր նա եւ կշտամբում, մանաւանդ, Աշոտ բռնաւորին, որ պատճառ դարձաւ իւր յապաղելուն։

— Ընդհակառակը, ես ազատեցի քեզ անպատուութիւնից եւ անխուսափելի մահից, պատասխանեց բռնաւորը։ Դու արդէն մի քանի անգամ փախուստ ես տուել Ռատիկանի երեսից. ուրեմն այս վերադարձով չպիտի կարենայիր նրա սիրտն առնել։ Վաղ թէ ուշ, նա կը ձերբակալէր քեզ, եւ գուցէ, զնդանի մէջ էլ մեռցնէր, Այդպիսով Մարզպետունու տուած խորհուրդը՝ մահ եւ անպատւութիւն միայն պիտի բերէր քեզ։

— Այժմ էլ արդէն մեռած ու անպատուուած եմ, պատասխանեց կաթողիկոսը — ի՞նչ իրաւունք ունէի այլեւս ապրելու եւ ինձ դահճակալ անուանելու, քանի որ եկեղեցւոյ սուրբ հայրերից ինձ աւանդ տրուած հարստութիւնը յափշտակութեան մատնեցի թուլութեամբ։

— Ոչ թէ դու, այլ նրա թուլութեամբ, որ իրան Հայոց թագաւոր է հռչակում, բայց երկիւղից կծկւում է Սեւանի [illegible]։ Եթէ թագաւորը, որ զէնք ունի ձեռքում եւ զօրք իւր հրամանում, փախչում է թշնամու երեսից, մեղքն՝ նոյնն անելու իրաւունք չունի մի հոգեւորական, որի զէնքն աղօթքն է միայն։

— Ո՞ւր էր թէ այդպէս մտածէր եւ իմ ժողովուրդը, բայց նա ամէն յանցանք ինձ վրայ պիտի բարդի, մանաւանդ՝ երբ Հոնհանեցին իշխանը մեղադրէ ինձ ամէնքի առաջ...։

— Մարզպետունի՞ն։

— Այո՛. ես ամաչում եմ նրանից։ Ի՞նչ պատասխան պիտի տամ արդեօք, եթէ նա վերադառնայ այստեղ։

— Եւ ո՛չ մի պատասխան. ո՞վ է նա եւ ի՞նչ իրաւունք ունի քեզ վրայ։

— Նա Արքայի հաւատարիմն է եւ գործում է նրա հրամանով։ Նա բարի խորհուրդ տուաւ ինձ եւ ես չլսեցի...

— Կամենո՞ւմ ես, վեհափառ Տէր, ազատուել անհաճոյ զրոյցներից, հարցրեց յանկարծ բռնաւորը։

— Օ՜, շատ կը ցանկանայի, բայց ի՞նչպէս կարող եմ։

— Հեռացի՛ր Բագարանից։

— Հեռանա՞մ, եւ ո՞ւր կարող եմ դիմել. Այժմ աշխարհում այլեւս չկայ ինձ համար հանգստեան անկիւն։

— Դու կաթողիկոս ես ոչ միայն Այրարատի, այլ համայն Հայոց համար եւ ուր էլ որ լինի քո աթոռը, հայերը պարտաւոր են պաշտօն մատուցանել նրան։

— Բայց ո՞ւր կարող եմ հեռանալ. ո՞վ այլեւս կը պաշտպանէ ինձ, հարցրեց կաթողիկոսը վշտալի ձայնով։

— Նա, որ այնքան յաճախ հրաւիրում է քեզ իւր մօտ, որ կամենում էր քեզ հովանաւորել, բայց որի խնդիրը մերժում էիր դու։

— Ո՞վ... հարցրեց վեհափառը, չհասկանալով մտաբերել ակնարկուած անձին։

— Գագիկ թագաւորը։

— Գագիկ թագաւո՞րը... բացականչեց յանկարծ հայրապետը. եւ նրա տխրամած դէմքը ներքին ուրախութիւնից զուարթացաւ։

— Այո՛, գնա Վասպուրական, Գագիկ Արծրունու մօտ. նա քեզ կը հովանաւորէ եւ կը պաշտպանէ։ Եթէ Արծրունեաց Ոստանում ապրել չկամենաս, կարող ես քաշուել Աղթամարայ կղզին. Թագաւորն այնտեղ անառիկ բերդ, գեղեցիկ դղեակ եւ հրաշալի եկեղեցի է կառուցել։ Հաստատի՛ր աթոռդ այդ կղզու մէջ, որ Հայաստանի սիրտն է, ժողովիր շուրջդ միաբանութիւն, տեղ հաւատոյ ուսումը եւ ծերութեանդ օրերը անցրու հանգստութեան մէջ։

Բռնաւորի խօսքերն այն աստիճան հաճոյ թուեցան կաթողիկոսին, որ սա յուզուելով բռնեց նրա աջը եւ ջերմագին սեղմելով բացականչեց.

— Աստուած, ուրեմն, չէ թողնում ինձ, Տէ՛ր. նա քո բերանով խօսում է ինձ հետ եւ փրկութեան ճանապարհ է ցոյց տալիս։ Շնորհակալ եմ քեզանից, անչափ շնորհակալ։ Այո՛, կ'երթամ Վասպուրական. կը քաշուեմ Աղթամարայ կղզին, ուր իմ ականջին չեն հասնիլ այլեւս անհաճոյ զրոյցներ։ Եւ Հայոց կաթողիկոսի գահը թող անխախտ մնայ այնտեղ, եւ իմ յաջորդները օրհնեն քո յիշատակը, որ պատճառ եղար Լուսաւորչի աթոռը ապահով վայրում հաստատելու։ Եւ այդտեղ, այո՛, կը հաստատեմ նոր ուխտ, կը ժողովեմ իմ շուրջը Սուրբ Գրոց աշակերտներ եւ հաւատոյ ջահը կը վառեմ Աղթամարում... Բաւ է որքան աստանդական թափառեցի, գտնեմ այժմ մի անկիւն, ուր կարողանամ իմ գլուխը հանգչեցնել։

— Եւ այդտեղ կ'աւարտես քո Հայոց պատմութիւնը... [illegible]

— Այո՛, այո՛, իմ պատմութիւնը, որ ցայսօր մնաց թերի... Որքա՜ն երախտագէտ պիտի լինեմ քեզ, եթէ աւարտեմ այն, բացականչեց կաթողիկոսը։

Եւ այդ բանով նա այնպէս ուրախացաւ, ինչպէս մի մանուկ, որ գտնում է յանկարծ իւր կորցրած խաղալիքները։ Կարծես այլեւս չէր մնում ուրիշ ցաւ, որ կարողանար տանջել իւր հոգին, կամ թէ հայ ազգի դժբաղդութիւնը պիտի վերանար, եթէ նա իւր թերի պատմութիւնն աւարտէր։

Մի քանի օրից յետ կաթողիկոսը իւր հաւատարիմներով ելաւ Բագարանից եւ իջաւ դէպի Երասխաձոր։ Ծննդոց անտառում սպասող հայ զինուորները տեսան հեռուից վեհափառի գալուստը եւ ուրախացան։ Նրանք արագ արագ հագան իրենց վարդապետական վերարկուները եւ վեղարները ծածկեցին։ Այդպիսով կազմեցին նրանք կղերականաց մի առանձին խումբ, որ փայլ պիտի տար հայրապետական գնացքին, եթէ վեհափառը միանար նրանց հետ եւ այդպիսով մուտ գործէր Դուին։

(Շար.)

Հայ կինը դերասանական արուեստին մէջ

Այս նիւթի մասին շահեկան դասախօսութիւն մը կատարեց Փ. Ա. Շահխաթունի, նախագահութեամբ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին։ Գիտի ջանամ ամփոփել.—

Արուեստին ամէնէն դժուարին եւ գերազանցապէս ազնուական ճիւղն է դերասանութիւնը, որովհետեւ իր եւ տեսին չի ձգեր որ եւ է շօշափելի հետք։ Տաղանդաւոր դերասաններ իրենց մահէն վերջ կը մոռցուին։ Օրինակ, Պետրոս Ադամեանը որ իր կենդանութեան, փառքի գագաթնակէտը հասած էր, իր մահէն անմիջապէս վերջ ինկաւ մոռացութեան մէջ։ Արուեստի միւս հինգ ճիւղերուն մէջ արուեստագէտը կը շարունակէ կենդանի մնալ, շնորհիւ իր արտադրութիւններուն (նկարչութիւն, քանդակագործութիւն)։ Թատերական կեանքը, ընդհանրապէս շատ դժուարին է ու ճիշդ ատոր համար դերասանները կը տարբերին միւս մարդոցմէն։ Անոնք բոլորովին ուրիշ կեանք ունին, գիտնալով հանդերձ որ պիտի հալին մոմի նման, կրկին կը շարունակեն իրենց արուեստի դերասանը դժբախտութիւնն ունենայ կորսնցնելու նոյնիսկ կինը կամ զաւակը, պարտաւոր է ներկայացման ժամուն մոռնալու բոլորը. եւ երբ վարագոյրը բացուի ժողովուրդին պէտք է ներկայանայ ժպիտը շրթներուն, որովհետեւ հանդիսականը վճարած է ու կ'ուզէ զուարճացում ստանալ։ Նկարիչ մը, այդ պարագային, կրնայ իր գործը դադրեցնել, իսկ դերասանը՝ երբեք։

Գերման մեծ դերասան մը կ'ըսէր. — «Կ'ըսեն թէ դերասանները խենթեր, շռայլօղ-էն ծախսողներ են։ Բայց ի՞նչպէս կ'ուզէք որ այդպէս չըլլանք մեր վարած կեանքով։ Ես իմ կեանքիս մէջ 360 անգամ ամուսնացած եմ, աւելի քան 765 անգամ թունաւորուած, առնուազն 600 անգամ սիրահարուած եւայլն, եւ հակառակ ատոր կ'իյնանք մոռացութեան մէջ»։

Քանի մը տարի առաջ անմահն Սիրանուշի յիշատակին սարքուած էր երեկոյթ մը։ Սրահին մէջ միայն 12 հոգի կային...

Հայ ժողովուրդը շատ մեծ ուժեր տուած է, ոչ միայն հայկական, այլ եւ միջազգային բեմին։ Ռուսական օփերան չունեցաւ աւելի համբաւաւոր աստղ քան Բաքայեանը։ Համեստ ընտանիքի աղջիկ, Աստրախանէն գաղթած, եղբայրն Փեթերսպուրկի երաժշտանոցը զրկուեցաւ եւ ռուսական բեմերու «փրիմատոնա»ն դարձաւ։ Վերջին ծայր տգեղ աղջիկ մըն էր, մէկ աչքն ալ շիլ։ Բայց բեմի վրայ, կ'այլափոխուէր, ու երբ կը լուսէր իր ձայնը, պրդէն կը մոռցուէր իր դիմագիծը։ Անիկա զմայլեցնող տարիքայ դարձաւ ամբողջ Ռուսիոյ, եւ ազնուականներ մեծամասնութեան եղան անոր համար։ Կրկեան Հայրիկը ըսաւ անոր ձայնը լսելէ վերջ.— «Ինչպէս աստուածային շունչ է ընկել քո վրայ»։

Ուրիշ դերասան մը, Սալա Դաւիթով, եկեղեցւոյ տիրացու, հեղինակը «Սեւորակ աչերուն» եւ ուրիշ պահերգական երգերու, մեծ յաջողութիւն ունեցաւ, ժամանակ քարեկեցիկ զաւակներ եւ տակաւ պարանները մեծցուց.

Դժբախտաբար ինչպէս ուրիշ հրաշալի կանանց, Բաքայեան ալ ունեցաւ ողբալի վախճան մը։ Հասած յաղթութեան գագաթնակէտին անձնական երգչուհի Ն. Վ. ցարուհիին, տիկին մը որուն արժանացած է միայն Շալեափին, անիկա առնելով իր շուրջը նախանձ եւ զաւ։ Նոյնիսկ մեծ թագուհին միւս դերասաններուն կողմէ բանեց ընդդէմ Բաքայեանի, սակայն այս վերջինը անպարտելի էր։ Բոլոր կարենի կրնային խաղցուել միայն իրմով, օրինակ «Թրավիաթան»։ Ան գիշերը որ եկած էր Աստրախան երգելու համար յօդուած ալ նկարներում, մոլեռանդներ խուժեցին իր տունը եւ կացինով հարուածեցին զայն։ Երբ բժիշկները եկան եւ իր վիճակը յուսահատական գտան, ան կրցաւ ուժ ունենալ «Թրավիաթան» երգելու այնպէս ինչպէս երբեք չէր երգած։

Շատ մը ենթադրութիւններ ըրին անոր սպանութեան պատճառներուն մասին, սակայն ամէնաճիշդը նախանձն էր։

Հայ ժողովուրդը ծնունդ տուաւ ուրիշ կին դերասանի մը, թերեւս աւելի մեծ քան Բաքայեանը, — էլէօնարա Տուզէ։ Ծնողքը վաղուց գաղթած էին Վենետիկ։ Էլ. Տուզէն, տաղանդաւոր դերասանուհի, որուն քիչեր կրցած են հաւասարիլ, Սառա Պերնարէն ալ մեծ էր, ինչպէս կը հաստատեն քննադատները։ Ան ունէր սեւ աչքեր, նիհար էր եւ միջին մեծամաղձոտ։ Երբեք դէմքը չէր յարդարեր բեմի վրայ։ Բայց անիկա ալ կ'այլափոխուէր Բաքայեանի նման։ Անհաւատալի էր «Քամելիա-զարդ Տիկինն» դերին մէջ։

Ան ալ շատ տառապեցաւ ու Անուանցիոյի համար, այն ատենէն որ իր աղջիկը, դեռ այսօր ողջ, այրեց իր բոլոր նամակները՝ որպէսզի արգիլէ անոր կարդալ իր մօրը գրուածները։

Իր կեանքին վերջերը Տուզէ դրեթէ թշուառ կեանք մը վարեց Իտալիոյ մէջ, մինչեւ որ կառավարութիւնը միջամտեց ու արտօնութիւն տուաւ անոր Պերլին եւ Ամերիկա մուտքը ապահովելու։

Հայ է նոյնպէս Պանեց կամ Պանեան, անունը Անահիտ կամ Աննա, երգիչ ու պարուհի Վիէննայի մէջ։ Գաղթած ծնողքին հետ եւ մտած կրկէսի մը մէջ, ուր իր մեծ հայրը հապիտ էր, անոր կողքին կը պարէր։ Դեռ երեխայ ան ուշադրութիւնը կը գրաւէ թագաւոր–կայսեր շնորհիւ իր մեծ սեւ աչքերուն, թագաւորը զայն երաժշտանոց ղրկեց։ Մեծցաւ եւ ամուսնացաւ դուքսի մը հետ, ամուսնալուծուեցաւ եւ վերջապէս դարձաւ պարուհի, մեռաւ հիւծախտէ, գրեթէ պարած ժամանակ։

Ռուսական բեմերու վրայ հայ դերասանները բազմաթիւ են։

Թուենք քանի մը հատը. Հանաս-ներ,— Մանուրեան, Ադամեան, Ֆալանթար։ Աւելորդ է ըսել թէ Թուրք թատրոնը իր արժէքը այդ շրջանին կը պարտի միայն եւ միայն Հայերուն, Մնակեան, Պէննէմէճեան, Ալեքսանեան, Սիրանոյշ, Մարի, Հրանոյշ, Աստղիկ, Ֆէյէկեան քոյրեւ եւայլն։ Իրենք նոյնիսկ կը խոստովանին թէ նոյն արժէքով ոչ բեմադրիչ եւ ոչ ալ դերակատար ունեցած են։

Ու այս տարի կրկին դիմեցին հայ դերասանի մը,— Աշոտ Մատաթեան։

Ինծ անկարելի է թուել անունները այս զմայլելի փունջին որ կազմուած էր հայկական անուններէ։ Թուեմ միայն քանի մը հոգի,— Զապէլ, Նորեկեան, Ցամրիկ եւն.։

Բոլոր այս կիները, կրնային ուրիշ ասպարէզի մէջ յաջողիլ, հաւանաբար շատ աւելի լաւ, բայց անոնք նետուած էին բեմ ու կը խաղային անվհատ։

Այստեղ դասախօսը պատմեց Տիկին Սիրանոյշի փայլուն յաջողութիւններ՝ Մոսկուայի մէջ։ Հայկական խումբը կը հասնի Մոսկուա, օրուան խաղին հեղինակը, Սմբատով, «Դաւաճանութիւնը» գրած էր իրենց ժամանակին ամենամեծ դերասան, Երմոլովի համար։ Սիրանոյշ եկաւ, եւ կատարեալ մենամարտ մը տեղի ունեցաւ այս երկուքին միջեւ։

Սիրանոյշ խաղաց ի ներկայութեան հեղինակին, հռչակաւոր ռուս դերասան, Փրավարինի, քննադատներու եւ ռուս մեծ դերասաններու առջեւ, եւ փայլուն յաղթանակ մը տարաւ ամէն տեսակէտով։

Սիրանոյշ կը պատկերացնէ իր կատարելութեամբ իսկական հայ կինը, եւ երբեք չէր մոռնար բեմ ելլելէ առաջ աղօթել Սուրբ Սահակի Ս. Կարապետին, ըսելով — «Աստուած իմ, ազգիս պատիւը բարձր պահէ»։ Անդադար կ'աշխատէր հայ թատրոնին համար։

Սիրանոյշէն վերջ եկաւ Հրաչեան, որ նոյնպէս փայլուն յաջողութիւններ ունեցաւ իբրեւ դասական դերասան։

Նորերուն մէջ մենք ունինք Տիկին Մանուրեան։ Ան սկսաւ Սիրանոյշի դերերը խաղալով, ցաւալի էր որ աւելի կատարեալ չեր գիտեր հայերէնը, եղած ըլլալով ռուսական բեմէն։ Իր վախճանն ալ եղերական եղաւ։ Վարչաձեւի փոփոխութենէն վերջ խորհրդ. իշխանութիւնը չուզեց նկատել զայն իբրեւ մեծ դերասան, եւ դերասանուհին մեռաւ անօթի՝ Թիֆլիսի մէջ։

Մեծ եւ փափուկ ուժ մըն էր Սաթենիկ Ադամեան, որ պրդէն իր արժանի տեղն ունէր ռուսական բեմերու վրայ, սակայն չլքելու հաւանեց հոն եւ եկաւ հայկական թատրոն։ Ցեխոյ մեռաւ հիւանդանոցի մը անկիւնը, մոռցուած ու անօթի։

Եթէ ուզենք բաղդատել եւրոպական թատրոններու դերասանուհիները հայ դերասանուհիներուն հետ, անհնարին գժուարութիւններու կը հանդիպինք։ Եւ սակայն ինչպէս բազմաթիւ հայ դերասաններ, հայ դերասանուհիներն ալ միշտ յաջողած են բարձր պահել հայկական անունը, իրենց տաղանդով, հաւատարմութեամբ եւ անձնուիրութեամբ։

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱՋԵԱՆ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Ա. ԳԱՐԹԵՒԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Սփոյա Գանթօրաւմի վաղեմի ուսուցիչներէն Գ. Ռուպէն Գէրլաճոյէ, այժմ հանգստեան կոչուած, ինքնուրոյն գրութեամբ իր տպաւորութիւնները կը յայտնէ Գ. Արտ Գարթեւեանի վերջին ցուցահանդէսին առթիւ.—

— «Շատ մեծ հաճոյքով ներկայ գտնուեցայ ձեր նուագահանդէսին, եւ հակառակ յառաջացած տարիքիս, երբեք չեմ զղջացած երեկոյթս վերապահած ըլլալով ձեզի, եւ կը զանուիմ տակաւին այդ քաղցր տպաւորութեան տակ։

Փափաքած էիք որ կարծիքս յայտնեմ ձեր գործին մասին, առանց ամենադոյզն շողոքորթութեան։ Այդ բանը պիտի չըլլէր անշուշտ եօթանասնամեայ երաժիշտ մը՝ հանդէպ սկսնակի մը, եւ մօտ 40 տարուան ուսուցչական փորձառութեամբս կուզամ ձեզի յայտնելու որ ամենափայլուն ապագայի մը առջեւ կը գտնուիք։

Ձեր յաջողութիւնը չափազանց խնամուած եւ շահեկան էր. դասական գործերու ունկնդրութենէն վերջ ձեր իսկ գործերը նոյնքան եւ աւելի հետաքրքրութեամբ ընդունուեցան ներկաներու կողմէ, մանաւանդ կովկասեան պարանուագիկչութ որ տարօրինակ թարմութիւն մը կը բերէ արեւմտեան երաժշտութեան մէջ։ Ուրախալի պարագայ մըն է որ ձեր ազգակիցները հոծ թիւով եկած էին քաջալերելու ձեր գործը, եւ կը յուսամ որ յետագային աւելին պիտի ընեն։

Գալով ձեր պատարագին, զայն գտայ ոչ արեւմտեան եւ ոչ արեւելեան գործ մը։ Այս երկուքին խառնուրդով եւ հարուստ ճարտարապետութեամբ, ան՝ խորունկ եւ ներշնչուած գործ մըն է, չափազանց ուժեղ եւ կրօնական, եւ զոր ձեր սիրողներէ կազմած երգչախումբը իր վայելուչ տրտմութեամբ եւ պատկառելի կազմով, շատ պատուաբերօրէն երգեց։ Պէտք է զուրգուրանքով նայիլ նման երգչախումբի մը յարատեւութեան, որովհետեւ ցաւով պէտք է խոստովանիմ որ Ֆրանսացիներու մօտ շատ անտեսուած ճիւղ մըն է ասիկա։ Տարիներ առաջ ճանչցած եմ գործը Կոմիտաս վարդապետի, եւ լսած հայկական երգչախումբեր, երբ մօտէն շփման մէջ էի Ռընէ Լընօրմանի հետ։ (Կ'ակնարկէ Վ. Սարգսեանի կամ Սրուանձտեանցի խումբերուն), եւ կ'եզրակացնեմ թէ Հայերը միշտ սիրած են երգը։

Ուրեմն քանի մը դիտողութիւններ։ Չափազանց ջղուտ էք եւ պիրկ, ինչպէս ամէն սկսնակ խղճամիտ երաժիշտ։ Բայց նուագախումբը անկարող էր առնէ աւելին տալ, եւ ցաւալի է խոստովանիլ որ ձեր գործերուն համար անհրաժեշտ է ունենալ թիւով եւ որակով ալ աւելի մեծ խումբ մը։ Գիտեմ որ ասիկա ծախքի հետ կապուած է. Ջանացէք ձեր ձեռագիրները ներկայացնել մեծ նուագապետներուն որպէսզի իրենց նուագահանդէսներուն մէջ տան։ Եթէ մերժուիք՝ փորձեցէք կրկին եւ կրկին, այս է յաջողելու միակ միջոցը։ Այս պարագաներէն դուրս ձեր նուագահանդէսը, տակաւին միջազգային գետնի վրայ անծանօթ երաժիշտի մը համար, շատ պատուաբեր բան մըն էր, որմէ դուք պիտի մնար ձեր օղբացեալ մեծ վարպետը (կ'ակնարկէ Վէնսան տ'էնտիի)։

ՅԱՌԱՋ

Հ. Կ. ԽԱՉ

«Հայրենիք» եռօրեայ խմբագրութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, Կ. Խաչի 19րդ. Պատգմ. ժողովին առթիւ (29 Յունիս).

— «Կարելի է համարձակօրէն ըսել, թէ արտասահմանի հայ իրականութեան մէջ հազիւ թէ գտնուի ուրիշ մէկ կազմակերպութիւն, որ հանրային օգտակարութեան տեսակէտով Հայ Կ. Խաչի չափ լայն զանգուածներուն համար ըմբռնելի ու գնահատելի գործ մը կատարէր։ Այդ գործը այնքան շօշափելի, տեսանելի եւ անվիճելի է ամէնուն համար, որ մասնաւոր վստահութեան կամ հաւատքի պէտք ալ չկայ՝ անոր փարելու, անոր վրայ զուրգուրալու, անոր ի նպաստ ճիգեր ու զոհողութիւններ ընելու համար։

Օրինակ, ի՞նչ կայ աւելի անվիճելի, քան օգտակարութիւնը մեր նոր սերունդին հայեցի դաստիարակութեան գործին, որուն համար սիսթեմաթիկ կերպով շօշափելի զոհողութիւններ կ'ընէ Հայ Կ. Խաչը։

Կամ ի՞նչ կայ աւելի անվիճելի, քան օգտակարութիւնը տեղական եւ հեռաւոր կարօտեալներուն օգնելու աշխատանքին, զոր կը կատարէ Հայ Կ. Խաչը։

Կամ ի՞նչ կայ աւելի անվիճելի, քան օգտակարութիւնը որբեւայրի հայ ուսանողներուն օգնելու ճիգերուն, զոր կ'ընէ Հայ Կ. Խաչը։

Կա՞յ աւելի անվիճելի բան մը, քան հայ ապառնութեան համար իրենց կեանքը զոհած մտաւորականներուն ու մարտիկներուն եւ կամ կենդանի վեթերաններուն ու անոնց չքաւոր ընտանիքներուն օգնելը, ինչ որ Հայ Կ. Խաչը կ'ընէ այնքան կանոնաւոր կերպով՝ տարեկան կարեւոր գումար մը յատկացնելով այդ լաւ նպատակին։

Կա՞յ աւելի անվիճելի բան մը, քան այն շօշափելի եւ այնքա՜ն անփոխարինելի օգնութիւնը, զոր Հայ Կ. Խաչը կ'ընէ Պէյրութի Հայկական Ճեմարանին՝ անոր գոյութեան սկիզբէն ի վեր։

Մի՞թէ ռեւէ վէճի առարկայ կրնայ ըլլալ այն խոշոր օգնութիւնը, զոր ամէն տարի, առանց բացառութեան, կ'ընէ Հայ Կ. Խաչը մասնաւորապէս մեր ամէնէն աղքատ գաղութներուն՝ նիւթապէս օժանդակելով Սուրիոյ, Լիբանանի, Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Թրակիոյ – Մակեդոնիոյ, ի րաքի մեր նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան գործին, կարիքաւոր ընտանիքներուն, եւայլն։ Դեռ վերջերս էր միայն, որ Հայ Կ. Խաչը յօշաւելի գումար մը ղրկեց Սուրիոյ մեր կարօտեալ հայրենակիցներուն։

Ինչպէս ցոյց կուտայ վերջին հաշուեկշիռը, Հայ Կ. Խաչը անցած տարուան ընթացքին եւս ըրած է այն բոլոր ազգօգուտ գործերը, զոր թուեցինք վերեւ։

Սակայն, Հայ Կ. Խաչը զուտ բարեգործական կազմակերպութիւն մը չէ միայն։ Անիկա միեւնոյն ատեն հայ կիներու կազմակերպութիւնն է, որ ներփակուած է հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարին եւ, իբրեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Քոյր մարմինը, առաջնորդուած անոր գաղափարներով, հայ կնոջ ոչ-քաղաքական մարզերուն մէջ կ'ընէ այն, ինչ որ քաղաքական մարզին մէջ կ'ընէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Հայ Կ. Խաչը կենդանի դպրոց մըն է, ուր հայ կիները, դուրս գալով իրենց ընտանիքի նեղ սահմաններէն, կրնան աւելի ընդարձակ գետնի մը վրայ ունենալ ընկերային շփում, մասնակցիլ ընկերային ծառայութեան, լայնցնել իրենց ընկերային հորիզոնները, խորացնել իրենց ցեղային գիտակցութիւնը եւ դառնալ իրենց սեռի աւելի գիտակից ու արդիական ներկայացուցիչները, ինչպէս եւ իրենց ազգի աւելի գիտակից, աւելի օգտակար զաւակները։

Հայ Կ. Խաչը նաեւ շատ կարեւոր ազդակ մըն է գաղութներու մէջ մեր նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան համար։

Արդարեւ, Հայ Կ. Խաչի հետ կապուած հայ կիները աւելի լաւ հայ մայրեր կը դառնան իրենց զաւակներուն համար եւ աւելի նախանձախնդիր կ'ըլլան անոնց հայ մնալուն համար։ Եւ ոչ միայն քարոզապէս ու անհատաբար, այլ եւ նիւթապէս ու հաւաքաբար անոնք մեր բոլոր գաղութներու մէջ կը ներկայանան իբրեւ գլխաւոր տարածողները հայ լեզուի, հայ աւանդութեանց, հայ գաղափարներուն։

Ապահովաբար ազգային տեսակէտով այնքան անհրաժեշտ արտասահմանի պայմաններուն մէջ, առանց Հայ Կ. Խաչի ոգին ունեցող կիներու աշխատանքին հազիւ թէ կարելի ըլլար Հայութեան համար կորուստէ փրկել մեր նոր սերունդը։

Ցայտնի է, որ Հայ Կ. Խաչը միայն Ամերիկայի շրջանի մէջ սահմանափակուած կազմակերպութիւն մը չէ միայն, այլ համազգային բնոյթ եւ համագաղութային ծաւալ ունի։ Իր մասնաճիւղերու ցանցով ան այսօր պատած է մեր բոլոր գաղութները»։

100,000 ԹՈՒՐՔԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՆ

«Սօն Փօսթա»յի թղթակիցը Եալովայի մէջ տեսակցած է Պուքրէշի դեսպանին Համտուլլահ Սուպհիի հետ որ յայտարարած է.—

— Թուրքերը ոչ թէ միայն Ռումանիայէն այլ եւ ուրիշ դրացի երկիրներէ ալ կուգան։ Մեր կառավարութիւնը իր ընդհանուր քաղաքականութեան մէջ մեծ տեղ մը տուաւ ներգաղթին եւ գետեղման համար դրամ մը յատկացուց։ Ձեռնարկը շատ բազմածախս եւ ծանր գործ է։ Այս գետեղման գործը երկար պիտի տեւէ։ Դեռ քանի պայմանագրութեան 100 հազար խալամ Թուրքեր պիտի գան Ռումանիայէն։ Ցարդ եկածները 100 հազարէ աւելի են։ Յնդրոյ առարկայ է նաեւ Քրիստոնեայ Թուրքերուն փոխադրութիւնը։

ԾԱՆՕԹ

ԱՆԱՀԻՏ, հանդէս մտաւոր եւ արուեստի։ Խմբագիր՝ Ա. Չօպանեան։ 1939 թիւ 3 (ապրիլ – մայիս)։ Հասցէ — 9, Rue Say, Paris (9)։

ՀԱՅ ԳԻՐ, ամսագիր գրականութեան եւ գեղարուեստի։ Թիւ 3, (Յունիս)։ Բաժնեգին 30 ֆրանք։ Տնօրէն՝ Գ. Գաղճեան։ Հասցէ — Rue St. Louis, Quartier Ste. Thérèse, No. 2, Beyrouth, (Liban)։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (69)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Վէպ Վիքթոր Հիւկօ — Թարգմ. Մ. Զ.

Կը հիմնէր Ֆրանսայի Փինանսը եւ վերապետական երկարամեայ անանկութեան յաջորդել կուտար հասարակաց վարկը։ Լրջմտութեան կը հանէր ծանօթները, ծերութեան կ'ընծայէր ապահովեալ ապաստարանները, հիւանդութեան՝ մաքրազարդուած հիւանդանոցները, ուսման՝ բազմարուեստեան դպրոցը, գիտութեան՝ երկայնութեան եւ լայնութեան գրասենեակը, մարդոց՝ կանոնը։ Քոնվանսիոնը միեւնոյն ժամանակ նոյնքան համամարդկային էր, որքան ազգային, ու նոր կազմած տասնըմէկ հազար երկու հարիւր տասը վճիռներէն մէկ երրորդը քաղաքական նպատակ ունէր, իսկ մնացած երկու երրորդը՝ համամարդկային նպատակ։ Համամարդկային բարոյականութիւնը կը յայտարարէր իբրեւ հիմը ընկերութեան, իսկ համամարդկային խիղճը՝ իբրեւ հիմը օրէնքի։ Եւ այս բոլորը, գերութիւնը՝ ջնջուած, եղբայրութիւնը՝ յայտարարուած, մարդկութիւնը՝ պաշտպանուած, մարդկային խիղճը՝ վերականգնած, աշխատութեան օրէնքը՝ պարտականութեան փոխակերպուած, գժբախտին՝ օգնութեան ձեռք կարկառած, ազգային հարստութիւնը՝ հաստատ հիմերու վրայ դրած, մանկութիւնը՝ լուսաւորուած ու խնամուած, գրականութիւնը եւ գիտութիւնը՝ տարածուած, լոյսը՝ վառուած ամէնէն բարձր կատարներու վրայ, օգնութիւնը պատրաստ ամէն մէկ թշուառին, ամէն սկզբունքները՝ յայտարարուած եւ օրէնքի վերած ուած, Քոնվանսիոնը կ'ընէր այս բոլորը այնպիսի ժամանակ մը, երբ իր կուրծքին մէջ ունէր այս հիդրան՝ Վանտէն եւ իր ուսերուն վրայ՝ վագրերու այս խմբը՝— Թագաւորները։

Ժ.

Անհո՜ւն միջավայր, այնտեղ հաւաքուած էին ամէն տեսակ տիպեր— մարդկային, անմարդկային եւ գերմարդկային, հակադրութիւններու ահռելի համախմբութիւն։ Կիյօթիէնէն՝ որ կը խուսափէր՝ Տաւէթէն, Պազիր՝ որ կ'անպատուէր Շապոյն, Կառէն՝ որ կը ծաղրէր Սէնժիւսթը, Վերնիօն՝ որ կ'արհամարհէր Տանթոնը, Լուվէն՝ որ կը հարուածէր Ռօպէսպիէռը, Պիզօն՝ որ կը մատնէր Էկալիթէն, Շառլը՝ որ կ'անուանէր Պոպը, իսկ բոլորը՝ կը զզուէին Մարաէն։ Եւ դեռ որչա՜փ անուններ կ'արժէ արձանագրել։ Արմօնվիլ՝ կոչուած «Կարմիր-Գդակ», որովհետեւ նիստերու ատեն իր գլուխը կը դնէր փռիւգիական կարմիր գդակը, Ռօպէսբիէռի բարեկամը, որ կ'ուզէր Լուի ԺԶ.-էն յետոյ գլխատել Ռօպէսբիէռը եւ այդ «միայն հաւասարակշռութեան համար»։ Մաէյէօ, որ իր պայտառօրէն արտաշէնով շատ կը նմանէր այդ բարի Լամուրէթին՝ եպիսկոպոսին, որ անմահացաւ ընդհանուր համբոյրի մը. Լըհարտի — տիւ — Մօրպիհան՝ որ կը վատաբանէր Պրըտանի քահանաները, Գարէ՝ մեծամասնութեան ընտրեալը, որ կը նախագահէր, երբ Լուի ԺԶ.-ը բերին դատարանն փոխադրակալ պատշաճարանն առջեւ եւ որ Բամպլոյի մէջ այն էր, ինչ որ Լուվէն էր Լատոբնայի մէջ. Կրոնական Տօնու, որ կ'ըսէր. «Ժամանակ շահինք». Տիւբուա – Գրանսէ, որուն ականջին Մարա կը շշնջէր, Մարքիզ Շամբըրեօֆ, Լակլօ, Հէրօոլ Սէշէլ, որ Հանրիօյի աղջիկն կը փախչէր եւ մեծանդամայն կ'ազդարարէր. «Թնդանօթաձիգներ, դէպի ձեր հրացանները»։ Ժիլլիէն, որ Լիոնը կը համեմատէր Թերմոփիլի հետ, Վամօն, որ կը պահանջէր Ժողովրդական բեմերէն մէկը յատկացնել միայն կանանց. Լալօ, որ սահմանեց այն պատուիրները, որոնք պիտի ըլլային Կոչէլ եւ Հոլին... Ռոմմ, որ ան եկաւ Քոնվանսիոն վերջարը ներկելու եւ անոր տեղ կարմիր գդակ գնելու. Լըգօնտ, որ կ'աղաղակէր. «Որքա՜ն հաճելի է քահանաներու կարգալոյծ ըլլալը». Ֆէրրօ, որուն կտրուած գլուխը Պուասի տ'Անկլաս ողջունեց պատմութեան անմոռանալի ժպիտով, այս Համբը՝ թէ Պուասի տ'Անկլաս զո՞վ կ'ողջունէ, գլո՞ւխը, մինչ՞ թէ աշխա՞րհը. (որուն ծայրը անկուած էր գլուխը) այսինքն սպաննողները, Տիւրրա եւ Սալը, Մէկը լեռնական, միւսը Ժիրոնտեան, որոնք գիշեր կ'առնէին այնպէս ինչպէս Շէնիէ եղբայրները։ Բաւական է խօսիլ այս ժողովի մասին, այս խօսքերուն մասին, որոնք յանախ մինչեւ անգամ գանոնք արտասանողներու կամքին հակառակ, յեղափոխութիւններու նախապաշարումէն հեռու կը հանդիսանային եւ որոնք իբրեւ հետեւանք յառաջացած երակական փաստերը՝ իրենց անպատասխանելի յեղաշրջման մէջ անբացատրելի անհասկանալիութիւն եւ կիրքի նշաններ կը կրէին, կարծես թէ անոնց սիրալ կը մեկնէին այն խռովութիւններ, որոնց մասին կը լսէին, կարծես թէ այն որ կը կատարուէր, կ'ուզէր իր գոյութիւն թափել այն ամէնուն վրայ որ կը խօսէր։ Աղէտները, կարծես աւելի զայրացած մարդոց խօսքերէն, իրենց կատաղի մոլեգնութեան մէջ կը յաջորդէին իրարու, նոյնպէս ամենափոքր խօսքը բաւական է ամբողջ տապալում մը յառաջացնելու համար, անկումէ որ կարելի էր ըսել. «Եթէ այս խօսքը չըսէին, այս բանը չպիտի պատահէր»։ Կարծէք է ըսել որ զէնքերը իրենք իրենց կը համակուէին զայրոյթով։

Այս ձեւով պատահմամբ ճառախօսի մը սխալ հասկնալէն էր որ Տիկին Էլիզաբէթի գլուխը գետին ինկաւ։

Քոնվանսիոնի մէջ լեզուի սանձարձակութիւնը իրաւունք կը համարուէր։

Սպառնալիքները կը թռչէին եւ կը գալարուէին վիճաբանութիւններու մէջ, ինչպէս հրդեհին լեզուները հըրդեհին մէջ։

Պէտիոն.— Ռօպէսբիէռ, գործին անցէ՛ք։

Ռօպէսբիէռ.— Գո՛րծը, Պէտիոն, դո՛ւք էք եւ ես անոնց կը վերադառնամ, դուք պիտի տեսնէք ատիկա։

Ձայն մը.— Մա՛հ Մարային։

Մարա.— Այն օրը, երբ Մարա մեռնի, այլեւս գոյութիւն չունենար Փարիզը, իսկ այն օրը երբ Փարիզ անհետանայ, կը մեռնի Հանրապետութիւնը։

Պիյօ-Վարէն ոտքի կ'ելլէ եւ կ'ըսէ.

— Մենք կ'ուզենք

Փարիէր կ'ընդհատէ անոր խօսքը.

— Դուք կը խօսիք թագաւորի մը պէս։

(Շար.)

սահմաններուն մէջ գալիք երկար տարիներու համար։ Գաղթավայրերը անդ-նալին մէջ սուղ արժած են մեզի։ Այժմ մեր գլխաւոր մտահոգութիւնն է ամ-րանալ մեր ազգային սահմաններուն մէջ, ինչ որ խիստ կենսական է մեզի հա-մար »։

Գալով անգլօ-թրքական համաձայնութեան նախայարձակման մը դէմ, Նախագահ Իսմէթ յայտարարեց.

— « Թուրքիոյ զօրացումը շատ կարեւոր է Անգլիոյ համար, ինչպէս Անգ-լիոյ զօրացումը Թուրքիոյ համար։ Եթէ Անգլիոյ դիրքը տկարանայ Միջերկ-րականի մէջ, Թուրքիա կը տուժէ։ Թուրքիա շատ ուրախ է, որ Անգլիա ընդու-նեց պարտաւորիչ զինուորութիւնը, որովհետեւ խաղաղութեան ճակատի պահ-պանման համար անհրաժեշտ է որ Անգլիա ունենայ հզօր բանակ մը։

Նախագահ Իսմէթ յոյս յայտնեց նաեւ, որ Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ սկսուած նոր յարաբերութեամբ պիտի փոխուի Թուրքիոյ արտաքին առեւ-տուրի ձեւը եւ թէ Թուրքիա ստիճանաբար պիտի ընդունի ազատ առեւտուրի դրութիւնը։

Գալով Պալքաններու կացութեան, Իսմէթ Ինէօնիւ յոյս յայտնեց թէ Պուլկարիա պիտի միանայ Պալքանեան համաձայնութեան։ Թուրքիա միշտ ալ աշխատած է այս ուղղութեամբ։

Ամէնէն վերջը Նախագահը իր ողջոյնը հաղորդելով Անգլիոյ, շեշտեց.

— «Ցանձին Թուրքիոյ Անգլիա պիտի գտնէ ամէնէն հաւատարիմ եւ ան-կեղծ զինակից մը։ Այն վաղեմի բարեկամութիւնը, որ կը տիրէ երկու ժո-ղովուրդներուն միջեւ, պահպանուած է ամէնէն դժուարին ժամանակներուն մէջ։ Այդ բարեկամութեան արմատները խիստ խոր թաղուած են թուրք ժո-ղովուրդի սրտին մէջ»։

Վէճ Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ

Առեւտրական վէճ մը ծագած է Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ։ Գեր-մանիա կը պահանջէ, որ Ռումանիա իրեն յանձնէ նոր հունձքին ամբողջ յա-ւելեալ մասը, 100.000 թոն (ինքնաշարժ) ապրանք մը, ինչպէս նաեւ 45.000 թոն ապրանք՝ անցեալ տարուան բերքէն։ Ռումանիա կ'ըսէ, թէ չի կրնար այս-քան ապրանք յանձնել, քանի որ առեւտրական պարտաւորութիւններ ունի նաեւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հանդէպ։ Ասկէ զատ, անձրեւներու պատճառով, այս տարուան ցորենի բերքը քիչ մը նուազ է։

Խնդրին բարդ կողմը այն է, որ Գերմանիա ճնշում կը բանեցնէ Պուքրէշի վրայ, քաղաքականապէս քաջալերելով Հունգարիոյ եւ Պուլկարիոյ հողային պահանջները Ռումանիայէն։ Ասկէ զատ, Գերմանիա աւելին կը պահանջէ, քան կը տրամադրէ կնքուած առեւտրական դաշնագիրը երկու երկիրներուն միջեւ։ Պուքրէշի մէջ վրդովուած են նաեւ այն պատճառով որ գերմանական պահանջը կը զուգադիպի ճիշդ այն պահուն, երբ Ռումանիա կը յուսայ ռազ-մական փարկ մը ձեռք ձգել Անգլիայէն։ Ռումանիոյ ազգային դրամատան տնօրէնը Լոնտոն գնաց, որպէսզի բանակցի, հինգ միլիոն ոսկիի փարկ մը ստանալու համար։ Այս գումարով պիտի գնուին ռազմական պիտոյքներ, գըլ-խաւորաբար օդանաւ։ Գերմանիոյ դրդումները Պալքաններու մէջ մտահոգու-թիւն եւ սրտնեղութիւն պատճառած են Պուքրէշի քաղաքական եւ տնտեսական շրջանակներուն։ Կարեւոր թերթ մը կ'ազդարարէ Պուլկարիոյ յիշել 1913ը եւ չխառուիլ ուժեղ բարեկամի մը խոստումներէն։ Մամուլը սկսաւ լայն հրա-տարակութիւններ ընել գերմանական եւ իտալական թերթերուն այն գրաձնե-րէն, որոնք կապ ունին Հունգարիոյ եւ Պուլկարիոյ հողային պահանջներուն հետ։

Մոսկուայի բա՛նակցութիւնը

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, պատասխանելով զանազան հարցումներու, վարչապետը հաստատեց թէ բրիտանական եւ ֆրանսական կառավարութիւն-ները նոր հրահանգներ ղրկած են Մոսկուա, իրենց ներկայացուցիչներուն։ Յետոյ աւելցուց.— «Թ. Միութեան կարգ մը թելադրութիւնները կը քննուին այժմ։ Ուրիշ կէտերու մասին պատասխան չենք ստացած»։

Պահպանողական երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք պիտի առնէ՞, արտաքին նախարարը Մոսկուա ղրկելու համար։

— Ո՛չ, պատասխանեց Պ. Չէմպըրլէն։

— Կառավարութեան մէկ անդամին ներկայացուցիչը օգտակար չի՞ կրնար ըլլալ, պնդացնելու համար Օլիվըր Թուիսթը։

Այս հեգնական ակնարկը ուղղուած էր Մոսկուայի դէմ։ Ինչպէս յայտնի է, Տիքընսի վէպին հերոսը, Օլիվըր Թուիսթ, քանի բան կը հրամցնէին, միշտ աւելին կը պահանջէր։

Հարցադրող երեսփոխանը ուրիշ հեգնութիւն մըն ալ արձակեց,— խնդ-րել «Թայմզ»ի խմբագրութենէն որ չծաղկազարդէ կամ չնսեմացնէ վարչապե-տին յայտարարութիւնը։ («Թայմզ» յաճախ իր ուզած մեկնութիւնը կուտայ պաշտօնական յայտարարութեանց եւ կը տկարացնէ անոնց արժէքը, հաւկցնե-լով թէ Անգլիա կրնայ նահանջել, վտանգի պահուն)։

ՉՈՐՍՕՐԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ ԽՈՇՏԱՆԳՈՒԵՑԱՒ ճաշարանի մը մէջ, 50 Սպանիացիներու կողմէ։ Հիւպատոսը, Ժաք Փիժոնօ, կը ճաշէր իր կնոջը եւ երկու բարեկամներու հետ, երբ սպանիացի սպայ մը ծուռ մեկնելով իր մէկ չարժուձեւը, վրան յարձակեցաւ եւ զարկաւ երեսին։ Հիւպատոսը ետ մղեց զայն, եւ միջադէպը փակուած կը համարուէր, բայց երբ դուրս ելաւ, կէս ժամ վերջը, 50 Սպանիացիներ յարձակելով կողմնակի փողոց մը քաշեցին եւ չարաչար ծեծեցին զինքը։ Հիւպատոսը անմիջապէս հիւանդանոց փո-խադրուեցաւ։ Բժիշկները բացարձակ հանգիստ պատուիրեցին երկու շաբաթ-ուան համար։ Սպանիական կառավարութիւնը ներողութիւն խնդրեց, իսկ եր-կու սպաներ ձերբակալուեցան։

11 ՀՈԳԻ ՎԱՌԵՑԱՆ Մարսէյլի մէջ, իրենց նստած ինքնաշարժը կրակ առած ըլլալով։ Զոհերէն 7ը կիներ եւ մանուկներ են։ Վեց հոգի ալ ծանր վէր-քեր ստացան։ Կառքը չարժանկարներ կը փոխադրէր եւ կը կարծուի թէ հրդե-հը յառաջ եկած է անոնց բռնկումէն։ Ինքնաշարժը բոցերով շրջապատուած էր եւ քանի մը ճամբորդներ վար նետուեցան, իսկ ուրիշներ մէջը մնացին։ Դիակները անճանաչելի դարձած էին եւ սրտաճմլիկ տեսարաններ պարզուե-ցան։

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ խորհրդային դեսպանը, կինը եւ կառավարը ջարդուփշուր մեռան կիրակի գիշեր, ինքնաշարժի արկածի մը հանդիպած ըլլալով։

ՃԱՓՈՆԻ զինուորական իշխանութիւնը պահանջեց որ Ֆրանսացիները նե-րողութիւն խնդրեն, Հանքէուի մէջ պատահած միջադէպի մը առթիւ. (Ֆրան-սացիները արգիլած էին ճափոնական թափոր մը)։ Եթէ գոհացում չտրուի, Ճափոնցիները պիտի պաշարեն Ֆրանսական թաղամասը։ Թիէնցինի մէջ ալ Ճափոնցիները սկսած են խուզարկել, նոյնիսկ մերկացնել խորհրդային հպա-տակները։

ԹԻՐՈԼԻ անգլիացի, Ֆրանսացի, հոլանտացի եւ զուիցերիացի հպատակ-ները հրաման ստացան հեռանալու, 48 ժամուան մէջ։ Կը կարծուի թէ խնդիրը կապ ունի 240.000 Գերմանացիներու կամ գերմանախօս Իտալացիներու տեղա-փոխութեան հետ։

ՍՊԱՆԻՈՅ ընկերվարական ղեկավարը, Պէսթէյրօ, որ դիւրացուցած էր Մատրիտի յանձնումը եւ որուն համար մահապատիժ պահանջուած էր, դա-տապարտուեցաւ 30 տարի բանտարկութեան։ Մինչ ազգ. խորհուրդին միւս անդամները փախան, Պէսթէյրօ մնաց մինչեւ վերջ. Ֆրանքոյի զօրքին մտնե-լուն,— եւ ահա թէ ինչպէս կը վարձատրուի, իբրեւ մեղսակից պոլշեւիկնե-րու։ Դատախազը իր աշակերտն էր։ Պէսթէյրօ 70 տարեկան է եւ մեծ համբա-կը վայելէ։

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԿՐԸՆՕՊԼԻ ՄԷՋ.— 14 Յուլիս, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Գար Էտիսընի սրահին մէջ։

Կը խօսի Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

Ամառնային հանդէս

ԱՆԻԷՐ ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

16 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Av. d'Argenteuil

Երգ. արտասանութիւն եւլն դպրոցի աշակերտներու կողմէ. Մուտք 3 ֆր.։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Պուլվար Օտտօյի Տ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ

Ի ԽԱՁԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Յուլիս 14ին կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Կ. Խաչի սանուհիներու կողմէ, երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւլն

Կը խօսի ընկերուհի ՔԻՓՐԻՏՃԵԱՆ

Դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը «ԵՍ ՄԵՌԱՅ»

Մուտք 3 Ֆր.

ՕԱՆ.ՕԹ.— Դո ր Գիզանսէն առնել Թիւ 25 ճանրակառքը եւ իջնել վեր-ջաւորութեան։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէտոնի Պաղ Աղբիւրին մօտ

Կը խօսի գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Ընտիր Ցազ. Ցախ պիւֆէ Անձրեւի պարագային Իսի մերիի սրահին մէջ

Մուտքը ազատ է

Ն Ո Ւ Ա Գ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Ջութակի ուսուցիչ ՍԱՐԳԻՍ ՋԷՕՐԼԷՔՃԵԱՆ կազմակերպած է. Իր լա-ւագոյն աշակերտներով, Concert audition մը (իւրաքանչիւրը պիտի նուագէ մէկ կտոր հոլիրէն եւ մէկ կտոր [illegible])

որ տեղի պիտի ունենայ 15 Յուլիս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,45ին

ՍԱԼ ՄՈԶԸՆՕԻ ՄԷՋ, 8, ՌՈՒ Տ'ՕԹԱՆԸ, ՍԱՐՍԷՅԼ

Միրայօժար էր մասնակցին Փարիզի երաժշտանոցէն ծանօթ դաշնա-կահուհի Օր Էլեան Փափազեան, 14 տարեկան, տաղանդաւոր փոքրիկը եւ իր եղբայրը (հօ-պաւա) որ այս տարի առաջին մրցանակ ստացաւ Մար-սէյլի երաժշտանոցէն

Մուտք ծախսերու համար 4 Ֆր

«Յառաջ»ը պիտի ծախուի

Փլաս տէ Ֆէթի լրագրավաճառը պիտի գոցէ իր խանութը Յու-լիս 14—Յուլիս 23։ «Յառաջ»ը պիտի ծախուի Փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Ba'djian, 2 rue de Crimée. (Ֆէթ. Պրդ.ոյ խանի քլինիկին քով)։

Վալանսի մէջ

«Յառաջ»ի գործակալն է Պ. ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ, 10, rue Baltazar Baro, Valence

Ո ՏԱՐԱԳ

Ի դիտաւորութիւն Շավիլի եւ շրջա-կաներու բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վարդավառի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի տէր Ս Գրիգոր Լուսաւորիչ [illegible]

[illegible]

Երգեցողութիւնը պիտի կատարուին Պ. Բաղտասարի ղեկավարու-թեամբ եւ մասնակցութեամբ տե-ղական կարգ ուժերու։

Կոչն

ՈՒԽՏԻ ԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Յուլիս, Կիրակի օր, Սոնուազի Վարազայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհան-գստեան պատարագ եւ պաշտօն Կե-սարիոյ [illegible] Ֆրգատ [illegible] Փարիզի մահուան տասնհինգամեակին առթիւ։

Կեսարիոյ Ս. Կարապետի ուխ-[illegible] իրենց [illegible] ն սովորութիւն յիշատակը յարգե-լու համար Փարիզէն եւ արուար-ձաններէն եկող հայրենակիցները, նոյն օրը պիտի անցնին գիւղին ան-տառին մէջ՝ Պ. Պրուքսի արճարա-նին պարտէզին մէջ առանց [illegible] է տեղերը ծախսի, հետերնին բերելով իրենց ուտելիքը (ծախք՝ միայն [illegible])։

Այս առթիւ ամէն կարգադրու-թիւն եղած է [illegible] [illegible] մը վայելելու համար։

Շոգեկառք՝ Gare du Nordէն կը մեկնի 6.45, 9.32, 10.10, 10.45.

Կարգադրօղ Յանձնախումբ

Ուխտագնացութեան կհսարացի հայրենակիցներու

ԶՈՒՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Կեդր. Վարչու-թեան տարեկան վիճակահանը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 16 ին, Կիրակի կէ-սօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Rue Bossuet։ Շահող թիւերը պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Աղեքսանդրիայէն Հմայեակ Ան-սեհեան կը փնտռէ իր եղբօր՝ Լեւոն Անսեհեանի զաւակները. Յակոբ եւ Քերովբէն։ Կը կ-րծուի թէ իր եղ-բօր կինը, ծնեալ Գույումճեան, կը բնակի իր եղբօր աւագ Հրանտ Գույումճեանի հետ։ Իրենց հասցէն իմացնել «Յառաջ»ի վար-չութեան կամ Himayak Anseh-ian, c)o Malkhassian & Cie. B.P. 1567.Alexandrie. Egypte.

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԳՐՆԵՐԻ ԱՌՆԱԻՈՐ

Թ. ՁԱՐԴԱՐԵԱՆ

55. Rue de la Sablière. (Courbevoie)

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A.DER (AGOPIAN)

17 Rue [illegible] Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 Ֆր.
Բելճիքա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Գուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI 13 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ – 15e Année No. [illegible]
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Մ՛ԻՐ ՏԵՂԱՒՈՐԵԼ ԵՒ Ի՛Ն.ՉՊԷՍ

Աղեքսանտրէթի շրջանին ողբերգութեան առաջին օրէն, պարտականութիւն սեպեցինք յիշեցնել թէ անհրաժեշտ է հողին կապել տարագիր բազմութիւնները,— մասնաւորապէս Մուսա Լերան գիւղացիները։

Արտագաղթը սկսած է արդէն, թէեւ ֆրանսական զօրքը մնալու խոստումը ունի մինչեւ յուլիս 22։ Թուրք թերթերը կ՚աւետեն թէ Սանճաքին յանձնումը վերջացած պիտի ըլլայ մինչեւ յուլիս 15։ Այս առթիւ ցնծութեամբ կ՚արձանագրեն գնդ. Քոլէի մէկ յայտարարութիւնը.

— « Յուլիս 22էն առաջ պիտի հեռանանք թրքական հողէն։ Այս միջոցին մենք պարզապէս իբրեւ հիւր կը բնակինք բարեկամի մը տունը»։

Հակառակ ընդհանուր խրարանցումին, տակաւին չհանդիպեցանք տող մը լուրի, որ ապացուցանէր թէ աւելի բախտաւոր գաղութներ կ՚ըմբռնեն իրենց պարտականութիւնը, այս նոր աղէտին առթիւ։

Օրինակ՝ ոչ մէկ ձայն Փարիզէն, որ միշտ կը պարծենայ շողշողուն յաւակնութիւններով։ Նոյնիսկ Բարեգործականը չհաղորդեց որ եւ է գծագրութիւն, իբրեւ լուսաբանութիւն կացութեան եւ իր առաջադրութեանց։ Չենք ալ գիտեր թէ Բարեգործականը ինք համաձա՞յն է տարագիր ժողովուրդը հողին կապելու ծրագրին։

Խոստովանինք թէ հողին կապելու, գիւղական գաղութներ հաստատելու խնդիրը յուզած ատեն, ի վիճակի չէինք որոշ ուղղութիւն մը ցուցնելու։

Այդ գործը կը դիւրացնէ «Հայրենիք»ի մէջ հրատարակուած գրութիւն մը։

Յօդուածագիրը, թերթին խմբագիրներէն Մ. Վարանդեան, որ վերջերս երկար պտոյտ մը կատարած էր դէպ ի Սուրիա եւ Սանճաք, տեղին վրայ ուսումնասիրելով շատ մը մանրամասնութիւններ, «աններելի սխալ մը» կը նկատէ թոյլ տալ որ տարագիր բազմութիւնները հաստատուին Լիբանանի կամ Սուրիոյ մէջ, ցիրուցան եւ անջատ։

Ու կը թելադրէ.— 1. Մուսատաղցիները եւ Աթրք – Սօվուք Օլուքցիները փոխադրել Ճէպէլը Աքրայի կողմը (Քէսապ) եւ հոն հաստատել նոր գիւղեր.— 2. Սանճաքի նորահաստատ վայրերու հայ գիւղացիներն ալ փոխադրել Լաթաքիոյ եւ Քէսապի միջեւ փռուած գիւղերի շրջանը։

Կը կարծենք թէ լաւագոյն ելքն է այս։ Ու պէտք է աճապարել, քանի որ տարագիրները արդէն խռնուած են քաղաքներուն մէջ։ Միւս կողմէ, կը հաստատուի թէ մարդասպանը հողեր գնած է Լիբանանի մէջ, գաղթականներու տեղաւորման համար։

Կ՚ընդունինք թէ բուն հայկական ուժերէն վեր է 15 — 20.000 գիւղացիներու տեղաւորման բեռը։ Ցետոյ, թերեւս հոգատար իշխանութիւնն ալ մասնաւոր տեսակէտներ ունի։

Բայց եւ այնպէս, անհրաժեշտ է որ նախ մենք ընդ առաջ երթանք մեր պարտականութեանց, որպէսզի ուրիշներ յրացնեն պակասը։ Երբ դուն քեզի չես օգներ, ուրիշին հո՞գն է հասեր։

Նոյնիսկ արտաքին օգնութիւն ապահովելու համար, տարրական պայման է օր առաջ կազմակերպել գործը, կեդր. Յանձնախումբ մը կազմելով եւ գործնական ծրագիր մը մշակելով։

Շ.

ՏԷՐՍԻՄ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԴԻՄԱԴՐԵԼ

Թուրք թերթերը կը գրեն.—

Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ քննուած եւ ընդունուած է այն օրինագիծը, որ կ՚առաջարկէր մինչեւ 1942 երկարաձգել Թունճէլիի կուսակալութեան (Տէրսիմ) վարչութեան մասին ընդունուած օրէնքը։

Այս առթիւ ներքին գործավարը ամփոփ մէկ պատմականը ըրած է Տէրսիմի դէպքերուն, այս շրջանակի ապստամբ աշիրէթներուն դէմ ցոյց տրուած հեզրքացումի գործունէութեան եւ 1938ի ընթացքին Գ. Բանակի մասնակցութեամբ կատարուած բացարձակ մաքրագործումի գործողութեան։

Գ. Ֆայիք Էօզթրաք յայտնած է թէ Փոչ եւ Գալան շրջանակներուն մէջ քանի մը աշիրէթ անառիկ լեռներու միջեւ եւ քարայրներու մէջ ապաստանելով կը շարունակեն ընդդիմութիւն ցոյց տալ։ Առանցմէ Փոչ շրջանակէն մէկ մասը պատժուած եւ մէկ մասն ալ կառավարութեան յանձնուած են։

Ներքին գործավարը ըսած է թէ Գալան շրջանակի ապստամբները այլեւս յուսահատ վիճակի մը մատնուած են եւ մաս առ մաս սկսած են յանձնուիլ։ Մինչեւ հիմա հաւաքուած է 14.593 զէնք, բոլորն ալ վերջին դրութեամբ։

Գ. Ֆայիք Էօզթրաք բացատրութիւն տալէ վերջ նաեւ Թունճէլիի մէջ տեղի ունեցած շինարարական մեծ գործերու մասին, ըսած է թէ, բացի փոքր մասէ մը, ամբողջ Թունճէլիի մէջ անդորրութիւն ու ապահովութիւն կը տիրէ։

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՍԻՒԱՐՆ ՍԿՍ՚ԻՒ

Հարիւրաւոր Հայերու եւ Արաբներու արտագաղթը

Սուրիոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք.—

Սանճաքի մէջ բնակող Հայերէն եւ Արաբներէն շատերը դէպի Սուրիա եւ Լիբանան պիտի գաղթեն, Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնագրով նախատեսուած պայմաններուն սահմաններուն մէջ։

Այս խեղճերը այժմէն իսկ չեն գիներով իրենց ինչքերը սկսած են ծախել։ Մահճակալ մը կը ծախուի՝ 15 դահեկանի, հազար ոսկի արժող տուն մը՝ հարիւր ոսկիի եւն.։ Այս վերջին օրերուն, 150 ընտանիքներ սահմանը անցնելով դէպի Լիբանան ուղղուեցան։

Գալով Ալէվիներուն, անոնք այս արտագաղթին չեն մասնակցիր, ընդհակառակն, առիթը օգտագործելով, աժան գիներով կարասիներ ու տուներ կը գնեն։ (Առաւօտ)։

*** Եգիպտոսի մեծ օրաթերթին, Ահրամի թղթակիցը կը հեռագրէ Պէյրութէն.—

Աղեքսանտրէթի Սանճաքի գաղթականներուն առաջին խումբերը Հալէպ, Պասալլէք եւ Լաթաքիա հասան։ Անոնց թիւը մօտաւորապէս հինգ հազարի կը հասնի եւ կը բաղկանայ Արաբներէ եւ Հայերէ։ Կը սպասուի որ այս օրերս եօթը հազար գաղթականներ եւս հասնին Լիբանան։ Ֆրանսական բանակին Սանճաքէն քաշուելէն առաջ հեռանալու որոշում տուողներու թիւը մօտաւորապէս 25 հազարի կը հասնի։ Հայերուն մեծ մասը կը գաղթէ դէպի հայկական շըրջանը, որ Ալէվիներու երկրին սահմանակից է։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

30.000 ԶԻՆՈՒՈՐ, 120 ԹՆԴԱՆՕԹ 350 ՀՐԱՍԱՅԼ

150 ՕԴԱՆԱՒԵՐ ԵԿԱԾ ԵՆ ԱՆԳԼԻԱՅԷՆ

Արտակարգ հանդիսութիւններ պիտի կատարուին վաղը, ուրբաթ, յուլիս 14ի առթիւ, որ միեւնոյն ատեն Մեծ Յեղափոխութեան 150ամեակն է։ Աւանդական զօրահանդէսը պիտի սկսի առաւօտեան ժամը 9ին, Էթուալի հրապարակին վրայ, մասնակցութեամբ 30.000 զինուորներու։ Ներկայ պիտի ըլլայ Հանրապետութեան նախագահը, ընկերակցութեամբ վարչապետին, ծովային, օդային եւ գաղթային նախարարներուն եւ ուրիշ բարձր պաշտօնատարներու։ Զօրահանդէսին պիտի մասնակցի նաեւ անգլիական ջոկատ մը։ Այս առթիւ շարք – շարք պիտի անցնին 3500 ձիաւորներ, 350 հրասայլեր, 120 թնդանօթներ, 600 զրահապատ եւն. կառքեր։ Օդանաւային թռիչքը պիտի կատարուի բուն զօրահանդէսէն առաջ, մասնակցութեամբ ֆրանսական եւ անգլիական օդանաւերու։

Չորեքշաբթի օր Ֆրանսա հասան 150 անգլիական օդանաւեր —, ռմբաձիգ, թեթեւ, ծանր եւն.— 750 սպաներով եւ օդաչուներով։ Օդանաւերը Անգլիայէն մեկնեցան երկու տարբեր ուղղութիւններով,— մէկ մասը Հավր – Փոռսօ, միւսը՝ Թրէփոր – Օրլէան։ Իւրաքանչիւր օդանաւ քննաւորուած է սովորական սպառազինութեամբ, 3 —5 օդաչուներով։ Անոնք Ֆրանսա հասան առեն կը սաւառնէին 2000 մեթր բարձրութեամբ, սակայն տեղ – տեղ իջան մինչեւ 1000 մեթր, զանազան ասպարէզներ կատարելով։ Մէկ ամիս վերջն ալ ֆրանսական օդանաւեր պիտի երթան Անգլիա։

Այս հանդիսութեանց առթիւ Փարիզ հրաւիրուած են Անգլիոյ օդանաւային սպարապետը, ծովային նախարարը, պատերազմական նախարարը եւ ուրիշ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ Տօնակատարութեան դիտելու(?) Լեգէոնը, ինչ որ առաջին անգամ տեղի կ՚ունենայ 1859էն ի վեր։ Զօրահանդէսին պիտի մասնակցին նաեւ 200 անգլիացի նաւաստիներ։

Միեւնոյն ատեն արտակարգ պատրաստութիւններ տեսնուած են ժողովրդային հանդէսներու համար։ Երէկ, չորեքշաբթի, Փարիզի քաղաքապետարանին մէջ կախուեցաւ ամենամեծ դրօշը, մասնակցութեամբ 5000 պարմանազգեստ դպրոցականներու, որոնց մէկ մասը կապոյտ, մէկ մասը ճերմակ, միւսը կարմիր թաշկինակներ կը պարզէին, ներկայացնելով ֆրանսական եռագոյնը։ Արարողութեան ներկայ էր Հանրապետութեան նախագահը, ընկերակցութեամբ նախարարներու եւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու։

*** Գերմանական թերթերը խօսելով անգլիական օդանաւերու մասնակցութեան վրայ, կ՚ըսեն թէ «պաշարող» պետութիւնները ծիծաղելի փորձեր կը կատարեն,ահաբեկելու համար Գերմանիան եւ Իտալիան։

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Նախարարական խորհուրդը աշխ օր նիստ գումարելով, քննեց ներքին եւ արտաքին խնդիրներ։ Արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին։ Վարչապետը եւ դատական նախարարը հանրապետութեան նախագահին ստորագրել տուին հրամանագիր – օրէնք մը՝ ընդհ. ներման մասին, որ քուէարկուած էր երեսփ. ժողովին կողմէ։ (Որոշուած է նաեւ պատիժի թեթեւացում շնորհել զինուորական դատապարտեալներու, յուլիս 14ի առթիւ)։

Ժողովը որոշեց դադրեցնել նախարարներու ճամբորդութիւնները, ցնոր տնօրինութիւն, նկատելով որ ահագին աշխատանքներ դիզուած են անդամի վրայ, յառաջիկայ 15 օրերու ընթացքին։

*** Ընդհ. ներման հրամանագիրէն պիտի կրնան օգտուիլ նաեւ այն օտարականները որ թեթեւ օրինազանցութիւններ գործած են բնակութեան եւ անձնագրի կանոններու դէմ, ինչպէս գրած ենք ժամանակին։ Օրէնքին գործադրութեան թուականէն սկսեալ, մինչեւ վեց ամիս պիտի կրնան օգտուիլ անոնք որ առաջին անգամ մեղանչած եւ ,1939մայիս10էն առաջ գործուած յանցանքի մը համար դատապարտուած են տուգանքի, կամ առ առաւելն 15 օրուան բանտարկութեան առանց տուգանքի, կամ երեք ամիս բանտարկութեան՝ յետաձգումով, բացի բարոյականի դէմ գործուած յանցանքներէ եւն.։

Իտալիա ինչո՞ւ կը հեռացնէ

Թիրոլի օտարականները

Ինչպէս գրած էինք, իտալական կառավարութիւնը հրամայած է իտալական Թիրոլի օտարականներուն որ հեռանան 48 ժամէն։ Այս հրամանը կը վերաբերի բոլոր օտարականներուն եւ զբօսաշրջիկներուն։ Իտալական կառավարութիւնը մերժած է որոշ բացատրութիւններ տալ այս մասին, ըսելով թէ քաղաքական եւ զինուորական պատճառներ այդպէս կը հարկադրեն։ Օտար թղթակիցներու կարծիքով, այս կարգադրութիւնը կապ ունի 240.000 Գերմանացիներու կամ գերմանախօսներու տեղափոխութեան հետ։ Կը կարծուի թէ Իտալիա եւ Գերմանիա չեն ուզեր որ ուրիշ օտարականներ ներկայ ըլլան այս տեղափոխութեան։ Պոլծանոյի շրջանին 15 փանսականներն ալ հրաման ստացան հեռանալու։

Ո՞վ յաղթեց Մոնկոլիոյ մէջ

Մոնկոլիոյ ժողովրդական հանրապետութեան 15րդ տարեդարձին առթիւ, խորհրդային «Կարմիր աստղ» թերթը, որ օրկանն է ռուսական սպայակոյտին, կ՚ըսէ թէ Ն. Հանրապետութեան ընծայած աջակցութեան շնորհիւ ճափոնական յառաջխաղացման մը ճամբան փակուած է այժմ Մոնկոլիոյ մէջ։ Խորհրդային ռազմավարութիւնը հասած է իր նպատակին։ Վերջերս երկաթուղու ու

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔ... ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Ֆըրանսացի մը, Ֆրէտէրիք Ժիրօ, որ իբրեւ վաճառական հաստատուած էր Իզմիրի մէջ, փափաք յայտներ է իսլամանալու։ Իզմիրի միւֆթին, թարգմանի մը միջոցով, երկու ժամ կը տեսակցի ֆրանսացի վաճառականին հետ, եւ համոզուելէ վերջ որ Ժիրօ խորապէս ուսումնասիրած է իսլամական կրօնքը եւ լրջօրէն կը հաւատայ Մուհամմէտի, կը կատարէ անհրաժեշտ ձեւակերպութիւնները եւ զայն Ալի Էրզէն անունով կ՚արձանագրէ կրօնափոխներու ցանկին մէջ։

Երբ կ՚ընդունուի իր իսլամութիւնը, Ժիրօ, երախայի պէս ուրախացած, կը վերադառնայ տուն, կը կանչէ վիրաբոյժ մը, թլփատուելու համար։

Թուրքերէն թերթերը կը գրեն թէ Ալի Էրզէն 50 տարեկան է, Ֆրանսացի բայց մայրենի լեզուի պէս կը խօսի անգլիերէնը։ Ըստ իր յայտարարութեանց, երկար ուսումնասիրեր է բոլոր կրօնքները, եւ ի վերջոյ այն եզրակացութեան եկեր է թէ կրօնքներուն մէջ ամէնէն մարդկայինը ու կատարեալն է իսլամութիւնը։ Մասնաւորաբար հաշտ է առողջապահութեան ամէնէն արդիական սկզբունքներուն հետ, փաստ.—

1— Խիրքի (քանտէր) դէմ կը պաշտպանէ մարդկային կազմը, շնորհիւ ծոմապահութեան իր կանոններուն։

2— Արեան շրջանը լաւ կը կատարուի, շնորհիւ «նամազ»ի մարզանքին։

3— Թոքերը կը զարգանան շնորհիւ ճոյն մարզանքին, (ինչո՞ւ չէ, նաեւ «Ալլահ էքպէր» պոռալով)։

4— Միզային գործարանի հիւանդութենէ զերծ կը պահէ, ճստուկ միզելու վարժեցնելով։

Ես ալ «Գուրան» կը կարդամ յաճախ, եւ հակառակ Լոմպրոզոյի տեսակէտին,— որ կ՚ըսէ թէ այդ գրքին մէջ չկայ տող մը որ իմաստ ունենայ, (կ՚ակնարկէ Մուհամմէտի տգիտութեան եւ կարդալ – գրել չգիտնալուն, բայց պէտք է դիտել տալ որ «Գուրան»ը Մուհամմէտի գործը չէ, եւ այս՝ հակառակ իսլամներու կարծիքին),— երբեմն ալ, միսթիք ազուոր արտայայտութիւններու կը հանդիպիմ, (իմ կարդացածս Տօքթ. Մարտիւսի թարգմանութիւնն է որ լաւագոյնն է), բայց եւ այնպէս երբեք փորձուած չեմ իսլամանալու, ի՞նչպէս կ՚ըլլայ,— այդքան բո՞ւթ է միտքս։

Չեմ կրնար, սակայն, պնդել թէ պիտի չփափաքէի իսլամանալ՝ եթէ «Գուրան»ը կարդայի ազուոր Թրքուհիի մը կուրծքը գրկալ բրած եւ ալքերը՝ երկինք։

Ո՞վ գիտէ, ո՞ր Ֆաթման գլուխէ հանեց յիսունենոց այս կրօնափոխ Ֆըրանսացին, որ անշուշտ աւելի լաւ ուսումնասիրած է անկողինի անուշահոտութիւնը, մետաքսէ լանջակալներու մէջ դրուած տաք հացիկներու ջերմութիւնը կամ շրթներուն այն գիծը, որ թռչունի թեւի կը նմանի՝ խելք թռցնելու ուժն ունենալուն համար անշուշտ, քան իսլամութիւնը։

Ա՛յ մարդ, ո՞վ կը խաբես, ապահովաբար բա՛ն մը կայ այս հաւատափոխութեան մէջ, որ պառաւ երախան անգամ տանկցեր է հիմա։ Այնպէս որ երբեք չեմ կրնար համոզուիլ թէ Ֆրէտէրիք Ժիրօ կամ պառաւ եւրոպա կ՚ուզեն իսլամ դառնալ ... ճստուկ միզելու համար։

ԱՐԱԶ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒԸ ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Է, ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ։

ԴՐԱՄՆԵՐԸ ՄԵՋԻ ՑԱՆՁՆԵՑԷՔ...

Անտիոքի թուրք թերթերը, Եէնի Կիւն եւ Հաթայ հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակած են.—

Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ստորագրուած պայմանագրութեանց համաձայն, Հաթայի հողին վրայ բնակող Հաթայցի հայրենակիցները իրաւալէս թրքական հպատակութիւնը ստացած պիտի ըլլան առաւելն մինչեւ 22 յուլիս, երբ դաշնագիրը ի զօրու կը դառնայ։ Անոնցմէ փափաքողները, դաշնագրին ի զօրու դարձած թուականէն սկսեալ վեց ամսուան ընթացքին, կրնան ընտրել Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը։ Ընտրութեան այս իրաւունքը գործածողները պարտաւոր են հաշուեյարդարի ենթարկել իրենց անշարժ ինչքերը, եւ ազատ են միայն տանելու իրենց շարժուն ինչքերը։ Հաշուեյարդարի փոխարժէքները պիտի յանձնուին Հանրապետութեան կեդրոնական Դրամատան եւ անոնց արտասահման փոխադրութիւնը ենթակայ պիտի ըլլայ առանձին համաձայնութեան մը։

Հաթայի հայրենակիցները հիմակուընէ կարեւորութեամբ նկատի առնելու են թէ ասոնցմէ (սուրիական կամ լիբանանեան հպատակութիւնը ընդունողները) բարոյական անձնաւորութեանց ձեռքը գտնուող օտար դրամները պիտի կրնան արտածուիլ, պայմանաւ որ ապացուցուի թէ այդ դրամները ձեռք բերուած են թրքական դրամի պաշտպանութեան օրէնքին գործադրուելէն առաջ եւ փոխարժէքը չեն արտածուած ապրանքներու։ Գալով սովորական անձերուն, անոնց դրամները կրնան արտածուիլ առանց ո եւ է պայմանի։ Միայն թէ պայման դրուած է որ այս բոլոր օտար դրամները, ներկայ ազդին թուականէն սկսեալ 15 օրուան ընթացքին, այսինքն մինչեւ Յուլիս 12ի օրուան դրամատան փակման ժամը, նոյնութեամբ յանձնուին Իսքէնտէրունի կեդրոնական դրամատան կամ Անտիոքի երկրագործական դրամատան։

Դրամներուն յանձնումը ինչպէս չի նշանակեր թէ ենթական անպայման պիտի գործածէ հպատակութեան ընտրութեան իրաւունքը, նոյնպէս չի վերցըներ այդ ընտրութեան իրաւունքը գործածելու կարելիութիւնը։ Միայն թէ դրամը չյանձնող սովորական անձնաւորութիւններէն անոնք որ յետագային պիտի գործածեն իրենց ընտրութեան իրաւունքը, ինչպէս նաեւ այն բարոյական անձնաւորութիւնները որոնք ընտրութեան իրաւունքի հիման վրայ հաշուեյարդարի պիտի ենթարկեն իրենց ինչքերը, մեկնած ժամանակ իրաւունք պիտի չունենան միասին տանելու իրենց օտար դրամները, յանձնումի գործողութիւնը չկատարուած պարագային։

Օդային թ.խուիրենը. դէպի Փարիզ եւ Լոնտոն

Թրքական օդանաւերու տորմիղ մը, ղեկավարութեամբ կին սաւառնորդներու, օգոստոսին պիտի այցելէ Պուքրէշ, Սոֆիա, Պելկրատ եւ Աթէնք։ Հաւանական է որ հոկտեմբերին ալ այցելէ եւրոպական մայրաքաղաքները, մինչեւ Փարիզ եւ Լոնտոն։ Այս տորմիղը պիտի վարէ Աթաթիւրքի որդեգիր աղջիկը՝ տեղակալ Սահիպա Կէօքչէն։

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ թռիչքը պիտի սկսի այս օրերս։

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Գ.

Ո՛վ գիտէ թէ անգամ մըն ալ տիրապետի ունենամ: Հոս հասնելէ վերջ՝ մէկ քանի քայլ եւս առաջ անցնինք վերլուծման մեր ճամբուն մէջ: Ընդգծենք, հետեւաբար, որ Գամբուի գերմարդու մտատիպարը ամէնէն աւելի գրադիցուցած է Զարդարեանը եւ բռնակալօրէն լուծում պահանջած իրմէ: Եթէ մէկ կողմէ կը բացատրուի այդ՝ բանաստեղծական եւ հոգեկան տարրերու առաւելագոյն չափերու գոյութեամբը իր խառնուածքին մէջ, կը բացատրուի նաեւ այն հանգամանքով որ այդ խնդրոյն մէջ դրուած է նաեւ հայ ցեղին ճակատագրին հարցը: Բացատրենք: Եթէ մեր ցեղի բազմադարեան պատմութեան վրայ թռուցիկ մը կատարենք, գիտենք անոր կուրծքը խռովող, փոթորկող, բազմաձիգ ու բազմապիսի կիրքերը՝ պիտի հաստատենք որ անոնցմէ ճերմակ մաս մը կուգայ, կը միանայ երկու մայր ու հակընթաց հոսանքներէն մէկուն կամ միւսին, երկու մայր ու հակոտնեայ ձգտումներէն մէկուն կամ միւսին: Եթէ ուզենք անուններ տալ այդ ձգտումներուն, անկախաբար պատմական ժամանակաշրջաններէն, կարելի է կոչել հեթանոսական եւ քրիստոնէական աշխարհաձգտում, որովհետեւ անոնք երկուքն ալ, ցեղային կնիքի պաշտօնական ճնշումէն տակ, միշտ գոյութիւն ունեցած են, միշտ պայքարի մէջ եղած են, փոխնիփոխ յաղթանակը տարած ու չահած են: Ցեղին քաղաքական դիմագիծն իսկ մնացած է կախեալ այդ անկատար կերպով որակուած երկու աշխարհահայեացքներուն, որոնց հակամարտ երթին մէջ տեղ գտած են անշուշտ նաեւ արեւելքն ու արեւմուտքը, — իմաստիզմ ուր հոգեկան գերակշռող կեանքը կը չափէ արժէքներու տիրապետութիւնը, ու իմաստիզմ ուր, այսպէս ըսելու համար, արտահոգեկան տարրերն են իշխող, հետեւաբար եւ ի զօրու: Հայ ցեղը գերագոյն չափով ունեցած է բընազդը նուաճելու կեանքին, հողի մըշակման ու մշակոյթին: Ընկեր աւելին, ան ունեցած է նոյնիսկ սաղմերը ոչ միայն տեսլական, յաւերժական սկզբունքներու պաշտպանութեան, այլ եւ՝ միսթիքին: Ի պատիւ իրեն, Տիտղոս մը՝ քաղաքակրթական հարատութեան եւ բարձրագոյն ատրճաններու: Որեւէ պատուղ որեւէ ծառի վրայ չի բուսնիր: Որոշ շրջաններու մէջ քաղած է այդ տեսակ կեանքի մըշակութային գերագոյն պտուղները եւ անոնց հետ նաեւ նրբացումներու, միզկացումներու, վատասերող ու հակամարտ բաժանման սրդերը. Այդ հանգամանքին միանալով իր աշխարհայեցական գիրքին ողբերգութիւնը, առաջ բերած է մի քանին իր մեծ չարչարանքներէն: Հարկ է եղած ապա փոխել աշխարհահայեացք — խաչերուն վրայ կոխկռտելով, բազնին բերել վահագնը՝ գանազան պարկոտներով ու գոյներով, համաձայն ժամանակին: Ան իր հետ քաշած է նիւթը ու հայկականփոքրիդիվիզմ մըսկամէտ կտրել խաչերուն թեւերը: Եւ այսպէս՝ փոխնիփոխ ու անվերջօրէն: Ի՞նչ տարակոյս որ այս երկու հակոտնեայ իմաստիզմներուն մէջ՝ մարդը ոչ միեւնոյն տիտղոսը ունի, ոչ միեւնոյն տեղը: Եթէ մէկուն մէջ ան յորդի, առաջին տեղը կը գրաւէ եւ ամէն ինչ կը կատարուի ըստ իրեն, միւսին մէջ ան միայն թիւ մըն է եւ միջոց մը: Այս չատ անկատարօրէն, grossomodo, ուրուագրուած ցեղային ներքին հոսանքներու ցնցումները՝ նուազ եղերական չէ որ կ'արձագանգեն բանաստեղծին մէջ: Գաչտամունքը, տարակոյս չկայ, անխառն է դէպի հերոսը, ուժը, Գամբոյը: Բայց, ի՞նչ պիտի ըլլայ անոր վերաբերումը դէպի Գայլը, դէպի խուժանը, դէպի անամէջ միջակը, դէպի ռըմկարը: Իմաստ կա՞յ ուժի գերագոյն արտադրութիւնները բերել դնել ի սպաս մեծ ու պզտիկ ոճրագործներու խուժանին կամ ոտքերին: Ո՛հ, ի՞նչ տարակոյս, բանաստեղծը պիտի ուզէր որ Գամբոյը, հերոսը՝ ըլլայ վեհանձի, հոգեկան անեղր քաղցրութիւնով, բարութեան ու գորովանքի չողարձակումներով միայն չքեղ: Բայց «Գա՛յլը», «Գայլը»... ի՞նչ պիտի ըլլայ իր գիրքը դէպի գայլը որ ամէն ինչ կը քանդէ, կը յօշոտէ, կը լափէ... Յաւիտենական ու եղերական հարցական: Ցասնայա Փոլիանայի մեծ Մենաւորը, հաստատագոռ ձայնով, կը հռչակէ հրեշտակային եւ գծուխային միանգամայն իր non résistance au male, Նիէ պրոտիվլիյաիռ ըզլու, «Մի հակառակ կալ չարին»: Շատ լաւ: Բայց մը բանաստեղծը կ'ընդունի այդ լուծումը: Կը մոռնայ «Գայլը» եւ նկատի կ'առնէ քիչ մը վերացական եւ համախումբ Գայլ մը: Այն ժամանակ դեռաւի Գամբուին ընդվզումի մոլուցքը կը մեղմանայ, կը հալի, եւ ան՝ աւելի տարիք առած, փոխակերպուած Վուսալ է Սինա բանաստեղծին, իր ամբողջ ուժերը կը նուիրէ ոչ միայն հօտին, այլ նաեւ այն վերացական Գայլի լըքացման, եւ ի վերջոյ կ'ընծայաբերէ անոր հոգեկան լուծումի մը անթառամ բարիքը: Բայց ցեղին պատմութեան անիւը կը դառնայ եւ գրքերու Գայլը երեւան կուգայ արիւնարբու «Գայլի» մը կերպարանքին տակ որ «Լերան Եղնիկին» եռուէն ինկած է, անոր կեանքին կը սպառնայ: Ու երեւան կուգայ որ միայն Մասսայի կողերուն ծուարած եղնիկները չեն որ գոյութիւն ունին, Գայլը արիւնկզակ հիդրա մըն է, բոլոր հորիզոններուն տակ, բոլոր ժամանակներուն մէջ: Տեղի կ'ունենան անասելի աւերներ որոնց փլուզումի ահաւոր ցնցումներէն «մի դիմադրեր չարին»ը փոշիի կը վերածուի: Ու ոճիրի վերիվայրումներուն առջեւ մնալ դեռ չդիմադրելու կրաւորականութեան մէջ, երբ անմեղ զոհերու արիւնը բորբոքած դաղանութիւններէն վրաց կը ցայտէ, երբ ցեղը ու իրեն հետ ինչ որ կայ ազնիւ ու մեծ կ'ոտնակարին՝ ոչ թէ գերագոյն ուժի մը ու հարատութեան տիրացած հոգիի մը ելքը կ'ըլլայ՝ այլ կնիքը՝ անյատակ վատութիւնով մռայլ՝ հոգիի մը:

Խնդիրը նոյնիսկ այս կամ այն արիւնհեղութեան մասին չէ: Դժոխային բաներ կ'անցնին, կը դառնան: Ի վերջոյ Արդարութիւն, Ազատութիւն կոչուած եւ ասոնցպէս յաւերժական սկզբունքներն են որ միակ գին ու նպատակ կուտային կեանքին եւ որ կը դառնան նոխազ... նոխազ կը դառնան Զաքարեանները, հաւանօրէն թափած արիւնը երբ եւ իցէ չի դադրիր պղպջալէ... Արդ՝ ի՞նչ սորոգելիներ պիտի տայ բանաստեղծը իր գերմարդուն, իր Գամբուին: Ա՛հ, ինչպէս պիտի ուզէր որ ան՝ գերմարդը, մոգական հնարքով մը, կասեցնէր, չէզոքացնէր Նարուդոդնոստրները, Յուսաւէնտ Թագաւորները, առանց բիրտ ուժի օգնութեան, առանց վահագներու պաշտամունքին: Բայց... «Տռնաւորի արցունքը չէ կաթած երբեք պատմութեան մէջ եւ չի կաթիր երբեք»:

— «Ահա թէ ինչու համար վշտակիր մարդկութեան տառապանքը ու արիւնը՝ երբեւ նախատինք ու վրէժխնդրութիւն պիտի չարունակէն պղպջալ ու վեր մայթքել միշտ...»:

Եւ ահա չարչարող, տառապագին, եղերական մակընթացութիւնն ու տեղատուութիւնը զոյգ իմաստիզմներուն՝ Գամբուի իրերամարտ զոյգ տեսլապատկերին մէջ: Թանի որ նոր թափուած արիւն մը եկաւ յիշեցնելու Զաքարեաններուն երբեք չհանդարտող արիւնը, գամբոյը կը դառնայ ահաւոր թաթերով առիւծ մը որ հռխուած է կրակով հատուցանել այն պարտքը որ թշնամին համայնատարած հրդեհով ու մոխիրով փոխ առաւ»: «Մենք կը դառնանք հին հաւատքին ու կ'երկրպագենք նորէն հուրին ու իր տարերային զօրութեան»: «Աղաչանքի, երկրպագութեան, մոլորեցկան կեանքի աղբակոյտն է որ կը հրդեհենք..» Մենք համոզուեցանք թէ տիեզերական խղճմտանքը վաղուց իր կուսութենէն զրկուած է»: Աւելի քան ուրիշ մը՝ բանաստեղծն է որ կը զգայ այլ ընթացքի մը, իմաստիզմի այլ յղացումի մը վատութիւնը: (Վա՜յ անոնց որ կ'արհամարհեն զոհերու հոկայական ջայլը, վա՜յ անոնց՝ որ տանջանքի հրեղէն գետին ընթացքը իր զայրոյթէն չեղել կը յանդգնին»:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Սիրելի Վահէ, այս անգամ քայլերս աւելի յանդուցի մինչեւ Ս. քաղաք, քանի մը տասնեակ քիլոմեթր:

Ամառուան այդ օրը՝ եղանակը էր ժամանակաւորապէս այս տարուան համար: Արեւը, տաքութեան լուսագոյն չափի մը վրայ կը գտնուէր:

Ծոկումներու անծանօթ եւ, անանց չուրջի տեսարանները դիտելու, մէկ ժամուան ճամբան կտրած էինք, ու քնաւ չէի զգացած: Եւ, քաղաքին անունը հագիւ արտասանուած քանի մը արթնցող նման աչքերս լայն բանալով, վար կը կը ցատկեմ ինքնաշարժէն:

Տասը վայրկեան եւ, ես գտած եմ երթալիք տեղս:

Փոքրիկ հրապարակի մը վրայ, ճիշդ դիմացը կը նշմարեմ հասցէս թիւը...: Գետնայարկ, ու գրուած ալ բաց՝ կոճակի վրայ: Դրան վրայ կեցած կը դիտեմ ներսի անձը, որ բազմած է թիկնաթոռի մը վրայ ու թաղուած գիրքի մը մէջ: Զնգիկը «Հայրենիքս» ամաաքէր է, որ յստակօրէն կը նշմարուի այդքան հեռաւորութենէն մը: Քանի մը երկվայրկեան առանց ձայն հանելու կը սպասեմ, սակայն, կարծես ներսը մարդ չկայ...: Այլեւս չեմ համբերեր ու կը ձայնեմ:

— Երուխա՛ն:

Ցանկարծ կը ցատկէ տեղէն, ու յըւառուն:

— Վա՛յ... դուն...: Տնաւէ՛ն, յուր ալ չես տար. այնքան խորասուզուած էի, որ, կարծես թէ ես ալ, քայլ առ քայլ կը հետեւէի ....

— Ի՞նչ է կարդացածդ:

— Գերմանիոյ «Ամենախոտ օրե-րը»: Մինչդ այս պահուս, Բերայի չիտակն ի վեր, իրեն եւ զինքը հետապնդող այս չուն ոստիկանին կը հետեւէի...ի՜նչ պատահեր: Սակայն չեմ կրնար զանազանել թէ, այս գրուածքը վէ՞պ է թէ իրականութիւն:

— Աւելի իրականութիւն՝ քան թէ վէպ: Աւելի յարմար է ըսել ամբողջ իրականութիւն է, ծածկուած վէպի նուրբ շղարշով մը ...:

Փոքրիկ ոտքին մը եւս, այժմ փոխուած է խօսակցութեան նիւթը:

Ու մենք կը դեգերինք, անցեալի, ներկայի, ու ապագայի բոլոր ճամբաններուն վրայ: Բայց, լուսաւոր տող մը չենք գտներ մռայլ հորիզոնին վրայ, մեզի համար:

Այս միջոցին, հայ մամիկ մը իր երկու թոռնիկներով ու ձայնը յուսահատ՝ տարօրէն բարեւով մը ներս կը մտնէ:

— Ո՞ւր է Փառանձեմը, կը հարցնէ:

— Նստէ, մայրիկ, հիմակ կուգայ, — կը պատասխանէ Երուխան:

Իր երկու թոռնիկները կռկէի հագուած, մէյ մէկ կրակի կտոր են բոցավառ աչքերով: Անմիջապէս դուրս կը ցատկեն, դէպի հրապարակը, տեղացի մանուկներուն հետ խաղալու:

— Հեռու չերթա՛ք՝ Զօհրապ, Հրաչ, կը ձայնէ մամիկը թոռներուն ետեւէն:

— Չէ, մեծ մայրիկ, հոն կը խաղանք, ու երբ կանչես կուգանք, կը պատասխանեն մաքուր հայերէնով մը: Ու իրենց գանգուրները թափ տալով կը բացուին դէպի հրապարակը:

Մեր խօսակցութիւնը կը վերսկսի: Ու յանկարծ, թիկնաթոռին մէջ մըրափող հայ մամիկին փլած կուրծքէն ձայն մը կը պոռթկայ.

— «Ա՛խ, այդ Հայաստանը ա՛խ այդ Հայաստանը...»:

Կը զարմանամ այս պոռթկումին համար, ու իրեն դառնալով կը հարցնեմ.

— Ինչո՞ւ այդպէս կ'ըսես, մայրիկ, Հայաստանէն զատ ի՞նչ ունինք մենք. այս օտար ափերուն վրայ մենք՝ մեզ մխիթարելու համար:

— «Այս մանչս, Հայաստան. Սակայն, զաւակդ Հայաստան դրկէ, ու գիշեր ցերեկ ետեւէն արցունք թափէ ...»

Ու անմիջապէս աչքերը կը լճանան կիպէր արցունքներով:

Ու կը բացուի հայ մամիկը: Կը խօսի, կը պատմէ երկար ու դառնօրէն: Կատարեալ ողբերգութիւն, որ միայն իրեն յատուկ չէ:

Այնքան երկար է աս գծրախտ մօր պատմութիւնը: Բայց, ես կը բաւականամ գրել միայն քանի մը տող.

— «Հինգ մանչերէս, երեք աղջիկներէս ու գլխաւորէս հագիւ կրցայ Թուրքին եաթաղանէն փրկել երկու մանչ ու մէկ աղջիկ: Փառք կուտայի Աստուծոյ, որ գէթ այսքան մըն ալ ազատած էի: Շատեր կը ճանչնամ, որ իրենց բոլոր զաւակները կորսնցուցին... Մեծ մանչս ու ես Պոլիս ինկանք, փոքր մանչս ու աղջիկս հաս՝ Ֆրանսա: Կարօտը տոկալեց որ ես ալ հոս գամ: Ու եկայ: Կարդացի զիրենք: Թոռնիկներ ունեցայ ջուխտ – ջուխտ: Այս երկուքը աղջկանս զաւակներն են: 1936ի (Մայիս) ներգաղթին մանչըս Հայաստան գնաց իր ընտանիքին հետ: Մայրիկ, ըսաւ մեկնելու ատեն, — մէկ տարի վերջն ալ դուք կուգաք: Հոգ մի ըներ: Ու գնաց: Մէկ տարուան մէջ չորս գիր առինք, բայց, ահա երկու տարի է տող մը բան չենք առած: Երկու անգամ գրեցինք... ու հիմա մենք ալ չենք գրեր: Ախ մանչս, ինչո՞ւ համար գիր չէգար, ինչո՞ւ ....

Ցորդոր ու խրատ անօգուտ: Անոր արցունքները կը հոսին: Ու չարունակ կը կրկնէ. — «Զաւակդ Հայաստան դրկէ ու ետեւէն գիշեր ցերեկ արցունք թափէ»:

Իսկապէս նոր օրերու նոր ողբերգութիւն: Կարծէք մեր ժողովուրդի վիշտերը քիչ էին, ու այս մէկն ալ աւելցած է երկու տարիէ ի վեր: Շատեր այս ցաւը ունին ու կը զարմանան, սիրելի Վահէ, թէ՝ ինչո՞ւ թոյլ չի տրուիր մեզի, որ մեր սրտաւորներուն հետ թղթակցելով գէթ մեր սրտերը զովացնենք պարբերաբար: Դարձեալ հայ մայրիկն է որ կ'ողբայ դառնութեամբ.

— Պատերազմէն առաջ երբ մեր հողերուն վրայ կը գտնուէինք, ու զաւակներ կը դրկէինք օտար երկիրներ, կը սպրէինք երբ անոնց գիրերը կ'ուշանային: Այն ատեն մեր երկրէն՝ օտար երկիրներ զրկելով կուլայինք: Իսկ հիմա, օտար երկրէ մեր երկիրը ղրկած ենք ու կուլանք, սեւ ճակատագիր ...:

Ու մենք, Երուխանին հետ գլխիկոր, ժամերով մտիկ ըրինք այս դառնացած մօր պատմութիւնը, միեւնոյն ժամանակ զինքը հաւատալով թէ ուշ – կանուխ պիտի ծագի հայ ժողովուրդին Արեւը իր Հայրենիքին երկնակամարին վրայ:

— Ես ալ կ'ուզեմ տեսնել այդ Արեւը, կ'ըսէ մամիկը, սակայն ի՞նչ օգուտ: Արդէն վախճանս անցած եմ, ու մէկ ոտքս գերեզմանն է, ու կը վախնամ որ զաւակներուս ու թոռներուս կարօտովը մեռնիմ:

Եւ դեռ, քանինե՜ր այսպէս...

ԶԱՐՄԷՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ

Մայիս 28ը Խարպինի մէջ

—o—

ԽԱՐՊԻՆ, (Մանչուրիա) 24 Ցունիս. — Եռագ ազգայնական կուսակցութեան հայկական մասնաճիւղը, մեծ հանդէսով տօնեց Մայիս 28ի 21րդ տարեդարձը:

Այդ առթիւ ունկնդիրները Խարպինի անթելին միջոցաւ լսեցին ազգային երգեր, որոնց ազդեցութեան տակ մեր Քեռիները, Արամներն ու Անդրանիկները ազատագրական պայքարը կը մղէին:

Մեր կեանք մեր մահ, թող լինի ազատ ..

Եւ կամ.

Արդեօք գալո՞ւ է մի օր, ժամանակ,
Մասիսի գլխին տեսնել հայ դրօշակ,
Եւ ամէն կողմից պանդուխտ հայ որդիք
Դիմեն դէպ իւրեանց սիրուն հայրենիք . .

Այդ օրը Լենինի ժառանգները՝ մեծ հետաքրքրութեամբ լսեցին գնդապետ Գ. Դանղուրեանի առաւօտ-յայտարարութիւնը, որով ան պարզեց Մոսկուայի դաւադրութիւնը Թուրքիոյ հետ (1921) Հայաստանի մարմինէն անջատելու համար Կարսի նահանգը: Ծանր է մեր խաչի ճանապարհը, եւ սարսափելի է մեր Գողգոթան, բայց թող իմանան մեր դահիճները թէ անխորտակելի է հայ ժողովուրդի ոգին եւ անոր ապրելու կամքը հաստատելու Արաքսի եւ Եփրատի միջեւ հայրենի տուն՝ իր սեփական չէնքը, իբրեւ միակ կռուանը մեր ժողովուրդի պատմական իրաւունքներու վերաստացման:

Մայիս 28ի օրը ռուսական եւ ճափոնական թերթերուն մէջ լոյս տեսան Գ. Դանղուրեանի յօդուածները, որոնք մեծ տպաւորութիւն ձգեցին: Դժբախտաբար այդ օրը բացակայ էր մեր հոգեւոր հովիւ Ա. Աւագիկ վարդապետը, որով չկրցանք հոգեհանգիստ կատարել ի յիշատակ այն անմահ հերոսներուն որ իրենց արիւնով գրեցին Մայիս 28ը: Ցերեկոյթն անցաւ հայ գաղթականներու հաւաքոյթով, ուր ներկայ էին ճափոնի զինուորական խորհուրդի նախագահ Գ. Մացաբարա, Ծայր. Արեւելքի ռուս գաղթականութեան գրասենեակի նախագահ – զօրավար Վ. Ա. Կիսլեցին եւ համառուսական կուսակցութեան նախագահ Գ. Թոդզաեւսկին. Հայ գաղութը հիւրերը դիմաւորեց «Բանզայներով» (կեցցէ) եւ «ուրաներով» եւ ապա հիւրասիրեց զանոնք: Հիւրերը շնորհաւորեցին Հայերը, Մայիս 28ի առթիւ եւ մաղթեցին որ չուտով հայ ազգը տէր ու տիրական դառնայ Հայ արիւնով չաղախուած Հայաստանի հողին եւ ջուրին:

» Գարոններ, ես կը խմեմ ապագայ Հայաստանի, անկախ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի կենացը» ըսաւ Գ. Մացաբարան եւ քանի մըրալ դահլիճը դղրդաց «կեցցէ»ներով:

Զօրավար Գ. Կիսլեցին խմեց ապագայ ազգային Ռուսաստանի դաշնակից անկախ Հայաստանի եւ հերոս հայ ժողովուրդի կենացը: Գ. Թոդզաեւսկին գեղեցիկ ճառով մը ներբողեց այն հերոսները որ Մայիս 28ը պարգեւեցին հայ ժողովուրդին, «Ես կը խմեմ Հայ Դաշնակցութիւն կուսակցութեան կենացը», եւ նորէն դահլիճը դղրդաց «կեցցէ»ներով ...

Գիշերուան ժամը 12ին հիւրերը շնորհակալութիւն յայտնելով մեկնեցան: Այսպէս անցաւ Մայիս 28ը Խարպինի մէջ, շնորհիւ գնդ. Գ. Դանղուրեանի, որ քանի տարիէ ի վեր կը գործէ հայրենասիրաբար, այս հեռաւոր գաղութին մէջ, առանց աւշադրութիւն դարձնելու զանազան բանսարկութեանց: Մայիս 28 ի յաջողութեան մեծապէս օգնեցին վաճառականներ Գ. Գրճեյեան եւ տիկինը, Գ. Մկրտիչեան Յովհաննէսը եւ Տիկինը, Գ. Յակոբ Յակոբեան, Գրիգոր Շարնայօրեանը, Աւագ Թամբողեանցը եւ գրավաճառ Գրիգորը եւ մօտ 15 ուրիշներ, իսկ հակառակորդները մնացին ամօթապարտ: Այստեղ արդէն հաստատուած են յարաբերութիւններ ճափոնի հետ:

ԱՐԱՄ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (140)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Դրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց ո՛րքան մեծ եղաւ զինուորների տխրութիւնը, երբ կաթողիկոսը յայտնեց նրանց թէ՝ Ոստիկանն արդէն հասել է Դուին, յաղթահարել է կաթողիկոսարանը եւ հետեւում է իրան ձերբակալելու: Հետեւապէս, չկարողանալով այլեւս վերադառնալ իւր աթոռը եւ ոչ էլ մնալ Բագարանում, նա փախչում է տալիս դէպի Վասպուրական՝ Գագիկ Թագաւորին ապաւինելու:

Զինուորներն, ի հարկէ, տխուր թեամբ լսեցին այդ նորութիւնները, որոնք ոչնչացնում էին իրանց յոյսերն ու գեղեցիկ ծրագիրները եւ տխրութեամբ էլ բաժանուեցան վեհափառից: Միակ մխիթարութիւնը, որ տանում էին իրանց հետ՝ այն էր, որ արժանացան կաթողիկոսի աջը համբուրելու: Նրանք վերադարձան Գեղայլեոները, որտեղից էլ Վահրամ Սեպուհի հրամանով ուղեւորուեցան Սեւան, իչխան Մարզպետունու այս նորութիւնները հաղորդելու:

Իսկ կաթողիկոսը ամենայն տաղտկութեամբ Երասխն անցնելով՝ մըտաւ Ճակատաց գաւառը. այդտեղից իջաւ Բագրեւանդ, ապա Կոկովիտ եւ վերջապէս հասաւ Վասպուրական նահանգը, որի սահմանի վրայ դիմաւորեցին նրան Գագիկ Թագաւորի մըշտապատրաստ զօրքերից մի քանի գունդ եւ պատուով առաջնորդեցին նրան դէպի Արծրունեաց հին ոստանը՝ Վան: Վասպուրականի ժողովուրդը մեծ շքով ընդունեց իւր հայրապետին, իսկ Գագիկ Թագաւորն ընդառաջեց նրան իւր իչխաններով մի քանի փարսախ ճանապարհ: Նրա ուրախութիւնն այժմ կատարեալ էր, որովհետեւ իւր Թագաւորութեան միակ պակասը լրանում էր վեհափառի գալստեամբ: Այն է՝ համայն Հայոց հայրապետական աթոռը փոխադրւում էր իւր երկիրը եւ այդ մեծ պատիւ էր իրան համար:

Բայց մենք թողնենք կաթողիկոսին այս հակաթոռ Թագաւորի երկրում եւ վերադառնանք Սեւան հարազատ Թագաւորի մօտ:

Գ.

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊՏՈՒՂՆԵՐԸ

—o—

Տխուր կղզին եւ նրա բնակիչները հետզհետէ իրանց ազդեցութիւնն առին հոգւով ու մարմնով վիրաւոր Աբասի վրայ: Նրա դրամագրութիւնն այժմ աւելի էր վատթարացել: Թշնամոր նեղից յառաջացած վէրքը օր ըստ օրէ քայքայում էր նրա երկաթէ առողջութիւնը: Թէպէտ Թագուհին խնամում էր նրան ամենաքնքուշ հոգատարութեամբ եւ վիրաբոյժը կըկնապատկում էր իւր ջանքերը, այնուամենայնիւ, արդիւնքը յուսահատական էր: Թագաւորը հետզհետէ նիհարանում եւ դալկանում էր. նրա ամուր կազմուածքը կորցնում էր իւր զօրութիւնը, ինչպէս հինաւուրց կաղնին, որի արմատները կրծում են որդերը... Նա օր ըստ օրէ դառնում էր աւելի լռակեաց, փախչում էր ամէն ընկերութիւնից եւ հանգիստ էր գտնում միայնութեան մէջ:

Սակայն բժիշկը, Թագուհու համաձայնութեամբ, խորհուրդ տուաւ Աբասին չապրել, անօրինել իւր վերջին կամքը՝ պետական գործերի նկատմամբ եւ պատրաստուել հրաժեշտ տալ աշխարհին, որովհետեւ իւր հիւանդութիւնը սուր կերպարանք էր առնում:

Բժիշկի այդ խորհուրդը մի խորամանկութիւն էր: Նա գիտէր որ Աբասի վէրքը վերջ ի վերջոյ պիտի մահացնէր նրան. բայց գիտէր եւ այն, որ այդ վախճանը դեռ հեռու էր: Եւ որպէսզի աւելի եւս հեռացնէր նրան, նա աշխատում էր հանել Թագաւորին չրջապատող միայնութիւնից եւ ամբուլութիւնից: Նրան հարկաւոր էր ապրել ուրախ ընկերութեան մէջ, կամ զբաղուել պետական գործերով, որպէսզի տխրական վշտերն ու մտատանջութիւնները չմաչէին նրա մարմինը եւ այդպիսով չարագացնէին վէրքին առաջացող քայքայման ընթացքը:

Բայց որովհետեւ Թագաւորը հակառակ ցանկութեան էր եւ չէր կամենում Սեւանից ելնել, ուստի բժիշկը այդ հնարը մտածեց, որպէսզի գոնէ ուրիշների օգնութեամբ կարողանայ նպատակին հասնել:

Եւ այդ յաջողեց նրան: Թագաւորն ուրախութեամբ լսեց վիրաբոյժի խորհուրդը եւ գրեց Աբասի եղբօրը մեզ յայտնի նամակը:

Եւ ահա՛ մի գեղեցիկ օր Գեղամայ ծովակի ափը ծածկուեցաւ զօրքերի բազմութեամբ: Թագաւորը, որ դղեակի պատուհանից նայում էր ծովափին, զարմացաւ՝ տեսնելով ափ իջնող գնդերը: Սկզբում նա կարծեց թէ՝ եկողը Բէշիրն է, որ վերադարձել է իւր պարտութեան վրէժը իրանից առնելու, ուստի երկիւղի նման մի բան նրա սիրտը խռովեց: Բայց երբ նկատեց իւր արքայական դրօշակը, որ լայն բացուած ծածանում էր ծովափի վրայ, նրա անհանգստութիւնը փոխուեց ուրախութեան:

— «Այդ Մարզպետունին է, իմ քաջ եւ հաւատարիմ իչխանը...», չչնջեց նա եւ դուրս ելաւ սենեակից՝ դէպի գիտարանը գնալու:

Նրան հանդիպեց Թագուհին, որ պահապան հրեշտակի նման հսկում էր Աբասի վրայ: Տեսնելով վերջինիս ուրախացած տեսքը զարմացաւ:

Որքա՜ն ժամանակ էր, որ Թագաւորի դէմքը չէր պայծառացել եւ շրթունքները չէին ծիծաղել: Այժմ ի՞նչ էր պատահել: Մի՞թէ զուցէ հիւանդութեան մի չարագուշակ փոփոխութիւն էր այդ, կամ թէ հոգեկան տկարութեան ապացոյց:

Այդ մտքերը վայրկենապէս ծագեցին Տիկնոջ գլխում, բայց եւ իսկոյն անհետացան, երբ Թագաւորը յայտնեց նրան Գէորգ իչխանի գալուստը. Ոչինչ այնպէս չէր կարող ուրախացնել տարագիր Թագուհուն, ինչպէս այդ անձի անակնկալ յայտնուիլը: Թագուհին, որ սովոր էր աղմկալից կեանքի, արդէն յոգնել էր երկար մենակութիւնից եւ, մանաւանդ, ընկճուել Աբասի հիւանդութեամբ: Այժմ նա փնտռում էր մի մտերիմ բարեկամ, որին կարենար իւր ցաւերը պատմել: Եւ ահա՛ այդ բարեկամը գալիս էր: Բացի այդ, նա գիտէր որ Մարզպետունին կեանքով ու եռանդով լի մարդ է եւ կարող է յոյս ու կենդանութիւն ներշնչել Աբասին. ուստի սաստիկ ուրախացաւ այդ նորութիւնն իմանալով:

Կ'ենթ.

Հայ հեղինակներ անգլիերէն լեզուով

« Հայրենիք »ի մէջ կը կարդանք.— Համբաւաւոր գրական քննադատ ճաւարդ Օ'Պրայըն արդէն հրապարակ հանած է 1939ի «The Best Short Stories – Լաւագոյն Կարճ Պատմուածքները» հատորը, Պոսթընի Հուկթըն Միֆլին հրատարակչական տան միջոցաւ :

Այս գրքին մէջ «Հայրենիք Ուիքլի»ն կը գրաւէ հինգերորդ տեղը, ամերիկեան 13 յայտնի պարբերականներու կարգին, որ 1938 յունուար 1էն մինչեւ դեկտեմբեր 31 հրատարակած է երկու աստղի արժանացած հօթը կամ աւելի պատմուածքներ :

«Հայրենիք Ուիքլի» ցոյց է ինը պարբերականներէն, որոնց մէջ հրատարակուած կարճ պատմուածքները յիշեալ ժամանակաշրջանին առաջած են «եռաստղ» գնահատում :

« Հայրենիք Ուիքլի»ի աշխատակիցներէն «եռաստղ» առացած են Լեւոն Ամիրեանի «Fugue in Four and a Million Voices», Ճոն Մելիքեանի «Tom Mix», Ուիլեըմ Սարոյեանի «Death», «Monumental Arena», «1924 Cadillac for Malo» եւ «Piano» պատմուածքները :

Մարտի Ճէյ Պագճեան, «Հայրենիք Ուիքլի»ի շնորհալի աշխատակիցներէն մին, շահած է «երկաստղ» իր վեց պատմուածքներուն համար։ Պ. Պագճեանի միւս պատմուածքները առացած են «մէկ աստղ»։

Բացի «եռաստղ»էն, Լեւոն Ամիրեանի միւս պատմուածքները «երկաստղ» ։

Շնորհալի հայուհի մը, Զեփիւռ Արտաւնի, իր չորս մը պատմուածքներուն համար արժանացած է «մի-աստղ» կարգին։

« Հայրենիք Ուիքլի»ի աշխատակիցներէն ամենամեծ պատիւը առացած է Ուիլեըմ Սարոյեան, որուն « Piano » պատմուածքը հրատարակուած է 1939ի «Year Book»ին մէջ։

Օ'Պրայընի այս տարուան հատորը առատ յիշատակութիւններ կ'ընէ «Հայրենիք Ուիքլի»ի մէջ լոյս տեսած ուշագրաւ պատմուածքներէն։

Օ'Պրայըն կը յիշատակէ նաեւ «Ուիքլի»ի թարգմանութիւնները. Պերճուհի Բարսեղեանի «Մարգար Աղաօն (միաստղ) եւ Րաֆֆիի «Ճիւթ». Ծառարանիցն (երկաստղ)

Հարկ է աւելցնել որ Պ. Օ'Պրայըն իր տեսութիւնները կատարելու համար հարիւրաւոր կարճ պատմուածքներ պարտաւոր է կարդալ, եւ ապա գնել անոնց արժէքը ըստ իր տեսութեան կամ ըմբռնումին ։

Հ. Մ. Ը. Մ.

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ֆրանսայի շրջանի սկաուտական գործադիր մարմինը ազդ. սկաուտ պետ Գրիգոր Եակոբեանի նախագահութեամբ գումարած իր վերջին նիստին որոշեց՝ քանամեակի տօնակատարութեան պատճառաւ յետաձգուած շրջանի սկաուտական պատգամաւորական ժողովը գումարել յառաջիկայ օգոստոսին։ Սկաուտական խումբերը կը հրաւիրուին բանակցիլ գործադիր մարմնոյ հետ ճշդելու համար համագումարին տեղն ու թուականը ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Մեր երեսփոխաններն անգամ...

Մ. Չէքէրեա Սէրթէլ կը գրէ Թուրքերէն «Թան»ի մէջ.

— « Թուրքեւֆրանսական համաձայնութենէն վերջ, Իտալացիները այլ եւս անկեղծ խօսելու եւ անկեղծ գործեր տեսնելու սկսան ։

Իտալական մամուլին Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ դէմ կատարած յարձակումները բնական կը գտնենք։ Արաբական երկիրները մեզի դէմ գրգռելու համար ճամբուած ջանքերը եւս կարելի է բացատրել ։ Միահեծան պետութիւնները, որ քաղաքականութիւնը իրենց Դ. կարգի պատերազմական զէնք կը գործածեն, արդարեւ վիճակ մը չէ երբ Հալէպի խնդիրը իրր քարոզչութեան նիւթ կ'ուզեն գործածել ։

Նոյնիսկ, կ'ըմբռնենք իրենց այս ճշնամութիւնները, իրենց աշխարհակալութեան նպատակները բացայայտ կերպով յայտարարելը։ Բայց տակաւին երբ մեր քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւնները բնականոն ձեւով կը շարունակենք, դիւանագիտական անցագիր կրող մեր մէկ երեսփոխանը սահմանէն ներս չընդունին, իբրեւանք անոնց տարբ վրայ կանգ առնելու ։

Մեր երկրին մէջ շատ մը Իտալացիներ կան, ամէն օր ալ բազմաթիւ Իտալացիներ կուգան մեր երկիրը ։

Ասոնց գալուն եւ հոս բնակելուն արգելք ըլլալ մեր միտքէն իսկ չէ անցած, որովհետեւ Թուրքեւանգլիական եւ Թուրքեւֆրանսական համաձայնութիւններու կնքումը՝ Թուրքիոյ Իտալիոյ դէմ իր սահմանները փակել եւ միահեծան պետութեանց հետ իր յարաբերութիւնը դադրեցնել չէ նշանակեր ։

Ինչպէս որ միահեծան պետութիւնները Խ. Ռուսիոյ, Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի հետ ալ իրենց յարաբերութիւնները չեն դադրեցուցած։ Այդ պարագային Թուրք երեսփոխանները սահմանէն ետ դարձնել ինչ ըսել է։

Իտալացիներուն այս ընթացքը ամենապարզ դիւանագիտական քաղաքավարութեան հակառակ է, եւ կասկած չունինք թէ, մեր կառավարութիւնը անհրաժեշտ ձեռնարկները պիտի կատարէ »։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայ երգը Նիսի մէջ

ՆԻՍ.— Ծանօթ հայ երգիչ-դերասաններ Տէր եւ Տիկին Հայկ Արծիւ, իրենց թատերապտոյտներէն վերջ եկան Նիս եւ յուլիս 2ին «Աթինէ»ի սրահին մէջ տուին իրենց երգահանդէսը, օփերէթի մը հետ ։

Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը։ Կային նաեւ Ֆրանսացի եւ անգլիացի հանդիսատեսներ, որոնք բոլորն ալ գոհ էին։ Հանդէսը իր ամբողջութեամբ, անցաւ շատ յաջող ։

Տիկին Խմմա Արծիւ, իր սոփրանօի խորաթափանց ձայնով առաջին անգամ գրաւեց ներկաները սիրտերը։ Երգեց Վ. Սրուանձտեանցի «Հայրենի Գարուն»ը, մեծ յաջողութեամբ ։

Տիկինը նոյնքան զգացումով երգեց «Մի լարմը, Դ. Դեմիրճեանի մէկ քերթուածը, օժտուած երաժշտագէտ Ա. Մելիքեանի կախարդական երաժշտութեամբ ։

Պ. Հայկ Արծիւ, որքան որ լաւ երգիչ, նոյնքան կարող դերասան մը, երգեց իր հեղինակութիւններէն «Մոռնալը», բանաստեղծ Վահան Տէքէեանի յուսահատական մէկ ճիչը : Այս նոր երգը ջերմապէս գնահատուեցաւ ներկաներու կողմէ :

Ցաւերգապար երգուեցան շարք մը նոր եւ հին ընտրեալ երգեր, ծանօթ հայ երաժիշտներու գործերէն, մէկը միւսէն գեղեցիկ եւ գրաւիչ : Անմահ Կոմիտաս վարդապետի հայ գեղջկական երգերը մեծ ոգեւորութիւն առթեցին։ Ուշադրութեան արժանի էին Ա. Մելիքեանի «Վարդը» եւ Հ. Արծիւի «Շէկ աղջիկ» զոր երգեց տիկին Խմմա Արծիւ։

Եռայ լսեցինք «Սէրը կոյր է», ուրախական օփերէթ մը քաղուած երգեր, ինչպէս եւ Կովկասեան կեանքէ (Կարբէջ) «Սէր, խանդ, աքի», արամաթիք երգապատկերը, որոնք անցան նոյնքան զուարթ եւ հաճելի ։

Երկրորդ մասին մէջ բեմադրեցին հայկական նոր օփերէթ մը՝ «Պնոջ պատուհասը », հեղինակութիւն եւ երաժշտութիւն Պ. Հ. Արծիւին, քաղուած Ադամ Եւայի կեանքէն ։

Ատոմիկ

Տնտեսական կեանքը Գերմանիոյ մէջ

Պերլինի պաշտօնական մէկ հաստատութիւնը հրատարակած է տեղեկագիր մը, ըստ որու Գերմանիոյ տնտեսական վիճակը այժմ հետեւեալն է.

ա) Ճարտարարուեստական կազմակերպութիւնը կը բանի առաւելագոյն արտադրական կարողութեամբ ։

բ) Երկրագործութեան մէջ Գերմանիոյ տարեկան բացն է 215 — 225 միլիոն ռեյխսմարք:

գ) Արտածումի եկամուտներու սահմանական նուազում, որ կը սպառնայ խանգարել քառամեայ տնտեսական ծրագրին իրագործումը ։

Գերման ճարտարարուեստը արտակարգ ճիգ կատարած է երկիրը ինքնաբաւ դարձնելու, բայց այս պայքարը յուսահատական է, քանի որ փոխանակութեան դրութեամբ առեւտուր կատարող Գերմանիան պէտք ունի նոր շուկաներու, որպէսզի կարենայ ճարել իր նախանիւթի եւ կենսամթերքի պահանջները ։ Այստեղ է որ Գերմանիոյ համար կենսական կա-

բեւորութիւն կը ստանայ հարաւ-արեւելեան Եւրոպան, իբրեւ շուկայ.

Գաղափար մը կազմելու համար Գերմանիոյ ճարտարարուեստական ճիգին վրայ, պէտք է յիշել որ մինչ 1932ին Գերմանիա կ'արտադրէր աշխարհի արդիւնաբերութեան 8,3 առ հարիւրը, 1939ին այս տոկոսը բարձրացուց 13,3ի, իսկ Ամերիկայ եւ Ձեխոսլովաքիոյ գրաւումով՝ 15 առ հարիւրի: Եւ այժմ Գերմանիա աշխարհի մեծագոյն արդիւնաբերող երկիրն է, Մ. Նահանգներէն ետք: Եւ կը գերազանցէ Անգլիան, ժամանակաւորապէս մէկ երրորդով: Ասոր համար է որ այժմ Գերմանիոյ մէջ կը տիրէ աշխատաւոր ձեռքերու խիստ պակաս ։

Գերմանիոյ ամէնէն տկար կողմը երկրագործական արդիւնաբերութիւնն է։ 1937ին եւ 1938ին 500,000 արտավար մշակելի հող յատկացուցած են շէնքերու շինութեան, ճամբաներու եւ զինուորական օդակայաններու։ 1938ին Գերմանիա յաջողեցաւ իր կենսամթերքի 83 առ հարիւրը ճարել իր սեփական երկրագործական արդիւնաբերութեամբ։ 1938ին ունէր ամբարած 5,813,000 թոն հացահատիկ, իսկ 1939ին՝ 10,114,000 թոն ։ Բայց կարիքը այնքան մեծ է որ նախանձելի պահանջը ամէն օր կը մեծնայ ։

Անցեալ տարի Գերմանիոյ արքաւրթիւը 593,000 պակաս էր քան նախընթաց տարին։ Այս պատճառով ալ կաթի եւ կարագի արտադրութիւնն ալ նուազ եղած է։ Եւ որովհետեւ գրամ չունի երկիրը կանխիկ գնում կատարելու եւ ներածելու համար, ուստի գերման ժողովուրդը դրուած է պատերազմական վիճակի նեղութեանց մէջ։

Ուղեւորու կարաւան մը

Ֆրանսական Սուտանի Թիմպուքթօ քաղաքէն պիտի մեկնի 300 ուղտերու կարաւան մը դէպի Սահարայի խորերը, Նիկէրի հովտի բնակիչներուն համար բերելու աղի պաշար ։

Երեսուն հինգ տարիէ ի վեր ուղտերու կարաւանով Սահարայէն աղ բերելու սովորութիւնը վերջ էր գտած, որովհետեւ 1904ին 2000 ուղտերու կարաւան մը յարձակումի էր ենթարկուած վայրենիներու կողմէ, որոնք կարաւանը սպաննած եւ մէկ միլիոն ֆրանք արժողութեամբ աղի բեռն ալ կողոպտած էին։ Գալ տարի դէպի Սահարայի աղահանքերը պիտի մեկնի 2500 ուղտերու կարաւան մը։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ճակատի վրայ Գերմանիոյ կառուցած ամրութեանց մէջ գործածուած են 6 միլիոն թոն շաղախ եւ 25 միլիոն խորանարդ ոտք աւազ: Շինութեանց վրայ աշխատած են հոկտեմբերէն ի վեր 532,000 բանուորներ: Շինութեանց նիւթերու փոխադրութիւնը կատարած են օրական 8000 վակոն եւ 15,000 բեռնատար ինքնաշարժ կառքեր ։

ԱՆԳԱՐԱՅԵՆ կը հեռագրեն թէ երկու տարի եւս պիտի շարունակուի պաշարման վիճակը Միջին Անատոլուի մէջ, իբրեւ հետեւանք քրտական խլրտումներու ։

ԱՆԳԼԻԱՑԻ հռչակաւոր հոգեբան-փիլիսոփան, Հէյվլօք Էլլիս, որ վեց հատոր ուսումնասիրութիւն գրած է սեռային եւ ուրիշ հարցերու մասին, մեռաւ 80 տարեկան հասակին մէջ։

80 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ, 1500 հոգի վիրաւորուեցան Սալամանկայի մէջ (Սպանիա), վառօդարանի մը պայթումին հետեւանքով ։

ՍԱՄՈՒԷԼ

ՇՈՒՏ ԵՐԵՒԱՆՔ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Սանճաքի յանձնումին առթիւ (30 Յունիս).

— «Նախ բոլորին պարզ ըլլալու է թէ արտագաղթէն դուրս ելք չկայ։

Մինչեւ երէկ, որոշ չափով ներելի էր պատրանքներ սնուցանել այս կէտին շուրջ։ Որովհետեւ, հակառակ այնքան դէպքերու, ունէինք դատ մը որ դեռ լոյս կապած է Թուրքին, բոլորովին մոռցած պատմական յանձնարարութիւնը. «փորձուածը կրկին փորձել՝ յիմարութիւն է»։ Անոր աչքին՝ Թուրքը երէկուանը չէ, այլ ամբողջովին փոխուած, դարձած կատարեալ ճէնթըլմէն մը, պատրաստ նոյնիսկ բանակցելու մեզի հետ։ Կը բաւէ որ հրաժարինք սա մեր անհաշտութենէն եւ բռնենք մեզի երկնցած ձեռքը

Այսպէս է որ, անցեալ տարի այս օրերուն, երբ պարտք կը նկատէինք եղածին պէս ցոլացնել Սանճաքի կացութիւնը, գտնուեցան մարդիկ որ լրջօրէն մեղադրեցին մեզ իբրեւ պաղ ջուր թափող տաք սպուրին մէջ, զոր իրենք փորձեցին եփել Թուրքերուն հետ, ի խնդիր երկու տարրերու մերձեցման։

Հիմա սակայն, երբ մէջտեղն է տարուան մը փորձը, ամէնէն ջերմ հաշտարարներն անգամ համոզուեցան թէ անկարելի է ոչ միայն լեզու գտնել Թուրքին հետ, այլ եւ ապրիլ, հոգ չէ թէ պատեանին մէջ կծկուած։ Եւ համոզումը գործքի վերածեցին, իրենց ինչքերը հաշուեյարդարի ենթարկելով եւ մեկնելով այնպիսի ատեն մը, երբ խօսք իսկ չկար վերջնական կցման մասին։ Մեկնեցան, որովհետեւ քաղաքականէն առաջ կրեցին տնտեսակա՛ն կցման հարուածը, տեսան թէ այլազան տուրքերը եւ վարչական սեղմումները շունչ առնել պիտի չտան։

Արդ, երէկուան ճնշումը միայն ըսկիզբն էր երկանց, հաշուի չառնուելու աստիճան թեթեւ ու քաղաքավարի։ Բուն գլանը պիտի սկսի դառնալ ամիս մը յետոյ, երբ Ֆրանսական շուքին նշոյլն ալ անհետանայ, կատարեալ դարձնելու համար մահիկի տիրապետութիւնը։ Առանց պատճառի չէր որ Անգարա ձեւական երաշխիք մը անգամ չդրաւ համաձայնագրին մէջ։ Քանի որ վճռած է փոշիացնել ոչ-Թուրք տարրերը, ինչո՞ւ պարապ տեղը խօսք բերէ վրան։

Այս պայմաններու մէջ, զուր է այլեւս մնալու մասին խորհիլ։ Եթէ դըպրոցին վկայեալ միամիտներ որ յամառին կառչած մնալ իրենց դիրքին, շատ չանցած պիտի ստիպուին ձեռնել. միայն թէ ամբողջովին ծիւրած, բոլոր ինչքերէն զրկուած։ Մինչդեռ հիմա պատեհութիւն ունին գոնէ նըւազագոյնին իրենցնելու մնալու։

Բայց որպէսզի արտագաղթը դիւրանայ նոր աքսոր մը ըլլալէ, անհրաժեշտ է լրացնել երեք հիմնական պայմաններ։ Առաջին՝ եկողները կարենան բերել իրենց ինչքերուն փոխարժէքը։ Երկրորդ՝ մեկնումը տեղի ունենայ շուտով։ Երրորդ՝ օր առաջ ապահովուի գաղթողներու տեղաւորումը։

Առաջին դիտողութիւնը աւելորդ պիտի թուի, քանի որ համաձայնագիրը կը տրամադրէ թէ մեկնիլ ուզողները կրնան 18 ամսուան ընթացքին ծախել իրենց կալուածները եւ «փոխարժէքը յանձնել Ալեքսանտրէթի Թուրք Կեդրոնական Դրամատան, փոխադրութեան ձեւակերպութիւնը կարգադրելով պայմանադիր կողմերու համաձայնութեամբ»:

Ըստ երեւոյթին՝ արդա՛ր կարգադրութիւն մը։ Ինչպէս վաճառումէն գոյացած դրամը պիտի յանձնեն դրամատուն, եւ ան ալ քեզի պիտի գրկէ ուզած տեղդ։ Քիչ մը աւելի խորը նայեցէք, եւ պիտի տեսնէք թէ եղածը յանձնում չէ, այլ պարզապէս բռնագրաւում։

Արդարեւ, համաձայն քանի մը տարիէ ի վեր Թուրքիոյ մէջ գործադրուող օրէնքի մը, որուն շարադրութ մասը կը տեսնուի նաեւ Սանճաքի դաշնագրին մէջ, վերջնականապէս արտասահման մեկնող մը չի կրնար միասին տանիլ իր կալուածներուն փոխարժէքը, այլ ստիպուած է յանձնել պետական դրամատուն։ Օրէնքով, դրամատունը ՄԱՍ ՄԱՍ ՊԻՏԻ ՂՐԿԷ այդ գումարը, որպէսզի թրքական դրամը չարժէքազրկուի։ Գործնականին մէջ, սակայն, դրամը կը կորսուի գրեթէ ամբողջովին։ Որովհետեւ,

Նախ առաքումը պիտի ըլլայ մասնակի, օրինակ ամսական 50—100 ոսկի ։

Երկրորդ, առաքումը կը պահանջէ կարգ մը ձեւակերպութիւններ, որոնց լրացումը յաճախ ամիսներու կը կարօտի։ Այնպէս որ, եթէ յանձնուած գումարը, օրինակ, 20,000 ոսկի է, լաւագոյն պարագային իսկ տարիներ պիտի տեւէ ամբողջական վերադարձումը։

Երրորդ, դրամ կարենալ առնելու համար, պայման է որ ըլլայ պարտք չունենալ կառավարութեան։ Իսկ յայտնի է որ այդ երկրին մէջ տունէկ պէս կը բուսնի պարտքը։ Այնքան շատ ու ժանուածապատ են տուրքերը ։

Այս պատճառաւ, Թուրքիայէն մեկնողները կը նախընտրեն կարեւոր վընասներով տարբեր ձեւ մը գտնել — ի հարկէ գաղտնօ՛րէն — քան Կեդրոնական դրամատան վստահիլ իրենց դրամը, այսինքն ջուրին տալ ։

Եւ որովհետեւ նոյն օրէնքն է որ պիտի կիրարկուի նաեւ Սանճաքի մէջ, կրնաք երեւակայել հայ խեղճ կալուածատէրներու վիճակը։ Ոչինչ գինով պիտի ծախեն իրենց քրտնաջան աշխատանքին պտուղը եւ այդ ոչինչն անգամ չպիտի կարենան ստանալ ։

Ահա վտանգ մը զոր լրջօրէն նկատի առնելու է, քանի ժամանակ է։ Երէկ, երբ ճակատագրական բանակցութիւններ կը կատարուէին, յօրանջելով օրը իրիկուն ըրինք։ Գոնէ հիմա գիտնանք արթուն մնալ, երբ այլ եւս համբուած օրեր ունինք մեր առջեւ»։

« ՅԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵ-ՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊ-ՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱ-ԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ։

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (70)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Ուրիշ օր մը.

Ֆիլիբբօ.— Անդամներէն մէկը իմ վրաս սուր բարձրացուցած է ։

Օտուէն.— Նախագա՛հ, կարգի հըրաւիրեցէք մարդասպանը։

Նախագահ.— Սպասեցէ՛ք։

Բանիս.— Նախագա՛հ, այն ատեն եւ ինքս ձեզի կարգի կը հրաւիրեմ։

Անգուսպ խօսքերու կ'ընկերանային նոյնչափ անգուսպ ծիծաղներ։

Լըբուանդր.— Շան պէս Թուիք քահանան կը գանգատի իր թեժակալ եպիսկոպոս Ֆօշէին որ զայն արգիլած է ամուսնանալէ։

Ձայն մը.— Ձեզ հասկնար թէ՝ ինչո՞ւ համար Ֆօշէն որ սիրուհիներ ունի կ'ուզէ արգիլել ուրիշները օրինաւոր ամուսնութիւններ ունենալէ ։

Ուրիշ ձայն մը.— Տէրտէ՛ր, ամուսնացի՛ր։

Հասարակաց բեմերը կը խառնուէին

խռովութեան, դուրսէն կը խօսէին ժողովին եւ շատ անգամ անոր ըրկատմամբ այնպիսի արձակ վարմունք մը ցոյց կուտային որ, նախագահը՝ ինչպէս պատահեցաւ 1793 Ապրիլ 11ի խառնակութիւններուն ժամանակ, ժողովրդական բեմերուն վրայ ձեռքը կալեց տուաւ մարդ մը, որ իր ազմուկով կ'ընդհատէր ժողովին դրադ մունքները։

Օր մը ժողովին նիստը հանդիսատես ունէր ծերունի Պիւանօրօնդին, Թօպէնքէր խօսք կ'ուզէ ու կը խօսէ ամբողջ երկու ժամ, անընդհատ նայելով Տանդօնի, երբեմն սեւեռած, ինչ որ ծանր էր եւ երբեմն աչքին տակով, ինչ որ աւելի գէշ էր, եւ վերջ ի վերջոյ կը շանթահարէ զայն եւ իր ճառը կ'աւարտէ նախատինքի պոռթկումով մը, լի հեգնական խօսքերով, «Մենք գիտենք էգրիկան

ները, մենք գիտենք փճացնողները եւ փճացածները, մենք գիտենք մատնիչները, անոնք այստեղ են, անոնք մեզ կը լսեն, մենք կը տեսնենք զանոնք, մեր աչքերը անոնց վրայէն չեն հեռանար. Թող նային անոնք իրենց գլխուն վերեւը եւ այնտեղ պիտի տեսնեն դամոկլեան սուրը՝ օրէնքը, թող նային իրենց խղճին վրայ եւ հոն պիտի տեսնեն իրենց ստորնութիւնը, թող ըզգոյշ ըլլան այսուհետեւ»։ Եւ երբ Թօպէնքէր կը վերջացնէ, Տանդօն, երեսը դէպի առաստաղը բարձրացուցած, աչքերը կիսախուփ, բազուկներէն մէկը աթոռին թիկունքէն վար ձգած, կռնակի վրայ կը կռթնի եւ ամենքը կը տեսնեն թէ ի՛նչպէս ան քըթին տակէն սա երգը կը մրմռայ.

Կրտսեր Բուռէլ ճառ կը խօսի
Որ երկար չէ, երբ կարճ է:

Հայհոյանքները իրենց պատասխաններու արձագանգներով կը լեցնէին սրահը. Զրուանա՛ն, մարդասպա՛ն, անզգա՛մ, խռովարա՛ր, չափաւո՛ր։ Զիրար կը մատնէին այն տեղ՝ Պրիւտիւսի կիսանդրիին առջեւ ։ Թունաւոր խօսքեր, հայհոյանքներ, յեղափոխականներ, կիսամերկ զոյգեր, բեմերու հեղափոխական բոցավառումներ ։ Անոնք կը խօսէին այնպէս որ կարծես կիլիօթինի վրայ ըլլային։ Գլուխները՝ տարամիտող եւ ահաբեկ, կ'ալեկոծուէին։ Լեռնական, Ժիրոնտական, Ֆէյեան, Չափաւոր, Թէրրորիստ, Ժագօպէն, Քորտըլիէ, տասնըութը արքայասպան քահանաները։

Բոլոր այս մարդիկ ... ծուխի կոյտ մը, ամէն ուղղութեամբ ցրուած։

ԺԱ.

Այն բոլոր մարդիկը կը տարուէին քամիի ուղղութեամբ:

Բայց այդ քամին հրաշալիքներ կը փչէր:

Քոնվանսիոնի անդամ ըլլալը նոյնն էր ինչ որ է ովկիանոսի ալիք մը, ճշմարտութիւն էր այդ ամենամեծերու նկատմամբ։ Մղումը կուգար վերէն, Քոնվանսիոնի մէջ կը տիրէր կամք մը որ կը պատկանէր բոլորին եւ երբեք չէր կազմեր տեսնելին տեսակ մը անսահմանութիւնը։ Այս կամքը գաղափար մըն էր, անզուսպ եւ ծայրայեղ գաղափար մը, որ երկինքի բարձունքէն կը փչէր ներքեւի մթնոլորտին մէջ։ Մենք զայն կը կոչենք յեղափոխութիւն։ Երբ այս գաղափա-

րը կ'անցնէր, կը տապալէր մէկը եւ կը բարձրացնէր միւսը, իր փրփուրներուն վրայ առած կը տանէր մէկը ու պատուարներուն զարնելով կը խորտակէր միւսը։ Այդ գաղափարը իր ճամբան լաւ գիտէր եւ իր առջեւէն անդունդ կը բանար։ Յեղափոխութիւնը վերագրել մարդոց միեւնոյն է մակընթացութիւնը վերագրել ալիքներուն։

Յեղափոխութիւնը անծանօթին մէկ գործողութիւնն է։ Կոչեցէք զայն այնպէս, ինչպէս որ կ'ուզէք, անուանեցէք վատ՝ եթէ դուք կը ներշնչուիք անցեալով, անուանեցէք լաւ՝ եթէ դուք կ'ոգեւորուիք ապագայով, միայն յեղափոխութիւնը անոր ձգեցէք որ ստեղծած է զայն։ Արտաքուստ կը կարծէք թէ անիկա մեծ դէպքերու եւ մեծ անձնաւորութիւններու ընդհանուր խառնուրդն է, բայց իրականապէս դէպքերու արդիւնքն է։ Դէպքերը կը ծախսեն, մարդիկ են որ կը վըճարեն. դէպքերը կը թելադրեն, մարդիկ են որ կը ստորագրեն։ Յուլիս 14ը ստորագրած է Քամիյլ — Տէմուլէն, Օգոստոս 10ը Տանդօն, Սեպտեմբեր 2ը Մարա, Սեպտեմբեր 21ը Կրէկուար, Յունուար 21ը Ռոպ-

րագրած է Ռօպէսփիէր. բայց Տէմուլէն, Տանդօն, Մարա, Կրէկուար, Ռօպէսփիէր միայն արձանագրողներն են, իսկ այս մեծ էջերուն հեղինակը եւ համաշունչ խմբագիրը անուն մը ունի— Աստուած եւ դիմակ մը— ճակատագիր։ Ռօպէսփիէր կը հաւատար Աստուծոյ, այդ ճշմարիտ է։

Յեղափոխութիւնը ինքը մէկ ձեւն է այն կայուն երեւոյթներուն, որոնք մեզ կը ճզմեն ամէն կողմէ եւ զայն մենք կը կոչենք անհրաժեշտութիւն։

Բարիքներու եւ տանջանքներու այս խորհրդաւոր հիւսուածքին առջեւ պատմութիւնը կը դնէ իր հարցը — ինչո՞ւ ։

Որովհետեւ, ատ է պատասխանը հաւասարապէս անոր, որ ոչինչ գիտէ եւ անոր՝ որ բոլորը գիտէ։

Երբ ներկայ կ'ըլլաք այս ճգնաժամային աղէտներուն, որոնք կ'աւերեն եւ կը կենդանացնեն քաղաքակրթութիւնը, դուք կը վարանիք մանրամասնութիւնները քննելու։ Պարսաւել կամ գովել մարդիկը առանց հետեւանքներու համեմատ, միեւնոյնն է կ'ըլլար գրեթէ, եթէ դուք գովէիք կամ պարսաւէիք թուանշանները, առանց ընդհանուր թիւին համար։

(Շար.)

րեւնահեղ բախումներ տեղի ունեցան արտաքին Մոնկոլիոյ հանրապետութեան եւ Մանչուքուոյ ուժերուն միջեւ։ Առաջինին կ՚աջակցէին ռուսական, իսկ երկրորդին՝ ճափոնական բանակները։ Երկուստեք կռիւներուն մասնակցած են առնուազն 20.000ական զինուոր։ Արտաքին Մոնկոլիա փոխադարձ աջակցութեան դաշինք ունի Խ. Միութեան հետ, մինչ Մանչուքուօ Ճափոնի հովանաւորեալն է։

Ճափոնական աղբիւրները բոլորովին ուրիշ բան կ՚ըսեն։ Անոնց վերջին զեկոյցին համաձայն, ճափոնական զօրքը մաքրած է սահմանագլուխը, մինչեւ այժմ վար առնելով 70 խորհրդային օդանաւեր։ Ճափոնական բանակին ներկայացուցիչը կ՚ըսէ թէ 71 օրուան կռիւներու ընթացքին ոչնչացուցած են 522 խորհրդային օդանաւեր, իսկ Ճափոնցիները կորսնցուցած են միայն չորս օդանաւ... Այս առթիւ աւելցուց.— «Դժբախտաբար չեմ կրնար լուսանկարներ ներկայացնել, ապացուցանելու համար խորհրդային սաւառնակներու ոչնչացումը. բայց անոնցմէ շատերը ինկած են Մոնկոլիոյ մէջ, որովհետեւ խորհրդային օդաչուները սարսափահար ետ կը փախչէին, երբ կը տեսնէին մեր օդանաւերուն գալուստը»։

*** Հականգլիական ցոյցերը կը շարունակուին Թիէնցինի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ։ Ճափոնցիները բանտարկած են անգլիացի գնդապետ մը, որ պիտի դատուի զինուորական ատեանի առջեւ։—Ֆրանսական հիւպատոսը մերժած ըլլալով ներողութիւն խնդրել, Ճափոն կը սպառնայ պաշարել Հանքէուի ֆրանսական թաղամասը։

Խ. Միութիւնը կը զօրացնէ ծովային սպառազինութիւնները

Գերման ծովակալութիւնը հրատարակած է ռուս ծովային սպառազինումներու ծրագիրը, որ ցոյց կուտայ, թէ Խ. Միութիւնը այժմ կը շինէ ռազմանաւեր աւելի լայն ծաւալով քան կ՚ենթադրուէր։ Միայն Լենինկրատի չորս նաւարաններուն մէջ կառուցուելու վրայ են 35,000 թոն տարողութեամբ մեծ զրահաւոր մը, 3 ծանր ամրածիր ռազմանաւեր, 2 սաւառնակակիր նաւ եւ 72 սուզանաւ։ Քրոնշթատը ամրացուած է, մինչեւ Լենինկրատի նաւահանգիստը, 50 մղոն երկարութեան մը վրայ, զետեղուած են մարտկոցներ եւ ծովը ծածկուած է ականներով։ Նոյնպէս ուժի ահաւոր կեդրոնացում կատարուած է Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Միայն Վլատիվոսթոքի մէջ կան այժմ 60 նոր սուզանաւեր եւ 30 արընթաց թորփիլլահալածներ։ Անոնցմէ զատ՝ Վլատիվոսթոքի մէջ կը գտնուին 600—900 առաջին գծի ամրածիր օդանաւեր։

Տենդային թափով շինութիւն կը կատարուի նաեւ Սեւ ծովու նաւատորմիղին համար, Սեւաստոփոլի եւ Նիքոլայեւի նաւարաններուն մէջ։ Խ. Միութիւնը վերջերս նաւային ռազմափորձ կատարած է Սպիտակ ծովու մէջ եւս։ Պալթիկի տորմիղէն նաւարաժին մը մտած է այնտեղ Սթալինի ջրանցքէն։ Եթէ նոյնիսկ քիչ մը չափազանցուած ըլլան գերման աղբիւրէ տրուած թիւերը, իրողութիւն է թէ վերջերս Խ. Միութիւնը արտակարգ թափով զօրացուցած է իր նաւային սպառազինութիւնները։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

18—40 ՏԱՐԵԿԱՆ օտարականները կրնան կամաւոր արձանագրուիլ այժմէն, համաձայն պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած հրամանագիր-օրէնքի մը։ Դիմումները պէտք է կատարուին միայն եւ միայն իւրաքանչիւր բնակավայրի զինուորագրութեան գրասենեակին։ Դիմողները պէտք է ըլլան ֆիզիքապէս յարմար, եւ ներկայացնեն կանոնաւոր անցագիր կամ անձնագիր, ինչպէս եւ բարի վարուց վկայական՝ քաղաքապետէն, ոստիկանապետէն կամ իրենց հիւպատոսէն։ Թեկնածուները եթէ ընդունուին, պէտք է մարզանքի շրջան մը բոլորեն երեք ամսուան համար, որպէսզի պատրաստ ըլլան պատերազմի պարագային։ Օրէնքը որ եւ է մասնաւոր առաւելութիւն կամ շնորհ չի նախատեսեր այս կամաւոր ծառայութեան համար։

ԻՐԱՔԻ ոստիկանութեան վերատեսուչը, Հաքիմ Ալամի, որ Յուլիս 11ին Պաղտատէն Պէյրութ մեկնած էր Թէյրալ թաղաւորին ճամբորդութիւնը կարգադրելու համար, անծանօթ եղաւ սուրիական սահմանագլուխին վրայ, իր կառքին մէջ։ Իրեն կ՚ընկերանար Պաղտատի ոստիկանապետը։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ծերակոյտին արտաքին գործերու յանձնաժողովը 11ի դէմ 12 ձայնով մերժեց քննել Նախագահ Րուզվելթի մշակած չէզոքութեան օրինագիծը։ Նախագահին ամենամեծ պարտութիւնը կը համարուի այս։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ այս որոշումը պարտութիւն մը կը համարուի նաեւ Եւրոպայի ժողովրդավար պետութեանց համար, քանի որ կապ ունի զէնքերու վաճառման հետ՝ պատերազմի պարագային։ Երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնախումբին նախագահը, Րէյնոլտս, ջերմ կուսակից Րուզվելթի, յանկարծամահ եղաւ նոյն օրը։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ քարոզութիւնը կազմակերպելու, ուրիշ խօսքով, հիթլերական – ֆաշական քարոզութեանց հակազդելու համար 300.000 ոսկիի վարկ մը բացուեցաւ։ Այս գումարէն 17.000 ոսկի պիտի յատկացուի քարոզութեանց պաշտօնատան։ Պիտի կատարուին օտարալեզու հրատարակութիւններ, ձայնասփիւռ քարոզութիւններ եւն.։

ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ երեւոյթներ նշմարուած ըլլալով, անգլիական կառավարութիւնը որոշեց խստացնել օտար այցելուներու հսկողութիւնը՝ ծովէն թէ օդէն։ Ուէնդրրի դղեակն ալ խիստ հսկողութեան տակ առնուեցաւ, որպէսզի իրլանտացի յեղափոխականները չկարենան զայն պայթեցնել։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ երեսփ. ժողովին նախագահը, Մուշանով, Փարիզ եկաւ։ Պիտի այցելէ նաեւ Լոնտոն։

ԼԵՀԱԿԱՆ կառավարութիւնը արգիլեց զինուորական արձակուրդները։ Վարշաւայի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանացիները կը շարունակեն զէնքեր եւ մարտական խումբեր փոխադրել Տանցիկ։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը արքայական ընդունելութեան մը արժանացաւ Սպանիոյ մէջ։ Թափօրին առջեւէն կ՚երթային միջնադարեան մունետիկներ, ծանուցանելով «խաղաղութեան կայսեր» ժամանումը։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ արտաքին նախարարը Աթէնք հասաւ, նախապէս Պուքրէշ եւ Սոֆիա հանդիպելէ վերջ։ Աւելի առաջ այցելած էր Անգարա։

ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ կղզիներուն մէջ մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին, համաձայն Լոնտոն հասած լուրերու։ Գերմանական նաւեր շարունակ ռազմանիւթ կը հանեն Հռոդոս, ուր կը գտնուին 16 իտալական մարտանաւեր, եօթը սուզանաւերով։

ՑԻՒՐԻԽԻ մէջ դատի քաշուած են զուիցերիական նացի կազմակերպութեան չորս անդամները եւ ուրիշ երկու հոգի, Գերմանիոյ հաշւոյն լրտեսութիւն կատարած ըլլալու յանցանքով։

ԱՆԳԼԻՈՅ մէջ սկսած են շինել քարիւղի հսկայական գաղտնի շտեմարաններ, պատերազմի առեն վառելանիւթի նեղութիւն չկրելու համար։ Այս գործին յատկացուած է հինգ միլիոն սթերլին։

ԼՈՆՏՈՆԻ խորհրդային դեսպան Պ. Մայսքի ճառ մը խօսելով ըսաւ, թէ «խաղաղութիւնը կազմած է խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան հիմնական նպատակը, բայց խաղաղութիւն ըսելով չեմ հասկնար ամէն գնով խաղաղութիւն»։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 12րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի այսօր, հինգշաբթի, 13 յուլիս, Տիէփի մէջ, համաձայն նոր կանոնագրին որ կը պարունակէ, 316,713 պարգեւներ, փոխանակ 170,597ի։

ՀԻՆԱՀՌՉԱԿԱՆ գրքողութեանց հեղինակը, ... դատի քաշուեցաւ ճարտարապետ մը, Ժան Պուասէլ, որ շաբաթաթերթ մը կը հրատարակէ։

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ.— 14 Յուլիս, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պար Էտիէնի սրահին մէջ։

Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

Ամավէրչի ձանդէս

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

16 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Av. d'Argenteuil

Երգ. արտասանութիւն եւլն գպրոցի աշակերտներու կողմէ, մուտք 3 ֆր.։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Պուլվար Օտոտի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ

ի ԽԱՉԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Յուլիս 14ին կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին կ. խաչի սանուհիներու կողմէ, երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւլն.։

Կը խօսի ընկերուհի ՔԻՓՐԻՏՃԵԱՆ

Գերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը «ԵՍ ՄԵՌԱՅ»

Մուտք 3 Ֆր.

ԾԱՆՕԹ.— Քո. ռ. Պէյզէնսեհն առնել Թիւ 25 ճանբակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէօտոնի Պաղ Աղբիւրին մօտ

Կը խօսի գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Ընտիր ճաշ. ճոխ պիւֆէ։ Անծրեւի պարագային երիմեան սրահին մէջ

Մուտքը ազատ է

Լիոնի Տեսինի զբօսավայրի ուշադրութեան

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ գրատան ներկայացուցիչը Պ. Մինաս Ճիհանեան իր զաւակը այցելութեան առթիւ հետ կը տանի գիրքերու նմոյշներ. Անոնք որ կը հետաքրքրուին նոր հրատարակութիւններով (գրական, պատմական, դասագիրք եւայլն), կը հրաւիրենք գիմել հետեւեալ հասցէին 17 49. Restaurant du Textile à Décines (Isère), եւ տեսնան գրատան նոր գրացուցակը. Մեր ներկայացուցիչը կ՚ունենայ հայերէն ամէն գիրք, նոյնիսկ գրացուցակին չունեցողները։

«Յառաջ»ը պիտի ծախուի

Փլաս տէ Ֆէթի լրագրավաճառը պիտի գոցէ իր խանութը, Յուլիս 14—Յուլիս 23։ «Յառաջ»ը պիտի ծախուի Փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Ba'djian, 2 rue de Crimée. (Տքթ. Պէգօյեանի քլինիքին քով)։

Վալանսի մէջ «Յառաջ»ի գործակալն է Պ. ՆՐՈՒԲՆԴ ՑԷՐ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ, 10, rue Baltazar Baro, Valence

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի յիշատակ Շաւիլի եւ շրջականներու բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վարդավառի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի տեղւոյս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ։

Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյս նուիրատուներէն փարիզաբնակ Պ. Գաբրիէլ Փափազեանի ննջեցելոց հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի։

Երգեցողութիւնը պիտի կատարուի Պ. Բագոսեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ տեղական կարող ուժերու։

Կ.Ն.Ի.Ց

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Յուլիս, Կիրակի օր, Առնուվիլի Վարդապետ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան պատարագ եւ պաշտօն Գերմանիոյ բազմերախտ առաջնորդ Տրդատ Եպսկ. Պալեանի մահուան տասնհինգամեակին առթիւ։

Կեսարիոյ Ս. Կարապետի ուխտագնացութեան օրը. իրենց հրեշտակին առաջնորդին յիշատակը յարգելու համար Փարիզէն եւ արուարձաններէն եկող հայրենակիցները, նոյն օրը պիտի անցնեն գիւղին անտառին մօտ՝ Պ. Պուշերի արձանին պարտէզին մէջ առանց ... եւ է աւելորդ ծախքի. հետերնին բերելով իրենց ուտելիքը (ծախք՝ միայն քօնսօմասիոն)։

Այս առթիւ ամէն կարգադրութիւն եղած է որ ... անպատեհութենէն չնեղուելու եւ ուրախ օր մը վայելելու համար։

Շոգեկառք՝ Gare du Nordէն կը մեկնի 8.45, 9.32, 10.10, 10.45.

Կարգադիր Մասնախումբ Ուխտագնացութեան եկեղեցւոյ հայրենակիցներու

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Կեդր. Վարչութեան տարեկան վիճակախաղը տեղի կ՚ունենայ Յուլիս 16 ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Rue Bossuet։ Շահող թիւերը պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Աղեքսանդրիայէն Հմայեակ Անսեհեան կը փնտռէ իր եղբօր՝ Լեւոն Անսեհեանի զաւակները. Յակոբ եւ Գեղանոյշ։ Կը կարծուի թէ իր եղբօր կինը, ծնեալ Դուլյանեան, կը բնակի իր եղբօր ասամեաքայի Հրանտ Դուլյանեանի հետ։ Իրենց հասցէն իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ Himayak Ansehianի, c)o Malkhassian & Cie. B.P. 1567. Alexandrie. Egypte.

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԳԻՐ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ Թ. ՁԱՐԴԱՐԵԱՆ

55, Rue de la Sablière (Courbevoie)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue [illegible] Paris (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAÏASTAN

ԱՄՍԱԳԻՐ (ՑՈՒՆԻՍ) ԹԻՒ 6, ՃՈԽ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Խմբ.՝ Հազարամեայ պայքարը. Ա. Խաչիկեան Մհերի դուռը. Արմէն՝ Հայերու դերը Կովկասի ճակատին վրայ 1918ին. Գրիգոր Նարեկացի՝ Աղօթք. Ժ. տը Մորկան՝ Հայոց ծագումը. X. Chomé. Հայոց նկարագիրը. Ա. Աթանասեան՝ Հայկ. Արամ. Արայ Գեղեցիկ եւ Արտաւազդ. Եղիազարեան՝ Հայկական հարցը. Պայքար եւ ճայ ազգիկ՝ Նոր ... Արմէն Գասպարեան՝ Հայաստան եւ արուեստները. Հայկական ... հաւատալիքներ (Հայաստանեայ մասին. Ջիւանի՝ Յայս. Հայերէնի գանձ ... եւլն։

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք

Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք։

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի

Հասցէ.— H. Keusséyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Բոլոր երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 14 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 14 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4092 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

1789 - Liberté, Egalité, Fraternité - 1939

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՄԵՆԷՆ ՓՈՔՐԻԿԸ

Այսօրուան աչքով, այնքան աշխարհատարած դէպք մը չի համարուիր Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը ։

Եւ սակայն պէտք է ետ երթալ մինչեւ 150 տարի, եւ դեռ աւելի անդին, իմանալու համար բովանդակ խորութիւնը այդ ամենէն փոքրիկին ։

Պէտք է աչքի առջեւ բերել այն քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական պայմանները, ուր կը հեծէր, կը ազգար Մեծ Համբը, — այսօրուան բառով՝ աշխատաւորութիւն։ Ժողովո՛ւրդ։

Տարերային ալի՞ք մըն էր որ պայթեցաւ յանկարծ, ճակատագրական պահու մը, դէպի կատաղի առաջնորդելով Թագաւոր եւ Թագուհի, ուրիշ այնքան ազնուականներ եւ հազարաւոր քաղաքացիներ, մինչեւ անգամ յեղափոխութեան վարիչները։

Զարգամտութիւն պիտի ըլլար այսպէս բացատրել Մեծ Յեղափոխութիւնը։

Տարերային կարելի է համարել յեղափոխութեան Թափը։ Անոր յորդահոսան, անդիմադրելի ուժգնութիւնը, որ անխնայ կը խորտակէր ինչ որ կար ընդդիմութիւն կամ վարանում ։

Բայց, շատ աւելի խոր էին անոր արմատները։ Բուն խմորումը, երկունքը սկսած էր միտքերու, գիրքերու, գաղափարներու մէջ։ Եւ եթէ փոքրիկը այնքան դղրդագին հետեւանքներ ունեցաւ, գլխաւոր պատճառը այն է որ ժողովուրդը ցմրուր քամած էր բարբարոսական կարգուսարքի մը ամբողջ լեղին։ Դանակը ոսկորին հասած էր, ինչպէս կ'ըսէ ժողովուրդը։ Քարոզուած տեսութիւններուն զուգընթաց, նոյն իսկ անոնցմէ վեր, հասունցած էր ժողովուրդին գիտակցութիւնը։ Արթնցած, լեզու ելած էին հարստահարեալ, տրորուած բազմութիւնները, արժեցնելու համար իրենց իրաւունքները, — Ազատութիւն, Հաւասարութիւն, Եղբայրութիւն։

«Բոլոր մարդիկ եղբայրներ են», — յայտարարեց Ֆրանսական յեղափոխութիւնը ։

Միայն այս յայտարարութիւնը բաւական էր, որպէսզի այդ հոյակապ խոյանքը ցնցէր ոչ միայն ատատապետական Ֆրանսան, այլ եւ բովանդակ աշխարհը, — մինչեւ խաւարակուռ Ասիան, ուր մեր սիրտն անգամ Թունդ կ'ելլէր ։

— «Մարդիկ ազատ կը ծնին եւ ազատ ու հաւասար կը մնան իրենց իրաւունքներով ...

— «Ազատութիւնը կը նշանակէ կարենալ ընել ինչ որ չի վնասեր ուրիշին։ Այսպէս, իւրաքանչիւր մարդու բնական իրաւունքներուն գործածութիւնը չունի սահմաններ բաց ի անոնցմէ որ ընկերութեան միւս անդամներուն կ'ապահովեն միեւնոյն իրաւունքներուն վայելումը ։ »

Անշուշտ շատ բան փոխուած է այդ օրերէն ի վեր, մազաղաթի վերածելով այնքան մարդկային սկզբունքներ ։

Եւ սակայն, մարդիկ մինչեւ այսօր ալ սարսուռ մը կը զգան, ամէն անգամ որ երկիր մը ալեկոծութեան կը մատնուի, քաղաքական, ընկերային թէ տնտեսական շարժումներով։ Կը դողան արքաները, կը դողան մեծ ու փոքր բռնակալները, — քրքրելով Մեծ Յեղափոխութեան արիւնալից մատեանը .

Մարդկութիւնը աւելի մեծ, իսկապէս աշխարհատարած յեղափոխութիւններ տեսաւ, 1789էն վերջը։ Օրինակ՝ ռուսականը, որուն յառաջ բերած փոթորիկը եւ մանաւանդ զոհերը չեն կրնար բաղդատուիլ Ֆրանսականին հետ։

Բայց, այդ յեղափոխութիւնն իսկ «յաւելեալ եւ ճոխացեալ» երկունքը չէ՞ր Ֆրանսականին, արգասաւորուած՝ անոր գաղափարներով եւ արիւնով ։

Եւ նշանակալից չէ՞ որ մարդիկ ընդունելով հանդերձ բոլշեւիկեան շարժումին կարգ մը բարիքները, նորէն կարօտով կը յիշեն Ֆրանսականը, — այնքան խոր եւ պայծառ՝ իր յղացումներով։

Նորէն Ֆրանսականը չէ՞ որ վկայութեան կը կանչուի ամէնէն յառաջդէմ երկիրներուն մէջ ալ, իբրեւ ուղեցոյց եւ հանգանակ։

«Քաղքենի» յեղափոխութիւն, կը փսփսան մեծամիտներ · Արքան, կղերը եւ ազնուականութիւնը տապալեցան, իրենց տեղը տալով քաղքենի դասուն (պուրժուազի)։

Բայց, ո՞վ պիտի կրնար պնդել թէ ամբողջովին իրականացած է Մեծ Յեղափոխութեան դաւանանքը։ Եւ կամ, պիտի կրնայի՞ք ապացուցանել թէ անդարձ մաշած են անոր հիմնական սկզբունքները ։

Նոյն երկունքը չէ՞ որ կը շարունակուի այսօր ալ, տարբեր եղանակներով, համաձայն օրուան պահանջներուն։

Եւ եթէ ներքին յեղաշրջումի մը հեռանկարը ցնորք մը կը համարուի այս երկրին մէջ, պատճառը այն չէ՞ որ 1789ի յեղափոխութեան սկզբունքները միշտ ի զօրու են, կենդանի են, խափանելու համար որ եւ է արկածախնդրութիւն ։

Ողջո՜յն 1789ի փոթորիկին, որ ներշնչումի եւ վերածնութեան աղբիւր մը հանդիսացաւ հայ ժողովուրդին համար ալ, Ասիոյ խաւարին մէջ ։

Այդ սքանչելի շարժումն էր որ բացաւ նաեւ մե՛ր աչքերը, արթնցնելով, զարգացնելով Թմրած կամ Թաքուն առաքինութիւններ։ Եւ գոնէ այս պարագային կրնանք ըսել թէ մենք իսկապէս դարձանք Արեւմուտքի յառաջապահը՝ Արեւելքի մէջ, մշակոյթով թէ հանրային գործունէութեամբ ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԻՇՏ Կ'ԱՌԱՐԿԷ

ՑՈՒՑԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ նոր հարցումներ եղան անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց մասին։ Պ. Չէմպըրլէն պատասխանեց թէ նոր ըսելիք մը չունի ։

Իրողութիւնը այն է որ Մոսկուա նոր առարկութիւններ ըրած ըլլալով, անգլիական կառավարութիւնը նոր հրահանգներ ղրկած է իր ներկայացուցիչներուն։ «Թայմզ»ի տեղեկութեանց համաձայն, Ռ. Միութիւնը կը պահանջէ որ փոխադարձ զինակցութիւններ կնքուին Ռուսիոյ, Լեհաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ, իբրեւ ապահովութիւն։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կատարեալ վերապահութիւն կը տիրէ բանակցութեանց ընթացքի մասին, բայց «Թայմզ» չի ծածկեր թէ լաւատեսութիւնը տեղի տուած է։ «Բանակցութեանց արագ եւ բարեյաջող արդիւնքի մը հեռանկարները փայլուն չեն երեւար։ Որովհետեւ, առանց հաշուելու խորհրդային նոր առաջարկներուն քննութեան համար անհրաժեշտ ժամանակը եւ ճիգը, Ռուսիոյ առաձգական ըմբռնումը բանակցութեանց մասին՝ կ'ապացուցանէ թէ այդ երկիրը շատ ալ փափաք չունի արդիւնքի մը յանգելու։ Սակայն եւ այնպէս, հանրային կարծիքը դժուար կը հաւատայ թէ ռուսական կառավարութիւնը կոյր է գերմանական դրոհի վտանգներուն հանդէպ, արեւելեան Եւրոպայի մէջ»։

Լոնտոնի պահպանողական թերթը դիտել տալէ վերջ թէ բանակցութիւնները կը ձգձգուին 12 շաբաթէ ի վեր, կը շարունակէ, — «Պէտք է իրաւագէտի ուղեղ ունենալ եւ հաղուագիւտ համբերութիւն մը, կարենալ հետեւելու համար բանակցութեանց բոլոր գաղտնիքներուն։ Մնացած դժուարութիւնները աննշան են, բայց այս բանակցութեանց մէջ փոքր տարակարծութիւն մը կրնայ շատ երկար տեւել »։

*** Ուրիշ տեղեկութեան մը համաձայն, արտաքին նախարար Պ. Պոնէ յայտարարած է թէ Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութեանց արդիւնքը կրնայ յայտնուիլ միայն քանի մը օրէն ։

*** Իրաւասու շրջանակներու մէջ կը հերքեն այն զրոյցները թէ Ֆրանսական սպայակոյտին անդամներէն մէկը Մոսկուա պիտի ղրկուի, իբրեւ խորհրդական կատարուած բանակցութեանց։ Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ նոր հրահանգներ ղրկած է Մոսկուա, Անգլիոյ հետ խորհրդակցելէ վերջ։ Հետեւաբար բանակցութիւնները կը շարունակուին նոյն հիման վրայ ։

Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ միշտ կը պնդեն թէ Անգլիա պատասխանատու չէ բանակցութեանց յապաղման ։

Խառնակ անցուդարձեր Թիրոլի մէջ

Ինչպէս հաղորդեցինք, իտալական Թիրոլի Պոլծանօ շրջանէն հեռանալու հրաման տուած են Ֆրանսացի, անգլիացի, հոլանտացի, զուիցերիացի եւ ուրիշ օտարականներ։ Զուիցերիական կառավարութիւնը բողոքեց այս անօրինութեան դէմ։ Խնդիրը կապ ունի Թիրոլի Գերմանացիներու տեղափոխութեան հետ ։

Թիրոլի այս Գերմաններէն շատեր հողագործներ են, կապուած իրենց տուներուն եւ անդերուն, եւ կը դժկամակին հեռանալ։ Նշանակալից է նաեւ, որ գերման պաշտօնատարներ մեծ դեր կը կատարեն Իտալիոյ կառավարական գործերու մէջ։ Գլխաւոր պաշտօնատուներու մէջ դրուած են Գերմաններ։ Գերման գաղտնի ոստիկաններ կը գործեն Իտալիոյ մէջ ամենուրեք, եւ գերման ճարտարարուեստական հաստատութիւններու մէջ հսկողները մեծ մասամբ Գերմաններ են։

Այս առթիւ կ'ըսուի թէ գերմանական զօրք պիտի մտնէ Իտալիա Պրէննէրի սահմանէն, Թիրոլի արգիլեալ գօտիի վրայէն, եւ այս պատճառով է որ օտարականները կը հեռացնեն, որպէսզի զինուորական շարժումները չիմացուին։ Անցեալ տարի երկու գերմանական զօրաբաժին անցան Թիրոլէն, մէկը՝ դէպի Լիպիա, միւսը՝ Ֆրանսական սահմանագլուխ։ Հակառակ ձեւով առնուած խիստ միջոցներուն, կարելի չէ եղած գաղտնի պահել այս շարժումը։ Այս փորձէն խրատուած՝ Իտալիա կը հեռացնէ օտարականները։

*** Իտալական կառավարութիւնը ցնկոյց մը հրատարակեց, որուն մէջ կ'ըսէ թէ օտարականներու հեռացումը հետեւանք է քաղաք. եւ զինուորական պատճառներու։ Ապահովութեան Տեսչութիւնը տեղեկագիր մը ներկայացուցած ըլլալով կարգ մը օտար տարրերու գործունէութեան մասին, Պոլծանոյի նահանգին մէջ, ներքին նախարարը հրամայած է. — Անմիջապէս սահմանէն անդին կամ Իտալիոյ 93 նահանգները ղրկել այն բոլոր օտարականները որ առժամապէս կը բնակին Պոլծանոյի նահանգին մէջ. — Աւելի երկար պայմանաժամով ձամբել այն բոլոր օտարականները որոնք անւականօրէն կը բնակին Վերին Ատիճէի մէջ, որպէսզի կարենան կարգադրել իրենց գործերը։ «Կարգ մը օտար երկիրներու, ինչպէս Ֆրանսայի, Զուիցերիոյ եւ Անգլիոյ ներկայացուցիչները արտաքին նախարարութեան դիմած են ոչ թէ բողոք մը ներկայացնելու համար, որ պիտի մերժուէր, այլ տեղեկութիւն ստանալու համար կացութեան մասին։ Նախարարութեան խորհրդականը պատշաճ լուսաբանութիւնները հաղորդած է եւ վերոյիշեալ ներկայացուցիչները գոհ առած են գանոնք »։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը կը ստանձնայ ոչ միայն խստացնել, այլ եւ ընդարձակել չինական ծովեզերքին պաշարումը, մէջն առնելով նաեւ Շանկայը։ Այս որոշումը հաղորդուեցաւ օտար հիւպատոսներուն ։ Չինուորական գործողութիւններ պիտի կատարուին ուրիշ երեք նաւահանգիստներու դէմ։ Հականգլիական պայքարը կը շարունակուի Ճափոնի մէջ։ Անգլօ-ճափոնական բանակցութիւնները դեռ կը ձգձգուին ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՐԵՒԱԳԻՐ ՄԸ ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԷ

Երիտասարդ գրագէտը խոստացած էր իր տպաւորութիւնները գրել, Րաֆֆի լսարանի ծանօթ երեկոյթին առթիւ ։

Եւ ահաւասիկ տաքուկ նամակ մը Լոնտոնէն, ուղղուած՝ «Յառաջ»ի խմբագրին (անգլիերէն).

— «Ամերիկա եւ դէպի տուն՝ Սան Ֆրանչիսկօ վերադառնալէ առաջ, կ'ուզեմ յարգանքներս յայտնել ձեզի եւ ըսել թէ ո՛րքան ուրախացայ ներկայ ըլլալով Րաֆֆի Ակումբի երեկոյթին։ Միշտ ամենամեծ ջերմութեամբ պիտի յիշեմ ամէն մէկուն կողմէ ինծի եղած սրտագին հիւրընկալութիւնը։ Այն քանի մը ժամերը զոր անցուցի ձեր մէջ, նոյնքան բերկրալի էին եւ միեւնոյն ատեն թախծալից որքան տեսած եմ երբեք։ Ինծի համար բաւական է միայն գտնուիլ իմ հայրենակիցներուս մէջ։ Ո՛ւր որ ալ ըլլամ, այդ վայրը կը դառնայ իմ տունս, եւ ես ինքզինքս իմ տունիս պէս զգացի ձեր մէջ։ Խորապէս զգածուեցայ շնորհալի մանկամարդուհիներուն խանդակաթ երգեցողութենէն, ակումբին երիտասարդ անդամներուն ուշիմութենէն եւ բոլոր ներկաներուն կողմէ ստեղծուած հաւատքի եւ կարովի մթնոլորտէն։ Երբեք պիտի չկրնամ մոռնալ երգչախումբը որ կ'երգէր իմ սիրական երգս՝ «Կուժն առած»։ Ինչպէս բոլոր հայկական երգերը, այդ երգը խորապէս կ'ազդէ սրտիս եւ ես երբեք այնքան երանութիւն չեմ զգար որքան երբ կը տխրիմ անոր հրաշալի երաժշտութենէն եւ խորհուրդէն։

Ինծի համար դիւրին չէ հասկնալ մեր գեղեցիկ լեզուին խրթին բառերը. բայց կը հաւատամ թէ խորապէս կը զգամ մեր վսեմ երգերուն անբարբառ խորհուրդը։ Կը յուսամ թէ մենք միշտ պիտի մղուինք երգել այդ երգերը։ Ես ինքս կ'երգեմ զանոնք, կամ կը մրմնջեմ, ո՛ւր որ երթամ. այնպէս որ, ուր որ երթամ, մեր հայրենիքէն բան մը կը քալէ ինծի հետ։

Շատ յիշատակելի իրիկուն մըն էր այդ հանդիպումը։ Երախտապարտ եմ որ գայն ձեզի հետ վայելելու բախտն ունեցայ։ Հրաշալի էր Զարեհի բանաստեղծութեան արտասանութիւնը, եւ հաճութեամբ լսեցի Կարօ Սասունիին գեղեցիկ խօսքերը։ Բուն իսկ Հայաստանէն բխած խօսքեր էին անոնք, — հայկական հզօր եւ խրախտ սրտէն։ Խնդրեմ ջերմագին սէրս յայտնել իմ սիրելի բարեկամներուս՝ Փարիզի Հայերուն »

Խորհրդածութիւն մը, եթէ կը ներէք

Առաջին օտարալեզու հեղինակը չէ Ուիլեըմ Սարոյեան ։

Տարիներէ ի վեր դոց ըրած ենք ուրիշ աշխարհահռչակ անուն մը, — Մայքըլ Արլէն ։

Այստեղ ալ ունեցանք ուրիշ մը, Անրի Թրուայա, (Լեւոն Թորասեան — Թարասով), տարեկից Սարոյեանի (28 — 30 տարեկան)։

Դուք լսեցի՞ք այսքան սրտագին ձայն մը, մէկէն եւ միւսէն կամ ուրիշներէ .

Առաջինը մեծցաւ Ամերիկայի, եւ, քանի մը տարի առաջ, Աթէնքի գաղթակայանին մէջ։ Երկրորդն ալ՝ երեւելիներու շրջանակի մը մէջ, եւ հազիւ հանեցաւ փափսալ «հայրենակից» բառը, Ֆրանսերէն։

Մէկը պոռացաւ յայտնելով թէ Հայ է։ Միւսը՝ ռուսական պատկը նախընտրեց հայկականէն ...

ՎԱՀԷ

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Երկու կարեւոր ձերբակալութիւններ

Ինչպէս կը յիշուի, վարչապետը իր յունիս 27ի ճառին մէջ ուշադրութիւն հրաւիրած էր օտար քարոզութեանց մասին, որոնք վրդովիչ համեմատութիւններ առած են

Տեղական թերթերը կը հաստատեն թէ արդէն իսկ խուզարկութիւններ կատարուած են զանազան ծայրագոյն աջակողմեան քաղաքական խմբակցութեանց կեդրոններուն մէջ, որոնց վարիչները հարցաքննուած են։ Խորհրդարանական շրջանակներու մէջ անուններ եւ Թուանշաններ ալ կը յիշեն, — միջնորդներու եւ դրամ տուողներու անուններ, տրուած գումարներ եւն.

Նոյն իսկ կը խօսուի տասւոր թղթածրարի մը մասին, որուն կողքին վրայ արձանագրուած է գեղանիի Գերմանուհիի մը անունը։ Այս Գերմանուհին, որ անհետացած է, կը համարուի ոգին հակաֆրանսական գործունէութեան ։

Այս չարթու աւելի յուզումնալից լուր մը կը շրջէր բերնէ բերան, — ազգ. պաշտպանութեան վերաբերեալ Թուղթեր յանձնուած ըլլալով, երկու կարեւոր անձնաւորութիւններ արգելափակուած են Շէրշ—Միտիի զինուորական բանտին մէջ, երկուքն ալ պահպանողական շրջանակներէ ։

Այս տեղեկութիւնները կը քաղենք Փարիզի արմատական օրկանէն։ Համայնավար պաշտօնաթերթը, Իւմանիթէ աւելի յառաջ երթալով, կը հաստատէ թէ երկու ամբաստանեալներէն մէկն է «M. P... մարիչ — պատուիրակը մեծ եւ հին թերթի մը, որուն անունը փոխ առնուած է դասական Թատերախաղէ մը. յեսուիտական մը որ վերջերս քանի մը ճամբորդութիւններ կատարեց Պերլին։ Կ'ըսուի թէ 3,500,000 ֆրանք է եղած իր դաւաճանութեան գինը. Երկրորդն է ոմն A... կարեւոր անձնաւորութիւն մը յեսուիտական — դրամատիրական մամուլին մէջ։ Ասոր համար ալ կ'ըսեն թէ մէկ միլիոն ֆր. տրուած է Հիթլէրի մատուցած ծառայութեանց համար »։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, խուզարկութիւններ կատարուած են նաեւ Լիոնի մէջ։ Ուրիշ թերթ մը կը գրէ թէ գերմանացի Ապէց, Ռիպպէնթրոփի մտերիմը, որ Փարիզէն հեռացաւ կառավարութեան հրամանով, իր առատաձեռնութեան շնորհիւ յաջողած էր շահիլ մեծ մամուլի ջոջերուն մեծ մասին, ինչպէս եւ խորհրդարանի եւ կառավարութեան դրացի կարգ մը անձերու բարեկամութիւնը եւ շնորհները»։

Ընկերվարական պաշտօնաթերթն ալ կը հաստատէ այս տեղեկութիւնները, նշանակալից խորագրի մը տակ, — Փարիզի հիթլէրականները »։ Ինչպէս միւս թերթերը, «Փօփիւլէռ» եւս կը զգուշանայ մանրամասնութիւններէ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՅԱՋՈՐԴ ՀԱՄԱՐԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Ո՞վ կրնայ յաւակնիլ թէ կրնայ երեք սիւնակի մէջ ամփոփել այն պատճառները, որոնք զարգացուցին եւ ի վերջոյ պայթեցուցին Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնը. Մանաւանդ որ տակաւին, 150 տարի ետքը, վերջ գտած չեն գնահատութեան փորձերը։

Փոլ Ժանէ, իր մէկ աշխատութեան մէջ, Ֆրանս. Յեղափոխութեան փիլիսոփայութիւնը, կ'աշխատի դասաւորել եւ ամփոփել պատմական այդ մեծ շարժումին պատճառագիտութիւնը,— փիլիսոփայական, անտեսական, ընկերային։ Ու կուտայ անգլիական, գերմանական, ֆրանսական վերլուծումները։

Լոմպրոզօ, Քաղաքական ոճիրը եւ յեղափոխութիւնները աշխատութեան մէջ (2 հատոր), հարցին կը մօտենայ տարբեր անկիւնէ մը,— բնախօսական, կենսաբանական, ցեղագրական, կլիմայագիտական, հոգեբանական։ Առանց ուրանալու նաեւ ընկերային ու անտեսական ազդակներուն դերը։

Ժօրէս, ընդհակառակն, իր Ֆրանս. Յեղափոխութեան ընկերվարական պատմութիւնը աշխատութեամբ (8 հատոր,— եւ ծանօթացած եմ միայն համառօտագրութեան, տրուած փոքր հատորով մը), կը ջանայ հակադրել քաղքենի տեսաբանութեան, որ 1789ի շարժումը կը համարի քաղաքական յեղափոխութիւն մը,— արդարեւ, թէեւ ու ուրիշներ կը մերժէին Ֆրանս. յեղափոխութեան մէջ տեսնել ընկերային ու անտեսական շարժում մը գիտակցութիւնը։ Ժօրէս կը յենու Պառնավի, մէկը 1789ի հերոսներէն, որ գրած է Ներածական Ֆրանս. Յեղափոխութեան գործը։

Վերջապէս, զանազան անկիւններէ մօտենալու համար Ֆրանս. Յեղափոխութեան պատմական վիթխարի յիշատակարանին, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել Օլարի (որ առատ նիւթ կուտայ), Միշլէի (որ վիպային շունչ ունի), Քարլայլի (որուն թեւաւոր ոճը կախարդած է մեր Վարանդեանը), Մաթիէզի (որ կը կանգնի Ժօրէսի տեսակէտներուն վրայ), Լուի Մատլէնի (որ գործը կը հիւսէ ֆրանսական էներժիին), Լավիսի (որ մեծ տեղ կուտայ անտեսական պատճառագիտութեան), Լըֆէվր - Կիւյօ - Սանեաքի (որ կ'աշխատի այդ պատմութիւնը թարմացնել նորագոյն պրպտումներով) եւ Թիէրի գործերը (թրգմ. հայերէնի)։ Անհրաժեշտ է որոնալ դէթ այսքան ուսումնասիրութիւններու վրայ, ճիշդ գաղափար մը կազմելու համար ֆրանսական յեղափոխութեան մասին, որ մեր օրերու կրօնքն է եւ նոր ժամանակներու ներշնչարանը՝ հակառակ իր թերութիւններուն եւ յաւիտենապէս ոսկեզօծելու չափազանցեալ փորձերուն կամ հակառակ արգիլական չարիքներու ծագումը անոր կապելու եւ զայն դատապարտելու անպարկեշտ ճիգերուն։ Կարելի է ներել մտաւորականի մը, որ չի գիտեր եգիպտական, ասորական, հելլենական հին պատմութիւնները, բայց կարելի չէ ներել մտաւորականի մը, որ ծանօթ չէ Ֆրանս. Յեղափոխութեան շարժառիթներուն, հանգամանքին եւ պատմական տարողութեան։ Վասնզի այդ մեծ շարժումն էր, որ փողահարեց ազգային զարթօնքը՝ երբ ոտքի կանգնեցան փոքր ժողովուրդները եւ հին ազգերու խլեակները։

Ափսո՜ս, մեր զարթօնքը ուշացաւ տարիներ, բայց ճշմարտութիւն է որ Փարիզի մէջ թափուած արեան կարմիր շողն էր որ պլպլաց հայ մտաւորականներու հոգիին մէջ,— այդ շողը դարձաւ Ազգ. Սահմանադրութիւն, որ գարնանային երկինք մըն է մեր Պատմութեան մէջ, այսինքն առաջին նոյնատիպ մը դէպի անհունութիւն։ Այդ շողը դարձաւ ազատագրական պայքար, որ աստղային երկինք մըն է փոթորկոտ եւ ամպակած, այսինքն յոյս մը կորսուելու [illegible] պէս, ազգ. քաղաքակրթութեան կրակը ամպերու բոցէն։

Յառաջ ծրագրած է տօնել Ազգ. Սահմանադրութեան օրը մասնաւոր թիւով մը,— առիթ առիթ կ'ըլլայ պարզելու այս ճշմարտութիւնը։

×

Բոլոր այն պատճառներուն մէջ, որոնք ցոյց կը տրուին բացատրելու համար Ֆրանս. Յեղափոխութեան ծագումը, տիրական կը մնայ նախ փիլիսոփայական դաստիարակութեան եւ երկրորդ ընկերային - տնտեսական պայմաններուն ազդեցութիւնը։

Այսպէս, ԺԸ. դարու մեծ խորհողները (Մոնթէսքիէօ, Վոլթէր, Ռուսօ), մեծ համայնագէտները (տ'Ալամպէր, Տիտըրօ) եւ տնտեսագէտները (Քէնէ եւ Կուռնէ) իրենց գործերով պատրաստած էին գետինը,— ահա ընթացիկ տեսակէտը։ Ընդհակառակն, Տանիէլ Մոռնէ, իր մէկ կարեւոր աշխատութեամբ, Ֆրանս. Յեղափոխութեան մտաւորական ծագումը, որու պատրաստութեան համար քննութեան առած է աւելի քան 1500 մեծ ու փոքր ուսումնասիրութիւններ, կը պնդէ թէ յեղափոխական ճակատը անհաղորդ կը մնար փիլիսոփաներու եւ տնտեսագէտներու գործերուն, եւ այս՝ անոր համար որ երկիրը դեռ կը կառավարուէր, հանրային կրթութեան մասին մտածող չկար, ժողովուրդը կը հեծէր թշուառութեան եւ տգիտութեան մէջ,— եւ ա՛յդ էր արդէն զոր կը դատապարտէին Վոլթէր եւ իր ընկերները։

Այսուհանդերձ, խելացի եւ աշխոյժ տարր մըն էր քաղքենին, որ մաս կը կազմէր յեղափոխական ճակատին։ Սրուան մտաւորական շարժումին հաղորդակից, ծանօթ փիլիսոփայական գրականութեան, քաղքենի տարրը գիտցաւ օգտուիլ առիթէն՝ դառնալու համար յեղափոխական ճակատին ղեկավարը։ Վերջապէս այս տարրն էր, թէեւ փոքրամասնութիւն, որ պարտադրեց իրերուն եւ գործադրեց մէկ դարու մեծ խորհողներուն տեսակէտները։

Յեղափոխութեան նախակարապետներուն վարդապետութիւնը ուղղուած էր գլխաւորաբար եկեղեցին դէմ։ Վասնզի եկեղեցին դարձած էր քաղաքական գործիք մը,— իր ձեռքին մէջ կը պտտուէր արքայական թագը։ Անհրաժեշտ էր ստեղծել մտաւորական մթնոլորտ մը, որ յագեցած ըլլար թշնամութեամբ ընդդէմ կրօնքին,— ուստի սկսան դատապարտել եկեղեցին ազատամտութեան կամ լայնախոհութեան պակասը (intolérance), կրօնական մոլեռանդութիւնը (fanatisme), վերջապէս այն բոլոր «ոճիրները», որոնք գործուեցան եկեղեցին կողմէ՝ պատժելու համար մարմինը «վառ հոգւոյ փրկութեան»։

Այսպէս ստեղծուեցաւ յարգանքի պակաս մը հանդէպ կղերականութեան, կրօնքին ու եկեղեցիին։ Բանականութիւնը մաքրուեցաւ իր ժանգէն, իրապաշտ ոգին դուրս ելաւ իր թեփոտ պատեանէն։ Վարժարաններուն մէջ, քաղքենի տարրին մէջ, 1770 թուականներուն, երեւան եկած էր թշնամական ոգի մը ընդդէմ կրօնական ոգիին։

Արքայական գահը կորանցուցած էր պատնէշ մը այս խողաղ կռիւէն մէջ։ Ըմբոստութեան առաջին յաղթանակն էր այս. Ուրեմն կարելի՛ էր քննադատել եւ քանդել ազատօրէն։ Տեսակէտ ունենալ։ Խորհի՜լ։

Մտաւորական շարժումը շուտով սկսաւ ցոյց տալ քաղաքական եւ ընկերային մտահոգութիւններ։ Համարձակութիւն մը խօսելու, երկիրը կազմակերպելու մասին։ Յանդգնութիւն մը խորհելու հաւասարութեան մասին։ Բովանդակ Ֆրանսան մտածել, խորհիլ սկսեր էր ԺԸ. դարուն, կը գրէ Տանիէլ Մոռնէ։ Եւ իմացականութիւնը, բանականութիւնը սպառնացին տապալել հին վարչաձեւերուն՝ միապետութեան հիմերը։ Անշուշտ, իմացականութեան դատին համար անհրաժեշտ էր յենարան մը,— ժողովուրդին թշուառութիւնը կատարեց այդ դերը։

Ուրեմն, ըստ Տանիէլ Մոռնէի, փիլիսոփայական ճակատն էր նախ (Մոռնէ այդ ճակատին ղեկավարները կ'որոնէ նոյնիսկ աւելի առաջ քան Վոլթէրները), որ իմացականութիւնը գրաւ պատնէշին վրայ, թշնամի միապետութեան եւ կրօնապետութեան։ Իմացականութեան եկաւ ուժ տալ ժողովուրդին թշուառութիւնը, որ տնտեսական ճակատը, որ աւելի պիտի սաստկացնէր թշնամութիւնը։

^

Այժմ ներկայացնենք ճակատները իրենց մանրամասնութեան մէջ, գծելու համար շօշափելի պատկեր մը ամբողջ թշուառութեան եւ ստեղծուած թշնամութեան մասին։

Ֆրանս. Յեղափոխութեան շրջանին՝ Ֆրանսայի բնակչութիւնը կը գնահատուէր 25 միլիոն։

Յեղափոխական ճակատը կազմուած էր 1) քաղքենի տարրերէն, 2) արհեստաւոր ու բանուոր տարրերէն, 3) գիւղացիներէն։

Քաղքենի տարրը հազիւ կ'անցնէր միլիոնը։ Կը բաղկանար բժիշկներէ, փաստաբաններէ, ուսուցիչներէ, նոտարներէ, նիւթական պաշտօնեաներէ, դրամատէրներէ, վաճառականներէ։ Քաղքենի տարրին ձեռքն էր երկրին դրամական հարստութիւնը, թագաւորն անգամ քաղքենի տարրին կը դիմէր՝ երբ ուզէր փոխառութիւն ընել։ Երկրին նիւթական կացութիւնը վտանգուած ըլլալով՝ քաղքենիները փափաքեցան որ քաղաքական յեղաշրջում մը կատարուի եւ իրենց գործառնութիւնները բարգաւաճին։ Այս պատճառով փողատէր այս դասակարգը թշնամացաւ դատէր դասակարգին, ազնուականութեան դէմ, որուն շահերը պաշտպանէր տնտեսական անիշխանութեան մէջ։ Վերջապէս քաղքենին մտաւորական խոր զարգացում ունէր, ու կը տեսնէր թէ ոչ մարդկային հաւասարութեան, դէթ ազնուականներուն հաւասար գիրքի ու յարգանքի արժանանալու։

Արհեստաւորները եւ բանւորները, որոնք կ'ապրէին ձեռական աշխատանքով, կը գնահատուէին երկուքուկէս միլիոն, ընդհանրապէս քաղաքներու մէջ հաստատուած։ Ճարտարարուեստը զարգացած չէր, ուստի ուժեղ չէին։

Գիւղացիները կը հաշուուէին 21 միլիոն։ Մէկ միլիոնը տակաւին ճորտ։ Ուրիշը կ'ապրէին դաշտային աշխատանքով եւ անմարդկային պայմաններու մէջ, այնքան որ հայատական ջորիք կը կոչուէին։ Կամ իրենց օրը վարձու կուտային, կամ ազնուականներէն հողը վարձու կ'առնէին, բայց եւ այնպէս ուրիշ կը շահէին հողին արտադրութեան 55 առ հարիւրը կը վճարէին թագաւորին՝ իբրեւ պետական տուրք։ Արօշ տոկոս մը՝ եկեղեցին, իբրեւ պտուղ։ Ցեռոյ բաժին մը ատատէրերին։ Բայց աւելի ծանրը կար դեռ,— champart, այսինքն հողին բերքներէն կալուածատէրին։ Ուրիշ մը եւս, banalités,— այսինքն տուրք հունձքը ջաղացք տանելու։ Եւ դեռ գիւղացին իրաւունք չունէր ճամբաներէն կամ կամուրջներէն անցնելու՝ առանց տուրք մը եւս վճարելու։ Կարելի չէ այստեղ տալ իրական պատկերը գիւղացիներու տառապանքին,— կը յանձնարարեմ կարդալ Ժօրէսի գիրքը։

Եւ հիմա անցնինք հակառակորդ ճակատին, զոր կը կազմէին թագաւորը, բարձրաստիճան եկեղեցականութիւնը, ազնուականութիւնը։

Եկեղեցիները տէր դարձած էին երկրին,— օրինակ՝ եպիսկոպոսներ կային, որ տարեկան 100,000 ոսկի եկամուտ ունէին, կարգ մը գաւառներու մէջ՝ հողին մեծագոյն մասը կը պատկանէր իրենց տէրութեան, հարիւրներով ձի կը պահէին, եւ դեռ գիւղացիներէն պտուղ ու տասանորդ ալ կ'առնէին։

Ազնուականները պալատին շուրջ հաւաքուած՝ կ'աշխատէին հարստանալ տասնեակներով եւ աւատներով։

Թագաւորը, Լուդովիկոս ԺԶ., կը բռնաւէր, գիրուկ, որոշողութենէ զուրկ, խեղճ մարդ մը, իր թագուհիին անկողնի պարոյն իսկ հնազանդելու տենչով։ Ինքնիրեն յանձնած բարձր եկեղեցականութեան եւ ազնուականութեան, կամ Անթուանէթ թագուհիին, զոր, հիմակ, կարգ մը կենսագիրներ եւ թատերագիրներ կ'աշխատին մաքուր եւ պարկեշտ ներկայացնել— այդ տեսակէտով՝ [illegible] ներկայացուած թագուհին, Լուդովիկոս ԺԶ. այն թագաւորը չէր, որ պիտի կրնար կարգ ու կանոն դնել պետութեան մէջ։ Իր նախորդին օրով՝ Ֆրանսա կորսնցուցած էր Հնդկաստանը եւ Քանատան, իր օրով՝ երկիրը թաւալգլոր կ'երթար դէպի սնանկութեան անդունդը։

Ժողովրդական դասակարգը (Tiers-État) չկրցաւ հանդուրժել այլեւս,— ոտքի կանգնեցաւ, տապալեց գահը եւ տապալեց թագ ու թագաւոր։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

150 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնն էր որ դարձուց Ֆրանսան մէկ ու ամբողջական ազգ ու պետութիւն։ Նոյնիսկ պատմութեան ամէնէն արտակարգ դէմքը՝ Նափոլէոն մէկ երեւոյթն է այդ տիտան շարժումին։ Ան ոչ թէ խորտակեց յեղափոխութիւնը, այլ, վերջին հաշուով, լրացուց անոր գործը։ Գլեմանսօ իրաւացի է, երբ կ'ըսէ թէ մեծ յեղափոխութիւնը ինքնին անբաժանելի ամբողջութիւն մըն է։ Պէտք է անոր վրայ նայիլ իբրեւ այդպիսին։ Մասերու բաժնել զայն, մէկ երեւոյթ դատապարտել, ուրիշ մը պանծացնել՝ միակողմանի աշխատանք մը պիտի ըլլար։

Մարդկային հոգիի բաղձանքներն արխիւակէն պէտք է դիտել այս դարագլուխ կերտող ժամանակաշրջանը, ըմբռնելու համար թէ անհախրնթաց բովանդակութեամբ, մեծ ծաւալով, հզօր տարողութեամբ ու տեւողական ազդեցութեամբ այս պոռթկումը, որ լեցուց 18րդ դարը, հեղեղեց 19րդը եւ տակաւին կը հոսի 20րդին մէջէն, ինչ ընկերային, փիլիսոփայական, տնտեսական, քաղաքական ու բարոյական խորունկ արմատներէ ընձիւղեց եւ ուռճացաւ։

Վերսայլի պալատը դղրդեցնող Միրաբոները, Ռոպէսփիէռը հմայող ատրիւծասիրտ Տանթոնները, անզուգական [illegible] ճարտասան Մարաները, նոյնիսկ յետաշրջական Լա Ռոշժագլէյնները,— որ հրամայեց իր զինուորներուն՝ «եթէ յառաջանամ, հետեւեցէք ինծի, եթէ մեռնիմ, վրէժս լուծեցէք, եթէ նահանջեմ, սպաննեցէք զիս» մարդկութեան երկնակամարին վրայ ամէն օր կամ ամէն տարի, նոյնիսկ ամէն դար, յայտնուող աստղեր չեն։ Հազուադէպ է անոնց յայտնութիւնը, լայն է անոնց գծած լուսաւոր գիծը։ Անոր համար ալ պէտք է նայիլ անոնց անձին ու գործին վրայ՝ զերծ կիրքէ ու միակողմանի կամ կանխակալ ենթակայականութենէ։

Շատեր կան որ, մարդերու կամ ժողովուրդներու տարերային շարժումներուն վրայ ակնարկ ձգած ատեն, կը տեսնեն միայն այն ծայրայեղութիւնները, որոնք յաճախ անհարկի կերպով կը հոսեցնեն անմեղ արիւն. կանգ կ'առնեն միայն բացասական քանի մը կէտերու վրայ, գլխաւորը, էականը, ընդհանուրը անտեսելով։ «Աստուածները ծարաւի են» արեան միշտ ալ, աւաղ, մարդկային զղրգացին շարժումներու ժամանակ։ Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնն ալ, 150 տարի առաջ, լաւ անմեղ արիւն թափեց։ Ժիրոնտէնները կառափնատ դրկող Ժագոպէնները, Տանթոնները գլուխը ուտող Ռոպէսփիէռները իրենք այլեւ կան։ Ու արիւնը հոսեցաւ ուղխօրէն։ Բայց առիթ եթէ կը կազմէ մէկ արատը մեծ դէպքին, միւս կողմէ պէտք չէ մոռնալ որ դէպքը ուռճացաւ այդ արիւնէն, հասունցաւ, չընկրկեցաւ խոչընդոտի առջեւ, եւ ստացաւ տիեզերական բովանդակութիւն, առանց անգամ ըլլալով թերեւս պատմութեան մէջ՝ լայն կերպով պարգեւելով աշխարհին մարդ. անհատի իրաւունքները։

Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնն էր, որ անվիճելի կերպով իրականացուց մարդու քաղաքական ազատութեան մանկագին նուաճումը։ Զինքեց կղերի ու աւատապետի տիրակալութիւնը, հաստատեց «երրորդ դասակարգը» պետական ղեկավարութեան վրայ եւ մարդ անհատին տուաւ իր հոգեկան ու ֆիզիքական ուժերը լիովին արտայայտելու ազատ ու անկաշկանդ պատեհութիւնը։ Այսպիսով ժողովրդապետութիւնը անոր արդասիքն է. խղճի, մամուլի, խօսքի, հաւաքոյթի, պաշտամունքի եւ ստացուածքի անձեռնմխելիութիւնը անոր պտուղն է.— «Մարդս կը ծնի ազատ»։

Իրաւ է, 1789էն առաջ Անգլիան Քրոմուէլ մը ունեցաւ, որ համարձակեցաւ գլխատել թագաւորը եւ հաստատել ժողովուրդի իշխանապետութիւնը։ Իրաւ է, Վաշինկթըն գրաւումէն առաջ Մ. Նահանգները, կռուելով անգլիական լուծին դէմ, հաստատեցին օջանչելի սահմանադրութիւն մը, որ կը պարունակէ գրեթէ այն բոլոր սկզբունքները, որոնք կը կազմեն էութիւնը «Մարդու Իրաւունքներու Յայտարարութեան»։ Բայց ոչ անգլիական ժողովրդապետութիւնը, ոչ ալ ամերիկեան ազատականութիւնը դուրս չելան իրենց սահմաններէն, չտարածուեցան, չդարձան բովանդակ քաղաքակիրթ աշխարհի սեփականութիւն։

Այս մեծ գործը վիճակուած էր Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութեան։ Ան կատարեց պատմական այս նուաճումը։ Պէտք եղաւ որ Նափոլէոն մը անցնէր պատմութեան թատերաբեմէն, որպէսզի տրամի տիեզերականանար։

Եւ մարդկային գործունէութեան ո՞ր մէկ մարզ զերծ չմնաց այս շարժումին ոգիէն կամ հոսանքէն։ Քոնվանսիոնը մտաւ ամէնուրեք. գիտութիւն, արուեստ, կրօն, քաղաքականութիւն ընկերային ու պետական բարենորոգում, տնտեսութիւն, բարքերու կամ կենցաղի ամէն ասպարէզ կրեցին անոր դրոշմը։

Եւ ինքն իր մէջ ամէն օր պայթարող արիւն փախող, հերոս հերոսի ետեւէ — անմեղ կամ մեղաւոր— կառափնատ զրկող, Փարիզի Քոմիւնին կռթնող, բայց յետագային զայն թիկնօթի բռնող Քոնվանսիոնը, այս օրինակ, ամէն օր մարտնչող, մեռնող ու յարութիւն առնող այս խորհրդարանը, օրէնք օրէնքի ետեւէ պատրաստելով, յեղաշրջեց ոչ միայն յեղափոխական Ֆրանսայի, այլ համայն աշխարհի կեանքը։ Մարդկային ամէն տիպար,— հանճարեղն ու խելագարը, կորովամիտն ու դաւաճանը, կեղծն ու գաղափարականը, անձնուէրն ու վախկոտը, կրքոտն ու պաղարիւնը, բարձր մտաւորականն ու փողոցային արկածախնդիրը— մարդկային ամէն հոգեկան ոյժ իր արտայայտութիւնը գտաւ այս գերմարդ- [illegible] գաղափարներու առելութիւնը փըվաց էջաւ, եւ յաղթանակեց։

Քոնվանսիոնը կռուեցաւ թագաւորին դէմ, ու յաղթեց։ Ան կառափնատ բարձրացուց կամազուրկ ու խեղճ Լուի ԺԶ.ը, բայց առաւ ոչ թէ արքայ մը, այլ արքայականութիւնն էր որ կը գլխատէր։ Ան անողոք եղաւ Վանտէի հանդէպ, որ յետաշրջականութիւնն էր։ Ան առիւծի նման կռուեցաւ արտաքին բոլոր թշնամիներուն դէմ, փրուսիացի, անգլիացի, աւստրիացի եւն., որոնք սրբազան դաշնակցութեամբ մը յարձակեցան Քոնվանսիոնի — յեղափոխութեան — պաշտպան կամքին ու պարտուեցան։ Եւ մեծ յեղափոխութիւնը ոչ միայն վերածնունդ տուաւ Ֆրանսային, այլ կայսրութեան վերածեց զայն։ Եռագոյնը պարզող ու «Մարսէյեզ» երգող ոգին իշխեց ու տիրակալեց մարդոց մտածումներուն ու զգացումներուն՝ 18րդ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (141)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Նրանք երկուսը դիմեցին դէպի դիտարանը. աւելի մօտից ծովափի շարժումը դիտելու։

Եւ ահա հանդիպակաց ափը շրջապատեցին լաստեր ու նաւակներ, որոնց մասին իշխանը հոգացել էր կանխաւ։ Նրանց մէջ լցուեցան մի քանի հարիւր հոգի եւ փոքրիկ տորմիղն սկսաւ սուրալ խաղաղ ալիքների վրայ։

Յառաջընթաց մակոյկի մէջ նստած էին Գէորգ իշխանը եւ Արքայեղբայրը՝ իրանց հետեւորդներով։ Նոյն մակոյկի վրայ ծածանւում էր արքայական դրօշը։ Մարզպետունին ուրախ էր, որ դարձնում էր նրան յաղթական փառքով. որովհետեւ՝ յիշում էր թէ՝ որպիսի՛ անտարդ վիճակի մէջ ստացաւ այն արքայից։ Նա հրճւում էր մանաւանդ, որ դրօշի հետ միասին վերադարձնում էր թագաւորին իւր հարազատ եղբօրը, որից նա վաղուց հեռացած էր դժտութեամբ եւ որի աջակցութիւնը պիտի ապահովէր այժմ իւր նոր ձեռնարկութեանց յաջողութիւնը։

Բայց Աբասն ուրիշ մտածութեամբ էր զբաղուած։ Նա այժմ գալիս էր իւր եղբօր եւ թագաւորի մօտ եւ յիշում էր հեռաւոր անցեալը, որի հետ կապուած էին սրտառուչ յիշատակներ։ Նա յիշում էր իւր մանկութիւնը, որ անցուցել էր Երազգաւորսի արքունիքում, խաղերի եւ զուարճութեանց մէջ, բայց միշտ անբաժան իւր Աշոտ եւ Մուշեղ եղբայրներից։ Յիշում էր իւր պատանեկութիւնը, որի միջոցին սովորում էր Հայրենիքը պաշտպանելու, կամ թշնամին վանելու դժուար արհեստը եւ իրան դասակից էին լինում միշտ նոյն եղբայրները. յիշում էր իւր երիտասարդութիւնը, որի ժամանակ արդէն Աշոտ թագաժառանգը շահատակում էր պատերազմների մէջ եւ ինքն ու Մուշեղը աջակցում էին նրան, չկամենալով երբեք բաժանուել եղբօրից եւ ուխտելով նրան մշտական զինակցութիւն։ Բայց եւ այստեղ նա մոռացաւ նէզ դաւաճան պատերազմը՝ դաւաճան Գագիկ Արծրունու դէմ, որի ժամանակ իրանք կռւում էին առիւծի պէս, բայց եւ այնպէս յաղթուեցան, որովհետեւ Աշոտի զունդը կազմող Սեւորդիները փախուստ տուին ճակատից, որով եւ պատճառ դարձան իրանց պարտութեան եւ Մուշեղի գերութեան ու մահուան։ Մի վայրկեան հին զայրոյթը բռնկեց Աբասի սրտում, նա յիշեց Աշոտի թուլութիւնը, Սեւորդեաց Օրբէրդի հետ ունեցած սիրոյ պատմութիւնը, որ պատճառ դարձաւ իրանց անդրանիկ անյաջողութեան... եւ նա զղջաց, որ գալիս է այդ եղբօր հետ հաշտուելու։

Բայց հէնց որ դէմքը դարձրեց եւ տեսաւ Մարզպետունուն, որ նայում էր իւր վրայ իբրեւ մտերմացեալ եռանդ, իբրեւ անկեղծ հայրենասէրութիւն, որ ամէն ջէն ու սէր զատում էր միայն հայրենիքի շահուն, նա ամաչեց եւ զայրոյթն իջաւ։

Նրա աչքի առաջ արձանացաւ այժմ ալեզարդ հօր դէմքը, թաշի վրայ հանած. նրա ականջներին զարկեցին այդ դէմքը ծաղրող մահմեդականների աղմուկը. Նա յիշեց բանտը Յուսուֆին, նրա անգթութիւնները եւ միեւնոյն ժամանակ մտաբերեց այն քաջին, որ ինչպէս երկնային արտամութիւն իջաւ Ուտիքից դէպի Ռոստոմ, ցիրուցան արաւ Հագարացիներին, չարչեց նրանց հրոսախմբերը, տարագրեց գազան Յուսուֆին եւ իւր հօր նահատակութեան վրէժը առանց պատիւ առաջնորդութեամբ առաւ Արաբացիներից։ Դա իւր եղբայր Աշոտն էր. այն անյաղթ հերոսը, որի երեւոյթը միայն սարսուռ էր ազդում թշնամիին եւ որին ինքն ուխտեց հաւատարմութիւն եւ մշտական աջակցութիւն։ Եւ այդ պատճառաւ յաջողութիւնները յաջորդում էին մէկմէկու, որովհետեւ եղբայրական սէրն ու միութիւնը առաջնորդում էին զօրքին եւ նրա դրօշն ու սուրը յաղթական կացուցանում ամէն տեղ։ Բայց հէնց որ այդ սէրը սառեցաւ, միութիւնը քայքայուեց, դժբաղդութիւններն էլ իրանց գանձը բացին... Այժմ հին առիւծը փակուել է վանդակի մէջ. թշնամիների տարափը՝ ծածկել էր նշխարանում...

Եթէ թագաւորը յանցաւոր էր այդ բանում, միթէ ինքը Աբասը անպարտ էր բոլորովին... Ինչպէս պիտի տեսնէր այժմ եղբօրը իւր նուաստութեան մէջ, այն յաղթող ու հերոս Աշոտին՝ արհգամների խուցերում....։

Վերջին մտքերն այնպէս յուզեցին Արքայեղբօրը, որ նրա աչքերը արտասուքով լցուեցան։

«Ես այնպէս ջերմագին կը սեղմեմ նրան կրծքիս, որ իւր վշտերն իսկոյն մոռանայ...», շշնջաց ինքն իրան Աբասը եւ աչքերը սրբեց։

Երբ նաւակները հասան կղզու ափին, Արքայի պահնորդները կանգնած էին այնտեղ։ Նրանք եկել էին իշխանին դիմաւորելու։ Բայց տեսնելով նրա հետ եւ Արքայեղբօրը, որ սիրալիր կերպով ողջունեց իրանց, իսկոյն ցնծութեան աղաղակ բարձին եւ «կեցցէներով» օդը թնդացրին։ Ապա առաջնորդեցին նորեկներին դէպի վերին տունը, ուր սպասում էր թագաւորը ։

Վերջինս, որ չէր սպասում Աբասին, տեսնելով նրան Մարզպետունու հետ՝ սաստիկ ուրախացաւ։ Նա մոռացաւ իսկոյն թէ՝ իւր ասպետութեանը եւ թէ եղբօրից կրած դառնութիւնները։ Նա յիշեց միայն, որ Աբասը իւր եղբայրն է, միակ հարազատն աշխարհում. ուստի շտապեց որ նա հասնէր գրկանքին. Նա ինքը փութաց կրտսեր եղբօրը դիմաւորելու։ Բլրակի կանաչ զառիվայրի վրայ նրանք հանդիպեցին իրար.— «սիրելի եղբայր»— «սիրելի Թագաւոր» բացագանչութիւնները խեղդուեցան նրանց ջերմ գրկախառնութեան եւ համբոյրների մէջ։

Իշխանը եւ բոլոր հետեւորդները բլրի վրայ արձանացած՝ դիտում էին հարազատների սրտաշարժ հանդիպումը։ Այդ լուռ տեսարանն այն աստիճան յուզել էր, որ ներկայ եղողներից շատերն արտասուեցին։ Նրանցից ամէն մին զգում էր թէ երկիրը որքա՜ն շատ է տուժել դրանց դժտութիւնից եւ միեւնոյն ժամանակ չափում էր թէ՝ որքա՜ն շահ կարող է ստանալ նա այդ քաղցր հաշտութիւնից։

Թագաւորը, որ արդէն ակար էր սաստիկ յուզումից աւելի թուլացաւ։ Նա հազիւ ողջունեց միւս հետեւորդներին։ Բայց աչքը դէպի Մարզպետունին ուղղելով սեղմեց նրա ձեռքը եռանդով.

(Շար.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ

«Ֆրանսայի կաղանդչէքը»։

1789 Յունուար 1ին, լոյս կ'ելլէ որ Թագաւորը, Լուդովիկոս ԺԶ. Ազգ. Ժողովի հրաւիրած է երկրին ներկայացուցիչները, — կղերականներ, ազնուականներ եւ ժողովրդական դասը։

Պետութեան նիւթական կացութիւնը տագնապ մը կ'անցընէր, իսկ ժողովրդական զանգուածը կը հեծէր զուրկերու տակ։ Ազգ. Ժողովը պիտի զբաղէր այդ հարցերով։

Ամէն կողմ ուրախութիւն և լուսաւոր յոյսեր։

Ընտրութիւնները կը շարունակուէին մինչեւ Մայիսին՝ երբ կատարուեցաւ Երեսփ. Ժողովին բացումը։ 1700 երեսփոխաններ նախ տողանցք մը կը կատարեն Վերսայլի մէջ, Թագաւորին առջեւ, որ կը բնանայ իր գահին վրայ. 4 Մայիսին առաջին նիստը։ Ազնուականները եւ եկեղեցականները առանձին նիստ կը գումարեն։ Ժողովրդական դասին ներկայացուցիչները հրաւէր կը կարդան միանալ իրենց, — եկեղեցականները կը մերժեն, բայց քահանաները հետզհետէ կ'անցնին ժողովուրդին կողմը։ Ժողովրդական դասը իր նիստը կը կոչէ Ազգ. Ժողով ու կը յաւակնի ներկայացնել Ազգը։ Ամիս մը վերջ եկեղեցականները եւ ազնուականները կը համաձայնին նիստը միացնել։ Ազգ. Ժողովը առաջին համարձակ կը քուէարկէ օրէնքներ, մասնաւորաբար տուրքերու մասին։

Մեծ յանդգնութիւն մըն էր այս, Ազգը Թագաւորին ձեռքէն կը խլէր իշխանութեան նշան ... Լուդովիկոս ԺԶ, դժգոհ, կը փակէ խորհրդարանին դուռները երեսփոխաններուն առջեւ, որոնք կը հաւաքուին ուրիշ սրահի մը մէջ։

Վտանգը նախազգալով, կ'որդնոծ իրարմէ հրաժարիլ եւ հաւաքուիլ ո՛ւր որ ատեն ներկայանայ՝ մինչեւ որ սահմանադրութիւն մը մշակեն։ 23 Յունիսին, Թագաւորին նախագահութեան տակ կը բացուի Ազգ. Ժողովը, ուր Լուդովիկոս ԺԶ. կը յայտարարէ թէ կը ջնջէ Ժողովին առած որոշումները, թէ այսուհետեւ երեք դասակարգերը առանձին նիստ պիտի գումարեն, թէ այս Ժողովին անմիջապէս վերջ բոլորը պէտք է հեռանան խորհրդարանէն։

Թագաւորը կը մեկնի, բայց երեսփոխանները կը մերժեն հեռանալ։ Արարողապետը կուգայ յիշեցնել Թագաւորին հրամանը։ Ժողովին նախագահը կը պատասխանէ թէ Ազգը չի կրնար հրաման ընդունիլ։ Եւ ահա կը միջամտէ Միրապօ.

— «Գացէք ըսէք ձեր տիրոջը թէ մենք այստեղ հաւաքուած ենք ազգին կամքով եւ առկէց դուրս կ'ելլենք միայն սուիններով»։

Այս դիմադարձութիւնը, Թագաւորին դէմ այս անհնազանդութիւնը կրնար վտանգաւոր դառնալ, ասոր Միրապօ անմիջապէս անձեռնմխելի յայտարարել տուաւ երեսփոխաններու անձը, եւ հայրենադաւ՝ ով որ պիտի գործէր, նիստերու ընթացքին կամ նիստերէն դուրս, ընդդէմ երեսփոխաններուն։

Միւս կողմէ, Վերսայլի ժողովուրդը, անցուդարձին տեղեկանալով, խռնուած էր պալատին առջեւ ու կը պոռար «Կեցցէ ժողովրդական դասը»։ Զինուորներն իսկ կը պոռային թէ իրենք կը ներկայացնեն «Ազգին բանակը»։ Թագաւորը խոհեմութիւն համարեց համակերպիլ։

Նուիրագործուած էր Ազգ. Ժողովին գոյութիւնը, անկախ եւ ինքնօրէն։

Բացարձակ միապետութիւնը տապալած էր այլեւս, Ֆրանսայի մէջ։

Յուլիս 8ին, Ազգ. Ժողովը ընտրեց յանձնախումբ մը, որ պաշտօն ունէր մշակել սահմանադրութիւն մը։ Յուլիս 9ին Ազգ. Ժողովը ինքզինք կոչեց Սահմանադիր Ժողով։

Իսկ անդին, Թագուհին ու Արթուայի կոմսը կը պատրաստէին դաւադրութիւն մը, — Վերսայլի շուրջ կը համախմբէին օտար զօրաբաժիններ (Ֆրանսացի զինուորը վստահելի չէր)։ Լուր տարածուեցաւ թէ շուտով պիտի ձերբակալուէին 60 երեսփոխաններ եւ Երեսփ. Ժողովն ալ պիտի լուծուէր։ Երեսփոխանները Թագաւորին ներկայացան եւ պահանջեցին, որ բանակը հեռացուի Վերսայլի շրջականերէն։ Թագաւորը մերժեց։ Լուրը հասաւ Փարիզ։

Տաք օրեր էին։ Սովի վախեր կային։ Այս տրամադրութեան մէջ՝ Թագաւորին բռնած խիստ ընթացքը աւելի եւս ջղայնացուց ժողովուրդը՝ Փարիզի բնակչութիւնը, 11 Յուլիսին, շաբաթ օր, դիմեց թատրոններուն դուռները եւ փակել տուաւ ի նշան սուգի։ Միւս կողմէ զարմանազան լուրեր շրջան կ'ընէին բերնէ բերան, — Թագուհին Աւստրիա կը փախցնէ պալատին հարստութիւնը, աւստրիական զօրք բերել կուտայ Վերսայլ։ Եւ ահա ճառախօսներ փողոցներուն մէջ, հրապարակներուն վրայ։ Ի դէն ժողովուրդ Փարիզի, պաշտպանելու համար ազատութիւնը, ազգային երեսփոխանները։

Քանի մը ժամուան մէջ պարպուեցան Փարիզի բոլոր զինավաճառատուները։ Յաջորդ օրը, Կիրակի, 12 Յուլիս, ժողովրդային ընդվզումը ապստամբութեան ձեւ առաւ։ Օտար զինուորներու խուժումը Թուիլըրիի պարտէզէն ներս՝ աւելի հրահրեց Փարիզի բնակչութեան զայրոյթը։ Յուլիս 13ին եկեղեցիներու զանգակները սկսան ղօղանջել անընդհատ, մինչ ժողովուրդը, զինուած սուրերով, բիրերով, տէգերով, մուրճերով, կացիններով, սարճանակներով, հրացան կը պահանջէր կառավարութենէն, իսկ անդին Քաղաքապետութեան մէջ կը կազմուէր Մնայուն Յանձնախումբ մը, որ քաղաքապետական կառավարութեան ձեւ առաւ՝ քանի մը ժամուան մէջ հրապարակ հանեց 12.000 հոգինոց բանակ մը, պաշտպանելու համար քաղաքը, — ազգային պահակախումբի առաջին կազմութիւնն էր այս։ 14 Յուլիսին, երեքշաբթի, ամբոխը յարձակեցաւ Ինվալիտի վրայ եւ 28.000 հրացան հանեց։ Ուրիշ թեւ մը քալեց Պասթիյլի վրայ, նոյնպէս զէնք առնելու համար բերդէն։ Կէս օր էր արդէն, ու շատ տաք։ Ամբոխը ներկայացուցիչ ղրկեց բերդի հրամանատարին, պահանջելով որ ետ քաշէ թնդանօթները։ Այդ պահուն, անհասկնալի ձեւով, անկինէ մը կրակ բացուեցաւ ամբոխին վրայ։ Ամբոխը, կատղած, յարձակեցաւ բերդին վրայ։ Արիւնահեղ կռիւէ մը վերջ, Պասթիյլ անձնատուր եղաւ, — ժողովուրդը խուժեց ներս եւ տեղն ու տեղը գլխատեց բերդին հրամանատարը։ Մարդ մը ձողի մը ծայրը անցուց հրամանատարին գլուխը, ու քալեց, ամբոխն ալ ետեւէն, դէպի Քաղաքապետարան։ Քիչ վերջ նոյն բախտին կ'արժանանար Փարիզի քաղաքապետը։

Լուրը հասաւ Վերսայլ։ Սարսափ տիրեց պահ մը։ Թագաւորը անմիջապէս հրամայեց հեռացնել իր կանչած զօրաբաժինները, ու խոստացաւ Փարիզ այցելել։ Յուլիս 17ին Լուդովիկոս ԺԶ. Փարիզ իջաւ, ուր յարգանքով ընդունուեցաւ յեղափոխական քաղաքապետութեան կողմէ եւ ազգ. պահակախումբին հրամանատար Լաֆայէթ իրեն յանձնեց եռագոյն զարդանիշ մը, — կապոյտ, ճերմակ եւ կարմիր, Փարիզի եւ Թագաւորին խորհրդանշական գոյներն էին որ միացուած էին՝ յաւերժացնելու համար վերապրանափոխուած Ֆրանսան։

Այս դէպքերը սակայն արձագանգ գտան բովանդակ երկրին մէջ, եւ ահա գաւառը անիշխանութեան մատնուած։ Խռովութիւն ամէն կողմ, ամբոխային չհասկցուած վախ մը Փարիզի մէջ, խռովութիւններ եւ ապստամբութիւններ գաւառներու մէջ։ Օգոստոս 4ին, Սահմանադիր Ժողովը օրակարգի վրայ կը դնէ միջոցներ գտնել վերջ դնելու համար այս անիշխանութեան։

Եւ ահա կը յայտարարուի թէ բոլոր այս խռովութեանց պատճառն այն է որ գիւղացին կը ճնշուի աւատապետական կարգերու տակ։ Խանդավառութեան ու գինովութեան մէջ, արցունքի եւ գերկրնդխառնումի մէջ՝ Սահմանադիր Ժողովը կը հռչակէ հաւասարութիւն, — կը ջնջէ աւատապետութիւնը եւ ճորտութիւնը, ազնուականներու եւ եկեղեցականներու իրաւունքները գիւղացիներուն վրայ։ Երեսփոխանները կուտան իրենց ուրախութենէն, կը համբուրուին եղբօր պէս, եւ վերջ ժամուան մէջ, դէպի առաւօտ շարունակելով նիստը, ընկերային հսկայ յեղափոխութիւն մը կը կատարեն։

Այլեւս ոչ մէկ խտրութիւն ֆրանսացիներու միջեւ, — ազնուական ու գիւղացի, եկեղեցական ու քաղքենի բոլորը հաւասար էին երկրին առջեւ, օրէնքին առջեւ։

Բոլոր այս օրէնքները, անշուշտ, պէտք է վաւերացուէին Թագաւորին ստորագրութեամբ, բայց այս վերջինը կը ձգձգէր։ Սահմանադիր Ժողովը անհամբերութիւն ցոյց կուտար, իսկ Փարիզ հետզհետէ աւելի կը ջղայնանար։ Եւ ահա զանազան լուրեր, — Թագաւորը զօրք կը հաւաքէ Վերսայլի շուրջ։

Հոկտեմբեր 5ին, Երկուշաբթի առաւօտ, ութ հազար կիներ կը զինուին եւ թնդանօթի կառքերու լծուած՝ Փարիզէն ճամբայ կ'ելլեն, կը քալեն Վերսայլի վրայ։ Անոնց հետեւեցան հազարաւոր բանուորներ։ Երբ ամբոխը հասաւ Վերսայլ, դիմեց պալատին առջեւ։ Առատօրն կանուխ յարձակեցաւ երկաթէ վանդակորմին վրայ, ջարդեց, խորտակեց։ Յարձակեցաւ պահակախումբին վրայ, դիմադրողը սպաննեց, բարձրացաւ պալատ։

Թագաւորը, վերջ դնելու համար խռովութեանց, խոստացաւ Փարիզ իջնել։ Եւ իր ամբողջ ընտանիքը մէկ կառքի մէջ դրած, ճամբայ ելաւ դէպի Փարիզ, — կառքը շրջապատուած այն ամբոխին կողմէ, որ սպաննելէ վերջ դիմադրող զինուորները՝ անոնց գլուխները ձողերու ծայրը անցուցած, կը խաղցնէր կառքին երկու կողմէն։

Տասը օր վերջ Սահմանադիր Ժողովն ալ կը փոխադրուի Փարիզ։ Այդ օրէն սկսեալ, Ժողով ու Թագաւոր կը դառնան գերի Փարիզի բնակչութեան։

1790 Յունիս 21ին, գիշեր ատեն, ազատաւորի զգեստներ հագած, Լուդովիկոս ԺԶ. փախաւ պալատէն՝ մեկնելու համար արտասահման, բայց ձերբակալուեցաւ Վարէնի մէջ ու վերադարձուեցաւ Փարիզ, ուր Թագաւոր ճանչցուեցաւ այն պայմանով որ ընդունի եւ վաւերացնէ Սահմանադրութիւնը։

Երկիրը խաղաղած չէր, կը շարունակուէր անկայունութիւնը, երբ օտար պետութիւնները շարժեցան եւ փորձեցին միջամտել։ 1792 Օգոստոս 10ին երկրորդ Սահմանադիր Ժողովը գահընկէց հռչակեց Լուդովիկոս ԺԶ. Թագաւորը, ջնջեց միապետութիւնը։

Այդ օրերուն գերմանական բանակը մտաւ Ֆրանսա։ 1792 Սեպտեմբերին Քոնվանսիոնը Հանրապետութիւն հռչակեց, Հայրենիքի Փրկութեան կոմիտէ մը կազմեց, եւ հերոսական ճակատամարտներով պարտութեան մատնեց թշնամին։ Ու մինչ սահմաններուն վրայ կռիւ տեղի կ'ունենար, Փարիզի մէջ անխնայ կը գործէր կիյոթինը։ Ամէնէն առաջ կտրուած գլուխներն իսկ ինկան իրարու ետեւէ, Սարսափը տիրեց մայրաքաղաքին մէջ։ Ցետոյ կիյոթինը գնաց հնձել գաւառացի կասկածելիները։ Տանթոնէն մինչեւ Հէպէր ինկան բոլորը կառափնատին վրայ։ Ի վերջոյ ինկաւ նաեւ Ռոպէսփիէր, որ մաքրագործած էր հրապարակը։

Ներքին արիւնհեղութեան այս օրերուն, յեղափոխական եւ հանրապետական բանակը հրաշքներ կը գործէր սահմաններուն վրայ։ Տիրանալէ վերջ իր «բնական սահմաններուն», հարեւան թշնամի պետութեանց պարտադրելու համար այդ սահմանները, յառաջ խաղաց մինչեւ օտար հողերը։ Եւ սակայն Եւրոպա դաշնակցած էր Ֆրանսայի դէմ, թումբ կանգնելու համար յեղափոխական վարդապետութեան մը գաղափարական աշխարհակալութեան առջեւ։ Այսպէս ծրագրեցին պայքարել Ֆրանսան։ Ճակատագրական այդ պահուն՝ հրապարակ իջաւ Նափոլէոն, որ իր զինուորական հանճարով պարտութեան մատնեց թշնամիները։ Այդ յաղթանակէն վերջ ինքզինք յայտարարեց կայսր ու վերջ դրաւ հանրապետութեան։

Պատմութեան գիրքերը Ֆրանսական Յեղափոխութեան շրջանը կը փակեն Նափոլէոնի կայսերական կառավարութեան հիմնադրութեամբ, բայց իրականին մէջ այդ Յեղափոխութիւնը վերջ գտաւ ոչ միայն Նափոլէոնի հիմնած կայսրութեամբ, ոչ ալ Նափոլէոնի անկումով, այլ ընդհակառակն ընկերային այդ մեծ շարժումը շարունակուեցաւ ամբո՛ղջ ԺԹ. դարու ընթացքին։

ԲԱՂՀԱՆ

—

գալէն մինչեւ այսօր։ Ռոպէսպիեռներ, Վոլթէրներ, Մոնթէսքիւոներ, Ժան Ժաք Ռուսոներ, Տիտրոներ եւ նմանները նախակարապետները հանդիսացան մեծ շարժումին, շարժումը իրը նախակարապետը հանդիսացաւ մարդկային նոր կեանքին։

150 տարի է։ Տակաւին քաղաքակիրթ մարդկութիւնը կը շնչէ, կ'ապրի, կ'երկնէ այս մեծ հեղեղին բացած ճամբաներէն։ Այսօր ալ անհատի ազատութիւնն է պայքարի հիմը։ Կիսարժէքներ են, սուտ կամ իրաւ, ցեղային գերակայութիւն կամ նման վարդապետութիւններ։ Միակ ճշմարիտն ու տիեզերականը՝ անհատին իրաւունքն է, ազատ ծնելու, ազատ ստեղծագործելու եւ ազատ մեռնելու։ Եւ իր այս գծովն ալ՝ Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը յաւիտենական է։

X

Նուա՞զ խորախորհուրդ, գեղեցիկ ու հերոսական է մեր հերոսապատումը — Հայ յեղափոխական շարժումը։ Նուա՞զ արժէք են մեր սաղետական դէմքերը, որոնք տուին իրենց արիւնը առատօրէն՝ նոյն ազատութեան ի խնդիր։ Նուա՞զ գերմարդկային է մեր հոգեկան ճիգը, կորտելու գարերու անէծք բռնապետութեան մը անարգ շղթաները։

Ա. ԿԵՍԱՐ

Յեղափոխութեան դէմքերը

Բուռ մը երիտասարդներ էին անոնք, որ ձեռք առին յեղափոխութեան ղեկը եւ ժողովրդային զանգուածին ճակատագիրը։ Կը ներկայացնենք գլխաւորները.—

ՄԻՐԱՊՕ.— Ծնած է 1749ին Պիննոնի մէջ (Լուարէ)։ 17 տարեկան էր, երբ հեծելազօրաց տեղակալի աստիճան ստացաւ։ Բայց գայթակղալից այնպիսի կեանք մը ունեցաւ, որ հայրը բանտարկել տուաւ զայն Ռէ կղզիին մէջ, յետոյ ղրկեց կռուելու Քորսիքայի մէջ։ Միրապօ զինուորական ծառայութիւնը լքեց 1770ին, հարիւրապետի աստիճանով։ 1772ին ամուսնացաւ Մարինեանի մարքիզին աղջկան հետ։ Շուտով լքեց։ Պարտք պարտքի վրայ դիզեց։ Հայրը դարձեալ բանտարկել տուաւ զինք։ Ժուի բերդին մէջ, բանտարկութեան ընթացքին, ծանօթացաւ Մոնիէի ծերունի մարքիզին երիտասարդ կնոջ հետ, — միասին փախան Ամսթէրտամ։ Կառավարութիւնը պահանջեց յանձնել Միրապոն, որ բերուեցաւ Ֆրանսա, բանտարկուելու համար Վէնսէնի բերդին մէջ երեք տարի։ Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ կարգ մը արկածախնդրութիւններէ վերջ, վերադարձաւ Ֆրանսա, ուր սկսած էր յեղափոխութիւնը։ Մտաւ շարժումին մէջ, իբրեւ ուժեղ հռետոր՝ մեծ ազդեցութիւն գործեց, բայց կաշառուեցաւ Թագաւորէն։ Իր գայթակղալից կեանքը մաշեցուցած էր զինքը։ 1791 Մարտ 27ին երկար ճառախօսութենէ մը վերջ անկողին ինկաւ ու մեռաւ 2 Ապրիլին։ Իր մարմինը փոխադրուեցաւ Պանթէոն, ուրկէ դուրս հանեցին նաջէն՝ երբ իմացան որ կաշառուած էր։

ՄԱՐԱ.— Ծնած է Պուտրի (Զուիցերիա) 1743ին։ Կանուխէն ճամբորդելու ելած։ Լոնտոն կը գտնուէր, երբ հրատարակեց Փիլիսոփայական փորձ մարդու մասին (1773), յետոյ բանաստեղծ մը, Գերութեան շղթաները։ Բժշկութիւն ուսանելէ վերջ, կը վերադառնայ Ֆրանսա եւ բժիշկ կը նշանակուի կոմս տ'Արթուայի պահակախումբին։ Այդ շրջանին կը գտնէ հիւծախտը դարմանելու եղանակ մը։ Կը քննադատէ Նեւտոնի տեսակէտները լոյսի մասին՝ գրելով Տեսագիտական տարրական ծանօթութիւնները (1784)։

Մարլիի մեքենային մասին գրած իր ուսումնասիրութիւնը արժանացաւ Ֆրանս. Ակադեմիային մրցանակին։ Հետզհետէ հրատարակեց Ոճրային օրէնսդրութեան ծրագիր մը (1787), Ձօն առ հայրենիք, յետոյ խմբագիր դարձաւ Ami du Peuple թերթին, որ կատաղի պայքար մը բացաւ Ժիրոնտէններուն դէմ։ Ամէն կողմ դաւադրութիւն կը տեսնէր, եւ ինքզինքին տուած հանրային դատախազի դեր մը՝ կ'ամբաստանէր օրուան ղեկավարները։ Ժողովրդային խոնաւ խաւերուն ներկայացուցիչն էր, եւ անողորմ՝ հանդէպ ազնուականներուն, կղերականներուն եւ Թագաւորին։ Քանիցս ձերբակալման հրամանագիր տրուեցաւ բայց փախաւ։ Ցետոյ անդամ ընտրուեցաւ Քոնվանսիոնի, այդ շրջանին մաս ունեցաւ Սեպտեմբերեան ջարդերուն մէջ։ Վերջերը հիւանդ էր, Քոնվանսիոն չէր կրնար երթալ։ 31 Մայիս 1793ին, կը լոգնար իր տանը մէջ, երբ աղջիկ մը դանակով սպաննեց զինք։ Ժողովուրդը լացաւ իր դագաղին վրայ, որ նախ փոխադրուեցաւ Պանթէոն, ուր մնաց մինչեւ 1795։

ՏԱՆԹՈՆ.— Ծնած է 1759ին։ Փաստաբան։ Ուժեղ ձայն ունէր, լաւ հռետոր։ Յեղափոխութեան շրջանին հիմնեց Քորտըլիէի ակումբը։ 10 Օգոստոսի դէպքէն վերջ՝ դատական նախարար։ Ոմանք պատասխանատու կը համարին զինք, Սեպտեմբերեան ջարդերուն մէջ։ Անդամ Քոնվանսիոնի, մաս կը կազմէր Լերան (ձախակողմեան)։ Պաշտպան Ֆրանսայի «բնական սահմաններու» տեսութեան։ Վալմիի ճակատամարտէն վերջ, կազմակերպիչ ազգ. պաշտպանութեան, յայտարարելով որ յաղթելու համար թշնամիին՝ անհրաժեշտ է «յանդգնութիւն, դարձեալ յանդգնութիւն, եւ միշտ յանդգնութիւն»։ Կազմակերպիչ «Հայրենիքի Փրկութեան» կոմիտէին, եւ Յեղափոխական Դատարանին, շատ անողորմ գտնուեցաւ, — «սարսափ տարածենք, որպէսզի սարսափելի չըլլայ ինքը՝ ժողովուրդը», կ'ըսէր։ Ռոպէսփիէր պարտութեան մատնեց զինք եւ ղրկեց կառափնատ (5 Ապրիլ 1794), որու բարձունքէն յայտարարեց դահիճին. — (Գլուխս կտրուելէ վերջ) «ցոյց տուր ժողովուրդին, կ'արժէ ցուցադրուիլ»։

ՌՈԲԷՍՓԻԷՐ.— Ծնած է 1758ին, Արրաս։ Փաստաբան։ Ունի քանի մը գրութիւններ։ Երեսփոխան Սահմանադիր Ժողովի։ Իր գլխաւոր գործունէութիւնը կը սկսի Հայրենիքի Փրկութեան կոմիտէին մէջ, երբ պահ մը կը դառնայ երկրին դիկտատորը։ Անխնայ կը գլխատէ ոչ միայն իր հակառակորդները, այլ եւ կասկածելիները, երկրին մէջ ամենուրեք։ Կիյոթինը կը շրջի Ֆրանսայի գաւառներուն մէջ, մահուան մանգաղին նման։ «Լեռը» եւ «Դաշտը», երկու քաղաքական կազմակերպութիւնները միացան՝ դիմադրելու համար Ռոպէսփիէրի, որ կը սպառնար մաքրագործել նաեւ զիրենք։ Ռոպէսփիէր Քաղաքապետարան կ'երթար՝ ապահովելու համար զինեալ միջամտութիւն մը ընդդէմ իր հակառակորդներուն, որոնք ձերբակալման հրամանագիր հանած էին իրեն դէմ։ Զինուոր մը ծանրապէս վիրաւորեց զինք։ Արիւնթաթախ վիճակի մէջ, գրեթէ հոգեվարք, առաջնորդուեցաւ կառափնատ եւ գլուխը կտրուեցաւ (1794)։

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՄՆԱՅ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՅԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (71)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿՏՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ինչ որ պիտի կատարուէր, կը կատարուի, ինչ որ պէտք է փչէր, կը փչէ։ Բայց այս փոթորիկները երբեք չեն կրնար աղարտել երկնքին խաղաղ պայծառութիւնը. յեղափոխութիւններու վերեւ՝ կը մնայ ճշմարտութիւնը եւ արդարութիւնը, ինչպէս մրրիկներու ետեւ կը մնայ աստեղազարդ երկինքը։

ԺԲ.

Այդպէս էր այս Քոնվանսիոնը իր ծայրայեղ չափերով։ Մարդկային ցեղի ամբողջութեան մէկ բանակն էր, զոր կը հարուածէին միաժամանակ բոլոր խաւարները. գիշերուան առաջնորդող մէկ լոյսն էր այդ գաղափարներու բանակի մը համար, որ ամէն կողմէն պաշարուած էր, մտքերու անհուն յառաջխաղաց գունդ մըն էր այդ, որ կը հանդչէր անդունդին եզերքը։ Պատմութեան մէջ չկայ բան մը որ համեմատուէր այս Ժողովին հետ՝ որ միեւնոյն ժամանակ ծերակոյտ էր եւ ամբոխ, կոնքլաւ եւ փողոց, արէոպագ եւ հասարակաց հրապարակ, դատարան եւ դատապարտեալ։

Քոնվանսիոնը միշտ կը ծռէր քամիի ընթացքը, բայց այս քամին դուրս կուգար ժողովուրդին բերնէն եւ Աստուծոյ շունչն էր այդ։

Եւ այսօր, երբ ութսուն տարիներ անցած են անդարձ, ամէն անգամ որ Քոնվանսիոնը կը պատկերանայ մարդուս մտքին առջեւ, — ո՛վ որ ալ ըլլայ այդ, պատմաբան թէ փիլիսոփայ — կանգ կ'առնէ եւ կը մտածէ. անկարելի է անուշադիր ըլլալ դէպի ստուերներու այդ հսկայակոյտ թափօրը։

ԺԳ.

ՄԱՐԱՆ ՆՐԲԱՆՑՔՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Սիրամարդ փողոցի հանդիպումին յաջորդ օրը Մարան, ինչպէս յայտնած էր Սիմոնեա Էվրարին, գնաց Քոնվանսիոնի նիստին։

Քոնվանսիոնի մէջ կար մարքիզ մը, Լուի տը Մօնդօ, Մարայի կուսակցութենէն, ան որ յետոյ նուիրեց Քոնվանսիոնին ճոճանաւոր ժամացոյց մը՝ Մարայի կիսանդրիին տակը կախելու համար։

Այն վայրկեանին երբ Մարան կը մտնէր, Շապօն կը մօտենար Մօնդօյին։

— Նախկին... ըսաւ ան։

Մօնդօն աչքերը վեր բարձրացուց։

— Ինչո՞ւ համար դուն զիս նախկին կը կոչես։

— Ո՞ս։

— Որովհետեւ այդպէս ես դուն։

— Այո՛, քանի որ դուն մարքիզ եղած ես։

— Ո՞ս, մարքի՞զ, երբ՛ք։

— Օհօ՛։

— Իմ հայրս զինուոր էր, իսկ իմ մեծ պապս սստայնանկ։

— Այդ ինչե՞ր կը փչես, Մօնդօ՛։

— Իմ անունս Մօնդօ չէ։

— Ի՞նչ է ուրեմն քու անունդ։

— Իմ անունս Մարիգօ է։

— Այդպէս թող ըլլայ, ըսաւ Շապօն, ինծի համար միեւնոյնն է։

Եւ իր ատամներուն մէջէն մրմռաց.

— Ինչպէ՞ս չեն ուզեր այժմ մարքիզ ըլլալ։

Մարան կանգ առած էր միջանցքին ձախ կողմը եւ կը դիտէր Մօնդօն եւ Շապօն։

Ամէն անգամ որ Մարա ներս կը մտնէր, Քոնվանսիոնի մէջ մրմունջ մը կը բարձրանար, բայց անկէ հեռու նստարաններու վրայ. անոր շուրջը լռութիւն կը պահէին։ Մարա ուշադրութիւն չէր դարձներ ատոր վրայ, ան կ'արհամարհէր այդ «ճահիճի կրուոցը»։

Ներքեւը, կիսատոնքերին մէջ պահուըտած մութ աթոռներու վրայ Քոմփ տ'Ուազ, Բիւրնէլ, Վիյար՝ եպիսկոպոս, որ յետոյ Ֆրանսական Ակադեմիայի անդամ դարձաւ, Գուբրու, Բըթէ, Բէլշար, Գոնէ, Տիպոտօ, Վալտրիւշ զայն մատով իրարու ցոյց կուտային։

— Ա՛խ, Մարա։

— Ջէ՞ որ ան հիւանդ էր։

— Եւ այդպէս ալ է, քանի որ իր ննջազգեստովը եկած է։

— Ննջազգեստո՞վ։

— Այո՛։

— Իրեն ամէն բան թոյլ կուտան։

— Համարձակութիւն ունի այդպէս Քոնվանսիոնի մէջ երեւալ։

— Քանի որ օր մը անիկա այստեղ եկաւ դափնիներով պսակուած, աւելորդ զարմանալու բան չկայ, երբ անիկա այսօր կուգայ ննջազգեստով։

— Ի՞նչ պղնձի դէմք ունի, ի՞նչ գնդած ատամներ։

— Իր ննջազգեստը կարծես նոր է։

— Ի՞նչ կտորէ է։

— Գծաւոր ռէպսէ։

— Նայեցէք ապա լանջազարդերուն։

— Մուշտակէ է կարուած։

— Վագրի՞ մուշտակէ։

— Ո՛չ, սպիտակ կզաքիսի մորթէ։

— Կեղծ մուշտակ է։

— Գուլպաներ ալ ունի։

— Տարօրինա՞կ բան։

— Եւ ապոյններով կօշիկներո՞վ։

— Արծաթէ ապոյններով։

(Շար.)

չմնալու համար ազգ. պաշտպանութեան: Հաստատելով երկու անձերու ձերբակալութիւնը, ընկերվարական օրկանը կ'ըսէ թէ ասոնք կարեւոր դեր կը կատարեն, մէկը՝ առաւօտեան թերթի մը, միւսը՝ իրիկուան թերթի մը վարչութեան մէջ։ Եւ կ'աւելցնէ — ինչպէս միւսները— թէ երկու ամբաստանեալները խոստովանած են իրենց կապակցութիւնը Ֆրանսայի հիթլէրական քարոզութեանց վարչութեան հետ, իբրեւ գործակալներ։

*** Հիթլէրական եւ հակահրէական քարոզութիւնները կը շարունակուին Աբասի շրջանին մէջ։ Ֆրանսերէն թերթ մը, «Le Service Mondial», քայքայուած ըլլալով, ոստիկանութիւնը կը հրաւիրէ ստացողները իրեն զրկել զանոնք եւ ուրիշին չյանձնել, այլապէս ծանր պատիժներու պիտի դատապարտուին։

Յուլիս 14ի զօրահանդէսը եւ Գերմանիա

Ինչպէս գրած էինք, յուլիս 14ի առթիւ, այսօրուան զօրահանդէսին պիտի մասնակցին անգլիական օդանաւեր, զինուորներ եւ նաւազներ։ 120 —150 անգլիական ռմբաձիգ օդանաւերու թռիչքը Ֆրանսայի վրայ՝ մեծ ուշադրութիւն գրաւած է Պերլինի մէջ։ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր պահանջած է իր զինուորական խորհրդականներէն լրիւ մանրամասնութիւններ հաղորդել այս մասին։ Պարտաւորիչ զինուորութեան հաստատումէն վերջ, այս առաջին զէպքն է որ ազդեցութիւն կը գործէ Գերմանիոյ մէջ։ Անգլիական օդանաւերու ցուցադրութիւնը կը համարուի ռազմախաղ մը, ահաբեկելու համար գերման ժողովուրդը։ Կը մախցուի որ յառաջիկային անգլիական օդանաւերը այսպիսի փորձ մը կատարեն նաեւ Լեհաստանի մէջ։ Միեւնոյն ատեն թերթերը կը հաւաստեն թէ Գերմանիոյ հակօդային պաշտպանութիւնները կրնան ապահովել ժողովուրդին պաշտպանութիւնը։ Հիթլէրական գլխաւոր օրկանը այս առթիւ գիտել կուտայ թէ «Փարիզ կը քնանայ»։— Արդեօք կ'ուզէ ծանօթանալ Գերմանիոյ օդանաւային ուժին։ Այս առթիւ սպառնալիքներ ալ կ'ուղղէ, յիշեցնելով գերմանական օդանաւերուն քաջագործութիւնները Սպանիոյ մէջ։

Անգլիոյ օդանաւային նախարարութիւնը ազդ մը հրատարակեց, որպէսզի բրիտանական օդանաւերը թռիչքներ չկատարեն Հիթլէրի լեռնային բնակավայրին՝ Պերխթէսկատէնի շրջականեր։

*** Զօրաշարժի գիշեր հանդիսաւորապէս կատարուեցաւ Ֆրանսական նաւորդին ծովածն ամենակատարելութիւնը՝ Փարիզի քաղաքապետարանին առջեւ, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին։ Այս առթիւ ճառեր խօսեցան քաղաքապետական խորհուրդին նախագահը, Մէնի նահանգապետը եւ Երկաթ. ժողովին նախագահը, եւ հանդիսաւորապէս պարզուեցաւ աշխարհի ամենամեծ դրօշը, որ ունի 14 մեթր բարձրութիւն եւ 20 մեթր լայնութիւն, այսինքն 280 քառ. մեթր։ Արարողութեանց կը մասնակցէին 5000 զպիրականներ, մամն եւ աղջիկ, որոնք Ֆիրման հագուած էին եւ կարմիր, ծիրան եւ կապոյտ թաշկինակներ պարզած, իբրեւ խորհրդանշան։ 1789 յուլիսին կը որ Լուի ԺԶ. ընդունեց եռագոյն դրօշը, Լաֆայէթի ձեռքով։ (Կարդալ Բ. եւ Գ. էջերու մէջ հրատարակուած պատմութիւններ)։

Ծովափուռի Մաւնասայի վրայ

Անգարայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (Յուլիս 11).—

Աղդային ժողովը ունի քան 700,000 ոսկւոյի յատկացում, որպէսզի անյապաղ շինուին չոդեկառք փոխադրող նաւեր Վանայի նեղուցին վրայ։ Այս նաւերը պիտի կապեն, Յովու վրայէն, Սիրքէձի երկաթուղին Հայտար Փաշայի կայարանին։ Այսպէս ուղղակի հաղորդակցութիւն պիտի հաստատուի Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ։

Ասկէ զատ՝ Ազգային ժողովը երկու միլիոն ոսկւոյի քուէարկեց, նոր փոխադրամիջոց գնելու համար։ Երկու ծանօթութիւն ալ զլուխ պիտի հանուին անգլիական ընկերութեանց միջոցաւ։

Գերմանական թերթերը մ'էջ յաղթական

Ամերիկեան մամուլը գոհունակութեամբ արձանագրեց Չէյմպըլէնի ազդարարութիւնը Գերմանիոյ։ Անոնց կարծիքով, Անգլիոյ վարչապետը կը ներկայացնէ երբեք ըլլալ պատերազմելու, թէ գրգռիչ ազմուկով։

Գերմանական մամուլը շարունակելով իր յարձակումները, կը մեղադրէ թէ Անգլիա ... Պոլիսի կեղծաւորութեան ... Չէյմպըլէնի ... Տանցիկ ... Գերմանիոյ ...

Ֆոլք. Պէոպախ Պէթթը «Էնկլիշ» Չէյմպըլէնի յայտարարութեան ... Տանցիկը ... Անգլիոյ ...

*** Իտալական մամուլը աւելի վերապահ է։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ վարչապետը աւելի զգուշաւոր ու խոհեմ եղաւ, քան կ'ակնկալուէր։ Մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւած է Չէյմպըլէնի այն յայտարարութիւնը, թէ կարելի է Տանցիկի կարգադրութեան բանակցիլ։ Ասիկա կը նկատուի հրաւէր մը երկու կողմերուն, Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի, որ բանակցին եւ համաձայնին։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը, կոմս Չիանո, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Ֆրանքօյի հետ, Սան Սէպաստիանօյի մէջ։ Սպանիոլներ ... Երկու երկիրներու ... քաղաքական ...

ԱՆԳԼԻԱՅԻ նոր ծանօթ ... Մորիս Ուեւան, ... պատերազմութեան ...

ՄԵԾ ԶԱՐԻՍ ... 22 ...

ՌՈՒՄԱՆԻԱ 5 ... միլիոն ոսկւոյի ... Անգլիայէն ... Երկու միլիոն ... Ռումանիա ...

ԼՈՆՏՈՆԻ ... Իրեն պիտի յաջորդէ Կոմս Չիանոյի մէկ ազգականը։

12 ԼՐՏԵՍՆԵՐ ... Հունգարիոյ մէջ։ Երեքը ... Ուրքը Չեխ, Հնդէ Զէքի, Հունգար ... 13 ...

ԱՆԳԼԻՈՅ պատերազմական նախարարութիւնը 79 միլիոն ոսկւոյի նոր վարկ մը պահանջեց բանակին համար։ Ասով ընդհ. գումարը կը բարձրանայ 709,000,000 ոսկիի, ... Անգլիոյ պատմութեան մէջ։

ՄԱՅՐՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ — 14 Յուլիս, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պօր Էտիսընի սրահին մէջ։

Կը խօսի Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Պուլվար Օտոթի Յ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ

Կ ԽԱՉԻ ՅԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Յուլիս 14ին կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սէնթ Անոբէի օդառուն պարտէզին մէջ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Կ. Խաչի սանուհիներու կողմէ, երգ. մեներգ. արտասանութիւն եւլն։

Կը խօսի ընկերուհի ԲԻՔՐԻՑՃԵԱՆ

Գէորգեան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ ի խուս ծիծաղաշարժ վաւեցտ մը «ԽՄ ՄԵՌԱՑ»

Մուտք 3 Ֆր.

ՄԱՆՕԹ.— Քուռ Պելվէօնեսին առնել Ս. ի. 25 ծոնքալատքը եւ իջնել, վերջաւորութեան։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէտոնի Պաց Աղբիւրին մօտ

Կը խօսի գնդ. Տ. ՓԱՇԱՅԱՆԱՐԵԱՆ

Ընտիր Ճաշ. ճոխ պիւֆէ։ Ընծաներ, պարագայական խմբակներ սրահին մէջ

Մուտքը ազատ է

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԴՈՐՈՑՍԱԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

23 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն վարժարանին պարտէզը

1 Bld du Nord, Le Raincy

Կը նախագահէ ԵՐԿՈՒ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԷՃԸ

Գիւղական պատկերներ

Հայկական պարեր եւ մարզական խաղեր։ Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Գ. Ա. ՏՈՒՐԻԹԵԱՆ

Ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10։ ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով

Մուտք 5 Ֆր

Հաղորդակցութիւն.— Operaէն կամ Jaurèsէն առնել մեթրօ մինչեւ 21 A. եւ իջնել Raincy Pavillons, Gare de l'Est-ի շոգեկառք direction Gargan, իջնել Raincy Pavillons.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԷՋ.— 16 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Գ. Նահաբեանի ագարակին մէջ։

Դեռ սասան Ց. ԳԱԶ ... ԱՀԵՍ ... (վաւ՝ չու) Հանդիսավայրը բաց է առաւօտեան ժամը 9էն։ կարելի է ճաշը միասին բերել։ Մուտք 3 Ֆր.

«Յառաջ»ը պիտի ծախուի

Փլաս տէ Ֆէթի (բացօթեայ) շուկային մէջ պիտի գտնէք իր խանութը, Յուլիս 14—Յուլիս 23։ «Յառաջ»ը պիտի ծախուի փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, Տ. Ba'djian. 2 rue de Crimée. (Ֆթ. Դրգոյ նոր քլինիքին քով)։

Վալանսի մէջ

«Յառաջ»ի գործակալն է Գ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՏԷՐ ԴՈՒՐ ... 10, rue Baltazar Baro. Valence

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մեր սիրելի քեռին՝ Զարուհի ... Հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ... 16 Յուլիս. ... Էնքէզ ... Մուքթարեան

Այս առթիւ կը հրաւիրենք մեր ազգականները եւ բարեկամները ներկայ գտնուիլ։

Տէր եւ Տիկ. Ի. Ալլուեսեան, Մանուկ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի յիշատակ Տեառն ... Յուլիս ... Վարդավառի ... Պ. ...

...

Երգեցողութիւնը պիտի կատարուի Գ. Բաղտասարեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ ...

ՌԱՏԻՕ ՄՕՆՏՐԷԱԼ

14 Յուլիս Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 6ին Ռատիօ Մոնթրէալէն (... 24 35 մեթր) պիտի խօսին Գ. Նահաբեան (...), Գ. Ճեմօ (...) եւ Գ. Քարամ (...)։

ՈՒԽՏ-ԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Յուլիս, Կիրակի օր, Սանաւիլի Վարդավառի ... Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ ...

...

Շոգեկառք Gare du Nordէն կը մեկնի 8-45, 9.32, 10.10, 10 45

Կազմակերպ Մասնախումբ Ուխտագնացութեան կեսարացի հայրենակիցներ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Յ. Կ ԽԱՉԻ Իսսի Մուլինոյի մասնաճիւղը ... Յուլիս 15 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին իր ...

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A DER AGOPIAN
17, Rue Damesme, Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15-70

Chèque Postal Paris 1678-63

Métro : TOLBIAC

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 16 ՅՈՒԼԻՍ

DIMANCHE 16 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4093

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՍԱՆՃԱՔԻ ԿՑՄԱՆ ԴԷՄ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՅՈՒԶՈՒԻ

Իտալական կառավարութիւնը յուլիս 10ին Ֆրանսական կառավարութեան ուղղած է հետեւեալ ծանուցագիրը որուն բնագիրը միայն յուլիս 13ին հրատարակուեցաւ Հռոմի մէջ.—

« Արքայական կառավարութիւնը ժամանակին իմացաւ յունիս 23ին Ֆրանսական կառավարութեան եւ Թրքական կառավարութեան միջեւ գոյացած համաձայնութիւնը՝ Աղեքսանտրէթի Սանճաքին Թուրքիոյ միացնելու մասին։ Իտալիա իբրեւ յանձնառու պետութիւն (համաձայն գլխաւոր զինակից եւ օժանդակ պետութեանց գերագոյն խորհուրդի 1920 ապրիլ 25ի որոշման, Սան Ռեմոյի մէջ) պատիւ ունի ամէն վերապահութիւն յայտնելու այդ համաձայնութեան պարունակութեան մասին, որ կնքուած է առանց իր գիտութեան եւ հաւանութեան եւ որ յայտնապէս կը հակասէ հոգատարութեան նպատակներուն, ինչպէս եւ շահակից ժողովուրդներու կամքին։ Նկատի առնելով նաեւ որ մամուլը հրատարակած է կարգ մը գրաւոր կամ բերանացի յայտարարութիւններ, որոնք եղած են այս առթիւ Ֆրանսական կառավարութեան եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին կողմէ, իտալական կառավարութիւնը նոյնպէս վերապահումներ կը յայտնէ այդ յայտարարութեանց մասին»։

ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ՄԷՋ

ԳԱՂԹՈՂ ՀԱՅԵՐՈՒ ԳՈՅՔԵՐԸ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ տեղեկութիւնները քաղած է վստահելի աղբիւրէ մը.—

— Օրէ օր աւելի անտանելի կը դառնայ կեանքը Սանճաքի մէջ։ Հայ, Յոյն, Արաբ բոլորն ալ մատնուած են լուրջ մտահոգութեան եւ խուճապի։ Ով որ կրնայ կը ջանայ իր գործն ու դրամագլուխը եւ դուրս կը նետուի այլեւս դժոխք դարձած այդ երկրէն։ Հակառակ սակայն Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութեան արամադրութեանց եւ Սանճաքի Թուրք իշխանութեան պաշտօնական խոստումին, մինչեւ հիմա բազմատեսակ դժուարութիւններ կը յարուցուին գոյքերու փոխադրութեան համար։ Իսկ անշարժ կալուածներու վաճառումն ու գնումը արգիլուած է. ոչ մէկ յաճախորդ կը ներկայանայ ծախու հանուած ապրանքներու

Շատ աւելի մտահոգիչ է կացութիւնը Մուսատաղի շրջանին մէջ։ Տարաբախտ ժողովուրդը անհամբեր կը սպասէ ելլալիք կարգադրութեանց եւ օր առաջ փոխադրուելու համար ամէն ճիգ կը սպասէ։ Դժբախտաբար, առանց արտաքին օժանդակութեան ձեռքէ Մուսայէն ոչ ոք կրնայ փոխադրուիլ։

Ժողովուրդին մտահոգութիւնը աւելի սաստկացաւ քանի մը օր առաջ, երբ 50ի մօտ Թրքական զինուորներ մտան հայկական գիւղերը եւ իրենց վրաններ տնկեցին Եօղուն Օլուգի մօտակայ բարձր բլուրին վրայ։ Կ'ըսուի թէ ուրիշ զինուորներ ալ պիտի երթան ձէպէլ Մուսա եւ գիւղեր պիտի դրաւեն մինւ

[illegible]

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

[illegible]

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՓԱՌԱՒՈՐ ՑՈՅՑԸ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐՈՒ

[illegible]

ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԾԱԼՔԵՐԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ

Ձերբակալեալներէն մէկը «Թան»ի տեղեկութեանց բաժնի տնօրէնն է, միւսը «Ֆիկառօ»ի ծանուցումներու պաշտօնեան

150 ՀՈԳԻ ԿԸ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒԻՆ

Ուրբաթ օր տեղական թերթերէն քաղելով գրած էինք թէ ձերբակալուած են երկու ծանօթ անձեր Փարիզի ջոջ մամուլէն։

Խնդիրը բացուած է արդէն եւ թերթերը շնորհալից մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն։ Կալանաւորներէն մէկն է Օպէն, «Թան»ի տեղեկութեանց բաժնի տնօրէնը, սպայ Պատուոյ Լեգէոնի, միւսը՝ Փուարիէ, պաշտօնեայ «Ֆիկառօ»ի ծանուցումներու բաժնին մէջ։ Երկուքն ալ բանտարկուած են Շէրշ-Միտիի զինուորական բանտին մէջ։ Միեւնոյն առթիւ ձերբակալուած են երկու Գերմանացիներ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ երկու Ֆրանսացիները խոստովանած են իրենց յանցանքը։ Առաջինը, Օպէն, մէկ միլիոն ստացած է եղեր, իսկ երկրորդը՝ Փուարիէ, 3ուկէս միլիոն։ Երկուքն ալ իրենց մեղքը արդարացնելու

[illegible]

ԱՒԵԼԻ ԲԱՐՁՐ ՄԵՂՍԱԿԻՑՆԵ՞Ր ԿԱՆ

[illegible]

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Դ.

«Մեռաւ Վուալէ Սինա բանաստեղծը, մեռաւ «երեք անգամ ծեծը» տարի խօսքէ ու բարբառէ հրաժարած լեռնաբնակ գամքը, իջնալէ վերջ Խալաւորանիտ քաղաքը, դրժելէ վերջ լռութեան իր ուխտը, յայտնելէ վերջ «քսաներորդ խորհուրդի բանալին» իր նմաններուն ու ի սփիւռս աշխարհի, հիմնայատակ քանդելէ վերջ «իր երգին ուժովը», «Թուռէվէնտ գալըմ» Թագաւորին գահն ու գայիտոնը, փոշիի վերածելէ վերջ բոլոր գոյնի Նաբուգոդոնոսորներն ու բռնակալները։ «Եօթը օր, եօթ գիշեր» Շահնշահին պալատի մուտքի դրան առջեւ անթան ու անշարժ՝ իր հրակէզ ակնարկներովը բռնկցնելէ վերջ ահարկու պալատը, ան՝ մեռաւ, առանց դառնալու վկան այն աշխարհին որ փոխակերպուեցաւ իր խորհուրդին զօրութեամբը։ Ան չտեսաւ այն աշխարհը որուն սորվեցուց թէ «չաստուծոյ, բարձրանալու համար՝ վար իջնել է հարկաւոր, եւ» մանաւանդ «սիրելու համար՝ ատել»։ Ան սորվեցուց ժամանակաւոր ատելութիւնը, ցասումը յեղափոխութիւններուն՝ որպէսզի իշխեն մեծ ու անյեղլի սկզբունքները մարդկութեան, որպէսզի յաղթանակէ երջանիկ խաչալը ընկերվարութեան։ Ան սորվեցուց անխուսափելի «ատելութիւնը» յանուն մեծ ու մշտատեւ Սիրոյն։ Ան սորվեցուց ատելութիւնը իբրեւ մեծ, գերագոյն զոհողութիւն մը։ Բայց, ո՜վ Վուալէ Սինա բանաստեղծ, գլուխդ վերցուր գերեզմանէդ ու տես թէ ինչ բանի են վերածեր ուսուցումդ, մարդիկ՝ որոնց միանգամընդմիշտ արգիլուած է սրբարաններ ու կուռքեր ունենալ իրենց հոգիին մէջ,— քու բառիդ խօսէ սուտանող հրեշտակը մնացուցեր են ու տեղը դրեր վիշապ մը։ Եթէ դուն երկնային հնչիւններով արտասանած էիր «Ազատութիւն, Եղբայրութիւն», անոնք գաղանային ոռնոցներով կը հռչակեն «Ազատութիւն, Եղբայրութիւն կամ Մահ»(*)։ Եթէ դուն անտեղեան գորովանքի թրթռացումներով ըսիր միակ պաշտելի բառը մարդոց «Եղբայրութի՛ւն», անոնք նոյն պահուն վերածեցին զայն սանդարամետական աներումի ու սրածութեան նշանախօսքի մը․ «Եղբայրս պիտի ըլլաս՝ կամ կը մեռցնեմ քեզ...»(*)։

Ո՜վ Վուալէ Սինա ազնիւ բանաստեղծ, գլուխդ վերցուր գերեզմանէդ ու տես անգամ մը... եակ լաւագոյն, լաւագոյն պարագային՝ տես դարձեալ թէ ինչ կերպարանք առաւ այդ աշխարհը։ Այդ լաւագոյն աշխարհին մէջ չկան ալ ինքնակալներ, տարապարհակ աշխատանք, շահագործող ու շահագործուող։ Մարդիկ կը թուին երջանիկ։ Կը թուին միայն, որովհետեւ ստեղծուած է, եթէ կարելի է ըսել, տեսակ մը զուիցերիական կեանք ուր «ընտութիւնը դարձած է ազապայի միակ կրօնքը» ուր, հետեւաբար, մարդիկ կրած են գաղտնիքը կուշտ փոր ուտելու ու լաւ մարսելու, ուր մանուկն ու տկարը չեն ոտնակոխուած, ուր Արդարութիւնը, տեսակ մը արդարութեան միջնամուխ կ՚ըլլայ, ճիշդ է, մարդոց բոլոր գործերուն, կեանքին մէջ, ուր, սակայն...(**) ուր գամբռերը ալ չեն արձակեր Թնդացող հաչոցներ, ուր ամէն մարդ գոհ է, բայց ուր չկացեր են ուրախութեան երկնասլաց պոռթկումները ու խղճի ծովերու մէջ կասեր են անծայրածիր ալեծփումներ... Թէեւ ամէն ոք կեանքի պատուհանը մը տիրանայ(***), եւ սակայն կորսուեր է մեծ կեանքը, Կեանքը ինքը... Ո՜վ հեղինակ, ո՜վ անյատակ դառնութիւն մարդկային ճակատագրի, ահա թէ ուր հասցուցիր դուն գամբռերը... անհագնատարբառ, փոթորկալից Թափառայածումէ մը վերջ, դուն հասցուցիր հոն ուր անոնք գրեթէ կ՚ափսոսան, գրեթէ նոյնիսկ.. կ՚աղերսեն հիմա չարն ու չարիքը, գայլն ու գայլերը, Թուռէվէնտներն ու Նաբուգոդոնոսորները, որպէսզի դարձեալ, որպէսզի դարձեալ չանհետանայ գամբռն ու իր երբեմնի ատելութիւնը, որպէսզի դարձեալ Վուալէ Սինա բանաստեղծին ու եօթը երգիչներուն հաղթերգութիւնը Թնդայ ծագէ ծագ... որպէսզի գիտակցութիւններու զանգերը դարձեալ ղօղանջեն ... Այդ պատճառով է որ եկած է Վալուա Սինա բանաստեղծէն վերջ՝ «անապատական Տէրվիշը», որ «պղնձագոյն էր անապատի արեգակին գոյնովը ու անոր աչ ստինքէն կը կախուէր, կիսալուսնի պէս, երկաթեայ պայտը, խորհրդանշա՜ն տիեզերական չարչարանքին՝ որ մայրն է ստեղծագործութեան եւ կեանքին, աղբիւրը արուեստներուն ու լոյսին»։ Ան եկած է ամբողջացնելու ճգնակեաց քերթողին գործը, յանձնելու ապագային «բանալին քսաներեկերորդ խորհուրդին», որովհետեւ Տէրվիշը ըսաւ. «Ես տեսայ ժողովուրդները, որ իշխան եւ իշխողներ չունէին... եւ լացի անոնց վրայ»։ Վուալէ Սինա բանաստեղծը չէր կրցած ըսել ու ինք կը հռչակէ «վա՜յ այն հոգիներուն՝ որ զաւակալներ չեն... վա՜յ այն սրտերուն՝ որոնց մէջ չկայ ո՛չ գահ, ո՛չ մեծութիւն, ոչ փառքի պատուանդան...»

Արդեօք ըսուա՞ծ է որ միակ, տեւական, վերջին բնակութիւնը մարդուն պիտի մնայ պալատը Պատրանքին։ Վասնզի արդեօք մարդը կը դրնէ՞ քսաներեկերորդ խորհուրդի բանալիով բացուած դրան չէմքին իր ակնկալածը, հետապնդածը, անհուն որէն բազմերանգ, բազմալիճ ու ընդհանրական երջանկութիւնը․․․ Անապատական Տէրվիշը, կը մեռնի նմանապէս առանց հաստատելու որ իր ուսանդ ձգած բանալին մարդկային ընտանիքին տրուած անգին ընծայումն է, բայց, աւա՜ղ, երբեք վերջնական լուծում մը, վասնզի տրուած չէ ամէն մարդու ունենալ գահ մը իր հոգիին մէջ ու մէկ մի բոպէ պաշտամունքի դալ անոր վերանորոգուած կերպարանքին առջեւ։ Ճիշդ է, որքան ալ «սիրտէմներ» ըլլան ճարտար, գիտուն ու ամէն ինչ նախատեսող՝ դարձեալ չեն կրնար հասցնել սպասուած պտուղները այնքան ատեն որ իրենց կիրարկումի հողը՝ հող չէ։ Կարելի՞ է փոխել հողը, բոլոր հողերը, բոլոր տարրերը կեանքի։ Բայց ահա երեւան կուգայ որ բնութեան անլոյլի քմայքովը՝ վարդենին պիտի մնայ յաւիտեան վարդենի, մշտապէս անհետ ու անհասկնալի եղինին քով։ Շունը պիտի ըլլայ հաւատարիմ ու «մարդկային» առանց երբեք— ինչ ալ ըսէ գիտութիւնը— խօսքը արտաբերելու յատկութեամբ՝ պատանելու աւեղծուածին պողպատեայ քօղը։ Կապիկը պիտի ըլլայ խելացի, առանց երբեք յաջողելու ստանալ Թաթ մը՝ առանց մազի։ Որքան ալ Թափին Զաքարիաններուն արիւնը, որքան ալ գամբռերուն ճակատը մինչեւ երկինք քսուի՝ դարձեալ քօթօթները պիտի ըլլան ու պիտի մնան քօթօթ... Ի՞նչ ընել այն ժամանակ, ինչպէ՞ս ընել...

Ահա հոս է որ Իպսէնին ալեհեր, բըդմայլելի Փէր Կիւնթին ճակատը ապառաժին կը բախի եւ ուրէ մէկ ձայն կ՚ելլէ միայն․ «faites le tour, faites le tour...»։

Պայքարէ պայքար, խորտակումէ խորտակում, յաղթանակէ յաղթանակ, հասնելու համար միայն հարցականին առջեւ։ Հերոսութիւններէ, սրբութեան խոյանքներէ, վառուած արիւններէ վերջ ձեռք ձգելու համար միեւնոյն լուծումը, միեւնոյն «բանալին» որպէսզի յաւերժօրէն մանկական մտաները մարդկութեան քաղին հատիկները միեւնոյն բանալիով համբիչեն...

Faites le tour. Faites le tour ... որպէսզի մարդկային վանկը զարնուի, ջախջախուի անիմանալիին ապառաժներուն, որպէսզի հասկնայ անմատութիւնը իր խոյանքներուն որպէս սիրայ դէ տիեզերքը, որպէսզի իր աղամանդէ տրամաբանութեան եւ հետեւողականութեան կարթովը՝ հակառութիւնը որսայ, որպէսզի, քրքջալով, Աստղծուածը իր վրէժը լուծէ...

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Շամգա

(*) Նոյն։

(**) Ժպիտը ցամքեցաւ անջուր աղբիւրի մը պէս, Համատաձի մէջ անգամ՝ ուր երկինքը, տարուան ամէն եղանակներ լուսածիծաղ շատրուաններէն զուարթութիւն եւ ցնծութիւն կ՚առուահոսէ։

(***) Թէեւ չկան մերկեր ու անօթիներ ու Վալուա Սինա բանաստեղծը «ցնցոտապատ մարմինները հագուեցուց գերպապ քեհեզով, եւ սեւ հացի տեղ՝ մեղրով ու համադամով զարդարեց չքաւորներուն սեղանը»։

ՆԵՐԿԱՅ

Մեր երգերը՝ վեցերորդ պահէն ետք։

Բոլոր դպրոցները իրենց երգերը ունէին։ Ես մեր դպրոցի երգերուն կը սպասէի։ Անոնք, Մայիսի իրիկուններ կը սկսէին, Յունիսին կը վերջանային։

Մայիսը երգի ամիս։ Ու մենք օրերուն հետ շատ բաներու կը պատրաստուէինք։

X

Մեր երգե՜րը...

Մեր ուրախութիւնը։

Ի՞նչ է, պիտի մտածէք Թերեւս, տղու մը ուրախութիւնը։

Կրնայ ըլլալ որ չտեսէր դժուար հասկնան երգերուն մէջ տղու մը ուրախութիւնը։ Բայց, գտնելու համար իր ուրախութիւնը երգերուն մէջ, տղան՝ իր սրտի գեղեցկութեան պէտք է մօտեցած ըլլայ։

X

Վեցերորդ պահը երազ մը... կ՚երգէինք։ Երգելով կ՚երթար իրիկունը։ Ամէն իրիկուն, երգերը մեզի կուգային՝ իրենց լոյսերովը, իրենց հուրերովը, իրենց կախարդանքով։ Ու ես կ՚ըսէի,— «օրհնեալ ըլլայ վայրկեանը, որ մեր տղայութիւնը երգելով չինեց ու անոր տուաւ երգի մը անունը»։ Ու կ՚ըսէի դարձեալ,— «օրհնեալ ըլլայ մեր տղայութիւնը, որ մեզի բերաւ մեր օրերուն երգը»։

X

Ամէն տունի մէջ այս ամիսներուն, նոր երգ մը կար։ Տուներուն մէջ մեր երգերը ուրիշ համ կը բերէին։ Երգերը կը բերէին մեր փնտռած հաճոյքէն աւելի բան մը։ Ու իրիկունը իրմէ սարսուռ մը կը դնէր անոնց մէջ։ Անշուշտ, այս երկու ամսուան իրիկուններ, իրենց քաղցրութիւնը կը խառնէին մեր երգերուն, ու մեր հաճոյքը կը կապուէր անմիջապէս խորհրդաւորին.

Խորհրդաւորի՜ն.

Մեր երգերը արդէն ունէին անոր բոլոր հրապոյրները։ Անանկ բաներ կային մանաւանդ որ մեր հաճոյքը տղու մը հոգիէն կ՚անցնէր։ Անոնց տուած հաճոյքը ուրիշ շատ մը հաճոյքներէն վեր, բոլորովին տարբեր ու մաքուր էր։ Գեղեցկութեան բացը երբե՛ք անցած չունէր այսքան մեր միտքերէն ներս։ Բառերը՝ մեզ կը տանէին իրենց անտեսանելի խորհուրդին։

X

Սրահին մէջ վեցերորդ պահուն։

Աչքերս․ Տեսակ մը սարսուռ կը հոսի սրահին մէկ ծայրէն միւսը ջուրի նման։ Իւրաքանչիւր աշակերտ մէջտեղ կը հանէ իր երգի տետրակը։ Կառավարիչը զանգակը կը հնչեցնէր։ Բայց ամէնուս բերնէն չուռը անգամ կ՚երգէ. Ամէնուս բերնէն ձայնի մը եղանակը կը Թռչի՝ չուռի նման, փրփուրի նման։

Այս պահուն մեր աղմուկը որեւէ նշանակութիւն ունի։ Սրահը կը մեծնայ, իր Թեւերը կը լայնէ.

Չէի գիտեր․ այսքան ինչո՞ւ կը մենմնար ու սարսռ... Մենք այլեւս փակուած չէինք ցածուկ չէնքի մը ձեղունին տակ։ Անոր երկինքը շատ բարձր էր։

X

Անձկութիւն մը։

Ուրտեղէն կուգար այս անձկութիւնը։ Ան՝ մաքուր է, գեղեցիկ ու վճռական։ Ու սիրտդ Թռչիլ կ՚ուզէ, կուրծքդ բանալ կ՚ուզես, կ՚ուզես սիրտդ ազատութեան յանձնել ու պոռալ «Ազատութիւն»։ Ներսդ ամէն բան կրակ է։

Սրբազան կրակ։ Սրբազան անձկութիւն.

Ես, չարքաշ ու բաղձանքներով լեցուն տղայ մը․ կեանքը զիս կ՚ուտէ։ Երբ ամէն առտու կ՚արթննամ, նոր տղայ մըն եմ։ Երէկուան փորձառութիւնս այսօրուան տուներն է։ Ու նորէն կը մխրճիմ կեանքին մէջ։ Անոր կատարելութեան, անոր գեղեցկութեան, անոր ազատութեան պէտքը նորէն զիս կ՚ուտէ։ Ազատութիւն ըսի, ու նորէն մարդը, այս գեղեցիկ անասունը, ինծի անհասկնալի խորհուրդի մը պէս կ՚երեւայ։ Ու իմ անձկութիւնս կը շատնայ։ Մեր երգերը անոր եղանակ մը կուտան։ Այդ անձկութիւնը երգերէն ծնած, սրտիս մէջ փոխուած է երգի։

Իմ անձկութիւնս երգ մըն է։ Ու ճիչ մը կ՚արձակեմ, որովհետեւ իմ կեանքըս անկէ կը ծնի։

X

Մութին մէջ։

Գիշերները կը նմանին աղուոր պատմութիւններու։ Ինչ որ ալ ըլլայ անոնց մէջ երազը, ազայ ես քանի որ, անհոգիիդ գեղեցկութիւնը կ՚առնէ ու տեղ կը չինէ սրտիդ մէջ։

Ինծի համար, գիշերները ամէնէն աղուոր պատմութիւններուն համը ունին։ Ու ես կը սիրեմ գիշերները՝ երբ անոնք նոր հարսերու պէս կը վերադառնան։

Ո՜րչափ անուշ է պատմութիւն մը, որուն խորութիւնը սիրտերը իրեն կը քաշէ։

Երբ մտիկ կ՚ընեմ գիշերուան մէջ մեր դրացիին դաշնակը, անոր ձայնը ինծի այցելութիւն մըն է խորհրդաւոր։

Պատուհանիս առջեւ նստած, գիշերները շատ անգամ դաշնակին ձայնը մտիկ կ՚ընէի Լամբարին լոյսը աչքերուս մէջ կը դառնար, ու լռութեամբ կը նայէի։ Բայց այս անգամ տարբեր բաներ կը տեսնէի ու ուրիշ լոյս մըն էր ինծի համար լամբարին լոյսը։ Ու չեմ գիտեր, ինչպէ՞ս աչքերս կորսուեցան ուրիշ մթնոլորտի մը մէջ։ Դաշնակին ձայնը խորունկէն խորունկէն կուգար։ Հոգիս անցնելով մութին մէջէն, իր մթնոլորտը գտած էր, ու մեր դպրոցի երգերուն կը հետեւէր։ Անոնք օդին մէջն էին։ Ես կը տեսնէի Դիմացի դաշնակին ձայնը՝ զիս կ՚առաջնորդէր մեր երգերուն աշխարհը։

X

Դրուագ մը։

Վեցերորդ դասարանի աշակերտները իրարու հետ քէն պահած էին։ Այս քէնով մեր դպրոցը դատապարտուած էր.

Ամէն ուրբաթ իրկուն, վեցերորդ պահէն ետք, մրցանակաբաշխութեան հանդէս մը տեղի կ՚ունենար մեր դպրոցին մէջ։ Ուսուցիչ, աշակերտ դէմ դիմաց սրահին մէջ։ Շունչի բանկում մը։ Երգ։ Արտասանութիւն։ Լռութիւն մը։ Ունայ կրկին՝ բարի Թրթռումը ձայնի մը։

Վեցերորդ դասարանի աշակերտներէն Ի. Թ. սանկ պահու մը, յանկարծ եկաւ կանգնեցաւ մեծ գրատախտակին առջեւ, ու խօսեցաւ, նկարագրութիւնը ըրաւ երկու ընկերներու, որոնք, առանց իրարու հասկնալու, կ՚ուզէին մէկը միւսին օգնել։ Եկաւ իր ընկերներուն դառնալով, այս անգամ ամբողջացած ձայնով մը ըսաւ, «Ահա կը ներկայացնեմ վեցերորդ դասարանի աշակերտները, իմ ընկերներս, որոնց ինծի դէմ ունեցած ատելութիւնը մինչեւ այսօր չէ հասկցուած։ Ամբողջ դպրոցը միզաւոր է, նայեցէք սա արդարներուն»։ Վերջացնելով իր խօսքը, քանի մը անուններ տուաւ։ Վեցերորդ դասարանի աշակերտները իրենց գլուխները կախեցին։

Անցան երկու երեք շաբաթներ, բարի քէնը քէն մնաց։ Երգերու ամիսները եկան։ Անոնք կը գինովցնեն, ու չպատմուած բաներ կը բանան մեր սրտերուն մէջ առանց մեր գիտնալուն։

Մեր երգերը վերջալոյսին սկսան։ Դպրոցին սրահին մէջ փայլուն արեւ։ Կ՚երգէինք, ու իր աչքերով երգի ուսուցիչը մեզի կը հետեւի։ «Երգեցէք» կ՚ըսեն այդ աչքերը։ Ձայները կալեփին։ Մեր երգերուն հետ իրիկունը իր գարունը կը գտնէ։

Գարուն է։ Մեր երգերը գարունի մը համը կը բերեն։

Ժամացոյցը հնչեց։

— «Մօտիկ ըրէք, նոր երգ մը», ըսաւ մեր երգի ուսուցիչը։

Վերջալոյսի մը լռութիւնը։ Ու իր բոցավառ ու հիւսուած ձայնովը, առաջին անգամը ըլլալով երգեց.

— «Տէ՛ր, կեցո զՀայս»։

Մեր լռութենէն հմայուած, Աստուած մը կ՚իջնէ երկինքէն վար։

— «Տէ՛ր կեցո զՀայս»։

Աստուած մը կ՚իջնէ վար։ Քէնը կը փախչի, ու մէկ բերան մենք կ՚երգենք՝

— «Տէ՛ր, կեցո զՀայս...»

X

Վերջալոյս է։ Բակին մէջ Թխոց խաղաղութիւնը լոյսի գիծեր կը քաշէ մարմինիս վրայ։ Համբոյրներով եկած է իրիկունը։

Հորիզոն մը՝ լայնկեկ, բարձր։ Ան կը մեծնայ որքան կը նայիմ։ Լոյս կուտան լոյսերը իրարու, ու աչքերուս լոյսը կը խառնուի անոնց, ու դիմացի լոյսերը կը շփոթեմ աչքերուս լոյսին հետ։

Սրտիս մէջ նկարուած խորհուրդը որո՞ւ հարցնեմ։ Հոն, ես ձայներ մտիկ կ՚ընեմ, որոնք յաւիտենականութիւնը պիտի կրկնէ։

Մեր երգերը... անոնք սիրել կուտան այնքան, որ կ՚ուզեմ ձեւքերովս գրկել աշխարհը, ու երգել մեր երգերը։ Ես նորէն կը զգամ այս իրկուան արարչութեան սարսուռը։ Երգերը կ՚ուտեն զիս։ Անոնց մէջէն երազներ կ՚անցնին։ Իմ սիրտս երգ մըն է այս իրիկուն։

X

Երկիր մը։

Մեր երգերէն երկիր մը կը ծնի։ Ան, սրտիս մէջ կը մեծնայ, ու անհունութիւնը կը բռնէ։ Այն ատեն է որ անհունութիւնը կը պատրկնայ, ու մահը բան մը կը կորսնցնէ իմ սրտիս մէջ։ Ինչ որ ալ ըլլայ հիմակ տառապանքը, մահը մահ չէ։

X

Տարիներ ետք, մեր դպրոցը շատ գեղեցկացած կը տեսնեմ։ Ժամանակը բան չէ ըրած անոր։ Մելամաղձոտութիւն մը միայն տեսակ մը տրտմութիւն տուած է։

Միայն տրտմութիւն մը։

Ու կը մտածեմ այսօր ալ ես կ՚ըսեմ, «Հովիւի մը տրտմութիւնը ուրիշ է»։ Ո՜վ չունի երազի մը տրտմութիւնը, կ՚ըսեմ, ու կը կենամ պահ մը։ Ու նորէն կը կրկնեմ այսօր, «դպրոցներուն երգը կը տեւէ այնքան, որքան կը տեւեն դպրոցները»։ Դպրոցներուն մէջ պէտք է մտիկ ընել այդ երգերը՝ երբ սիրտերը իրարու կը խառնուին՝ արեւով եփած բոյրերու պէս։ Ցըան կուտայ ինչ որ ունի՝ վեհանձնութեամբ, առանց վախնալու ու կուտայ հաճոյքով։ Այս հաճոյքին մաքրութիւնը տղայութիւնն է ամբողջ անոր։ Ան ամէն դի կ՚երեւի։ Սրահը անոր ճառագայթումն է։ Ան, պատուհաններէն դուրս կը հոսի, ու յանկարծ իր ամէնէն մաքուր ձեւերուն մէջ կ՚երեւայ երկինքին կապոյտը։

Այդ օրերուն կախարդանքը ի՞նչ է։ Երբ աչքերս կը գոցեմ, կը լսեմ անհունութեան մէջ ձայն մը, անհունին ձայնը Թերեւս, վճիտ, սա Թուլանին

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (142)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այնքան շատ եմ պարտական քեզ, իշխան, որ կ՚ուզենայի ապրել միայն քո երախտեաց փոխարէնը հատուցանելու համար։

— Ապրի՛ր քո Գահի եւ Հայրենիքի համար, Տէ՛ր, Մարզպետունի իշխանը քո Նուաստ ծառան է. Նա իւր պարտքից աւելի ոչ ինչ չէ արել, պատասխանեց իշխանը համեստաբար։

Այնուհետեւ նրանք բարձրացան դէպի դղեակը, ուր Թագուհին սիրով ընդունեց իւր ամուսինին եւ նրա հետ միասին իշխան Մարզպետունուն։

Արքայական կացարանը իւր տխրութիւնից մերկացաւ եւ հանապազօրեայ հառաչանքներին յաջորդեցին խնդութիւն, հրճուանք եւ հաճոյական զրոյցներ։

Շուտով կղզին հասան նաեւ միւս զօրքերը եւ Սեւանը կեանքով ու կենդանութեամբ լցրին։ Եւ որովհետեւ իշխանը հրամայել էր նրանց հաշտութեան տօն կատարել, ուստի աբեղաները խուցերը դադարեցին շաւտով ճգնարան լինելուց. Հօգեւոր հայրերը հակումները մոռացան եւ Սիւնեաց հինաւուրց ամբոցը տօնական կերպարանք առաւ։

Ուրախութեան օրերն անցնելուց յետ՝ Թագաւորը հրաւիրեց իւր մօտ Աբաս եղբօրը եւ Թագուհու եւ Մարզպետունի իշխանի ներկայութեամբ ասաց նրան․

— Վաղուց կամենում էի հաշտութեան ձեռք պարզել քեզ՝ իբրեւ իմ եղբօրն ու ժառանգին, որովհետեւ տեսնում էի թէ՝ ո՜րքան շատ է տուժում երկիրը մեր գժտութեան պատճառով։ Բայց անդրանիկական իրաւունքը եւ արքայական ինքնատիրութիւնը Թոյլ չտուին ինձ խոնարհիլ կրտսեր եղբօր առաջ...։ Այո՛, կամենում էի որ դու դիմէիր ինձ. սպասում էի, որ դու հաշտութեան առաջին խօսքն արտասանէիր։ Ո՛րքան իրաւունք ունէի ես, չգիտեմ. բայց այդ իմ ցանկութիւնն էր...։ Երբ մարդ փափագ ունի ապրելու, նա սիրով փարում է այդ ունայն զգացմունքներին...։ Եւ սակայն իմ ակնկալութիւնն անցաւ ապարդիւն. դու չմօտեցար ինձ եւ ես խոր վիշտ զգացի այդքան անողոք սիրտ ունենալուդ համար...։ Հազիւ անցաւ մի տարի. բաղդը ինձանից իւր երեսը դարձուց եւ ապրելու տենչը մեռաւ իմ սրտում...։ Բայց Թողնենք այդ պատմութիւնը, նա արդէն յայտնի է քեզ։ Այո՛, երբ վիրաւորւած ինձ յայտնեց Թէ շուտով պիտի մեռնիմ, փառք տւի Աստծուն, որ քեզ հետ հաշտուելու պատեհ առիթը ներկայացաւ։ Շնորհակալ եմ, սիրելի Աբաս, դու իմ վերջին խնդիրը յարգեցիր եւ բերիր ինձ հարազատ եղբօր համբոյրը, որ Թանկագին է ամէն համբոյրներից, որ երջանկութիւն է բերում աշխարհին, որ անհետ զոհեր չէ պահանջում, որ սրբում է Թշուառի արտասուքը եւ վշտահար սրտերը մխիթարում... Աւա՜ղ, ինչո՞ւ մարդիկ չեն գնահատում կամ շատ ուշ են ճանաչում նրան...։ Իսկ ես, ահա՛, դրա փոխարէն տալիս եմ քեզ յաջորդութիւնս իմ Թագն ու գահը, որ առանց տատանման մեր հօրից. տալիս եմ քեզ այն իբրեւ իմ և Թագուհու միակ ժառանգին... Վայելէ՛ր այն Աստուծոյ, ազգի եւ մեր օրհնութեամբ»։

Թագաւորը վերջին խօսքերն արտասանելով՝ նայեց Թագուհուն մի կարեկցական հայեացքով եւ ապա նորէն Աբասին դառնալով շարունակեց.

— «Սակայն, սիրելի եղբայր, իմ Թագը բարձելուց առաջ՝ ընդունիր ինձանից նաեւ մի ուրիշ, Թանկագին աւանդ եւ երդուի՛ր պահել ու խնամել նրան ամենայնքաղց հոգատարութեամբ.— այդ մեծագին աւանդը իմ Թագուհի – ամուսինը եւ քո քոյրն է, որ շատ վշտեր կրեց աշխարհում եւ որի բաղդը կարող եմ յանձնել միայն քեզ, աշխարհի մէջ ունեցած իմ միակ հարազատին...»։

Թագուհին, որ լուռ ու տխուր լսում էր Արքային, յանկարծ հեկեկաց ու արտասուքն աղբիւրի պէս սկսաւ հոսել նրա աչքերից։

— Մի՛ լար, սիրեցեալ Սահանոյշ, ոչ ոք աշխարհում չէ ապրում յաւիտեան, ասաց Թագաւորը խանդաղատանքով։

— Մի՛ հոգար ուրեմն եւ իմ մասին... պատասխանեց Թագուհին՝ արտասուքից խեղդուող ձայնով։

— Ինչո՞ւ համար են այս տխուր զրոյցները, Տէր Արքայ, բացականչեց Աբասը տեղից վեր կենալով. միթէ՝ արքայական գահը կարող է աւելի սիրելի լինել ինձ քան իմ պարտաւորութիւնը, եւ Թագն ու գայիսոնը կարո՞ղ են փոխարինել ինձ այն կորուստը, որ պիտի կրեմ իմ հարազատի մահուամբ... Ո՛հ, ուրեմն, մի՛ վշտացնէք իմ սիրտը, որ լի է սիրով դէպի քեզ եւ ցանկութեամբ՝ տեսնել իմ Թագաւորը նորէն իւր փառաց բարձրութեան վրայ։ Աստուած Թո՛ղ երկարէ քո կեանքի օրերը եւ ես կը լինեմ քո գահի ծառան. այդ է իմ միակ տենչը, այդ կը լինի եւ իմ պարտաւորութիւնը...։

— Հաւատում եմ քո սրտի անկեղծութեան եւ կարծ վկայանում, որ այնքան ուշ սկսայ վայելել քո սիրոյ քաղցրութիւնը, բայց իմ օրերը հաշուած են, սիրելի Աբաս, ես պիտի հեռանամ աշխարհից... Աստուած Թող օրհնէ եւ պահպանէ քեզ, որպէսզի մխիթարես քո ժողովուրդը, որ այնքան շատ վշտացաւ իմ Թագաւորութեան օրով։

— Քո Թագաւորութեան օրով էլ նա կը մխիթարուի, պատասխանեց Աբասը աշխուժով. դու մեզ հետ միասին կը հեռանաս այստեղից. կը մտնես շուտով քո աթոռանիստը, կը բազմես նորէն քո գահի վրայ եւ մենք կ՚աշխատենք փառքով այդ գահը շրջապատել...։

— Փառքո՞վ... վաղուց եմ ես այդ փառքի աղբիւրները ցամաքեցրել, ընդհատեց Թագաւորը վշտալի ձայնով։

— Ո՛չ, Տէր Արքայ. այդ աղբիւրները չեն ցամաքել, այլ նուազել են. եւ այն՝ ոչ Թէ քո, այլ իմ յանցանքով. ուստի ինձ է մնում այդ յանցանքը քաւել։

— Դու միայն մի պարտք ունիս կատարելու, այն է՝ քո արժանաւոր Թագաւորութեամբ մոռացնել տալ հայ ժողովրդին Աշոտ Երկաթի անունը։

— Այդ անունն այնուհետեւ աւելի պիտի փառաւորուի, յարեց Աբասը վճռական ձայնով։

— Իսկ ինձ շատ օր չէ մնում ապրելու, նկատեց Թագաւորը։

(Շար.)

ՄԵԾ ԾԻՂՐԱԾՈՒՆ

ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ ԵՒ ՏԱՐԷՑԸ

Ժամանակին սլաքին վրայ — ա՜ս ու՞ր, ի խորոց սրտի — երիտասարդը լքած է տարէց :

Ժամանակը անգութ խաղեր սարքեր է անոր գլխուն :

Տարէցը կը նայի ետին ու խօսքը ուղղելով իր անցեալին, կ'ըսէ.

— Գարուն կորուսեալ, դրախտ կորուսեալ, ու ինչքան յիմարութիւն մէկուն մէջ, եւ որքան տխմարութիւն միւսին մէջ։ Սիրտ պէտք է որ դիմանայ կորուսեալ արքայութեան։

Ամէն տարէց, առաւել կամ նուազ նման է Հայլէ Սէլասիէին։ Կամ սնանկացած վաճառականի մը։ Կը սկսի ինքնաքննութիւնը։ Ի՞նչ կը մնայ իրեն ու ի՞նչ վիճակի մէջ ...

Կը նայի հայելիին առջեւ։

Կը նայի աչքերուն. անոնք գրեթէ նոյնն են. Նոյնը չեն սակայն յօնքերը, թարթիչները, ներքեւի ակօսները ու ճակտի կնճիռները։ Դուրս են ելեր ամփոփ գիրերուն գիծերը։ Քիթին քովերէն կէս օղակներ են կախուեր կարծես. Համբոյրները տարբեր են իր շրթներուն կարմիրը։ Հապա ակռաները... Բերնին մէջ Անի քաղաք մը կայ, իր ատամները նման են Անի քաղաքին կործանած պարսպապատերուն, բերդերուն, աշտարակներուն, կամուրջներուն, զօրանոցներուն, դատարաններուն, պալատներուն եւ եկեղեցիներուն։ Երբեմն, այդ շէնքերուն մէջ շէնութիւն կար։ Աշխարհական շէնքերուն մէջ խրախ կար ու կրօնական շէնքերուն մէջ տօնախմբութիւն։ — Ժամանակը աւերացեր, նսեմացեր, տանջեր է եւ գրաւեր ու քանդեր ամէն բան—։ Սա ակռան, առաջին, Հովիւի եկեղեցին էր, հիմա աւելի քան կիսակործան։ Սա ակռան ալ Աւագ Դուռն էր, հիմա ծակած։ Սա միւս ակռան Ս. Փրկչի տաճարն էր, հիմա փուլ եկած։ Հապա սա ակռան, առաջին կը կոչուէր Դինայ Դուռ, հիմա փլած։ Սա ալ Ապուղամրինց աղօթատեղին էր, Ներկայիս մէկ կողմը պակաս։ Սա միւս ակռանե՞րը, երբեմն էին սպիտակ մարմարեայ, զօրաւոր ու փառաւոր եւ կը կոչուէին Մինարերդ. Առաքելոց տաճար, Բախենց վանք, Մայր եկեղեցի, ազօրիք։ Եւ դեռ ինչ ճարտարապետական հրաշալիքներ որոնց հետքը չէ մնացեր։ Գոյութիւն ունեցողներն ալ կան ու չկան վիճակով։ Բոլորը կոտրած քարերու նման կ'ելլեն դուրս։ Խորունկէն, ոգի մը, կարծես կ'երգէ Շոփէնի հոխութիւնը եւ «Անի քաղաք նստեր կուլայ»։ Տարէցը հոգոց կը քաշէ.

— Աւա՜ղ փառացդ անցաւորի. Հազար ափսոս Մոկաց Միրզէն... Բերանս նման է էն փլած տներ . .

Օ՜, երանի ըլլար այսքան միայն՝ տարողութիւնը աղէտին :

Ժամանակը իր անողոք կատակները սարքեր է, ամէնուրեք, վերն ալ, վարն ալ ու մանաւանդ մէջը։ Ժամանակը, նախ, կամ բեղոտած է տարէցը կամ չորցուցած։ Բեղոտելը աւելի կատակերգական է։ Տարէցը արջային է հիմա կամ խոզացեալ։ Ո՞ւր երիտասարդական սլացքը ու թարթիի բարեկութիւնը իր կերպարանքին։ Մատնանշեցէք տարէց մը, հարցնելով խնձթի մը կամ մանուկի մը.

Ու հետեւեալներէն մին պիտի ըլլայ գուշակութիւնը.

— Ի՞նչ գործ կ'ընէ սա մարդը։

— Կամ մսավաճառ է, կամ նպարավաճառ ;

— Ճարպի ճարպիկ վաճառական։

— Ըմբիշ ։

— Պուրժուա, խոզատէր ։

Ժամանակը աւելի այլանդակելու համար իր խեղկատակուած դէմքը՝ անոր փորին վրայ գետեղած է ճարպեղէն գունդ մը որ կը դառնայ, թէեւ դժուար, Աստղիկի մը չուրջը։

Մտնենք, քիչ մը, տարէցին մէջ : Ժամանակը ինչ խաղքութիւններ ըրած չէ ըրած։ Ժամանակը իր աղտոտ յաթերը սա արիւնին մէջ է լուացեր ։ Սառմոքէն թմբուկ շիներ է ու ծաղրերգ մը կը թնդացնէ, սաղայէլական խանդով։ Ժամանակը միջեր է տարէցին երիկամներուն մէջ, թքեր ու խնջեր է անոր լեարդին մէջ, կազ է լեցուցեր անոր աղիքներուն մէջ ։ Ժամանակը տարէցին երակներով դիւային տաւիղ մը շիներ է ու մահուան քայլերգը կը փորձէ հնչեցնել յաճախ։ Ժամանակը որքան ծիծաղեր ու ինչքան ծրտեր է անոր կոկորդին լաբերանին վրայ ։ Ժամանակը տարէցին թոքերը իր կուրծքէն կախեր է իբր փողկապ ու միմոսի մը նման խաղացեր է անոր սրտին հետ, իբր գնդակ։ Ա՜հ, այդ սիրտը, որքան աւրուած է։ Անոր կէսը կարծրացեր է ու միւս կէսը սակայն որքան փափկացեր : Գիտի դայլթի կարծես այս յոգնած, այս մաշած գնդակը։ Եւ այլն։ Գիտէ՞ք ինչքան ողբերգութիւն կայ այս «եւայլն»ին մէջ։

Մտնենք, քիչ մը աւելի ներս մտնենք։ Հոս [illegible]ոգին է։ Այստեղ արդէն, ժամանակը իր կատակին չափը անցուցած է։ Սա հրաշքին նայեցէք, Աստուած իմ, Աստուած։ Սա անդորմ հեգնութեան նայեցէք։ Տարէցին հոգին երիտասարդացեր է ամբողջովին։ Ի՞նչ թարմութիւն, ի՞նչ գարնան հոտեր, որքան ցանկութեան ծաղիկներ, ինչ պարտէզ, որքան խեւութիւն եւ միանգամայն խենթութիւն, ինչ եղեմական հովիւ, ինչ մեներգներ, ինչ բացեղէն բանաստեղծութիւններ։ Հոգին իր դէկը դարձուցեր է դէպի կուսանաց վանքը, ինչ անբարոյականութիւն ։

Զմայլի՛լ, ապշի՛լ, ցաւի՞լ, ուրախանա՞լ։ Հին շէնքի մը մէջ նոր պարտէզ մըն է կառուցուեր ։

Հոգեբանի մը քննել տուէք սա հոգին տարիքը։ Մասնագէտը վստահաբար պիտի ըսէ.

— Այս հոգի՞ն . քսանէն քսանեւհինգ տարեկան... կայ, չկայ

Ու յետոյ բժշկի մը քննել տուէք այդ հոգին պարունակող մարմինը, տարիք առուղելու համար։ Բժիշկը պիտի պատասխանէ .

— Քառասունըհինգ յիսուն տարեկան։

Ուրեմն հոգին երիտասարդ, մօտաւորապէս քսանեւհինգնոց, իսկ մարմինը տարէց, մօտաւորապէս յիսունոց։ Ինչ ամբողջութիւն, ինչ խայտառականոց ։

Աս ինչ հակասութիւն է, ով եղբայրներ, ինչ հակապատկեր, ինչ հակադիր կատակերգութիւն։

Տարէցը կրնայ ըսել, ամենայն իրաւամբ .

— Երբ երիտասարդ էի՝ ասպարէզը իմս էր, սակայն ոչինչ գիտէի։ Հիմա ամէն բան գիտեմ, սակայն ասպարէզ չունիմ։ Հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար

Մարմինը հին, քարքարուտ, ճեղքոտուած լեռ մըն է, իսկ հոգին հրաբուխ, ամէն օր բռնկող, բազմալսեւ։

Ամէն տարէցի մէջ մաս մը կայ Երեմիա մարգարէէն։ Կ'ողբայ ու կ'ըսէ .

— Մե՜ղք, բարե՛, աւա՜ղ, աղէ՛ եւ ափսո՜ս․ . երիտասարդութեանս չապրեցայ իբրեւ մարդ։ Աչքոր մըն էի։ Համոյքին տեւողութիւնը պահ մըն էր։ Հիմա կը զգամ որ ամենայն ինչ արարողութիւն է... հիմա միայն՝ երբ ալ կը մնայ ինծ ողբալ եւ կրճատել տառամանս (եթէ մնացած են)։ Ա՜հ, եթէ անգամ մըն ալ գամ աշխարհ կամ եթէ փառատանամ...։ Փորձառութիւնը, երբ ուրիշինն է անօգուտ գիտութիւն մըն է, երբ սեփական է, ուշ մնացած գիտութիւն մըն է։

Հարուստ տարէցը հրաշալի առուտուր մը կրնայ ընել։ Անցեալին պատեհութիւնները բերել ու դնել։ Ժամանակը անոր ալ խեղը կ'անիծէ սակայն, նախ անոր կեանքը վերածելով ծաղրանկարներու թերթօնի մը։

Տարէցը կը սկսի շատ խօսիլ, ճշդելու համար երիտասարդական շրջանին սահմանագծման խնդիրը։ Երիտասարդ մը երբեք երիտասարդութեան շրջանի տեւողութեան տարիները ճշդելու մասին չի խօսիր, զայն կարծելով անվերջ :

Տարէցը նման է հարուստի մը որ զրկուած է ուտելու կարողութենէն։ Կամ ընդհակառակն նման է ճաշակելու կարողութիւն ունեցողի մը որ սակայն չքաւոր է։ Վերջապէս սղաւոր աքաղաղ մըն է տարէցը։ Յաճախ սուգը իր գլխուն վրայ կը կրէ... սեւ ներկելով մազերը։

Թունէքի եւ խորացումի ընդունակ է եղած տարէցը։ Ի՞նչ է սակայն իր թունէքը — հեռացում, մոռացումի համար։ Պարտուածի շարժում։ Ի՞նչ է իր խորութիւնը... դարձեալ հեռացում, կրկին յանուն մոռացումի ։ Թաղում ։

Տարէցը սակայն Աշունն է։ Ոսկեծով արեւու, պտղառատ մրգաստան, հրաւէնդրան փիլիսոփայութեան, բուխերիկ հայրութեան, ու ամպեր, ու քամի, ու ջերմութեան կեդրոնացում կամ նուազում, ու արցունք, տխրութիւն, անձրեւ, լեռ, վտանգաւոր գագաթ եւ անխուսափելի վայրէջք կամ անկում ։

Տարէցը ձմեռանոց շէնք մըն է որուն մէջ կայ ջերմանոց պարտէզ մը, լի տարաշխարհիկ եղեմի մը ծաղիկներով ու ծառերով ։

Տարէցը իր երազանքի վէպին մէջ, ինքն իրեն, իբրեւ գլխաւոր դերակատար, տարիք տուած է քսանեւհինգէն երեսուն։ Ոչ մէկ գնով, իր երազանքին մէջ, ինքն իրեն աւելի տարիք չի տար։

Իսկ երբ հարցնես իր տարիքը, կ'ըսէ ճշմարտութիւնը — եթէ այր է անշուշտ — ու կը սպասէ հետեւեալ գովեստին .

— Որքան երիտասարդ էք մնացեր․ բնաւ ցոյց չէք տար ձեր տարիքը։

Եւ յաճախ ճիշդ է ։

Տարէց մը երբ համոզուի որ յիսուն տարեկան է՝ կը ցուցնէ վաթսուն տարեկան։ Իսկ երբ յիսունոց տարէց մը հաւատայ որ երեսուն տարեկան է դեռ, կը մնայ, օր մը, դեռ չեղած... քառասուն տարեկան ։

Լաւ կ'ըլլայ եթէ հարցնենք մահամերձներուն .

— Ի՞նչ տարիք նշանակենք քեզի ։

Ու պատասխանը անհետ վերջ կը գրենք, մահացուին մէջ.

— Մեռաւ եօթանասունըվեց տարեկան, իր գարնանամերձ շրջանին...

Ու սուտ խօսած չենք ըլլար․ չէ՞ որ ձմեռը այնքան մօտ է գարնանամուտին ։

Մարդը ծառ մըն է, տնկուած դժբախտաբար որդերու թագաւորութեան պարտէզին մէջ:

Մարդ ծառը ի՞նչու չվերածաղկէր, չորս եղանակներէն վերջ ...

Տարէց վիճակը այն շրջանն է երբ ծառը բազմապտուղ է, որով ամէնէն աւելի «որդնոտած»։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(Յաջորդով՝ Ծաղրածուն եւ Ծերունին)։

երգին պէս, այնքան թարմ, կենդանի այնքան, որ կարծես կը բաբախի սրտիս հետ յաւիտեանը ։

Ան ներկայ է ։

Ես, քու ներկայութեանդ կը հաւատամ. Մահը պզտիկ երազ մըն է, շուտով կ'անցնի ։

Այս իրկուն, ես կ'ուզեմ մեր երգերուն մէջէն անցնիլ ։

Վայրկեան մը...

×

Մայիսի իրիկուններ։ Յունիսի իրիկուններ։

Ու երբ կ'երգէինք, «Բարի ճամբա- պարհ, ցտեսութիւն», կ'ըսէինք կարծես արեւին։

Վերջալոյսը, Արմաշի լեռներուն վրայ էր արդէն։ Իրիկունը, ուրիշ արեւի մը խաղաղութիւնը ունէր ։

×

Ինքնիրենս կ'ըսեմ, — «Զարմանալի բան, ինչո՞ւ կեանքը տխուր է այսքան, երբ երգերը կան։ Կ'երգեն մարդիկ։ Ի՞նչու տխուր են, քանի որ երգել գիտեն »։

Ես կ'երգեմ, ու շրթունքներուս յանկարծ համբոյր մը կը դպի. աննիւթական, կարծես միւսօնին հոսը, ու շրթունքներս կը վառին ։

Ամէն մարդ, ամէն մարդ կրնայ երգել, որովհետեւ ամէն մարդ մօտն է իր սրտի գաղտնիքին։ Լոյսով կ'երեւին ծաղիկները երբ կ'երգենք ու երազները կը պարեն ու կը գինովնանք պարտէզներուն մէջ։ Սիրտերը երգերով կը բացուին, ու այս պահուն, յոգնութիւնը կը թեթեւնայ քաղաքներուն։ Քաղաքները կը վերածնին, ու չեն գիտեր, ինչպէ՞ս կեանքը կ'երիտասարդանայ՝ իր երազին աղամանդը գտած ։

Անուշ հով մըն է խաղաղութիւնը։

Որչափ տկար ու խեղճուկ բան մը ըլլալու է մարդը որ իր միտքը չեն յուզուիր, չի վառիր իր մարմինը, երբ ծաղիկներուն սարսուռը կը պատմէ ամէն գի, լեռները կ'ողողուին գոյներով, ու քարերը կը թեթեւնան իրենց դարաւոր բեռէն, ու հողին ծոցէն՝ ձայնի մը մեղեդին կ'անցնի : Ի՞նչ ըլլալու է մարդը՝ որ ինքզինքը չի հասկնար։ Ի՞նչ ըլլալու է, ով իմ Աստուածս, մարդը, որ իր ձայնը չի հասներ իր սրտին, կ'երգէ, սակայն չունի երգերուն գիտութիւնը, ու իր երազին վրայ կը ծիծաղի ։

Խե՜ղճ մարդ, գէթ պահ մը միամտութիւնը ունենայիր ...

Մենք տղայ էինք, ու երբ կ'երգէինք, նայուածքի մը՝ կեանքէն վեր ճառագայթումը կը զգայինք ։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԺԴ.

ԱՀԱԶԱՆԳ

Խստակրօն մի վանական
Լուրջ ու զգօն պարթեւական,
Արիւնածիրկ Քուրձը սակայն
Բզկտուած անկերպարան,
Սրտաճմլիկ, գութի արժան,
Ինձ անտարբեր անպատասխան
Կը հարցընէր հոծ բազմութեան
«Ո՞ւր է հիմա Դաւիթ իշխան»։
Ու հասնելով անոր դրան՝
Ջէնը ձգեց մեղմ ողբաձայն
— Հանգիստ եստէր մեր տէր իշխան,
Գինի խմէր կարմիր նռան:
Սասունց Դաւիթ ու ըսաւ տան,
Ջէթ, խունկ ու մոմ իբր պատասխան,
Ինչ կը պակսի Աստուածատան
Ջի խնայուի անոր մէկ բան :
Սարկաւագը բայց անհամբեր
Խուժեց տան ներս իբր բանբեր
Ինծ ողջ վկայ ու կարեվէր,
Նախնիրն իրմով կը պարզուէր :
— Ըսաւ՝ ափսո՜ս վանքն էր անտէր,
Սպաննեցին վա՜րդապետներ,
Խողխողեցին քառսուն տէրտէր,
Ու ճոյնքան ալ խեղճ դպիրներ :
Ահա ուրարն արնոտ է դեռ
Մեր վանահօր սուրբ, ալեհեր,
Իբր խեղդկապ գայն գործածեր,
Վատ թշնամին: վա՜յ տնաւե՛ր :
Սկիհակիր վարդապետներ
Ջկան այլեւս, հանգեան ի Տէր ·
Մէկին տուին խաչի բեւեր
Ողջակիզուած միւսն արեւեր,
Ու կտտամահ ոտքերը վեր
Նիզակները իբր բեւեռ :
Որուն լեզուն դուրս են քաշեր
Կամ միւսին շամփրած աչքեր,
Մէկն իր տնկած ծառին կախեր,
Ոտքերուն պայտ, սրտին մի կեռ,
Շատեր յօշյօշ գազանակեր ...
Ջիս ողջ թողին ձեզ քօթաբեր :
Էն Առաքելն բեմասացին
Գիրքը ձեռքը ողջ թաղեցին,
Էն սաղլիկ բեմասացին
Տանջանք տուին երէցային ;
Էն քաղցրախօս երգեցիկին
Ոռնալ տուին տաժանագին,
Մէկ գոհ բրին իրենց կրքին
Քոտմենլի, տնանցային :

Երբ վանականը կը գուժէր
Իր մահաբոյր սեւ դրուագներ
Դաւիթ արդէն անթրացն առեր
Ու հասեր էր վանքը աւեր,
Ու խումբ առ խումբ կը զգետնէր
Ով դիմն ելլէր, ո՛վ չէր իր թեր.
Ու թշնամին ինչպէս Կերբեր
Մերթ չքանար յանախ կանգնէր.
Դաւթի պողպատ պիրկ անթրոց.
Շանթ կ'արձակէր ինչպէս հնոց.
Ցանկարծահաս կ'առքէր խոր խոց
Լեղապատառ ոգր ու տնոց :
Ու անկաշկանդ ինք հուր ու բոց
Կատակուած խանդ կ'եռար իր ծոց
Ու ինքնակամ ուժեղ մարտկոց
Շուրջը սատակ ինքը անխոց ;
Իր թշնամին անհեղ վիշապ
Տկարին դէմ մէկ մէկ սատրապ
Փոշտ մոզէգ կ'ըլլար շտապ
Ցոխորտանքը դառնար կափկափ:
Ու անոնցմէ մէկը յանկարծ
Մնացորդը անթիւ զօրաց՝
Շրթունքէն մին գետին հասած
Միւսը վեր... քարայր մը բաց,
Ծունկի եկաւ ստրկացած
Ջեռքէն բռնած չոր աղ ու հաց ·
«Թախծդ իմ ինկեր հզօր գրած,
Ըսաւ․ Արեւ դու մարդացած »։
Սրտմտելով Դաւիթ անյաղթ ,
Անթրոցով դեռ հրացայտ ,

[illegible]

Օր. ԱՆԱՀԻՏ ԳԱՐԱՕՂԼԱՆԵԱՆ

եւ

ՆՇԱՆ ՏԷՐ ՏԷՐԵԱՆ

(Ծնեալ Քէչըլեան)

Նշանուած

25, Յունիս 1935　　　Մարսէյլ

խաչեց անոր կենսու ճակատ,
Իբր ատրուկ գիրի մը վատ:
— Ել քո Մեծին տար իմ բարեւ,
Իր հետ չունիմ վէճ մը թեթեւ
Ի՞նչ կը պահուի զահին ետեւ
Զըլլայ իդնայ գլխուն իր խեւ,
Ասպարէզ կայ միշտ բաց արեւ
Ժառանգն իմ հօրս Առիւծաձեւ:

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Հէքեաթին ծագումը

Գրական այս հին սեռը միշտ առարկայ է վերլուծումներու եւ ուսումնասիրութեան,— միայն մեր մէջ է որ անծանօթ կը մնայ հէքեաթագիտութիւնը ։

Կիւսէն ալ լա Գրէնիլըրի հէքեաթին ծագումը կը պատմէ... հէքեաթով (տեսնել իր աշխատութիւնը՝ «Պատմութիւն եւ պրպտում հէքեաթներու ծագման մասին», 2 հատոր)։

Հէքեաթը հին է, կ'ըսէ այս հեղինակը, գոյութիւն ունէր... Ադամէն ալ առաջ։ Երկինքի մէջ հրեշտակները հէքեաթ կը պատմէին իրարու, եւ այնքան տարուած էին հէքեաթներու հրաշալի դրուագներով, որ Աստուած բարկացաւ եւ հէքեաթասաց հրեշտակները վտարեց, երկիր ղրկեց։ Հրեշտակները շարունակեցին սակայն հէքեաթ պատմել նաեւ առաջին մարդուն եւ երկրային կեանքը հէքեաթային կեանքի վերածելու համար՝ փորձեցին սիրաշահիլ Ադամը։ Աստուած երկինքէն գիրք մը ղրկեց Ադամի, որպէսզի իմանայ ճշմարտութիւնը եւ չհաւատայ հէքեաթներուն։ Բայց հէքեաթը աւելի կախարդիչ է քան ճշմարտութիւնը, եւ Ադամ բացաւ հէքեաթին գիրքը։ Ձեզի ծանօթ է պատմութեան շարունակութիւնը ։

Այնուհետեւ հէքեաթին գիրքը անցնուած է Աբրահամի ձեռքը, Մամբրէի կաղնիներուն տակ, յետոյ Սողոմոնի ձեռքը՝ Սուլամիթի անկողինին մէջ։ Այդ գիրքը փճացաւ՝ երբ Նաբուգոդոնոսոր յարձակեցաւ Երուսաղէմի վրայ, այդ պատճառով ալ Աստուած պատժեց Նաբուգոդոնոսորը՝ զայն կերպարանափոխելով խոզի ։

Այսուհանդերձ ժողովուրդները սերունդէ սերունդ բերանացի պատմեցին ինչ որ գրուած էր հէքեաթի գիրքին մէջ։ Քաղցր է հէքեաթը, չա՜տ քաղցր, ահա թէ ինչու գիշերներ կը լուսցնեն անոնք որ հէքեաթ մտիկ կ'ընեն։ Վա՜յ այն ժողովուրդին որ հէքեաթ չունի ։

ԽՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

«Salon des Artistes Fra çais»ի վերջին ցուցահանդէսին, մեր հայ արուեստագէտները եւս նկարներ ցուցադրած էին — ինչպէս Օր. Վ. Թամիրեանց, Գ. Շահնազար եւ ուրիշներ։

Գ. Շահնազարի մէկ նկարը արժանացաւ ոչ միայն ջերմ գնահատանքի, այլ եւ ստացաւ 17 արծաթէ շքանշաններուն երրորդը եւ գնուեցաւ պետութեան կողմէ այդ․ թանգարաններու համար ։　　Լ.

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ　　　(72)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ　　　Թարգմ. Ս. Զ.

— Ահա բան մը, որ անոր չպիտի ներէ ամբոխը իր փայտէ սանդալներով ։

Միւս աթոռներուն վրայ այնպէս կը նստցնէին իբր թէ չեն տեսներ Մարան. այնտեղ կը խօսէին ուրիշ բաներու մասին։ Սանդոնակը կը մօտենար Տիւսոյին.

— Գիտէ՞ք ինչ պատահած է, Տիւսօ ։

— Ի՞նչ։

— Նախկին Գրիէնի կոմսը։

— Նա՞, որ նախ դուքս Վիլլէրոյի հետ Թօրսի մէջ բանտ մտած էր։

— Այո՛ :

— Ես անոնց երկուքն ալ կը ճանչնամ. յետո՞յ ։

— Անոնք այնքան սարսափած էին, որ երկուքն ալ կը բարեւէին բանտին բոլոր պահապաններու. հարմիր Գըղակները, եւ կը մերժէին բէքէթ խաղալ, որովհետեւ այդ խաղաթուղթերուն մէջ կային թագաւոր եւ թագուհի :

— Լաւ, յետո՞յ ։

— Զանոնք երէկ գլխատեցին ։

— Երկո՞ւքն ալ։

Երկուքն ալ։

— Պարզօրէն ըսելով, դուն ի՞նչպէս կը կոչես անոնց վարմունքը բանտին մէջ։

— Ստորնաքա՛րշ։

— Իսկ կառափնարանին վրայ ի՞նչպէս պահեցին ինքզինքնին։

— Անվեհե՛ր։

Եւ Տիւսօ բացագանչեց.

— Մեռնիլը աւելի դիւրին է քան ապրիլը։

Գարէք կը կարդար տեղեկագիր մը, որ կը վերաբերէր Վանդէին։ Իննը հաւեր մարդ, թնդանօթներով, մեկնած էին Մօրբիհանէն օգնութեան հասնելու համար Նանդի։ Գիւղացիները կը պաշարէին Բրտօնին։ Բէնդէօֆ եւ թարկուած էր յարձակման։ Ծովային նաւախումբ մը կը շրջագայէր Մէնտէքէնի մէջ՝ արգիլելու համար Անգլիացիները Ֆրանսական եզերքին մօտենալ։ Լուսոնէ ամբողջ ալ եզերքը՝ սկսեալ Էնկրանտէն մինչեւ Մօր բռնուած էր ապստամբներու հրետանիներու մարգարիտով։ Երեք հազար գիւղացիներ Բօրնիքի առած էին եւ կ'աղաղակէին. «Ողջի՛ն Անգլիացիները»։ Սանդէրի մէկ նամակը, ուղղուած Քօնվանսիոնին, զոր Գարէք կը կարդար, կը վերջանար այսպէս. «Եօթը հազար գիւղացիներ յարձակած են Վանի վրայ, մենք զանոնք ետ մղեցինք, եւ մեր ձեռքը թողուցին չորս թնդանօթ»։

— Բայց ո՞րչափ գերի թողուցին, ընդհատեց ձայն մը։

Գարէք շարունակեց.

«Յ. Գ.— Գերիներ չունինք, որովհետեւ այլեւս գերիներ չենք բռներ։

Մարա, անշարժ, չէր լսեր. ան կարծես լուրջ զբաղած ըլլար մէկ նախահոգով։ Ձեռքը բռնած էր եւ մատներով ճմռթկած էր թուղթ մը, որուն վրայ, եթէ ծալքերը բանային, կարող էին կարդալ այս տողերը, որ գրուած էր Մօմօրոյի ձեռքով եւ որ կարող էր հաւանականօրէն պատասխանը ըլլալ Մարայի առաջարկած մէկ հարցումին.

— «Ալլեւս ոչ մէկ ճար մնացած չէ պատգամաւոր գործակալներու ամենակարողութեան դէմ մանաւանդ Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովին ղրկածներուն։ Ժէնիսիէօն շատ ճիշդ ըսած է Մայիս 6ի նիստին մէջ. «Ամէն մէկ գործակալ աւելի է քան թագաւոր մը», թէեւ այս խօսքը մնաց առանց հետեւանքի։ Անոնց ձեռքն է մահու եւ կենաց իշխանութիւնը, Մասսար՝ Անժէրին մէջ, Դրիւյարտը՝ Սէնդ-Ամանի մէջ, Նիյոնը՝ զօր. Մարսէի մօտ, Բարբէն՝ Սապլի բանակին մէջ, Միլէէ՝ Նիօրի բանակին մէջ, բոլոր ասոնք ամենակարողներ են։ Ժագոպէններու ակումբը հասած է մինչեւ այնտեղ, որ Բարէնը կիսարուժի զօրավար նշանակած է։ Պարագաները պատրուակելով կարելի է ամէն բան ընել։ Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովի պատգամաւոր մը իր ձեռքին մէջ կը պահէ լիազօր հրամանատար զօրավար մըն։

Մարա թուղթը ճմրթելէ յետոյ գրպանը դրաւ եւ ծանրաքայլ յառաջացաւ դէպի Մոնդօ եւ Շապօ, որոնք դեռ կը շարունակէին խօսիլ եւ զայն չէին տեսած ներս մտած ատենը։

Մարիպօն կամ Մոնթօ, կ'ըսէր Շապօ, ես դեռ հիմա դուրս ելայ Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովէն։

— Ի՞նչ կ'ընէին այնտեղ։

— Այնտեղ ազնուական մը կը յանձնարարէին քահանայի մը պահպանութեան։

— Օհօ՜։

— Ճիշդ այնպիսի ազնուականի մը, ինչպէս դուն։

— Ես ազնուական չեմ, ըսաւ Մոնդօ։

— Քահանայի մը...

— Ճիշդ այնպիսին, ինչպէս դուն, ըսաւ Մոնդօ։

— Ես քահանայ չեմ, ըսաւ Շապօ.

Եւ երկուքն ալ ծիծաղեցան։

—Պատմէ թէ գործը ինչպէս եղաւ։

— Ահա թէ ի՛նչպէս։ Քահանայ մը, Սիմուրտէն անունով, լիազօր իրաւունքներով պատգամաւոր կը ղրկուի դերկոմսի մը մօտ, որուն անունը Կովէն է։ Այս դերկոմսը ծովեզերեայ բանակին արշաւող զօրաբաժնին հրամանատարն է։ Պէտք է արգիլել ազնուականը՝ նենգելէ եւ քահանան՝ դաւաճանելէ։

— Ատ շատ պարզօրէն կարելի է լուծել, պատասխանեց Մոնդօ, պէտք է միայն խնդրոյն մէջ մահ մտցնել։

— Ես եկած եմ ճիշդ ատոր համար, ըսաւ Մարա։

Գլուխնին բարձրացուցին։

— Բարեւ, Մարա, ըսաւ Շապօ, դուն շատ քիչ անգամ ներկայ կ'ըլլաս մեր նիստերուն։

— Բժիշկը ինծի բաղնիք յանձնարարած է, պատասխանեց Մարա։

— Պէտք է զգոյշ ըլլալ բաղնիքներէն, յարեց Շապօ, Սենեկան բաղնիքին մէջ մեռաւ։

Մարա ժպտեցաւ։

— Շապօ, այստեղ Ներոն չկայ։

— Բայց դուն կաս, արտասանեց խռպոտ ձայն մը։

Տանդոնն էր անիկա, որ մօտէն կ'անցնէր եւ կը բարձրանար իր աթոռը։

Մարա գլուխը դարձուց Մոնդոյի եւ Շապոյի դէմքերուն մէջտեղը։

— Լսեցէ՛ք, ես եկած եմ կարեւոր գործի մը համար. պէտք է որ մեր երեքէն մէկը այսօր ծրագիր մը առաջարկէ Քօնվանսիոնի հաստատութեան։

(Շար.)

դպրոցի եւ նոյնիսկ կառավարութեան մօտիկ շրջանակներուն մէջ: Տալառիէի մատնանշած դաւերու, լրտեսութեանց եւ «աւելի գէշ բաներու» ցանցը տարածուած է ամէն տեղ»:

Թերթը այստեղ կը յիշէ Փարիզի ամերիկեան դեսպանին մէկ տեղեկագիրը, որ կ'ըսէր թէ վեց ամսուան ընթացքին, մայիսէն նոյեմբեր Հիթլէր 350 միլիոն ֆրանք բաշխած է ֆրանսական մամուլին: Եւսոյ իր կարգին կը գրէ թէ Յօն Ալէց երկու փայլուն փոխանորդներ ծախած է, որոնց մէկը զօրավարի աստիճան ունի, թէ ուրիշ գերման լրտես մըն ալ կը գտնուի Լիլի մէջ եւ կասկածելի կը ցուցնէ ուրիշ կարգ մը երեւելիներ.—Տարքիէ տը Փէլփուա, Գիւքառ, Կասթոն, Տորիօ (նախկին բոլշեւիկ), Քիափ եւայլն, հարցնելով թէ գերման կոմսուհի մը ուղղակի յարաբերութիւններ ունեցած չէ՞ անոնց հետ:

Ուրիշ հարցումներ

— «Նախարարի մը կինը — նախարար մը որ իր վրայ խօսիլ տուաւ Սթավիցքիի գայթակղութեան առեն—ինքզինքը չէ՞ր դներ գերմանուհի E.B...ի, կոմսուհի, տրամադրութեան տակ, «իմ ամուսինիս գրասենեակը յանձնելու համար ինչ խնդրանք որ կ'ուզէք ուղղել »:

— «Հիթլէրի սա քարոզիչը, որ մասնաւոր օդանաւ մը ունի, պաշտպանեալը չէ՞ օդանաւային բարձրաստիճան սպայի մը որ զայն կ'ազատէ մաքսային կարգ մը այցելութիւններէ »:

*** վերջին լուրերու համաձայն, ձերբակալուած են ուրիշ երեք խմբագիրներ, աջակողմեան մամուլէն,— պարոններ B... C... եւ S...

«Լիւմանիթէ» շարունակելով իր հարցական – մեղադրանքները, հետեւեալ երկու հարցումները տուած էր երէկ.—

1. Ճի՞շդ է որ Գ. Տալառիէի բըթածրարներուն մէջ կը գտնուին երկու չէքեր, որոնց համաձայն լատես Ալեց ծախու առած է երկու անմիջական աշխատակիցները նախկին երեսփոխանի մը որ կը գտնուէր այժմ դադրած թերթի մը գլուխը:

2. Ճի՞շդ է որ երրորդ չէք մը քաշուած է կարեւոր շաբաթաթերթի մը տնօրէնին մասնաւոր քարտուղարին անունով: (Այս առթիւ կը յիշէ հռչակաւոր անունը):

50,000 ճափոնցիներ կը պաշարեն անգլիական դեսպանատունը

«ՔԱՇՈՒԵՑԷՔ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ»

Յուլիս 14ին անօրինակ ցոյց մը կատարուեցաւ Թոքիոյի մէջ, անգլիական դեսպանատան դէմ: Յիսուն հազար ճափոնցիներ պաշարեցին դեսպանատունը, թշնամական կանչեր արձակելով,— «Անկցի՜ Անգլիա», «Վերադարձուցէք Չինաստանի արտաձնաշխարհեայ թաղամասը», «Հեռացէ՛ք Ասիայէն եւն.»:

Ծայր. Արեւելքի պատմութեան մէջ ամենամեծ հակօտար ցոյցն էր այս դէպքը: Նոյն առթիւ գումարուեցան երեք հրապարակային ժողովներ եւ կրակոտ ճառեր խօսուեցան. Հինգ հարիւր ճափոնցի ոստիկաններ կը հսկէին բարեկարգութեան, դալելու համար ամբոխը որ կը սպառնար դեսպանատուն մտնել: Ի վերջոյ հարկ եղաւ հրացան պարպել, բազմութիւնը ցրուելու համար: Քանի մը ցուցարարները փորձեցին ոստիկանական շղթան խորտակել հեծելանիւները գլելով, բայց ետ մղուեցան: Ամէնէն վերջը համաձայնութիւն գոյացաւ որ հինգ հոգինոց պատուիրակութիւն մը ներկայանայ դեսպանատուն, ժողովուրդին պահանջները ներկայացնելու համար: Պատուիրակները ընդունուելով, դեսպանատան քարտուղարին յանձնեցին բանաձեւ մը որ կ'ըսէ.

— «Թոքիոյի երեք միլիոն քաղաքացիները վճռած են տապալել Բրիտանիան, որ մարդկութեան թշնամին է: Բրիտանիա պէտք է վերադարձնէ Չինաստանի օտար թաղամասերը եւ քաշուի Ծայր. Արեւելքէն»:

Հրապարակային ժողովներուն ճառախօսները ծանօթ գործիչներ էին, մէկն ըլլալով քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ, բայց կառավարութիւնը կը մերժէ որ եւ է պատասխանատուութիւն, պարզապէս «ինքնաբեր պոռթկում մը» համարելով զայն: Ցուցարարներուն մեծ մասը կիներ էին, անդամ Հայրենասէր կիներու ընկերակցութեան, կամ 20էն վար երիտասարդներ: Հականգլիական ցոյցեր տեղի ունեցան նաեւ Ցինկթաուի մէջ (Չինաստան), ուր երկու ռումբեր նետուեցան անգլիական հիւպատոսարանին դէմ:

Ցուցարարներուն մէջ կը գտնուէին նաեւ Հնդիկներ, որոնք կը պահանջէին ազատել Հնդկաստանը:

Անգլօ-ճափոնական բանակցութիւնները պիտի սկսէին երէկ: Ճափոնի բանակին վարիչները կը մերժեն մասնակցիլ բանակցութեանց, իրենց անկախութիւնը պահելու եւ ի հարկին համաձայնութիւնը մերժելու համար:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Ա՞ՉՔ ՈՒՆԻ ՎԱՌՆԱՅԻ ՎՐԱՅ

Պոլսոյ մէջ լուրը կը շրջի թէ Պուլկարիոյ վարչապետին Պերլին այցելութեան առթիւ, Պերլինի վարիչ շրջանակները հասկցուցած են թէ Գերմանիա կ'ուզէ ազատ եւ ինքնավար շրջան մը ունենալ Վառնայի նաւահանգստին մէջ: Ռումանիոյ նաւահանգիստներուն մէջ ազատ գօտիներ ստանալէ վերջ, կ'ըսուի թէ Գերմանիա կը ջանայ միեւնոյն առաւելութիւնները ձեռք բերել պուլկարական նաւահանգիստներուն մէջ:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ վտարումը կը շարունակուի Փարիզի եւ Հռոմի մէջ: Յունական կառավարութիւնը վտարեց «Փօփօլօ տի Ռօմա»յի թղթակիցը, խուլական ալ՝ «Փառի – Միտի»ի թղթակիցը, որ 1500 թղթակցութիւն գրած է մինչեւ հիմա:

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Հռոմ հրաւիրեց Զօր. Ֆրանքօն, որ անմիջապէս հաւանութիւն յայտնեց:

ՆԱԽԱԳԱՀ Րուզվէլթ սպառնաց յանձնարարեց խորհրդարանին վերցնել զէնքի արտածման արգելքը, նկատի առնելով աշխարհի վիճակը: Արտաքին նախարարն ալ յայտարարութիւն մը ուղղեց, միեւնոյն բովանդակութեամբ:

ԱՆԳԼԻԱ դրօշի տակ պիտի առնէ 12,000 նաւային պահեստիներ, յառաջիկայ օգոստոսին եւ սեպտեմբերին: Մեծ պատերազմէն ի վեր առաջին անգամ է որ այսպիսի փորձ մը կը կատարուի:

ԼԵՀԱԿԱՆ թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը պատրաստ է բանակցելու Գերմանիոյ հետ, Տանցիկի մասին, պայմանաւ որ միակողմանի կարգադրութիւններ չըլլան եւ խաղաղասիրական ոգին տիրապետէ:

ԱՆԳԼԻԱ-ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ բանակցութիւնները վերսկսան երէկ: Մոսկուա միշտ կը պնդէ պալթեան երկիրներն ալ երաշխաւորութեան տակ առնելու պայմանին վրայ:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ դէպի Պաղեստին ներգաղթը արգիլուեցաւ վեց ամսուան համար, անգլիական կառավարութեան որոշումով (1939 հոկտեմբեր 1էն մինչեւ 1940 մարտ 31): Հրէական գործակալութիւնը ուժգին բողոքագիր մը հրատարակեց այս որոշման դէմ.

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ Յոյներ կը վտարուին Ն. Միութենէն, մասնաւորապէս Երեւանէն, Օտեսայէն եւ Փոթիէն:

ԻԶՄԻՐԻ մօտ, Չէշմէի մէջ անգլիական նաւային կայան մը պիտի հաստատուի, իբրեւ պատասխան Իտալիոյ պատրաստութեանց՝ Տոդեկանեան կղզիներուն մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ անգլիական դեսպան նշանակուեցաւ Պելկրատի դեսպանը, Սըր Րոնըլտ Քէմպըլ, ներկայ դեսպանը հանգստեան կոչուած ըլլալով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մեր սիրելի զաւկին Զարուհի Ուլուսեանի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի յառաջիկայ Կիրակի առաւօտ, 16 Յուլիս, Ս. Լուիի մատրան մէջ: Հոգեհանգստեան արարողութիւնը կը կատարէ Տէր Եղիշէ քհնյ Մխիթարեան:

Այս առթիւ կը հրաւիրենք մեր ազգականները եւ բարեկամները ներկայ գտնուիլ:

Տէր եւ Տիկ. Խ. Ուլուսեան

Մարսէյլ

ՊԻՏԱՐԱԳ

Ի յիշատակ Շավիլի եւ շրջականներու բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վարդավառի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի տեղւոյս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ:

Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյս նուիրատուներէն փարեղաբանեակ Գ. Գարրիէլ Փափազեանի ննջեցելոց հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի:

Երգեցողութիւնք պիտի կատարուին Գ. Բաղդասեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ տեղական կարող ուժերու:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Յուլիս, Կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան պատարագ եւ պաշտօն Գէորգի բազմերախտ առաջնորդ Տրդատ Եպս. Պալեանի մահուան տասնհինգամեակին առթիւ:

Գեօտրիոյ Ս. Կարապետի ուխտագնացութեան օրը, իրենց հոգեւոր առաջնորդին յիշատակը յարգելու համար Փարիզէն եւ արուարձաններէն եկող հայրենակիցները, նոյն օրը պիտի անցնին գիւղին անտառին մօտ Գ. Գրուզարի սրճարանին պարտէզին մէջ առանց որ եւ է աւելորդ ծախքի, հետերնին բերելով իրենց ուտելիքը (ծախք՝ միայն գինեխմութ...):

Այս առթիւ ամէն կարգադրութիւն եղած է օդի մէկ անպատեհութենէն չնեղուելու եւ ուրախ օր մը վայելելու համար:

Շոգեկառք՝ Gare du Nordէն կը մեկնի 8.45, 9.32, 10.10, 10.45.

Կարգադիր Յանձնախումբ Ուխտագնացութեան Կեսարացի հայրենակիցներու

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մարիամ Գույումճեան որ կը բնակէր 23 rue des Pourtour, Meudon, (S. et O.) մեկնած է առանց հասցէ ձգելու: Իր քրոջմէն Տիկին Ազատուհի Տէօքմէճեանէն կարեւոր նամակ մը ունի: Դիմել «Յառաջ»ի վարչութեան:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER AGOPIAN

17, Rue D... Paris

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւաթուղթի 12րդ վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ յուլիս 13ին, Տիէփի մէջ: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0.156.762 թիւը:

Հետեւեալ երեք թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1 միլիոն ֆրանք — 1,485,476, 1,243,490, 479,257:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք.—769,348, 043,644, 784,038, 153,478:

Հետեւեալ տասը թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 200,000 ֆրանք — 160,070, 1,095,020, 322,848, 937,075, 902,429, 1,233,730, 543,059, 1,205,531 606.124, 1,018 777:

16,566 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 ֆրանք:

40784 վերջացող թիւերը շահեցան 50000 ֆրանք:

75437 վերջացող թիւերը շահեցան 50000 ֆրանք:

4996 վերջացող թիւերը շահեցան 20000 ֆրանք:

500 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք.

01 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:

0 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք:

1 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլեւ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
18
ՅՈՒԼԻՍ
MARDI
18 Juillet
1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4094

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

Ո՞Ր ՕՐՈՒԱՆ, Ո՞Ր ԺԱՄՈՒՆ...

Թող ջղագրգիռ ճիչ մը չհամարուի այս խորագիրը:

Արդարեւ, ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն կը սպասենք, մեր եղբայրական աջակցութիւնն ընծայելու համար Ալեքսանտրէթ - Մուսա Տաղի հալածական զաւակներուն, որոնք լեռ ու ձոր ինկած են չարաբաղդներէ ի վեր, լքելով տուն - տեղ, անասուն թէ կարասի:

Սրտաճմլիկ նկարագրութեա՞նց կը սպասենք, թէ աւելի ծանր աղէտի մը,— խմբական սպանութիւններ, ընդհարում, անձնասպանութիւն կամ ողջակէզներ՝ սովի եւ համաճարակներու:

Եւ կամ լուրե՞րն են որ կը պակսին:

Լսեցէք «վերջին ժամը», եթէ տակաւին բաւական չեն այն տեղեկութիւնները որ հրատարակուեցան մինչեւ հիմա.—

1. Թուրք թերթերը չատոնց աւետե՛ր էին, եւ Փարիզի իրաւասու շրջանակներէն ալ հաստատեցինք, թէ ֆրանսական զօրքը, որ ըստ համաձայնութեան կրնար մնալ մինչեւ յուլիս 22, հեռացած է արդէն, յուլիս 15ին (շաբաթ): Արդէն, մէկ շաբաթ առաջ, թրքական զօրախումբեր դիրք բռնած էին Մուսա Տաղի լեռներուն մէջ, պաշարելու համար քաջարի ժողովուրդը:

Ուրեմն, արտագաղթը պիտի կատարուի դժոխային պայմաններու մէջ, նման 1915ի տեղահանութեանց:

2. Փոխադրութեան միջոցներ կը պակսին բացարձակապէս: Նոյն իսկ ինքնաշարժեր տրամադրուին, դժուար թէ կարենան անցնիլ այդ լեռնային ճամբաներէն: Դեռ չենք խօսիր Թուրք գինուորներու եւ աւազակներու մասին, կազմ եւ պատրաստ՝ յարձակելու, խոշտանգելու, աւարի տալու:

3. Թրքական կառավարութիւնը արդէն իսկ հրատարակած է «Էմվալը Մէթրուքէ»ի (լքեալ գոյք) օրէնքը, մինչդեռ Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութեամբ հեռացողները իրաւունք պիտի ունենային փոխադրելու իրենց շարժուն գոյքերը, մնացեալը ծախելով եւ փոխարժէքը Թրքական դրամատուն յանձնելով: Ուրեմն, կատարեալ բռնագրաւում,— բուն բառով՝ թալան, ինչպէս 1915էն ի վեր:

4. Արեւի տեղեկութեանց համաձայն, Սանճաքին մէջ մնացած 900 ընտանիքներուն (13,000 հոգի) բացարձակ մեծամասնութիւնը որոշած է գաղթել: Քիչ - շատ բախտաւորները դուրս ձգելով, 300 ընտանիք (4000 հոգի) զրկուած են թէ ապրուստի եւ թէ փոխադրութեան բոլոր միջոցներէն: «Անհրաժեշտ է դուրսէն չուտափոյթ օգնութիւն հասցնել»:

5. Ֆրանսական Կարմիր Խաչը արդէն իսկ միջոցներ ձեռք առած է, օգնութեան գործը կազմակերպելու համար, եւ Սուրիա պիտի ղրկէ իր ընդհ. տնօրէնը կամ քարտուղարը:

6. Անգարայի համաձայնութեամբ, Քէսապի շրջանը կը մնար Սուրիոյ, իր 7000 հայ բնակչութեամբ: Այժմ կը ստուգուի որ այդ շրջանը փրկուած է ոչ թէ ամբողջութեամբ, այլ մասամբ: Ամէնէն բարեբեր մասերը, արտերն ու անտառները ձգուած են Թուրքիոյ, այնպէս որ մնացեալ մասին ժողովուրդը գլուխը քարին պիտի զարնէ, ապրուստ ճարելու համար:

Դեռ կ'իմանաք աւելի ծանրակշիռ պարագաներ:

Նորէն կը հարցնենք,— ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն...

Ձեր միտքէն անէծք անցնի թէ հառաչանք, ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՓՐԿԵԼ ՄԷԿ ՀԱՏԻԿ ՀԱՅ, մինչդեռ երէկ արիւնաթաթախ Թուրքիոյ մէջ Հայեր կը փնտռէիք, մէկ հոգին մէկ ոսկի հաշուելով...

Ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն կը սպասեն այս փարթամ քաղաքին եւ գաւառի ազգ. իշխանութիւնները, հանրային կազմակերպութիւնները, Հայրենակցական թէ Երիտ. Միութիւնները, Կարմիր եւ Կապոյտ Խաչերը, զոյգ Օֆիսները եւ դեռ ուրիշ ինչ որ ունինք, իբրեւ իրաւասու մարմին:

Կը թուի թէ այս անասելի թմրութիւնը վարակած է նաեւ ուրիշ գաղութներ, քանի որ ոչ մէկ շարժում կը տեսնենք, բաց ի աղէտի վայրէն,— Սուրիա եւ Լիբանան:

Ամերիկայի ռամկավար օրկանն է որ կ'ողբա՛յ, երկար խմբագրականի մը մէջ.

— «Լուռ է Արեւմուտքը, թմրած ենք մենք: Թերթերու ցաւի ճիչէն զատ — եւ այն ալ թերթեր կան որ ձուկի պէս լուռ են — ոչ ոք պիտի զգար թէ նոր ցաւ մը կը նեղէ, կ'անհանգստացնէ, կը փոթորկէ այս ժողովուրդին սիրտը. երբ թէ սովորական պատկեր մ'ըլլար այն նոր գաղթը, որուն սկսած են Ալեքսանտրէթի շրջանի Հայերը, քսան տարուան մէջ շինած տուն, տեղ, գործ ձգելով:

... Ապացո՞յց այս թմրածութեան, այս անորակելի անզգայութեան — ահա ամենափոքր փորձաքարը, ցորենի հանգանակութիւնը, որ զուգադիպելով այս օրերուն, պէտք էր դառնար անօրինակ երեւոյթ մը,— խռովքի մատնուած հոգիներու պոռթկում մը, որ կ'ուզէ մեր ալ «քսան տարուան մէջ» ամենամեծ տագնապը դիմագրաւել անոր բոլոր պարտադրութիւններովը, բոլոր թելադրութիւններովը:

Չկայ այդ երեւոյթը. անոր տեղ կը տիրէ սովորական, ամենօրեայ թոյլ կերպը, ամենօրեայ, տագնապի գիտակցութենէն հուրկ կերպը, որուն կարելի չէ նայիլ առանց ռոսկումի, առանց ամօթի»: (Պայքար, 1 յուլիս):

Ուրեմն այսքան չո՞ւտ ցամքեցան սիրտերը, Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկա, Հայկական Արտասահմանի ամբողջ տարածութեան վրայ...

Այս այն ժողովո՞ւրդն է որ Մուսա Տաղ կ'երգէր, կը ցնծար եւ կը պարծենար, նոյնիսկ անոր չարժանիքը պահանջելով:

Նոյն այս գաղութը չէ՞ր որ 350 - 400,000 Ֆրանք ճարեց միայն «Յառաջ»ի միջոցաւ, Շիրակի, Ֆիլիպէի աղէտեալներուն օգնութեան, Անատոլուի բեկորներու տեղաւորման համար եւ ուրիշ սախպողական պարագաներու մէջ, միշտ պատրաստ՝ լսելու առաջին կոչը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԱԿԱՆ ԶԵԿՈՅՑ ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԵՐ ԲԱՑՈՒԵՑԱՆ ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐԸ 500.000 ՖՐԱՆՔԻ

Կիրակի օր ընդարձակ մանրամասնութիւններ հաղորդած էինք հակա-ֆրանսական քարոզութեանց եւ լրտեսական գործերու առթիւ, որոնք խորապէս յուզած են հանրային կարծիքը:

Այս առթիւ հետեւեալ զեկոյցը հրատարակուեցաւ վարչապետական դրասենեակէն.

— «Օտար քարոզութեանց մասին բացուած դատական քննութեանց հետեւանքով, ինչպէս եւ զինուորական արդարադատութեան հրամանով կատարուած վերջին ձերբակալութիւններէն ետք, անճիշդ, նոյնիսկ քմածին տեղեկութիւններ տարածուեցան զանազան առիթներով: Վարչապետը կը յիշեցնէ թէ՝ ձերբակալութիւնները կապ ունին կարգ մը անձերու հետ որոնք յարաբերութիւն հաստատելով օտար պետութեան մը գործակալներուն հետ, խոստովանած են թէ կարեւոր գումարներ ստացած են: Ասոնք ենթակայ են 1934 յունուար 26ի օրէնքին եւ 1938 յունիս 17ի հրամանագիր — օրէնքին տրամադրութեանց: Համաձայն այդ օրէնքին եւ հրամանագրին, ո՛վ որ այդպիսի արարքներ կը կատարէ, կը համարուի—մինչեւ որ հակառակը ապացուցանէ— անստոյգ ըլլալ այն օրէնքին որ կը զսպէ լրտեսութեան յանցանքները եւ պետութեան ներքին ապահովութիւնը վտանգող յանցապարտ արարքները:

Վարչապետը, որ առանձնած է մաքրագործումի այս անհրաժեշտ գործողութեան պատասխանատուութիւնը, պէտք չունի հաւաստիք տալու երկրին թէ այդ գործը պիտի հետապնդուի առանց նկատի առնելու ո եւ է անձ: Ան վճռած է նաեւ թոյլ չտալ որ այս հետապնդումները, որոնք կը բխին միայն Ֆրանսան պաշտպանելու հոգէն, կարենան չահագործուիլ քաղաքական գետնի վրայ եւ կամ ծառայեն վերահաստատելու բանակէներ, առ նուազն աւելորդ՝ օրուան այս ժամուն: Ֆրանսացիները անշուշտ միաձայնութեամբ կը պարսաւեն այն արարքները որոնց վերջ տալու նախաձեռնութիւնն առանձնած է կառավարութիւնը: Որպէսզի կարելի ըլլայ այս գործը կատարել արդիւնաւորապէս եւ արագ, նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է որ քննութեանց ընթացքին համար մնտաակար անզգուշապահութիւններ կամ քմածին տեղեկութիւններ չխանգարեն զայն: Վարչապետը կը յիշեցնէ թէ քննութեանց վերաբերեալ որ եւ է յայտնութիւն եւ այդ կարգի տեղեկութիւններ կ'իյնան պատժական օրէնքին տրամադրութեանց տակ, որոնք այսուհետեւ պիտի գործադրուին խստօրէն: Ոչ մէկ բան պէտք է պղտորէ կամ խանգարէ Ֆրանսական արդարադատութեան գործը, որ կը կատարուի արթնութեամբ, միայն ի շահ ազգին»:

*** 1934ի օրէնքը կը վերաբերի ազգ. պաշտպանութեան վերաբերեալ տեղեկութեանց, իսկ 1938ի հրամանագիր օրէնքով, ամբաստանեալին կ'իյնայ ապացուցանել իր անմեղութիւնը: Անոնք որ գաղտնի տեղեկութիւններ կը հաղորդեն ազգ. պաշտպանութեան մասին, կը դատապարտուին 1էն 5 տարի բանտարկութեամբ եւ 500էն 1000 ֆրանք տուգանքի: Եթէ լուրերը հաղորդած են լրտեսութեան նպատակով, պատիժը մահ է: Հրամանագրին 5րդ յօդուածը 300էն 1000 ֆրանք տուգանքի եւ 6 ամիսէն մինչեւ երեք տարի բանտարկութեան կը դատապարտէ անոնք որ տեղեկութիւններ դուրս կը հանեն լրտեսութեան յանցանքներու առթիւ կատարուած քննութեանց մասին:

*** Կարգ մը թերթեր եւ անթելի կայան մը կասկածելի ցոյց տուած ըլլալով «Ժը Սուի Փարթու» շաբաթաթերթը, եւ անոր խմբագրապետին եւ գլխաւոր աշխատակցին ձերբակալութիւնը ծանուցած ըլլալով, շաբաթաթերթը դատ բացաւ եւ 500,000 ֆրանք հատուցում կը պահանջէ: Այս առթիւ կը ձաղկէ «Սովետներու կուսակցութեան եւ անոր դաշնակիցներուն աղտոտ մեթոտը» եւ վճռապէս կը հերքէ եղած մեղադրանքները:

Գ. Տարքիէ տը Փէլփուա, անդամ Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին, նոյնպէս դատ բացաւ «Իւմանիթէ», «Օրոր», «Փօփիւլէր», «Լ'Էօվր», «Էփօք» եւ «Ցուռ տը Վիվր» թերթերուն «զարշելի եւ սպուռ զրպարտութեանց դէմ», 100.000 ֆրանք հատուցում պահանջելով: Աւելի զատ առանձին դատ բացաւ «Իւմանիթէ»ի դէմ, 500,000 ֆրանք հատուցում պահանջելով:

*** Վարչապետական զեկոյցին հրատարակութենէն վերջ, թերթերը աւելի վերապահ կ'երեւան եւ նոր տեղեկութիւններ չեն հրատարակեր: Միայն ձախակողմեան թերթերը կը շարունակեն անուղղակի մեղադրանքներ ուղղել եւ պահանջել որ կառավարութիւնը ամենայն խստութեամբ հետապնդէ յանցաւորները, ո՛վ որ ալ ըլլան: «Իւմանիթէ» ամէն օր կը կրկնէ իր ծանօթ հաչոյները, բացայայտութիւն պահանջելով նոյնիսկ արտաքին նախարարէն:

*** Հիթլէրական գործունէութեան մասին քննութիւններ բացուած են նաեւ Անգլիոյ եւ Պելճիոյ մէջ, ուր բազմաթիւ կասկածելի անձեր կը հետապնդուին: Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսայի ապահովութեան տեսչութենէն պաշտօնեաներ գացած են Լոնտոն, դիւրացնելու համար քննութիւնները:

*** Թան ալ իր կարգին զեկոյց մը հրատարակելով, կ'ըսէ թէ ոչ ոք լուր ունէր իր ներքին տեղեկութեանց բաժնին տնօրէնին ձերբակալութենէն եւ թէ խմբագրութիւնը երբեք պատասխանատու չէ անոր անհատական գործունէութեան համար:

ՊՈԼԻՍ հասաւ Ֆրանսական զինուորական պատուիրակութիւն մը, նախագահութեամբ Զօր. Հէօնցիկէրի (նախկին հրամանատար Սուրիոյ) եւ անմիջապէս Անգարա գնաց, խորհրդակցելու համար Թուրքիոյ սպայակոյտին հետ: Պատուիրակութիւնը կը բաղկանայ Ֆրանսայի ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային սպայակոյտներու անդամներէն եւ պիտի այցելէ Տարտանէլի ամրութիւնները:

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ զինուորութեան օրէնքին համաձայն արձանագրուած անգլիացի առաջին զինուորները, 35,000 հոգի, զօրանոց մտան, առանց բոլոր անհրաժեշտ պիտոյքները: Կը յուսացուի մինչեւ մէկ միլիոնի բարձրացնել նորագիր զինուորներուն թիւը:

ՉԷՇՄԷ (ԻԶՄԻՐ) ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՅ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՍԻՆԿԱՓՈՒՐԸ

ԻԲՐԵՒ ՆԱՒԱՅԻՆ ԵՒ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԿԱՅԱՆ, ՀԱԿԱԶԴԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐՈՒ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԱՄՐՈՒԹԵԱՆՑ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Անգլիացիները որոշած են նաւային եւ օդանաւային հզօր կայանի մը վերածել Չէշմէն (Իզմիր), որու մասին յաճախ գրած է մեր թուրքերէն բաժնի աշխատակիցը:

«Էքսէլսիոր» կիրակի օր մասնագիտական տեղեկութիւններ հրատարակած էր այս մասին: Ահաւասիկ անոնց ամփոփումը.—

— Իտալիոյ առաջնորդը վերակենդանացուց Օգոստոսի եւ Տրայանոսի հռոմէական կայսրութիւնը: Արդէն տասնըհինգ տարիէ ի վեր Իտալիա տեղաւորուած է Երկոտասան կղզիներուն մէջ: Իր ձեռքն են Պատմոս, Լերոս, Քալիմնոս, Քոս, Տիլոս եւ Հռոդոս,— այս մեծ ու փոքր կղզիները, որոնք անընդհատ շղթայ մը կը կազմեն Փոքր Ասիոյ երկայնքը, ինչպէս եւ Կարպաթոս ու Քասոս, որ նեղուց մը կը կազմեն ասիական ցամաքին եւ Կրետէի միջեւ: Այս հողերը, օրբան մեր քաղաքակրթութեան, իրարու ետեւէ վերածուեցան ամրոցներու եւ յարձակողական խարիսխներու, նաւային թէ օդանաւային: Եւ, դեռ քանի մը ամիս առաջ, Ալպանիան ալ գրաւուեցաւ, առանց հրացան պարպուելու...

Այդ օրէն ի վեր Յոյները եւ Թուրքերը իրենք զիրենք վտանգուած կը զգան: Ալպանիոյ նուաճումը նախապատրաստութիւն մը չէ՞ր կցելու նաեւ Քորֆուն, որուն վրայ աչք ունի Հռոմ, եւ իջնելու Պելոպոնէս:

Իտալիոյ ռազմաշունչ պատրաստութիւնները Երկոտասան կղզիներուն մէջ նպատակ չունէ՞ին գրաւելու Քիոս եւ Միտիլլի կղզիները եւ արշաւելու Փոքր Ասիա:

Մտահոգ՝ Յունաստան եւ Թուրքիա իրենց աչքերն ուղղեցին դէպ ի արեւմտեան ազգերը եւ անոնց աջակցութիւնը խնդրեցին: Ֆրանսա եւ Անգլիա պատասխանեցին այս անձկալից կոչին: Յունաստան այսօր երաշխաւորուած է յարձակման ամէն փորձի դէմ: Ֆրանքօ-անգլօ-թուրք դաշինք մըն ալ ստորագրուեցաւ վերջերս: Ապահովութիւնը կը վերածնի արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Բայց պէտք է ընդլայնել եւ ամրացնել զայն:

Ասոր համար է որ Թուրքիա եւ Անգլիա համաձայնած են, աւելի քան արդիական միջնաբերդի մը վերածելու համար Չէշմէն, թրքական փոքր քաղաքը որ կը գտնուի դէպի Քիոս երկարող թերակղզիին ծայրը: Վաղը անծանօթ Չէշմէն պիտի դառնայ արեւելեան Միջերկրականի Սինկափուրը...

Չէշմէ հին Յոյներու նախկին Կիւսթն է: Ան ժլնորութեան եւ առեւտուրի փոքր նաւահանգիստ մըն է, մօտ 8000 բնակիչներով, նեղ եւ խորտուբորտ փողոցներով, գրեթէ ամբողջովին լքուած: Երբեմն ան կեդրոնն էր Ճենովայի նաւորդներուն, եւ եթէ իր անունը ձգած է պատմութեան մէջ, պատճառը այն է որ իր ծովացոծը ապարէզ դարձաւ նաւամարտի մը, 1770ին: Այս նաւամարտին մէջ Ռուսիոյ Կատարինէ Բ. կայսրուհին ոչնչացուց Թուրքիոյ Սուլթանին՝ Մուսթաֆա Գ.ի տորմիղը: Չէշմէի պարտութեան հետեւանքով էր որ Օսմ. կայսրութիւնը կորսնցուց Վրաստանը եւ Ղրիմը եւ Ալպանիան մղեց ապստամբելու Պոլսոյ դէմ:

Եւ սակայն Չէշմէի ունի ռազմագիտական արժէք մը ունի: Ան հաստատուած է Գարա Պուռնի լեռնային երկար թերակղզիին հարաւային ծայրը, թերակղզի մը որ մինչեւ 80 քիլոմեթր կը յառաջանայ դէպի Միջերկրական եւ կ'իշխէ թէ Զանտըրլըքի եւ թէ Իզմիրի ծոցերուն վրայ:

Իր լեռնապատ ծոցին խորը, փարթամ Իզմիրը, որ առեղծուած հաստատուած է Եփեսոսի ամազոններէն մէկուն կողմէ, սպիտակ տուներով քաղաքը որ կը բարձրանայ Պակոս լերան անկրդի լանջերուն վրայ եւ որ ծովը կը քերէ մինչեւ երեք քիլոմեթր, գլխաւոր կեդրոնն է արեւելքի վաճառականութեան: Աշխարհի բոլոր առեւտրական տորմիղները այստեղ կուգան թուզ, չամիչ, չոր պտուղներ, բամպակ, բուրդ եւ մետաքս, խոզակ, խէժ, Անգարայի մազ (թիֆթիք), գորգ, կաշի եւ անասուն բեռցնելու: Այնտեղ կը բնակին իբր 20 հազար Եւրոպացիներ, որոնց 6000ը Ֆրանսացի: Վաճառականութիւնը Ֆրանսացիներու, Անգլիացիներու, Իտալացիներու ձեռքն է: Ասոնք առանձին գաղութ մը կը կազմեն եւ իրենց լեզուն Ֆրանսերէն է:

Ժամանակին Իզմիրը (Զմիւռնիա) կը պատկանէր Հռոմայեցիներուն որոնք Քրիստոսէ վերջ առաջին դարուն կործանեցին զայն, որովհետեւ ապաստան տուած էր հեսարի սպանիչներուն: Ճենովացիներն ալ տիրեցին անոր, ինչպէս կը վկայէ Պակոս լերան վրայ հաստատուած բերդը: Ասո՞ր համար է որ Իտալիա այսօր կ'երազէ գրաւել զայն, ինչպէս կ'ըսեն Թուրքերը:

ՄԱԺՈՆՈՅԻ ԳԻԾ ԻԶՄԻՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՏԱԼԻԱ

Ամէնը այս չէ: Չէշմէն, ասիական ցամաքին յառաջապահ դիրքը Եգէական ծովուն մէջ, կ'իշխէ նաեւ Քիոս կղզիին վրայ որուն համար Թուրքերը, Արաբները եւ Եւրոպացիները միշտ կատաղօրէն կռուած են դարերու ընթացքին: Ծածկուած՝ գեղեցիկ պտղատուներով, անոր հողը կը պարունակէ քարածուխ, անթիմոն եւ ուրիշ բազմաթիւ եւ բազմազան հանքային հարստութիւններ: Կիտրոնի, նարինջի, նուռի եւ նուշի հայրենիքն է Քիոս, ինչպէս եւ մաստիքա կոչուած խէժին որով Արեւելքցիները իրենց ամէնէն ծանօթ ախորժաբերը կը շինեն (օղի): Ճենովացի նաւորդները գրաւած էին զայն եւ Քիոս քաղաքը, հայրենիքը Հոմերոսի, ամէն տեղ կը կրէ անոնց հին տիրապետութեան հետքերը:

Այսպէս, Չէշմէն իր գրաւած դիրքով այն է Եգէականի մէջ ինչ որ Ճիպրալթարը Միջերկրականի եւ Սինկափուրը Հնդկական ովկիանոսին մէջ: Վերածուելով նաւային եւ օդանաւային կայանի, ան պիտի կրնայ վաղը բացարձակապէս տիրապետել Եգէականի, ինչպէս եւ ամբողջ արեւելեան Միջերկրականի: Ահա այս խարիսխն է որ Անգլիա եւ Թուրքիա համախորհուրդ որոշած են ընդարձակել անյապաղ: Ամրութեանց առաջին աշխատանքները սկսած էին երկու տարի առաջ: Նիոնի խորհրդաժողովէն վերջը, 1937ին, Թրքական կառավարութիւնը պատռեց որ Մեծն Բրիտանիոյ ժապաւէները

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԻ ԹԱԼԱՆԸ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԵՂԱՒ ԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑԻ ԱՐՏՕՆԱԳԻՐԸ

Գոլոսահայութիւնը կորսնցուց Սանասարեան խանը, կէս միլիոն արժող հսկայ շէնք մը, բայց չազատեցաւ փորձանքէն։ Շէնքին եւ գիզուած վարձքին տիրանալէ յետոյ, կուսակալութիւնը հիմակ ալ 388,000 ոսկի կը պահանջէ Պատրիարքէն, իբրեւ Սանասարեանի միւթէվէլլի։

Ահա խնդիրը որ գլխաւորաբար կը զբաղեցնէ Պատրիարքարանը։ Որովհետեւ, կարելի եղած շըլլալով վճարել այդ հսկայական գումարը, կուսակալութիւնը դատ բացած է եւ անկասկած պիտի շահի, դատախազը՝ իրենք, դատաւորը՝ իրենք։ Ինչո՞ւ չյահին եւ չգրաւեն, ինչպէս գրաւեցին Սանասարեան խանը եւ Բանկալթիի գերեզմանատունը։

Կ'արժէ, ուրեմն, ամփոփ գիծերով ներկայացնել դատավարութեան փուլերը։ Մանաւանդ որ Գ. Յովհաննէս Շահնազար գրքոյկ մը հրատարակած է՝ հանրային ուշադրութիւնը հրաւիրելու այս անլուր թալանին վրայ, որուն առջեւ ատեանի մէջ կը մնայ գլխաւոր փոխեցու պայթակցութիւնը,

տուաւ, պատճառաբանելով թէ կտակ մը չի կրնար լինալ գոյք ըլլալ, քանի կը գործադրուի նպատակը։

Վճռաբեկը կրկին բեկեց, այս անգամ տարբեր պատրկութեամբ։ Հարկ էր քննել թէ ներկայիս կա՞յ Սանասարեան անունով վարժարան մը։ Միւս կողմէ եթէ չկայ նման վարժարան մը յատկացումներ կ'ըլլա՞ն ազգաս տղոց կրթութեան գործին ինչպէս կը տրամադրէ կտակը։

Երկու պայմաններն լրացուած էին։ Կառավարական արտօնագրով՝ կեդրոնական վարժարանը դարձած էր Կեդրոնական – Սանասարեան, իսկ Խնամատարութիւնը տարեկան կարեւոր գումար մը կը տրամադրէ՝ հայ որբերու կրթութեան համար։

Ուրեմն, Թրքական օրէնքով իսկ Հայոց իրաւունքը անժխտելի էր։ Բայց ճիշդ հոս սկսաւ ալլաթուրքա գործելակերպը։ Տեսնելով որ Խնամակալութիւնը արտօնագիր ունի Սանասարեան վարժարան անունով, կուսակալութիւնը իրար անցաւ։ Մէկ կողմէ Անգարա գրելով քննութիւն

...

Միւս կողմէ, Սանասարեանի խնամակալութիւնը ունէր ուրիշ չախչախիչ երկու փաստեր ալ։ Տարիներէ ի վեր տարեկան 6000 ոսկի վճարած էր Կողմնակալին, որոնցմէ կրթութեանըն ալ տարեկան որոշ գումարներ յատկացուած։

Փաստաբանները բռին թէ ի վիճակի են փաստելու երկու պարագաներն ալ եւ պահանջեցին քննել Կեդրոնականին Խնամատարութեան պաշտօնական տոմարները։ Բայց դատարանը մերժեց, այն չնաչխարհիկ պատրկութեամբ թէ տոմարները թուրքերէն չեն եւ ետեւաբար արժէք չունին։

Եւ վճիռը եղաւ այնպէս, ինչպէս կ'ուզէր կուսակալութիւնը, այսինքն Անգարան։ Ի զուր Խնամակալութիւնը սպառեց օրինական բոլոր միջոցները։ Վճռաբեկի ընդհանուր ժողովը վաւերացուց վճիռը, որ այս ձեւով դարձաւ վերջնական ու անվերաքննելի։

Աւելորդ է, անշուշտ, շեշտել գործուած անիրաւութիւնը։ Պոլսոյ ամենէն բանուկ շուկային մէջ գտնուող հսկայ շէնք մը չէին կրնար թողուլ Հայերուն, եւ խլեցին։ Մանաւանդ

...

դատ կը բանայ, փոխանորդութիւնը յանձնելով յայտնի իրաւագէտներ Նէճաթիի եւ Միսաք Նարլեանի։ Միւս կողմէ կը յաջողի ձեռք բերել դատական որոշում մը, որով վարձքը կը յանձնուի ոչ թէ կուսակալութեան, այլ դատարանին կողմէ կարգուած աւանդապահի մը, անշուշտ որոշ վճարումի մը փոխարէն։

Դատավարութիւնը տեւեց մօտ տասը տարի, փոփոխակի յաջողութիւններով։

Նախ Պոլսոյ իրաւական ատեանը մերժեց Նարոյեան Սրբազանի պատրիարքական հանգամանքը եւ հետեւաբար Սանասարեան կտակին անունով դատ բանալու իրաւասութիւնը։

Վճռաբեկ ատեանը բեկեց այս որոշումը, դիտել տալով թէ Նարոյեան Սրբազան Պատրիարք ընտրուած է օրինաւոր պայմաններով եւ պաշտօնապէս անդիկողրուած կուսակալութեան։

Ասոր վրայ, երկրորդ դատավարութենէ մը յետոյ, իրաւական ատեանը ի նպաստ Պատրիարքարանի որոշում

...

«ՄՈՒԼԹԱՆ»-Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

(Ե. եւ վերջին մաս)

Անապատական բանաստեղծին լուծումը պիտի ըլլար, անտարակոյս խըտացած տարազը նոյնքան ընկերութեան որքան անհատիներջանկութիւնը ապահովող՝ եթէ կարելի ըլլար բոլոր անհատներուն «հոգիին սրբարաններուն» մէջ մէկ մէկ աստուած նստեցնել։ Այդ նոյնն է ըսել թէ կարելի է բոլոր «քոթօթները» գամբռերու վերածել, անդ նոյնն է ըսել՝ թէ կրնայ ա՛լ գալ գոյութիւն չունենալ անատաներուն մէջ, այդ նոյնն է ըսել թէ կարելի է միանգամընդմիշտ ջախջախել Ահուրամազդայի դաժան դէմքը, փուրի վերածել, փշել չորս հովերուն ու աշխարհի երեսէն միանգամընդմիշտ վերցնել Չարն ու իր իշխանութիւնը...

Աւա՜ղ, ճիշդ այդ է որ անհնարին է։ Այդ պատճառով ալ դեռ պիտի գան եւ պիտի գան քերթողները ։ապրյաքնելու, անպարտելի յամառութեամբ, նիւթի ու ոգիի կալուածներուն մէջ բազմանիստ սփինքսները ։ Նոյնքան երջանկութեան պաղանիքին որքան գերմարդուն պատկերին տիրացմանը համար, մտածողն ու քերթողը, ան

...

թէ՛ գերմարդու իր մտատիպարը մշակելու համար, եւ թէ լունելու համար զինքը խռովող մարդկային ճակատագրի հանելուկը։

Անշո՛ւշտ, Եղլադայի քաղաքակրթութիւնը լուսաւորող յաւերժօրէն փայլուն աստղը՝ Պերիկլէս՝ կրնայ օրինակ ծառայել այդ մտատիպարին. Օրէնսդիր, օրէնսգէտ, յաղթական, անպարտելի, իմաստասէր, գործող – իր գործին իբրեւ դաշտ ունենալով երկնամասերն ու ժողովուրդները – մտածող – իր մտածումը առօրեային եւ յաւերժականին անդունդները պեղելով ու այդ խորքերէն սաւառնելով իմացական գագաթներէն ամէնէն բարձրերուն վրայ –, անպարտելի կամք՝ զինուորագրուած միանգամայն իրականին, կարելիին ու արդարին՝ անհաւասարելի ներդաշնակութեամբ... Եւ դեռ այնքա՜ն բաներ... ինչե՛ր կարելի չէ սպասել մարդկային այս վիթխարի լեռնէն։ Ինչպէ՛ս բանաստեղծը չհրապուրուէր անոր դիմելու, անկէ հայցելու իր մօտի երբեք չհանդարտող անձկութիւններուն, փոթորկումներուն լուծումը։

...

մով, իր 5րդ Սիմֆոնիայի վերաբերմամբ «ճակատագրին դուռը կը ծեծեն...»։ Գիտեմ որ Գ. Յամակ, Մ. Մինասեան, Զ. Եսայեան նմանապէս ծանօթ էին այդ արտադրութեան որ խուզարկութեան օրը Թուրք ոստիկանութիւնը բազմաթիւ ուրիշ ձեռագիրներու հետ առաւ տարաւ (*)։

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(*) Անոնց մէջ կը գտնուէին ձաւ բազմաթիւ ուրիշ ձեռագիրներ ու նամակներ գրուած երէք տարուան ընթացքին, երկու օրը անգամ մը, ուղղուած իր զաւկին որ Սանասարեան վարժարանը գիշերօթիկ էր։ Այս յիշատակութիւնը հոս տեղ չէր գտներ եթէ այդ թղթակցութիւնը ոեւէ ընտանեկան յիշատակի մը նշանակութիւնը ունենար միայն, բայց այդ նամակները թանկագին կորուստ մը կը կազմեն մանաւանդ մեր գրականութեան համար։ Նամակագրութեան սեռը, որ այնքան հարազատ դաշտերէն մին կը կազմէր Զարդարեանի զգայական փթթումին, տառապանքի հասնող գորովագին, կարօտալից շունչը որ կուգար պատանիի մը գիտակցութիւնը արթնցնելու եւ կազմաւորելու, որ

...

Սիփան-Կոմիտաս արշաւախումբը

1938 – 1939ի շրջան

...

նկատել Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի սարքածը 9 յուլիս կիրակի օր, Գուլոնյլի անտառին զեղեցիկ արահներէն մէկուն մէջ, որ ամբողջութեամբ լեցուն էր ընտրուած բազմութեամբ մը։ Երախտապարտութեան հետ ներկայ էին նաեւ մատուցականներ եւ արուեստագէտներ։ Խանդավառութիւնը հասած էր իր ամէնէն տաք միջոցին, երբ ժամը 9էն վերջ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը։

Մենևրգներ կատարեցին անդամներէն Գ. Շարան Խիստավէրեան, զգայուն թէնօր մը, որ Conservatoire Musicalին մրցանակ ստացած էր այս տարի։ Կարգը եկաւ յետոյ Տիկին Սաթփանեանի, զօրեղ սօփրանօ մը որ դըտաւ ջերմ ընդունելութիւն ներկաներրուն կողմէ։ Սպանիական պարեր Օր. Անէլլիթա Ռոմանոյի կողմէ, եւ վերջապէս երգչախումբը խնդացուց հայ երգը, Գուլոնեի անտառին մէջ։ Օդը պահ մը ամպամած էր ու կ'անձրեւէր ու երգչախումբն ալ կ'երգէր «Անձրեւ նկատը», տեսակ մը հեգնանք բնու

...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (143)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Ընդհակառակը, տարիներ են մնում, խօսեց Մարզպետունին խոր

...

բաս եղբօրն ու Մարզպետունի իշխանին, որոնց անձնուիրութիւնը գնահատում էր բաւ արժանւոյն, նա ախատեց զաւել իրան եւ երեւալ ամէնքին ուրախ եւ զուարթերես։

Բայց այդ, նա որոշեց, մինչեւ ան

...

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԱՏՂԱԾ ԵՆ ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

«Եկէ՛ք եւ ձեր հասակին չափը առէ՛ք»

Անգլօթուրք եւ ֆրանսաթուրք համաձայնութեան յայտարարութենէն եւ Սանճաքի յանձնումէն ի վեր, իտալական թերթերը բուռն յարձակումներ կը կատարեն Թուրքիոյ դէմ: Թուրքերն ալ իրենց կարգին կը պատասխանեն, աւելի բուռն լեզու մը գործածելով: Ահա քաղուած կտոր մը վերջին հրատարակութիւններէն —

«Սօն Փօսթա» (2 Յուլիս) առաջին էջին վրայ եւ շրջանակի մէջ հրատարակած է իր տէրերէն Սէլիմ Րագըպ Էմէչի հետեւեալ յօդուածը.—

«Քանի մը օր առաջ անդրադարձած էինք այն կարգ մը անպատշաճ խօսքերուն, զոր մեր երկրի մասին ըսած էր «Թէլէկրաֆօ», Իտալիոյ արտաքին նախարար կոմս Չիանոյի ընտանիքին օրկանը: Ստիպուած եմ քանի մը տող ալ յաւելցնել այն բարբանջանքներուն, զոր Հաթայի կցման մասին ըրած է իտալական ուրիշ թերթ մը՝ «Մեսաճէրօ»:

Հարկ է մասնաւորաբար շեշտել թէ ատենէ մը ի վեր իտալական մամուլին կողմէ մեր երկրին դէմ եղած զանազան հրատարակութիւնները՝ ամբողջովին օդային փոխադարձութիւն մը գտան մեր մամուլէն, եւ երբեք աչքէ չհեռացուցինք թշնամութեան սահմանին եւ փափկանկատութեան միջեւ գտնուող տարբերութիւնը: Բայց վերջերս տեղի ունեցան գիտակցութեան եւ արժանապատուութեան բոլոր սահմանները անցնող այնպիսի հրատարակութիւններ, որոնց հանդէպ չլռելու համար այնքան խնամով մեր պահած փափկանկատութենէն՝ կը ստիպուինք իրապէս բռնադատել մեր անձը: Այնքան յանդուգն ու լիրբ են այդ հրատարակութիւնները: Այսօր անոր նոր մէկ օրինակը ցուցնելով պիտի հաստատեմ թէ մինչեւ ո՞ւր կարելի է հասցնել քաղաքական ստահակութիւնը:

Ըստ «Մեսաճէրօ»յի, Հաթայի համաձայնութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Ֆրանսայի դաւաճանութիւնը իր յանձնառութեանց դէմ: Առանց նկատի առնելու 1921ին Ֆրանքլէն Պույոնի հետ Անգարայի մէջ կնքուած դաշնագիրը, այդ թերթը երկու տեսակէտով իրաւասու կը գտնէ զինքը միջամտելու Հաթայի համաձայնութեան: Առաջին՝ դեսպանախորհուրդը թրքական հողերուն վրայ իրաւունքներ ճանչցած է Իտալիոյ համար: Երկրորդ՝ Իտալիա մէկն է այն պետութիւններէն որոնք մասնակցած համաձայնականներու Գերագոյն Խորհուրդին: Այս պատճառաւ, առանց Իտալիոյ հաւանութիւնը առնելու, Սուրիոյ մէկ մասը լքելով՝ Ֆրանսա բացէ ի բաց ոտնակոխ ըրած է իր միջազգային յանձնառութիւնները:

Այս ուղղութեամբ կարգ մը ափեղցփեղ խօսքեր ընելէ վերջ, մեծխօսիկութիւններու կարգին կ'ընէ նաեւ սա սպառնալիքը.

«Եթէ Թուրքերը եւ Ֆրանսացիները կը կարծեն թէ հանգիստ գործ մը ըրին, կը խաբուին, եւ պիտի չուշանան հասկնալու առիթ»:

Ըսի, չէ՞, յանդգնութեան եւ լրբութեան այս աստիճանը հազուագիւտ է քաղաքական գետնի վրայ: Այս առթիւ ըսելիքս սա է «Մեսաճէրօ»յի եւ նմաններուն.

— Եթէ Հալէպը հոն է, կանգունը հոն է: Եկո՛ւր եւ առ հասակիդ չափը ...:

Ճիշդ է, մեզի համար հաճելի չէ այս ձեւով խօսիլ, բայց դժբախտաբար տարբեր պատասխան մը չունինք մարդոց համար, որոնք քաղաքական կալուածին մէջ ալ հաճոյք կ'առնեն առկօճն»:

*** Ճէմալէտտին Սարաճօղլու դիտել կուտայ «Ենի Սապահ»ի մէջ (3 յուլիս).—

«Երբ գոյանալու մօտեցաւ Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը, սաստկացաւ եւ զառանցանքի ձեւն առաւ ջղային տագնապը որուն մատնուած էին իտալական թերթերը՝ անգլօ-թուրք համաձայնութեան կնքումին հետեւանքով: Այլեւս մէկ կողմ դրին մեծխօսիկութիւնը եւ սկսան հայհոյանքի տեղատարափներու:

Իսկ երբ իրականացաւ Հաթայի վերադարձը, զառանցանքը տեղը տուաւ կատարեալ յիմարութեան: Վերջերս, իտալական թերթերը հայհոյանքի փոխարէն սպառնալիքներ ուղղեցին:

Այս ջղային զգլխումները, զառանցանքը եւ յիմարութիւնները որոնք աստիճան առ աստիճան բարձրացան եւ գիժանոցէն աւելի հիւանդանոցի պէտք կը զգան, կարելի է վերագրել այն իրողութեան որ իտալական խեղճ մամուլը չկրցաւ ո եւ է ձեւով մարսել Եթովպիոյ եւ Ալպանիոյ գրաւումները եւ փորի ցաւի ենթարկուեցաւ: Կը հասկցուի թէ իտալացի մեր անճար պաշտօնակիցները ենթարկուած են լրջօրէն նեղացուցիչ եւ շատ վարակիչ հիւանդութեան մը:

Գիտնալով հանդերձ թէ շատ դժուար է խօսք հասկցնել խենթին, դարձեալ, յանուն մարդկութեան, պիտի չզլանանք յանձնարարել իրենց որ պարտող տեղը չլլցնեն:

Հայհոյարար «Թէլէկրաֆօ», սպառնացող «Մեսաճէրօ», ի զուր շունչ կը սպառէք, պարապ տեղը կը նեղուիք, որովհետեւ փորձով գիտէք թէ Թուրքը տեղ չի տար չոր սպառնալիքին առջեւ»:

*** Թուրքերէն «Թան» (1 յուլիս) այս վերնագրին տակ կը գրէ ի մէջ այլոց.

— «Իտալական եւ գերմանական թերթերը եւ անթելի կայանները կը շարունակեն իրենց քարոզութիւնները, իրարու դէմ լարելու համար Թուրքերը եւ Արաբները: Կարծես Արաբները ուրիշ գործեր կամ զատեր չունենային, զանոնք կը հրաւիրեն արիւն թափելու Սանճաքի «փրկութեան»: Պերլինի անթելը կ'ըսէ թէ Արաբները պէտք չէ խնայեն իրենց արեան վերջին կաթիլը անգամ, Սանճաքը փրկելու համար: Որպէս թէ այսպէս կը խորհի ու կ'ուզէ Պերլինի արաբական միութիւնը, որպէս թէ արաբական ամբողջ աշխարհը այս միտքը կը սնուցանէ.

Ազգ մը ուրիշ ազգի մը դէմ կռուելու եւ արիւն թափելու հրաւիրել՝ բոլորովին նոր լրբութիւն մըն է որ միայն Առանցքի քարոզչութեան մէջ կրնայ տեղ գտնել:

Պերլինի անթելը ինչո՞ւ մեզի դէմ արիւնահեղութեան կը հրաւիրէ Արաբները: Արաբական հո՞ղ մը գրաւեցինք, կամ անոր ազգի՞ն վրայ յարձակեցանք: Ոչ. մեր ըրածը ուրիշ բան մը չէ, եթէ ոչ վերատացումը լքեալի մը որուն թրք. հանգամանքը մազաչափ կասկած չի վերցներ:

Ասիկա ո եւ է կապ չունի իտալական կամ գերմանական շահերուն հետ. արաբական աշխարհն ալ այս պատճառաւ ո եւ է անհանգստութիւն չի ցուցներ, ընդհակառակն վերջին համաձայնութիւնները անհրաժեշտ կը գտնէ բուն իսկ իր հանգիստին եւ ապահովութեան համար:

Այն ատեն, Գերմանները եւ Իտալացիները ինչո՞ւ կը գրգռեն Արաբները, ի՞նչ կ'ուզեն: Նպատակն է Թուրքերն ու Արաբները իրարու դէմ հանելով խառնակութիւններ առաջ բերել եւ պղտոր ջուրին մէջ ձուկ որսալ: Բայց այս դիւային ցանկութիւնները միայն ձախողանքի դատապարտուած են»:

*** «Թան»ի նոյն թիւին մէջ, Տիկին Սապիհա Զէքէրիա իր կարգին կ'անդրադառնայ Առանցքի «քարոզութեան պատերազմ»ին.

— «Ճիշդը խօսելով, գերմանական քարոզութեան պատերազմը առ այժմ ստուերի մէջ կը թողու անգլօ-ֆրանսական եւ խաղաղասիրական ճակատի քարոզութեան ամբողջ պատերազմը: Այս քարոզութեան շնորհիւ, Գերմանիա բազմաթիւ կուսակիցներ շահած է իր ամէնէն անարգար դատերուն: Այս շահուած ուժերուն օգտակարութիւնը պիտի տեսնէ այն ատեն, երբ սկսի պատերազմը: Անոնք, նման այն փոքրամասնութեանց որոնք մեծ պատերազմին թրքական սահմանին վրայ ուտելիք կը տանէին անգլիական ընդծովեայներուն, պաշար պիտի փոխադրեն իրենց գաղափարակիցներուն եւ լրտեսութիւն պիտի ընեն: Այսօր ամէն երկրի մէջ կազմուած ֆաշական կուսակցութիւնները վաղը պիտի կատարեն իրենց ազատարարներուն սպասող փոքրամասնութեան դերը:

Այն ատեն, ինչո՞ւ միայն Պարին կը խօսի, ինչո՞ւ կը բարբառի միւս արաբ սփիւռքը, որ շարունակ արիւն կը փսխէ Թուրքերու դէմ, եւ Անգարան չի խօսիր: Կարելի՞ է կարեւորութիւն չտալ պատերազմին: Մենք ալ պատերազմ բանանք ... Բայց ոչ զինուորական, յարձակողական, այլ բանաւոր պատերազմ ...»:

Թեան անախորժ անակնկալին դէմ, որ սակայն երբեք չէր ազդած հանդէսին յաջողութեան վրայ:

*** 1938—1939ի շրջանը Սիփան-Կոմիտասի համար եղաւ բացառապէս բեղուն շրջան մը, գործունէութեան տեսակէտէն:

Երգչախումբը ունեցաւ երեք տեսակ գործունէութիւն: Գեղարուեստական, ազգային եւ ընկերային:

1. Առաջին մարզին մէջ յիշենք, եւ միշտ պիտի յիշուի «Անուշ»ի ներկայացումը, իր աննախընթաց յաջողութեամբ, իսկ վերջին անգամ ղեկավարին կողմէ տրուած նուագահանդէսին մասնակցութիւնը Պավոյի սրահին մէջ, ուր երգչախումբին երգած պատարագը նշանակելի յաջողութիւն մըն էր: Այդ օրը հաճոյքով նկատեցինք որ երգչախումբին կարգ մը անդամները որոնք ստիպողական պատճառներով միջոց մը հեռացած էին խումբէն, այժմ վերստին կը մասնակցին, եւ 17 յունիսի նուագահանդէսին երգչախումբին կազմը, իր համազգեստներով եւ կարգապահութեամբ ի յայտ կը բերէր առողջ կազմակերպութեան մը ոգին:

2. Ազգային գործունէութեան տեսակէտով անցնող եղանակին երգչախումբը իր մասնակցութիւնը բերած է հետեւեալ հանդէսներուն.— Կամաւորներու միութիւն, Սարսէլի ընկերվարականներու հանդէս (ֆրանսական), Անկէնի Կապոյտ Խաչ, Տիգրանակերտի Հայր. միութիւն, Շահմուրատեանի յոբելեան, Մայիս 28ի տօն:

3. Ընկերական եւ զուարճութեան բաժնին մէջ՝ երկու պարահանդէս, եւ հինգ ընկերային հաւաքոյթ, գեղարուեստական բաժինով եւ դասախօսութեամբ: Անդամներու ներկայ թիւն է 70:

Կը տեղեկանանք թէ երգչախումբի փակման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 21 յուլիսին, ուր պիտի հրաւիրուին նաեւ համակիրներ: Յառաջիկայ եղանակին երգչախումբը կը ծրագրէ աւելի լայն գործունէութիւն:

Տ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԸՆԴՀ. ԹՈՒԼՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նախորդ տարիներու եղանակի յատուկ եռ ու զեռը նուաղած է, գրեթէ անզգալի, համեմատելով անցեալին հետ: Ուրիշ տարիներ, ամառուան այս եղանակին, գաւառահանդէսները եւ բացօթեայ հաւաքոյթները իրար կը հրմշտէին: Շաբթուան մէջ քանի մը հատ: Յայտարարութիւններ, թռուցիկ, ամեն, շարժում էր ամէն կողմ: Նոյն իսկ ... տավուլ — զուռնա: Այժմ Հայրենակցականներու մեծ մասը լուռ են եւ անտարբեր. Շատեր ինքնաբերաբար լուծուած կամ յուսահատ՝ հրաժարած ամէն բանէ: Հրապարակի վրայ կը մնան քանի մը միութիւններ միայն, — Կ. Խաչ, Մարտիկներ, Մշակութային, Հ. Մ. Ը. Մ., Արիներ եւն.:

Երկար ատեն Մարսէյլ ապրողի մը համար անհաւատալի կը թուի այս երեւոյթը: Այս քաղաքի հայկական կեանքը իր յատուկ եռուզեռով, աղմուկով եւ միութիւններու թիւով կը մնար անմրցելի: Այսօր պատկերը բոլորովին փոխուած է: Ուժեղ տեղատուութիւն մը շատ մը անխմոր մարմիններու գոյութեան հետ, ապիկարները, օգտակարներն ալ առած ու տարած է:

Անշուշտ վերջին հրամանագիր — օրէնքներու հրատարակութիւնն ու խստութիւնները մեծ ազդեցութիւն ունեցան: Բայց արդէն միութիւններէն շատեր, յոգնած, վհատած ըլլալ կը թուէին, եւ այս օրէնքները պատճառ մը եղան, որ հրաժարին իրենց գոյութենէն, միանգամ ընդ միշտ քաշուելով հրապարակէն: Հիմա վրդովիչ անշարժութիւն մը կը տիրէ:

Լուծուած կամ մեկուսացած միութիւններէն շատեր, իրենց տարիներու գոյութեամբ եւ ձեռնարկներով, յաջողած էին նկատելի գումարներ մնացնել միութիւններու սնտուկը: Ժամանակաւոր օրերու մէջ, ամէն ձեռնարկ, անպայման իր նիւթական եւ բարոյական յաջողութիւնը կ'ունենար:

Եթէ Մարսիլիոյ հայկական միութիւններու սնտուկները պարպուած գումարներու թիւերը իրարու տակ շարուին, գումարը պատկառելի թիւ մը կը ներկայացնէ:

Բայց ի՞նչ բանի կը ծառայեն այդ գումարները, այսօր: Ոչ մէկ օգուտ: Կամ խնայողական սնտուկի մը անկիւնը նետուած կը մնան եւ կամ միութեան վստահելի անդամներուն քով: Եւ այսպէս, որեւէ նպատակի մը համար հաւաքուած այս դրամները անպէտ եւ անօգուտ կը պառկին հոս ու հոն, օր մըն ալ, անտարբերութեան եւ մոռացումի երեսէն, կորսուելու համար:

Մինչդեռ, ինչքան կարիքներ եւ պակասութիւններ կան սանդիկներու, զանազան գաղութներու մէջ:

Լաւագոյն բան մը ըրած չե՞ն ըլլար որ այդ տեսակ միութիւնները, իրենց պարպուած գումարները յատկացնէին հաստատուն հիմնարկութեանց կամ Սանճաքի գիւղերէն դժբախտացած մեր քոյրերուն տեղաւորման եւ նպաստի գործերուն: Ինչքան թշուառութիւններ կրնան սփոփուիլ, եթէ այդ միութիւններու վարիչները տեղական սահմանափակ հայրենասիրութիւնը թօթափելով, զբաղէին ընդհանուր ցաւերով: Այս մասին շատ գեղեցիկ օրինակ մը տուաւ Սիվրիհիսարի Հայրենակցական Վերաշինաց միութիւնը, պարպուած գումարը բաժնելով, Կ. Խաչի, Բարեգործականի, Աղքատախնամի, Ճեմարանին Զէյթունի, եւ Թաղային մանկապարտէզներու պէտքերուն: Եւ դեռ քանի մը տասնեակներ կան այս տեսակ միութիւններէն, որոնց ունեցած գումարները կարեւոր թիւ մը կը ներկայացնեն: Յուսա՞նք որ Սիվրիհիսարցիներու միութեան օրինակը իր շարունակութիւնը կ'ունենայ:

Ասուպ

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԼԻՈՆ, 11 Յուլիս.— Յուլիս 10ին մեւ հողին յանձնեցինք, Գ. Յարութիւն Թիւֆէնքճեանը:

Համեստ ընտանիքի մը արժանաւոր հայր, ժրաջան արհեստաւոր, հանգուցեալը երբեք չզլացաւ իր հանգստեան ժամերը տրամադրելու ազգային գործերուն, վերջին տասը տարուան ընթացքին: Դաւանանքով ռամկավար, իր կարողութեան չափով, ամէն անգամ իր աշխատանքի բաժինը բերած է, իբրեւ ազգ. վարչութեան ատենապետ, եւ կամ Բարեգործականի օժանդակ: Հայ ժողովուրդի ցաւերուն եւ պէտքերուն մասին կը խօսէր շարունակ, կուսակցութիւնը երկրորդական կը մնար իրեն համար: Յուղարկաւորութեան ներկայ էին բարեկամներ, ընկերներ եւ ազգականներ, խուռներամ յուզուած: Հանգուցեալը Ագչէհիրցի էր, եւ կը թողու երկու անչափահաս որբուհիներ եւ այրին: Յարգանքներ յիշատակին:

Կ. Յ. Տայեան

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Յունաստանէն Փարիզ հասած նամակէ մը կ'իմանանք հետեւեալը.—

Յունաստանէն ո եւ է դրամական առաքում կամ ապրանքի, գիրքի ո եւ է առաքում արտասահման տալու համար, անհրաժեշտ է ստանալ մասնաւոր արտօնութիւն պետական դրամատունէն, ինչ որ ընդհանրապէս կը մերժուի, ծայրայեղօրէն սահմանափակուած ըլլալով ներածումները:

Երբեմն կը պատահի որ ոեւէ մէկը, արտասահմանի իր ունեցած պարտքը կը վճարէ փոխանցումով մը: Եւ դրամ ստացողը, առանց գիտնալու այս խստութիւնները կը գրէ Յունաստան, դրամին առաքած ըլլալը եւ չնչին գումարի մը համար ամիսներով բանտի կը դատապարտուի ենթական:

Ապրանքներու եւ գիրքերու փոխանակութիւնը, առանց մասնաւոր արտօնութեան, նոյնպէս ենթակայ է ծանր պատիժներու:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ժիրայր Եղիազարեան, որ 1936էն ի վեր կը յաճախէր Մարսիլիոյ քիմիագիտական վարժարանը, յաջող քննութիւն մը անցընելով ստացաւ քիմիագէտի վկայականը էքս — Մարսէյլի համալսարանէն: Հոկտեմբեր ամսուն պիտի ներկայացնէ իր թէզը իբր ճարտարագէտ — քիմիագէտ:

Էքս Մարսէյլի գիտական այս համալսարանը, շատ խիստ է քննութիւններու եւ վկայագրերու բաշխման համար:

Մեր երիտասարդ հայրենակիցը, Վենետիկի Մուրատ — Ռափայէլեան վարժարանի նախկին ուսանողներէն է, փայլուն կերպով աւարտած է նոյն վարժարանը 1935ին:

Ասուպ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Անթիլիասի յուշարձանին շինութեան առթիւ նուիրուած գումարները կաթողիկոսարան փոխադրելով, փակեցինք հաշիւը:

Արձանագրուած գումարն էր 3635 ֆրանք: Սխալմամբ այդ գումարին մէջ առնուած էր Ազունիէի հայկական բուժարանի պատսպարեալներուն նուէրը, 100 ֆրանք, որ կը պատկանի Շահմուրատեանի: Ուրեմն Անթիլիասի գումարն է 3535, իսկ Շահմուրատեանի ֆոնտը՝ 1391 + 100=1491:

Անգլիա ռազմանաւ կը շինէ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» պաշտօնական աղբիւրէ ստուգած է թէ Անգլիա ծով պիտի իջեցնէ, մինչեւ այս տարուան վերջը, 40 մարտանաւեր հետեւեալ կարգով — 5 մեծ զրահաւոր, 5 մեծ յածանաւ, 7 փոքր յածանաւ, 4 մեծ սաւառնակակիր, 10-15 թորփիլահալած, 9 սուզանաւ: Ասոնցմէ զատ 1939ին պիտի սկսին շինել 4 մեծ մարտանաւ՝ իւրաքանչիւրը 40,000 թոն տարողութեամբ, մէկ սաւառնակակիր՝ 23,000 թոն, 4 յածանաւ՝ 8000 թոն, 16 ծանր թորփիլահալած, 4 սուզանաւ եւ 20 փոքր արընթաց նաւեր՝ իւրաքանչիւրը 1000 թոն:

ՍՊԱՆԻՈՅ ներքին գործերու նախարարը հրամայեց փոխել հանրապետական իշխանութեան օրով մանուկներու տրուած անունները, ինչպէս «Ազատութիւն», «Միութիւն», «Փասիոնարա» (բոլշեւիկ հերոսուհին), «Պատերազմի ծաղիկ», «Ներդաշնակութիւն», «Յառաջդիմութիւն», «Հոկտեմբեր» եւն.: Ասոնց տեղ պիտի դրուին քրիստոնէական անուններ: Արդէն 100 մանուկներ, մեծ մասով աղջիկներ, փոխած են իրենց նախկին անունները:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

— Ես չեմ կրնար, ըսաւ Սօնզօ, զիս չեն լսեր քանի որ ես մարքիզ եմ:

— Նոյնպէս զիս, ըսաւ Շապօ, քանի որ ես քահանայ եմ:

— Իսկ, ըսաւ Մարա, զիս ալ չեն լսեր, որովհետեւ Մարան եմ:

Տիրեց կարճ լռութիւն մը:

Երբ Մարա զբաղած կ'ըլլար մտամումով մը, այնքան դիւրին չէր զայն հարցաքննել: Սօնզօ սակայն սիրտ ըրաւ անոր հարցում մը ընելու:

— Մարա՛, ո՞րն է քու ուզած վճիռդ:

— Վճիռ մը, որ մահուան պատիժ պիտի սահմանէ այն բոլոր զինուորական պետերուն, որոնք ապստամբ գերիներուն հնարաւորութիւն կուտան փախչելու:

Շապօն միջամտեց.

— Այսպիսի վճիռ մը արդէն կայ, քուէարկուած է Ապրիլի վերջերը:

— Այն ժամանակ այդ վճիռն է եթէ ըսաւ չըլլար, շարունակեց Մարա: Վանտէի մէջ, ամէն տեղ եւ ամէն քայլափոխի գերիները կը փախցնեն եւ անոնց ապստամբ առաջնորդները կը մնան անպատիժ:

— Մարա՛, պատճառն այն է որ այդ վճիռը կը մնայ մեռած տառ:

— Շապօ՛, պէտք է զայն վերակենդանացնել:

— Անկասկած:

— Եւ ատոր համար առաջարկել Քոնվանսիոնին:

— Մարա, Քոնվանսիոնը անհրաժեշտ չէ, Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովն ալ բաւական է:

— Մենք մեր նպատակին հասած կ'ըլլանք, եթէ Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովը այդ վճռին տպուած օրինակները փակցնել տայ Վանտէի բոլոր քաղաքներուն մէջ եւ երկու երեք պատուական օրինակներ տայ:

— Եւ անպատճառ մեծ գլուխներու վրայ, յարեց Շապօն, զօրավարներու վրայ:

— Եւ արդեօք, այդ բաւական կ'ըլլա՞յ, մրմռաց Մարա:

— Մարա՛, շարունակեց Շապօն, դուն անձամբ յայտնելու Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովին:

Մարա իր երկու աչքերը սեւեռեց Շապոյի վրայ, հայեացք մը, որ հաճելի չէր մինչեւ անգամ վերջիններուն:

— Շապօ՛, ըսաւ ան, Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովը կը գտնուի Ռոպէսպիէռի մօտ, իսկ ես Ռոպէսպիէռին չեմ երթար:

— Այն ատեն ես կ'երթամ:

— Լա՛ւ, գնա՛, ըսաւ Մարա:

Հետեւեալ օրը ամէն ճշդութեամբ ղրկուած էր Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովին մէկ կարգադրութիւնը, որ կը հրամայէր փակցնել Վանտէի բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ եւ ճշդութեամբ կատարել Քոնվանսիոնին վճիռը, որ մահուան պատիժ կը հրատարակէ բոլոր անոնց դէմ, որոնք անհոգութեամբ կամ դիտմամբ մասնակից կ'ըլլան գերի բռնուած ապստամբներու եւ աւազակապետներու փախուստին մէջ:

Այս վճիռը առաջին քայլն էր միայն: Քոնվանսիոնը շատ աւելի հեռուն պիտի երթար: Մէկ քանի ամիս յետոյ՝ Բ. տարւոյն Պրիւմէր ամսոյն 11ին (Նոյեմբեր 1793) Լավալի առթիւ՝ որ իր դուները բացած էր փախստական Վանտէցիներու առջեւ, հրատարակեց նոր վճիռ մը, որուն հիման վրայ այն քաղաքը՝ որ ապաստան կուտար ապստամբներուն, հիմնայատակ պիտի կործանուէր:

Իսկ Եւրոպայի իշխանները իրենց կողմէն Պրաունշվայգի դուքսին հրատարակած մանիֆէստին մէջ, որ ներշնչուած էր տարագիր Ֆրանսացիներէն եւ խմբագրուած՝ Օրլէանի դուքսին մատակարարապետ Լիմօն մարքիզին ձեռքով, յայտարարած էին որ այն բոլոր Ֆրանսացիները, որոնք կը բռնուին զէնքը ձեռուընին, հրացանի պիտի բռնուին եւ որ եթէ մազ մը իյնայ թագաւորին գլխէն, Փարիզի մէջ քար քարի վրայ պիտի չմնայ:

Վայրենութիւն ընդդէմ բարբարոսութեան:

Գ. ՄԱՍ

ՎԱՆՏԷԻ ՄԷՋ

ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՐՔ

ՎԱՆՏԷ

Ա.

ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

Այն ատեն Պրըթանիի մէջ կային եօթը ահաւոր անտառներ: Վանտէ,— այդ ապստամբութիւններու մեծ հայրըն է, իսկ այդ ապստամբութիւնը ունի իր օգնականը՝ անտառը. երկու խաւարներ, որոնք փոխադարձ կ'օգնեն իրարու:

Պրըթանիի եօթը Սեւ-Անտառները կը կազմեն Ֆուժէրի անտառը, որ կը փակէ Տոլի եւ Ավրանշի միջեւ— Պրէնսէի անտառը՝ որուն շրջապատը ութ մղոն տարածութիւն ունի. Բէմբոնի անտառը՝ ձորակներով եւ գետակներով առատ, Պէնիոնի կողմէն գրեթէ անմատչելի, բայց դիւրամատչելի անցքով մը բացուած դէպի Քոնքօրնէ, որ արքայական կուսակցութեան պատկանող աւան մըն էր. Ռէնի անտառը, ուր կը լսուէր հանրապետական ծուխերու ճղնաղանգը, որովհետեւ հանրապետականները քաղաքներու շուրջը միշտ մեծամասնութիւն կը կազմէին: Այդտեղ էր որ Բիւխէն կորուսանի մասնեց Ֆօքարը: Մաշքուլի անտառը որ ունէր իր վայրենի գազանը յանձին Շարէդի. Կառնոյի անտառը, որ կը պատկանէր Լա-Դրէմուլներու, Կովէնի եւ Ռոհաններու ազգատոհմերուն. Պրոսէլիանդի անտառը որ կը պատկանէր յուշկապարիկներուն:

Պրըթանիի մէջ ազնուական մը ունէր «Եօթը անտառներու տէր» տիտղոսը. այդ Պրըթօն իշխան Ֆոնդընէի վիկոմսն էր:

Որովհետեւ կար նաեւ Պրըթօն իշխան, ինչպէս կար Ֆրանսացի իշխան: Ռոհանները Պրըթօն իշխաններ էին. Կարնիէ տը Սէնդ Հանրապետութեան Բ. տարւոյ Նիւօզ ամսուն 15ին Քոնվանսիոնին ներկայացուցած իր տեղեկագրին մէջ այսպէս կը բնորոշէ Դալմօն իշխանը. «Աւազակներու այս Քարէզը, Մէնի եւ Նորմանտիոյ վեհապետը»:

(Շար.)

խարսխեն Ջէյմէի առջեւ, որպէսզի հակեն «անծանօթ» սուզանաւերու վրայ որոնք այն ատեն կը յարձակէին Անգլիոյ առեւտրական նաւերուն դէմ։ Միւս կողմէ, Թուրքերը ամբողջ Անատոլուի երկայնքը կը շինեն ամրութեանց անարկու շղթայ մը, Մաժինոյի գիծ մը որ Ջէյմէէն կ'երկարի Անթալիա եւ ունի 370 քիլոմեթր երկայնութիւն։ Ամրութեանց այս շղթան, որ պաշտպանուած է հակօդային ուժեղ սպառազինութեամբ — մէկ մասը ճարտուած Գերմանիոյ կողմէ — այսուհետեւ անկարելի կը դարձնէ որ եւ է օտար արշաւանք, մինչեւ անգամ ցամաքահանում։ Այժմ այս կարեւոր գծին ծայրամասն է որ կ'ընդարձակուի։ Գարա Պրունի թերակղզին խանաչղթանները պիտի փորուին եւ մինչարբերկերու պիտի վերածուին, սպառազինուած հեռաձիգ թնդանօթներով։ Բուն Ջէյմէի նաւահանգիստն ալ պիտի ընդարձակուի։ Կարեւոր նաւարաններ պիտի շինուին, պատսպարելու համար մարտանաւերը։ Նաւահանգիստը պիտի ծառայէ նաեւ իբրեւ օդանաւային կայան, ուր պիտի տեղաւորուին բրիտանական խոշոր ռմբաձիգներու տորմղիկները։

*** Ինչպէս կը յիշուի, յուլիս 14ի տօնէն երկու օր առաջ 150 անգլիական օդանաւեր թռիչք մը կատարեցին Ֆրանսայի վրայ, երկու տարբեր ուղղութիւններով։ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ մօտերս այդպիսի թռիչքներ պիտի կատարուին նաեւ Միջերկրականի վրայ, մինչեւ Մօտաւոր Արեւելք, ազդելու համար արաբական աշխարհին վրայ։

Ալէքսանտրէթի կցումը եւ Իտալիա

Ալեքսանտրէթի հարցին առթիւ իտալական մամուլը կը շարունակէ բուռն բողոքներ հրատարակել, հիմնուելով կառավարական ծանուցագրին վրայ։ Թերթ մը կը գրէ թէ իտալական ծանուցագիրը «բացած է հողատարութեանց դրութեան տագնապը»։ Ուրիշ թերթ մը, «Փոփոլօ տ'Իթալիա», կ'ազդարարէ թէ Իտալիա իր ծանուցագիրը ուղղելով «տրամադրութիւն չունի լռելու որ եւ է առանձին վճիռը»։ Հզօր ժողովուրդները արդարութիւնը կը պարտադրեն ի հարկին զէնքով կամ զէնքերու ծանրութեամբ։ Ալեքսանտրէթի խնդիրը այլեւս որ եւ է կապ չունի հաշտութեան դաշնագիրներուն հետ։ Ալեքսանտրէթը առկախ հաշիւ մը կը ներկայացնէ որ պէտք է կարգադրուի։ Ա՛յս է Իտալիոյ վճիռը, վեր՝ որ եւ է ժողովի իրաւասութենէն, վճիռ մը՝ գործադրելի այն գործադիր իշխանութեան կողմէ որ կը կոչուի իտալացի ժողովուրդ»։

Կարգ մը թերթեր կը պնդեն թէ Իտալիա որոշած է չեղեալ հռչակել անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը Միջերկրականի մասին, իբրեւ հետեւանք Ալեքսանտրէթի Թուրքիոյ ձգուելուն։

Անգլօ-ճափոնական բանակցութիւններ

Թոքիոյի մէջ բացուեցաւ անգլօ-ճափոնական խորհրդաժողովը, լուծելու համար Ծայր. Արեւելքի խնդիրները։ Ճափոնական մամուլը յոռետեսութիւն կը յայտնէ ելքի մասին։ Ճափոն կը պահանջէ որ միանգամ ընդ միշտ լուծուին Ծայր. Արեւելքի վերաբերեալ բոլոր խնդիրները, իսկ Անգլիա կը նախընտրէ զբաղիլ միայն Թիէնցինի վէճով։ Ճափոն բայց ի բաց հասկցուցած է թէ պիտի խզէ բանակցութիւնները, «եթէ Անգլիա մերժէ ճանչնալ բուն իրականութիւնը»։ Ճափոնական նաւատորմին բոլոր անդամները ուխտած են վճռական ճակատամարտը մղել որ եւ է ատեն։ Ճափոն կը պահանջէ որ Անգլիա երես դարձնէ Չինաստանի վարիչին՝ Չանկ-քայ-Շէքի, այլապէս նոյնքան թշնամի պիտի համարուի։ Հակաբրիտանական ցոյցերը կը շարունակուին։ Ճափոնցիները ծրագրած են գրաւել չինական ուրիշ նաւահանգիստներ եւս, եւ աւելի խստացնել Թիէնցինի պաշարումը, որ կը շարունակուի մէկ ամիսէ ի վեր։ Անգլիական մարտանաւեր գացին չինական ջուրերը։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՎ ԼԵՑՈՒՆ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺ ՄԸ ԱՆԴՈՒՆԴ ԳԼՈՐԵՑԱՒ

Հայ զոհեր ալ կան, մէկը մեռած

Յուլիս 15ին, իրիկուան ժամը 6ին հինգ ինքնաշարժներ, որոնք Սէն Մորիսի (Էն) զպրոցին աշակերտները կը փոխադրէին, ծանր արկածի մը հանդիպեցան, Կրընոպլէն վերադարձած ատեն։ Գետինը անձրեւէն կթած ըլլալով, ինքնաշարժ մը կատարած ատեն կառքերէն մէկը սահելով ինկաւ անդունդին մէջ, 50 մեթր խորութեամբ։ Այս կառքին մէջ կը գտնուէին 60 աշակերտներ։ Քսանըհինգը վիրաւորուեցան, երեքը ծանրապէս։ Վիրաւորներէն մէկը, Զ. Ա. Նալչաճեան, 11 տարեկան, որուն ծնողքը Սէն Մորիսի գործարանը կ'աշխատին, վայրկենապէս մեռաւ։ (Թերթ մը կը գրէ թէ մեռաւ հիւանդանոցին մէջ, գիշերը)։ Կրընոպլի հիւանդանոցը փոխադրուեցան ծանր վիրաւորները որոնց մէջ կը գտնուին հետեւեալ հայ մանուկները.— Նալչաճեան 13 տարեկան (Զաւէնի եղբա՞յրը), Կէօվճեան, Պաղտասարեան, Անդրանիկ, Մատինեան (Մահտեսեա՞ն), Պիսիկեան? (Վուառոնի հիւանդանոցը)։

Կառավարին մէկ սրունքը կոտրեցաւ։ Առաջին երկու կառքերուն ուղեւորները մէկ ժամ վերջը իմացան արկածը։ Կրընոպլի ընդհ. դատախազը արկածին վայրը գնաց, քննութիւն կատարելու համար։

*** Էվրէօյի մէջ ինքնաշարժ մը Սէն գետը ինկաւ կիրակի առտու։ Ուղեւորներն էին միեւնոյն ընտանիքին անդամները,— կօշկակար մը, կինը եւ հինգ զաւակները։ Բոլորն ալ խեղդուեցան։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐՈՆԱԿԱՆ կազմակերպութեան 200 պատուիրակներ արտակարգ ժողով մը գումարելով Լոնտոնի մէջ, բանաձեւ մը քուէարկեցին որ ուժգնօրէն կը բողոքէ հրէական ներգաղթի սահմանափակման դէմ։ Այս առթիւ գլխաւոր վարիչները յայտարարեցին թէ «անկարելի է ուրանալ Հրեաներու պատմական իրաւունքը Պաղեստինի վրայ եւ թէ վերջնական յաղթանակը իրենց պիտի մնայ»։

ԽՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ իշխանակալ իշխանը Լոնտոն գնաց։ Ինչպէս կը յիշուի, նախապէս այցելած էր Պերլին։

ԱՆԳԼԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ բանակցութիւնները վերսկսան երէկ, երկուշաբթի, մէկ շաբթուան ընդհատումէ մը վերջ։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները նոր հրահանգներ ստացած ըլլալով, պիտի ջանան միջին ճամբայ մը գտնել։

ԱՆԳԼԻՈՅ սպայակոյտին ներկայացուցիչը, Զօր. Այրընսայտ, նախկին հրամանատար Ճիպրալթարի, Վարշաւա գնաց, խորհրդակցելու համար Լեհաստանի սպայակոյտին հետ, համաձայն փոխադարձ օգնութեան դաշնագրին։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս այցելութեան։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը վերադարձաւ Սպանիայէն։ Մեկնած օրը քիչ մնաց որ զոհ երթար օդանաւի արկածի մը։ Երկու կառավարութիւնները գեկոյց մը հրատարակեցին, որ գոհունակութիւն կը յայտնէ արդիւնքի մասին։

ՆԱԽԿԻՆ ԱՒՍՏՐԻՈՅ մէջ տրուած բոլոր հպատակութիւնները չեղեալ հռչակուեցան Գերմանիոյ կողմէ (1918 հոկտ. 30էն մինչեւ 1938 մարտ 13)։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ գրաւեց Չեխոսլովաքիոյ բոլոր գինուորական հաստատութիւնները, պետական սեփականութիւն հռչակելով զանոնք։

« ԱՔՍԻՈՆ ՖՐԱՆՍԷԶ»ի դէմ արձակուած բանադրանքը ետ առնուեցաւ Վատիկանի կողմէ, թերթին խմբագիրները որդիական մեղայագիր մը մատուցած ըլլալով։

ԳԱՎԱԱՅԻ (Յունաստան) ծխախոտի մթերանոցին մէջ հրդեհ ծագած ըլլալով, կէս միլիոն արժողութեամբ ծխախոտ մոխիր դարձաւ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Եւրոպա եւ Լեւանտ	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 19 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4095

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՉԹՈՂՈՒՆՔ ՈՐ ՓՃԱՆԱՆ

Գարգելով Ալեքսանտրէթի շրջանին եւ մանաւանդ Մուսա Տաղի նոր ողբերգութիւնը, մեր հիմնական նպատակն է կարելին փորձել, որպէսզի չփոշիանան այդ պատմական լեռան արծիւները, արտագաղթի ճամբուն վրայ։ Որպէսզի հողին կապուին, նոր բոյներ կազմելով։

Ուրեմն, անհրաժեշտ է համազգային ճիգ մը։ Եւ, որքան շուտ, այնքան լաւ։

Արդէն չափազանց ուշացած ենք, քանի որ արտագաղթը կը շարունակուի 1938 յուլիս 5էն ի վեր, երբ Թուրք զօրքը Սանճաք մտաւ, հոգատար իշխանութեան հաւանութեամբ։ Իսկ այսօր արդէն առացած է խուճապային համեմատութիւն, ճիշդ ինչպէս 1915ին։

Եւ, ո՞վ հեգնութիւն, այսօր շատ աւելի ըմբոստացուցիչ է կացութիւնը։

Երէկ, երբ Ֆրանսան եւ Թուրքիան տարբեր ճակատներու վրայ կը գտնուէին, Մուսա Տաղի զաւակները կռուելու եւ օգնութիւն ստանալու յոյս ունէին։ Եւ յուսախաբ չեղան։

Իսկ այսօ՞ր ... Լաւ է կարճ կապել այս պատմութիւնը, որ արիւն կը քամէ ոչ միայն մեր, այլեւ այս երկրի լաւագոյն զաւակներու սիրտերէն ...

Կացութիւնը կը հարկադրէ մեզ քար դնել սիրտերուն վրայ եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկել, նուազագոյն վնասով փրկուելու համար այս քստմնելի ողբերգութենէն։

«Յառաջ»ը արդէն բացած է հանգանակութեան ցանկ մը, ընդառաջ երթալով երիտասարդութեան կոչերուն։ Ինչպէս ուրիշ առթիւ, այս անգամ ալ առաջին գծին վրայ կը գտնուին չափահաս որբերը, տրամադրելով հազար ֆրանք, իրենց Կեդր. Վարչութեան միջոցաւ։

Այս ձեռնարկը չի նմանիր սովորական հանգանակութեան մը։ Այնպէս որ, «Յառաջ»ի բարեկամներուն եւ բոլոր սրտցաւ հայրենակիցներուն կ'իյնայ գոյացնել պատկառելի գումար մը։

Մենք հրաշքներ չենք սպասեր որ եւ է հանգանակութենէ, մանաւանդ ներկայ պարագային, երբ անհրաժեշտ են միլիոններ, ուրիշ խօսքով՝ պետական միջոցներ, արմատախիլ ժողովուրդ մը տեղաւորելու, հողին կապելու համար։

Բայց, ամէնէն համեստ աջակցութիւնն ալ իր տեղն ունի, բաց մը գոցելու համար։ Եւ յետոյ, ունի անգնահատելի արժէք, իբրեւ արտայայտութիւն ազգային գիտակցութեան եւ համերաշխութեան։

Այս կարգի ձեռնարկները ոչ միայն մթնոլորտ կը ստեղծեն, այլեւ կրնան արթնցնել, գործի մղել քնացողները,— մասնաւորապէս ազգային կոչուած իշխանութիւնները եւ բոլոր հանրային կազմակերպութիւնները։

Այս շարքին գլուխը կը գտնուին Հայրենակցականները, որոնք ունին պատրաստ գումարներ։

Ենթադրելով իսկ թէ վստահելի ձեռքերու մէջ կը գտնուին բոլոր աւանդ գումարները, ո՞ր օրուան համար պահուած են անոնք։

Հայաստանի հետ կապերը խզուած են աւելի քան երկու տարիէ ի վեր։ Միւս կողմէ, շատ մը Հայրենակցականներ եւ Վերաշինացներ լուծուած կամ անգործութեան դատապարտուած են, իբրեւ հետեւանք ընկերակցութեանց օրէնքին։ (Այս մասին շահեկան տեղեկութիւններ կը հաղորդէր, երէկ, Մարսէյլի մեր Թղթակիցը)։

Արդ, ո՞ր Հայրենակցականը կրնայ անտարբեր մնալ Մուսա Տաղի ողբերգութեան հանդէպ։ Ծրագիր - կանոնագրի ո՞ր կէտին կը հակասէ եղբայրական օգնութիւնը, ո՛ւր որ ալ ըլլայ։

Ի՞նչ է, վերջապէս, բոլորիս հիմնական մտահոգութիւնը, եթէ ոչ ճամբաճի պահպանում։ Փրկել, պահել, ծաղկեցնել ինչ որ ունինք ցիրուցան, այս օտար ափերուն վրայ։

Նոյնիսկ անոնք որ օրինական դիմումը կատարած են եւ պիտի շարունակեն իրենց գործունէութիւնը, նոր համակրանք մը շահած կ'ըլլան, իրենց եղբայրական աջակցութիւնը տրամադրելով Սանճաքի տարագիրներուն։

Դեռ ուրիշ հաշիւներ ալ կրնայինք հարցնել, այս առթիւ։ Օրինակ՝ Հօկերու, «Ն. Հայաստանի բարեկամներու» եւ նման կազմակերպութեանց հաւաքած գումարներուն հաշիւը։ Բայց այս հոգը թող սատանձնեն անոնք որ անդամ են եղած այդ կազմակերպութեանց։

Մեզի համար անհրաժեշտը եղբայրական աջակցութեան կազմակերպումն է,— գործօն եւ ծաւալուն շարժում մը, որ կրնայ օրինակ հանդիսանալ նաեւ ուրիշ գաղութներու։

Ամերիկայի մէջ ձեռնարկներ էին ցորենի գին հաւաքելու։ Այստեղ ալ կարելի է ուրիշ նշանախօսք մը գնել,— արօր կամ լծկան։

Բայց կարեւորը այդ չէ, այլ անմիջական օգնութիւնը, ամէն ուղղութեամբ, իսկ ամէն բանէ առաջ՝ նոր բոյներ հաստատելու համար։

« Յառաջ »ի պարտականութիւնը թող ըլլայ օրը օրին հաղորդել լրացուցիչ տեղեկութիւններ, որպէսզի իւրաքանչիւր քաղաքացի գիտակցօրէն տրամադրէ իր աջակցութիւնը։

Մենք միայն ապրուստի եւ տեղաւորման հոգը չէ որ աչքի առջեւ ունինք։ Նոր արտագաղթին հետեւանքով, հարիւրաւոր մանուկներ եւ պատանիներ կը զրկուին դպրոցէ, գիրքէ, տետրակէ։ Ուր որ նոր բոյն մը կազմուի, ծնողներու գլխաւոր հոգերէն մէկը պիտի ըլլայ դպրոցը։

Եւ այսպէս բազմաթիւ պահանջներ, որոնք իրար կը հրմշտկեն։

Ոչ ոք իրաւունք ունի տեղնալու կամ պատին տակ քաշուելու։

Շ.

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ԱՐՄԻՒՆԵՐՈՒՆ

ԽՄԲ.— Զ. Ռ. Միութեան Կեդր. Վարչութենէն ստացանք հետեւեալ նամակը.—

... Խմբագրութիւն «ՅԱՌԱՋ»ի,— կը խնդրենք ձեզմէ որ ձեր այս սիւնակներուն մէջ հանգանակութիւն մը բանաք Սանճաքի լքումին հետեւանքով ապաստանար հայ ժողովուրդին ի նպաստ, ճիշդ ինչպէս ըրիք եւ մեր գաղութներուն լայն մասնակցութեամբը կարեւոր գումարներ ճարեցիք եւ ղրկեցիք Շիրակի երկրաշարժի զոհերուն, Ֆիլիպէի երկրաշարժի հայ աղէտեալներուն, Անատոլուի բնակարաններու տեղաւորման, կարօտ վարժարաններու եւ ուրիշ նպատակներու։

Մենք կը կարծենք թէ ձեր կոչը արձագանգ պիտի գտնէ լայնօրէն։ Զ. Ռ. Միութիւնը այս առթիւ կը նուիրէ հազար ֆրանք, ու կոչ կ'ընէ իրեն հետեւելու բոլոր երիտասարդական եւ հայրենակցական կազմակերպութեանց։

ԽՄԲ.— Հանգանակութիւնը բացուած է արդէն։ Երէկ ստացանք 100 Ֆր. ընկեր Մասիս Սալեանճեանէ, 200 Ֆրանք՝ «Յառաջ»ի խմբագրութենէն։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՒՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆՈՐԷՆ ԵԼՔԻ ՄԸ ՉՅԱՆԳԵՑԱՆ

ԼՈՆՏՈՆ ԵՒ ՓԱՐԻԶ ԴԵՌ ՉԵՆ ՅՈՒՍԱՀԱՏԱԾ

Մոսկուայի անգլիական եւ ֆրանսական ներկայացուցիչները նոր տեսակցութիւն մը ունեցան Պ. Մոլոթովի հետ, երկուշաբթի օր։ Տեսակցութիւնը տեւեց երկու ժամ, առանց վերջնական ելքի մը յանգելու, ինչպէս կը հաղորդէ Մոսկուայի գործակալութիւնը։ Ոչ մէկ հիմնական փոփոխութիւն կացութեան մէջ։ Անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները եւ Անգլիոյ մասնաւոր ներկայացուցիչը տեղեկագիրներ ղրկեցին իրենց կառավարութեանց, սպասելով նոր տեսակցութեան մը։

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ նորէն հարցումներ եղան այս բանակցութեանց մասին։ Պ. Չէյմպըլէն գոհացաւ պատասխանելով թէ նոր հրահանգներ ղրկուած են Մոսկուա։ « Ի վիճակի չեմ ուրիշ բան աւելցնելու նախորդ յայտարարութեանս վրայ »։

Ընդդիմադիր մը հարցուց թէ չի՞ կրնար յայտարարութիւն մը ընել չորեքշաբթի օր։

— Չեմ կրնար որ եւ է խոստում տալ,պատասխանեց վարչապետը, չոր ու ցամաք։

Անգլիա կը մերժէ ընդունիլ Ճափոնի պահանջները

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, Պ. Չէյմպըրլէն յայտարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի մերժէ ճանչնալ Ճափոնի պահանջած «նոր կացութիւնը» Չինաստանի մէջ, իբրեւ գին ծրագրուած համաձայնութեան։ Թէեւ ճափոնական կառավարութիւնը պաշտօնապէս պահանջած չէ որ Անգլիա փոխէ իր քաղաքականութիւնը, բայց Ճափոնի արտաքին նախարարը հաւկցուցած է Թոքիոյի անգլիական դեսպանին թէ կ'ուզեն որ Անգլիա փոխէ իր տեսակէտը։ Վարչապետը շարունակեց.

— « Շատ մը յայտարարութիւններ եղան ճափոնական եւ բրիտանական մամուլին մէջ, հաստատելու համար թէ Ճափոն կ'ուզէ որ հիմնովին փոխուի Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան քաղաքականութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ, իբրեւ պայման բանակցութեանց։ Կ'ուզէի բացորոշապէս յայտարարել թէ այս երկիրը չի կրնար եւ չուզեր այդպէս վարուիլ իր արտաքին քաղաքականութեան մասին, ուրիշ պետութեան մը պահանջով »։

Լոնտոնի թերթերն ալ կը պաշտպանեն կառավարութեան այս քաղաքականութիւնը։ «Թայմզ»ի մէջ հրատարակուած թղթակցութեան մը համաձայն, Ճափոնի մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ Ծայր. Արեւելքի բրիտանական շահերը իրենց կամքէն կախում ունին, իբրեւ հետեւանք Եւրոպայի կացութեան։ Ճափոնցիները կ'ուզեն երկու սուրի մէջ դնել Անգլիան,— կա՛մ համաձայնիլ Ճափոնի հետ, ապահովելով իր շահերը, եւ կամ հանդիպիլ Ճափոնի ընդդիմութեան, Չինաստանի թէ Եւրոպայի մէջ։ Վերջին պարագային Ճափոն մինչեւ ծայրը պիտի երթայ, գործակցելով Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ։ «Թայմզ» այս առթիւ գրած խմբագրականով կ'ազդարարէ թէ Մեծն Բրիտանիա «երբեք պիտի չհաւանի կրաւորական մեղսակցի դեր կատարել Ճափոնի ռազմապաշտներուն հետ։ Ան չի կրնար այդ արհամարհելի ճամբան բռնել եւ ինք դաշնադիր պետութիւններն ալ թոյլ պիտի չտան այդպէս վարուելու, քանի որ յանձն առած են յարգել Չինաստանի գերիշխանութիւնը, անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը»։

*** Պ. Չէյմպըրլէն յայտարարեց նաեւ թէ Ճափոնի զինուորական առեանը սկսած է գատել Չինաստանի անգլիական զինուորական կցորդը, որ ձերբակալուած էր ներքին Մոնկոլիոյ մէջ, հաւանաբար իբրեւ լրտես։ Անգլիական դեսպանը բողոքելով այս ձերբակալութեան դէմ, խնդրած է ճափոնական կառավարութենէն որ ճափոններէն գիտցող անգլիացի սպայ մը մասնակցի դատավարութեան։

*** Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւատոն թէ՝ հակառակ վարչապետին ազդու յայտարարութեանց, Անգլիա տրամադիր չէ աւելի յառաջ երթալու Ճափոնի դէմ, վախնալով որ Հիթլէր եւ Մուսոլինի նոր ագրանչան մը կուտան եւ աւելի կը ծանրացնեն Եւրոպայի կացութիւնը։

*** Հակաանգլիական ցոյցերը կը շարունակուին Ճափոնի, Մանչուրիոյ եւ Չինաստանի մէջ։ Հազարաւոր յայտարարութիւններ փակցուած են պատերուն վրայ, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— « Յարձակեցէք Մեծն Բրիտանիոյ վրայ, որ Ճափոնի ամենամեծ թշնամին է»։ Ամբողջ երկրին մէջ նամակներ կը բաշխուին, պահանջելով որ Անգլիացիները հեռանան Ասիայէն։ Ժողովուրդը առանց սակարկելու կը գնէ այն գիրքերը որ կը ձաղկեն բրիտանական աշխարհակալութիւնը Չինաստանի մէջ։ Ամէնէն աւելի կը ծախուի հետեւեալ գիրքը,— «Պատմութիւն բրիտանական արշաւանքին Չինաստանի մէջ»։ Ճափոնի ժողովրդական կուսակցութիւնը հանրագրութիւն մը ուղղեց կառավարութեան, խնդրելով նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, որպէսզի նուիրագործէ ազգային համերաշխութիւնը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՏԷՍԹԱՆ»

« Մեր գլխուն վրայ տեղ ունիս »— ըսին Լոնտոն եւ Փարիզ, շոյելով, շողոմելով Անգարան։ Եւ թուրք խըմբագիրներուն ոտքը գետնէն կտրեցաւ։

Ինչե՛ր, ինչե՛ր կը գրեն ամէն օր։ Մանաւանդ Սանճաքի կցումէն ի վեր։ Հէքեաթներ։ Զարմանանք քրքիջներ։ Սպառնալիքներ։ Եւ կամ... «հայասիրական» քաղցրներ։

Այդպիսի քաղաք մը պիտի կարդաք այսօր։

« Սօն Փօսթա»ն է որ կը պատմէ, Իսքէնտէրուն (Ալեքսանտրէթ) մնացած Հայու մը բերնով.

— Մենք թուրք ենք, Թուրքիա ծընած ենք, Թուրքին հացը կերած ենք, մեր լեզուն թուրքերէն է։

Ահաւասիկ ուրիշ մը, այս անգամ Ճիւմհուրիյէթի բերնով,— «Հայ քոմիթէճիները տակաւին արկածախնդրութեան ետեւէ են»։ Գլուխն ալ պատկեր մը՝ որ կը ներկայացնէ հայկական յիշատակարանը մէկ միլիոն զոհերու, հայկական քաղաքներու անուններով։ (Թղթակիցը գնած է դայն հայ գրավաճառներէն)։

Թղթակիցը Պէյրութ կ'երթայ։ Կը պտտի քաղաքին փողոցները, եւ ի՛նչ տեսնէ,— « ամէն ոք կը ծափահարէ ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը »։ Ճէմալ փաշայի կողմէ կախուած հօր մը, եղբօր մը ազգիկները «կեցցէ՛ Թուրքիա» կ'աղաղակեն եւ «գաւաթ կը պարպեն անոր արեւշատութեան համար»։

Օր մը, Պէյրութի ամէնէն ազդեցիկ մէկ պողոտայէն անցած ատեն, թղթակիցը կը լսէ հետեւեալ կանչը, թուրքերէն

— Իսքէնտէրունի տէսթանը, երկու ղրուշ ... նոր լոյս տեսաւ...

Վաճառո՞րդը,— «երկար փէսով, թաւ պեխերով, սեւ շալվարով մարդ մը»։

Թղթակիցը ետեւէն կը հասնի եւ հատ մը կը գնէ։ Ցետոյ, կը հարցնէ մարդասիրաբա՛ր։— «Ինչո՞ւ չես կրնար ծախել»։ Վաճառորդը իբրեւ թէ Հայ կարծելով յանձնարարողը, կը պատասխանէ.

— Այլեւս թամը (համ) չմնաց, պարոն, առանկ բաներու ականջ կախող չկայ ... բայց հոգ չէ. հատիկ հատիկ ծախելով կը սպառեմ։ Մարդը «խըռյախս» գրեր է, կարդա որ տեսնես։

« Տէսթան »ը հայատառ թուրքերէն ըլլալով, թուրք թղթակիցը կը տանի հայ բարեկամի մը, որպէսզի կարդայ։ Հայը կը դժկամակի,— «Վալլահի, այս ափեգցփեղ բաներէն չհասկցող Հայ չմնաց »։

— Հոգ չէ, կարդա որ քիչ մը խընդանք։

Եւ Հայը կը կարդայ. (կ'արտատպեմ հայերէն թարգմանութիւնը).

— « Ամբողջ պետութիւնը թնդանօթի ձայնով կը դողացնէ աշխարհը,— Հող շահելու համար, կը թափեն կարմիր արիւնը— Առանց պատերազմի յանձնեցին հայրենիքը քաղցր.— Եահո՛ւ, ես զարմացայ այս քաղաքականութեան խաղին հանդէպ։

« Պզտիկ բան չէ որ խեղճ սիրտը մրկի.— Սուրիան միշտ պէտք ունի Իսքէնտէրունի նաւահանգիստին։ — Ուրկէ՞ն միտքէն կ'անցնէր որ այդ գերանը կը կտրէր։— Եահու, ես զարմացայ յանձնող ստորագրութեան։

« Երբ վաճառականները քաշեցին ապրանքը, նաւամատոյցը եղաւ աւերակ.— Տէր Աստուած, մեղք որ փայտի պազար ըրին զայն.— Այս գործին ի՞նչպէս չյարկանայ բուն տէրը։— Համբերողը փրկութիւն կը գտնէ, ուրեմն սպասենք, եահո՛ւ »։

Երգը յետոյ կ'ողբայ որ Սուրիոյ ստացուածքը յանձնուեցաւ ապիկար ձեռքերու եւն.։

Բուն «տէսթան»ը յաջորդով։

ՎԱՀԷ

ՊՈԼՍՈՅ ՈՉ-ԹՈՒՐՔ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԱԶԳ. ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԱՆՑԱՆ

Ոչ Քաղաքական եւ Կրօնական ժողով, ոչ ալ Թաղ. Խորհուրդ

Թուրք թերթերը ուրախութեամբ կ'աւետեն թէ Յուլիս 14էն սկսեալ պատմութեան անցած են յունական, հրէական եւ հայկական կազմակերպութիւնները։ Ահաւասիկ «Ճիւմհուրիյէթ»ի շարախինդ աւետիսը այս մասին (13 յուլիս).

— « Ազգ. Մեծ ժողովի կողմէ ընդունուած ընկերակցութեանց օրէնքը վաղուընէ սկսեալ գործադրութեան կը մտնէ։ Անցեալի շատ մը կնճռոտ կազմակերպութիւնները հաշուեյարդարի ենթարկելու տեսակէտով՝ մեծ կարեւորութիւն ունեցող ընկերակցութեանց նոր օրէնքը միեւնոյն ատեն յեղաշրջական Թուրքիոյ ընկերային կեանքին մէջ բոլորովին նոր շրջան մը կը բանայ։

Թուրքիոյ մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր «ճէմիյէթ»ները եւ «զուրումներ»ը՝ իրենց կազմակերպութիւնները նոր օրէնքին համապատասխան վիճակի մը վերածելու պարտաւորուած ըլլալով, օրէնքին այս տրամադրութիւնը ամբողջացնող կազմակերպութիւններն ու «զուրում»ները վաղուընէ սկսեալ պիտի չշարունակեն իրենց գործունէութիւնը։

Կը տեղեկանանք թէ՝ մեր յոյն, հայ եւ հրեայ հայրենակիցները իրենց յատուկ կազմակերպութիւնները նոր օրէնքին պատշաճեցնելու համար ձեռնարկներ կատարած են։ Արդէն փոքրամասնութեանց իրաւունքներէն իրենց յօժար կամքով հրաժարած մեր ոչ - Թուրք հայրենակիցները կայսրութեան շրջանէն մնացած կարգ մը կազմակերպութեանց վերջ տալով, նոր ընկերակցութիւններ կազմած են։ Ասոնց կարգին, Պատրիարքարանի եւ Խախամապետարանի պատկանող կրօնական եւ աշխարհական գործերով զբաղող եւ վաղուընէ սկսեալ պատմութեան անցնելիք կրօնական եւ աշխարհական ժողովներուն տեղ օրէնքին համակշռին ենթակայ ընկերակցութիւններ պիտի հիմնուին. Միայն թէ որովհետեւ ամէն ընկերակցութիւն որոշ նպատակ մը պիտի ունենայ, ցարդ եղածին պէս, միակ կազմակերպութիւն մը օրինական կարելիութիւն չունի զանազան հարցերով զբաղելու։

Կը լսենք թէ մեր հրեայ հայրենակիցները Պէնիպէրիթ ընկերակցութեան տեղ աղքատներու օգնող ընկերութիւն մը կազմած են եւ կանոնագիրը կուսակալութեան յանձնած։

Մեր հայ հայրենակիցներն ալ նախընտրած են պատմութեան անցնող աշխարհական եւ կրօնական ժողովներուն տեղ՝ միակ ընկերակցութիւն մը կազմել։ Գալով մեր յոյն հայրենակիցներուն, վագֆներու նոր օրէնքին համաձայն շարժելով, համայնքին պատկանող հաստատութեանց վարչութեան համար նոր ընկերակցութիւն կազմելու պէտք չեն զգացած։

Այս պայմաններուն տակ վաղուընէ սկսեալ Քաղաքական եւ Վարչական ժողովները պիտի պարտաւորուին վերջ տալ իրենց գործունէութեանց։

Գալով եկեղեցիներու Թաղ. խորհուրդներուն, ասոնք ալ այնպիսի կացութեան մէջ են որ պիտի չկրնան պահել ներկայ կազմակերպութիւնը։

Քմահաճ գործունէութեանց եւ զեղծումներու վերջ տալու տեսակէտով՝ նոր ընկերակցութեան օրէնքը ամէն կողմ մեծ գոհունակութեամբ ողջունուած է։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՏԱՐԱԳԻՐ»ՆԵՐԸ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ

Ֆրանսական յեղափոխութիւնը, ինչպէս ընկերային ամէն յեղաշրջում, տակնուվրայ ըրաւ Ֆրանսայի ժողովուրդի դասակարգային շերտաւորումները։ «Ոչինչ յետինք առաջինք, եւ առաջինք՝ յետինք»։ Թէեւ կէտով, ժողովրդական խաւը գրոհ տըւաւ, ողողեց հանրային ասպարէզները, թարմացուց պետական կեանքը։

Այդ շրջանին ալ պատահեցան այն երեւոյթները որուն նմանին ականատես եղանք մեր օրերուն, ռուսական բոլշեւիկ յեղափոխութենէն վերջ։ Ֆրանսական ազնուականութեան մեծագոյն մասը 1789ի առաջին ցնցումներէն վերջ, լքեց իր հայրենիքը եւ ապաստանեցաւ արտասահման։

Այդ «տարագիր»ներուն խոշոր մէկ զանգուածը կեդրոնացած էր Բելճիքա, Հոլանտա, Գերմանիոյ հիւսիսային շրջանը, գլխաւորաբար Կոպլէնց ու Վորմս քաղաքները, ուր անոնք դաւադրական — հակայեղափոխական կորիվներ կազմած էին Պուրպոնեան ընտանիքի ականաւոր դէմքերուն շուրջը։ Մեր այսօրուան բառբառով «բոպիսակ Գաղղիացիներ» պէտք կոչէինք զիրենք։ Ցեղայայրին, այդ արքայապաշտ խմբաւորումներուն պէտք գային միանալ չափաւոր հանրապետական փախստականները՝ «Ժիրոնտանները», որոնք ծայրայեղ յեղափոխականներու աչքի փուշը եղած էին։

Ֆրանսական կարմիր բանակներու յաղթանակները խուժեցին նանվիսար այդ տարագիրներուն, որոնք հարկադրուեցան պատսպարել Գերմանիոյ աւելի ներքին քաղաքները, եւ գլխաւորաբար Համպուրկ, ուր կազմուեցաւ 20—25 հազարնոց Ֆրանսական գաղութ մը։ Հանրական այդ քաղաքը, իր աշխարհագրական դիրքին ու պատասխա մեծնալովին՝ պատճառ ամէն դիւրութիւն կուտար ազնուական տարագիրներուն։

Բայց ինչպէ՜ս կ'ապրէր խայտաբղէտ այդ բազմութիւնը, ուր խառնուած էին ընչաղուրկ ազնուականներ, հալածական գրագէտներ, ինչպէս Ռիվարոլ, Տը Լիլ, Պոմար-շէ եւ նուազ ծանօթներ, ու կրտսեներու, բախտախնդիրներու խումբ մը։

Ալբուատի մտահոգութիւնը կը ծանրանար առանց մեծամասնութեան վրայ. բայց դժբախտութիւնը, կարիքը խթանիչ ազդակ մըն է բոլոր այն մարդոց համար, որոնք դէպքերուն հակազդելու կարողը ունին։ Ազնուականները մանաւանդ, որոնք երբեմն արքունական, իշխանական վայելքներէ կամ զինուորական ծառայութենէ դուրս ոչ մէկ զբաղում չէին ճանչնար, հարկադրուեցան պատշաճիլ նոր կացութեան։ Ու այսպէս, երբեմնի գրաւորները փոխակերպուեցան՝ սպասաւորներու, ճաշարանապետներու, նպարավաճառներու, պանդոկապետներու, մինչեւ իսկ նուաճողական բեռնակիրներու։ Նորաձեւութեան, կարկանդակաշինութեան ասպարէզը մնաց անկիններուն։ Նուրբ արհեստներուն մէջ Ֆրանսացիները շատ շուտով կրցան տիրել հրապարակին։ Համպուրկը հիմնովին բարեփոխուեցաւ շնորհիւ այս եկուորներուն։

Նոյն բախտին արժանացաւ մեր օրերուն ռուս ազնուականութիւնը, որուն բեկորները ռուս կարմիր յեղափոխութենէն հալածական, եկան տարբալուծուեցան Եւրոպայի մութ ու տաքին գաւառներուն, պառկերուն, խանութներուն մէջ։

Ու ինչպէս մեր օրերուն, այդ տարագիր Ֆրանսացիներէն ծնաւ նոր սերունդ մը, որ գերման միջավայրի մէջ մեծնալով, խմորուելով գերման դաստիարակութեամբ, մերկացաւ իր Ֆրանսական նկարագրէն։ Այն օրերուն ալ աչքի կը զարնէ ուծացումներու, ապազգայնացումներու, նոյնիսկ այլասերումներու փաղանգ մը։

Այդ արժանահիւլ խառնամուժէն դուրս եկած են սակայն քանի մը գրագէտներ, որոնք, Գերմանիա ծնած, կամ պզտիկ հասակէն գերման կրթութեամբ ու մշակոյթով թրծուած, եկած են վերջ ի վերջոյ գերման գրականութեան հունին մէջ ու հանրութան մըն ալ չէին եղած են հոն։

Այդ գերմանացած գրողներուն մէջ աչքի կը զարնէ Ատալպէր տը Շամիսօ, որ իբրեւ բանաստեղծ, կը նկատուի մին ծթ. դարու գերման յառկանշական դէմքերէն։

Շամիսոյի կեանքը ու իր գրականութիւնը օրինակ մըն են այն տըռամին զոր կ'ապրին երկու հայրենիքներու, երկու մշակոյթներու միջեւ տարուբերող զգայուն հոգիները. անոնք որ ոչ կրնան բոլորովին ժխտել անցեալի աւանդութիւնը, եւ ոչ ալ բոլորովին ձուլուիլ, նոյնանալ նոր միջավայրի մը հետ։

Շամիսօ 1781ին ծնած է Ֆրանսա, Գօնքուրի դղեակը (Շամփանյը), ազնուական ընտանիքէ մը, որ կապեր ունէր արքունիքին հետ։ Յեղափոխութիւնը քանդեց իր գերդաստանը եւ 9 տարեկանին ծնողքին հետ անցաւ Գերմանիա, ուր դաստիարակուեցաւ, շաղախուեցաւ ամբողջովին գերման ոգիով ու մտայնութեամբ։ Պահ մը կը դառնայ Փրուսիոյ Թագաւորին մանկլաւիկը ու կը մտնէ փրուսիական բանակին մէջ իբրեւ սպայ։

Բայց շրջան մըն էր ուր Ֆրանսա եւ Գերմանիա կ'ապրէին իրենց պատմութեան եղերական մէկ փուլը։ Նափոլէոնի հմայքը կը բարձրանար, ու գերման հոգին յափշտակութեան, վիրաւորանքի, ղառնոյթեան նողանքէ կ'անցնէր. Շամիսօ կը ներզգար խոռապէս այդ բոլէի անձկութիւնը. որո՞ւ կապուիլ, որո՞ւ տրամադրել ինքզինքը, երկուքէ՞ն մէկը այսօրուան հայրենիքին։

1810—15ի զինուորական – քաղաքական դէպքերը մշտական ժխտումաղձոտութեան առիթներ տուին Շամիսոյի, որ մանաւանդ, ի տես Թուսխայէն վերադարձող Ֆրանսական մեծ բանակի եղկելի խլեակներուն, կ'ըղձար առհաւական բնազդի մը ցաւագին ձիչը իր մէջ։

— «Ոչ, այս ժամանակը սուր չունի ինծի համար. միայն ինծի համար է որ սուր չկայ այս օրերուն» կ'ըսէր անիկա։

Ու փոխանակ վնասեց գրականութեան մէջ. այդ օրերուն գրեց իր այն եզական վէպը,— «Փէթէր Շլէմիլի հրաշալի պատմութիւնը», որ միջազգային ու մնայուն համբաւ մը պիտի շինէր իր անունին շուրջ։

Ցեղայայրին Շամիսօ ինքզինքը նըւիրեց բոլորովին բնական գիտութեանց ուսումնասիրութեան, մասնակցեցաւ երկար քննական ճամբորդութիւններու աշխարհի շուրջը ու դէպի բեւեռ ու վերադարձին կարգուեցաւ վերատեսուչ Պերլինի բուսաբանական պարտէզին։ Մեռաւ 1838ին։

«Փէթէր Շլէմիլի հրաշալի պատմութիւնը» վէպը, հոգեկան ինքնակենսագրութիւն մը կարելի է նկատել։ Անիկա պատմութիւնն է մարդու մը, որ իր ստուերը կը ծախէ սատանային ի փոխարէն հրաշագործ սափի մը. բայց շուտով կը նշմարէ որ այդ սափին տուած բոլոր գանձերը չեն կրնար փրկել զինքը հանրային ցուցանք մը դառնալու փորձանքէն։ Որովհետեւ, արդարեւ, ամենուրեք ուր կ'անցնի, ան աչքի կը զարնէ իր ստուերի բացակայութեամբ. ան նըշաւակ է դժբախտութեան, որովհետեւ անբնական կացութեան մը մէջ կ'ապրի…

Արկածներու, յուսախաբութիւններու, դժբախտութեան երկար դէպքերէ վերջ, վէպի հերոսն ալ կ'որոշէ մեկուսանալ մարդոց ընկերութենէն ու բնութեան գոգը, բնական գիտութիններու ուսումնասիրութեամբ մոռնալ իր վիշտը։

Բնական է այս պատմութիւնը խորհրդանշական իմաստ մը ունի. յաճախ փորձած են բացատրել զայն. ի՞նչ կը նշանակէ կորսնցնել իր ստուերը։

Ֆրանսացի գրող մը, Ժ. Ամփէռ հետեւեալ կերպով մեկնաբանած է զայն.

— «Կարելի է հեղինակին վերագրել դիտումը յայտնելու թէ ճշմարտութիւնը թէ՝ ընկերութեան մէջ առաքինութիւնը, արժանիքը, նոյնիսկ հաբառութիւնը բաւական չեն մարդու մը։ Մարդ կրնայ օժտուած ըլլալ ատոնցմով, եւ սակայն հարկ է ունենալ ինչ որ անսահմանելի բան, կարենալ ըլլալու համար անհատականութիւն մը, եւ մը աշխարհի առջեւ, այդ «չգիտեմ ինչը», այդ ստուերը կարելի է բնորոշել սա տարտամ բառերով, որոնք կը հասկցուին, աւելի, քան կը բացատրուին,— վարկ, հեղինակութիւն, բարոյական, հմայք։ Ատիկա է ստուերը, որմէ կարելի չէ հրաժարիլ, եւ որուն համար սատանան կը փորձէ մեզի ծախել մեր հոգին։ Շամիսօ իրաւունք ունի եզրակացնելու որ երբ մարդ ստուեր չունի, հրաժարելու է սիրուն կեանքէ»

Այս բացատրութիւնը չի գոհացներ սակայն վէպին ընթերցողը։

Այսօր, գերման քննադատութիւնը յանգած է աւելի պարզ, եւ հաւանաբար միակ ճշգրիտ եզրակացութեան մը։ Փէթէր Շլէմիլ ու ոք է եթէ ոչ Շամիսօն ինքը, իսկ ստուերը ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ կորսուած հայրենիքը, անհայրենիք մարդու վախճանը նման է ստուերազուրկ մարդու այլանդակ, անըմբռնելի կացութեան։ Շլէմիլի դժբախտ կեանքը հաւատարիմ պատկերն է Շամիսոյի ապրումներուն, այն շրջանին, երբ անիկա ինքզինքը ոչ բոլորովին Ֆրանսացի կը նկատէր, ոչ ալ բոլորովին Գերմանացի, ճշդելու համար իր վճռական դիրքը երկու ազգերու դուպարին մէջ։ Իր օրերը անցան շփոթութեամբ, վարանումով, հոգեկան հակասութիւններով…

Մեղաւո՞ր էր Շամիսօ, եթէ երբեք իր սիրտը կը տրոփէր երկու ազգերու, երկու հմայութիւններու միջեւ. Թող պատասխանեն անոնք որ աւելի կամ նուազ չեն ճանչցած նոյն այդ տագնապը։ Որովհետեւ, ի՜նչ խօսք, որ մեր ժամանակի պատմութիւնը շատ աւելի հոգիներ դուրս հաներ է իրենց սիրական առանցքէն… Կը քալեն անոնք նման Շլէմիլի որ կորսնցուցած է իր գոյութեան փաստը, ստուերը, խմաստը իր գոյութեան։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ

Այս խորագիրներուն տակ, Անտէ Ֆայեէ կը գրէ L'Indépendant շաբաթաթերթին մէջ (15 Յուլիս).—

Ներկայ պարագաներուն մէջ, երբեւ հետեւանք այն տագնապին զոր կ'անցընէ երկիրը, պէտք է անշուշտ պաշտպանել Ֆրանսացի բանուորին իրաւունքները։ Եւ ոչ ոք, աւելի քան մենք, բողոքած է օտար ներխուժումին դէմ, որ գայթակղութեան ձեւ առած է՝ ի վնաս Ֆրանսացի աշխատաւորներու։

Բայց եւ այնպէս, գերազանցօրէն անարդար է շփոթել միջազգային աւազակները՝ որոնք ողողած են մեր երկիրը՝ այն օտարականներուն հետ, — երէկ մեզի դաշնակից եւ հաւատարիմ բարեկամ, շուրս վայրագ աւելութիւն մը եւ արիւնածարաւ հալածանք մը դուրս քշեցին իրենց գերի հայրենիքէն։ Հասկցաք արդէն որ խօսքը ազգայնական Թուրքերուն եւ Հայերուն մասին է։

Դարաւոր քաղաքակրթութեան մը տէր եւ մեծանուն ցեղի մը զաւակ, Հայերը Ֆրանսայի կապուած են շատ հին ժամանակէ մը ի վեր, որ կը հասնի մինչեւ Խաչակրաց արշաւանքը։ Իրենց վերջին թագաւորներէն մին Ֆրանսացի իշխան մըն էր, Լեւոն Լուսինեան, որու շիրիմը կը մնայ Ս. Տընիի աբբայարանին մէջ։ Իրենց ազգը, — որ առաջինն եղաւ քրիստոնէութիւնը ընդունող — Արեւելքի մէջ կը համարուի Ֆրանսական մշակոյթին ամէնէն թանկագին օջախը։

Ընդհ. պատերազմին մէջ, Հայերը կռուեցան մեր կողքին — եւ ի՜նչ քաջութեամբ — եւ հակառակ սարսափելի ջարդերուն՝ ամբողջն կառչած մնացին իրենց հաւատքին թէ յաղթութիւն պիտի առնէ իրենց հայրենիքը։ Ափսո՜ս, հակառակ տրուած հանդիսաւոր խոստումներուն եւ դաշնագիրներուն, չարաչար լքուեցան եւ մեր մեծանուն բարեկամը, մեծ դեսպան Ժամիլլ Գամպօ մերժեց, 1923ին, Լօզանի մէջ, ստորագրել ուրացումը զոր անպատուաբեր կը համարէր։

Եւ անոնք ստիպուեցան փախչիլ իրենց նախահայրերուն երկրէն ու, բնական մղումով մը, եկան ապաստան խնդրել Ֆրանսայէն, զոր իրենց երկրորդ հայրենիքը կը համարին։ Ֆրանսա պարտաւոր է զանոնք ընդունելու ոչ թէ իբրեւ օտարական, այլ իբրեւ յարգելի հիւր։ Ֆրանսացիները պարտաւոր են անոնց հետ վարուելու իբրեւ եղբայրներ զորս նոր գտած են։

Ժամանակաւորապէս այսպէս չեղաւ յաճախ, եւ մասնաւորաբար կառավարութիւնը չտուաւ անոնց յատուկ կանոնադրութիւն մը, որուն իրաւունք ունէին իբրեւ հաստուցում արդարութեան եւ երախտագիտութեան։

Մենք դեռ պիտի խօսինք այդ մասին։ Հայոց, ինչպէս ազգայնական Թուրքերու համար, մենք որոշած ենք պայքար մղել, որպէսզի արդարութիւնը հաստուցուի. Այսօր կը հրատարակենք յուզիչ բողոք մը, զոր Ֆրանսական առեւտրական դասակարգին յայտնի ներկայացուցիչներէն մին, Ալեքսանտր Լօրան,— ընդհ. քարտուղար Արտէշի եւ Տրոմի առեւտրական եւ ճարտարարուեստական Դաշնակցութեան — ուղղած էր, քանի մը շաբաթ առաջ, «Մաթէն»ի։ Փարիզի այս օրաթերթը վերջերս, անտեղի կերպով-հրատարակած էր անարդար եւ վիրաւորական յօդուած մը ընդդէմ Հայերուն, որոնք կը բնակին Վալանսի մէջ։

Լօրան, իրեն պարտք համարելով վերահաստատել ճշմարտութիւնը, ճշգում մը ուղղեց Փարիզի մեր պաշտօնակցին, որ մինչեւ այսօր չէ հրատարակած այդ ճշգումը։

Ահաւասիկ ուրեմն.—

Պ. Խմբագրապետ, զարմանքով կարդացի այն յօդուածները, որոնք հրատարակուեցան ձեր թերթին մէջ (19 եւ 20 Մայիս), «արհեստով զործագուրկներու չարաչահութեանց» եւ մասնաւորաբար Վալանսի մէջ բնակող Հայոց մասին։ Փափաքեցայ անձնապէս քննութիւն մը կատարել, ահա թէ ինչո՛ւ ուշացաւ այս ճշգումը որքան քաղաքավար, նոյնքան անհրաժեշտ։

Հայերը կը ճանչնամ 1907էն ի վեր, պատերազմէն առաջ։ Ինծի ծանօթ են այն տառապանքները, որոնց ենթարկուած են անոնք, իրենց երկրին մէջ, ընդհ. պատերազմի ընթացքին, ինչպէս իրենց երկրէն դուրս՝ պատերազմէն վերջ։

Նախ ճշգենք սկզբունքի հարց մը, — Հայերը պատուական աշխատաւորներ են։ Անոնց ուզածը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ աշխատանք։ Սակայն, «օտարական» նկատուած ըլլալով՝ յաճախ չեն կրնար աշխատանք գտնել, ուստի կը ստիպուին գործազրկութեան նպաստ խնդրել։ Ի զուր, եւ առանց յոգնելու, Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովը կը դիմէ կառավարութեան, խնդրելով որ Ֆրանսայի մէջ բնակող հայ գաղթականները չճանչցուին «օտարական», այլ Ֆրանսայի «պաշտպանեալներ», որպէսզի գործարանները եւ արհեստանոցները զանոնք չհալածեն աշխատելու արտօնուած օտար աշխատաւորներու նուազագոյն համեմատութեան մէջ։

Ձեր թղթակիցը կը սխալի կարծելով թէ այս մարդիկը իրենց երկրին մէջ շատ աղքատ կ'ապրէին։ Մեծամասնութիւնը տուն ունէր, հողեր ունէր, կային նոյնիսկ հարուստներ։

Անոնք կորսնցուցին այդ ամէնը, որովհետեւ, ընդհ. պատերազմին մէջ, անոնք կռուեցան Ֆրանսայի եւ իր դաշնակիցներու կողքին, ընդդէմ Թուրքերուն եւ անոնց դաշնակիցներուն։ Այդ իսկ պատճառով, ջարդուեցան աւելի քան մէկ միլիոն Հայեր։ Ազգային եւ անհատական անոնց կալուածները, Հայաստանի, Թուրքիոյ եւ Կիլիկիոյ մէջ, որոնք միլիոններու արժէք ունէին, գրաւուեցան Թուրքերու կողմէ։ Այս աքսորեալ ժողովուրդին բեկորներէն մաս մը եկաւ ապաստան խնդրել Ֆրանսայի մէջ։ Մենք, Ֆրանսացիներս, պարտաւոր էինք զանոնք մոռնալ նուազ քան բոլոր միւս ժողովուրդները։

Ճիշդ է որ Վալանսի մէջ գոյութիւն ունի հայկական բազմութիւն մը, զոր կրնայինք «գաղութ» կոչել,— անոնց թիւը 3000ը չանցնիր։ Այս գաղթականները դիւրաւ կը խառնուին Ֆրանսայի բնակչութեան հետ։ Անոնց միակ ցանկութիւնն է հեզահամբոյր բարելաւել իրենց ընկերային կացութիւնը։ Այսպէս, կը ճանչնամ պաշտօնեաներ, քաղաքին լիսէններուն եւ բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ յաջողակ աշակերտներ, որոնք ծագումով Հայ են։

Այս «գաղութ»ը կ'ապրի անաղմուկ համեստօրէն, բայց պատիւով։ Ոստիկանութիւնը բացատրութիւններ գտաւ, որոնք մասի վրայ կը հաստատուին, անհրաժեշտ չկայ անոնց մէջ։ Կարելի չէ զանոնք մեղադրել ապահովութեան, գողութեան, դրամաշորթութեան, լրտեսութեան, վիժումի եւ այլ խնդիրներու մէջ։ Իրենց կեանքը շատ լուրջ են եւ յարգանքի արժանի։

Այս ամէնը՝ ցոյց տալու համար մթնոլորտը, որու մէջ կ'ապրին Վալանսի Հայերը, որպէսզի յետոյ ճշդենք անոնց գործազրկութեան հարցը։

Իմ կատարած քննութենէս կը հետեւի, որ Վալանսի 3000էն պակաս հայութեան մէջ գործազուրկներուն թիւը 200 ալ չկայ։ Հակառակ ձեր թղթակիցին վկայութեան, բազմաթիւ են անոնք որ հինգէն պակաս զաւակ ունին։ Կան որ բնաւ չունին։ Գործազուրկ հայր մը, իր կնոջ եւ վեց զաւակներուն հետ, շաբաթական կը ստանայ 205 ֆրանք։ Ուրիշ ընտանիքի մը մէջ, հայր մը, իր կնոջ եւ երկու զաւակներուն հետ, կը ստանայ օրական 23 ֆրանք։ Ուրիշ ընտանիքի մը մէջ, այրի կին մը իր մէկ զաւկին հետ կը ստանայ 12 ֆրանք։ Տակաւին ուրիշ ընտանիքի մը մէջ, հայր մը իր կնոջ եւ երկու զաւակներուն հետ կը ստանայ 20 ֆրանք։

Որքան ալ համեստ ըլլայ, դժուար է վարձք վճարել, հագուստ ու սնունդ գնել այս նպաստով, որ կը տրուի իրենց, եւ … աւելցածով ալ տուն շինել։

Ճիշդ է թէ քանի մը գործազուրկներ, իրենց աշխատած օրերուն՝ քիչ մը խնայողութիւն ընելով՝ կտոր մը հող գնած են, այն յուսով թէ ինքնաբաւ կը դառնան եւ կը դադրին բեռ ըլլալէ հանրութեան վրայ։ Ուրիշներ օգնութիւն կը ստանան իրենց ազգականներէն, որոնք կ'ապրին Ֆրանսայի կամ Ամերիկայի մէջ, կամ անհրաժեշտ գումար մը՝ իրենց համեստ բնակարաններուն շինութեան համար Ուրիշ մը շինած է իր տնակը, հողէն մոխրացած, պարտամոլագրական ընկերութենէն ստացած գումարով։

Բայց աղէկ եղած ըսել թէ հրապարակի վրայ … հայ գործազուրկներ ունին, շինած են գործազրկութեան նպաստի սնտուկէն տրուած գումարով», թէ «անոնց մեծ մասը կ'ապրի գործազրկութեան նպաստով ինչպէս Իտալացիները ղեկավարելով», աւելի քան չափազանցութիւն է, անարդարութիւն է։

Հայ ընտանիի գասակարգին մէջ դժգոհութեան բազմաթիւ արժանաւոր հետք… ձեր թերթին այդ թղթակցութեան առթիւ։ Իրենց զայրոյթը կը ծնի այն արդար հպարտութենէն, զոր ունի այս ցեղը, որուն պատմութիւնը պարտաւոր են սորվիլ բազմաթիւ Ֆրանսացիներ։ Այդ զայրոյթը կը ծնի նաեւ անկէց, որ …

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ի՞նչպէս, դու այդ կը թոյլատրե՞ս մեզ… կէս զարմացած եւ կէս ուրախացած հարցրեց Մարզպետունին։

— Միթէ՞ ես պարզ չխօսեցի… ոչ միայն թոյլատրում, այլեւ խորհուրդ եմ տալիս. չպէտք է բնաւ յապաղել.

— Այդ իմ փափաքն է, Տէր Արքայ, յարեց Մարզպետունին. երբ Սեւանում կաթողիկոսի փախուստը լսեցի եւ իմացայ սուրհանդակից, որ «բռնաւորի» թելադրութեամբ է խոյս տուել նա, կամեցայ ադաչել քեզ՝ ուղղել ճանապարհ դէպի Դուին։ Մենք կարող էինք յանկարծակիի բերել Հագարացիներին եւ մայրաքաղաքը դրաւելով՝ վիշտ պատճառել Սալարապետին։ Բայց Շիրակում սպասում էին մեզ, չկամեցայ փորձութեան ենթարկել մեր բաղդը եւ ժողովրդեան ուրախութիւնը։ Իսկ այժմ քանի որ այդ հրամանը տալիս է մեզ Արքան, երկու օրից արդէն բանակը կարող ենք շարժել դէպի Ոստան։ Մնում է միայն ընտանել Արքայեղբօր եւ Սիւնեաց իշխանի հաճութիւնը։

Ես պատրաստ եմ իմ զօրքերով, սաաց Աշոտ վճռաբար։

— Խօսեցէք ուրեմն Սմբատ իշխանի հետ եւ արդիւնքը յայտնեցէք ինձ, հրամայեց Թագաւորը։

Նոյն աւուր երեկոյեան՝ Արքայեղբօր ապարանքում խորհրդի ժողովուեցան Մարզպետունի իշխանը, Սիւնեաց Տէրը, Վահրամ Սեպուհը եւ Գոռ իշխանիկը։ Արքայեղբայրը յայտնեց ամէնքին թագաւորի ցանկութիւնը եւ առաջարկեց նրանց յայտնել իրենց կարծիքը առաջարկել ինքզինքը մասին։

Մարզպետունի իշխանի տուած մի քանի բացատրութիւններից յետ՝ ամէնքը միաբերան ցանկութիւն յայտնեցին հետեւել Արքայի խորհրդին եւ օգտուել քաղել հանգամանքների յաջողութիւնից.

Սմբատ իշխանը, որ երգուել էր վերջնականը լինել Աստիկանին նրա եղմնազանցութեան համար, հաւատաց թէ Աստուած ինքն է ներշնչել Արքային այդ ցանկութիւնը։ Նրան ուրախացնում էր, մանաւանդ, այն միտքը, թէ շուտով պիտի ազատէ բանտից իշխան եղբայրներին եւ թափէ կաթողիկոսարանը մահմեդականների ձեռքից։ Այդ պատճառով յանձն առաւ իւր առանձական բոլոր ոյժը համախմբել Դըւնոյ շուրջ։

Նոյնպէս միւս իշխաններն էլ սկսան կարգաւորել իրենց զօրքը եւ պատրաստել նրան մօտալուտ յարձակման։

Երազգաւորուի շուրջը գտնուող դաշտավայրերի վրայ, ուր Տիգնիսի վըտակը խառնւում է Ախուրեանի հետ, զարկած էին դաշնակից իշխանների զօրաց վրանները։ Մի քանի օր էր ինչ այդտեղ սկսուել էր տագնապալից շարժում. մարդիկ կարծես կրակի մէջ էին։ Զօրագնդերի մի մասն ընդհարման վարժութիւններ էր անում, մի մասը յարձակման փորձեր էր կատարում. ոմանք մրցախաղերով էին պարապած, իսկ ոմանք պարապահար գործիներ կամ պաշարման համար պիտանի նիւթեր էին պատրաստում։ Այդ ամէնի վրայ հսկում էին թէ՛ իրանք՝ իշխանները, եւ թէ՛ մանաւանդ, Վահրամ Սեպուհը եւ Գոռ իշխանիկը։ Վերջինս եթէ փափաքում էր օրուայ գէթ մի ժամը անցընել իւր հարսնացուի հետ, որ այդ միջոցին գտնւում էր Արքունիքում, այդ էլ չէր կարողանում, որովհետեւ առաջական պատրաստութիւնները խլում էին նրա բոլոր ժամերը։ Հազիւ գիշերուայ մէջ հանգչում էր նա մի փոքր եւ վաղ առաւօտեանից նորէն գործի սկսում։

Բայց արի պատանին ոչ միայն չէր տրտնջում, այլեւ ժպիտը չէր հեռացնում երեսից։ Իսկ Վահրամ Սեպուհը նրան ոգեւորելու համար ասում էր.

— Շուտով, սիրելիս, Դուինը կ'առնենք. յաղթական տօներ կը կատարենք եւ Մայր տաճարի մէջ քո պսակը կ'օրհնենք։

Մինչ Երազգաւորսում այս պատրաստութիւններով էին զբաղուած, տեղի ունեցաւ մի անակնկալ դէպք, որ սառեցրեց զօրքի եւ զօրապետների եռանդը։

Այդ հետեւեալն էր։

Արքայի Շիրակ գալուց մնացելու օրից արդէն լուր էր հասել Ոստիկանին թէ՝ թագաւորը մեծ զօրքով վերադառնում է իւր Ոստանը։ Նըսրը, որ վաղուց ծանօթ էր Աշոտ Երկաթի քաջութեան եւ գիտէր թէ նա քանի քանի անգամ է ընկած տեղից բարձրացել, նորից զօրացել եւ իւր իշխանութեան վնասներ է հասցրել, սաստիկ վախեցաւ, երբ նրա վերադարձը լսեց։ Նրա երկիւղը զօրացրին մանաւանդ Արքայի գնացքին հետեւող իւր այն լրտեսները, որոնք եկան եւ պատմեցին նրան այդ մեծազօրդ վերադարձի մանրամասնութիւնները. յայտնեցին զօրքի թիւը, նկարագրեցին նրանց պատանեկան ընթացքը, ժողովրդական ոգեւորութիւնը, Արքայի ընդունելութեան փառահեղութիւնը եւայլն։

Արդէն Աբասի հաշտութիւնը Թագաւորի հետ այնպիսի մի դէպք էր, որից Ոստիկանը պէտք վախենար, որովհետեւ այդ երկու քաջերի միութեան Արարացիք դիմադրել չէին կարող։ Բայց երբ նա իմացաւ որ Սիւնեաց Սմբատ իշխանը եւս միացել է նրանց հետ իւր զօրքերով, էլ որպէս բոլոր քաջութիւնը կորցրեց։

— «Այո՛», մխութիւնը ուղղուած է իմ դէմ, մտածեց նա ինքն իրան. Թագաւորն ուզում է հալածել ինձ այս տեղից. նա չէ գոհացել իմ զօրքերը ջարդելով եւ աշխատում է ուրեմն Աստիկանի իշխանութիւնը վերացնել այս երկրից։ Իսկ Սմբատ իշխանը միացել է նրա հետ, որպէսզի վրէժ լուծէ այն անարգանաց համար, որ հասուցի նրան՝ իմ երգման դրժելով եւ իւր եղբայրները զնդանում պահելով…»։

Այս մտածութեամբ ընկճուած՝ նա հրաւիրեց իւր մօտ Բէշիր զօրապետին եւ Դըւնոյ Դինապետին եւ խորհուրդ արաւ նրանց հետ, թէ ի՞նչպէս կարող է սպառնացող վտանգը հեռացնել իրանից։

(Շար.)

Անմոռանալի հանդէս

Դպրոցական աշխատանքի վարձատրութեան գեղեցիկ օրն էր 9 յուլիսի պրակին Սեւրի Մուրատեան վարժարանի աշակերտներուն համար։

Հանդէսը տեղի ունեցաւ կէսօրէ վերջ ժամը 16ին, հայ – ֆրանսական բարեկամութեան շունչով տաքցած մթնոլորտի՝ մը մէջ։

Կը նախագահէր էնսթիւթի Կաթոլիքի վերին Տեառւ կարտինալ Պօտրիյար, որ հակառակ իր յառաջացած տարիքին չէր մերժած վարժարանին տնօրէնութեան խնդրանքը։ Իրեն կ'ընկերանար նոյն հաստատութեան ընդհ. քարտուղարը, Գեր. Պրէսօլ։ Ներկայ էին նաեւ Գերպ. Գաճապանեան Գրիգոր, վիճակաւոր Գաղատիոյ, զօրավար Պրէմոն՝ նախկին ընդհ. հրամանատար Կիլիկիոյ, Պ. Ֆիքէ՝ նախագահ փարիզի նախկին քաղաքապետական ժողովի եւ այժմ խորհրդական անդամ, իտալական դեսպանին կողմէ՝ փոխ – հիւպատոս Մարքիզ Տուրամծօ, ծովային նախարարութեան քարտուղար Տեհէ, եւ ծովային սպայ՝ կոմս տը Փոնթաք եւ ուրիշ տար եւ հայ յարգելի հիւրեր։

Սրահը լեցուն էր ծնողութի ընտրանիով, վարժարանին բարեկամ անձերով եւ աշակերտներու ծնողներով։ Հանդէսը բացուեցաւ «Մարսէյյէզ»ով եւ «Բամ Փորոտան»ով, որուն յաջորդեց քաղաքական տեսուչ Պ. Ժանցեանի բացման խօսքը։ Ցետոյ խօսք առաւ Պ. Ֆիքէ, որ իր համակրութիւնը անգամ մըն ալ յայտնեց հանդէպ վարժարանին տնօրէնութեան եւ աշակերտութեան։

Այս կարտինալ Պօտրիյար հակառակ իր տկարութեան, բեմ բարձրացաւ ֆրանսական ճեմարանի անդամին վայել իր ճառը խօսելու սրամիտ, ազդու եւ օգտակար դիտողութիւններով։ Շեշտեց հայ ժողովուրդի ազնուականութիւնը, իմացական բարձր կարողութիւնները եւ մեծ ազգի մը արժանաւոր յատկութիւնները, յիշեց Մեծն Մխիթարի եւ Մխիթարեանց գրական անմրցելի վաստակը, հայ եւ եւրոպացի միջավայրի մէջ անոնց վայելած համբաւը։ Անդրադարձաւ հայ կրօնական հարցերուն։ Ֆրանսական ասպնջականութիւնը վայելող հայուն համար տուաւ շահեկան խրատներ՝ ճանչնալու բուն հարազատ Ֆրանսացին իր լաւ կողմերով եւ օգտուելու անկէ։

Ինը շրջանաւարտ աշակերտներէն երկուքը. Ստեփան Պօղոսեան եւ Ժիրայր Սիւրմէնեան, առաջինը հայերէն, իսկ երկրորդը Ֆրանսերէն՝ կակիկ ու իմաստալից հրաժեշտի իրենց ողջոյնը կարդացին։ Ու Հ. Սահակ Վրդ. Տէր – Մովսէսեան, տեսուչ վարժարանին, ուղղեց իր վերջին հայրական խօսքերը անոնց որ այլեւս պիտի բաժնուէին վարժարանէն, մտնելու համար կեանքի պայքարին մէջ։ Այս առթիւ անգամ մըն ալ յորդորեց ծառայել ազգին ճշմարիտ ազգասիրութեամբ եւ անշահախնդրութեամբ։

Բոլոր ճառերն ու բանախօսութիւնները կ'ընդմիջուէին գեղարուեստական բաժինով, երգերով եւ արտասանութիւններով։ Վարժարանին խմբերգը երգեց քառեակ լեզուներով զուարթ եւ ոգեւորիչ երգեր, ընտրուած զանազան հեղինակներէ եւ ճարտար ղեկավարութեամբ Պ. Գուրգէն Մ. Ալէմշահի, վարժարանին երաժշտութեան ուսուցչին։ Վահէ Ճինկէօզեան, նախկին աշակերտ Մուրատեան վարժարանի, որ իր ուսումը կը կատարելագործէ էքօլ Նորմալ տը Միւզիքի մէջ, նուագեց Պ. Ալէմշահի «Ողբը», եւ Տվորաքի «Իւմորէսք»ը։ Իսկ շրջանաւարտներէն Ստեփան Պօղոսեան երգեց իր անոյշ եւ հաճելի ձայնով Ժ. Պիզէի Նատիրի երգը եւ դարձեալ Գուրգէն Ալէմշահի վերջերս յօրինած քնքոյշ եւ աշխոյժ «Նազէրը»։

Արտասանութիւններուն մէջ, որոնք հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւ իտալերէն լեզուներով կատարուեցան, ամէնէն ուշագրաւը եւ տպաւորիչն էր Գնդունի Նորբերի արտասանութիւնը Անտրէ Շէնիէի վերջին բանաստեղծութեան, զգացուած շեշտով, պատշաճ ձեւերով, ձայնի պահանջուած ելեւէջով։ Այնքան հաճելի անցաւ որ նախագահ կարտինալը յատկապէս բեմէն կանչել տուաւ արտասանող պատանին, շնորհաւորելու համար անոր փայլուն յաջողութիւնը։

Ամէնէն վերջ ձգուած էր մրցանակաբաշխութիւնը։ Վարժարանին ուսումնապետ Հ. Ցակոբոս Վրդ. Բասպըլըքեան ներկայացուց դպրոցական տարեշրջանի արդիւնքը, կարդաց դասարաններու առաջինները, որոնք ստացան գեղեցիկ մրցանակներ իրենց արժանիքին համեմատ, միւս աշակերտներուն ալ տրուեցան մրցանակներ, քաջալերելու համար զանոնք։ Բարի վարուց ոսկի շքանշանի արժանացաւ Աղոէ Գարկրճեան, Փարիզէն, եւ արծաթ շքանշանի՝ Լեւոն Բէշիշեան, Տիթրոյթէն։ Շքանշանները ղրկուած էին Վենետիկէն Մխիթարեան Միաբանութեան Աբբահօր կողմէ, իսկ գիրքերը՝ մէկ քանի անհատներէ։

Հանդէսը վերջացաւ աշակերտներու, ծնողներու, եւ դասախօսներու ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ։

Հոմենէթ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

(Քաղուած Մոսկուայի թերթերէն)

Երեւանի կառավարութիւնն այս տարի 2,260,000 րուբլի յատկացուց 10 գիւղական շրջաններու մէջ բարելաւելու համար խմելու ջուրի մատակարարումը։

*** Հայաստանի խնայողական սնտուկները կը հաշուեն աւելի 78 հազար աւանդատուներ, 32 միլիոն րուբլի խնայողութեամբ, որ 7 միլիոն րուբլի աւելի է անցեալ տարուան եղածէն։

*** Մոսկուայի Գիտութեանց ճեմարանի պատմա – փիլիսոփայական բաժինին մէջ ճեմարանի անդամ Ցակ. Մանանդեան «Հայաստանի եւ Հռոմի փոխյարաբերութիւնները Տիգրանի ժամանակ» իր մեծ աշխատութենէն կարդաց գլուխ մը.— Պոմպէոսի ան-քը Անդրկովկասից 66—64 թուերին (Ն. Ք.)։

*** Խորհրդային կառավարութեան կողմէ «Ճարտարի խորհրդային վարպետ» տիտղոսը տրուած են 32 հոգի, որոնց մէջ երկու հայ երկաթուղայիններ՝ Արքահամեան եւ Գասպարեան։

*** Յունիս 25ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդն ընտրեց Հանրապետութեան բարձրագոյն դատարանի կազմը, մէկ նախագահ (Մ. Դալլաքեան), 19 անդամներ եւ 185 երդուեալ ատենակալներ։ Նոյն նիստին մէջ որոշուեցաւ կազմել 2 նոր գործակալութիւններ,—ինքնաշարժային հաղորդակցութեան եւ մսի ու կաթի արդիւնաբերութեան։

*** «Սասունցի Դաւիթ» հազարամեակի հանդէսները տեղի պիտի ունենային Մայիսին, բայց հակայ երկրին մէջ անկարելի եղաւ աւարտել նախապատրաստական աշխատանքները մինչեւ Մայիս։ Եւ յոբելեանը յետաձգուեցաւ Սեպտեմբերին։ Յունիսի 25ին Մոսկուայի մէջ նիստ գումարեց համախորհրդային Գրողների Միութեան «Սասունցի Դաւիթ» կոմիտէն, որուն կը մասնակցէին նաեւ դաշնակից հանրապետութեանց կոմիտէներու ներկայացուցիչները.— Սպիտակ Ռուսաստանի կողմէ Ենկա Կուպալա, Վրաստանի կողմէ՝ Ալիօ Մաշաշվիլի, Ռուսաստանի կողմէ՝ Լոզինսկի եւն.։ Հայաստանէն այդ առթիւ Մոսկուա հասան Աբով, Գրիգորեան, Նայիրի Զարեան եւ Ստեփան Զօրեան։ Ներկայ էր նաեւ Գիտութեանց ճեմարանի անդամ Յ. Օրբելեան։

Խորհրդակցութեան կը նախագահէր Ա. Ֆադէեւ։ Զեկուցումներէն յայտնի եղաւ, որ ամբողջ Միութեան մէջ մեծ աշխատանք կատարուած է արժանի կերպով մեծարելու համար հայ ժողովրդական ստեղծագործութիւնը։

*** Հայաստանի դերասաններ, բեմադրիչներ, երգահաններն ու նկարիչները մեծ ոգեւորութեամբ կը պատրաստուին յառաջիկայ Մոսկուայի մէջ ցուցադրուելիք հայկական գեղարուեստի տասնօրեակին։

Երեւանի պետ. Թատրոնն ու [illegible] պարի արուեստանոցը կը պատրաստեն ներկայացուելիք կտորներու ցանկը։ Հայկական օփերային երաժշտութիւնը պիտի ներկայանայ իր զանազան ճիւղերով,— երգչախումբով, ժողովրդական երաժշտական գործիքներու նուագախումբով, ազգային պարախումբով եւ աշուղներով։

*** [illegible] Ա. Տէր Ղեւոնդեան «Անահիտ» նուագախաղը վերջացնելով ներկայիս կ'աշխատի Յ. Թումանեանի, Իսահակեանի, Յովհաննիսեանի եւ այլ հայ դասական գրողներու բանաստեղծութիւններուն վրայ։

Երգահան Մ. Մազմանեան կը գրէ 8 մասէ բաղկացած «Աբրաեղեանները» սէնֆոնիք նուագախումբի համար։

Երգահան Գ. Եղիազարեան կը պատրաստէ «Փարւանա» նուագապարը։ Նայիրի Զարեանի «Փարւանի ծայրը» պօէմի օփերային կը վերածէ երգահան Վ. Տալեան։ Երգահաններ Ա. Մերանգուլեան, Հ. Զաքարեան, Ա. Սաթեան, Լ. Սարգսեան եւ ուրիշներ կը պատրաստեն սէնֆոնիք գործեր։

Երգահան Ա. Խաչատրեան շուտով կը վերջացնէ իր նոր պարանուագը, «Երջանկութիւն» անունով։ Գեղարուեստի վաստակաւոր գործիչ եւ Գեր. Խորհրդի անդամ Յ. Ստեփանեան «Սասունցի Դաւիթ» օփերան աւարտելէ վերջ կ'աշխատի այլ նշանակալից երաժշտական նիւթի մը վրայ։

*** Պտուղներու բերքն այս տարի առատ է Հայաստանի մէջ։ Երեւանի շուկան լեցուած է ծիրանով, կեռասով եւ բալով։ Գիները կ'իջնեն օրէ օր։ Յունիս 25ին ծիրանի քիլօն կը ծախուէր 2 րուբլի 50 կոպեկ։

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

ՀԱԹԱՅԻ ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՅՈՅՆԵՐԸ ԿԸ ՄՆԱՆ ԻԲՐԵՒ ԹՈՒՐՔ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑ

« Սան Փօսթա» այս խորագրին տակ կը հրատարակէ Իսկէնտէրունի իր թղթակցին հետեւեալ գրութիւնը.

— «Հակառակ անոր որ Հաթայի գաւառը վերջացած եւ այս կերպով անոնց պատկրաղմը յաջթանակ մը իրականացած է, կարգ մը մարդիկ տակաւին այն համոզումը ունին որ «կարգ մը հարցեր» գոյութիւն ունին։ Այս մասին Իսկէնտէրունի մէջ ականատես եղայ։

— Հաթայի Յոյները, Հայերն ու Արաբները մեզի համար մտկարոյծ(փաբաղիթ) մը չէ՞ն դառնար։

Այս հարցումը ուղղող անձը, երկար տարիներ «Էջօ տը Սիրի» թերթին մէջ աշխատող Ֆրանսացի բարեկամ մըն էր։ Կարճ կերպով պատասխանեցի.

— Մեզի համար մտկարոյծ չեն կրնար ըլլալ ...

Մինչեւ այս խօսակցութենէն դեռ երկու ժամ առաջ, այս նիւթին շուրջ երկարօրէն խօսեր էինք Իսկէնտէրունի հայ հայրենակիցներուն ամէնէն երեւելիներէն մէկուն հետ։

Ան, Հաթայի հայ հայրենակիցներու մասին խօսած տանն ասպէս պատմած էր.

— Թուրքիոյ Հանրապետութեան կառավարութիւնը խիստ արդարադատ որոշում մը յառաջարկեց Հաթայի փոքրամասնութեանց համար։ Բոլորովին իրենց բաղձանքին կը թողու Հաթայ մնալը կամ մեկնիլը եւ հեռացողներուն կալուածներուն համար ալ խիստ լաւ պայմաններ կը շնորհէ։ Բայց վստահ եղէք սա կէտին թէ «գացողները» մինչեւ հիմա գացած են։ «Մնացողներն» ալ յաւիտենապէս հոս պիտի մնան։ Ներկայիս Հաթայ մնացած թէ Հայերուն եւ թէ Յոյներուն մտածումներուն ամբողջովին իմ տեսակէտիս նման ըլլալուն վստահ, կրնամ ըսել թէ մենք Հաթայ պիտի մնանք ու ապրինք, երբ արժանի հայրենակիցները Թուրքիոյ մեզի շնորհած հայրենակցութեան իրաւունքին։

Ինչո՞ւ երթանք, ո՞ւր երթանք։

Մենք Թուրքիոյ մէջ ծնանք, Թուրք հացով սնանեցանք եւ հետեւաբար Թուրք ենք։ Օրինակ, ես Գայսէրի ծնայ։ 20 տարեկանիս Իսկէնտէրուն եկայ։ Հոս գտնուած գրեթէ բոլոր Հայերն ալ Անատոլուի զանազան անկիւններէն եկած են։

Հաթայցի հայ հայրենակիցը, պահ մը ընդհատելէ յետոյ խօսքը, սապէս շարունակեց.

— Կը տեսնէք թէ ոչ մէկ պատճառ կայ մեր հոսկէ երթալուն համար։ Բայց որքան շատ պատճառներ կան մեր մնալուն համար ... Թուրքիոյ մէջ մեծցանք ... Թուրք հացը կերանք... Թուրք կրթութիւն ստացանք .. Թուրքերէն կը խօսինք։

Այս Հաթայցի հայրենակիցին աչքերուն ուշադրութեամբ նայեցայ, հոն կեղծիք չկար։ Այնպէս համոզուեցայ թէ իր ըսածներն ու խորհածները նոյնըն էին։ –

Իմաստ մը չկայ այս խօսքերուն չհաւատալուն մէջ. որովհետեւ Հաթայի հայ հայրենակիցները — առհասարակ — միթէ այսօրուան խօսքերը հաստատող ընթացքներ ցոյց չտուի՞ն Հաթայի հարցին դեռ անելխանական օրերուն։ Դեռ անցեալ տարի, Յունիսին, Հաթայի հարցին ամէնէն կասկածելի փուլերու մէջ գտնուած միջոցին, երբ Իսկէնտէրուն — Անթաքիա ճամբորդութիւն կը կատարէի, հայ շոֆէօր մը սա հարցումը ըրած էր ինծի.

— Դեռ մեր բանակը չեկա՞ւ գայ, պէյս։

Այս հարցումը այնքան մաքուր թրքական առոգանութեամբ մը, այնքան արտաքուս կերպով ըրած էր որ, այլեւս անկարելի էր անոր անկեղծութեանը մասին կասկածիլ։

Այս ոգին զոր Հաթայի հայրենակիցներուն մօտ գոհունակութեամբ տեսնելով կը զգածուինք, մեզի համար երաշխիք մը կը կազմէ անոնց մասին։ Եւ այս երաշխիքը արժէքաւոր պիտի մնայ, որքան ատեն որ շարունակէ այս մաքուր մթնոլորտը։

...ւանք կը զգան երբ զիրենք կը նկատենք այնպէս ինչպէս օտարականները որոնք իրենց երկրէն հեռացած են անխուսափելի պատճառներով, Ֆրանսան դարձնելով մարդկութեան ապաստանը։ Վասնզի Հայերը յօժարակամ կ'ընդունին որ դադրեցնեն նպաստ տալ այն հայ գործազուրկներուն, որոնք պիտի մերժէին աշխատիլ, ինչ աշխատանք ալ տրուի իրենց։

Եզրակացնելով, պէտք էր որ Հայերը չճանչցուէին ոչ թէ միայն իբրեւ «օտարական», ոչ թէ նոյնիսկ իբրեւ «հայրենազուրկ», այլ ընդունուէին իբրեւ «պաշտպանեալներ» Ֆրանսայի, որուն նուիրեցին իրենք զիրենք, պարտաւոր էր չմոռնալ այդ պարագան եւ իրենց հայթայթել մարդկային արդար աշխատանքը, որու իրաւունքն ունին, աւելի քան գործազրկութեան նպաստին։

Ներեցէք այսքան երկար ճշդումիս համար, զոր գրեցի արդարութեան համար, եւ որովհետեւ 32 տարիներէ ի վեր գաղափարական եւ զգացական լաւագոյն յարաբերութիւնները կը մշակեմ Հայոց հետ, որոնք արժանի են մեր հիացումին եւ մեր երախտագիտութեան։

Երջանիկ պիտի ըլլայի, եթէ այս տողերէն առաջնորդուած՝ դուք իսկ բարեկամական ձեւով ճշդում մը ընէիք ի նպաստ անոնց, զորս մեր երեսփոխան – քաղաքապետը արդարօրէն անուանեց «ազնուահոգի»։

Այս նամակը մեծ պատիւ կը բերէ [illegible] այն մարդուն, որ գրեց։ Արդար մեծարանք մըն է այն հալածուած ժողովուրդին, որ արժանի է, իր անցեալով, ինչպէս իր առաքինութիւններով, Ֆրանսայի սիրոյն։

Ուրախ եմ, ես ալ, որ առիթ կը ստեղծուի ինծի՝ արդարութիւնը հատուցանելու եղբայրօրէն։

ԱՆՏՐԷ ՖԱՅԵԷ
Ընդհ. Քարտուղար
Ֆրանքօհայկական կոմիտէին

« ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՑԸ»

(Le pain des Proscrits)

Այս խորագրին տակ, Անտրէ Ֆայեէ պիտի հրատարակէ, L'Indépendant յառաջաթերթին մէջ, յօդուածաշարք մը, որուն նպատակն է պաշտպանել Հայերը եւ ազգայնական Ռուսերը, «որոնք խոյս տուած են իրենց երկրէն՝ իբրեւ հետեւանք հալածանքներու եւ ջարդերու,— անոնք «օտարական» չեն Ֆրանսայի մէջ, այլ հաւատարիմ բարեկամներ եւ քաջ մարտիկներ, որոնք իրենց արիւնով շահած են Ֆրանսայի մէջ բնակելու իրաւունք, Ֆրանսայի՝ որ իրենց երկրորդ հայրենիքն է եւ որ պարտաւոր է իրենց շնորհել մասնաւոր կանոնադրութիւն մը պաշտպանութեան համար,— այդ արդարութիւնն է որ կը պահանջենք մենք», կը գրէ նոյն թերթը։

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ ԲՈՅԺ», ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան, հինգերորդ տարի, թիւ 57 (Յունիս), հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

Հիւծախտաւորներու կերակուր (Տոքթ. Լ. Գրիգորեան).— Ի՞նչ կերցնել անարիւններու եւ անքնութենէ տառապողներուն (Տոքթ. Յ. Գաբրիէլեան).— Ախտը ո՞ւր կը բունի (Տոքթ. Գ. Սերոբեան).—Փորդ կ'ելլէ՞ ... (Մեծ-Հայրիկ).— Միզուի թթուով դարմանում (Վահան Յարութիւնեան)։

Թիւ 58 (ՅՈՒԼԻՍ).— Աղեբորբը եւ դարմանը (Տոքթ. Զենոր Պէօրէքեան).—Վեներական ախտեր (Տոքթ. Վ. Գրիգորեան)— Միրգ ուտե՞լ թէ չուտել (Տոքթ. Աշճեան).—Ինչո՞ւ չենք քնանար (Տոքթ. Պ. Փօլոյեան).— Գրախօսական (Շ. Ն.).— Ժող մանկաբարձութիւն (Տոքթ. Վ. Թորգոմեան).— Ի՞նչ կերցնել (Տոքթ. Յ. Գաբրիէլեան).— Գլխու ցաւը (Տոքթ. Գ. Սերոբեան)։

Թիւ 59 (ՕԳՈՍՏՈՍ).— Զաւակ բերել (Տոքթ. Ա. Աշճեան).— Լողորդներու արկածներ (Տոքթ. Գ. Սերոբեան).— Զգուշացէք անկողնական թունաւորումներէն (Փրոֆ. Ա. Պէրպէրեան).— Ի՞նչ կերցնել (Տոքթ. Յ. Գաբրիէլեան).— Ամերիկացինե՛ր, զգո՛յշ (Տոքթ. Ռ. Պողոսեան).— Բարկութեան դրօշը (Տոքթ. Վան Տէր Ելոր).— Կաթէ կարել (Մեծ-Հայրիկ).— Պատասխան հիւանդ բաժանորդներու։

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆԸ տարեկան 30 ֆրանք Ֆրանսայի համար, 35 կամ 40 ֆրանք արտասահմանի համար։ Դիմել վարչութեան, 17, Rue Damesme, Paris։

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ, Միս Անն. Մէյըր Պըրճըս (իր յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ)։ Աթէնք, 1939։

40 Années de l'Activité Cooperative, avec 16 illustrations. Par le Prof. Dr. V. Totomiantz։ (Գիրքը գրուած է գերմաներէն, կը պարունակէ նաեւ ֆրանսերէն, իտալերէն եւ ռուսերէն յաւելուածներ եւ շարք մը պատկերներ։ Տպ. Belgrade, 1939։ Գին 10 զուից. ֆրանք կամ 2 տոլար։ Հասցէ. — Prof. V. Totomiantz, Rue Varsavska, Belgrade (Yougoslavie)։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Պրըթանիի անտառներուն 1792—1800ի պատմութիւնը կարելի է արձանագրել առանձին, եւ աս կուգար խառնուելու Վանտէի լայնածաւալ դիւցազներգութեան։

Պատմութիւնը իր ճշմարտութիւններն ունի. աւանդավէպն ալ իրեն ունի. Լեկէնտայի ճշմարտութիւնը ուրիշ բնաւորութիւն ունի. աւանդական ճշմարտութիւնը ինքնին երեւակայութիւն է, բայց իր հետեւանքը իրականութիւնն է. բացի ասկէ, պատմութիւնը եւ աւանդավէպը կը ձգտին միեւնոյն նպատակին. անկայուն մարդու պատկերին տակ ներկայացնել յաւիտենական մարդը։

Վանտէն կատարելապէս կը բացատրուի՝ միայն եթէ աւանդավէպը լրացնէ պատմութիւնը. ամբողջութեան համար անհրաժեշտ է պատմութիւնը, մանրամասնութիւններու համար աւանդավէպը։

Աւելցնենք նաեւ այն, որ Վանտէի համար կ'արժէ այդ յոգնութիւնը կրել։ Վանտէն հրաշք մըն է։

Այդ տգէտներու պատերազմները այնքան յիմար, որքան փայլուն, նոյնչափ զզուելի, որչափ սքանչելի, յուսահատեցուց, բայց նաեւ հպարտացուց Ֆրանսան։ Վանտէն,— վէրք մըն է, միանգամայն եւ փառք մը։

Մարդկային ընկերութիւնը իր կեանքի որոշ վայրկեաններուն կ'ունենայ իր առեղծուածները, որոնք կը լուծուին յոյսով՝ գիտուններու քով, իսկ տգէտներու քով խաւարով, բռնութեամբ եւ բարբարոսութեամբ։ Փիլիսոփան, վհատած՝ չի գիտեր թէ որը մեղադրէ, ան նկատի կ'առնէ այն խառնակութիւնները, որոնք կ'արտադրեն այնպիսի հանելուկները։ Հանելուկները չեն անցնիր առանց ներքեւը ձգելու իրենց ստուերը, ինչպէս ամպերը։

Եթէ հասկնալ կ'ուզէք Վանտէն, պատկերացուցէք ձեր աչքին այս հակադրութիւնը. մէկ կողմէն Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը, միւս կողմէն Պրըթօն գիւղացին։

Այս գերազանց երեւոյթները, որոնք կը սպառնային մէկ անգամէն տապալել ամէն բան, քաղաքակրթութեան բարիքները այս ուժգին հարուածին, կատաղի յառաջդիմութեան այս խիստ թափին, անչափ եւ անըմբռնելի այս բարեփոխումին դէմ առ դէմ դրէք այդ ծանրաշարժ եւ տարօրինակ վայրենին, այդ պարզահոգի եւ երկարաձգամ մարդը, որ կը սնանէր կաթով եւ շագանակով կ'ապրէր իր յարդէ կտուրին տակ, իր ցանկապատին մէջ, իր ձորին շուրջը, շրջակայ գիւղերը կ'որոշէր զանգակի ձայնէն, կը գործածէր ջուրը միայն խմելու համար, կը հագնէր իր կռնաձեւ մետաքսէ ծաղկանկարներով կաշիէ բաճկոնը՝ կոպիտ բայց ասեղնագործուած, կը նկարազարդէր զգեստները այնպէս՝ ինչպէս իր նախահայր Կելտերը կը նկարազարդէին իրենց երեսները, կը յարգէր իր առը՝ յանձին իր դահիճին, կը խօսէր մեռեալ լեզու մը՝ որ կը նշանակէ գերեզմանին մէջ թաղուած պահել միտքը, խթանելով կը մշակէր իր եզները, կը սրէր իր գերանդին, քաղհան կ'ընէր իր սեւ ցորենը, քարի պէս կը շորցնէր իր հաճարէ պաքսիմատները, կը մեծարէր առաջ նախ իր գութանը եւ յետոյ իր մեծ մայրը, կը հաւատար Սուրբ Կոյսին եւ Սպիտակ Տիկնոջը, ջերմեռանդութեամբ կ'երկրպագէր տաճարի սեղանին, նոյնպէս նաեւ բարձր խորհրդաւոր քարին, որ կանգնած էր ամայի դաշտին մէջ, երկրագործը արտին մէջ, ձկնորսը ծովափին վրայ եւ մաքսանենգը թաւուտին մէջ, կը սիրէր իր թագաւորները, իր իշխանները, իր քահանաները եւ ոջիլները, մտածկոտ, երբեմն ամբողջ ժամերով անշարժ կը կանգնէր լայնածաւալ ամայի ծովեզրին վրայ եւ մռայլօրէն ականջ կը դնէր ծովին։

Եւ թող հարցնեն,—կարո՞ղ էր այդ կոյրը ընդունիլ լուսաւորութիւնը։

Բ.
ՄԱՐԴԻԿ

Գիւղացին երկու յենակէտ ունի, դաշտը, որ զայն կը սնուցանէ, եւ անտառը, որ զայն կը ծածկէ։

Դժուար է պատկերացնել Պրըթանիի անտառը. ատոնք քաղաքներ էին. ոչ մէկ բան կայ աւելի խուլ, աւելի համր եւ աւելի վայրենի, քան մացառներու եւ ճիւղերու այդ անել-նելի խառնաշփոթութիւնը։ Այդ լայնածաւալ փշատակները անշարժութեան եւ լռութեան կայաններ էին. չկայ միայնութիւն, որ արտաքուստ այդչափ մեռեալ եւ այդչափ գերեզմանական ըլլար. բայց եթէ յանկարծ եւ կայծակի պէս արագ հարուածով մը կարուէին ծառերը, այն ժամանակ տեսանելի կերպով կը տեսնուէին այդ ստուերներու տակ խռնուող մարդկային մրջիւնոց մը։ Կլոր ու նեղ հորեր, [illegible] եւ ճիւղերու ծածկոյթ տակ [illegible], ուղղահայեաց, ապա հորիզոնական, գետնին տակ կը լայննային ձագարի մը պէս եւ կը բացուէին մութ խցիկներու մէջ. ահա թէ ինչ գտաւ Կամբիւզ Եգիպտոսի մէջ, իսկ Վէստէրմանը՝ Պրըթանիի մէջ։ Այնտեղ այդ բոլորը անապատին մէջն էր, իսկ այստեղ՝ անտառին մէջ։ Եգիպտոսի ներքնայարկերուն մէջ մեռելներ կը գտնուէին, իսկ Պրըթանիի ներքնայարկերուն մէջ կենդանիներ։ Միսսոն անտառին ամենավայրենի բացատներէն մէկը՝ ամէն կողմէ ծածկուած ներքնանցքներով եւ քարայրներով, որոնց մէջ անցուդարձ կ'ընէր խորհրդաւոր ժողովուրդ մը, որ կը կոչուէր Մեծ-Քաղաք. ուրիշ բացատ մը, արտաքուստ առաջինէն ոչ պակաս վայրենի, իսկ ներքուստ ոչ պակաս բազմամարդ, կը կոչուէր «Արքայական Հրապարակ»։

(Շար.)

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Փարիզի մէջ, Artistes Françaisի ցուցահանդէսին կը մասնակցի նկարիչ Զարեհ Մութաֆեան։ Իսկ նկարիչ Շահնազար ոչ թէ 17 նկարիչներու վրայ երրորդ հանդիսացած է, այլ 32ի վրայ երկրորդ, իր նկարովը որ կը ներկայացնէ Զմեռը Փարիզի մէջ։

100 ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐԹԻ «ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ» ԱՆԳԼԻՈՅ ՎՐԱՅ

Թռիչք մըն ալ դէպի Լեհաստան

Օդանաւային նախարարութիւնը 100 ռմբաձիգ օդանաւեր ղրկեց Անգլիա, «արշաւանք» մը կատարելու համար, ճիշդ այնպէս ինչպէս անգլիական 120 — 150 օդանաւեր կատարեցին Ֆրանսայի վրայ, անցեալ շաբթու։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց«արշաւանք»ը տեղի պիտի ունենար երեքշաբթի գիշեր։ Օդաչուներուն հրաման տրուած էր ամենավերջին պահուն։ Օդանաւերը Անգլիոյ արեւելեան ծովեզերքին, միջին նահանգներուն եւ Գալլէսի վրայ սաւառնելէ վերջ, պիտի վերադառնան իրենց կայաններըը։

Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ անգլիական օդանաւերը երկրորդ թռիչք մը պիտի կատարեն Ֆրանսայի վրայ։ Թուականը գաղտնի կը պահուի։ Այս անգամ օդանաւերը պիտի թռչին ոչ միայն ֆրանսական քաղաքներու վրայ, այլեւ ճամբան պիտի շարունակեն մինչեւ հիւսիսային Ափրիկէ։

Այժմ Փարիզի մէջ կը խորհին օդանաւային թռիչք մը կատարել նաեւ Լեհաստանի վրայ, Անգլիոյ հետ միասին, որ աւելի նպաստաւոր դիրքի մը մէջ կը գտնուի, աշխարհագրական տեսակէտով։ Արդարեւ, անգլիական օդանաւերը կրնան իրենց հիւսիսային կայաններէն թռչիլ դէպի Պալթիկ, Տանըմարքայի վրայով, յետոյ անցնիլ Տանցիկի լեհական Նրրանցքէն, Լեհաստանի զինուորական կայանները հասնելու համար։ Իսկ ֆրանսական օդանաւերը ստիպուած են անցնիլ գերմանական հողէն, Լեհաստան հասնելու համար, ինչ որ կրնայ տեղի տալ Գերմանիոյ առարկութեանց։ Հաւանական է որ ֆրանսական օդանաւերը թռչին անգլիական կայաններէն։

Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ, Անգլիա եւ Ֆրանսա այս թռիչքներով կ'ուզեն անգամ մը եւս ապացուցանել թէ ի վիճակի են կատարելու իրենց յանձնառութիւնները Լեհաստանի հանդէպ, նախայարձակման պարագային։ Անգլիական օդանաւերուն թռիչքը Ֆրանսայի վրայ՝ արդէն իսկ սրտնեղութիւն պատճառած է Գերմանիոյ մէջ. Լոնտոն եւ Փարիզ որոշած են միացնել իրենց օդանաւային ուժերը։ Ֆրանսական օդանաւերուն համար մնայուն կայաններ պիտի հաստատուին Անգլիոյ մէջ եւ փոխադարձաբար։

*** Անգլիացի Զօր. Այրընսայտ, որ ցամաքային Եւրոպայի բանակին հրամանատարը պիտի ըլլայ պատերազմի պարագային, Վարշաւա հասնելով անմիջապէս ձեռնարկեց խորհրդակցութեանց։ Այսօր, չորեքշաբթի, երկար տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Լեհաստանի սպարապետին հետ։ Զօրավարին գլխաւոր նպատակն է ծանօթանալ Լեհաստանի զինուորական դէմքերուն հետ եւ քննել անգլեւլեհական դաշինքին գործադրութեան եղանակները։ Ցառաջիկային Ֆրանսայի սպարապետն ալ Վարշաւա պիտի երթայ։

Հայ եւ ռուս գործաւորներու նպաստը պիտի շարունակուի

Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին անդամներէն երկու հոգի յիշեցուցած էին Սէնի նահանգապետին թէ 5243 օտար գործաւորներ կան որոնց երկիրները փոխադարձ պայմանագրութիւն չունին։ Այս առթիւ կը հարցնէին թէ ո՛րքան խնայողութիւն պիտի ըլլայ, եթէ այս գործաւորները այլեւս նպաստ չստանան։

Նահանգապետը պատասխանած է.—

1939 մայիս 6ի հրամանագրով, որ գործազրկութեան նպաստ կը սրամադրէ միայն փոխադարձ պայմանագրութեամբ պաշտպանուած օտարականներուն, կը գործադրուի յուլիս 1էն սկսեալ։ Ռուս, հայ եւ նման ապատրանեաները կը վայելեն նոյն իրաւունքը գործազրկութեան նպաստի մասին, համաձայն 1933 հոկտեմբեր 28ին Ժընեւի մէջ ստորագրուած միջազգային պայմանագրութեան մը։ Հետեւաբար, խնայողութիւնը պիտի չկատարուի գործազրկութեան նպաստէն հանուելիք 5243 օտարականներուն վրայ, այլ միայն 1913 գործաւորներու վրայ, կազմելով մօտաւորապէս 8 միլիոն Ֆր.ի գումար մը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՆՑԻԿԻ ԽՆԴԻՐԸ խաղաղութեամբ կարգադրելու համար բանակցութիւններ կը կատարուին գանազան մայրաքաղաքներու մէջ, համաձայն կարգ մը գրայցներու։ Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի եւ Պապը միջնորդած են եւ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ։ Իբրեւ թէ Պապը առաջարկած է որ Տանցիկի ներկայ կարգուսարքը շարունակուի մինչեւ 1944, որպէսզի կիրքերը խաղաղին։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ յուլիս 17 ընդհ. գործադուլ հռչակուած է ամբողջ Պաղեստինի մէջ, 24 ժամուան համար, իբրեւ բողոք հրէական ներգաղթի արգելքին։— Երկուշաբթի օր երկու Հրեաներ եւ Արաբ մը սպաննուեցան Տիբերիայի մօտ։ Հեռաձայնի գիծերը խզուեցան Եաֆայի եւ Երուսաղէմի միջեւ։

ՊԵՐԼԻՆԻ մեծ հրապարակը, «Հիթլեր», այսուհետեւ պիտի կոչուի «Մուսոլինիի հրապարակ», Գերմանիոյ Առաջնորդին հրամանով, իբրեւ նոր պատիւ մը դաշնակից երկրին։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԾՈՎՈՒ գերմանական կղզին՝ Հէլիկոլանտ փակուեցաւ բոլոր օտարականներուն առջեւ, որոնք պիտի չկրնան նոյն իսկ նաւերու մէջ մնալ։ Այդ կղզին երթալու համար գերման քաղաքացիներն ալ պէտք է պաշտօնական անձնագիր ունենան։ Արգիլուած է լուսանկար հանել կամ պատկերներ գծել։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ արտաքին գործերու նախարարը վերադարձաւ իր երկիրը, հինգ օր մնալով Աթէնքի մէջ։ Այս առթիւ երկար խօսակցութիւններ տեղի ունեցան երկու երկիրներու տնտեսական եւ մշակութային յարաբերութեանց մասին, որոնք աւելի սերտ համաձայնք պիտի ստանան այսուհետեւ։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ Գերմանացիները հետզհետէ իրենց երկիրը կը վերադառնան։ Անցեալ տարի ամէն ամիս կը վերադառնային 2500 հոգի. այս տարի ամսական թիւը հասած է 4000ի։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ժողովուրդին աչքը բանալու համար անդադար նամակներ կը ղրկէ Անգլիացի մը, Քինկ Հօլ, Գերմանիոյ մէջ։ Կ'ըսուի թէ այս նամակներէն 50,000 օրինակ հասած են Գերմանիա։ Հիթլէրական թերթերը այս առթիւ ալ կը յարձակին Անգլիոյ վրայ, մեղադրելով զայն իբրեւ գրգռիչ։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ ճառ մը խօսելով, Հիթլէր ազդարարեց թէ ան այլեւս անփականութիւնը չէ «հիւծախտաւոր գեղագէտներուն», այլ պէտք է ծառայէ որոշ դաղափարներու։

ՓԱՐԻԶԷՆ ՎՏԱՐՈՒԵՑԱՒ իտալացի թղթակից մը եւս։ Այստեղ կը գտնուին 40 իտալացի թղթակիցներ, իսկ Հռոմի մէջ մնացած են միայն երեք ֆրանսացի թղթակիցներ, (մէկը Զուիցերիացի, Փօլ Ժանթիզոն, «Թանի» աշխատակիցը)

2,250,000 ՖՐԱՆՔ անհետացաւ մեթրոյին մէջ, երբ դրամատան մը հաւաքիչը նուաղելով վար ինկաւ նստարանէն։ Սթափելէ վերջ ի զուր փնտռեց թանկագին կապոցը, որ չոգիացած էր։ Հաւաքիչը շատ վստահելի մարդ մը կը համարուի։

ԼԵՀԱԿԱՆ երկու կառախումբեր իրարու զարնուեցան Վարշաւայի մէջ։ Ութ հոգի մեռան, 200 հոգի վիրաւորուեցան։

2650 ՀՐԵԱՆԵՐ կը թափառին Սուրիոյ ջուրերուն մէջ, չկրնալով ցամաք ելլել. Նաւերէն մէկուն մէջ ժանտախտ ծագած է, առնականցնելով տարագիրներուն թշուառութիւնը։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et [illegible]

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԹՐԹՍՒԵՆԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԽՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՅՈՒԼԻՍ

JEUDI 20 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4096

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՒ ԾԻԾԵՌՆԱԿ ԳԱՐ ՈՒ ԵՐԹԱՐ...

Բարեխիղճ բաժնելու սովորութիւն չունինք։ Բայց, իսկապէս շնորհաւորելի է այն շարժումը, որ ահա կը բացուի եղբայրական աջակցութեան ճակատին վրայ, փրկելու համար Մուսա Տաղի տարագիրները։

Ահաւասիկ «Յառաջ»ի առաջին ցանկը, 1500 ֆրանք, խմբագրութեան յանձնուած՝ քանի մը ժամուան ընթացքին, ինքնաբերաբար, համեստ աշխատաւորներու կողմէ։

Միեւնոյն ատեն կոչ մը Բարեգործականէն, որուն հանգանակութեան գլուխը կը գտնուին մեծահարուստ ընտանիքի մը երկու անդամները, 150,000 ֆրանքով։

Կը նշանակէ թէ գիտակցութեան, պարտաճանաչութեան ոգին արթուն է միշտ, այս ժողովուրդին մէջ, որ կրցած է հրաշքներ գործել, իր սեփական միջոցներով։

Դեռ երէկ, երիտասարդ մը կարդացած ըլլալով «Յառաջ»ի կոչը,— «Ո՛ր օրուան, ո՞ր ժամուն...», կը թելադրէր ուղղակի դիմել «մեր սերունդին»։ Եւ կ'աւելցնէր.— «Մենք չատ լաւ կը հասկնանք այդ լեզուն։ Ահա ձեզի 50 ֆրանք»։

Թղթարկին հետ, ներս մտաւ համեստ արհեստաւոր մը, հարիւր ֆրանք դնելով սեղանին վրայ։— «Շատ չէ՞ ձեզի համար».— «Ո՛չ»։

Ինչ որ ալ ըլլայ հանգանակութեան գումարը, յառաջիկային, միայն այս երեւոյթը բաւական է, ըսելու համար թէ յաջողութեամբ պիտի պսակուի նաեւ «Յառաջ»ի այս ձեռնարկը։

Կաթիլ — կաթիլ, բայց գործը պիտի քալէ։ Աշխատաւորութիւնը — մեր աջանչելի ժողովուրդը — պիտի տրամադրէ իր կրցածը։ Ունեւորը՝ ինչ որ կը վայլէ իր կարողութեան ու դիրքին։ Մեր բազմազան Միութիւններն ալ անշուշտ պիտի փութան արդարացնել իրենց գոյութեան իմաստը։ Եւ պիտի գոյանայ գումար մը, որ արժէք ունի ոչ միայն իբրեւ դրամ, այլ եւ իբրեւ բարոյական խորհրդանշան։

Թշնամին կրնայ հրճուիլ իր աժան յաղթանակով.— արդիւնք՝ դիւանագիտական խաղերու։ Ան կրնայ պարծենալ որ ոչ – Թուրք չրջան մը եւս ցրուեց, «միատարր» գանգուածի մը վերածելով Սանճաքը, ինչպէս ամբողջ Թուրքիան եւ մանաւանդ «արեւելեան նահանգները»։

Աչքինչ։ ժողովուրդները միայն նիւթական յաղթանակներով չէ որ կը դառնան մեծ եւ անպարտելի։ Եւ «չարիքի փայլքը միշտ ալ մէկ ուղղութեամբ չի բանիր»։

Վարժուած՝ ամէնէն անագորոյն յուսախաբութեանց, մինչեւ յատակը քամած՝ հալածանքի եւ անիրաւութեան լեղին, մենք նորէն կը մնանք ճակատաբաց եւ ինքնավստահ, նոր բոյներ կազմելու համար։

Կը մնանք հպարտ եւ միակամ, չյնկրկելու համար որեւէ վայրենութեան, խարդախութեան եւ յուսախաբութեան առջեւ։

Մեր դարաւոր պատմութեան ուրիշ մէկ եղերական էջն է որ կը բացուի, Սանճաքին լքումով եւ անոր բնիկ ժողովուրդին արտաքաղթով։

Ինչպէս դարերու ընթացքին, ինչպէս 1915էն վերջը, մեր ծիծեռնակներն ու արծիւները նորէն պիտի շինեն իրենց բոյները, ամէնէն առաջ զարմացնելով ե՛ւ թշնամին ե՛ւ բարեկամը։

Վկայ՝ քսան տարուան հայկական ճիգն ու քրտինքը՝ աշխարհի բոլոր ափերուն վրայ։

Ի՛նչ տարակոյս որ շարժումը պիտի ծաւալի նաեւ ուրիշ գաղութներու մէջ, վարակելով տարագիր բազմութիւնները։

Այս առթիւ, կ'ուզէինք յիշեցնել տարրական պարտք մը եւս։

Անշուշտ հայկական հանգանակութիւնները բաւական չեն, գոհացնելու համար բոլոր պահանջները, որոնք միլիոններու կը կարօտին։ Տարագիրներու տեղաւորումը կը մնայ կէս ճամբան, եթէ հողատար իշխանութիւնն ալ իր կարգին օգնութեան չհասնի։ Վերջին լուրերու համաձայն, այդ պարտականութիւնը կը կատարուի որոշ չափով, տեղին վրայ։

Արդ, ժամանակը չէ՞ ձեռնարկ մը կատարելու նաեւ այստեղ, Փարիզի մէջ, մանրամասն յուշագրով մը։

Շ.

ԱՆԳԼԻՈ–ՓՐԱՆՍԱ–ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մոլոթով աւելի՞ր ստացած է

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը սկսած են անհամբեր դառնալ, անգլօ–խորհրդային բանակցութեանց յապաղման առթիւ։ Փարիզի արմատական թերթին քաղաքական աշխատակիցը, Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, կը գրէ թէ կացութիւնը անփոփոխ կը մնայ եւ երկու կողմերը կը պահեն իրենց դիրքերը։ Մոսկուա բաւական չէ նկատած Անգլիոյ նոր զիջումները։ Միւս կողմէ զրոյց կը շրջի թէ Գ. Մոլոթով արձակուրդ ստացած է երեք շաբաթուան համար, եւ Պոմկուս պիտի մեկնի շաբաթ օր։ Ուրեմն երեք շաբա՞թ ալ պիտի ձգձգուին բանակցութիւնները։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, հեռաձայնը անընդհատ կը բանի Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեանց միջեւ։ Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանը քանի մը անգամ այցելած է Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունը։ Փարիզ կ'ուզէ որ Անգլիա նոր զիջումներ կատարէ, որպէսզի կարելի ըլլայ դաշինքը ստորագրել, գոնէ որ եւ է համաձայնութեան յանգիլ, Գ. Մոլոթովի մեկնումէն առաջ։ Մոսկուայի մէջ կը վախնան որ Չէմպըրլէն խորհրդաժողովի մը հրաւիրէ Իտալիան եւ Գերմանիան, անգլօ–ռուս դաշինքին կնքումէն անմիջապէս վերջը, եւ նոր զիջումներ կատարէ Լեհաստանի, Ափրիկէի եւ Միջերկրականի մասին։ Իսկ Լոնտոնի մէջ կարծողներ կան որ եթէ Անգլիա ամբողջովին չընդունի ռուսական առաջարկները, Մոսկուա պիտի նախընտրէ որ եւ է համաձայնութիւն չկնքել եւ սպասել մեծ ճգնաժամին։ Թուականերու կարծիքով, այն ատեն Անգլիա խանդավառութեամբ պիտի ընդունի ինչ որ կը մերժէ այսօր։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՕՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

50 ԿԱՍԿԱԾԵԼԻՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿ ՄԸ

Անգլիոյ ապահովութեան տեսչութիւնը 700,000 ոսկի յաւելուց, օտար քարոզութիւնները եւ լրտեսական գործունէութիւնը հետապնդելու համար։ Այս յաւելումը կը նշանակէ 40 առ հարիւր յաւելում, քանի որ նախապէս 500,000 ոսկի էր վարկը։ 1913ին, մեծ պատերազմէն մէկ տարի առաջ, Ապահովութեան տեսչութիւնը ծախսած էր միայն 46,840 ոսկի, այսինքն ներկայ վարկին մէկ 15րդը։

*** «Փառի – Սուառ» կը գրէ թէ Ֆրանսայի հակալրտեսական վարչութիւնը Անգլիոյ արտաքին նախարարութենէն ստացած է ցանկը 50 գործակալներու, որոնք օտար լրտեսութեան եւ քարոզութեան կը ծառայեն Ֆրանսայի մէջ։ Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ իր կարգին Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու կառավարութեանց հաղորդած է իր տեղեկութիւնները լրտեսական գործունէութեան մասին։ Ֆրանսա կ'ուզէ ուղղակի գործակցութիւն հաստատել բարեկամ պետութիւններու գաղտնի սպասարկութեանց հետ, խորտակելու համար լրտեսական ցանցը։

*** Աջակողմեան թերթերը համակերպելով կառավարութեան հրահանգին, նոր տեղեկութիւններ չեն հաղորդեր դատական քննութեանց մասին։ Իսկ ձախակողմեան թերթերը եւ մանաւորապէս «Իւմանիթէ» կը պահանջեն որ կառավարութիւնը հրապարակաւ յայտնէ քննութեանց ընթացքը, հրատարակելով նոր ամբաստանեալներու անունները։ Համայնավար թերթը նորէն անուղղակի մեղադրանքներ ուղղած եւ կարգ մը սկզբնատառեր հրատարակած ըլլալով, իր աշխատակիցներէն Լիւսիէն Սանփէ հարցաքննուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ։ Թերթը այս առթիւ շարունակելով իր պայքարը, կը հարցնէ.— «Ո՞վ կ'ուզեն հետապնդել, դաւաճաննե՞րը թէ անոնք որ կը հանեն դաւաճաններուն դիմակները»։ Եւ կը պահանջէ «արագ եւ կատարեալ միջոցներ ձեռք առնել Հիթլէրի ծախուած արարածներու դէմ»։ Աջակողմեան թերթերն ալ լուսաբանութիւն եւ արդարութիւն պահանջելով, կը հարցնեն թէ ինչո՞ւ չեն հետապնդուիր նաեւ անոնք որ դրամ կը ստանան Մոսկուայէն։ «Միայն Հիթլէրը չէ որ կը վճարէ, այլ եւ Սթալինը»։ Այսպէս, «Մաթէն» կը պահանջէ որ հետապնդումները կատարուին առանց նկատի առնելու անձերը կամ երկիրները։ «Ուրկէ ալ գան, պէտք է փնտռել գտնել դաւաճանութեան դրամներուն աղբիւրները։ Ինչ դրամ որ կուգայ արտասահմանէն, միեւնոյն նպատակին կը ծառայէ մեր հողին վրայ,— ապականել բարոյականը եւ խորտակել դիմադրութիւնը։ Անհրաժեշտ է երեւան հանել նացիականութեան վարձկանները։ Նոյնքան անհրաժեշտ է երեւան հանել կարգ մը խիղճերու ամենօրեայ գնումը մոսկովեան դրամով»։

*** Տորիօ, նախկին պոլշեւիկը, այժմ նախագահ՝ ժողովրդական կուսակցութեան, որ կասկածելի ցոյց տրուած էր, դատ բացաւ «Իւմանիթէ»ի դէմ, 500,000 ֆրանք հատուցում պահանջելով։ Ինչպէս գրած էինք, ուրիշ երկու դատեր ալ բացուած են համայնավար պաշտօնաթերթին դէմ, իւրաքանչիւրը 500,000 ֆրանք հատուցումով։

*** «Ֆիկարօ», որուն ծանուցումներու պաշտօնեան, Փուարիէ, ձերբակալուած է արդէն, հրապարակաւ գովելով անոր քառասնամեայ պարկեշտութիւնը, կը պահանջէ լուսաբանել խնդիրը։ «Թան»ն ալ նոյն պահանջը կը դնէ, իր ներքին տեղեկութեանց տնօրէնին ձերբակալութեան առթիւ, մերժելով հանդերձ որ եւ է պատասխանատուութիւն։ Ֆէրնան տը Պրինօն, «Ֆրանսա–Գերմանիա» կոմիտէին նախագահը, որ նոյնպէս կասկածելի ցոյց տրուած էր, կը պահանջէ քննութիւն բանալ կոմիտէին գործունէութեան մասին։

ԳԵՐՄԱՆԱՑԱՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐ ՏԱՆՑԻԿԻ ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Քանի մը օրէ ի վեր յամառ զրոյց կը շրջի թէ Տանցիկի խնդիրը պիտի կարգադրուի խաղաղութեամբ, շնորհիւ Մուսոլինիի եւ Պապին միջնորդութեան։ Գերմանական թերթերը առանց հաստատելու այս լուրը, գոհունակութիւն կը յայտնեն Տանցիկի նացի վարիչներուն եւ Հիթլէրի վերջին տեսակցութեանց արդիւնքի մասին

Վարշաւայի եւ Լոնտոնի մէջ չեն հաւատար շրջած լուրերուն, գերմանական խաղի մը վերագրելով զայնը։ Լեհական կառավարութիւնը կէս – պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց, ազդարարելով թէ Տանցիկը Գերմանիոյ կցելու որ եւ է ձեռնարկ պիտի կազմէ «անթոյլատրելի բռնաբարում ներկայ քաղաքական եւ իրաւական կարգուսարքին եւ պիտի ստանայ պատշաճ պատասխանը»։ Ուրիշ խօսքով, Լեհաստան պիտի դիմէ զէնքի զօրութեան, աջակցութեամբ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի։ Գ. Չէմպըրլէն առանց Տանցիկի անունը յիշելու, աւելի օր նորէն յայտարարեց թէ Անգլիա վճռած է կասեցնել որ եւ է յարձակում փոքր ազգերու անկախութեան դէմ։ «Այս առաջադրութեամբ, մենք վճռած ենք ամենաբարձր աստիճանին հասցնել մեր պաշտպանողական միջոցները։ Վերջին ամիսներու ընթացքին հարիւր հազարաւոր այրեր եւ կիներ կամաւոր արձանագրուեցան ազգային ծառայութեան համար։ Այս բազմակողմանի ճիգը խոր տպաւորութիւն գործած է ամբողջ աշխարհի մէջ»։

Լոնտոնի մէջ կը հերքեն այն զրոյցը թէ Անգլիա եւ Գերմանիա բանակցութիւններ կը կատարեն, խաղաղութեամբ լուծելու համար Տանցիկի վէճը։

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողով գումարեց երէկ, Լոնտոնի մէջ։ Նախագահը, Սըր Հըրպըրթ Էմըրսըն, որ վերջերս Ռումանիա, Պուլկարիա, Ցուցասատան եւ Եգիպտոս գացած էր հայ եւ ռուս գաղթականներու վիճակը քննելու համար, պիտի կարդայ մանրամասն տեղեկագիր մը վեցամսեայ գործունէութեան մասին։ Կոմիտէին կը մասնակցին 32 ազգեր։

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ բացուեցաւ Մոնթրէի մէջ, մասնակցութեամբ 110,000 ուսուցիչներու եւ ուսուցչուհիներու պատուիրակներուն։

ՆՈՐ ԲԱՑՆ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ԱՐՏԻՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

Ա. ցանկ

Զ. Ռ. Միութիւն	1000
«Յառաջ»	200
Մասիս Սալլաճեան	100
Մինաս Սոլոզեան, (Չէնկըլէրցի), Ալֆորվիլ	100
Սուքիաս Սարգիսեան	100
Գումար՝	1500

*** Կ'իմանանք թէ Բարեգործականը արդէն իսկ 140,000 ֆրանք ղրկած է Սանճաքի տարագիրներու տեղաւորման համար։ Միեւնոյն ատեն որոշած է համազգային հանգանակութիւն մը բանալ այսօր – վաղը։

*** Վերջին պահուն ստացանք Բարեգործականի կոչը (18 յուլիս), համազգային հանգանակութեան մասին։ Տեղի անձկութեան պատճառաւ պիտի հրատարակենք յաջորդով։ Առաջնեւ փաշա Նուպար եւ Վահրամ պէյ Նուպար հանգանակութիւնը բացած են 100,000 եւ 50,000 ֆրանքով։

ՀՈԳԱՏԱՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մուսա Տաղէն 1900 ընտանիքներ կը փոխադրուին Քեսապ

Սուրիոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Սանճաքի շուրջ գոյացած ֆրանքօ–թուրք համաձայնութիւնը մանրամասն կերպով չէր ճշդած սահմանները։ Մասնաւոր յանձնախումբ մը տեղին վրայ մանրազնին քննութիւններ կատարելով փոխադարձ համաձայնութիւն մը պիտի գոյացնէր այդ մասին

Ֆրանսացիներէ եւ Թուրքերէ կազմուած այդ յանձնախումբի գործի ձեռնարկած է՝ ճշդելու համար սահմանագծերու մանրամասնութիւնները։ Դժբախտաբար հասկցուեցաւ որ սահմանագծումը կատարուած է շատ աննպաստ ձեւով մը։ Քեսապի հայութեան պատկանող հողամասերուն մեծ մասը մնացած է թրքական սահմանէն ներս։ Նոյն իսկ Քեսապի եւ իր գիւղերուն յատուկ ալիւրի ջաղացքները թողուած են Թուրքիոյ։ Այս պայմաններու տակ տնտեսական չափազանց դժուարին կացութեան պիտի մատնուին Քեսապցիները, որովհետեւ իրենց արջառներն անգամ արածելու համար արօտավայր պիտի չկրնան գտնել։

Եթէ զօրաւոր դիմումներ կատարուելով Բարձր Քոմիսէրութեան մօտ սահմանային փոփոխութիւն մը չկատարուի, անօթութիւնն ու թշուառութիւնը անխուսափելի պիտի ըլլան Քեսապի եւ իր շրջակայ հայկական գիւղերուն մէջ, որոնք այնքան ճիգ եւ կռիւ սպառեցին Թրքական սահմանէն դուրս մնալու համար։ Անհրաժեշտ է սահմանային սրբագրութիւն մը, այլապէս անխուսափ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՎՏՈՄՈԲԻԼ ՆՍՏԵԼՈՎ ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏ ՉԻ ԼԻՆԻ

Չեմ կարծեր, որ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ այնքան չարչարուած ըլլան... «իռգերանութիւն» կամ «փիլիսոփայութիւն» բառերը, որքան մեր լեզուին մէջ։

Քիթը բարձր բռնելու վարժութիւն։ Ինտելիգէնտ երեւալու մարմաջ։ Ռամկութենէ խորշանք։ Եւ... տիգրանիզմ։

Ա՛յդ է որ կը մտնէ Ապարանի (Հայաստանի մէջ կը գտնուի՞ք) Շրջ. Կոմիտէի պաշտօնաթերթը Անասնապահ Կոլխոզնիկի խմբագիր Ցովի. Ջերոյեան։ Անասնապահութեան մասին գործնական խորհուրդներ տալու կոչուած այս թերթը, գիւղացիներէ եւ բանուորներէ կազմուած «ընթերցող հասարակութեան» այս համեստ բեմը յանկարծ կը հրատարակէ... «Ցով – Ջերոյի փիլիսոփայական մտքերը» խորագրով յօդուած մը։

Ծաղկեցէք հետեւեալ քաղուածքները այդ յօդուածէն.

— «Միջամներում եռում է այնտանքային պատւի, փառքի ու հերոսութեան գովքը։

Մարդը իր կեանքի փափուքած մէտապէս ունի նպատակային առաջքն – թայ։

Եւ այդ պատկերներում քաղցր խոտեր, (բոլ կ'ուզէ՝ խոտեր, մտածումներ) ուր մարդը սլանում է կարմիր Մոսկուա՝ խորհրդային տեսատան երկրի կուրծքը ...»։

Ա՛յ տեղէր Մեռու, ի՞նչ գոհարներ ունիս եղեր, «փիլիսոփայական» այսքա՞ն իմաստութիւն, եւ ձգեր են որ երբեմ... անտառում արածես։ Վա՜յ իմ ըներ։ Երեւանի եոգեւորներդ չէի՞ն կրնար ամպիոն մըն ալ տալ քեզի, որպէսզի... արածէիր զինենք, Մարքսի եւ Էնգէլսի անդաստանին մէջ։

Բայց կը թուի թէ կրակ կտրած են Երեւանի մէջ կախուած Լենինեան յամբարները եւ թող չեն տար մտանալ գիւղի այս կարմրուկ թիթեռնիկին,— կը սպառնան երկիզել։

Գէթ այդքան բարկ կը թուի Խորհ. Հայաստան թերթին խմբագրութիւնը, որ կը ծաղրէ գիւղացի յօդուածագրին փիլիսոփայանալը,— Ցովի. Ջերոյեան, արդարեւ, ոչ միայն կը խօսի փիլիսոփայօրէն, այլեւ իր տունը կը կրճատէ, ինքզինք փիլիսոփայ կը կնքէ եւ յետոյ կը սկսի քաղցել «Ցով–Ջերոյի փիլիսոփայական մտքերը», ինչպէս Կանտին՝ իր տեսակէտները։

Թոյլ տուէք, սակայն դիտել տալ մեր Երեւանի կարմրապատու խմբագրապետին, թէ իր թերթին մէջ ամէն օր կը հանդիպիմ բառերու, որոնք եթէ փաթաթէս չեն, անպայման տաժեյս են։ Ես չեմ ուզեր մատի փաթթոց ընել սա բառերը.— Թեկվիզիտ, էքսպէրտիզա, տրավմատիկ, վոչին – հալածիոն, հոկտեմբերեան սեսսիա, ֆաշիստական սալյուտ, եւն.։ Բայց չեմ կրնար չբաղդատել Ապարանի խմբագիրը Երեւանի խմբագրին հետ,— այս վերջինը անփոփոխ կուտայ Հայաստանի խորհրդարանին անդամ սահմանապահ զօրքերու հրամանատար Բաղէյնովի ճառը, ուր վկայութեան կը կանչուի նաեւ Ստալինը, որ ըսեր է. «Մենք դառնում ենք ավտոմոբիլացման երկիր, տրակտորացման երկիր, եւ երբ խորհ. Միութիւնը ավտոմոբիլ նստեցնենք, իսկ մուժիկին՝ տրակտոր, թող փորձեն հասնել մեզ արգոյ կապիտալիստները, որոնք գոռոզանում են իրենց «քաղաքակրթութեամբ»։

Եթէ «ավտոմոբիլ» նստելով՝ Երեւանցիք իրենքզիրենք աւելի բարձր կը կարծեն Ապարանի խմբագրէն, եթէ «տրակտոր» նստելով՝ Մոսկովները աւելի յառաջացած կը կարծեն իրենք զիրենք (կարմի՛ր մեծամտութիւն), էհէ՜յ, մենք «ավիոն» նստողներս ալ տեսանք, այստեղ, Եւրոպայի մէջ, ու չենք հաւատար այնուա ոչ իրենց ին – տելիգենցիային, ոչ ալ սանց փիլի – սոփայութեան։

ԱՐԱՔ

ՖՐԱՆՔԵԻԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

ԽՄԲ. — Մեր աշխատակիցը Պ. Հր. Ն. Թորոսեան, Revue de Franceի Յուլիս 15ի թիւին մէջ հրատարակած է ուսումնասիրութիւն մը Թուրքիոյ եւ ֆրանքեւթրքական համաձայնութեան մասին, անշուշտ յարմարելով թրքութիւնը ուղղութեան: Ստորեւ կուտանք բնդարձակ քաղուածքներ այդ յօդուածէն.—

Անգլեւթրքական համաձայնութիւնը հիմա ունի իր զոյգը՝ ընկերը, — Ֆրանքեւթրքական ուխտը։ Պ. Ժօրժ Պօնէ, Ֆրանսայի Արտաքին Գործերու նախարարը եւ Պ. Սուատ Տավազ, Փարիզի թրքական դեսպանը, 23 Յունիսին ստորագրեցին փոխադարձ անմիջական օգնութեան դաշինք մը Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ.դաշինք՝ որ ի զօրու պիտի ըլլայ այն պարագային երբ այս երկու երկիրները յարձակման ենթարկուին ուրիշ պետութեան մը կողմէ:

Միջազգային ներկայ ձգտեալ կացութեան մէջ, որքան չնչտենք քիչ է կարեւորութիւնը այս դիւանագիտական դէպքին՝ թէ՛ Ֆրանսայի եւ թէ Թուրքիոյ համար։

Այլեւս տարակոյս չկայ որ Թուրքիա այս պահուս Արեւելքի ամենազօրաւոր պետութիւնը դարձած է։ Ճիշդ է որ, բաղդատմամբ հին Թուրքիային, այսօր այս երկրին տարածութիւնը զգալապէս պակսած է. եւ սակայն, նորէն 800,000 քառ. քիլոմէթրի չափ տարածութիւն ունի։

1929ի վիճակագրութեանց համաձայն, բնակիչներու թիւը 14 միլիոն կը հաշուէին. բայց, վերջին մարդահամարի համաձայն, այս թիւը 17 միլիոնի բարձրացած ցոյց կը տրուի, ինչ որ քսան առ հարիւրի յաւելում կը նշանակէ տասը տարուան մէջ։

Այսպիսի յաւելում մը բացառիկ է։ Այս թիւին անկեղծութեան վրայ տարակուսողներ կան։ Կը կարծուի որ իր զինուորական ուժին մասնաւոր հեղինակութիւն մը տալու համար է որ Անգարայի պետական վարիչները վիճակագրական տուեալները չափազանցած են քիչ մը։ Կարգ մը արտաքին նշաններ կ'արդարացնեն թերեւս այս տարակոյսը. բայց, ո՛չ ոք ի վիճակի է այս խնդրին մասին կարծիք մը յայտնելու։ Մնաց որ, այս խնդիրը երկրորդական կարեւորութիւն ունի. մէկ երկու միլիոն աւելի կամ պակաս, հարցը ատոր մէջ չէ. իրողութիւնը ան է որ թուրք ժողովուրդը տեւական յաւելումի մէջ է, — եւ ինչ որ շատ աւելի էական է — Թուրքը այսօր կը կազմէ միատարր զանգուած մը որուն մէջ տարացեղ բնակիչները (Հայ, Յոյն, Հրեայ, Արաբ եւն.) աննշան համեմատութիւն մը կը կազմեն։

Ճիշդ է որ ժողովուրդին խտութիւնը, թրքական հողերուն տարածութեան բաղդատմամբ, քիչ է (հազիւ 20 բնակիչ մէկ քառ. քիլոմէթրի վրայ)։ Հաւասարութիւնը քիչ շատ բազմամարդ քաղաքներու եւ գիւղերու միջեւ, շատ մեծ է։ Ցաճախ անսահման տարածութիւններ կարելի հարկ կ'ըլլայ, քիչ շատ կարեւոր քաղաքի մը հանդիպելու համար։ Եւ սակայն, այս անպատեհութեան հետեւանքները ծանր չեն, շնորհիւ երկաթուղիի այն գիծերուն՝ զորս պետութիւնը հաստատած է ու կը հաստատէ

15 տարիէ ի վեր մեծ խնամքով եւ արթնութեամբ։ Անտարակոյս, այս գիծերուն մեծ մասը ռազմագիտական նպատակներու կը ծառայէ միայն, ինչ որ անոնց տնտեսական արժէքը կը նուազեցնէ։ Եւ սակայն, այս գիծերը նորէն ուղղակի կը նպաստեն երկրին նիւթական բարգաւաճումին։

×

Նախ եւ առաջ, ուշադրութեան արժանի է երկրին ելմտական վիճակը։ Պետութեան ելմտացոյցը՝ որուն ընդհանուր գումարը 1924ին 140 միլիոն թրք. ոսկի էր (4 միլիառ 200 միլիոն ֆրանք), 1938ին հասած է 250 միլիոնի (7 ուկէս միլիառ ֆրանք) եւ 1939ին մօտ 261 միլիոն ոսկի (7 միլիառ 830 միլիոն ֆրանք)։ Աւելի զատ, ելմտացոյցը հաւասարակշիռ վիճակ ունի, շնորհիւ պետական հասոյթներու յաւելման։ Կարելի չէ պնդել թէ ինչպէս շատ մը թուրք եւ օտար թերթեր հակամէտ են ընելու— այս յառաջդիմութիւնը ժողովուրդին ընդհանուր բարեկեցութեան արդիւնքն է, որովհետեւ այդ հասոյթներուն մեծ մասը տուրքերէ առաջ եկած է։ Եւ թրքական տուրքերը յաճախ, եթէ ոչ կեղեքիչ, գէթ հակատնտեսական հանգամանք ունին։ Այս պարագան արդար պանդուխտներու տեղի տուած է որոնք, սակայն, տեղական ժամուլին եւ հանրութեան մէջ տկար եւ վախով արտայայտուած արձագանգ մը գտած են։

Աւելին աւելի բնական է արդէն. ուրիշ կարգ մը երկիրներու նման, Թուրքիա ալ համատիրական վարչաձեւի տակ կ'ապրի. հարկատուն բռնիպուած է հոն կամ գալելու իր զանգատները, եւ կամ, հայրենասիրական զգացումէ մղուած, առանց մռմռալու տանիլ տուրքի ծանր բեռները։

Եւ արդէն, ուրիշ կերպ ալ չէր կըրնար ըլլալ։ Մեծ պատերազմէն ետք եղած եղեռն կազմալուծումի անմիջական վտանգին առջեւ, թուրք հայրենասէրը երկընտրանքի մը դիմաց կը գտնուէր. օտարին հարկատու ըլլալ, եւ, այս գնով, տնտեսական բարգաւած կեանքի մը առաւելութիւններէն օգտուիլ, եւ կամ ձգնալ ուժեղ պետութիւն մը կազմել եւ յարգանք ներշնչել իր դրացիներուն եւ իր նախկին թշնամիներուն։ Աթաթիւրքի եւ Իսմէթ Ինէօնիւի առաջնորդութեամբ, թուրք պետական վարիչները այսերկրորդ քաղաքականութիւնը ընտրեցին, եւ, անոր մէջ յաջողեցան ալ կատարելապէս։

Թուրքիա, խիստ ճարտարութեամբ գործ դրուած իրատես քաղաքականութեան մը շնորհիւ, իր դալաւոր թշնամիին՝ Յունաստանի հետ հաշտուելէ ետք, Եւրոպայի մէջ եղաւ գլխաւոր կազմիչը Պալքանեան Համաձայնութեան զոր գոյացուց այդ երկրին, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ հետ։ Յետոյ, աչքը դարձուց դէպի Արեւելք ուր, Իրանի, Իրաքի եւ Աֆղանիստանի հետ, 1937ին կնքեց Սաատապատի Ասիական Ուխտ *կոչուած դաշինքը։ Բայց, 12 Մայիս 1939ին, Մեծն Բրիտանիոյ հետ կնքած համաձայնութիւնը դիւանագիտական շատ աւելի կարեւոր դէպք մը եղաւ, քանի որ այս համաձայնութիւնը նուիրագործեց Թուրքիոյ քաղաքական եւ*

զինուորական ուժն ու ազդեցութիւնը։ Այս անգլեւթուրք դաշինքը, որուն լրացուցիչ մասը կը կազմէ Յունիս 23ին ստորագրուած Ֆրանքեւթուրք համաձայնութիւնը, պսակը կազմեց այն քաղաքականութեան՝ որուն կը հետեւի Թուրքիա 15 տարիէ ի վեր։

Եթէ եւրոպական մեծ պատերազմ մը ծագի, Թուրքիա կրնայ անախորժ անակնկալներու առջեւ գտնուիլ յանկարծ, բայց, Իտալիոյ կամ Մեծն Բրիտանիոյ նման մեծ պետութիւններ, իրենք իսկ, զե՞րծ են տեսնել անակնկալներէ։ Այս հաւանականութիւնը ուրեմն չի կրնար բնաւ նուազեցնել արժէքը անգլեւթուրք եւ Ֆրանքեւթրքական համաձայնութիւններուն՝ որոնց կնքումը, Լոզանի դաշինքէն ետք, միջազգային ամենակարեւոր իրողութիւնն է որ երբեք արձանագրուած ըլլայ թրքական տարեգրութեանց մէջ, Օսմանեան կայսրութեան անկումէն ի վեր։

×

Թուրքիոյ բնական եւ ճարտարարուեստական արտադրութեանց տեսական յաւելումը ուշադրութեան արժանի ուրիշ պարագայ մըն է։ Այս սապարէզին մէջ ձեռք բերուած յառաջդիմութիւնները երկիրը դրած են այն պիսի վիճակի մը մէջ՝ որ կրնայ արտադրել նիւթեր՝ որոնք, մինչեւ աս վերջին տարիներս, արտասահմանէն կը բերուէին։ Սակայն, այս պարագան երկրին արտաքին վաճառականութեան վրայ չէ ունեցած սպասուած ազդեցութիւնը։ Իրաւ ալ, Թուրքիոյ առեւտրական կշիռը— եթէ միշտ աննպաստ եղած չէ— գէթ շատ յաւելումներ արձանագրած է։

Այս երեւոյթին պատճառը վերագրելի չէ արտածումներու անբաւականութեան, այլ, այն հարկին՝ որուն մէջ գտնուած է Թուրքիա զանգուածային ներածումներ կատարելու, ուղղելն սահղծելու համար ազգային ճարտարարուեստ մը, իր բոլոր ճիւղերով, եւ երկիրը ծածկելու համար երկաթուղիի գիծերու կարեւոր ցանցով մը։ Այս նպատակին իրագործման համար, Թուրքիա հարկադրուեցաւ արտասահմանէն ներածելու այլեւայլ նիւթեր եւ ճարտարարուեստական կազմածներ որոնց համար միլիոններ ծախսեց.

Այս կերպով հիմնուած ճարտարարուեստական և առեւտրական նոր հաստատութիւնները ստացրեցին կազմութեանը զուտ ազգային դրամատուններու, տնտեսական գործունէութեան ճիւղ մը՝ որ բոլորովին անծանօթ էր հին Թուրքիոյ մէջ,ուր սեղանաւորական գործը ամբողջովին օտարներուն ձեռքն էր։

Բարդաւաճ եւ անկախ Կեդրոնական Դրամատունէ մը զատ, Թուրքիոյ մէջ այսօր կայ, Սիւմէր Պանքը՝ որուն գլխաւոր գերն է պետութեան կողմէ մեթոտաւոր կերպով պատրաստուած ճարտարարուեստական ծրագիրներ գործադրել. Տէնիզ Պանքը՝ որ ծովային նաւարկութեան գործերով կ'զբաղի. Էթի Պանքը որուն գործունէութեան ասպարէզն է երկրի հանքային հարստութիւնները բանաւոր կերպով շահագործել։ Եւ կան տակաւին նմանօրինակ բազմաթիւ ուրիշ հաստատութիւններ։

Ասոնք— ինչպէս կը տեսնուի— գործի դրամատուներ *(Իշ Պանքասը) են, բայց, կան նաեւ ուրիշ հաստատութիւններ, վարկի եւ գրամական*

գործողութիւններով զբաղող։

Թուրք դրամատուները խաղացած են եւ կը խաղան դեռ մեծ դեր մը։ Զուտ թրքական քաղաքին հաստատութեանց մէջ, խնայողութեան դրամագլուխներու ընդհանուր գումարը 1937ին 78ուկէս միլիոն թրքական ոսկիի հասած էր։ Անշուշտ, այս գումարը ոչինչ ունի բացառիկ եւրոպական մեծ երկրի մը համար, բայց, Թուրքիոյ համար, անիկա մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ երբ մտաբերենք որ, այս երկրին մէջ խնայողութեան դրամագլուխները հազիւ 6ուկէս միլիոն ոսկիի կը հասնէին տասը տարիներու առաջ։

Թրքական դրամը (հարիւր զրուշնոց ոսկին) արժեզրկուած է առեւտրական կշիռին բացերուն պատճառին կապուած էր (1030 զրուշը մէկ տոլլարի էր): 1930էն ի վեր, ան կայուն վիճակ ստացած է։ Սկիզբները, թուրք դրամը անգլիական ոսկիին կապուած էր (1030 զրուշը մէկ սթերլին), բայց, երբ Մեծն Բրիտանիա ոսկի չափանիշը դրութիւնը լքեց, թրքական դրամը Ֆրանսական Ֆրանքին կապուեցաւ (մէկ թրքական ոսկին 12 ֆրանք մինչեւ 1936ի վերջերը)։ Այս թուականին, թուրք կառավարութիւնը ոսկին կայունացուց իրականապէս միայն եւ ոչ իրաւապէս, անոր ծանրութիւնը որոշելով 7 կրամ 21657 զուտ ոսկի, 0,916 2/3 համեմատութեամբ, որով անոր արժէքը կ'ըլլայ հաշուով 30 ֆրանքի բարձրացաւ (85 ամերիկեան սէնթ կամ 3½ անգլիական շիլին)։

×

Թուրքիոյ տնտեսական եւ ելմտական այս նպաստաւոր պատկերը իր սեւ կէտերը ունի սակայն։ Այն յառաջդիմութիւններուն եւոին՝ զորս հոս ուրուագծեցինք, ծածուկ մտահոգութիւններ կան։ Տնտեսական եւ առեւտրական մեծ ձեռնարկներուն մեծ մասը երեւութական բարգաւաճում մը ունի միայն. գրեթէ ամէնքն ալ անկարող են ապրելու, եթէ պետութիւնը ուղղակի կամ անուղղակի չօգնէ անոնց։ Տնտականին մէջ անոնք անկախ գոյութիւն ունին. բայց, իրականին մէջ, ենթարկուած են պետական ազդեցութեան որուն ելմըտական օժանդակութիւնը անհրաժեշտ է իրենց համար։ Ցաճախ, իրենց գործունէութիւնը հակատնտեսական է, առ իմաստով որ անոնց վարիչները կարեւորութիւն չեն տար արժեզրկը սկզբունքին *որ, ինչպէս ծանօթ է, որեւէ գործի յաջողութեան էական պայմանն է։ Ապրանքները շատ սուղ կ'արտադրուին եւ շատ սուղ ալ կը ծախուին։ Ժողովուրդը ստիպուած է սակայն գնելու զանոնք նոյնքին գիներով, որովհետեւ զանոնք արտասահմանէն բերել տալու կարելիութիւն չկայ. կառավարութիւնը, ազգային արտադրութիւնները քաջալերելու դիտումով, օտար վաճառքներուն դէմ կանգնած է գրեթէ անանցանելի թումբեր։*

Մաքսային արգելքները ծանր անպատեհութիւններ չէին ներկայացներ եթէ ժողովուրդին գնման կարողութիւնը *երթալով աւելնար։ Սակայն, միջազգային հրապարակներուն վրայ տիրող թուլութեան պատճառով, Թուրքիա մեծ դժուարութիւններու կը բախի, իր արտադրութիւնները շահաւոր կերպով ծախելու համար։ Միւս կողմէ, դեռ անկարելի է թեթեւցնել տուրքերը այն արտակարգ*

ծախքերուն պատճառաւ՝ զոր պետութիւնը հարկադրուած է յառաջացնելու պաշտպանողութեանց, միջազգային կացութեան մէջ տիրող անստուգութեան հետեւանքով։ Այս վիճակէն ամէնէն աւելի տառապողները գիւղացիներն են։

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Սիրելի Վահէ, անցեալ օր մեր Իշխան (եան)ի ներկայութիւնը վայելեցինք։

Արեւն իր ջղանցքները հաւաքէլ ու հեռանալէ ետք, մենք ալ մեր տառնեակով՝ քաղքէն դուրս՝ դէպի դաշտերը բացուեցանք։

Երկու ժամ ճամբաներն ու մարգագետինները չափչփելէ վերջ, երբ մութը պատեց ամէն դի, կանգ առինք բլուրի մը գագաթը, արծիւներուպէս, բնութեան կանանչ գորգերուն վրայ։

Տեսարանը հիանալի էր։ Մեր առջեւ քաղաքը՝ հովիտի մը մէջ պառկած, հազարաւոր լոյսերով։ Մեր կռնակը՝ անտառ, ուրկէ կուգայ թռչուններու անոյշ դայլայլը։ Մեր կայքէն քիչ մը վար՝ հոսկայ բարձրութեամբ ապառաժ մը, ուր եթէ սահելու ըլլանք, մեր կտորները հովը կը տանի փետուրներու նման։ Երկինքը պարզ ու աստղերն ալ առատ են, եւ, բաղդատելով քիչիկ մը կը նմանցնենք մեր հայրենի լազուարթ երկինքին։ Միայն լուսնակ քուրուկը չէր երեւնար։ Սակայն, անոր բացակայութիւնը անզգալի դարձուցած էին փայլփլուն ու առատ աստղերը։

Եւ ահա, հարցումներու տեղատարափ մըն է որ կը թափի Իշխանեանի գլխուն։

— Հայաստանի վերջին մարդահամարի՝ 1,285,000 բնակչութեան ո՞րքանը կր կարծէք օտարականներ ըլլան, կը հարցնէ Սիւնեցի՝ Տիգրանը։

— Ամենաշատը, հարիւր քսանը հինգ հազարէն աւելի ըլլալու չէ։

— Իսկ Խ. Միութեան մնացած մասերուն մէ՞ջ որքան թիւ կրնանք ունեցած ըլլալ, կ'աւելցնէ Մոփեցին։

— Կը կարծեմ թէ՝ Հայաստանի սահմաններուն մէջ եղած թիւէն պակաս չէ։

— Այն ատեն — վրայ կը հասնի Տարօնցին — մեր համրանքը երկուքուկէս միլիոնէն պակաս չէ Խ. Միութեան սահմաններուն մէջ։

— Երբեք մի հաւատաք որ պակաս ըլլայ։ Նկատի ունեցէք Հայաստանի սահմաններուն մէջ եղած անուժի քանակը։ Չեմ կրնար հաւատալ թէ, մեր ժողովուրդը պակաս կ'աճիմնայնալ «հանրապետութիւններուն մէջ։

— Իսկ Արտահայաստանի՞ մէջ, կը ձայնէ Կիլիկեցին, աւելի մօտենալով։

— Ինչպէս հաստատ գիտեմ, որ սա ձեռքիս վրայ հինգ մատներ կան, նոյնպէս վստահ եմ, որ մէկ միլիոնէն պակաս չէ, կը յայտարարէ Իշխանեան։

- Այն ատեն — կ'եզրակացնէ Սեւ-Հողերցին — մեր ընդհանուր թիւը երեքուկէս միլիոնէն պակաս չէ Ներկայիս։

— Այո, այդ գումարէն պակաս չէ այս միջոցիս։ Եւ, եթէ մեր հանրապետութիւնը ապրած ըլլար մինչեւ այսօր, մենք արդէն հինգ միլիոննոց պետութիւն մը կ'ըլլայինք գոնէ չորս միլիոն հայ ժողովուրդով։

Ու կը տեսնեմ, աստղերու լոյսին տակ, բոլորի դէմքերը ժպիտի ծովու մը մէջ կը լողան։

Հարցումներուն կծիկը քակելէ ետք, կ'առաջարկուի քիչ մըն ալ ձայնը տալ երգին։ Այս պղտոր գիշերին մէջ, հիանալի կ'ըլլայ երգելը եւ կը թարմացնէ մեր հոգիները։

Բայց, անյարմար կը տեսնէ Տարօնցին, քանի որ տարաբախտներուն շատ մօտիկ ենք։

Սակայն, տղաքը բոլորը մէկ կը գոռան, « — Մենք երգելով կ'ուզենք ապրիլ...»։ Ու կ'աւելցնէ Սեւ-Հողերցին «ինչո՞ւ կը վախնաք»։ Հաստացէք, որ եթէ Վահէն հոս ըլլար հիմա, վայրկեան մը չէր համբերեր ու կը բանար իր բամբ ու գոռ ձայնը։

Մինչ այդ, արդէն ահա կը սկսի Մոփեցին, իր ամենաշատ սիրած երգը։

Լուսնակ գիշեր, բոլորովին քուն չունէ
Մեզ տեսնողը կարծում է թէ սառ չունէ

Այո, ոչ տուն ունինք եւ ոչ ալ քուն սակայն չենք ալ ուզեր տխուր երգել, կը թողոքենք Մոփեցին։ Եւ քանի մը հոգի միասին կը սկսին երգել.

Նարօ ջա՜ն, շատ մի ցանկալ բամբակ
Կ'երթամ Թիֆլիս վրադ կ'անեմ գանգատ

— Երգեցէք տղաք, վա՜յ այն ժողովուրդին, որ երգելէ կը դադրի։

Ա՛յ պլպուլիդ մեռնիմ,
Շա՛յ պլպուլիդ մեռնիմ,
Նանա, նանա, էս էլ բախտի բան ա

Եւ այսպէս, սիրելի Վահէ, հինգ մը ժամեր ուրախ անցընելէ վերջ, մեր խումբը կը շարժի տեղէն, նկատի ունենալով կէս գիշերուան մօտաւորութիւնը։

Բայց դարձեալ կ'առաջարկուի երգել, եւ, Տարօնցին կրկին կը դրուշակէ մեզ. «նեէ քաղաքէն մեր ձայնը լսեն, կը հասնեն անմիջապէս ու մեզ ձերբակալելով բանտ կ'առաջնորդեն իբրեւ «խենթեր»։

— Այն ատեն մենք բանտին մէջ ալ կ'երգենք մինչեւ լոյս, ըսելով կ'անտեսենք Տարօնցիին ազդարարութիւնը եւ կը սկսինք դարձեալ երգել.

Մենք անկեղծ զինուոր ենք առանձին վիճակ,
Ուխտել ենք ծառայել երկար ժամանակ.

— Դիտէ՞ք տղաք, կը ձայնէ Սիւնեցին, եթէ պահակները տեսնեն մեզ այս միջոցին, ու ձերբակալելով բանտ առաջնորդեն, այն ատեն, վաղուան թերթերը ի՞նչ կը գրեն մեր մասին։

Գիտի գրեն հետեւեալը, կը յայտարարէ Սեւ-Հողերցին.

— «Երէկ գիշեր ժամը 12ի մօտերը, երիտասարդներէ բաղկացած խումբ մը հայ «խենթեր» Հայաստան երգելով քաղաքի հանդիպակաց անտառներուն մէջ կը շրջէին, վրդովելով ծառերուն վրայ թառած թռչուններուն քունը եւ, անցնող ճամբորդներու հանգստութիւնը։ Ամէնքը մէկ առաջնորդուեցան բանտ։

Սակայն, անոնք բանտին մէջ ալ շարունակեցին հնչեցնել իրենց գոռ երգերը։ Բոլոր յորդորները զուր անցան։ «Բանտարկուենք ալ, «Մեր հայրենիքը երգելէ չենք դադրիր» կ'ըսէին անոնք։ Ոստիկանապետը հիմնելով այս հայորդիներուն անկեղծ յայտարարութեան վրայ, ազատ արձակեց այս տարագիրները։ Եւ անոնք դարձեալ Հայաստան երգելով, հեռացան »։

ԶԱՐՄԷՆ

«ՅՈՒՍԱՁԻ» ԹԵՐԹՕՆԸ (145)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բէշիրը յայտնեց, որ քաղաքում գտնուող արաբական զօրքը հազիւ կարող է տասնօրեայ պաշարման դիմադրել, ըստ որում ամբարանոցներում պաշարը նուազած է եւ շուտով այն հայթայթել չեն կարող։ Միակ փըրկութիւնը Դամասկոս սուրհանդակ ուղարկելը եւ Ամիրապետից օգնական զօրք խնդրելն է, բայց այդ միջոցը երկար կը տեւէ եւ Հայերը մինչեւ այն կարող են Դուինը պաշարել։

— Ի՞նչպէս կը լինի, եթէ մենք ինքներս հաշտութիւն առաջարկենք նըրանց եւ թագաւորի բարեկամութիւնը խնդրենք, հարցրեց Ոստիկանը.

— Մեր կրօնն իրաւունք է տալիս քեզ խոնարհել եւ կեղծաւորել անհաւատին, եթէ բռնութեամբ չես կարող յաղթել նրան, ասաց Դենպետը. — միայն պիտի գիտենաս որ մի անգամ

խոնարհելուդ համար՝ տասն անգամ պիտի խոնարհեցնես, երբ հանգամանքները նորէն յաջողեն քեզ։

— Այո՛, ինձ միայն մի անգամ է անհրաժեշտ խոնարհել այդ թագաւորին, որպէսզի նրա շուրջը խմբուած զօրքերը հեռացնեմ, պատասխանեց Ոստիկանը, իսկ այնուհետեւ, գիտեմ նոր երկպառակութիւն կը ծագի, իշխանները կրկին կ'ըլլնեմիմեանց դէմ, «երկու Հայի գլուխ մի կաթսայում չի եփուիր», այդ հօ հին առած է. եւ ահա՛ երբ այդ առածը կը ճշդուի, այն ժամանակ նորէն մենք մեր սուրը կը հանենք.

— Այո՛, այդպէս լաւ է. այդ է միակ խոհական միջոցը, ասաց Բէշիրը, եւ Դենպետը համաձայնեցաւ նրա հետ։

— o —

Եւ ահա՛ մի գեղեցիկ օր, երբ Դաշնակից իշխանները վերջին զօրահանդէսն էին կատարում եւ թագաւորը իր նժոյգը հեծած եւ ռազմիկ միկնապահներով շրջապատուած ներկայանում էր հանդէսին, որպէսզի անձամբ ոգեւորէ եւ քաջալերէ զօրքերին, ահա՛ հանդիպակաց դաշտի վրայ երեւաց հեծեալների մի խումբ, որ աշխատաւոյր դիմում էր դէպի հայոց բանակը— Երբ նա բաւական մօտեցաւ, Մարզպետունի իշխանը նկատեց Արաբական դրօշը եւ հրամայեց Գոռին՝ ընդառաջել իւր գնդով եւ տեղեկանալ թէ՝ ո՛վքեր են եւ ինչու են գալիս։

Որքան մեծ եղաւ երիտասարդի զարմանքը, երբ նա հեծեալներին մօտենալով՝ տեսաւ նրա հետ Սիւնեաց Բաբգէն իշխանին, պատուաւոր գրահաւորութեան մէջ եւ Ոստիկանի աւագանիներով շրջապատուած։ Մինչդեռ նա անակնկալ հանդիպումով շփոթուած պատրաստւում էր իւր զարմանքը արտայայտելու, իշխանը դիմեց դէպի նրան եւ փաքելով երիտասարդին՝ համբուրուեցաւ նրա հետ։ —

— Ի՞նչ դէպք եւ ի՞նչ հողմ յաջողեցին քո դարձը, Տէր... բացականչեց Գոռը ուրախանալով։

Իշխանը մի քանի խօսքով յայտնեց նրան իւր առաքելութեան նպատակը եւ ապա երկուսը միասին, իրանց հետեւորդներով, դիմեցին դէպի բանակը։

Սիւնեաց Սմբատ իշխանը հեռուից ճանաչեց եղբօրը եւ առաջ վազելով փարեց նրան ջերմագին։ Հարազատների հանդիպումն այնքան սրտաշարժ էր եւ ուշագրաւ, որ ամփոփեց Ոստիկանի պատգամաւորներին սպասել մի առ ժամանակ բանակից դուրս, մինչեւ որ եղբայրական սիրոյ յուզումն անցնէր եւ սրտերը հանգստանային։ Ապա Բաբգէն իշխանը միանալով նրանց հետ՝ ներկայացաւ թագաւորին, որ ընդունեց պատգամաւորներին բազմութեան եւ բոլոր իւր իշխանների ներկայութեամբ։

— Ամիրապետի Ոստիկանը, Նըսր ամիրան, շնորհաւորում է մեր բարեխնամ Քո Արքայական վերադարձը դէպի Շահնշահից Աթոռանիստը, առաջ գալով խօսեց Արքայի հետ պատգամաւորութեան առաջնորդը. ըստ ամին, ցանկանալով միշտական բարեկամութեան հաստատել հզօր Շահնշահի

հետ, Ամիրան խնդրում է մոռանալ ամէն գժտութիւն, որ տեղի է ունեցել մեր մէջ, ամէն քէն ու ոխ, որ առաջացել է ցաւալի ընդհարումներից եւ դնել միմեանց հետ խաղաղութեան ուխտ՝ թէ՛ Ամիրապետի եւ թէ ձեր ժողովուրդի շահուն համար։ Եւ ահա՛ իր բարի դիտաւորութիւնն ապացուցանելու համար, Ոստիկանը հանել է բանտից Սիւնեաց իշխաններին, որոնց մին իւր ազատ կամքով առաջնորդեց մեզ մինչեւ այստեղ, իսկ միւսը, այն է՝ Սահակ իշխանը, պատուով սպրում է Դուինոյ մէջ, Հայոց թագաւորների կառուցած ապարանքում։

«Այս ամէնից յետոյ՝ Ամիրան ուղարկում է Շահնշահին արժանաւայել ընծաներ, որոնց եւ խնդրում է ընդունել՝ իբր իւրական նուաստիր զէնի Հայոց ազգն ու թագաւորը ունեցած իւր անկեղծ բարեկամութեան»։

Այս ասելով առաջնորդը նշան արաւ եւ ընծայակիրները մատուցին Արքային իրանց բերած ընծաները։

Թագաւորը, թէպէտ զգաց այս անակնկալ պատգամաւորութիւնից, այսու ամենայնիւ, ի պատիւ Բաբգէն իշխանի՝ սիրով ընդունեց նրանց, շնորհակալութիւն արաւ՝ Ոստիկանի

բարի դիտաւորութեան եւ գրկած ընծաների համար. ապա հրաւիրելով պատգամաւորներին քաղաք, խոստացաւ նրանց՝ պատասխանել Ամիրայի առաջարկութեան մի քանի օրից յետ։

Բայց այս նորութիւնն անախորժ տպաւորութիւն արաւ ինչպէս իշխանների, նոյնպէս եւ զօրքի վրայ։ Ամէնքն արդէն պատրաստուած էին Դուինն յարձակուելու. զօրքերին մանաւանդ, վառել բորբոքել էին Աբասը մի կողմից, Մարզպետունին միւս կողմից։ Իսկ Գոռ իշխանիկը ժամեր էր համարում Դուինոյ դաշտն իջնելու համար։ Նա մտածել էր անձամբ մտնել գործել քաղաքի ներքնուղին, որի գաղտնի ելքը ծանօթ էր իրան եւ իւր ձեռքով անկել յաղթութեան դրօշը Դուինոյ միջնաբերդի վըրայ։ Դրանից աւելի լաւ յաղթութեան առիթ չէր կարող նա երազել. իսկ այդ յաղթութեան մրցանակը պիտի լինէր այն օրիորդի համբոյրը, որ ըսպասում էր իրան Երազգաւորսի Արքունիքում։

Այսու ամենայնիւ խորամանկ Հագարացու պատգամաւորութիւնը իւրեւ էր հանում քաջերի յոյսը։

(շար.)

ԹԱՏՐՈՆ

«ՄԱՏԱՄ ՄՈՆԿՈՏԷՆ»

Համբաւաւոր կատակերգակ Ե. Զարիֆեան նախընթաց շաբաթ օր մեզ վերապրեցուց մին Զինադադարի այն հմայիչ երեկոներէն, որոնք այնքան մեծ խանդավառութիւն առթած էին պոլսահայ հասարակութեան կեանքին մէջ։

«Մատամ Մոնկոտէն»ն էր իր ընտրած կտորը, Հէնըքէնի կարեւոր երկերէն մէկը, որ ամենուրեք իրեն ապահոված էր թատերական յաղթանակներ։ Ցաջող կատակերգութիւն մը, սկիզբէն մինչեւ վախճանը խըճմուած անակնկալներով, զուգադիպութիւններով եւ սայթաքումներով, որոնք կը շղթայազերծեն հանդիսականին ծիծաղը։ Հեղինակը խիստ ճշգրիտ եւ հարազատ կերպով ընդգծած է իր տիպարները։ Երկին հերոսուհիին պէս «առաքինազարդ» փարիզեցի մը, Մոնկոտէնի պէս խրտուիլակ ամուսինի մը, ու վերջապէս Սավինէնի պէս ողորմելի հացկատակի մը, ոչ միայն Ֆրանսայի մէջ, այլ աշխարհի չորս ծագերուն վրայ կրնանք հանդիպիլ։

Մարդիկ կը նախընտրեն յաճախ ներկայանալ դիմակով մը, որ բոլորովին կը հակասէ իրենց բուն ներքինին. Ինչպէս առաքինութիւնը, այդպէս ալ քաջութիւնը, կարգ մը արարածներու մօտ փխրուն ծեփ մըն է, որ կը թափի անակնկալի մը կամ չար զուգադիպութեան մը քմայքով։ Տիկին Մոնկոտէն անոնցմէ մէկն է, որ իբրեւ առաքինութեան եւ քաջութեան մարմնացում, պատկառանք կ'ազդէ իր շուրջիններուն, բայց մանաւանդ սարսափ իր խեղճուկրակ ամուսինին։ ԽՄԲ. - Մեր աշխատակիցը մանրամասնօրէն պարզած էր խաղին բովանդակութիւնը, բայց զանց կ'առնենք, ծանօթ ըլլալով)։

Մոնկոտէնի դերին մէջ, դերասան Ե. Զարիֆեան պատկերացուց զուարթ կնոջ մը ձեռքին տակ քուրջի կտոր դարձած ամուսնի մը տիպարը, որ սակայն գլուխ կը ցցէ, երբ կը թափանցէ անոր խոցելի կէտին։ Զարիֆեանը միշտ նոյն Զարիֆեանն է, խորհրդանիշը ծիծաղի, զոր գիտէ այնքան վարպետօրէն տարածել։ Բոլոր տեսարաններուն մէջ, ան երեւան բերաւ աշխոյժ, ճկուն եւ գունագեղ խաղարկութիւն մը։ Հիանալի էր ցնծուհիին սիրոյ յայտարարութիւն ըրած պահուն։

Օր. Աւրինէ եղած էր զուարթ եւ իշխանատենչ Տիկին Մոնկոտէն մը, պատկերացուած առաքինութեան դափնեպսակով, այլ խորքին մէջ լի պճնուական նախուժիւններով։ Մեծ յաջողութեամբ սկիզբէն մինչեւ վերջ տարաւ իր դերը, այնքան համապատասխան իր կազմին եւ խառնուածքին։ Պլօտէթի դերը վիճակած էր Օր. Աւխայի, որ աշխոյժ, պչրուն եւ ռամկական խաղարկութեամբ մը տուաւ կիսաշխարհիկ կնոջ մը տիպարը, շատ մը շուաններ կորած, բայց այնքան յամառ նախասիրած երիտասարդին տիրանալու համար։ Տիկին Կէնիա յաջողապէս ուրուագծեց Լիւսիէնի դիմագծութիւնը, այդ սիրահար եւ հեզահամբոյր օրիորդին, որ բախտին մէկ զուգադիպութեամբ կը հասնի անսպասելի երջանկութեան։ Բոպէրի դերը սահմանուած էր Գ. Տէրվիշեանի, որ ճկուն եւ կենդանի խաղով մը տուաւ այդ յամառ սիրահարին նկարագիրը։ Ա. Սարաֆեան եղած էր զուարճալի Ֆերնանտ մը, որ ընտանեկան թոհ ու բոհին մէջ կը ջանար իր սեփական հաշիւները կարգադրել։ Զարմանալիօրէն ծիծաղելի էր Մոնկոտէնը քննելու տեսարանին։ Սավինէնէնի դերին մէջ, Գ. Վահան կ'անձնաւորէր խեղկատակ ծառայականի մը տիպարը, ընդունակ հաճելի թուելու բարձրաթռիչ կնոջ մը, բայց ոչ արդիւնական աղջկան մը։ Ա. Գմբէթեան այս անգամ ունէր փոքրիկ դեր մը՝ Պերնարէնը — բուն հանգոյցը խաղին — զոր լիովին արժեցուց իր բնական խաղարկութեամբ։ Եւ երբ վերջապէս՝ Մ. Բարունակեան Թիչարի դերը տարաւ արժանի վայելչութեամբ։

Դժբախտաբար «Մատամ Մոնկոտէն»ի ներկայացումը անցաւ կիսովին դատարկ սրահի մը մէջ։ Ինչպէ՞ս շուտ կը մոռցուին իրական արժէքները։

ԱՐԱՄ ՓԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Սասունցի Դաւիթը» պիտի տօնուի աշնան

Գրեցինք թէ վերջին պահուն յետաձգուեցան «Սասունցի Դաւիթ» ժողովրդական դիւցազներգութեան հազարամեակի հանդիսութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենային Մայիս մէկին։

Ցունիս 25ին, Մոսկուայի մէջ նիստ գումարեց Խորհրդային Գրողներու Միութեան կազմած յանձնաժողովը, որ պիտի զբաղի այդ հանդիսութեանց կարգադրութեամբ։ Խորհ. Միութեան հանրապետութեանց եւ կեդր. քաղաքներու գրական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները զեկոյց տուին թէ ինչ պատրաստութիւն տեսնուած է հայ ժողովրդական դիւցազներգութեան յաւերժացումին համար։

Հայաստանի մէջ հրատարակութեան համար պատրաստ է «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան խըմբագրուած օրինակը հայերէն եւ ռուսերէն լեզուներով։ Հրատարակութեան համար պատրաստուած են նոյնպէս այդ ժողովրդական ստեղծագործութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններ։ Պատանեկութեան համար՝ յատկանշական գրուածներ «Սասունցի Դաւիթ»էն։

Միւս կողմէ, Ռուսիոյ, Վրաստանի, Ազրպէյճանի, Թուրքմէնիոյ, Ուզբեկստանի, Քրկըզիստանի ծանօթ գրողներուն կողմէ աշխատանք կը կատարուի՝ իրենց լեզուներուն թարգմանելու համար Սասունցի Դաւիթը։

Մոսկուայի մէջ արդէն թարգմանուած եւ տպագրութեան յանձնուած է Բրիւսովի թարգմանութիւնը (14 երգ) եւ Լոզինսկիի թարգմանութիւնը (14րդ երգէն մինչեւ վերջ)։ Ամբողջական դիւցազներգութիւնը եւս պիտի տպագրուի նոր թարգմանութեամբ։ «Սասունցի Դաւիթ»ի նուիրուած գրքոյկ մը եւս լոյս պիտի ընծայուի 200,000 օրինակ։

«Էրմիթաժ»ի թանգարանին մէջ (Լէնինկրատ) մեծ ցուցահանդէս մը պիտի սարքուի, նուիրուած՝ հայկական արուեստին, մասնաւորաբար «Սասունցի Դաւիթ» ստեղծագործութեան դարաշրջանին։ Նման ցուցահանդէս մը պիտի կազմակերպուի նաեւ Հայաստանի մէջ, ուր պիտի ցուցադրուին հայ հին գրականութեան եւ արուեստի նմոյշները։

Հայաստանի մէջ «Սասունցի Դաւիթ»ի հանդէսները պիտի սկսին Սեպտեմբեր 15ին։

Դերասան Գ. Աւետեանի յոբելեանը

Ժող. դերասան Գրիգոր Աւետեանի բեմական գործունէութեան յիսնամեակը տօնուեցաւ Ցունիս 26ին, Երեւանի «Սունդուկեան» թատրոնին մէջ։

Գրիգոր Աւետեան ծնած է 1870ին, Թեհրան քաղաքին մէջ (Իրան)։ Երբ 8 տարեկան էր Գրիգոր, ծնողքը կը փոխադրուին Շուշի (Լեռնային Ղարաբաղ), յետոյ Բագու։ Մանուկ հասակէն՝ կը կորսնցնէ իր հայրը։ Բագուի մէջ կը մտնէ քաղաքին ռէալական վարժարանը։ Դպրոցական գըրատեղաններուն վրայ, իր հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ թատրոնին մասին։ Եւ հակառակ իր խնամակալներուն եւ ազգականներուն խորհուրդին, կը նուիրուի գեղարուեստական ասպարէզին։ 1888ին կը մտնէ դերասանապետ Ադամեանի ընկեր Սաֆրազեանի թատերախումբին մէջ։ Եւ սակայն Սաֆրազեանի նոր դասակարգութիւնը եւ անթեւեթ խաղը չի գոհացներ զինք, ուստի կ'աշխատի զարգացնել իր արուեստը։ Կը ծրագրէ Մոսկուա մեկնիլ, հետեւելու համար թատերական արուեստի նոր նուաճումներուն։ Իր ազգականները մէկ պայմանով կը համաձայնին որ մեկնի Մոսկուա, — մտնէ առեւտրական վարժարան։

Գրիգոր կը մեկնի Մոսկուա եւ կը հետեւի Փոքր ու Կորշի թատրոններուն ներկայացումներուն։ Իր վրայ մասնաւորաբար մեծ տպաւորութիւն կը թողուն Փոքր թատրոնին դերասան Գրոզով — Սոկոլովը, իրենց կատակերգական խաղով։

Այսպէս Աւետեանի տաղանդը կը զարգանայ կատակերգութեան մէջ։ Հետզհետէ կը խաղայ Պոլոնիոս (Համլէթ), Թիրօ արջը (Շիլլէրի «Օրլէանի կոյսը»), Տաղրանուն (Արքա Լիր), Կապուլետտին (Ռոմէօ — Ժուլիէթ), Միւլլէր (Սէր եւ Խարդաւանք), Ժորդան (Բաղդէնին ազնուական), Օրգոն (Թարթիւֆ), Առկաշկա (Անտառ), Շմագա (Անմեղ մեղաւորներ), Բեկոզուրով (Եկամտաւոր պաշտօն), Սկանարէլ (Տոն — Ժուան), Ֆիկարօ եւ Գարթոլօ (Սէվիլլայի սափրիչ), Բոբչինսկի (Ռէվիզոր), Լուկա (Ցատակում)։

Գրիգոր Աւետեան 1906ին թարգմանած է Գորկիի «Ցատակում»ը։

Աւետեան սակայն աւելի ուշադրութիւն գրաւեց հայկական թատերախաղերու մէջ, մասնաւորաբար Սունդուկեանի գործերուն մէջ։ Աւետեանի լաւագոյն դերերն են Սաղաթէլը (Պասուի համար), Մանուկ աղա (Մեծապատիւ Մուրացկաններ), Միկլի Տասուր (Նամուս), Զոփուռ Կարապետ (Զար Ոգի)։

Հակառակ իր յառաջացած տարիքին, տակաւին կը խաղայ Աւետեան։ Խորհ. թատրոններու մէջ իր խաղացած դերերն են Մենթոյեւ (Մորգանի խնամի), Սամովէլ (Ինգա), Գիքօ (Պէպօ), Մովսէս (Օղակ), Լուգա (Ցատակում), եւայլն։

Ցիսուն տարուան մէջ խաղացած է աւելի քան 627 դեր, մասնակցած մօտ 5000 ներկայացումներու։ Մասնակցած է նոյնպէս հայկական սինէմային, տալով անմոռանալի տիպարներ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

ՏԷՍԻՆ. — Ահա դպրոցական ամավերջի եղանակը։ Հանդէսները իրարու կը յաջորդեն։ Ուրախութիւն երեւոյթ մըն է այս մեր գաղութին համար։

Ցուլիս 1ին հայ աւետարանական եկեղեցւոյ վարժարանի աշակերտութիւնն էր որ իր շնորհը եւ դաստիարակութեան մակարդակը ցոյց կուտար ժողովրդային Տան բեմին վրայ, իր ճոխ ու խնամուած յայտագրով — երգ, պար, արտասանութիւն, պատկերներ։

Այս դպրոցը ունի 38 աշակերտներ, մանչ եւ աղջիկ։ Տէր եւ Տիկին Պարսումեան, գնահատելի նուիրումով ազգային դաստիարակութիւն կը ջամբեն աշակերտներուն, աջակցելով ուծացման դէմ մղուած պայքարին։

Ցուլիս 8ին, ժողովրդային Տան բեմին վրայ դարձեալ կը թըվէր մայրենի բարբառը, մերթ երկչոտ, աղաւաղուած, մերթ համարձակ եւ միշտ կենսունակ, արտայայտիչ։

Ազգային միութեան վարժարանի աշակերտութիւնն էր որ կը փայլէր այս անգամ։

Բացման խօսքէն ետք, աշակերտներու երկսեռ խումբ մը հանդէսը բացաւ «Բամ Փորոտանով», խլելով ծափեր։ Ցետոյ սկսան շարք մը արտասանութիւններ, երգեր, մենախօսութիւններ եւ սիրուն պարեր որոնք եւս ծափահարուեցան։ Անունները յիշել անկարելի է, այնքան երկար է շարանը։ Մէջ ընդ մէջ Գ. Գառնիկ Տապանդանեան իր ջութակով զուարճացուց ներկաները, նուագելով հայերէն գեղեցիկ կտորներ։

Միջնաբարին բեմ բարձրացաւ Ազգ. միութեան ատենապետ՝ Պ. Անդրանիկ Գասպարեան, որ ազգային գիտակցութեամբ փարած է գործին, եւ խնդրեց Վ. Իշխանեանէ երկու խօսք ըսել։ «Ցառաջ»ի աշխատակիցը կարճ բայց գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը պանծացուց մեր հարուստ լեզուն, գիրն ու գրականութիւնը, ջերմ ծափերու մէջ։

Օր. Մարի Համբարձումեան գեղեցիկ մենախօսութիւն մը ըրաւ, «Հետաքրքիրը»։

Ապա ներկայացուեցաւ զուարթ կատակերգութիւն մը՝ «48 Օխանոց գլխու փորձանքը» որ մեր ակնկալութիւնը գէթ անցաւ։ Դերակատարները, օրիորդներ Գ. Աստուրեան, Թիւֆէնկճեան, Մ. Աւետիսեան, պարոնի՝ Միհրան Ալեքսանդրեան ինչպէս նաեւ մեր Երիտասարդական միութեան անդամներէն Անդրանիկ Խորէնեան եւ Բենիամին Աղնաւուրեան յաջողապէս կատարեցին իրենց դերերը, կէս ժամէն աւելի ծիծաղ տարածելով։

Հանդէսը վերջացաւ փոքրերու «Ցառաջ նահատակ» եւ «Մեր հայրենիք» խմբերգներով։

Այստեղ կ'արժէ գնահատանքի երկու խօսք ըսել դպրոցի ուսուցիչ Գ. Օննիկ Խորասէկեանի եւ իր քրոջ, որոնք գիտակից իրենց կոչումին, մօտաւորապէս 80 աշակերտ — աշակերտուհիներու հայեցի կրթութեան ծանր ու յոգնեցուցիչ հոգը կը տանին համբերութեամբ ու անձնուիրութեամբ։

Ազգային Միութեան եւ մանաւանդ ծնողներուն կը մնայ գնահատել անոնց աշխատանքը եւ աւելի հետաքրքրութիւն ցոյց տալ իրենց զաւակներուն դաստիարակութեան։

** Այս մխիթարական պատկերէն վերջ ահա տխուր հակապատկերը։ Նորելուկ պատանիները բաւական մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն մեր գաղութին մէջ։ Տարիներէ ի վեր շատ աշխատանք թափուեցաւ զանոնք բոլորելու մէկ դրօշի շուրջ, փրկելու համար ոչ միայն այլասերումէ, այլեւ բարոյական անկումէ։ Թէեւ յաջողեցանք կարեւոր մաս մը համախմբել Երիտասարդական Միութեան շուրջ, սակայն դժբախտաբար տակաւին դուրս կը մնայ ոչ-զանցառելի զանգուած մը, բոլորովին իր բախտին ձգուած։

Այս կայտառ ու վառվռուն տղոց մօտ, բացի սեւ ու գրաւիչ աչքերէն ու իրենց անուններէն, շատ քիչ բան մնացած է իբրեւ ցեղային յատկանիշ։ Անշուշտ կարելի չէ բոլորը նոյն մակարդակին վրայ դասել. բայց ընդհանրապէս յատուկ ունակութիւններ, անկիրթ արտայայտութիւններ ու յարձակումներ, չըսելու համար աւելին, սովորական բաներ դարձած են անոնց մօտ։ Ամառը մարզադաշտին վրայ անփութօրէն փռուած, իսկ ձմեռը Քաֆէ տիւ Միտիի ժամադրավայրը՝ օրն ի բուն թղթախաղի սեղաններու շուրջ...։ Այս է անոնց զբաղումը։

Այս չարիքին պատճառները բազմազան են։ Նախ՝ ծնողներու անհոգութիւնը, մասամբ գործի բերումով։ Երկրորդ՝ օտարականներու դէմ աշխատանքի խիստ օրէնքները, որոնց պատճառաւ ծուլութեան կը վարժուին։ Վերջապէս միջավայրի ազդեցութիւնը։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ այս տղոց ապագան, հարցում մը որ պէտք է մտածել տայ բոլորին։ Գոնէ ծնողներու սրբազան պարտականութիւնն է աւելի ուշադիր ըլլալ եւ ուղղութիւն ցոյց տալ անոնց, քանի դեռ ուշ չէ եւ կարելի է զանոնք փրկել վերջնական անկումէ։

Դեռ շատ չէ որ ականատես եղանք ցաւալի երեւոյթի մը, որ արատ կը բերէ ոչ միայն մեր ազգային արժանապատուութեան, այլ եւ ծնողները կը մատնէ մտահոգութեան ու փորձանքներու։

«Երիտասարդական միութիւնը» դարբնոց մըն է ուր կարող են թըրծուիլ մեր պատանիները ազգային առողջ մթնոլորտի մէջ, հայրենի շունչով։ Ահա հոն պէտք են ուղղուին բոլորին ակնարկները։

*** Մէկ շաբաթէ ի վեր Լիոնէզի գործարանը, ուր մեր հայրենակիցները մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն, սկսած է օտարականները դուրս հանել կառավարական ճնշումով։ Ընդհանրապէս կիներ, մեծամասնութիւնը Հայ։ Անոնց մէջ կան այնպիսիներ որոնք կատարեալ թշուառութեան պիտի մատնուին, եթէ պէտք եղած աշխատանքը չտրուի, զանոնք դարձեալ գործի ընդունիլ տալու։

Այդ հեռանկարը նկատի ունենալով, Ազգ. Միութիւնը իսկոյն դիմեց գործարանի վարչութեան եւ խնդրեց պահել անոնք որ կը հանդիսանան ընտանիքի նեցուկը, կամ միակ աշխատաւորը՝ զուրկ նիւթական ուրիշ աղբիւրներէ։ Պարոն տնօրէնը բարեհաճութիւն յայտնելով, խոստացաւ նկատի առնել իրենց խնդրանքը։

Ազգային միութիւնը միեւնոյն ատեն ժողովի հրաւիրեց գործէ արձակուած հայ բանուոր — բանուորուհիները, ցանկ մը պատրաստելու համար բոլոր անոնցմէ որոնք ենթակայ են մատնուելու թշուառութեան։

Կը յուսանք որ իրենց աշխատանքը ապարդիւն պիտի չանցնի։

Գ. Ց. Պօյաճեան

ԹՈՒՐՔԻԱ

Տէրսիմի դիմադրութիւնը

Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովի յուլիս 7ի նիստին մէջ, ներքին գործավար Ֆայիք Էօզթրաք պարզեց այն պատճառները որ տեղի տուին 1936ի բացառիկ օրէնքին, Թունճէլիի մասին (Տէրսիմ)։ Եւ շարունակեց.

— «Ընդհանուր տեսնուեցաւ որ կը տիրէ կարգն ու օրինաւորութիւնը հոն ուր կը տիրէին միայն ապստամբութիւններ եւ աւարառութիւններ։ Ոճրագործներուն մեծ մասը յանձնուեցաւ իշխանութեանց։ Ցաղաղ ժողովուրդը վերջապէս կրցաւ հանգիստ շունչ մը առնել եւ օգտուիլ քաղաքակրթութեան բարիքներէն։ Զանազան տեղեր հաստատուեցան պահակախումբեր՝ որոնք հեռաձայնով կապուած էին իրարու հետ։ Կամուրջներ շինուեցան եւ հաղորդակցութիւնները աւելի ապահով եւ աւելի դիւրին դարձան այդ տեղ։ Միայն 1937 դեկտեմբերին տեղի ունեցան յարձակումներ մեր ոստիկան զօրքին դէմ՝ Քալանի եւ Ցէզգաշի մէջ։ 1938ին, բանակին զօրքի մասնակցութեամբ, զսպումի շարժում մը կազմակերպուեցաւ որու հետեւանքով Քօչ եւ Քալան հալածուեցան արգիլեալ գօտիներ։ Բնակիչները տեղափոխուեցան դէպի արեւմուտք։ Այսօր կարելի է ըսել թէ Տէրսիմի մէջ, Քօչ տեղը բոլորովին մաքրուած է խռովարար տարրերէ։ Գալով Քալանի, հպատակութիւններ տեղի կ'ունենան շարունակ եւ մօտ ապագայի մէջ պիտի կրնանք ամբողջովին խաղաղեցնել շրջանը։ Ցարդ Տէրսիմի մէջ հաւաքուած զէնքերուն թիւը 14,593ի կը յանգի, բոլորն ալ նոր դրութեամբ։ Մինչ կը շարունակուէր զսպումը, կը շարունակուէր նաեւ վերականգնումի գործը։ Եւ այսօր շատ մը աշխատանքներ աւարտած են։ (Հոս գործավարը կը թուէ կատարուած աշխատանքները)։

Իր տեսութիւնը լրացնելէ առաջ գործավարը յիշեց այն «երիտասարդ հերոսները որոնք իրենց արիւնը թափեցին մոլեռանդութեան, տգիտութեան եւ բռնապետութեան դէմ իրենց պայքարին մէջ։ Եւ յարգանք ընծայեց բանակին եւ ոստիկան զօրքին, որոնք ապահովեցին այս յաջող արդիւնքները։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Այս տարօրինակ կեանքը անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր գոյութիւն ունէր Պրըթանիի մէջ։ Ամբողջ ժամանակը մարդ այստեղ ուրիշ մարդու աչքերէն փախուստ կուտար։ Այդ է, որ զեռունները սովոր է ծառերու կեղեւին տակ ապաստանարաններ ունենալ։ Պրըթանիի մէջ անոնց [illegible] կը հաշուէր Տրուիդներէն սկսեալ, իսկ այդ ընդերկրեայ դամբարանները այնքան հին էին, որքան Տօլմէնները։ Աւանդութեան չար հոգիները, պատմութեան հրէշները, բոլորը անցեր էին այս սեւ աշխարհին վրայէն. Տէօտատէս, Կեսար, Հօէլ, Նէօմէն, անգլիացի Ժօֆֆրուա, Ալէն Կան ար Ֆէր, Մօկլէրկ, Պլուաներու Ֆրանսական տունը, Մոնֆորներու անգլիական տունը, թագաւորներ, կոմսեր, Պրըթանիի իշխանները, Կրան-Ժիւրի դատաւորները, Նանդի դուքսերը՝ միշտ պայքարի մէջ էին Ռէնի դուքսերուն հետ, ճամբորդներ, աւազակներ, մեծ մարտախումբեր, Ռընէ Բ., Ռօհան դերկոմս, թագաւոր ներկայացնող կառավարիչները, Շօլի բարի դուքսը՝ որ գիւղացիները կը կախէր ծառերէն Մատամ տը Սէվինեի պատուհաններուն դիմաց, տասնըհինգերորդ դարու մէջ կալուածատէրերու կոտորածը, տասնըվեցերորդ եւ տասնըեօթներորդ դարերուն կրօնական պատերազմները, տասնեւութերորդ դարուն մէջ յատկապէս մարդիկը որսալու վարժեցուած երեսուն հազար շուները. եւ այս անհաւասար ջարդերուն ու կոտորածներուն տակ ժողովուրդը փախելը անյայտանալը էր։ Փախուստներու երկայն շարք մըն էր այդ. կը փախչէին Դրուիդներէն՝ [illegible], Կելտերը՝ Նորմաններուն երեսէն, Հիւկընօները՝ կաթոլիկներէն. մաքսանենգները կը փախչէին մաքսային պաշտօնեաներէն եւ կ'ապաստանէին նախ անտառներու մէջ, ապա գետնին տակ։

Գազաններուն վայել կեանք։ Ահա թէ ո՛ւր կը հասցնէ բռնապետութիւնը իր ամբողջ ժողովուրդը. երկու հազար տարի բռնապետութիւնը իր ամէն տեսակ ձեւերով — նուաճման, աւատականութեան, մոլեռանդութեան, տասանորդի — կը չարչարէր այդ շշմած եւ թշուառ Պրըթանները. անողոքելի որսային հալածանք մը, որ ձեւով մը կը վերջանար եւ կը վերսկսէր ուրիշ ձեւի մը տակ. իսկ մարդիկ ինքզինքնին կը թաղէին գետնին տակ։

Սոսկումը, որ բարկութեան մէկ արտայայտութիւնն է, բոլորովին պատրաստ էր իրենց հոգիներուն մէջ, իսկ ընդերկրեայ ապաստանները բոլորովին կազմ ու պատրաստ էին անտառներու մէջ։ Երբ պայթեցաւ Ֆրանսական Հանրապետութիւնը, Պրըթանիան ապստամբեցաւ. անիկա բռնութիւն կը համարէր այդ ազատագրումը, որ կուզար զինքը ազատելու, արհամարհանք մը, որ բնական էր ստրուկներուն։

Գ.

ՄԱՐԴՈՑ ԵՒ ԱՆՏԱՌՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆԸ

Պրըթանիի եղերական անտառները վերակոչեր էին իրենց հին դերը. անոնք ծառաներ եւ աջակիցներ դարձան եւ այս ապստամբութեան, ինչպէս դարձեր էին ուրիշներուն։

Այս անտառներու ստորերկրեայ մասը կը նմանէր տեսակ մը քամծամայրի՝ ամէն կողմէն ծակուած եւ ամէն ուղղութեամբ ճղուած անյայտ փողոցներով, ակոսներով եւ նկուղներով։

Այդ նկուղներէն ամէն մէկը իր մէջ կը պատսպարէր հինգ կամ վեց մարդ. դժուարը այդտեղ շնչելն էր. գիտական լոյս սփռելու այս ուժեղ կազմակերպութիւնը հասկնալու համար կ'արժէ դիմել կարգ մը տարօրինակ թիւերու. Թէրդըր անտառին մէջ, Իլ-է-Վիլէնի մէջ, ուր կ'ապաստանէր Դուլմօնի շլտանը, չէր լսուեր ոչ մէկ մարդկային շունչ, չէր տեսնուեր ոչ մէկ մարդկային հետք. բայց այնտեղ կը գտնուէին վեց հազար հոգի իրենց գլխուն ունենալով Ֆօքմեր. Մէօլամի անտառը Մորպիհէնի մէջ ոչ ոք չէր տեսներ, բայց այնտեղ կ'ապրէին ութ հազար մարդ. այս երկու անտառները՝ Բէրըը եւ Մէօլաք՝ չէին դասուիր սակայն Պրըթանիի անտառներուն շարքը։ Եթէ մտնէ գային անոնց մէջ, ահաւոր էր այդ։ Այդ կեղծաւոր պուրակները՝ լեցուն պատերազմիկ մարդերով, պարզուած ստորերկրեայ լաբիւրինթոսի վրայ՝ ինչպէս գորգ մը՝ կը նմանէին հսկայական մութ սպունգներու, որոնց վրայ յեղափոխութիւնը իր տիտանեան ոտքերը կոխած ատեն՝ դուրս կը ցայտէր քաղաքացիական պատերազմ։

Անտեսանելի վաշտերը պահապէ կը հսկէին. զօրախումբերը, որոնց գոյութիւնը ոչ ոք գիտէր, կը սողոսկէին հանրապետական բանակներուն տակ. յանկարծ գետնէն դուրս կը ժայթքէին եւ նոյնպէս արագ նորէն կը մըտնէին. անթիւ անհամար՝ կը կայտռէին եւ ապա կ'անյայտանային. ամենուրեք էին եւ ոչ մի տեղ. վայրկենապէս ցրուելու ընդունակութեամբ օժտուած. ձեռն հսկայական հրաշք եւ յանկարծ փոքր. վիթխարի մեծութիւններ, բայց ընդունակ փոքրանալու. անտառ՝ կառակտելու, հոգի՝ անյայտանալու համար. վաշտեր՝ որոնց խլուրդի բնութիւն ունէին սակայն։

Կային անտառներ, կային եւ պուրակներ. ինչպէս քաղաքներէն ատերին կան գիւղեր, այնպէս ալ անտառներու ներքեւ կան թմբուտներ. Անտառները կը միանային իրարու հետ ամէն կողմ ցրուած պուրակներու բաւիղի միջոցով։ Հին դղեակները, որոնք մէկ մէկ բերդեր կը ներկայացնէին, աւանները, որոնք բնակավայրերու վերածուեր էին, ագարակները՝ շրջապատուած ցանկերով, որոնք դարաններու եւ որոգայթներու փոխուեր էին, գիւղաշէնները՝ պատնէշներով անջրպետուած եւ ծառերով պատնիչուած՝ կը կազմէին օղային այն ցանցերը, որուն մէջ կը բռնուէին հանրապետական բանակները։

Եւ այս բոլորը կը կազմէր Պօքաժը։

(Շար.)

կը մնան Թաքուած ջանքերը, որովհետեւ ակամայ գաղթական պիտի գտնան այդ շրջանի մեր հայրենակիցները՝ անօթի չմեռնելու համար։

Ուրախութեամբ կը տեղեկանանք թէ Ֆրանսական իշխանութիւնները լուրջ ձեռնարկներու դիմած են՝ փոխադրելու համար Սանճաքէն մեկնիլ ուզող Հայերը։ Առաջին ներթին ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացած է Ճէպէլ Մուսայի Հայերուն վրայ։ 5 — 6000 հոգի մէկ անգամէն, եւ ֆրանսական ուժերու Սանճաքէն ամբողջական հեռացումէն առաջ, պիտի փոխադրուին Քէ–սապի Գարատուրան ծովեզերեայ գիւղը եւ անկէ 5 — 10 քիլոմեթր հեռու ուրիշ գիւղ մը։ Առժամեայ կերպով, մինչեւ իրենց վերջնական տեղաւորումը մեր այդ դժբախտ հայրենակիցներուն ապրուստը եւ պաշտպանութիւնը պիտի հայ–թայթուի։ Քանի մը ամսուան ընթացքին հետզհետէ պիտի տեղաւորուին ա–նոնք եւ պիտի կապուին հողին

Գնդապետ Քոլէ Թաղ տրամադրին յայտնած է թէ Ճէպէլ Մուսայի Հայերը շուտով պիտի փոխադրուին եւ թելադրած է կազմել մասնաւոր յանձնախումբեր՝ ճշդելու համար հայ գիւղացիներու արժանիքներուն թիւը, շարժուն գոյ–քերուն ծանրութիւնը եւն.։

Այս յայտարարութիւնները մասամբ փարատած են տխրող մտահոգու–թիւնները։ Ճէպէլ Մուսայի հայութիւնը, գրեթէ առանց բացառութեան ամ–բի՝ կը սպասէ փոխադրութեան ժամին։ Սանճաքի միւս շրջաններուն մէջ ալ գրեթէ բոլոր Հայերը պատրաստուած են եւ կը սպասեն հրահանգի։

Քանի մը օր առաջ Ճէպէլ Մուսացի Հայու մը պատկանող 45 կտոր արջառ գրաւուած էր Թուրքերու կողմէ, Ճէպէլ Մուսայի եւ Քէսապի միջեւ։ Ծը–նորհիւ կատարուած ուժեղ դիմումներու կարելի եղաւ վերստանալ այդ կեն–դանիները։ («Աղդակ», 9 յուլիս)։

*** Մուսա Տաղէն հազար իներ հարիւր ընտանիքի Քէսապ փոխադրութեան համար կարգադրութիւններ եղան, Լաթաքիոյ Ֆրանսական խորհրդականին կողմէ, որ անձամբ պտտեցաւ Քէսապի, Լաթաքիոյ եւ Հալէպի մերձակայ շրջանները։ Կարգադրուած է որ 500 ընտանիք տեղաւորուի Քէսապի մէջ, 300 ընտանիք՝ Գազրղագ հայ գիւղը (Լաթաքիոյ շրջան) եւ մնացեալը Գայըր Գուճաքի Թրքական եւ Հալէպի շրջանին պատկանող Թիւրքմէն գիւղերուն մէջ։ Ալէվիները սիրալիր ընդունելութիւն ըրին այս կարգադրութեան։ Մնացեալ տարրերը դժուարութիւն չյարուցին։

Գաղթականներու տեղաւորման հսկելու համար մասնաւոր ժանտար–մաներ — որոնց մէջ Հայեր — նշանակուեցան յիշեալ շրջաններուն մէջ։

Ինկող գաղթականները պիտի կեդրոնացուին Քասապ, Մուսա եւ Հոնկէ պիտի ցրուին իրենց համար որոշուած տեղերը։ («Ջարթօնք», 13 յուլիս)։

*** Նոյն աղբիւրներուն համաձայն Հալէպի մէջ աշխատող 12 հայ շարժ–ժափարներ (շոֆէօր) իրենց բեռնատար կառքերը տրամադրած են գաղթա–կաններու փոխադրութեան համար, խնդրելով միայն վառելանիւթի գինը։

Անթիլիասի կաթողիկոսարանը գումար մը տրամադրած է, փոխադրու–թեան համար։

*** Սանճաքի Թուրք իշխանութեանց եւ գնդ. Քոլէի միջեւ գոյացած համաձայնութեամբ, արտագաղթը սկսեր է յուլիս 10ին։ Սուրիոյ մարզպանու–թեան շրջանակներէն կը հաւաստեն թէ գաղթողներէն անոնք որ կարօտ են, պիտի ստանան չափահաս մարդ գլուխ 500 եւ անչափահաս գլուխ 200 ֆրանք։ Այս օժանդակութեան կէսը պիտի տրուի մեկնելու պահուն, միւս կէսը՝ ամիս մը վերջ, հոն ուր պիտի հասնին գաղթականները։

Հոգածուռ գաղթականներուն պիտի տրամադրուին հողեր, Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ. սակայն այս մասին տակաւին որոշ բան մը չկայ։ Մուսա Տա–ղի գաղթականներէն մէկ մասին տեղաւորումը հնարաւոր պիտի ըլլայ Քէսապի շրջանին մէջ։ Ուրիշներ պիտի կրնան հաստատուիլ Լաթաքիա եւ Թարթուս։ Հալէպի ճամբով մեկնողներու համար հաւանաբար հող տրամադրուի Լիբա–նանի կամ Սուրիոյ մէջ։

Յուլիս 23էն վերջ մեկնիլ ուզողներուն համար ո եւ է արգելք պիտի չըլ–լայ։ Ըստ տեղական ֆրանսական իշխանութիւններուն ապահովեն անոնց մեկ–նումը։

Գերմանիոյ պատրաստութիւնները եւ Սպանիա

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը զանազան տեղեկութիւններ ստա–ցած է Գերմանիոյ պատրաստութեանց մասին։ Այդ լուրերուն համաձայն, Գերմանիա յղացուցած է իր ահարկու զօրաշարժը, յետին մանրամասնութիւն–ներով։ Տանցիկի պաշտպանութեան ղեկավարութիւնը յանձնուած է Մէմէլի նաւարանի պաշտօնատան, որ հաստատուեցաւ յունուար 7ին։ Գերմանիոյ հարաւային խումբերու անդամները հրաման առած են իրենց արձակուր–դը վերջացնել մինչեւ օգոստոս 20, իրենց պետերուն տրամադրութեան տակ գտնուելու համար։ Անգլիոյ ծովապետութիւնը լուր առած է թէ գերմանական Թորփիլանաւերու քանի մը տորմիղներ ռազմափորձեր պիտի կատարեն Պալթիկ ծովուն մէջ, յուլիս 27էն սկսեալ։

Լոնտոնի մէջ տեղեկութիւններ ստացած են նաեւ Սպանիոյ զինուորական պատրաստութեանց մասին։ Այդ լուրերուն համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ, որ կոմս Չիանոյի առաջարկութեամբ մինչեւ Սեպտեմբեր 15 յետաձգած էր Սպանիոյ բանակին ցրուումը, հրամայած է տարէց զինուորներուն տեղ դրօշի տակ առնել երիտասարդներ. Մինչեւ Սեպտեմբեր սպանիական բանակին թիւը պիտի հասնի 250.000 հոգիի։ Միւս կողմէ, կը հաւաստեն թէ Իտալիա եւ Գեր–մանիա մէկ միլիառ մարքի (16 միլիառ ֆրանք) վարկ մը բացած են Զօր. Ֆրանքոյի, որ խոստացած է Առանցքին հետ դաշնագիր մը կնքել օգոստոս 20ին։

*** Մատրիտի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր, Մուսոլինի եւ Զօր. Ֆրան–քօ տեսակցութիւն մը պիտի ունենան մօտերս։ Զօր. Ֆրանքօ ընդունելով կոմս Չիանոյի հրաւէրը, Հռոմ պիտի այցելէ եւ յետոյ Պերլին պիտի երթայ։ Կարգ մը թերթեր կը պնդեն թէ Իտալիոյ արտաքին նախարարը յաջողած է Առանց–քին կապել Սպանիան։

Միւս կողմէ, կը հաւաստեն թէ հետզհետէ կը զօրանայ հակաբոլշեւիկ ուխտը՝ (Գերմանիա, Իտալիա եւ Ճափոն)։ Թօքիոյի պաշտօնական գործա–կալութիւնը կը ծանուցանէ թէ պատերազմական նախարարը պնդած է որ «անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնուին, Եւրոպայի կացութեան հանդէպ»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ մերժեց Ճափոնի վերջնագիրը՝ Սախալին կղզիի քարիւ–ղի շահագործման մասին։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՀՐԷԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ տեղի ունեցաւ յուլիս 18ին, ամ–բողջ երկրին մէջ։ Զինուորական իշխանութիւնը հրամայած էր որ իրենց տուներէն դուրս չելլեն Հրեաները, բացի բժիշկներէն, օրադրողներէն եւ քանի մը արտօնեալներէ։ Ոչ ոք եւ է դէպք չպատահեցաւ։

ԱՆԳԼԻՈ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակցութիւնները կը շարունակուին, առանց մեծ յոյսեր ներշնչելու։ Ճափոն կը պնդէ որ Անգլիա փոխէ իր քաղաքականութիւ–նը Ծայր. Արեւելքի մէջ, ընդունելով ստեղծուած կացութիւնը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Նուվէլ Կալըրի» վաճառատան հրկիզման առթիւ, որուն զոհ գացին մօտ հարիւր հոգի, հարցաքննիչ դատաւորը որոշեց դատի քաշել հաս–տատութեան տնօրէնը, Ռաուլ Ֆուլէ եւ երեք ձեռնարկուներ։ Ամբաստանու–թիւնը՝ «մարդասպանութիւն եւ վէրք անխոհեմութեամբ»։ Քննութիւնները կը շարունակուին։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԳԵՂՈՒՀԻՆ, Զնանտա Ռայխ, 43 տարեկան դերասանուհի մը, դանակով սպաննուեցաւ գողերու կողմէ, իր յարկաբաժինին մէջ, սպա–սուհիին հետ։

Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Եաղմուրեան եւ զաւակունք, սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի աղջկան եւ քրոջ

ՕՐ. ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆԻ

գաանաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 1939 յուլիս 17ին, իր բնակարանին մէջ, 25, Bld. du Nord, La Rosière - Beaumont (Մարսէյլ)։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսքի «Դրօշակ» գրադարանի կողմէ
ի նպաստ իր գիրքերու ճոխացման

23 յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն. Մէօտօնի անտառին մէջ (Tapis vert):

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ ընտիր նուագախումբ

ՄԱՆՕԹ — Անձրեւի պարագային հանդէսը տեղի կ'ունենայ իրիման սրահին մէջ, ցերեկոյթ պարահանդէսով մը, մինչեւ կէս գիշեր:

Ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ՝ մատչելի գիներով։ Մուտքը ազատ է

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԳԱՆՏԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՑԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ

23 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին 173, Avenue Aristid Briand-ի սրահին մէջ, Քաշան

Կը նախագահէ Փարիզի փոխ-հովիւ ՏԻՐԱՆ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Դպրոցի երկսեռ երգչախումբը կ'երգէ ղեկավարութեամբ Գ. Ն. ՍԵՐԳՈՅԵԱՆի

Կը մեներգեն՝ Տիկին Օր. ՅԱԿՈԲԵԱՆ եւ ԱՆԱՀԻՏ ԳԱՎԷՋԵԱՆ, կ'արտասանէ՝ ԷԼԻԶԱ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, արտասանութիւն աշակերտներու կողմէ, մրցում ընթերցանութեան եւ ուղղագրութեան եւլն. Կը նուագէ Թասխաշ ԳԱՐԵԳԻՆ: Մուտք 4 ֆրանք

Հաղորդակց. միջոց.— Առնել մէթրօ իջնել Bangneux-ի կայարանը

Դաշտահանդէս

կազմակերպուած Մարսէյլիոյ Հայ Մշակութային եւ Երաժշտական քոյր Միութեանց կողմէ, 23 Յուլիս, Կիրակի St. Germain-ի անտառը։ Օթոպիւսները կը մեկնին առաւօտեան ժամը 7ին Allée Léon Gambetta-էն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ 11 Place Jules Guesde Գ. Ա. Բեքաաեանի, 8 A. rue Francis de Pressensé Խ. Թէլեանի, եւ Գոմոն Գ. Փ. Սանասարի։

ՕՓԵՐԷԹԱՅԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

29 ՅՈՒԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍԱԼՕՆ ՄԱԶԸՆՕ — 88, Rue d'Aubagne, ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅԿ. ՕՓԵՐԷԹՆԵՐՈՒ ԾԱՆՕԹ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԿ-ԱՐԾԻՒ (ԹԷՆՕՐ-ՍՕՊՐԱՆՕ)

կը ներկայացնեն

ԱՐՇԻՆ – ՄԱԼ – ԱԼԱՆ

կովկասեան ուրախ օփերէթ 4 արար

Մասնակցութեամբ կարող արուեստասէրներու

Սոյն օփերէթը իր խնամուած բեմադրութեամբ, ճոխ տարազներով եւ ընտիր դերակատարներով, կը խոստանայ քաղցր վայելք մը ընծայել Թատերասէր հասարակութեան

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

23 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին վարժարանին պարտէզը 1 Bld. du Nord, Le Raincy

Կը ներկայացուի ԵՐԿՈՒ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԷՃԸ

Գիւղական պատկերներ

Հայկական պարեր եւ մարզական խաղեր։ Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Գ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ։

Ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10: ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով

Մուտք 5 ֆր.

Հաղորդակցութիւն.— Opera-էն կամ Jaurès-էն առնել օթօպիւս 21 A. եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Est-էն շոգեկառք direction Gargan, իջնել Raincy-Pavillons.

Հայ երգը Սէնթ-Անի պալատակայանին մէջ

Յառաջիկայ Շաբաթ 22 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 8ին Սէն Լուի Պատ. Միութեան եւ Կ. Խաչի սանուհիներու 80 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Տոքթ. Լ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ պիտի տայ համերգ մը

Պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ Վրդ.-ի ժողովրդական երգերը՝ քառաձայն

Համերգի հասոյթը պիտի յատկացուի գաղթակայանի աղք. վարժարանին։ Մուտք 2 ֆր., փոքրերու 1 ֆր.։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ Հայ կամաւորներու եւ սպորտիվներու Միութեան քաղ. ... ... կ'ունենայ յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ... սրահին մէջ. Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Դիմեցէք խելի հայ լուսանկարչատունը՝

Photo d'Art HENRI

11, Av. Bourgain,
Issy-les-Moulineaux

Զեղչ կ'ընէ որ նուէր ամուսնացողներու, ակրանտրիմանու Սրահ աստարկութիւն Carte d'Identité-ի։

ԲԱՑ Է ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — Paris (13)

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Յունաստանէն Փարիզ հասած համբողջ մը կ'իմանանք հետեւեալը.—

Յունաստանէն ո եւ է դրամական առաքում կամ ապրանքի, գիրքի ո եւ է ապսպրանք արտասահման տալու համար, անհրաժեշտ է ստանալ մասնաւոր արտօնութիւն պետական դրամատունէն, ինչ որ ընդհանրապէս կը մերժուի, ծայրայեղօրէն սահմանա–փակուած ըլլալով ներածումները։

Երբեմն կը պատահի որ ուէ մէկը, արտասահմանի իր ունեցած պարտքը կը վճարէ փոխանցումով մը։ Եւ դրբամ ստացողը, առանց գիտնալու այս խառնութիւնները կը գրէ Յունաստան, դրամին ստացած ըլլալը եւ չնչին գումարի մը համար ամիսներով բանտի կը դատապարտուի ենթական։

Ապրանքներու եւ գիրքերու փոխանակութիւնը, առանց մասնաւոր արտօնութեան, նոյնպէս ենթակայ է ծանր պատիժներու։

Գոյց եւ այց Հ. Յ. Դ. թանգարանին

կազմակերպուած Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 Յուլիս, Կիրակի օր

Մեկնում Gare du Nord-էն առաւօտեան ժամը 9ի շոգեկառքով

Հաւաքավայր. - Կառ. տուն նոյն կայարանին մէջի մէթրօյին ելքին առջեւ միասին ընկեր

Գոյց Մոնմորանսիի եւ այց Հ. Յ. Դ. թանգարանին

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԽՐԳՉԱԽՕՍԻՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Յուլիս, Կիրակի օր

Մեկնում Gare du Nord-էն առաւօտեան ժամը 9.15ի շոգեկառքով

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՇԱՒԻԼԻ ԱՆՏԱՌԻ ՄԷՋ, 30 ՅՈՒԼԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAYASTAN

ԱՄՍԱԳԻՐ (ՅՈՒՆԻՍ) ԹԻՒ 6, ՃՈԽ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Խմբ.՝ Հազարամեայ պայքարը. Ա. Խատիսեան՝ Մհերի դուռը. Արմէն՝ Հայերու դերը Կովկասի ճակատին վրայ 1918ին. Գրիգոր Նարեկացի՝ Աղօթք. Ժ. տը Մորկան՝ Հայոց ծագումը. X. Chom. Հայոց Նկարագիրը. Ա. Աթանասեան՝ Հայկ. Արամ. Արայ Գեղեցիկ եւ Արա. Յովիկ Եղիազարեան՝ Հայկական հարցը. Գայքար եւ հայ աղջիկ՝ Նոր ... Աքսէն Գասպարեան՝ Հայաստան եւ արուեստները. Հայկական ... Մուշեղ ... (Հայաստանի մասին). Զիւանի՝ Յոյս Հայերէնի ... ընթացք եւլն.։

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք
Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի։

Հասցէ .— H. Keussêyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊՈՀԵՄԱԿԱՆՔ

Բերթուածներ

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՑՈՒՐԵԱՆ

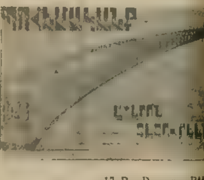

Հեղինակին անտիպ քերթուածներուն երկրորդ եւ վերջին հատորը՝ գեղարուեստական տպագրութեամբ։

Գին՝ Ֆրանսա 20 ֆր.
Արտասահման 25 ֆր.

Նոյն հեղինակին ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ (սպառելու մօտ)

Գին՝ Ֆրանսա 40 ֆր.
Արտասահման 50 ֆր.

Դիմել խմբագրատան, 17, Rue Damesme, PARIS

ՏՈՔԹ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Կ'ընդունի, ամէն օր ժամը 14—17 եւ ժամադրութեամբ

230 Avenue du Maine, Paris (14), Métro: Alésia. Tél. Suffren 01—64

Autobus 8—28—AE—CB—123

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ — ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ Է

Café-Bar-Restaurant Oriental

l'Afrique du Nord

3, Rue Clauzel, Paris 9e (33 rue de Martyrs-ի անկիւնը)

Tél. Trudaine 51-80 Մէթրօ N. D. des Lorettes եւ St. Georges

Ամէն երեկոյ արեւելեան ընտիր նուագ

ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ
ՈՒՏԻ ԲԱՐՈՒՆԵԱԿ
ԵՒ ՔԱՆՈՆԻ ՊՕՂՈՍ

Եւրոպական եւ արեւելեան համեղ կերակուրներ եւ օղի՝ բազմատեսակ պիւֆէ աղանդերներով։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

21, RUE BAUDIN, PARIS (9e) Tél. Tru: 25 - 39

Մէթրօ Cadet, Սղոցա Մոնթոլոնի եւ ... Լաֆայէթի անկիւնը

Ընդունելութիւն ամէն օր կէսօրէ 11 եւ 6է 7 եւ ժամադրութեամբ

Կ'ուզուին գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ

Ստանձնած ենք Ֆրանսական բանակի զինուորներու համար գուլպայէն կարելու գործը։ Տեւական աշխատանք, լաւ վճարում։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, Հայ Մարտիկներու Միութեան գրասենեակը, 9, rue Thénard, Paris (5), մէթրօ Սէն Միշէլ

« ՇԻՐԱԿ »

Արեւելքի միակ իսկական օղին է։
Անզուգական Անմրցելի Ախորժաբեր
Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչէ
Թող Հայ աւանդական սեղանին զարդ ...

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : [redacted]
Rédaction et [redacted]
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 21 ՅՈՒԼԻՍ — VENDREDI 21 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4097 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Թան»ի մէջ Ժ. Միյեէ յօդուածով մը կը թարմացնէ այն հրովարտակ-օրէնքները, որոնք հրատարակուեցան այս վերջին տարիներուն՝ օտարականներու զինուորական ծառայութեան մասին։ Կը թարգմանենք ու կուտանք ամբողջութեամբ՝ ի պէտս մոռացկոտներուն.—

Ֆրանսա մէկն է աշխարհի ամէնէն հիւրընկալ երկիրներէն։ Չկայ օտարական մը, որ այս կամ պատճառով հեռանալէ կամ տարագրուելէ վերջ իր երկրէն՝ վեհանձնօրէն հիւրընկալուած չըլլայ մեր երկրին մէջ։ Ահա թէ ինչո՛ւ երեքուկէս միլիոնի կը հասնի թիւը այն օտարականներուն, որոնք կ'ապրին հիմա մեր հողին վրայ։

Այս լայն ասպնջականութիւնը անշուշտ պիտի ներկայացնէր անպատեհութիւններ, որովհետեւ գաղթականներու այսպիսի զանգուածի մը մէջ բնականաբար պիտի սպրդէին որոշ թիւով անբաղձալիներ։ Խոստովանինք որ անոնք սակաւաթիւ են։ Օտարականներու մեծագոյն մասը Ֆրանսայի մէջ կ'ապրի կատարեալ օրինապահութեամբ։ Ասոր անուրանալի փաստն այն է որ մեծ թիւ մը կը կազմեն անոնք որ Ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունք կը խնդրեն, եւ գաւառական խմբակցութեանց կողմէ կազմակերպուած հանդիսութեանց ժամանակ՝ Ֆրանսայի հանդէպ հաւատարմութեան, նոյնիսկ անձնուիրութեան այնքան յուզիչ յայտարարութիւններ կ'ուղղեն վարչապետին։ Անոնք պատկառելի գումարներ նուիրեցին Ազգ. Պաշտպանութեան Սնտուկին։

Այսուհանդերձ, ներկայ տագնապալից պահերուն մէջ, հանրային կարծիքը մտավախութիւն մը ցոյց կուտայ՝ քանի կը տեսնէ որ կ'աճի Ֆրանսայի մէջ բնակող օտարականներու թիւը։ Եւ ինքն իրեն կը հարցնէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլան մեր հիւրերը, երբ պատերազմ ծագի։ Շատ բնական կը գտնենք այս մտավախութիւնը։ Ֆրանսացին չափազանց զգայուն է՝ երբ նուազագոյն չափով վնաս մը կը հասնի իր ազատութեան,— ազատութեան այդ սէրն է որ կը մղէ զինք ասպնջականութիւն շնորհել հալածեալներուն,— միաժամանակ տոգորուած է արդարութեան խոր զգացումով մը, ուստի մտահոգ է խորհելով որ, պատերազմի ժամանակ, երբ ինք պիտի ստիպուի թողուլ իր բնատունը եւ արհեստանոցը, վաճառատունը կամ ագարակը՝ երթալ կռուելու համար ռազմաճակատին վրայ, անդին օտարականը, ընդհանրապէս աւելի երիտասարդ քան ինք, պիտի շարունակէր ապրիլ ընտանեօք եւ տիրանալ իր գործին ու յաճախորդներուն, հարստութիւն դիզելով։ Ֆրանսացին չի կրնար հանդուրժել ատոր։ Եւ օտարականները,— գէթ մեծամասնութիւնը,— լաւ ըմբռնելով այդ պարագան՝ կ'ուզեն իրենք եւս զինուորագրուիլ, այն թաքուն յոյսով որ աւելի շուտ պիտի կարենան Ֆրանսացի դառնալ։

Ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուի, ներկայիս, օտարականներու զինուորագրութեան հարցը։

Վերջերս, երկու հրովարտակ-օրէնքներ, որոնք կը կրեն 12 Ապրիլ եւ 27 Մայիս 1939 թուականները, նոր ու շատ կարեւոր տնօրինութիւններ կը բերեն Ֆրանսական բանակին մէջ օգտագործելի օտարականներու մասին։ Նախ քան այդ տնօրինութեանց քննութիւնը, լաւագոյնս պարզելու համար անոնց արժէքը, օգտակար կը համարինք ամփոփել այն օրէնքները, որոնք գոյութիւն ունէին աւելի առաջ։

Այդ երկու հրովարտակ-օրէնքներէն առաջ, օտարականները կրնային Ֆրանսական բանակին մէջ առնուիլ այն ատեն միայն—

Ա.— Եթէ յանձն կ'առնէին ստորագրել հինգ տարուան պայմանագրութիւն մը՝ ծառայելու համար օտար լեգէոնին մէջ։

Բ.— Եթէ ծնած էին Ֆրանսայի մէջ օտար հօրմէ։ Հպատակութեան մասին 10 Օգոստոս 1927 թուակիր օրէնքը, արդարեւ, կ'ընդունի որ ամէն անհատ, ծնած Ֆրանսայի մէջ օտար հօրմէ, կը դառնայ Ֆրանսացի՝ երբ կը թեւակոխէ 21 տարին, եթէ կը բնակի Ֆրանսայի մէջ, պայմանով որ չափահասութեան հասնելէ մէկ տարի վերջ՝ մերժած չըլլայ Ֆրանսական քաղաքացիութիւնը։ Հետեւաբար ենթակայ է զինուորագրութեան Ֆրանսական օրէնքին, ու բանակին մէջ կ'առնուի Ֆրանսացիներուն նման։ Այս դասակարգի երիտասարդները կրնան նաեւ խնդրել որ Ֆրանսական քաղաքացիութիւն տրուի իրենց՝ տակաւին 21 տարեկան չեղած, եւ այսպէս բանակ մտնել՝ երբ 18 տարեկան կ'ըլլան։

Գ.— Երբ ոչ մէկ երկրի քաղաքացիութիւն կը վայելեն, այլ խօսքով՝ հայրենազուրկ են, ինչպէս են Ռուսերը, Հայերը, եւայլն։ Համաձայն 31 Մարտ 1928 թուակիր զինուորագրութեան օրէնքին 3րդ յօդուածին, այս հայրենազուրկները զինուոր կը կանչուին եւ բանակի մէջ կ'առնուին իրենց տարեկից դասին հետ, Ֆրանսացի երիտասարդներու հաւասար պայմաններով։

Դ.— Եթէ յանձն առնեն ստորագրել — միայն պատերազմի ժամանակ — պայմանագրութիւն մը, որ պիտի կրէ «միայն պատերազմի տեւողութեան» մակագրութիւնը (տես զինուորագրութեան յիշեալ օրէնքին 64րդ յօդուածը)։

Ինչպէս կը տեսնուի, բացի հայրենազուրկներէն, օտարականներու համար առաջ գոյութիւն չունէր զինուորական պարտադիր որ եւ է ծառայութիւն։

Իսկ հիմա՞կ։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՆԳԼԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակցութիւններ կը կատարուին ներկայիս Թօքիոյի մէջ, թէեւ հաշտ տրամադրութիւն մը ստեղծուած չէ տակաւին երկու կողմերուն միջեւ։

ԼԻԵԺԻ հանքածուխի հորերուն մէջ, հրդեհի մը հետեւանքով, դատապարտուեցան խեղդամահ մեռնելու 200 բանուորներ։ Բարեբախտաբար շուտով կարելի եղաւ հաղորդակցութիւն հաստատել եւ բոլոր բանուորները դուրս հանել ողջ առողջ։

ՍՊԱՆԻԱՑԻ քանի մը հարիւր գաղթականներ կ'ապրէին Արրասի քաղաքապետութեան կողմէ յատկացուած շէնքերու մէջ։ Վերջերս գաղթականները ըմբոստացան, չուզեցին կատարել ներքին աշխատանքները, պատրուակելով թէ սնունդը գէշ է։ Կառավարութիւնը սահմանագլուխ առաջնորդեց պարագլուխները.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԻՇՏ ՉԷԶՈՔ

Պատերազմ պիտի ըլլա՞յ այս ամառ. Նախագահ Ռուզվէլթ կասկածներ կը յայտնէ. Ծերակոյտը առ այժմ լաւատես, գէթ չէզոք

Նախագահ Ռուզվէլթ յամառօրէն կ'աշխատի վերաքննել տալ Միացեալ-Նահանգներու չէզոքութեան օրէնքը, զօրացնելու համար համաշխարհային խաղաղութեան ճակատը։ Անյաջողակ իր փորձերէն վերջ, որոնք կատարուեցան գարնան սկիզբը, Ռուզվէլթ խորհեցաւ Միացեալ-Նահանգներու բարոյական ամբողջ ուժը դնել եւրոպական ժողովրդավար պետութեանց կողքին՝ փոփոխել տալով երկրին չէզոքութեան օրէնքը։ Ծերակոյտը մերժեց։ Առանց յուսահատելու այս առաջին ձախողութենէն, երկրորդ ձեռնարկ մը կատարեց այս անգամ։

Երեքշաբթի երեկոյ Սպիտակ Տան մէջ խորհրդակցութեան հրաւիրեց Ծերակոյտի ժողովրդավար եւ հանրապետական խմբակցութեանց ներկայացուցիչները։ Այսպէս, խորհրդակցութեան փութացած էին հանրապետականներէն՝ Պորահ, Օսթին, Մաք Նէրի։ Ներկայ էին նաեւ Պէրքլի (ժողովրդավար), Փիթմէն (Նախագահ Ծերակոյտի արտաքին յանձնախումբին), Հըլ (արտաքին նախարար), Կէրնըր (փոխ նախագահ)։

Խորհրդակցութիւնը տեւեց երեք ժամ։ Հանրապետականները բացէ ի բաց դէմ արտայայտուեցան Միացեալ-Նահանգներու չէզոքութիւնը խախտելու։ Մեծամասնութեան կարծիքով, պէտք է սպասել յառաջիկայ նստաշրջանին՝ որոշում մը տալու համար այդ մասին։ Ընդհակառակն, Նախագահ Ռուզվէլթ յայտարարեց, կռթնելով Պրիւսէլի ամերիկեան դեսպանին տեղեկագրին վրայ, թէ միջազգային կացութիւնը կը պահանջէ որ Միացեալ-Նահանգները իրենց բարոյական ամբողջ ուժով կանգնին Եւրոպայի ժողովրդավար պետութեանց կողքին, որպէսզի կարելի ըլլայ առաջքն առնել համաշխարհային պատերազմի մը։ Ռուզվէլթի միացած էր արտաքին նախարարը, Հըլ։

Եւ սակայն հանրապետական եւ ժողովրդավար կուսակցութեանց ներկայացուցիչները պատասխանեցին թէ հաւանական չեն գտներ, որ Եւրոպայի մէջ պատերազմի տագնապ ծագի Յունուարի նստաշրջանէն առաջ։ Ռուզվէլթ պատասխանեց թէ բաւական խօսուն է Պրիւսէլի ամերիկեան դեսպանին տեղեկագիրը.— «Չկրկնենք սխալը Անգլիոյ, որ վարանում ցոյց տալով մինչեւ վերջին վայրկեանը՝ պայթեցաւ 1914ի պատերազմը, զինքն ալ վերջէն քշելով պատերազմի յորձանքին մէջ»։ Ըստ Մաք Նէրիի, բռնավար պետութիւնները ծանօթ են թէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը համակրանքով կապուած է ժողովրդավար պետութեանց, այնպէս որ կը խորհին անշուշտ թէ Ամերիկա կրնայ իրենց դէմ ճակատիլ՝ երբ առիթ տան պատերազմը պայթելուն, Յունուարի նստաշրջանէն առաջ։

Ռուզվէլթ դարձեալ ձախողեցաւ եւ խորհրդակցութիւնը վերջացաւ ապարդիւն։ Մամուլին հաղորդուած տեղեկութեանց համաձայն, Ծերակոյտին կուսակցական ներկայացուցիչները վաղաժամ կը համարին չէզոքութեան օրէնքին վերաքննութիւնը Յունուարէն առաջ, մինչ Նախագահը եւ իր արտաքին նախարարը, ընդունելով եւրոպական նոր տագնապի մը հաւանականութիւնը այս ամառ՝ հակառակ Ծերակոյտին ընդհանուր կարծիքին, սխալ կը գտնեն չէզոք մնալ եւ թոյլ տալ, որ տկարանայ եւրոպական ժողովրդավար պետութեանց խաղաղասիրութեան ճակատը.

Ի՞նչ կը մնայ ընել Ռուզվէլթի։ Այս երկրորդ ձախողութեան առթիւ, զրոյց շրջեցաւ թէ նախագահը պիտի սպառնայ հրաժարիլ, կամ թէ գէթ իրերը տարբեր ընթացք մը պիտի առնէին՝ երբ Ռուզվէլթ յայտարարէր, այս վիճաբանութիւններէն առաջ, թէ կը հրաժարի։

Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ Նախագահ Ռուզվէլթ պիտի օգտուի Ծերակոյտի արձակուրդէն, որ կը սկսի Օգոստոսին, պտոյտ մը բանալու համար բովանդակ երկրին մէջ, ի նպաստ չէզոքութեան օրէնքին վերաքննութեան, յետոյ բացառիկ նիստի հրաւիրելու համար Ծերակոյտը։

ԱՆԳԼԻՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Չվերջացան անգլօռուսական բանակցութիւնները։ Ռուսերը որ եւ է զիջում չեն ըներ, բայց Ֆրանսական կառավարութիւնը կ'առաջարկէ Անգլիացիներուն որ նոր զիջումներ ընեն, քանի որ ծանր է կացութիւնը։ Չորեքշաբթի, [illegible] նիստ գումարելով՝ քննութեան առաւ Ֆրանսական կառավարութեան թելադրանքները եւ որոշեց նոր ու վերջնական հրահանգներ տալ իր ներկայացուցիչին, վերջին բանակցութեան մը համար որ տեղի պիտի ունենայ Մոսկուայի մէջ, Յուլիս 25ին։

Կը թուի թէ անգլօռուսական բանակցութիւնները հասած են իրենց վախճանին,— կարելի չէ որ Լոնտոն նոր զիջումներ ընէ այլեւս։ Այնպէս որ, Յուլիս 25ի խորհրդակցութենէն վերջ, եթէ կարելի չըլլայ եզրակացութեան մը յանգիլ, բրիտանական դահլիճը պիտի ընդհատէ բանակցութիւնները ժամանակի մը համար։ Մոսկուայի մէջ եւս կը յայտնուի նոյն կարծիքը, միաժամանակ այն յոյսով թէ բանակցութիւնները պիտի վերսկսին Օգոստոսի վերջերը։

Անդին, գերմանական մամուլը ուրախութիւն կը յայտնէ, որ չի յաջողիր անգլօռուսօ-ֆրանսական միութիւնը։ Բանակցութեանց այս ձախողանքին առթիւ, Պերլինի թերթերը սկսած են գովել Ռուսերուն դիւանագիտական «ճարտարութիւնը»։ Նոյնիսկ թերթ մը կը գրէ թէ անգլօռուսական բանակցութեանց ձախողութիւնը կը մատնէ «Անգլիոյ տկարութիւնը»,— ալ եւս հասկցուեցաւ, կը շարունակէ նոյն թերթը, որ անգլօ-ֆրանսական ճակատին ուժը կախում ունի Ռուսերու այն որոշումէն, որ պիտի հաստատէ թէ Մոսկուա կը փափաքի՞ կամ ոչ, պատերազմի մտնել Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ համար։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՆՃԱՔԻ ԵՒ ՃԵՊԵԼ ՄՈՒՍԱՅԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

ԽՄԲ.— Բարեգործականի գրասենեակէն ստացած ենք հետեւեալ կոչը.—

Նոր աղէտ մը, ազգային աղէտ մը, գաղթահայութիւնը խոր անձկութեան կը մատնէ դարձեալ։

Ալեքսանտրէթի Սանճաքէն, մասնաւորաբար Ճէպէլ Մուսայի շրջանէն, հազարաւոր Հայեր, խուճապահար, կը պատրաստուին մեկնիլ դէպի Լիբանան, երթալ միանալու համար օրեր առաջ իրենց կանխող գաղթականներուն։ Կ'երեւայ թէ ատոնց թիւը 13000ի կը հասնի։

Դժբախտաբար ոչ ոք պիտի կրնար այլեւս արգիլել այս արտագաղթը, որ հոգեխռով տագնապի մը տխուր հետեւանքն է, որովհետեւ ոչ ոք պիտի համարձակէր երաշխաւորել տրուած հաւաստիքներուն իրականացումը, ներկայ աննպաստ պայմաններուն մէջ։

Եւ սակայն երբեք աղէտահար այդ բազմահազար ժողովուրդին անդիմադրելի գաղթը մտալլկիչ հարցեր կը դնէ արտասահմանի հայութեան առջեւ, որոնց գլխաւորն է անոնց փոխադրութեան եւ տեղաւորման համար նիւթական լայն միջոցներու անհրաժեշտութիւնը։

Պարզ է թէ մեր տարաբախտ հայրենակիցները բնաւ չեն կարող իրենց սեփական ուժերուն վրայ ո եւ է յոյս դնել, որովհետեւ տուն տեղ լքելով հապշտապ կը փախչին եւ արդէն մեծ մասամբ չքաւորներ են, նոյն իսկ հացակարօտ։

Հետեւաբար, իրենց տարաբնակ աւելի բախտաւոր ազգակիցներուն վրայ կը դնեն անոնք իրենց միակ յոյսը, փրկութեան յոյսը իրենց համար, երբ վաղուան անդոհը երէկուան արհաւիրքներու յուշերովը կ'ալեկոծէ իրենց ահաբեկ հոգիները։

Հետզհետէ յայտնի կ'ըլլայ որ այսօր օգնութեանց մասին տածուած յոյսերն ալ կը մարին, այնպէս որ ամէն կողմէ թախանձագին դիմումներ կ'ըլլան Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան, որպէսզի ինք ստանձնէ այդ եղբայրական օգնութեան գործը, համաժողովրդային հանգանակութեան մը ձեռնարկելով անմիջապէս։ Այս միջոցով Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին մեզի ուղղած կոչը այնքան ցնցող է, որ թոյլ չիտար մեզի որ ո եւ է վարանում ցոյց տանք այն մեծ ճիգին համար որ մեր Միութենէն կ'ակնկալուի ազգովին։ Դեռ երէկ Կաթող. Ընդհ. Փոխանորդ Գեր. Սարաճեան Արքեպիսկոպոսի եւ Հայ Կաթ. Առաջնորդ Արհ. Քէտիճեան Գերապայծառի ստորագրութեամբ հեռագիր մը սփիւռքական նպաստի մը պէտքը կը շեշտէր։

Բնականաբար փութացինք, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ մեր առաջին օգնութիւնը հեռագրով հասցնել Պէյրութ, բայց կը խոստովանինք թէ պէտքը այնքան մեծ է եւ սփիւռքական որ լարուած ջանքերով եւ կարեւոր զոհողութիւններով միայն կարելի պիտի ըլլայ մաքառիլ այս նոր աղէտին դէմ։

Ուստի կոչ կ'ուղղենք ամէն սրտցաւ Հայու որ առանց վայրկեան մը կորսնցնելու իր լուման դնէ Սանճաքի եւ Մուսա Տաղի հայ գաղթականներու օգնութեան համազգային գանձանակին մէջ։

Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանիին ներքեւ Փարիզի մէջ կազմուած է Կեդր. Յանձնաժողով մը որուն վստահ ենք թէ իրենց դրական գործակցութեամբը անվերապահ օժանդակութիւն պիտի ընծայեն ոչ միայն Բարեգործականի տեղական մասնաճիւղները, այլ եւ գաղթահայ բոլոր հայրենակցական եւ բարեսիրական կազմակերպութիւնները, անգամ մը եւս ցոյց տալու համար թէ հայ ժողովուրդը միացեալ ջանքերով կրնայ հրաշքներ գործել, եւ թէ անիկա համերաշխ եւ միաբան է երբ ազգը աղէտի մը կամ վտանգի կ'ենթարկուի։

ԽՄԲ.— Կը խնդրուի նուէրները եւ հանգանակուած գումարները փութացնել Կեդր. Յանձնաժողովի գանձապահ Լեւոն Կ. Կէրսանի։

ԽՈՒՃԱՊԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Թուրքերը կը ծեծեն մեկնողներուն կալուածները գնողները

Սուրիոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք (12 յուլիս).—

Աննկարագրելի խուճապ մը սկսած է ծայր տալ ամբողջ Սանճաքին մէջ։ Կարծէք Կիլիկիոյ պարպումի օրերը ըլլային։ Հայ, Յոյն, Արաբ, բոլորն ալ ոտքի են։ Թշուառութիւնը ծայր աստիճանի հասած է, ոչ աշխատող կայ, ոչ ալ գործի նայող։ Ամէն մարդ կ'աշխատի օր առաջ ինքզինքը դուրս նետել սահմանէն։ Մեկնողները մեծ մասամբ Հալէպի ճամբան բռնած են։

Փոխադրական միջոցներ չկան, մարդիկ ինքնաշարժ մը երբ գտնեն, իրարու ձեռքէ կը խլեն եւ շատ բարձր գիներով կը վարձեն զայն։

Օրերէ ի վեր փողոցները պազարի վերածուած են։ Շատ աղքատ ընտանիքներ իրենց ունեցած–չունեցածը դուրս են թափեր, ինչ գնով որ ըլլայ ծախելու համար։ Սկիզբները գնողներ եղան, աւելորդ է ըսել որ ոչինչ գիներով, բայց քանի մը օրէ ի վեր գոյքի մօտեցող չկայ. կարծէք բոլոր գնորդները քաշուեցան հրապարակէն։ Այն կարծիքը կը տիրէ թէ, Հալք Էվիները թելադրած են ո եւ է բան չգնել։

Կալուածատէրերը աւելի դժուար կացութեան մատնուած են. անոնք սորված են ամէն գնով ծախել իրենց կալուածները, եթէ յաճախորդ ներկայանայ։

Քանի մը օր առաջ, Թուրք մը համաձայնութեան կուգայ հայ կալուածատէրի մը հետ, այս վերջինին այգին գնելու՝ 900 թրքական ոսկիի։ Այգիին արժէքը մօտ 4000 ոսկի էր։ Յաջորդ օրը երբ Թուրքը դրամ պիտի բերէր՝ մէջտեղ չըլլեր. երկու օր վերջ կը լսենք որ, կարգ մը անծանօթներ, անտարակոյս Թուրքեր, լաւ մը ծեծած են իրենց հայրենակիցը, որ կը համարձակէր «կեավուրի» մը կալուածը գնելու։

Հալք Էվիները կը սպառնան բոլոր անոնց, որոնք մեկնողներուն գոյքերը կը գնեն։ Այս նպատակով, կարգ մը գործակալներ Թուրքերուն մէջ փրոփականտ կ'ընեն, ըսելով թէ «Հայրենիքի դէմ դաւաճանութիւն է այս միջոցին գոյք կամ կալուած գնելը»։

Սուէտիոյ Հայերը գունդագունդ սկսած են գաղթել Քէսապի շրջանները։ Հաւանաբար մէկ–երկու օրէն ամբողջ Սուէտիան պարպուած ըլլայ Հայերէ։

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ պայթեցան Թուրքիոյ վրայ, տեղատարափ անձրեւներով, երկու օր անընդհատ։ Ողողումներու հետեւանքով խեղդուեցան մօտ 40 հոգի։

ՖՐԱՆՔՕ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Պէտք է ըսել սակայն թէ յաջողը կատարուած է. Թուրքիա ոտքի է լաւ սպառազինուած զօրաւոր բանակի մը՝ 1914—1918ի պատերազմներուն ամբողջովին կազմալուծուած իր բանակին տեղ, ճարտարարուեստական, ելմտական եւ առեւտրական կարեւոր ձեռնարկներու զորս չունէր հին Օսմանեան կայսրութիւնը։ Ասկէ զատ, հին առենուան տնտեսական ստրկութեան տեղ որ Սուլթաններու կայսրութեան կազմալուծման գլխաւոր պատճառներէն մին եղաւ, այսօր կը տեսնենք նոր չունչ մը որ Թուրքը կ'ոգեւորէ եւ զայն կ'առաջնորդէ դէպի տնտեսական անկախութիւն։ Մեր ժամանակի թուրք պետական մարդիկը այնքան կառչած են այս անկախութեան որ, հակառակ ելմտական խիստ մեծ դժուարութիւններու, մերժած են ու կը մերժեն տակաւին որ եւ է փոխառութիւն կնքել արտասահմանի մէջ։ Իրաւ ալ, ինչ որ կրցան իրականացնել երկրին մէջ, այդ ըրին իրենց սեփական միջոցներով, առանց օտարին ուղղակի մասնակցութեան եւ օժանդակութեան։

Բարենորոգումի ջանքերը չսահմանափակուեցան նիւթական կալուածին մէջ, այլ՝ տարածուեցան նաեւ բարոյական մարզին մէջ. օրէնքներու արդիականացում, կնոջ ազատագրութիւն, զարգացում հանրային կրթութեան թէ՝ մտաւոր եւ թէ ֆիզիքական, եւ վերջապէս, քաջալերութիւն եւ օժանդակութիւն արուեստներու զարգացման։ Եւ այս՝ այն աստիճան որ Թուրքիան իսկապէս արդիական պետութիւն մը պիտի կրնայինք նկատել, եթէ կառավարութիւնը փոխէր իր քաղաքականութիւնը օտարացեղ տարրերուն հանդէպ։ Ճիշդ է որ, տեսականօրէն, Յոյները, Հայերը, Հրեաները եւ Արաբները Թուրքերու հաւասար իրաւունքներ կը վայելեն, բայց, իրականին մէջ, կառավարական իշխանութիւնները խտրութիւն կը դնեն թրքացեղ տեղացիներուն եւ ոչ-թուրք տեղացիներուն միջեւ եւ կը չարունակեն անվստահութիւն եւ կասկածոտութիւն ցոյց տալ այս վերջիններուն հանդէպ։ Եւ սակայն, աւելի լայն եւ ներողամիտ ոգի մը պիտի կրնար, կը կարծենք, աւելցնել թուրք պետութեան բարոյական վարկը։

Ինչ որ ալ ըլլայ, Նոր Թուրքիան չի նմանիր հին Օսմանեան Կայսրութեան որ թէ մեծ պետութեանց եւ թէ փոքրերուն ընչաքաղցութեան առարկան եղած էր։ Անգլիոյ հետ կնքած քաղաքական եւ զինուորական համաձայնութիւնը՝ ամբողջացած Յունիս 23ի Ֆրանքօ-Թրքական ուխտով, ապացոյցն է։ Թուրք պետական մարդիկը այս կերպով խուսափած եղան այն սխալէն՝ զոր գործեցին 1914ին Միութեան եւ Յառաջդիմութեան (Իթթիհատ) կուսակցութեան քաղաքագէտները, իրենց նախամեծարութիւնը տալով Կեդրոնական կայսրութեանց եւ ասով երկիրը առաջնորդեցին մեծ վիհի մը առջեւ։

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ կնքուած համաձայնութիւնը Քէմալական Թուրքիոյ անհուն առաւելութիւններ պիտի ընծայէ. հողային ապահովութիւն, եւ, անտարակոյս, նաեւ ելմտական օժանդակութիւն զանազան ձեւերով։ Գալով մասնաւորաբար Ֆրանսայի, ցանկալի էր որ այս համաձայնութիւնը կնքուէր առանց Ալեքսանտրէթի սանճաքին կցման։

Սանճաքի կարգադրութիւնը հետեւանքն էր այն համաձայնութեան՝ զոր Ֆրանքլէն-Պույոն կնքած էր 1921 Հոկտեմբերին Մուսթաֆա Քէմալի հետ, համաձայնութիւն որով Ֆրանսա հրաժարած էր ո՛չ միայն պարպել Կիլիկիան, այլ եւ ճանչցած Թուրքիոյ իրաւունքը Սանճաքին մէջ եւ մասնաւորաբար անոնք՝ որ կը վերաբերէին հոն բնակող թրքացեղ բնակչութեան։

Թրքական բաղձանքներուն գոհացում տալու համար, յաղթական Ֆրանսան 1918ի զինադադարէն ի վեր, Թուրքիոյ հանդէպ ցոյց տուած է ծայրայեղ բարեացակամութիւն մը.

Երկար պիտի ըլլար թուել այն բոլոր զիջումները՝ զորս Ֆրանսա ըրած է Թուրքիոյ, ինչպէս նաեւ համակրանքի այն բոլոր չօշափելի արտայայտութիւնները զորս ցոյց տուած է մեծ պատերազմէն ի վեր։ Կարելի՞ է սակայն մոռնալ թէ՝ եւրոպական երկիրներու մէջ Ֆրանսան եղաւ որ, 1921էն իսկ սկսեալ, խորհրդային Ռուսիայէն զկնի, անմիջապէս ետք, առաջին անգամ ճանչցաւ ազատամարտ Քէմալականներու կողմէ Թուրքիոյ մէջ հաստատուած կառավարութիւնը։ Դարձեալ, Ալեքսանտրէթի թուրք փոքրամասնութեան գոհացում տալու համար չէ՞ր որ այս հողամասը, Սուրիական պետութեան կապուած ըլլալով հանդերձ, մասնաւոր վարչաձեւ մը եւ տեսակ մը ինքնավարութիւն ունեցաւ որ, յետոյ, Ժընեւի մէջ Ազգերու Դաշնակցութեան հովանիին տակ 1937ին կնքուած համաձայնութեամբ մը աւելի լայնհանդամանքըստացաւ։ Իրաւ ալ, հոգատարութեան հաստատման սկզբնական թուականէն սկսեալ, թուրքերէնը հոն ընդունուած էր իբրեւ պաշտօնական լեզու, արաբերէնին հաւասար կերպով։

Անկէ ի վեր, Ֆրանսա երբեք չէ հեռացած այս հաշտարար ընթացքէն։ Մնաց որ, զարմանալու բան չկայ ատոր մէջ. երկու երկիրներու միջեւ գոյութիւն ունեցող զաբաւոր եւ աւանդական կապերը Ֆրանսան կը մղէին այս վարմունքը ունենալու։

×

1939 Յունիս 23ի համաձայնութիւնը լիապէս հասած կ'ըլլար իր նպատակին, դատելով այն պաշտօնական զեկոյցէն՝ զոր Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութիւնը ըրաւ նոյն օրը։ Թուրքիա, կը կարդանք հոն, կը ճանչնայ անխախտելի հանգամանքը այժմու սահմաններուն՝ որոնք գծուած են իր եւ իր դրացի պետութեան, Սուրիոյ միջեւ. Յանձն կ'առնէ չընել որ եւ է բան որ կարենայ վտանգել այս երկրին հողային ամբողջութիւնը կամ ներքին անդորրութիւնը։ Առաջին անգամն է որ Թուրքիա այսպիսի միակողմանի յանձնառութիւն մը կը ստորագրէ չխառնուելու Սուրիոյ ներքին գործերուն։

Այս ապահովութիւնը չատ սուղ գնով մը գնուեցաւ. ատիկա անվիճելի է։ Բայց, անոր շնորհիւ Սուրիա կրնայ վստահութեամբ նկատել ապագայ խաղաղ գոյութեան մը հեռանկարը։ Միեւնոյն առեն, Ֆրանսա կը յայտարարէ, երրորդ պետութեան մը ի նպաստ չզիջել այն դերը՝ զոր ստանձնած է Սուրիոյ մէջ Մեծ պատերազմէն ի վեր։

×

Գալով Սանճաքի մէջ մնացող փոքրամասնութեանց իրաւունքներուն, իրաւախոհութիւն մը գոյացաւ այս խնդրին մէջ։ Այսպէս, վեցէն տասը կայ հողամասերուն մէկ մասը կը մնայ Սուրիոյ,— Քէսապի հողամասը որուն բնիկ ժողովուրդը հայ է։

Այս կէտին մէջ ուրեմն Քէ տ'Օրսէ իրատես քաղաքականութեան մը հետեւած կ'ըլլայ։ Ընդհանուր պատերազմէն ետքը, զանազան երկիրներու մէջ գտնուող փոքրամասնութեանց ի նպաստ ընդունուած սկզբունքները, եթէ ոչ բոլոր՝ գէթ շատ մը պետութիւններու մէջ, որ եւ է ազդու օգտակարութիւն չունեցան։ Իսկ, մանաւանդ Թուրքիոյ մասին խօսելով, յայտնի է թէ ի՛նչպէս թուրք վարիչները անգործադրելի դարձուցին Լոզանի դաշնագրութեան այս խնդրին վերաբերեալ տրամադրութիւնները։ Ուրեմն խաբկանք կ'ըլլար կառչիլ հինցած, անգործադրելի մեթոդներու, եւ, երկդիմի կացութիւն մը փարատել ուզելով՝ ուրիշ երկդիմութիւն մը երեւան բերել որ ծնունդ կրնար տալ նոր վէճերու։

Այս նկատումով է որ Ֆրանսա ոչ-թուրք տարրերու համար նոր լուծում մը ընդունելու հաւանեցաւ, մանաւանդ որ, ամէն բան ցոյց կուտար թէ՝ Թուրքիա բացարձակապէս պիտի մերժէր որ եւ է պաշտպանութիւն որ պիտի գար օտար պետութիւններէ, փոքրամասնութեանց իրաւունքներու պաշտպանութեան համար։ Հետեւաբար, ընդունուած կարգադրութեան համաձայն, այն տեղացիները որոնք չուզեն թրքական հպատակ ըլլալ, պիտի կրնան հեռանալ Սանճաքէն, անցնելու համար Սուրիա կամ Լիբանան։

Ֆրանքօ-Թրքական այս համաձայնութենէն ետք, երկու երկիրները պիտի պատրաստեն տնտեսական դաշնագրութիւն մը, որուն մէջ պիտի բանաձեւուին եւ պիտի մանրամասնուին այն բոլոր յանձնառութիւնները՝ զորս պիտի ստանձնեն Ֆրանսա եւ Թուրքիա, փոխադարձաբար հրաշխաւորելու համար ո՛չ միայն իրենց իրաւանցքին ապահովութիւնը, այլ եւ, գործնականապէս մասնակցելու համար միջազգային խաղաղութեան, թէ՝ Եւրոպայի եւ թէ Պալքաններու մէջ։

×

Ամփոփելով՝ Ֆրանքօ-Թրքական համաձայնութիւնը այս երկու երկիրներուն փոխադարձ յարաբերութիւնները կը դնէ հաստատուն եւ տեւական հիմերու վրայ։ Աւելին կայ. Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ կնքուած ուխտին միանալով, այս համաձայնութիւնը ամուր քար մըն ալ կ'աւելցնէ աշխարհի խաղաղութեան այն շէնքին մէջ՝ զոր Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա կը ջանան բարձրացնել. Հաւանական է որ ան ազդէ նաեւ Խ. Ռուսիոյ եւ Իւկոսլաւիոյ հետ կատարուող խօսակցութիւններուն վրայ, որպէսզի այս երկու պետութիւններն ալ իրենց աշխատակցութիւնը բերեն ժողովրդավար մեծ պետութեանց հետ։

Վերջապէս, Ֆրանքօ-Թրքական համաձայնութիւնը պիտի ազատէ Սուրիան այն մեծ մտահոգութենէն՝ որուն ենթարկուած էր այս երկիրը Թուրքիոյ պահանջներուն պատճառով։

Մերձաւոր Արեւելքի մէջ տիրող կասկածոտութիւնը պիտի կրնայ վերնալ ամբողջովին, եթէ Թուրքիա ուղղամտօրէն յարգէ այս համաձայնութեան բոլոր տրամադրութիւնները եւ, մասնաւորաբար անոնք որ կը վերաբերին սուրիական խնդիրներուն։

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ԽՄԲ.— Հրատարակելով հանդերձ մեր աշխատակցին այս տեսութիւնը, որ լոյս տեսաւ տեղական հանդէսի մը մէջ, կը վերապահենք մեր տեսակէտները, մասնաւորապէս Ալեքսանտրէթի շրջանին եւ Սուրիոյ վերաբերեալ կարգադրութեանց մասին։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մօտաւորապէս մէկ տարիէ ի վեր, Շավիլէն խումբ մը հայրենակիցներ ու ընկերներ մտադրած էինք այցելել Հ. Յ. Թանգարանը։ Յուլիս 9ի Կիրակի օրը 40—45 հոգիէնոց երկսեռ խումբ մը, տարէց թէ երիտասարդ, մասնաւոր ինքնաշարժով մը կը բարձրանանք դէպի Մոնմորանսի։ Երկու յար եւ նման տուներ իրարու կողքի, Փարիզի այդ սիրուն արուարձանին մէջ, կը կազմեն Մշակոյթի տունն ու Թանգարանը։ Ժպիտը երեսին, մեզ կ'ընդունի ընկեր Բալայեանը։ Քիչ մը հանգիստ, ումպ մը սուրճ, եւ արդէն անհամբեր ենք պտտելու մեր Պանթէոնը։ Այս բառը թող չատ բարձր չթուի «Յառաջ»ի ընթերցողներուն։ Ամէն Հայ որ առաջին անգամ կ'այցելէ հոն, չեմ կարծեր թէ ուրիշ բառ գտնէ, արտայայտելու համար իր միտքը, որովհետեւ հոս այցելողը այն հաստատ համոզումը կը գոյացնէ թէ, այս տունը ոչ թանգարան է, ոչ ալ գրադարան, այլ ուխտավայր ու սրբավայր։ Հոն կը մտնես իբրեւ այցելու, դուրս կ'ելլես իբրեւ ուխտաւոր։

Շէնքին գետնայարկն ենք։ Այստեղ մասնաւորապէս չինուած երկաթէ պահարաններու մէջ կը պահուին մեր վերջին կէս դարու փոթորկալից կեանքի մասին գրի առնուած բոլոր տեղեկութիւնները, նամակ թէ կենսագրութիւն, շրջան շրջան, թուականի կարգով, տասնեակ թղթածրարներու մէջ,—հսկայ ատաղձ ապագայ հայ պատմագրին համար։

Տպաւորութիւնը դեռ այնքան խոր չէ այստեղ կարծես. գոց թղթածրարներ, որ առաջին անգամ չեն խօսիր սրտիդ։ Բայց ահա առաջին սենեակը որ կը բացուի, ճիշդ վրան գետնայարկի այս երկաթէ գոց պահարաններուն,—պատ պատ նկարներ,—բոլոր մեր անմահները։ Թէեւ գլխարկ չունինք, սակայն ամէնուս ձեռքերը ինքնաբերաբար մեր գլուխներուն կ'երթան։ Լուռ ենք բոլորս, ամէն մէկս մեր մտածումներուն մէջ թաղուած։ Ուրեմն, կը մտածեմ, անոնք են որ կերտեր ու գրեր են վարը պահարաններուն մէջ պահուած պատմութիւնը, այստեղ է որ մարդ վերահասու կ'ըլլայ վարի գոց պահարաններու խորհուրդին։

«Բոլոր անոնք մեռած են, բայց մէկն որ կէս մեռած է»,— խօսքը ընկ. Ահարոնեանի մասին է, եւ բոլոր այս մեռածներուն 90 առ հարիւրը բռնաբանուած են կամ կախաղանի վրայ մեռած են»։ Գ. Բալայեանի ձայնը այս խորհրդաւոր լռութեան մէջ կը զարնէ մեր ուղեղներուն։ Ուրեմն անոնք իրենց գերագոյն զոհողութիւնը ըրեր են այս ժողովուրդի ազատագրութեան համար, «Մահ իմացեալ անմահութիւն է», մեր անմահներն են անոնք, եւ եթէ ճակատագրի դժբախտ խաղով չենք կրցեր հաւաքել անոնց աճիւնները, մենք անոնց նկարներով կը չինենք մեր Պանթէոնը, մեր աստուածատաճարը. Ի՞նչ իմաստ ունի նիւթը, ըլլայ խաւաքարտի կտոր թէ հող դարձած միս ու ոսկոր, ոգին է կարեւոր, անոր մէջ է իմաստի վեհութիւնը։ Ուրեմն այս հարիւրաւոր աչքերը որ մեզի կը նային եւ դեռ հազարաւորներ որոնք նոյնիսկ չոր նկար մը անգամ ձգելու բախտին չեն արժանացեր, այս բոլորը առեն մը ունեցեր են մեզի պէս, կեանք, վայելքներ, աչքեր, իղձեր եւ երազներ, ընտանիք ու սիրելիներ, ինչո՞ւ չէ, նոյնիսկ պզտիկ կիրքեր, բայց անչուշտ մեծ ու խոր հոգիներ, քանի որ օր մըն ալ իրենց յօժար կամքով թողեր են այս ամէնը, առանց իրենց ետեւը նայելու, զոհուելու համար իրենց եղբայրներու ազատագրութեան սեղանին։

Սրահին մէջ փոքրիկ անկիւն մըն ալ մեր քոյրերը ունին, մեր սիրելի հերոսուհիները, ներկայ դարուն «Տիկնայք փափկասունք»։ Սակաւաթիւ են անոնք։ Այդպէս է եղած միշտ հայ կինը, իր ողամարդուն ետեւը, անոր մղիչ ոյժը, բայց միշտ մութին մէջ, անձայն ու անշշմար։ Հապա ո՞վ պիտի բերէ նկարները անապատի մեր սքանչելի հերոսուհիներուն, մեր բոլոր Արմէնէններուն։

Վերի յարկի սենեակներուն մէջ զետեղուած պահարաններուն մէջ կան, հաւաքուած յիշատակներ մեր անմահներէն։ Բայց ո՞ր մէկը թուել,— մէկուն գմելին, միւսին հեռադիտակը, երրորդին սուրը, ուրիշի մը ճամբորդական պայուսակը, բանտի մէջ գտնուած իրեղէններ, ժամացոյցներ, թանկագին յիշատակներ բոլոր շրջաններէ ու բոլոր վայրերէ եւ ի լրումն ամենայնի տուփ մըն ալ հող Երեւանէն եւ Արարատէն։

45 հոգի փոքր սենեակին մէջ խռնուած եւ առաջնորդին ձայնը որ մեզ կ'արթնցնէ մեր վերացումէն.

— «Ամուսնական մատանի մը որ մեր սիրելի ընկերը իր վերջին ժամերուն կտակեր է յանձնել իր կեանքի ընկերուհիին, 24 տարի է անցեր ու, սակայն իր կինը...

Ձա՞յնը կը խզուի թէ մեր ականջներն են խլացեր... Դժբախտ ժողովուրդ որ քու սիրեցեալ նահատակներու վերջին փափաքներն անգամ գործադրելու կարելիութիւնը չունիս, ամուսնական մատանին 24 տարի է կը սպասէ իր տիրուհիին որ... չկայ...

Եւ ահա մեր ապրիլեան սարսափներու խորհրդանիշը,— անապատէն բերուած հայ նահատակի մը գանկը, սենեակին անկիւնը, սեւ շղարշներու մէջ։ Ձենք համարձակիր նայիլ այդ խորհրդաւոր անկիւնը, ամէնքս ալ ունինք տասնեակներով սիրելիներ։ Մէկ մտածում մը ամէնուն մտքին մէջ, կարելի է անոնց մէկն ու մէկուն գանկն է ատիկա։

Կ'աճապարենք լրացնել մեր պրպտումները սենեակէ սենեակ։ Անկարելի է ժամերով մնալ նոյնիսկ ամենանուիրական մեռելներուդ հետ. կեանքը դուրս կը քաշէ մեզ։ Ներսը մ... է, ցուրտ ու գաժան ըլլայ ... անմահներու մահը, իսկ դուրսը ... զեղանման անձրեւէն վերջ արեւ է ... թեր եւ ընկեր Հայկը պատին տակ ... թաները չարած մեզի կը սպասէ ... նկարելու համար։ Ձէ՞ որ պէտք ամէն մէկս յիշատակ մը ... մեզի հետ այս ուխտատեղիէն։

Կը հաւաքուինք դարձեալ ընդունելութեան սրահը։ Թանգարանի վար... հը մեզ կը հիւրասիրէ թէյով, կար... կանդակով ու պտուղներով, ու ... փակուած բերանները կը բացուին ... թմրած ուղեղները կը թարմանան ... քիչ առաջուան վհատութեան կը յա... ջորդէ տոկալու ու յարատեւելու ... մը։ Ձէ, այդ մարդիկը կամաւոր ... հը չնախընտրեցին, որպէսզի իրեն... եղբայրները, օր մը Եւրոպայի ... լուսաւոր պողոտաներուն վրայ մու... ցութեան ու կորուստի դատապար... տուին։ Մենք պիտի ապրինք ոչ մի... այն իբրեւ մարդ, այլ մանաւանդ ... մարդ։ Յանդավառութեան ու յեղա... փոխական երգեր։ Ցուցուած կը խօ... ընկերուհի Սաթենիկը, յիշատակն... ունի մեր երէց ընկերներէն։

Կը խօսի ընկեր Գիւլխանդանեանը, Շավիլի հայրենակից Գ. Շարապխանեանը, կը խօսի ընկեր Բալայեանը, կը խօսի նաեւ այս այցելութեան կազմակերպիչը, «Յառաջ»ի ծանօթ Մէն — Սէն որ ըստ իր նշանաբանի — «Քիչ խօսիլ եւ չատ գործել,— ...ունց որ եւ է պատիպատ նախադասութիւններու մէջէն կը նետէ ... փափաքը, աւելի ճիշդ պահանջը

— «Քանի մենք օտարութեան մէջ ենք, այս սրբատեղին պէտք է ... ապրի. պէտք է որ աւելի ճոխանայ... կանոնաւորուի, ամէն Հայ պէտք իր բաժինը բերէ, Շավիլի գաղութն ալ պէտք է ունենայ իր բաժինը, ... կը բանամ հանգանակութեան ցանկը։ Մեր սքանչելի ժողովուրդը ո՞ր ժամանակ ետ մնացած է իր պարտականութիւններէն հանդէպ իր սրբութիւններուն։ Այս ժողովուրդը չէ՞ որ իր լումաներով դարերու ընթացքին վանքեր ու եկեղեցիներ պահեց...։

Հինգ վայրկեանը բաւական եղաւ որ 530 ֆրանքի գումար մը հաւաքուի։ 15 օր առաջ ալ մեր Լիգի քարտկամները դարձեալ հինգ վայրկեանի մէջ հաւաքեցին 830 ֆրանք։

Ժամը 7 է արդէն, «որքան ալ չատ կ'անցնին այս տեսակ լաւ ժամանակները», կը տրտնջայ երիտասարդ մը քովէս։ Ոյժ ու արթնութիւն մաղթելով հրաժեշտ կ'առնենք մեր սրբութիւններու պահապանէն, կը անդրադառնանք պատրաստ ինքնաշարժի մէջ, չարունակելով մեր խանդավառ երգերը մինչեւ մեր տեղերը։

Այո, կը մտածեմ ես, ամէն Հայ տարուան անգամ մը պէտք այցելէ այս սրբավայրը, որպէսզի ամէն մէկ անգամի համար հինգ տարի աւելի Հայ մնայ։

Գ. ՎԱՐԴՈՒՆԻ

ԽՄԲ.— Իսիի ընկերներու այցելութիւնը տեղի ունեցած է յուլիս 25ին նոյնքան խանդավառութեամբ։ Այցելուներու թիւն էր 50 հոգի, որոնց մէջ տասնեակ մը կիներ եւ օրիորդներ։ Նկարագրութիւնը չատ ուշ ընդունուած ըլլալով, չկրցանք հրատարակել։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (146)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Շատերը նրանցից ցանկանում էին, որ Թագաւորը մերժէ Ռոստոմի առաջարկութիւնը եւ խաղաղութիւնը ձեռք բերէ ոչ թէ Արաբացոց հետ բարեկամանալով, այլ նրանց իր երկրից ընդմիշտ արտաքսելով։

Այս առթիւ, ահա՛, խորհուրդ կայացաւ Թագաւորի մօտ։ Բոլորն սկզբում յարձակման կողմն էին։ Բայց երբ Բաբգէն իշխանը յայտնեց թէ՝ Նրսեհ առանձին հասկացրել է իրան, որ իր Սահակ եղբօրը— թէկուզ ազատած, այսու ամենայնիւ պահում է Դւինում իբրեւ պատանդ. եւ եթէ Թագաւորը մերժելու լինի իր առաջարկութիւնը եւ մօտենայ Դւինին՝ զօրքով իր քաղաքը պաշարելու, առաջին օրն իսկ նա կախել պիտի տայ իշխանին պարսպի աշտարակի վրայ— ամէնքը մնացին շուարած։

— Եղբօրս կեանքը վտանգի չենթարկելու համար, գոնէ, պիտի ընդունենք Ռոստոմի առաջարկութիւնը, խօսեց իսկոյն Սմբատ իշխանը, վախենալով, կարծես, մի՛ գուցէ ուրիշները հակառակ կարծիք յայտնեն։

— «Դու չսխալեցիր, սիրելի իշխան, նկատեց Թագաւորը ժպտալով. որքան էլ մեր զօրքի եւ իշխանների պահանջը՝ Դւին յարձակուելու նկատմամբ իրաւացի է, այսու ամենայնիւ ես առաւելապէս մի զինուոր չեմ զոհիլ այն պիտի ժամանակ, երբ թշնամու բարեկամութիւնը հնարաւոր է ձեռք բերել խաղաղութեամբ։ Թէպէտ մեր ուժը գերազանց, թէպէտ հանգամանքները նպաստաւոր, այսու ամենայնիւ մենք չենք կարող Դւինը գրաւել, առանց գոնէ մի քանի հարիւր զինուոր զոհելու. իսկ այդ զոհերը մենք պիտի խնայենք, քանի որ առանց այն էլ բաւական չատ ենք զոհել... Սկզբում, ճշմարիտ է, անհաճոյ ազդեցութիւն արաւ ինձ վրայ Ռոստոմի պատգամը, բայց այդ այն պատճառով, որ ես էլ վարակուած էի ձեր ոգեւորութեամբ։ Իսկ յետոյ սկսայ լըջօրէն խոկալ եւ եկայ այն համոզման՝ թէ աւելի լաւ է Դւինոյ տիրապետ թողնել Ամիրապետի Ռոստոմին, քան թէ նրան հալածելու համար զոհել մի քանի հարիւր հոգի։ Արդ, եթէ հասարակ զինուորի նկատմամբ այս մտածմունքն է մեզ առաջնորդում, որքան եւս առաւել զգուշութեամբ պիտի հոգանք քո եղբօր եւ իմ հարազատի համար, որ սիրելին է թէ մեր Արքունեաց եւ թէ համայն Սիւնեաց եւ որի կեանքն այս րոպէիս վտանգւում է գազան Հագարացու ձեռքին։ Այս պատճառով, ահա, ես որոշում եմ ընդունել Ռոստոմի առաջարկութիւնը եւ բարեկամութեան դաշն կռել նրա հետ։ Այնուհետեւ, եթէ մեզ ազատ ժամանակ կը մնայ, կը զբաղուենք մեր երկրի ներքին շինութեամբ, մինչեւ որ մի օր բաղդը կը յաջողէ Սահակ իշխանին եւս Ռոստոմի ձեռքից փրկելու։

Թագաւորի որոշումը սիրով ընդունեցին ամէնքը, իսկ Սիւնեաց իշխանները սրտագին շնորհակալութիւն արին նրան՝ իրանց եղբօր նկատմամբ ունեցած խնամոց համար։

Ներկայ եղողների մէջ դժգոհ էր միայն Գոռ իշխանիկը, որովհետեւ Արքայի որոշումը խլում էր իրանից այն փառքը, որ նա յոյս ունէր ձեռք բերել Դւինոյ առման ժամանակ։

Այդ բանը նկատեց Թագաւորը եւ ժպտալով դարձաւ իր խորհրդականներին։

— Ձեզանից ո՞վ կարող է առաջարկել ինձ մի միջոց, որով կարողանանք փոխարինել Գոռ իշխանին այն կորուստը, որ նա կրում է այս հաշտութեամբ։

— Ես, Տէր Արքայ, բացականչեց Վահրամ Սեպուհը։

— Խօսի՛ր, Սեպուհ, ես շնորհապարտ կը մնամ քեզ, ասաց Թագաւորը շարունակ ժպտալով.

— Մի քանի ամիս առաջ, Տէր Արքայ, մենք Գառնիում օրհնեցինք Գոռ իշխանի եւ քո հոգեզաւակ Օրիորդ Շահանդուխտի նշանադրութիւնը։ Մենք պայման դրինք՝ այն ժամանակ պսակել նրանց, հէնց որ Հագարացիք հեռանան մեր երկրից եւ խաղաղութիւնը տիրէ։ Այդ պայմանը, ահա՛, լրումն առաւ այսօր. թէպէտ Հագարացիք դեռ չեն հեռացել Հայաստանից, բայց միեւնոյնն է, նրանց ոյժն արդէն խորտակուած է, քանի որ իրանք են հաշտութիւն խնդրում մեզանից. ուրեմն հասել է պսակի ժամը։ Հրամայի՛ր մեզ Հարսանեաց տօնախմբութիւններն սկսել եւ դրանով մեր իշխանի կորուստը կը փոխարինուի։

— Կեցցե՛ս, Սեպուհ, աւելի իմաստուն առաջարկութիւն անկարելի էր անել, բացականչեց Թագաւորը. վաղուց մեր Արքունիքը կարօտ էր ուրախութեան։ Թո՛ղ ուրեմն վաղուանից ամէն ինչ պատրաստուի։ Սիւնեաց օրիորդի հարսանեաց, ի դէպ, կը մասնակցեն օրիորդի հօրեղբայրները եւ Սիւնեաց քաջերը։

Մարզպետունի իշխանը վեր կացաւ տեղից եւ շնորհակալութիւն արաւ Արքային իր այդ ուրախարար հրամանի համար. իսկ Գոռը, որ ամօթխածութիւնից չառագունել էր բոլորովին, ծնկան եկաւ եւ Թագաւորի ձեռը ջերմութեամբ համբուրեց։

Հետեւեալ առաւօտ հաշտութեան դաշնագիրը գրուեցաւ, որ Թագաւորը կնքելով յանձնեց Ռոստոմի պատգամաւորներին, տալով նրանց նաեւ զանազան ընծաներ՝ Դւինոյ Ռոստոմին տանելու համար։

Իսկ մի քանի օրից յետ, Ամենափրկչի հոյակապ տաճարում, որ կառուցել էր Սմբատ Թագաւորը, մեծ հանդիսով ու շուքով կատարուեց Գոռ իշխանի եւ Շահանդուխտ օրիորդի պսակը։ Այդ հանդէսին ներկայ էին Թագաւորը, Թագուհին, բոլոր արքայազունները եւ համայն իշխանապետական դասակարգը։ Գառնոյ ամրոցում արած խնամախօսութեան համաձայն՝ նորապսակների խաչեղբայր եղաւ Վահրամ Սեպուհը, որ այդ օր իր հանդիսական զէն ու զարդի մէջ նմանում էր մի հոյակապ դիւցազնի։

Ինչ վերաբերում է Գոռ իշխանին եւ Շահանդուխտ օրիորդին, նրանք այդ օրը բոլոր համախմբուած քաջերի եւ պերճազգեստների անզուգական զոյգն էին կազմում։

Մի քանի օր շարունակ տեւեցին հարսանեաց տօնախմբութիւնները։ Բոլոր Շիրակը, համարեա, մասնակցեց Արքունեաց ուրախութեան. իսկ զօրքերը նրանով այն առթիւ էլ ուրախացան, որ մտածեցին, մինչեւ անգամ, Դւինոյ առման արդիւնք հոգով Ռոստոմի պատգամաւորներին։

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Օգնութիւն բազմանդամ ընտանիքներուն

Այս տարի Յունուար 1էն մինչեւ յունիսի վերջը հայ բազմածին մայրերը պետութենէն ստացած են 6 միլիոն 26 հազար րուբլի :

Բազմանդամ ընտանիքներու օգնութեան այս ձեռնարկը հոգեկան թեթեւութիւն պատճառած է մայրերուն : Այսպէս Ն. Բայազիտի շրջանէն Բագիկեան գիւղէն Արեգնազ Խաչատրեան կը գրէ ·

— «Ունիմ 10 զաւակ, երեքը 5 տարեկան ալ չկան: Տարեկան կը ստանամ 6000 րուբլի պետական նպաստ: Այս օգնութեամբ շինել տուած եմ երկու յարկէն լուսաւոր տուն մը: Երախաներուս համար գնած եմ անհրաժեշտ առարկաները »:

Թալինի շրջանի Զէյթհանքով գիւղէն Աչխէն Գինոսեան կը գրէ ·

— «Ունիմ 8 զաւակ, տարեկան կը ստանամ 4000 րուբլի պետական նպաստ: Ես մէկն եմ մեր երկրին բազմահազար երջանիկ մայրերէն»:

Կառավարութիւնը խիստ պատիժներ սահմանած ամէն անոնց համար որ վիժում կը կատարեն: Վիժումները արգիլող այդ օրէնքը ընդունուելէ վերջ, երեք տարուան ընթացքին, Ալլահվերդիի շրջանին մէջ շատցան բազմածին մայրերը : Այսօր Ալլահվերդիի շրջանին մէջ արձանագրուած են 461 բազմազաւակ մայրեր, որոնք 3 տարուան ընթացքին ստացած են 1,300,000 րուբլի պետական նպաստ:

Գործավարներու խորհուրդին կազմը

Հայաստանի Գեր. Խորհուրդը, Յունիս 25ի նիստին մէջ, որոշեց գործավարներու խորհուրդը (գահլիճ) կազմել հետեւեալ բաժանումներով.— 1) Գործավարներու խորհուրդի նախագահ եւ փոխ – նախագահներ, 2) Պետական յատակագիծերու յանձնախումբի նախագահ, եւ գործավարութիւններ, 3) սննունդի արդիւնաբերութեան, 4) մսեղէնի եւ կաթնեղէնի արդիւնաբերութեան, 5) թեթեւ արդիւնաբերութեան, 6) անտառային արդիւնաբերութեան, 7) հողագործութեան, 8) ելմտական, 9) առեւտրական, 10) ներքին գործերու, 11) դատական, 12) առողջապահութեան, 13) կրթական, 14) տեղական արդիւնաբերութեան, 15) համայնական տնտեսութեան, 16) ընկերային ապահովութեան, 17) ինքնաշարժով փոխադրութեան, ինչպէս եւ 18) արուեստի գործերու վարչութիւն եւ 19) միութենական (Մոսկուա) գործավարութեանց լիազօրներ :

*** Նոյն նիստին մէջ, Գեր. Խորհուրդը որոշեց Ալավերդիի շրջանէն Ներքին Ախթալա գիւղը վերածել բանուորական աւանի, ինչպէս այլ կարգ մը բնակավայրեր՝ քաղաքի,— այս առթիւ Զորագետ գիւղը դուրս հանուեցաւ Աթթիկի շրջանէն եւ տրուեցաւ Աղինի շրջանին:

Նոր նշանակումներ

Հայաստանի Գեր. Խորհուրդը տեղական արդիւնաբերութեան գործավար նշանակեց Գուրգէն Զոլաքեանը, ներքին գործավար՝ Ալեքսէյ Վասիլեւիչ Կորոտկովը, գործավարներու խորհուրդին փոխ նախագահ եւ պետական յատակագիծերու յանձնախումբի նախագահ՝ Լեւոն Ցաղուէֆեանը, մսեղէնի եւ կաթնեղէնի արդիւնաբերութեան գործավար՝ Գեւորգ Գէորգեանը, ինքնաշարժով փոխադրութեան գործավար՝ Վաղինակ Գուրգէնեան, համայնական տնտեսութեան գործավար՝ Բնարիկ Խաչատրեանը, (իր նախորդը, Սախմուդով Նազրէ Երօ, ուսանելու ղրկուեցաւ):

Որոշուեցաւ նոյնպէս կազմել շինարարական նիւթերու արդիւնաբերութեան վարչութիւն մը, որ մաս պիտի կազմէ գործավարներու խորհուրդին:

Խորհ. Միութեան մթերումներու գործավարութեան կողմէ Հայաստանի լիազօր նշանակուեցաւ Հայկ Սարուխանեան,— իր նախորդը, Աղասի Զարչօղլեան, «ուրիշ աշխատանքի կոչուեցաւ »:

Բանաստեղծ Մատուրեանի դիւանը

Մոսկուայի մէջ գտնուեցաւ բանաստեղծ Ալեքսանդր Մատուրեանի դիւանէն մաս մը, զոր բանաստեղծին մահէն վերջ՝ կինը յանձներ է «Մշակի» աշխատակից Մ. Աղեանին եւ մինչեւ այժմ կը մնար այս վերջինին քով: Այս դիւանին մէջ կան բազմաթիւ նամակներ, զորս Մատուրեան ստացեր է ժամանակակից գրողներէն եւ գործիչներէն: Մանաւորաբար արժէք կը ներկայացնեն իր յոբելեանին առթիւ ստացուած նամակները եւ ուղերձները: Կան նաեւ լուսանկարներ, մէկը բանաստեղծին դիմանկարն է, արծաթեայ գեղազարդ շրջանակի մէջ առնուած,— Եալթայի հայ գաղութին նուէրը: Կան դարձեալ Մատուրեանի ձեռքով գրուած ձեռագիր բանաստեղծութիւններ,— հաւանական է որ անոնց մէջ գտնուին անտիպներ եւ տարբերակներ:

Այս դիւանաթուղթերուն մէջ հետաքրքրական են նաեւ բանաստեղծին կնոջ՝ Վերա Ստեպանովնա Ախվերդովայի նամակները, Մ. Աղեանի ուղղեալ: Ախվերդովա իր աշակերտութեան շրջանին շփումներ է ունեցեր Չերնիշեւսկիի հետ, եւ երբ աքսորուեր է այս վերջինը, ապրեր է անոր տանը մէջ, Աստրախան:

Այս նիւթերը յանձնուեցան Հայաստանի գրական թանգարանի վարիչ Հ. Մկրտչեանի :

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՕՐ. Գ. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆԻ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի երաժշտական հրատարակութեանց ծանօթ հաստատութիւնը, Durand, ջերմապէս գնահատելով գնած է դաշնակահարուհի Օր. Գոհարիկ Ղազարոսեանի երեք երգերը եւ պիտի ներկայացնէ յառաջիկայ եղանակին, — « Trois Chansons populaires Arméniens» անունով, ինչպէս եւ անոր երեք երաժշտական կտորները, — Վ. Թէքէեանի «Եկեղեցի» բանաստեղծութեան, Ա. Չօպանեանի «Սոխակը մեռաւ» եւ Դ. Վարուժանի «Առկայծ ճրագը» բանաստեղծութեանց վրայ, որոնք երգուած էին Օր. Ալպանի եւ Գ. Paul Dérenneի կողմէ: Օր. Ղազարոսեան այժմ զբաղած է նոր ստեղծագործութիւններով :

Լ.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԻՏԱԼԻՈՅ

«Ձեզի կը մնայ լզել ձեր ափը.. »

Թուրք մամուլը կը շարունակէ լուտանքներ եւ սպառնալիքներ արձակել Իտալիոյ դէմ: Ահաւասիկ նմոյշ մը եւս, Հիւսէյին Ճահիտի ստորագրութեամբ (Եէնի Սապահ, 6 յուլիս).

— «Մեսոնէյրօ կը սպառնայ Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի: Եթէ կը խորհինք եղեր թէ հանգստութիւն ու խաղաղութիւն ապահովող գործ մը կատարեցինք, կը սխալինք եղեր : Շուտով պիտի հասկնանք եղեր սակայն :

Ասիկա բախտախնդրութի՞ւն (ֆանֆըլըրք) մըն է, թէ Իտալիա պիտի պատրաստէ մեր գլխուն գալիք աղէտներ եւ իտալական թերթը առանց հիմնականին լուր տալով մեծութիւն կը ցուցնէ :

Սպառնալից յօդուածը սա տեսակէտը կը պաշտպանէ,— Ֆրանսա զանց առած է իբրեւ հողատէր իր ստանձնած յանձնառութեանց: Իտալիան ալ կրկնապէս իրաւունք ունի միջամտելու: Առաջին իրաւունքը այն է որ՝ Հաշտութեան խորհրդաժողովը Թուրքիոյ հողերուն վրայ մասնաւոր շահեր ճանչցած է Իտալիոյ համար: Երկրորդը այն է որ՝ Իտալիան մէկն է դաշնակիցներու Գերագոյն Խորհուրդին մասնակցած գլխաւոր պետութիւններէն : Առանց Իտալիոյ հաւանութեան Թուրքիոյ յանձնելով սուրիական հող մը, Ֆրանսա բացայայտ կերպով դրժած է իր միջազգային յանձնառութիւնները:

Վերը յիշուած սպառնալիքը այս պնդումներէն վերջ կուգայ. Հետեւաբար շատ սխալած չենք ըլլար, եթէ վճռենք թէ կ'ուզեն հասկցնել որ Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի գլխուն գալիք փորձանքներն ալ պիտի ծնին Իտալիայէն :

Շատ լաւ չենք հասկնար թէ հաշտութեան ո՞ր խորհրդաժողովն է որ Իտալիոյ իրաւունք կուտայ միջամտելու Հաթայի խնդրին: Եթէ Լօզանի խորհրդաժողովն է, Թուրքիա անոր մասնակցեցաւ իբրեւ հաւասարազօր եւ թրքական հողերուն միջամտելու ո եւ է իրաւունք չընդունեց ո եւ է պետութեան համար: Ու մանաւորապէս մազաչափ իրաւունք չճանչցաւ Իտալիոյ, որուն հինէն ի վեր Անատոլուի եզերքին աչք ունենալը ծանօթ է: Այդ տեսակ իրաւունք մը միայն Իտալացիներու երազին մէջ կրնայ գոյութիւն ունենալ: Եթէ անոնք չարթննան այդ երազէն, իրականութեան հարուածները շատ դիւրութեամբ կրնան սթափեցնել զիրենք :

Ցաւալի բան մը չկայ նաեւ դաշնակիցներու այն Գերագոյն Խորհուրդի մասին, որուն մասնակցեր է Իտալիա: Պատերազմի ընթացքին, դաշնակիցները համաձայնած էին թէ ի՞նչպէս պիտի բաժնեն Օսմանեան կայսրութիւնը յաղթանակի պարագային, եւ Իտալիոյ ալ բաժին մը հանած էին Անատոլուի մէջ: Թուրքերնի մէջ սառը կ'ըսեն՝ գետը չտեսած բոպիկնալ. իսկ այս փութկոտութեան դիմողները շատ անգամ բոպիկ կը մնան: Որպէս զի Իտալիա բաժին մը ստանար, նախ պէտք է որ պարտուէր Օսմանեան կայսրութիւնը: Մինչդեռ այդ կայսրութեան բեկորներուն վրայ կազմուած Թուրք ազգային կառավարութիւնը, գինդակ պայքարէ մը վերջ, յաղթեց աշխարհակալ բոլոր պետութեանց եւ անոնց կարգին նաեւ Իտալիոյ, եւ իր գծած ազգային սահմաններէն դուրս նետեց բոլոր թշնամիները: Ասոր վրայ, Իտալացիներուն ընելիք ուրիշ բան չէ մնացած, եթէ ոչ լզել իրենց ափը :

Յեղափոխական Թուրքիան գործնապէս եւ բանիւ պատռեց աւազակութեան ընկերակցութիւնը զոր դաշնակիցները կազմած էին Օսմանեան կայսրութեան մասին: Եթէ Իտալիա կ'ուզէր պահել այդ ընկերակցութիւնը եւ անէծք բերած շահերը, ազգային պայքարին առջեւ գալու եւ հասակ չափելու էր մեզի հետ: Ասոր չհամարձակելէ վերջ, շատ ծիծաղելի է հիմա բաժին փնտռելու ելլել ձեռք չանցուած շահերու մէջ եւ Հաթայի խնդիրը խառնել այս աւազակութեան եւ ասպատակութեան ձեռնարկներուն :

Գալով այս տեսակ երեւակայական իրաւունքներու հիման վրայ եղած սպառնալիքներուն, իրապէս անկարող ենք հասկնալու թէ Իտալացիները ի՞նչ շահ կը սպասեն ասկէ: Նկատելով որ 5 — 10,000 իտալական թերթեր կը սպառնան մեզի, պիտի ջնջե՞նք արդեօք Ֆրանսայի հետ կնքուած համաձայնութիւնը, Հաթայը պիտի անջատե՞նք մայր հայրենիքէն եւ երկրին դուռները պիտի բանա՞նք Իտալացիներուն առջեւ: Ինչպէս մարդիկ կրնա՞ն հաւանական գտնել այս տեսակ բան մը: Ուրեմն իտալական մամուլի այդ հրատարակութիւններէն ի՞նչ կը յուսան Հռոմի պետական մարդիկը որ այդ մամուլը իբրեւ խամաճիկ կը խաղցնեն: Ասիկա չի՞ նշանակեր միթէ պարապ տեղը թունաւորել միջնոլորտը եւ պատճառ դառնալ վիճաբանութեան մը որուն է շահ պիտի չապահովէ ո եւ է կողմի: Մենք վստահ ենք թէ իրապէս լաւ բան մը ըրած ենք Ֆրանսայի հետ եւ երաշխաւորած արեւելեան Միջերկրականի եւ Պալքաններու խաղաղութիւնը : Եթէ Իտալացիները ասոր հակառակը փաստելու քաջութիւնը զգան իրենց մօտ, շատոնց պատրաստ ենք այս ճշմարտութիւնը գործնապէս սորվեցնելու իրենց »:

***«Սօն Փօսթա»յի աշխարհին Սէլիմ Րագըփ բուռն պատասխան մը կուտայ «Թէլէկրաֆոյի ծանօթ յօդուածին, հետեւեալ խորագիրներով.— «Կատղեցան», «Իտալական թերթերը գործը հայհոյանքի վերածեցին», «Լիրբին նայեցէք». Կոմս Ցիանոյի թերթը «նեխած երկիր» կը կոչէ Թուրքիան»:

«Թէլէկրաֆօյի աչքին՝ Թուրքիա նեխած է: «Շնորհիւ 25 տարուան ընթացքին առատօրէն գործածուած առողջապահական միջոցներուն եւ «լիֆօրմ»ի յառաջդիմութեան, այս գարշահոտութիւնը թէեւ թեթեւցած է, բայց դիւրաւ կրնայ ախտաճանաչուիլ: Ու ինչ որ էր՝ ան է դարձեալ: Թուրքիա կ'ապականէ Միջերկրական Արեւելքը: Անգամ մը այս հոտը առնողը, զարհուրանքի կը մատնուի: Այդ գարշահոտութեան տարածումը կը համապատասխանէ Առանցքի շահերուն »:

Այս գէշ նմանութիւնները եւ գռեհիկ արտայայտութիւնները, որոնք կուգան տարբեր ձեւով մը նորոգելու ժամանակին Եւրոպացիներու կրկնած «Հիւանդ մարդ»ու հէքեաթը, կը ցուցնեն թէ Թուրքիոյ կողմէ ձեռք առնուած պաշտպանողական միջոցները կատղեցուցած են այն անձերը որոնց շահը կը պահանջէր որ ձեռք չառնուէին անոնք :

*** Ազգ. Մեծ Ժողովի յունիս 30ի նիստին, արտաքին նախարարէն վերջ խօսք առած է երեսփոխան Մուհիտտին Պաշա Փարօ եւ հետեւեալը ըսած է Սանճաքի տիրացման մասին, համաձայն «Ճիւմհուրիյէթ»ի (1 յուլիս).

— « Մեծ օր մըն ալ կ'ապրինք: Արդէն, 20 տարիէ ի վեր միայն մեծ օրեր կ'ապրինք: Անչափ վարժուեցանք մեծ օրերու եւ փառքերու, որ շատ բնական կը գտնենք եւ արդէն ուզեցինք, «եղաւ» կ'ըսենք այնպիսի բաներու մասին, որոնց իրագործումին համար հազար ու մէկ տօն պիտի ընէր ուրիշ ազգ մը : Այսօր հայրենիքին կը միանան 300,000 Թուրքեր որոնք գերի էին 20 տարիէ ի վեր: Անոնց սպասող 17 միլիոն Թուրքեր բացած են իրենց թեւերը :

Սիրելի Հաթայը առանձին չեկաւ, այլ միասին բերաւ բարեկամութիւնը ազգի մը որուն շատ անգամ միացուցած ենք մեր ճակատագիրը պատմութեան մէջ: Մեզի ըսողներ կան թէ ինչո՞ւ բարեկամ եղաք Ֆրանսացիներուն, եւ Ֆրանսացիներուն ալ ըսողներ կան թէ ինչո՞ւ բարեկամացաք Թուրքերուն: Անոնց պիտի պատասխանեմ — Որովհետեւ չունինք ուրիշներու կեանքին վրայ յարձակելու ցանկութիւններ »:

*** Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ Մուհիտտին Պաշա ըսաւ նաեւ.

«Մենք չենք կրնար բարեկամ ըլլալ ազգի մը, որ լրբօրէն նեխած կը կոչէ Թուրք ազգը: Մեր ազգին այդ տեսակ խօսք մը կարենալ ըսելու համար մարդ որչափ լիրբ ու կոյր ըլլալու է: Ո՞ր ազգը 20 տարուան մէջ ցուցուց այս հրաշքները: Ո՞ր ազգը տարիներով պահեց իր սահմանները ապաստանած մարդը, պատերազմը աչք առնելով: Անոնք որ զէնք քաշեցին իրենց տարիներու դաշնակցին դէմ, ի՞նչպէս կրնան նեխած կոչել Թուրք ազգը որ մէկ խօսքով ապացուցած է իր մեծութիւնը :

Կ'ըսեն, «մենք կրնանք չթոյլատրել որ Հաթայը տրուի Թուրքերուն»: Թուրքը այն ազգերէն չէ որ ուրիշներու կամքը կ'առնեն, իրենց ճակատագիրը ճշդած ատեն: Հաթայը մերն էր ոչ թէ հիմա, այլ շատոնց, մեզմէ բաժնուած օրէն ի վեր :

Հաթայցիները, Աթաթիւրք ձեզի համար տուաւ իր առողջութիւնը եւ թերեւս նաեւ կեանքը. բայց մեզի միայն Հաթա՞յը տուաւ: Ան մեզի տուաւ այս բաժէն այս ձեւով այսօր պոռալու ուժը: Ան մեզի տուաւ առանց իրեն ալ ապրելու ընդունակ ազգի մը բարձր ընդունակութիւնը: Ան մեզի իրեւ չէ՞ թողուց իր աջ բազուկը՝ Ինէօնիւն »:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Հանգուցեալ Մուրատ Լուսինեանի աղջիկը, Օր. Սիրանոյշ Լուսինեան, երեք առաջին մրցանակ շահած ըլլալով (կարուձեւի, մուշտակի եւ նորաձեւութեան), յաջողած է իրաւունք ստանալ մտնելու [illegible] արհեստից վարժարանը :

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԱՂԱԳԱՑ ԳԱՐՍԱՄԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը իրենց երկրորդ զաւկին՝ Յարութիւնի :

Փարիզ 18 յուլիս 1939

ԹՈՒՐՔԻԱ

Մի[illegible] կը խաւեն

Թուրքիոյ կրթական գործավարութիւնը ձեռք առած է օտար եւ փոքրամասնութեանց դպրոցներու մէջ դաս տուող ուսուցիչներուն վարձքերու, հանգստեան թոշակի իրաւունքներու եւն. խնդիրներուն լուծումը :

Գործավարութեան ճշդած թուանշաններու համաձայն, այսօր Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ՝ միայն Ջանաք քալէի, Իզմիրի, Իսթանպուլի եւ Էտիրնէի մէջ կան 97 փոքրամասնութեան եւ 34 օտար դպրոց ու 4 դաստարան, համագումար 135 կրթական մասնաւոր հաստատութիւններ : Ասոնց 35ը հայկական են, 51ը յունական, 11ը հրէական, 30ը գերման, 12ը ֆրանսական, 7ը իտալական, 2 պուլկար եւ 1ը պարսիկ, լիսէ, միջնակարգ վարժարան եւ նախակրթարան :

Այս դպրոցներուն մէջ պաշտօն ունեցող Թուրքերէնի եւ մշակոյթի ուսուցիչներուն թիւը 700 է: Տարեկան ասոնց առած վարձքը 207,000 լիրա է :

Գործավարութիւնը պիտի ընդունի հաստատուն դասավարձի դրութիւնը, ուրիշ այս դպրոցներու ուսուցիչները կարենան ճիշդ ժամանակին իրենց թոշակը ստանալ եւ միեւնոյն ատեն ալ կարենան որոշ ամսականի մը տէր ըլլալ: Այս դրութեան համաձայն որոշ դասաժամերը վարձքով պիտի ըլլան: Ուսուցիչը քանի ժամ որ դաս կուտայ, այդ ժամուան մէջ ցոյց տրուած վարձքը պիտի առնէ եւ այս վարձքը դասաժամը պակսի իսկ, պիտի չիջնի : Ինչպէս պաշտօնական դպրոցներու մէջ, երեք տարի յաջողութեամբ ծառայած ուսուցիչներուն հաստատուն վարձքի համաձայն յաւելում պիտի ըլլայ: Այս յաւելումները որոշ պիտի ըլլան եւ անոնց քանակը պիտի ճշդուի վարձքերու աստիճաններուն համաձայն :

Այս դպրոցներու ուսուցիչները իրենց վարձքերը ոչ թէ դպրոցին վարչութիւններէն պիտի ստանան, այլ որոշուելիք հաստատութենէ մը: Այս մասին քննութիւնները կը շարունակուին :

Դասի վարձքերէն կտրուելիք մաս մը գումար ալ վար պիտի դրուի հանգստեան թոշակի համար :

Այս մասին ընդարձակ տեղեկագիր մը պիտի տրուի Կրթ. Բարձրագոյն Խորհուրդին :

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԳԱՒՈՐ ՏԱՐԻՆԵՐ (Յուշեր): Գրեց՝ Մ. Նուպարեան: Աթմաճեան հրատարակչութիւն, Փարիզ, 1939 : Գին 12 ֆրանք: Հասցէ — K. Atmadjian, 53, Rue de Reims, Aulny - sous - Bois (Seine et Oise):

×

Das Armenische Volk im Wandel der Jahrhunderte, գրեց՝ Խաչալեան : Wien 1939 (պատկերազարդ):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (76)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Չ.

Այնտեղ էր Մէսոնի պուրակը, որուն կեդրոնը կը գտնուէր ճահիճ մը եւ որ կը պատկանէր Ժան Շուանին . Այնտեղ էր Մէնի անտառը, որ կը պատկանէր Տալ Ֆէրին . Այնտեղ էր Հիւըլրիի անտառը, որ կը պատկանէր Գոսէ – լը – Գրիւանին . Ծարնիի անտառը, որ կը պատկանէր Կուռիլէ–լը Գաղարին, Ռոշ – Նուարի բանակին հրամանատարին, զոր կը կոչէին Հուրր Գօզոս Առաքեալը . Գիւրկոլոճի անտառը, որ կը պատկանէր այդ պարոն Ժագին, որուն ընդերկրեայ ժխոլվէրայլի մէջ վերապահուած էր խորհրդաւոր մահ մը: Այնտեղ էր Շարրոյի պուրակը, ուր Բիմուա եւ Բոլի-Բրէնա, Շուզոնէօֆի պահակախումբին յարձակումներուն ենթարկուած ատեն, զրահ կուսայի հանրապետական կրենատիէներու շարքերուն վրայ, կը վերցնէին զանոնք իրենց բազուկներուն վրայ եւ գերի կը բերէին: Այնտեղ էր Եօրէօզըրի պուրակը, որ ականատես վկայ եղեր էր Լօնկ–Ֆէյի զինուորական կայանին . Օլնի պուրակը, ուր կը հսկէին Բենէն դէպի Լավալ ձգուող ճանապարհը . Կրավէլի անտառը, որ Լա–Դրեմուայի իշխաններէն մէկը տարեր էր գնդախաղի մէջ . Լօրժի պուրակը Բօզ–տիւ–Նորի մէջ, ուր Պէրնար տը Վիլլէնէօվէն յետոյ իշխեց Շառլ–տը–Պուհարա. Պանիարի պուրակը Ֆոնդլէնի մօտ, ուր Լէսքիր կռուի հրաւիրեց Շալոսը, վերջինը թէեւ կը գտնուէր հինգ հոգիի դէմ, բայց ընդունեց հրաւէրը. Տիւրօնէի պուրակը, որ դարեր առաջ վէճի պատճառ դարձեր էր Ալէն լը–Ռիշարի եւ Շառլ Ճաղատի որդւոյն՝ Հէրիպորտ մէջեւ. Քրօզըլոնի պուրակը, որ կը գտնուէր դաշտին մէջ այն սահմանին վրայ, ուր Բօզըրօն գերիներու ծամերը կը խուզէր . Քրուա Պօթայլի պուրակը, որ հանդիսատես եղաւ այն հոմերական հայհոյանքներուն, զոր փոխանակեցին իրարու դէմ Ժան տ'Արժան եւ Մօրիէր. Սօտրէի պուրակը, զոր մենք տեսանք փարիզեան վաշտի մը ձեռքով խուզարկուած ատեն եւ դեռ ուրիշ շատեր :

Այս անտառներուն եւ այս պուրակներուն մեծամասնութիւնը իր մէջ կը ծածկէր ոչ միայն ստորերկրեայ գիւղեր խմբուած գլխաւորին բնակավայրին շուրջը, այլ եւ իսկական աւաններ, ցած խրճիթներով, ծածկուած ծառերու տակ եւ այնքան բազմաթիւ, որ երբեմն կը լեցնէին ամբողջ անտառը. ծուխերը երբեմն կը մատնէին անոնց գոյութիւնը: Միստանի պուրակին մէջ գտնուող այս տեսակ շէնքերէն երկուքը հռչակաւոր դարձան. մէկը՝ Լօրիէր՝ Լէգանի մօտ, իսկ միւսը՝ խրճիթներու խումբ մը կոչուած Թիւ տը Գօ, Սէնդ–Ուէն լէ Դուայի կողմերը:

Կիները կ'ապրէին խրճիթներու մէջ, իսկ երիկմարդիկ՝ գետնայարկերու մէջ: Այս պատերազմին համար անոնք կ'օգտուէին ընդերկրեայ միջանցքներէն եւ կելտական հին ականներէն :

Այս թաղուած մարդոց կերակուրը կը բերէին դուրսէն: Եղան եւ այնպիսիներ, որոնք բոլորէն մոռցուեցան եւ սովամահ եղան: Այսպիսիները ի մէջ այլոց այն անճարակներն էին, որոնք չէին գիտեր թէ ինչպէս բանային իրենց հորերուն ծածկոցը: Այդ ծածկոցը, շինուած՝ մամուռներէ եւ ծառի ճիւղերէն, ամէնքարար այնպիսի վարպետութեամբ յօրինուած էր, որ դուրսէն խոտերուն մէջէն անկարելի էր զայն ընտրել, մինչդեռ ներսէն շատ դիւրին էր բանալ եւ գոցել: Այս որջերը շատ խնամքով պատրաստուած էին: Այս հորերը փորուած ատեն՝ հողը ամէնքարար կը թափէին մերձակայ ճահիճներուն մէջ. ընդերկրեայ ներքնապատը եւ իր յատակը ծածկուած էին պտերներով եւ մամուռներով, եւ այս առանձնարանը տեղացիներէն կը կոչուէր օթեակ, եւ անոնք հոն ինքզինքնին լաւ կը զգային, թէեւ այնտեղ ոչ լոյս կար, ոչ կրակ, ոչ հաց, ոչ օդ :

Շատ ծանր հետեւանքներու կը հասցնէր այս մեռելներէն անզգոյշ վեր բարձրանալը դէպի կենդանի էակներու մէջ կամ թէ անյարմար վայրկեանին գերեզմաններէն դուրս ելլելը. այդպիսին կարող էր իյնալ արշաւող բանակներուն ոտնակոխերուն մէջէնքը:

Ահաւոր անտառնե՛ր, որոգայթ՝ որոգայթի մէջ լարուած. Կապոյտները չէին համարձակեր ներս մտնել, Սպիտակները չէին համարձակեր դուրս ելլել:

Գ.

ԱՆՈՆՑ ԳԵՏՆԻ ՏԱԿԻ ԿԵԱՆՔԸ

Այս անտառներու որջերուն մէջ մարդիկը կը ձանձրանային: Երբեմն գիշերները վտանգը աչք առած՝ դուրս կ'ելլէին եւ պարելու կ'երթային մօտակայ դաշտավայրին մէջ, կամ աւելի շատ կ'աղօթէին, ժամանակ սպաննելու համար: «Ամբողջ օրը, կ'ըսէ Պուրտուազօն, Ժան–Շուան համրիչ քաշել կուտար մեզի»:

Երբ կուգար Ֆերժի տօնը, անկարելի էր այլեւս արգիլել Գա–Մէնի տեղացիներուն դուրս ելլել որջերէն եւ տօնավաճառ երթալ: Ասոնք ասոր համար որոշ միջոցներու կը դիմէին. Տընի կամ Գլանչ – Մօնգայն՝ կանանց զգեստներ կը հագնէր, երբ կ'երթար Լավալ կառավարութեան ներկայացուման, յետոյ կուգար՝ նորէն իր ծակը կը մտնէր:

Յանկարծ անոնք դուրս կ'ելլէին աներկրեայ մահուան առջեւ, փոխանակելով այսպիսով՝ բանտը գերեզմանին հետ:

Երբեմն կը բանային իրենց գերեզմանին կափարիչը եւ ականջ կը դնէին թէ հեռուէն կռուելու ձայներ չէ՞ն գար. անոնք ականջով կը հետեւէին կռուին: Հանրապետականներու կրակը կանոնաւոր էր, իսկ արքայականներունը՝ ցիր ու ցան. այդ զանոնք կ'առաջնորդէր: Եթէ առանձին կրակումները յանկարծ դադրէին, ատիկա կը նշանակէր որ արքայականները կը պարտուէին. իսկ եթէ ընդհատ եւ կիսկատար կրակները շարունակաբար դէպի հորիզոնը կը հեռանային եւ դանդաղօրէն կը մարէին, ատիկա նշան էր որ արքայականները կը յաղթէին. Սպիտակները կը հետապնդէին միշտ, Կապոյտները՝ երբեք, որովհետեւ այդ երկիրը իրենց հակառակ էր :

(Շար.)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ՅԱՐՁԱԿԻ՞ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՎՐԱՅ

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի ցնցող լուր մը կուտայ.—

Պերլինի օտար քաղաքական դէտերը կը հաղորդեն թէ քանի մը օր առաջ Հիթլէրի նախագահութեամբ նիստ գումարած է գերման սպայակոյտը, ուր Զօր. Հալլէր ներկայացուցած է յատակագիծ մը ռազմական զանգուածային արշաւ մը կատարելու համար Լեհաստանի վրայ, բոլոր սահմանագլուխներէն միաժամանակ։

Կ՚ըսուի թէ յատակագիծը ճշդած էր ամէն մանրամասնութիւն, այնպէս որ սպայակոյտի այդ խորհրդակցութեան ընթացքին՝ արշաւին միայն թուականն էր որ պիտի ճշդուէր։

Խորհրդակցութեանց ընթացքին, Հիթլէր այն տեսակէտն յայտնեց թէ Գերմանիա պէտք է յարձակի այնպիսի ձեւով մը, որ Ֆրանսա կարելիութիւն չունենայ իր բանակները իջեցնելու Ալպեան լեռներու գագաթէն Փօյի հովիտը (Իտալիա)։ Որովհետեւ, գերմանական արշաւը սկսած ժամանակ, Ֆրանսա եւ Անգլիա չանթահարիչ հակայարձակում մը պիտի կատարեն ոչ թէ ուղղակի Գերմանիոյ, այլ Իտալիոյ վրայ, որ տկար է եւ խոցելի։ Ուրեմն հարկ է յատակագծին մէջ նկատի առնել այս պարագան։

Սպայակոյտին զօրավարները կը պնդէին թէ գերմանական յարձակումին ամէնէն յարմար ժամանակն է Օգոստոսի վերջը, կամ ամէնէն ուշը՝ Սեպտեմբերի սկիզբը։ Բայց Հիթլէրի յիշեալ վերապահութեան վրայ, յարմար դատուեցաւ յարձակումը յետաձգել մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը, պայմանաւ որ Իտալական արգելք չհանդիսանայ գերմանական մեքենայարժ բանակին յառաջխաղացութեան՝ Լեհաստանի մէջ։

Միւս կողմէ, կը հաղորդէ նոյն աղբիւրը, Հիթլէր պիտի աշխատի կազմալուծել դաշնակիցներու հիմնած ճակատը, դէթ պարտադրել Լեհաստանի որ անձնատուր ըլլայ։ Որքան ալ յոյս չքննայ այդ մասին, Հիթլէր կ՚ենթադրէ թէ Լեհաստան անգլօ-ֆրանսական զինուորական ուժ պիտի պահանջէ՝ երբ ձախողին անգլօ-ռուսօ-ֆրանսական բանակցութիւնները,— Լեհաստանի այդ պահանջը նեղ կացութեան մէջ պիտի դնէ Լոնտոնը եւ Փարիզը, առոր հետեւանքով ալ՝ Լեհաստան պիտի հարկադրուի անձնատուր ըլլալ։

Ի՞նչ կ՚անցնի կը դառնայ Տանցիկի մէջ

Լեհական աղբիւրէ հաղորդուած լուրերու համաձայն, Պերլին աշխատաւորական ջոկատներ կը ղրկէ Արեւել. Փրուսիա, սահմանագլուխէն գաղտնի մտնելու համար Տանցիկ։ Թնդանօթաձիգ բանակը եւս մեծ շարժում ցոյց կուտայ։ Միւս կողմէ կրկնապատկուած է գերմանական քարոզչութիւնը Ազատ Քաղաքին մէջ։ Ծերակոյտին նախագահը, Կրայզէր, որուն հրաւիրած է Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը, Պիւրխարտ։ Կ՚ըսուի թէ Հիթլէր կարեւոր հրահանգներ տուած է Կրայզէրի, հաղորդելու համար Պիւրխարտի։

Ընդհակառակն, գերմանական աղբիւրէ կը հաղորդուի թէ Արեւելեան Փրուսիա ղրկուած աշխատաւորական ջոկատներուն պաշտօն տրուած է օգնել հունձքին։ Նոյնիսկ զինուորական պաշտօնէութիւնն ալ ամբողջ մէկ շաբաթ հրաման առած է լծուիլ հունձքի աշխատանքներուն։ Դեռ դրամատուներու պաշտօնեաներուն ալ յաւելուածական մէկ շաբաթ արձակուրդ տրուած է, որ օգնեն հունձքը մթերելու։

55,000 ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՌԱԶՄԱԽԱՂԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԿԱՐՄԻՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

Հայերն ալ կը մասնակցին ցեղային խումբերու հետ

Երեքշաբթի օր պատկառելի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Մոսկուայի կարմիր հրապարակին վրայ, մասնակցութեամբ 55,000 մարզիկներու եւ խաղացողներու, մանչ թէ աղջիկ։ Ասոնք ընտրուած էին Ս. Միութեան բոլոր մասերէն, իրենց վայելչութեան եւ ճարտարութեան համար։ Սթալին անձամբ ներկայ ըլլալով, Լէնինի դամբարանին առիքէն կը դիտէր խաղերը ու կը լսէր բազմաթիւ երգերը, որոնց մեծ մասը նուիրուած էին իր իսկ փառաբանութեան։ Օրուան ագդանշանն էր «ազգային պատրաստութիւն, ուժ եւ հպարտութիւն»։

Զանազան հանրապետութիւններէ ղրկուած խումբեր պատկերներ ներկայացուցին իրենց ազգային յաղթանակներէն։ Ուկրայնայի կարմիր զինուորները ներկայացուցին գերմանական բանակին պարտութիւնը 1918ին։ Միջնադարեան Հայեր սաւաշնորդութեամբ երկու ձիաւոր ասպետներու հետ կը մղէին արար արշաւողները։ (ԽՄԲ.— Կ՚ակնարկուի «Սասունցի Դաւիթ»ի դիւցազներգութենէն առնուած մէկ կենդանի պատկերին, զոր ներկայացուցին Հայերը, ինչպէս վաղը պիտի կարդաք, աւելի ընդարձակ, «Յառաջ»ի մէջ)։ Ծայր. Արեւելքէն եկած խումբը Մանչուրիոյ սահմանէն ետ կը մղէր ճափոնական զօրքը, կարմիր դրօշ պարզելով բլուրին վրայ։ Թուղթէ շինուած նաւային թնդանօթ մը հրապարակին մէկ ծայրէն միւսը փոխադրուեցաւ շղթայով։ Բաղնիքի մետաքսեայ զգեստներ հագած սիրուն աղջիկներ անցք մը կատարեցին պղպջատեայ սաղաւարտներով։

Խավիարի ասֆիւէն կը տարուէին 86 ցեղերու մարզական ակումբներուն դրօշները, եւեւէն՝ 11 խումբեր (իւրաքանչիւրը 250 հոգի), կազմուած՝ 11 հանրապետութեանց ամէնէն գեղեցիկ տղաքներէն եւ աղջիկներէն, այլազան տարազներով, եւ առ նուազն 2000 հոգի՝ իրենց ազգային տարազներով։ Աչքի կը զարնէին պղնձագոյն պատանիներ Միջին Ասիայէն, մինչեւ կուրծքը բաց եւ մետաքսեայ տարատներով, փափկամորթ սեւաչուի պարմանիներ եւ պարմանուհիներ Թիֆլիսէն, Բագուէն, Սմրղանտէն եւ Թաշքէնտէն։ Բոլոր խումբերը իրենց մասնաւոր պարերը, զաւեշտները եւ մարզական խաղերը ներկայացուցին, միեւնոյն առեն փառաբանելով Սթալինը, ժամացոյցի ճշդութեամբ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆՆԵՐԸ գնդակահարեցին չինացի ազգայնական նախարար մը, այն ամբաստանութեամբ թէ դաւ մը սարքած էր ի նպաստ Վանկ – Չինկ-Վայի։

ՌՈԶՎԷԼԹ խորհրդակցութեան հրաւիրած է, Սպիտակ Պալատին մէջ, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Պրազիլիոյ, Արժանթինայի ներկայացուցիչները, գաղթականներու հարցին մասին։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ռմբաձիգ հարիւր օդանաւեր թռիչք կատարեցին դէպի Ֆրանսա, երեք խումբի բաժնուած։ Առաջին խումբը շրջան մը ըրաւ Փարիզի եւ Օրլէանի վրայ եւ 3 ժամէն վերադարձաւ իր կայանը։ Երկրորդ խումբը գնաց մինչեւ Լիոն, երրորդ խումբը մինչեւ Մարսէյլ, վերադառնալով փոթորկոտ երկինքի մը մէջէն։ Օդանաւերը կը թռչէին ժամական 400 քիլոմեթր արագութեամբ։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ուժգնօրէն կը շարունակուին Գերմանիոյ մէջ։ Շատ մը քաղաքացիներ որոնք արդէն զինուորական կրթութիւն ստացած են, այժմ հրաւիրուած են երեք ամիս եւս ծառայելու։ Իրազեկներ կը հաւատեն թէ Գերմանիոյ ռազմական ուժը իր ամենաբարձր աստիճանին պիտի հասնի օգոստոսի ընթացքին, երբ 1.500.000— 2.000.000 պիտի գտնուին դրօշի տակ, առանց հաշուելու կուսակցութեան մարտական խումբերը, որոնք զինուորական կատարեալ կրթութիւն ստացած են։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի շրջանի Պատգ. Ժողովը տեղի կ՚ունենայ շաբաթ (վաղը) եւ կիրակի, միշտ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Բարեգործականի սրահին մէջ Rue Bossuet, Փարիզ։ Յատկապէս հրաւէր ղրկուած է Փարիզի հայ մամուլին ներկայ ըլլալու համար խորհրդակցութեանց։

Գ. Ներսէս Թէրզիպաշեան (Մուրատեան) եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Բրաքիոն Շիմշիրեան, Այրի Տիկ. Էլիզ Շիմշիրեան, Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Շիմշիրեան, Տէր եւ Տիկ. Նազար Նազարեան (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Սմբատ Մուրատեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Արամ Թէրզիպաշեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Շիմշիրեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Արշէն Շիմշիրեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մանասեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Միհրան Բազըճեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Այրի Տիկ. Տոքթ. Խաչէչէրեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Տիգրան Թաթարեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Թաթարեան եւ զաւակունք (Պուքրէշ), Այրի Տիկին Էլիզ Իւզիւմճէժէզեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Մարի Գավուզեան (Պուքրէշ), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Անտիկեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Նէֆեան եւ զաւակունք (Պուքրէշ), Տէր եւ Տիկին Մելիքօֆ Գավուզեան (Տիթրոյիթ), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գավուզեան (Նիւ-Եորք), Տէր եւ Տիկին Հայկ Սէլվիեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Տոքթ. Ունճեան եւ զաւակունք (Փարիզ), իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք, անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի կնոջ, մօր, թոռան, աղջկան, քրոջ, հարսին, եղբօրաղջկան, քրոջ աղջկան, սանուհիին եւ ազգականուհիին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶՆԻՒ ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

(Ծնեալ ՇԻՄՇԻՐԵԱՆ)

մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ յուլիս 18ին, 31 տարեկան երիտասարդ հասակին, իր բնակավայրին մէջ, 7, Պուլըվար Պոմոն, Մարսէյլ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսիի «Դրօշակ» գրադարանի կողմէ ի նպաստ իր գիրքերու ճոխացման

23 յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Մէօտոնի անտառին մէջ (Tapis vert).

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ ընտիր նուագախումբ

ՄԱՆՕԹ.— Անծրեւի պարագային հանդէսը տեղի կ՚ունենայ խրիմեան սրահին մէջ, ցերեկոյթ-պարահանդէսով մը, մինչեւ 12ը գիշեր

Ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ՝ մատչելի գիներով։ Մուտքը ազատ է

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ

23 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին 173, Avenue Aristid Briandի սրահին մէջ, Քաշան

Կը նախագահէ Փարիզի փոխ-հովիւ ՏԻՐԱՆ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Դպրոցի երկսեռ երգչախումբը կ՚երգէ ղեկավարութեամբ Գ. Ն. ՕՐԵՐԻՈՆԵԱՆԻ

Կը մենէրգեն՝ Տիկին Սր. ՅԱԿՈԲԵԱՆ եւ ՕՐԻՈՐԴ ՊԱՎԷՉԵԱՆ, կ՚արտասանէ՝ ԷԼԻԶԱ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, արտասանութիւն աշակերտներու կողմէ, մրցում ընթերցանութեան եւ ուղղագրութեան եւլն։ Կը նուագէ Քաշանի ՏԱՐՕՏՆ։ Մուտք 4 ֆրանք

Հաղորդակց. միջոց.— Առնել մեթրօ իջնել Bangneuxի կայարանը

Դաշտապահանդէս

կազմակերպուած Մարսիլիոյ Հայ Մշակութային եւ Երաժշտական Քոյր Միութեանց կողմէ, 23 Յուլիս, Կիրակի St. Germainի անտառը։ Օթոպիւսները կը մեկնին առաւօտեան ժամը 7ին Allée Léon Gambettaէն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ 11 Place Jules Guesde Գ. Ա. Քէօսաեանի. 8 A. rue Francis de Pressensé Խ. Թէլեանի, եւ Պոմոն՝ Պ. Փ. Սասաարի.

ՕՓԵՐԷԹԱՅԻ՝ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

29 ՅՈՒԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍԱԼՕՆ ՄԱԶԸՆՕ 88, Rue d'Aubagne, ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅԿ. ՕՓԵՐԷԹՆԵՐՈՒ ԾԱՆՕԹ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԿ-ԱՐՇԻԻ (ԹԵՆՕՐ-ՍՕՊՐԱՆՕ)

Կը ներկայացնեն

ԱՐՇԻՆ – ՄԱԼ ԱԼԱՆ

կովկասեան ուրախ օփերէթ 4 արար

Մասնակցութեամբ կարող դերասանուհիներու

Այս օփերէթը իր ճոխացեալ բեմադրութեամբ, ճոխ տարազներով եւ ընտիր դերակատարներով, կը խոստանայ քաղցրիկ վայելք մը ընծայել Թատերասէր հասարակութեան։

Հայ երգը Սէնթ-Անի գաղութականներին մէջ

Ցառաջիկայ Շաբաթ 22 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 8ին Սէն Լուի Պառ. Միութեան եւ Կ. Խաչի սանուհիներու 80 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Տոքթ. Լ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ պիտի տայ համերգ մը

Պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ Վրդ.ի ժողովրդական երգերը՝ քառաձայն

Համերգի հասոյթը պիտի յատկացուի գաղթակայանի ազգ. վարժարանին։ Մուտք 2 Ֆր., փոքրերու 1 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հրապարակային շնորհակալութիւն կը յայտնեմ Պլամոլարենակ վիրաբոյժ տնօրէնին ի Տիկին [illegible] տարի մը, վարպետութեամբ, խղճամտութեամբ եւ անձնուիրութեամբ գործանեց կրակային քարդութիւն մը որ յառաջացած էր «Մենէ» անունի տեղ մաանագէտներու։ Զբաւականալով այդքանով Տիկ. Մութաֆեան վերաշինեց գրօզի .. «Ննի քաղաքը»։

Շնորհակալութեան սրտագին պարտք մըն ալ ունիմ հանդէպ Պլամոլարենակ Տոքթ. Շամլաեանի որ երեք տարիէ ի վեր, յաճախադէպ այցելութիւններով կրկնակ նաքքին հիւանդութիւնս արմատապէս բուժեց, անձնուիրաբար կերպով։

Նշան Պէշիկթաշլեան

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ կամաւորներու եւ մարտիկներու Միութեան բերքը, ծաղիկը տեղի կ՚ունենայ յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ֆըլիանտի սրահին մէջ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄՕՏ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Ա. ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

Նոր երկասիրութիւնը

ՆՈՒՊԱՐ

Ճոխ եւ ստուար հատոր մը՝ որ Ազգ. Պատուիրակութեան եւ Բարեգործականի գիծերով պատմուածքներու շարք մըն է Մեծ Հայուն անուանին, գործին եւ անձին շուրջը, կենդանի ֆիլմ մը, ուր կը պատկերանան ժամանակակից (910—930) բոլոր կարեւոր անցքերը եւ անձերը։

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme .. Paris (13e)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Հեռու երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 22 ՅՈՒԼԻՍ SAMEDI 22 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4098

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

12 Ապրիլ եւ 27 Մայիս 1939 Թուակիր հրովարտակ–օրէնքները չեն փոխեր այն տրամադրութիւնները, որոնք կը վերաբերին օտար լեզէոն մտնելու պայմաններուն: Չեն փոխեր նաեւ քաղաքացիութեան օրէնքին տրամադրութիւնները այն օտարականներուն, որոնք հայրենիքէ կամ քաղաքացիութենէ զրկուած են, եւ զինուորագրուելու տարիքին մէջ կը գտնուին:

Փոփոխութիւնները հակառակ կը վերաբերին երկու կէտերու.— Նախ, օտարականները կարելիութիւն կ'ունենան խաղաղութեան ժամանակ եւս յանձնառութիւն կնքելու՝ իրենց զինուորական պարտաւորութիւնը կատարելու համար պատերազմի տեւողութեան, մինչդեռ առաջ այդ յանձնառութիւնը կրնային կնքել միայն պատերազմը սկսած ժամանակ: Երկրորդ, ապաստանի իրաւունքէն օգտուող օտարականները եւս ենթակայ են այն պարտաւորութեանց, զորս ունին Ֆրանսացիները՝ ենթարկուելու համար զինուորագրութեան օրէնքին, ինչպէս նաեւ, պատերազմի պարագային, զինեալ ազգի կազմակերպութեան օրէնքին:

1.— Հետեւաբար, այսուհետեւ, օտարականները, ինչ ազգութեանց ալ պատկանին, երբ 18 — 40 տարեկան են (ԽՄԲ.— Աւելի ճիշդ՝ 48 տարեկան), — պայմանաւ որ ունենան ֆիզիքական յարմարութիւն, բարի վարուց վկայական մը տրուած՝ քաղաքապետին, ոստիկանապետին կամ հիւպատոսին կողմէ, վերջապէս չներկայացնեն պարագայ մը որ կը նախատեսէ, բստ զինուորագրութեան օրէնքին, ազատ կացուցանել զիրենք զինուորական ծառայութենէ,— պիտի կրնան յանձնառութիւն կնքել, ըլլայ խաղաղութեան ժամանակ, ըլլայ պատերազմի ժամանակ, կատարելու համար իրենց զինուորական ծառայութիւնը, պատերազմի ժամանակ, օտար մարտիկներու մասնաւոր զօրամասերու մէջ, որոնք մաս կը կազմեն Ֆրանսական բանակին, ցամաքային, ծովային եւ օդային, թէեւ ստեղծուած միայն պատերազմի ժամանակ:

Այն յանձնառութիւնը, որ կը կնքուի խաղաղութեան ժամանակ՝ կատարուելու համար պատերազմի տեւողութեան, կը պարտադրէ զինուորական մարզանքի նուազագոյն շրջան մը բոլորել, որուն մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին նախարարական շրջաբերականով մը: Այդ յանձնառութիւնը ոչ մէկ չնորհ կը պարգեւէ (prime): Այդ յանձնառութիւնը կրնայ լուծուիլ զինուորական իշխանութեան պահանջով, առանց պարտաւոր ըլլալու յայտնել ենթակային թէ ինչո՞ւ կը լուծուի այդ յանձնառութիւնը:

2— Այն օտարականները, որոնք կը վայելեն ապաստանի իրաւունքը, 20 — 48 տարեկան՝ պարտաւոր են, այն պայմաններուն մէջ որոնք ճշդուած են զինուորագրութեան օրէնքով, խաղաղութեան շրջանին իսկ՝ Ֆրանսական զինուորական իշխանութեանց բերելու զինուորական պարտամատուցում մը (prestation), այնքան ժամանակի համար, որքան պարտաւոր են Ֆրանսացիները,— սոյն ձեւն ու եղանակը պիտի ճշդուի հրովարտակով: Անկէ զատ, ենթակայ են այն բոլոր պարտաւորութեանց, զորս կը կատարեն Ֆրանսացիները, համաձայն 11 Յուլիս 1938 Թուակիր օրէնքին, որ կը վերաբերի զինեալ ազգի կազմակերպութեան: Ենթակայ են դարձեալ անհատական կամ հաւաքական, ընդհանուր կամ տեղական ձեւով զինուորական պարտակատարութեան (réquisition), որ պիտի սահմանուի ըստ ազգութեան, տարիքի, կամ արհեստի:

Բոլոր անոնք որ պիտի չհնազանդին այն հրաւէրներուն, որոնք իրենց պիտի ուղղուին համաձայն այս օրէնքներուն, ենթակայ են պատիժներու, եթէ չեն հեռանար Ֆրանսայէն, անգամ մըն ալ չվերադառնալու յօյսով, այն պայմանաժամին մէջ, որ պիտի ցոյց տրուի հրաւէրին մէջ:

Ուրեմն, ներկայիս, պարզ է հարցը: Այն օտարականները, որոնք արտօնուած են բնակելու Ֆրանսայի մէջ,— բացի անոնցմէ որոնք իբրեւ գրասահիկ եկած են,—պարտաւոր են կատարել իրենց ծառայութիւնը այս կամ այն ձեւով, այլապէս պէտք է մեկնին երկրէն, անգամ մըն ալ չվերադառնալու պայմանով:

(Վերջը յաջորդով)

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՆՑԻԿԻ սահմանագլուխին վրայ, Մաքսաստան մօտ, լեհ սահմանապահ զինուոր մը սպաննուեցաւ Տանցիկ բնակող Գերմանացիի մը ձեռքով: Ոճրագործը Տանցիկ ապաստանեցաւ: Տանցիկի ծերակոյտին նախագահը ներողութիւն խնդրեց լեհական իշխանութենէն:

ՕԴԱՅԻՆ ԿԱԶԻՆ գինը պիտի բարձրանայ Փարիզի մէջ Օգոստոս 1էն սկսեալ, — մէկ խորանարդ մեթրը պիտի արժէ 1 Ֆր. 41, առաջ կ'արժէր 1 Ֆրանք 35:

ՖՐԱՆՍ. ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՃԱՂԻՆ 13րդ. չերտին վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ 29 Յուլիս, շաբաթ երեկոյ, ծովու վրայ, «Վիլ տ'Ալժէր» շոգենաւին մէջ, որ մաքոց կ'ընէ Ալճերիոյ մայրաքաղաքին ու Մարսիլիոյ միջեւ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նոր դեսպանը, Պէհիճ, ստացած է Ֆրանսական կառավարութեան հաճութիւնը՝ ձեռնարկելու համար իր պաշտօնին:

ՖՐԱՆՍ. ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ բանաստեղծութեան տարեկան մրցանակները բաշխեց այս ձեւով.— Տիկին Պարթուի մրցանակը (13,500 Ֆրանք) Օր. Մարի – Ան Տէմարէի, Վէրլէնի մրցանակը (6000 Ֆրանք) Պ. Ֆրէտէրիք Փլէսիսի: Ֆրանսերէն լեզուի մրցանակը (2000 Ֆրանք) Ալպէր Տօզայի իր բանադիտական եւ քերթողական աշխատանքներուն համար:

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ Չէշմէի նաւակայանը (Իզմիրի մօտ) այնքան պիտի ամրացուի, որ պիտի կազմէ նոր Սինկափուր մը Միջերկրականի մէջ:

ԿՐԸՆՈՊԼԷՆ Պ. Մինաս Պարսամեան կը գրէ մեզի Ս. Մորիսէն Կրընոպլ ճամբուն վրայ օթօքարի արկածին հետեւանքով վիրաւոր Հայերուն մէջ կը գտնուի նաեւ Վարուժան Ղամպէրեան, 12 տարեկան: Վիրաւորուածները փոխադրուած են հիւանդանոց.— Վարուժանէն զատ նամակագիրը կը յիշէ նաեւ Լեւոն Նալչաջեան, 13 տարեկան, Վարդգէս Կէօքճեան, 11 տարեկան: Կան նաեւ քանի մը Ֆրանսացիներ եւ օտարներ: Բոլորին ալ վիճակը կարծուածին չափ ծանր չէ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մինչ գերմանական թերթերը հեգնութեամբ մը կը գրեն թէ ամբան գիշերներու նման երկարեցան անգլեւռուսական բանակցութիւնները, աղբիւր Լոնտոն եւ Փարիզ շարունակական խօսակցութիւններով կ'աշխատին գտնել համաձայնութեան եզր մը, որուն յօժար ըլլան Ռուսերը: Մասնաւորաբար ֆրանսական կառավարութիւնը շատ կ'աշխատի հաշտեցնել անգլիական եւ ռուսական տեսակէտները, անշուշտ ի նպաստ Ռուսիոյ: Այս ամէնը անոր համար որ կարելի ըլլայ, այս մէկ քանի օրուան ընթացքին, կնքել համաձայնութիւնը, Մոլոթով չհեռացած Մոսկուայէն:

Ի՞նչ կ'ուզեն Ռուսերը:

Անոնք առաջին նախ ուղղակի երաշխաւորութիւն պաշտպանելու համար Թուրք. Միութեան հողային ամբողջականութիւնը, երկրորդ երաշխաւորութիւն անուղղակի պաշտպանութեան՝ երբ գերմանական բանակները մտնեն Լեթոնիա, Էսթոնիա կամ Ֆինլանտա: Իսկ ներկայիս կը պահանջեն, որ Լոնտոն եւ Փարիզ երաշխաւորութիւն տան իրենց պաշտպանութիւնը բերելու անուղղակի յարձակումի մը պարագային: Անկէ զատ՝ քաղաքական դաշինքէն անկախ կնքել զինուորական համաձայնութիւններ:

Բայց ի՞նչ իմաստ ունի անուղղակի յարձակումը.— Անգլիա եւ Ֆրանսա կը խուսափին միջամտելէ օտար երկիրներու ներքին գործերուն մէջ, այնպէս որ չեն ուզեր յանձնառութեան տակ մտնել՝ ի նպաստ կամ ի հեճուկս գաղափարաբանական այս կամ այն ճակատին: Եւ յետոյ «անուղղակի յարձակում» ի բացատրութիւնը այնքան լայն իմաստ ունի, որ կրնայ յետագային տեղի տալ վտանգաւոր տարակարծութիւններու: Միւս կողմէ, կ'առարկուի Մոսկուայի տեսակէտին դէմ թէ հարկ է նախ կնքել քաղաքական համաձայնութիւն մը, անոր վրայ հիմնելու համար զինուորական դաշինքը:

Ամէն պարագայի, բանակցութիւնները հասած են իրենց վախճանական կէտին,— այսօր կամ վաղը եզրակացութեան մը կը յանգին կամ կը թողուն որ ժամանակը քիչ մը եւս հասունցնէ համաձայնութեան պահանջը: Ընդհանրապէս, նման բանակցութիւններու ժամանակ, զիջումները կը կատարուին վերջին պահուն միայն:

ԱՆԳԼԻԱ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԲԱՆԱԿՑԻԼ ՆԱԵՒ ՃԱՓՈՆԻ ՀԵՏ

Բրիտանական կառավարութիւնը տեղեկագիր մը ստացաւ Թոքիոյի իր դեսպանէն այն երկու տեսակցութեանց մասին, որոնք տեղի ունեցած են Ճափոնի արտաքին նախարար Արիթայի հետ: Լոնտոն անմիջապէս նոր հրահանգներ ղրկեց իր դեսպանին, շարունակելու համար խօսակցութիւնները, որպէսզի գետին յարդարուի պաշտօնական բանակցութեանց:

Այս նախապատրաստական խօսակցութիւններուն նպատակն է գտնել եզր մը, որ հիմ ծառայէ անգլեւճափոնական խորհրդաժողովի մը գումարումին:

Թոքիոյի քաղաքական մամուլին մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ ճափոնական կառավարութեան նպատակն է, նախ քան պաշտօնական բանակցութեանց բացումը, նախապատրաստական տեսակցութիւններով Անգլիայէն կորզել ճանաչումը այն զինուորական, քաղաքական ու տնտեսական ձեռնարկներուն, որոնք կատարուած են Չինաստանի մէջ: Եւ դիտել կը տրուի թէ Թոքիօ պիտի մերժէ բանակցութեան մտնել, երբ Լոնտոն յամառի չճանչնալ ստեղծուած կացութիւնը:

Թոքիոյի անգլիական դեսպանը իր կառավարութեան հետ տեւական հաղորդակցութիւն պահելու ժամանակ՝ խօսակցութեանց մասին օրը օրին տեղեկութիւն կուտայ նաեւ ֆրանսական դեսպանին:

Վերջին պահուն կը հաղորդուի թէ Լոնտոն կ'ընդունի Չինաստանի մէջ ստեղծուած կացութիւնը, իսկ Ճափոն՝ Թիէն – Ցինի միջազգային գօտին չէզոքութիւնը, պայմանով որ «ճափոնական աչք» մը ունենայ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ԴԻՐՔԸ ԱՌԱՆՑՔԻՆ ՀԱՆԴԷՊ

Ըսուեցաւ թէ այցելութիւնը, զոր Կոմս Չիանօ կատարեց անցեալ շաբաթ Զօր. Ֆրանքոյի մօտ, կը հետապնդէր կարեւոր նպատակ մը,— ապահովել Սպանիոյ յարումը Առանցքին: Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կը կարծէ գիտնալ թէ այդ հարցին մէջ Մուսոլինի եւ Հիթլէր անհամաձայն են իրարու: Հիթլէր չի փափաքիր, որ Սպանիա անմիջական եւ հանդիսաւոր յարում մը կատարէ, որովհետեւ երկիրը զօրաւոր չէ առկաւին դիմադրելու համար անգլեւֆրանսական ճնշումին: Այնպէս որ, թելադրուած գերմանացի խորհրդականներէ, Զօր. Ֆրանքօ կը յայտարարէ Կոմս Չիանոյի.— Մեր երախտագիտութիւնը անամէջ բառ մը չէ: Շօշափելի ապացոյցը կուտամ ի հարկին գործով: Բայց պէտք է նկատի առնել որ առկաւին ամրացած չէ ազգայնական վարչաձեւը երկրին մէջ, այնպէս որ զինուորական եւ տնտեսական տեսակէտով շատ խոցելի կը մնայ: Այն պահուն, երբ կ'աշխատինք վերականգնել երկիրը, կարելի չէ քանդել կամուրջները այլ պետութեանց միջեւ: Առանցքին յարելու հանդիսաւոր յայտարարութիւն մը կը վնասէ մեզի: Այսուհանդերձ կրնաք վստահ ըլլալ, որ ամէն աջակցութիւն պիտի տանք՝ երբ կը գործէք Միջերկրականի մէջ:

Ընդհակառակն, Մուսոլինի կ'ուզէ որ Սպանիա բացէ ի բաց յայտարարէ թէ յարած է Առանցքին, որպէսզի առիթ մը ունենայ բսելու իր ժողովուրդին թէ զուր չանցան Սպանիոյ մէջ կատարուած զինուորական ձեռնարկները:

Հիթլէր, սակայն, տարբեր պատճառաբանութիւն մը կուտայ իր տեսակէտին,— Սպանիա չի կրնար դիմադրել անգլեւֆրանսական ուժերուն ոչ ծովուն, ոչ ալ Պիրէնեան լեռներուն վրայ: Պատերազմի յայտարարութեան առաջին օրն իսկ Սպանիոյ պարտութիւնը ծանր ազդեցութիւն մը պիտի գործէ: Հիթլէր չուզեր առաջին յաղթանակը տալ ժողովրդավար պետութեանց: Միւս կողմէ, դիտել կուտայ թէ Սպանիա կրնայ «նպաստաւոր չէզոքութիւն» մը պահել,— զինուոր եւ պարէն հայթայթել իրենց, տրամադրել գերմանեւիտալական սուզանաւերուն, աչք գոցել սպանիական գաղութներու գրաւման՝ Իտալացիներու եւ Գերմանացիներու կողմէ:

Հիթլէրի տեսակէտն էր որ քալեց եւ Մուսոլինիի փեսան վերադարձաւ ձեռնունայն:

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐՏԻՆՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Հանգանակութիւնը հագիւ բացուած՝ ամէն կողմ շարժում մը ստեղծուեցաւ անմիջապէս: Նիւթական մասնակցութեանց հետ՝ սրտառուչ նամակներ: Ահաւասիկ ծերունազարդ մատուորական մը, Պ. Սիմոն Գարամանեան, ծանօթ իբրեւ հեղինակ Բառարանի, Քերականութեան եւ Օրացոյցներու, հետեւեալ տողը գրկած է մեզի.—

Մուսա Լերան քաջարի հայ բնակչութիւնը, իր հերոսամարտով պանծալի, ներկայիս անակնկալ դէպքերէ պարտուած՝ կը լքէ իր բունիկ եւ ձեր թերթը կ'արձագանգէ պարտուած ողբերգութիւնը եւ այս առթիւ սրտառուչ ազգու կոչեր կը հրատարակէ:

Արդ, արտասուելու չափ զգածուած՝ նուիրական պարտք կը համարիմ սփոփել մեր եղբայրները, բոյներու ստեղծումով: Այս նպատակով բացուած հանգանակութեան շատ անչափ չափով կը սիրեմ մասնակցիլ, գէթ այդ բունիկներու կազմութեան իմ կողմէ ալ շիւղ մը կամ տերեւիկ մը աւելցնելու հաճոյքով, միեւնոյն ատեն ջերմապէս յանձնարարելով իմ սրտակից բարեկամներուս բազմապատկել իմ 50 ֆրանքի նուիրումս իրենց սիրայօժար յարմար նպաստներով, անապառ ուրախութիւն ինծ:

Ցարգանօք
ՍԻՄՈՆ ԳԱՐԱՄԱՃԵԱՆ

Բ. ՑԱՆԿ

Խանէտանեան եղբայրներ	200
Հրանտ Սամուէլ	100
Շաւարշ Նարդունի	100
Վ. Գարայեան	100
Օր. Փառանձեմ Գայլիշեանի եւ Պ. Լեւոն Գասպարեանի նշանախօսութեան առթիւ (Ալֆորվիլ) հաւաքուած հայրենակիցներէ	177
Սիմոն Գարամաճեան	50
Ա. Կալպենց	50
Փոքր տ'Իթալիէն չքաւոր ընտանիքի հայր մը, որուն զաւակը օդափոխութեան ղրկուած է Կապոյտ Խաչի կողմէ	50
Փոքրիկն Պօղոս Երեմեանէ (Սէնթ Էթիէն) իր զանձանակին դրամը	25
Թադէոս Կանաչեան	25
Ն. Պ.	10
Գումար՝	887
Նախորդ գումար	1500
Ընդհ. գումար՝	2387

*** Մարաշի Հայր. Միութեան Ամերիկայի Կեդրոն. Վարչութիւնը 250 տոլարի (9430 Ֆրանք) առաջին առաքում մը կատարած է Հալէպի իր մասնաճիւղին՝ յատկացուելու համար Սանճաքէն տեղափոխուած հայրենակիցներու:

ՃԷՊԷԼ ՄՈՒՍԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍԿՍԱՒ

Լաթաքիայէն կը հաղորդեն Պէյրութի «Ազդակ»ին (15 Յուլիս).—

Ճէպէլ Մուսայի հայութեան փոխադրութիւնը սկսաւ: Վաղը, շաբաթ առաւօտ, Թարթուս ցամաք կ'ելլէ առաջին կարաւանը: Հետզհետէ պիտի հասնին նոր կարաւաններ, բոլորն ալ ծովու ճամբով: Թարթուսի մէջ պատրաստուած են մասնաւոր ապաստանարաններ եւ վրաններ, որոնց մէջ կարճ ատեն մը պիտի մնան Ճէպէլ Մուսայի մեր հայրենակիցները եւ յետոյ պիտի փոխադրուին Լիբանան, հաստատուելու համար երկրագործական շրջաններ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը, որ կը հոգայ փոխադրութիւնը Ճէպէլ Մուսայի հայութեան, այս առժամեայ կայանին մէջ պիտի հոգայ նաեւ մեր հայրենակիցներուն սնունդը:

Քէսապի շրջանին մէջ կատարուած քննութիւնները ցոյց տուին որ հազիւ 200 ընտանիք կարելի է տեղաւորել հոն: Մարզպանին Լաթաքիոյ պատուիրակը պիտի զբաղի այդ խնդրով եւ Անտիոքէն, Ալեքսանտրէթէն ու Գըրըգ-խանէն եկող գաղթականներէն 200 ընտանիք միայն պիտի տեղաւորէ Քէսապի շրջանին մէջ:

Վերջին պահուն Սանճաքէն եկող ճամբորդ մը կը պատմէ թէ խուճապը սաստկացած է եւ բոլոր ոչ – Թուրքերը՝ հայ, յոյն եւ արաբ պատրաստուած են մեկնելու:

Ֆրանսական իշխանութիւնները ամէն դիւրութիւն կ'ընծայեն Հայերուն, որոնց թիւը 13 հազար է: Որոշուած է անոնց օժանդակութեան ձեռք երկարել: 12 տարեկանէն վեր իւրաքանչիւր անձ՝ 25 սուրիական ոսկի, իսկ աւելի փոքրերը 10 ոսկիի օժանդակութիւն պիտի ստանան Ֆրանսական իշխանութեան կողմէ:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ ԳԱՂԹԸ

Պէյրութի «Զարթօնք»ը կը գրէ (10 Յուլիս).—

Անտիոքէն հասած լուրերու համաձայն հետեւեալ կարգադրութիւնները եղած են, ընդհանուր Թուրք կողմէ, Հայոց համար.—

ա) Ռուսա կզզիէն եւ Լաթաքիայէն առագաստանաւեր պիտի գան Սուէտիէ, Ճէպէլ Մուսայի կամ կարգաւորներ եւն., փոխադրելու համար Պայրուտէ:

բ) Բոլոր կրցող Ճէպէլ Մուսացիներ, լերան ճամբով պիտի անցնին Քէսապ:

գ) Ծերերը եւ մանուկները ինքնաշարժով եւ Անտիոքի ճամբով պիտի անցնին Քէսապ, ուր պիտի կազմակերպուի առողջապահական սպասարկութիւն մը:

դ) Ռէհանիէ, Գըրըգ-խան, Հայտալէն եւն. պիտի փոխադրուին Հալէպ: Ֆրանսացիները պէնզին պիտի տրամադրեն:

ե) Ալեքսանտրէթի բնակչութիւնը պիտի փոխադրուի Պէյրութ՝ շոգենաւով, ապա պիտի տեղաւորուի Պէքաա:

զ) Մասնաւոր գրասենեակ մը պիտի հիմնուի, ուր պիտի դիմեն մեկնողները, իրենց հպատակութիւնը անմիջապէս ճշդել տալու համար:

է) Զրի «լէսէ-փասէ» պիտի տրուի այն Հայոց, որոնք վերջնապէս կը լքեն երկիրը: Անոնք դառնալու իրաւունք չունին: «Լէսէ Փասէ»ի համար 340 ղրուշ տուրքը պիտի գանձուի միայն առեւտրականներէն:

ը) Կալուածներու ցանկը՝ որ տրուած պիտի ըլլայ ընդ. Թուրքի, պիտի պարունակէ նաեւ անոնց գիները: Փոխարժէքը գանձելու հոգը՝ կը ստանձնէ Ֆրանսա:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Պ. ԷՄԻՐ ԱԼԻԻ ՀԵՏ

(ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ԼՈՒՐՋ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ)

Բարեկամի մը հետ կը ներկայանանք Սուրիոյ եւ Լիբանանի Տեսչութեան գրասենեակը, 105, Rue Fbg. St-Honoré: Գրասենեակի վարիչ Պ. Էմիր Ալի, համակրելի երիտասարդ մը, Արեւելքցիի խոր նայուածքով, գոհունակութիւն կը յայտնէ այս հանդիպումին համար, որովհետեւ առիթ կ'ունենայ իր սուրիացի հայ հայրենակիցներուն օգտակար քանի մը բացատրութիւններ ընելու:

Դիտել կուտայ նախ որ Փարիզի եւ Ֆրանսայի մէջ առհասարակ հայ հայրենակիցներուն եւ Սուրիացիներու փոխադարձ յարաբերութիւնը այն չէ ինչ որ պէտք է ըլլայ: Մինչդեռ բոլոր դէպքերը եւ պայմանները կը հարկադրեն որ անոնց կապը, շփումը սերտական ըլլայ եւ մտերիմ, անոնք մինչեւ հիմա որեւէ ճիգ չեն փորձած այդ մօտիկութիւնը ստեղծելու, յաճախակի հանդիպումներ ունենալու: Երկրի մէջ հայ հայրենակիցներու ցոյց տուած վերաբերումը, մանաւանդ Սանճաքի խնդրին առթիւ, երբեւ Սուրիացի անոնց հայրենասիրական գիտակցութիւնը եւ պարտաճանաչութիւնը այնքան մօտիկ խօսած է բնիկ ժողովուրդի սրտին, որ իրենք այլեւս որեւէ տարբերութիւն չեն ուզեր տեսնել բնիկ Սուրիացիի եւ սուրիական հպատակութիւնը ընդունած Հայերու միջեւ: Այս վերջինները այնքան իրաւունքներ ունին եւ պէտք է ունենան ինչպէս միւսները, քանի որ Սուրիոյ հայրենիքին հանդէպ պարտականութիւններու կատարման մէջ գործնական որեւէ տարբերութիւն ցոյց չեն տուած:

Ճիշդ այս ըմբռնումէն մղուած, յարգելի վարիչը կ'ուզէ որ Ֆրանսայի մէջ գտնուող այն բոլոր Հայերը որոնք սուրիական հպատակութեան իրաւունքը հետեւաբար առաւելութիւնները կրնան ունենալ, պէտք է օգտուին: Անոնցմէ շատերը հաւանաբար անգիտանալով սուրիական հպատակութեան մասին հրատարակուած օրէնքները եւ հրամանագրերը, որեւէ դիմում եւ աշխատանք չեն կատարած օգտուելու համար անոնց շնորհուած առաւելութիւններէն: Հետեւաբար անհրաժեշտ կը գտնէ կարգ մը պարզաբանութիւններ տալ շահագրգռուածներուն

Մինչեւ հիմա հրատարակուած օրէնքները եւ հրամանագրերը սուրիական հպատակութեան մասին, երկու դասակարգի կը բաժնուին.—

1. Անոնց համար որ Սուրիոյ մէջ ծնած են: Այն բոլոր անձերը որոնք Սուրիա ծնած են, կրնային սուրիական քաղաքացիութեան իրաւունքը ստանալ 1924էն 1926 եւ 1937էն 1938, այդ հրատարակուած հրամանագրերով: Այս Թուականներուն մէջ դիմում չընողները կորսնցուցած կը նկատուին իրենց սուրիական հպատակութիւնը եւ հիմա կամ՝ ասկէ վերջ այլեւս չեն կրնար հպատակ դառնալ:

2. Անոնց համար որ Սուրիոյ մէջ ծնած չեն, բայց որոշ ատեն Սուրիա բնակած ու հաստատուած են: Ըստ հրատարակուած հրամանագրերու, անոնք զանգուածօրէն եւ ամբողջութեամբ Սուրիացի նկատուած են եթէ դիմում կատարած են Սուրիոյ որեւէ մէկ տեղի քաղաքային իշխանութեանց եւ արձանագրուած սուրիական մարդահամարի տոմարներուն մէջ եւ անձնագիր (Etat–civil) ստացած: Կամ անոնք որ անհատական դիմում կատարած են naturalisé ըլլալու համար Սուրիոյ մէջ:

Այս երկրորդ դասակարգին մէջ գտնուող բոլոր Հայերը՝ հիմա իսկ կրնան սուրիական հպատակութեան Թուղթ ստանալ, եթէ ներկայացնեն իրենց սուրիական անձնագիրը եւ սուրիական passeporte:

Բոլոր այն Հայերը որոնք վերը յիշուած հրամանագրի համաձայն Սուրիացի եղած են եւ կ'ընդունին սուրիական հպատակութիւնը, կրնան դիմել Սուրիոյ եւ Լիբանանի գրասենեակի վարչութեան, ներկայացնելով իրենց անձնագիրը (Etat–civil) եւ անցագիրը, անհրաժեշտ վկայականը ըստանալու համար, որպէսզի կարենան ոստիկանութենէն սուրիական Carte d'identité ստանալ: Իրենց անձնագիրը կորսնցնող կամ ձեռքի տակ չունեցողները պէտք է դիմեն Սուրիոյ այն քաղաքի վարչութեան, ուր իրենք արձանագրուած են, նորը ստանալու համար: Իրենց դիմումին մէջ կը յիշատակեն ի հարկէ իրենց արձանագրութեան Թուականը եւ Թաղը, փնտռտուքը դիւրացնելու համար:

Տրամաբանական որոշ պայմանաժամի մը մէջ իրենց դիմումին պատասխանը չստացողները կրնան սուրիական գրասենեակի միջոցաւ կրկնել տալ իրենց դիմումը:

Բոլոր Հայերը վստահ կրնան ըլլալ Գրասենեակի պաշտօնէութեան, մանաւանդ վարիչի բարեացակամ ընդունելութեան վրայ:

Այս պայմանները լրացնող բոլոր Հայերու Սուրիոյ մէջ ծնած անչափահաս զաւակները Սուրիացի կը նկատուին:

Օտարներու հետ ամուսնացող Սուրիացի կիները կը պահեն իրենց հպատակութիւնը.

Փարիզէն զատ Մարսէյլի մէջ ալ Սուրիական Գրասենեակ գոյութիւն ունի: Մարսէյլ բնակող Հայերը կրնան հոն դիմել: Իսկ ուրիշ գաւառներու մէջ բնակող Սուրիացի Հայերը, եթէ որեւէ դժուարութեան կը հանդիպին իրենց հպատակութեան հաստատման մէջ, կրնան նամակով դիմել Փարիզի Սուրիական Գրասենեակի Տեսչութեան, անհրաժեշտ վկայականին համար:

Այս տեղեկութիւնները հաղորդելէ վերջ, Պ. Էմիր Ալի ցանկութիւն կը յայտնէ որ անոնք տարածուին եւ ծանօթացուին հայ գաղութին մէջ, որպէսզի շահակիցները անորոշ կացութեան մէջ չմնան:

Մեր առաջարկին վրայ, Պ. Էմիր Ալի, ամենայն հաճոյակատարութեամբ տրամադրութիւն կը յայտնէ դասախօսութիւն մըն ալ տալ հայ գաղութին, պատեհ առթիւ: Կը կրկնէ թէ կարեւոր եւ օգտակար է Սուրիացիներու եւ Հայերու փոխադարձ ծանօթացումը, յաճախակի շփումը, մտերմութիւնը: Նոյն հայրենիքին զաւակներն են այլեւս, չեն կրնար եւ պէտք չէ որ իրարու անծանօթ եւ իրարմէ հեռու մնան:

Ուրիշ առթիւ, տարբեր հարցերու շուրջ խօսակցութիւններ շարունակելու փոխադարձ ցանկութեամբ, վերջ կը դնենք այցելութեան, ոչ միայն մեր խօսակցի անձէն ամենալաւ տպաւորութիւններ տանելով մեզի հետ, այլեւ այն ուժեղ համոզումը թէ հայեւսուրիական բարեկամութիւնը, վերջին պէպէրու ընթացքին այնքան ուժեղցած եւ ամրացած. Սուրիա բնակող մեր հայրենակիցներու խելացի եւ հայրենասէր ընթացքին հետեւանքով, անհրաժեշտ է խորացնել եւ լայնցնել ամէն ճակատի վրայ եւ ամէն տեղ: Ոչինչով կ'արդարանայ մեր մեկուսացած վիճակը, երբ այնքան մօտիկութիւն եւ սրտցաւութիւն կը տեսնենք մեզ հանդէպ Սուրիացի վարիչներու կողմէ: Անոնք ալ մեզի պէս եւ մեզի չափ կը հաւատան որ Սուրիացին եւ Հայը, Մերձաւոր Արեւելքի այս երկու հին ժողովուրդները, իրենց անտեսական, քաղաքական եւ ընկերային կեանքի մէջ ամէն ատեն եւ ամէն տեղ իրարու հետ ըլլալով, իրարու օգնելով միայն կրնան պահել իրենց գոյութիւնը: Մենք մանաւանդ շատ բան կը պարտինք Սուրիացիներուն, մեզի վիճակուած քաղաքական ամուր իրադարձութիւններէն վերջ, անոնց ցոյց տուած խնամքին եղբայրական հիւրընկալութեան համար: Եթէ Սուրիացի մեր բարեկամները իրենց հայրենիքը կը նկատեն այնքան իրենցը որքան հոն բնակող մեր ազգակիցներունը, որեւէ դէպք եւ որեւէ մարդ չի կրնար մեզ արգիլել նկատելէ Սուրիան իբրեւ մեր հայրենիքը եւ Սուրիացին իբրեւ մեր հայրենակիցը: Այս մտածումը եւ զգացումը պէտք չէ սահմանափակել միայն Սուրիոյ մէջ ապրող մեր ազգակիցներուն, այլեւ պէտք է տարածել եւ ընդհանրացնել բոլոր Հայերուն մէջ. մանաւանդ Ֆրանսա բնակողներուն: Մենք ալ պարտականութիւն եւ դեր ունինք կատարելիք հայեւսուրիական բարեկամութեան, եղբայրակցութեան ամրապնդման գործին մէջ: Այդ աշխատանքին ձեւը ցոյց տուաւ Պ. Էմիր Ալին: Առիթներ ունենալ մտերմութիւն ստեղծելու սուրիական գաղութին հետ, անհատապէս եւ կազմակերպուած մարմիններով աշխատիլ գործակցութեան ձեւեր գտնել, դասախօսութիւններ, թէյասեղաններ, հանդիպումներ կազմակերպել: Այս յարաբերութենէն օգուտ միայն կրնայ գալ երկու կողմերուն համար:

Լ. Զ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

Sirarpie Der Nersessian, Manuscrits arméniens illustrés des XIIe, XIIIe et XIVe siècles, Préface de Gabriel Millet, XI 202 p. et CII planches, Paris, E. de Boccard, 1937.

Օր. Տէր Ներսէսեանի գիտնական եւ խղճամիտ թէզը ԺԲ., ԺԳ. եւ ԺԴ. դարերուն հայկական մանրանկարչութեան եւ լուսազարդութեան մասին, իր քննական մեթոտով, իր հետազօտութեանց ընդարձակութեամբ, նիւթին վերաբերեալ հայկական մատենագրութեան եւ բիւզանդական արուեստին ծանօթութեամբ, այս կարգի ուսումնասիրութեանց մէջ թուական մը կը կազմէ, եւ մանրակրկիտ եւ խղճամիտ նկարագրութիւնները, զորս կը լուսաբանեն հարիւրէ աւելի պատկերներ, այս գիրքը աշխատութեան անհրաժեշտ գործիք մը կ'ընեն: Այս արուեստին յեղաշրջումը Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ մէջ անջատօրէն ներկայացուած է, եւ այս երկու խումբերուն իրարու հետ ունեցած աղերսները, ինչպէս նաեւ փոխադարձ ազդեցութիւնները ուսումնասիրուած են յստակատես իմացականութեամբ:

«Նկարչական արուեստը, կ'ըսէ հեղինակը, Հայաստանի մէջ ճշմարտապէս ինքնատիպ զարգացում մը չէ ունեցած երբեք, եւ այս մարզին մէջ չէ որ ցեղին արուեստագիտական հանճարը արտայայտուած է առաւելագոյն յաջողութեամբ: Հայերը ամէն բանէ առաջ զարդանկարիչներ են, զարդն է որ իրենց նկարչութեան, ինչպէս նաեւ իրենց քանդակագործութեան մտահաւոր գիծը մը կուտայ»:

Հայկական զարդանկարչութիւնը արեւելեան արուեստին մէջ այնքան կարեւոր որքան ինքնատիպ տեղ մը կը գրաւէ: Ցատկանշական օրինակ մը, որ անտիպ կը մնայ, ինչպէս Թորոս Ռոսլինի գրեթէ ամբողջ գործը, Էջմիածնի Թիւ 1035 ձեռագիրն է, ԺԳ. դարու երկրորդ կէսէն, ուր ներկայացուած է կիսախորան մը, որուն նմանը ի զուր պիտի փնտռէինք այլուր: Մինչ անկիւններուն մէջ մտացածին գլուխներով երփվարներ, որոնց վրայ հեծած են մերկ ձիաւորներ, կը խոյանան հրէշներ հալածելու համար, կեդրոնական մասը կը ներկայացնէ անասուններու վխտում մը, հորիզոնական երկարաձիգ մարմիններով, որոնց վրայ կ'աւելնան մարդկային գլուխներ եւ թռչուններու մասեր (այս գլխագրին լուսազարդական արուեստին մասին տեսնել իմ յօդուածս Աւշին մարաջախտի 1274 Թուակիր աւետարանին վրայ, Ռըվիւ տը լ'Առ մէջ, 1935, Թիւ 1—7 տախտակներ):

Սակայն եւ այնպէս ծաղիկն է որ տիրող տարրն է ձեռագիրներու ամէնէն հին զարդերուն մէջ, ինչպէս ցոյց կուտայ նաեւ ծաղկող բառը, որով կը յորջորջուին զարդանկարիչները Հայոց մէջ: Մահմետական լեզուներուն մէջ, ռակի բառն է որ նոյն դերը կը կատարէ, որովհետեւ այս մտագը եւ լազուարթն են որ հիմնական գոյները կը ներկայացնեն մահմետական զարդանկարչութեան մէջ, մինչ Հայոց մէջ զարդանկարը բազմագոյն է: Մահմետական լուսազարդութեան մէջ անասունները կը պակսին, մինչ հայկականին մէջ յաճախ գերակշիռ տեղ մը կը գրաւեն, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ զարդանկարչական այս երկու եղանակները իրարմէ բոլորովին տարբեր են

Երկուքին միջեւ զուգակշիռ մը փորձելու համար, պէտք է ձեռքազատել առապէսք բառին երկրաչափական եւ բուսական զարդի կրկնակ տառեղներուն թելադրութիւններէն, եւ արուեստի այս երկու դպրոցներուն արտադրութեանց քննութեան վրայ միայն հիմնուելով համեմատ մը կազմել:

Հայկական հողի վրայ հաստատուած եւ Կիլիկիոյ Թագաւորութեան հետ շփման մէջ գտնուած Սելճուքեաններու ձեռագիրներուն հետ հայկական ձեռագիրներու համեմատութիւն մը մտահրապոյր հետազօտէ պիտի ըլլար, բայց Իկոնիոյ կայսրութեան շրջանէն մնացած զարդանկարուած ձեռագիրներուն Թիւը գրեթէ ոչինչ է.

Նշրագարդեր, որ ոճաւորուած քուֆի տառերու կրկնումով կազմուած են, տեսարկելի վկաներ են թէ ԺԱ. եւ ԺԲ. դարերուն իսլամական ազդեցութիւն մը գոյութիւն ունեցած է Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ մէջ: Կարսի նշանաւոր աւետարանը, որ ԺԱ. դարուն կէսերէն է, քուֆի տառերով տապակ (փանօ) մը ունի (Զօպանեան, Լա Ռոզրէ տ'Առմէնի, Գ., էջ 7):

Օր. Տէր Ներսէսեան, որ ծաղկազարդեալ առապէսքը իսլամական արուեստին մասնաւոր յատկանիշը կը նկատէ, կ'եզրակացնէ թէ 1269ին գրուած Երզնկայի աստուածաշունչը «իսլամական նկարագիր» մը ունի, ոճաւորուած ոլորապտոյտ ցողուններով խորանին պատճառաւ (տես Ֆ. Մուրատ, Ցայտնութեան Յովհաննու հին հայ թարգմանութիւն, Երուսաղէմ, 1905—1911, Բ., Ե., Զ. եւ Է. տախտակներ): Սակայն այս զարդերը թէ Պարսկաստանի եւ թէ Թուրքիոյ մէջ ծանօթ են ռումի անունով, ասինքն թէ անոնց իսլամական ծագում մը չի վերագրուիր: Ես կը վարանիմ հետեւաբար իր վճիռը ընդունելու:

Այս զարդը բոլորովին զարգացած ձեւով կ'երեւայ արդէն 1201ի աւետարանի մը վրայ (Զօպանեան; անդ, Ա., ճակատապատկեր եւ Բ., էջ 8), եւ Վենետիկի Մխիթարեանց մէկ աւետարանին մէջ, որ ԺԱ. դարու սկիզբը գրուած է եւ հետեւաբար՝ Սելճուքեան արշաւանքէն առաջ, կը տեսնենք որ ծաղկազարդ շրջանակները ոլորապտոյտ ցողուններու, այսինքն բաժանումներէն աւելի ազատ զարդաւորման մը կը փոխուին (Զօպանեան, անդ, Բ., էջ Ը.):

1331ի հետագրքրական խորան մը մարդկային լուսնաձեւ դէմքերով զարդարուած հիւսկէն մը ունի: Այս դէմքերը, հայկական մանրանկարչութեան մէջ ծանօթ են դէթ ԺԳ. դարու սկիզբէն ի վեր (Զօպանեան, անդ, Ա. ճակատախորան եւ Բ., էջ 8): Անոնց նման դէմքերու հանդիպած եմ պարսկական գրքի արուեստին մէջ ալ, բայց պարսկականները դարերով յետնագոյն են հայկականներէն:

Հայ գրքին յեղաշրջումին յաջորդական փուլերը բացատրելու համար, փոխանակ օտար ազդակ մը փնտռելու, պէտք չէ՞ արդեօք աւելի կարեւորութիւն տալ ներքին ույժերուն:

Վենետիկի Մխիթարեանց Մատենադարանին ձեռագիրներէն որոշ թիւ մըն է որ կը կազմէ Օր. Տէր Ներսէսեանի անմիջական ուսումնասիրութեան առարկան: ԺԳ. դարու Կիլիկեան գլխաւոր գործերը, որոնց համարժէքները չունի Վենետիկի մատենադարանը, ինչպէս Կերան Թագուհւոյն աւետարանը 1272ին գրուած եւ պահուած Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքարանին ձեռագրատան մէջ (Զօպանեան, անդ, Բ., պատկեր ԺԴ., ԺԸ., 40, 82, 128, 250 եւ 252), Աւշին մարաջախտին 1274ին գրուած աւետարանը Բիրրոնդ Մորկան մատենադարանին մէջ (Սագըզեան, Ռըվիւ տը լ'Առ, 1935, I—7 տախտակներ) եւ պարոն Վասակի աւետարանը Ֆրիըր Արթ Կէլըրիի մէջ (Ուաշինկթըն) քննութեան առնուած չեն:

Թորոս Ռոսլին, որ ոչ միայն ծաղկող մը, այլեւ մեծարժէք պատկերագիր մըն է, վայելուչ եւ ճկուն ոճով մը, որ աւելի Արեւմուտքը կը յիշեցնէ քան թէ բիւզանդականը (Զօպանեան, անդ, Բ., էջ Ժ. եւ ԺԱ.), գրեթէ չէ յիշուած, մինչ Սարգիս Պիծակէն, որ ԺԴ. դարու առաջին կէսին ապրած խղճամիտ ծաղկող մըն է միայն, երեսունեօթը պատկեր ներկայացուած է:

Այսպէս կը գտնուինք փաստի մը առջեւ որուն բարձրագոյն ծաղիկները կորսուած են: ԺԲ., ԺԴ. դարերուն մանրանկարչութեան պատկերը միանգամայն աւելի հաւաստարիմ ու աւելի նպաստաւոր պիտի ըլլար առանց այս թերիներուն: Գիտեմ թէ ինչ դժուարութեանց բախած է Օր. Տէր Ներսէսեան, բայց այն իրողութիւնը որ Թորոս Ռոսլինի ծաղկազարդուած մէկ աւետարանը կը յիշէ Պալթիմորի Ուոլթըրս Արթ Կէլըրիի մէջ եւ թէ վերեւ յիշուած երկու ձեռագիրները Միացեալ Նահանգները կը գտնուին, ուր ինք բիւզանդական արուեստի ուսուցիչ է Ուէլըսլի քոլէճին մէջ, յուսալ կուտայ թէ իր թէզին շարունակութիւնը պիտի տայ մեզի, այնքան հմտալից որքան այս եւ գեղարուեստական աւելի բարձր արժէքով մը:

Հատորը գեղեցկօրէն տպագրուած է նոյներէն բնագիրներով Վենետիկի Ս. Ղազարու տպարանը:

(Syria, 1939, I) Ա. ՍԱԳԸԶԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիրելի Արտզ.— Քիչ մը աւելի երկար պէտք է խօսինք նիւթի մը վրայ, որ իր մասնաւոր կարեւորութիւնը ունի: Անցեալ դասին ակնարկեցինք—եւ օրինակով ալ բացատրեցինք— դադարում եւ շարժում ցուցնող հոլովներուն: Եզակի եւ յոգնակի նոր գրականին մէջ շարժում եւ դադրում միեւնոյն հոլովներով կը բացատրուին հայցական: Անցողակի ըսենք թէ գրականին մէջ այդպէս չէ: Շարժում կ'ըլլայ նախդիրով (ի կամ յ) հայցական, դադարումը տրական, նոյն նախդիրով: Բայց տարբերութիւնը եզակիին մէջ է. յոգնակիի մէջ նոյն հոլովով կ'ըլլան շարժում թէ դադարում,— հայցականը: Բայց ի՞նչու հայկական գիտութեան ձայնը չհնչէ «մինչեւ յերկիր օտարին» Ուստի չքաշուինք, մեր գործիքը գրաւոր է, եւ օրինակ ալ տանք: Երթամ ի պարտէզ (շարժում), Նստիմ ի պարտիզի (դադարում), իսկ յոգնակիի համար եզակի թէ յոգնակի այսպէսհա.— Երթամք ի պարտէզս, Նստիմք ի պարտէզս (հայցական միայն): Այս ձեւէն ի՞նչ կրնանք հետեցնել— Այն թէ մեր գրականը— գոնէ Մեծասքանչը— ճկունութեան խորհուրդին արդիւթեան, ինչպէս նաեւ շարագրական տրամաբանութեան բոլոր յատկութիւնները ունի առանց իմաստը խաթարելու: Ընդհակառակն: Աչքի առջեւ բերէք Նրբութիւնը, ծայրայեղ կակկաւթիւնը Ֆրանսերէնին: Զափուած ձեւուած ամենամեծ մասով կանիլւու ճշգուած յատակի մը վրայ կը գործէ. իրն մէջ կը պարունակէ մեր հին գրականը, լատիներէնի շարադրութեան ձեւերը, այսինքն— այսպէս ըսելով— մեր գրաբարին շարադրութեան ձեւերը կը պահէ, գրեթէ նոյնութեամբ հետեւելով միայն համադրական ձեւէն. (Թող որ մեր գրաբարն ալ ա՛յնքան համադրական չէ): Բայց մեր նոր գրականը իբրեւ շարադրական ձեւ ձեծապէս կը հեռանայ փառքով Ֆրանսականէն: Ըսած ենք ու կը կրկնենք,— Որովհետեւ համադրական է,

---

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (147)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Դ.

925 Թուականը վերջացաւ եւ սակայն Հայոց երկիրը, շնորհիւ տեղի ունեցած հաշտութեանց, վայելում էր դեռ կատարեալ անդորրութիւն:

Այս պատճառով դաշնակից իշխանները իրանց զօրքերով հեռացել էին Երազգաւորից: Մարզպետունի իշխանը միայն չէր կարողանում վերադառնալ իւր ամրոցը— Գառնի, ուր վաղուց արդէն գտնւում էր Գոռը՝ նորապսակ հարսի եւ իշխանուհի մօր հետ:

Արքայի հարցին թէ՝ «ինչո՞ւ իշխանը չէ կամենում հանգստանալ», վերջինս պատասխանեց:

— Իմ հանգստութեան ժամը չէ հասել տակաւին:

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ, հարցրեց Թագաւորը

— Ես դեռ պարտք ունիմ կատարելու, աւելացրեց իշխանը:

— Դու քո պարտքերը հատուցել ես արդէն, նկատեց Թագաւորը. ահա լրանում է երկրորդ տարին, ինչ դու շարունակ հոգսերի մէջ ես: Դու ազատեցիր ինձ ապստամբների հետապնդութիւնից. դու չարչարուեցար իշխանների միութեան համար. բանակ կազմեցիր՝ գրեթէ չեղած տեղից. յաղթանակ տարար թշնամիների վրայ. Հայաստանը հրոսակներից ըզուեցիր, վերջապէս Արաբին ինձ հետ հաշտեցրիր եւ Դվինոյ Ոստիկանին ահաբեկելով, ստիպեցիր նրան բարեկամութիւն խնդրել մեզանից. ուրիշ էլ ի՞նչ պարտք է մնում քեզ կատարելու:

— Ամէնից գլխաւորը, Տէր:

— Այսինքն:

— Երդմանս պարտքը:

— Ի՞նչ երդման, հարցրեց Թագաւորը զարմանալով:

— Այն, որ երդուեցի Գառնիում, Ս. Մաշտոցի գերեզմանի վրայ, իմ ուխտի զինուորների եւ Գառնոյ ժողովրդեան առաջ:

— Այսի՞նքն:

— Չվերադառնալ ընտանեացս գիրկը, չմտնել իմ յարկի տակ, մինչեւ որ վերջին Հագարացին չհալածեմ հայրենի սահմաններից:

Թագաւորը նոր յիշեց այդ պատմութիւնը, որ արել էր նրան իշխանը Սեւանում եւ տարակուսելով հարցրեց.

— Ինչո՞ւ, ուրեմն, Թոյլ տուիր ինձ հաշտուել Ոստիկանի հետ, քանի որ այդպիսի ուխտ ունէիր արած:

— Մտածեցի թէ՝ աւելի լաւ է տարագիր մնամ իմ տանից, քան թէ մեր բանակը վտանգի ենթարկեմ:

— Դու առաջ պէտք է մտածէիր երբ Դվինոյ վրայ յարձակւելու, նկատեց Թագաւորը— միթէ այն ժամանակ զերծ պիտի մնա՞ր զօրքը վտանգից:

— Այն ժամանակ յոյս ունէի իմ հաւատարիմների վրայ որոնք կաթողիկոսի հետ միասին Դուին պիտի մտնէին: Բայց յետոյ այդ յոյսը ոչնչացաւ, որովհետեւ հրամանքդ մեր գաղտնիքը մատնեց:

Թագաւորը լռեց եւ ընկաւ մտածողութեան մէջ: Նա ճանաչում էր իշխանին. գիտէր որ որչափ քաջ եւ աննկուն էր նա թշնամիների առաջ, նոյնչափ եւ փափկասիրտ, խանդակաթ էր դէպի իւր ընտանիքը. Այդ պատճառով եւ վշտացաւ, որ իշխանը հեռու է գտնւում Գառնիից իւր երդման պատճառով եւ այդ՝ այնպիսի մի ժամանակ, երբ նրա միամօր որդի Գոռը նորապսակ հարսի եւ իշխանուհի մօր հետ վայելում է այնտեղ ընտանեկան կեանքի քաղցրութիւնները: Նա գիտէր, զգում էր, թէ ո՛րչափ սրտագին կը փափագէր իշխանը մասնակցել իւր որդւոյ ուրախութեան՝ սեփական յարկի տակ: Չէ՞ որ իւրաքանչիւր ծնող անհամբեր սպասում է այն օրին, երբ պիտի տեսնէ որդուն արժանաւոր ամուսնութեամբ բախտաւոր… Եւ ահա իշխանի համար հասել էր ցանկալի օրը, բայց բախտի անողոք որոշմամբ նա չէր կարողանում այժմ վերադառնալ իւր տունը, տեսնել որդուն երջանիկ եւ նրա երջանկութիւնը կրկնապատկել իւր հայրական գգուանքներով:

Այս մտքերը յուզեցին Թագաւորին: Նա պատրաստ էր ամէն անձնուիրութեան, միայն թէ ազատէր սիրելի իշխանին երդման կապանքներից: Այդպէսով, գոնէ, կը փոխարինէր մի փոքրը նրա երախտիքը: Բայց ի՞նչ կարող էր անել: Միակ հնարը Ոստիկանի հետ դրած ուխտին դրժելն էր, որ, սակայն, իբրեւ քրիստոնեայ Թագաւոր, նա չէր կարող անել:

Բայց նա սիրով ընդունեց իշխանի մի առաջարկութիւնը, որի նպատակն էր օրինական ճանապարհով ստիպել Ոստիկանին՝ կատարել իրենց մի պահանջը եւ կամ պատերազմել իրանց հետ:

— Նրանց բարեկամութիւնը մերժելու մենք առիթ չունենք, բայց մեր յափշտակուած գոյքը յետ պահանջելու իրաւունք միշտ ունենք, ասաց իշխանը Թագաւորին.— Կաթողիկոսարանի գրաւումը ոչ միայն յափշտակութիւն, այլ եւ սրբապղծութիւն է, որինմանը չեն կատարել ոչ Պարսից մարզպանները եւ ոչ Նրանից առաջ եկող ոստիկանները. Եթէ այդ անարգանաց վրէժը մենք չլուծենք, գոնէ պիտի պահանջենք, որ եկեղեցւոյ յափշտակածը վերադարձնէ նա եկեղեցուն: Այդ պատճառով ահա եւ կամենում եմ գնալ Վաղարշապատ եւ համոզել կաթողիկոսին, որ նա նորէն վերադառնայ այնտեղ եւ իբրեւ եկեղեցւոյ գլուխ՝ պահանջէ եկեղեցւոյ սեփականութիւնը: Վեհափառն այժմ չի վախենալ նրանից, որովհետեւ մենք արդէն յաջողութեան մէջ ենք: Եթէ Ոստիկանը նրա պահանջը կատարէ, վերջինս կրկին կը մտնէ իւր աթոռանիստը, իսկ եթէ ոչ, այն ժամանակ մենք սրով ձեռք կը բերենք այն ինչ որ մեզ է պատկանում: Որովհետեւ ոչ մի պատուաւոր ազգ բարեկամութեան դաշն չի կռել մի ցեղի հետ, որ բռնաբարում է իւր սրբազան իրաւունքները:

Թագաւորն իրաւացի գտաւ իշխանի խօսքերը եւ հաճութիւն յայտնեց նրա մտադրութեան: Եւ որովհետեւ վերջինս միտք ունէր նաեւ դաշնակցել Գագիկ Արծրունու հետ, որպէսզի պատերազմի դէպքում նա եւս միանայ Աբասեան իշխանապետութեան, ուստի յերկար խնդրեց Թագաւորից, որպէսզի իբրեւ լիազօր ներկայանայ Գագիկին: Թագաւորը տուաւ նրան ինքնագիր նամակ:

(Շար.)

Ֆրանսերէնը, որ չունի բարդութեան եւ ածանցումի մեր բազմապատիկ ձեւերը, մեր բառերուն հլութիւնը եւ ճկունութիւնը՝ համակերպելու խորքին կամ մտածումին թանձրացումին ձեւերուն։ Ֆրանսերէնը կը կրնայ նախադասութիւնը կազմող բառերը, կապակցութեան ծայրայեղ ճոխութեամբ յաճախ բառերուն պերճանքը ալ կը հասնի եւ ականջալուր չէ մեր Մեծասքանչին չափ։ Առէք ռուս օրինակ մը եւ երկու լեզուով ալ ալ թարգմանութիւնը։ Օրինակը պէտք է ըլլայ քերթողական, իմաստաւորական, վերջապէս փոքր ինչ բարձրաթռիչ։ Մեր միջոցը անձուկ է, գոր չենք կրնար խճողել երկլեզու օրինակներով եւ թարգմանութիւններով։ Սկզբունքը կը պարզենք միայն, սիրելի Արազ, եւ մանրամասնութիւնները կը թողունք դասատուին։ Եւ կը վերջացնենք՝ մեր փորձառութեան ալիքէն քաղելով ճշմարտութիւն մը, թէ ռուս լեզուէ լաւ եւ աշխատօրէն կատարուած հայերէն թարգմանութիւն մը ո՛չ միայն կը պահէ բնագրին ճշդութիւնը համակ, այլեւ անոր ընդհանուր կերպարանքին կուռայ պատկառանք մը, պերճանք մը, որ յատուկ է հայ բարբառին վերլուծական – համադրական բնութեան։ Քիչ մնաց նոյն բանը պիտի ըսէինք գերմաներէնին համար։

Որքէ՞ս առնենք ալ ակնարկեցինք եւ չբժանաբանները իրենց հետ տարին այն ծանօթութիւնը, թէ առ. մասնիկը (գերմաներէն հոմանիշը ZU— ցու—) նախդիր ըլլալէ զատ կը նշանակէ նաեւ գոցել, այսինքն աչքէ վրիպեցնել, ինչպէս՝ ակն (աչք) որմէ առականք (ամաթոյք), նաեւ առակ (գոց, վրանգոց խուցեր), նաեւ առկայծ, այսինքն՝ կայծը՝ բոցը՝ լոյսը մարելու, գոցելու մօտ, կայ նաեւ առակմնի, որ դուռ գոցել կը նշանակէ։ Գերմ.ը aufmachen=բանալ. zumachen = գոցել, առականել։— Այս առիթով կըրնանք ըսել, թէ մեր «ըսել»ը կամ «հասկնալ»ը գերմ. heissen (հայերն) է։— Ինչպէս մենք ունինք «մալեալ» եւ մակեց ալ ամուլ, գերմաներէնն է hammeln, եւ Hammel կը նշանակէ մալեալ ոչխար, որ կրտած մինակին մէջ երթալով կը գիրնայ, չէ՞։

Սիրելի Արազ, քանի որ մեր դասաւորին ինքնահաստատակին մէջ ալ կայ, ուշադրութեան չէ կրնիլ ինչ որ երբեմն ըսուեցաւ հոս «Յոքէլեանակա՞ն» թէ «Յոբելինականն» ձեւին վրայ։ Քերականութիւնը ճշդութեան փորձաքարն է։ Արդ, յոբելինական ձեւին ջատագովները ի՞նչ կերպով կ՚արդարացնեն իրենց վարկածը։—Կայ հաճ։ Երբ հաճին վրայ աւելցնենք ական մասնիկը, ի՞նչ օրէնքով կ՚արդարացնենք... Իհաճական ձեւը, պէտք է ընդհանուր օրէնքով ըլլայ յոբելինական։ Ջէ՞։ Յոբելեան կուգայ յոբէլ, յովբէլ եբրայեցերէն բառէն, որ կը նշանակէ փող։ Այլայլեանական իմաստով յոբելեան։ Յոբելեանին համար հաստատուած յանձնաժողովը կ՚ըլլայ յոբելեանական իմաստով յոբելեան։ Յոբելեանին համար հաստատուած յանձնաժողովը կ՚ըլլայ յոբելեանական, եթէ չէք ուզեր անպատճառ գործածել յոբելեանի յանձնաժողով կամ պարզապէս յոբելեան յանձնաժողով։ Խնդիրը միշտ այն է, թէ... յոբելինական չըլլար։ Առնենք Վարդանեան մը, զոր օր. եւ կուսակցութիւն մը անուանել ուզենք անով, եւ յոբելեանին ինչպէս որ կ՚ընենք, անոր ալ նոյնը ընել ուզենք, պէտք է ակամ ուեյցնել։ Արդ, կրնա՞նք միթէ գործածել առ աններդաշնակ ձեւը... Վարդանինական.կամ Երիմեան=Երիմինական, Ներսէսեան = Ներսէսինական, այլովքն հանդերձ։ Նորէն գիտցողը իր գիտցածը թող երթայ, այսպէս անցանեն իրք աշխարհի։ Ես խոնարհաբար կ՚ըսեմ — Վարդանեանական, Երիմեանական, Ներսէսեանական, եթէ անպատճառ ... ականը պիտի պահեմ, եւ չեմ ուզեր աւելի ճիշդը ըսել — Վարդանեան կուսակցութեան պատկանող, Երիմեանի հայրենասիրութեան հետեւող, Ներսէսեան դպրանոցին շրջանաւարտ, եւն.։ Հեղուն մաքուր պահեցէք։

ՏԱՐԱԶ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Թէ կը շոյեն, թէ կը սպառնան

ԽՄԲ.— Թուրք թերթերը այս միջոցին շատ կը զբաղին Պուլկարիայով։ Երեսփոխան Հիւսէյին Ճահիտ կը գրէ «Եէնի Սապահ»ի մէջ.

— « Պուլկար քաղաքագէտները պատճառ չունին բողոքելու այն գիտութական ամբողջութեան դէմ, որոնք կը շինուին պուլկարական սահմանին վրայ։ Պուլկար օրագրողին ըսածին պէս, պատերազմէն ի վեր բարեկամական եղած են թուրքեւպուլկար յարաբերութիւնները։ Մենք բարեկամութենէ զատ ուրիշ զգացում չենք տածած Պուլկարներու մասին եւ մեզ ալ անոնց կողմէ սպառնալիքի տակ չենք տեսներ։ Այս կէտին շուրջ ամբողջովին համակարծիք ենք պուլկար խմբագրին հետ։ Եւ այն իրողութիւնը, որ նոյն իսկ մինչեւ հիմա բաց թողած էինք պուլկարական սահմանը, ապացոյցն է մեր վստահութեան՝ հանդէպ մեր հարեւանին։

Բայց Պուլկարներն ալ պէտք է հասկնան թէ այսօր դժբախտաբար փոխուած է կացութիւնը։ Ցարձակողական եւ ընչաքաղց մեծ պետութիւն մը ոտք կոխեց Պալքաններ։ Այդ պետութիւնը կը ծանուցանէ թէ մեծ ուժ մը պիտի պահէ Ալպանիոյ մէջ՝ Պալքանները իր հրամանին ենթարկելու համար։ Միաժամանակ Առանցքի աղբիւրն միւս ծայրը մինչեւ Թուման նիա երկարեցաւ։ Կարճ խօսքով, Պալքանները վտանգի ու սպառնալիքի տակ կը գտնուին այսօր։ Կասկած չկայ թէ Սոֆիայի մէջ ալ շահագրգռութեամբ կարդացին իտալական թերթերու այն գրութիւնը, որուն համաձայն Պալքանները կ՚իյնան Իտալիոյ «կենսական տարածութեան» մէջ։

Այս կացութեան առջեւ, ինչպէս անտարբեր կրնայ մնալ Թուրքիա։ Եթէ Պուլկարիոյ կողմէ մեզի դէմ թշնամութեան մը չսպասենք անգամ, վտանգը կրնայ կոխոտել պուլկարական հողը եւ շատ դիւրութեամբ հասնիլ մեզի։ Շինուած «Աթաթիւրքի գիծը» Պուլկարներուն դէմ չէ, այլ պաշտպանութեան միջոց մըն է այն յարձակողական պետութեանց դէմ որոնք պիտի ուզեն Պալքաններէն ներս մտնել։

Վստահ ենք թէ՝ գրաւման այս տեսակ փորձի մը առջեւ, մեր պուլկար բարեկամներն ալ մեզի հետ պիտի պաշտպանեն իրենց սահմանները.բայց եթէ մեր սահմանին վրայ պաշտպանութեան երկրորդ գիծ մը հիմնուի, աւելի լաւ չէ՞ մեր հասարակաց դատին համար։ Կը գնահատենք թէ Պուլկարիոյ հետ համաձայնութիւն մը շատ զօրաւոր պարիսպ մը պիտի կազմէ, եւ մենք միշտ պատրաստ ենք ատոր։ Բայց Պուլկարներու հետ մեր կազմելիք պարիսպը պէտք չէ բաղկանայ միայն մեր զինուորներու կուրծքերէն։ Դրնանք միասին պաշտպանել նաեւ Աթաթիւրքի գիծը։

Գալով այն խօսքին թէ Աթաթիւրքի հաճոյքուածով Ասիոյ մէջ է Թուրքիոյ ուժը, դիմացիններէն կը խնդրենք որ հաճին ընդունիլ թէ պէտք չունինք Պերլինէն կամ Սոֆիայէն հասկնալու Աթաթիւրքի համոզումները։ Մեր ազգային պետ Իսմէթ Ինէօնիւ առջի վայրկեանէն եղած է Աթաթիւրքի ամէնէն մօտիկ բարեկամը եւ գործակիցը, եւ այսօր չկայ մէկը որ անոր չափ տեղեակ ըլլայ անոր քաղաքականութեան բոլոր նրբութեանց։ Այս տեսակէտներու մասին պէտք չենք զգար վիճաբանելու ո եւ է օտարի հետ »։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Սասունցի Դաւիթ»

Յուլիս 10ին նիստ գումարեց Երեւանի գիտութեանց ակադեմիան, ուր կարդացուեցան հետեւեալ զեկոյցները.—

Փրոֆ. Մանուկ Աբեղեանի կողմէ՝ «Հայ վիպական բանահիւսութիւնը»։

Գ. Լեւոնեանի կողմէ՝ «Հայ ժողովուրդին մշակոյթը «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան շրջանում»։

Յուլիս 11ին, Դ. Դեմիրճեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ»ի գեղարուեստական առանձնայատկութիւնները։

Համօ Յարութիւնեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան դարաշրջանը »։

Ա. Ղարիպեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ » դիւցազներգութեան լեզուն »։

Յուլիս 13ին, փրոֆ. Յովիկ Մելիքեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ » դիւցազներգութեան ժողովրդավար և միջազգայնական սկզբունքները» ։

Ա. Ասատրեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութիւնը հայ բանաստեղծներու մշակումով »։

Փրոֆ. Գ. Աբովի կողմէ՝ « Սասունցի Դաւիթ » դիւցազներգութեան ակադեմական հրատարակութեան բընագրին պատրաստութիւնը։

** Բանաստեղծ Յ. Շիրազ կ՚առաջարկէ դաշտային ըմբադրութեամբ ներկայացնել « Սասունցի Դաւիթը » Լէնինականի դաշտերուն մէջ, ճիշդ ինչպէս դերասան Արմէն Արմէնեան ներկայացուց զայն 1923ին, Լէնինականի «Կազաչի փոստ» վայրին մէջ ։

Հայաստանի մարզիկները

Յուլիս 18ին, Մոսկուայի Կարմիր հրապարակին վրայ տեղի ունեցաւ, բովանդակ Խորհ. Միութեան մարզիկներուն մասնակցութեամբ, հսկայական տօն մը մարմնակրթութեան ։ Հայերը կը մասնակցէին 200 հոգիով, որոնք ներկայացուցին պատկեր մը «Սասունցի Դաւիթ»էն ։

Յուլիս 4ին, այս 200 մարզիկները, մեկնելէ առաջ դէպի Մոսկուա, փառաւոր հանդէս մը տուին Երեւանի մարզարանին մէջ, ուր ներկայ էին կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի քարտուղարը՝ Գր. Յարութիւնեան, օգնականը՝ Մ. Ղեւոնդեան, Գերագոյն Խորհուրդ նախագահ՝ Մ. Պապեան, Ժողկոմխորհի նախագահ՝ Ա. Փիրուզեան եւ ուրիշներ ։

Հանդէսը սկսաւ նախ «Սասունցի Դաւիթ»ի դիւցազներգութենէն առնուած պատկերով մը, — հայ կիները սկսան երգել՝ փառաբանելով Սասունցի Դաւիթի արիութիւնը։ Այդ պահուն մարզական ներդաշնակ շարժումներով կը ներկայացուէր հայ ժողովուրդին խաղաղ աշխատանքը, որու կողքին պատանիները կը կատարէին ռազմունակ մարզանքներ։ Եւ ահա կուգայ Սասունցի Դաւիթը, հայ ժողովուրդին առասպելական հերոսը, կռուելու Մսրայ Մելիքին ու զօրքերուն հետ, որոնք եկած են Հայաստանը ։

Հայ մարզիկները բաւական յաջող էին թրերու արարական զինուոր իրենց յարձակումին մէջ։ Յաջող էր նոյնպէս Սասունցի Դաւիթի եւ Մսրայ Մելիքի մենամարտը, որ վերջացաւ հայ դիւցազնին յաղթանակով ։

Սասունցի Դաւիթի դերը կը կատարէր մարզանքի համաշխարհային ախոյեան Ս. Համբարձումեան, իսկ Մսրայ Մելիքի դերը՝ Գ. Շահբազեան ։

Հայաստանի մարմնակրթական կոմիտէն, ուր կը մասնակցին Վ. Կիրակոսեան, Ս. Աթանէսեան եւ Շ. Մեբանդուլեան, գնահատելի աշխատանք թափած էին՝ պատրաստելու համար հայ մարզիկները։ Յաջող էին նոյնպէս այս դիւցազներգական պատկերին երաժշտական բաժինը, զոր պատրաստած էր երաժիշտ Ա. Սաթեան, եւ պարի բաժինը, զոր կը վարէր Եղ. Մանուկեան։ Այլազան բեմական յարդարանքներու մէջ գնահատելի էին Յարութիւն Գարդալեանի եւ Գուրգէն Մինասեան։ Մասնաւոր խնամք տարուած էր հագուստը եւ պատմականութիւնը պատշաճեցնելու համար ժամանակի ոգիին ։

Օրուան հանդէսին երկրորդ մասը յատկացուած էր մարմնամարզի, ըմբշամարտի, կռփամարտի, եւայլն ։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Նոր երգչուհի մը

Օր. Անժէլ Վարժապետեան վեց տարիէ ի վեր կը հետեւի Մարսէյլի քաղաքապետական երաժշտանոցի երգի դասընթացքներուն, ուր յաջողութիւնը չէ ուշացած, շնորհիւ իր ձայնին ։

Երկու տարուան անհրաժեշտ նախապատրաստական աշխատանքներէ ետք, երբ երրորդ տարուան ամավերջի հրապարակային քննութեանց կը մասնակցի, 20է աւելի օտար մրցորդներու մէջ կը շահի երգի բարձրագոյն մրցանակը, 1er Grand Prix Wicart, արժանանալով քննիչներու շնորհաւորութեանց։ Նոյն տարին, խիստ քննութենէ մը վերջ, առաջին կը հանդիսանայ նաեւ ձայնագրութեան մէջ ։

Այս զոյգ յաջողութիւնները չեն շլացներ օրիորդը։ Ընդհակառակն լով եւ տարի մը դուրսէն դաս առնելէ ետք, կը մտնէ Մարսէյլի Օփերան, օփերա – գոմիքի խաղարկութեանց դասարանը ։

Ահաւասիկ, այս վերջին աշխատանքներու արդիւնքն էր որ կը ներկայացնէր վերջերս, օփերայի թատրոնին մէջ, 2000է աւելի բազմութեան մը ներկայութեան,որոնց մէջ 10 — 15 Հայերու կորսուած էինք։

Օրիորդը իբրեւ մրցումի կտոր ընտրած էր Puccini‑ի «La Tosca»ն որմէ խաղաց ու երգեց երկրորդ եւ երրորդ արարները, գրեթէ ամբողջութեամբ ։

Բոլորս,— խօսքս ներկայ Հայերուն համար է — պատրաստուած էինք զինք նոր առաջին մրցանակով մը պսակուած տեսնել։ Դժբախտաբար ժիւրիին խստութիւնը ամբողջովին չիրականացուցին մեր սպասածները։ Փոքր, աննշան տատամսում մը նոր երգել սկսած առեն, — անկասկած, արդիւնք՝ սրահին տարօրինակ մթնոլորտին — չվրիպեցաւ քննիչներու ականջէն ու հակառակ շարունակութեան մէջ ցոյց տուած անթերի խաղարկութեան եւ երգեցողութեան, ժիւրին զինք դասաւորեց առաջինէն — Ֆրանսուհի մը— անմիջապէս ետք երկրորդ, միաձայնութեամբ այս անգամ։ Նոյնիսկ օտարներ կը մեղադրէին քննիչներու չափազանցեալ խստութիւնը, քանի որ Օր. Ա. Վարժապետեան անկասկած լաւագոյն ձայնն էր օրուան մրցորդներուն մէջ։ Տեղական թերթերը յաջորդ օրը գնահատանք գրեցին իր մասին։

Օր. Վարժապետեան օժտուած է սօփրանօ տրամաթիքի ուժեղ ձայնով մը, որ թէ ցած, թէ բարձր նօթերու մէջ ունի գրաւիչ դրօշմ։ Ձայնը սահուն է, զուրկ՝ օտարոտի անախորժութիւններէ ։

Հակառակ Երաժշտանոցի ծանր աշխատանքներուն, մինչեւ այսօր Օր. Վարժապետեան չէ զլացած իր մասնակցութիւնը հայկական հանդէսներու։ Երգահանդէսներ սարքած է Լիոնի, Կրընոպլի, եւն.ի մէջ, ներկայացնելով հայ երգահաններու գործեր ։ Մարսէյլի մէջ, ուր զինք յաճախ կը լսենք, իր լաւագոյն երեւումը եղած է, անկասկած, անցեալ տարուան Հայ Երաժշտական Միութեան տարեկան մեծ համերգին մասնակցութիւնը, որ Սալ Փրադի մէջ, 1500 հոգիի ներկայութեան պանծացուց հայ երգը։

Կը յուսանք թէ այսուհետեւ ազատ՝ Երաժշտանոցի աշխատանքներէն, օրիորդը աւելի եռանդ, աւելի ժամանակ պիտի տրամադրէ հայ երգի տարածման ։

Գ. ՁԱՒԷՆ

Օր. ԽԻՕՆ ԿԱԼԻ
եւ
ՅԱԿՈԲ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ
Փարիզ 18 յուլիս 1939

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Մայիս 28

ՎԻԷՆ (Ցապաղած).— Անկախութեան 21րդ տարեդարձը տօնուեցաւ 9 յուլիս կիրակի կէսօրէ վերջ, Սէրքլ Կաթոլիկ սրահին մէջ, մասնակցութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան, Հայ Կ. Խաչի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Բազմաչէնի, Տարօն Տուրուբերանի եւ Տիգրանակերտի Հայրենակցական միութիւններուն։ Կարգապահութեան կը հսկէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները ։

Հակառակ կիզիչ արեւին, կոկիկ բազմութիւն մը ճիշդ ժամանակին լեցուցած էր սրահը։

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք» խմբերգով։ Նախագահ Հայր Կ. Տէրմոյեան, օրուան պատշաճ խօսքերով պատկերացնելով Մայիս 28ի արժէքը, շեշտեց թէ այդ թուականին էր որ հայ ազգը գտաւ իր դարերէ ի վեր երազած անկախութեան իրաւունքը ։

Յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը որ պատրաստուած էր մեծ խնամքով։ Յաջողապէս արտասանեցին օրիորդներ Լիւսի Ղուկոյեան, Սիրվարդ Մաթէոսեան, ընկեր Յակոբ Մաթէոսեան եւ Գ. Րաֆֆի Ուզունեան, մեներգեցին ընկեր Մուշեղ Մուրատեան եւ Րաֆֆի Ուզունեան։ Կապոյտ Խաչի սանուհիները առաջնորդութեամբ Օր. Ալիս Գրիգորեանի պարեցին երկու հայկական պարեր, մասնաւորապէս պատրաստուած հագուստներով, պահ մը մեզ փոխադրելով մեր հայրենի աշխարհը։

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Վ. Իշխանեան, որ փառաւորի պարզեց Մայիս 28ի իմաստը եւ յուսադրիչ խօսքերով վերջացուց իր գեղեցիկ ճառը։

ԿԷՏ

Սանճաքէն գաղթողներէն ոմանց հող պիտի տրուի

Պէյրութի «Զարթօնք»ը կը գրէ (11 յուլիս) թէ Սանճաքէն գաղթող այն Հայերը, որոնք, արդէն տեղւոյն վրայ հողագործութեամբ կը զբաղէին եւ հողեր կամ այգիներ ունէին, հող պիտի ստանան Սուրիոյ կամ Լիբանանի մէջ։ Այս մասին Ֆրանսական իշխանութիւնը այժմէն կը խորհի միջոցներ ձեռք առնել։ 200—300 տուն Հայեր, առաւելապէս Մուսա Տաղի շրջանէն, պիտի կրնան մնայուն կերպով հաստատուիլ Քէսապի շրջանին մէջ։

Իսկ արհեստաւորները եւ առեւտրականները կրնան շարունակել իրենց արհեստը կամ գործը, իրենց սեփական միջոցներով ։

⁂

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ Սանճաքին Թուրք առաջին կառավարիչը, Շիւքրիւ Աէօրմէնսուէր, Անտիոք հասաւ ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ աշխատանքի ճակատի խումբերէն 200,000 հոգի արեւելեան Փրուսիա փոխադրուեցան, հունձքերը քաղելու համար։ Աշխատաւոր ձեռքերու պակասը օրէ օր կը սաստկանայ ։

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՕՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Չ.

Այս ընդերկրեայ մարտիկները զարմանալի կերպով գիտէին հետապնդել. չկար բան մը աւելի արագ, քան իրենց յարաբերութիւնները. եւ աւելի խորհրդաւոր բան մը չկար։ Քանդած էին իրենց բոլոր կամուրջները, փըլցուցած բոլոր սայլերը, բայց միջոց կը գտնէին՝ ամէն ուզածնին ընելու եւ ամէն բան տեղեկանալու։ Գաղտնի գործակալներու միջոցաւ տեղատը կապուած էր անտառին, ճիւղը ճիւղին, ագարակը ագարակին, խրճիթը խրճիթին, եւ մացառը մացառին հետ։

Գիւղացին տխմար կերպարանք մը առած՝ կ՚անցնէր նամակները ծրարած իր գաւազանին մէջ, որուն մէջը պարապ էր։

Հին սահմանադրական մը՝ Պօէսի-դու՝ կը հայթայթէր անոնց Հանրապետական անցագրեր, որոնցմով կարելի էր առանց խնուելու վտանգին ենթարկուելու՝ շափել ամբողջ Պրըթանիան։ Այս նոր տեսակի անցագրերուն մէջ անունը գրելու տեղը պարապ ձգուած էր եւ այդ դաւաճանը անոնցմէ ամբողջ դէզ մը ունէր։

Այս դաղտնիքը,— կ՚ըսէ Բիւխէյ, — որ յայտնի էր աւելի քան չորս հազար մարդու, կը պահուէր կրօնական սրբութեամբ։

Այս քառակուսին, հարաւէն փակուած՝ Սապլէ մինչեւ Դուար, արեւելքէն՝ Դուարի եւ Սօմիւրի աւազախումբերով եւ Թուէ գետով, հիւսիսէն՝ Լուարով եւ արեւմուտքէն՝ Ովկիանոսով, կարծես միեւնոյն ջղային դրութիւնն ունէր. եւ այդ դրութեան մէկ անկիւնը շարժելով՝ կը ցնցուէր բոլոր տարածութիւնը։ Ակնթարթի մը մէջ ամէն բան կ՚իմացուէր Նուարմուտիէն մինչեւ Լիւսօն, եւ Լօ Լուէի բանակը գիտէր այս բոլորը, ինչ որ կ՚ընէր Քրուա Մօրինոյի բանակը. կարծես թէ երկնքի թռչունները աջակցէին այդ գործին։ Հանրապետութեան Գ.րդ տարւոյն Մէսիտոր ամսոյն 7ին Հօշ կը գրէր. «Կը դրդուէիր հաւատալ, որ անոնք հեռագիր ունին»։

Նոր սկզմախական գլուխներ էին ատոնք։ Ամէն ծուխ ունէր իր հրամանատարը։ Մէ հայրս մասնակից է եղեր այս պատերազմին եւ ես կը պատմեմ այդ ։

Ե.

ԱՆՈՒՆԸ ԿԵԱՆՔԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԷՋ

Մեծամասնութիւնը նիզակներ միայն ունէր. սպառդի ընտիր տարճանակներ ալ շատ կային. Գօկամի Գրաւոնիէներէ եւ Լօրուի մաքսանենգներէն աւելի ճարպիկ հրացանաձիգներ չէին կրնար ըլլալ։ Տարօրինակ մարտիկներ էին, սոսկալի անվախ։ Երեք հարիւր հազար հոգիի ապստամբութեան հրամանատարը վեց հարիւր գիւղերու մէջ հնչեցնել տուած էր։ Հրդեհը ճարճատիւնն էր որ մէկ անգամէն բոցավառեց ամէն կէտերու վրայ ։ Բուազօ եւ Անժու հրավառուեցան միեւնոյն օրը։ Պէտք է նաեւ ըսել որ բանտը որ ապստամբութեան առաջին որոտումը գոռացեր էր Քէրաստէի դաշտավայրին վրայ 1792 Յուլիս 8ին՝ Օգոստոս 10էն ամիս մը առաջ։ Ալէն Ռըտալէ՝ այսօր մոռցուած՝ Լա Ռուէժառըրիէնին եւ Ժան Շուանին նախակարապետն էր։ Արքայականները ժահու սպառնալիքի տակ ճնշուած ի գործ կը դնէին պատերազմի ընդունակ ամէն մէկ անհատի վրայ։ Անոնք կը գրաւէին լծկանները, կառքերը, պաշարները։ Իսկոյն եւեթ Սաբին երեք հազար զինուոր հաւաքեր էր, Քաթլինօ՝ տասը հազար, Ստօֆլէն՝ քսան հազար, իսկ Շարէդ՝ Նուար-Մուտիէէ տէրը դարձեր էր։ Սէքոռ զերկոմսը ոտքի հանեց Վերին Անժուան, Տիէօզի ասպետը՝ Անտր-Վիլէն-Լուարը, Դրիսդան լ՚Էրմիդ՝ Պա-Մէնը, սափրիչ Կաստօն՝ Կէմէն քաղաքը, իսկ աբբայ Պէրնիէն՝ բոլոր մնացածը։ Շատ քիչ բան կը պահանջէր այս բազմաթիւ տեղերը ոտքի հանելու համար։ Հանրապետութեան հաւաքական երդում ըրող համայնքները, քահանային միջոցաւ տեղ կառքն մը կը պահէին խորանին մէջ, որ պատարագի ատեն յանկարծ դուրս կը ցատկէր. «Արիւնոտ տառեան ինքն է» կ՚աղաղակէին գիւղացիները եւ երդումը աւրուած սկսելով կ՚ամբողջ բանակներն կ՚ապստամբէր։ Կապոյտներու վրայ յարձակելու, փոսերուն վրայէն ցատկելով անցնելու համար անոնք ունէին տասնը-հինգ ոտք երկայն գաւազան՝ Փրէզը, պատերազմի եւ փախուստի գործիք։ Ընդհարման ատեն հանրապետական զօրաբանակի քառակուսիներուն վրայ գրոհ կուտային. ժամանակին վայրկեանին գիւղացիները երբ պատերազմի դաշտին վրայ հանդիպէին խաչի մը կամ մատուռի մը, բոլորը գետին կը չոքէին եւ գնդակներու տարափին տակ կ՚աղօթէին, եւ երբ աղօթահամրիչին հատիկները աղօթքներու հետ կը վերջանային, անոնցմէ կենդանի մնացածները ոտքի կ՚ելլէին եւ կը նետուէին թշնամիին վրայ։ Ինչ հսկաներ, ափսո՛ս։ Վազելու ատեն կը լեցնէին հրացանները. տասը մէջ տաղանդներ էին։ Քահանաները կարող էին ամէն բան հաւատացնել անոնց. ուրիշ քահանաներ ցոյց կուտային անոնց որոնց վիզը պրկուած թելով կարմրցեր էին եւ կ՚ըսէին. «Անոնք գլխատուածներ են, որոնք յարութիւն առած են»։ Անոնք կը փայլէին նաեւ իրենց ասպետութեամբ. անոնք յարգեցին Հանրապետական դրօշակիր մը, որ թոյլ տուեր էր զինքը սրախողխող ընել առանց ձեռքէն ձգելու իր դրօշակը։ Այս գիւղացիները կը ծաղրէին ալ. Հանրապետական ամուսնացած հոգեւորական-ները սանքիւլոթներ (առանց հոգեւորական զգեստի) կը կոչէին վերածուած սան-քիւլօթներ (առանց վարտիքի)։ Սկիզբները անոնք կը վախնային թնդանօթներէն, բայց յետոյ գաւազաններով յարձակեցան անոնց վրայ եւ գրաւեցին։ Ամէնէն առաջ գրաւեցին պրոնզեայ գեղեցիկ թնդանօթ մը, զոր «Միսիոնէր» անունով մկրտեցին. յետոյ ուրիշ մը, որ կաթոլիկ պատերազմներու թուականը կը կրէր եւ որուն վրայ փորագրուած էին Ռիշլիէօյի զինանշանը եւ Սուրբ Կոյսի դիմանկարը։ Ասոր անունը Մարի – Ժան դրին. երբ կորսնցուցին Ֆոնդընէն, կորսնցուցին նաեւ Մարի – Ժանը, որուն շուրջը առանց ընկրկելու ինկան վեց հարիւր գիւղացիներ։

(Շար.)

Թ) 25.000 սաբ. ոսկի Գանձ մը Սիրիոյ յանձնուած է Ֆրանսայի կողմէ, գործածուելու համար Հայոց փոխադրութեան եւ տեղաւորման ծախքերուն։

Ժ) Հայերը փոխադրուելու համար Հալէպի հայ շօֆէօրները, թիւով 26, պատրաստակամութիւն յայտնած են անմիջապէս Սանճաք մեկնելու, երբ ժամանքի արտօնութիւնը տրուի։

Այս կարգադրութիւնները, որոնք հաղորդուած են Յառաջ եպ.ին, պիտի գործադրուին Ֆրանսական եւ Թրքական կառավարութեանց միջեւ այսօր վաղը կայանալիք համաձայնութիւնով մը։

Գրքիւանէն առնուած վերջին լուրերու համաձայն, գաղթողներուն համար «Հէտէ – փասէօ» գրութիւնը ջնջուած է։ Ֆրանսական իշխանութիւնը ստանձնած է Հայերու փոխադրութիւնը Սուրիա եւ Լիբանան կատարել իր միջոցներով։ Հայ գաղթականները պիտի կրնան իրենց հետ առնել ոչ միայն իրենց շարժուն գոյքերը, այլեւ իրենց կենդանիները։ Անշարժ կալուածներուն փոխարժէքին հարցը պիտի կարգադրուի ուղղակի Ֆրանսական եւ Թուրք իշխանութեանց միջեւ։

Գ. Պիւրնիէ գաղթականներու տեղաւորման գործով զբաղելու համար Հալէպ հասաւ։

Անթիլիասի կաթողիկոսարանին մէջ կազմուած Օգնութեան Կեդր. Յանձնախումբը, որուն տրամադրութեան տակ դրուած են «Ցորենի Հանգանակութեան» գումարները, Սանճաքէն արտագաղթող Հայոց անմիջական կարօտութեանց յատկացուած է 500 անգլ. ոսկի, որուն 200 ոսկին ղրկուած է Հալէպ, յիշեալ Կեդր. Յանձնախումբին կողմէ նշանակուած մարմնին, եւ 200 ոսկի՝ Լաթաքիա, հոն կազմուած մարմնին։ 100 ոսկի եւս Զարեհ վարդ. Փայասլեանի հետ ղրկուած է Թարթուս։

ՏԵՐՍԻՄԻ ՋԱՐԴՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ԴԵՌ ԵՐԵՔ ՏԱՐԻ

Բազմաթիւ աքսորեալներ կը շարունակեն կուռիլ

Գրած էինք թէ Թուրք կառավարութիւնը խորհրդարանին ներկայացուցած է օրինագիծ մը, որով երեք տարի եւս կ'երկարաձգուի Տէրսիմի բացառիկ վիճակի օրէնքը։ Յուլիս 7ի իր նիստին, երբ մինչեւ սեպտեմբեր 11 արձակուրդ տրուեցաւ, խորհրդարանը ընդունած է այդ օրինագիծը։ Այս առթիւ Ներքին գործոց Ֆայիք Էօզթրաք խօսած է ճառ մը, որուն ամփոփումը կը քաղենք «Ճիւմհուրիյէթ»էն.—

— «Ընկերներ, Տէրսիմի շրջանը զոր Թունճէլի կը կոչենք, կը բաղկանայ հետեւեալ գաւառակներէն.— Բերդակ, Հօզաթ, Չմշկածագ, Մազկերտ, Նազմիէ, Օվաճըք, Փիւմիւր եւ Մամըկի Տէրսիմի գիւղերը շատ դժնդակ եւ միամամանակ խրատական գրուածներ կը պարզեն Թուրքիոյ պատմութեան մէջ։ Չկայ ոք չգիտցող թէ ի՛նչ է Տէրսիմը, եւ թէ անոր անվերջանալի հոգերը ինչեր արժած են Թուրք ազգին»։

Թունճէլիի կարճ մէկ պատմականը ընելէ յետոյ, ըսաւ.

— «Անհրաժեշտ էր առաջին առնել երկուքը մէկ կրկնուող ըմբոստութեանց եւ գէշ շրջանները կատարուող տեւական յարձակումներուն եւ հասարակ ցէնքերը՝ հիմնական բարենորոգումներու ձեռնարկելու համար։ 1933ի ամրան կատարուած զէնքի հաւաքման փորձը չտուաւ սպասուած արդիւնքը եւ հասկցուեցաւ թէ Տէրսիմի խնդիրը վերջնապէս լուծելու համար, հարկ է շատ լուրջ քննութիւններ կատարել եւ գործի սկսելով յամառօրէն աշխատիլ մինչեւ որ վերջնական արդիւնք մը ձեռք բերուի։

Մեր այսօրուան ազգային պետը, որ այդ ժամանակ վարչապետ էր, արեւելեան նահանգներու մէջ կատարած իր ճամբորդութեան ընթացքին քննեց այս գործը եւ ճշդեց միջոցները։ Այսօր կը տեսնենք այդ բարեկէզ ճամբորդութեան օգտակար արդիւնքները։

1936ին Բարձր Ժողովին կողմէ ընդունուած 2884 թուակիր օրէնքը գործադրուեցաւ մեծ ուշադրութեամբ եւ արդիւնքը անմիջապէս տեսնուեցաւ։ Մեծ բարեփոխում կատարուեցաւ Տէրսիմի ներքին կեանքին մէջ։ Ամէն տարի շրջակայ նահանգներուն վրայ կատարուող յարձակումները դադրեցան եւ Տէրսիմի ներքին անդորրութիւնը բաւական բարելաւեցաւ։ Դ. քննչութեան այս ճիշդ գործունէութիւնը խաղաղութիւն բերաւ Թունճէլիի ժողովուրդին։ Կարճ ատենէն 788 զէնք յանձնուեցաւ կառավարութեան։ Ցանցառներուն շատերը անձնատուր եղան։ Կառավարութեան հեղինակութիւնը ամէն կողմ հաստատելու եւ պետական օրէնքները տիրապետող դարձնելու համար, ճամբաներ եւ պահակատուներ հիմնուեցան զանազան տեղեր եւ ձեռնարկուեցաւ զանոնք իրարու միացնելու հետամտութեամբ եւ կամուրջներով։

(Շարունակութիւնը յաջորդով)

ԲՈՒԼԿԱՐԻՈՅ վարչապետը Քէօսէիվանով Փարիզ պիտի այցելէ Օգոստոսի սկիզբը երկու նպատակով.— 1. ապահովութիւն տալու անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց թէ Պուլկարիա չէզոք պիտի մնայ պատերազմի ժամանակ, 2. խնդրելու որ Ֆրանսա եւ Անգլիա աւելցնեն իրենց գնումներուն քանակը, որպէսզի Պուլկարիա անտեսապէս նուազ կախում ունենայ Գերմանիայէն։

ՆԱՑԻ կուսակցութեան համագումարը, որ տեղի պիտի ունենայ Սեպտեմբեր 2ին, պիտի կոչուի խաղաղութեան համագումար։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ տիկ. Բարսեղ Փիլիկեան, Տէր եւ Տիկ. Տէրտէրեան, Տէր եւ տիկ. Գասպիլեան, Տէր եւ տիկ. Հօրիկեան, Տէր եւ տիկ. Մարանեան, Տէր եւ տիկ. Ճուտրիկեան, Տէր եւ տիկ. Աթանեան, Տէր եւ տիկ. Յոնիկեան (Ամերիկա), Տէր եւ տիկ. Դարատիկեան (Ամերիկա), Գ.Գ. Սամփան, Անդրանիկ եւ Հմայեակ Փիլիկեաններ (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Գէորգ Փիլիկեան (Պոլիս) իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ մօր, հարսին, քեռկնոջ, զաքանչին եւ սանամօր

ՏԻԿԻՆ ՌՍԿԻ ՓԻԼԻԿԵԱՆԻ

յանկարծական մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Յուլիս 10ին իր բնակարանին մէջ, 221 rue de Lyon, Մարսէյլ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ կամաւորներու եւ մարտիկներու Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական սրահին մէջ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄՕՏ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Ա. ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

նոր երկասիրութիւնը

ՆՈՒՊԱՐ

Ճոխ եւ ստուար հատոր մը՝ որ Ազգ. Պատուիրակութեան եւ Բարեգործականի գիծերով պատմուածք – ներու շարք մըն է Մեծ Հայուն անուանին, գործին եւ անձին շուրջը, կենդանի Ֆիլմ մը, ուր կը պատկերա – նան ժամանակակից (910—930) բոլոր կարեւոր անցքերը եւ անձերը։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1676 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	120 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 23 Juillet 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4099

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Այսպէս, ուրեմն, երկու հրովարտակ – օրէնքներով, որոնց գլխաւոր տրամադրութիւնները ներկայացուցինք այստեղ, կառավարութիւնը սկըզ–բունքով գոհացում տուաւ հանրային կարծիքին,— պատերազմի ժամանակ՝ օտարականները պիտի չկարենան մնալ իրենց տունը կամ գործին գլուխը, մինչ իրենց տարեկից Ֆրանսացիները դրօշի տակ առնուած են։

Եթէ օրէնքը գործածած է պարտամատուցում (prestation) բառը, չափազանց ճկուն եւ քիչ մը տարտամ, սահմանելու համար այն ծառայութիւնը զոր օտարականները պարտաւոր են մատուցանել Ֆրանսայի՝ խաղաղութեան ժամանակ, պատճառն այն է անտարակոյս, որ կ'ուզէ, գործադրութեան ժամանակ, նուրբ տարբերութիւն մը դնել ծառայութեան ձեւին մէջ համաձայն չահագրգռեալներու դասաւորումին, ինչպէս եւ անոնց տարիքին։ Որովհետեւ ամէն մարդ պէտք է գիտնայ թէ օտարականներու զինուորագրութեան հարցը այնքան դիւրին լուծուելիք բան մը չէ, անոր համար որ հարկ է նկատի առնել միջազգային օրէնքները այդ հարցին մասին եւ զանազանել օտարականները՝ անոնք որ հիւր են մեզի երկար ատենէ ի վեր, անոնք որ Ֆրանսա եկած են ժամանակաւոր պայմանագրութեամբ մը, անոնք որ ապաստանելու եկած են (տարագիրները), անոնք որ անփոխարինելի մասնագէտներ են, եւն.։ Ինչ որ ալ ըլլայ, կատարելապէս հասկնալու համար գործնական նշանակութիւնը այս «պարտամատուցում» բառին, պէտք է սպասել նոր հրովարտակներուն կամ նախարարական շրջաբերականներուն։ Բայց պէտք է արագ շարժիլ, որովհետեւ վտանգի ժամանակ՝ մեզի անհրաժեշտ է աւելի մարզուած մարդիկ քան մարդիկ որ մարզանքի կը կարօտին։

Միւս կողմէ, նոր պարտաւորութիւնները, որոնց ենթակայ են օտարականները, անշուշտ պիտի ունենային այն փոխարինութիւնը, որ իրենց պիտի նպաստէ աւելի արագ ստանալու Ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունքը։ Որովհետեւ օտարականներէն շատեր կը փափաքին Ֆրանսացի դառնալ կարելի եղածին չափ կանուխ։ Ահա թէ ինչո՛ւ փափաքելի է, իմ կարծիքովս, որ այդ «պարտամատուցում»ը կատարուի պարզապէս զին. ծառայութեամբ, ամէ–նուն համար, ըլլայ խաղաղութեան, ըլլայ պատերազմի ժամանակ։ Պէտք է որ Ֆրանսայէն դուրս ծնած օտարականները,— որովհետեւ Ֆրանսայի մէջ ծնածները, ինչպէս բոլորք, արդէն ենթակայ են 10 Օգոստոս 1927 Թուակիր հպատակութեան օրէնքին,— երբ քանի մինչեւ երեսուն տարեկան են, բանակ ղրկուին — անշուշտ զատումէ մը վերջ — կատարելու իրենց զինուորական ծառայութիւնը այն պայմաններուն մէջ, որոնց ենթակայ են Ֆրանսացիները, համաձայն զինուորագրութեան օրէնքներուն։ Այս դասակարգին մէջ գտնուող օտարականները կը հաշուուին 350,000 կամ 400.000,— եւ անոնք աքանչելի զինուորներ կրնան դառնալ, ինչպէս օտար լեգէոնին օրինակը ապացոյց տուաւ։ Այս յաւելումով մեծապէս կ'աճի մեր զինուորական ուժը։ Գալով այն օտարականներուն, որոնք 30 — 48 տարեկան են, պէտք է դնել զինուորական մարզանքի քանի մը շրջան անցընելու պարտաւորութեան մէջ։

Ետքը, երբ առաջինները կ'աւարտեն իրենց զինուորական ամբողջական ծառայութիւնը, իսկ միւսները՝ իրենց զինուորական կրճատեալ ծառայութեան առաջին կամ երկրորդ շրջանը, պէտք է Ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունք տալ բոլոր այս մարդոց, ի բաց առեալ յանցապարտները կամ զինուորական իշխանութեանց կողմէ անբաղձալի ճանչցուածները։ Այն ժամանակը, զոր օտարականները պիտի անցընէին բանակին մէջ, փորձի լուրջ շրջան մը պիտի դառնար՝ անոնց հպատակութեան իրաւունք տալէ առաջ։

Ոմանք շատ պիտի գտնեն այս զանգուածային հպատակութիւնը, հակառակ զգուշական ամէն միջոց գործադրուելուն։ Բայց այնքան ատեն որ Ֆրանսացիներու ծնունդներուն թիւը պիտի չըլլայ նուազելէ, ափսո՜ս, չունինք ուրիշ միջոց՝ պահելու համար այդ թիւը մօտաւորապէս այնքան որքան կ'արձանագրուի ներկայիս, եւ այսպէս զինուոր հայթայթել մեր բանակին, որ – պէտք կարենայ դիմադրել արտաքին ամէն վտանգի դէմ։

Թերեւս պատահի որ կարգ մը օտարականներ մերժեն նման լուծում մը։ Անոնք ենթակայ չեն որ եւ է բռնութեան։ Միայն թէ իրենցմէ քաղաքավարութեամբ պիտի խնդրուի, որ մեկնին Ֆրանսայէն, որոշուած պայմանաժամի մը մէջ, անգամ մըն ալ չվերադառնալու յոյսով։ Մենք վախ չունինք, սակայն, որ մեկնողները շատ կ'ըլլան, որովհետեւ «Ֆրանսան գեղեցիկ է եւ կեանքը այստեղ հաճելի»։

Եւ յետոյ, մեզմէ անոնք որ դժգոհ պիտի մնան այս կարգադրութիւններէն, թէեւ զգուշաւոր, թող յիշեն մարշալ Ժոֆրի սա խօսքերը. «Ինչ որ անհրաժեշտ է հայրենիքին չահուն համար, պէտք է ընել ամէն գնով, առանց վախի, առանց վարանումի»։

Ժ. ՄԻՑԵԼ

Անգլիական մարտանաւ մը պիտի այցելէ Թուրքիա

Լոնտոնի թերթերուն.—

Թրքական կառավարութիւնը պաշտօնապէս լուր ստացաւ, թէ Միջերկրականի անգլիական նաւատորմիղի գլխաւոր հրամանատար ծովակալ Սըր Էնտրիւ Քընինկհէմ Օգոստոս 20ին պիտի այցելէ Պոլիս։

Կառավարութիւնը արտակարգ պատրաստութիւններ կը տեսնէ փառաւոր ընդունելութիւն մը կատարելու ծովակալին, որու այցելութիւնը պիտի տեւէ երեք օր։

Քաղաքական շրջանակները այս այցելութեան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն, զայն նկատելով նոր ապացոյց մը, թէ Մեծն Բրիտանիա անկեղծօրէն պիտի իրագործէ իր յանձնառութիւնները իր զինակիցներուն հանդէպ։ Թրքական մամուլը ուրախութեամբ եւ մեծատառ խորագիրներով կը ծանուցանէ այս այցելութիւնը, յարելով թէ անգլիական մարտանաւերու ներկայութիւնը Թրքական ջուրերու մէջ առիթ մըն է ցոյց տալու անգլեւթրքական զինակցութեան նշանակութիւնը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԽՕՍԻ ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԶԱՆԳԱԿՆԵՐ

Երեք շաբաթէ ի վեր, Լոնտոնի մէջ տեղի կ'ունենար կէս ձկան իւղի համաժողով մը, որու կը մասնակցէր նաեւ Տոքթ. Վոհլթաթ, Գերմանիոյ կողմէ, որ այնքան կարօտ է կարագի, (կէս ձկան իւղը կը փոխարինէ կարագը)։

Արդ, կը հաղորդուի որ Տոքթ. Վոհլթաթ, նախկին գործակից եւ ազգական Տոքթ. Շախթի, տնտեսական իր առաջնութիւններէն շատ կը հեռանայ քաղաքական յաջողութիւն մը։ Այսպէս, Տոքթ. Վոհլթաթ, յանուն իր կառավարութեան կ'առաջարկէ Անգլիացիներուն, որ վարկ բանան Գերմանիոյ,— փոխ տրուած գրամը պիտի նպաստէր Գերմանիոյ տնտեսական բարգաւաճումին, այնպէս որ գերման կառավարութիւնը պիտի չստիպուէր այլեւս զէնքի ուժ գործածել՝ առնելու համար ինչ որ կը պակսի իր երկրին։ Այս ընթացքով, Գերմանիա պիտի քալէ դէպի զինաթափութիւն կամ սպառազինութեանց կրճատում։

Ընդհակառակն, անգլիացի ներկայացուցիչները կ'ըսեն թէ աւելի վստահութիւն կը ներշնչէ զինաթափութիւն կատարելը նախ քան վարկ առնելը։

Ֆրանսական մամուլը, ներկայացնելով Տոքթ. Վոհլթաթի կատարած քաղաքական, զինուորական ու տնտեսական առաջնութիւնները, մաքիավելական խաղ կ'անուանէ անոր գործունէութիւնը կէս ձկան իւղին համաժողովին կողքին։

«ՏԱՆՑԻԿ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻ ԱՌԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԵՒ. . ԱՌԱՆՑ ՊԱՅՄԱՆԻ»

Պերլինի մամուլը մարած հրաբուխի մը երեւոյթը ունի այս պահուս,— բացայայտ սպառնալիքներ չկան հիմա, ընդհակառակն լաւատեսութիւն մը կը մատնեն քաղաքական վէճերու կարգադրութեան մասին։

Այսպէս, վստահութիւն կը յայտնեն որ Տանցիկ շուտով պիտի վերադարձուի Գերմանիոյ, առանց պայմանի։ Եւ ատոր համար չի կրնար պատերազմ տեղի ունենալ։ Եւ եթէ այս պահուս, կ'ըսեն, զինուորական զգուշութիւններ ձեռք կ'առնուին Գերմանիոյ մէջ, ատոնց նպատակը այն չէ թէ Առաջնորդը յարձակողական ծրագիր մը կը հետապնդէ, այլ այն որ Հիթլէր, փափաքելով պահպանել խաղաղութիւնը, համապատասխան զինուորական միջոցներ ձեռք կ'առնէ, հետեւելով դրացի պետութեանց։

Պերլինի թերթերը չեն ուզեր մասնաւոր կարեւորութիւն մը տալ նաեւ ապայակոյտի պետին ճառին, որ խօսուեցաւ Թանէնպէրկի մէջ, թէեւ հրաշունչ։ Նման ուխտագնացութիւն մը դէպի Հինտէնպուրկի յիշատակարանը ծրագրուած էր ամիսներ առաջ։

Իսկ թէ ե՞րբ եւ ի՞նչպէս տեղի պիտի ունենայ Տանցիկի վէճին խաղաղ լուծումը, գերմանական թերթերը կը գրեն թէ երկար չի կրնար տեւել, արտահանդերձ չի կրնար տեղի ունենալ նաեւ այսօր կամ վաղը,— պէտք է սպասել մէկ երկու ամիս։

Միւս կողմէ, Լոնտոնի թերթերն ալ յոյս կը յայտնեն որ շուտով հաշտ մթնոլորտ մը պիտի ստեղծուի Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ։ Այդ ուղղութեամբ ձեռնարկ մը պիտի կատարուի ի մօտոյ։

Անդին, Վարշաւայի թերթերը, խօսելով գերմանական տարազին մասին որ կ'ըսէ. «Քաղաքական օդաչափը հարիւրին հարիւր համեմատութեամբ հեռու ցոյց կուտայ պատերազմը», կ'աւելցնեն թէ Գերմանացիները խաղաղութեան մասին կը խօսին ամէն անգամ որ կ'ուզեն փոփոխութիւն մը կատարել Եւրոպական հաւասարակշռութեան մէջ։ Ու կը յայտարարեն, ինչ ձեւով ալ փորձուի Տանցիկը կցել Գերմանիոյ, Լեհաստան պիտի դիմադրէ ապառաժի պէս։

ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ ԿԸ ՄՆԱՆ ԱՆՀԱՇՏ

Հինգշաբթի գիշեր Վարշաւայի կառավարութիւնը ձայնասփիւռով եւ չորս լեզուով յայտարարութիւն մը կարդաց՝ առիթ համարելով լեհ սահմանապահ զինուորին սպանութիւնը Տանցիկի մաքսային մէկ պաշտօնեային կողմէ։ Եւ այս առթիւ շեշտեց թէ Լեհաստան պիտի կռուի եթէ նոյնիսկ մինակ մնայ, բայց պիտի երբեք չընդունի Տանցիկի կցումը Գերմանիոյ։

Կը թուի թէ ատոր ի պատասխան, ուրբաթ կէսօրին, յանուն գերման կառավարութեան՝ Տոքթ. Տիթրիխ իր մօտ հրաւիրեց օտար մամուլին ներկայացուցիչները եւ հաղորդեց Գերմանիոյ տեսակէտները Տանցիկի մասին.—

« Գերման կառավարութիւնը որ եւ է փոփոխութիւն չէ կատարած իր տեսակէտին մէջ Տանցիկի մասին,— այդ տեսակէտն այն էր Տանցիկ պէտք է վերադարձուի Գերմանիոյ, առանց պայմանի»։

Այս առթիւ Տոքթ. Տիթրիխ աւելցուց թէ ըստ Հիթլէրի, Տանցիկի կցումը չի կրնար տեղի տալ պատերազմի,— «անհեթեթ պիտի ըլլար եթէ պատերազմ ծագէր գերմանական հող մը Գերմանիոյ կցուելուն համար»։

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ

Լեհական կառավարութիւնը ուրբաթ օր երեք բողոքագիր յանձնեց Տանցիկի ծերակոյտին։

Առաջինով լեհական կառավարութիւնը բողոք կը յայտնէ որ Լեհաստանի մարզպանին զինուորական գործերու պետին նաւակը գրաւուած է նաւահանգիստի վարչութեան կողմէ։

Երկրորդով անզոհացուցիչ կը գտնէ լեհ սահմանապահ զինուորին սպանութեան մասին տրուած բացատրութիւնները եւ կը վերապահէ իր կարծիքը մինչեւ քննութեանց լրանալը։

Երրորդով կը բողոքէ լեհ ցրուիչի մը ձերբակալութեան մասին։

ՌՈՒՍԻՈՅ եւ Գերմանիոյ միջեւ վերսկսած են բանակցութիւնները առեւտրական եւ նիւթական հարցերու մասին։

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը հաղորդէ մեզի թէ երկու հազար ֆրանքով կը մասնակցի ՅԱՌԱՋԻ բացած հանգանակութեան։

Միւս կողմէ, մեր աշխատակիցը Եւս, նոյն, սրտառուչ նամակով մը, որ շատ բան կը խօսի, իր մասնակցութիւնը կը բերէ այս ձեւով.—

ՓՈԽԱՆ ՖՐԱՆՔԻ.— Սոֆիայի «Մասիս» հրատարակչականը, «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը» Հայկական Հերոսապատումին Թարգմանութեան առթիւ, այս տողերը ստորագրողին նուիրեց նոյն թարգմանութենէն երկհատոր օրինակ մը, ոսկեզօծ, կաշեկազմ, եւ յոյժ մաքուր տպագրութեամբ։

Հեթանոսական Ուխտի մը հետեւանքով, երբ այսօր հայ հերոսական քաջարութիւններուն Մնացորդացը կ'իյնայ կրկին Աստիճայի ամբակներուն ներքեւ, եւ ռահվիրայ «Յառաջ»ի մէջ ժողովրդային պարզուկ հանգանակութիւն մը կը բացուի, (կեցցէ՛ Ձ. Ռ. Միութիւնը), այդ փառակազմ երկու հատորներուն նուիրատուն կ'ընծայաբերէ զանոնք՝ իր կարգին, այն անձին կամ կազմակերպուած մարմինին, որ կը ստանձնէ 500 Ֆր.ի չափով մը մասնակցիլ նոյն հանգանակութեան, գոհացնելով այսպէս ծարաւահիւծ առնելութիւն մը։ Ստորագրողը, «Յառաջ»ի խմբագրութեան միջոցով, պիտի փութայ գտնել այս պահուս անծանօթ այդ ազնիւ ու բարի Հայորդիին կամ Հայորդիներուն յանձնել նոյն երկու հատորները մանաւոր ինքնագիր ձօնով մը, իբրեւ արժանական իր յաւիտենական երախտագիտութեան, աստ եւ ի հանդերձեալումն, ինչպէս սովոր էր ըսել Ֆրանց Վէրֆէլով անմահացած Հայորդոյն Լերան ինքնապաշտպանութեան հերոսներէն Հայկազուն Վարդապետ։

ԵՏԱՆ

Լիոն, 19 Յուլիս 1939

Գ. ՑԱՆԿ

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչ.	2000
Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սարգիսեան	200
Վաչեանց	100
Տիկ. Եղիսաբէթ Սարգիսեան (Պրիւքսէլ, Գ. Վաչեանցի ձեռքով)	100
Երուանդ Սողոմոնեան (Թաթար)	100
Պայրամեան եղբայրներ	100
Գրաճեան Մարտիրոս	50
Մ. Սարգիսեան	50
Ս. Կ. Մարամաճեան	50
Ռ. Պէրպէրեան	50
Ստեփան Ալիքսանեան	30
Արամ Մուրատեան	20
Աստուր Տուրղուտեան	20
Գումար՝	2870
Նախորդ գումար՝	2387
Ընդհ. գումար՝	5257

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՊԵՐՊՈՒՄԸ

Հալէպէն կը գրեն Պէյրութի «Ազդակ»ին (13 Յուլիս).—

Ճամբորդները շատ գէշ կը նկարագրեն Սանճաքի կացութիւնը։ Կը սաստկանայ խուճապը։ Կը մեկնին ոչ միայն Հայերը այլ եւ բոլոր քրիստոնեաները, Արաբները եւ նոյնիսկ Ալէվիները։ Այսպէս, միայն Քէսապ մեկնած յոյն ընտանիքներուն թիւը 50ի կը հասնի։ Մեկնողներուն մէջ կան այնպիսիներ, որոնք ճանչցուած էին իբրեւ թունդ թրքասէրներ։ Կոպիտ իրականութիւնը յուշացաւ անոնց ալ աչքը վախցնելու եւ տարագրութեան ցուպը բռնել տալու։

Անկարելի է առանց յուզումի դիտել պարպուած քաղաքը։ Ահա երբեմնի շէն Ալեքսանտրէթը։ Կիներ ու տղաք փողոց իջած են եւ մէկ մէկ առարկայ բռնած կը պտտին մունետիկներու նման.

— Պուծու ալան եօ՞գմու (առնող չկա՞յ)։

Բայց ո՞վ կ'առնէ, երբ խիստ հրաման կայ չառնելու, երբ Թուրքը գիտէ թէ բոլորը պիտի առնէ ձրի։ Կ'առնեն միայն «մանիֆաքթիւրա»ը, ի հարկէ շատ գեղչուած գիներով։ Աչքբաց մարդիկ, բազմաթիւ վաճառականներ եկած են Թուրքիայէն եւ անդադար կը գնեն, որովհետեւ «մանիֆաքթիւրա»ը շատ աժան է, բաղդատմամբ Թուրքիոյ գիներուն։

Գալով կալուածներուն, օրէնքով ազատ է վաճառումը։ Գործնականին մէջ, սակայն, շատ խիստ արգելք մը կայ։ Այսպէս, կը համաձայնիս Թուրքի մը հետ, ի հարկէ մէկ քառորդ գինով, բայց երբ կարգը կուգայ վճարման, յանկարծ կը տեսնես որ մարդը կը հրաժարի։ Ինչո՞ւ, Հալք էվին բաներ մը փսփսացած է ականջին....։ Երբեմն ալ ուղղակի կը սպառնան գնորդներուն։

Այս պատճառով, շատերը կը մեկնին լքելով իրենց կարասիները։ Օրինակ՝ Քէսապ ապաստանած Յոյները։ Բուն արտագաղթը պիտի սկսի Յուլիս 23էն վերջ, որովհետեւ մեծամասնութիւնը զուրկ է միջոցներէ եւ Ֆրանսական իշխանութիւնը միայն այդ թուականէն յետոյ պիտի օգնէ պաշտօնապէս։ Հիմակուընէ մէկ միլիոն Ֆրանք ղրկուած է, կէս միլիոնը՝ Անտիոք, կէսը՝ Լաթաքիա։ Կազմուած են նաեւ մէկ բժիշկէ եւ քանի մը հիւանդապահներէ բաղկացեալ Ֆրանսական մարմիններ, սահմանին վրայ գաղթականները բժշկական քննութեան ենթարկելու համար։

Գաղթականները բաժնուած են երկու մասի։ Ճէպէլ Մուսացիները պիտի փոխադրուին եւ տեղաւորուին, իսկ միւսներուն միայն փոքր գումար մը պիտի տրուի իբրեւ ճամբու ծախք կամ օրապահիկ։ Ղրկուած մէկ միլիոն Ֆրանքը առաւելապէս երկրորդ դասին համար է։

Ճէպէլ Մուսացիները արդէն իսկ կապած են իրենց բեռները, առաջին իսկ հրամանին վրայ մեկնելու համար, միայն 4 — 5 ընտանիքներ սեփական միջոցներով գացած են Քէսապ։

Բողոք՝ Քէսապի գէշ սահմանագծումին դէմ

Բայց Քէսապն ալ իր կարգին զերծ չէ հոգերէ, որքան ալ մնացած ըլլայ Սուրիոյ։ Այսպէս, շատ գէշ սահմանագծումի մը հետեւանքով, Թուրքիոյ մնացած են Քէսապի լեռները, արօտավայրերը եւ բազմաթիւ արտեր ու ջաղացներ։ Այնպէս որ Քէսապի հայ գիւղերուն բնակչութիւնը պիտի չկարենայ ապրիլ եւ իր կարգին պիտի ստիպուի գաղթել։

Այս գիւղերուն Հայութիւնը հեռագրով դիմած է Պէյրութ, եւ Փարիզ՝ Ֆրանսայի արտաքին գործոց նախարարութեան եւ Միջերկրականեան կոմիտէին, որպէսզի Հայոց պատկանող հողեր առնուին Սուրիոյ սահմանէն ներս։

Այս գիւղերուն մէկ մասին հայ բնակչութեան եւ Թուրքիոյ կողմը մնացող Պէզզէ թուրք գիւղացիներուն միջեւ ծագած է կռիւ մը, որովհետեւ այս գիւղացիները ուզած են գրաւել Հայոց կալերը եւ կենդանիները։ Հայ գիւղացիները յաջողած են ազատել զանոնք, բուռն յարձակումէ մը վերջ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐԵՐԸ» ՎԷՊԻՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆԱՊԱՏԿԵՐԸ

Այս ժողովուրդին համար խորհրդանշան մը չէ՞ր միթէ, որ փախուստի այն խուճապին մէջ չէր մոռցած հետը առնել իր պզտիկներու համար ուսմունքի առարկաները։

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ

Հիմա այլեւս չի խօսուիր այս վէպի մասին։ Ինչպէս գրական ամէն երեւոյթ, այս վէպն ալ ունեցաւ իր մակընթացութեան ալիքը։ Բազմաթիւ լեզուներու թարգմանուեցաւ։ Միջազգային խանդավառութեան առարկայ դարձաւ եւ հանրային մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուց։

Ինչ չափով ալ մօտենանք, միջազգային կամ հայկական, այս վէպը գըլուխ գործոցի մը բոլոր տարրերը կը պարունակէր։

Այս սիւնակներուն մէջ փնտռած ենք արդէն վէպին յաջողութեան գաղտնիքը։ Հիմա խղճահարութիւն կը զգամ, խորհելով որ քսանեակ ժամանակ անցնելէ յետոյ միայն կը փորձեմ ամբողջացնել յօդուածներու այս շարքը։

Շատ բան գրուեցաւ ու խօսուեցաւ։ Բայց աւելորդ չէ, կարծեմ, անգամ մըն ալ յիշել, թէ հեղինակը ոչ միայն իրապաշտօրէն եւ գիտակցաբար մօտեցեր է իր նիւթին, այլ սիրած է այդ դիւցազներգութեան դէպքերը, հերոս ժողովուրդը եւ անոր ղեկավարները, եւ անոնցմով սիրեր է նաեւ հայ պատմութիւնը, հայ մշակոյթը եւ զգացեր կենդանի այն ոգին, որ հազարամեակներէ ի վեր բարեխառնաբար անխոցելի եւ անկոտրելի մնացեր է։

Հեղինակին խօսքն աւելի կշիռ կը ստանայ, որովհետեւ վէպը մարդկայնական լայն շունչով գրուած է։ Անոր կատարած դերն ալ աւելի կը մեծնայ մեր աչքին, երբ կը գիտակցինք թէ մարդկային հոգին, ամէն ժամանակներէ աւելի, նիւթապաշտ եւ եսասէր, չկրցաւ չափել մեծութիւնը այն ինքնապաշտպանութեան, դիմադրութեան կորովի, քաջութեան, յանդգնութեան եւ լաւատեսութեան, որոնցմով հիւսուեցաւ, խտացած խմորով մը, Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը։

Հեղինակը եւ իր գործը անգամ մըն ալ մեր երախտագիտութեան կ'արժանանան այնպիսի առթի մը, երբ արծիւներու այդ բոյնը իր հարազատ տէրերուն եւ զայն հայրօրէն պաշտպանողներուն ձեռքէն կը խլուի։

Հարազատ այդ դէմքերուն, ուրիշ խօսքով վէպին տիպարներուն նուիրուած է այս յօդուածը։

X

Ֆրանց Վերֆէլ տաղանդաւոր գրող մըն է եւ արուեստագէտի կատարեալ խմոր ունի։ Ամբոխը եւ իր ղեկավարները ներկայացնելու համար օգտագործած է հոգեբանական բոլոր պահերը. Ոգեկոչած է դիմադրական կամքի ուժը ժողովուրդի մը, որ դարերու ընթացքին քաղաքական կեանքէ զրկուած եւ հալածուած, գիտակցութեամբ կը դիմէ դէպի մահ։ Աչքի առջեւ բերեր է մանաւանդ ֆիզիքական այն տարբերութիւնը, ուժերու փոխ-յարաբերութիւնը որ կը բաժնէր մէկ ժողովուրդը միւսէն.— Թշնամիին կանոնաւոր բանակը, զինուած կատարելագործուած զէնքերով, եւ անոր դէմ ինքնապաշտպանութեան համար հաւաքուած, ասհմանափակ զէնք ու ռազմամթերք ունեցող հայաստ ժողովուրդը։ Բայց այս ամենուն հետ, հեղինակը կրցեր է երեւան հանել հաւատքի եւ լաւատեսութեան անսպառ եւ մթերուած պաշարը, որուն շնորհիւ բուռ մը քաջեր (հինգ հազար թիւը հինգ հազար կռուող չէին թարգմաներ) ճակատագրական կռիւը մղեցին կանոնաւոր բանակներու դէմ։

Մտնենք սակայն մարդկային համայնապատկերին մէջ։

Առաջին եւ տիրական դէմքը Գաբրիէլ Բագրատեանն է, մէկը, որ քսան երկար տարիներ, հայրենիքէն հեռու, Փարիզ ապրեր է։ Ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին իր ծննդավայրին մէջ կը գտնուի։ Հին օրերու, աւանդութիւններու եւ ազգային առաքինութիւններու ոգեկոչման կարօտն է։ Եօղունօլուքի մէջ առեղծուած է կացութիւն մը, որ հայ ըլլալու, հայ ծնած ըլլալու գիտակցութիւնը կ'արթնցնէ անոր մէջ։ Ֆրանց Վերֆէլ մեզի կը ներկայացնէ դէմք մը, որ Փարիզի մէջ իմաստասէր Պէրկսոնի բանախօսութիւններուն յաճախեր է։ Գիրքերու վրայ հակաճառութիւններ ըրեր եւ գեղարուեստական հանդէսներու մէջ արժէքաւոր յօդուածներ ստորագրեր է։ Փարիզի մթնոլորտին մէջ մեծցող ու շնչող Գաբրիէլ Բագրատեանի հոգին ողբերգութիւնը աւելի կը լեցուի մանաւանդ առեղծուած կացութեան առջեւ, երբ նկատի առնենք որ կը բռստանձնէ ինքնապաշտպանութեան նըւիրական պարտականութիւնը իբրեւ հրամանատար։ Կինը ֆրանսուհի մըն է, բայց այս հանգամանքը նմանապէս չազդեր անոր որոշումներուն եւ մըտածումներուն վրայ։ Նոյն ճակատագիրը կը բաժնէ, ինչպէս բոլոր գիւղացիները, որոնց նկատմամբ տարբեր կարծիք ունէր նախապէս։ Եւ սակայն, վայրկեանի հրամայական թելադրութենէն մղուած, մէկ զգացում կ'ունենայ, ինչպէս վճռական պահերու ծանր երկընտրանքին առջեւ գըտնուող զինուորականը— ինքնապաշտպանութիւն։ Այս հաւատքը իրատեսութեան վրայ խարսխուած էր. «կը խոստանամ, կ'ըսէ, իբ պարտէզին մէջ հաւաքուող երեք հազար աւելի բազմութեան մը առջեւ, կը խոստանամ հոս ձեր առջեւ պաշտպանութիւնը այնպէս մը վարել, որպէսզի մեր կիները ու զաւակները մահուան աւելի երկար դիմանան քան տարագրութեան միջոցին»։ Որովհետեւ համոզուած էր, որ բնութեան մէջ նոյնիսկ, երբ կենդանի մը չհաւատար թէ պիտի կրնայ ինքզինքը պաշտպանել, անոր կորսուած օրն է։ Անիկա կը վայելէր բոլորին վստահութիւնը եւ գիտակցութեամբ ու հեռատեսութեամբ կուտար ամէն որոշում։

Եօղունօլուքի քարոզիչ եւ Սուէտիոյ ամբողջ թեմին առաջնորդական փոխանորդ Հայկազուն վարդապետը ուրիշ արժանիքներ ունի։ Ժողովուրդին մարդն է ան, որուն խօսքը իր արժէքն ունէր, որովհետեւ ասիաբական քարոզիչ մը եւ առաջնորդ մը չէր, սիրտ եւ հոգիէ զուրկ, ապաւինելով միայն բառերու հրաշքին։ Վերջին յիսնամեակի հայ պատմութիւնը քանի մը անուններ պիտի կրնայ տալ, որոնց տիպարին վրայ կաղապարուած էր Տէր Հայկազունի դէմքը։ Քաջ էր եւ հեզինակաւոր։ Անոր մէկ խօսքը, մէկ նշանը կամ հրամանը կը բաւէր, որ ամբողջ ռազմի կանգնի կամ երկրպագէ։ Տէր Հայկազունը որքան եկեղեցիի պաշտօնեայ, նոյնքան ալ յեղափոխական խառնուածք ունեցող հովիւն էր։ Այս կարգի անհատներուն յանդգնութիւններն ու կորովի գործերը քիչ անգամ արձանագրուած է նոր օրերու մեր պատմութիւնը։ Անոնք լըռութեան մէջ գործող ճշմարիտ հայրենասէրներն են, որոնց համեստ բայց պատուական ներկայացուցիչները բան մը ըրած են ժողովուրդին համար։

Ուրիշ ժողովրդական դէմք մը դեղագործ Գրիգորն է, որուն համար Ֆրանց Վերֆէլ զուրգուրանք եւ հիացում ունի։ Եօղունօլուքի Սոկրատը, փիլիսոփան կ'անուանէ, «Թուղթի հզօր վարպետ մը»։ Երբ կ'որոշուի Մուսա Լերան կատարը բարձրանալ, դիմադրութեան գործը կազմակերպելու համար, ամէն մարդ բան մը փրկել կ'աշխատի։ Դեղագործ Գրիգորը հետը կը տանի երկու տալրակ գիրք միայն, այնքան որքան իր ուժերը կը ներեն։ «Դեղագործ Գրիգորի պէս մարդ մը կար, կը գրէ, որուն նմանը ոչ մէկ տեղ կը գտնուէր. մեծ ատոյիկեան մը, որ արիւնոտ սուրերուն ներքեւ իսկ տակաւին իր համապարփակ գիտութիւնը կը քաջէր արիւնալից ամբոխութենէն, Նիրվանային աւելի քան իր փայփայած հնոտի գիրքերէն»։ Ուրիշ տեղ մը. «Այս մարդուն մէջ ամփոփուած էր բովանդակ զօրաւոր հայ ցեղին, հանդէպ մաքին, համեստին, ինչ որ զգածուած է բոլոր այն հնադարեան ժողովուրդներուն, որոնք ժամանակներէն կը վերապրին»։

Ի՞նչ էր Դեղագործ Գրիգորին փիլիսոփայութիւնը.— «Երբ չարին չհաւատամ, բաւ է չար չկայ աշխարհի մէջ… Երբ մահուան չհաւատամ, բաւել է մահ չկայ աշխարհին մէջ… Եթէ այս ամենուն ալ … չեմ ըներ… ո՞վ որ այս կէտին հասած է, ան կրնայ աշխարհը նոր չինել միայնակ»։

Բժիշկ Ալթունին եւ կինը, Մայրիկ Անթառամ, յատկանշական ուրիշ կողմերով կը ներկայանան։ Մայրիկ Անթառամ մայրերուն մայրն է, հայ կընոջ տիպարը, որ քաջութեամբ ու յանդգնութեամբ, բոլոր կիներուն անունով կը խօսի։ Եթէ կ'ըսէ այրերը այնքան վատ են որ անձնատուր պիտի ըլլան թշնամիին, մենք կիներս մեր միակ պիտի պաշտպանենք մեր եւ քաջութեամբ Մուսա Լեռ. Գաբրիէլ Բագրատեանի հետ։ Ամուսինը, բժիշկ Ալթունին ոչ միայն արհեստական գիտութեան ներկայացուցիչն է, այլ նաեւ մէկը որ գիտակցութեամբ կը մաքառի նախապաշարումներու եւ աւելորդապաշտութիւններու դէմ, որոնցմով այնքան հարուստ է հայ կեանքը։ Ան կը պայքարի ճարպիկ ու վճռակ կիներու դէմ։ Սակայն կը տառապէր ինքնավստահութեան պակասէն, որովհետեւ տարիներուն հետ իր գիտութեան պաշարը նոյն համեմատութեամբ թարմացած ու նորոգուած չէր։ Ինչպէս ամէնուն բժիշկ Ալթունին համար ալ բնորոշող տողեր ունի վիպագիրը.— «Իր խեղճ ինքնաքննադատութեան խորը ինքզինքը կը ըղձար նոյնքան անհամբեր որքան չըխակայքը գտնուած բժիշկները, չարաշրջանները եւ եղերամայրերը, որոնց գլուխը դարմանները երկարամեծ բնութեան մը օգնութեամբ դիմադրաբար ի գլուխ կ'ելլէին»։

Տէր Հայկազունին հակոտնեան է Բիդիասի բողոքական պատուելի Ցարութիւն Նոքուտեանը։ Քրիստոնէական զգացմանցին, կրօնական-եկեղեցական գիրքերու առաւել հետեւող տիպարն է, որուն աշխարհահայեացքը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ մարմինը կորսնցնել, հոգին փրկելու համար։ Քրիստոնեայ մը, որ իր հրահանգները Աւետարանէն կ'առնէ, կոյր հնազանդութեամբ, առանց հետեւելու նոր օրերու ուրիշ հրամայականներու։ Քրիստոսը պատուիրած է հնազանդիլ իշխանութեան, ուրեմն պէտք է հնազանդիլ։ Պատուիրած է չարին հակառակ չկենալ, ուրեմն ոչխարային համակերպութիւն։ Ան ալ հովիւն է հօտի մը, բայց չի համակերպիր ինքնապաշտպանութեան ու դիմադրութեան, ինչպէս Տէր Հայկազունը։ Անուշաւուրիկ հոգի մըն է, բարի եւ մարդասէր, բայց ժողովուրդը անոր մէջ տեսած է փափկասիրտ երկչոտ մը, ճակատագրին համակերպող մը, առանց կամքի գերագոյն խոյանքի եւ մարդկային արժանապատուութիւնը փրկելու ազնուական կորովին.

Ջէյթունցի Նազարէթ Զաւուլ ուրիշ մէկ ներկայացուցիչն է նոյն մըտայնութեան։ Հեղինակը կը յիշէ ընկերութիւն մը, երբ թէ կան հայեր, որոնք կը մտածեն Թուրքիոյ մէջ մարմնով կորսուելու քան Թուրքիոյ մէջ հոգիով։ Նազարէթ Զաւուլ կը խորհէր, որ մարդ չի կրնար քէն պահել ապրած հոգին, չնչուած օգին հետ, եւ ազատագրական նպաստներով չէր տարուեր։ Վէպին մէջ առաջին նահատակը այս Զէյթունցին կ'ըլլայ։ Այս նահատակութիւնը կարեւոր է ծախմանգրական նկատել, հասնանելու համար վերը յիշուած սկզբունքին ուժն ու ազդեցութիւնը դէպքերու յաջորդականութեան մէջ։

Կին տիպարներ ալ կան, բայց անոնք ներկայացուած չեն իրենց լրութեան մէջ, ինչպէս այրերէն ոմանք, որոնց հետքերուն կը հետեւի հեղինակը, եւ մեզի կը բանայ անոնցմէ ամէն մէկուն հոգին, կազմելու համարժէք ու ամբողջ խմորուած մարդկային էակները։

Մայրիկ Անթառամին մասին յիշատակութիւն մը ըրինք արդէն։ Ահաւասիկ Ֆրանսուհի Ժիւլիէթ Տիկին Բագրատեան) եւ Իսկուհի Թոմասեանը։ Առաջինին քով կանգնած է ուրիշ տղայ մը, յոյն կոնդակ Մարին, որոնց ներկայութիւնը Մուսա Լերան դիւցազներգութեան մէջ պատահականութեան արդիւնք է։ Մեծ եւ ըղգայացուցիչ դէպքերը, մահուան եւ կեանքի հերոսական այդ դրուագները զրեթէ անըմբռնելի են անոնց համար։ Զարդ համակրանք մը կը վերածուի սիրոյ, որ կը քաշէ իր բնական համբան։ Մինչ Իսկուհին ուրիշ է, միամիտ, խորհրդաւոր, երկչոտ, պահելու համար համակրանքի եւ սիրոյ խնդիրներուն մէջ ամէն նուիրականութիւն

Եւ վերջապէս Թափառական Սաթօն, որ հօտատութեամբ կ'ապրի եւ ոչ թէ…

ՄԵԾՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՀԵՏՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅԷՆ

1763 յուլիս 25ին քսանամեայ Ժանպաթթիսթա Պօէթի, Փիազանայէն, Մոնֆէռաթի, Տոմինիկեան կրօնաւոր ձեռնադրուեցաւ։ Ան նախընտրեց հնօրեայ Բաւէննա քաղաքը լխնթ եւ արկածալից աշխարհէն հեռու հանդարտ կեանք մը ապրելու համար։ Երբ որ խորանին առջեւ ծնրադիր, մեծաւորին աղօթքը եւ եղբայրներուն երգեցողութիւնը լսէր, իր անցեալ կեանքը խառնաշփոթ պատկերներով միտքը կ'իյնար։

Թէ ինչպէս Թորինոյի բժշկական համալսարանը, դասախօսութիւննրուն յաճախելու տեղ, երիտասարդ եւ թեթեւամիտ կիներու հետ կը զուարճանար։ Ան սա մատմաղէյ կռիւայտին։ Շուտով դրամը հատաւ հոն, ու երբ ղեկավին առջեւ զօրագունդի մը սառնապակը գրասեղան գրաւ զինուորագրելու համար, խեղճն արժանագրուելով կանխավճար մը առաւ։ Իչուժին, կը մտածէր, երբ խունկի բոյրը լեցնէր չորս կողմ։

Քանի մը ամիս վերջ համազգեստէն ձանձրանալով արձակում կը ստանայ ու կ'անցնի Փրակա եւ այլի կնոջ մը հետ ընկերովի առատութեր կ'ընէ։ Բայց տեսէք որ ազգականները հազար հինգ հարիւր ֆիօրին կը խօստանան իրեն, եթէ փութով հետքը կորսնցնէ, կնոջ վառ սէրին վերջակէտ դնելով։ Իրաք որ այս խղոտ գործը միրժել դժուար էր։

Այսպէս, առեն մը ասդին անդին թափառելէ վերջ Հռոմ իյնէ, քէեւ գեռ շատ երիտասարդ, բայց փորձառու եւ ապրումներով հարուստ։ Կը թուի թէ Ս. քաղաքին եկեղեցիները իր թեթեւամբարոյ կեանքին համար զինք յանդիմանած ըլլան։ Կը հրաժարի այլեւս դեգերումներէ, ու բազմիկ ուխտի կ'երթայ Ռաւէննա ու հերոս գտնելով նորէն միաբանութեան մէջ կ'առնուի։

Հինգ տարի Տոմինիկեան վանքը կը մնայ, եռանդագին ատուածաբանութիւն սորվելով ու յետոյ իբրեւ միսիոնար Մուսուլ կը ղրկուի։ Մեծաւորները սքեմաւորներուն ամէնէն արժանաւորը կը նկատեն զինք ու ... ակամայ եւ հազար բարի խրատներով կը ճամբեն հեռաւոր արեւելք։

Ահա առանք եղան առաջին քայլերը մէկու մը, որուն մասին դէպի 1785 ամբողջ Եւրոպան կը խօսէր իբրեւ նոր Աղեքսանդր մեծ մը, եւ որ Մակեդոնացի կայսեր նման Արեւելքը նուաճել կ'ուզէր։

1768ին Վենետիկ նաւ կը նստի Կիպրոս ցամաք կ'ելլէ յունարէն սորվելու, Լաթաքիոյ մէջ զատի կը քաշուի Մուհամմէտի հայեցած բըլալու ամբասասնութեամբ, եւ Հալէպ կը փախչի։ Մուսուլի միսիոնարական կայանը շատ աղքատ ըլլալով բժշկութիւն կը փորձէ։ Սակայն երկրան կուզայ հմտութեան պակասը, որովհետեւ Թուրք մը ձեռքերուն տակ կը մեռնի։ Հրապարակաւ խարազանուելէ վերջ կը փախչի երկրէն։

Կը մեկնի Իտալիա, չուտով վերադառնալու Արեւելք, որուն հանէլ էր։ Ու երկին անկարատակ կը դեգերի։ Նորէն բժշկութիւն կը փորձէ, այս անգամ Պոլիս, կը թափառի բաց աչքերով Իրան ու Վրաստան, զարմանալով այն տեղերու անկարգութեան համար։ Ի՜նչ դղրդոց եւ ոչ ալ ուսուցիչներուն արուեստը քան չէին կրցեր սորվեցնել Սաթոյին։ Բակրէն կը տրտմուէր, նոյնիսկ իր բակերներէն։ Ի՜նչ էր անոր դրացումը, — կը հարկեր կենդանիներուն յեղուն, կայ կը պահէր փողոցներուն, պատուհաններուն եւ կոյր մուրացիկներուն հետ։ Մանաւանդ լրտեսելու գիտութիւնն ունէր։ «Ալպիկան էր ու վախկոտ։ Կէս մարդ, կէս անասուն արարած մը, շնագայլին պէս, որ կը հալածուէր»։

Այս անհատներէն անկախաբար, Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը մարդկային հաւաքականութեան մը մէկ խտացած պատկերն է։ Քանի մը հազարէ բաղկացած զանգուածի մը կերպարանքն է, որ կը կերպէ հեղինակը, անոր ու հոգեբանական մարդկային առաքինութիւններն կազմելով ժողովուրդ մը, որ գիտակցութեամբ կը հաւաքուէր։ Հեղինակը վկայած է տալ անոր մարմին ու հոգի, միտք ու սիրտ, մէկ մարդու պէս ծառանալու համար դարերուն բերած նախապաշարումներուն եւ մտայնութեան դէմ։ Ֆրանց Վերֆէլ անհատներուն հոգիին պայքարները երեւան հանելով մէկտեղ, կրցած է պատկերացնել մահուան ապառաջ ամբոխներուն անդիտակից եւ յուսահատ այն վիճակը, որ հետզհետէ դէմք կը զառնայ, մարմին կ'առնէ, եւ տարերային վիճակէն կը բարձրանայ գիտակցութեան բարձրագոյն աստիճանին, որ «տառապանքներով խորտակուած ու աստուածավախ դէմքերը կը վերածէ մահն արհամարհող քաջերու։ Ինչպէս որ անհատներուն դէմքերը իրենց գրական ու բացառական գիծերով կը յատկանշուին, հեղինակը ժողովուրդին հոգին ալ բազմաստական կողմերը երեւան կը հանէ ճարտարութեամբ։ Երբ անհատ է, իր մէջ կ'արթննայ զազանը, որ կողոպտել, յափշտակել եւ սպաննել կ'ուզէ նախնական մարդու բնազդով։ Բայց նոյն այդ ամբոխն է դարձեալ, որ պատարագի միջոցին կը պատրաստուի ողջակիզման։ Կայ նաեւ ըմբոստութեան եւ ընդդիմութեան հակահարուածը, երբ մարդկային այդ զանգուածին մէջ կ'արթննայ գիտակցութեան առաջին նշանը։

Ցաւալին շա՜տ բաներ կարելի է գրել այս վէպին մասին, որ արդիական կը դառնայ։ Ինչո՞ւ օրինակ յօդուած մըն ալ չնուիրել բոլոր այն նիւթերուն, որոնք կը յուշեն հայուն եւ հայ ժողովուրդին նկարագրին գիծերը, մանաւանդ գրական, քանի որ հեղինակը երկու տարի ամբողջ Հայերու հետ յարաբերութեան մէջ գտնուած է, կարդացեր է մեր պատմութիւնը եւ գրականութիւնը հարիւրաւոր հատորներու մասնաւորութեան մէջ ապրած է, գրելու համար թէ «Այս ժողովուրդին համար խորհրդանշան մը չէ՞ր միթէ, որ փախուստի այս խուճապին մէջ չէր մոռցած հետը առնել իր պզտիկներուն համար ուսմունքի առարկաները»։

Երանի՜ թէ կարենայինք շատ աւելի կենդանի եւ պերճախօս մանրամասներով շարժանկարի վերածել, աշխարհի խղճմտանքը արթնցնելու համար…

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (148)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Մի քանի օրից յետ Մարզպետունի իշխանը իւր թիկնապահներով եկաւ Շիրակից եւ ուղղուեցաւ դէպի Վասպուրական։

Բայց դեռ չէր հասել Արծրունեաց Ռստանին, երբ լուր հասաւ նրան, թէ Յովհաննէս կաթողիկոսը վախճանուել է Ձորոյ վանքում։

Իշխանը սաստիկ վշտացաւ այդ դոյժն առնելով, որովհետեւ կաթողիկոսի մահուամբ մի քանի չարիքներ միասին էին առաջանում։ Առաջին՝ խանգարւում էր իւր մտադրութիւնը, որ էր Դւինոյ առումը եւ Հագարացւոց հալածումը։ Երկրորդ՝ կաթողիկոսարանն ու եկեղեցական կալուածները մնում էին Նսրի իշխանութեան ներքոյ. որով բազմաթիւ վանքեր ու միաբանութիւններ ենթարկւում էին կարօտութեան։ Երրորդ՝ ինքը իշխանը զրկւում էր երդումից ազատուելու եւ իւր ընտանեաց գերից վերադառնալու հնարաւորութիւնից, եւ չորրորդ՝ կաթողիկոսական գահը մնում էր Վասպուրականում եւ այդ առթիւ պիտի յառաջանային զանազան գրգռութիւններ ու պառակտումներ եւ չարանենգութիւններ, ո՛վ գիտէ, քանի՜ տարիներ եւ առեղծէին անչուշտ հակաթոռ կաթողիկոսութիւններ, որով եւ կազմալուծէին եկեղեցական իշխանապետութիւնը, որ առանց այն էլ հեռի էր նախանձելի վիճակ ունենալուց։

Այսու ամենայնիւ իշխանն շտապեց Ձորոյ վանքը՝ ներկայ լինելու կաթողիկոսի թաղման։

Վասպուրականի բազմաթիւ ժողովրդեան հետ միասին խռնուած էին այդտեղ նաեւ նրա վանքերի հոգեւոր հայրերը եւ գլխաւոր եպիսկոպոսները։ Այդտեղ էր նաեւ Գագիկ թագաւորը իւր մեծամեծ իշխաններով եւ պալատական ավիկանիւ։ Մարպետունի իշխանը ներկայացաւ Ձորոյ վանքում իբրեւ Արքարատեան իշխանապետութեան ներկայացուցիչ եւ Գագիկ թագաւորն ընդունեց նրան արժանավայել մեծարանքով։

Երբ կաթողիկոսի մարմինն ամփոփեցին վանքի գամբարանում, Գագիկ թագաւորը հրաւիրեց Մարզպետունուն իւր արքայական Ոստանը՝ Վան։

Այստեղ իշխանը մնաց մի քանի ժամանակ եւ ապրելով թագաւորի արքունիքում՝ իւր իմաստութեան եւ ազնուական յատկութեանց շնորհիւ սիրելի դարձաւ ոչ միայն թագաւորին, այլ եւ նրա բոլոր իշխաններին ու պալատական ավիկանց։ Այս առաւելութեան արդիւնքը եղաւ այն, որ Գագիկ թագաւորն ընդունեց Աշոտ արքայի ինքնագիր նամակով առաջարկած բարեկամութիւնը եւ միութեան ուխտ հաստատեց նրա հետ, գրելով այդ առթիւ դաշնագիր եւ վաւերացնելով այն իւր ստորագրութեամբ ու կնիքով։

Այդ միջոցներում առա՛ հոգեւոր միաբանութիւնների մէջ սկսաւ արծարծուել նոր կաթողիկոս ընտրելու խնդիրը եւ մի քանի նշանաւոր վարդապետանոցներ Մարզպետունու գուշակած երկպառակութեան դրօշը պարզեցին։

Հայաստանի հիւսիսային նահանգներում հոգեւորականութիւնը ցանկանում էր, որ կաթողիկոսն ընտրուի իրանց եպիսկոպոսներից եւ բազմէ անպատճառ Ռստանում, իբրեւ կաթողիկոսի մշտական վեհավայրում. մինչդեռ հարաւային նահանգներում ցանկանում էին որ նա լինի Վասպուրականի վանականներից եւ բազմէ Ձորոյ վանքում, ըստ որում կաթողիկոսը վախճանուել էր այդտեղ։

Հոգեւոր միաբանութեանց արծարծած խնդիրը գրաւեց նաեւ կուսակից իշխաններին եւ երկպառակութիւնը հետզհետէ ընդհանրացաւ։ Փոքր իշխաններին միացան մեծերը. իսկ այս վերջիններին՝ նախարարական աները։

Մարզպետունի իշխանը իւր փորձառու իմաստութեամբ զգաց, որ այդ շփոթը կարող է վնասել իւր նոր ըստեղծած միութեանը, եւ հետեւապէս արգելք լինել ապագայ ձեռնարկութեանց, որովհետեւ տեսնում էր թէ՝ հիւսիսային նահանգների դէմ բողոքող ձայներին միանում էր նաեւ Գագիկ արքայի ձայնը։ Նա իսկոյն մի նամակով դիմեց Աշոտ թագաւորին եւ ծանուցանելով նրան գալիք վտանգները, խնդրեց այս հարցի մէջ համակերպիլ Վասպուրականցիներին, որպէսզի գրանով Գագիկի ինքնասիրութիւնը չոյուի։

Այդպիսով Արծրունեաց տունը աւելի սերտ կը կապուէր Բագրատունեաց հետ. իսկ այդ բարեկամութիւնն օգուտներ կը բերէր ապագայում թէ՝ Գահին եւ թէ Հայրենիքին։

Այդպիսի մի նամակ էլ նա գրեց Արքայեղբօրը, խնդրելով նրան՝ յորդորել թագաւորին իւր խնդիրը չանտեսել.

Եւ ահա նա անմիջապէս ստացաւ պատասխան, որով թագաւորն ու արքայեղբայրը իրաւունք էին տալիս նըրան անօրինել այդ խնդիրը ըստ իւր ցանկութեան։

Իշխանն այդ ժամանակ ներկայացաւ Գագիկ թագաւորին եւ հարցրեց նրան թէ՝ ո՞ւմ կը կամենար ընտրել կաթողիկոս եւ ո՞ւր կը ցանկանար բազմած տեսնել նրան։

Գագիկ թագաւորը պատասխանեց թէ՝ իւր ընտրելին Վասպուրականի մէջ յայտնի Սանփիոնոս եպիսկոպոսն է, իսկ կաթողիկոսարանը նա ցանկանում է տեսնել Աղթամար կղզում, ուր ինքը կառուցել է հոյակապ եկեղեցի եւ հզօր դղեակ եւ ուր որ շուտով Արքունիքը պիտի տեղափոխէ։

Իշխանը յայտնեց թէ՝ Աշոտ թագաւորը եւ Արքայ գահաժառանգը հրաման յել են իրան, իբր Արարատեան իշխանապետութեան լիազօրին՝ յարգել այդ խնդրում Գագիկ թագաւորի կամքը։ Հետեւապէս թող հաճի Արքան ընտրել Հայրապետական գահի ժառանգ նրան, որին ինքը կը ցանկայ եւ այդ ընտրութեան համար կը տան իրանց հաճութիւնը հիւսիսային նահանգների նախաթոռ վարդապետարանները

Գագիկ արքային մեծ հաճոյք պատճառեց այդ լուրը։

— Աշոտ թագաւորը եւ Արքայագահաժառանգը երախտապարտ կացուցին ինձ այդ գեղեցիկ շնորհով, պատասխանեց նա ուրախութեամբ.— այսուհետեւ Արծրունեաց տունը թող անբաժան զինակից լինի Բագրատունի թագաւորաց. եւ նրանց թշնամիները թշնամի հռչակուին նաեւ մեր գահին։

(Շար.)

[illegible]

ՄԵԾ ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ

ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ ԵՒ ԾԵՐՈՒՆԻՆ

Ժամանակի սլաքի տակ տաքէցը ե-ղած է ծերունին։ Սլաքը յաճախ, նետ է ու նշդրակ, ծերունիին որտին մէջ՝ որ նման է զարնուած եւ ձիւներու մէջ ինկած թռչունի՛ մը։

Ժամանակը գահիճի մը նման կը կատակէ ծերունիին հետ, խաղալով անպատկառութեամբ, անոր ձիւնա-փառ կամ լերկ գագաթին վրայ։

Ժամանակը գծագրեր է ծերունիին դէմքին վրայ լաբիւրինթոս մը, ո-րուն մէջ կորսուեր է կեանքը իր ըղ-ձախումբով։

Ծերունին աւերակ մըն է, որուն վրայ դիզուեր է ձիւնը։ Լաւանները գրեթէ պաղած են ու ձիւները սառիլ սկսած։

Հին բերդ մը ահա, որուն պատ-մութիւնը լի է հերոսական արկածնե-րով, անպատում նահատակութեամբ, փառքերով ու սուգերով ...

(Անցորդներ, կը հրաւիրեմ ձեզ խորին յարգանքի)։

[illegible]

... Մեղաւորները պիտի պատժուին, բայց ամէնէն շատ մեղաւորն ալ կրնայ ըս-պիտակ շապիկ հագնելով մասնակցիլ արդարներու անվերջ խնճոյքներուն։

Դժարախտաբար աշխարհի վրայ եր-կու կեղծաւոր կան, եւ անոնք միայն [illegible]

Գեղ. քարտ. ՆՐՈՒԻՆԴ

(Մնացեալը յաջորդով)

[illegible]

Օր. ՓԱՌԱՆՁԵՄ ԳԱՑԻՇԵԱՆ
(Գէնլիցի)

եւ

Պ. ԼԵՒՈՆ ԳԱՍԱՐՃԵԱՆ
(Թոգաթցի)

Նշանուած

Ալֆորվիլ, 19 յուլիս, 1939 Փարիզ

Հայ գաղութ

ՎԱԶԳԷՆ ԽՍԱՑԵԱՆԻՆ

Դուք հըրեշտակնե՛ր, խեղճուկ ու թշ-ուառ,
Որ օր մ'երկինքէն եկաք դէպի վար,
Եւ Արարատի լանջէն իջնելով՝
Մինչեւ հոս հասաք՝ փոշեպատ ոտ-քով։

Կը շողան դէմքերն ձեր փոքրիկ
Երբ կորագլուխ կ'անցնիք առջեւէս,
Քարշ տալով ձեր վի՛շտը ազնիւ ու հին՝
Քառեակ անկիւններն այս երկրա-գունտին։

Ինչպէ՛ս ալ խորհիմ, ի՛նչ որ ալ ընեմ,
Գաղտնիք մը կայ զոր պէ՛տք է որ ը-նեմ.—
Կուրծքիս տակ բոց մը, ցա՞ւ մը կը շարժի,
Չի դեռ ժամանակն ի վեր կը վիժի
Եւ ոչ մէկ տեղէ չի՛ երեւիր դեռ
Հրաշագեղ առտո՛ւն աւետաբեր.
Համամարդկայի՞ն, քրիստոնէական
Ձերուց դեռ լոյսն ալ կախարդական։

Երբ նամբաներէն ցեխոտ ու մըթին
Կ'անցնիմ ես յանախ ձեր հին կայա-նին՝
Դարձնելով աչքերս դէպ՝ երկինքն ան-հուն,
Հարց կու տամ ինծի.— Ո՞վ երջան-կութիւն
Արեւուն կըրնայ մէկուն զլանալ։
Միթէ եղբայրներ չե՞նք մենք բոլորս ալ,
Բոլորս հաւասար չե՞նք ոչինչին եւ
Այս յաւերժական բընութեան առջեւ։

Ինչպէ՛ս ալ խորհիմ, ի՛նչ որ ալ ընեմ,
Գաղտնիք մը կայ զոր պէ՛տք է որ ը-նեմ.—
Որքա՛ն մեր՝ ձե՛րն է երկիրն այս ըն՛դարձակ,
Լեռներն արիւնոտ, երկինքն անստեղծ,
Չի ազատութեան եւ սիրոյ համար՝
Ո՛վ կը մղէ մարտ եւ ով անդադար
Կը բանայ այերն ա՛լ աւելի լայն,
Ի խընդիր օրուա՛ն յաւերժական՝
Ո՛վ հորիզոններն անդուլ կը պեղէ,
Հայրենիք՝ ո՛ւր որ ըլլայ կը գտնէ,
Չի արեւուն պէս, մարդն ալ կը ծընի
Առանց խտրութեան առանց սահմա-նի՝
Լուսաւորելու աշխա՞րհի ամենայն։

Ինչպէ՛ս ալ խորհիմ, ի՛նչ որ ալ ընեմ,
Գաղտնիք մը կայ զոր պէ՛տք է որ ը-նեմ,—
Բաժակներն առէք ազնիւ գախիծով,
Դէմքերն արեւէք դարձուցէք յոյզով՝
Եւ խմենք բոլո՛րս, բոլո՛րս այս իր-կուն,
Գաղթակայանի բախտագուրկներուն
Եւ ողջ աշխարհի խեղճուկ ու թշուառ
Մեր եղբայրներուն կենա՛ցը համար։

ՆԻԿԻՖՈՐՈՍ ՎՐԵԹԹԱԿՈՍ

[illegible] ... սահաց, բաշխեցէք, բաշխեցէք Ծաղ-րածուին բազմաչարչար դոհերուն, երբ մանաւանդ անոնք հագած են ծե-րութեան ծանր պատմուճանը։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՑԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ցետոյ անոնք վերստին գրաւե-ցին Ֆոնդրինէն, որպէսզի նո-րէն ձեռք անցնէին Մարի-[illegible] ... ծիծաղէին, սաստեցին Կապոյտները ընկրկիլ դէպի Մարէօյլ։ Այդ ժամա-նակ անոնց գործունէութեան [illegible]

[illegible]

(Շար.)

Թրք. կան գործակալները շարժման մէջ

Նկատելով որ խուճապային գաղթ մը կրնայ արատ բերել իրենց, Թուրքերը ամէն միջոցով կ'աշխատին սարսել այն լուրը թէ Քրիստոնեաները շատ դոհ են իրենցմէ եւ բնաւ դիտաւորութիւն չունին մեկնելու: Մանաւանդ որ Սուրիան «խառնակ» է եղեր եւ անիշխանական:

Մասնաւոր գործակալներ կ'աշխատին հաւատարմութեան յայտարարութիւններ կորզել Քրիստոնեաներէն եւ մանաւանդ Հայերէն: Նպատակն է անցընել Յուլիս 22էն յետոյ ծագելիք ցնցող տագնապը: Անկէ վերջ իրենք պիտի վտարեն մնալ ուզող միամիտները:

ՏԷՐՍԻՄ ՉԷ ԶԱՊՈՒԱԾ ՏԱԿԱՒԻՆ

Թուրքիոյ Ներքին գործամարը, խոստովանելէ վերջ թէ Տէրսիմի զապումը չէ յաջողած սկիզբները, հակառակ զինուորական գործողութեանց մասին տրուած զեկոյցներուն, կ'ըսէ թէ Քիւրտերը անցեալ եւ նախանցեալ տարիներուն եւս փորձած են խորտակել Թրքական ճակատը.

Զապումի նոր շարժում մը 1937ին — «Այսպէս, աղաները եւ սէյխերը ուզեցին փորձ մըն ալ կատարել, որովհետեւ կառավարութեան այս լուրջ ու հիմնական միջոցները կը հասկցնէին թէ վերջ գտած է իրենց բռնութեան շրջանը, առանց աշխատելու ժողովուրդի կռնակէն ապրելու եւ ժողովուրդը իբրեւ գերի գործածելու դրութիւնը: Այդ խմբակը սոյթ դարձուց անտառներու օրէնքը, բնակչութիւնը դրդելու համար:

Արդարեւ, այդ խառնակչական քարոզութիւնը յաջողեցաւ: 1937 Մարտին, Եուսուֆան եւ Տէնման աշիրէթները քանդեցին կամուրջները եւ հեռաձայնները եւ գործի անցան: Անոնց միացան նաեւ Հայտարան եւ Ապպաս Ուշաղը աշիրէթները, վերջինին պետն էր Սէյիտ Րիզան:

1937 Դեկտեմբեր 31ին, յարձակումի ենթարկուեցան Գալան շրջանի Մանսուր Ուշաղը գիւղի ժեր ոստիկան — զինուորները եւ Տիզաաչ գիւղի պահականոցը: Ասոր վրայ, 1938ին վերջնական զապումի գործողութեան մը ձեռնարկուեցաւ, մասնակցութեամբ նաեւ Գ. բանակի զօրամասերուն: Քոչ եւ Գալան շրջանները արգիլեալ գօտի հռչակուեցան եւ բնակիչները արեւմուտք փոխադրուեցան: Ըմբոստութեան մէջ ծառայողները բարձրացան սեպ լեռները եւ քարանձաւներու մէջ ապաստանելով շարունակեցին դիմադրել: Կառավարութիւնը շարունակեց գործը: Ճամբաները, պահականոցները, դպրոցները, կառավարչատուները եւ զօրանոցները կանոնաւոր ծրագրով մը լրացնելու գործը շարունակուեցաւ:

Կացութիւնը այս ձեւով շարունակուեցաւ մինչեւ այս տարի: Վերջապէս, Քոչի շրջանին մէջ մնացողներուն մէկ մասը զապուեցաւ եւ մէկ մասն ալ վերջնապէս անձնատուր եղաւ: Այսօր Քոչի շրջանը ամբողջովին մաքրուած է աւազակներէն:

Զապումը պիտի շարունակուի — Գալով Գալանի արգիլեալ շրջանին, հոն ապաստանած Եուսուֆան, Տէնման, Հայտարան, Քէօր Ապպաս, Քէգէլ եւ Եուզաբը Ապպաս աշիրէթները յոյս չունին թէ այլեւս պիտի կրնան դիմադրել կառավարական ճնշումին եւ հետզհետէ անձնատուր կ'ըլլան: Վստահ եմ թէ մօտ ատենէն այդ շրջանն ալ ամբողջովին մաքրագործուած պիտի ըլլայ:

14,593 դէնք հաւաքած ենք Տէրսիմի շրջանէն, բոլոր դէնքերն ալ վերջին սիստեմով են: Շարունակելով զապումը Թունճէլիի մէջ, միւս կողմէ կը շարունակենք շինարարութիւնը: Երէք օրէնքով երեք տարի ալ երկարաձգումը կը խնդրենք, պատճառը այն է որ կ'ուզենք կարճ ատենէն լրացնել ձեռք բերուած արդիւնքը, այսինքն Տէրսիմի մէջ հաստատել ոչ թէ անցաւոր, այլ տեւական ու բնաւ չխանգարուելիք անդորրութիւն մը, ինչպէս նաեւ այնքան լայնցնել ու արմատացնել շինարարական ու քաղաքակրթական գործը, որ այլեւս ոչ ոք հնարաւորութիւն ունենայ լեռներու ճամբէն: Հոն ոչ թէ անցաւոր, այլ մնայուն ու քաղաքակրթական պետական վարչակերպութիւն մը ստեղծելու տեսակէտով պէտք է շարունակել Թունճէլիի օրէնքը, մինչեւ որ ձեռք բերուած արդիւնքը ամբողջական դառնայ:

Հանրապետական վարչութիւնը չէր կրնար թոյլատրել որ Թրքական հողին մէկ կտորը մնայ իբր բոյն անհնազանդութեան եւ աւազակութեան: Ամէն միջոցի դիմեցինք, ճիշդ Անգարայի, Իզմիրի նման ապահովութեան եւ հանդարտութեան արժանացնելու համար Տէրսիմը: Մեր նշանաբանն է կշռելով գործադրել միջոցները, խստութեան դիմել միայն այն ատեն՝ երբ այդպէս կը պահանջէ անհրաժեշտութիւնը եւ երկրին բարձրագոյն շահերը, եւ գործի սկսելէն յետոյ շարունակել մինչեւ վերջնական արդիւնքին առաջումը:

Թէեւ Թունճէլիի օրէնքը շատ զօրաւոր իրաւասութիւններ տուած է պաշտօնատարներուն, կրնամ պարծանքով յայտնել թէ այդ իրաւասութիւնները գործածուած են ամենամեծ ուշադրութեամբ, չափաւորութեամբ: Համարձակ կրնամ ըսել թէ ո եւ է երկրի մէջ անկարելի էր նման դէպքերը անհետացնել աւելի նուազ զոհողութեամբ եւ աւելի մեծ չրջահայեցութեամբ ու ճշդութեամբ»:

Րուզվէլթ կ'ընդունի չեզոքութիւնը

Նախագահ Րուզվէլթ մամուլի ներկայացուցիչներուն հաղորդեց թէ չէզոքութեան վէճը փակուած է մինչեւ յունուար: Հետեւաբար երբեք նպատակ չունի նոր փորձ մը կատարելու, օրէնսդիր ծերակոյտը փոխել իր տեսակէտը: Րուզվէլթ ապագայ ամբողջ պատասխանատուութիւնը նետելով ժեկուսացման քաղաքականութեան կողմնակիցներուն վրայ, մաղթեց որ քաղաքական տագնապ մը չծագի Եւրոպայի մէջ, մինչեւ Յունուար:

Նախարար Մաքտոնալտի յայտարարութիւնները Պաղեստինի դէպքերուն մասին

Գաղթավայրութեանց նախարար Մաքտոնալտ յայտարարեց խորհրդարանին մէջ, թէ բրիտանական կառավարութիւնը վճռած է իրագործել իր քաղաքականութիւնը Պաղեստինի մէջ:

Խօսելով Հրեաներու ներգաղթին վրայ գրուած արգելքին մասին, ան ըսաւ թէ այօրէն կերպով Պաղեստին մտնողներու 40 առ հարիւրը հրեայ փախստականներ չեն, ոչ ալ Գերմանիայէն փախած Հրեաներ: «Ասիկա ապացոյց է, որ գոյութիւն ունի կազմակերպուած փորձ մը՝ բեկանելու օրէնքը Պաղեստինի մէջ եւ խանգարելու կառավարութեան վարած քաղաքականութիւնը, պարզապէս վայն անյաջողութեան մատնած ըլլալու համար»: Այս ապօրինի ներգաղթը պատճառ եղած է, որ Արաբները մտածեն թէ բրիտանական կառավարութիւնը ձեռքի տակէ կ'օգնէ Հրեաներուն եւ ինքն իսկ դէմ կ'երթայ իր քաղաքականութեան: Ասիկա կրնայ պատճառ դառնալ աղետալի ապստամբական բոցի մը, որուն հետեւանքները շատ ծանրակշիռ կրնան ըլլալ ամէնէն առաջ նոյնինքն իրենց՝ Հրեաներուն: Այս պատճառով՝ Անգլիա անվհատ եւ անյարիր՝ պիտի գործադրէ իր ծրագիրը, միաժամանակ անկողմնակալ վերաբերմունք ցոյց տալով թէ՛ Հրեաներուն եւ թէ՛ Արաբներուն հանդէպ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ ջերմաչափը ցոյց կուտայ 45 աստիճան, շուքի մէջ:

ԱՇԽԱՐՀԻ կործանումը տեղի պիտի ունենայ ... Յուլիս 27ին, ըստ Մեքսիկացի աստղագէտի մը, իբրեւ հետեւանք Հրատ մոլորակին որ պիտի բախի մեր երկրագունդին:

ԷՆԿԻՒՐԻԻ մէջ սարսափելի հրդեհ մը ծագեցաւ, վնասը կը հաշուեն 20 միլիոն:

Կ'ուզուին գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ

Ստանձնած ենք Ֆրանսական բանակի զինուորներու համար համազգեստներ կարելու գործը: Տեւական աշխատանք, լաւ վճարում: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, Հայ Մարտիկներու Միութեան գրասենեակը, 9, rue Thénard, Paris (5), մէթրօ Սէն Միշէլ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսի լէ Մուլինոյի «Զաւարեան»ի ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Երուանդ Եսայեանին եւ իր տիկնոջ, իրենց սիրասուն փոքրիկին մահուան առթիւ։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Հ. եւ Գ. Փայլամեան եղբայրներ 50 ֆրանք կը նուիրեն Յ. Կ. Խաչի օգտին։

Imprimerie A-DER HAGOPIAN
Le Gerant : H. STEPHAN
17, Rue Dameme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 25 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4100 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ»

Գաւառէն Փարիզ վերադարձողը ծանրաբեռնուած կ'ըլլայ իրարու հակադիր տրամադրութիւններով։

Խական չէ թէ «վերէն» մեկնած անձը ի՛նչ տրամադրութեամբ ճամբայ ելած է։ Գաւառը անմիջապէս կը շրջապատէ զայն, կը վարակէ իրմով, կ'իւրացնէ նոյնիսկ։

Ու հարցումները կը տեղան,— երբեմն անմեղի ու աւելորդ, յի՛շդ է։ Բայց, միշտ միեւնոյն մտահոգութեամբ։

Այդ հարցումներուն մէջ տրտունջք կայ, անակնկալներու սպասող տենչ, «բան մը» ընելու պատրաստակամութիւն, երբեմն միայն յուսահատութիւն, բայց նաեւ անխորտակելի հաւատք։

Ամէնէն առաջ՝ աշխատանքի խնդիրը, անշուշտ։ Հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն, այս հոգը ծանր կերպով կը ճնշէ մեր գաղութին վրայ։ Կան գործազուրկներ։ Առնուազն ոմանք նպաստ կը ստանան։ Կան ալ որ զրկուած են նոյնիսկ այդ կիսամիջոցէն։ Առաջինները նոյնքան դժգոհ են, որքան երկրորդները։

— «Նպաստ ձեզի, գործ տուէք մեզի» — գաւառ պէտք է երթալ՝ ըմբռնելու համար թէ որքա՛ն սրտէ խօսած է Յառաջի այս վերտառութիւնը։ Նուազ մտահոգ չեն նաեւ անոնք որ կ'աշխատին։

— Այսօր կայ, բայց վաղը կրնայ չըլլալ, — կը պատճառաբանեն անոնք։ Ամէն մէկ «քէնզէն»է վերջ կրնանք արձակուիլ....

Նման տագնապ մը անցուց Տէսինը, դեռ երեք շաբաթ առաջ։ Գործարանը արձակեր էր 8-10 աշխատաւորներ։ Ու մտահոգութիւնը սեւ ամպի մը նման չոքեց գաղութին վրայ։

— 180 հոգինոց ցանկ մը կայ եղեր... կը փլի՛ մեր գաղութը։ Նոյն անորոշ ու անկայուն վիճակը ամէն տեղ։ Տնօրէնին կամ պաշտօնեային բարեացակամութեան ու երբեմն նոյնիսկ քմահաճոյքին կապուած խնդիր։ Կայ նաեւ հարիւրին տասնի օրէնքը։ Նպաստի մասին «փոխադարձութեան» պարագան ալ զատ։ Որո՞ւ եւ ի՞նչպէս հասկցնել թէ Հայերը ենթակայ չեն նաեւ այդ օրէնքին....։

Ու տրտունջքները կը բանաձեւուին արդէն։ Անճար մարդու երեւակայութիւնը կը գործէ։ Եւ, ծրագիրնե՛ր կը դրուին առջիդ, ցաւն ու դժգոհանքը իրար խառնելով,— «Օֆիսները ի՞նչ կ'ընեն։ Վերը նստողները գոնէ այս խնդրին մէջ պէտք է հասկցուին։ Ազդու դիմում մը պէտք է ընել։ Մենք «օտարական» չենք վերջ ի վերջոյ...»։

Հազար բաժ, բացատրէ,— անօգուտ է։ Գաւառին համար, «վերը» հրաշագործ գաւազան է։ Գլուխ մը, որ պարտաւոր է մարմնի մասին խորհիլ։ Անշուշտ ճշմարտութիւններ կան իր տրտունջքներուն մէջ։ Գիտենք որ «հայկական Փարիզ»ը գրեթէ երբեք չէ արդարացուցած ինքզինքը։ Բայց, կան եւ պետական կարգ ու սարքէն բխող պարագաներ, որոնք անծանօթ կը մնան գաւառին։

— Չէ՞ որ զինուոր կուտանք։ Մեր տղաքը՝ տուն-տեղ ձգած՝ կ'երթան զօրանոց։ Կը վերադառնան տարիներ վերջ, այն յոյսով թէ հպատակ կը դառնան։ Բայց, ոչ միայն յաճախ զրկուած կը մնան այդ իրաւունքէն, այլեւ, կը պատահի որ վերջնապէս կորսնցնեն իրենց նախկին աշխատանքը...

Ահա եւ երկրորդ ցաւ մը։ Խոստովանինք, որ առաջին տարիներուն, ֆրանսահայ գաղութը չէ գիտցած օգտուիլ առիթէն։ Նորեկներ էինք։ Վերադարձի ակնկալութիւնը դեռ զօրաւոր էր։ Յետոյ, կար եւ այն շփոթութիւնը թէ՝ հպատակ ըլլալ կը նշանակէ... դադրիլ հայ ըլլալէ, կարծես Ռուսիոյ մէջ ռուսահպատակ, եւ Թուրքիոյ մէջ թրքահպատակ եղած չըլլայինք։

Ցաւեր, ահաւասիկ, որոնք կը տրորեն ու կը տանջեն մեր գաւառը։ «Գաղութ» Փարիզը եւս զերծ չէ, անշուշտ, այս մտահոգութիւններէն։ Կը մնայ, որ «ղեկավար» Փարիզը անգամ մը եւս անդրադառնայ ֆրանսահայ այս տագնապին։ Տագնապ ըսինք, որովհետեւ պայմաններու աննպաստ զարգացում մը վաղը կրնայ բարդ վիճակ մը ստեղծել։

Կառավարել կը նշանակէ նախատեսել, — այս ճշմարտութիւնը միայն պետութիւններու յատուկ չէ։

Հարկ է դիմել։ Ու միշտ կրկնել։ Մանաւանդ որ, պետական շրջանակներու քով բարեացակամութիւնը չի պակսիր։ Ու, ինչ որ կարեւոր է, ֆրանսահայ գաղութը ո՛չ հարստ եկած է հոս, եւ ո՛չ ալ իբրեւ օտարական։

×

Պատկերը կիսատ թողած պիտի ըլլայինք, սակայն, եթէ զանց առնէինք այն միւս տրամադրութիւնը որ նոյնքան տիրական է գաւառի մէջ։ Կ'ակնարկենք՝ տեսնելու, տոկալու, անցնելով ներշնչուելու եւ յամառ կերպով ապագային կառչելու ոգիին, որ քանի մը ոգեւորիչ պատկերներով յանկարծ կը բացայայտուի։ Ու այդ հաւաքական ապրումին մէջ անձնականը կը նսեմանայ։ Կ'անհետանայ, նոյնիսկ, երբ մանաւանդ պզտիկ ու համեստ բաներու եւ կամ երկչոտ բայց սաք նայուածքներու ետեւ թաքնուած իրենց մեծ ու անփոփոխելի մտահոգութեան — վաղուան կարելիութեանց— շուրջ յոյսի նշոյլներ կը գտնեն...

Այն ատեն, ֆրանսահայ գաւառը, մեր բոլոր գաղթահայ գաւառներուն նման, կը մոռնայ թէ գաղթական է, հայմաթլըս, կամ գործազուրկ, ու իր երգերով, իր բարձրացած տրամադրութեամբ, ու իր վարակիչ հաւատքով կը հաւաստիացնէ թէ՝ հայկական հզօր բնազդէն մղուած՝ շրջած է հայրենիքին համար «մեռնելու» երբեմնի նշանաբանը եւ տեղը դրած՝ նոր օրերու նոր հրամայականը.

— Հա՛յ ապրիք, եղբարք...

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՃԱՓՈՆ ԿԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆԻՆ

Ինչպէս գրեցինք, անգլօ-ճափոնական դիւանագիտական խօսակցութիւնները յանգեցան տեսական համաձայնութեան մը որ հիմ ընդունուեցաւ պաշտօնական բանակցութիւններու։

Ուրեմն, ըստ նախնական համաձայնութեան՝ Անգլիա կ'ընդունի կացութիւնը որ ստեղծուած է Չինաստանի մէջ ճափոնական զինուորական իշխանութեան միջամտութեամբ, միւս կողմէ Ճափոն կ'ընդունի չինական միջազգային գօտիին չէզոքութիւնը՝ ճափոնական աչքը մը ունենալու պայմանով։

Այս համաձայնութեան վրայ, երէկ տեւած Թօքիոյի մէջ բացուեցաւ խորհրդաժողով մը, որու կը մասնակցին Ճափոնի կողմէ՝ արտաքին գործոց վարը, Արիթա, Թիէն-Ցինի հիւպատոսը, Թանաքա, եւ Թիէն-Ցինի ճափոն զինուորական իշխանութեանց ներկայացուցիչները, Գաթօ եւ Մութօ։ Անգլիոյ կողմէ՝ դեսպանը, Սըր Րոպըրթ Քրէճի, Թիէն-Ցինի հիւպատոսը՝ Հըրպըրթ, Թօքիոյի բրիտանական դեսպանատան զին. կցորդը, Զօր. Փիկօթ։

ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ «ՄԻՒՆԻԽԸ»

Անմիջապէս որ իմացուեցաւ թէ Անգլիոյ եւ Ճափոնի ներկայացուցիչներուն խօսակցութիւնները յանգած են նախնական համաձայնութեան մը, Չինաստանի քաղաքական շրջանակները յուսախաբութեան մատնուեցան։

Չինացիները կը վախնան, որ անգլօ-ճափոնական խորհրդաժողովը կը վերջանայ «Ծայր. Արեւելքի Միւնիխ» մը ստեղծելով՝ ի վնաս Չինաստանի։

Գերմանական մամուլը եւս ջղայնութիւն կը յայտնէ, որովհետեւ Անգլիա, համաձայնելով Ճափոնի հետ, որ եւ է վախու պատճառ չունենար իր նաւատորմը Ծայր. Արեւելքի մէջ պահելու, երբ պատերազմի վախ ծագի ատենին՝ արեւմուտքէն։

Թօքիոյի մամուլը կ'աշխատի պարզել այն պատճառները, որոնք Անգլիոյ թելադրեցին համաձայնութեան գալ Ճափոնի հետ։ Այդ պատճառներն են, 1) Անգլօ-ռուսական բանակցութիւնները անելի մէջ մնացին, 2) Միացեալ Նահանգները չէզոքութիւն յայտարարեցին, 3) Միջազգային կացութիւնը ծանրացած է եւ Ճափոն վճռականութիւն ցոյց կուտայ գործելու Ծայր. Արեւելքի մէջ իր դիտցած ձեւով։

Իսկ ռազմին կը շարունակուի դիմադրութիւնը

Ծայր. Արեւելքէն հասած լուրերը կը հաստատեն թէ արիւնահեղութիւնը կը շարունակուի անխնայ։ Մանչուրիոյ եւ Մոնկոլիոյ սահմաններուն վրայ, կատաղի կռիւներ տեղի կ'ունենան այս պահուս։ Կռիւներու արդիւնքին մասին լուրերը հակասական են, ինչպէս միշտ։

Ճափոնները կը հաղորդեն թէ Ուրբաթ օր վար ձգած են 39 օդանաւ, իսկ իրենք կորսնցուցած են միայն մէկ օդանաւ։

Ռուսերը կը հաղորդեն թէ կարեւոր յաղթանակներ շահած են Մանչուրիոյ սահմանին վրայ։ Հարիւր ռուսական օդանաւեր յաջողած են ետ վանել 120 ճափոնական օդանաւեր, վար ձգելով 14 հատը։ Իրենք կորսնցուցած են միայն երեք օդանաւ։

Կիրակի գիշեր վերստին սկսան յարձակումները։ Ռուսերը յառաջ խաղացին հարիւրաւոր հրասայլերով, դաշտային թնդանօթներով, եւ անցան Խալխա եւ Հոլչթէն գետերը։

Ճափոնները հակայարձակումի ձեռնարկելով յաջողեցան կասեցնել ռուս-մոնկոլական յառաջխաղացութիւնը.

Այս կռիւներուն ընթացքին սպաննուեցաւ ճափոն պատերազմական թղթակից մը

Մանչուրիոյ սահմանամերձ քաղաքներու բնակչութիւնը ահուդողի մէջ է, ռուսական օդանաւերու շարունակական յարձակումներուն հետեւանքով։ Քաղաքային իշխանութիւնները հրամայած են լոյսերը մարել իրիկուններ։

Վլատիվոսթօքէն կը հաղորդեն թէ Ճափոնցիները սկսած են Մանչուքուոն կազմակերպել այնպէս մը, որ օդանաւային յարձակումի խարիսխ մը դառնայ ընդդէմ Խորհ. Միութեան։ 1932էն ասդին՝ հիմնած են 5000 քիլոմեթր երկարութեամբ երկաթուղի, 17.000 քիլոմեթր երկարութեամբ խճուղի, 130 օդանաւային կայան, ուր կեդրոնացուցած են 500 օդանաւեր։

Միջադէպ մը Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ սահմանին վրայ

Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ ուրբաթ օր միջադէպ մը տեղի ունեցաւ Թուրքօ-պուլկար սահմանին վրայ, Սվիլէնկրատի մօտ.- միջադէպին հետեւանքով վիրաւորուեցաւ Թուրք զինուոր մը պուլկարական հողի վրայ։

Միջադէպը փակուեցաւ յաջորդ օրն իսկ, սահմանապահ զօրաց պուլկար եւ Թուրք հրամանատարներու կողմէ, որոնք իրաւունք տուին պուլկար սահմանապահ զինուորներուն։

Նկատի առնելով որ բարեկամական յարաբերութիւններ գոյութիւն ունին երկու դրացի երկիրներուն միջեւ, վիրաւոր Թուրք զինուորը անմիջապէս յանձնուեցաւ Թրքական իշխանութեանց։

Հակասական զրոյցներ Տանցիկի մասին

Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ հակասական զրոյցներ շրջան կ'ընեն Տանցիկի կացութեան մասին։ Ոմանք կը պնդեն, թէ յարաբերութիւնները բարւոքած են Պերլինի ու Վարշաւայի միջեւ, այնպէս որ հնարաւոր պիտի ըլլայ բանակցութիւններով ու փոխադարձ զիջումներով լուծել վէճը, ուրիշներ, ընդհակառակն, կ'ըսեն թէ այսպիսի բարւոքում գոյութիւն չունի եւ Հիթլէր պատրաստուած է նոր միջոցներ սրանել իր ուզած ձեւով փակելու համար Տանցիկի խնդիրը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԲՈՅՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Ռասփազարի Հայր. Միութիւնը (Փարիզ) կը հաղորդէ մեզի թէ ներկայ հանգանակութեան կը մասնակցի 500 ֆրանքով, առկէ զատ հանգանակութեան ձեռնարկած է իր հայրենակիցներուն միջեւ։ Զ. Ռ. Միութեան Վալանսի Մասնաճիւղը կը մասնակցի 400 ֆրանքով, առկէ զատ միացած է տեղական մարմինի մը՝ հանգանակութիւն կատարելու համար գաղութին մէջ։ Զ. Ռ. Միութեան Լիոնի մասնաճիւղը եւս ձեռնարկած է հանգանակութեան։ Մեր ստացած գումարները պիտի յայտարարուին մաս առ մաս, հանգանակութիւնը ծաւալ գտած եւ մեր ցանկը շատ երկարած ըլլալով։

Սիփան Կոմիտաս երգչախումբ (իր փակման հանդէսին առթիւ, Միութեան անդամներէն եւ անդամներէն)	600
Փարիզի Ռասփազարի Հայր. Միութիւն	500
Տիկ. Հրանոյշ Ս. Ազատեան	100
Ալիս եւ Արմէն Հ. Սամուէլ	100
Յովհաննէս Տէր Յովհաննէսեան	100
Սուրէն Գալէնտէրեան	100
Գրիգոր Սողոմոնեան	100
Տիկին Ազապի Խաչիկեան (իր աղջկան՝ Ազաւնիի մահուան տարեդարձին առթիւ)	50
Լեւոն Գեւոնեան (իր քրոջ աղջկան Ազաւնիի մահուան տարեդարձին առթիւ)	50
Գրիգոր Հատըմեան	50
Կ. Վարդապետեան (Լա Ռոշ Գէոնա)	50
Յարութիւն Զատիկեան (Վիէն)	50
Կարապետ Անտոնեան (Վիէն)	50
Կիւլպէնկ Սուքիասեան (Վիէն)	50
Արշակ Փաշայեան (Մարաշցի)	50
Միհրան Գազանճեան	25
Տիգրան Վարդանեան	20
Գումար՝	2040
Նախորդ գումար՝	5257
Ընդհ. գումար՝	7302

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Պաշտօնաթերթը կը հրատարակէ (22 Յուլիս) հրովարտակ մը, որ կը վերաբերի օտարականներու մարդահամարին։

Ահաւասիկ հրովարտակին գլխաւոր տրամադրութիւնները.—

Համաձայն 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակ-օրէնքին 3րդ յօդուածին տրամադրութեանց, պիտի ցուցակագրուին այն բոլոր օտարականները, որոնք քաղաքացիութենէ զրկուած կամ ապաստանի իրաւունքէն օգտուելով՝ կ'ապրին Ֆրանսայի մէջ։ Այս մարդահամարը կատարուելէ վերջ, յետագային մասնաւոր հրովարտակով պիտի կազմուի յանձնախումբ մը, որ պիտի քննէ մարդահամարին արդիւնքները եւ որոշումներ պիտի տայ։

Բոլոր այն օտարականները, 20—48 տարեկան, որոնք որ եւ է հպատակութիւն չունին բայց եւ այնպէս արձանագրուած չեն մարդահամարին մէջ՝ համաձայն 31 Մարտ 1928 թուակիր օրէնքին 3րդ տրամադրութեան, ենթակայ են մարդահամարի։

Իսկ այն օտարականները, 20—48 տարեկան, որոնք Ֆրանսա եկած են օգտուելու ապաստանի իրաւունքէն, նոյնպէս ենթակայ են մարդահամարի, եթէ Ֆրանսայի մէջ կը բնակին համաձայն այն պայմաններուն, զորս կը ճշդէ օրէնքին 5րդ յօդուածը։

Ամէն օտարական, որ ընդունուած է օգտուելու համար ապաստանի իրաւունքէն՝ բայց տակաւին չունի ինքնութեան թուղթ մը օրինական պայմանաժամով, ենթակայ է մարդահամարի՝ երկու ամսուան բնակութենէ վերջ։

Այն օտարականները, որոնք, մարդահամարի ժամանակ, կը յայտարարեն թէ գաղթականներու կամ ապաստանի իրաւունքէն օգտուողներու դասակարգին մէջ չեն մտներ, չեն կրնար այլեւս օգտուիլ այդ իրաւունքէն՝ երբ յետագային հրաման ստանան հեռանալու Ֆրանսայէն։ Այս նոյն տրամադրութիւնը գործադրելի է ամէն անոնց հանդէպ, որոնք չեն պատասխաներ, 20 օրուան պայմանաժամի մը մէջ, իրենց զրկուած հրաւէրին։

Օտարականներու մարդահամարը պիտի կատարուի հետեւեալ ձեւով.—

1.— Մինչեւ յառաջիկայ Սեպտեմբեր 1 պիտի արձանագրուին 20—27 տարեկանները։

2.— Մինչեւ 1940 Յունուար 1 պիտի արձանագրուին 27—35 տարեկանները։

3.— Մինչեւ 1940 Մարտ 1 պիտի արձանագրուին 35—40 տարեկանները։

4.— Մինչեւ 1940 Սեպտեմբեր 1 պիտի արձանագրուին 40—48 տարեկանները։

Ծնունդները շատցնելու համար

Ֆրանսական կառավարութիւնը ծրագիր մը կը պատրաստէ դարման մը գտնելու համար բնակչութեան նուազումի տագնապին։ Ծրագիրը գրեթէ պատրաստ է եւ այս շաբթու պիտի դրուի օրակարգի վրայ, դահլիճին մէջ։ Ըստ այդ ծրագրին,

1.— Այն երիտասարդները, որոնք կ'ամուսնանան եւ գիւղերու կամ ագարակներու մէջ կը հաստատուին, կապուած՝ հողին, պիտի ստանան 15,000—20,000 ֆրանքի փոխատուութիւն մը։

2.— Դրամական պարգեւ պիտի տրուի առհասարակ՝ բոլոր ֆրանսացի ընտանիքներուն, համաձայն իրենց ունեցած զաւակներու թիւին։

3.— Խիստ հսկողութիւն պիտի կատարուի մայրանոցներուն եւ բժիշկներուն վրայ, արգիլելու եւ խստիւ պատժելու համար վիժումները։

4.— Ծանր պատիժներ թմրեցուցիչ դեղերու առեւտուրով զբաղողներուն։

5.— Պայքար ալքոլամոլութեան դէմ, արգիլք նոր գինետուն բանալու։

6.— Ծանր պատիժներ կաւատութեան եւ պոռնկութեան վրայ, արգիլք պոռնկագրական հրատարակութեանց վաճառումին։

7.— Որդեգրութեան օրէնքները բարեփոխել եւ պաշտպանել որբերը։

8.— Ընտանեկան քուէի իրաւունք (ընտանիքին պետը իրաւունք կ'ունենայ յաւելուածական ձայնի, համաձայն իր ընտանիքին բազմանդամութեան)։

Բոլոր այս կարգադրութեանց համար կ'ենթադրուի 750 միլիոնի ծախք մը, որ մասամբ պիտի գոցուի ամուրիներու եւ զաւակ չունեցող ընտանիքներու վրայ դրուած տուրքերով, ինչպէս նաեւ մասնաւոր վարկերով։

ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ՞

Հարցում կուտանք, ոչ թէ անոր համար որ կը տարակուսինք, այլ անոր համար որ, յանկարծ, բազմաթիւ մտահոգութիւններ կը պաշարեն մեզ :

Դժուարին օրերու մէջ կ'ապրինք. քաղաքական փոթորիկներով շրջապատուած, անստոյգ ապագայով, տնտեսական ու ազգային անկայուն պայմաններով. թափառական, հայրենազուրկ, ցրուած ու միշտ ենթակայ՝ դառն ճակատագրի:

Ո՞վ պիտի մտածէ մեր մասին, եթէ մենք ալ չփորձենք մտածել: Այնքան դառնութիւններ ճաշակեցինք, այնքան յուսախաբութիւններ, փորձ ու փորձառութիւն ունեցանք, որ աւելորդ է հաւատք ունենալ արտաքին աջակցութիւններու վրայ: Զենք մերժեր, եթէ գան, եթէ տրուին անոնք. բայց մեր գոյութեան ապաւէնը՝ մե՛նք պիտի ըլլանք. մեր կեանքի խարիսխը՝ մենք պիտի կերտենք եւ մեր այսօրուան ու վաղուան ճակատագրի մասին՝ նախ մենք պիտի մտածենք:

Առաջին, գլխաւոր օգնողը՝ մեր գոյութեան պահպանման, մեր կեանքի պայմաններու բարելաւման համար՝ մենք պէտք է ըլլանք:

Պատմութեան օրէնքներէն է. ժողովուրդ մը որ զուրկ է կենսունակութենէ եւ չունի ապրելու ու ստեղծագործելու տենչը, դատապարտուած է մահուան, որքան ալ արտաքին ոյժեր թեւ ու թիկունք ըլլան անոր: Միւս կողմէ՝ երբ ժողովուրդ մը կեանքին փարած է եւ ունի ապրելու, տեւելու եւ ստեղծագործելու կամք, արտաքին ոչ մէկ ոյժ չի կրնար ճզմել զայն եւ չի կրնար մահուան տանիլ:

Ազգերը չեն սպաննուիր, այլ անձնասպան կ'ըլլան:

Հայը մեռնիլ չուզող ազգերէն է. փոթորկոտ պատմութեամբ, արիւնով ծփուն ու կոտորածներով ընդհատուած, բայց արտասովոր դիմադրականութեամբ:

Ինչ կերպով ալ ուզէք բացատրել, ոչ ոք կրնայ ուրանալ խոշոր իրականութիւն մը. այն՝ որ հայը կ'ապրի. թափառական, ցրուած, կոտորուած, բայց կը տեւէ. կը տեւէ՝ ոչ թէ բուսական կեանքով, այլ մշակուած ազգերու կեանքով: Փոքրիկ ու աղքատ, բայց մեծատունի ու մեծութեան կեանքո՛վ ու ձգտումներով. հալածուած ու հպատակ, բայց արքայի ոգիով ու ինքնիշխանութեամբ:

Ճիշդ են այս բոլորը. բայց ճիշդ նաեւ այն, որ կ'ապրինք մեր պատմութեան ամենաչարաչուք թուականները:

Հեռու ենք մեր հայրենիքէն. վտարուած, պանդուխտ, ցիրուցան: Կապուած ենք իրարու երեկուան յուշերով, մեր օտանչելի լեզուովն ու մշակոյթովը՝, մեր երէկի պատմութեամբը եւ վաղուան համար մեր ձգտումներովն ու երազներովը, որոնք երազ չեն այլեւս, այլ պահանջ, կենսական անհրաժեշտութիւն:

Հայրենիք ու ազատութիւն կ'ուզենք, առանց որոնց դատապարտուած ենք ճակատագրական վախճանի:

Այսօր կ'ուզենք, բայց վաղը, տարիներ ետք, սերունդներ ետք, պիտի ուզե՞նք դեռ:

Այս է մեծ հարցականը: Այս է վտանգը՝ որ կուգայ, որուն կ'երթանք ամէն օր, եւ որուն դէմ չունինք պատնէշ: Կը քայքայուին մեր պատնէշները՝ ժամանակին հետ. կը մաշի մեր ոգին: Կը մոռցուի մեր պատմութիւնը, կը տկարանայ մեր դասը, կը տժգունին մեր ազգային արժէքները, մեր նորահաս սերունդներու սրտերէն ու միտքերէն ներս: Զգալի, ընդհանուր տեղատուութիւն մը կարելի է նշմարել, որուն դէմ քիչ ոյժ ունինք պայքարելու եւ նուազ ոգի ու միջոց՝ դիմադրելու:

Ի՞նչ ձեռնարկներ ըրինք վերջին քսան տարուան մէջ, կեցնելու համար այս նահանջը, բոլոր ճակատներուն վրայ: Անշուշտ, մեծ յաջողութիւն, ընդհանուր քայքայումէն ետք, վերականգնումի փորձերուն մէջ.— յուսալքումէն ետք՝ հաւատքի ջահերուն կրկին արծարծումը, դարմանումի, վերանորոգումի ընդհանուր շարժումը եւ ստեղծագործական նոր թափը՝ զոր երեւան բերինք քաղաքական, տնտեսական, ազգային ու մշակութային կալուածներէն ներս:

Վերջին քառամեակին մեծագոյն յաղթանակը աւ՝ մեր ժողովուրդի գերծօն տարրերուն ու կազմակերպութեանց համար: Բայց, պիտի բաւե՞ն այս բոլորը վաղը, երբ սերունդները փոխուին. Երբ օտար շունչն ու ոգին տեղաւորուին մեր երակներուն մէջ եւ ետ քշեն մեզ: Երբ մեր ազգային նաւը աւելի մութ ջուրերու վրայէն նաւարկելու հարկադրուի:

Տարիներ պայքարեցանք, ու չկրցանք ստեղծել համազգայինը: Խորթ չէր գաղափարը, բայց քաղաքականութիւն խաղացողներ եղան եւ գաղափարը մնաց սեղանի վրայ, անլոյծ:

Ծարիխ մը, համազգային կապ մը կրնար ըլլալ ան, մեր հատուածական կեանքը կազմակերպելու եւ ազգային դիմագիծը փրկելու տեսակէտէն: Կրնար ըլլալ գործնական, արդիւնաւոր կազմակերպութիւն մը, տէր դառնալով մեր ճակատագրին եւ վերջ տալով պառակտական, հակասական, յաճախ զիրար խաչաձեւող գործունէութեանց համագործակցութեան զարգացման մեծ պատեհութիւն մը, ներդաշնակ գործունէութեան ազգային մարգարան մը: Մնաց գաղափարը երեսի վրայ, ու այսօր կան մարդիկ ու մարմիններ, որոնք ջատագով են անջատ գործունէութեան, մեկուսի, առանձին, ինքնայլուխ գործունէութեան, ինքնապահպանման համար:

Կը սարսափին քաղաքականութենէ, «գործիքը» դառնալէ, որպէս թէ հայ կեանքը միայն քաղաքականութենէ բաղկացած ըլլար, եւ որպէս թէ՝ եթէ մեծերը ուզեն, մէկի տեղ, հազար գործիքի չվերածէին անտէր ու անգլուխ մեր բազմութիւնները:

Բայց, թողունք համազգայինը, այսպէս կոչուած «քաղաքականը» կամ ազգայինը:

Կարելի չէ՞ր նոյն կազմակերպութիւնը իրականացնել ոչ-քաղաքական գետիններու վրայ. մշակոյթի կալուածէն ներս:

Ստեղծել Մշակութային համահայկական կազմակերպութիւն մը, ընդհանուր կեդրոնով մը, վարիչ ու առաջնորդ դարձնելով զայն գաղութներու մէջ հայ մտքի ու մշակոյթի մասնակի գործունէութեանց: Կապել բազմազան միութիւնները մէկ կեդրոնի, կապ ու յարաբերութիւն հաստատել. ծրագիր մշակել, հակակշիռ գործ դնել, պահելով իւրաքանչիւր երկրի եւ իւրաքանչիւր Մարմնի յատուկ յատկանիշները:

Նման կազմակերպութիւն մը, ոչ միայն գործունէութեան միութիւն առաջ պիտի բերէր, այլեւ ոգի ու մթնոլորտ պիտի ստեղծէր, կենսունակութիւն պիտի ներշնչէր եւ պիտի դառնար ազգային գերազանց օրկան մը՝ մշակութային զարգացման, ուժերու խնայողութեան ու կանոնաւորման համար:

Ինչո՞ւ չմիացնել, չկապել իրարու «Համազգային»ը, Փարիզի գրական ու մշակութային միութիւնները, Աթէնքի, Պէյրութի «Հայ մտքի տուներ»ը, Պուքրէշի «Րաֆֆի»ն եւ նմանօրինակ այնքան միութիւններ: Փոխադարձ կապերով, տեղեկագիրներով, գործունէութեան ծրագիրներով. ընդհանուր ցանց մը՝ գործօն եւ իրաւասու կեդրոնի մը կապուած, որ հովանաւորէր մասնաճիւղերու, գաղութային մեկուսի գործունէութիւնները, արժէքաւոր օրկանները եւ գրական ու մշակութային հրատարակութիւնները, եւ աջակցէր անոնց զարգացման, ծաւալումին եւ աճումին:

Կարելի չեղաւ համազգայինը, կարելի չէ՞ մշակութային համազգային կազմակերպութիւնը, խարխափումներէ փրկելու համար հայ մտքի ու մշակոյթի գործը եւ ընդհանուր շարժում ստեղծելու:

Ո՞ւր էր թէ կենսունակ կազմակերպութիւն մը նախաձեռնարկ ըլլար:

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԸ

Վէյտմանի դատապարտութիւնը առիթ մըն է համառօտակի արծարծելու այս նիւթը, որուն համար այնքան լեզու եւ մելան թափուած է թէր ու դէմ կարծիքներով:

Իր գոյութիւնը ջատագովողները հետեւեալ փաստերը կուտան.—

1— Մահապատիժը, իր օրինակելի եւ ահաբեկիչ հանգամանքով անհրաժեշտութիւն է ոճիր գործել փորձողներուն:

2— Արդարութեան զգացումը գոհացնող պէտք մը, որ կը պահանջէ որ ամէն ոճիր պատժուի անպայման մահապատիժով

3— Ընկերութիւնը պաշտպանելու մէկ միջոցը:

Ի հարկէ քիչ թէ շատ ճշմարտութիւն կայ այս փաստերուն մէջ, սակայն ո՜րքան հարեւանցի եւ պարզամիտ դատողութիւն: Պէտք է հարցը աւելի լայն մտքով ուսումնասիրել:

Անցեալ դարերուն, ամէն տեղ բազմաթիւ մահապատիժներ տեղի կ'ունենային: Անգլիոյ մէջ, Հենրիկոս Ցրդ.ի թագաւորութեան շրջանին, 72.000 հոգի մահուան դատապարտուեցան. Եղիսաբեթ թագուհիին իշխանութեան տակ, անոնց թիւը 90 հազարէ աւելի էր: Մինչեւ Վիքթորիա թագուհիին իշխանութիւնը Անգլիոյ մէջ 6.780ի հրէշային թիւին կը համնէին մահուան պատիժի յանցանքները: Ֆրանսայի մէջ, մինչեւ յեղափոխութեան վաղորեակը, մահապատիժը կը գործադրուէր 115 քրէական յանցանքներու: Նոյնն էր գրեթէ ամէն տեղ. մինչեւ այսօր կը սահմանափակուի մարդասպանութեան եւ հայրենիքի դէմ դաւաճանութեան համար միայն:

Մահապատիժը վախցնելու միջոց չէ եղած եւ չի կրնար ըլլալ: Բոլոր երկիրներու պաշտօնական վիճակագրութիւնները բացորոշապէս կ'ապացուցանեն այդ: Ռումանիա զայն ջնջեց 1864ին, Փորթուգալ՝ 1867ին, Հոլանտա՝ 1870ին: Զուիցերիոյ 22 նահանգներէն 17ը ջնջած են եւ հոն՝ որ ջնջուած չէ, ոճիրները աւելի յաճախադէպ են քան միւս նահանգներուն մէջ: Թոսքանայի մէջ ջնջուած էր 18րդ. դարուն եւ ուր ոճիրները չէին բազմացած: 1930ին դատական նախարար Րոքոյին յայտարարութեան համաձայն, ոճրագործներու թիւը իջած էր Իտալիոյ մէջ ջնջումէն ի վեր, եւ եթէ այսօր գոյութիւն ունի քաղաքական յանցանքներուն համար, անոր շարժառիթն է պետական կարգապահութեան պահպանումը

Մահապատիժը՝ բարբարոս պատժական օրէնքներու մնացորդը, փտած եւ հինաւուրց տեսութիւններու վրէժխնդրութեան արհեստքերու արտայայտութիւնը, անարդար է, մարդկային իրաւունքի ժխտումն է:

Անարդար է. որովհետեւ վերջնական ըլլալով, կը դարձնէ մարդկային արդարութիւնը բացարձակ՝ ինչ որ այդ միայն կը պատկանի գերագոյն արդարութեան: Ընկերութիւնը եւ իր դատական օրկաններն ու ներկայացուցիչները անսխալականներ չեն. Ո՜րքան կարելի է յիշել պատմութեան ընթացքին բոլոր երկիրներու մէջ եւ այսօր իսկ, դատական անհամար սխալներ եւ մահապատիժներ, գիտակցաբար գործադրուած, հակառակ անմեղութեան: Եթէ դատաւորներուն ըսուէր թէ սխալ գործուած պարագային, իրենք ալ պիտի ենթարկուին նոյն պատիժին, վստահ եղէք որ ժամանակով, մահապատիժին կիրարկումը ինքնաբերաբար կ'անհետանար: Եւ կառավարութիւնները ծիծաղելի դիրքին մէջ չէին գտնուեր մեռեալներուն պատիւը վերահաստատելու եւ կամ ընտանիքին դրամական հատուցում տալու պարտաւորութեան:

Իրաւունքի ժխտումն է. ընկերութեան իրաւունքն ու պարտականութիւնն է սահմանափակել անհատական ազատութիւնը, հսկելով հանրային բարօրութեան վրայ, բայց երբե՛ք այդ բարոյական բարձր իրաւունքը չունի կեանք մը ամբողջովին ջնջելու, զի կ'անդրադառնանք ստեղծագործութեան պատճառը, նպատակը, վախճանը: Մեզի չի պատկանիր կեանքը տրամադրել մեր կամքին համաձայն: Այդ բարոյական սկզբունքով է որ անձնասպանութեան փորձն իսկ կը պատժուի, ինչպէս Անգլիոյ մէջ: Հետեւաբար, այն միջոցները որ պէտք է առնուին ընդհանուրին շահուն համար, չեն կրնար երթալ մինչեւ անհատին կատարեալ ջնջումը:

Ո՞ւր են այն ժամանակները յորում՝ հրապարակներուն վրայ բազմութեամբ լեցուն, զանգակներու ղօղանջիւններով, երգերով, պարերով, դատապարտեալներուն աղիքները կը խլէին, ոսկորները կը կոտրէին, եղունգները կը քաշէին, մատները կը կտրէին, բերաններուն մէջ հալած կապար կը թափէին, եռացած ջուրի կամ իւղի մէջ կը թաթխէին սպառնալով Աստուծոյ դատաստանին (ordalies), խուժանին զուռում գոչումին, խարոյկներուն եւ ցնծութեան աղաղակներուն տակ: Մինչդեռ այսօր, կը գործադրուի արշալոյսին, բաւական հեռու հասարակութեան աչքերէն: Եւ ո՞վ է այն անձը որ նողկանք ու արհամարհանք չզգար դահիճին հանդէպ, թէեւ ան իր պաշտօնը կը կատարէ օրինապէս:

Գերմանիոյ մէջ երկու կիներու կացինահարութիւնը, Ամերիկայի մէջ Հաուփթմանի եւ տարիներ առաջ Սաքօ – Վանզէթթիի մահապատիժի գործադրութիւնները ըմբոստացուցին հանրային խղճմտանքը, յուզեցին համաշխարհային միտքը: Մարդկութիւնը ջղայնութեամբ հետեւեցաւ դատապարտեալներուն մինչեւ վերջին վայրկեանները. Արդարամիտ ու լուսաւոր հոգիներ ոգի ի բռին պայքարեցան :

Պատժական իրաւագիտութիւնը տակաւ առ տակաւ մեղմացաւ դարերու ընթացքին եւ հետզհետէ աւելի կը մեղմանայ: Պէքարիա, խոշոր իրաւագէտ եւ փիլիսոփան, 1765ին իր «Ոճիրները եւ պատիժները» գիրքով, որ իր դարուն փիլիսոփայութեանց ազատամիտ ու լուսաւոր կիրարկումն էր պատժական օրէնսդրութեան, բանականութեան եւ զգացումի ձայնը բարձրացնելով ըմբոստացաւ աւանդական իրաւակարգերուն դէմ: Այսպիսով թարգման կը հանդիսանար հանրային խղճմտանքի բողոքներուն, պախարակելով ժամանակի վրէժխնդրութեան զգացումը: Արտաքոյ կարգի յաջողութիւն ունեցաւ. փիլիսոփաներ խանդավառութեամբ ընդունեցին իր վարդապետութիւնները, Պիւֆոն, Ռուսօ, տ'Ալամպէր, Տիտըրօ, Վոլթէր, Հիւմ, Հէլվէթիուս գնահատանքով եւ համակրանքով ողջագուրեցին անոր լուսամիտ գաղափարները :

Նոյն շաւիղէն հետեւեցաւ Պէնթէմ, անգլիացի իրաւագէտ եւ փիլիսոփան, իր 1811ին հրատարակած «Ընկերային օգտակարութիւնը» երկին մէջ անուղղակիօրէն ձաղկելով մահապատիժը:

Ոչ ոք իրաւունք ունի ուրիշին կեանքը ջնջելու, ոճիրը աններելի է: Սակայն քննելու է ոճրագործներուն անցեալը, ներկան իր զանազան կերպարանքներուն մէջ: Անկարելի եւ անարդար է անոնց հանդէպ մէկ կշիռ, մէկ չափ կիրարկել, իւրաքանչիւր անհատ աշխարհ մըն է, պատմութիւն մըն է, բնութեան մէջ չկան երկու տերեւներ որ իրարու յար եւ նման ըլլան. իւրաքանչիւրը պատ պէտք է ուսումնասիրել արդարամիտ եւ առարկայական ոգւով: Շատ անգամներ, իրենք ալ զոհեր են դէշ պատրաստուած ուղեղներու, յաճախ չափով մը անպատասխանատու ոճիրը գործուած վայրկեանին, անգիտակից, առանց խորհրդածութեան, արդիւնք՝ բազմաթիւ բնախօսական եւ հոգեբանական արատներու եւ զարտուղութիւններու, պտուղ՝ միջավայրին, ժառանգականութեան, բազմապիսի ֆիզիքական ու ժառանգական մտային հիւանդութեանց, մոլութիւններու եւ թշուառութեան: «Որքան ալ զարհուրելի երեւան մեզի ոճիրները, կ'ըսէ Պղատոն, զանոնք մի նկատէք բարկութեամբ եւ վրէժխնդրութեամբ, վէրք մըն է որուն բժշկուելուն դարմանները պէտք է փնտռել»:

Այո, ընկերութիւնը պէտք է ինքզինքը պաշտպանէ. սակայն կարելի է իրեն լիուլի գոհացում տալ ուրիշ պատիժներով եւ առանց անդարմանելին ի գործ դնելու: Պէտք է մեկուսացնէ այս անբնականոնները տանելով անոնց հանդէպ աւելի կանխարգել քան թէ պատժողական խստութիւն. Լոմպրոզոյի ի ծնէ ոճրագործներու բացարձակ տեսութեան յաջորդած է բարեխառնաբար միջավայրի ազդեցութեան գաղափարը, որով միշտ կարելի է անհատ մը պատանի տարիքէն եթէ ոչ փոխել հիմնովին, գոնէ բարեփոխել ուժեղ եւ առողջ դաստիարակութեամբ: Բանտերը չեն բաւեր, հոն կը մտնեն վերադառնալու համար աւելի մեծ թափով: Պատիժը պէտք է ըլլայ միանգամայն բարոյական դպրոց մը: Մասնաւոր հաստատութիւններ ստեղծելու է, որպէսզի զանազան գիտուններ քննեն, ուսումնասիրեն իրենց ենթական, ըմբռնեն անբնականոն հիւանդները: Մահապատիժը օրինակ չէ եղած եւ իր մղձաւանջը երբեք չազդեր այդ անհաւասարակշիռ միտքերու վրայ, Ջղային հիւանդութեանց գիտուններ կ'առարկեն նոյնիսկ թէ մահապատիժը յաճախ անդիմադրելի հրապոյր մը կ'ունենայ այս տկար ուղեղներու վրայ :

Հակառակ «Լուսաւորութեան դարուն» ազատաշունչ վարդապետութեանց, որոնց հրեղէն ճառագայթները ողողեցին բոլոր քաղաքակիրթ երկիրները, բնաջնջելով հինաւուրց նախապաշարութիւնները, շահագործութիւններու, անարդարութեանց որդանները... մարդկութիւնը տակաւին հաւատարիմ կը մնայ դաղանային Մովսիսական talion-ի օրէնքին. «աչք ընդ ական եւ ատամն ընդ ատաման»:

Քսաներորդ դարուն՝ մահապատիժը անյեղաշրջելի նախատինք մըն է մարդկութեան: Ան կը նուաստացնէ պետութիւնները, կը վարկաբեկէ ժողովուրդները, կը նուաստացնէ անհատները :

«Ժամանակը հեռու չէ, կ'ըսէ փրոֆէսէօր Թականցէվ, երբ մահապատիժը պիտի ջնջուի բոլոր պատժական օրինագրքերէն, եւ թէ՝ ապագայ սերունդները մահապատիժին մասին մեր վկայութիւնները պիտի գտնեն այնքան անհեթեթ որքան մենք այսօր կը գտնենք հին ու միջնադարեան պատիժները: Ընդհանուր խղճմտանքը պիտի չհանդարտի, մինչեւ որ չվերնայ այդ հինաւուրց հաստատութիւնը, մարդկութեան՝ ամօթը»:

ԱՐՄԷՆ ՍԱԼՄԱՍԼԵԱՆ
(Իրաւագէտ)

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՀՈՂ ԿԸ ԲԱՇԽԷ

Մուսոլինի յայտարարեց թէ կառավարութիւնը որոշած է Սիկիլիոյ մէջ 1.250.000 արտավար հող բաժնել 20 հազար գիւղացիներու: Այս հողերու սեփականատէրերը պէտք է ընդ առաջ երթան կառավարութեան ծրագրին եւ դիւրացնեն անոր իրագործումը. այլապէս պետութիւնը բռնի ուժով պիտի գործադրէ զայն: Պետութիւնը այս հողերու վրայ պիտի կառուցանէ բնակարաններ, ճամբաներ, հանրային շէնքեր, ելեկտրական կայաններ եւն.: Ընդհանուր ծախք յատկացուած է 26.000.000 սթերլին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (149)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Մի քանի ժամանակից յետ՝ Արծրունեաց Ոստանում խմբուած համագումար ժողովում կաթողիկոս ընտրուեցաւ Սեպուհննոս եպիսկոպոսը եւ այդ ընտրութեան, ինչպէս խոստացել էր Մարզպետունին, իրանց հաճութիւնը տուին Աշոտ թագաւորը եւ հիւսիսային նահանգների վարդապետները:

Գագիկ թագաւորը մեծ փառքով տարաւ նորընտիր կաթողիկոսին Աղթամարայ կղզին եւ օծել տալով նրան իւր նորակառոյց Ս. Խաչի տաճարում, բազմեցրեց այդտեղ իբրեւ Հայոց ընդհանրական կաթողիկոս: Իսկ իւր շնորհակալիքը Աշոտ Արքային յայտնելու համար ուղարկեց նրան թանկագին ընծաներ եւ նոյնպիսի նուէրներով էլ պատուեց Մարզպետունի իշխանին:

Բայց վերջինս ուրախ էր ոչ թէ այդ սին ընծաներով, այլ այն բարեկամութեամբ, որ ձեռք բերաւ Վասպուրականում եւ որ ապագայ յաջողութեանց համար պիտի ծառայէր իբրեւ հիմնաքար:

Ինչ վերաբերում է կաթողիկոսական խնդրին, իշխանը նրան այն նշանակութիւնը չէր տալիս, ինչ որ տալիս էր Գագիկ Արծրունին: Վերջինս կաթողիկոսական աթոռը Աղթամարում ունենալը մեծ փառք էր համարում իւր համար. եւ մինչեւ անգամ մի առաւելութիւն Արարատեան իշխանապետութեան նկատմամբ. մինչդեռ Մարզպետունին աւելի գին էր տալիս Արծրունեաց տան [illegible], հաստատ հաւատացած լինելով, որ Վասպուրականի իշխանների մի քանի զօրաբանակները աւելի շահ կարող էին բերել գահին, քան թէ Ոստանում նստող կաթողիկոսը, մանաւանդ որ իւր ժամանակի ընտրելիների մէջ չէր նշմարում նա մէկը, որ ժառանգ համարուէր Գէորգ կամ Մաշտոց արժանաւոր հայրապետներին, այլ ամէնքն էլ Յովհաննէս կաթողիկոսի թուլութեան յաջորդներն էին :

Այդ հայեացքն ունէին այս խնդրի վրայ նաեւ Աշոտ թագաւորն ու Արքայեղբայրը: Այդ պատճառով եւ Վարբերան շնորհակալութիւն մատուցին Մարզպետունուն, որ իմաստաբար խորհելով փոքրը զոհել էր՝ մեծագոյնը ձեռք բերելու համար:

Մարզպետունի իշխանը վերադարձաւ Երազգաւորս՝ գոհ իւր առաքելութեամբ: Նա թէպէտ անկարող եղաւ վերադարձնել Յովհաննէս կաթողիկոսին, բայց դրա փոխարէն բերաւ իւր հետ Գագիկ թագաւորի բարեկամութեան դաշնագիրը, որ առաւել մեծագին էր, քան Հայրապետի վերադարձը.

Իշխանը հանգիստ տուաւ արքունիքում եւ սկսաւ խորհել նոր ծրագրների մասին, քանի որ հանգամանքները փոխուել էին արդէն եւ նա պարտաւոր էր յարմարուել նրանց. Սկզբում նա մտածում էր տիրել մայրաքաղաքին գաղտնի ճանապարհներով կամ ներքին դաւաճանութեամբ, որպէսզի իւր զօրքերը կորուստ չունենային : Բայց այժմ, երբ Գագիկը միաբանել էր Արքայի հետ, էլ երկիւղ կրելու տեղիք չէր մնում: Հայերը կարող էին գրաւել Դուինը նոյնիսկ յարձակումով, եթէ խաղաղ պաշարումը երկարաձգուէր: Եւ ահա իշխանը մտածում էր օգտուել ձմեռային ամիսներից եւ հարկ եղած պատրաստութիւնները տեսնել, որպէսզի գարունը բացուելուն պէս վարէր գործը:

Բայց անողոք բաղդը խանգարում էր դրան: Հազիւ նա մի քանի գործեր կարգադրեց եւ հաւատարիմներին հրահանգներ տուաւ, ահա՛ գոյժ հասաւ Ուտիքից թէ՝ Ցլիկ-Ամրամը Գուգարաց եւ Տաշրաց իշխանների հետ միանալով՝ հիւսիսային այդ երեք նահանգները յանձնում է Ափխազաց Բէր թագաւորին:

(Այդ ժամանակ արդէն վախճանուել էր վերջինի հայր Գուրգէնը, որ միեւնոյն ժամանակ Արտա աքքայեղբօր աներն էր եւ որի տեղ Ափխազիայում իշխում էր Բէրը):

Այս լուրն ընդհանրապէս ծանր տպաւորութիւն արաւ Արքունիքում. բայց ամէնից աւելի վշտացրեց Արքային եւ իշխան Մարզպետունուն:

Երբ վերջինս մտաւ թագաւորի մօտ՝ Ամրամի այս նոր դաւաճանութեան պատճառի մասին նրա կարծիքն իմանալու, Արքային գտաւ տխուր եւ տկար: Այսու ամենայնիւ նա սիրով ընդունեց նրան եւ հետը սկսաւ մտերմաբար խօսակցել:

— Այդ դաւաճանութիւնը նոր չէ. դա հին չարունակութիւնն է, ասաց թագաւորը: Այդ Սեպուհը, ինչպէս մի անգամ էլ ասացի քեզ, ոչ թէ ազգի, այլ իմ թշնամին է. Հետեւապէս նրա այս չարութիւնն էլ ուղղուած է իմ անձի դէմ: Նա լուռ էր մինչեւ այսօր, որովհետեւ նա փախուստ էր տուել իւր երեսից եւ ապրում էր Սեւանում անփառունակ վիճակի մէջ: Իմ այդ դժբաղդութիւնը գոհութիւն էր պատճառում նրան եւ վրէժխնդրութեան կրակը հանգել էր նրա սրտում: Բայց այժմ, որովհետեւ դարձայ իմ աթոռը եւ քո շնորհիւ մեր գործերը մի քիչ յաջողեցան, ուստի հին ոխն ու վրէժը նորէն նրան գրգռեցին եւ նա այդ ազգադաւ չարութիւնը յղացաւ: Այդ մարդը կարծում է թէ՝ Աշոտ թագաւորը բաղդաւոր է արդէն. թէ ինձ համար երջանկութեան նոր արեւ է ծագել եւ այդ պատճառով մեր նահանգները յանձնում է Բէրին, մեր հինաւուրց թշնամուն, որպէսզի իմ սիրտը նոր վէրքերով դառնացնէ... Բայց եթէ գիտենար, որ այս սիրտը վիրապատ ու մահամերձ է արդէն. գուցէ իբրեւ մարդ խղճահարուէր... դադարէր չարիքներ գործելուց...:

— Ես կամենում եմ թողնել այս ամէն գործերը կամ յանձնել այն մեծ իշխան Աբասին եւ դիմել Ուտիք. գուցէ կարողանամ վտանգի առաջն առնել. քանի Ափխազաց թագաւորը չէ եկել իւր կողոպուտը գրաւելու, ասաց Գէորգ իշխանը:

— Գնալ Ուտի՞ք... Այո՛, այդ կարեւոր էր... բայց դու շատ յոգնեցար. Հայոց աշխարհը ուրիշ Մարզպետունի չունի, դու պէտք է խնայես քեզ:

—Մարզպետունիները անչափ մարդիկ կը լինէին, եթէ անգործ նստէին: Հրամայիր ինձ, Արքայ, վաղն եսեթ ճանապարհուել, գուցէ կարողանամ դեռ պիտանի լինել գործին, յարեց իշխանը:

Շար.՝

ՄԵԾՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՀԵՏՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅԷՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այս վարդապետութիւնը լաւ ընդունելութիւն գտաւ Իրան ու Թուրքաստան, Եփրատի ափերուն վրայ եւ Քիւրտիստանի կիրճերուն մէջ, եւ 80 հազար աղեղնաւոր հաւաքուեցան, լեռան կապարճներով, Սամարայի, Միջգետի եւ Հռոմի աւերներուն վրայ գուարթ յարդէ խրճիթներ կանգնելու։

Ա՛ս այժմ Ցար, Սուլթան եւ Շահ Սեւ ծովու հարաւային ափերուն վըրայ խաղը կորսնցուցած էին։ Կիները գինք կ'ընդունէին ուրախութեան աղաղակներով եւ իր նուաճողական յառաջացքն ծրագիրներուն համար վարձատրութիւն կը խոստանան։ Առաջին նպաստակակէտը Պոլիսն է, եւ խառնուրդ բանակը կը Թաւալի արեւմուտք։

Կէս ճամբան սակայն պատգամաւորութիւն մը կը սպասէ նորագոյն Վեհափառութեան, եւ ուղտեր ու մինչեւ բերան լեփլեցուն պարկեր Մանսուրի դրօշակին վրանին ծոցերէն կը կախուին, Արեւելեան գանձերը կը յաջորդին յաղթականին արշաւը կեցնել, ու կը դարձնէ ձիերը եւ բանակը ռուսական սահման կ'առաջնորդէ, Վրաստանի մէջ հաստատելու աքսորական պետութիւնը։

Իր այժմ դագթնակէտին հասած է։ Եւրոպայի չորս կողմերէն արկածախնդիրներ կը հոսին դէպի գինք եւ բառ առարկայի կ'ընդունէին իր կողմէ Թարգման մը Մանսուրի պարսկերէն խօսքերը կը Թարգմանէ, եւ հիւրերէն ոչ մէկը մտքէն կ'անցընէ թէ ամենանոր վեհափառութիւնը հիմայի իտալերէն, ֆրանսերէն ու գերմաներէն գիտէ։ Իր անունին վրայ, Շէյխ Մանսուր, կ'աւելցնէ դեռ տխտղոսը Օղան Օլօ, եւ ոչ ոք կրնայ ըսել թէ ո՞ր ալաւուէն, ո՞ր հարէմէն կամ վանքէն ծագում առած է այս տարօրինակ բառը։ Սակայն առով ճակատագիրը կանչած եղաւ, փոխանակ զայն իրմէ վանելու։

Թէեւ դեռ կրցաւ զօրավար Արրաքսիմի յաղթել, բայց այդ եղաւ վախճանին սկիզբը։ Թուսիոյ համար շատ բան վտանգի տակ էր. Հիւսիսային Կովկասի տաքարիւն ժողովուրդները յատուկ առիթի կը սպասէին Մոսկուայի լուծէն ազատելու։ Առոր հետ մէկտեղ ամէնէն պաղատու եւ բարեբեր մասը կը բնակէին պետութեան՝ որուն կ'իշխէր Կատարինէ Բ. իշխանուհին։ Ու կատակել չուզեց նոր մարգարէին Թատերական շարժումներուն հետ։ Փոթէմքին, կարող զօրավար, լաւագոյն գունդերով եւ ընտիր թնդանօթաձիգ վաշտերով Թաղաւոբելու երազներուն վերջ տուաւ 1786ին։

Բոլոր մարգարէները, խլամ թէ քրիստոնեայ, չկրցան անկումը արգիլել եւ հպարտ ռազմիկներու եւ գեղեցիկ կիներու տիրապետողը դարձաւ խեղճ աւազակապետ, որ Կովկասի կիրճերը կը վտանգէր։ Սակայն ճակատագիրը դեռ աւելի պիտի ձգէր գինք։

Իր համախոհներէն շատեր ցրուեցան չորս հովերուն։ Իր ռազմական գործերը ճանճի խայթոց էին այլեւս։ Առոր ալ վերջ տալու համար, զօրամաս մը, զօրավար Կատովիչի հրամանատարութեամբ քալեց Անապա ամրոց փոքր լեռնաքաղաքին վրայ, որ Գոլթի կամ Մանսուր Օղան-Օլ, ամրացուցած էր։ Երբ վառօդ, ջուր, ուտելիք եւ համբերութիւն սպառեցան, յանձնուեցաւ, եւ ամէն, ամէն բան վերջացաւ։ Հեղ մը կախաղան պիտի բարձրանայ։ Թերեւս բաւէր նաեւ կովկասեան կաղնիի մը հաստ մէկ ճիւղը, ճօճելու նիհար մարմինը Թագաւորին, որ ինքն իրեն պատմութենէն չարձանագրուած Թագ մը շընորհեր էր։

Սակայն Նորին Վեհափառութենէն գեղապան մը զօրավար Կատովիչի ճամբարը կը հասնի, քանի որ փափաք կը յայտնուէր պատասխանը իրեն ներկայացնելու։ Խիստ հսկողութեան տակ, երկու խաղախի շղթայուած, կը ձիավարէ ան հիւսիս, եւ օր մըն ալ Փեթերպուրկի ձմեռնային պալատը կ'առաջնորդուի։ Քառասուներեք տարեկան էր այն ատեն, որուն ամէնէն լաւ տարիքը կ'ըսեն։ Հպարտ կեցաւ մէկ կողմ ու ներում չաղերսեց։ Կայսրուհին կ'ըսէ Փոթէմքինի ֆրանսերէն,— «Շնորհալի մարդ մը»։ Եւ Գոթի, որ կը հասկնար անշուշտ, շնորհակալութիւն կը յայտնէ. «Merci, madame»: Առով կայսրուհիին հետաքրքրութիւնը շարժեց, հրամայեց շղթաները քակել, «Օ՜, ֆրանսերէն գիտէ»:— «Այո, յամ, Ձերդ Վեհափառութիւն»: Ու անոր խնդրանքին ընդառաջ երթալով արկածները պատմեց։ Անգամ մըն ալ փայլեցան աչքերը, երբ ուզեց հազար աղեղնաւորներէ, ռազմանիւթով լի անտառներէ, Սեւ ծովու հարաւային ափի անհաւատալի գեղեցկութիւնով կիներէն պատմեց։ Անգամ մըն ալ ականջին հնչեց հեռաւոր արձագանգը «Մանսուր Օղան Օլօ»ին, իր խանդավառ համախոհներէն կանչուած։ Անգամ մըն ալ լըռներուն վրայ զգաց մեղմ համբոյրները, շնչեց վառօդի հոտ, զգաց ոսկի ու ադամանդ ձեռքերուն մէջ. Տրապիզոնի գինի, արքի Թաթ Կովկասէն, գառնուկի լեցուած սառամաքս Անատոլուէն, գորգազարդ վրաններ, սարսուռ արաբական յովատակներ, հնչուն փողեր, դրօշներ ծածանած, հպարտանք եւ քաջութիւն մէջտեղ ելան նորէն, եւ վերջապէս լռեց։ Արցունքը վազեց դեղուած թնէ նիհարցած դէմքին վրայ, ու աչքերուն փայլը մարեցաւ ընդմիշտ։

Լսեց կայսրուհին զարմացած, յետոյ Փոթէմքինէն մաղաղաթ մը ուզեց։ «Լուր ունի՞»» դարձաւ Գոթիի «Լուր ունի՞ որ մահուան դատապարտուած էք»: Գարտեալը լուռ գլուխը կախեց։ «Անգամ մըն ալ ներում» ըսաւ կայսրուհին, այս տարօրինակ կեանքին համար։ Ներում, բայց ոչ ազատութիւն որ պետութեանս համար շատ վտանգաւոր էք։ Եւ ուղղուք մը ստորագրեց, որ Տոմինիկեաններու նախկին հայրը կ'աքսորէր Սլովեք վանքը, Ճերմակ ծովու ափին Ցկեանս։

Հոն աշխարհի ծայրն էր, հեռու մարդերէն որոնց հետ կ'ուզէր աշխարհին տիրել։ Աղօթք, բարեպաշտ երգեցողութիւն կը լեցնէին իր օրերը։ Զանգերու ղօղանջը, երգեհոնին ձայնը կը հասնէին ականջին։ Ձմրան, ապակին կը ճաթէր ցուրտէն պատուհանին վրայ, եւ աշնան հովը կը հրէր անոր մաղաղաթը։ Ամառը թռչուններ կը նստէին պարտէզը, որոնք երգրումի մէջ սնած էր, երբ կիներու հետ կը հանդիպէր։ Եւ գարնան տեղատուքի օրերն ալ կը յիշեցնէին Մոնֆէռաթի ծաղկափթիթ կոյսերը, ուր իր հօրենական տունն էր։

Եւ ան որբացաւ մարդոց յիշողութենէն, եւ խաչ մը առանց անունի տնկեցին շիրմին վրայ, որ շուտով փախցուց խռնաւութիւնը։ Շէյխ Մանսուր Օղան Օլօ, երկրի քարտէսը չկրցաւ փոխել։

Գերմ. թարգմ. ԵՐՈՒԱՆԴ

Հ. Յ. Դ. Ամեր. կեդրոնի 46րդ Պատգամ. Ժողովը

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք.— Յուլիս 8ին, ընկերական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, Կեդր. Կոմիտէի բացումով, լրացան Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի 46րդ Պատգամաւորական Ժողովի աշխատանքները, որոնք սկսան յուլիս 1ի գիշերը։

Պատգամ. Ժողովի առաջնադեր ընկեր Կոպեռնիկ Թանդրճեան յայտարարելով Ժողովի օրակարգի սպառումը, շնորհաւորեց պատգամաւոր ընկերները իրենց կատարած արդիւնաւոր աշխատանքին համար, եւ հրաւիրեց հեռանալ ընկերները կարճ ուղերձներ ընելու։

Տիգրան Սարգիսեան (անցեալ տարուան Կեդր. Կոմիտէի կողմէ), Յովհաննէս Տէր Յովհաննէսեան (նորընտիր Կեդր. Կոմիտէի կողմէ), Յակոբ Ս. Լեւոնեան (Քալիֆորնիոյ շրջանէն), Զ. Զաւրեան (Շիքակոյէն), Տիգրան Մուրատեան (Տիթրոյիթէն), Գարեգին Սարուխանեան (Թորոնթօյէն), Յակոբ Կ. Մանուկեան (Նոր Անկլիա), Թորոս Վարդանեան (Փուֆալօ), Յակոբ Տէրեան (Նիւ Ինկլընտի շրջան), Ռուբէն Պապայեան (Նիւ Եորք), Ա. Պարտիզեան («Հայրենիք»ի խմբագրութիւն), Վարդգէս Ահարոնեան, Արսէն Միքայէլեան եւ Սիմոն Վրացեան։

Ընկեր Ահարոն Ռէշատուրեանի երգով փակուեցաւ ժողովը։

Հ. Յ. Դ. 46րդ Պատգամ. Ժողովի փակման առիթով Հ. Յ. Դ. Նիւ Ինկլընտի շրջանային գործադիր մարմնի նախաձեռնութեամբ եւ այս շրջանի բոլոր կոմիտէներու մասնակցութեամբ, կիրակի օր, յուլիս 9, տեղի ունեցաւ մեծ դաշտահանդէս մը, որուն ներկայ եղան աւելի քան 3000 խանդավառ Հայեր, Պոսթընէն եւ շրջանի բոլոր քաղաքներէն եւ զանազան շրջաններէ եկած պատգամաւոր ընկերներ։

Ժամը երեքին բացուեցաւ բացօթեայ հրապարակային ժողովը դաշտահանդէսի կազմակերպիչ մարմնի ներկայացուցիչ ընկեր Գ. Էյնաթեանի կողմէ, որ հրաւիրեց ընկեր Յովհ. Տէր Յովհաննէսեանը վարելու ժողովը։ Ընկեր Յովհաննէսեան կարճ բայց ոգեշունչ ուղերձով մը սկսաւ յայտագրին, հրաւիրելով հանդիսականները երգելու «Կռուեցէք Տղերք» յեղափոխական ժողովրդական երգը, առաջնորդութեամբ Նուագախումբին։

Ոգեւորուած ու հայրենաշունչ ուղերձներ բրին ընկերներ Արսէն Միքայէլեան, Վարդգէս Ահարոնեան, Կոպեռնիկ Թանդրճեան, զօրավար Սեպուհ եւ Տոքթ. Ն. Տ. Ս. Թաշճեան։

Հակառակ օդի սաստիկ տաքութեան ու դաշտային պայմաններուն, ժողովուրդը անսովոր ուշադրութեամբ հետեւեցաւ ուղերձներուն եւ ընդունեց զանոնք բուռն խանդավառութեամբ ու ծափերով։

Ժողովին ընթացքին երգեցին Ուստրի պատգամաւոր ընկերներէն Ահարոն Ռէշատուրեան եւ շնորհալի երգչուհի տիկին Սիրանոյշ Տէր Սարգսեան որ Հարթֆըրտէն եկած էր։

Ժողովէն յետոյ հասարակութիւնը շարունակեց ուրախութիւնը եւ պարը նուագախումբի առաջնորդութեամբ։

Միջոցիս Սիթիէն այցելութեան եկած վանեցի Գ. Սարգիսեան երգեց մէկ քանի ազանիական, մեջսիկեան ու հայկական երգեր, որոնք ընդունուեցան մեծ խանդավառութեամբ։ Անոր ընկերը՝ Կիւրինցի Գ. Սիրանոսեան պարեց ազանիէն Ռումպա պարը։

Փրկարար նուիրում

Մուսա-Լերան գիւղացին արծիւներուն երկրորդ խաչը ալ վճռուած ճակատագիր է։

Գերմարդկային հերոսամարտով Մահիկի զարհուրանքէն փրկուող պանծալի լեռնորդիները՝ չեն ճողոպրիր ողջակէզ ըլլալէ Խաչին՝ որուն երկրպագեցին քառն դար։

Կը քանդուի իրենց արծուեբոյնը եւ կը գաղթին դէպի անստոյգ հորիզոններ։

Իրենց վիճակուած անպատմելի թշուառութեան համար կազմակերպուած է արդէն եղբայրական օգնութիւն։

Փարիզէն սկսող շարժումը անշուշտ կը տարածուի նաեւ այն ամէն կեդրոններուն մէջ՝ ուր ազգային պարտքի զգացումը կենդանի է։

Կայ սակայն անմիջական օգնութեան ուրիշ հարուստ աղբիւր մըն ալ՝ որուն տուրքը պէտք է հոսի ծրագրուած նպատակին։

Հայրենակցականներ եւ Վերաշինացներ արտասահմանի մէջ մօտ քըսան տարի նուիրուեցան հայրենաշինական ուխտի՝ գոյացնելով քիչ կամ շատ գոհացուցիչ գումարներ՝ որոնց խոշոր մէկ մասը արդէն ժամանակին Հայաստան ղրկուած եւ որոշ առաջդրութիւններու յատկացուած է։ Բայց տակաւին կան պահեստներ՝ որոնք զանազան Միութիւններու քով կը մնան ամուլ՝ անստոյգ ծրագիրներու հասցէին կախակայուած։

Օր մը կրկին այդ հիմնադրամները Հայաստան ղրկելու մտածումը՝ ինքնախաբ օրօր է։ (Զմոռնալ որ «Նուպարաշէն»ի անունը անգամ շատ տեսնուեցաւ)։

Պատճառ չկայ որ հայրենասիրական ծափելի երազներու համար հաւաքուած բայց նշանակէտէն վրիպած գումարներու վրայ Թուխս նստուի անվերջ, երբ Մուսալեռցիներու տեղահանութեան նման արտակարգ դէպքի մը առեղծած հրատապ ճգնաժամը՝ արտասահմանի եղբայրական ակնարկները իր վրայ հրաւիրելու իրաւունքը ունի գերազանցապէս։

Հայրենակցականներու եւ Վերաշինացներու պահեստը՝ եթէ ոչ ամբողջ Սանճաքէն խուճապահար հեռացող Հայութեան լայն ծաւալով կարօտութիւններուն՝ գոնէ առանձնաբար Մուսա Տաղէն գաղթող քաջարի Հայերուն նոր օճախի մէջ տեղաւորման յատկացնել՝ օրուան գերագոյն հրամայականն է, որուն մասին վարանելու ոչ մէկ պատճառ կայ, նկատելով որ նախկին եւ արդի նպատակներ լիովին կը նոյնանան՝ իբր ազգանուէր համազօր գաղափարական։

Եթէ այսքան փրկարար գործի մը չծառայեցուի այդ Միութիւններուն ամբարած նիւթական ուժը, կրնա՞յ ըսուիլ թէ ո՞ր օրուան ո՞ր աւելի կենսական ուխտին կը վերապահուի ան.

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

ՀԱՐՑ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Ցաւնած օր մը

ԼԻԼԱ-ՓԱՐԻԶ.— Կիրակի հաւաքուած էինք Պէլվիլի համեստ մէկ սրահին մէջ, վայելելու համեստ հանդէս մը, որ, սակայն, մեզի համար արժէք կը ներկայացնէր։ Պիտի քննէինք Կ. Թաշի տեղական մասնաճիւղին գործունէութիւնը։ Աշխատաւոր հայութեան մանուկներու հայապահպանումի գործը լաւ կերպով կազմակերպուած էր։ Լեցուն էր սրահը ծնողներով եւ համակիրներով։ Մենք մեզ տաքուկ եւ մտերիմ շրջանակի մը մէջ գտանք։

Ձեմ գիտեր թէ ինչու մարդ կը յուզուի, երբ կը տեսնէ մանուկներու երամը, իրարու քով համախումբ, եւ հայ լեզուն իրենց շրթներուն՝ կը ներկայանան բեմին վրայ։ Տեսարանը որքան ոգեւորիչ, նոյնքան տխուր բան մը ունի, կարծես քեզի կը դիմեն, կ'աղերսեն այս սիրունիկ փոքրիկները՝ փրկութիւն աղերսելով ձուլումի անդունդին եզերքէն։

Հաւատացէք որ, գեղարուեստական լաւագոյն ներկայացումներէն աւելին կուտան այս պարզ եւ մանկական ցուցադրանքները եւ կը յուզեն քեզ մինչեւ հոգիիդ խորերը, կը տանին քեզ հայրենի աշխարհը, կ'ոգեւորեն եւ յոյսի նշխարը կը հոսեցնեն էութեանդ մէջ։

Պարզ էին տղոց բոլոր արտասանութիւնները եւ երգերը։ Կատարեալ թաշնային ճվլլումներ։ Անոնք յաջողութեամբ կատարեցին իրենց դերերը եւ արտասանութիւններուն իմաստին թափանցած էին հակառակ իրենց օտարոտի շեշտին։

Որքան պիտի ուզէի մի առ մի յիշել անուններն այս փոքրիկ Հայերուն, որոնց շրթներէն կախուած՝ կը սպասենք հայութեան ապագայի եւ տեւականացումի վճիռը։ Յուսահատելու շատ պատճառ չեմ գտներ, երբ կան Հայուհիներ, որոնք Կ. Թաշի դրօշին տակ, հրաշքներ կը գործեն հայ մանուկը եւ պատանին հայ մթնոլորտի մէջ պահելու ճիգով։ Յաջողած են եւ պիտի յաջողին։

Ներկայացումներու միջոցին, երեւան եկան կարգ մը պզտիկներ, որոնք իսկական արուեստագէտի ապացոյցը տուին մեզի՝ հակառակ իրենց, հաղիւ առած տարուան մը հայեցի կրթութեան։

Պարտք մըն է հոս յիշել Տիկին Արմենուհի Թաշճեանի արժանիքը։ Իսկական ուսուցչուհիի մը ջանքերը թափած էր ան՝ տղոցը տալու համար հայ բարբառին գանձերէն։

Եւ ենթադրել որ հազիւ չաբաթը քանի մը ժամով ձեռք բերուած է այս արդիւնքը։

Հանդէսէն վերջ, Կ. Թաշի կողմէ ղրկուած ներկայացուցիչները Օր. Ծ. Անահիտ եւ Պ. Սահակ Ա. Թովմասեան բեմ հրաւիրուեցան՝ պարզելու Կ. Թաշի ոգին եւ նպատակը, թաղային վարժարաններու իմաստը եւ ոգին։

Իրապէս, հանդիսականները շուքելով ձգեցին սրահը, տանելով իրենց հետ լուսաւոր օրի մը հաճոյքը։

Հ. Մ.

Յ. Գ.— Ձենք գիտեր թէ ինչու Պէլվիլի Թաղը չօգտուիր Կ. Թաշի այս օգտակար ձեռնարկէն եւ չի ձեռնարկեր հայերէն դասախօսութեան վարձելով սրահ մը, փոխանակ պատանիներն ու մանուկները իրենց բախտին ձգելու։

Նոյն

«Գերմանիան պէտք չէ խնամակալ»

Հունգարիոյ արտաքին նախարար Կոմս Ցաքի հրատարակեց յայտարարութիւն մը, որով կը պատռնայ խիստ պատիժներու ենթարկել բոլոր անոնք, որ զառուեր կը ձգեն Գերմանիոյ եւ Հունգարիոյ յարաբերութեանց վըրայ»։ Այս յայտարարութիւնը հրատարակուեցաւ հունգարական բոլոր Թերթերուն մէջ։

Արտաքին նախարարը կ'ըսէ նաեւ, թէ վերջերս փորձեր կատարուած են ցոյց տալու համար թէ Գերմանիա քաղաքականապէս պարկեշտ նպատակներ չէ որ կը հետապնդէ Հունգարիոյ հանդէպ եւ թէ պատերազմի մը պարագային Գերմանիա պիտի պարտուի։ Այսպիսի քարոզութիւն կը վնասէ Հունգարացիներու շահերուն եւ սառեր կը ձգէ Գերմանիոյ վրայ, որուն հետ «մենք կապուած ենք կենսական կապերով եւ որ մերփորձուած բարեկամն է»։

Հայ երիտասարդի մը յաջողութիւնը

Պ. Վահան Մաթէոսեան, աւարտած Պարտիզակի Քոլէճը, կը վկայուի իբրեւ ատամնաբոյժ Փոլսոյ համալսարանէն։ Վերջերս աւարտելով նաեւ Մոնթրէալի (Քանատա) համալսարանը, իրաւունք կը ստանայ գործելու Քանատայի մէջ, ուր առաջին հայ ատամնաբոյժն է։ Երիտասարդը այս յաջողութիւնը ձեռք ձգած է յաղթելով ամէն դժուարութեանց,— Պաքալորայի քննութիւններէն վերջ՝ նեղ պայմաններու մէջ շարունակելով եւ աւարտելով համալսարանը։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՃԸՆԻ ՈՒԹԱՄՍԵԱՅ ԴԻՒՑԱԶՆԱՄԱՐՏԸ, գրեց՝ Սոկրատ Յ. Թէրզեան։ 496 մեծադիր էջ, բազմաթիւ պատկերներով եւ վաւերագիրներով։ Տպ. Աթէնք։ Գին 2 տոլար։ Դիմել «Նոր Օր»ի, 20a Rue Voulé, Athènes (Grèce):

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (79)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Զկար ոչ մէկ համազգեստ. գգեստները բզկտուած ամէնքը՝ վիւղացի թէ աղնուական՝ կը հագնէին իրենց պատահած ցնցոտիները։ Ռոժէ Մուլինիէ գլուխը կապած էր փաթթոցը, իսկ վրան էր առած հսարի թիկնոցակը, որոնք առած էր Լա Ֆլէշի մէջ Թատերական զգեստներու վաճառատունէն. առակա Պօվինիէն ընդհ. դատախազի կրկնոց հագած էր եւ գլուխը դրած էր կնոջ գլխարկը՝ վրան ամբացած պըօճդէ գտակ մը։ Ամբողջը կը կրէին մէջտակաղ կամ սպիտակ գօտի. եւ տարբերանները կ'որոշուէին արտոնց հանգոյցներէն։ Սթօֆլէն կարմիր հանգոյց մը ունէր, իսկ Ռոշժաքըլէն՝ սեւ հանգոյց մը. Վէմբֆէն՝ կէս Ժիրօնտական, որ ի մէջ այլոց, Նորմանտիայէն երբեք դուրս չելաւ, կը կրէր Քաէնի մէջ գործուած ձեռնոցներ։

Անոնց շարքերուն մէջ կային նաեւ կիներ. այսպէս՝ տիկին Լէսքիւրը, որ յետոյ դարձաւ Ռոշժաքըլէն. Թէրէզա տը Մոլիէն՝ Թուարի սիրուհին, որ այրեց ծուխերու պարագլուխներուն անուանացուցակը. տիկին Ռօշըֆուքօ, գեղեցիկ, երիտասարդուհի, որ Բիւ-Թուասօ դղեակին աշտարակին տակ կը հաւաքէր գիւղացիները, նոյնպէս նաեւ այդ Անզուսպէլ Ատամը, կոչուած՝ սալպա Ատամս, այնքան անվեհեր որ գերի բռնած ատեն զայն գնդակահար ըրին, բայց ի յարգանս իրեն, կանգնած դրութեան մէջ։ Այս գիւղացիական ժամանակը շատ անողոք էր. ամբողջը կատաղի կը դառնային։ Մատամ տը Լէսքիւրը իր ձին կը վարէր դիտմամբ կառքի դաշտէն դուրս ինկած հանրապետականներու դիակներու վրայէն. «Մեռածներ են անոնք», կ'ըսէր տիկինը, գուցէ եւ վիրաւորներ»։ Երիտասարդներէն եղան որ դաւաճանեցին, կիներէն՝ երբեք։ Օրիորդ Ֆլէօրի՝ Ֆրանսական Թատրոնի դերասանուհին, Թողուց Ռուաերին եւ Մարայի անցաւ, բայց միմիայն սէրէ դրդուած։ Հրամանատարները երբեմն զինուորներուն հետ հաւասարապէս տգէտ էին. պարոն տը Սարիեօռ ուղղագրութիւն անգամ չէր գիտեր եւ լեցուն տառասխալ կը գըրէր։ Պարագլուխները կ'ատէին զիրար. ծովեզերեայ հրամանատարները կը գոչէին՝ «Թող կորչին բարձրատափի աւերողը»։

Անոնց հեծելազօրքը տկարութիւն էր եւ դժուարութեամբ կը կազմակերպուէր. «Անանկ մարդ մը, կը գրէ Բիւիզէյ, որ ուրախութեամբ կուտայ ինձ իր երկու որդիները, եթէ ես ուզեմ տալ անոր ձիերէս մէկը»։ Ձեռքերնին երկժանիներ, գերանդիներ, հին կամ նոր հրացաններ, դանակներ, շամփուրներ, երկաթագառ կամ գամահետ մահակներ— ահա ասոնք էին անոնց զէնքերը. ոմանք իրենց վիզէն կախեր էին մեռելի երկու ոսկորներէ շինուած խաչ։ Անոնք բարձրաձայն աղաղակներով կը յարձակէին, անսպասելի կերպով դուրս կը Թռչէին ամէն տեղերէ, անտառներէ, բլուրներէ, պուրակներէ, փոս ճամբաներէ, այսինքն կիսաբոլոր շրջան մը կազմելով՝ կը սպաննէին, կ'ոչնչացնէին, կայծակնահար կ'ընէին եւ խոյս կը տրուէին։ Երբ կ'անցնէին հանրապետական գիւղերու մէջէն, անոնք կը կտրէին ազատութեան ծառը, կ'այրէին եւ անոր շուրջը պար կը բռնէին։ Անոնց ամէն տեսակի յառաջխաղացութիւնները գիշերը կը կատարուէին։ Միշտ ըլլալ անսպասելի— ահա Վանտէցիին կանոնը. կանցնէին անոնք ամբողջ տասնըհինգ մըղոն՝ կատարեալ լռութեան մէջ, առանց խոտ մը անգամ տրորելու իրենց ճանապարհին վրայ. երբ երեկոյ կ'ըլլար, անոնք իրենց պարագլուխներուն հետ եւ զինուորական խորհուրդին մէջ կը նշանակէին այն տեղը, ուր միւս օրը յանկարծակիի պիտի բերէին հանրապետական պահակները. ապա կը լեցնէին իրենց հրացանները, մեղմ շշնջով մը կ'աղօթէին, կը հանէին իրենց կօշիկները եւ երկար շարքերով յառաջ կը խաղային անտառներու մէջէն, բոկոտն քալելով ցախերու կամ մամուռներու վրայէն, առանց աղմուկի, առանց բառի մը, առանց շնչելի մը, ինչպէս կատուները՝ խաւարներու մէջ քալած ատեններին։

Զ.

ԵՐԿՐԻՆ ՀՈԳԻՆ ՄԱՐԴՈՒՆ Կ'ԱՆՑՆԻ

Ապստամբած Վանտէի մէջ պէտք է հաշուել հինգ հարիւր հազար հոգիի չափ երեք մարդ, կին կամ մանուկ. Կէս միլիոն կռուողներ— ահա Տիւֆէն տը լա Ռուարիի սրահած թիւը։

Դաշնակցականները կ'օգնէին անոր. Ժիրօնտը Վանտէի գործակիցն էր. Լա Լոզէրը երեսուն հազար մարդ կը ղրկէր Պոկաժ։ Ութը նահանգները, հինգը Պրըթանիի եւ երեքը Նորմանտիոյ մէջ, կը դաշնակցէին իրարու հետ. Էօվրէօն եւ Քաէնը եղբայրացած՝ տպարաններու մէջ ունէին իրենց ներկայացուցիչները յանձին իրենց առաջնորդներուն Շոմօնի եւ Կարտոմպալի։ Բիւզօ, Կորսաս եւ Պարպարու՝ Քաէնի մէջ, Պրիսօ՝ Մուլէնի մէջ եւ Շաէ-Շազէլ՝ Պրըթանիի մէջ— բոլոր այս բերանները կը փչէին ու կ'արծարծէին հնոցը։

Երկու Վանտէ կայ. մեծը՝ որ կը վարէր անտառներու կռիւը, եւ փոքրը՝ որ կը կատարէր մացառներու կռիւը։ Առոր մէջն է այն նուրբ զանազանութիւնը, որ կայ Շարրէթի եւ Ժան-Շուանի միջեւ։ Փոքրիկ Վանտէն միամիտ էր, իսկ մեծը՝ փճացած. եւ փոքրիկը աւելի թանկ կ'արժէր։ Շարրէթը եղաւ մարքիզ, թագաւորական բանակներու ընդհանուր հրամանատար եւ Սէն-Լուի մեծ խաչի շքանշանի տէրը. Ժան-Շուան մնաց Ժան-Շուան։ Շարէթ կը հակի դէպի աւազակը, Ժան-Շուան՝ դէպի առաքեալը։

Իսկ ինչ որ կը վերաբերի այդ մեծամեծ պարագլուխներ Պօնշանին, Լէսքիւրին, Լա-Ռոշժաքըլէնին, անոնք կը սխալէին. կաթոլիկ մեծ բանակը կազմակերպելը՝ անմիտ ճիգեր էին. եւ իբրեւ հետեւանք՝ աղէտալի վախճան ունեցան։ Միթէ կարելի՞ էր երեւակայել գիւղական փոթորիկ մը՝ Փարիզը պաշարելու, վոհմակ մը՝ իր «Հալէլուիաներով» եւ «Հայր-մերներով» Մարսէյլէզի շուրջը առնելու, արջառներու խումբը մտքի ներկայացուցիչներու լեզէոնին վրայ կոխկրտելու։

(Շար.)

Պլըպիսիթքսկատէնի մէջ Հիթլէրի եւ Տանցիկի Նացի ղեկավար Ֆորսթէրի միջեւ տեղի ունեցած տեսակցութիւնը այն տպաւորութիւնը կը ներշնչէ թէ Գերմանիոյ Առաջնորդը յղացած է նոր ծրագիր մը Տանցիկի մասին ։ Այս ծրագիրը գործադրութեան պիտի դրուի աշունէն առաջ։ Յուլիսի վերջերը նոր խորհրդակցութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Պերլինի ղեկավարներուն եւ Տանցիկի Նացի պետերուն միջեւ ։

ՍԱՆՃԱՔԸ ՑԱՆՁՆՈՒԱԾ

ԵՐԵՔ ՕՐ ՏՕՆ...

Էնկլիւրիէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (Յուլիս 22).—

Անտիոքէն ստացուած լուրերու համաձայն՝ Ֆրանսական զօրախումբերը արդէն հեռացան Սանճաքէն, որ Թուրքիոյ մաս պիտի կազմէ վերջնապէս Յուլիս 23էն սկսեալ ։

Ուրբաթ օր տեղի ունեցաւ Ալեքսանտրէթի զօրանոցներուն մէջ հանդիսաւոր արարողութիւն մը. Ֆրանսական դրօշը վար առնուեցաւ եւ տեղը բարձրացուեցաւ Թրքականը։ Թրքական զինուորական նուագախումբը նուագեց Ֆրանսական եւ Թրքական ազգային երգերը։ Ժողովուրդը կը ծափահարէր ։

Յուլիս `ին, կիրակի, Սանճաքի ժողովուրդը պիտի տօնէ Հաթայի կցումը Թուրքիոյ։ Հանդիսութիւնները պիտի տեւեն երեք օր։ Տօնակատարութիւն տեղի պիտի ունենայ նաեւ բովանդակ Թուրքիոյ մէջ ։

Սանճաքը այժմ կը կազմէ Թուրքիոյ 63րդ վիլայէթը. Նահանգապետ նշանակուած է Անգարայի հանրային ապահովութեան տեսուչ Շիւքրիւ Սէօզ–մէնսուէր ։ Ան իր պաշտօնը պիտի ստանձնէ ի ներկայութեան Թուրք Ազգ. Ժողովի բազմանդամ պատուիրակութեան մը։

« Իւմանիթէ » այս լուրը կուտայ «Սարէն – Ձորէն» խորագրին տակ, միւս թերթերը բոլորովին լուռ ։

Խառնակիչները նորէն գործի վրայ

Փարիզի «Նիւ Եորք Հէրըլտ» Յուլիս 22 թուակիր հեռագիր մը հրատարակած է Նիւեորքէն (Ն. Ե.), ուր կ'ըսուի թէ Յովհաննէս Տատուրեան, 16 տարեկան, որդին հարուստ հանդերձավաճառ Տիգրան Տատուրեանի, անհետացած է։ Հայրը կը կարծէ թէ իր որդին, որ Յուլիս 8ին, երեկոյեան ժամը 7.30ին տունէն մեկնած ու չէ վերադարձած, առեւանգուած եւ սպաննուած է, թէեւ ցարդ իրեն դրամ պահանջող ոեւէ գրութիւն չէ հասած ։

Իշխանութիւնները կը կարծեն, թէ այս առեւանգումը գործն է այն յեղափոխական խմբակին(Դաշնակ), որ կը պահանջէ Հայաստանի անկախութեան վերահաստատումը, քանի որ հայր Տատուրեան սպանեալ Դուրեան եպիսկոպոսին բարեկամն էր եւ գործօն դեր կատարած է Դուրեան Յանձնախումբին մէջ որ եպիսկոպոսին սպանիչները դատապարտուեն։ Այժմ կը կարծուի թէ Դաշնակները առեւանգած են զաւակը, որպէսզի վրէժ լուծեն հօրմէն։

Թերթը այնուհետեւ կը կրկնէ Դուրեանի սպանութեան պարագաները։

Այս երկրորդ անգամն է որ խառնակիչ ու չարամիտ մարդիկ, ամերիկեան մամուլի մէջ չինծու եւ հէքեաթային լուրեր կը հրատարակեն, միտքերը պղտորելու եւ զաղութին պառակտումը խորացնելու։ Ասկէ մօտ ամիս մը առաջ էր, որ Հայկազուն Գասպարեան անունով ծերունի մը անձնասպան էր եղած եւ նոյն մարդիկ ստայօդ լուրեր էին հրատարակած, թէ Դաշնակները ծառին կապած ու վառած են զայն.։ Վստահ ենք որ այս ստայօդ վերագրումն ալ պիտի հերքուի, ինչպէս նախորդը հերքուեցաւ կառավարութեան կողմէ ։

Հիթլէր պիտի պահանջէ Վէրին-Սիլեզիան

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կ'իմանայ թէ Հիթլէր հրահանգ տուած է իր քարոզութեանց նախարարին, որպէսզի մամուլի մէջ պայքար բանայ Վերին–Սիլեզիոյ մասին, պահանջ դնելով կցել այս հողամասը Գերմանիոյ։ «Կենսական սարածութեան» տարազը անգամ մը եւս հրապարակ պիտի դրուի այս առթիւ, միւս կողմէ պայքարը պիտի շարունակուի՝ կրկնելով թէ «ազգային հողամաս մըն է որ կորզուած է», թէ «Լեհերը խլած են Գերմանիոյ հանքածուխը, որ այնքան կարեւոր է երկրին»։ Գերման մամուլը, ուրեմն, պիտի սկսի այս շաբթու պահանջ դնել որ վերադարձուի Վերին Սիլեզիոյ հանքածուխի ամբողջ աւազանը։

Գերման քարոզչական հրետանին, այսպէս, անգամ մը եւս պիտի յար–ձակի Վերսայլի դաշնագրին վրայ, սպառնալով միաժամանակ որ եթէ Վերին Սիլեզիան չվերադարձուի Գերմանիոյ, աղէկ կրնայ վնասուիլ թէ համաշխարհային խաղաղութիւնը եւ թէ Լեհաստանը մասնաւորապէս ։

Սիլեզիոյ հանքածուխը աւելի արժէքաւոր է քան Թուրի հանքածուխը, զոր կարելի է արուեստական պէնզինի վերածել։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԻԼՃԻՔԱՅԻ կառավարութիւնը որոշեց, երկրին բազմամարդութեան պատճառով, այլեւս նոր հրեայ փախստականներ չընդունիլ։ Պատերազմէն առաջ Պելճիքայի մէջ կը բնակէին ընդամէնը մօտ 20.000 Հրեաներ, այժմ անոնց թիւն է 110.000.

ՀԱՅ ՄԸ, Միհրտիչ Յարութիւնեան, 31 տարեկան, ձերբակալուեցաւ Փարիզի մէջ. «Մաթէն» կը գրէ թէ «այս անբաղձալին» դատապարտուած է տարնրմէկ անգամ եւ արտաքսումի հրաման ստացած ։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ եւ Թուրքիոյ միջեւ դիւանագիտական յարաբերութեանց վերսկսումին հինգերորդ տարեդարձին առթիւ, Սոֆիայի խորհ. դեսպանատունը հանդիսաւոր ընդունելութիւն մը սարքեց Կիրակի օր, ներկայ էին զուլկար պատերազմական նախարարը եւ կառավարական ու զինուորական ծանօթ դէմքեր ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ անգլեւռուսական բանակցութիւնները շարունակուեցան վերջին անգամ մըն ալ կիրակի օր։ Կ'ըսուի թէ նորէն պիտի ձախողի, անգլեւճափոնական համաձայնութեան պատճառով, որու մասին տեղեկութիւն կ'ուզեն Ռուսերը։

ՄԱՏՐԻՏԷՆ հասած լուրերու համաձայն, պաշտօնանկ եղած է Զօր. Քուէյփօ տէ Լիանօ, որ մեծ ժողովրդականութիւն շահած էր բուռ մը զին–ւորներով Սեվիլյան գրաւելէ վերջ։ Կ'ըսուի թէ ձերբակալուած է նաեւ Զօր. Եակուէ ։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ կառավարութիւնը կը սպառնայ չնդեալ համարել այն մենաշնորհը որ տրուած է Ճափոնի, Սախալինի քարիւղի հորերուն մասին։

ԼՈՆՏՈՆ հերքեց թէ գերման կառավարութեան կողմէ առաջարկ եղած է, որ Անգլիա փարկ բանայ Գերմանիոյ, որպէսզի Պերլին իր պատերազմական տնտեսութիւնը վերածէ խաղաղասիրական տնտեսութեան, այսինքն՝ զինաթափութեան։ Արդ, կը հաստատուի որ նման խօսակցութիւն մը տեղի ունեցած է Անգլիոյ առեւտրական նախարարին եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչին՝ Տոքթ. Վոհլթաթի միջեւ, 1000 միլիոն սթերլին փոխառութիւն մը բնելու համար, որպէսզի Գերմանիա աջակցի ընդհ. զինաթափութեան։ Այս կացու–թեան մէջ, առեւտրական նախարարին դիրքը խախտած է կ'ըսուի ։

Պերլինի թերթերը այս առթիւ կ'ամբաստանեն Լոնտոնը, որ «հազար միլիոն ստերլինով կ'ուզէ գնել Գերմանիոյ ազատութիւնը»։ Հարցը այնքան աղմուկ հանեց, որ Չէյմպըրլէն երէկ ստիպուեցաւ յայտարարութիւն մը ընել խորհրդարանին առջեւ,— այդ մասին՝ յաջորդով ։

ՍՊԱՆԻՈՅ պատմական քաղաքներէն Թոլետոյի եպիսկոպոսարանը այրեցաւ կիրակի գիշեր, հրդեհի մը հետեւանքով։ Կարելի եղաւ փրկել հոյակապ մատենադարանը ։

ԻՐԱՆԻ եւ Թուրքիոյ կառավարութեանց միջեւ կնքուած համաձայնու–թեամբ մը, Թեհրան կ'ընդունի իր բանակով օգնել Թուրքիոյ՝ երբ այս վերջինը յարձակումի ենթարկուի Միջերկրականէն։ Լոնտոն եւս խոստացած է Թեհրանի տալ օդանաւեր եւ հակօդային թնդանօթներ ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1676 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱՐԹԻ 26 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 26 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4101

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՄԻՐ ՈՒ ՃԵՐՄԱԿ ՏՈՒՆԵՐԸ

Կը թուի թէ Տանցիկ բաւական շեղեցուց քաղաքական հայեցողութիւնները, զանոնք կեդրոնացնելով իր վրայ, հակառակ անոր որ ոչ բախումի հաւանականութիւն մը կը պահէ իր մէջ, ո՛չ անլուծելի հարց մըն է, եւ ո՛չ ալ անմիջական, այսօրուան - վաղուան խնդիր :

Հիթլէրի վերագրուած արշաւանքի նոր ծրագիր, իտալական պատրաստութիւններ, լեհական վճռականութիւն,– այս բոլորը գրեթէ եղած էին ու են տակաւին, որովհետեւ, կը կրկնենք, Տանցիկը, Թիէնցինը, Եուկոսլաւիոյ դիրքը կամ Պուլկարիոյ վարչապետին այցելութիւնը երկրորդական ու նոյնիսկ երրորդական խնդիրներ են՝ բաղդատմամբ այն երկու մեծ հարցականներուն, որոնցմէ մին Մոսկուայի Կարմիր Տան, իսկ միւսը՝ Ուաշինկթընի Սպիտակ Տան վրայ էին կախուած :

Բայց, որովհետեւ հեռագրալուրերը աւելի շատ ու աւելի շուտ մթնոլորտ կը ստեղծեն, քան դիւանագիտական ներքին խաղերն ու ծածկուած պայքարները, ընթերցողին համար կային ու կը մնան, իբրեւ մտահոգիչ կամ բռնկումի վայր, Տանցիկը եւ Ծայր. Արեւելքը :

Բայց, ահա, շաբաթներէ ի վեր բովանդակ Եւրոպան Տանցիկ կը հոլովէ, մինչ, իրականին մէջ, մասնաւորապէս այս վերջին շաբաթներուն, հին աշխարհը քաղաքական որ եւ է ծանրակշիռ հարց չունէր եւ կ'ապրէր բացառապէս սպասողական շրջան մը :

Կ'ակնարկինք դիւանագիտական այն ներքին ու հզօր պայքարին, զոր կողմերը մղեցին վերջին շաբաթներու ընթացքին, եւ որուն արդիւնքը վճռական ազդեցութիւն պիտի ունենայ վէճերու խաղաղ թէ արիւնոտ լուծումին մէջ :

Այդ պայքարին ծայրը, ինչպէս ըսինք, կը գտնուի Մոսկուա։

Արդ, բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան, որ Քրէմլ կարծուածին չափ ալ պատրաստակամ չէ անմիջապէս լծուելու Խաղաղութեան ճակատին։ Մոսկուայի վարիչները անշուշտ ունին լուրջ պատճառներ՝ իրենց այս վերապահութեանը համար։ Մնաց որ, «Թաս»ի կարճ զեկոյցները, Ժտանովի յօդուածը եւ Մոլոթովի օգափոխութիւնը արդէն բաւական կը պարզեն Մոսկուայի մէջ տիրող տրամադրութիւնը։ Աւելցնենք որ, հակառակ իր այս վերապահութեան, Մոսկուա կրնայ նոյնքան լուրջ պատճառներ ունենալ՝ խօսք տալու համար գործակցութեան մը նաեւ Առանցքին հետ, որովհետեւ Առանցքը, Ռուսիոյ համար, փաստօրէն Գերմանիան է, իսկ յաղթական Գերմանիա մը անխուսափելի մենատիրութիւն մը կամ վտանգ մը …

Այս կրկնակի վերապահումներուն միջեւ, կը թուի թէ Քրէմլ պիտի շարունակէ, գոնէ առ այժմ, ժամանակաւոր մեկուսացում մը նախընտրել,– Միւնիխի իր ակամայ մեկուսացումէն վերջ – սպասելով որ դէպքերը հասուննան ու ժամանակը ճշդէ ամէն բան։

Կասկած չկայ, որ որ այսքանն իսկ առնուազն նպաստաւոր է Առանցքին համար, որ, բնականաբար, դիւանագիտական գետնի վրայ ամէն ճիգ փորձած պէտք է ըլլայ, ապրիլէն մինչեւ յուլիս վերջ երկարող անգլօ-ռուս բանակցութիւնները ապարդիւն դարձնելու համար :

Նոյնքան կարեւոր էր, անշուշտ, Միացեալ Նահանգներու դիրքը։ Կասկած չկայ, որ նաեւ ապագայ պատերազմի մը պարագային, Ամերիկայի մասնակցութիւնը կամ, առ նուազն նպաստաւոր ու գործօն չէզոքութիւնը՝ երաշխիքներէն մին պիտի կազմէ Խաղաղութեան ճակատին վերջնական յաղթանակին։

Իսկ անոր ու Ռուսիոյ այժմէն յարումը՝ այդ ճակատին, ապահովումը կրնայ ըլլալ ոչ միայն խաղաղութեան, այլեւ գոյամիճակի պահպանումին :

Եւ, սակայն, նաեւ Ամերիկան, Րոզվէլթի երկրորդ ձեռնարկէն վերջ, փաստօրէն նախընտրեց մնալ այն դիրքին մէջ, ինչ որ գոնէ առայժմ կ'ուզէ ունենալ Խ. Միութիւնը :

Աւելի պարզ լեզուով, Քրէմլ թէ Ուաշինկթըն չեն ուզեր այժմէն ստորել իրենց թեւերը, առաջինը՝ առարկութիւններ քշելով, իսկ երկրորդը առ այժմ անհաւանական նկատելով ընդհանուր պատերազմ մը։

Իսկ այս երկու որոշումները, երկու մեծազօր պետութեանց կողմէ, ծանրակշիռ ու վճռական նշանակութիւն ունին :

Ահա թէ ինչո՛ւ, անցնող շաբաթներուն, մինչ քաղաքական գետնի վրայ իբրեւ թէ Տանցիկն ու Թիէնցինը կը խռովէին Եւրոպան, դիւանագիտական գետնի վրայ տենդագին պայքար մը կը մղուէր՝ Կարմիր ու Ճերմակ Տուներուն վճիռներուն շուրջ, առաւելապէս անոնցմէ կախուած ըլլալով վաղուան քաղաքական բոլոր դէպքերը :

Վ. ԻՇԽ.

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ.— 1938 Հոկտեմբերին Ֆրանսա ունէր 54,776 քիլօ ոսկի՝ պաշտպանելու համար ֆրանքը սակարանային ցնցումներու դէմ: 1939 Մարտին՝ 495,942 քիլօ:

Այս տարի, Յունուարէն մինչեւ Յունիսի վերջ՝ Ֆրանսա գանձած է 24,927 միլիոն ֆրանք տուրք, — անցեալ տարի նոյն առաջին վեց ամիսներու ընթացքին՝ 19,777 միլիոն ֆրանք :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հաղորդեն թէ Ճափոնի կառավարութիւնը յուշագիր մը տուած է Մոսկուայի՝ ճափոնական հանքային ընկերութեան մը տրուած առտօնքի ջնջումին համար։ Մոսկուա յուշագիրը նոյնութեամբ վերադարձուցած է՝ «սպառնական գտնելով բովանդակութիւնը»։

ՖՐԱՆՍԱ. Նաւատորմիղ մը տարեկան այցելութեան գնաց Մալթա, ինչպէս իր սովորութիւնն է :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ՎԱՐԿ ՉԷ ԽՈՍՏԱՑԱԾ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

— oo —

Ի՞նչ խօսած են անգլիացի եւ գերման խորհրդականները

Տակաւին մեծ կը հուզէ այն տեսակցութիւնը, զոր ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին առեւտուրի նախարարութեան խորհրդական Հըտսըն՝ գերման կառավարութեան տնտեսական խորհրդականին հետ, Լոնտոնի մէջ։

Անգլիացի նախարարը դահլիճին կրտսեր անդամն է, դահլիճին սիրական տղան։ Չէմպըրլէն առաջին օրէն ծանօթ էր իր կրտսեր նախարարին տեսակցութեան, գիտէին նաեւ ուրիշ նախարարներ, բայց ոչ Հալիֆաքսը, որ Լոնտոնէն բացակայ էր այդ օրերուն:

Երբ տեսակցութեան լուրը պայթեցաւ մեծաշուքով, անգլիական քաղաքական շրջանակները հերքեցին առաջին առթիւ, բայց մամուլը շարունակեց տալ մանրամասնութիւններ, մեծ մասամբ երեւակայական։ Կարգ մը թերթեր աշխատեցան գտնել նախարարը, յայտարարութիւն մը կորզել։ Ուրիշ թերթեր պահանջեցին, որ հրաժարի, այն մեղադրանքով թէ Հըտսըն ինքնագլուխ առաջարկներ կը ներկայացնէ Գերմանիոյ։ Թէ Անգլիա չուզեր «խաղաղութիւն գնել Գերմանիայէն»:

«Տէյլի էքսփրէս» յաջողեցաւ լուսաբանել հարցը՝ ուղղակի նախարարին բերնէն յայտարարութիւն մը հրատարակելով.

— Քանի որ գաղտնիքը շպահուեցաւ եւ թերթերը սկսան սխալ բաներ գրել, կ'ուզեմ պատմել ճշմարտութիւնը։ Իմ տեսակցութիւնս ոչ մէկ կապ ունի «խաղաղարար քաղաքականութեան» հետ։ Եղածը անհատական առաջարկ մըն է, որուն գործադրութիւնը կախում ունի Գերմանիոյ զինաթափութեան ցանկութենէն։ Այսպէս, եթէ Գերմանիա ուզէ կրճատել իր սպառազինութիւնները, եթէ կարելի ըլլայ վերահաստատել խաղաղութիւնը, ոչ միայն Անգլիա պիտի օժանդակէր Գերմանիոյ տնտեսութեան, այլ եւ ուրիշ եւրոպական ազգեր խաղաղ տնտեսութեան ճամբուն մէջ պիտի դնէին իրենց պատերազմական ճարտարարուեստը :

Անցեալ շաբաթ, Գերմանիոյ տնտեսական նախարարութեան խորհրդական, Տոքթ. Վոհլթաթ, կը գտնուէր Լոնտոնի մէջ։ Եկած էր մասնակցելու կէտ ձկան իւղի համաժողովին։ Պաշտօնակիցներ էինք, քանի որ կ'աշխատէինք տնտեսութեան մէջ։ Ուզեր էր տեսնել զիս։ Հանդիպում մը ունեցանք եւ խօսեցանք առեւտրական ու տնտեսական հարցերու մասին։ Այդ առթիւ Տոքթ. Վոհլթաթ ըսաւ թէ ոչ միայն ինք, այլ եւ գերմանացի հեղինակաւոր պետական ներկայացուցիչները այն կարծիքն ունին թէ երբեք այնքան վտանգաւոր սատիճանի չեն հասած անգլօ-գերմանական յարաբերութիւնները, որքան ներկայիս։ Լոնտոնի իր այցելութիւնը աւելի հաստատած է այդ կարծիքը։ Ուստի վախ կը յայտնէր, որ յանկարծ կրնայ պատերազմ ծագիլ :

Ցաւ յայտնելով այս կացութեան համար, կ'ըսէր որ եթէ կարելի ըլլար լուծել քաղաքական վէճերը, աշխարհ լայն շունչ մը պիտի առնէ :

Պատասխանեցի թէ անգլիական կառավարութիւնը երբեք պիտի չհամաձայնի թիզ մը հող տալու իր կայսրութենէն։ Բայց, աւելցուցի, անձնապէս կը խորհիմ որ անգլիական կառավարութիւնը պիտի յօժարէր բանակցելու հոգատարութեան ենթակայ երկիրները Գերմանիոյ վերադարձնելու մասին։ Եւ երկուքս սկսանք խորհրդակցիլ թէ ի՛նչպէս կարելի է լուծել քաղաքական անհամաձայնութիւնները։ Գծեցինք ծրագիր մը, որ կը տրամադրէր.

1— Ցայտնել Հիթլէրի թէ Անգլիա եւ իր դաշնակիցները պիտի դիմադրեն ամէն ձեռնարկի, զոր Գերմանիա պիտի կատարէր՝ բռնօրէն տիրապետելու համար Եւրոպայի :

2— Իսկ եթէ Հիթլէր յօժարութիւն յայտնէր խաղաղասիրութեամբ բանակցութեան մտնելու, Անգլիա եւ իր դաշնակիցները պիտի աշխատէին որ Գերմանիա կարենայ հայթայթել անհրաժեշտ նախանիւթերը :

3— Նիւթական օժանդակութիւն մը տալ Գերմանիոյ, որպէսզի պատերազմի յատկացուած իր ամբողջ ճարտարարուեստը վերածուէր խաղաղութեան ճարտարարուեստի

4— Համաշխարհային շուկաներու վրայ հաստատել քաղաքական գործակցութիւն մը ընդմէջ Գերմանիոյ, Անգլիոյ եւ իր դաշնակիցներուն, ինչպէս նաեւ ճարտարարուեստական մեծ պետութեանց

5— Այս ամէնուն փոխարէն՝ Գերմանիա պիտի յօժարի եթէ ոչ զինաթափ ըլլալու, գէթ կրճատելու իր սպառազինութիւնները եւ հեռանալու Չեխոսլովաքիայէն

6— Այս ծրագրին անհրաժեշտ նիւթական վարկերը պիտի չտրուէին միայն Անգլիոյ կողմէ, այլեւ այն երկիրներուն, որոնք տրամադիր պիտի ըլլային վարկ բանալու՝ երբ ապահովութիւն ցոյց տրուէր թէ խաղաղութիւնը պիտի վերահաստատուի։

Ոչ մէկ թիւ ու թուանշան դրինք:

Ես համոզուած եմ որ Տոքթ. Վոհլթաթ հասկցաւ թէ Անգլիա պատրաստ է կռուելու, երբ հարկադրանքի մէջ դրուի :

Տոքթ. Վոհլթաթ մեկնեցաւ Պերլին, այս ծրագիրը ներկայացնելու մարաջախտ Կէօրինկի։ Թերթերը լուր առին այս ծրագրին մասին, սխալ բաներ հրատարակեցին, թոլորովին անճանաչելի եւ խորշելի դարձուցին։ Բայց կը կարծեմ թէ շատ լաւ ծրագիր մըն է այնպէս ինչպէս մենք պատրաստեցինք։

*** Երկուշաբթի օր, բրիտանական խորհրդարանին առջեւ, Չէմպըրլէն եւ Հալիֆաքս յայտարարեցին թէ որ եւ է վարկ չէ խոստացուած Գերմանիոյ, գալով Հըտսըն – Վոհլթաթ տեսակցութեան՝ անհատական խօսակցութիւն մըն է այդ եւ պաշտօնական հանգամանք չունի :

Կարող թագաւոր կը ճամբորդէ

Պուքրէշէն կը հաղորդեն թէ Կարոլ թագաւորը Հինգշաբթի երեկոյ մեկնած է Ռումանիայէն դէպի Յոնիական ծով, քաղաքական կարեւոր ու գաղտնի ճամբորդութիւն մը կատարելու համար։ Թագաւորը կը ճամբորդէ իր զբօսանաւով։ Թերթերը որ եւ է լուր չեն հրատարակած այս մասին։ Ան տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Թուրք եւ Հելլէն պետական մարդոց հետ :

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐՄԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՑԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Համազգայինի Ֆրանսայի Շրջանի Պատգմ. Ժողովը, Կիրակի, իր նիստին մէջ կարդալով նոտանի կոչը, ժողովականներուն մասնակցութեամբ անմիջապէս 500 ֆրանք հաւաքեց ի նպաստ Մուսա Լերան արծիւներուն բացուած հանգանակութեան։ Այս ձեռնվ«Մուսա Լերան Քառասուն Օրը» գիրքը պիտի տրուի Համազգայինի Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութեան, որ գայն կը նուիրէ Պէյրութի ճեմարանին :

Միւս կողմէ, ստացած ենք սրտառուչ բազմաթիւ նամակներ զանազան Միութեանց կողմէ, որոնք հանգանակութեան կը մասնակցին կարեւոր գումարներով։ Բոլորը պիտի հրատարակուին իրենց կարգին։ Այսօր նամակը Ս. Ժէրոմի Կապոյտ Խաչին.

Մարսիլիոյ Սէն – Ժէրոմի Ֆրանսայի Հայ Կապոյտ Խաչի ենթամասնաճիւղը բնդառաջ երթալով ձեր կոչին, կը փութայ ձեր միջոցաւ իր օժանդակութիւնը բերել Սանճաքի մեր տառապեալ ազգակիցներուն, հանգանակութեան մասնակցելով Հինգ Հարիւր Ֆրանքով։ Այս առթիւ կոչ կ'ուղղէ նաեւ Մարսէյլի Ֆ. Կ. Խաչի իր քոյր Մասնաճիւղերուն, իրենց լայն օժանդակութիւնը բերել նոյն ազգանուէր նպատակին :

Ի դիմաց Սէն – Ժէրոմի Մասնաճիւղի Վարչութեան
Աննա Շալճեան

5ՐԴ ՑԱՆԿ

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Սէն Ժէրոմի Մասնաճիւղ, Մարսէյլ	500
Համազգայինի Պատգմ. Ժողովի անդամներէն	500
Տիգրանակերտի եւ շրջանի Հայր. Միութեան Ֆրանսայի Շրջ. Վարչութիւն	500
Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Ֆր. Կեդր. Վարչութիւն եւ Փարիզի Մասնաճիւղ	300
Ներսէս Մոմճեան, Լիոն	100
Բենիամին Գըլըճեան	100
Յովհան Աբրահամեան	100
Մեսրոպ Կիւրեղեան	50
Ցարութիւն Քէֆէլեան	20
Գումար՝	2170
Նախորդ գումար՝	7302
Ընդհ. գումար՝	9472

ԻՏԱԼԻԱ ԼԸ ԲՈՂՈՔԷ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Գիտցինք թէ Փրանսական կառավարութիւնը որոշած է մարդահամար մը կատարել յատկապէս օտարականներու համար, զանոնք ի հարկին օգտագործելու նպատակով Փրանսական բանակին մէջ։

Ֆաշական մամուլը, արձագանգ տալով այս լուրին, խիստ քննադատութիւններ կ'ուղղէ հանդէպ Ֆրանսայի։ Հռոմի թերթերը կը յայտարարեն թէ «մարդկային իրաւունքի բանաբարում մըն է այդ», թէ «կը հակասէ հանրապետական վարչաձեւի ոգիին»։ Ցետոյ կ'ամբաստանեն Տալատիէի կառավարութիւնը թէ ծանօթ հրովարտակով կը ջանայ «քաղաքական տարագիրներու» փրացնել բոլոր այն օտարականները, որոնք կը բնակին Ֆրանսայի մէջ, առոր հետեւանքն այն պիտի ըլլայ, որ, կ'աւելցնեն, օտարականները բոլորովին կտրուին իրենց հայրենիքէն եւ հայրենական երկրի քաղաքական վարչաձեւերէն :

Այսուհանդերձ, կը գրեն, նման որոշումներ Ֆրանսայի կրնան տալ ոչ աւելի քան մէկ – երկու հարիւր հազար զինուոր, որոնց «զինուորական յարմարութիւնը եւ Ֆրանսայի հանդէպ սնուցած համակրանքը շատ առեղծուածային կը մնան»։

Իտալիա միշտ կ'ամր ցնէ կղզիները

«Կազէթա Փոլսքա» լեհական թերթը կը գրէ թէ Իտալիա յարատեւ կերպով կ'ամրացնէ Երկոտասան կղզիները։ Հռոդոս կղզին Մանտրաքի նաւահանգիստին մէջ կը մնան իտալական 16 մարտանաւեր, որոնց 7ը սուզանաւեր են։ Իտալական եւ գերմանական փոխադրանաւեր կղզիները կը փոխադրեն թնդանօթներ, ռազմանիւթ եւ պաշար։ Լերոս եւ Պատմոս կղզիներուն ամբողջ բնակչութիւնը փոխադրուած է ուրիշ տեղ՝ զինուորական պատրաստութեանց պատճառաւ։

Այս բոլորը կը նկատուին փոխադարձութիւն մը՝ Միջերկրականի արեւելեան մասին մէջ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի զօրացման,— Անգլօ-Թուրք եւ Ֆրանքօ-Թուրք դաշինքները, Ցունաստանի երաշխաւորումը, Սանճաքի յանձնումը եւայլն, ինչպէս նաեւ կանխապատրաստութիւն մը վաղուան հաւանական գործողութեանց՝ Միջերկրականի այդ մասին մէջ։

Րուզվէլթ կը միջնորդէ՝ ի նպաստ անգլօ-ռուս համաձայնութեան

«Թուաքօֆ Սլովօ» թերթը վկայակոչելով լուր մը կուտայ, որուն համաձայն Րոզվէլթ մասնաւոր դիմում մը կատարած է Սթալինի՝ արդիւնաւորելու համար անգլօ-ռուս բանակցութիւնները։ Այսպէս, Ռումանոֆի, Ուաշինկթընի խորհրդային դեսպանը մեկնած է Մոսկուա՝ որոշ պաշտօնով մը։ Ան Սթալինի տարած է Րոզվէլթի առաջարկը։ Միացեալ Նահանգներու Նախագահը խորհուրդ կուտայ Սթալինի՝ համաձայնիլ երբեակ դաշինք մը ստորագրելու, որու փոխարէն Միացեալ Նահանգները Խորհ. Միութեան պիտի տրամադրեն պատերազմական իրեղէններ՝ շատ նպաստաւոր գիներով ու երկար պայմանաժամով։ Միանգամայն, Րոզվէլթ կը խոստանայ Միացեալ Նահանգներու գործակցութիւնը Խորհ. Միութեան՝ Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Այս վերջին առաջարկը, կը շարունակէ ռուսական թերթը, կրնայ մեծապէս նպաստել բանակցութիւններու յաջող ելքին, որովհետեւ, ճափոնական վերջին շարժումները, ինչպէս նաեւ Անգլիոյ զիջումը՝ Ծայր. Արեւելքի մէջ, լրջօրէն մտահոգած են Մոսկուա :

Միւս կողմէ, աւելցնենք, սակայն, որ անգլօ-ճափոն բանակցութեանց ընթացքին Անգլիա կրկնակի դիմումներ կատարած է Միացեալ Նահանգ –

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՐԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Վերջերս հրապարակ հանուած երեք պաշտօնական զեկուցումներ, տարբեր կողմերից մօտենալով, ներկայացնում են ներկայ Իրանի տնտեսական վիճակն ու ելեւմտական կարողութիւնը։

Թուական տուեալներով, մէկը միւսին լրացնող այդ զեկոյցները կազմում են 1) 1318 թուականի (1939 Մարտից 1940 Մարտ) պետական նախահաշիւը, 2) Մաքսատան անցեալ տարուան վիճակացոյցը եւ 3) Ազգային Դրամատան գործունէութեան 1937ի տեղեկագիրը։

Մեկնելով այն տեսակէտից թէ որեւէ երկրի տնտեսական կարողութիւնը մեծ չափով կապուած է իր արտաքին առեւտուրի հետ— որ անուղղակի ցուցադրում է նաեւ ներքին կացութիւնը— ուստի առաջին հերթին անցնում ենք Մաքսատան կողը. վարչութեան հրատարակած մաքսային վիճակացոյցին, որ բովանդակում է 1937 Յունիսից—1938 Յունիս (պարսկական 1316—17 ելմտական տարեշրջանի) երկրի բովանդակ առեւտրական գործունէութիւնը։

Վիճակացոյցը սկզբում «հիմնական զեկոյց» անուան տակ ամփոփ տեղեկութիւն է տալիս ընդհանուր ներածման, արտածման եւ այլ ճակատ մասերի ու թիւերի մասին։

Ըստ այդ զեկոյցի, անցեալ տարուան ընթացքում օտար երկիրների հետ Իրանի առեւտրական գործունէութեան ընդհանուր գումարը եղել է 3,956 միլիոն րէալ գումարից քիչ աւելի, որ բաժանուած է հետեւեալ կերպով.—

1— Իրական ներածում, որից մաքս է գանձուել 970 միլիոն։

2—Այն ապրանքները որոնցից մաքս չի գանձուել, 424 միլիոն։

Գումար 1,394 միլիոն։

ա) Իրական արտածում 671 միլ.։

բ) Նաւթային արտադրութիւն, որ պատկանում է Անգլեւիրան Նաւթային ընկ. միջոցով 1,817 միլիոն։

գ) Ձկնորսի արտադրութիւն, որ պատկանում է Իրան – ռուսական խառն ընկ. կողմից 11 միլիոն։

Գումար 2,559 միլիոն։

Համեմատելով այս թիւերը 1936—37ի առեւտրական գործառնութեան հետ, գտնում ենք, որ 1937—38ին գումարն աւելի է մօտ 97 միլիոն րէալով։ Այս գումարը մտնում է ներածման սիւնակների մէջ։

Իսկ այս տարուան ներածման եւ արտածման մէջ եղած տարբերութիւնը՝ մօտ 299 միլիոնը (ներածում 970, արտածում 671 միլիոն) առաջ է գալիս այն խնդրութիւնից, որ ներքին ճարտարարուեստը զարգացնելու նպատակով, առանց արտածման թոյլ է տրուած ներածում կատարել հետեւեալ կերպով.—

1) Մեքենաներ 23 միլիոն.

2) Պետութեան կամ յատուկ իրաւունք ունեցողներին թոյլատրուած է անհրաժեշտ պէտքերը լրացնելու համար ներմուծել 148 միլիոն.

3) Անգլեւիրան նաւթ. ընկ. կողմից իր ծառայողների համար ներմուծուած ապրանք 14 միլիոն.

Գումար 186 միլիոն։

Այս հիման վրայ ներմուծուած ապրանքի գումարը պէտք է դասաւորել հետեւեալ կերպով, որպէսզի կարելի լինի իրապէս ներկայացնել ներմուծման եւ արտածման ճիշդ թիւերը.—

1) Ներմուծուած ապրանքներ, որոնց դէմ նոյնպէս ապրանք է արտահանուել 783 միլիոն.

2) Ներմուծուած ապրանքներ, որոնց դէմ արտածումն անհրաժեշտ չի նկատուել 186 միլիոն.

Գումար 970 միլիոն։

Այս վերջին ցուցակից այն եզրակացութեան պէտք է գալ, որ ներածման գումարն արտածման գումարից աւելին է միայն 112միլ. որը մի մասը արժէքն է այս տարուան վերջին ամիսներին հասած ապրանքների, որոնց դիմաց յետոյ պիտի արտածուի։

Օտար երկիրների հետ Իրանի իրական առեւտուրը 1937 38ին, ֆրանսական ֆրանքի հաշուով հետեւեալ պատկերն է ներկայացնում (հաշուելով ֆրանքը 0,5674 րէալ) —

Ներածում 1,709 միլիոն ֆր., արտածում 1,182 միլիոն. գումար 2,892 միլիոն ֆրանք.

Իր առեւտրական յարաբերութիւններով, վերոյիշեալ թուականին եւս անցեալի պէս, առաջին տեղը բռնում են Խորհրդային երկիրները։ Մի տարբերութեամբ միայն որ անցեալ տարուան համեմատութեամբ Թուրքիայից ներածուած ապրանքների գումարների մէջ, այս տարի յաւելում է ունեցել 31 միլիոն, իսկ արտածման մէջ պակասել է 34 միլիոն։

Յաւելումը բամպակէ հիւսուածեղէնի եւ մեքենաների ներածման մէջ է կատարուել, իսկ նուազումը ոչխարի եւ բուրդի արտածման մէջ։

Արտածուել են մեծ մասամբ չորքոտանի կենդանիներ եւ կենսական նիւթեր, հացահատիկ, անդեղէն, չոր միրգ, մորթ եւայլն, ներածուել է փայտ, կրաղիւս, հանքային նիւթեր, ծխախոտի առարկաներ, ապակեղէն, մետաղներ։

Առեւտրական յարաբերութիւնների չափով, երկրորդ տեղը բռնում է Գերմանիան։ Անցեալ տարի եւս նա երկրորդ տեղն ունէր, մինչդեռ 1935-36ին՝ երրորդն էր, 1933—34ին 5րդ. տեղը։

Անցեալ տարուան համեմատութեամբ Գերմանիայից թէ ներածուած եւ թէ Գերմանիա արտածուած ապրանքների մէջ նկատելի յաւելում կայ։ Այսպէս ներածման մէջ 56 միլիոն եւ արտածման մէջ 661 միլիոն։ Մինչանկեալ չէլտենք, որ այս յաւելումը հետեւանք է երկու երկիրների մէջ կնքուած այն համաձայնութեան, ըստ որի պէտք է հաւասար չափերով ներածում եւ արտածում կատարուի։ Այս համաձայնութիւնը գործադրութեան է դրուել 1935 Հոկտ. 30ից։

Գերմանիա արտածուած գլխաւոր ապրանքներն են աղիք, մազ, բուրդ, կենդանական այլ նիւթեր, բամպակ, աֆիոն, խէժ, չոր միրգ, մորթի, գորգ։ Իսկ ներածուած ապրանքներն են հանքային նիւթեր, թել, բրդի կտորներ, ապակեղէն, մետաքսեղէն, քիմիական նիւթեր, մեքենաներ եւ կաշեղէն առարկաներ։

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները, անցեալ տարուան պէս բռնում են երրորդ տեղը։ Անցեալ տարուան համեմատութեամբ ներածումն աւելացել է 1ուկէս միլիոնով, իսկ արտածումը պակասել է 22 միլիոն։ Յաւելումը տեղի է ունեցել ինքնաշարժների եւ նրա մասերի շատ ներածման հետեւանքով, իսկ նուազումը՝ գորգի, խէժի, աղիքի պակաս լինելու պատճառով։

Արտածման գլխաւոր ապրանքներն են աղիք, խէժ, անդեղէն, կարմիր կաւ, բամպակէ գործուած եւ գորգ։ Ներմուծման գլխաւորներն են ինքնաշարժ, պատրաստի մետաղեղէն, քիմիական նիւթեր, ծխախոտի առարկաներ, ապակեղէն եւայլն։

Երկու տարի առաջ Անգլիան բռնում էր երրորդ տեղը Թուրքիայից վերջ, սակայն վերջին երկու տարում իջել է չորրորդ տեղը.

Ներածման մէջ, ոսկու, բամպակէ հիւսուածեղէնի շատութեան հետեւանքով, անցեալ տարուան համեմատութեամբ յաւելում է ունեցել 13 միլիոն, իսկ արտածման մէջ, գորգի, խէժի եւ կարմիր կաւի քիչ արտահանելու պատճառով նուազում է եղել 18 միլիոն։

Արտածման գլխաւոր ապրանքներն են կենդանական նիւթեր, խէժ, անդեղէն, չոր մրգեղէն, գորգ, մորթի։

Ներածման՝ հանքային եւ քիմիական նիւթեր, զանազան հիւսուածեղէն, ծխախոտ, պատրաստի մետաղեղէն եւ մեքենաներ։

Հինգերորդ տեղ բռնող Անգլիական Հնդկաստանի ներածման մէջ, թէյի նուազման հետեւանքով պակասել է 15 միլիոն, իսկ արտածումը՝ համեմունքի, բուսական սերմերի, դեղագործական բոյսերի յաւելման պատճառով աւելացել է 5 միլիոնով, ի հարկէ անցեալ տարուան համեմատութեամբ

Ճապոնիան մնում է իր անցեալ տարուան աստիճանի վրայ 6րդ տեղում։ Ներածման չափը պակասել է մէկուկէս միլիոն, իսկ արտածումը (աֆիոնի շատութեան հետեւանքով) յաւելում է ունեցել 12 ու կէս միլ.։

Արտածման գլխաւոր ապրանքներն են աֆիոն, խէժ եւ այլն, ներածման՝ կրաղիւս, թէյ, ծխախոտի իրեր, ապակեղէն, մետաքսեղէն։

Բելժիան այս տարի մի աստիճան առաջ է անցել։ (Անցեալ տարի 8րդ էր, այս տարի 7րդ)։ Ներածման մէջ յաւելում 12 միլիոն (շաքարի, երկաթեղէնի շատութեան պատճառով), իսկ արտածման մէջ նուազում 4 միլ. (ցորենի եւ չամիչի քիչութեան հետեւանքով)։

Մեծ յառաջդիմութիւն է կատարել Լեհաստանը, 18րդ տեղից (անցեալ տարի) 9րդ տեղը գրաւելով եւ այդ՝ երկաթուղու պէտքերի համար նիւթեր մատակարարելու հետեւանքով։

Չեխո—Սլավիան ընդհակառակն մի աստիճան տեղի է տուել։ Այսուհանդերձ նրա ներածման մէջ յաւելում է նկատուում շուրջ 2 ուկէս միլիոն (մեքենաների համար), իսկ արտածման մէջ նուազում մօտ 5 միլիոն (գորգի եւ աղիքի նուազման պատճառով)։

Արտածման գլխաւոր ապրանքներ՝ գորգ, մետաղի իրեր։ Ներածման՝ մեքենաներ, հիւսուածեղէն։

Իրաքն ու Հոլանտական Հնդկաստանը պահում են իրենց անցեալ տարուան տեղերը։

Իրաքի արտածման մէջ նուազում է նկատուում մօտ 2 միլիոն (գորգի, խէժի նուազութեան հետեւանքով), երկրորդի ներածման մէջ (թէյի պակաս) նուազել է 2 ու կէս միլ. իսկ արտածման մէջ յաւելում է ունեցել (աֆիոն շատ) մօտ երեք միլիոն։

Իտալիա, որ անցեալ տարի 22րդ տեղն էր բռնում Լեհաստանի հաւասար թուով, 13րդ տեղն է գրաւել։ Թէ ներածման մէջ (բրդէ կտոր, ծխախոտ, փոխադրական մեքենաներ) եւ թէ արտածման մէջ (հացահատիկ, խէժ), յաւելում է ունեցել Երկրորդը աչքի ընկնող մի գումարով՝ 11 միլ.։

Շուէյցիան եւս մի քանի քայլ առաջ է անցել երկաթուղու պէտքեր մատակարարելու հետեւանքով։ Ներածման մէջ յաւելում է ունեցել 22-ու կէս միլիոն իսկ արտածման մէջ (գորգ, խէժ) պակաս 2ուկէս միլիոն։

Այս հերթական ձեւով, անցեալ տարուան համեմատութեամբ գալիս են Հոլանտա, Սէյլան, Փորթուկալ, Հնդկաչին, Աւստրիա, Եուկոսլաւիա, Թուրքիա, որ անցեալ տարի 14րդ տեղն էր գրաւում, իսկ այս տարի 21րդ տեղն է անցել։ Անցեալի հետ համեմատած արտածումը պակասել է 66ուկէս միլ.։ Եգիպտոսը բռնում է 23րդ տեղը։ Ներածման (փայտից եւ մետաղից պատրաստուած իրեր) եւ արտածման (գորգ, պատրաստի առարկաներ) շատ քիչ տարբերութիւն ունենալով։ Սուրիան յետ է մնացել (19ից 25րդ տեղը), Աֆղանիստանը պահել է իր տեղը (32րդ), ինչպէս եւ Սպանիան, Հունգարիան ու Աւստրալիական ու [illegible] երկիրներ, որոնց ամբողջի թիւը մինչեւ 50ի է հասնում։

Ֆրանսան եւս, այս տարի աւելի ընդարձակ առեւտրական յարաբերութիւններ մշակել է Իրանի հետ ու անցեալ տարուան 9րդ աստիճանից 8րդ տեղն է գրաւել։ Ներածման մէջ ծխախոտի եւ բանակի ինքնաշարժերի առաւելութեան հետեւանքով յաւելում է ունեցել մօտ 2,5 միլիոն։ Արտածման մէջ եւս, խէժի, աֆիոնի շատութեան պատճառով յաւելում է ունեցել մօտ 3 միլիոն։

Արտածման գլխաւոր նիւթերն են աֆիոն, խէժ, մետաքսեղէն, կարմիր կաւ։ Իսկ ներածմանը՝ երկաթեղէն, պղպջակ, մետաղեղէն, ծխախոտ, ինքնաշարժ։

Սոյն տարուան ընթացքում Ֆրանսայից ներածուած ապրանքների ընդհանուր տարողութիւնն է 2,290,928 քիլոկրամ, 17,[illegible] րէալ արժէքով։ Իսկ արտածման ընդհանուր չափն է 1,711,158 քիլոկրամ, 9,089,755 արժէքով։

Վերջին գումարի վրայ պէտք է աւելցնել Անգլեւիրան նաւթային ընկերութեան կողմից Ֆրանսա արտածուած նաւթային նիւթեր 326,762,954 քիլոկրամ, 49,686,569 րէալ արժէքով։

ԱՇԽԱՏԱԿԻՑ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԵՐԸ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Վերջերս Պրիւսէլի մէջ եւս տեղի ունեցան օդային յարձակումներու դէմ կրաւորական պաշտպանութեան փորձեր։ Մայրաքաղաքը ամբողջութեամբ թաղուած էր խոր մթութեան մը մէջ, ինչ որ խորհրդաւոր երեւոյթ մը կուտար անոր։

Փողոցներու անկիւններուն վրայ գտնուած սալայատակները կիրով ճերմակ ներկուած էին, ապահովելու համար կառքերուն երթեւեկը։ Փողոցներու մէջ, հոս ու հոն կը փայլփլէին միայն աղօտ կարմիր լոյսեր։ Հանրակառքերուն եւ բոլոր փոխադրակառքերուն մէջ բացարձակ մթութիւն մը կը տիրէր. զգուշութեան համար, անոնց առջեւի ու ետեւի կողմերուն վրայ զետեղած էին կապոյտ լոյս արձակող փոքրիկ լապտերներ։ Արկածներու առաջքն առնելու համար, ամենախիստ հրահանգներ տրուած էին շարժավարներուն զգուշութեամբ եւ դանդաղօրէն վարելու իրենց կառքերը։

Թաղապետութիւնները օր առաջ թաղերու մէջ շրջաբերականներ ցրուած էին, կարգ մը հրահանգներ տալով կրաւորական պաշտպանութեան մասին եւ պատուիրելով տուներու մէջ լոյս չվառել ժամը 10—12։ Անսաստողները դրամական տուգանքի, ի հարկին՝ բանտարկութեան պիտի դատապարտուէին։

Գիշերուան ժամը ճիշդ 10ին թաղերու ազդասուլիչները սկսան սուր ու խլացուցիչ աղմուկ մը յարուցանել, ազդարարելով թշնամի օդանաւերուն [illegible] մէջ ղեկը բռնած ոստիկաններ իրենց կարգին ժողովուրդին փողոցներով կ'իմացնէին վազվռուն վտանգը, որպէսզի ընթանալով պատսպարաններու մէջ[illegible]։

Արդարեւ, քանի մը վայրկեան վերջ լուսեղէն [illegible] բազմաթիւ օդանաւային տորպիղներու, որոնք պահ մը օդին մէջ սաւառնելէ եւ զանազան [illegible] բաժնուելէ ետք, սկսան ռմբակոծել քաղաքը եւ տարբեր կէտերու վրայ արձակել անվնաս պայթուցիկներ ու հրթիռներ։ Միեւնոյն ատեն, կազադիմակ ու սաղաւարտ կրող կամաւորական խումբեր [illegible] կը վազէին դէպի արկածեալ վայրերը, եւ պատգարակներով մասնաւոր կայաններ կը փոխադրէին կեղծ վիրաւորներն ու մեռեալները։

Հրշէջ գունդերը իրենց անթիւ կազմածներով եւ ազատարար գործիքներով սրընթաց կ'արշաւէին, օգնութեան հասնելու համար արկածեալներուն, եւ մարելու հրձիգ ռումբերէն հրդեհուած շէնքերը։

Փորձերուն ամբողջ տեւողութեան, ոստիկանութիւնը աչալուրջ կը հսկէր քաղաքին կարգապահութեան վրայ, եւ կը ջանար գործադրութեան դնել կրաւորական պաշտպանութեան օրէնքին տրամադրութիւնները։

Հակառակ այս իրարանցումին եւ տիրող մթութեան, քաղաքին կեդրոնական մասը կը պահէր իր սովորական ոգեւորութիւնը։ Արտակարգ բազմութիւն մը խռնուած էր սրճարաններու մէջ, ուր հակառակ լոյսի բացակայութեան, մարդիկ իրարու հետ կը կատակէին եւ զուարթ ակնարկութիւններ կ'ընէին տեղի ունեցած փորձերու մասին։

Ուշ ատեն աչքի կը զարնէր սուտ վիրաւորներուն խճողումը հանրակառքի կայաններու մէջ, ուր ամէն մարդ անձկութեամբ կը հարցափորձէր հանրակառքի պաշտօնեաները, հասկնալու համար թէ ի՛նչ թիւ կը կրէ այս կամ այն հանրակառքին ցուցատախտակը, [illegible] համար իրենց [illegible] կառքը։ Ամէն [illegible], տոմսակավաճառները, հակառակ տեղական սովորութեան, [illegible] պատճառաւ ստիպուած էին ամէն անգամ բարձր ձայնով ազդարարել հասած կայանին անունը։

Կրաւորական պաշտպանութեան փորձերը, հակառակ իրենց [illegible] հանգամանքին, յաճախ առիթ [illegible] զուարթ ու ծիծաղաշարժ դէպքեր[illegible]։

Հ. ՏԷՐՈՍԵԱՆ

Լրտեսական դպրոցներու դերը

Ի՞նչ կ'ուզեն գիտնալ գերման լրտեսները։

Ամէն բան։

Կորզել ծովային, ցամաքային, օդանաւային գաղտնիքները, [illegible] ելեւմտական կացութիւնը ինչ որ [illegible] բանական նուաճում է կամ ալ [illegible] տանք, անտարբեր չի թողուր գերման [illegible] գործակալները, որոնք գործունէութեան ցանց մը պարզած են բովանդակ Ֆրանսայի վրայ։

Գերման այդ լրտեսները կը պատկանին ամէն կարգի միջավայրներու։ Սակայն պէտք է զանազանել բարձր դասակարգի լրտեսները [illegible] լրտեսներէն, անոնցմէ [illegible] որոնց մասնագիտութիւնն [illegible] համար մեծ գործարաններու գաղտնիքները։ Քանի մը օր այս գործարաններուն կից, ճաշարաններու եւ սրճարաններուն մէջ յարաբերութեան մտնելով գործաւորներու հետ, կը յաջողին գաղափար մը կազմել կարեւորութեանը վրայ արտադրութիւններուն, որոնք [illegible] կուգան այդ հիմնարկութիւններէն ազգային պաշտպանութեան համար։

Երբ գերմանացի մը կը հասնի Ֆրանսա լրտեսութեամբ զբաղելու համար, երբեք իր ծանօթութիւնները [illegible] տեղեկացներ իր պետերուն Ֆրանսայի մէջ։ Այլ կ'ընթանայ [illegible] մը, պատճառաբանելով օդափոխութիւն, պտոյտ եւ այլն։

Գերմանացին որ կուգայ Ֆրանսա, [illegible] Ոչ մէկուն կը յանձնէ։ 3 կամ 4 ամիս վերջ Զուիցերիա կը ճամբորդէ, [illegible] ցնելու համար իր ծնողքը։ Սակայն [illegible] Զուիցերիոյ մէջ կը գտնուի, նոյն պանդոկին մէջ կան ուրիշ ճամբորդներ, [illegible] մը ընթացքին կուգան առանձնալու [illegible] փաստաթուղթեր եւ տեղեկութիւններ, բերանացի կամ գրաւոր։

Սովորական գաղտնի գործակալներու զանգուածը կ'ընտրուի [illegible] կանական պաշտօնէութիւններ, երբեմն ստորիններու մէջէն եւ ըստ կարելւոյն քաղաքական [illegible] մէջէն։ Բոլորն ալ կ'երդնուն Հիթլէրի [illegible], որուն անձնուէր ծառայողներն են՝ ծայրագոյն մոլեռանդութեամբ գործադրելով [illegible], ուր [illegible]։

Գալով մասնագէտ գործակալներուն, անոնք կը կազմեն ընտիր խումբ մը, որոնք կրթուած եւ մարզուած են մասնագիտական դպրոցներու մէջ։

Արդի Գերմանիան ունի լրտեսական դպրոցներ, որոնք կրնան տրուիլ իբր օրինակ այդ առարկային։ [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (150)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Թագաւորը մի քանի վայրկեան մըտածեց եւ տարա նայեց Մարզպետունու աչքերին։ Նա, կարծես, կամենում էր մի բան ասել, բայց քաշւում էր

— Միթէ՞ որեւէ միտք արգելում է քեզ՝ տալ այն հրամանը, հարցրեց իշխանը թագաւորին։

— Ո՛չ, դու կարող ես գնալ, եւ գուցէ այս անգամ աջդես նրա վրայ... Բայց ո՞րտեղ յոյս ունես պատահել Ամրամին.

— Ամբողջ Ուտիքը կարող եմ շրջել։

— Ո՛չ, աւելի լաւ է գնալ ուղղակի Տաւուշ... գուցէ նա դեռ այնտեղ լինի։

— Տաւո՞ւշ... շատ բարի. ես ամենից առաջ կը մտնեմ Գուգարք։

— Ուրեմն կարող ես մի քանի օրից ճանապարհուել։

— Կը ճանապարհուեմ նոյնիսկ վաղը. այստեղ ինձ ոչինչ չի ուշացնում։

— Վա՞ղը... այդպէս շո՞ւտ։

— Այո՛, որքան շուտ, այնքան լաւ։

Թագաւորի սիրտը կարծես տեղահան եղաւ. մի ուրախ անհանգստութիւն, որից սակայն անբաժան էր վշտերի զգացումը. նրա սիրտը պաշարեց։ Եւ նա մոռացաւ իսկոյն հիւսիսային նահանգները. մոռացաւ Բէրին, Ցլիկ–Ամրամին... Նրա միտքը սլացաւ դէպի Տաւուշ, թափանցեց նրա դղեակի ներքին խորշերը եւ այնտեղ որոնում էր թշուառ բանտարկեալին, այն գեղանի իշխանուհուն, որի հրավառ աչքերը դժբախտ աքսորանքին իւր սրտում եւ որ պատճառ դարձաւ մի շարք չարիքների...։ Որքա՜ն ժամանակ էր որ նա չէր տեսել նրան, որքա՜ն ժամանակ էր որ լուր չունէր նրանից։ Արդեօք մեռա՞ւ, թէ ապրում է դեռ. սիրո՞ւմ է իրան, թէ անիծում... ոչինչ չգիտէր։

Մի անգամ միայն, երբ Եգերացւոց զօրքով մտաւ նա Գուգարք, լսեց որ Ամրամը փակել է իր կնոջը դղեակի զնդանում եւ պահում է նրան ինչպէս մահապարտի... Այնուհետեւ այլեւս լուր չառաւ։ Իսկ այժմ, ահա՛, երբ Գէորգ իշխանը գնում է Տաւուշ, հարկաւ մի տեղեկութիւն կը բերէ Ասպրամ տիկնոջից... եւ ինչպէ՞ս կը ցանկանար պատուէր տալ նրան այդ մասին... հրամայել... ոչ, խնդրել, աղաչել որ նա մտնէ այն բուցը, այն խաւարչտին բանտը, ուր փակուած է թշուառ սիրոյ զոհը. խօսէ նրա հետ, յայտնէ, որ Հայոց թագաւոր Աշոտ Երկաթը դեռ յիշում, դեռ սիրում է նրան... որ նա չարաչար տանջւում է տիկնոջ տխուր վիճակը յիշելով. նրա դալկահար դէմքը, նրա լացող աչքերը երեւակայելով....։

Բայց միթէ՞ կարելի էր այդպիսի պատուէր տալ Մարզպետունուն. այն առաքինի հերոսին, որ աշխարհի մէջ միայն երկու սրբութիւն էր ճանաչում — Հայրենիք եւ ընտանիք, եւ որ միայն այդ սրբարանների առաջ էր խոնարհում։

Այդ ի հարկէ գիտէր Թագաւորը, ուստի եւ նրան ոչինչ չպատուիրեց։ Եւ գոհ եղաւ միայն այն մտածութեամբ, թէ իշխանը տիկնոջ մասին կը լսէ անշուշտ Տաւուշում մի նորութիւն եւ կը բերէ այն Իրան։

Հետեւեալ օրը, ինչպէս որ որոշուած էր, իշխանը իւր թիկնապահներով ելաւ Երազգաւորսից եւ ուղղուեց դէպի Գուգարք։

Ե.

ՀԻՆ ՎՇՏԵՐԻ ՎԱԽՃԱՆԸ

Չնայելով որ ձիւնը պատել էր արդէն Գուգարաց լեռները եւ ճանապարհները փակել, այսու ամենայնիւ Տաւուշի բերդում հետաւոր ճանապարհորդութեան պատրաստութիւն էին տեսնում։ Իշխանական դղեակում բազմաթիւ ծառաներ զբաղուած էին իրեղէններ զարդելով, բեռներ կապելով կամ պաշար պատրաստելով։ Հըպատակ գիւղացիները ներս ու դուրս էին անում դղեակի բակը՝ քաշելով իրանց հետեւից գրաստների շարքերը։ Նրանցից ոմանք բեռներ էին բարձում եւ ոմանք դատարկ վերադարձնում, նայելով թէ որքան ուժեղ կամ առողջ էր լինում բերած գրաստները։ Այս բոլոր աշխատութեանց հսկում էին այլ մարդիկ եւ ամբողջ դղեակում չէր երեւում ոչ մի կին. Նոյնիսկ հացատուներն ու շորեղէնները դարսում էին ծառաներ, չնայելով որ դա աղախինների գործ էր։ Կարծես մի հարուածող խաղաղ հալածել էր այդ դղեակից բոլոր այն արարածներին, որոնք կին անունն էին կրում։

Ալատրակազարդ դղեակի վերին դահլիճներից մէկում, ուր ընդարձակ ծխնելոյզի մէջ վառւում էր մեծ կրակ, անցուդարձ էր անում Ամրամ Սեպուհը։ Նրա դէմքը տխուր, ճակատը կնճռոտ եւ հայեացքի մէջ կրակը հանգած էր։ Հերուստ մօրուքը, որ իջնում էր մինչեւ գօտին, ծածկուել էր արծաթ սպիտակ ալիքներով եւ կազմում էր հակապատկերը իւր հագուստին, որ կարուած էր միայն սեւերից։ Նրա մէջքը չէր դրկում այլեւս արծաթէ կամար եւ ոչ էլ գօտին կրում էր ոսկեպատ սուր։ Իւր ձեռքի զարդը մի սեւ համբիչ էր, որի հատիկները նա շարունակ քաշում էր յամր քայլերով յետ ու առաջ ընթանում։

Յանկարծ նա կանգ առաւ դահլիճի նեղ եւ գունաւոր ապակիների[illegible]ուած պատուհանի առաջ եւ սկսաւ [illegible] նայել Տաւուշի ձորակը, [illegible] լեռնալանջով սրընթաց բարձրանում էր հեծեալների մի խումբ։ Աքշան [illegible] որ Սեպուհը լարեց իւր տեսութիւնը, այնու ամենայնիւ չկարողացաւ [illegible]նաչել խմբի առաջնորդին, որ [illegible] սարակ մարդ չէր երեւում. բայց [illegible] տեսողների հագուստից գուշակեց որ Աստանի կողմից էին եկողները։

Երբ հեծեալները հասան բերդի [illegible]ռանը, նա ճանաչեց իսկոյն Մարզպետունի իշխանին եւ դուրս գալով [illegible]րաշէն պատշգամբ՝ հրաման արաւ [illegible]կոյն բանալ բերդի դռները։

— «Ինչո՞ւ համար է նա գալիս այստեղ. ի՞նչ ունի այժմ ինձ հետ...», մտածեց ինքնիրան Սեպուհը եւ [illegible] պատասխանը գուշակել, ներս մտաւ դահլիճը։

Գէորգ իշխանն իջնելով ձիուց՝ [illegible]սաւ դղեակի բակում տեղի ունեցող շարժումն ու պատրաստութիւնները, [illegible] ինքն իրան շշնջաց.

գաղրոցներէն առաջ հատ արդէն հանգստանօք են ։

Նորընծաները պէտք չէ 30 տարեկանը անցուցած ըլլան։ Անոնք ենթարկուած են շատ խիստ ֆիզիքական մարմնակրթութեան եւ կը հետեւին ռազմագիտական դասընթացքներուն։

Բնականաբար պէտք է ճանչնան խորապէս օրէնքները, բարքերը, սովորութիւնները եւայլն, այն երկիրներուն, ուր պիտի աշխատին։

Շատ ճշգրիտ ծանօթութիւններ ունին հակահիթլերական կուսակցութիւններուն, եւ անոնց ներքին կազմակերպութիւններուն մասին, գիտեն ուղղակի թէ ո՞ւր կը գտնուին այդ խմբաւորումները եւ անոնց պետերը։ Իրենց համար մասնաւոր դասաւանդութիւններ կ'ըլլան եւ յաճախ կ'ենթարկուին մասնագիտական քննութիւններու, որոնք վիճակուած են յայտնաբերելու իրենց տեսողական եւ լսողական յիշողութեան կարելիութիւնները։ Կը սորվին օրինակի համար հակառակ կողմէն կարդալ գիրները եւ զոց արտասանել զանոնք։

Ուշողութեան այս մարզանքները շօշափելի դարձնելու համար՝ լրտեսութեան ուսուցիչները կ'օգտագործեն շարժանկարը։ Լրտես եւ լրտեսուհիներ կը վարժեցնեն պատկերացնելու իրենց մտքին մէջ անձերու ֆիզիքական առանձնայատկութիւններն ու թերութիւնները, առքերու մեծութիւնը եւայլն։

Այս վարժութիւնները երբեմն կը կանեն ոչ միայն յիշողութեան արժէքը, այլ եւ կը նպաստեն որ գործակալները իրենց ուղեղը վերածեն ճըշգրիտ համայնագիտարանի մը, այնպէս որ պէտք չեն ունենար գրաւոր կերպով արտայայտելու իրենց տեղեկութիւնները։ Այս լրտեսներէն մին կը յիշեցնէ ճշմարիտ «Ինտուի» մը լրտեսութեան մէջ, առանց սխալի կրնայ ըսել վայրը բոլոր պնութրական կեդրոններուն, իրենց թուահամարով, ռազմական նիւթերով, եւն.։

Գերմանիոյ մէջ լրտեսական կազմակերպութեանց ուղեղն է Կեսթափօն, որուն գործունէութիւնը կեդրոնացած է ամբողջովին Հիմլէրի եւ իրեն օգնական Տիթրիխի ձեռքերուն մէջ։

Ան ունի 20 ընտրեալ աշխատակիցներ, ամէն կողմ ցրուած եւ կառավարութեան զինուորական կազմակերպութեան պետերուն հետ յարաբերութեան մէջ դրուած։ Իրենց գործունէութիւնը կատարելագոյն է ։ Անոնք ծանօթ են ներքին եւ արտաքին բոլոր գործերուն եւ հակահիթլերական շարժումներուն՝ օտար երկիրներուն մէջ։ Կը հսկեն նաեւ Ֆրանսայի մէջ հաստատուած Գերմաններու վրայ ։

Միւս կողմէ Կեսթափօն կը հսկէ Փարիզի մէջ Նացիներուն, գորշ տան, հիւպատոսարանին եւ դեսպանատան վրայ ։

Ան է որ վերջերս եկած է հաստատելու համար հետախուզական դիծ մը գերման դեսպանատան մէջ, Փարիզ, հսկելու համար գերման դիւանագէտներուն գործունէութեան վրայ Ֆրանսայի մէջ։ Ան է որ կ'ընտրէ դիւանագէտներուն ինքնաշարժի վարիչները, որոնք կը հսկեն մեծ պաշտօնեաներուն վրայ ։

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱՋԱՋԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Իսիյի

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 19 Յուլիս, Յառաջ.— Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կազմակերպած էր դաշտահանդէս մը Մէտոնի անտառին մէջ, անցեալ կիրակի։ Որովհետեւ օդին վրայ վստահութիւն չըկայ, ինչպէս... քաղաքականութեան վրայ․ յայտարարութեան տակը աւելցուած էր «անձրեւի պարագային խնջոյքը կը շարունակուի «Երփնեան» սրահին մէջ»։

Կէս օրէ վերջ զինակից ընկերներ եւ համակիրներ լեցուցած էին սրահը ։ Բեմին երկու կողմերը կը ծածանէին զոյգ եռագոյնները։ Օրուան սեղանապետ ընտրուեցաւ զինակից Վահրամ Կազմարարեան, որ թէեւ առաջին անգամ էր որ կը կատարէր այդ դերը, բաւական յաջող կերպով առաջնորդեց, ուրախ մթնոլորտի մէջ պահելով ներկաները։ Գեղարուեստական բաժնին մասնակցեցան Պ. Պ. Օննիկ Վարդանեան, Գրիգոր Գէորգեան (Առնուվիլէն), Եղիա Սէրոբեան, Հ. Ցափունճեան, Միհրան Բաբաեան, Երուանդ Ուզունեան եւ ուրիշներ իրենց երգերով եւ արտասանութեամբ։

Օրուան բանախօսն էր Միութեան նախագահը գնդ. Տիգրան Բաղտասարեան, որ խօսեցաւ միութեան անհրաժեշտութեան մասին եւ ըսաւ թէ պէտք է կազմակերպուիլ եւ պատրաստուիլ, որպէսզի երբ ժամը հնչէ՝ չկրկնուին հին թերութիւնները։

Յիշեց այն դժնդակ պայմանները, երբ նորակազմ հայրենիքը մահագէտ չունէր ամէն ճակատի վրայ, եւ տասնապետը պէտք եղաւ նշանակել յիսնապետ, իսկ յիսնապետը հարիւրապետ ։

Օգտուինք ժամանակէն, պատրաստուինք վաղուան համար։ Այդ նպատակով՝ պէտք է որ միութեան կազմակերպութեան մէջ մտնեն նախկին ռազմիկները, երիտասարդները եւ բոլոր անոնք, որոնք զինակից են հայրենիքի պաշտպանութեաններուն։

Գնդապետին այս գեղեցիկ ճառէն վերջ, երգուեցան ազգային եւ յեղափոխական խմբերգներ, որոնք տեւեցին մինչեւ երեկոյեան ժամը 9ը։

Մէջ ընդ մէջ եւրոպական եղանակներ ու զոյգեր կը պարէին ։

Կամաւոր

Ի Պատիւ Միս Ա. Մ. Պըրճէսի

Միս Ա. Մ. Պըրճէսի յիսնամեայ յոբելեանին առիթով, Ֆր. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը ուզելով իր յարգանքի բաժինը բերել մեր ժողովուրդին այնքան անձնուիրութեամբ ծառայող ազնիւ հոգիի մը, «Միս Պըրճէսի Սանը» մակագրութեամբ մահճակալ մը աւելցած էր աղքատիկ առողջապահութեան Կայանին մէջ, ուր ամէն տարի չքաւոր մանուկ մը պիտի կրնայ ստանալ կեանք եւ արեւ ։

Ֆր. Կ. Խաչի
Շրջ. Վարչութիւն

Ի փառս Վասպուրականի

Արտօր «Յառաջի» մէջ (11 Յունիս 1939) գրած էր իր տպաւորութիւնները իմ «Մոգկաց Վասպուրականի Հայ Ժողովրդական բանահիւսութեան» գրքի մասին՝ եզրակացնելով, որ ժողովրդական երգերու եւ առասպելներու այդ ժողովածուն (լոյս տեսած 1917ին Էջմիածին) «արժէքաւոր ու փնտռուած աշխատութիւն մըն է» եւ «պատրաստուած է խնամքով, հասկացողութեամբ եւ լաւ հաստատթեամբ»։ Ապա Արտօր հարց կուտայ․ — «Ինչ չեմ գիտեր թէ կըցա՞ւ հրատարակել երկրորդ փունջը»։ Խօսքը իմ «Մոգկաց...» մասին է։ Պատասխանեմ որ հակառակ իմ ցանկութեան, 22 տարիներ անցնելէ ետք առկաւին, դրամական միջոցներ պակսեցան ինծ լոյս ընծայելու «Մոգկաց քաղդի» երկրորդ փունջը, որ կը բովանդակէ ժողովրդական բազմաթիւ երգեր, մեծ մասը անտիպ, ինչպէս նաեւ առասպելներ, եւայլն, որոնք եթէ առանձին հատորով մը լոյս տեսնեն՝ վերի մէկ գիրքի չափով ու ծաւալով հատոր մը կը կազմեն ։

«Յառաջի» յունիս 11ի թուին մէջ Շաւարշ Նարդունի տուած է նաեւ մատենախօսական ընդարձակ, արժէքաւոր եւ գրեթէ լրիւ ցուցակը հայ ժողովրդական դիւցազնավէպին՝ «Սասունցի Դաւիթի» եւ անոր յարակից ու նման նիւթերու մասին՝ 1874 — 1934։

Այդ յօդուածին ծանօթութեան մէջ Շաւարշ Նարդունի կը հարցնէ թէ Վասպուրականի Հայր. Միութիւնները «ե՞րբ խնչ պիտի ընեն հրատարակելու այս արժէքաւոր ժառանգականին՝ Սրուանձտեանի ամբողջական գործերը, մեծ մասը այժմ սպառած եւ հազուագիւտ»։ Նարդունի կը յիշէ յառաջաւ Սրուանձտեանի անունը եւ գործը, վասնզի Երիմեան Հայրիկի այս անդրանիկ եւ ձեռնասուն աշակերտը պատանի հասակէն իսկ նուիրուեցաւ ժողովրդագրական, ազգագրական գրականութեան եւ առաջին անգամ նա էր, որ ժողովուրդի մէջէն լոյս աշխարհ հանեց «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազնավէպը։ Գարեգին Սրուանձտեանց (բուն անունով Մանուկ Եօվհաննէսեան) ընիկ Վանեցի է, ծնած անդ, 1840ին։ Աշակերտ Երիմեան Հայրիկի, աշխատակից «Արծուի Վասպուրական» ամսաթերթին (Էջմ. — Վարագ 1857 — 1863), ապա խմբագիր Մուշի «Արծուի Տարօնոյ» ամսաթերթի։ Սրուանձտեանց 1870ական թուականներէն յայտնի դարձաւ մեր գրականութեան մէջ իբր ժողովրդագէտ, ազգագրագէտ եւ հայրենասէր բանասաց։ Եկեղեցական լծուեցաւ ազգային գործերու՝ դառնալով առաջնորդ, Հայաստանը ուսումնասիրող ուղեւոր, ապա դաստիարակ, կրօնական քարոզիչ։

Մեռաւ Պոլիս, 17 Նոյեմբեր 1892ին, դեռ երիտասարդ, հազիւ 52 տարեկան եւ իր ամբողջ հարստութիւնը՝ 1000 հնչուն ոսկի (օսմանեան) կտակեց ազգին, իր անունով Վանի մէջ հիւանդանոց մը հիմնելու համար ։

Արդ, յառաջիկայ տարի (1940) կը լրանայ Սրուանձտեանի ծննդեան հարիւրամեակը (1840 — 1940)։ Եթէ ներկայ պայմաններուն մէջ դրամական միջոցները կը պակսին Սրուանձտեանցի այնքան արժէքաւոր երկասիրութիւնները վերհրատարակելու, մի՞թէ հնարաւոր չէ հրատարակել անոր լիակատար կենսագրութիւնը, որուն մասին մեր գրականութեան մէջ կան հատ ու կտոր տեղեկութիւններ միայն։ Սրուանձտեանցի կեանքի, գործի եւ գրականութեան մասին ունիմ շատ հարուստ եւ վաւերական տեղեկութիւններ, ունիմ անոր ստանձնած մը չափ անտիպ նամակները, մէկ քանի հազուագիւտ լուսանկարներ, զանազան փաստաթուղթեր, եւայլն, որոնք եթէ ի մի ամփոփուին եւ հատորով մը լոյս ընծայուին՝ մենք կ'ունենանք Սըրուանձտեանցի լիակատար կենսագրութիւնը ։

Կոչ կ'ընեմ Ամերիկայի Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. Վարչութեան, ինչպէս նաեւ մասնաճիւղերուն, Ֆրանսայի եւ այլ գաղութներու Վասպուրականի Հայր. Միութեանց անխտիր, որ նիւթապէս օգնեն ինծ լոյս ընծայելու «Մոգկաց քաղդի» երկրորդ փունջը եւ Սրուանձտեանցի կենսագրութիւնը։ Այդ մասին բանակցելու եւ մանրամասնութեանց հետ ծանօթանալու համար կը խնդրեմ գրել ինծ։

Յ. Գ. Արտասահմանի (մասնաւորապէս Ամերիկայի) հայ թերթերէն կը խնդրեմ, որ արտատպեն այս կոչը։

ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՅԻՍ 28Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Ս. ԷԹԻԷՆ.— Մայիս 28ը Կիրակի, տօնուեցաւ Հանրապետական Միութեան սրահին մէջ ։ Վարագոյրը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք» խմբերգով, բեմին վրայ ընծուած էր գեղեցիկ կամար մը ։ Բեմին երկու կողմերը կախուած էին հայկական եւ ֆրանսական դրօշները։

Օրուան նախագահը, Տ. Զէքեան քանի մը խօսքով բացատրեց Մայիս 28ի արժէքը։ Ու հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս յարգել ազատագրութեան զոհերուն յիշատակը ։

Մեծ յաջողութեամբ արտասանութիւններ ըրին Գ. Արթաւազեան (Ա. Աբովեանի «Ախ Վաթանը»), Օր. Թ. Ստեփանեան (Ե. Մանուէլեանի «Վերա առ Հայրենիս»), Ա. Ստեփանեան Ա. Խաչատրեանի «Հայրենիքը», Օր. Ա. Սեդրակեան երգեց «Հայ գրոհիս»։ Տէտիչէն Օր. Մ. Պապաճեան հանդէսի տեւողութեան մէջընդմէջ երգեց գեղեցիկ կտորներ, ջերմ ծափեր խլելով ։

Օրուան բանախօսն էր Վ. Իշխանեան, որ գեղեցիկ ճառ մը խօսեցաւ, խոր տպաւորութիւն ձգելով ։

«Միայն գաղափարն է որ ոչ մահ ունի, ոչ գաղար եւ ոչ ալ գերեզման»։

Բանախօսութենէն վերջ Ա. Պալոեան հայկական տարազով բեմ ելաւ եւ քանի մը գեղեցիկ պարերով ժողովուրդին մէջ ուրախ տրամադրութիւն ստեղծեց։ Հանդէսին վերջին բաժնին Տէտիէն մասնաւորապէս հրաւիրուած դերասան Քոչարեան եւ Նուպար Պասուրեան ներկայացուցին անզուգական Ա. Ահարոնեանի «Ուխտաւորը», ջերմապէս գնահատուելով ։

Կազմակերպիչ յանձնախումբը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Գ. Քոչարեանի, Օր. Պապաճեանի եւ Նուպար Պասուրեանի, որոնք իրենց անձնուէր մասնակցութիւնը բերին մեր հանդէսին, նոյնպէս Ս. Պալոեանի։

*** Այս տարի կառախումբերու հարիւրէն 40ի զեղչէն (արձակուրդ), հայ գործաւորներն ալ պիտի կրնան օգտուիլ, ինչպէս ամէն տեղ ։

*** Հայ գործաւորներու նպաստը դադրած էր վերջերս, օտարականներու օրէնքին համաձայն ։

Կ. Խաչի տիկիններու դիմումին վրայ, ուրախ ենք յայտնելու որ նըպաստը վերահաստատուած է։

*** Մեր գաղութին մէջ մեծ համերաշխութիւն կը տիրէ, եւ այս տարի ապրիլեան ոգեհանգիստը տօնուեցաւ նախաձեռնութեամբ Ազգ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն որոնք բոլորը միասին մէկ ծաղկեպսակ դրած էին ։

Թղթակից

Նկարիչ Խաչատուրեանի նոր ցուցահանդէսը

Նկարիչ Սարգիս Խաչատուրեան, որ վերջերս վերադարձաւ Հնդկաստանէն, իր հետ բերած է այդ երկրի Պուտտայական ոսկեշրջանի որմանկարներուն վերարտադրութեանց հաւաքածոյ մը։ Խաչատուրեանի սոյն հաւաքածոն, որ միակն է իր տեսակին մէջ, պիտի ցուցադրուի յառաջիկայ ձմրան Կիմէի Թանգարանին սրահներուն մէջ։

Այս առթիւ ըսենք որ Conseil des Musées Nationauxի Վարչութիւնը որոշած է ցուցահանդէսէն ամիսներ առաջ, Խաչատուրեանի գործերէն ապահովել Թանգարանին համար։

Կիմէի Թանգարանին Հնդկական արուեստի մասնագէտները, ինչպէս նաեւ Լուվրի Թանգարանի ընդհանուր տնօրէն Հ. Վէռն եւ յիշեալ Սորհեօրգի նախագահ՝ Տավիտ, քանիցս հայ նկարչին աշխատանոցը այցելած են, նկարներու ընտրութիւնը կատարելու համար ։

Նկարչի հաւաքածոյին մեծ մասը ընտրուած ու փոխադրուած է Լուվրի Թանգարանը, ու պահուած հինգ օր։ Այդ ժամանակամիջոցին Սորհեօրգի անդամները, որոնք կը ներկայացնեն Ֆրանսայի գեղարուեստի տիրական դէմքերը, նկարները քննելէ վերջ, միաձայն քուէարկած են վարկը, այդ նկարները գնելու համար, ի հաշիւ Միւզէ Կիմէի ։

Սարգիս Խաչատուրեանի այս հաւաքածոն կը ներկայացնէ Հնդկաստանի Աճանդա, Պաղ, Սիդկասավալ, ու Պաւամի վայրերուն աշխարհահռչակ ժայռերուն մէջ քանդակուած Պուտտայական հինաւուրց մեհեաններու ներքնապատերուն վրայ գծուած որմնանկարներու վերարտադրութիւնները։ Այս գործերուն համար նկարիչը տքնած է մօտ երկու տարի, յաճախ հեռու քաղաքակրթութենէն։ Իր ուսումնասիրութիւններու եւ աշխատանքի շրջանին, անձնական հետաքրքրութիւններու եւ պեղումներու շրջանակին, ի լոյս բերած է Պաղի մեհեաններուն Պուտտայական որմնանկարներու գլուխ գործոցները։ Հեղինակաւոր հնդիկ պատմաբաններ եւ գեղարուեստագէտներ աղչած են ի տես այս նկարներուն, գնահատելով անոր ըմբռնումի հարազատութիւնն ու փորձութիւնը։ Այս առթիւ Հնդկաստանի կառավարութիւնը հայ նկարիչը ազգային հիւր ու գեղարուեստի դեսպան հռչակած է։ (ԽՄԲ.— Բայց ինչո՞ւ «Իրանեան» գրած էին բոլոր թերթերը...)։

Ֆրանսայի ծերակոյտի նախագահը, Ջօր. Կամբլէն, ծանօթանալով հայ նկարչին հետ, իր գնահատութիւնը յայտնած է։

Լ.

Փոթորիկ եւ կարկուտ

Ֆրանսայի վրայ փոթորիկ մը պայթեցաւ շաբաթէն կիրակի լուսնալիք գիշերը։ Հեղեղանման անձրեւ ու կարկուտ տեղաց կարգ մը նահանգներու մէջ, պատճառելով միլիոնաւոր ֆրանքի վնաս ։ Վերին - Սավուայի եւ Օտի մէջ, բնակարաններն իսկ վընասուեցան, ինչպէս եւ հունձքը։ Մէջէն կը հաստատեն թէ Լէսի եւ Պոտրիքուրի դաշտային հունձքը եւ մրգաստաններու բերքը փճացած են։ Վնասը կը հաշուեն 10 միլիոն։ Ծերունիները նման աղէտ մը չեն յիշեր։ Անսիէն կը հաստատեն թէ դաշտ ու քաղաք վնասուած են փոթորիկէն, որ աննախընթաց ուժգնութեամբ պայթած է նահանգին մէջ։ Ծովէրժի ելեկտրակայանը եւս վնասուեցաւ՝ խաւարի մէջ ձգելով շրջակայքը։

Թրամպլէի, Մէրիի, Վոկլանի մէջ կարկուտը գետինը ծածկած է քանի մը սանթիմեթր հաստ խաւով մը ։

Շամոնիի մէջ հաւկիթի մեծութիւն ունէր կարկուտը, որ երկիրը ծածկեց 40 սանթիմեթր հաստ խաւով մը։

Քարքասոնի եւ Վիլլասավարիի մէջ փճացան այգիները, մրգաստանները, բանջարանոցները եւ հունձքը ։

Փարիզի մէջ կ'անձրեւէ անընդհատ, եւ երկար ատենէ ի վեր։ Արդէն ցուրտ է, ջերմաչափը 13 աստիճան ցոյց կուտայ ։

ՀԱԹԱՅԻ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հաթայի կուսակալ Շիւքրիւ Սէօզմէնտուալ «Ճիւմհուրիյէթ» թերթացին հետեւեալը յայտարարած է Անգարայի մէջ.

—Յառաջիկայ Բշ. օր ուղղակի Հաթայ պիտի մեկնիմ։ Եւ 18 յուլիսի իրիկունը Փէյլանի յիշատակարանին առջեւ ողջունելով զինուորական Հաթայցիները գործի պիտի ձեռնարկեմ ։

Շատ լաւ գիտէք որ մեր Հանրապետութիւնը հայրենակիցներու միջեւ խտիր չի դներ։ Հանրապետական կուսակալ մը չի կրնար տարբեր մտածել։ Մեր հանրապետութեան բոլոր հաստատութիւնները անխտիր բոլոր հայրենակիցներուն համար հաւասարապէս օգտուելիք հաստատութիւններ են։ Եթէ ճիշդ է որ Հաթայի մէջ բնակող կարգ մը անձեր Հաթայի համաձայնութեան կարգ մը յօդուածներէն օգտուելով որոշած են այլուր փոխադրել իրենց բոյները, կը յայտնեմ որ չեմ կրնար ըմբռնել իմաստը յօժարակամ այդ բաժանման՝ բաժնուիլ ուզելու Թուրք Հանրապետութեան՝ հայրենակիցներու համար տեւական բարօրութիւն եւ երջանկութիւն խոստացող ընդարձակ եւ ջերմիկ բոյնէն ։

Նոյնպէս չեմ կրնար ըմբռնել թէ անոնք ինչպէս կը հանդուրժեն տեղափոխութեան դժուարութեանց եւ նեղութեանց եւ թէ ինչ ազդեցութեան տակ է որ իրենք զիրենք կը մղեն անստոյգ վախճաններու ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (80)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿՏՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ման եւ Սավէրնէն պատմեցին այս խնդութիւնը։ Վանտէին անկարելի էր Լուարը անցնիլ։ Վանտէն կարող էր ընել ամէն բան, բայց Լուարի մէջէն անցնիլ՝ երբեք։ Գիւղացիական պատերազմը երբեք նուաճում չի կատարեր։ Հռենոսը անցնիլը կը կատարելագործէ Կեսարը եւ կը բարձրացնէ Նափոլէոնը. Լուարը անցնիլը կը սպաննէ Լա - Ռօշժաքըլէնը։

Իսկական Վանտէն՝ առիկա այն Վանտէն էր որ ինքն իր մէջ կ'ապրէր․ այդտեղ ան անխոցելի է, ան ուղղակի անմատչելի է։ Վանտէացին իր տունը, մաքսանենգ է, հողագործ, զինուոր, լրտես, մարդասպան, տիրացու, անտառի գազան։

Վանտէի ապստամբութիւնը վիժում մըն էր։ Ուրիշ ապստամբութիւններ յաջողութեամբ են պսակուած․ օրինակի համար զուիցերիականը։ Լեռներու ապստամբին, օրինակ Զուիցերիոյ, եւ անտառներու ապստամբին, օրինակ Վանտէի, մէջտեղ կայ տարբերութիւն մը որ, ինչպէս եւ միշտ կը կազմէ միջավայրի ճակատագրական ազդեցութիւնը. մէկը կը կռուի իտէալի մը համար, միւսը՝ նախապաշարումներու համար․ մէկը կը սաւառնի, միւսը՝ կը սողոսկի․ մէկը կը կռուի մարդկայնութեան համար, միւսը՝ իր առանձնակեցութեան համար․ մէկը կ'ուզէ ազատութիւն, միւսը կ'ուզէ կղզիացում. մէկը կը պաշտպանէ Քօմմիւնը, միւսը՝ ծուխը ․ «Քօմմիւն», «Քօմմիւն» կ'աղաղակէին Մօրայի հերոսները։ Մէկը գործ ունի անդունդներու հետ, միւսը՝ մութ ճահիճներու հետ․ մէկը հեղեղներու փրփրադէզ գետակներու մարդն է, միւսը՝ բորբոսած լճացումներու, ուրկէ կը ծնի տենդը․ մէկը գլուխին վրայ կապուտակ երկինքը ունի, միւսը՝ մացառներ․ մէկը լեռնագագաթին է կայնած, միւսը՝ ստուերներու ծոցին մէջ է ծածկուած։

Լեռնագագաթներու եւ ծովափուններու դաստիարակութիւնը երբեք իրարու չեն նմանիր։

Լեռը ամրարան մըն է, անտառը որոգայթ մը․ մէկը յանդգնութիւն կը ներշնչէ, միւսը դարանակալութիւն ։ Հին դարերու մէջ աստուածները լեռնագագաթներ կը բնակեցնէին, իսկ սատիրները պուրակներու մէջ։

Սատիրը վայրենին է՝ կէս-մարդ, կէս-գազան։ Ազատ երկիրները ունին իրենց Ապենինները, իրենց Ալպերը, իրենց Պիրէնէները, ունին Ոլիմպոս մը։ Պառնասը դարձեալ լեռ մըն է ։ Մօն-Պլանը Վիլհէլմ Թէլի հսկայական դաշնակիցն էր։ Լոյսի հոգիներու՝ խաւարի դէմ մղած անհուն կռիւներուն մէջ, որոնցմով լեցուն են հնդկական պօէմները, ամէն քայլափոխին մէջ հանդէս կուգայ Հիմալայը ։ Յունաստան, Սպանիա, Իտալիա, Զըւիցերիա զարդարուած են լեռներով․ Կիմմերիան, Գերմանիան կամ Պրըթանիան անտառ ունին։ Անտառը բարբարոս մըն է։

Հողին արտաքին արտայայտութիւնը շատ կ'ազդէ մարդու գործողութիւններուն վրայ։ Այդ շատ աւելի մեծ գործակից է, քան որչափ կը կարծեն։ Վայրագ բնութեան մը հանդէպ մարդը կը փորձէ արդարացնել մարդը եւ դատապարտել բնութեան ստեղծագործութիւնը․ կը զգացուի բնութեան մէկ խուլ գրգիռը։ Անապատը առ հասարակ կը ճնշէ, կը փոքրցնէ խիղճը, մանաւանդ քիչ լուսաւորուած խիղճը։ Խիղճը կարող է ըլլալ հսկայ, այն ժամանակ կ'ունենանք Սոկրատը եւ Քրիստոսը․ կարող է ըլլալ նաեւ թըզուկ, եւ այն ժամանակ կ'ունենանք Ատրէօսը եւ Յուդան։ Փոքրիկ խիղճը շատ յարմար է սողոսկելու։ Կիսախաւար անտառները, թփուտները, փշամացառները, ճիւղերու տակ ծածկուած ճահիճները ճակատագրական ազդակներն են այդ սողոսկող խիղճին․ անոնք կը ծծեն իրենց մէջ, իրենց ծածուկ խորհրդաւորութեան մէջ կը մարդեն վատ համոզումները եւ անոնցմով կը սնուցանեն այդ սողումը։ Ցնորական պատրանքները, անբացատրելի օդերեւոյթները, տեղի եւ ժամանակի խուսափ շփոթութիւնը կը մղեն մարդուն տեսակ մը կէս-կրօնական, կէս-անասնական սարսափի մէջ․ սարսափ, որ սովորական ժամանակներու մէջ ծնած է անտարբերութիւն, իսկ վայրագ բոպէներու՝ անասնութիւն։ Զգայախաբութիւնը անոնց համար ճրագ մըն է որ ցոյց կուտայ եւ կը լուսաւորէ սպանութեան ճանապարհը։

Աւազակն ալ իր խելացնորութիւնն ունի։ Հրաշալի բնութիւնը կ'ազդէ երկու տեսակ․ ան կը շլացնէ մեծ խիղճերը եւ կը կուրցնէ կատաղի հոգիները։ Եթէ մարդը տգէտ է եւ անապատը խաւարին, միայնութեան խաւարը կը միանայ այն ատեն հոգեկան խաւարին հետ, եւ ատոնք են որ անդունդներ կը բանան մարդուն մէջ ։ Զանազան ժայռեր, զանազան ձորեր, զանազան թուփեր, զանազան կատաղի անտառներու բացուածքները՝ ծառերու մէջէն վերջալոյսի լոյսերով շաղուած — ատոնք մարդս կը մղեն դէպի խենթ ու կատաղի գործողութիւններ․ կարելի էր վայրկեան մը ըսել որ ոճրագործ վայրեր կան։

Պէնիտէի եւ Բէլլանի մէջտեղ բարձրացած մառայլ բլուրը որչա՞փ եղեռնական անցքերու վկայ է։

Լայնածաւալ հորիզոններ հողին կը մղեն դէպի ընդհ. գաղափարներ, որ երբեմն մեծ սրտերը կը դատապարտեն մնալ միշտ փոքրիկ հոգիներ․ ահա քեզի օրինակ Ժան-Շուան։ Ընդհանուր գաղափարները կ'ատեն մասնաւորները․ ատոր մէջը կը կայանայ յառաջդիմութիւնը։

Երկիր, հայրենիք․ այս երկու բառերը իրենց մէջ կը պարունակեն ամբողջ Վանտէն, որ կռիւ մըն էր տեղական գաղափարներու եւ ընդհանուր գաղափարներու դէմ, կռիւ գիւղացիներու՝ հայրենասէրներու դէմ։

Է.

ՎԱՆՏԷԻ ՎԵՐՋԱՑՆԵԼՈՒ ՎՐԱՅ ԷՐ ՊՐԸԹԱՆԸ

Պրըթանը հին ապստամբ մըն է ։ Ամբողջ երկու հազար տարուան ընթացքին մէջ ամէն անգամ երբ ան ապստամբած էր, իրաւունքը իրենն էր. իսկ վերջին անգամը ան անիրաւ էր ։

(Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»

Ներսն՝ առաջարկելով գործակցութիւն մը ճափոնի դէմ, բայց Ռուսիինքըն պատասխանած է թէ «մէկ հատիկ մարտանաւ չի կրնար զրկել» …

Ոչ թէ միջադէպ, այլ .. ջարդ

Երէկ արձագանգ տուինք Սոֆիայէն տրուած հեռագրի մը, որ կ'ըսէր թէ միջադէպ մը ծագած է պուլկարեւթուրք սահմանին վրայ եւ թուրք զինուոր մըն է վիրաւորուած ։

Արդ, մեր ստացած մանաւոր տեղեկութեանց համաձայն, եղածը ոչ թէ սահմանագլուխի սովորական միջադէպ մըն է, այլ լուրջ բախում մը, որ տեղի ունեցած է պուլկարեւթուրքեւհելլէն սահմաններուն վրայ։

Այս դէպքը երկրորդն է։ Թուրքիա կ'ուզէ կատարուած խրոզութիւն մը ստեղծել՝ զինուորական անակնկալ եւ արագ շարժումով մը գրաւելու համար քանի մը բարձունքներ, որոնք կ'իշխեն Թրակիոյ վրայ եւ կը գտնուին Պուլկարիոյ սահմաններուն մէջ։

Վենիզէլոսի ապստամբութեան օրերուն, գիշեր ատեն, թրքական վաշտեր յանկարծ մտան պուլկարական սահման՝ թէ սահմանային այդ սրբագրութիւնը ընելու եւ թէ Վենիզէլոսի բանակը կռնակէն հարուածելու համար ։ Պուլկարները թոյլ տուին որ Թուրքերը յառաջանան, եւ գանոնք 12 քիլոմեթր ներս քաշելէ վերջ փատատր ջարդ մը տուին, մօտ 800 Թուրքեր փռելով գետին։ Ազգ. Դաշնակցութիւնը քննիչներ ղրկեց, ատուգումներ եղան եւ մուխը մէջը խեղդուեցաւ՝ փոխադարձ համաձայնութեամբ ։

Արդ, Ուրբաթ օր Թուրքերը կրկին փորձած են «հարուածային շարժում» մը՝ այդ նպատակով, բայց պուլկար սահմանապահ ուժերը տուած են երկրորդ ջարդ մը եւ Թուրքերը բազմաթիւ դիակներ թողլով՝ փախուստ տուած են ։

Խորհրդային նաւատորմի օրը

« Իզվեստիա Սթանտարտ» կը հաղորդէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը որոշած է հաստատել «Խորհրդային Նաւատորմի Օրը», որ առաջին անգամ տօնուեցաւ երէկ, 24 յուլիս։ Համաձայն յայտագրին, Պալթիկի, Սեւ ծովի եւ Հիւս. ծովու խորհրդային մարտանաւերը հաւաքուեցան իրենց գլխաւոր նաւահանգիստները։ Քրոնշթատի մէջ տեղի ունեցաւ տուգանաւերու տողանցք մը, մանաւոր կերպով շինուած ծփուն պատուանդանի մը առջեւ։ Կատարուեցան նաեւ յարձակումի եւ դիմադրութեան փորձեր։ Վլատիվոսթոքի եւ Ամուրի առջեւ ներկայացուեցան զանազան ծովային ճակատամարտներ՝ ճիշդ այնպէս ինչպէս պատահած են անոնք անցեալին մէջ ։

Խորհրդային Նաւատորմի Օրը սկիզբը պիտի ըլլայ մեծ շարժումի մը՝ ծովային ուսանողութիւնը մեցնելու համար ծովային ուժերու շարքերուն մէջ։ Լենինկրատի մէջ պիտի կառուցուին ծովային չորս նոր խարիսխներ ։ Սպառազինութեան ազգ. գործավար Հայազգի Թեւոսեան յայտարարած է թէ «մեծ թիւով բանուորներ յաժառ կերպով կ'աշխատին նոր մարտանաւերու շինութեան։ Մեր երկրի լաւագոյն տարրերը կը զբաղին այս գործով։ Անցեալ տարուան ընթացքին մեր նաւատորմը զօրացաւ նոր յածանաւերով, որոնց արագութիւնը եւ ուժը զինենք կը հաւասարեցնէ արեւմտ. պետութեանց արդի լաւագոյն մարտանաւերուն »։

Անգլօ-ճափոնական համաձայնութիւնը

Անգլօ-ճափոնական համաձայնութիւնը զանազան մեկնութեանց տեղի տուաւ կարգ մը մայրաքաղաքներու մէջ։

Ճափոնական մամուլը եւ առհասարակ Անգլիոյ հակառակորդ թերթերը գրեցին թէ բրիտանական կառավարութիւնը կը նահանջէ, լքելով Չայր. Արեւելքի մէջ հետապնդուած աւանդական քաղաքականութիւնը։ Երկուշաբթի կէսօրէ վերջ անգլիական խորհրդարանին մէջ հարցաքննութիւն մը կատարուեցաւ այս մասին։ Կոմունիստ երեսփոխան մը «ամօթ մըն է այդ համաձայնութիւնը» պոռաց։ Ընդդիմադիրները եւս քննադատեցին Թօքիոյի համաձայնութիւնը ։

Չէյմպըլէն նոր տեղեկութիւններ տալով համաձայնութեան մասին, յայտարարեց թէ Անգլիա ոչ մէկ զիջում կը լքէ Չայր. Արեւելքի մէջ, թէ պարտաւորուած են անգլիական շահերը։ Համաձայնութեան իմաստն այն է որ ճափոն իրաւունք կ'ունենայ, ներկայիս, կարգը պահպանելու գրաւման բանակին գտնուած վայրերուն մէջ եւ միջոցներ ձեռք առնելու ճափոնական բանակին ապահովութեան համար ։

Պերլին եւ Մոսկուա կը խորհրդակցին

Գրեցինք թէ Պերլինի եւ Մոսկուայի կառավարութիւնները վերսկսան բանակցիլ առեւտրական յարաբերութեանց մասին։ Այս առթիւ ճափոնական մամուլը յայտարարեց թէ Պերլին ոչ-յարձակման դաշնագիր կը կնքէ Մոսկուայի հետ, տասը տարուան համար։ Անմիջապէս հերքուեցաւ այս զրոյցը։

Պերլին կը հաղորդէ թէ բանակցութիւնները տեղի կ'ունենան բացառաբար առեւտրական գետնի վրայ։ Այսուհանդերձ դիտել կը տրուի թէ ի զօրու կը մնայ 24 Ապրիլ 1926ին կնքուած գերմանեւռուսական դաշինքը, որ ոչ-յարձակողական իրական համաձայնութիւն մըն է։ Արդ, այդ դաշինքին երկրորդ յօդուածը կը նախատեսէ քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւններ մշակել երկու երկիրները շահագրգռող հարցերու մասին։ Միաժամանակ կ'ընդգծեն որ երբ դաշնագիր կողմերէն մին յարձակումի կ'ենթարկուի, միւսը չէզոքութիւն պիտի պահէ եւ տնտեսական պաշարումի պիտի չմասնակցի

Դիտելի է որ երկար ատենէ ի վեր գերմանական մամուլը չի յարձակիր Ռուսիոյ վրայ ։

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Սպանիոյ մէջ

Հակասական լուրեր կը հասնին Մատրիտէն։ Գրեցինք թէ շնորհազուրկ եղած է Զօր. Քուէյփօ թէ Լիանօ, որու համար պահ մը ըսուեցաւ թէ Ֆրանսա փախած է։ Սեվիլլայի այս հերոսին շնորհազրկումին պատճառն այն է որ ճառով մը քննադատած է օրուան իշխանութիւնը, պահանջելով աւելի շատ տեղ տալ զինուորականներու, անոնց որ արիւն թափեցին եւ ոչ թէ հանդիսատես մնացին՝ օրուան ղեկավարներուն նման։

Ներկայիս գոյութիւն ունի աթոռի կռիւ մը դահլիճին մէջ։ Զօր. Ֆրանքօ չկրցաւ կատարել վարչապետին ընտրութիւնը, որու թեկնածու կը ներկայանան երկու հոգի,— Սէրրանօ Սունէր, այժմ ներքին նախարար, որ իր փեսան է, եւ Կոմս Եորտանա, փոխ նախագահ պատերազմական խորհուրդին։ Երկուքն ալ գաղափարական հակառակորդներ իրարու։

Միւս կողմէ իր տեղեկացուի որ եւմտական եւ դատական նախարարները կ'ուզեն հրաժարիլ ։

Այս լուրերէն զատ, զրոյցներ կան թէ օրուան կառավարութեան դէմ դաւադրական ձեռնարկներ կատարուած են Սպանիոյ մէջ։ Երէկ Սպանիայէն ոչ մէկ թերթ ղրկուեցաւ Ֆրանսա։ Հեռագիր մը կը հաղորդէր միայն թէ Զօր. Ֆրանքօ հրամանագրով մը կը վերակազմէ բանակը,— տառեղծած է ութ զօրաբանակ ։

Հրապարակային բանախօսութիւն

ՖՐԱՆՍ. ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Պոմ'ոնի Վարանդեան սրահի յանձնախումբի

29 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պոմոն Վարանդեան սրահին մէջ

կը բանախօսէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

կ'երգէ Օր. ՏԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Խիստ ճոխ մշակութ. դաշտ մը՝ ՏՕՂԱՐՆԵՐ

Մուտք 3 Փր

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՈՒՍԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Արժանթէյլի անտառի Մօնթէն վիլ ագարակին մօտ

Խօսք կ'առնէ Ընկ. Յ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, զուարթ մթնոլորտ ընկերակցութեամբ Թառի։

ՄԵԿՆՈՒՄ.— Արժանթէօյի կայարանէն օթոպիւս առնել եւ իջնել Ֆօնթէն Ռոզիէ։

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր։

Մուտքը ազատ է

Դաշտապտոյտ դէպի St. Peray (ՍԷՆ ՓԷՐԷ)

կազմակերպուած Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութեան կողմէ

6 Օգոստոս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Նուագ, պար, ճոխ պիւֆէ եւ զուարճալի ըմպելիներ

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ . Հանրակառքի կանոնաւոր երթեւեկ

ՄԵԿՆՈՒՄԻ ԱՌԹԻՒ

Ծախու է լաւ կահաւորուած սափրիչի խանութ մը, Ուրսօի ծի:գ. քովը, տեղական յաճախորդներով, 2 աթոռ կիներու եւ 2 աթոռ այրերու յարդարումի։ Տարեկան վարձք՝ 2880 Ֆրանք։ Փափ'ազէք օգտուիլ առիթէն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Պ. Մ. Համբարձումեանի, 28 Ռիւ Նափօլէօն, Գրընոպլ

ԾԱԽՈՒ Է առողջական պատճառաւ Քաննի մէջ Boulevard Carnotի վրայ նպարեղէնի, պտուղի եւ բանջարեղէնի բանուկ խանութ մը։ Ապահով գործ։ Մանրամասնութեանց համար դիմել Tulekian, 25 Bld. Carnot. Cannes (Alp. Mar).

ՌԱՏԻՕՅՈՎ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւն ընդհ. խորհրդակցական խառն ժողովի մը կը հրաւիրէ Իսի լէ Մուլինոյի բոլոր ... վարչութիւնները, յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Արմենիա» սրահին մէջ։

Օրակարգ ... հայրենակիցներու օգնութեան հարց։

PARIS-MONDIAL

28 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7.45—8. սփռուած բաժնին մէջ (կարճ ալիք 25 մէթր 21 կամ 41 մէթր 25). պիտի նուագեն Պ. Նաճ... Պ. Բենօ (ջութակ եւ գո...), Պ. Սրգար (թառ եւ թափ)։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒ

ՍՏԱՑԱՆՔ

22 Յունիս — 30 Յունիս, 1939

ՓԱՐԻԶ (6), Յ. Ժ.— 75

ՔԱՆ, Տայ.— 75

ԴՈՒՍԹԱՆԹԻՆ, Յովհ.— 170

ՔԱՐԱՄ, Գոչ.— 75

ՆԻՍ, Յար.— 75

ԱՆԿԷՆ, Սուք.— 150

ԼԱՆՍԷՅ, Ս. Զ.— 150

ՄԱՐՍԷԼ, Ղ. Ն.— 75

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Օ. Ղ.— 150

ՌՕԱՆ, Մ. Թ.— 150

ՌՕԱՆ, Յ. Գ.— 145

ՌՕԱՆ, Գ. Ք.— 152

ՄՈՆՓԷԼԻԷ, Մ. Ճ.— 75

ՎԱՐՇԱՒԱ, Տ. Ար.— 235

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Ս. Խ.— 300

ՎԻԼՖՐԱՆՇ, Թ. Ե.— 75

ՓՈՆ ԷՎԷԿ, Կ. Ս.— 40

ՔՐԵՍԻ, Հ. Նոտ.— 150

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17 Rue Damesme Paris (13)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԷՈՐԳ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Պէյրութի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի մարզիկներէն, երրորդ հանդիսացաւ կիրակի օր, Փարի — Փլաժի մէջ բացուած մարմնամարզիկներու կողմնակցի գեղեցկութեան մրցումին։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով, մեր աշխատակիցին կողմէ ։

ՋԻՒՆ եկաւ Անգլիոյ մէջ, ուր ձմեռը յիշեցնելու չափ ցուրտ մը կը տիրէ եւ անձրեւը դադար չունի ։

ԹՐՔԱԿԱՆ պատուիրակութիւն մը Փարիզ հասաւ, առեւտրական բանակցութիւններ կատարելու համար Ֆրանսայի հետ։ Թրքական դեսպանատան մէջ հացկերոյթ մը տրուեցաւ ի պատիւ պատուիրակութեան, - ներկայ էին ներքին նախարար Ալպէր Սարօ եւ ուրիշ կառավարական դէմքեր ։

ՓՈՒԱՐԻԷ, որ ձերբակալուած էր օտար պետութեան մը կողմէ կաշառուելու ամբաստանութեամբ, մեռաւ Փարիզի զինուորական հիւանդանոցին մէջ, ուր փոխադրուեցաւ քանի մը օր առաջ ախտաղական վիրաբուժական գործողութեան մը համար ։

ՃԱՓՈՆ ծով իջեցուց նոր ու. վիթխարի մարտանաւ մը «Շոքաքու», որուն շինութիւնն ու ծով իջեցումը եղան լուռ գաղտնի։ «Շոքաքու» աշխարհի 3 կամ 4 ծովային վիթխարիներէն մին է եւ ունի 40,000 թոն տարողութիւն ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
27
ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI
27 Juillet
1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4102
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊ

Կասկած չկայ, որ Առանցքի երկու պետութիւնները կը գործեն համախորհուրդ ու միակամ։

Իրենց այդ ներդաշնակութեան մէջ, սակայն, կայ գործելակերպի տարբերութիւն մը, որ չափազանց ուշագրաւ է։

Այս տարբերութիւնը աւելի կը շեշտուի, երբ նկատի ունենանք երկու երկիրներու աշխարհագրական դիրքերը։

Այսպէս, Գերմանիան միակտուր հող է։ Ընդարձա՛կ։ Տարածուած է գրեթէ երեք ծովերու միջեւ։ Ու այդ լայն հողամասին վրայ ունի պատկառելի բնակչութիւն մը։ Աւելին,— Գերմանիան դժուար խոցելի է թէ՛ ծովէն եւ թէ՛ ցամաքէն։ Ճիշդ է, իր նաւային ուժը համեմատաբար շատ տկար է։ Բայց, որեւէ թշնամի նաւատորմի համար դժուար է անոր ծովեզերքին մօտենալ ու մանաւանդ զինուորական գործողութիւններ կատարել։

Այսուհանդերձ, Գերմանիա, որ, ընդգծե՛նք, Առանցքին տիրական տարրն է եւ գլխաւոր մղիչը, ինչպէս նաեւ Իտալիայէն աւելի պահանջկոտ, իր զինուորական կեդրոնացումները կը կատարէ միայն մէկ ուղղութեամբ։ «Հարաւածային» շարժումով մը լրացուց իր արեւմտեան գիծը ու բաւարարուեցաւ։

Այսինքն, եթէ բանակ մը կը պահէ՝ որ խաղաղութեան շրջանի յատուկ սովորական թիւէն բարձր է, այսուհանդերձ ուժերու կեդրոնացում մը կատարած է միայն մէկ ուղղութեամբ,— Լեհաստան։ Կարպատներէն մինչեւ Պալթիկ՝ զայն առած է օղակի մը մէջ։ Եւ բանաձեւած է իր պահանջը։

Միւս կողմէ, ընդհակառակն, առիթը չէ փախցուցած կրկնելու թէ Արեւմուտքի մէջ հաշիւ չունի ու փակած է հողային ամէն վէճ։ Մարդ միամիտ պէտք է ըլլայ, անշուշտ, այլեւս հաւատալու համար թէ Գերմանիոյ Առաջնորդը թաքուն նպատակներ չի սնուցաներ նաեւ Արեւմուտքի մասին։ Բայց, քաղաքականութիւն կ՚ընէ։ Ինչպէս ըրաւ Միւնիխի օրերուն։ Եւ ինչպէս պիտի փորձէ ընել, ապահովաբար, եթէ վաղը Տանցիկի վէճը իր լուծումին տանիլ ուզէ։

Իտալիա ճիշդ հակառակ ձեւով կը շարժի։ Աշխարհագրական տեսակէտէն՝ ան չունի Գերմանիոյ առաւելութիւնները։ Մոյկ մը՝ երկարած դէպի ծով։ Որով եւ՝ իր սահմաններուն իննսուն տոկոսը ենթակայ անգլիա-ֆրանսական ծովային միացեալ ուժերու գերակշիռ հարուածին։ Անկէ զատ, Ալպանիան՝ որ իրն է այժմ՝ ծովո՛վ կապուած է իրեն։ Նոյնը՝ Լիպիան։ Մանաւանդ՝ Էրիթրէն ու Եթովպիան։ Կայսրութիւն մը, ուրեմն, որ ցրուած է եւ որուն կապը կրնայ լքօրէն վտանգուիլ, եթէ Հռոմ փորձէ բռնուիլ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ։

Հակառակ այս աննպաստ իրողութեան, սակայն, Իտալիա ոչ միայն ուժեր կը կեդրոնացնէ բազմաթիւ ճակատներու վրայ,— ինչ որ հասկնալի պիտի ըլլար՝ եթէ իր այդ աշխարհագրական դիրքէն բխող զուտ պաշտպանողական նպատակէ մը առաջնորդուած ըլլար,— այլեւ՝ իր այդ բոլոր կեդրոնացումներուն կուտայ... յարձակողական բնոյթ։

Այսպէս, հարիւր յիսուն հազար հոգի կեդրոնացուցած է Ալպանիա։ Ու իտալական թերթերը, վստահ, կ՚երեւի, իրենց մեքենականացած բանակին, կը խօսին արագ արշաւանքէ մը՝ դէպի Կէլիպոլու։ Մօտաւորապէս նոյնքան ուժեր կեդրոնացուցած է Տոդեկանեսեան կղզիները։ Եւ դեռ կը շարունակէ փոխադրել, ինչպէս հաղորդեր էինք մեր երէկուան թիւով։ Ու միշտ նոյն տրամադրութիւններով։ Հռոմ ամիսներէ ի վեր ուժեր կը փոխադրէ նաեւ Լիպիա, ու կը սպառնայ Եգիպտոսի։ Էրիթրէէն՝ Սուտանի նախատեսութեամբ։ Եւ, ի վերայ այսր ամենայնի, ահա Փօյի հովիտին ռազմափորձերը, ֆրանսական սահմաններուն մօտ։

Ռազմագէտ ըլլալու հարկ չկայ, ըմբռնելու համար որ՝ եթէ այս բոլորն ալ յարձակողական նպատակներէ կ՚առաջնորդուին, կրնան ճակատագրական աղէտ մը ըլլալ Հռոմէական կայսրութեան համար։ Մանաւանդ որ, այդ ճակատներէն մէկ քանին իրենց դէմ պիտի ունենան ֆրանսական եւ բրիտանական անվիճելի կերպով հզօր ուժերը։

Այդ պարագային, ինչո՞ւ այս նոր ձեւի «ռազմափորձը»։ Ֆրանսական թերթի մը Հռոմի թղթակիցը կուտայ ասոր պատասխանը։

—«Զանազան ճակատներու վրայ դիւանագիտական յարձակումներ ու զինուորական կեդրոնացումներ պիտի ընենք,— ըսած է Տուչէին քարոզչութեան նախարարը— ժողովրդավարական ճակատը շուարումի մատնելու համար։ Ու մեր այս ընթացքով, անոնք պիտի չկարենան գիտնալ թէ ո՛ր պիտի ըլլայ մեր յառաջիկայ նշանակէտը»։

Շփոթեցնելու այս փորձը կրնա՞յ ծածկել «յառաջիկայ նշանակէտը»։ Կը տարակուսինք։

Իրողութիւնները որոշ կերպով կ՚ըսեն, արդէն, թէ ոչ միայն Իտալիա, այլեւ Առանցքը՝ միացած, դժուա՛ր թէ փորձէ ընդհանուր բռնկում մը՝ նշանակէտ դարձնելով վայրեր, որոնց վրայ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ դրօշները կը ծածանին։

Բայց, այս բոլոր պատրաստութիւնները կը վկայեն միանգամայն, որ «յառաջիկայ նշանակէտը» պիտի կատարէ Իտալիա՛ն, որուն իբրեւ քօղ կը ծառայէ, թերեւս, նաեւ Տանցիկը։ Այդ պարագային, իր կեդրոնացումներուն մէկ մասը միայն կրնան ունեցած ըլլալ յարձակողական նպատակ, իսկ միւսները՝ պաշտպանողական։

Իսկ եթէ ո՛ր կրնայ ըլլալ այդ նշանակէտը,— կը խօսինք յաջորդով։

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՌՈՒՍԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԼԱՒ ՃԱՄԲՈՒ ՄԷՋ

Անգլիական աղբիւրէ հասած տեղեկութեանց համաձայն, վերջապէս լաւ ճամբու մէջ մտած են անգլեռուսական բանակցութիւնները։ Մոսկուա ցոյց կուտայ այնպիսի հաշտ տրամադրութիւն մը, որ տեսնուած չէր մինչեւ այժմ։ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան տուած տեղեկագիրը եւս լաւատեսութիւն կը յայտնէ։ Ֆրանսական թերթի մը թղթակիցը կը գրէ թէ Մոլոթով աւելի ժպտուն եւ աւելի հաճոյակատար տրամադրութեամբ մը՝ յայտնած է թէ քաղաքական համաձայնութեան մասին բանակցութիւնները այնքան զարգացած են, որ կարելի է յուսալ թէ ի մօտոյ, հաւանաբար մէկ շաբաթ վերջ, Խորհ. Միութեան, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սպայակոյտի պետերը պիտի կարենան քով քովի գալ խորհրդակցութեան համար։

Քաղաքական դաշինքին ութ յօդուածներէն եօթը պատրաստ են գրեթէ։ Անուղղակի յարձակումներու պարագային թէ ի՛նչ ձեւով օժանդակութիւն պիտի տրուի փոխադարձաբար, ա՛յդ է որ քննութեան առարկայ է ներկայիս։ Այդ մասին կարծիքի փոխանակութիւններ կատարուեցան Լոնտոնի եւ Փարիզի միջեւ, երեքշաբթի գիշեր։

Սպայակոյտներու խորհրդակցութեան մէջ, Ֆրանսան պիտի ներկայացնէ Զօր. Տումէն, որ հրամանատարն է Լիլի զօրաբանակին եւ անդամ պատերազմական Գեր. Խորհուրդին։ Անգլիացի զօրավարին անունը հաղորդուած չէ տակաւին Մոսկուայի։ Զինուորական այս խորհրդակցութիւնները կրնան տեւել երկար, բայց այդ չէ որ մտածել կուտայ քաղաքական վարիչներուն։ Բուն դժուարութիւնը կը կայանայ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հետ Խորհ. Միութեան գործակցութիւնը ճշդելուն մէջ։ Ամէն պարագայի կացութիւնը որոշ չափով պայծառացած է։ Անգլեւճափոնական համաձայնութենէն վերջ անգլեռուսական համաձայնութիւնը կրնայ մեծ չափով ազդել խաղաղութեան ապահովութեան վրայ։

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեքշաբթի հրատարակեցինք այն լուրը թէ ֆրանսական կառավարութիւնը որոշած է մարդահամար մը կատարել յատկապէս օտարականներու համար, յետագային ճշդելու նպատակով զանոնք զինուորագրելու պայմանները։

Լուրը տուած էր միայն «Թան», համառօտակի, (Փարիզի միւս թերթերը յաջորդ օրն անգամ արձագանգ չտուին այս լուրին)։ Այժմ ուղղակի Պաշտօնաթերթէն կը թարգմանենք հրովարտակը ամբողջութեամբ.—

Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը,

Ի նկատի ունենալով 31 Մարտ 1938 թուակիր օրէնքը զինուորագրութեան մասին, ի նկատի ունենալով 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակ-օրէնքին 3րդ յօդուածը որ կը վերաբերի քաղաքական ապաստանի իրաւունքէն օգտուող օտարականներու զինուորագրութեան,

Համաձայն վարչապետին, Նախարար ազգ. պաշտպանութեան եւ պատերազմի, արտաքին նախարարին եւ ներքին նախարարին առաջարկին, հրովարտակ կը հանէ.

ՅՕԴ. 1— Կազմակերպուած է ընդհանուր մարդահամար մը օտարականներու մասին, համաձայն 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակին 3րդ յօդուածին։ Այս մարդահամարը օտարականներու առժամեայ արձանագրութիւն մըն է միայն եւ չի նախատեսեր այն որոշումները, որոնք պիտի տրուին Զինուորագրութեան Մարմինին կողմէ, որ պիտի կազմուի, յետագային, հրովարտակով մը

ՅՕԴ. 2— Այն օտարականները, 20 — 48 տարեկան, որոնք որ եւ է հպատակութիւն չունենալով արձանագրուած չեն համաձայն 31 Մարտ 1938 թուակիր օրէնքին 3րդ յօդուածին, ենթակայ են մարդահամարի ու պիտի մտնեն «ընդհ. արձանագրութեան» մէջ։

ՅՕԴ. 3— Միւս օտարականները, 20 — 48 տարեկան, որոնք կը յայտարարեն թէ իբրեւ տարագիր եկած են Ֆրանսա եւ ընդունուած են ապաստանի իրաւունքի պայմաններուն մէջ, ենթակայ են նոյնպէս մարդահամարի եւ կը մտնեն «ընդհ. արձանագրութեան» մէջ, եթէ կը բնակին Ֆրանսական հողի վրայ՝ այն պայմաններուն մէջ, որոնք յիշատակուած են 3րդ յօդուածով։

(Մնացեալը յաջորդով)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԱՐՊՈՒԵՑԱՒ ՍԱՆՃԱՔԸ

20ԱԿԱՆ ՔԱՄԻՈՆ՝ ԽՏՐՊԷԿԻ ԵՒ ՔԻԹԻԱՍԻ.— ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ՔԱԼԵԼՈՎ ԿԻՋՆԷ ԾՈՎԵԶԵՐՔ.— ԹՈՒՐՔ ԶՕՐՔԸ ՃԷՊԷԼ ՄՈՒՍԱՅԻ ՄԷՋ.— ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹՑԻՆԵՐԸ ՆԱՒՈՎ.— ՎԵՐՋԻՆ ՅՈՒԼԻՍ 14Ը ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԷՋ։

Անտիոքէն կը գրեն 16 յուլիս թուականով.—

Այսօր սկսաւ փոխադրութիւնը Ֆրանսական իշխանութիւնը 20ական քամիոն յատկացուցած է Խտրպէկ եւ Քիթիաս գիւղերուն, մինչեւ ծովեզերք փոխադրելու համար գիւղացիներու գոյքերը։ Յուլիս 17ին վերջացած պիտի ըլլայ գոյքերու փոխադրութիւնը։ Ժողովուրդը քալելով պիտի իջնէ ծով։ Երախաներ, ծերեր եւ կիներ նաւերով պիտի փոխադրուին Թարթուս եւ Պուրթուսիէ. իսկ երիտասարդները գիւղերու արջառն ու կենդանիները քշելով պիտի երթան ցամաքէն։

Սանճաքի թուրք կառավարութիւնը օրեր առաջ 60ի չափ զինուոր տեղաւորած էր հայկական գիւղերու մէջ, 30ը Խտրպէկի մէջ եւ 20ը՝ Եօղուն Օլուք, կարգն ու կանոնը պահպանելու համար։

Շատ ողբերգական է Ալեքսանտրէթի հայութեան վիճակը։ Գաղթի վերածուած են բոլոր թաղերու հրապարակները։ Վաճառքի հանուած են ամէն տեսակ տնական գոյքեր եւ առարկաներ, աւա՜ղ, սակայն, գնորդներ չկան։ Յիշեցէք 1914 — 1915ի տարագրութեան օրերը։ Նոյն տեսարանը եւ նոյն գե—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐԾՈՒԻՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Լիոնէն Զ. Ո. Միութեան մասնաճիւղը նամակով մը կը հաղորդէ թէ հանգանակութեան կը մասնակցի 250 ֆրանքով։ Միւս կողմէ հանգանակութիւն կը կատարէ իր շրջանակին մէջ, այս գումարը 1000ի հասցնելէ վերջ ղրկելու համար մեզի։

Նուէրի գիրքին համար տրամադրուած են ուրիշ գումարներ եւս, գիրքը նուիրելու պայմանով Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։ Բայց ընտրութիւնը կատարուած էր համաձայն կանխողին փափաքին։

Կը հրատարակենք այդ նամակներէն մէկը.—

... Խմբագիր,

«Յառաջ»ի մէջ կարդացի Զ. Ո. Միութեան սրտառուչ կոչը, ինչպէս նաեւ գրաբարի ուսուցիչիս յուզիչ տողերը, Մուսա Լերան քաջ հայորդիներուն տեղափոխութեան առթիւ։ Բարի եղէք իմ երկու զաւակներուս՝ Գերճ եւ Տիրան Գասմաճեաններու անունով 500 ֆրանք արձանագրել հանգանակութեան։ Շատ կը ցաւիմ որ այստեղ ունեցած միջոցներս չեն թոյլատրեր աւելիով մասնակցելու։ Կը յուսամ որ ամէն Հայ օգնութեան պիտի փութայ հայկական այս — մաղթենք՝ վերջին — ողբերգութեան զոհերուն եւ Վէրֆէլի դիւցազներգութեան հերոս ժողովուրդին։

Մ. Գասմաճեան

ՑԱՆԿ 6

Գերճ եւ Տիրան Գասմաճեան	500
Զօմի Վալանսի մասնաճիւղ	400
Աշոտ Արթինեան (Գոմբէնեը)	100
Ն. Շաքարեան (Մարսէյլ)	100
Յ. Կարապետեան (Գոմոն)	50
Յ. Կէօզիւմեան	50
Գրիգորիկ Ազօզլեանեան	50
Նիկողոս Գրաճեան	50
Տիկին Նիկ. Գրաճեան	38
Հրանտ Ջազարեան	25
Ընկեր Մ. Յովսէփեանի եւ Գ. Ն. Լուսպարոնեանի միջոցաւ հանգանակուած հետեւեալներէն	
Յարութիւն Մանուկեան	50
Կարապետ Լուսպարոնեան	50
Սինան Ֆընտըգլեան	50
Մանուկ Գալճեան	50
Սարգիս Գալճեան	50
Մարտիրոս Մուրատեան	50
Գէորգ Ալոճեան	25
Միհրան Յովսէփեան	20
Կարապետ Մեթէլեան	20
Գումար՝	1728
Նախորդ գումար՝	9472
Ընդհ. գումար՝	11,200

*** ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ կողմէ վերջին պահուն ստացանք զեկոյց մը (պիտի հրատարակենք վաղը), որ կը տեղեկացնէ թէ Տիկին Նոյեմի Գարամաճեան եւս 50.000 ֆրանքով մասնակցած է հանգանակութեան բացումին, ինչպէս Վահրամ Նուպար, իսկ Առաքել Նուպար՝ 100.000, ընդհ. գումար 200 հազար ֆրանք։ Բարեգործականը Պէյրութ փոխադրած է 1300 անգլ. ոսկի, որուն 3500 տոլարը Նիւ Եորքէն ստացուած։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԸ

Աստղագէտները կը հաղորդեն թէ աշխարհ պիտի կործանի այսօր։ Վերջապէ՜ս։ Մանկութենէս ի վեր կը լսեմ որ պիտի կործանի եւ տակաւին չէ կործանած։ Թիզ մը հասակ ունէի դեռ, երբ վանքին ետեւը կանգնած՝ արեւմուտքէն վերջ երկա՛ր դիտեր էի «պոչաւոր աստղ» մը, որ կը սպառնար իր ցոլցլուն քէֆիէով խարազանել աշխարհը եւ կործանել։ Անկէ վերջ քանի՜ քանի՜ անգամ իրար խաբեցին աստղագէտները։ Սուտ ելան ոչ միայն Իսրայէլի «ընկնաւոր» (լուսնոտ) մարգարէները, այլ եւ մեր աստղամոլիկ գիտունները։ Չկործանեցաւ աշխարհ։

Այս անգամ լուրը կուգայ Մեքսիկայէն,— նոր աշխարհէն։ Ապահովաբար ճիշդ է գուշակութիւնը։ Ի՜նչ լաւ բան։ Վերջապէս պիտի կործանի՜ աշխարհը։ Թո՛ղ կործանի, եւ որքան շուտ՝ այնքան լաւ։ Ալ ձանձրացանք, աղբա՛ր։ Եւ յետոյ, ի՞նչ վայելք մնաց որ արժէր ապրիլ։ Գետնին տակը անցնի։ Քար քարի վրայ չմնայ։ Փոշի՛ դառնայ եւ փոշին չհանգչի յաւիտեան, որպէսզի անգամ մըն ալ չվերակազմուի։ Շատո՜նց պէտք է կործանած ըլլար աշխարհը, որուն հիմերը խախուտ դրուած էին ի սկզբանէ, արցունքի եւ անարդարութեան վրայ, սուգի եւ վատութեան վրայ, դրժումի եւ սուտի վրայ։

Չեմ գիտեր, ճի՞շդ է թէ ոչ, աշխարհը կործաներ է անգամ մըն ալ Յովհաննէս մարգարէին օրով։ Աստղ մըն է ինկեր երկինքէն, անդնդային գուբ մըն է բացուեր.— «Եւ ելանէր ծուխ ի գբոյն որպէս զծուխ հնոցի մեծի. եւ խաւարեցաւ արեգակն եւ օդք։ Եւ ի գբոյն ելանէր մարախ»։ Աշխարհի կործանիչը «իշխանութիւն» կուտայ այս մարախներուն, որ չզարնեն խոտին ու ծառին, այլ միայն մարդոց,— մի՛ սպաննէք, այլ չարչարեցէք, կ՚ըսէ, խայթեցէք կարիճի պէս, այնքան որ մարդիկ մահը փնտռեն ու չգտնեն։

Չեմ գիտեր, դարձեալ, թէ այս անգամ ի՛նչ ձեւով տեղի պիտի ունենայ կործանումը։ Եթէ կործանիչը միայն չարչարել կը խորհի մեզ՝ իր մուխը մարած օրն է։ Վասնզի մենք, Հայերս, չարչարանքէն զատ ուրիշ բան տեսած չըլլալով՝ այլեւս ծափ կը զարնենք երբ կը չարչարեն մեզ։ Նոյնիսկ ծարաւ ենք նոր տեսակ, չտեսնուած չլսուած չարչարանքներու։ Հօ՜, Լէնկթիմուրները եւ հին եւ նոր բոլոր Թուրքերը յուսահատեցուցեր են՝ մեզի համար չարչարանք ստեղծելու իրենց ճիգերուն մէջ։ Բայց եթէ կ՚ուզէ անպայման չարիք մը հասցնել մեզի, թող երջանկութիւն տայ մեզի, անկախութիւն տայ, Հայաստան տայ, իրարու քիթ ու բերան կը կոտրենք կը թափենք վար՝ մէկ օրուան մէջ։

Իր գիտնալիք բանն է անշուշտ, բայց եթէ պիտի կործանէ աշխարհը, թող կործանէ, ի՛նչ ձեւով որ կ՚ուզէ։ Ես այս աշխարհին բանալիները շատո՜նց վերադարձուցած եմ իրեն։

Ո՜վ Ցառաջընթերցներ, (թերեւս սխալ կազմութիւն ունի այս բառը, բայց հո՞գս, թող Տարագ վերջին անգամ մը եւս մեզ գէթ նախատէ, աշխարհի կործանումէն առաջ), մտիկ ըրէք,— Այսօր, երեկոյեան ժամը 9ին ոչ Սիփան-Կոմիտասի նուագահանդէս, ոչ Զօմի ժողով, ուղղակի տուն գացէք, փառաւոր ճաշեցէք, տնեցիներով համբուրուեցէք, անկողին մտէք, Յայտնութեան գիրքը բացէք, կարդացէք, եւ որովհետեւ բան չի հասկցուիր՝ ձեր աչքերը շուտ կը խփուին։

Անկէ ետքը թող կործանի աշխարհը, դուք չէք զգար։ Վերջին պահուն, աչք խփելէ առաջ, անգամ մը մտածեցէք թէ ի՛նչ կ՚ընէ Արազը, այս պահուս։

Ապահովաբար հաշիւ կ՚ընէ որ երկու օր վերջ տեղի պիտի ունենայ վիճակահանութիւնը եւ պիտի հարստանայ։ Չի գրուած է թէ անպայման պիտի հասնի մուրատին՝ աշխարհը չկործանած։ Եւ ինք պիտի շինէ նոր աշխարհ մը, գրադարանը շալակը՝ լեռ քաշուելով եօթը տարի։

ԱՐԱԶ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹ

La Nation, որ պաշտօնաթերթն է Ֆրանսայի Հանրապետական կուսակցութեան, 15 Յուլիսի թիւով կը հրատարակէ Լուի Մարէնի հետեւեալ յօդուածը.

Պատերազմի յաղթական վախճանէն ասդին, ուրեմն 21 տարիէ ի վեր, առաջին անգամն է որ հողամաս մը, որուն վրայ կը ծածանէր Ֆրանսական դրօշը, կը լքուի խաղաղութեան ժամանակ եւ պէտ պայմաններու մէջ: Սրբոց կ'անցնին եւ կառավարութիւնը, ժամուլը, հանրային կարծիքը մահաչուք լռութիւն մը կը պահեն: Պէտ նախանշան:

Ալեքսանտրէթի սանճաքը, հողային նոր պատառիկ մը, չի համապատասխաներ օսմ. կայսրութեան վարչական հին բաժանումներէն որեւէ մէկուն: Ընդհակառակն, Ալեքսանտրէթի գօտին, իր ամբողջութեանը մէջ, այնքան որոշ է իր բնական սահմանագծումով եւ զինուորական արժէքով, որքան տնտեսական, ցեղագրական եւ պատմական տեսակէտով:

Հինէն ի վեր, այս մանրանկար քաղաքին ծովածոցը գրաւած է ծովային եւ դիւանագիտական աշխարհի ուշադրութիւնը. Մասնաւորաբար մէկ դարէ ի վեր: Երբ Գրիան – Տալանի ընդդիմախօսութեան պահուն, Գրիան կը յայտարարէր թէ «Ալեքսանտրէթի ծոցը սքանչելի կէտ մըն է Միջերկրականի մէջ, թէ Ֆրանսայի ապագային համար էական անհրաժեշտութիւն մըն է տէր դառնալ անոր», իր առաջին վկայութեամբ ուրիշ բան չէր ըներ, բայց եթէ կրկնել ինչ որ վկայած են, հինէն ի վեր, պետական մարդիկ, դիւանագէտներ, զօրավարներ, ծովակալներ: Այս նաւակայանը, իբրեւ ծովային արժէք, եղական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Արեւելեան Միջերկրականի մէջ,— առիկա ըմբռնելու համար, բաւական է բանալ քարտէս մը: Իսկ իբրեւ զինուորական արժէք, քաղաքը եւ անմիջական շրջապատը կը ներկայացնեն նոյն կարեւորութիւնը: Զինուորական հրամանատարները միշտ ուզեր են ձեռք ձգել զայն: Անկէց էր, որ Նափոլէոն կ'երազէր կազմակերպել իր բանակներուն յառաջխաղացութիւնը դէպի Հնդկաստան: Ժթ. դարու ամբողջ տեւողութեան, Գերմանիա աշխատեցաւ իր տիրապետութեան տակ առնել Ալեքսանտրէթը: Վիլհէլմ Բ. երբ կ'այցելէր Արեւելք (1898), կարծեց առանալ խոստում մը թէ իրեն պիտի տրուի: Այդ շրջանին, մենք դիւանագիտութիւն մը ունէինք.— Արեւելքի մեր ներկայացուցիչները ծանօթ էին տեղական լեզուներուն, իրենց ամբողջ կեանքը կ'անցընէին Արեւելքի մէջ, նոյնիսկ սերունդէ սերունդ: Մեր երկսեռ միսիոնարներուն հրաշալի գործունէութիւնը կը նպաստէր անոնց աշխատանքին: Ֆրանսա այնքան զօրաւոր էր Արեւելքի մէջ քաղաքականապէս, որքան իր հիմնարկութիւններով: Երբ Թուրքիա պատերազմի մտաւ, Ֆրանշէ տ'Էսփրէ եւ Օգանեոր, 1915 Յունուարին, առաջարկեցին ֆրանսական կառավարութեան՝ գրոհ տալ Ալեքսանտրէթի վրայ: Այդ մասին խօսելով, Էնվէր փաշա խոստովանեցաւ որ բաւական էր մեզի համար գօրամաս մը եւ քանի մը թնդանօթ ցամաք հանել Ալեքսանտրէթի մէջ, գրաւելու համար անառիկ դիրքը, առանց մէկ զինուոր կորսնցնելու: 1915 Նոյեմբերին, Բրիյեան, որ զինուորական ամբողջ արշաւախումբ մը նետած էր Տարտանէլի նեղուցներուն վրայ եւ ի վերջոյ խոստովանած ձախողութիւնը, յաջողեցաւ համոզել իր կառավարութիւնը որ ձեռնարկէ Ալեքսանտրէթը գրաւելու քանի մը վերամասերով: Ան չատ պնդեց Նոյեմբերի վերջերը, հակառակ Գրէյի: Յետոյ, 26 Մարտ 1916ին, մտահոգութիւն ցոյց տուաւ Եգիպտոսի պաշտպանութեան մասին: Մարտ 29ին եկաւ Փարիզ եւ տեսաւ որ Փուանքարէն եւս նոյն տեսակէտներն ունի: Պատերազմի վերջաւորութեան, դաշնակիցները մեզի տուին Ալեքսանտրէթը, շրջակայքը եւ ամբողջ երկրամասը:

Բազմազան են արժէքները, զորս, ինչպէս միշտ ցոյց տրուած է, դիւանագիտական, զինուորական եւ քաղաքական տեսակէտներով կը ներկայացնէ հողի այս պատառիկը, որ կը գտնուի արեւելքէն արեւմուտք՝ Միջերկրականի եւ անապատին միջեւ, հիւսիսէն հարաւ՝ Անատոլուի եւ սուրիական սահմանային լեռնաշղթային միջեւ, իբրեւ արաբական աշխարհին յառաջընկէց մասը որ պատնէշ մըն է ընդդէմ Թուրքիոյ: Այդ տեսակէտով՝ կեդրոն մը որով չահագրգռուած է ամբողջ իսլամութիւնը: Հանգոյցն է բոլոր կարեւոր ճանապարհներուն, դէպի Հալէպ – Պէյրութ – Դամասկոս, Պաղտատին, Եգիպտոս: Դէպի Իրաք, Իրան եւ Հնդկաստան: Դէպի Հիւս. Հայաստան՝ հարաւային արեւելքի ուղղութեամբ, եւ Թուպիա: Դէպի Անատոլու եւ Պոլիս: Դէպի ծով, այսինքն Հարաւ. Եւրոպայի երկիրները, Հիւս. Ափրիկէ, Փոքր – Ասիա եւ, Սուէզի ջրանցքով, դէպի Խաղաղականի եզերքները Ուրիշ բազմաթիւ առաւելութեանց կարգին, ան ճանապարհն է քարիւղի աշխարհին:

Ամբողջական գօտին, որ մեզի յանձնուած էր պատերազմէն վերջ՝ պաշտպանելու համար Սուրիան, ունի նոյնքան մեծ կարեւորութիւն զինուորական տեսակէտով: Կիլիկիոյ հարաւային եւ հարաւ-արեւելեան երկու լեռնաշղթաները կը կազմեն պաշտպանութեան անառիկ դիրքեր: Ամանոսի եւ Կասիոսի լեռները, Ալեքսանտրէթի հարաւային կողմէն, նոյնքան արժէքաւոր դիրքեր են: Պատնէշներու շարք մը, զորս կարելի է պաշտպանել նուազագոյն ուժերով: Տիւֆիէօյի զօրամասը առոր ապացոյցը տուաւ, խռովութեանց ամէնէն սաստիկ ատեններուն ոչ իսկ մէկ սպաննուած կամ վիրաւոր ձգելով:

Իսկ տնտեսական տեսակէտով՝ ըսքանչելի է այս երկրամասը: Դաշտագետին մը, որու մասին խօսելով՝ բոլոր աշխարհագէտները միաձայն կը վկայեն թէ արգասաբերութեան տեսակէտով այնքան արժէք կը ներկայացնէ, որքան Նեղոսի տեղթային վրայ ինկած երկրամասը,—Սուրիոյն Կիլիկիոյ բամպակը, քարիւղը, եւ ամէն արտադրութիւն որ կը պակսի մեզի: Դանակը շշարժենք վէրքին մէջ: Թրքական վարչաձեւին տակ, այս երկրամասը այնքան ծառազրկուած էր որ ծայր աստիճան աղքատութեան մատնուած էր:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԻՐԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

1318ի (1939/40)նախահաշիւը հաստատեց առանց որեւէ փոփոխութեան, հակառակ այն հանգամանքին, որ անցեալ տարուան հետ համեմատած այս տարուան գումարը համարեա թէ կրկնակի էր դարձել (2,613 միլիոն): Ճիշդ է որ 1920ից սկսած, պետական նախահաշիւը տարէց տարի աստիճանաբար բարձրանում է, բայց այսպիսի յանկարծակի թռիչք դեռ չէր ունեցել

1923/4ին, երբ ամերիկացի նմանական խորհրդականների զեկավարութեան տակ էր գտնւում երկրի եկամուտների ու ծախսերի վերին հսկաչիւրը, պետական նախահաշիւը 231 միլիոնի մի գումար էր ներկայացնում, որ այն ժամանակ պատկառելի էր համարւում:

1934ից սկսած, յաւելումները կատարւում են խոշոր չափերով:

Այս գումարը կազմւում է Նախահաշուի ելքի մասը, իսկ մուտք նախատեսւում է 1,930 միլիոն: Տարբերութիւնը՝ 683 միլիոնի պակասը առաջանում է երկաթուղիների շինութեան եւ երկրի համար կարեւոր այլ ծախսեր նախատեսելու հետեւանքով:

Կառավարութիւնը նախատեսում է բաց մնացած գումարի մի մասը լրացնել զանազան աղբիւրներից:

Իսկ երկաթուղիների կառուցման եւ կարիքների համար նշանակւել է 406 միլիոնի մի գումար, որ չկար անցեալ նախահաշւի մէջ:

Յաւելում են ունեցել արհեստի եւ ճարտարարուեստի նախարարութիւնը եւ նրան ենթակայ գործարանները 125,5 միլիոն րիալ:

Ընթացիկ ծախսերի մէջ ամենախոշոր գումարը յատկացուած է ճանապարհների նախարարութեան (երկաթուղի, խճուղի եւ այլն) 853,5 միլ.:

Այս արհեստի եւ ճարտարարուեստի նախարարութիւնը (մեքենաների ապրանքներ, եւն.) 454,8 միլիոն: Երրորդ տեղը բռնում է պատերազմական նախարարութիւնը՝ 415,4 միլ.:

Մուտքի գումարները նախատեսուած են երկրի եկամուտներով:

Պէտք է իմանալ, որ երկու խոշոր ձեռնարկութեան— նաւթի եւ ձկնորսութեան— եկամուտները չեն մտնում պետական նախահաշիւների մէջ: Ինչպէս Անգլիաիրան նաւթային ընկ. արտադրութիւնների (ըստ մաքսային վիճակացոյցի 1937/8ին 1,877 միլիոն) նոյնպէս եւ ձկնեղէնի արտածման (նոյն վիճակացոյցի համաձայն 11,5 միլիոն) պետութեան հասանելիք մասնաբաժինը համարւում է պետական պահեստի գումար եւ երբեք չի մտնում նախահաշիւների մէջ: (Անցեալ տարի նաւթային մասնաբաժնի գումարը եղել է 275,5 միլիոն):

×

Ազգային Դրամատունը (Բանկը Միլլի Իրան) որ հիմնուել է տասը տարի առաջ, պետական լինելով հանդերձ, ըստ ձեւի բաժնետիրական ընկերութիւն է:

Կառավարութիւնը չարունակելով հանդերձ իր տնտեսական քաղաքականութիւնը—որ կայանում է առաջնորդի դեր կատարելու մէջ միաժամանակ քաջալերում է առեւտրական հիմնարկութիւններին եւ յենարան հանդիսանում նրանց գործունէութեան զարգացմանը: Մի ուղեգիծ, որ երկրի տնտեսական կատարեալ զարգացման ամենայաջող միջոցն է համարւում:

Սոյն տնտեսական տարւում արտաքին առեւտրի ընդհանուր արժէքը անցեալ տարուանից 93 միլիոն րիալով (կամ 6,4 առ հարիւր) յաւելում է ունեցել:

Այս տնտեսական տարում Իրանի առեւտուրը յաւելում է ունեցել այն երկրներում, որոնց հետ հաւասարութեան եւ ապրանքների փոխանակութեան համաձայնութիւն է կնքուած եղել: Այդ երկիրները ներկայացնում են Գերմանիան եւ Թուրքիան:

Այս երկու երկիրների հետ եղած առեւտուրը 629,3 միլիոնից (1935/6) բարձրացել է 875,7 միլիոնի: Այլ խօսքով՝ յաւելում է ունեցել 39 առ հարիւր: Մինչդեռ, այլ երկիրների հետ առեւտուրի չափը 769,2 միլիոնից իջել է 667,3միլիոնի, այսինքն նուազում ունեցել է 13 առ հարիւր:

Այս յաւելումը մի աւելորդ անգամ երեւան է բերում չափը այն ազդեցութեան, որ ունենում են օտար դրամ ձեռք բերելը եւ առեւտրական այլ կանոնները արտաքին առեւտուրի ընթացքի վրայ:

Իրանի առեւտրական վիճակի վրայ բարեբար ազդեցութիւն ունեցող ուշադրութեան արժանի մի ուրիշ ձեռնարկ է ներկայացնում Իրանի արդիւնաբերութեան չորրորդ ցուցահանդէսը, որ 1937 Յունիսին բացւելով Թէհրանում, ի յայտ բերեց երկրի ճարտարարուեստի եւ արդիւնաբերութեան բարգաւաճման աստիճանը:

Վերջին երկու տարում Իրանի գրամի հաստատուն արժէք է ձեռք բերել — մէկ ստերլինը՝ 80 րիալ: Պէտք է խոստովանել, որ միաժամանակ եղել են հակօրինական գործառնութիւններ զանազան մարզերում, բայց նրանց կարեւորութիւնը մեծ չի եղել:

Անգլիրանեան երկաթուղու շինութեան մասին պիտի յիշել որ աւանձին կարեւորութիւն ներկայացնող ճարտարապետական արուեստի լուծումից բացի, մի այլ՝ վերին աստիճանի ուշագրաւ հանգամանք էլ է ներկայացնում այն փաստը, որ երկաթուղին կառուցւել է առանց ներքին կամ արտաքին դրամագլուխի օժանդակութեան եւ միայն երկրի բնթացիկ եկամուտներով, ինչ որ երկրի տնտեսական կարողութեան յատուգոյն ապացոյցն է:

Երկաթուղու կառուցման համար 1937ին ծախսուել է 383 միլիոն րիալ եւ 1,643,600 ստերլին:

Իրանի ճարտարարուեստը 1937ին զարգացել եւ բարգաւաճել է նոր թափով: Հիմնուել են նոր գործարաններ, իսկ հիների պակասներն են լրացուել:

Իրանը ունի բրդեղէնի, շաքարի, մետաքսեղէնի, լուցկիի, ծխախոտի, երկաթի, հիւսուածեղէնի, կաշիի, քիմիական նիւթերի, ելեկտրականութեան եւ այլ ճարտարարուեստ:

Գիւղատնտեսութիւնը 1937ին, անյաջողութեան հետեւանքով գարիբարգիւնքը կատարելապէս բաւարար չէր: Հողագործութեան եւ անասնապահութեան բարեկարգման ուղղութեամբ կառավարութիւնը ոչ մի աջակցութիւն չի խնայել:

Դրամատներ. 1937ին երկրի դրամատների գործունէութիւնը ընդհանրապէս գոհացուցիչ է: Ազգային դրամատան ընթացքը անցեալի պէս երկրի դրամատնային գործառնութեան յառաջդիմութեան առաջնորդն է հանդիսացել

Դրամատների կազմակերպութեան տեսակէտից պէտք է յիշել, որ վերջին տարիներում գործադրուած մեծ ջանքերի հետեւանքով ներկայումս այդպիսի կազմակերպութիւնը երկրի տնտեսական կարիքներին եւ ակներեւ վերելքին համապատասխան կատարելութեան հասնելու միջոցներ է ձեռք առել: Այդ ուղղութեամբ աշխատանքներ են կատարել 1938ին գիւղատնտեսութեան եւ ճարտարարուեստի դրամագլուխը աւելցնելու նպատակով 1939/40ին:

Սոյն տարում Ազգ. Դրամատունը ուզեց փոխարինել առեւտրական եւ օտար դրամների վերաբերմամբ եղած կանոնների ու սահմանափակումների ազդեցութիւնը, որ առեւտրականների դրամագլուխի մի մասը անգործածելի էր դարձնում: Տոկոսի սակը 6 առ հարիւրից իջեցուց 5 առ հարիւրի: Մի շարք առեւտրականներ դրամատան վարկերը չարաշահութեան ենթարկեցին: Այս խնդիրը միթերքի եւ կեանքի սղութեան պատճառներից մէկը դարձաւ:

Այս կացութեան շարունակութիւնը կարող էր հարուածել երկրի դրամի վարկին, ուստի տնտեսական հաւասարակշռութիւնը եւ երկրի դրամի վարկը պահպանելու տեսակէտից առաջնորդուած՝ դրամատունը ստիպուած եղաւ առաջքը առնել վարկային չափազանցութեան:

Բայց, երկրի արդիւնաբերութիւնը քաջալերելու նպատակով տրուած վարկերը ոչ միայն կրճատումների չենթարկուեցին, այլ դեռ նորանոր դիւրութիւններ էլ ընձեռեցին, որով դրամի շուկան կայունութիւնձեռքբերեց ու չարաշահութիւնը վերացաւ:

Ներկայացուած թուերից երեւում է, որ հաշուեկշռի ընդհ. գումարը 2160 միլիոնից 2611 միլիոնի է բարձրացել, եւ այս տարբերութիւնը նկատելի է մօտաւորապէս բոլոր թուերի մէջ: Այդ բարձրացումն աւելի պարզ կը լինի եթէ համեմատուի 1936ի եւ անցեալի հաշուեկշռի հետ:

Պահեստի թանկագին մետաղներ 715 միլիոնից 780 միլիոնի են բարձրացել եւ նրանց օրինական արժէքը շրջանառութեան մէջ եղած թղթադրամների հանդէպ 84 առ հարիւր է կազմում, մինչդեռ եթէ առեւտրական արժէքով հաշուելու լինենք 100 առ հարիւր է մօտաւորապէս:

Այս ձեւով Իրանը թղթադրամների ապահովութեան տեսակէտից այն երկիրների չարքումն է գտնւում, որոնք մետաղի ուժեղ ապահովութիւն ունեն:

Վերոյիշեալ պահեստի մետաղի իրական արժէքը Լոնտոնի շուկայի ոսկու եւ արծաթի գնով եւ րիալի արժէքը 1 անգլ. ստերլինը 80 րիալ հաշուելով կը լինի 811,5 միլիոն րիալ:

Պարտքի, փոխանակագրերի հաշիւը աւելացել է 448 միլիոն րիալով:

Գետական հաշիւը հաւասար է 728 միլիոն, իսկ պահանջը 496 միլիոն, որով պետական հիմնարկութիւնները 1937ին պարտք են մնում 242 միլիոն:

Դրամատան դրամագլուխի ընդհ. գումարը 235 միլիոն րիալի է հասնում: 1937 Նոյեմբեր 16ի օրէնքով

ՍԿԱՒՈՒՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐԻ ՏՕՂԱՆՑՔԸ

(Սեփ. թղթակցութիւն)

[illegible]

ԱՇԽԱՏԱԿԻՑ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (151)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Մենք ուշացանք. նա արդէն հեռանում է...»:

Բարձրանալով դղեակի դարիկոնները, իշխանն ամէն տեղ տեսաւ ամայութիւն.— գոյքերն ու զարդերը հաւաքուած, բազմոցները քակած, կանթեղներն իջեցրած. միով բանիւ դղեակը բարեզարդութիւնից մերկացած էր

— «Ինչո՞ւ այսպէս շուտ. այս ձմեռ ժամանակ...», մտածեց ինքն իրան իշխանը եւ սակայն իւր հարցին պատասխան գտնել չկարողացաւ:

Երբ մտաւ Սեպուհի մօտ, վերջինս նստած էր կրակարանի առաջ եւ քաշում էր իւր համրիչը:

— Դու այստե՞ղ, Մարզպետունի իշխան, բացականչեց Սեպուհը եւ դիմեց դէպի նրան մի բռնազբօսիկ ժպիտով, որ սակայն չէր ծածկում իւր դէմքի տխրութիւնը:

— Ինչպէս տեսնում ես, Տէր Սեպուհ, ես այստեղ եմ, եկայ քո դղեակը հիւր, բայց դու երեւի հէնց դրա համար էլ մերկացրել ես նրան բարեզարդութիւնից:

— Աստուած մերկացրեց, սփրեց իշխան: Նա խլեց իմ դղեակի թանկագին զարդը... պատասխանեց Սեպուհը դողացող ձայնով եւ սեղմելով իշխանի ձեռքը տարաւ եւ բազմեցրեց նրան կրակարանի առաջ:— Նստիր այստեղ, տաքացիր, ցուրտն անշուշտ նեղացրած կը լինի քեզ. մեր Տաւուշի ձորն առատ է բուքերով... շարունակեց իշխանը եւ երկաթէ ունելիքը վերցնելով սկսաւ կրակը խառնել:

— Այո՛, ձեր լեռները մի փոքր սեղմեցին մեզ. այծենակաձները հազիւ էին մեզ սառելուց պահպանում:

— Ինչո՞ւ այս ձիւն ձմրան յիշեցիր ինձ, Տէր Մարզպետունի, հարցրեց Սեպուհը չկարողանալով կարծես համբերել, որ հիւրասիրութեան սահմանուած ժամերն անցնեն:

— Իսկ դո՞ւ ինչու այս ձիւն ձմրան մէջ հեռանում ես քո երկրից, հարցրեց իշխանը մեղմով ժպտալով:

— Ես իմ երկիրը յանձնեցի Ափխազաց թագաւորին եւ փոխարէն առացայ Ձորոխի ափերը... գնում եմ իմ նոր կալուածը ժառանգելու, պատասխանեց Սեպուհը առանց ակնածութեան:

— Այդ ես գիտէի...: Բայց ինչո՞ւ անպատճառ այս ձիւն ձմրան մէջ:

— Մի օր աւելի մնալը մահ է ինձ համար... Այս դղեակի սենեակներում ապրում են այժմ գժոխային ճիւաղներ, որոնք օր ու գիշեր անհանգիստ են անում ինձ. ես փախչում, հեռանում եմ նրանցից...

— Դժոխային ճիւաղնե՞ր... ի՞նչ կը նշանակէ այդ, հարցրեց Մարզպետունին, տարակուսական մի հայեացք ձգելով Սեպուհի վրայ:

— Այո՛, ճիւաղներ... դու պատահե՞լ ես, տեսե՞լ ես նրանց:

— Ո՞չ... ո՛չ... պատասխանեց իշխանը եւ նրան այնպէս թուաց թէ Սեպուհը խելագարուած է:

— Բախտաւոր մարդ ես ուրեմն. ում որ ճիւաղները չեն չարչարում, նա անպայման բախտաւոր է... այո՛, ես էլ մի օր այդպիսին էի, բայց իմ բախտը քո թագաւորը կործանեց...

— Տէր Սեպուհ...

— Հա՛, ի՞նչ է անում այն թշուառականը. ապրում է, այնպէս չէ՞. հանգչանե՞լ է կատարում Արքունեաց մէջ... մայրաքաղաքն առնելու վրայ է մտածում... եւ չէ յիշում իւր չարագործութիւնը...

— Տէ՛ր Սեպուհ, ես քաղցած եմ, հրամայի՛ր նախ կերակրել ինձ, ընդհատեց իշխանը դիտմամբ, կամենալով արգիլել Սեպուհի զայրոյթը:

Վերջինս մի վայրկեան մնաց լուռ եւ ապա իշխանին դառնալով՝ ասաց.

— Ներէ՛ր ինձ, Տէ՛ր Մարզպետունի ես գրգռուեցայ, այդպէս չպէտք է անէի, այո՛, բայց... ի՞նչ անեմ, հիւանդ եմ, սիրտս ու հոգիս ծածկըւած են վէրքերով. իմաստութիւնն այլեւս չի կառավարում իմ զգացմունքները...

Այս ասելով՝ նա ծափ զարկեց եւ գրնապանը ներս մտաւ:

— Առա՛ թող հաց բերեն մեզ, հրամայեց Սեպուհը:

Ծառաներն իսկոյն ջուր բերին, որով իշխանները լուացուեցան եւ ապա պատրաստեցին ճաշը, որ կազմուած էր մի քանի համադամ խորտիկներից:

Սեպուհը ճաշից յետ զբաղեցրեց հիւրին անհետաքրքիր զրոյցներով, որպէսզի առիթ չունենայ նորից գրգռուելու եւ իշխանի խաղաղ տրամադրութիւնը խանգարելու:

Բայց հետեւեալ առաւօտ նա խնդրեց Մարզպետունուն՝ յայտնել իւր առաքելութեան նպատակը, ըստ որում ինքը երկար չպիտի մնար Տաւուշում:

— Աստանում լուր առանք, թէ դու միացել ես Գուգարաց ու Տայոց իշխանների հետ, խօսել սկսաւ իշխանը, — եւ պայման դրել՝ յանձնել Ափխազաց թագաւորին Տայք, Գուգարք եւ Ուտի նահանգները: Այդ լուրն անախորժ տպաւորութիւն արաւ Արքունիքում, իսկ ինձ ուղղակի սարսափեցրեց: Ես եկայ խանգարելու այդ աղզաւանաս գործը:

— Դու ուշացել ես, նկատեց Սեպուհը սառնութեամբ

— Ի՞նչպէս թէ ուշացել եմ:

— Այնպէս: Մենք արդէն մեր գործն աւարտեցինք:

— Ի՞նչպէս թէ աւարտեցինք:

— Ցիչանդ նահանգները հաստատուն դաշնագրերով յանձնեցինք Ափխազաց թագաւորին, իսկ նրանց փոխարէն առացանք զանազան կալուածներ Ափխազաց երկրում:

— Ո՞ր իրաւունքով արիք դուք այդ բանը:

— Այն իրաւունքով, որ մեզ տրուած էր Հայոց թագաւորից:

— Նա ձեզ տուել վերակացութիւն կարգել այդ նահանգների վրայ:

— Բայց յետոյ մենք ապստամբեցանք, տիրեցինք այդ նահանգներին եւ տիրապէս թագաւորը չկարողացաւ խլել այն մեզանից:

— Այսու ամենայնիւ, այդ նահանգները ձեր ժառանգական ստացուածքը չէին, դուք յափշտակեցիք ապօրինութեամբ:

— Այո՛, ես չեմ ուրանում, յափշտակեցինք: Զլինէր Ցլիկ – Ամրամի Գուգարքն ու Տայքը չէին բաժանուիլ Հայոց թագաւորից: Ես ինքս առաջ ծեցի այդ բաժանումը. պատմութիւնը յայտնի է քեզ. յայտնի է նաեւ այն պատճառը, որ ստիպեց ինձ այդ անելու.

(Շար.)

վարութեան ներկայացուցիչին, ինչպէս նաեւ լորտ Ռ. Գասքըն Փաուլի, պէտ Սկովտիոյ կառավարիչին ամբողջ — կան կազմով։ Ասոնց բոլորին խօ — նարհումը՝ մեր դրօշին ու անով Հայ անունին առջեւ, արտայայտիչ մը նեղ — ունցից միջազգային եղբայրակցու — թեան այս փառայեղ հանդիսու — թեանց մէջ Հայութիւնը ներկայա — ցնող մեր տղոց, որոնք այս ճամբա — րին ամբողջ ծախքը հոգացեր էին ա — ւանց որ եւ է օժանդակութեան։ Այս կերպով, անոնք իրենց Հայու եւ սկաուտական դաւանանքին ու երդման երրորդ յօդուածին ծառայած եղան։

Այս ճամբարները, դժբախտաբար հայ ժամուլի սիւնակներուն մէջ ի — րենց արժանավայել տեղը չեն կրեր առհասարակ։ Բայց, քաղաքական ներկայ պայմաններուն եւ հայ պաղ — թաշխարհի անկազմակերպ կացու — թեան մէջ, առանց աղմուկի Անկախ Հայաստանի դրօշը 48 ազգերու դրօշ — ներու կողքին եւ անոնց հետ հաւա — սար կերպով ծածանումը հաւատաւոր հայութեան ուշադրութենէն պէտք չէ վրիպի։

1933ին, երբ միջազգային սկաու — տական ճամբարը տեղի կ'ունենար Գոտոսիէլէթի մօտ, առկէ առաջ Լե — հաստան եւ Հունգարիա գաղթած 300 հազար հայութեան գոյութեան մա — սին միայն կարգ մը կրօնաւորներ տեղեկութիւն ունէին, անոնք ալ ի — րենց ծուխը չատցնելու կամ պատա — րագ մատուցանելու համար դարեր առաջ կաթոլիկացած հայութեան մէջ.

1933ի սկաուտական ճամբարը պատճառ եղաւ որ թմրածները ար — թնան եւ վեր առնեն դարերու ըն — թացքին փոշիներու տակ մնացած հայ անուանները, որոնց վրայ ողջերուն պապերուն պապերը հայերէն լեզուով իրենց ծագումը կը յիշեն։ Մենք ա — կանատես եղանք նման յուզումնալի տեսարաններու։ Հունգար սկաուտա — կան կազմակերպութեան ընդհ. նա — խագահը, որ ծագումով Հայ է, ամէն անգամ որ մեր տղոց կը հանդիպի, իր Հայ ըլլալուն հպարտ, իր անունը կը ստորագրէ հայ տղոց յուշատետրե — րուն մէջ՝ Անտոն Փափեան ստորա — գրութեամբ։ Հայու՞ այն թերահա — ւատ թրիչկը որ մեր անունը կար — դալով եւ մեր տղոց հայ դրօշը տեսնելով, պատուոյ պատուանդանէն՝ խանդավառութենէն վարակուած հայ տղաքը կը ծափահարէ խանդավառ բացականչութիւններով։

Հայու այն որ ի տես եռագոյն եւ գծուած Արարատին՝ երեսը կը խա — չակնքէ եւ կը թելադրէ որ նոյնը ընէ իր 12 տարեկան հունգարացած տղան։ Շարքը երկար պիտի ըլլար...։ Ու նաեւ հրէկուան Մանչէսթրարնակ ծանօթ առեւտրական Օտապաշեան անգլիախօս տղուն յուզումն ու աչքե — րու կայծկլտուքը ու հայ տղաքը փն — տռե՞լը։ Ընդունեցէք որ եթէ ոչ շատ, գէթ բաւական պատճառ կայ ծափա — հարելու այս բուռ մը տղոց մասնակ — ցութիւնը միջազգային այս փառայեղ ցոյցին։

Անգլիական զանազան մեծ թերթե — րու ճամբարի թղթակիցները իրենց լուսանկարներով ու համակրալից արտայայտութիւններով կը չէշտեն տղանցքը առաջնորդելու մեր նա — խապատուութիւնը, որոնց կարգին հռչակաւոր «Տէյլի Մէյլ» նաեւ կու տայ իրեն պատկերազարդ թաժնին մէջ երկու նկարներ, որոնց երկուքն ալ Հայեր են։

Հայ բանակավայրը լեցուն է ամէն ազգերու սկաուտներու հրաւիրագրե — րով։ Շատերը սափրուած կ'ըլլանք մերժել։ Մեզի յատկացուած ուտե — լիքները կը մնան անգործածելի։

Մեր տղոց ներկայութիւնը բանա — կավայրի կրակներուն շարքը կը կազ — մէ, արդէն շատեր սկսած են «Իմ լի — նարի հայրը», «Աշխոյժ նաւաստին» երգել, ի հարկէ իրենց հնչումով։

Զ. Ա.

Անծանօթ գանձին առջեւ

Ով որ չէ տեսեր մեծ եղեռնի սարսափը, ով որ չէ դառնացեր ու տեսեր Ալպէրէ ՈՒի ահաւոր աղբերգութեան վայրերը, թող երթայ Հայոց թան — գարանը ի Մօնմօրանսի եւ հոն, ներքնական նշխարներու կողքին պիտի հանդիպի եւ այն խորհրդաւոր եր — գաւոր անկիւնին, որ կը ներկայացնէ զամբարանը մեր մէկ միլիոն նահա — տակներուն ...

Ու տարուելով հոն, հոն պիտի քալ — ուի՝ տեսնելով գանձը այն անծանօթ նահատակին որ զետեղուած է հոն, լոյսերու մէջ, փոխադրուած Տէր Զօ — րի արիւնոտ անապատներէն...

Ու պիտի ծնրադրէ հոն վայրկեանի մը լռութեամբ։ Գուցէ եղած ըլլայ ան իր հօրը կամ մօրը, կամ քրոջ թէ եղբօր, եւ կամ սիրելիի մը գանկոս — կրր ...

Ուրեմն, պարզ այցելու մը չէ Հա — յը այդտեղ, ինչպէս Փարիզի ո եւ է թանգարանի մէջ, այլ՝ ուխտաւոր մը, եկած իր ցեղին մեծ մեռելնե — րուն յիշատակին առջեւ։

Ուխտի տաճար մըն է այդ շէնքը մեզ ամէնուս համար, լի սուրբերով ու մարտիրոսներով, հերոսներով եւ քաջերով, որոնց իւրաքանչիւրի կեանքը այնքան փոթորկոտ ու տա — ռապալից, այնքան սուղ արժած է ի — րենց։

Մեր աչքերը կը լեցուին, հին, հին վէրքեր կը նորոգուին, անոնց դէմ — քերուն ի տես եւ անոնց թողած ա — ռարկաներուն ցուցադրումով...

Շատ ենք տեսեր զանկոսկրեր Փա — րիզի կենդանաբանական թանգարա — նը, բայց ոչ այսպիսին, որ իր նման չունի աշխարհի ո եւ է մէկ թանգա — րանին մէջ, եւ որ այնքան թանկ է ան մեզ համար։ Ամբողջ պատմու — թիւն մը ամփոփած է իր մէջ, անցեալ մը տխուր բայց հպարտ, դառն բայց կորովի ...

Շատ ենք տեսեր սուր ու զրահներ, բայց ոչ մէկը այն արժէքը ունի մեզ համար, որքան դաշոյնը հաւտու Անդ — րանիկի ...

Նափոլէոնի գլխարկը Լուվրի պա — լատի մէջ այնքան յարգի է, բայց մենք զայն չենք փոխեր Գեւորգ Սէ — բէժճեանի գլխարկին հետ որ կը գտ — նուի մեր թանգարանին մէջ...

Այսպէս կենդանի են միշտ անոնք մեզի համար, ըլլալով նուիրական մասունքները նահատակ ժողովուրդի մը։ Այդ անմահ դէմքերը մեր ցեղին գրչի, լեզուի, գործի, զէնքի, տի — տաններն են։ Գաղափարական այդ հօյլը որ կրնայ ըսել ամէն ճամբոր — դի ու անցորդի թէ «Մենք մեռանք, մեր հայրենիքի համար մեռանք»...

Ու միակ մխիթարութիւնը որ ու — նինք, կը պարտինք կրկին Հ. Ց. Դաշնակցութեան, որ իր նախաձեռ — նութեամբ ու հովանաւորութեամբ պահապանն է այդ բոլորին, որ կը հաւաքէ ու կը խնամէ այդ գանձերը մի առ մի, Մշակոյթի Տուն անուան տակ, որ ամէն ինչ է Հայուն համար, միակ փրկուած հարստութիւնը ներ — կայիս, իր անհաշիւ կորուստներէն վերջ ...։

Ցրուած այս օրերուն իր հանրա — պետութեան հաստատման 150ամեա — կը կը տօնէ մեծ հանդիսաւորու — թեամբ։ Մենք ալ մեր տարեդարձ — ները ունինք տօնելու տխուր թէ ու — րախ, անոնք ալ մեզի համար մեծ տօներ են։ Զէ՞ որ մերն ալ ազատու — թեան պայքար մըն էր, ընդվզում եւ բողոք, խոյանք մը բռնակալութեան դէմ ...

Վաղն ալ Ֆրանսան կը տօնենք, փոքր ազգի մը մեծ հերոսութիւննե — րը, անվախ, անվեհեր, անձնուրաց մարտիկներու յիշատակը։

Օրհնեալ ըլլան անոնք որոնք ինկան այդ ճամբուն վրայ, որպէսզի ազգը ապրի։ Անոնք արժանի են այժմ գը — րաւելու եւ զարդարելու այդ համեստ շէնքը որ թանգարան կը կոչուի եւ վաղը պիտի ըլլայ Հայոց պանթէոնը։

Ազգային պարտականութիւն է մտ — նել անգամ մը հոն եւ հաղորդուիլ ա — նոնցմով, մանաւանդ առաջնորդել մեր նորահաս սերունդը հոն, ուր շատ բան կայ դիտելիք ու սորվելիք։ Ան մեր արիւնէն եւ ոսկորէն շինուած է ...։

Մէն-Սէ

Միամիծանր Քրեմլինի մէջ

Եօզէֆ Վիսարիօվիչ Ծուկաշվիլի կը բնակի Քրէմլին երեք յարկով փոքր տուն մը, որ ցարերու ժամա — նակ սրահ էր։ Ժողովրդային զրոյցը կ'ըսէ թէ Լէնինն է որ անոր տուաւ Սթալին (պողպատ) մականունը։ Սթա — լին միշտ կ'աշխատի Քրէմլինի մէջ, ուր իր յարկաբաժինը երկրորդ կար — գի պանդոկի մը նմանութիւնը ունի։ Ցաճախ կը հանդիպի նաեւ կուսակ — ցութեան կեդրոնական կոմիտէին կեդրոնատեղին — Սթարայիա Փլօ — շատ — Մոսկուայի բազմամարդ թա — ղը։

Վերջերս սկսած է յաճախել Մոս — կուայի շրջակայքը իր ամառնային բը — նակարանը, տաչա։ Քաղաքէն մէկ ժամ հեռի, Ուզովա —Արխանկէլսքա — յա երկրամասին մէջ, այդ տաչան նախկին ազնուականներու տէր միլիո — նատէրի մը կալուածն էր։ Նախորդ այդ տէրը, հիմակուան տիրոջ պէս, հալածուած ըլլալու մենամոլու — թեամբ բռնուած, ահագին պատեր բարձրացուցած էր իր բնակարանին շուրջ։ Սթալին նոյնութեամբ պահած է այդ պատերը։

Իր թիկնապահին եւ երկրորդին՝ Կիրովի Լենինկրատի մէջ սպաննուե — լէն ի վեր Ա. Միութեան միահեծանը շատ քիչ կ'երեւի հրապարակաւ։ Երբ իր տաչան պիտի երթայ, նախապէս Կէփէուին կողմէ մաքրագործուած կը կատարուի ճամբուն վրայ, զոր կը բռնեն հեծանուորդ ոստիկաններ։ Կ'օգտագործէ իր ինքնաշարժներէն — ներուն պահուն երեք նմանօրինակ կառքեր։ Ճիշդ իրեն նմանող երկու մարդիկ կան, որոնք կառքերուն մէջ տեղ կը բռնեն զանազան առիթներով, մանաւանդ թատրոնին մէջ։

Սթալին շատ քիչ անգամ միայն այցելու կ'ընդունի Քրէմլին։ Փարիզի ներկայ ամերիկեան դեսպան Ուիլիըմ Պըլիթ, երբ նոյն պաշտօնով Մոս — կուա էր, անգամ մը ճաշեց Սթալինի եւ Վորոշիլովի հետ։ Հակառակ ամէն փոփոխութիւններու՝ Սթալինի ամէ — նէն հաւանական յաջորդը կը թուի ըլլալ Վորոշիլով։ Արդէն Ռուսաս — տաններուն պետը խիստ ժուժկալ եւ ստակատակոտ կեանք մը կը վարէ։ Ան — դադար կը ծխէ սակայն։ Իր գլխա — ւոր հաճոյքներն են Սինէմա (Քրէմ — լինի մէջ) եւ պար։ Շատ անգամ Քը — րէմլին բերել կու տայ Մոսկուայի Մեծ Թատրոնին պարուհիներէն շա — տերը... բայց մասնաւորապէս Սէ — մէնօվան, որ Անկարայի սովետական դեսպան ԳԱՐԱԽԱՆԻ կինն էր, այն հայազգի գեսպանին, որ քանի մը տարի առաջ դատուեցաւ եւ մահ — ուան դատապարտուեցաւ քաղաքա — կան դաւադրութիւններէն մէկուն մէջ։

1932 Նոյեմբերին Քրէմլինի մէջ յանկարծ մեռաւ Նատալիէ Ալիլուե — ւէվ Սթալին, պետին առաջին կինը, խորհրդաւոր պարագաներու տակ։ Մարմինը այրել տուաւ Նոր Կոյսերու Մենաստանին մատուռին մէջ։

Երէկ կը սպառնային այսօր կ'անուշնեն...

«Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ, Նատիր Նատի, այս խորագրով գրած խմբա — գրականի մը մէջ կ'ըսէ.

«Միայն թէ, Հաթայի մէջ ապրող փոքրամասնութեանց մասին քանի մը խօսք ունինք.— Այս հայրենակիցնե — րուն մէկ մասը քանի տարուան Ա — թաթիւրքի յեղաշրջումին ինչ նշանա — կելը անպատճառ չըմբռնած պիտի ըլլան որ, իրենց մէջ, գէշ քարոզու — թեանց գործիք դառնալով խուճապի մատնուած եւ իրենց բոյները լքել ուզողներ կը գտնուին եղեր։ Անկա — րելի է չցաւիլ ի տես կացութեանը այս խեղճերուն, որոնք չեն կրնար գանազանել այն անդունդը որ մեզ կը բաժնէ կայսրութեան շրջանէն։

Ի՞նչ բանէ կը վախնան։ Ի՞նչ կայ։ Այն խարկանքը ունին թէ պիտի ու — տե՞նք զիրենք։

Հաթայի փոքրամասնութիւննե — րը, Մեր Թուրքիայէն դուրս ապրող իրենց ազգակիցներուն նայելով պէտք է ժամ առաջ հանդարտեցնեն իրենց ջիղերը։ Հանրապետական կառավա — րութիւնը որ իր էութիւնը կը սա — նայ ժողովուրդէն եւ ուղղամտութե — նէն, հետեւելիք ուրիշ ճամբայ չու — նի։

Յօդուածագիրը յետոյ մէջբերելէ վերջը Հաթայի նոր կուսակալ Շիւք — րիւ Սէօզմէնաուէրի ճառէն կարգ մը հատուածներ (Ծ. Խ. մեր երէկուան թիւով տուած էինք այս ճառը), կը շարունակէ.—

Ինչպէս կ'երեւայ, Հանրապետա — կան կառավարութեան նպատակը մա — քուր եւ բացայայտ է։ Հայրենիքին մաս մը հայրենակիցները եթէ չըմ — բռնեն ազատութեան այն հովը որ կը փչէ մինչեւ երկրին ամէնէն ամայի անկիւնները, մեր սկզբունքներուն պատչաճող պարագայ մը չըլլար։ Հաթայի մէջ բնակող փոքրամասնու — թեանց կը յանձնարարենք լաւ եւ շատ ճանչնալ Նոր Թուրքիան, որուն 20 տարիէ ի վեր չկրցան հեռուէն։ Եթէ կայսրութեան շրջանին սխալներ տեղի ունեցան, մոռցանք զանոնք։ Իրենց ուշադիր ըլլալիք կէտը՝ սակէ յետոյ մարդու պէս ապրիլ, այս կամ այն քարոզութենէն չխաբուիլ, ու յառաջդիմական զգուշանալ կարգ մը ընթացքներէ, որոնք միայն իրենց վնաս կը պատճառեն։

Այս կէտերը աչքի առջեւ ունեցած պարագային, գեղեցիկ Հաթայի ի — րենց բոյներուն մէջ երջանիկ կեանք մը վարելու համար ոչ մէկ արգելք կայ։ Հաթայցի մեր ցեղակիցներէն կը սպասենք որ հոն գտնուած փոք — րամասնութիւնները ամէն օր լուսա — բանեն այս մասին։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Մայիս 28 Կրընոպլի մէջ

ԿՐԸՆՈՊԼ, (յապաղած).— Ան — կախութեան 21րդ տարեդարձը տօն — ուեցաւ 14 յուլիս ուրբաթ կէսօրէն վերջը ժամը 3ին, Գար Էտիսըն սրա — հին մէջ։ Աթոռները բռնուած էին ո — րոշուած ժամին։ Բազմութեան մէջ կը նշմարուէին շատեր, որոնք առա — ջին անգամ կ'երեւային այսպիսի տօ — նակատարութեանց մէջ։ Բեմը զար — դարուած էր Ֆրանսական եւ մեր ազ — գային դրօշներով, ինչպէս նաեւ մեր անմահ մտաւորականներուն նկարնե — րով։ Նախագահ ընկեր Ղ. Թորոսեան ժամը 3ին բանալով հանդէսը քանի մը խօսքով բացատրեց տօնին իմաս — տը։ Երգչախումբը երգեց «Մեր Հայ — րենիքը» ղեկավարութեամբ Գ. Եր — ուանդ Տէր Կոմսեանին։ Ժողովուրդը ունկնդրեց յոտնկայս։ Տիկին Լ. Թո — րոսեան արտասանեց հայ տառապան — քի եւ վիշտի երգիչ Ա. Ահարոնեանի «Մասիս»ը։ Երգեցին տիկիններ՝ Ա — զատուհի Կիւմիւշեան, Գայծառ Մու — րատեան եւՕր. Տէր Կոմսեան, Մար — սէյլէն՝ ընկեր Սամուէլ արտասանեց «Ուխտաւոր»ը, ժողովուրդին խնդ — րանքին վրայ արտասանեց նաեւ Ա — Ահարոնեանին «Յարգանք քեզ»ը։ Գ. Վարդան եւս արտասանութիւն մը ը — րաւ օրուան տօնին յարմար։

Յետոյ նախագահը բեմ հրաւիրեց ընկեր Վ. Իշխանեանը ջերմ ծափե — րուն տակ։ Ընկերը յստակօրէն պար — զեց Հայաստանի կազմութեան նա — խընթաց պարագաները, սկսելով 1918ի նախընթաց դէպքերէն։ Նկա — րագրեց հերոսական կռիւները եւ մեր Արամին դերը եւ հայ զօրքին քաջու — թիւնը։ Յետոյ ծանրացաւ Հայաստա — նի ներկայ կացութեան վրայ։ Դըժ — բախտաբար ի վիճակի չեմ ամփոփե — լու այդ գեղեցիկ բանախօսութիւնը։ Ճառը վերջացուց ջերմ ծափերու տակ։ Լանուէյէն Գ. Ց. Տէրտէրեան երգեց «Տըլէ եամանը»։ Հայ գին — ուորներէն խումբ մը մասնաւոր հրա — ման առած էին Մայիս 28ին ներկայ ըլլալու, զինուորական համազգեստով։ Մին Երուանդ Գույումճեան բեմ եկաւ եւ իր քաղցր ձայնով երգեց «Անուշ գարունը»։ Յետոյ վիճակահանու — թեան դրուեցաւ ոսկի հաւ մը եւ ոսկի նապաստակ մը։ Ժողովուրդը իր մասնակցութիւնը բերաւ լայնօրէն եւ գոհացուցիչ գումար մը մնաց Մայիս 28ին յանձնախումբին։ Յայտագրի լրացումէն վերջ, ժողովուրդը չէր ուզեր բաժնուիլ սրահէն, ազգային եւ հերոսական երգեր կ'երգէին խումբ առ խումբ։ Երանի թէ կարենայինք այս տօները օր մը տօնել մեր հա — րազատ հողին վրայ։

Ղ. Թորոսեան

Երգի երեկոյ

ՍԷՆԹ ԱՆ, (Մարսէյլ).— Յուլիս 22, շաբաթ երեկոյ, Սէնթ Անի հայ գաղթակայանին մէջ Տօքթ. Լ. Համ — բարձումեան համերգ մը տուաւ։ Երգչախումբը, որ կը բաղկանայ վաթսուն պարմանի խաչուհիներէ, պատրաստած է ինք, Սէն Լուի մէջ։ Երախտանքի երեկոյ մըն էր Սէնթ Ա — նի համար, թաղեցի շատ մը Ֆրան — սացիներ ալ ներկայ էին։ Համերգէն վերջը իրենց հիացումը յայտնեցին որ հայ ժողովուրդը զուգընթացաբար կը քալէ քաղաքակրթեալ ժողովուրդնե — րուն հետ։

Ֆօզօս Համբարձումեանը բացման խօսքը ըրաւ։

Բացման խօսքէն վերջ սկսաւ խըմ — բերգը, նախ Ֆրանսերէն ու յետոյ «Մեր հայրենիք»ը։Արտասանեց Օր. Գաբրիէլեան «Ողջոյն քեզ»։ Խումբը դարձեալ երգեց այս անգամ «Հայաս — տան երկիր դրախտավայր»ը։

Սէն Լուի պատանիներու եւ խա — չուհիներու կողմէ խօսք առաւ Գ. Փիլիկեան եւ ըսաւ. «Գէտք է մէկդի թողունք ըսի ըսաւները եւ փարինք հայ մշակոյթին, խորութիւն պէտք չէ գննենք, այլ խառնենք անցեալի պատ — մութիւնը կապել ներկային»։

Ցաւօրդաբար երգուեցան,— Սարը Սարի նման չէ, Սօնա եար, Կուժն ա — ռա, Իմ չինարի եարը, Գարնան գու — թան հանեցին, եւն.։

Սրուան պատշաճ արտասանութիւն մը ըրաւ Միսաք Խրալեան,— «Նուէր հայ որբերուն, անոնք որ Տէր Զօրի անապատներէն եկան»։

Երկու խօսք արտօնեցաւ Ստեփան Տէնէյեանի, որ դրուատեց հայ ժողո — վուրդի տոկունութիւնը եւ զօրաւոր կամքը, յիշեց որ մեզի հետ եղող ազ — գեր ժամանակի ընթացքին անհետա — ցան պատմութեան էջերէն, սակայն Հայը կայ ու կը մնայ։Թելադրեց Հայ մնալ, մինչեւ որ նոր Հայաստան մը ստեղծուի։

Սուրէն Սիմոնեան ջութակի վրայ նուագեց «Քեզ եմ մնում»ը, պահանջուեցաւ ուրիշ կտոր մը։ Այս անգամ «Միրանի ծառ»ը նուագեց շատ յաջող եւ շնորհալի կերպով։ Արտասանեց Օր. Համբարձումեան՝ Հայ դրօշին։ Եղան ֆանթէզիներ Խաչիկ Գէրպէր — եանէ, «Շարքերգ» (խմբական) Կա — միտասէ «հինգ էծ ունէր իւր էծերով կաթ էր կթում» եւայլն։

Ասոնցմէ վերջ բեմ բարձրացաւ Տօքթ. Լ. Համբարձումեան եւ բանա — խօսութեամբ մը խանդավառեց ներ — կաները։ Հայը Հայ պահել, — այս սկզբունքը ջատագովեց իր բանախօ — սութեամբ։ Մեղադրեց այն հայ ծը — նողները որոնք անփոյթ կը գտնը — ւին իրենց զաւակներուն հայերէն սորվեցնելու մէջ։

Գոյացած հասոյթը պիտի յատկաց — ուի մեր Նորաշաց եւ աղքատիկ ծաղ — կոցին որ այնքան կարիք ունի, եւ ուր 40—50 հայ մանուկներ հայերէն սոր — վելու ջանադիր են։

Հանդէսէն վերջ Գ. Ֆօզօս Համբար — ձումեան Սէնթ Անի բնակչութեան կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց Տօքթ. Լ. Համբարձումեանի եւ Սէն Լուի Խաչուհիներու եւ պատանինե — րուն որ շքեղ երեկոյ մը վայելելու առիթ տուին։

Միսաք Խրայեան

ՅԱՌԱՋԻՆ ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՕՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Եւ սակայն աւելի խոր նայելով, միշտ այդ միեւնոյն պատերազմն էր որ կը վարէր Գըլթանեը, այսինքն՝ տեղա — կան ոգւոյ պատերազմը ընդդէմ կեդ — րոնական ոգւոյն, միեւնոյն թէ՝ պա — տերազմը ընդդէմ յեղափոխութեա՞ն է կամ ընդդէմ միապետութեան, ընդ — դէմ ներկայացուցիչ պաշտօնատար — նեւրո՞ւ կամ ընդդէմ դուքսերու եւ քէ — րերու. միեւնոյն թէ՝ որո՞նք են մար — տնչող անձնաւորութիւնները՝ Նիքօլա Ֆուքէն, Ֆրանսուա տը լա Նու, հրա — մանատար Բլիւվիօն, կամ տիկին Կարնա՞շ թէ Սթօֆլէն, Քօրքըրու եւ Լըշանտըլէ տը Բիէրվիլ, Ռօհանի հրամանատարութեան տակ Թագաւո — րին դէմ, կամ Լա – Ռօշժաքըլէնի հրամանատարութեան տակ Թագաւո — րին համար։

Այս հինաւուրց նահանգները ճահիճ մը կը ներկայացնէին. վաղը աւելի էր այդ քնաթաթախ ջուրերուն հա — մար. հովը կը փչէր, բայց զանոնք չէր կենդանացներ, այլ միայն կը յու — զէր. Ֆինիստէրը այն կէտն էր, ուր կը վերջանար Ֆրանսան. այնտեղ կը վերջանար մարդուն տրուած աշխա — տութեան դաշտը. այնտեղ կանգ կ'առ — նէր սերունդներու յառաջխաղացու — թիւնը։ «Հոսկէ՛ր» կը կոչէր Ովկիանո — սը Երկրին. «Հոսկէ՛ր» կը գոչէր Բար — բարոսութիւնը Քաղաքակրթութեան։ Ամէն անգամ որ կեդրոնը՝ Փարիզը կը շարժի եւ կը զարդանայ, խնդիր չէ թէ ո՛վ կը զարգացնէ, Թագաւո — րութի՞ւնը թէ Հանրապետութիւնը, յանուն Բռնապետութեա՞ն թէ յանուն Ազատութեան. ամէն պարագայի մէջ տարբեր նորութիւն մըն է, եւ Գըլ — թանեի ճահիճը սկսած է ալեկոծ — ուիլ։ Թողէք մեզ հանգիստ. ի՞նչ կ'ու — զէք մեզմէ։ Մարէն կը զինուէր իր երկժանիով, Գօկանը իր քարաբլրա — յով։ Մեր փորձերը եւ ճիգերը, մեր նախաձեռնութիւնը օրէնսդրութեան և կրթութեան մէջ, մեր հանճարները, մեր փառքերը կը խորտակուին Հու — րու Գըլթոնի կարծր ճակատին դի — մաց. Գաղուժի ճղնաւորը կը սպա — նայ Ֆրանսական Յեղափոխութեան. Ֆաուի հրոսախումբը ապստամբած մեր փոթորկալից հասարակաց սա — հմաններու դէմ, եւ Հօ-տէ-Գրէի զան — գակը Լուվրի աշտարակին դէմ պա — տերազմ կը հրատարակէ.

Սարսափելի խլութիւն։

Վանտէական ապստամբութիւնը տխրահռչակ սարսափելութիւն է։

Այդ հսկայական զանգուածումը, տխմարներու այդ մեծամասնը, այդ ահագին ապստամբութիւնը, որուն նախասահմանուած էր պատմութեան մէջ թողուլ միայն բառ մը՝ Վանտէ, բառ մը՝ փայլուն եւ սակայն մռայլ, որ իրմէ հեռու եւ բացակայ անձնա — ւորութիւններու համար անձնազոհ կ'ըլլայ, որ իր ռամկանութեան անձ — նատուր՝ կը զոհէ ժամանակը իր ան — սահման քաջութեան մեղկութեան նը — ւէր մը բերելու համար. առանց հաշ — ւի, առանց սահմանափակութեան, ա — ռանց գործելակերպի, առանց ծրագ — րի, առանց նպատակի, առանց ղեկա — ւարի, առանց պատասխանատուու — թեան, ցոյց տալով թէ ինչ թուլու — թիւններու կը հասնի կամքը, ասպե — տական եւ վայրենի. իր կրքոտ ցնորք — ներով, որ լոյսի դէմ կը բարձրացնէ խաւարներու վանդակապատը. տգի — տութիւն, որ անմտական եւ միան — գամայն փառաւոր եւ երկար ընդդի — մութիւն մը ցոյց կու տայ ճշմարտու — թեան, արդարութեան, իրաւունքին, իմացականութեան, ազատագրու — թեան, ամբողջ ութ տարիներու սար — սափը, տասնըչորս նահանգներու ա — ւերը, դաշտերու քանդումը, հունձ — քերու ոչնչացումը, գիւղերու հրդե — հը, քաղաքներու աւերակները, տու — ներու կողոպուտը, կանանց եւ մա — նուկներու կոտորածը. խանձողը՝ ձգուած յարդի մէջ, սուրը՝ դրուած սրտի վրայ, սարսափ՝ քաղաքակր — թութեան համար, յոյս՝ պարոն Բի — թի համար. ահա թէ ինչ էր այդ պատերազմը, այդ անխիղճ եւ աղ — գասպան փորձը։

Բայց եթէ նկատի ունենանք, որ ա — սոր իբրեւ հետեւանք երեւան եկան այն ոյժերը, որոնք անհրաժեշտ հա — մարեցին ամէն կողմէ պատռել պըը — թօնական հին խաւարը եւ լոյսի ամէն տեսակ նետերով ծածկել այդ մութ մացառները, ուրեմն պիտի ընդու — նինք, որ այս տեսակէտով Վանտէն ծառայեր է յառաջդիմութեան։ Աղ — հաւերքները իրենց ընթացքը կարգի բերելու այս մռայլ ընդունակու — թիւնն ունին։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

ԵՐԵՔ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Ա.

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

1792ի ամառը շատ անձրեւային ան — ցեր էր. իսկ 1793ինը շատ տաք եղաւ։ Իբրեւ հետեւանք քաղաքային պատե — րազմի, ամբողջ Գըլթանեի մէջ՝ կա — րելի էր ըսել՝ երբեք ճամբայ չկար։ Սակայն, շնորհիւ ամառուան գեղեց — կութեան, ճամբորդները անպակաս էին։ Լաւագոյն ճամբան այդ հանդա — մանքներուն մէջ՝ չոլցած գետինն էր։

Յուլիսի պարզ օրուան մը վերջա — լոյսին, արեգակին մայրը մտնելէ գը — րեթէ ժամ մը յետոյ, ձիաւոր մը ե — կաւ Ավրանշի կողմէն եւ կանգ առաւ պանդոկի մը առջեւ, որ կը գտնուէր Բօնթօրսօնի մօտ ճամբուն վրայ եւ կը կոչուէր Քրուա – Գրանշար։ Անոր ճակտին վրայ քանի մը տարի շարու — նակ կարելի էր կարդալ այս վերտա — ռութիւնը. «Մթնելու լաւ օշարակ»։ Ամբողջ օրը շատ տաք էր, բայց հովը սկսած էր փչել։

Ճամբորդը փաթթուած էր լայն վե — րարկուի մը մէջ, որ կը ծածկէր ձի — ուն գաւակը. գլուխը դրած էր լայ — նեզր գլխարկ մը եռագոյն զօքանչով, բան մը որ քիչ համարձակութիւն չէր պահանջեր այնպիսի երկրի մը մէջ, որ պատուած է ցանկապատերով եւ հրացանի գնդակներով, որոնց համար զօքանչ մը՝ գեղեցիկ նշան առնելու տեղ մըն էր։ Վերարկուն կապուած էր պարանոցէն եւ ներքեւը կը լայննար ձեռքերը ազատ ձգելու համար։ Անոր տակէն կ'երեւար եռագոյն գօտի մը, ինչպէս նաեւ անոր մէջ կորսուած ա — տրճանակներու դուրս ցցուած կոթե — րը։ Հանկէ կախուած էր սուր մը որ կ'երկարէր վերարկուին տակէն։

(Շար.)

բակաարնները ։

Բոլորը պատրաստուած են մեկնելու, բացի կարգ մը տեղացի կալուա-ծատէր եւ հարուստ Հայերէն, որոնք ապաւինելով Թուրք պաշտօնեաներու բարեկամութեան՝ որոշած են մնալ Սանճաք։ Կան քանի մը հայանուն մար-դիկ, որ ստիպուած են մնալ Սանճաք․․․ մոռաբերելով անցած մէկ երկու տար-ուան ընթացքին իրենց կատարած ախուր արարքները ։

Հիմա ոմանք պիտի հարցնեն․ «Ի՞նչ պիտի ընեն Սանճաքի երեւելի հայ ե-րեսփոխանները, որոնք երեսփոխանական ժողովի բեմէն յայտարարեցին թէ Հայերը Թրքական ծագում ունին»։ Իմացայ թէ Իսա Էֆէնտին ալ կը պատ-րաստուի Քէսապ փոխադրուիլ։ Միւս երեսփոխանները դեռ որոշած չեն իրենց դիրքերը

Յուլիս 14ի Ֆրանսական տօնը երէկ Անտիոքի մէջ տօնուեցաւ մեծ շուքով։ կատարուեցաւ զինուորական փառաւոր տողանցք մը, որուն մասնակցեցան նաեւ Թուրք զինուորներ։

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Այս առաւօտ, առաջին շոգենաւը հասաւ Թարթուս, փոխադրելով 1200 Հայեր Ալեքսանտրէթի շրջանէն ։

Ճէպէլ Մուսայէն մեկնող առաջին կարաւանը հասաւ Գասիտ։ Դժբախտա-բար ոչ բնակարան կայ եւ ոչ ալ վրան։ Բոլոր գաղթականները բացօթեայ դաշտի մէջ նստուած են։ Անտանելի դժուարութիւններ կան։ Մանաւանդ սնունդի մատակարարութիւնը շատ անկանոն է։

Այս առաւօտ 40 քամիոն նորէն ճամբայ ելաւ Ճէպէլ Մուսայէն։ Հաւանա-բար երեկոյեան հասնին Գուեթրաքէ ։

Գասիտ հասաւ Ճէպէլ Մուսացիներու երկրորդ կարաւանը՝ 80 քամիոն-ներով։ Գըթթիա, Եօղուն Օլուք եւ Հաճի Հապիպլի գիւղերու բնակչութիւնը այս ձեւով ամբողջութեամբ փոխադրուած է։ Կը մնան երկու գիւղեր, որոնց բնակչութիւնն ալ պիտի փոխադրուի այսօր։ Անկէ վերջ ամբողջ Ճէպէլ Մու-սայի շրջանին մէջ մէկ Հայ չի մնար ։

Հակառակ առաջին կարաւանին հանդէպ ի գործ դրուած դժուարութեանց եւ ճնշումներուն, Թուրք զինուորներ ո եւ է խուզարկութիւն չեն կատարած այսօրուան քամիոններուն մէջ եւ մեր հայրենակիցները առանց նեղութեան հասած են Գասիտ ։

ԱՐԴԷՆ ԻՍԿ ՍԿՍԱՆ ՇԻՆԵԼ

Երէկ երկու ընկերներով Գասիտ գացինք, ուր տեղաւորուած էին արդէն երէկ հասնող Ճէպէլ Մուսացիները։ 24 ժամուան մէջ մեր աջանչելի հայրե-նակիցները 100է աւելի հայմաներ շինած են եւ ժայռերը փորելով երեւան հանած երեք ակեր։ Հարկաւ պարզ էր, որ Ճէպէլ Մուսայի Հայերուն փոխա-դրութեան եւ տեղաւորման գործով կը զբաղի, հիացում յայտնած է մեր հայ-րենակիցներու ցոյց տուած ստեղծագործ ոգիին հանդէպ։

Բարձր է Ճէպէլ Մուսացի գաղթականներու տրամադրութիւնը։ Բոլորն ալ հպարտ երեւոյթ մը ունին։ Իւրաքանչիւր գիւղի հայրենակիցները առան-ձին խումբերով բնակութիւն հաստատած են եւ շինած առանձին խրճիթներ, որոնց բոլորին վրայ կը ծածանին Ֆրանսական դրօշներ։ Ծրագիր մը կար եկողները զանազան գիւղերու մէջ տեղաւորելու՝ 20—30ական ընտանիքով, սակայն շնորհիւ եղած դիմումներուն, հարկաւորեալ կամ հաւանութիւն յայտնեց համախմբուած պահելու առաջարկին, մինչեւ որ Լիբանան՝ երկրա-գործական շրջաններ փոխադրուին անոնք։ Իւրաքանչիւր գիւղի հայութիւնը իր համախմբուած վայրը կոչած է իր հայրենի գիւղին անունով.— այսպէս՝ Գըթթիա, Եօղուն Օլուք, Հաճի Հապիպլի եւայլն

Ճէպէլ Մուսացի հայրենակիցները իրենց հետ բերած են նաեւ աճիւնները այն նահատակներուն, որոնք թաղուած էին Մուսա Տաղի գագաթին վրայ կանգնած կոթողին շուրջ։ Այդ աճիւնները կը պահուին դագաղի մը մէջ, ա-ռաջիկային զարձեալ թաղուելու համար մասնաւոր դամբարանի մը մէջ, ի-րենց նոր բնակավայրին մօտ ։

ՍՆՈՒՆԴԻ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դժբախտաբար շատ անկանոն է սնունդի մատակարարութիւնը։ Պէտք է վճռական կարգադրութիւններ ընել՝ օգնութեան հասնելու համար մեր հայ-րենակիցներուն։ Արդէն դիմումներ կատարուած են Ֆրանս. կառավարու-թեան ։ Թէ չի մոռնար, Ճէպէլի Մուսայի մեր ժողովուրդը աւելի հացի կարօտ վիճակ մը ունի ։

ԹԱՐԹՈՒՍ ՀԱՍՆՈՂ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ

Երէկ ժամը 10ին շոգենաւը Թարթուս ցամաք հանած է 750 հոգի, 500ը մեծ եւ 250ը փոքրիկներ, բոլորն ալ Տէօրթ — Եոլցի։ Թշուառ վիճակ մը ու-նին։ Ոչ բնակարան կայ եւ ոչ ծառ։ Ամէնքը մնացած են արեւի տակ։ Ջուր իսկ չկայ։ Մինչեւ երէկ երեկոյ ոչ մէկ յանձնախումբ կամ մարմին այցելած է Թարթուս, հետաքրքրուելու համար տարաբախտ գաղթականներու վիճա-կով ։

Վայր Թարթուս պիտի հասնի երկրորդ կարաւանը։ Անհրաժեշտ է անմի-ջական օգնութիւն ։

Ճէպէլ Մուսայի Գըթթիա գիւղի հայ բնակիչները քիչ առաջ քամիոններու մէջ լեցուած Անտիոք հասան եւ ուղղուեցան դէպի Քէսապ։ Տեսարանը չա-փազանց սրտաճմլիկ էր։ Մեծ մասամբ կիներ եւ երախաներ։ Գաղթողները յուզուած էին եւ շատեր չէին կրնար զսպել իրենց արցունքը։ Երիտասարդներ բաժնուած էին իրենց ընտանիքներէն, Օրոնդէսի վրայով եւ քալելով հասնե-լու համար Քէսապ եւ անկէ ալ Գասիտ ու Գուեթրաքէ ։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՐՕՇԸ ՎԱՐ ԿԱՌՆԵՆ

20 Յուլիս թուականով Լաթաքիայէն կը գրեն Ազդակի —

Երէկ, ճիշդ կէսօրուան ժամը 12ին Քէսապի կառավարական շէնքին եւ պահակատան վրայէն վար առնուեցաւ Թրքական դրօշը անոր տեղ սկսաւ ծա-ծանիլ Ֆրանսական եռագոյնը ։

Քիչ վերջ, Քէսապ գտնուող Թուրք սոտիկան – զինուորներն ու պաշտօ-եաները քամիոնի մը մէջ լեցուելով հեռացան ։

Շուտով դրօշազարդուեցաւ Քէսապ Ֆրանսական դրօշներով եւ սկսաւ անվերջանալի խրախճանութիւնը։ Ազգային երգեր, պարեր եւ հրացանա-ձգութիւն շարունակուեցան մինչեւ երեկոյ ։

Սանճաք մեկնիլ ուզող կամաւոր չարժավարներուն թիւը 70ը անցած է, բայց Բէ․ օր մեկնիլիքները, Գըըզխանէն 120 ընտանիք փոխադրելու համար, 35 պիտի լլլան։ Սանճաքի Հայոց Կաթողիկոսական փոխանորդը նամակով մը կ'օրհնէ բոլոր այն շոֆէօրները, որոնք ազգասիրաբար կը փութան Սանճաքի տարաբախտ ազգակիցներուն օգնութեան ։

*** Սանճաքի Թրք. ապահովութեան ապասարկութիւնը առացած է «ժուրնալ» մը, ուր թէ Հայոց գաղթը կը դրդուի Ֆրանսացիներուն կողմէ, իսկ փոխադրութեան ծախքը կ'ապահովեն կուսակցութիւններն ու Բարեգոր-ծականը ։

Հալէպի Թուրքիոյ կցումը կը պահանջեն

— oo —

«Թրոնիկ» կը տեղեկանայ մասնաւոր աղբիւրէ մը թէ ժողովաթմներ կը պատրաստուին Հալէպի մէջ, պահանջելով այդ քաղաքին Թուրքիոյ կցումը։

Մագաղաթները կը պատրաստուին թուրքերէն եւ արաբերէն լեզուներով, ղրկուելու համար Անգարա ։

Ընկերական դասախօսութիւն Մարսէյլի մէջ

Կիրակի, Յուլիս 30ին, կէսօրէ ետք ժամը 5ին, «Շահբէկեան» սրահին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Դասախօսութիւն Պուլվար-Ossoի մէջ

Կազմակերպուած Կ. Խաչի Պուլվար Օսոսի ենթամասնաճիւղի կողմէ, տեղի կ'ունենայ Հինգշաբթի Յուլիս 27, կէսօրէ ետք ժամը 3ին

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Եաղմուրեան եւ իրենց ընտանեկան պա-րագաները խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն այն անոնց որոնք անձամբ, հեռագրով, ծաղկեպսակով եւ նամակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին իրենց ողբացեալ աղջկան՝ ՕՐ. ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆի մահուան առթիւ։ Թաղումը կատարուեցաւ Յուլիս 19ին, 25 Bd. du Nord La Rosière, Beaumont (Մարսէյլ), եւ մարմինը ամփոփուեցաւ St. Julienի գերեզմանատան մէջ։

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

(ՄՈՆՓԱՐՆԱՍԻ ԿԱՑԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԵՒԸ)

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

30 Օգոստոս, Կիրակի կէսօրէն մինչեւ երեկոյ

Գեղարուեստական բաժինին ի մասնակցութիւնը կը բերէ «Ռաֆֆի» երգչախումբը. հայկական երգերով ու պարերով.

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան «Արդութեան»ներու շիրիմին։

Եւրոպական պար անտառին մէջ ընկերակցութեամբ նուագախումբի

Ճոխ պիւֆէ։ Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ միայն շիրիմի այցելութիւն։

Թոն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթօպիւսը եւ իջնել Շավիլ Puits sans vin, ճարցնել գերեզման տանող ճամբէն։

Հրապարակային բանախօսութիւն

ՖՐԱՆՍ. ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150րդ ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Գոմ. Նի Վարուժեան սրահի յանձնախումբի

29 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Գոմ. Նի Վարանդեան սրահին մէջ

կը բանախօսէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ,

կ'երգէ Օր. ՀԱՑ ԱՆԵՏԵԱՆ

խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը՝ Մ. ԼԱՐԵՆԻ

Մուտք 3 Ֆր.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՈՄԲԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Արժանթէօյի անտառի Սօնթէն վիլ աղբիւրին մօտ

Խօսք կ'առնէ Գնդ. Տ. ՊԱԼՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ. պար. զուարթ մթնոլորտ ընկերակցութեամբ Ջ.ութի:

ՄԵԿՆՈՒՄ.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Ֆօնթէն Ռոզիէ։

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր

Մուտքը ազատ է

Դաշտահանդէսի դէպի St. Peray (ՍԷՆ ՓԷՐԷ)

Կազմակերպուած Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութեան կողմէ

6 Օգոստոս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ ի լոյս

Նուագ. պար. ճոխ պիւֆէ եւ զուարճալի ըմպելիներ

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ — Հանրակառքի կանոնաւոր երթեւեկ

ՄԵԿՆՈՒՄԻ ԱՌԹԻՒ

Ծախու է լաւ կահաւորուած սափրիչի խանութ մը, Ռըճոմ Նիզ քովը, տեւական յաճախորդներով, 2 աթոռ կիներու եւ 2 աթոռ այրերու յատուկ։ Ճարեկան վարձք՝ 2880 ֆրանք։ Փութացէք օգտուիլ առիթէն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Պ. Մ. Համբարձում-եանի, 28 Ռիւ Նասիօնալ, Պիլանքուր։

ԾԱԽՈՒ Է առաջնակարգ պատճառաւ Քաննի մէջ Boulevard Carnotի վրայ նպարեղէնի, պտուղի եւ բանջարեղէնի բանուկ խանութ մը։ Ապահով գործ։ Մանրամասնութեանց համար դիմել Tulekian, 25 B'd. Carnot, Cannes (Alp. Mar.).

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւն ընդհ. խորհրդակցական խառն ժողով մը կը հրաւիրէ Իսի լէ Մուլինօյի բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Մըրիմեան» սրահին մէջ։

Օրակարգ.— Սանճաքէն գաղթող հայրենակիցներու օգնութեան հարց։

ԶՈՒԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Գօզեան եւ Թագգէեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ իրենց սիրելւոյ զաւկին ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԱԳԷՈՍԵԱՆի մահուան առաջին եւ եղբօրորդւոյն ՅԻՒՐԻԿ ՊՕՂԵԱՆի երկրորդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն եւ պատարագ պիտի մատուցուի Գօզեանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, Այս Կիրակի (30 Յուլիս), առաւօտեան ժամը 11ին։

PARIS-MONDIAL

28 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7.45—8, արաբական բաժնին մէջ. (կարճ ալիք 25 մէթր 24 կամ 41 մէթր 25)։ պիտի նուագեն Պ. Նաճար (ջութակ), Պ. Բենօ (սրինգ եւ դափ), Պ. Արզար (թառ եւ թափ)։

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐ

Թ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

55, Rue de la Sablière (Courbevoie)

Le Gerant : B. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Daumesnil, Paris (12)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՆԱՀԻՏ

Ամսագրին Յունիս-Յուլիս վերջին թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ՝ Խմբագրին յուշատետրը. ՓԱՅԼԱԿ ՍՈՒՆՍԱՐ՝ Մարդկային իմացականութեան տագնապը. Ա. ԱՐԱՋԵԱՆ՝ Բանաստեղծ Գ. Պէշկէօթիւրեան, Գ. ՊԷՇԿԷՕԹԻՒՐԵԱՆ՝ Անտիպ նամակ մը, ՌՈՒԲԷՆ ՈՐԲԵՐԵԱՆ՝ Գ. Պէշկէնթիւրեան, Արշ ԽԱՆՃԵԱՆՆԵՐ՝ Արեւմտ. թատրոնը. Բժ. Բ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ՝ Մանկութիւնը հզօր նեցուկ. Ռ. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ Շիրվանզատէի մասին

Այս թիւը կը պարունակէ Գ. Պէշկէնթիւրեանի եւ Զաքարեան, Գմբէթեանի նկարները եւ խմբանկար մը (Սեւումեան, Զարիֆեան եւ Մ. Նուէյլեան)։ Ամբան առթիւ յաջորդ միացեալ թիւը լոյս պիտի տեսնէ աշխատանքին ալ. Տնօրէնի վերջերը։ Զմճարող բաժանորդներէն կը խնդրուի փութացնել իրենց բաժնեգինները։

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, արտասահման՝ 50 ֆրանք։

Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, 46, Rue Richer, Paris (9)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ 28 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 28 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4103

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

«ԱՊԱԳԱՅ ՆՇԱՆԱԿԷՏ»Ը

Սխալ պիտի ըլլար, անշուշտ, գուշակութիւններ փորձել Իտալիոյ նպատակներու մասին

Բայց, ինչպէս կ՚ըսէինք երէկ, կարգ մը իրողութիւններ թոյլ կուտան ընել ենթադրութիւններ, որոնք կը հաստատուին նաեւ ուրիշ աղբիւրներէ :

Պարզ է, որ Հռոմ չունի այն պատրանքը թէ Թունուզը, Քորսիքան կամ Սուէզը կրնայ իւրացնել զինուորական շարժումներով:

Մնաց որ, Ֆաշական Իտալիան, զանազան առիթներով յայտնած է թէ ինք կը նայի նաեւ դէպի Ասիա: Մուսոլինի եւս, տարիներ առաջ, նման արտայայտութիւն մը ունեցաւ Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ :

«Հռոմէական կայսրութիւն» բացատրութիւնը, ինքնին, [illegible] կը տարածուի այդ հողամասին վրայ եւս, զորս պատմականօրէն իրը կը նկատէ նաեւ այսօրուան Հռոմը:

Այս տեսակէտէն ամէնէն պերճախօս փաստը կուտան, սակայն, Թրքական թերթերը, որոնք, մանաւորապէս վերջին շաբաթներու ընթացքին, իրենց էջերը կը լեցնեն Իտալական պատրաստութեանց վերաբերեալ լուրերով, հրատարակուած զոյգ կամ չորս սիւնակներու վրայ եւ մեծատառ վերնագիրներով: Անոնք կը հրատարակեն նաեւ քարտէսներ, ուր ցոյց տրուած են Երկոտասան կղզիները եւ Թուրքիան: Իսկ կղզիներէն դէպի Թրքական ափերը՝ յարձակման սլաքներ են դրուած ...

Թուրքերէն «Թան » կը նախատեսէ նաեւ յարձակումի թուականը:

— « Այլեւս որոշակի կը տեսնուի թէ միահեծան պետութիւնները նոր հարուած մը կը պատրաստեն օգոստոսի համար: Այս պատրաստութեանց մէջ ամէնէն աւելի մեծ կը շահագրգռեն Իտալիոյ ըրածները : Արեւելեան Միջերկրականի մէջ ռազմափորձ ընելու պատրուակով, Իտալիա շոգիի վրայ կը պահէ իր նաւատորմը. Եւ վերջին լուրերու համաձայն, նոր ուժեր կը ղրկէ Անատոլուի ծովեզերքին դիմացը գտնուող Երկոտասան կղզիները, եւ այդ կղզիներուն մէկ մասն ալ կը պարպէ : Իտալական այս բոլոր պատրաստութեանց նպատակն է օգոստոս 15ի մօտերը, միահեծան պետութեանց կողմէ կատարուելիք յարձակման ընթացքին, գործի անցնիլ Պալքաններու մէջ, Եգիպտոսի սահմանին վրայ եւ Թուրքիոյ ծովեզերքը »:

Մուրատ Սէրթօղլու եւս, «Եէնի Սապահ»ի մէջ, խօսելէ վերջ Արեւելեան Միջերկրականի կղզիներուն «անարդար բաշխման» մասին, կը շարունակէ.

— « Այդ կղզիները, որոնք միայն ռազմագիտական դերք մը կրնան ըլլալ Թուրքիոյ դէմ, ուրիշ վտանգ մըն ալ կը ներկայացնեն. — Ջրային նոպայի մը պահուն, զինուորներուն կը հրամայուի ցամաք ելլել Թուրքիա: Եթէ զինուորները Իտալիա գտնուին, պատահմամբ տրուած այդ կարգի հրամանները կրնան ետ առնուիլ ժամանակին: Բայց, որովհետեւ այդ կղզիները այդքան մօտ են Թրքական հողին, մինչեւ որ ողջմտութիւնը վերադառնայ՝ ցամաք ելլել փորձող Իտալացիները կը մատնուին վիճակի մը, որ այլեւս անկարելի կը դառնայ վերադառնալ: Բուն վտանգը հոս է»:

Ապիտին Տավէր, «Ճիւմհուրիյէթ»ի մնայուն աշխատակիցը, որուն՝ Իտալիա մուտքը մերժուեցաւ վերջերս, կը պատմէ իր ճամբորդութիւնը՝ ընելով խոստովանութիւններ. — «Մարսիլիայէն Փիրէա եկած ժամանակ, ճամբորդեցի «Գէրօ Սիթի» շոգենաւով: Անցեալները այս նաւը հանդիպած է Հռոդոս, եւ նաւազները տեսած են որ կղզին լեցուն է զինուորներով: Փիրէայի եւ Աթէնքի մէջ ալ ամէն մարդ կ՚ըսէր թէ Իտալիա կարելի եղածին չափ շատ զօրք կը ղրկէ Ալպանիա եւ Երկոտասան կղզիները»:

Ապիտին Տավէր լաւատե՞ս է, սակայն.— «Իտալիա, կը շարունակէ ան, չի կրնար զօրք ցամաք հանել՝ Թրքական ծովեզերքը: Անակնկալ յարձակումի ձեւով կատարուելիք փոքր շարժում մը դատապարտուած է ձախողելու: Եթէ առաջին խոյանքին ոմանք կարենան ցամաք ելլել, անպայման կարճ ատենէն ծովը պիտի թափուին կամ գետին պիտի իյնան »:

Թողունք այս ալաթուրքը մեկնութիւնները, ու վկայութեան կանչենք նաեւ արաբական դիւանը,— « ... Իտալացիները յանկարծ պիտի յարձակին Նեղուցներուն վրայ: Այդ յարձակման պիտի օգնէ Պալք. երկիր մը, իսկ Եուկոսլավիա ճամբայ պիտի տայ: Յարձակումը այնքան արագ եւ զօրաւոր պիտի ըլլայ, որ Անգլիա եւ Ֆրանսա առիթ պիտի չունենան օգնութեան հասնելու, որովհետեւ Կէլիպոլուի թերակղզին գրաւուած պիտի ըլլայ՝ առաջին իսկ առիթով»:

Թողունք ե՛ւ այս կանխատեսութիւնները: Այս բոլորին մէջ, սակայն, ինչ որ կը մնայ որպէս շօշափելի իրականութիւն, այն է՝ որ Իտալիա՝ իր պատրաստութիւններով, ու Թուրքիա՝ իր իրարանցումով կը վկայեն թէ «ապագայ նշանակէտ»ը կոչուած է ըլլալու այն ափը, ուր եթէ «ոմանք ցամաք ելլեն, կարճ ատենէն ծովը պիտի թափուին » ...

Ծի՞շդ է Զէքերիա Սէրթէլի նախատեսութիւնը նաեւ թուականի մասին: Ատոր պատասխանը պիտի տան դէպքերը: Բայց մանաւանդ այն անակնկալները որոնք կրնան յանկարծ ծագիլ, եւ տարիներէ ի վեր Հռոմի փայփայած այս ծրագրին իրականացումը կրկին յետաձգել ...

Ամէն պարագայի, կանգուն բանակները անգործ պահելը երկրորդ մտահոգութիւն մըն է:

Իսկ հասունցած պտուղը չի կրնար երկար ատեն մնալ իր ճիւղին վրայ :

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ, ՖՐԱՆՍԱ, ՌՈՒՍԻԱ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

ՇՈՒՏՈՎ ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ ԱՆԳԼԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Անգլօ-ռուսական բանակցութեանց մասին երէկուան լաւատեսութիւնը կը հաստատուի այսօր: Լոնտոնի մէջ այլեւս ապահով կը գտնեն անգլօ-ռուս-ֆրանսական համաձայնութեան կնքումը ի մօտոյ: «Տէյլի Էքսփրէս» կը գրէ թէ սկզբունքով համաձայնութիւն գոյացած է քաղաքական հարցերու մասին: Միակ կէտը որ տակաւին առկախ կը մնայ, «անուղղակի յարձակումներու » պարագան է: Այդ հարցն ալ կը լուծուի այսօր վաղը :

Համաձայնութիւնը, որ պիտի կնքուի Մոսկուայի մէջ, պիտի բովանդակէ հետեւեալ տրամադրութիւնները :

1.— Փոխադարձ եւ անմիջական օգնութիւն՝ երբ դաշնագիր կողմերէն մին յարձակումի կ՚ենթարկուի ուղղակի

2.— Փոխադարձ եւ անմիջական օգնութիւն՝ երբ դաշնագիր կողմերէն մին կը ստիպուի պատերազմի մտնել իբրեւ հետեւանք այլ պետութեան մը հանդէպ իր ունեցած յանձնառութիւններուն :

3.— Երաշխաւորութիւն օգնելու Լեթոնիոյ, Եսթոնիոյ, Ֆինլանտայի, Լեհաստանի, Ռումանիոյ, Թուրքիոյ, Յունաստանի, Եգիպտոսի եւ Փորթուկալի, երբ ուղղակի կամ անուղղակի յարձակումի մը ենթարկուին :

Ինչպէս ըսինք, միակ հարցը, որ լուծումի կը կարօտի, «անուղղակի յարձակումի» պարագան է: Այդ մասին, «Թայմզ» կը գրէ թէ Ռուսերը կը փափաքին որ երաշխաւորուի Պալթեան երեք պետութեանց անկախութիւնը, նոյնիսկ երբ «հրաւիրեալ յարձակումի» մը ենթարկուին, [illegible] անկախութեան տրուած վախճանին ձեւով: Անգլիացիները հասկնալի կը գտնեն Ռուսերու մտավախութիւնը, բայց եւ այնպէս տրամադիր չեն իրաւունք տալու մեծ պետութեան մը, որ միջամտէ դրացի փոքր պետութեան մը ներքին գործերուն՝ այն առարկութեամբ թէ քաղաքական կազմածի փոփոխութիւններ կը կատարուին այնտեղ:

«Տէյլի Միրըր» կը կարծէ թէ այս համաձայնութիւնը պատրաստ պիտի ըլլայ յառաջիկայ շաբաթ եւ պիտի հրապարակուի բրիտանական խորհրդարանին արձակուրդէն, ուրեմն Օգոստոս 4էն առաջ:

Չէմպըրլէն, պատասխանելով աշխատաւորական երեսփոխանի մը հարցումին, յայտարարեց թէ կը յուսայ համաձայնութեան կնքումը խորհրդարանին հաղորդել գալ շաբթուան սկիզբը :

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ԴԷՊԻ ՄՈՍԿՈՒԱ

«Փրէս Ասոսիէյշըն»ի դիւանագիտական աշխատակիցը կը գրէ թէ Մոսկուայի մէջ կատարուելիք սպայակոյտերու խորհրդակցութեանց պիտի մասնակցի Անգլիոյ կողմէ Զօր. Այրընսայտ, որու պիտի ընկերանան զինուորական խումբ մը փորձագէտներ, ինչպէս նաեւ ծովային եւ օդային յանձնախումբեր: Զօր. Այրընսայտ, 1919ին, Արխանկէլի մէջ, կը հրամայէր անգլիական ուժերուն ընդդէմ Ռուսերուն: Այս պարագան անշուշտ պիտի գրաւէր Ռուսերու ուշադրութիւնը: Բայց «Իվնինկ Սթանտարտ» կը կարծէ թէ անհրաժեշտ պիտի գտնուի որ նման մասնագէտ մը անցնի բրիտանական զինուորական յանձնախումբին գլուխը :

Ֆրանսայի կողմէ՝ կը տրուին Զօր. Տումէնի եւ Զօր. Բրըքնի անունները :

«Ռէօյթէր» կը հաղորդէ թէ շուտով յայտարարութիւն մը պիտի կատարուի միաժամանակ երեք մայրաքաղաքներու մէջ, հաղորդելով երեք երկիրներու սպայակոյտերու խորհրդակցութեան բացումը :

ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Խորհրդարանն ալ օդը պիտի հանէին

Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ահաւոր պայթում մը ցնցեց Լոնտոնի մեծ կայարանին շրջակայքը

Ժամը 2.30 էր: Մրջիւնի բազմութիւն մը կայարանին առջեւ: Յանկարծ ռումբ մը պայթեցաւ ահաւոր որոտումով. Վաճառապահութեան գրասենեակը օդը ելաւ: Քանի մը վայրկեան վերջ՝ գետինը ծածկուած էր փլատակով, ջախջախուած կարասիներով: Թանձր ծուխ մը պատած էր կայարանը:

Խուճապ մը ծայր տուաւ պայթումէն անմիջապէս վերջ: Իրար կոխկրտելով՝ կայարանէն դուրս խուժեց ով որ կրցաւ :

Օգնութեան հասան ոստիկանութիւնը եւ հրշէջ գունդը: Փլատակներուն տակէն դուրս հանեցին վիրաւորները, 16 հոգի եւ 1 մեռեալ :

Առաջին քննութիւնը հաստատեց, որ պայթած էր ժամացուցաւոր ռումբ մը, ահաբեկիչի մը կողմէ պայուսակի մէջ դրուած եւ յանձնուած վաճառապահ գրասենեակին :

Ամբոխը կատղեցաւ, այնքան որ քիչ մնաց զոհ երթային բոլոր այն անցորդները որոնք Իրլանտացիի դէմք ունէին: «Մահ ահաբեկիչներուն» կը պոռային փողոցէ փողոց:

Ահաբեկիչները մինչեւ հիմա 58 ռմբափորձ կատարած են Լոնտոնի մէջ, 70 ռմբափորձ՝ գաւառներու մէջ: Զոհերուն թիւն է 1 մահ եւ 56 վիրաւոր: Մինչեւ այժմ դատապարտուած են 66 իրլանտացի հանրապետականներ, ոմանք թիապարտութեան :

*** Չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 9.15ին երկրորդ ռումբ մը պայթեցաւ Վիքթորիա կայարանին մէջ: Վիրաւորուեցան քանի մը ճամբորդներ: Ռումբ մը պայթեցաւ նաեւ Լիվըրփուլի մէջ: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ ահաբեկիչները ծրագրած էին օդը հանել բրիտանական խորհրդարանը: Գաղտնի ոստիկանութիւնը երեւան հանեց ռմբափորձին պատրաստութիւնները :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐԾԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.— «Յառաջ»ի բացած հանգանակութիւնը ջերմ ընդունելութիւն գտած է մեր գաղութին մէջ ալ: Անհատներ եւ Միութիւններ արդէն իսկ աշխատանքի ձեռնարկած են եւ շօշափելի գումարներ կը ճարեն: Միւս կողմէ Ազգ. Վարչութիւնը խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրած է Մարսէյլի ազգային կազմակերպութիւնները, այս ուրբաթ իրիկուն, ընդհանուր հանգանակութիւն մը կազմակերպելու համար :

Քաշանէն կը գրեն մեզի.— Մուսա Լերան մեր ազգակիցներուն օգնութեան հասնելու համար կազմուած է Յանձնախումբ մը Գանեէօ — Քաշանի մէջ, մասնակցութեամբ տեղական ազգ. կազմակերպութիւններու :

ԽՄԲ.— Գ. Գաղտասարեան եւ Յ. Թէլեան նամակով մը կը յայտնեն թէ 500 ֆրանքով կը մասնակցին հանգանակութեան՝ պատասխանելով Եռանի կոչին, ու «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը» գիրքը կը նուիրեն Հ. Յ. Դ. Թանգարանին: Ուրիշ նամակով մը Ջոմական մը, որ կ՚ուզէ անծանօթ մնալ, 500 ֆրանքով կը մասնակցի՝ պատասխանելով Եռանի կոչին, ու նոյնպէս նոյն գիրքը կը նուիրէ Հ. Յ. Դ. Թանգարանին: Համազգայինի Կեդրոնին կողմէ, Օր. Աստղիկ Առաքելեան, Ա. Հանըմեան, Վ. Եարճանեան, Զաքքեան, Եր. Յարութիւնեան եւ Թորգոմ Նալպանտեան եւս 500 ֆրանք ղրկած էին մեզի, նոյն գիրքը նուիրելու համար Պէյրութի ճեմարանին : Կը խնդրուի բոլորէն, որ համաձայնին՝ գիրքը նուիրելու համար Թանգարանին :

ՑԱՆԿ Է

Գ. Գաղտասարեան եւ Յ. Թէլեան	500
Ջոմական	500
Paris Moderne վաճառատուն	100
Ա. Շահլամեան ընտանիք Գուա Քոլոմպ	100
Հրայր եւ Կորիւն Թաթուլեան	100
Պօղոս Գալիքեան, Մարսէյլ	100
Պօղոս Բարունակեան, Մարսէյլ	100
Ոսկիան Յովակիմեան, Կարտան	100
Մկրտիչ Մեզպուրեան, Գոնտր	50
Գ. Մելքոնեան	50
Յակոբ Քափուսուզեան	50
Ս. Գ., Մարսէյլ	50
Յ. Ինճէեան	50
Լորիս Բարանեան	50
Գուրգէն Ե. Անդրէասեան	50
Տիկին Սիրանոյշ Մեզպուրեան	25
Նուվասար Մեզպուրեան	25
Գ. Գօզանեան	10
Ընկեր Մ. Յովսէփեանի եւ Գ. Ն. Լուսպարոնեանի ձեռքով հաւաքուած Փորթ Քիլինանքուրի հայրենակիցներէն Բ. անգամ (տեսնել ցանկը Դ. էջ)	140
Գումար՝	2150
Նախորդ գումար՝	11,200
Ընդհ. գումար՝	13,350

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ

Չորեքշաբթի (26 Յուլիս), ստացանք հետեւեալ զեկոյցը.—

Հ. Բ. Ը. Մ. Կեդր. Վարչութեան նախաձեռնութեամբ եւ հովանաւորութեամբ կազմուած Արտակարգ Կեդր. Յանձնաժողովս, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ կազմակերպել եւ ղեկավարել Ալեքսանտրէթի Սանճաքին եւ Ճէպէլ Մուսայի ազետահար գաղթականներուն եղբայրական օգնութեան համար ձեռնարկուած համազգային հանգանակութիւնը, իր անդրանիկ նիստը գումարեց Նուպարեան Մատենադարանի ժողովասրահին մէջ 21 յուլիսին, Ուրբաթ, եւ նախնական խորհրդակցութիւններէ վերջ որոշեց.—

1.— Իր դիւանը կազմել հետեւեալ կերպով.—

Առաքել փաշա Նուպար՝ Նախագահ, Գ. Խամէրեան՝ փոխ-Նախագահ, Լ. Կ. Կէրտան՝ գանձապահ, Վ. Մալէզեան՝ Ա. ընդհ. քարտուղար, Լ. Բաշալեան՝ Բ. ընդհ. քարտուղար:

2.— Շրջաբերական մը ուղղել գաղութահայ բարեսիրական եւ հայրենակցական կազմակերպութեանց, խնդրելու համար որ Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղերուն հետ համերաշխաբար՝ ամէն շրջանակի պատկանող ազգայիններէ տեղական յանձնախումբեր կազմեն եւ անմիջապէս իրենց շրջավայրին մէջ հանգանակութեան ձեռնարկեն, ուղղակի յարաբերութեան մտնելով յանձնաժողովիս հետ, եւ ղրկելով հանգանակուած գումարները, որպէս զի Հ. Բ. Ը. Միութեան խողովակով հետզհետէ Պէյրութ փոխադրուին իրենց նպատակին գործածուելու համար՝ Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի հովանիին ներքեւ կազմուած օգնութեան յանձնաժողովին կողմէ :

3.— Կազմել Փարիզի տեղական յանձնախումբը, նոյնպէս խառն, ապահովելու համար մասնակցութիւնը զանազան մարմիններու եւ անձնաւորութեանց, եւ հրաւիրել որ առաջին գումարումը ունենայ յառաջիկայ հինգշաբթի, 27 Յուլիս, Նուպարեան Մատենադարանին մէջ, տեղական նուիրահաւաքութեան մասին անմիջական կարգադրութիւններ ընելու համար :

Յանձնաժողովս շնորհակալութեամբ արձանագրեց որ Առաքել փաշա Նուպար սոյն հանգանակութիւնը բացած է 100.000 ֆրանքով, ինչպէս եւ իրենց մասնակցութիւնը բերած են Տիկին Նոյեմի Գարամանճեան եւ Վահրամ Պէյ Նուպար արձանագրուելով 50.000ական ֆրանք :

Նոյնպէս գոհունակութեամբ տեղեկացաւ որ Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ երկու անգամէն հեռագրով Պէյրութ փոխադրուած է 1300 անգլ. ոսկի, որուն 3500 տոլարը Նիւ Եորքի մէջ արդէն բացուած հանգանակութեան հաշւոյն :

Ի դիմաց Արտակարգ Կեդր. Յանձնաժողովի Ընդհ. Քարտուղար

Վ. Մալէզեան

Փարիզ, 24 Յուլիս

Յ. Գ.— Սանճաքի Համազգայինի Արտ. Կեդր. Յանձնաժողովին ներկայիս կ՚անդամակցին, ի հարկին ուրիշներու անդամակցութիւնը եւս խնդրելու առաջադրութեամբ.— Առաքել փաշա Նուպար՝ նախագահ, Գ. Խամէրեան՝ փոխ նախագահ, Լ. Կ. Կէրտան՝ գանձապահ, Վ. Մալէզեան՝ Ա. ընդհ. քարտուղար, Լ. Բաշալեան՝ Բ. ընդհ. քարտուղար, Զարեհ Նուպար պէյ, Արզումանեան, Վ. Խամէրեան, Ա. Խատիսեան, Ա. Կէնճեան, Ա. Ճիմպիւշեան, Մ. Նալպանտեան, Ս. Չիլինկիրեան, Ա. Չօպանեան, Ս. Սաղըրեան, Տոքթ. Քօլօլեան :

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ գահլիճը նիստ պիտի գումարէ այսօր կէսօրէ վերջ, զբաղելու համար ամուսնութիւնները եւ ծնունդները քաջալերելու հարցով,— այդ նպատակով վարկ բացուած է մէկ միլիար ֆրանք :

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ չեղեալ հռչակեցին ճափոն-ամերիկեան առեւտրական դաշնագիրը :

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԻՒՏՃԷՆ

Ա.

Ցանիս ամսուան կէսերին միայն «աշխարհի ամենառաջաւոր պետութեան» 1939 տարուան բիւջէն հաստատուեց Գերագոյն Խորհրդի կողմից միաձայն եւ առանց քննութեան ենթարկելու։

Խորհրդային երկիրների պետական բիւջէն չի նմանում միւս երկիրների պետական բիւջէներին, որովհետեւ մինչդեռ այս վերջինները բովանդակում են միմիայն զուտ պետական եկամուտներն ու ծախսերը, խորհրդային բիւջէն իր մէջ բովանդակում է նաեւ ժողովրդական-ազգային բոլոր տնտեսութեան եկամուտներն ու ծախսերը։

Խորհրդային կառավարութիւնը մասնաւորապէս եւ ընդհանրապէս դիկտատորական կառավարութիւններ իրենց ուզած ձեւով խաղում են թւերի հետ, այնպէս որ նրանց ներկայացրած թւերը մեծ մասամբ զուրկ են այն դրական եւ վճռական նշանակութիւնից եւ բովանդակութիւնից, ինչպիսի նշանակութիւն եւ բովանդակութիւն ունեն ռամկավարական երկիրներում ռամկավարական կառավարութեանց հրատարակած թւերը։ Եւ այս՝ այն պարզ պատճառով որ, մինչ ռամկավարական երկիրներում ամէն մի հրատարակուած թիւ նախօրօք ժողովրդի իսկական ներկայացուցիչների եւ հանրային կարծիքը ներկայացնող մամուլի եւ քաղաքական կուսակցութեանց ստուգման է ենթարկւում եւ ապա միայն հրատարակութեան տրւում, մասնաւորապէս Խ. երկրում եւ ընդհանրապէս դիկտատորական երկիրներում թւերը հրատարակւում են եւ հասարակութիւնն ու իր «ներկայացուցիչները» հրաւիրւում են ո՛չ թէ քննելու կամ ստուգելու, այլ ծափահարելու համար նոյն այդ թւերը, որոնք երբեմն բոլորովին արժէքից զուրկ են։

Թւերը կեղծելու խնդրում առաջին վկայականը կարելի է տալ խորհրդային կառավարութեան։ Որպէս դասական Ստալինի հրամանով գնդակահարուած Քամենեվը՝ դեռ իր իշխանութեան գլուխ եղած ժամանակ յայտարարեց.

— Խորհրդային ամենաարհեստական վիճակագրութիւնը մի քանի անգամ աւելի անվստահելի է քան դրամատիրական երկիրներում կազմուած անբարեխիղճ վիճակագրութիւնը։

Եւ այդ բնական է, որովհետեւ խորհրդային կառավարութիւնը իր տնտեսական կամ այլ քաղաքականութիւնը չի յարմարցնում երկրի տնտեսական կամ այլ դրութեան հետ, այլ թւերը հրատարակում է իր քաղաքական դրութիւնը միշտ եղածից աւելի փայլուն ցոյց տալու համար։ Զարմանալի չէ ուրեմն, որ պետական բիւջէն վեց ամիս գործադրելուց յետոյ միայն ներկայացւում է «պարլամենտին» եւ անմիջապէս վաւերացւում ու հաստատւում դիկտատորի հլու հպատակ «պատգամաւոր»ների կողմից.

Մինչեւ Ստալինեան «ամենառամկավար» սահմանադրութեան իրագործումը եւ «ազատօրէն» ընտրուած պատգամաւորների մասնակցութեամբ կազմուած Գերագոյն Խորհրդի գործի անցնելը, այսինքն, մինչեւ վերջին տարիներում գործադրուած մաքրագործումները, խորհրդային երկիրների այլ եւ այլ խորհուրդներում «պատգամաւորներ»ը երբեմն յանդգնում էին ակնարկներ անել, հարցեր տալ, նոյնիսկ քիչ ու միչ քննադատութիւններ անել, այսօր սակայն պետական բիւջէի մասին Գերագոյն Խորհրդում ո՛չ մի ակնարկութիւն իսկ չեն անում, այլ մի «ընկերուհի պատգամաւոր»ի առաջարկութեամբ միաձայն եւ անմիջապէս ընդունում են այդ բիւջէն եւ անմիջապէս նոյնպէս միաձայն գոռում «կեցցէ՛ Ստալինը» եւ անվերջ անվերջ ծափահարում։

Մի հետաքրքիր հրապարակախօս թէ երգիծաբան իր ազատ ժամերին հաշւել է, որ գերմանական «պարլամենտի» ամէն մի «պատգամաւոր»ը ութսուն մարկ է ստանում ամէն մի անգամ «կեցցէ՛ Հիթլերը» գոռալու եւ նրա ճառը ծափահարելու համար։ Եթէ այդպիսի մէկը հաշւէր, թէ «ամենառամկավար» երկրի Գերագոյն Խորհրդի ամէն մի «պատգամաւոր» ի՞նչքան է ստանում «կեցցէ Ստալինը» գոռալու եւ նրա ճառը ծափահարելու համար ամէն անգամ, հաւանօրէն պիտի գար այն եզրակացութեան, որ ռուս «պատգամաւոր»ն էլ բաւականաչափ լաւ է վարձատրւում իր ամէն մէկ կեցցէի եւ ծափի համար։

Այդ հաշիւը սակայն թողնենք անել ազատ ժամանակ ունեցողներին եւ դառնանք խորհրդային բիւջէին ինչպէս որ նա կայ եւ ի՞նչ թւեր էլ, որ նա պարունակում է։

Խորհրդ. կառավարութեան ելմտական գործավարը իր մշակած բիւջէն Գերագոյն Խորհրդին ներկայացնելուց առաջ վերեւից տրուած հրամանի համաձայն հայհոյեց իր նախորդներին, նրանց «ժողովրդի դաւաճան» կոչելով, եւ գովեց իրան ու իր աշխատակիցներին, որոնք աշխատում են Լէնին-Ստալինեան սկզբունքները կիրարկելու համար երկրի ելմտական գործերի մէջ։ Այսպիսի ազնիւ եւ աններելի վերաբերմունք դէպի իր նախորդները իրանք իրանց թոյլ կտան միայն դիկտատորական երկիրների նախարարները, որոնք գիտեն, որ վաղն էլ իրանց պիտի կոչեն նոյն ձեւով, ինչպէս իրանք են կոչում իրենց նախորդներին։

Այդ էլ թողնենք եւ անցնենք թւերին։

Խորհրդային այս տարուան բիւջէում մուտք նախատեսուած է 155,5 միլիար (երկիլիոն) րուբլի։ Ըստ խորհրդային պետական դրամատան նշանակած արժէքի, այդ գումարը հաւասարւում է 75 միլիար ամերիկեան դոլարի, մի գումար, որ իսկապէս աստղագիտական է։ Ամերիկացի տնտեսագէտներից ոմանք դոլարը հաւասարեցնում են հինգ րուբլիի։ Այդ դէպքում, ուրեմն, խորհրդային պետական բիւջէում ընդհանուր մուտք է նախատեսուած լինում երեսուն եւ մէկ միլիար ամերիկեան դոլար, դարձեալ աստղագիտական մի թիւ։ Եթէ համեմատենք Ռուսաստանում հացի այսօրուան արժէքը նախապատերազմեան հացի արժէքի հետ և դրա համեմատութեամբ էլ այսօրուան թուղթ րուբլին սանք ոսկի րուբլի (նախապատերազմեան) արժէք, այդ դէպքում սառը անգամ պիտի պակասի վերոյիշեալ գումարը եւ պիտի հասնի տասնեւ հինգ ու կէս միլիար րուբլու, այսինքն եօթուկէս միլիոն դոլարի։ Իսկ եթէ Ռուսաստանում կօշիկի այսօրուայ արժէքը համեմատենք նախապատերազմեան իր արժէքի հետ, այդ դէպքում, վերոյիշեալ խորհրդային 155,5 միլիարը պիտի հասնի նախապատերազմեան երեք ու կէս միլիար րուբլի, այսինքն երկու միլիար տոլարից էլ պակաս։

Թող իմ ընթերցողները գնահատեն խորհրդային րուբլու արժէքը ի՞նչ օտար դրամի կամ հին ռուսական րուբլու արժէքի հետ որ կ՚ուզեն, ես նրանց չեմ խանգարում։ Ես պիտի վերցնեմ հացի նախապատերազմեան եւ այսօրուայ արժէքների համեմատութիւնը իրար հետ։ Թէեւ դա էլ ճիշդ պատկերը պիտի չտայ 155,5 միլիար խորհրդային րուբլիի այսօրուան արժէքին։

Ի՞նչ գլխաւոր աղբիւրներից է գոյանում վերոյիշեալ աստղագիտական գումարը։ Նրա երեք հինգերորդը, 92,5 միլիար րուբլին, գոյանում է անուղղակի հարկերից, բայց խորհրդային գործավարները, որոնք ճարպիկ են անհաճելի բառերը հաճելի դարձնելու համար, «անուղղակի հարկեր» հասկացողութիւնն էլ մեղմացրել, հաճոյալուր են դարձրել կոչելով «հարկեր շրջանառութիւնից բացատուած»։

Եթէ ընդունենք, որ ճիշդ են խորհրդային վերջին մարդահամարի տըւած թւերը, Ռուսաստանում այժմ ապրում են 170 միլիոն մարդ (թէեւ այդ թիւն էլ նոյնքան կասկածելի է, ինչպէս խորհրդային իշխանութիւնների հրատարակած բոլոր թւերը), այո՛, եթէ ընդունենք, որ Ռուսաստանի ազգաբնակչութեան թիւը 170 միլիոն է, մեզ համար պարզ պիտի լինի ուրեմն, որ խորհրդային ամեն մի քաղաքացի վճարում է տարեկան 500 ռուբլի կառավարութեան՝ որպէս անուղղակի հարկ։

Բոլոր ընկերվարական կուսակցութիւնները իրենց ծրագրերում նպատակ են դրել պայքար ի նպաստ անուղղակի հարկերի վերացման եւ սակայն իրան ընկերվարական համարող կառավարութիւնը իր բիւջէի երեք հինգերորդ մասը լրացնում է անուղղակի հարկերով, այն էլ վերոյիշեալ չափով, որ համեմատելու եթէ լինենք խորհրդային քաղաքացու միջին եկամուտի վրայ, 1800 րուբլի տարեկան, պիտի գտնենք, որ ամէն մի խորհրդային աշխատող քաղաքացի վճարում է իր եկամուտի երկու եօթերորդ մասը կառավարութեան որպէս անուղղակի հարկ։ Եւ եթէ հաշւենք, որ այդ աշխատող մարդը մի ուրիշի (իր կնոջ, իր մօր, իր որդու) համար էլ վճարում է, պիտի յայտնենք, որ խորհրդային ամէն մի քաղաքացի իր եկամուտի երեք եօթներորդ մասը (կէսից մի քիչ պակաս) վճարում է կառավարութեան՝ որպէս անուղղակի հարկ։ Կարծում եմ, որ ո՛չ մի պերճախօս հակառեկլամական յօդուածագիր չի կարող այնքան պերճախօս կերպով ներկայացնել այն տնտեսական թշւառութիւնը, որին ենթարկուած են խորհրդային քաղաքացիները։

Անցնենք։

Մի շատ աւելի հետաքրքիր եւ շատ բան պարզող թիւ պիտի յիշեմ խորհրդային բիւջէից։ Դա 17,5 միլիար րուբլին է, որ խորհրդային կառավարութիւնը ստանում է որպէս մուտք իր արդիւնաբերական, տնտեսական, առեւտրական ձեռնարկներից, որ՝ խորհրդային գործավարի լեզւով մեղմացած՝ կոչւում է «մուտք պետական ձեռնարկներից»։

Խորհրդային երկիրներում ամբողջ արդիւնաբերութիւնը, հանքեր, գործարաններ, առեւտուր, դրամատները պետականացած են։ Այլ խօսքով երկրի ամբողջ հարստութիւնը գտնւում է կառավարութեան ձեռին եւ այդ ամբողջ հարստութիւնը շահագործելով՝ խորհրդային պետութիւնը հազիւ տարեկան եկամուտ է ստանում (ոչ զուտ արդիւնք) միմիայն 17,5 միլիար րուբլի։ Այսինքն, իր պետական բիւջէի միայն հարիւրին 11ը։ Նոյն կառավարութիւնը ունենալով իր տրամադրութեան տակ երկրի հարստութեան բոլոր աղբիւրները, 10 միլիար րուբլի էլ պարտք է առնում։ Եւ որովհետեւ միլիոնատէրերը չեն, որ պիտի վճարեն այդ 10 միլիարը, ուրեմն այդ գումարն էլ պիտի վճարեն քաղաքացիները։ Սա էլ քաղաքացիների խղճուկ եկամտից խլելու է՝ 45 րուբլի տարեկան ամէն մի աշխատաւորից եւ եթէ այդ աշխատաւորը վճարում է նաեւ իր հոգածութեան տակ ապրող մի մարդու փոխարէն, ուրեմն տարեկան պիտի վճարի 90 րուբլի։ Սա էլ իր ձեւի մի անուղղակի հարկ է, որովհետեւ խորհրդային երկիրներում պետական փոխառութեան տոմսակները ամսաթոշակի տեղ տրւում են ամսաթոշակ ստացողներին։

Եկամուտի միւս աղբիւրների վըրայ պիտի չկանգնեմ, եւ մի՞թէ կարիք կայ։ Միայն պարզ պիտի լինի իմ ընթերցողների համար, որ խորհրդային քաղաքացին իր ունեցած եկամուտից գրեթէ 55 առ հարիւրը կառավարութեան է վճարում նրա աստղագիտական թւեր ունեցող բիւջէն ծածկելու համար։ 155,500 միլիոն րուբլի բաժանուած 170 միլիոն մարդու մէջ, հաշւէ՛ք, թէ ամէն մի մարդ տարեկան ի՞նչ է վճարում։ Մօտ հազար րուբլի, չէ՞։

Ի՞նչ բանի համար է ծախսւում ժողովրդի եկամուտների կէսից աւելին ծծող խորհրդային կառավարութիւնը։

Ամէնից առաջ երկրի պաշտպանութեան (նաւատորմիղ, բանակ եւ օդային ոյժ) համար պիտի ծախսէ 41 միլիար րուբլի։ Դրա վրայ էլ եթէ աւելացնենք 5,5 միլիար րուբլի՝ Չեկայի համար (Չեկան մեղմացած ձեւով կոչւում է այժմ Ներքին գործերի գործավարութիւն, որպէսզի լսողների համար հաճոյալուր լինի), կը ստանանք 46,5 միլիար րուբլի, այլ խօսքով՝ երկրի եկամուտի գրեթէ մէկ երրորդ մասը ծախսւում է երկրի զինւորական եւ ներքին պաշտպանութեան համար։ Սա մի այնպիսի սոսկալի գումար է մանաւանդ համեմատած երկրի տնտեսական կարելիութիւնների հետ, որ ամէն մի խելքը գլխին մարդու մտածելու առատ նիւթ պիտի տայ։

Խորհրդային երկիրները ներկայացնում են աշխարհի ամէնէն աղքատ պետութիւններից մէկը։ Այդ աղքատ պետութիւնը իր պաշտպանութեան վրայ աւելի շատ է ծախսում՝ քան ամենահարուստ երկիրները, Միացեալ Նահանգներ, Ֆրանսա, Անգլիա, այլեւս չեմ ասում Ռուսաստանից անհամեմատ աւելի հարուստ Գերմանիան եւ Իտալիան։

Ամերիկեան տնտեսագէտների նման ամէն մի տոլարը հինգ րուբլի չեմ հաշւելու։ Ոչ էլ խորհրդային պետական դրամատան նման՝ ամէն մի տոլարը երկու րուբլի, այլ պիտի հաշւեմ այն չափը, որ ընդունեցի ես, այն է ամէն մի տասը րուբլին 50 ամերիկեան սէնտ։ Այս հաշւով, խորհրդային կառավարութիւնը իր բանակի, նաւատորմիղի, օդային ուժի վրայ՝ առանց Չեկայի ոստիկան ուժերի, ծախսում է աւելի քան երկու միլիար ամերիկեան տոլար, իսկ եթէ Չեկայի վրայ ծախսուած դրամն էլ բարդենք, կը ստանանք, երկու միլիար երեք հարիւր միլիոն ամերիկեան տոլար, միջին 10 խորհրդային րուբլին 50 ամերիկեան սէնտ հաշւելով։ Իւրաքանչիւր խորհրդային քաղաքացի տարեկան վճարում է բանակը, նաւատորմիղը, օդային ուժը եւ Չեկան պահելու համար տարեկան 260 րուբլի եւ եթէ մի հոգի էլ ունի իր հոգածութեան տակ, վճարում է 520 րուբլի։

Այստեղ մի համեմատութիւն միւս պետութիւնների հետ։

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդ թիւով)

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԷԹ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կ'ըսէինք թէ այս երկրամասը կատարեալ աղքատութեան մատնուած էր, թրքական իշխանութեան տակ, իբրեւ հետեւանք ծառայութեան, աղբիւրներու ցամքելուն, ճամբաներու անխնամութեան։ 1919ին, երբ Ֆրանսա հաստատուեցաւ այստեղ, Ճէզիրէի հետ երկիրը կերպարանափոխուեցաւ քանի մը տարուան ընթացքին եւ շնորհիւ երկու Ֆրանսացի սպաներու եւ Թուրքիայէն փախած գաղթականներու՝ դարձաւ հարուստ երկիր մը, որ կ'ապրէր բնականութեամբ եւ խաղաղութեան մէջ։ Տնտեսական տեսակէտով եւս բարգաւաճեցաւ երկիրը, երբ Ալեքսանդրէթ այս շրջանին մէջ չունէր ոչ մէկ ճամբաներ, երկաթուղի, ելեկտրական ցանց, ջրմուղ, ոռոգման ջրանցք, նոր մշակութիւններ։ Ճահճախոտները չորցուեցան 20,000 հեկտար տարածութեան վրայ, երկրին պարգեւելով բարեբեր հողեր։ 1919—1924, հունձքին արժէքը բարձրացաւ 1էն 4։ Փօլ տիւ Վէռ, մէկը անոնցմէ որոնք շատ լաւ կը ճանչնան Ալեքսանդրէթի շրջանը եւ եռանդագին փարած են երկրին օժանդակութեան գործին,— հոգ չէ թէ թերթերուն մեծամասնութիւնը մերժեն հրատարակել իր յօդուածները, որոնք գրուած են յստակատեսութեամբ եւ հմտութեամբ,— կը գրէր անցեալ տարի. «1918ին, Ալեքսանդրէթ ճահճախոտ մըն էր, ջերմախտի օջախ, ուր կը կրկնուէր բիւրաւոր գործերը, բնակիչները կը նմանէին ստուերներու։ Այս շրջանին մէջ, յետոյ, երկու երրորդով նուազեցաւ ջերմախտը։ Ջերմախտին զոհերուն թիւը, 1923ին, 57 առ հարիւր համեմատութեամբ նուազեցաւ ընդհանուր մահերու թիւէն, իսկ 1933ին՝ 8 առ հարիւր։ Մենք նաւահանգիստը [illegible], հիմնեցինք լիսէ մը, բազմապատկեցինք արհեստագիտական, երկրագործական, ճարտարագիտական, առեւտրական կեդրոններ [illegible] Սանճագին աղջիկները երկրորդական վարժարան մը, [illegible] Բաւական եղաւ, սակայն, որ Թուրքերը գան, որպէսզի երկու տարուան ընթացքին քաղաքին բնակչութիւնը նուազի երկու երրորդով եւ [illegible] դաշտերը խոպան մնան կէս առ կէս համեմատութեամբ»։

Ցեղագրական տեսակէտով, հարցը աւելի եւս պարզ էր այս երկրամասին մէջ։ Հիւսիսային մասը, Սուրիոյ Կիլիկիա, Թուրքերը քանի մը վաճառականներէ եւ պաշտօնէութենէն զատ, գրեթէ ամբողջովին գրաւած էին Հայերը։ Հարաւային մասը կը բնակէին 70 առ հարիւր համեմատութեամբ Արաբներ եւ քրիստոնեաներ։ Ընտրութիւն մը ընել կեղծեցին Սանճագին մէջ, բայց Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները բողոքեցին տեսնելով խարդախութիւնը որ կը կատարուէր ի նպաստ Թուրքերուն։ Առաջինէն, այս վերջիններուն խոստացուած էր 22 աթոռ տալ ընդդէմ 18ի։ Ֆրանսական իշխանութիւնը գործակցեցաւ կեղծարարներուն։ Երեք տարի անընդհատ, Արաբները, Սուրիացիները, Հայերը, այլապէս գաւառներու պատկանող բոլոր քրիստոնեաները պայքարեցան որ Թուրքերը չգան։ Զալաչապանութեան սակայն իրենց այդ պայքարին մէջ։ Փաստերը շատ են եւ անողորմ։ Ազգութեանց սկզբունքը, մարդկային արժանաւորութիւնը ոտքի տակ կոխկռտուեցան մեր ոտքին տակ, մեր աչքերուն առջեւ, երկրի մը մէջ, ուր կը գտնուէինք զէնք ի ձեռին, ուր [illegible] հոգատարութեան [illegible] փոքրամասնութիւնները եւ Սուրիոյ սահմանները, որ ապահովութիւն մը ունէինք կատարելու եւ հեղինակութիւն մը պահպանելու։

Այսպէս ստեղծուեցաւ նոր Ալզաս–Լորէն մը այնտեղ, — արաբական՝ զոր կը պահանջեն [illegible], հայկական եւ քրիստոնէական զոր կը պահանջեն աշխարհի բոլոր քրիստոնեաները։

Այս հարցին մասին թոյլ պիտի տրուի անշուշտ ժողովրդապետութեան յիսուն տարիներու մասնագէտին ցոյց տալ թէ միահեծան պետութիւնները մինչեւ ո՛ւր կրնան երթալ ժողովրդապետութեանց մէջ զորս կը ծնին [illegible] անունով։ Աթաթիւրք, իր օգտակար բարեկամութեանց կարգին, փոխեց նաեւ «թրքական» գիրը ոչ թէ լատինական այլ Ֆրանսական գիրերու։ [illegible] թուրքերէնը [illegible] լեզուն է, [illegible] բոլոր միւս լեզուներուն։ Անհասանելի վարդապետութիւն, [illegible] անհիմն, որքան նախնական եւ [illegible]։ Թուրք ժողովուրդը [illegible] ու կը ծաղրէր։ Բայց Աթաթիւրք ժողովրդապետութեան մէջ սկսնակ [illegible] թէ — հարիւրապատիկ [illegible] անհեթեթութիւն մը որ սակայն քաղաքական անմիջական հետեւանքներ ունեցաւ,— եթէ թուրքերէնը մայրն էր բոլոր միւս լեզուներուն, թրքական քաղաքակրթութիւնն ալ մայրն էր բոլոր քաղաքակրթութեանց !!! Սկսան պեղումներ կատարել այն աւերակներուն մէջ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (152)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այո՛, յայտնի է. բայց չէ՞ որ դու արդէն քո վրէժը լուծեցիր. զրկեցիր թագաւորին իւր ստացուածքներից, ստիպեցիր նրան փախուստ տալ քո երեսից, թագչել Սեւանում երկար ամիսներ եւ վերջոյ՝ կռուի բռնուել Բէշիրի հետ եւ մահացու վէրք ստանալ իւր կողերում. մի վէրք, որ վաղ թէ ուշ գերեզման պիտի տանէ նրան։ Էլ ուրիշ ի՞նչ ես պահանջում նրանից. ինչո՞ւ քո մի դըրկանքի պատճառով հարիւրն ես կամենում փոխարինել։ Եւ վերջապէս ի՞նչ յանցանք ունի այդ նահանգների հայ ժողովուրդը, ի՞նչու մատնում ես նըրանց օտար գազանին։

— Տէր Մարզպետունի, երբ դու խօսում ես, ինձ թւում է թէ՝ յանցաւոր եմ ես։ Բայց երբ սկսում եմ անցեալը մտաբերել կամ ներկան քննել, այն ժամանակ արածներս շատ չնչին են երեւում ինձ։

«Աշոտ թագաւորը, այո՛, պատճառեց ինձ անփոխարինելի զրկանք, անդառնալի կորուստ։ Նա յափշտակեց հարստութիւնը... Ինձ թւում էր թէ իմ անզուգական գանձը, իմ աննման վրէժխնդրութիւնս չի յագենալ, եթէ Արարատի ահաւոր ժայռերը նրա գլխին չկուտակեմ... Բայց իմ ապաշխարութիւնն ու Սմբատը գրաւելը եւ ապա իւր փախուստը եւ Սեւանում թագչելը բաւական հանգցրին վրէժխնդրութեանս բոցը։ Ես սկսել էի արդէն հաշտուել իմ դժբախտութեան հետ։ «Թշնամուս կործանեցի, այժմ թող մոռանամ իրան», մտածում էի ինքս ինձ եւ պիտի մոռանայի... Ոչ, արդէն մոռացել էի... Բայց ի՞նչ ասեմ, չեմ կարողանում յիշել, առանց սարսափում եմ...

— Ի՞նչ, մի ուրիշ արդե՞օք պատահեց։

— Ո՛հ, իշխան, եթէ կարողանայի այլեւս չխօսել...

— Բայց ուրիշ ի՞նչ պատահեց...

Ուրիշ ի՞նչ. ոչինչ... ոչինչ չպատահեց...

Վերջին խօսքերն արտասանելիս Սեպուհի ձայնը թռաւ։ Նա հեռացրեց Մարզպետունուց իւր հայեացքը, որի մէջ այդ վայրկեանին հրդեհւում էր մի հնոց։

— Բայց ի՞նչ պատահեց, ասա՛, թախանձեց իշխանը։

— Ի՞նչ պատահեց... Երկինքը կործանուեց, հասկանո՞ւմ ես, երկինքը. բայց չէ, այդ դու չես հասկանալ... Դժոխքը իւր բոլոր արհաւիրքներով փոխադրուեց երկրի վրայ՝ ինձ նման թշուառականին տանջելու, չարչարելու, իմ սիրտն ու հոգին կեղեքելու համար....։

— Հաւատա՛ ինձ, Տէր Սեպուհ, չեմ կարողանում քեզ հասկանալ, ասաց իշխանը երկիւղածին։

— Չե՞ս հասկանում... Ուրեմն ասելի մեկին խօսեմ... Տանջւում դարձել մի քանի վայրկեան. յիշեմ զարհուրելի պատմութիւնը...։ Այս սասլով Սեպուհն ուղղուեցաւ բազմոցի վրայ, թիկունքը յենարանին տալով՝ քաշեց համբիչը մի քանի անգամ, ապա շարունակեց.

— «Զարմանալի գաղտնիքն իմանալուց յետ մի դժոխային կատաղութիւն եկաւ վրաս. հրամայեցի շղթաներ զարկել իմ թշուառ ամուսնու ոտքերին եւ ձգել նրան այս դղեակի խաւարչտին բանտը... Ո՛, ինչո՞ւ Աստուած միայն գազաններին է տուել պատառող ժանիքներ. միթէ՞ մարդ արարածը չի գերազանցում նրանց իւր անգթութեամբ... Այո՛, փակել տուի նրան զնդանի մէջ. հրամայեցի չայցելել նրան, լուր չհաղորդել եւ ոչ իսկ լուր առնել իրանից... այլ միայն տալ ուտելու պարէնը, որպէսզի ապրէ խաւարի մէջ եւ տանջուի այդպես իւր յանցանքի համար։

«Այնուհետեւ ես հեռացայ Տաւուշից եւ սկսայ իմ տպաւորութեան գործը տնօրինել, որի սկիզբն ու վախճանը յայտնի է քեզ արդէն։

«Երբ նորէն վերադարձայ Տաւուշ՝ հրամայեցի հանել զնդանից թշուառ ամուսնուս։ Եւ նա շղթայակապ, դողդողալով եկաւ եւ կանգնեց իմ առաջ... Ո՛, ինչո՞ւ այն վայրկեանին իմ աչքերը չկուրացան. ի՞նչպէս կարողացայ ես տեսնել նրան այն դրութեան մէջ եւ սակայն յամառել... Նրա գիրուկ մարմինը նիհարել, գըւարթ դէմքը դալկացել եւ վառվռուն աչքերը մարել էին... Նա նայեց ինձ վրայ, կամեցաւ խօսել, բայց ես արգիլեցի նրան... Ինչո՞ւ արդեօք Աստուծոյ ձեռը այդ րոպէին ինձ չհարուածեց. գուցէ նա կամենում էր բողոքել, գուցէ կամենում էր արդարանալ իմ առաջ եւ կամ բերել ապացոյցներ, որոնք իւր անմեղութիւնը պիտի հաստատէին... բայց ես անգութս ամէն բան մերժեցի։ Նայեցի վրան գազանային աչքերով եւ գուժեցի իւր սիրահար թագաւորի ամօթահար պարտութիւնն ու անարգ փախուստը։

«Այնուհետեւ միակ շնորհը, որ ես կարողացայ անել նրան, այն էր որ հրամայեցի հանել երկաթէ շղթաները եւ առանց կապանքների փակել նրան վերին դստիկոններից մինում»։

Վերջին խօսքերի վրայ Ամրամը խոր հառաչեց եւ գլուխը ձեռքերի մէջ առնելով՝ մնաց լուռ։ Թւում էր թէ նա չի կարողանում այլեւս սկսածը շարունակել, ուստի իշխանը խնդրեց նըրան լռել՝ եթէ մի ծանր վիշտ արգելում էր իրան խօսել։

— «Ընդհակառակն, վիշտն ստիպում է ինձ խօսել, շարունակեց Սեպուհը՝ գլուխը վեր առնելով.— Որքա՞ն ժամանակ է որ ես չեմ խօսել, որքա՞ն ժամանակ է որ այս սրահների մէջ միայն իմ տխուր հառաչանքներն են լսւում, միայն իմ դառն արտասուքները տեսնում... Ո՛, ծանր, դժուարին կարի մի անտանելի դրութիւն է այս եւ սակայն նա վիճակուած է մեզ թշուառ մահկանացուներիս. Բայց ինձ թւում է թէ՝ վշտերն անհատարակ կը մեղմանային, նրանք չէին տանջել մեզ անողորմաբար, եթէ մեր չարչարողները, մեր պատկերները ու հոգին կրող մարդիկ՝ կարողանային մի վայրկեան մեր սիրտը քննել եւ նրան կեղեքող վշտերը տեսնել...։ Այո՛, այժմ ինձ, Տէր Մարզպետունի, ի՞նչպէս կը վարուէիր եթէ իմ վիճակում գտնուէիր։

— Ի՞նչ վիճակում, օրինակ։

— Եթէ յանկարծ իմանայիր, որ սիրածդ անձը դաւաճանել է քեզ։

— Ես ոչ մի մարդու կատարեալ չեմ համարում. ամէն մինը մեզանից ունի իւր թերութիւնը. այդ պատճառով էլ ես ներողամիտ եմ լինում միշտ դէպի ամէն մարդ, որ յանցանք է գործում իմ դէմ։

(Շար.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Միրելի Վահէ, այս անգամ, սեփական տառապանքիս — թէեւ հանրականը — արտայայտութեանս — դիտ դէպի Փ. արուարձանը կը տանին :

Շատ երկար չէ ճամբան, հազիւ քսան վայրկեան: Ու մէկ շունչով կը կտրեմ զայն :

Իրիկուն է, ու նա վերադառնալու յոյս չի տար։ Կը համակերպիմ ու հիւր կը մնամ բարեկամիս :

Մէյ մէկ նստարան դուրս հանելով կը նստինք սա «հասարակական պարտէզին» վրայ:

Ժամը ութի մօտերն է եւ մենք ու սա հսկայ շէնքերուն վարի յարկերը ինկած ենք ստուերին մէջ : Բայց երկրորդ յարկէն կ'երեւի տակաւին արեւը իր վերջալոյսի կարմրագոյն ծովուն մէջ, թուլցած ու յոգնած ըն... — թեւիկներովը թափ տալով կ'անհայտի :

Ամէն անգամ երբ, վերջալոյսը կամ այգալոյսը կը տեսնեմ այս օտար երկինքին, կ'երեւակայեմ անմիջապէս, սիրելի Վահէ, գիւղս, որուն այգալոյսը քնարերգական ու քնքոյշ բանաստեղծութիւն մըն էր օէջերով առուօրուն Իսկ վերջալոյսը վիպերգութիւն մը հերոսական ... :

Այստեղ կը բնակին յիսնեակ մը ընտանիքներ եւս, առանց բացառութեան բոլորն ալ Հայ։ Երեք հատ զուգահեռ շէնքեր՝ երկու — երեքական յարկերով: Ու ձեր բառով — ինչպէս կը սիրէք գործածել յաճախ— կատարեալ Հայնոց մը։ Արդէն իրենք իրենց անուն այս վայրին տուած են «Հայաստան»:

Լաւ է դիրքը։ Շէնքերուն առջեւը բաւական լայն ու երկար տարածութեամբ դաշտ մը կայ։ Ու ես, աչքերս յառած եմ դէպի հոն եւս, ականջներուս հնազանդ, թէեւ բարեկամս անցեալէն պատմութիւն մը կը քակէ։

Դաշտը կատարեալ մեղուանոց մըն է Հայորդիներու ։

Պատանիներու խումբ մը, որոնց տարիքը՝ 14 — 15էն մինչեւ 20 կ'երեւի, դաշտին մէկ կողմին վրայ գնդակ կը խաղան ։

Ֆրանսերէնով են իրենց բացականչութիւններն ու խօսակցութիւնները : Սակայն, բարեկամս կը վստահեցնէ թէ, բոլորն ալ հայերէն մաքուր խօսիլ, գրել եւ կարդալ գիտեն ։ Ու սորված են Կ. Պոլսոյ անգլայն գպրոցին մէջ։ Բարեկամս կ'աւելցնէ.

— «Անոնք մինչեւ իրենց հոգիներուն խորը Հայու մաքուր զգացումներով պատուաստուած են ։ Միայն դժբախտութիւնը այն է, որ չենք կրնար անոնց հայերէն լեզուն գործածելի դարձնել երբ իրարու քով հաւաքուած կ'ըլլան։ Երբ կը խօսինք սիրով մտիկ կ'ընեն։ Կ'ընդունին որ իրենց ընթացքը սխալ եւ աններելի է, բայց կը պատասխանեն մեղկ. «սկսմայ կը գործածենք ֆրանսերէնը... Սակայն, վստահ եղէք, որ օտար սիրտ գոյութիւն չունի մեր կուրծքերուն տակ ...»։

Կայ եւ երկրորդ խումբ մը։ Աղջնակներ են, որոնք՝ 7—10—12 տարեկան կ'երեւին, եւ դաշտին վերիվէն շուրջ — պար կը դառնան ազատօրէն երգելով ֆրանսերէնը։ Ու այս միջոցին, հոգիիս մէջ հայրենի յիշատակներ կ'արթննան։ — Գիւղիս աղջիկները, որոնք լուանակ գիշերներուն, տանիքներուն վրայ այսպէս շուրջ — պար կը դառնային, երգելով նոյնպէս գիւղիս սիրուն ու սիրավառ երգերը։

Բայց ահա, երրորդ խումբ մըն ալ մանուկներու, որոնք հազիւ 4 — 5 տարեկան կան, ու տակաւին ֆրանսական դպրոց չեն յաճախեր ու իրենց ծնողքներուն շունչովը կը սնանին։— Խումբով կ'երգեն «Պէպօ»ի երգերը, զորս սորված են այս վերջերս— կը յայտնէ բարեկամս։

Ես շատ եմ լսած «Պէպօ»ի երգերը «տխեղծերու վրայ», ու երկու անգամ ալ շարժանկարն եմ տեսած։ Բայց այս սիրունիկ սեւաչեայ Հայու ճառուկներուն երգածը ինծի աւելի անոյշ ու հաճելի թուեցաւ, երբ անոնք խումբով կը գայլայլէին ․

Դամբը ձեռիս կուրծ եմ մըտնում,
Ջեռս ու տորս բաց եմ ըլլում,
Հալալ, արիւն — քրտինք թափում,
Քէրս ու տէտիս(*) լաց եմ ըլլում:

Երբ այս առաջին խումբը կը վերջացնէ տուն մը, մանչերու 3 — 4 հոգինոց ուրիշ խումբ մը, որ առանցմէ քիչ մը անդին կը գտնուի — անմի— ջապէս կը ձայնէ ․

ՀԷ՜յ Ֆէօրօզի, զո՛ղ Ֆէօրօզի···

Սակայն, կ'երեւի թէ այս մանչերու խումբը հազիւ կրցած է այդ մէկ տողին վարժուիլ, զոր կը կրկնեն շարունակ։ Ու միւս խումբը քիչ մը չունչ առնելէ ետք կը շարունակէ.

Դամբը ձեռիս աշխատում եմ,
Հալալ աշխատանքս եմ ուտում.
Վա՜յ այն մարդուն աշխարհումս,
Խալխի դատած հացն է ուտում:

Ու այս բաժինը ամբողջութեամբ երգելէ վերջ կը փոխեն թէ երգը, թէ եղանակը, ու կը սկսին երգել հետեւեալ աղանձելի կտորն ալ ․

Հայո՛ց աղջիկներ, ձեր հոգուն մատաղ,
Երբ միտս էք գալիս՝ առնում եմ եղ ու աղ,
Հալւում եմ, հալւում օտարութեան մէջ,
Աղ՛, սիրտս խորւում, ցաւս չկայ վերջ :

Բարեկամս կը յայտնէ թէ, այս բոլորն ալ սորված են «տխեղծերու վրայէն»:

Ու այսպէս, օտար աստղերու տակ ծնած բայց դեռ իրենց ծնողքներուն շունչին տակ գտնուած սա հայ ճառ— կըլուկն երգերով սիրտս կը լուամ ու կը զովացնեմ հոգիս պահիկ մը ։

Ներս քաշուելու ժամը հասած է ու կը վերցնենք նստարանները։ Այս միջոցին, քիչ անդին դուռնէն 3 — 4 տարու սեւուլիկ — պուլիկ աղջնակ մը դուրս կելլէ եւ պատշգամբին երկաթ վանդակորմին մօտենալով կը ձայնէ դէպի դաշտ ․

— Աղբարիկ, Արտաւազդ ...

Իրմէն քանի մը տարու մեծ եղբայրը կը կանչէ, որովհետեւ պառկելու ժամն է իրենց ։

Մօտենալով՝ անունը կը հարցնեմ։ Համարձակօրէն ու առանց կրկնել տալու կը պատասխանէ.

— Զաբէլ ։

Գաշիկ մը կ'առնեմ ու կ'անցնինք բարեկամիս հետ։ Ու ան երկրորդ անգամ մըն ալ կը կանչէ աղբարիկին.

— Աղբարիկ, Արտաւազդ, եկուր, ժամն կը կանչէ։ Պիտի պառկինք։

Սիրելի Վահէ, դուն որ քանի մը լեզուներու ծանօթ ես, անգամ մը փորձէ օտար լեզուով մը, այս հաղ — բարիկը» թարգմանելով ու քովին ալ օտար անուն մը դնելով արտասանել, տեսնենք մեր ոսկեզինիկին համն ու անուշութիւնը պիտի գանե՞ս։ Չեմ կարծեր ։

Ինչ քաղցրութիւն ունիս դուն, իմ անուշիկ բարբառ ։

— Աղբարիկ, Արտաւազդ ....

ԶԱՐՄԷՆ

(*) Քոյրս ու տատըս — մեծ մայր:

...զորս ձգած են Հիթիթները եւ այդ պեղումներուն արդիւնքը օգտագործուեցաւ ծիծաղելի կերպով ի նըպաստ այդ տեսութեան։ Թուրքերու պատմութիւնը կատարելապէս ծանօթ է Ներր․ Անոնց հիւսիսէն դէպի հարաւ գաղթէն սկսեալ, անցնելով արդի ռուսական Թուրքեստանի արեւելեան մասին վրայով։ Անոնք իրենց յետադէմ զինուորական յաղթանակներով անցան Արեւմուտք։ Հակառակ այս ճշմարտութեանց, Աթաթիւրք տակնուվրայ ըրաւ ամէն տեսակէտ եւ յայտարարեց թէ իր ժողովուրդը բնիկ Հաթայցի է, նոր անուն մը որ տրուեցաւ Ալեքսանտրէթի երկրամասին, իբրեւ ցեղին օրրանը! Այս տեսութենէն մեկնելով, վճռեց զայն գրաւել ի գին ամէն բանի։ Միահեծան իշխանութիւն կը նշանակէ մահ վիտութեան եւ ծնունդ պատերազմներու ։

Քաղաքական տեսակէտով, Ալեքսանտրէթի շրջանին հարցը աւելի եւս պայծառ է ։ Մեծ պատերազմէն վերջ, Արաբները, Հայերը, քրիստոնեաները, Հրեաները, ոչ ոք կ'ուզէր ապրիլ Թրքական իշխանութեան տակ։ Ոչ մէկ գնով։ Մեծամասնութիւնը կը նախընտրէր մեռնիլ քան ապրիլ Թուրքին լուծին տակ։ Բոլորը կը պահանջէին Ֆրանսայի պաշտպանութիւնը։ Անատոլուէն խոյս տուին եւ եկան ապաստանիլ մեր դրօշին տակ ոչ միայն Արաբները եւ քրիստոնեաները, այլեւ Թուրքերը, որոնք կ'ուզէին հաւատարիմ մնալ իրենց հաւատքին, ամբարշտութիւն համարելով Աթաթիւրքի հակակրօնական եւ արդիական ձեռնարկները։ Ինչո՞ւ Ֆրանսա վարանեցաւ ամէն բան լքելու հիւանդութեամբ, իր նախկին թշնամիներով շրջապատուելու ախտով։ Պիտի խօսինք այդ մասին, ինչպէս եւ պատասխանատուութեանց մասին։

Այժմ այսքանը միայն ըսենք, որ եթէ կար հարց մը որ պէտք էր լուծուէր եւ լաւ լուծուէր, ամէն տեսակէտով եւ բոլոր շահագրգռուածներուն ընդհանուր գոհունակութիւն պատճառելով, առիկա Ալեքսանտրէթի վրայ մեր հոգատարութեան հարցն էր։ Բայց ատոր համար՝ պէտք է ղեկավար ունենալ, ղեկավարներ որոնք գիտնան գործել այնպէս ինչպէս կը խօսին. «Թիզ մը հող չենք տար ։ Ոչ մէկ իրաւունք ... եւն.»։

ԼՈՒԻ ՄԱՐԷՆ

« ՅԱՌԱՋ « ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ․

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ի՞նչ կը թելադրէ Խարէնք

« Փէթիթ Լոյա » կը հրատարակէ Պոլսոյ իր թղթակցին մէկ ուշագրաւ գրութիւնը վերոյիշեալ խորագրով, (18 յուլիս) —

Եւրոպական մեծ պետութիւններու քաղաքական խաղը խաղին մէջ, Թուրքիա լքեց իր աւանդական չէզոքութեան քաղաքականութիւնը եւ այլեւս անցաւ արեւմտեան ռամկավար պետութիւններու կողմը ։

Ցարդ խնդիրը կը վերաբերէր միայն Միջերկրականի ծովին եւ անոր ապահովութեան, որու համար Թուրք քաղաքական ղեկավարները կը փորձէին լուսաբանել իրենց հայրենակիցները, իրենց բռնած նոր ուղղութեան մասին։

Ոչ մէկ անգամ խօսք չէր ըլլար Սեւ Ծովի եւ Թուրքիոյ համար անոր ունեցած նշանակութեան մասին, կարծես վախնալով որ այդ հարցին ալ քաղաքական հակամարտութեան առարկայ կը դառնայ ։

Սակայն, հակառակ ամէն բանի, Սեւ ծովի խնդիրը վերջ ի վերջոյ վճռական դեր ունեցաւ Թուրքիոյ դիրքը որոշել տալու համար։

Քարտէսի վրայ ակնարկ մը ցոյց կուտայ Թուրքիոյ գերագանց մտահոգութիւնը սեւծովեան ամբողջ ափերուն վրայ։ Եւ եթէ նկատի առնուի որ Թուրքիա իր ձեռքը կը պահէ այդ ծովի ելքն ու մուտքը, կարելի է ըմբռնել թէ ինչու Թուրքերը սեւ ծովը «իրենց» ծովը կը համարին եւ մտահոգ ճիգեր գործ կը դնեն այդ հսկաւռ ծովափնեայ շրջանը պահպանելու ։

Բարեկամ՝ Ռուսաստանի հետ արեւելքէն եւ հիւսիսէն, Բարեկամ եւ դաշնակից՝ Ռումանիոյ հետ արեւմուտքէն, Թուրքերը կրնան հանգիստ ձգել Սեւ ծովի ալիքները, առանց հաշուի առնելու Քոչկարիոյ տրամադրութիւնները եւ Սեւ ծովի մէջ ինքզինքնին զգալ իբրեւ իրենց տան մէջ ։

Սեւ ծովի երկար տարածութեամբ ափերը պիտի պաշտպանուին մէկ կէտով՝ Նեղուցներու վրայ։ Ծովային այս նեղուցին վրայ Թուրքիա կը պաշտպանէ Զոնկուլտաքի իր հանքային շրջանը, Քարս Պոլսոյի մօտ իր երկաթի հանքերը, որոնք կը ծառայեն ծանր արդիւնաբերութեան եւ Սեւ ծովի ափերու անտառային հարստութիւնը, ծխախոտի դաշտերը, կաղինի անտառները, մէկ խօսքով հիւսիսային Անատոլուի ամբողջ տնտեսական հարստութիւնը ։

Սակայն որո՞ւ դէմ պիտի պաշտպանէ զայն։ Ո՞վ կը նկատուի յարձակողը ։

Ասկէ կը սկսի արեւմտեան պետութիւններու պրոպագանդը եւ անգլօ-ֆրանսական խաղը գերման «յաւակնութիւններուն» դէմ ։

Այդ պրոպագանդը կը գծուի Թուրքիոյ քաղաքական ղեկավարութեան առջեւ։ Թուրքիա սկիզբները անակնկալի եկաւ, յետոյ ալ վախցաւ այն պատկերքէն, որ Գերմանիա կրնայ Ռումանիայի վրայով եւ Սեւ ծովի ափերով շարժուիլ դէպի Նեղուցներ։ Այդ պարագային Սեւ ծովը այլեւս Թրքական ծով պիտի չըլլայ ։

Առանցքի երկրորդ պատասխանէքը կարելի է տեսնել Թուրքիոյ արեւմտեան ափերէն ոչ շատ հեռու, ուր իտալական կղզիները Թրքական ափերուն խիստ մօտիկ են։

Սոսկալի այս պատկերը շատ պարզօրէն եւ շատ դիւրութեամբ կը հասկցուի։ Եւ որովհետեւ չէին պակսեր «լաւատեղեակ» լրջանակներու լուսաբանութիւնները, Թրքական մամուլը կրցաւ խիստ դիւրութեամբ իւրացնել Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ըմբռնումները։

Թուրքիա միայն իր գոյութեան մըտահոգութեամբ կրնար միանալ արեւմտեան պետութիւններու ճակատին ։

Հիմա Թուրքիա կրկին ինքզինքը ապահով կը զգայ Սեւ ծովի ափերուն վրայ, «խաղաղութեան ճակատին» իր մասնակցութեամբ ։

Այս շրջանի տնտեսական կառուցումը ասկէ ետք ալ պիտի շարունակուի եւ հիմա նախապատուութիւն կը տրուի ռազմանիւթերուն եւ պաշտպանողական կարիքներուն։

Ապագան միայն ցոյց պիտի տայ թէ ով պիտի ըլլայ Թուրքիոյ տնտեսական անփոխարինելի գործակիցը ։ Անհասկացողութիւնը, որ կը դանդաղեցնէ տնտեսական կեանքը եւ կը մղէ զայն դէպի ուժասպառում, դառնօրէն պիտի զգացուի, երբ քաղաքականութիւն ու տնտեսութիւն նոր դաշնակցօրէն չեն քալեր իրարու հետ։

Երկոտասան կղզիներ

Վերջերս, Պոլսոյ «Ինէ Սապահ» թերթը, արժագանգը ըլլալով ենկիւրիի, Իտալիայէն կը պահանջէր Երկոտասան կղզիները վերադարձնել Թուրքիոյ։ Ծանօթ է որ Իտալիա-Տրիպոլի պատերազմին գրաւեց զանոնք վերադարձնելու խոստումով, բայց Լոզանի դաշնագրով վերջնականապէս յուեցուց։ Թուրքերը զանոնք գրաւած էին 1522ին «Ռոտոսեան Ասպետներէն» երբ արշաւեցին Պալքաններ։ Իտալիա վերջին տասնամեակներուն ամբողջովին փերաներոնց զանոնք։ Շինեց ինքնաշարժի լայն ճամբաներ։ Եւ օժանդ հեռախօսի լայն ցանցերով ։

Միջազգային ներկայ տագնապալի վիճակին եւ մասնաւորաբար Միջերկրականի տիրապետութեան համարդրութիւն ունեցող սուր հակամարտութեան մէջ, Թրքական այս «անակնկալ» պահանջը նոր ապացոյց մըն է Թուրքեւիտալական յարաբերութիւններու վատթարացման, որ արդէն իսկ բաւն բնոյթ առած էր անգլօ-թուրք համաձայնութեամբ ու Սանճաքի Թուրքիոյ կցումով։

Թուրքիա այդ պահանջով կ'արծարծէ Թուրքեւիտալական հին վէճ մը, որ անգամ մը վճռուեցաւ պատերազմով ։

Թրքական փոքր ասիական ափին դէմ գտնուող Երկոտասան կղզիները մեծ նշանակութիւն ունին ինչպէս Թուրքիոյ, նոյնպէս Իտալիոյ համար ։ Գտնուելով Եգէական ծովին մէջ, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի ափերուն, Երկոտասան կղզիները կայան մը կը հանդիսանան ոչ միայն Յունաստանի եւ Թուրքիոյ, այլեւ Նեղուցներու դէմ, որոնք հակառակ Անգլիոյ կողմէ Թուրքիոյ տրուած երաշխաւորութեան, հիմա կը գտնուին իտալական հսկողութեան տակ ...

Միւս կողմէ, Երկոտասան կղզիները կը գտնուին իտալական ափրիկեան կայսրութեան ճամբուն վրայ եւ անոր բանալին են։ Այդ պատճառով Հռոմ չի կրնար առանց վտանգի տեղաւորել իր ազդեցութիւնը Միջերկրականի ծովի արեւելեան մասին մէջ եւ հսկել Ափրիկէի մէջ իր ունեցած դիրքերին ։

Երկոտասան կղզիները լայն առումով բաղկացած են 14 մեծ եւ 40 փոքրիկ կղզիներէ ։ Բուն կղզեխումբը բաղկացած է 12է աւելի մեծ կղզիներէ ուրկէ կ'առնէ իր անունը։ Այդ կղզիներն են՝ Քազոս, Փիսքոփիս, Նիզիրոս, Քոս, Քալիմնոս, Լերոս, Փաթմոս, Լիփսոս, Սիմի, Քալքի, Սթամփալիա եւ Քարփաթոս։ Այդ կղզիներն ունին 1140 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն։ Սովորաբար Երկոտասան կղզիներուն մէջ կը հաշուուի նաեւ ամենամեծ կղզին՝ Հռոդոս, որ ունի 1400 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն։

Բացայայտ է որ Թուրքիա, Երկոտասան կղզիներու վերադարձի հարցը յարուցանելով կ'ուզէ վերաքննել տալ Լոզանի դաշնագիրը, Տոտեքանէզի վերաբերմամբ։ Իտալիա, սակայն, որ կը ձգտի վերականգնել հին Հռոմի դիրքերը Միջերկրականի մէջ, կը պնդէ ի մէջ այլոց իր պատմական իրաւունքներուն՝ Երկոտասան կղզիներու, մասնաւորաբար Հռոդոսի վրայ, որ սատն մը Հռոմէական կայսրութեան յենարանն էր Միջերկրականի ծովի արեւելեան մասին մէջ ։

Երկոտասան կղզիները Իտալիոյ համար ռազմագիտականհակայ նշանակութիւն ունին։ Հոս կը գտնուին իտալական նաւատորմի եւ օդային ուժերու կարեւոր յենակէտները։ Գլխաւոր կայանը կը գտնուի Լերոս կղզին մէջ, որ ռազմական նաւահանգիստէ եւ օդակայանէ զատ ունի ամրացեալ ափեր եւ զարբնոցի ու պէնզինի ստորերկրեայ մթերանոց ։ Իսկ ընծովեաներու կայանը կը գտնուի Հռոդոսի մէջ ։

Երկոտասան կղզիները կը գտնուին անգլիական յենակէտներու գիծին՝ հիւսիս – արեւելեան Ափրիկէի մէջ— Աղեքսանդրիա եւ Փորթ Սայիտ — գլխաւոր կայանները Սուէզի ջրանցքին, որ բացառապէս կարեւոր է Իտալիոյ համար, որովհետեւ կը տանի դէպի իր ափրիկեան կայսրութիւնը ։ Հռոդոսէն մինչեւ Աղեքսանդրիա տարածութիւնը 550 քիլոմեթր է, իսկ իտալական Լիպիա գաղութէն հեռու է 520 քիլոմեթր։ Ան հակակշռող նշանակութիւն ունի նաեւ անգլիական Կիպրոս կղզիին համար, որ իրմէ հեռու է ընդամէնը 400 քիլոմեթր դէպի արեւելք ։

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Անկէնէն, փոքրիկն Ժիրայր Բաբերդեան, որ անցեալ տարի certificat d'etude պիտի անցընէր ու չարտօնուեցաւ, փոքր ըլլալուն պատճառաւ, — այս տարի 9 cantonներու 700 աշակերտներուն մէջ առաջին ելած է։ Իսկ իրենց դպրոցի (Անկէն) հանդէսին prix d'honneur շահած է, առանալով փառաւոր գիրք մը նուէր։

Ժիրայր մասնակցած է նաեւ ճամբորդական տպաւորութիւններու մրցումի մը եւ Hors concours հռչակուած է։

Դարձեալ Անկէնի վարժարանէն Ծ. Անէմեան եւս Prix d'honneur շահած է։

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ջիուն առնաժայնին եւ կանգ առնելու սպիռւկին վրայ՝ պանդոկին դուռը բացուեցաւ եւ երեւցաւ պանդոկապետը՝ լապտեր մը բռնած ձեռքը ։

Այժմ ցորեկուան եւ գիշերուան միջակայման ժամն էր. ճամբուն վրայ դեռ լոյս էր, իսկ տան մէջ արդէն մթնած էր։

Հիւրընկալը քօքարդին նայեցաւ։

— Գ. քաղաքացի,— ըսաւ ան,— հո՞ս իջեւանիլ կ'ուզէք։

— Ո՛չ։

— Ո՞ւր կ'երթաք ուրեմն,

— Դէպի Ֆօլ։

— Առանց վայրկեանի մէջ եռ դարձէք դէպի Ավրանշ կամ առայժմ մը նացէք Բօնքօրսօնի մէջ։

— Ինչո՞ւ համար։

— Որովհետեւ Ֆօլի մէջ կը կռուին։

— Է՜հ, ըսաւ ձիաւորը եւ չարունակեց, ձիուս գարի տուէք։

Հիւրընկալը բերաւ տաշտը եւ մէջը լեցուց տոպրակ մը գարի, ձիուն սանձը հանեց ու կենդանին սկսաւ փռնչալ եւ ուտել։

Խօսակցութիւնը շարունակուեցաւ ․

— Գ. քաղաքացի, այս ձին պետութեա՞ն է տուած ձեզ։

— Ոչ՛։

— Ուրեմն ձե՞րն է։

— Այո՛, ես դրամով եմ գնած։

— Ո՞ւրկէ կուգաք ։

— Փարիզէն։

— Բայց ո՛չ ուղղակի։

— Ո՛չ։

— Այո՛, կը կարծեմ որ ճամբաները ընդհատուած են, բայց թղթատարը դեռ կը գործէ։

— Մինչեւ Ալանսօն։ Ես հոն ձգեցի թղթատարը։

— Օ՛հ, այսուհետեւ Ֆրանսայի մէջ այլեւս թղթատարներ չպիտի ըլլան ․ այլեւս չկան ձիեր. երեք հարիւր ֆրանքնոց ձին վեց հարիւր կ'արժէ. եւ ձիուն դարմանի գինը անհաւատալիի չափերու հասած է։ Ես ինքս ատեն — հանդոկի կոյարանապետ եղած եմ, իսկ այժմ ահա պանդոկապետ եմ դարձած։ Հազար երեք հարիւր տասնեօթը կայարանապետներէն երկու հարիւրը հրաժարական տուած են ։ Դուք, Գ. քաղաքացի, նոր վճարացուցակի՞ն համաձայն կը ճամբորդէք։

— Այո՛, Մայիս 1ի ցուցակին համաձայն։

— Ամէն մէկ կոյարանի համար կառքի մէջ՝ քսան սու, քառըփոխէքէն տասներկու սու եւ ֆուրկոնէն հինգ սու։ Ձեր ձին Ալանսոնի՞ մէջ գնեցիք։

— Այո՛։

— Այսօր ամբողջ ճանապարհորդե՞ծ էք։

— Այո՛, արշալոյսէն սկսեալ։

— Իսկ երէ՞կ։

— Երէկ եւ միւս օրն ալ։

— Առիկա կը նշմարեմ։ Դուք եկած էք Ֆալէզի եւ Մօրթէնի ճամբով, այնպէս չէ՞։

— Եւ Ավրանշի ճամբով։

— Մտիկ ըրէք ինծ, պարոն քաղաքացի, ինչէ եւ հանգիստ ըրէք։ Յոգնած պէտք է ըլլաք. ձեր ձին արդէն շատ յոգնած կ'երեւի։

— Ձիերը իրաւունք ունին հոգնելու, իսկ մարդիկ՝ ոչ։

Հիւրընկալին հայեացքը նորէն սեւեռեցաւ ճամբորդին վրայ․ ան ճեր — մակմայերով լուրջ դէմք մըն էր հանդարտ եւ խիստ։

Ցեղոյ պանդոկապետը թեթեւ հայեացք մըն ալ ձգեց ճամբուն վրայ, որ ամայի էր, եւ ըսաւ.

— Եւ այսպէս դուք միայնա՞կ կը ճամբորդէք։

— Ես ուղեկիցներ ունիմ։

— Հապա ո՞ւր են։

— Ահա սուրս եւ ատրճանակներս։

Պանդոկապետը գնաց դոյլ մը ջուր բերաւ ձիուն տալու համար. եւ մինչդեռ ձին կը խմէր, պանդոկապետը կը դիտէր ճամբորդը եւ ինքն իրեն կ'ըսէր. «Ցայտնի կ'երեւի որ քահանայի կերպարանք ունի»։

Ձիաւորը շարունակեց.

— Դուք ըսիք որ Ֆօլի մէջ կը կռուի՞ն։

— Այո՛, հիմա այս պահուն սկսած պիտի ըլլայ։

— Ո՞վ է կռուողը։

— Մի ազնուականն՝ ուրիշ ազնուականի մը դէմ։

— Այսինքն թէ ի՞նչպէս։

— Այսինքն՝ ազնուական մը, որ հանրապետութեան կողմն է, կը կռուի ուրիշ ազնուականի դէմ, որ թագաւորին կողմն է։

— Բայց չէ՞ որ այլեւս թագաւոր չկայ։

— Փոքրիկ թագաւորը դեռ կայ։ Եւ հետաքրքրականն այն է, որ երկու ազնուականներն ալ ազգականներ են։

Ձիաւորը մտիկ կ'ընէր ուշադրութեամբ։

— Մէկը երիտասարդ է, չարունակեց պանդոկապետը։ Միւսը ծեր է, կը կռուի իր մեծ հօրեղբօր դէմ. հօրեղբայրը արքայական է, իսկ եղբօրորդին հայրենասէր. հօրեղբայրը Սպիտակներուն հրամանատարն է, իսկ եղբօրորդին Կապոյտներուն։ Ա՜հ, անոնք իրարու խնայել չեն գիտեր, կը տեսնէք. առիկա մահու կռիւ մըն է։

— Մահու կռի՞ւ։

— Այո, պարոն քաղաքացի։ Սպասեցէք. կ'ուզէ՞ք տեսնել այն քաղաքավար գարշանքները, որոնցմով անոնք կ'արտայայտուին։ Ահա յայտարարութիւն մը, որ ծերունին, չեմ գիտեր ինչպէս, հնար կը գտնէ փակցնել ամէն տեղ, բոլոր դռներուն, բոլոր ծառերուն, եւ մինչեւ անգամ իմ դրանս վրայ։

Հիւրընկալը լապտերը մօտեցուց իր դրան մէկ երեսին վրայ փակցուած քառանկիւնի թուղթին. եւ որովհետեւ յայտարարութիւնը տպուած էր շատ մեծ տառերով, ձիաւորը կրցաւ կարդալ իր ձիուն վրայ նստած։

«Մարքիզ Լանդընաք պատիւ ունի յայտարարելու իր փոքր եղբօրորդին՝ զերկոմս Կովէնի, որ եթէ ակր մարքիզը բախտ ունենայ բռնել զայն՝ փառաւոր կերպով պիտի գնդակահարէ պարոն զերկոմսը»։

— Եւ ահաւասիկ պատասխանը յարեց պանդոկապետը։

Դարձաւ եւ լապտերովը լուսաւորեց ուրիշ յայտարարութիւն մը, փակցուած դրան միւս երեսին վրայ ։ Ճամբորդը կարդաց ․

«Կովէն կը յայտնէ Լանդընաքին, որ եթէ գինք բռնէ, գնդակահար կ'ընէ»։

— Երէկ, ըսաւ պանդոկապետը, իմ դրանս վրայ փակցուած էին առաջին յայտարարութիւնը, իսկ այս առաւօտ՝ երկրորդը։ Պատասխանը չուշացաւ ։

(Շար.)

Ո՞ՒՐ Է ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ ՍԱՆՃԱՔԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

Ա.— ԴԷՊԻ ՀԱՐԱՒ, ԾՈՎԵԶԵՐԵԱՅ ՇՐՋԱՆ.—

Լաթաքիայէն կը գրեն Պէյրութի թերթերուն (18 Յուլիս) — Գրեցինք թէ Մուսա Լերան գաղթականներու առաջին կարաւանը փոխադրուեցաւ Քասսէպ Մուսաֆ, ուր ժամանակաւորապէս պատսպարուելէ վերջ փոխադրուեցաւ, զարմանալ բնակարանի կարգերով, Պասիթի շրջանին մէջ Ալեամ Թուրք գիւղին մօտերը, ծովեզերք, անտառներով եւ մացառներով ծածկուած բացօթեայ վայր մը։ Իշխանութիւնները ոչ մէկ պատրաստութիւն տեսած էին ժողովուրդը պատսպարելու եւ սնուցանելու համար։ Ժողովուրդը բացօթեայ գիշերեց եւ պատկերը ողբերգական էր։ Եթէ ժողովուրդը անմիջապէս չպատսպարուի, բարդութիւններ եւ հիւանդութիւններ կրնան առաջ գալ։

Եկողները 900 հոգի են, մինչդեռ գալիքներուն ընդհանուր թիւը 7883 կը հաշուուի, ճէպէլ Մուսայէն գաղթող ժողովուրդը ըլլալով 1272 ընտանիք։

Մանր եւ խոշոր կենդանիներուն թիւը կը հաշուուի 4332։ Ֆրանս. իշխանութիւնը կը յայտարարէ թէ ժամանակաւոր կայան մըն է այս եւ վերջնական տեղաւորումի մասին պիտի որոշուի աւելի վերջ։

Լաթաքիա հասաւ Զարեհ Վրդ. Փայասլեան, որու նախագահութեան տակ նիստ գումարեց Անթիլիասի Օգնութեան Մարմինը։ Որոշուեցաւ դիմումներ կատարել Ֆրանս. իշխանութեանց եւ Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին մօտ, կարգ մը հարցերու կարգադրութեան համար։

Ցանձնարարուած է այժմէն, քանի մը խանութպաններու, որ անընդհէն հայթայթեն գաղթականներու։ Հայ բժիշկները փոխն ի փոխ պիտի այցելեն հիւանդներուն։ Լաթաքիոյ Ազգ. վարժարանը առժամապէս պիտի ծառայէ իբրեւ հիւանդանոց։ Իշխանութիւնը խոստացած է անկողին եւ դեղօրայք հայթայթել։ Գաղթականներուն բերած թրքական թղթադրամները պիտի ղըրկուին Պէյրութ կամ Լաթաքիոյ դրամատուները, փոխարժէքը վերադարձնելու համար Ֆրանսական իշխանութիւնը կ՚արձանագրէ այս գումարները եւ որու պատկանիլը։

Ալեքսանտրէթէն նաւերով փոխադրուեցան քաղաքի, Հաճրնցի, Կեսարացի, Սանցի, Հասանպէյլիցի, Պաղչեցի, Սողուք Օլուքցի, Աթըքցի, Ֆարթլցի գաղթականները, մօտ 1200 հոգի։ Նաւ փոխադրութիւնը բաւական դժուար եղաւ։ Դերիկմա Տըմէնքին թանկագին օժանդակութիւն մը ցոյց տըւաւ, Հայոց թշուառութիւնը մեղմելու համար։ Հակեց չոգենաւ փոխադրութեան։ Թուրքերը նեղութիւն կը պատճառէին, արգէն սկիզբէն թոյլ չտուին գոյք կամ չէնք ծախել։ Ծախսուածներուն գինը եա պահանջեցին։ Նոյնիսկ աշխատեցան, որ Հայոց փոխադրութիւնը կատարուի միայն ցամաքի ճամբով, որպէսզի խուզարկեն եւ գրաւեն։ Ֆրանսական իշխանութիւնը թոյլ տուաւ որ գիւղացիներու կենդանիները հաւաքուին Պէյլանի կիրճը եւ Ֆրանսացի սպաներու եւ հայ հովիւներու հսկողութեամբ փոխադրուին Անտիոքի վրայով Քէսապ։ Իսկ ժողովուրդը նաւ առաջնորդեց։ Բոլորն ալ ցամաք հանուեցան Թարթուսի Լինօ նաւահանգիստը։ Երկրորդ կարաւանը կը բաղկանար Հաճընցիներէ եւ Ալեքսանտրէթցիներէ Պասուտասուէ վերջ՝ փոխադրուեցան բոլորն ալ Թարթուսէն եօթը քիլոմեթր հեռու վայր մը, ուր պատկերը զարհուրելի էր։ Ոչ իսկ մէկ ծառ կար ամբողջ տարածութեան մէջ, որ ծածկուած է փուշերով եւ քարերով։ Ժողովուրդը կը տառապէր կիզիչ արեւուն տակ։ Միակ առաւելութիւնը ակ մը կենալն էր, որ ճահիճ չինած էր։

Անմիջապէս դիմում կատարուեցաւ Օգնութեան Յանձնախումբին անունով Թաղապետութեան մօտ եւ ժողովուրդը փոխադրուեցաւ քաղաքին մօտակայ ձիթենիներու պարտէզներուն մէջ։

Կահկարասիներու մեծ մասը տակաւին կը մնայ ծովեզերք, իսկ միւս մասը տնտուն գաղթականներուն մօտ։

Թարթուսի Թաղապետութիւնը ջուր կը հայթայթէ ժողովուրդին։

Ազգուած այս երեւոյթէն, Ճարճ Գույումճեան անուն ճէպէլ Մուսացի գաղթական մը իր ունեցած հինգ ոսկիով ձմերուկ գնեց եւ տրամադրեց իր բախտակիցներուն։

Տրուած հաւաստիքներու համաձայն, ժողովուրդը պիտի ցրուուի այստեղէն, անձ գլուխ տալով առ այժմ կէսը խոստացուած գումարին, այսինքն 12.5 սուրիական ոսկի չափահասներուն եւ 5 ոսկի փոքրերու համար։

Դիմումներ կը կատարուին, որպէսզի խոստացուած գումարը տրուի ամբողջութեամբ եւ ժողովուրդը գայթէ իր ուզած տեղը։

Կ՚ըսուի թէ Թարթուս հասնող գաղթականներուն բաժնուելէ յետոյ անձ գլուխ որոշուած գումարները, անոնք պիտի թոյլատրուին երթալ ուր որ կ՚ուզեն։

Բ.— ԴԷՊԻ ԱՐԵՒԵՔ, ՀԱԼԷՊ.—

Հալէպէն կը գրեն (19 յուլիս) — Համաձայն եղած կարգադրութեանց, Գըրըղ Խանի, Բէհանիէի, Հայաչէնի եւ շրջականներու հայութիւնը, 430 ընտանիք, 2500 հոգի, երեք օրուան ընթացքին պիտի փոխադրուէր Հալէպ։ Օրական 40 քամիոն պիտի ղրկուէր Հալէպէն։ Առաջին 40 քամիոնները մեկնեցան կիրակի գիշեր, ժամը 12ին։ Առաւօտուն վերադարձան միայն 20 քամիոններ։ Որովհետեւ Թուրքերը Գըրղ Խանի մէջ թէ սահմանագլուխի վրայ անտանելի դժուարութիւններ կը յարուցեն՝ ուշացնելու համար փոխադրութիւնը։ Այսպէս, ժամերով խուզարկութիւններ կը կատարեն սահմանագլուխի վրայ, քամիոններէն իջեցնելով ամբողջ գաղթականներն ու գոյքերը։ Ծարաւէն տառապող երախաներուն կաթիլ մը ջուրն անգամ կը խնայեն. Վերջապէս կը յիշեցնեն տարագրութեան շրջանի Թուրք զապթիաները։

Այս առաւօտ հասնող հայրենակիցները, որոնք զիմաւորուեցան Հալէպի սահմանին վրայ մասնաւոր յանձնախումբերու եւ ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներուն կողմէ, իսկոյն տեղաւորուեցան դպրոցներու եւ եկեղեցիներու մէջ, որոնք պարպուած էին արդէն։

Հակառակ ընկճուած ըլլալնուն, մեր տարաբախտ հայրենակիցները յուսահատ չէին եւ կը պահէին իրենց հպարտ երեւոյթը։

Թրքական մաքսային պաշտօնեաներուն կողմէ, Ա. կարաւանի գոյքերուն խուզարկութեան միջոցին գրաւուած է որբեւայրի կնկան մը 10 ոսկին։ Անհրաժեշտ դիմումները պիտի ըլլան Խաղ Ս.ի կողմէ, որպէսզի նման գրաւումներ չըլլան եւ սահմանին վրայ դժուարութիւններ չյարուցուին։

Գըրղ Խանի Ա. Կարաւանէն 75 ընտանիք տեղաւորուեցան Մէյտանի Հայ վարժարաններուն մէջ։ Եղան ընտանիքներ՝ որոնք իրենց բնակարանին մէջ ընդունեցին գաղթողները։

Գ.— ՈՒՐ ՊԻՏԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԻՆ ՎԵՐՋԸ.—

Պէյրութի «Լը Ժուռ» կը գրէ.— «Կը տեղեկացուի որ համաձայնութիւն մը գոյացած է 10 հազար հայ գաղթականներ ատրճանարար Լիբանան փոխադրելու համար։ Հայկական իշխանութիւնները հաստատած են այս լուրը եւ հաւանական կը գտնեն որ յիշեալ Հայերը Պէքաայի մէջ հաստատուին։

Ի՞նչ կ՚անցնի կը դառնայ Սպանիոյ մէջ

Հակասական լուրեր շրջան կ՚ընեն Սպանիոյ ներքին կացութեան մասին։ Կ՚ըսուի թէ միապետութիւն հաստատելու հոսանք մը կայ որ կը գործէ։ Զինուորականներու դժգոհութիւնը ըմբոստութեան մը ձեւը կ՚առնէ։ Կարգ մը զօրավարներ ձերբակալուած են իբրեւ դաւադիր։

Բոլոր այս զրոյցներուն առթիւ, Փարիզի սպանիական դեսպանատունը հերքում մը հրատարակելով ցաւ կը յայտնէ որ զինուորականներու եւ սխալ տեղեկութիւններ կը տրուին արտասահմանի մէջ Սպանիոյ ներքին կացութեան մասին։

Մինչ կողմէ կը հաստատուի, որ Սեվիլյայի հերոսը, Զօր. Քուէյփօ տը Լիանօ ցնցած նշանակուած է Պուէնոս – Այրէսի։

Ընկերական դաշտախօսութիւն Մարսէյլի մէջ

Կիրակի, Յուլիս 30ին, կէսօրէ ետք ժամը 5ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

Կը խօսի ընկ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնենք հայրենակից Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ճառանլեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց սիրտմաշ փոքրիկին մահուան առթիւ։

Գրիգոր Քալանեան. Յարութիւն Ջամիկեան. Բարսեղ Թորոսեան
Գիւլպէնկ Սուքիասեան։ Վիէն

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

(ՄԱՆՓԱՐՆԱՍԻ ԿԱՑԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԵՒԸ)

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

30 Օգոստոս, կիրակի կէսօրէն մինչեւ երեկոյ

Գեղարուեստական բաժնին ի մասնակցութիւնը կը բերէ երաժշտական խումբը. հայկական երգերով ու պարերով.

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան «Արզրումեանները շիրիմին։

Եւրոպական պար անտառին մէջ ընկերակցութեամբ նուագախումբի

Ճաշ պիտի։ Անձրեւի պարագային տեղի կ՚ունենայ միայն շիրիմի այցելութիւնը։

Ֆօն տը Ռէվրէն առնել 1 թիւ օթոպիւսը եւ իջնել ճամբի Puits sans vin. հարցնել գերեզմանատան քովի Մէտոոնի անտառը։

Հրապարակային բանախօսութիւն

ՖՐԱՆՍ. ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150րդ ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Պօմ. Նի Վարանդեան սրահի յանձնախումբի
29 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պօմոն Վարանդեան սրահին մէջ
կը բանախօսէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ
կ՚երգէ Օր. ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆ
խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը՝ Ս ԼՕՐՆԼՐ
Մուտք 3 Ֆր.

Դաշտագնացութիւն դէպի St. Peray (ՍԷՆ ՓԷՐԷ)

Կազմակերպուած Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութեան կողմէ

6 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Նուագ. պար. ճոխ պիւֆէ եւ զուարճալի ըմպելիներ

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ — Հանրակառքի կանոնաւոր երթեւեկ

ՄԻԿՆՈՒՄԻ ԱՌԹԻՒ

Ծախու է լաւ կահաւորուած սափրիչի խանութ մը, Ռընոր ճիշդ քովը, տեղական յաճախորդներով, 2 աթոռ կիներու եւ 2 աթոռ այրերու յատուկ։ Տարեկան վարձք՝ 2880 Ֆրանք։ Փութացէք օգտուիլ առիթէն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. Մ. Համբարձումեանի, 28 Ռիւ Նաւիօնալ, Գրենոպլ։

ԾԱԽՈՒ Է առողջական պտտճառաւ Քաննի մէջ Boulevard Carnotի վրայ նպարեղէնի, պտուղի եւ բանջարեղէնի բանուկ խանութ մը։ Ապահով գործ։ Մանրամասնութեանց համար դիմել Tulekian, 25 Bld. Carnot. Cannes (Alp. Mar).

ՈՒՇԱԴՐԵՐՈՒՆ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը ընդհ. խորհրդակցական խառն ժողովի մը կը հրաւիրէ Իսի լէ Մուլինոյի բոլոր կամաւորութեանց վարչութիւնները յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Արիմ. եանի» սրահին մէջ։

Օրակարգ — Սանճաքէն գաղթող հայրենակիցներու օգնութեան հարց։

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ

(Ցանկ Ա. էջ)

Վ. Երեւանեան, Յ. Գազազեան, Յ. Աղամեան, Գ. Գըրեան, Յ. Թալայեան, Ա. Աթճեան, Արզուեան, Յ. Քէշիշեան 10ական Ֆր., Յ. Երէցպարեան, Բ. Պալճեան, Գ. Մելոյեան, Փ. Փալաւտեան, Ռ. Գրճիկեան 5ական, Յ. Բալըքեան 3, Գ. Ասլանեան 2. Գումար 110 Ֆրանք։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ — Պօղեան եւ Թագաւորեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ իրենց սիրելեաց զաւկին ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԱԳԱՒՈՐԵԱՆի մահուան առաջին եւ եղբօրորդւոյն ԳԷՈՐԳ ՊՕՂԵԱՆի երկրորդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն եւ պատարագ պիտի մատուցուի Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին մէջ, Այս Կիրակի (30 Յուլիս), առաւօտեան ժամը 11ին։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

Փոնտէքէն Պ. Մկրտիչ Մեղպարեան 25 Ֆր. կը նուիրէ Յ. Կ. Խաչի օգնութեան կայանին։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme .. Paris (13)

Անգլեւրե. բանակցութիւնները ընդհատուած

Տիկին Ժընեվիէվ Թապուի կ՚իմանայ թէ ընդհատուած են անգլեւլեհական բանակցութիւնները։ Անգլիոյ կողմէ Սըր Ճոն Սայմըն եւ Լեհաստանի կողմէ Քոչ չեն կրցած համաձայնիլ 8.500.000 անգլ. ոսկիի փոխառութեան պայմաններուն մասին (5 միլիոնը պիտի տար Անգլիա, 3.5 միլիոնը Ֆրանսա)։

Լեհերը կ՚ուզեն որ փոխառութիւնը կատարուի ոսկիով։ Եւ կ՚առարկէին թէ Անգլիոյ դրած պայմանները կրնան պատճառ դառնալ լեհական դրամին արժեզրկումին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԱՇՏ կը տիրէ Միացեալ Նահանգներու մէջ։ Անձրեւ չէ տեղացած 25 օրէ ի վեր։ Հունձքը վտանգի տակ է։ Հրդեհներ ծագած են կարգ մը անտառներու մէջ։ Գետակները ցամքած են։

ՀՐԵԱՆԵՐԸ անարգած ըլլալով իր թերթին մէջ, «Լա Ֆրանս Անչէնէ» թերթին խմբագիրը Տարքիէ դատապարտուեցաւ 3 ամիս բանտարկութեան եւ 500 Ֆրանք տուգանքի։

ԶՕՐ. ՍԻՔՕՐՍԻՆ, որ փախած է, մշտնջենական թիապարտութեան դատապարտուեցաւ՝ այն ամբաստանութեամբ թէ դիւրացուցած է ռուս Զօր. Միլլէրի առեւանգումը։

ԴԱՄԱՍԿՈՍԷՆ կը հեռագրեն թէ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած, երեսուն հոգի կասկածուած ըլլալով դաւադրութեան մը ընդդէմ առեւտրական կառավարութեան։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆԻԷՌԻ «ՇՕՀՐԻԿԵԱՆ» ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ
Անիէռ Cinéma Casino Bourguignons Villa Aubert
2 Օգոստոս, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.45ին

ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

(ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ)

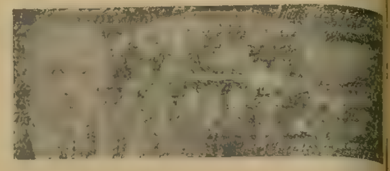

Բեմադիր՝ ԶԱՐՏԱՐԻՆ, Հայերէնի վերածեց՝ Բր. ՍԷԹԵԱՆ
Երաժշտութիւն՝ Ա. Վ. ԱԼԷՔՍԱՆՏՐՈՖ
Դերակատարներ՝ Ա. ՊՈՒՉՄԱ, Ժ. ՊԱՊԱՆԵԱՆ եւ Ռ. ԲՈՒՇԱԵՎ
Նաեւ պիտի ցուցադրուին
ԳԵՂՋԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
Հայերէն խօսուն (տոքիւմանթէր)
Ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը եւ Երուսաղէմը
Մուտք 7 եւ 5 Ֆր., 5 տարեկանէն վար փոքրիկներու 2 Ֆր.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ ԳՈՒԱԺՈԼՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
30 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ
Արժանթէօյի անտառի Սօնթէն վիլ աղբիւրին մօտ
Խօսք կ՚առնէ Պոզ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ
Երգ պար, զուարթ մթնոլորտ, ընկերակցութեամբ Թառի։
Մեկնում.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Ֆօնթէն Ռուժի։
ՏԱՆՈՂ — Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր
Մուտքը ազատ է

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԽՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Պելճիքա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Միւս երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՇԱԲԱԹ 29 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 29 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4104

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՕՐԻ ԽՕՍՔ

ԱՅՍ ԱՅՆ ԺՈՂՈՎՈ՛ՒՐԴՆ Է...

Կ՚ուզենք խոստովանութիւն մը ընել: Հանգանակութեան մեր սինակը բացինք վարանումով: Կը խորհէինք թէ, տնտեսական ներկայ ծանր պայմաններուն մէջ, ձեռնարկը չի տար սպասուած արդիւնքը: Բայց, կրկին, ներքին ձայն մը մեզի կ՚ըսէր թէ ոչ միայն մամուլի մեր կոչումը, այլեւ մեր ժողովուրդի անվրէպ նուիրաբերումը չեն ներեր որ եւ է վարանում:

Ու ձեռնարկեցինք: Ութ օր է արդէն, եւ մեր հանգանակութեան ցանկը բարձրացած է 16,000ի:

Գիտենք, շշմեցնելի գումար մը չէ ասիկա: Բայց, դատելով այն միահամուռ շարժումէն, որ մեր ձեռնարկն ու խմբագրականները սաւզծեցին, կասկած չունինք, որ մեր այս հանգանակութիւնը եւս յաջողութեամբ պիտի պսակուի.

Ծանրացանք այս կէտին վրայ, որովհետեւ, այս ողբերգութեան մէջ լոյսի, սփոփանքի, նոյնիսկ խրախուսանքի ազդակ մը կը նկատենք այն ճիգը, որ կրկին ի յայտ կուգայ, ահաւասիկ, ո՛րքան վեհօրէն ու ո՛րքան բոլորանուէր կերպով:

Այսպէս, գրեթէ ամէն օր խմբագրատուն կ՚ընդունինք այցելուներ, որոնք, յաճախ անծանօթ մեզի, իրենց բաժինը կը բերեն անսեթեւեթ ու սրտաբուխ ձեւով մը: Տիկին մը, անցեալ օր, չոր ջաղցեանի մը համար խնայած դրամն էր բերած: Ուրիշներ՝ ուրիշ ձեւի զրկանքներու յանձնառութեամբ կը տրամադրեն 50 - 100 փրանք: Ու յաճախ խնդրելով որ «եթէ կարելի է անուն չդրել ...»: Բազմաթիւ գրութիւններ կը հասնին նաեւ գաւառէն, հոն Մարսէյլէն սկսած մինչեւ փոքրիկ աւաններ, ուր հինգով տասնով տուն-տեղ եղած են մերոնք, եւ կը տապկուին օրն ի բուն՝ «ուրիշին ձեռքը չնայելու համար»:

Անշուշտ, միայն գումարները չեն որ մեզ կը շահագրգռեն հանգանակութեան մէջ: Այս ջերմ նուիրաբերումը իր մէջ ունի նաեւ բարոյական կողմեր:

Այսպէս, կը նշանակէ, ուրեմն, որ թաւալող երկու տասնամեակները, որոնք շա՜տ բան աղօտեցին մեր անցեալի բարքերէն ու արժէքներէն, դեռ կենդանի ու վառ կը պահեն զոհաբերութեան այն ոգին, որ մեր ժողովուրդին ամէնէն ցայտուն ու ամէնէն գեղեցիկ արժանիքներէն մէկն կազմած է:

Ա՛յսքան դառնութիւններէ ու ա՛յսքան յուսախաբութիւններէ վերջ, ա՛յս աստիճան անվերապահ ու միահամուռ ճիգ մը՝ նոյնիսկ տնտեսական ծանր պայմաններուն մէջ, յայտարար ու անժխտելի փաստ մըն է թէ՝ մեր ժողովուրդը իր մէջ դեռ անվթար ու առողջ կը պահէ նաեւ տոկալու, դիմագրաւելու եւ տեւելու իր աճանչելի բնազդը:

«Նոր բոյն Մուսա Լերան արծիւներուն» — այսպէս նախընտրեցինք կոչել այս հանգանակութիւնը, որովհետեւ այս ձեռնարկը եւ իր գտած ընդունելութիւնը իր մէջ ունի երրորդ իմաստ մը: Մուսա Լեռը աշխարհագրական անուն մըն չէ մեզի համար: Ոչ ալ՝ որակումը մասնիկի մը՝ պատմական մեր հողերէն: Խոյա՜նք մըն է ան: Ընդվզում մը: Եղեռնի զարհուրանքներէն եւ անճար մորթոտումներէն անջատուող այն բացառութիւններէն մին, որոնք Հայոց Պատմութեան մեծագոյն Ողբերգութեան մէջ հերոսականներ կազմեցին: Դիւցազներգութիւն մըն է ան:

Ու կոթող մը յաղթանակի, որ աւելի տեւական է – եւ տեւապէս մե՛րը, – քան այն նիւթեղէն կոթողը, որ նոյն այդ հերոսականը կը բնորոշէր եւ զոր այժմ լքեցինք Թուրքերուն ...

Բարոյական այդ կոթողը եւս իր մեծ բաժինը ունի, բնականաբար, հանգանակութեան այսքան արագ ծաւալումին մէջ: Կը նշանակէ, ուրեմն, որ հայ բազմութիւններու մէջ պայքարի ոգին եւս դեռ ուժեղ է: Ու մնաւանդ տակաւին բարախուն, ուժգի՛ն է հերոսականներու ու յաղթանակներու պաշտամունքը:

Բայց, կայ, անտարակոյս, նաեւ խոր դառնութիւն մը՝ տրըուած ամէն մէկ գումարին մէջ, փոքր ըլլայ ան, թէ մեծ: Դառնութիւն մը, որ զսպուած է, բայց՝ մե՛ծ, եւ որ անզօր կատաղութեան մը բնոյթը ունի: Կիլիկիայէն, կամ Այնթապէն ու Մարաշէն վերջ, ահա եւ Հայոց ծոցը: Մանաւանդ Մուսա Տաղը ...

Ճիշդ է, ոչ նոյն կորուստներով: Բայց, գրեթէ նոյն վիշտով տրամադրութեամբ:

Հայ մարդը, որ այնքան անվերապահ կերպով իր արիւնն էր խառնած ֆրանսական արիւնին՝ նոյն այդ լեռներուն վրայ, իր դարաւոր երազը փայփայելով, անկարե՞ղ է հաշտուիլ, որ, նաեւ քսան տարի վերջ, քաղաքականութիւնը կրնայ այսքան անողոք կերպով հեգնել իր պատմութիւնը, աճիւններն ու գոնէ ափ մը սեփական հողի վրայ ապրելու իր հզօր ցանկութիւնը...

— Այսուհանդերձ, կը գրէ «Ազդակ»ի թղթակիցը, մեր գաղթական հայրենակիցներուն տրամադրութիւնը բարձր է:

Ու կը խորհինք թէ ի՛նչ պիտի ըլլար զոհաբերութեանց չափն ու տրամադրութեան աստիճանը, եթէ նոր ողբերգութիւններու տեղ, նոր յաղթանա՛կներու անունով կոչ մը ըլլար մեր ժողովուրդին ...

Ահա թէ ինչ տխուր կողմեր եւ խառացած արժէքներ կը գտնենք տրուած ամէն մէկ գումարի մէջ ...:

— Այս այն ժողովո՞ւրդն է որ Մուսա Տաղ կ՚երգէր ու կը պարծենար— դառնօրէն կը գանգատէր մեր մէկ խմբագրականը՝ դեռ հանգանակութիւնը չսկսած:

Ութ օր վերջ կարող ենք վերցնել հարցականը եւ ըսել անվարան.— Այո՛ այս այն ժողովուրդն է դարձեալ, որ՝ ոչ միայն կ՚երգէ, այլեւ տեւապէս կ՚ապրի իր Մուսա Տաղերը ...

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԷՆԿԻՒՐԻ ԿԸ ՀԱՐՑՆԷ ՊԵԼԿՐԱՏԻ
«Ի՞ՆՉ ԴԻՐՔ ՊԻՏԻ ԲՌՆԷՔ ԵՐԲ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԻ..»

«Օթօ» թերթը կը հրատարակէ հետեւեալ հեռագիրը Էնկիւրիէն (27 Յուլիս) —

Ստոյգ աղբիւրէ քաղուած տեղեկութիւններու համաձայն, թրքական կառավարութիւնը, վերջ դնելու համար Նաւասարդեան արտաքին քաղաքականութեան մասին տարածուած այլազան զրոյցներու, որոշեց դիմել Պելկրատի կառավարութեան՝ խնդրելու համար որ ճշդէ թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէր, երբ ընդհ. պատերազմ ծագէր եւ տարածուէր մինչեւ Պալքանները: Թրքական կառավարութիւնը պիտի հարցնէ նաեւ թէ Պելկրատի կառավարութիւնը պատրաստ է կատարելու այն բոլոր պարտաւորութիւնները, որոնք կը բխին Պալքանեան Ուխտէն:

Լուի Մարէնի խմբակը կը բողոքէ Ալեքսանտրէթի պարպումի ձեւին մասին

Ֆրանսական Ծերակոյտին Հանրապետական Դաշնակցութեան խմբակը ժողով գումարելով Լուի Մարէնի նախագահութեան տակ, կարծիքներու կարճ խորհրդակցութենէ մը վերջ հրատարակութեան տուաւ ցնկոյց մը, որ կ՚ըսէ.

1. Երկու անգամ խնդրուեցաւ կառավարութենէն, որ լուսաբանութիւններ տրուին վերջին ձեռնարկութեանց մասին: Ձեռնարկութիւնները կա՛մ կապ ունին յատուկ կարգադրութեան մը հետ, հետեւաբար՝ պէտք է անմիջապէս յանձնել պատերազմական ատեանի, փոխանակ թոյլ տալու որ ասիթ ծառայեն կուսակցական գրգռութեանց, եւ կամ ամբաստանական կիզծ պայմանագրութեանց քօղին տակ՝ ծախուած են օտար քարոզչութեան: Պէտք է լուսաբանել հանրային կարծիքը: Միւս կողմէ, նկատելով որ Գ. Միջազգայինի անդամ 240.000 Փրանսացի կամաւորներու անդամակցութիւնը բաւական չեն ցոյցերու համաձայնավար ընդարձակ քարոզութեան մը ծախքերը, խմբակցութիւնը կը պահանջէ որ քննութիւն եւ հաւասար խստութեամբ հետապնդում կատարուի ամէն անոնց դէմ, որոնք օտար երկիրներու հաշւոյն քարոզութիւն կը կատարեն Ֆրանսայի մէջ:

2.— Ալեքսանտրէթի Սանճաքին պարպումին գալով, նկատելով որ՝ հակառակ յայտնուած յոյսերուն՝ Սանճաքէն գաղթողներուն եւ Թէ մարդկային վերաբերմունք ցոյց չէ տրուած, խմբակցութիւնը կը պահանջէ անյապաղ օգնութիւն հասցնել գաղթողներուն, եւ ամէն միջոց ձեռք առնել ի նպաստ այս վերջիններուն՝ համաձայն քաղաքականութեան մը, որ պատիւ բերէ Ֆրանսայի: Խմբակցութիւնը դիտել կուտայ թէ ֆրանքօ-թրքական համաձայնութիւնը բռնաբարուած է արդէն նոր սահմանները ճշդելու հարցին մէջ, ինչպէս եւ աւելցնելով որ ոչ – քրիստոնեայ բնակչութիւնը չկարենայ գաղթել, դժուարութիւն յարուցանելով որ գաղթականները չկարենան իրենց ուզած հպատակութիւնը առնել: Խմբակցութիւնը ցաւ կը յայտնէ դարձեալ, որ վերջին համաձայնութիւնը ոչ մէկ յօդուած ունի որ պաշտպանէր գիւղացիները եւ հիւանդանոցները:

Հիթլէր հիւա՞նդ է

Պայրէօթէն կը հեռագրեն թէ Հիթլէր Պայրէօթ հասնելով ներկայ գտնուեցաւ «Թրիսթան եւ Իզոլտ» օփերային: Իզոլտի դերը կը կատարէր Փրանսացի երգչուհին, Ժէրմէն Լիւպէն, Փարիզի օփերայէն:

Ապահովաբար, Հիթլէր յատկապէս Պայրէօթ է մեկնած, վերջ դնելու համար այն զրոյցներուն, որոնք զինք հիւանդ ցոյց կուտան: Արդարեւ, վերջերս լեհական թերթ մը, որ կը հրատարակուի Վարշաւա, կը գրէր թէ Հիթլէր կը տառապի ջղապառութենէ եւ երկու նոպայ անցուցած է: Այդ պատճառով Վիէննայէն կանչուած է ջղային հիւանդութեանց մասնագէտ մը, եւ 35,000 փրանք խոստացուած է բարձրանալու համար մինչեւ Պէրխթէսկատէն, Հիթլէրի լեռնային բնակարանը: Ըստ նոյն լեհական թերթին, Հիթլէր գիշեր եւ ցերեկ աշխատեցաւ Ապրիլ եւ Մայիս ամիսներուն, ասէ՛ դատ մեծ ճիգ թափեց վերջ դնելու համար անձնական կռիւի մը, որ ծագած էր բանակին վերին հրամանատարներուն միջեւ: Այդ յոգնութեանց տակ կքած՝ ինկաւ երբ կը խօսէր ոստայից ժողովի մը մէջ եւ անմիջապէս փոխադրուեցաւ իր լեռնային մենաստանը:

Հիթլէր ժամանակաբար յօգնեցաւ հաշտեցնելու համար երկու զօրավարներ, Միլխ եւ Քայթէլ, եւ հազիւ կրցաւ առաջքն առնել մենամարտի մը: Բայց իր այս միջամտութիւնը քամեց իր ջիղերը, այնքան որ ուժասպառ ինկաւ եւ այլեւս ժամանակ մը ոչ ոք ուզեց տեսնել: Ցետոյ քիչ թէ շատ ապաքինած՝ գնաց կատարելու Միւնիխի արուեստի ցուցահանդէսին բացումը, բայց չուշացաւ երկրորդ տագնապ մը:

Պէտք է աւելցնել թէ ուրիշ ոչ մէկ աղբիւր կը հաստատէ այս լուրը:

Թուրք նաւատորմը Աւստալիա՞ կ՚երթայ

Արաբական հեռագրական գործակալութեան տուած տեղեկութեանց համաձայն, Թուրք կառավարութիւնը որոշած է իր նաւատորմին մեծ մասը Ատալիայ նաւահանգիստը կեդրոնացնել: Եւ ասիկա անոր համար, որ Իտալիա սկսած է Հռոդոս կղզիին մէջ նոր ամրութիւններ հաստատել: Միւս կողմէ Թուրք կառավարութիւնը Անատոլուի մէջ բնակութեան վայրեր սկսած է պատրաստել: Երկոտասան կղզիներու Թուրք գաղթականներու թիւը մօտ 2000 է:

«Իտալացիները կը խոշտանգեն Թուրքերը...»

Պոլսէն տրուած հեռագրի մը համաձայն, Երկոտասան կղզիներու Թուրք բնակչութիւնը կը հալածուի, կը խոշտանգուի, կը հարստահարուի Իտալացիներու կողմէ: Թուրք համայնքին պետը վտարուած է կղզիներէն, որովհետեւ Թրքական թերթ կը ստանար:

ՆՈՐ ԲՈՅՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ
(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ. Ալֆորվիլի Հայ Կապոյտ Խաչի Մասնաճիւղին Սանուց Միութեան կողմէ ստացանք նամակ մը, որով կը յայտնեն թէ հանգանակութեան կը մասնակցին 100 Փրանքով: Հանգանակութիւնը սպասուածէն, յուսացուածէն աւելի ծաւալ գտած ըլլալով,— շատեր բարի նախանձով մը սկսած են մրցիլ իրարու հետ, այսպէս եղաւ նաեւ Սանուց տրամադրած գիրքը ստանալու համար, եւ անշուշտ այս մրցումէն մեր գաղթող ժողովուրդն է որ կ՚օգտուի—ցանկերը շատ երկարած են, ուստի պիտի հրատարակուին մաս առ մաս Կը խնդրուի անհամբերութիւն ցոյց չտալ՝ երբ գումարները զրկուելէն անմիջապէս վերջ չեն հրատարակուիր ցանկերը մէկ երկու օր:

Թօնէն կը գրեն մեզի թէ նախաձեռնութեամբ Մեսրոպ Թորոսեանի, Գ. Գէօզկէրեանի, Յ. Սահակեանի եւ Պ. Զալըմեանի՝ հանգանակութիւն մը կատարուած եւ հաւաքուած է 810 փրանք

ՑԱՆԿ 8

Փարիզի Հայ Շօֆէօրներու Միութիւն (որ ձեռնարկած է հանգանակութիւն իր շրջանակին մէջ)	500
Ֆ. Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտոյլի մասնաճիւղ	500
Օննիկ Պասմաճեան	200
Արփիար Հաճեան	200
Յեսու Ջրահեան	100
Գրիգոր Ալոյեան	100
Բ. Մարգարեան	100
Ֆ. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց միութ.	100
Վիգէն Գարմէն, Ժընեւ	50
Մերկեր Սուքիասեան	50
Յարութիւն Նաղճեան	50
Թօնէն հանգանակիչ յանձնախումբի միջոցաւ, հետեւեալներէն	
Մեսրոպ Թորոսեան	200
Գէորգ Գէօզկէրեան	100
Խորէն Յովհաննէսեան	100
Ղազար Գազըճեան	50
Յարութիւն Սահակեան	50
Պարգեւ Զալըմեան	50
Անդրանիկ Մինասեան	60
Կարապետ Պողոսեան	30
Գեղամ Դըլըճեան	25
Միրմարդ Զալըմեան	25
Յակոբ Կէրմէրեան	20
Յարութիւն Պալեան	20
Աստուր Գըյըճեան	15
Արտաշ Պարակէօզեան	15
Արսլանեան Յակոբ	15
Արամ Գազանճեան	15
Պօղոս Վարդանեան	10
Բենիամին Թորոսեան	10
Գումար՝	2,760
Նախորդ գումար՝	13,350
Ընդհ. գումար՝	16,110

Երախաները կը վերադառնան

Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ օդափոխութեան կայանի առաջին խումբը կը վերադառնայ Թուայոնէն եւ կը հասնի Փարիզ, Gare d'Orsay, 30 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5,20ին: Ծնողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ որոշեալ ժամուն, առնելու համար իրենց երախաները:

*** Ֆ. Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանի երկրորդ խումբը կը մեկնի 2 օգոստոս չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 10,20ին: Երախաները բերել ժամը 9ին, Gare d'Orsay, Salle des Pas Perdus:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ
(Բ. եւ վերջին մաս)

ՅՕԴ. 4.— Այն օտարականները, որոնք կ՚իյնան ներկայ հրովարտակ – օրէնքին 2րդ եւ 3րդ յօդուածներուն տրամադրութեան տակ եւ կը լրացնեն՝ համաձայն յաջորդ 5րդ յօդուածին՝ բնակութեան պայմանները, պատի յայտարարութիւններով պիտի հրաւիրուին ներկայանալ, 20 օրուան ընթացքին, իրենց բնակավայրի ոստիկանութեան կամ, եթէ ոստիկանատուն չկայ, քաղաքապետութեան: Այն օտարականները, որոնք չեն ներկայանար, բայց եւ այնպէս կը լրացնեն 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակին 3րդ յօդուածին պայմանները, պիտի հրաւիրուին անհատապէս:

ՅՕԴ. 5.— Այն բոլոր օտարականները, որոնք ընդունուած են ապաստանի իրաւունքէն օգտուողներու դասակարգին մէջ, պիտի արձանագրուին «ընդհ. ցուցակագրութեան» մէջ, եթէ ունին ինքնութեան թուղթ մը օրինական պայմանաժամով: Իսկ եթէ ինքնութեան թուղթ չունին, դարձեալ պիտի արձանագրուին «ընդհ. ցուցակագրութեան»մէջ՝ երբ ընդունուած են ապաստանի իրաւունքով եւ Ֆրանսայի մէջ բնակած են երկու ամիս, համաձայն 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակին 8րդ յօդուածին, անշուշտ եթէ չկարենան հաստատել թէ դիմում կատարած են մեկնելու համար Ֆրանսայէն:

Եթէ դիմում կատարած են, մեկնելու համար ցուցակագրութենէն դուրս կը մնան՝ երեք ամիս պայմանաժամով, որ կրնայ նորոգուիլ նահանգապետին կողմէ, առանց սակայն թոյլատրելու որ տրուած պայմանաժամերուն ընդհանուր տեւողութիւնը անցնի մէկ տարին:

Այն օտարականներուն համար, որոնք ընդունուած են ապաստանի իրաւունքով եւ Ֆրանսայի մէջ կը բնակին աւելի քան երկու ամիսէ ի վեր՝ հաշուելով ներկայ հրովարտակին հրատարակութեան թուականէն, նախորդ հատուածին մէջ յիշատակուած պայմանաժամը պէտք է տալ սկսեալ այս վերջին թուականէն:

ՅՕԴ. 6.— Այն օտարականները, որոնք ցուցակագրութիւնը կատարուած ժամանակ՝ կը յայտարարեն թէ իրենքզիրենք տարագիր չեն համարեր կամ ապաստանի իրաւունքով ընդունուածներու մէջ չեն մտներ, չեն կրնար այնուհետեւ օգտուիլ այդ իրաւունքէն՝ երբ, յետագային, հրաման ստանան հեռանալու երկրէն:

Նոյն տրամադրութիւնը՝ նաեւ անոնց համար, որոնք իրենց ուղղուած հրաւէրներուն չեն պատասխաներ քսան օրուան ընթացքին:

ՅՕԴ. 7.— Այսուհանդերձ, եթէ նոր իրողութեան մը հետեւանքով՝ օտարականը յետագային լրացնէ այն պայմանները, որոնք հշդուած են 4րդ յօդուածով, կրնայ մտնել ցուցակագրութեան մէջ:

ՅՕԴ. 8.— Հպատակութենէ զրկուած կամ ապաստանի իրաւունքով Ֆրանսա ընդունուած օտարականներու ցուցակագրութիւնը պիտի կատարուի հա–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԻՒՏՃԷՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կատարենք, ուրեմն, մի համեմատութիւն՝ միւս պետութիւնների հետ:

Խորհ. Ռուսաստանի պիւտճէն (10 խորհրդային րուբլին 50 ամերիկեան սենտ հաշուելով) 2,300,000,000.

Անգլիա՝ գաղթավայրերով 2,948 միլիոն: Գերմանիա (գաղտնի): Միացեալ Նահանգներ 1,126,000,000: Ճափոն 1,500,000,000: Ֆրանսա՝ 1,048 միլիոն: Իտալիա 611,000,000:

Իսկ եթէ ամերիկացի տնտեսագէտների նման մի ամերիկեան դոլարը 5 խորհրդային րուբլի հաշւենք, խորհրդային կառավարութեան ծախսաքանակի վրայ պիտի հասնի ինը միլիար ամերիկեան դոլարի Ջեկայի ծախսերով: 8 միլիար ամերիկ. դոլարի՝ առանց Ջեկայի ծախսերի:

Եթէ խորհրդային կառավարութեան տուած վերոյիշեալ թւերը ճշմարտութեան մի քիչ մօտ լինեն էլ, բաւական է, որ խորհրդային պետական գործիչների՝ երկիրը քանդելու եւ ժողովուրդը կողոպտելու համար գործադրած ջանքերը ակներեւ լինեն:

Մի փոքրիկ համեմատութիւն ցարական կառավարութեան 1913 թւականի բիւջէի՝ խորհրդային պետութեան այս տարուան բիւջէի հետ, աւելի պարզօրէն պիտի ցոյց տայ այն անխիղճ վերաբերումը, զոր խորհրդային ղեկավարները ունեն երկրի տնտեսութեան հանդէպ: Ցարական կառավարութիւնը ունենալով իր դիմաց աւելի ուժեղ թշնամիներ — Թուրքիա, Գերմանիա, Աւստրիա, — եւ միեւնոյն ժամանակ պարտաւորուած լինելով պաշտպանել աւելի երկար սահմաններ, 1913ին իր բիւջէյում նախատեսել էր երկրի պաշտպանութեան համար միմիայն մի միլիոն րուբլի (կէս միլիոն դոլար) ուրեմն չորս անգամ աւելի քիչ քան խորհրդային կառավարութիւնը՝ ծախսում էր իր բանակի վրայ, եթէ ի հարկէ 10 խորհրդային րուբլին հաշւենք 50 ամերիկեան սենտ: Իսկ եթէ Ամերիկացիների նման հաշւենք, այդ դէպքում պիտի գտնենք, որ ցարական կառավարութիւնը իր բանակի, նաւատորմիղի եւ զինուորական բոլոր ուժերի վրայ ծախսում էր 16 անգամ աւելի քիչ՝ քան խորհրդային կառավարութիւնը ծախսում է այսօր:

Պիտի չմոռանանք, որ ցարական իշխանութեան օրերին երկիրը շատ աւելի հարուստ էր եւ արդիւնաբերութիւնն ու գիւղատնտեսութիւնն օրից օր աւելի էին զարգանում: Այդ այդպէս լինելով հանդերձ՝ ընկերվարականներս ամենախիստ կերպով քննադատում էինք ցարական կառավարութեան բիւջէն:

Համեմատելու արժանի են նաեւ սոյն բիւջէյում նշանակուած երկու թւեր: Մինչ միմիայն Ջեկայի համար նախատեսուած 5,5 միլիար րուբլի ծախս, բոլոր մնացած գործավարութիւնների համար նախատեսուած է ընդամենը 6 միլիար ծախս, դրեթէ նոյնքան, ինչքան ծախսւելու է միմիայն Ջեկայի վրայ: Չեմ կարծում, որ կարելի լինի աւելի պերճախօս փաստ ճարել՝ հաստատելու համար, որ խորհրդային կառավարութիւնը ճիշդ որ ոստիկանական կառավարութիւն է:

Պետական բիւջէյում նախատեսուած են ծախսեր.

1 Արդիւնաբերութեան համար անհրաժեշտ միջոցներ հայթայթելու՝ 29 միլիար րուբլի,

2.— Սպառելու համար պէտք եղած առարկաները արդիւնաբերող ձեռնարկների համար միայն 6 միլիար րուբլի:

Երկուսի գումարը կ'անէ 35 միլիար րուբլի

Եթէ համեմատենք պետական ձեռնարկների համար ծախսւող սոյն 35 միլիարը նոյն ձեռնարկներից ստացւելիք 17,5 միլիարի հետ, մեզ համար պարզ պիտի լինի, որ պետականացած գործարանները եւ արդիւնաբերութեան միւս ձեռնարկները հարիւրին յիսուն վնաս են անում, այն էլ մի երկրում, ուր արդիւնաբերական ձեռնարկները մենաշնորհն են միմիայն խորհ. կառավարութեան եւ նոյն արդիւնաբերական ձեռնարկներից բռնացուած արտադրութիւնները հէքեաթային արժէքներով են վաճառւում. օրինակ 400 րուբլի՝ մի զոյգ կօշիկը: Այս վնասը շատ աւելի աչքի է զարնում մանաւանդ նրա համար, որ վերոյիշեալ 35 միլիարին չեն պատկանում նաեւ առեւտրի եւ առեւտրական ձեռնարկների համար արուած ծախսերը, մինչդեռ 17,5 միլիար եկամուտի մէջ կան նաեւ նոյն առեւտրական ձեռնարկների եկամուտները:

Բիւջէի մուտքի բաժնում մեքենաների — տրակտորների կայաններից մուտք է նախատեսուած միմիայն երկու միլիար րուբլի, մինչդեռ ելքի բաժնում նոյն կայարանները պահելու համար նախատեսուած է 8.5 միլիար րուբլի, գրեթէ չորս եւ կէս անգամ աւելի:

Երկրագործութեան եւ սովխոզների (պետական գիւղատնտեսական ձեռնարկների) համար ծախս նախատեսուած է 4,5 միլիար րուբլի: Իսկ ինչքան մուտք են ստանում այդ ձեռնարկներից, չի նշանակուած բիւջէյում:

Եթէ՝ տնտեսագէտի չեմ սատմ՝ այլ պարզ ընթերցողի աչքով էլ նայենք խորհրդային պետական բիւջէին, պիտի գտնենք, որ այդ բիւջէն կազմուած է առանց երկրի եւ ժողովրդի տնտեսական դրութիւնը եւ կարելիութիւնները նկատի ունենալու եւ պիտի արդարանայ 170 միլիոն սորուկների ծոմապահութեան, եթէ չասեմ, քաղցածութեան շնորհիւ: Ժողովուրդը իրան պէտք է զրկէ ամենատարրական եւ անհրաժեշտ առարկաներից, նոյնիսկ հացից, որպէսզի կարողանայ վճարել պետական ծախսերը:

Խորհրդ. կառավարութեան եւրոպական գործավարը իր բացատրական ճառի մէջ յայտնում է, որ բոլոր գործավարութիւնները անպատասխանատու եւ անհաշիւ վերաբերւում են ցոյց տալիս պետական հարստութիւնը ծախսելու ժամանակ, բայց ամէնից շատ անխնայ եւ անպատասխանատու են վարւում պետական հարստութեան հետ երկրագործական եւ մեքենա — տրակտորական գործավարութիւնները.

Բիւջէի բոլոր յօդուածները մանրամասն քննութեան ենթարկելուց յետոյ, նրա մուտքի բաժնում չգտայ գիւղատնտեսութիւնից կամ պետականացած գիւղական հողերից ստացուած եկամուտների մասին մի յիշատակութիւն: Ստալինը ԺԸ. համագումարում պարծենալով յայտնում էր, որ Ռուսաստանում ցորենի բերքը արդէն հասնում է դրեթէ եօթը միլիար փութի: Հետաքրքիր է, ի՞նչ է լինում այդ եօթը միլիար փութ ցորենը, որ խորհրդային արժէքներով մօտ տասը միլիար րուբլի է անում: Արդեօք սոյն գումարը չի՞ մացրուած պետական ձեռնարկներից ստացուած 17.5 միլիարի մէջ: Երկրորդ հարց, տրակտոր — մեքենաների կայարանների եւ երկրագործական նախարարութեան յատկացուած 13 միլիարը արդարացւո՞ւմ է արդեօք 10 միլիար ցորենի արժէքով:

Եթէ նոյնիսկ ենթադրենք, որ ցորենի արժէքը, 10 միլիարը, չի մտնում պետական ձեռնարկների 17.5 միլիար եկամուտի մէջ, դարձեալ 3 միլիարի բաց է երեւում: Ուրեմն երկրագնդի ամենամեծ գիւղատնտեսական երկրի ցորենի արտադրութիւնը ո՛չ միայն օգուտ չի տալիս, այլ և չի՛ արդարացնում իր ծախսերը: Ցարական Ռուսաստանը պատերազմից առաջ կէս միլիոն փութից աւելի ցորեն էր արտադրում, ժողովրդի պահանջները լիուլի բաւականացնելուց յետոյ.

Անցնենք «դաշնակից հանրապետութիւններ» բիւջէին

Ռուսաստանի սահմաններում գտնւող 11 հանրապետութիւնների բիւջէն է 39 միլիար րուբլի, եթէ 10 ռուսական րուբլին հաշւենք 50 ամերիկեան սենտ (հաշւի արժէքի համեմատութեամբ), ուրեմն մօտ երկու միլիար տոլար, այսինքն 4 միլիար Նիկոլայեան ոսկի րուբլի: Ցարական Ռուսաստանի 1913 թւականի բիւջէում նախատեսուած գումարը: Որպէսզի [illegible] մի գաղափար կազմենք Ռուսաստանի քաղաքացիների արած զոհողութիւնների մասին բիւջէն լրացնելու համար, այս գումարը միայն բաւական է այդ գաղափարը կազմելու համար:

Հետեւեալ չափերով է բաժանւում վերոյիշեալ 39 միլիարը 11 հանրապետութեանց մէջ.

Ռուսաստանի դաշնակից ընկերվարական խորհրդային հանրապետութիւնների Միութեան (ինքնական Ռուսիա) 24 միլիար, Ուքրայնիա 6.5, Խազախստան 1.5, Ուզբէկստան 1.4, Սպիտակ Ռուսաստան 1,3, Ազրբէյջան 933 միլիոն, ամենավերջին տեղը բռնում են Հայաստանը 440 միլիոն, եւ Ֆրկըզիան 386 միլիոն, Վրաստանը եւ միւս հանրապետութիւնները ստանում են իւրաքանչիւրը կէսից մինչեւ մէկ միլիար:

Սոյն 39 միլիար րուբլիից 12 միլիարը ծախսւում է համայնական հաստատութիւնների վրայ. 27 միլիարը տեղական հաստատութեանց համար: Հետաքրքիր հարցը նրանումն է, որ 11 հանրապետութիւնների ընդհանուր եկամուտը կազմում է միայն 11 միլիար րուբլի, 28 միլիարը կը նշանակէ կեդրոնական բիւջէից է հոգացւում:

Բաւական պերճախօս են թւերը այս մասում:

Ռուսաստանի դաշնակից հանրապետութիւնների Միութիւնը (ինքնական Ռուսիան) ունի եկամուտ 8 միլիար, ծախս՝ 17.5 միլիար, այլ խօսքով, Ռուսիան ծախսում է մօտ երկու ու կէս անգամ աւելի քան եկամուտ ունի: Ուկրայնիայի եկամուտն է 1,9 եկամուտ ունի եւ ծախսն էլ համեմատելով Ռուսիայի հետ՝ Ուկրայնիան, Ռուսաստանի դրեթէ ամենահարուստ այդ մասը, շատ աւելի քիչ եկամուտ ունի եւ ծախսն էլ համեմատելով նոյն Ռուսիայէն աւելի քիչ է: Այստեղ էլ եկամուտը երկուսուկէս անգամ աւելի պակաս է ծախսերից: Վրաստանի եկամուտն է միայն 182 միլիոն, ծախսը՝ 630 միլիոն, ուրեմն ծախսը երեքուկէս անգամ աւելի շատ է քան եկամուտը, իսկ Ֆրկըզիա — յում ծախսերը գրեթէ չորս անգամ աւելի շատ են՝ քան եկամուտը: Բէլոռուսիայում (Սպիտակ Ռուսաստանում) ծախսերը հինգ անգամ աւելի շատ են քան եկամուտները, մինչդեռ Հայաստանում միայն կրկնապատիկն են: Ընդհանրապէս տեղական բիւջէների բացը փակւում են Միութեան ընդհանուր բիւջէից: Վերոյիշեալ — ներից պարզ երեւում է, որ Հայաստանը իր տեղական ծախսերը փակելու համար համեմատելով ամենից քիչ է ստանում: Մինչդեռ Բելոռուսիայի ամէն մի բնակիչ իր կառավարութեան վճարած մէկ րուբլի հարկի դիմաց կեդրոնական կառավարութիւնը վճարում է նոյն կառավարութեան 5 րուբլի, Վրաստանում ամէն մի քաղաքացու իր կառավարութեան վճարած ամէն մի րուբլու դիմաց կեդրոնական կառավարութիւնը նոյն կառավարութեան վճարում է երեք եւ կէս րուբլի, Հայաստանի ամէն մի քաղաքացու իր կառավարութեան վճարած տուրքի դիմաց՝ կեդրոնական կառավարութիւնը վճարում է միայն երկու րուբլի, այսինքն երկուսուկէս անգամ պակաս Սպիտակ Ռուսաստանին եւ մէկ ու երեք քառորդ պակաս՝ Վրաստանին վճարուած գումարներից:

Ինչո՞վ պէտք է բացատրել սոյն տարբերութիւնը, արդեօք նրանո՞վ, որ Հայաստանի ժողովուրդը աւելի հարուստ է եւ առատօրէն վճարում է թէ իր կառավարութեան եւ թէ կեդրոնական կառավարութեան բիւջէները, թէ Հայաստանի կառավարութիւնը աւելի խնայող է, բաւականանում է տեղական եկամուտով եւ չի ուզում ծանրանալ կեդրոնական կառավարութեան բիւջէի վրայ եւ կամ գուցէ կեդրոնական կառավարութիւնը Հայաստանի վերաբերմամբ աւելի խնայող է քան Վրաստանի կամ Բելոռուսիայի վերաբերմամբ: Դժբախտաբար մանրամասն թւեր չկան, որոնց վրայ յենւած կարելի լինէր վերոյիշեալ երեք հարցերին դրականապէս պատասխանել:

Հետաքրքիր եւ ուշադրութեան առնելիք մի կէտ է նաեւ ինքնական Ռուսիայի եւ Ուկրայնիայի տեղական եկամուտների համեմատութիւնը: Ռուսիան իր 90 միլիոն ժողովրդով տեղական հարկ է վճարում 8 միլիար, մինչդեռ Ուկրայնիան իր 40 միլիոն բնակիչով վճարում է միայն 1.9 միլիար, համեմատելով վճարուած գումարները ազգաբնակչութեան թւի հետ, պիտի տեսնենք, որ Ուկրայնցի ամէն մի քաղաքացի երկու անգամ աւելի քիչ է վճարում իր կառավարութեան քան ամէն մի ռուս քաղաքացի վճարում է իր կառավարութեան: Այստեղ էլ ակամայ հարց է գալիս, ինչո՞ւ համեմատաբար աւելի հարուստ շրջանի հող մի վայրի քաղաքացիները երկու անգամ աւելի քիչ պիտի վճարեն իրենց տեղական կառավարութեան քան վճարում են Ռուսիայի համեմատաբար աւելի աղքատ շրջանի քաղաքացիները. Արդեօ՞ք պիտի ենթադրել, որ Ուքրայինայի կառավարութիւնը աւելի խնայող է, թէ ուրիշ պատճառներ կան: Սոյն մասում էլ բիւջէյում արուած [illegible] չեն տալիս ճիշդ պատասխան տալու:

Համեմատաբար կեդրոնական բիւջէից ամէնից շատ օգտւում են Սպիտակ Ռուսիան, Ռուսիան եւ Վրաստանը եւ ամէնից քիչ օգտւում են Հայաստանը եւ Ուկրանիան:

Ցոյց տալու համար, որ լիովին կեդրոնական կառավարութիւնը Հայաստանի եւ Ուկրանիայի վրայ այնքան էլ լաւ աչքով չի նայում, ասեմ նաեւ, որ Վրաստանին խոստացուած է նիւթական միջոցներ նոր ելեկտրակայանների ցանց կառուցանելու, Սեւծովեան երկաթուղին վերջացնելու, Կոլխիտայի ճահիճները չորացնելու, «Գրուզինֆիթին» վաղուց մշակած ծրագիրը իրականացնելու եւայլ մի քանի աշխատանքներ կատարելու համար:

Ազերբէյջանին խոստացուած է Մուղանի անապատը ջրելու եւ նրան ինդիսական բամպակի մշակութեան կեդրոն դարձնելու համար մեծաքանակ գումարներ: Ուզբէկստանին մի միլիար է խոստացուած մանարաններ շինելու համար: Մեծ խոստումներ արուած են նաեւ Բուրիատներին, Թաստովի ինքնավար շրջանին եւն., բայց ոչի՛նչ խոստացուած է ո՛չ Հայաստանին, ո՛չ էլ Ուկրանիային...

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

Թեհրան

ՕՐՈՒԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Քանի մը օրով հեռացեր էի Փարիզէն, հանգստանալու համար:

Ի՜նչ անո ու մուռթ հանգիստ ...

Ո՞ր հայ մարդը իրաւունք ունի հանգիստ վայելելու օտարի տանը մէջ...

X

Ուրախ կարօտով մը վերցուցի «Յառաջ»ի վերջին թիւերը, որոնց դեռ չէի ստացած: Նայուածքս ինկաւ «Նոր բոյն Մուսա Լերան արծիւն — բուն» խորագրին վրայ:

Անհաղանդ մը ու... հանգստանալու — թի՜ւն:

Բացուած են մամուլի էջերը, հայ սրտերը...

Ոսկի է ամբողջ գաղթաշխարհը մեծով, պզտիկով՝ ազգային օգնութիւնը հասցնելու, կեանքի կարօտ իր հայրենակիցներուն :

Մուսա Լերան պարտուած յաղթականներու ժառանգ՝ հարս ու աղջիկ, ծեր ու երիտասարդ, արիւնոտ հաւաքը, իրենց հարազատ բոյները լքած, ապաստան կը փնտռեն...

Հաւքեր՝ որոնց սիրելիներուն դեռ թարմ արիւնով դրոշմուած այդ բոյները պիտի մնան անմահ կոթողները մեր ցեղի պանծալի զաւակներուն :

Աւելի՛ դիւրին էմարդ մեռցնելը,
Քան թէ մարդ ապրեցնելը :

Այսօր, Մուսա Լերան Հայերը ապրիլ կ'ուզեն... մեզմէ:

Անոնք իրաւունք կը հաւատան, եւ իրաւունք ունին հաւատալու, որ սա — ազգերի «հաշտեցման» կամուրջն անցած ամէն վիրաւոր հոգի, [illegible] տասահմանի բովանդակ հայութիւնը պիտի գիտնայ ԳՆԵԼ ու փրկել կեանքերը. [illegible] մատնուած [illegible] րենց մատղաշ քոյրերուն ու եղբայրներուն ։

Արտասահմանի բովանդակ հայութիւնը, պիտի գիտնայ փրկել կեանք ու պատիւը իրենց սիրելի հարսներու ու աղջիկներուն ...

Այսպէս կը հաւատան ու կը վստահին Մուսա Լերան, Նոր օրերու մեր [illegible] չեցեալները ...

Անխիղճ հակառակը ... մինչեւ ե՞րբ պիտի համ. [illegible] մեծանձնութիւնը ցեղի մը վիրաւոր զաւակներուն ...

Մինչեւ ե՞րբ, զանոնք ազգովին բացնելէ վերջն ալ, անոնց [illegible] ու ազգային [illegible] նշարի մէջ գնել պիտի փորձենք

— Ամէն անգամ, ապահովաբար երբ որ սեփական շահերը հաւասարակշռելու պէտքը զգան ...

X

Տուր, իմ սիրելի եւ տարագիր ժողովուրդ, տուր, որքան որ կրնաս

Միշտ տուր: Մի խնայեր, [illegible] մանաւանդ ցեղիդ պանծալի զաւակներուն: Ցեղի [illegible] վեր ամէն հարստութենէ...

Տուր:

Ինչե՞ր պիտի զոհէիր արդեօք մէկ զաւկիդ կեանքը սուրէն ու [illegible] րէն ազատելու համար ...

Ա. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Յառաջխաղացի հանդէսը

ՔԱՇԱՆ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Յառաջխաղացի գրքասիրական տարեկան հանդէսը: Վարչութեան կողմէ հանդէսը բացաւ Պ. Ս. Գարակէօզեան: Հակառակ [illegible] փոփոխութիւններու կարելիութիւն չէ [illegible] տանելու միութեան [illegible], յարմար սրահի մը չգոյութիւնը արգիլք եղաւ այդ [illegible] այդ ձեռնարկին: Պ. Գարակէօզեան ներկայացուց օրուան նախագահ Տիրան վրդ. Ներսոյեանը, որ սիրայօժար եկած էր հայ գաղութի մը նորերին աշխատանքները մօտէն տեսնելու եւ անոնց ապրումները [illegible]:

Աշակերտները երգեցին «Յառաջխաղացի» [illegible] տիկին Աբրահամեանի, որ սորվեցուցած էր նաեւ մանկական խաղեր եւ երգեր

Թատերախաղ Գարեգինը նուագեց [illegible] կտորներ: Աշակերտները ըրին յաջող կերպով [illegible] արտասանութիւններ:

[illegible] Պ. Նշան Սէֆրաղեանը, յարգելի [illegible] հայ եկեղեցին, [illegible] իր երկանեա [illegible] «Յառաջխաղացի» [illegible]: Ան մէկ ամսուան [illegible] թացքին կարողացած էր կազմել այդ խումբը եւ անոնց սորվեցուցած էր նօթագրութիւն եւ եկեղեցական [illegible] գային երգեր: Երգուեցան «Իմ ան-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (123)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Բայց միթէ՞ չկայ յանցանք, որին անկարելի լինէր ներել, որի համար մարդկանց սիրտ կախէին, կը — րակում այրէին, ջրահեղձ անէին...

— Ինչպէս չէ, կայ:

Ո՞րն է այդ, ասա՛... Ասա՛, իշխան, կաղեւում եմ լսել:

— Հայրենիքի դէմ արած դաւաճանութիւնը:

— Միայն ա՞յդ:

— Միայն այդ յանցանքն է, որին չէ կարելի ներել:

— Իսկ եթէ դաւաճանէք քեզ քո սիրած... Բայց ի՞նչ եմ խօսում. միթէ՞ կարող ես դու ինձ հասկանալ... Ահա՛ ինչո՞ւ համար էի ասում թէ՝ մեր վշտերը կը մեղմանային, եթէ ընկեր մարդիկ կարողանային նրանց էութիւնն ըմբռնել:

— Խօսի՛ր, Տէր Սեպուհ, ես կարող եմ հասկանալ:

— Կարո՞ղ ես... Դէհ, ասա՛. ի՞նչ կ'անէիր, եթէ յանկարծ իմանայիր, ներիր համարձակութեանս, թէ Գոհար իշխանուհին դաւաճանել է քեզ... Մի՛ դառնիր քո այժմեան սրտով, դարձի՛ր դէպի քո անցեալը, երիտասարդացի՛ր, յիշէ՛ր այն խանդն ու կրակը, որ վառել, բորբոքել է քո սիրտը...

Զգիտեմ, այդ վիշտն անծանօթ է եղել ինձ:

— Անծանօ՞թ է եղել... Օ՛, որքա՜ն ուրեմն երջանիկ ես դու. եւ ահա՛ այդ է պատճառը, որ Մարզպետունեաց Տէրը մաքուր խղճով, խաղաղ սրտով իր տան լինելութեան եւ Հայրենեաց փառքին համար է աշխատել, մեծ հայրենասէրի հռչակ է ստացել. իսկ Ցլիկ-Ամրամը, որի սիրտը պակաս չի բաբախել Հայրենեաց սիրոյ համար, դարձել է մի մատնիչ, դաւաճան...: Այո՛, եթէ մի ժամ, մի վայրկեան դու կարողանայիր ըմբռնել այն վշտի էութիւնը, այն ժամանակ կը հասկանայիր թէ՝ ինչո՞ւ ես նրան աշտարակում փակեցի... Նրան, իմ Աստղամին, որին սիրում էի այնպէս, ինչպէս որ չէին կարող սիրել տասն անգամ տասը սրտեր միասին... Այո՛, փակեցի նրան աշտարակում, բայց եթէ գիտենայիր թէ՝ ո՛րքան տանջւում էի ես, տեսնելով նրան զուրկ արեւի ջերմութիւնից, սիրոյ խնամքներից, մենամենակ իւր վշտերի հետ... Քանի՛ քանի անգամ կամեցայ գնալ, մտնել այն մենարանը, ուր հեծում էր թշուառ կինը. բանալ նրան նորէն իմ գիրկը, սեղմել իմ կրծքին եւ ասել՝ «Աստղամ, ներում եմ քեզ...»: Բայց, ի՞նչ մեղքս թաքցնեմ, այն միտքը թէ՝ գուցէ նա աւելի երջանիկ է համարում իրան իւր սիրոյ համար տանջւելով, քան թէ կը համարէր՝ նորէն իմ գիրկը գտնելով, տաքերս կասեցրեց...»:

«Եւ այսպէս ամիսներ անցան: Ներքին հակառակութիւնս թոյլ չէր տալիս ինձ մօտենալ յանցաւորին եւ ասել նրան լեզուով այն, ինչ որ վաղուց ասել էի սրտով. Բայց հոգիս հետզհե- [illegible]

(Շար.)

ծառայանքը եւ «Առաջնորդը» շատ նեղացուցած։ Ներկաները շատ գոհ էին չէ ժամանակուան ընթացքին ձեռք բերուած այս արդիւնքէն եւ գնահատական արտայայտութիւններ ունեցան Գ. Նշան Սէրոբեանի եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան հաւանութիւնով պիտի շարունակէ յառաջիկայ տարեշրջանին եւս եւ շատ յոյս ունինք որ մէկ քանի ամիսներու ընթացքին շրջանս պիտի ունենայ իր կանոնաւոր երգչախումբը։ Ներկաներու փափաքին գոհացում տալու համար, Գ. Սէրոբեան մեներգեց «Հայաստանը» եւ արժանացաւ ծափերու։

Օր. Անահիտ Գալֆէզեան մեներգեց իր գրաւիչ եւ կենսունակ արտայայտութիւնով։

Գ. Նշան Պէչիկթաշլեան խանդավառ խօսքերով եւ իրեն յատուկ երգիծական նրբութիւններով բացաւ աճուրդը՝ որուն առարկան էր պատի ժամացոյց մը։ Մէկ քանի վայրկեաններու ընթացքին սրահը երկնորականացած էջատ անուններու մէջէն յաջողակը կը կրկնուէին Գ. Աղլաղանեանը եւ մանաւանդ Տէր եւ Տիկին Կարպիս Գէտրոսեան որոնք մրցումին յաղթանակը տարած էին։ Անոնց ուրախութիւնը չափ չունէր, երբ արդէն 690 ֆրանքի կը բարձրանար գումարը։ Տէր եւ Տիկին Գ. Գէտրոսեան գնելով ժամացոյցը, նուիրեցին զայն «Յառաջդիմասիրաց»ին՝ ներկաներու ուժգին հուրրաներուն մէջ։

Տիկին Յասմիկ Քիւթիւքճեան կը մեներգէ «Սեւորակ աչերը» եւ «Վարդ քաղեցի» սովորական նրբութեամբ։

«Յառաջդիմասիրաց»ի նախկին ատենապետ Օր. Էլիզա Աբրահամեան կ'արտասանէ երկու հայերէն կտորներ, անոր յատուկ եւ արծաթահնչիւն հայերէնը կը զգուէր մեր ականջները եւ կը յուզէր մեր հոգիները։

Տիկին Արմենուհի Յակոբեան Սայաթ Նովայի կտորներու խմբումը ու ոգին խորացուցած կը մեներգէ «Ձախորդ օրեր»ը։

Օրուան նախագահ՝ Փարիզի փոխ-հիւպատոս Տիրան վարդապետ Ներսոյեան կը խօսի՝ յայտնելով իր տպաւորութիւնը աշակերտներու եւ հանդէսի մասին։

«Հայկական մեծ ընտանիքի մը մէջ կը նկատեմ ինքզինքս, կարծես թէ մեծ տան մը մէջ հաւաքուած ենք եւ կը կատարենք խրախճանք մը հայրագութ եւ իսկատիպ գոյներով, հոս բեմը եւ ունկնդիրները չեն անջատուած, անոնք նոյնացած են իրարու մէջ եւ կազմած են ամբողջութիւն մը, հայկական զգացումը հոգիներու մէջէն կը եւ տարափոխիկ հաղորդականութիւն մը ստեղծեր է ամէնուդ մէջ, ուրախ եւ երջանիկ եմ որ [illegible] գաղութ մը գոյութիւն ունի հոս, ունի հայ լաւ աշակերտութիւն մը։ Այս [illegible]ութիւնը որ կայ այս մթնոլորտին մէջ, գործի մը յարատեւութեան հիմնական մասը կը կազմէ. ազգային հաղորդութեան մէկ պահն է որ կ'ապրինք այս կերպով, պահեցէք ձեր մէջ այդ անկեղծ ու [illegible] շունչը, ձեր հայրենիքին հետ միանալու միակ կամուրջն է այն։ Կը մաղթեմ որ այդ շունչը ըլլայ մշտավառ բոցերու մէջ, որպէսզի հայ կեանքը չմեռնի»։

Ներկաները կը կանգնին ոտքի, «Հայր մերը» խմբերգի կը վերածուի ու սրահը կը դառնայ տաճար մը, հոգիներէն կը պոռթկայ մաղթանքը անկեղծ եւ լիաշունչ։

Համաչնական այդ «Հայր մերը» չափազանց խռովիչ էր։ Մայրեր ու հայրեր յոտնկայս կ'երգէին եւ հոգիներու խորը անթեղուած հայ եկեղեցւոյ ոգին յարութիւն կ'առնէր, սրահին մէջ, շատերուն աչքէն արցունք բերելով։ Նախագահը պահպանիչով փակեց հանդէսը։

Թղթակից

Ինչպէս պարպուեցաւ Սանճաքը

Լաթաքիայէն կը գրեն (16 յուլիս) «Զարթօնք»ի.—

Սուէյտիոյ ժողովուրդին մէկ մասը հասաւ Գայճըղազ, Քէսապի շրջանը։ Անթիլիասի Օգնութեան Կեդր. Յանձնախումբին կողմէ կազմուած մարմինը մեկնեցաւ յիշեալ վայրը, ընդունելու համար գաղթականները, իբրեւ տանելով քինին եւ խտացուած կաթ։

Լաթաքիոյ դրամատան հասած հրահանգի մը համաձայն, բաւականաչափ գումար պիտի տրամադրուի գաղթականներու պէտքերուն համար։

Ծուըրպէկլի եւ Գիթիասի կարաւանը, մօտաւորապէս 900 հոգի, 43 քամիոններով փոխադրուեցաւ Քասաբէլ Մուսաֆ։ Պատուաստուելէ վերջ Գասիտի շրջանը փոխադրուեցաւ, Թրք. Ալաճադիւղին մօտ։

Ժողովուրդը բացօթեայ բնակութիւն հաստատեց։ Իշխանութիւնները այս թշուառ անձերը պատսպարելու եւ սնուցանելու համար ոչ մէկ կանխապատրաստութիւն տեսած էին։

Այրերը ձէջէլը Աքրայի վրայով, ցամաքէն հասան։

Կահ կարասիները եւս, ծովու ճամբով կը փոխադրուին։

Ժողովուրդին վիճակը ողբերգական է։ Ոչ մէկ օգնութիւն կը ստանայ։ Ֆրանսական իշխանութիւնները այսօր մաս մը ուտելիք բաշխեցին գաղթական թշուառներուն։

*** Ալեքսանտրէթէն ծովու եւ ցամաքի ճամբով մեկնած Հայոց թիւը 1050 ընտանիք է, 4300 անձ։ Ունին 578.325 քիլօ ծանրութեամբ շարժուն գոյք, 370 եզ եւ կով, 980 այծ, 21 ոչխար, 42 ձի, եւ 87էշ, քիչ թիւով գոմէշ եւ խոզ։ Այս կենդանիները ցամաքէն Անտիոքի ճամբով փոխադրուեցան Քէսապ, ապա Լաթաքիա։

Հալէպէն կը գրեն նոյն թերթին (17 Յուլիս) —

Հալէպի մէջ Սանճաքի գաղթականները պատսպարելու համար տրամադրելի են հայ երեք յարանուանութեանց վարժարանները, Ֆրանսական քարանթինայի չէնքը եւ Ֆրանսական հին հիւպատոսարանը։

** Ֆրանսացիները առողջապահական ապաստարկութիւն մը կազմակերպած են Սանճաքէն հասնելիք գաղթականաց առողջութեան հսկելու համար եւ պատրաստակամութիւն յայտնած [illegible] գործին մասնակցելու։

Սանճաքի Հայոց առաջն. փոխանորդը կը յայտարարէ թէ թուրք կառավարութիւնը չթոյլատրեց որ ոչ չափէն աւելի ցորեն, գարի, ձաւար եւ այլ արմտիքի Սանճաքէն դուրս հանուիլը։ Անհրաժեշտ կը դառնայ դիմում կատարել բարձրագոյն իշխանութեանց մօտ։

[illegible] խնդրից արտասահմանի հաւքութեան գուրգուրանքը հրաւիրել Սանճաքէն՝ դէպի Սուրիա եւ Լիբանան հասնելիք աղքատախտ ազգակիցներու վրայ, որոնք երբեւիցէ չթերացան իրենց ազգային պարտականութեանց մէջ։

«Մենք [illegible] թէրս կը հագցնենք փապուճը»

Այսպէս կ'ըսէ թուրքերէն «Թան»ը, եւ կը շարունակէ (13 յուլիս) —

Այլեւս բացորոշ է որ միահեծան պետութիւնները Օգոստոս ամսուան համար պատերազմի կը պատրաստուին։ Օգոստոս մէկէն սկսեալ բանակի արձակուրդները դադրեցուած են։ Աշնան կատարուելիք ռազմափորձերը պատրուակ բռնելով, զօրաշարժի սկսուած է։ Հունձքի եղանակը չըրացած, բերքը կարենալ քաղելու համար հարիւր հազարաւոր զինուոր ուժեր զրկուած են։ Սահմանադրական ամրութիւնները զօրացուած են։ Մէկ խօսքով, Օգոստոսին յարձակումի սկսելու համար անհրաժեշտ բոլոր միջոցները ձեռք առնուած են։

Այս պատրաստութիւններուն մէջ մեզ ամէնէն աւելի շահագրգռողը իտալական պատրաստութիւններն են։ Արեւելեան Միջերկրականի մէջ ռազմափորձեր կատարելու պատրուակին տակ Իտալիա իր նաւատորմը չորքի վրայ կը պահէ։ Եգիպտոսի սահմանակից ափրիկեան Տրիպոլիսի զինուորներուն թիւը բարձրացուցած է։ Ալպանիոյ մէջ, Յունաստանի սահմաններուն վրայ, 150.000 նոց բանակ մը կեդրոնացուցած է։ Հիւսիսային Իտալիա գտնուող ուժերը դէպի հարաւ փոխադրուած են։ Եւ դեռ Իտալիա անընդհատ զօրք կը ղրկէ դէպի Երկոտասան կղզիները։

Իտալական բոլոր այս պատրաստութիւններուն կէտ նպատակն է, Օգոստոս 15ի ատենները սկսուելիք յարձակման միջոցին, անմիջապէս գործի ձեռնարկել Պալքաններու եւ Եգիպտոսի սահմաններուն մէջ, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ ծովեզերքներուն դէմ։

Իտալիոյ Միջերկրականի մէջ սնուցած նպատակներուն ծանօթ ենք։ Իտալիոյ Միջերկրականի մէջ «կենսական տարածութիւնը» ներկայացնող քարտէսը Հռոմի փողոցներէն մէկուն մէջ կախուած է շատոնց։

Այս քարտէսը հինգ կտորներէ բաղկացած է։ Երկուքը ցոյց կուտան թէ հին Հռոմէական կայսրութիւնը ի՞նչպէս պիտի վերհիմնուի, իսկ հինգերորդին մէջ ալ՝ Մուսոլինիի ծրագրած նոր Հռոմէական կայսրութիւնը կը ներկայացուի։ Այս քարտէսին մէջ Կեսարի օրով գոյութիւն ունեցող սահմանները ցոյց կուտան նոր կայսրութեան տարածութիւնը։

Բայց Իտալիա ինչ նպատակ ալ հետապնդէ, ներկայ պայմանները հինէն շատ տարբեր են։ Հին Հռոմէական կայսրութեան օրով ոչ անգլիական, ոչ Ֆրանսական նաւատորմ կար եւ ոչ ալ իրեն դիմադրելու կարող ոեւէ պետութիւն։ Չենք հաւատար որ ներկայ ուժերուն հետ բախում ունենալու քաջութիւնը ունենայ Մուսոլինի։ Եւ այս պատճառով ալ, մեր տեսակէտով, Միջերկրականի խաղաղութիւնը խանգարող վտանգ չենք տեսներ։

Ու իտալական ազգը, Թրիէսթէն Գերմանիոյ վարձու տալէ վերջ, եթէ ուրիշներու հողին վրայ հաստատուելու յոյսեր տածէ, ասոր դուք ի՞նչ կ'ըսէք։

Իմ կարգիս, կ'ըսեմ թէ տարիներով հագնելէ յետոյ հոտած «Ճիզմէ»ն եւ իր գիրման բաբերկաներուն նուիրելէ ետքը, մէկ նորը փնտռելու եկած է։

Սակայն Իտալիա իր մերկ ոտքը նոր ճիզմէով մը ծածկելու համար սխալ դուռ մը կ'առնէ։ [illegible], անոր աչք անկած հողերուն ժողովուրդը պատմական հաւքու մը ունի։ Անոնք փապուճը թէրս կը հագցնեն։

Անոնց կատարած խելքի ու մտքի մէջ չմտնուելիք գործերէն մին ալ Երկոտասան կղզիներուն մէջ տեսած պատրաստութիւններն են։

Այս լուրն առնելուս, ակամայ հետեւեալ պատմութիւնը յիշեցի.— Այս դէպքը պատահած է թրքական Մուսկլայի Իտալացիներու կողմէ առժամեայ գրաւման ընթացքին։ Այդ ատենները պատահմամբ բանտարկեալ էր։ Գիշեր մը, ծերուկ մոլլա մը Մուսկլայի բերդէն իֆթարի թնդանօթը արձակելու պէս, բոլոր Իտալացիները, իրենց զէնքերը, նոյնիսկ կօշիկները ձգելով՝ փախուստի ճամբան բռնած են։

Այսօրուան իրենց բուն նպատակը ինձ անծանօթ կը մնայ։ Սակայն եթէ անճարակելիք գործ մը ունին, եթէ Երկոտասան կղզիներուն անմիջական պարպումը կ'ուզեն, անոնց կը թելադրեմ որ, թուրք մուէզզինի մը ձեռք մը թնդանօթ արձակել տան։

Զեկոյց Հ. Բ. Ը. Միութեան

Հրատարակութեան խնդրանքով.—

1.— Նկատելով որ Ալեքսանտրէթի Սանճաքէն եւ Ճէպէլ Մուսայէն բազմահազար Հայեր խուճապահար կը գաղթեն դէպի Լիբանան եւ շատերը անօթի եւ խեղճութեան մատնուած են, Միութեանս Կեդր. Վարչութիւնը, տեղի տալով ամէն կողմէ իրեն ուղղուած կոչերուն, հարկ տեսաւ ձեռնարկել համազգային հանգանակութեան մը, երկիցս բռնագրկուած մեր տարաբախտ հայրենակիցներուն եղբայրական օգնութիւն ընծայելու համար։ Այդ առթիւ Փարիզի մէջ կազմուեցաւ Արտակարգ Կեդր. Յանձնաժողով մը, որուն նախագահութիւնը ստանձնեց Միութեան Պատուոյ Նախագահ Վսեմ. Առաքել Փաշա Նուպար։

Այս յանձնաժողովը որոշեց կոչ ուղղել որ ամէն հայ գաղութ իր մասնակցութիւնը բերէ սոյն եղբայրական օգնութեան գործին, կազմելով տեղական Յանձնախումբեր։

2.— Կեդր. Վարչ. Ժողովը, իր վերջին նիստին մէջ, կարգ մը կարեւոր ձեռնարկներու եւ նպաստներու մասին որոշումներ տալով, գլխաւորաբար վաւերացուց Պէյրութի մէջ յառաջիկայ հոկտեմբերին Աղջկանց Բարձրագոյն նախակրթարան մը հաստատելու ծրագիրը։ Այդ վարժարանը պիտի կրէ Օր. Դարուհի Յակոբեանի անունը, իր յիշատակին համար իր ծնողաց կողմէ Միութեանս կտակուած հիմնադրամէն վարկ մը բացուած ըլլալով յօգուտ այդ կրթարանին։

3.— Մասնաւորաբար Հ. Բ. Ը. Միութեան նպաստընկալ եւ սեփական վարժարաններուն վիճակը ուսումնասիրելու եւ տեղական մասնաժողովներուն հետ համախոհաբար բարեկարգելու պաշտօնով, Գահիրէի Գալուստեան վարժարանի, Մելգոնեան կրթ. հաստատութեան եւ Կալկաթայի Ճեմարանի նախկին տնօրէն Գրիգոր Կիրակոսեանը առժամապէս նշանակեց Կրթ. Ընդհ. Քննիչ, որ անմիջապէս պիտի այցելէ Ռումանիա, Պուլկարիա եւ Սուրիա։

✕

Ծրագիր Մելգոնեան Մատենաշարի

Միութեանս Կեդր. Վարչ. Ժողովը որոշած ըլլալով Հայաստանի յատուկ տրամադրելի գումարներէն Մելգոնեան վարկի հաշուոյն 1000 անգլ. ոսկի յատկացնել հայագիտական, գլխաւորաբար բանասիրական, պատմական եւ գրական բացառիկ նշանակութիւն ունեցող հին մեծարժէք հրատարակութեանց, այդ կարեւոր գործով զբաղելու համար նշանակած է Յանձնաժողով մը, հետեւեալ կազմով.— Լ. Գ. Կէրոան, ատենապետ, Ա. Չօպանեան ատենադպիր, Գեր. Հ. Արիս Վարդանեան, Փրոֆ. Ն. Ադոնց, Արմենակ Սաղըզ եւ Լեւոն Բաշալեան։ Յանձնաժողովին խորհրդական նշանակուած են, պատուակալ Թղթակցի հանգամանքով, Գեր. Գարեգին արք. Յովսէփեան եւ Օր. Սիրարփի Տէր Ներսէսեան (Նիւ Եորք), Գեր. Հ. Ակինեան (Վիեննա) եւ Գեր. Հ. Հացունի (Վենետիկ)։

Մելգոնեան հրատ. յանձնաժողովը, որ կոչուած է յառաջիկային եւս հաւանականօրէն իր տրամադրութեան տակ դրուելիք գումարները յատկացնել վերոգրեալ նպատակին, յետ խորհրդակցութեան՝ իր գործունէութեան ծրագիրը որոշած է հետեւեալ սահմաններուն մէջ.—

1.—Հրատարակել նախնեաց անտիպ եւ տպուած կամ սպառած գործեր, արդիական բանասիրութեան պահանջներուն համաձայն, եւ, ի պահանջել հարկին, օտար լեզուներու թարգմանութեամբ, մասնագէտներու միջոցաւ։

Բնագիրներու այս բաժնին կը պատկանին հայ մատենագրութեան բոլոր ճիւղերը, ինչպէս Ս. Գրականք, Պատմագիրք, Հայրախօսականք, Կանոնագիրք, Իմաստասիրականք, Քերականք, Բժշկագիտականք, Քերթողականք, գրաբար եւ միջնադարեան, եւայլն։

Նաեւ այս բնագիրներու մասին բանասիրական, լեզուական եւ պատմական հետազօտութիւններ։

2.— Հրատարակել հայերէն գրչագիրներու ցուցակներ եւ գրչագրական յիշատակարաններու ժողովածուներ։

3.— Հրատարակել հայ հին եւ նոր լեզուի եւ բարբառներուն նուիրուած գիտական աշխատութիւններ, մանաւանդ նիւթեր հայ բարբառներու ուսումնասիրութեան համար։

4.— Հրատարակել հայկական նախապատմական եւ պատմական հնագիտութեան վերաբերող արձանագրութիւններ եւ ուսումնասիրութիւններ։

5.— Հրատարակել հայ արուեստի, ինչպէս մանրանկարչութեան, դրամագիտութեան, ճարտարապետութեան Ալպոմներ եւ ուսումնասիրութիւններ։

6.— Հրատարակել հայ ազգագրութեան զանազան ճիւղերուն վերաբերող նիւթեր (հէքեաթ, առասպել, զրոյց, աւանդութիւն, եւն.), նոյնպէս վերհրատարակելով զանազան պարբերականներու մէջ մասնագէտներու կողմէ գրուած կարեւոր նիւթերը։

7.— Հրատարակել արդի աշխարհաբարով, հայ հին ու նորագոյն մեծ հեղինակներու գրաբար կամ գաւառաբարբառով գրուած կարեւորագոյն երկերը, ինչպէս նաեւ ժողովրդային հին դիւցազնավէպերը։

8.— Հրատարակել հայ նոր գրականութեան անդրանիկ վարպետներուն անտիպ, կամ տպուած ու սպառած, եւ կամ պարբերականներու մէջ կորսուած լաւագոյն գործերը, կենսագրական եւ գրաքննական ուսումնասիրութիւններով։

9.— Հրատարակել հայ անցեալ կեանքի ո եւ է երեւոյթը լուսաբանող լուրջ աշխատութիւններ, եւ մասնաւորապէս Հայոց Պատմութիւն մը, ամբողջական կամ ո եւ է շրջանի, ինչպէս նաեւ հայ հին եւ նոր մատենագրութեանց պատմութիւնը։

Յանձնաժողովը, այս ծրագիրը կազմելէ վերջ, նկատի ունենալով որ Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովը Մելգոնեան նուիրատուութենէն առ այժմ լոկ հազար անգլ. ոսկի տրամադրած է իրեն, որոշած է այդ գումարով ի լոյս ընծայել հետեւեալ գործերը.—

1.— Բարսեղ Կեսարացւոյ «Վեցօրեայ»ի ոսկեդարեան Թարգմանութեան քննական հրատարակութիւնը։

2.— Մովսէս Կաղանկատուացիի «Աղուանից աշխարհի պատմութիւն»ը, ներածական ուսումնասիրութեամբ եւ ծանօթութիւններով։

3.— Միջնադարեան բանաստեղծ Ֆրիկի տաղերուն ամբողջական հաւաքածոն, ներածութեամբ։

4.— Քուչակեան տաղերու լիակատար հաւաքածոն, ներածութեամբ։

5.— Էջեր հայկական գեղարուեստէն, ֆրանսերէն լեզուով, պատկերազարդ։

6.— Բիւզանդական պատմութեան մէջ յանուն մեծ հայ դէմքերու նուիրուած մենագրութիւններ։

7.— Խաչատուր Միսաքեանի հատընտիր էջերու հաւաքածոն, ներածութեամբ եւ ծանօթութիւններով։

Իւրաքանչիւր գործ առանձինն պիտի ծանուցուի իր հրատարակութեան ժամանակ, եւ հրապարակ պիտի հանուի բոլորովին մատչելի գիներով։

Դիւան Ընդհ. Տնօրէնութեան

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ սպայակոյտին պետը, Զօր. Հալտէր Օգոստոս 1ին կը մեկնի Իտալիա, ներկայ գտնուելու իտալական ռազմափորձերուն։

ԱՆԳԼԻՈՅ արեւելեան ծովեզերքներուն վերեւ երեւցած ըլլալով օտար օդանաւեր, օդային նախարարութիւնը յայտարարեց թէ Հիւս. ծովուն վրայ յաճախակի օդային թռիչքի փորձեր կը կատարուին դրացի պետութեանց կողմէ, բայց չի բռնաբարուիր անգլիական հողերու սահմանը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ճամբորդը կիսաձայն, կարծես ինքնիրենը կը խօսէր, արտասանեց յետագայ քանի մը բառերը, որ պանդոկապետը լսեց, առանց սակայն հասկնալու անոր միտքը.

«Այո, այս աւելի է քան թէ պատերազմը հայրենիքին մէջ. այս պատերազմ է ընտանիքի մէջ։ Այսպէս ալ պէտք է եւ ասիկա շատ լաւ է։ Ժողովուրդներուն մեծ վերածնումները այս գիներով կը գնուին»։

Եւ ճամբորդը ձեռքը գլխարկին տարաւ, աչքերը յառեց երկրորդ յայտարարութեան եւ բարեւեց զայն։

Հիւրընկալը շարունակեց.

— Տեսէ՛ք, պարոն քաղաքացի թէ գործը ի՛նչպէս է։ Քաղաքներու եւ աւաններու մէջ մենք յեղափոխութեան կողմնակից ենք, բայց գիւղերու մէջ հակառակ են. ուրիշ խօսքով՝ քաղաքներու մէջ Ֆրանսացիներ են, իսկ գիւղերու մէջ Պրըթոններ։ Այս պատերազմը ուղղուած է քաղաքացիներու կողմէն գիւղացիներու դէմ։ Անոնք մեզ կ'անուանեն դատարկապորտներ, իսկ մենք զանոնք կը կոչենք ռամիկներ։ Ազնուականներն ու տէրերը անոնց կողմն են։

— Բայց ոչ ամէնքը, ընդհատեց ձիաւորը։

— Անշուշտ, ոչ ամէնքը, Գ. քաղաքացի, քանի որ հոս ունինք դերկոմս մը մարքիզի մը դէմ։

Եւ պանդոկապետը ինքն իրեն յարեց.

«Աղէկ ոչ մէկ կասկած չկայ որ ես կը խօսիմ քահանայի մը հետ»։

Եւ ձիաւորը յարեց.

— Եւ երկուքէն ո՞րը կը յաղթէ։

— Մինչեւ հիմա դերկոմսը։ Բայց անոր գործը դժուար է։ Ծերունին գռեհկան մարդ մըն է։ Այս երկուքը տրամագծի ազնուականներն են Կովէններու ընտանիքէն։ Այդ ընտանիքը երկու ազգաճիւղ ունի. մեծ ազգաճիւղը, որուն պարագլուխն է մարքիզ Լանդընաք, եւ փոքր ազգաճիւղը՝ որուն պարագլուխն է դերկոմս Կովէն։ Այժմ երկու ազգաճիւղերը կը կռուին իրարու դէմ։ Ծառերու մէջ ասանկ բան չկայ՝ բայց մարդոց մէջ կայ։ Մարքիզ Լանդընաք Պրըթաննիի մէջ ամենազօրաւոր է. գիւղացիներու համար ան արքայէն իշխան մըն է։ Իր ցամաք ելլելու առաջին օրը ան իսկոյն ութը հազար մարդ ունեցաւ. շաբաթուան մը մէջ երեք հարիւր ծուխեր ապստամբեցան։

Եթէ ան կարողանար ծովեզրին մէկ անկիւնին միայն տիրել, Անգլիացիները ցամաք պիտի իջնէին։ Բարեբախտաբար Կովէնը, անոր արկածախնդիր փոքր եղբօրորդին, հոն է գտնուեր։ Ան Հանրապետականներու հրամանատարն է եւ իր մեծ հօրեղբայրը վանդակի մէջ բռնած կը պահէ։ Առանձնէ զատ՝ բարեբախտաբար զուգադիպութեամբ մը՝ այդ Լանդընաքը երբ ցամաք ոտք դրաւ, ահագին քանակութեամբ գերիներու հետ հրացանի բռնել տուաւ երկու կիներ, որոնցմէ մէկը ունէր երեք որդիներ, որոնք որդեգրուած էին Փարիզեան զօրավաշտէ մը. այդ պատճառով զօրավաշտը սարսափելի է դարձած։ Վաշտը կը կոչուի «Կարմիր Գդակի Զօրաշար»։ Անոր մէջ այդ Փարիզցիներէն շատ մարդ չէ մնացեր այլեւս, բայց կատաղի են այն սուինները, որոնք կը մնան դեռ։ Անոնք միացած են հրամանատար Կովէնի զօրասիւնին։ Ոչինչ չի դիմանար անոնց։ Անոնք նպատակ մը ունին. կնոջ վրէժը լուծել եւ մանուկները ետ առնել։ Ոչ ոք չգիտեր թէ ծերունին փոքրիկները ի՞նչ ըրած է։ Ահա թէ ինչ բան է որ կը կատղեցնէ Փարիզեան կրենադիէները։ Երեւակայեցէք որ եթէ մանուկները այս գործին մէջ խառնուած չըլլային, այս պատերազմը ներկայ կերպարանքը չէր առներ։ Դերկոմսը բարի եւ քաջ երիտասարդ մըն է, բայց մարքիզը սոսկալի ծերունի մըն է։ Գիւղացիները ներկայ կռիւը կը կոչեն՝ Սուրբ Միքայէլի պատերազմը ընդդէմ Բեհեզեբուղին։ Դուք գիտէք, գուցէ, որ Սուրբ Միքայէլը այս երկրին պահապան հրեշտակն է։ Ծովախորշին մէջ կը բարձրանայ լեռ մը, որ անոր անունով կը կոչուի։ Այնպէս այնպէս հաւատացած են որ ան գետին տապալած է սատանան եւ զայն թաղեր է ուրիշ լերան մը տակ, որ կը գտնուի այստեղէն քիչ հեռու եւ կը կոչուի Դօմպլէն.

— Այո՛, շշնջաց ձիաւորը լատիներէն, Դօմպլէն՝ գերեզման Պելենուսի, Պէլուսի, Պէլի, Պէլիտի եւ Բեհեզեբուղի։

— Կը տեսնեմ որ դուք գիտէք այս բաները։

Եւ հիւրընկալը ինքնիրեն մեկնաբանեց.

«Անտարակոյս աս քահանայ մըն է, քանի որ լատիներէն ալ գիտէ»։

Յետոյ յարեց.

— Այսպէս ուրեմն, պարոն քաղաքացի, գիւղացիներուն համար այս պատերազմը՝ այդ հրեշտակին եւ սատանային նախկին պատերազմն է, որ կը վերսկսի այժմ։ Եթէ այսպէս է, յայտնի է ուրեմն, որ անոնց համար Սուրբ Միքայէլ հրեշտակը՝ արքայական հրամանատարն է, իսկ Բեհեզեբուղը՝ հայրենասէր հրամանատարն է։ Բայց եթէ կայ իսկապէս սատանայ մը, անտարակոյս Լանդընաքն է, եւ եթէ կայ [illegible] հրեշտակ մը, անշուշտ ատիկա Կովէնն է։ Բայց դուք, պարոն քաղաքացի, բան մը չէ՞ք ուզեր ուտել։

— Ես հետս ունիմ շիշ մը գինի եւ կտոր մը հաց։ Բայց դուք ինծի այն ըսէք թէ այժմ ի՛նչ կը կատարուի Տօլի մէջ։

— Ահա թէ ինչ։ Կովէն՝ ծովեզերեայ արշաւող զօրաբաժնին հրամանատարն է։ Լանդընաքի նպատակն էր ամէնքը ապստամբեցնել։ Ստորին Պրըթաննիի համար իբրեւ յենարան՝ ոտք հանել նաեւ Նորմանտիան, բանալ Բիզիի դռները եւ քսան հազար Անգլիացիներով եւ երկու հարիւր հազար գիւղացիներով օգնութեան հասնիլ վանտէական մեծ բանակին։ Կովէն այս ծրագիրը խանգարեց. ան բռնած է ծովափը եւ Լանդընաքը կը մղէ դէպի երկրին ներսերը, իսկ Անգլիացիները դէպի ծովուն խորերը։ Լանդընաք հոս էր. ան զայն հոսկէ դուրս հանեց. երկրորդ անգամ անոր մէջ առաւ Բոնդ-օ-Գօ. քշեց զայն Ավրանշէն, քշեց զայն Վիլլէտիէօյէն, արգիլեց զայն Կրանվիլ հասնելէ եւ կը շարժէ իր բանակը զանիկա վերստին դէպի Ֆուժէրի անտառը մղելու եւ այնտեղ փակելու համար։

(Շար.)

ժամեայն այն տարիքին, զոր կը ներկայացնէ չահագրգռեալը տարւոյն յունուար 1ին։

Այն օտարականները, որոնք հպատակութիւն չունին եւ 20 — 48 տարեկան են, բայց ցուցակագրուած չեն դեռ, «ընդհ. ցուցակագրութեան» մէջ պիտի արձանագրուին 1939 Սեպտեմբեր 1էն առաջ։

Իսկ ապաստանի իրաւունքով ընդունուած օտարականներու ցուցակագրութիւնը պիտի կատարուի հետեւեալ ձեւով.—

1.— Անոնք որ 20 — 27 տարեկան են, պիտի ցուցակագրուին 1939 Սեպտեմբեր 1էն առաջ։

2.— Անոնք որ 27 — 35 տարեկան են, պիտի ցուցակագրուին 1940 Յունուար 1էն առաջ։

3.— Անոնք որ 35—40 տարեկան են, պիտի ցուցակագրուին 1940 Մարտ 1էն առաջ։

4.— Անոնք որ 40 —48 տարեկան են, պիտի ցուցակագրուին 1940 Սեպտեմբեր 1էն առաջ։

Այն օտարականները, որոնք պիտի ընդունուին իբրեւ որ եւ է երկրի հպատակութենէն զրկեալ կամ իբրեւ ապաստանի իրաւունքով Ֆրանսա մտած՝ այս թուականներէն վերջ, պիտի ցուցակագրուին անմիջապէս որ կատարուի այդ ճշդումը։

ՅՕԴ. 9.— Ցուցակագրութիւնը պիտի կատարուի այն նահանգապետութեանց կողմէ, որու սահմաններուն մէջ կ'ապրին օտարականները։ Օտարականները կրնան արձանագրուիլ նահանգապետութեանց նախաձեռնութեամբ կամ իրենց իսկ խնդրանքով, կամ իրենց ազգականներուն, օրինական ներկայացուցիչներուն խնդրանքով։

ՅՕԴ. 10.— Լրացուցիչ հրովարտակ մը պիտի ճշդէ թէ ի՛նչ պայմաններու մէջ պիտի կատարուի զինուորական քննութիւնը, ո՛ր բանակներուն մէջ պիտի ծառայեն օտարականները եւ ո՛րքան տեւողութեամբ։

ՅՕԴ. 11.— Ներկայ հրովարտակը գործադրելի է նաեւ Ալճերիոյ մէջ։ Լրացուցիչ հրովարտակ մը պիտի ճշդէ այն պայմանները, որոնց համաձայն՝ հրովարտակը գործադրելի պիտի դառնայ նաեւ գաղութներու եւ անդրծովեան երկրամասերու մէջ։

22 Յուլիս 1939

ՍԱՆՃԱՔԻ ՀԱՅԵՐԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Թուրքերու վայրագ յարձակումը

Սուրիոյ հայերէն թերթերը նոր մանրամասնութիւններ կուտան Սանճաքէն փոխադրուած Հայերու մասին։

Այսպէս, Եօղուն Օլուքի մնացեալ Հայերը փոխադրուած են 42 քամիոնով

Կենդանիներու փոխադրութիւնը, ինչպէս գրեցինք, տեղի կ'ունենար ցամաքէն։ 21 յուլիսի երեկոյեան, Քէսապի սահմանին վրայ, յարձակման կ'ենթարկուին Ճէպէլ Մուսայի երիտասարդները։ Թուրքերը ոչ միայն կը գողնան 300 այծեր, այլեւ կը վիրաւորեն երկու երիտասարդներ։

Այս սոսկ յարձակումին լուրը չանթահարիչ տպաւորութիւն գործեց։

*** Գրած էինք թէ 4500 գաղթականներ առժամապէս փոխադրուած են Թարթուս։ Այս քաղաքը փոքր է եւ ունի 5000 բնակիչ։ Հետեւաբար, գրեթէ նոյնքան թիւով գաղթականներու բնակչութեան պատսպարումը անկարելի դարձած է։ Շատ թշուառ վիճակի մէջ են Տէօրթ Եոլցի գաղթականները։ Ամէնէն մխիթարականը այն է, որ, հակառակ տիրող թշուառութեան եւ նեղութիւններուն, գաղթականներու տրամադրութիւնը բարձր է։

*** Գրըղ Խանի վերջին կարաւանը եւս հասած է Հալէպ։ Գրըղ Խանի մէջ պատահած են բռնութեան դէպքեր։ Տանտէրը տակաւին դուրս չելած՝ Թուրքերը խուժած են ներս։ Այս ձեւով գրաւուած է Սողուք Սու գիւղը, որուն բնակիչները չեն կրցած տէր ըլլալ իրենց հունձքին եւ երեսի վրայ ձգելով հեռացած են։

*** «Զարթօնք» կը գրէ թէ Ֆրանսական մարզպանը սկսած է գրադիլ Սանճաքէն գաղթած Հայերու գործերով։ Բարձրաստիճան պաշտօնատար մը ղրկած է այն վայրերը, ուր կը հասնին գաղթականները։

«Ազդակ» կը գրէ թէ ամբողջհայութիւնը պարպած է Սանճաքը։ Այժմ կը մնայ ժողովուրդը փոխադրել առժամեայ կայաններէն դէպի իրենց վերջնական բնակավայրերը։

Թուրքերը ռազմամթերք գրաւեր են Մուսէյիւոյ մէջ

«Ժիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ Սանճաքէն.—

Իրենց խարուած ըլլալը յայտնելով դժուար կացութիւններու մէջ Մուսատաղի Պիթիաս գիւղին ժողովուրդն ալ կայ։ Այս գիւղին մէջ միայն հինգ ընտանիք մնացած է։ Անոնք դացած ատեն՝ մօտ հարիւր զէնք յանձնած են մեր ոստիկան զօրքերուն։ Բայց Սուէտիոյ մէջ միջադէպ մը տեղի ունեցած է, երբ Հայերը կարեւոր քանակութեամբ զէնք եւ ռազմամթերք ուզած են փախցնել։ Զորս Հայեր կ'աշխատէին նաւով մը փոխադրել ասոնք, բայց տեղի ունեցած միջամտութեան վրայ, կը ստիպուին լքել իրենց բեռը։ Երկուքը յաջողած են փախչիլ։

Հոս 2 անտուկ ռազմանիւթ, 2 անտուկ ռումբ, մէկ գնդացիր եւ մօտ 700 զէնք ձեռք անցուած է։

ՆԱԽԱՐԱՐ ՄԸ ԽԱՇԽԱՇ ԿԸ ՄՇԱԿԷՐ

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ Հանր. Ապահովութեան տեսուչը երեւան հանեց ափիոնի պատմութիւն մը։ Լապուէ գիւղին մօտ, ընդարձակ տարածութեան մը վրայ, որ կը պատկանէր հողագործական նախարարին, մեկոն (խաշխաշ) անկուած էր։ Լուրը դայթակղութիւն պատճառեց եւ նախարարին հետ դահլիճին դիրքն ալ խախտեց, որովհետեւ մեկոնի մշակութիւնը կամ ափիոնի արտադրութիւնը բացարձակապէս արգիլուած է երկրին մէջ, մարզպանին հրովարտակով։

Կառավարութիւնը յայտարարեց թէ չուրանար նման մշակութիւններու գոյութիւնը երկրին մէջ, թէ Սուրիա եւ Լիբանան տարեկան 100,000 թոն մեկոնի բերք մը կուտան։ Միւս կողմէ կառավարութիւնը հաւաստեց թէ հողագործական նախարար Հայտար պէյ բնաւ պատասխանատուութիւն չունի, քանի որ մեկոնի երեւան հանուած մշակութիւնները կը պատկանին ուրիշի։ Արդարեւ, երկրին մէջ շատեր կան, (երեսփոխան, բարձրաստիճան կրօնապետներ, եւայլն), որոնք կը զբաղին մեկոնի մշակութեամբ։

Եւ սակայն ոստիկանական քննութիւնը երեւան հանեց այլապէս դայթակղեցուցիչ պարագայ մը,— Պաալպէքի մէջ, հողագործական նախարարին հօրեղբօր մօտ, գտնուեցաւ 300 քիլօ փոշի ափիոն։ Ոստիկանութիւնը Գասէբ գիւղին մէջ եւս երեւան հանեց չորս հեկտար մեկոնի մշակութիւն, որ կը պատկանէր Գուպրոս Թահիրի,— այս վերջինը յայտարարեց թէ ինք մշակութիւնը կը կատարէր ի հաշիւ Մէճիտ Արսլանի, ազգայնական երեսփոխան եւ հողագործական նախորդ նախարար։

Կը կարծուի թէ տակաւին շատ ուրիշ մեղսակցութիւններ կան մեկոնի մշակութեան մէջ, որ գաղտնօրէն կը կատարուի ամէնուրեք։ Հաւանական է որ դահլիճը հրաժարի։

Ընկերական դասախօսութիւն Մարսէյլի մէջ

Կիրակի, Յուլիս 30ին, կէսօրէ ետք ժամը 5ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

(ՄՈՆՖԱՐՆԱՍԻ ԿԱՑԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԵՒԸ)

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

30 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէն մինչեւ երեկոյ

Գեղարուեստական բաժինին ի մասնակցութիւնը կը բերէ «Րաֆֆի» երգչախումբը, հայկական երգերով ու պարերով

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան «Արզումեաններու շիրիմին»

Եւրոպական պար անտառին մէջ ընկերակցութեամբ նուագախումբի

Ճոխ պիւֆէ։ Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ միայն շիրիմի այցելութիւնը

Փոն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթօպիւսը եւ իջնել Շավիլ Puits sans vin, հարցնել գերեզմանատան քովի պէտոնի անտառը

Հրապարակային բանախօսութիւն

ՖՐԱՆՍ. ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150րդ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Գօմօնի Վարանդեան սրահի յանձնախումբի

29 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Գօմօն Վարանդեան սրահին մէջ

Կը բանախօսէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

Կ'երգէ Օր. ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԵՐԻԱՆ

Խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը՝ Ս ԼՈՐՆԵՐ

Մուտք 3 Ֆր.

Դաշտագնացութիւն դէպի St. Peray (ՍԵՆ ՓԷՐԷ)

Կազմակերպուած Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութեան կողմէ

6 Օգոստոս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Նուագ, պար, ճոխ պիւֆէ եւ զուարճալի խաղեր

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ — Հանրակառքի կանոնաւոր երթեւեկ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլ – Փրատոյի Մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ յառաջիկայ Կիրակի, 30 Յուլիս, Ս. Պատարագէ ետք մասնաւոր Հոգեհանգիստ պիտի կատարուի ողբացեալ Հայկազն Գույումճեանի եւ իր զաւկին՝ Քերովբէ Գույումճեանի յիշատակին, համաձայն Գույումճեան ընտանիքի փափաքին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը ընդհ. խորհրդակցական խառն ժողովի մը կը հրաւիրէ Իսի լէ Մուլինոյի բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին «Արմէն» սրահին մէջ։

Օրակարգ.— Սանճաքէն գաղթող հայրենակիցներու օգնութեան հարց։

Le Gerant : H. STEPHAN

17 Rue Dumeron .. Paris (13)

[illegible]

Ամերիկա ինչո՞ւ չեղեալ համարեց դաշինքը

Երէկ հաղորդած էինք թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը չեղեալ համարած է իր եւ Ճափոնի միջեւ գոյութիւն ունեցող առեւտուրի եւ նաւարկութեան դաշնագիրը, որ կնքուած էր 1911ին։ Այս որոշումը առնուած է նախագահ Րուզվէլթ, խորհրդակցելէ վերջ Հըլի հետ։

Այս դաշնագիրը կը դադրի ի զօրու դառնալէ, սակայն, վեց ամիս վերջը (1940 յունուար 26)։ Ասիկա կը նկատուի ազդարարութիւն մը Ճափոնի, որպէսզի վեց ամսուան ընթացքին վերաքննէ իր քաղաքականութիւնը Չինաստանի մէջ։ Արեւելքի մէջ ամերիկեան շահերու պաշտպանումին տեսակէտով։ Մ. Նահանգները տրամադիր չեն հրաժարելու, Չինաստանի մէջ, «բաց դուռի» իրաւունքէն։ Բայց, Ճափոնի հանդէպ պատժամիջոցներու դիմելէ առաջ, Սպիտակ Տունը պէտք տեսած է ձեւով մը զոհացնել Ամերիկայի հանրային կարծիքը, որ մտահոգ է Ճափոնի նուաճումներէն։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ ԳՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Արժանթէօյի անտառի Մօնթէն վիլ աղբիւրին մօտ

Խօսք կ'առնէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, զուարթ մթնոլորտ, ընկերակցութեամբ Թառի։

ՄԵԿՆՈՒՄ.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Ցօնթէն Ռոզիէ։

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր

Մուտքը ազատ է

ՄԵԿՆՈՒՄԻ ԱՌԹԻՒ

Ծախու է լաւ կահաւորուած սափրիչի խանութ մը, Ռըյնօի հիւրանոցի քովը, տեղական յաճախորդներով, 2 աթոռ կիներու եւ 2 աթոռ այրերու յատուկ։ Տարեկան վարձք՝ 2880 ֆրանք։ Փութացէք օգտուիլ առիթէն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Պ. Մ. Համբարձումեանի, 28 Ռիւ Նասիօնալ, Պիյանքուր։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՆԳՈՅՑ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 16 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
[illegible]	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	150 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 30 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 30 Juillet 1939

ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4105

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱՆԱՍՈՐ

Ժողովուրդներու պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնը երբեմն տարօրինակ կերպով կը զօդուին իրարու։ Կը նոյնանան, նոյնիսկ։ Իրարու կը փոխարժէն արժէքներ, որոնք նոր իմաստ ու նոր խորհուրդ են ստացած, դառնալով ազգային նոր հարստութիւններ, — փառքեր ըլլան անոնք, թէ արիւնաներկ ողբերգութիւններ։

Խանասորը նման արժէք մըն է, անտարակոյս։

Դաշտ մը կամ աննշան վայր մըն էր եղած դարերով։ Կամ՝ հողամաս մը, որ նոյնիսկ աշխարհագրութեան մաս չէր կազմեր թերեւս։ Բայց, յանկարծ դարձաւ անուն մը։ Տարածուեցաւ իր նեղ սահմաններէն դուրս, եւ ստացաւ նոր իմաստ ու նոր խորհուրդ։

Անուն մը, սակայն, որ միայն կամ երբեք աշխարհագրական չէր այլեւս, եւ որ կը դառնար մէկ մասը մեր նորագոյն պատմութեան։

Այդպէս էր որ, իրենց կարգին, միայն աշխարհագրական անուններ ըլլալէ դադրեցան Վանը, Սասունը, Շապին Գարահիսարը, Ուրֆան կամ Մուսա Տաղը։ Ինչպէս, դարերու ընթացքին, դադրեր էին միայն աշխարհագրական անուններ ըլլալէ՝ Անին, Տարօնը, Դուինը, Էջմիածինը, Աշտիշատը, Վանանդը կամ Զուարթնոցը, — իբրեւ նիւթեղէն խորհրդանշանները մեր անցեալ փառքերուն, ողբերգութեանց կամ ստեղծագործական նուաճումներուն։

Նիւթեղէն՝ այն իմաստով, որ իրենց մէջ կը բովանդակեն բարոյական հարստութիւններ, ժառանգութիւններ եւ ներշնչման խորհուրդներ։

Նման անուններու համադրոյթը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ զօդումը պատմութեան և աշխարհագրութեան։ Կամ՝ միախառնումը երկու ամբողջութիւններու, — Ազգին ու Հայրենիքին, — որոնք սակայն, իրարմով է որ կ'ամբողջանան կատարելապէս։

×

Խանասորը, իր կարգին, ունի իր առանձին յատկանիշը, ինչպէս մեր բոլոր «պատմական անունները»։

Այդ տեսակէտէն, անիկա իր նախորդներէն ու իր յաջորդներէն կը տարբերի ոչ միայն ժամանակագրական կարգով, այլեւ իբրեւ առաջին յայտարարը այն մեծ Անկիւնադարձին, որ յանկարծ երեւան եկաւ Հայոց նորագոյն պատմութեան մէջ, մեր դարաւոր ստրկութիւնն ու Ազատագրութիւնը անջատելով իրարմէ։

Կուկունեան եւ Խանասոր։

Առաջինը, որ ազդանշան մըն էր՝ իբրեւ գործօն նախաշարժում մը, նախապատրաստութիւն մը եղաւ, սակայն, «դեռ սահմանը չանցած»։

Աշտարակեցիի դառն յուսախաբութենէն վերջ, հարկ պիտի ըլլար, կ'երեւի, մեր առաջին գրոհը եւս — Կուկունեանն եւ իր զինակիցները — նոյն ճակատագրին ենթարկել, որպէսզի վերջնապէս (վերջնա՞պէս ....) ըմբռնէինք թէ՝ Հայաստանի վրայ դրուած «երկու գերեզմանաքարերու» այսօրուան ողբերգութիւնը դեռ ա՛յն օրերէն կ'ազդարարէր մեզի անողոք ճշմարտութիւն մը, — Երեւանէն Վան տանող ճամբան Սիպերիայէն կամ Սախալինէն կ'անցնի ...

Խանասորը իր մէջ կը բովանդակէ նաեւ այդ յուսախաբութեան սրբագրութիւնը։ Կամ՝ անտեսումը, նոյնիսկ նուաճումը — Թաքուն ձեւով, անշուշտ, — Հիւսիսի «քրիստոնեա՛յ» արգելքին...

Բայց, ինչ որ բացառապէս կը բնորոշէ Խանասորը, այն իրողութիւնն է, թէ ան մեր յեղափոխութեան առաջին հարուածն է եղած։ Մե՛ր հողին վրայ։ Տրուած՝ կազմակերպեալ, արագ ու սարսափազդու թափով մը ...

Խանասորը առաւելապէս իբրեւ այդպիսին է որ կ'անջատուի մեր յետագայ մարտնչումներէն եւս, որոնց մէջ թերեւս աւելի ամեհի, աւելի կայծակնաթափ ու խիզախ եղան մեր հէքեաթային հերոսները՝ ընդհանրապէս, ու անոնցմէ Սերոբ մը, Անդրանիկ մը, Գէորգ Չաւուշ մը, Մուրատ մը կամ Քեռի մը՝ առանձնապէս։

Բայց, մինչեւ այն օրը երբ «Խանը Բասեն եկաւ», կամ Անդրանիկը «իբրեւ արծիւ սաւառնում էր», «Կարկուտ տեղացա՞ծ էր Խանասորայ դաշտումը»...

Այսինքն, հայ զանգուածը որ, մինչեւ Խանասոր, վեց դարեր շարունակ աղօթա՛ծ էր միայն եւ տեւապէս հարուածուած, առաջին անգամ Խանասորով կը մղուէր խորհելու թէ՝ ուրեմն կարելի՛ է փոխադարձ կերպով հարուածել ...։

Այդ կարելիութիւնը սկսած է Խանասորով։

×

Իշխան Արղութեանի գերեզմանին վրայ, այսօր, իրենց աւանդական այցը կը կատարեն Շավիլի ու շրջակայքի մեր ընկերներն ու ազատատենչ հայրենակիցները, այդ յաղթանակին տարեդարձին առիթով։

Ազգային բազմաթիւ գերեզմաններ ունենալու առաւելութիւնը մեր բարոյական հարստութիւններէն մէկն է, անտարակոյս։

Ու մեր «իմացեա՛լ մահերու» բազմութեամբն է որ մենք — ողջերս — ոչ միայն առանձին չենք, այլեւ քիչ չենք, կամ տկար։

Ինչքա՛ն աւելի հզօր պիտի զգայինք մենք մեզ՝ արտասահմանի մէջ, եթէ նման ներշնչարաններ այցելելու հնարաւորութիւնը պակաս չըլլար ամէն մէկ հայ գաղութի։

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՑԱՄԱՌԻ ՏԱԿԱՒԻՆ

ԽՕՍՔԸ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆՆ Է

Այլեւս որոշ է որ անգլօ-ռուսական քաղաքական համաձայնութիւնը գրեթէ ստացած է իր վերջնական ձեւը, այժմ կը մնայ լուծել միայն անուղղակի յարձակումի հարցը, որու վրայ շատ կը պնդէ Մոսկուա։ Այս հարցը առաւելապէս զինուորական հանգամանք ունենալով՝ Լոնտոն եւ Փարիզ յարմար նկատեցին սկսիլ զինուորական բանակցութիւնները, քաղաքական բանակցութեանց առընթեր։ Կը կարծուի թէ զինուորականները իրենց կործիքներուն արտայայտութեամբ պիտի յաջողին համաձայնութեան եզր մը գտնել։ Վաղը Չէմպըրլէն յայտարարութիւն մը պիտի ընէ բրիտանական խորհրդարանին մէջ այս մասին։ Հաւանաբար զինուորական պատուիրակութիւնները Մոսկուա դրկուին այս շաբթուան սկիզբը։ Ֆրանսա ամէն պատրաստութիւն տեսած է արդէն։

ԳԵՐՄԱՆԵՒՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գրած էինք թէ առեւտրական բանակցութիւններ կը կատարուին Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ։ Այս բանակցութիւնները ընդհատուած էին անցեալ Դեկտեմբերէն ի վեր։

Բանակցութեանց նիւթը կը կազմէ առեւտրական փոխանակութիւն մը, — Ռուսիա կ'ուզէ ստանալ մեքենաներ, իսկ Գերմանիա՝ երկաթ, փայտ եւ մանկանէզ։

Օգոստոսի մէջ, կ'ըսուի, Մոսկուա պիտի մեկնի Տոքթ. Վոհլթաթը, որ այնքան աղմուկ հանեց իր խօսակցութիւններով անգլիացի նախարարի մը հետ, շաբաթ մը առաջ։ Մոսկուայի գերմանական դեսպանը, Ֆոն Շուլէմպուրկ, յետաձգած է իր ամառնային արձակուրդը եւ Մոսկուա կը մնայ, մօտէն հետեւելու համար այս բանակցութեանց։

Գերմանեւռուսական առեւտրական փոխանակութիւնները չափազանց նուազած էին վերջերս, — 800 միլիոն մարքէն իջած էին 100 միլիոն մարքի։ Գերմանիա 1938ին Ռուսիայէն ստացած է 47 միլիոն մարքի ապրանք, մինչ նախորդ տարին ստացած էր 65 միլիոն։

Այսուհանդերձ քաղաքական կարգ մը շրջանակներ կը կարծեն թէ Գերմանիա առեւտրական այս բանակցութեան կողքին պիտի ջանայ քաղաքական ձեռնարկներ ալ կատարել, ինչպէս ըրաւ Լոնտոնի մէջ։ Պերլին հերքեց սակայն նման հաւանականութիւն մը։

Չորեքշաբթի, Մոսկուա կը մեկնի գերման անտեսագէտներու յանձնախումբ մը, մասնակցելու համար գերմանեւռուսական բանակցութեանց։ Կ'ըսուի թէ տնտեսական նախարարը Տոքթ. Ֆունք եւս պիտի երթայ Մոսկուա։

ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ ԱՄՐԱՑՈՒՄԸ

Անգլիա լայն կը բանայ քսակը

Թուրքիա մեծ թափով կը շարունակէ իր զինուորական պատրաստութիւնները։ «Իվնինկ Սթանտարտ» կը գրէ թէ՝ Նեղուցներու ամրացումը կը կատարուի շատ լայն ծրագրով մը։ Անգլիա ամէն կերպով պիտի օգնէ Թուրքիոյ՝ Նեղուցներու ամրացումին համար։ Լոնտոն 20 միլիոն անգլ. ոսկիի նոր վարկ մը պիտի բանայ Էնգիւրիի։ Մինչ ֆրանսական զինուորական պատուիրակութիւնը բանակցութիւններ կը կատարէ Էնգիւրիի մէջ, Լոնտոն հասած է արդէն թրքական նոր պատուիրակութիւն մը բոլորովին նոր առաքելութեամբ։

« Տէյլի Հէրըլտ»ի համաձայն, թրքա. պատուիրակութիւնը պիտի այցելէ նաեւ սուրիական սահմանագլուխը, քննելու համար, պատերազմի մը պարագային, թրքական բանակին եւ սուրիական ուժերուն գործակցութեան խնդիրը։

Սըր Ճօն Անտէրսըն, քաղաքային պաշտպանութեան նախարարը, Լոնտոնի մէջ ընդունած է թրքական նոր պատուիրակութիւնը, որ պիտի ուսումնասիրէ օդային յարձակման դէմ պաշտպանութեան միջոցները։

Թրքական պատուիրակութեան նախագահն է Զօր. Հիւսնի Քիլքիչ։ Պատուիրակութեան մաս կը կազմեն նաեւ [illegible] երեք սպաներ։

Պալք. պետութեանց վեհապետներու խորհրդաժողովը

Պոլսէն կը հաղորդեն թէ Ռումանիոյ Կարոլ թագաւորին ճամբորդութիւնը առիթ պիտի տայ Պալքանեան Պետութեանց պետերու խորհրդաժողովի մը, որուն պիտի մասնակցին Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ թագաւորներն ու Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահը՝ Իսմէթ Ինէօնիւն։

Բանակցութիւնները որոնք ամիսէ մը ի վեր տեղի կ'ունենան Պալքանեան պետութիւններու միջեւ, նպատակ ունին վերջին ճիգ մը եւս ընելու, որպէսզի Պուլկարիա մտնէ Պալքանեան Ուխտին մէջ։ Սոֆիայի թրք. դեսպանը Էնկիւրի մեկնած է օդանաւով։ Ան, Սոֆիայի պետական շրջանակներու հետ շփում ունենալէ վերջ, մեկնած է Էնկիւրի, Իսմէթ Ինէօնիւի եւ Սարաճօղլու Շիւքրիին հետ տեսակցելու համար։ Պոլսոյ մէջ կը կարծեն թէ Սոֆիայի թուրք դեսպանը Էնկիւրի տարած է այն հաւաստիքը թէ Պուլկարիա տրամադիր է Պալքանեան Ուխտին մէջ մտնելու։ Միւս կողմէ, կ'ըսէ, նոյն աղբիւրը, ռումէն արտ. նախարարը Կաֆէնկօ, Էնկիւրի ըրած իր վերջին այցելութեան, յայտարարած է թէ ռումէն կառավարութիւնը լուծում մը կը փնտռէ՝ ի նպաստ ռումանեւպուլկար յարաբերութեանց։

Թրքական շրջանակները կը յուսան որ Կարոլ թագաւորի եւ Իսմէթ Ինէօնիւի վերջին տեսակցութեան ընթացքին Ռումանիոյ վեհապետը պիտի համոզուի Պուլկարիոյ հետ համաձայնութեան մը գալու անհրաժեշտութեան։

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ. — Մարսէյլէն մեզի կը գրեն թէ գաղութը մեր հանգանակութեան կը բերէ իր մասնակցութիւնը 2600 ֆրանքով (հանգանակութիւնը կը շարունակուի) —

«Յուլիս 23ին, կիրակի, Մարսէյի հայ համայնքին ճըդ. ընդհ. ժողովը բացուեցաւ լաւ տրամադրութեան մէջ։ Անդամները մեծամասնութեամբ ներկայ էին ժողովին։ Ժողովը փակելէն վերջ՝ կարդացինք Յառաջի Յուլիս 16ի խմբագրականը բոլորին ներկայութեան, (խմբագրականին խորագիրն էր՝ «Ո՞ր օրուան եւ ո՞ր ժամուն կը սպասենք»)։ Ներկաները ոգեւորուած՝ 10 վայրկեանի մէջ Մուսատաղցիներուն համար հաւաքեցին 2600 ֆրանք։ Վարչութեան ուրախութիւնը չափ չունէր այս յաջողութեան համար»։

ՑԱՆԿ 9

Տէր եւ Տիկ. Զ. Մութաֆեան իրենց մօր Տիկ. Մ. Տամլամեանի յիշատակին	300
Փափազեան եղբայրներ, Վիէն	200
Փարիզի Սալնոյ Ջորի Հայր. Միութիւն	200
Տիկին Անգինէ Հավլուճեան	100
Մ. Քիւրքճեան ընտանիք (Օլնէ Սու Պուա), փոխան ծաղկեպսակի Սարգիս Տիլլեանի մահուան առթիւ	100
Արամ Գազանճեան, Կեսարացի	100
Ջատիկ Էմիրզայեան	50
Մելքոն Գասմաճեան	50
Արմենակ Յակոբեան	50
Մարսէյի հայ գաղութի անդամներէն Արշակ Տէյիրմէնճեան	500
Աւետիս Զաքըրեան	200
Զարեհ Գերկամալը	200
Յակոբ Պալթայեան	100
Տոքթ. Յ. Դուրեան	100
Գուրգէն Սալէպեան	100
Մարտիկ Շաքարեան	100
Յակոբ Մէրճանեան	100
Կիւլպէնկ Գարապիլլիքեան	50
Վահան Փափազեան	50
Ճիվան Թադէոսեան	50
Բաղաթէն՝ Թ. Անանեան	100
Ասատ Սիւրմէնեան	100
Յարութիւնեան եղբարք	150
Յովհաննէս Գազանճեան	100
Վահէ Տէյիրմէնճեան	100
Մէքնէսէն՝ Յարէթ Գօլօյեան	100
Յարութիւն Վարդովեան	100
Ֆէզէն՝ Մկրտիչ Սարգիսեան եւ որդի	100
Սաֆիէն՝ Խ. Զաքըրեան եւ Մ. Եսայեան	100
Մոկատորէն՝ Երուանդ Գարապիլլիքեան	100
Գ. Երուանդ Քիւրքճեանի աշխատանոցին մէջ հանգանակուած — Եր. Քիւրքճեան	50
Աբրահամ Գասպարեան	50
Նիկողոս Տանաճեան	50
Թադէոս Գըլճեան	50
Խաչոյեան	10
Արշակ Խաչոյեան	10
Շահէն Մակարեան	10
Մոնփէլիէի գաղութին մէջ հանգանակուած նախաձեռնութեամբ Սարգիս Գասպարեանի եւ Արայ Տէր Վարդանեանի՝	
Սարգիս Գասպարեան	300
Արիստակէս Ղուկասեան	100
Յարութիւն Թահմազեան	50
Արմենակ Մարգարեան	25
Հմայեակ Մինասեան	25
Մկրտիչ Ճուհարիկեան	20
Սուրէն Քոչոեան	20
Աւետիս Գէորեան	10
Տիգրան Փէլիքէրեան	10
Յակոբ Գասպարեան	10
Յովհաննէս Յակոբեան	10
Արա Տէր Վարդանեան	20
Գումար՝	4580
Նախորդ գումար՝	16,110
Ընդհ. գումար՝	20,690

Երախաները կը վերադառնան

Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ օդափոխութեան կայանի առաջին խումբը կը վերադառնայ Ռուայյանէն եւ կը հասնի Փարիզ, Gare d'Orsay, 30 յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5,20ին։ Ծնողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ որոշեալ ժամուն, առնելու համար իրենց երախաները։

*** Ֆ. Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանի երկրորդ խումբը կը մեկնի 2 օգոստոս չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 10,20ին։ Երախաները բերել ժամը 9ին, Gare d'Orsay, Salle des Pas Perdus։

Անգլիա՞ եւս չեղեալ պիտի համարի

Երէկ հաղորդած էինք թէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը Թոքիոյի կառավարութեան հաղորդած է Սպիտակ Տան որոշումը՝ ճափոնեւամերիկեան առեւտրական դաշինքը չեղեալ համարելու վեց ամիս վերջ, եթէ Ճափոն շարունակէ իր նուաճողական քաղաքականութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ։

Լոնտոնէն կը հաղորդեն թէ անգլօ-ճափոն բանակցութիւնները կրկին դժուարութեան կը բախին, որովհետեւ Մեծն Բրիտանիա չի համաձայնիր չինական դրամատուններու մէջ պահ դրուած գումարները քաշելու եւ, այս կերպով, կը շարունակէ չինական տոլարը ամուր պահել։ Իսկ չինական տոլարին պահպանումը ամուր կը պահէ, իր կարգին, Չան Քայ Շէքի դիրքը եւ կը դժուարացնէ ճափոնական բանակին գործողութիւնները։

Լոնտոնի կառավարութիւնը, հետեւելով Ամերիկայի օրինակին, պատրաստ է ինք եւս չեղեալ համարելու անգլօ-ճափոն առեւտրական դաշնագիրը, եթէ Թոքիոյի խորհրդաժողովը ձախողի։

Միւս կողմէ, [illegible] օր, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ կնքուեցաւ առեւտրական դաշնագիր մը՝ ցոյց տալու համար երկու երկիրներու բարեկամական կապը։

«Քաղաքական տաքեր»ը սկսա՞ն

Ամառը ուշացած էր Եւրոպայի մէջ։ Երկու օրէ ի վեր տաքերը սկսած են։ Եւ ահա Հավասի թղթակիցը Պերլինէն կը հեռագրէ թէ գերմանական մայրաքաղաքին մէջ վախ կը յայտնուի որ «քաղաքական տաքերը» սկսին այս օրերս։

Հիթլէր, որ Պայրէօթ կը գտնուէր, յանկարծ Պերլին վերադարձաւ ուրբաթ առաւօտ, թէեւ երբեք չէր սպասուէր։ Որքան ալ կ'ըսուի թէ դարձեալ պիտի մեկնի Պայրէօթ, կասկածողներ կան թէ գերման քաղաքականութեան վարիչները քաղաքական հակայարձակում մը պիտի փորձեն, իբրեւ պատասխան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի յամառ աշխատանքներուն՝ իրենց կապելու համար Ռուսիան, ամերիկեան կառավարութեան որոշումին՝ նեղը դնելու համար Ճափոնիան։ Անշուշտ Պերլին պիտի չգոհանայ գերմանեւճափոնական

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏԿԵՐ ՀԱՅ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԺԹ. ԴԱՐ

ԱՆԳԻՐ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ.—ՎԱՆՔԵՐ ԵՒ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ

ԽՄԲ.— Իր շրջանաւարտ ենտնւողներուն ու Թորագոյն կարգերուն դիւրութիւն եւ ծառայութիւն ընծայելու դիտաւորութեամբ, Տարազ ջանացած է ենտնելոյ համառօտ պատկերը ամփոփել եւ ներկայացնել ի մասին Հայ Անգիր եւ Գրաւոր Դպրութեան, ինչ կերպով որ դարերու ընթացքին առնգուած է: Հրատարակողին փափաքն է այս յաւէտ կենդանի մատենագրական ծանօթութիւնները իր ընթերցողներուն առջեւ պարզելով, տեսնել որ ամէնք, ընթերցումէն վերջ, յատուկ տետրակի մը մէջ կ'ընդօրինակեն, իրենց կարգին, ազգային մատենագրական կեանքին այս ուրուագիծը, ինչպէս բրած է ինք Տարազ:

ԱՆԳԻՐ ՇՐՋԱՆ.— Գողթան երգեր եւ երգիչներ.— Մարիբաս Կատինա (Խորենացիին վկայութեամբ), Արտաւազդ Ա. Թագաւոր՝ որ յունարէն հեգուով չարագրեց ողբերգութիւններ, որոնք մեր հին դրական (բայց անգիր) շրջանի մէջ ծանօթ են իբրեւ յունական ողբերգութիւնք, խօսք յունականք.— Աբգար, որ Եդեսիոյ նշանաւոր Դիւանը կամ նոր Մատենադարանը կանգնեց եւ զարդարեց ազգի ազգի պիտանի մագաղաթներով, որոնց անկորուստ պահպանումը դժբախտաբար կարելի չէ եղած քաղաքական վրդովումներու հետեւանքով, որոնց թատր եղած է Հայաստան Աշխարհ մեծ ու փոքր դրացիներու մահացու տուելութեան պատճառով: Թուղթ Աբգարու առ Յիսուս Քրիստոս եւ պատասխանին: Նաեւ Թուղթք Աբգարու առ Տիբեր կայսր, առ Ներսեհ, առ Արտաշէզ: Հրովարտակ Աբգարու առ Հայս եւ Նամակ ընդունելութեան առ Թադէոս.— Երուանդ Բ. իր Եդեսիոյ Արքայական դիւանը ալ աւելի ճոխացուց.— Արտաշէս Բ.— Հրայր Բանաստեղծ: Մամաճ՝ Վերաշուու Մեհենից: Ցետոյ, մինչեւ Լուսաւորիչ երեւցած ժամանագիրներ, որոնք յունարէն կամ ասորերէն տառերով դրադեցան Հայկականու- թեամբ, խնդիր չէ թէ ծագումով ըլլային Հայ կամ օտար, այլ խնդիրը այն է, թէ Հայ Մատենագրութեան անդիր շրջանին անմոռանալի դէմքեր մնացած են, եւ որոնց անունները Հա, Հայորդիներուն այս տեսակ մը բուճի, այլ Հոգեկան ինքնամփոփ անդրամատութեան այս օտարաբոյր ծուանամ շրջանին իսկ, կը հնչին Հայ չրթունքներէն: Ցիշատակուածներէն դուրս այդ անուններն են.— Բարդածան, Խոոսհրուտ, Արտիթէոս Բուրմ, Ղերուբնա, Ուղիւպ կամ Ոդիմպիոս:

Դ. ԴԱՐ.— Գր. Լուսաւորիչ.— Ագաթանգեղոս.— Բիւզանդ կամ Բուզանդ Փաւստոս.— Զենոբ Գլակ.— Ներսէս Պարթեւ.— Պրոյերեսիոս կամ Պարոյր Հայկազն: Լուսաւորիչ չարադրեց Յաճախապատումը կամ քրիստոնէական ճառեր, զոր Սուրբը արտասանեց իբրեւ առաջին ախոյեան քրիստոնէութեան Արեւելքի իր ուշիմ ազգին մէջ, երբ ներկայ «չնաշխարհիկ» քաղաքակրթութեան չահամոլ պաՀակները տեռն իսկ չունէին պատմութեան մէջ: Լուսաւորիչի կ'ընծայուին նաեւ Պատարագամատոյց, զանազան Աղօթքներ, եւն. եւն.: Ագաթանգեղոս գիր առած է Պատմութիւն Սրբոյն Գրիգորի, նաեւ իր անունով հասած Դաշանց Թուղթ մը, որ անվաւեր նկատուած է նպատակաւոր քարոզութեան մը իբրեւ նիւթ համարուելով: Զենոբ Գլակ (Ասորի մականունով) գրած է Պատմութիւն Տարօնոյ: Ներսէս Մեծն Պարթեւ, բատ աւանդութեան եւ բատ պատմութեան հիմնադիր հազարի չափ մեծ ու փոքր վանքերու, այսինքն ազգային — կրօնական կրթարաններու, սերմնարաններ այն բնիկ մտաւոր զարգացումին, որ դարերու ընթացքին այնքան նշանաւոր հանդիսացուց Հայաստանը ոչ միայն ինք իրեն մէջ, այլ նաեւ յաչս բոլոր օտարներուն: Ներսէսի կը պատկանին նաեւ Հանգստեան զանազան Շարականներ: Բիւզանդ Փաւստոսի կամ Փոստոսի կարեւոր գործն է Պատմութիւն Հայոց: Պրոյերեսիոս կամ Պարոյր հելլենական գիտութիւններով պերճացած հայածնունդ հակայ միտք մը, հռետորական, սոկրատեան ոգիով, զարդ մը յաւէտ Աթենական բեմերուն վրայ եւ մինչեւ հոգածու՝ որպէսզի իր հայադրոշմ ինքնութիւնը պահուի եւ յիշատակուի:

Չորրորդ դարուն Հայաստանի մէջ ականաւոր Հեռեւեալ վանքերը կամ վանորայք.— Գլակայ վանք (տեսակ մը վարժապետանոց, այս, աւելի կրթարան կամ ուսումնարան անունով եւ նպատակով քան կրօնական դիտաւորութեամբ կամ այլամերժ նպատակով, ինչպէս արդէն բոլոր վանքերը ամէն ժամանակներու մէջ): Այս վանքը հաստատուած էր Տարօն գաւառը, եւ իր անունը առած էր Զենոբէն՝ զոր Ս. Լուսաւորիչ առաջին առաջնորդ կարգեց իր կանգնած այս մենաստանին: Գլակայ այս վանքը կը կոչուի նաեւ Ս. Կարապետի վանք, վանքին եկեղեցիին անունով: Այս վանքն է որ կոչուած է նաեւ Իննակնեան՝ նոյնչափ թիւով հոն բխած բարեկամ աղբիւրներուն համար: Մեր ազգին պատմութիւնը կ'աւանդէ, թէ հեթանոսութեան ժամանակ հոն բարձրացած էին կրկին բագիններ եւ արձաններ, Գիսանէ եւ Դեմետր եղբայրներու անունով, որոնք Վաղարշակի թագաւորութեան ժամանակ Հնդկաստանէն փախչելով Հայաստան ապաստանած էին: Հայոց թագաւորը իբրեւ պարգեւ անոնց շնորհեց Տարօնի երկիրը (գաւառը) որդւոց որդի ժառանգութեան իրաւունքով: Անոնք իրենց մահէն վերջ աստուածներուն կարգը դասուելով, ընդունեցին զոհեր, պաշտամունք եւ զանազան բագիններ կանգնեցան իրենց անունով: Գլակայ վանքը երկու անգամ վնասուեցաւ երկրաշարժէ: Մետասաներորդ դարուն ալ՝ Իսլամ օրէնդիր Մահմետի աղգականին՝ Ապտուլռահմանի ժամանակ՝ պարսկական զօրքերը այրեցին քանդեցին Մագիստրոսի ձեռքով նոյն վանքին մէջ կատարուած ամուր չէնքերը: Բայց գիտենք թէ այդ եւ բոլոր միւս հայկական վանքերուն գլխուն ինչ աւերիչ ու կործանարար փոթորիկներ պիտի պայթէին ուրիշ չարաչուն հեթանոսներու կողմէ, արեւմտեան կեղծապարիշտ քրիստոնէութեան ոչ միայն անտարբեր այլեւ քաջալերիչ ակնարկներու առջեւ.— Ղազարու վանք, զոր կանգնեց նոյն Ս. Լուսաւորիչ, հոն ամփոփելով Գեորգա եւ Անդրէաս առաքեալներուն նշխարները: Այս վանքն է որ յետոյ կոչուած է Եղիազարու վանք, «Ղազար» անունին տարբեր ձեւովը: Ժամանակ անցնելով, Եղիազարու վանքը կրեց նաեւ Սուրբ Առաքելոց անունը, եւ ուրիշ համանուն վանքերէ որոշուելու համար կոչուած է Տարօնոյ կամ Մշոյ Սուրբ Առաքելոց, Մուշէն երկու ժամ հեռի, եւ պարսպապատ եւ ունէր երկու եկեղեցի:— Լուսաւորչի կ'ընծայուի դարձեալ Էջմիածին, եւ անոր մօտաւոր մենաստաններն ի պատիւ Հռիփսիմեայ եւ Գայիանեայ, նաեւ Աշխոց, Հոգեաց եւ Զորայ վանքերուն չինութիւնը.— Անուանի էին դարձեալ Մատրավանք կամ Մարգարէանոց Սրբոյն Յովհաննու, բատ Բիւզանդի, նաեւ Տիրաշինի Ուխտ, Թանահատք, Տիրանաշէն կամ Սրբոյն Ներսէսի վանք.— (Մի անգամ ընդ միշտ կրկնենք, թէ այս համառօտ պատկերին մէջ յիշատակուած են միայն մեզ հետաքրքրող նիւթերուն տիրական կամ գլխաւոր գիծերը:

ՏԱՐԱԶ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ՊՈՀԵՄԱԿԱՆՔ»

Je suis donc le Phénix qui renaît de sa cendre;
Le grain qui pour produire en la terre pourrit.
Je suis ce Pellican et cette Salamandre
Qui en feu prend naissance et du feu se nourrit.

(Անյայտ բանաստեղծ մը)

Բոլոր անոնց՝ որոնք դրուատեցին Ահարոնի «Մագաղաթներ»ը, բոլոր անոնց՝ որոնք քամահրեցին ու կարծեցին քննադատել նոյն մատեանը, քերթողը ասկէ աւելի աւարիկ իր պատասխանը.— իր «Պոհեմականք»ը:

Երբ կարաւանը կը մօտենայ գիւղին, վայնասուն մը կը փրթի: Կոչնակը կը զօղանջէ, աքլորներ կը գըլ գըլան, ճատուկներ ու լամուկներ կը վայրարանեն. եւ սակայն կարաւանը անշ եւ անզգած, կ'անցնի, կը չարունակէ իր ճամբան: Թերեւս մօգերու կարաւանն է որ խունկ ու զմուռս կը տանի անծանօթ Աստուծոյ մը. թերեւս անցքն է մորդարէի մը որ Սինայէն վար բերած է երկնքի բարբառը, կամ կ'երթայ անապատին մէջ քանդակելու ոսկեղէն Սփինքսը:

Կարծիքները, թեր կամ դէմ, կ'անցնին, կը ցնդին, բայց գործը կը մնայ ու կը տեւէ: Որովհետեւ կարծիքները առհասարակ մերձաւորագոյն դընահատութիւններ են, մինչ կենդանի ու ճշմարիտ գործը կը խուսափի անհատական չափանիշներէ, չի պատշաճիր տարազներու եւ կաղապարներու եւ հետեւաբար կը յորդի ու կը խեղդէ թ'ու գովասանքները, թ'ու պարսաւները:

Արուեստի մաքին մէջ չի բաւեր արդարեւ որ հեղինակ մը մնայ յուզումներու, մտածումներու միջին ընթացիկ մակարդակին վրայ, որ անիկա բաւականանայ արտայայտութեան ծանօթ եւ հնաւանդ ձեւերով: Շատերու թռիչքը հազիւ կը հասնի այդ մակարդակին ու այնուհետեւ կը փլչի. անոնք կ'աշխատին մամուլին համար, բայց ոչ յաղուստ արուեստին, կուտան առօրեայ հացը, որ անհրաժեշտ է անշուշտ, բայց ոչ նշխարը՝ որ հաղորդութիւն մըն է, ու հաղորդակցութիւն անծանօթին հետ:

Այո, հաղորդակցութիւն այն աշխարհին հետ, որ կ'իյնայ մեր իմացումի սահմանէն անդին: Հող է արուեստի կոչումը: Աւելի ճիշդ, իրենցմէ, արուեստագէտներէն կը սպասենք հոգեկան հետախուզութիւն: Անոնք գիտնալու են մեր առօրեական յուզումներէն ու մտածումներէն անդին բանալ անծանօթին դուռը, ընդլայնել մեր գգայնութեան ու խորհողութեան թափը եւ ծիրը, մեզի իմացնել մեր բոլոր թաքուն լարերուն հծծիւնները եւ ապաւորութիւնը տալ մեզ մեր ներքին անսահմանութեան:

Երբեմն, ԺԹ. դարու նիւթապաշտ մտածողութիւնը կը կարծէր վերջնապէս բացատրած ըլլալ մարդը, պարունել անոր խմաստը: Հոգեկան եւ կենսական երեւոյթները մաթեմաթիքական տարազներու կը ջանային վերածել: Արդի գիտական միտքը կը յայտարարէ. «Մարդը, աս Անծանօթը»: Ոչինչ այնքան տարտամ, խուսափուկ, եւ առաձգական է՝ որքան մարդկային հոգիին հորիզոնը եւ գնիթը. ոչ մէկ արկածախնդրութիւն այնքան գլխապտոյտ կրնայ տալ, որքան «Եսի», «անհատի» խորաչափութիւնը:

Ինչ որ կ'անուանենք յոյզ, խորհուրդ, երեւակայութիւն, սարսուռներն են մեր զգայնութեան, յարաշարժ պատկերներն են՝ ինկած մեր հոգիի հեղուկ մակերեսին վրայ՝ որոնք կ'ընդլայնին օղակ օղակ, կը սուզուին խորերը, ու կ'երթան կորսուիլ ենթագիտակից խաւարին մէջ:

Ապա ուրեմն ոչ մէկ գաղափար կամ զգացում վերջնական ու միանուագ չէ. ներքին պահեր են անոնք, աշխարհի ցոլացումն են անոնք մեր պղտոր կամ պայծառ ջրերուն խորը, արձագանգներ՝ որ կը փչրին մեր բաւիղին որմերուն վրայ:

Բանաստեղծութիւնը որ կաթնաղբիւրն է բոլոր արուեստներուն,— իր խոկութեան մէջ ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ արտայայտութիւնը հոգիի յարափոփոխ այդ վիճակներուն, որոնք ծանօթէն, կը սկսին ու կ'ընդլայնին դէպի անծանօթը, դէպի անբացատրելին: Այդ ճամբուն վրայ կը թափառի աՀաւասիկ մեր բարբառը, մեր հայեացքը. շատ յաճախ կը յոգնի ու կը կասի. զօրաւորները կը չարունակեն ու կը ջանան անդին անցնիլ իմաստներուն եւ բառերուն սահմաններէն:

Բանաստեղծներէն ամէնէն եզականները անոնք չե՞ն միթէ, որ, փոխանակ տատամսելու մարդուն աստենական հոգին վրայ, կը գլեն ու կ'անցնին դէպի մարդուն անդենականը. անոնք չե՞ն որ կը ճոխացնեն մարդկային հոգին, բարբառը, արուեստը:

Ի՞նչ փոյթ թէ իրենց հասացուածներ միշտ իմանալի չըլլան ռամիկին. լոյսը մեղաւոր չէ եթէ ոմանք կոյր են, կարճատես կամ թերատես. արուեստի պարտականութիւնը չէ ճապաղ հասարակութեան մը ծանծաղուտին մէջ խրիլ, այլ խանդավառ մարդիկը հրաւիրել ու բարձրացնել իրենց ինչ իրենց անձէն վեր:

Ահարոնի մէջ կը ցայտէ, կը պոռթկայ աՀաւասիկ բանաստեղծ մը, ա՛ն որ լիովին կը լուսաբանէ բանաստեղծութիւնը: Անիկա պիտի մնայ եզական մէկ վերջաւորհը «անհետացած սերունդի» մը, որ Կեռնք եւ Արուեստը իրարու հետ չփոթելու կերպը ունեցաւ: Մէկը ԺԹ. դարէն ժառանգ մնացած այն սրբազան, իտէալապաշտ այն մեծ երախաներէն որոնք այսօր մեր մէջ մոլորած լինելու երեւոյթը ունին, ունին պատճառներ՝ իրականութիւնը չըմբռնելու, եւ դիրք բռնած են աշտարակին գագաթը: Կարծէք իրենց ու աշխարհի միջեւ կը մնայ անջրպետ մը եւ անլուծելի թիւրիմացութիւն մը: Իրենց մեկուսացումը, վերացումը չի հասկցուիր աշխարհի «չէն պայծառ» մարդոցմէն, որոնք կը մոռնան որ երկրի ու անջրպետի գերագոյն իրացումը եւ վայելքը տրուած է տեսնել ու անանկ այդ թագաւորներուն՝ բանաստեղծներուն:

Ահարոն մինչեւ վերջն ալ կարծէք պիտի մնայ այդ ուղղափառ ու ազնուական երախան, որ կը յամառի ամէն իր վերածելու հէքեաթի մը, ամէն պահ՝ երգի մը. որովհետեւ ան աշխարհին ու ժամանակին կը նայի իր հոգիի պրիսմակին մէջէն, որ կը տարրազատէ լոյսը եւ պատկերները, կը պարուրէ երփներանգ միգամածով: Մանել Ահարոնի քերթուածներէն ներս, կը նմանի ընկղմիլ ջրասոյզ անրջային աշխարհ մը, կամ թափանցել Միջնադարեան կոթական տաճարէ մը ներս, ուր սրբատաշ մատուռներ, մարմարակերտ խորհուրդներ, հոլանի մեղկիներ կը ծաղկին ու կը ծիւրին կիսաստուերին մէջ:

«Մագաղաթներ» եւ «Պոհեմականք»... Ահա հպարտ, ցաւատանջ ու ինքնասոյզ կեանքի մը ամբողջ համայնապատկերը՝ իր սլացքներով ու դաՀավէժներով, իր պայծառ կամ մթագին պահերով, իր բոցերով, ու մուխ ու մոխիրով, բանաստեղծօրէն ընդլայնուած, խորացած կեանք մը: Հոն է մանկութիւնը՝ որ «կորուսեալ դրախտ» է Ահարոնի, ինչպէս ամէն ամէնու: Հոն է երիտասարդութիւնը քերթողին, որ ծաղկազարդ անուրջներով, ու աէրերով խնկաւէտ. ու հոն է մանաւանդ չափահասութիւնը քերթողին, զոր յուշեր ու կարօտներ կը խոցոտեն չարունակ եւ որ բաղձանքը ունի անկարելի վերադարձներուն, եւ անյոյս ողորումներուն. պահեր կան հոն, որոնք յաւիտենականի ցոլը կամ մասունքը ըլլան կարծէք. հոգեկան երկինք մը՝ ուր տեսիլքներ, խորհուրդներ կը կուտակուին թըխպայոյզ ամպերու նման, կ'որոտան ու կը փայլատակեն: Բայց այդ մասեաններէն կը սահին հովասուն լճակներ, լայնարձակ դաշտեր, սարալանջեր, հայրենական կամ տարաշխարհիկ հորիզոններ: Վերջապէս ամբողջ կեանք մը բացառիկ, ծանրադին ու խորաղգաց ապրումներն են այդ քերթուածները, զոր մերթ բիւրեղ աղամանդներու նման կուռ են ու յղկուն, մերթ թաւշային ու ծորուն՝ ինչպէս բեհեզը, մետաքսը:

Փիւնիկի մը նման, որ կը վերածնի չարունակ, Ահարոն կը թարմանայ, կը բոցավառի մառանէ մառան, հատորէ հատոր, քերթուածէ քերթուած: Թուականները կը սահին, կը նահանջեն, բայց Ահարոնի սիրտը կը մնայ ինքզինքով ու կը մնայ միշտ տենդավառ ու տոչորուն: Նոյն Փեյլքան է ան Նիկիայի ժայռուն ափերուն վրայ, ու նոյնը՝ տարիներ վերջ, պեհեմական մելամաղձոտ գիւղանկարներու դիմաց: «Փալեցէք, վերաչահելով, բերացնելով ժամանակը» բռած էր Փօզոս առաքեալ: Ահարոն գիտցած է մերթ ընդ մերթ իր քերթուածներուն մէջ կապտել չքնաղ րոպէներու, վաղանցիկ ներկաներու հըմայքն ու բոյրը, երբեմն ալ մահաբոյր, սեւ թովչանքը:

Ահարոն տենդոտ, հեւ ի հեւ գրողը չէ եղած երբեք: Ան չի հետեւիր օրուան պահանջներուն կամ գրական նորաձեւութեանց. ան գիտէ որ լաւագոյն, մնայուն գործերը երկար ու լուռ երկունքներով կը հասուննան. թէ քերթողը իմաստուն ծառի նման գիտնալու է համբերել ու իր պտուղներուն մէջ ամբարել երկրի աւիւնները, երկնքի պայծառութիւնը, եղանակներուն եւ ժամերուն հրաշքը, մարդուն դառնութիւնը...

Ահա թէ ինչու իր մատեանները աղպաւորութիւնը կը թողուն յուռթի եւ գտարիւն այգիի, ուր, ողկոյզ առ ողկոյզ, կը բիւրեղանայ եւ կը խմորուի խաղողը, գինին ու գինովութիւնը:

«Ողկոյզի պէս ես գիս ամէն օր կը քամեմ
Թասի մը մէջ համակ առատ, լոյս ու պորփիւր,
Ու չեմ հասնիր ըմպումներէն վերջ բիւրաբիւր,
Այլ փրփրալից կը ծովանամ, առասպել մ'եմ»:

(«Պոհեմականք», էջ 120)

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԱՍՏՂԵՐՈՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Շարժանկարի աստղերուն մասին է մեր խօսքը: Ամէնուն համար տեսանելի է որ շարժանկարի դերասաններն ու դերասանուհիները պաշտամունքի առարկայ են, նման ողիմպեան աստուածներու եւ աստուածուհիներու:

Բոլոր երկիրներու երկսեռ պրոյետարներն ու պուրժուաները, ուրանալով իրենց կրօնքն ու անկրօնութիւնը, հեթանոսական վառ սիրով մը կը պաշտեն շարժանկարի վոէթները: Սա տարբերութեամբ որ՝ այր հասարակութիւնը կը պաշտէ դերասանուհիները, իսկ իգական հասարակութիւնն ալ կը պաշտէ դերասանները:

Երկու սեռէ աստղերն ալ կը պահեն իրենց հիացողները չմաշող ազդեցութեան մը ներքեւ:

Ո՞ւր է եւ ի՞նչ է իրենց զօրութեան գաղտնիքը:

Միթէ իրենց աստուածութիւնը կը պարտին միայն իրենց տաղանդի՞ն— անշուշտ ո՛չ:

Իրենց գլխէ՞ն գեղեցկութիւ՞նն է լոկ գաղտնիքին բանալին.— բնականաբար ո՛չ:

Իրենց ստացած տարապելական գումարնե՞րն են արդեօք որ գիրենք ըրած են դից փոխանորդները.— դարձեալ ո՛չ:

Իրենց չքեղ զգեստնե՞րն են, այն դիւթական տեսարաննե՞րը որոնց մէջ կը դերակատարեն.— ելի ո՛չ:

Անշուշտ այս բոլորը կ'օգնեն իրենց աստուածութեան: Եւ սակայն բուն

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Իշխանը, որ քաջ ըմբռնում էր նրա վշտի ծանրութիւնը, կամեցաւ մխիթարական խօսքեր ասել նրան, բայց դրանք հակառակ ազդեցութիւն արին Ամրամի վրայ:

— Մի՛ խօսիր ինձ մխիթարութիւնից, Տէր Մարզպետունի, բացականչեց նա կարծես վրդովուած.— դու չես կարող մխիթարել այն մարդուն, որ կորուսել է իւր կեանքից աւելի թանկագին գանձը, որի հոգին մեռել, սիրտն ընդարմացել է եւ որ ապրում է միայն տանջուելու համար...: Կամենո՞ւմ ես ինձ մխիթարել, ցոյց տուր թէ ո՞ր ճանապարհով կարող եմ ես աւելի լաւ վրէժխնդիր լինել իմ թշնամուն եւ քո թագաւորին... Այո՛, միայն վրէժխնդրութիւնը, անողոք, կործանիչ վրէժխնդրութիւնը կարող է ինձ մխիթարել... Իմ սիրտը կ'ուրախանայ, հոգիս կը հրճուի, երբ տեսնեմ Աշոտին իմ ձեռքով պատրաստած դժոխքի մէջ տանջուելիս... Դու կարծեմ ասացիր, թէ նա մեռնում է, բայց Աստուած մի՛ արասցէ. ես չեմ կամենում որ նա մեռնի: Միթէ յաւիտենականութեան մէջ կարո՞ղ են այնպիսի տանջանքներ տալ նրան, որպիսին ես եմ ցանկանում: Ոչ՛, թող նա ապրի, մինչեւ որ Ցլիկ-Ամրամը իւր դժոխքը պատրաստէ...:

— Տէր Սեպուհ, դու գրգռւում ես... բայց թոյլ տուր հարցնել: Չէ՞ որ մի ժամ առաջ ասացիր թէ՝ թագաւորի փախուստից յետ հաշտուել էիր քո դժբախտութեան հետ, արդ, ինչո՞ւ նորէն բորբոքւում ես ատելութիւնդ:

— Ասացի, այո՛, հաշտուել էի իմ դժբախտութեան հետ. բայց չէ՞ որ այդ այդ հաշտութեան բաշխողը մի ուրիշ, առաւել սոսկալի դժբախտութիւն. չէ՞ որ Թշուառ ամուսինս կախուեցաւ...

—Եւ ուրեմն դրա՞ համար մեր հայրենի նահանգները յանձնեցիր Բէքրին:

— Այո՛, դրա համար: Ես չէի կարող ապրել այլեւս Տաւուշում. այս դղեակն ինձ համար դարձել է դժոխք. որա սրահներում ճիւաղներ էին ապրում. որա ամէն մի անկիւնը յիշեցնում է ինձ Աստղամին. իսկ այն մենարանից, ուր Թշուառ կինը կախուեցաւ, դիւական ձայներ են հնչում իմ ականջին... Օ՛, սոսկալի մի վայր է այս. այդ է ահա՛ պատճառը, որ ես փախչում եմ այստեղից:

— Տէր Սեպուհ, դու կարող էիր հեռանալ Տաւուշից. ի՞նչ հարկ կար Բէքրին յանձնելու քո նահանգը:

— Որպէսզի ինձանից յետ Աշոտը չտիրէր նրան:

— Եւ միթէ՞ կարծում ես թէ Բէքրը կը կարողանայ ժառանգել այս երկիրը:

— Եթէ չկարողանայ, գոնէ կը պատերազմէ Աշոտի հետ, կը խանգարէ նրա հանգստութիւնը, կ'աւերէ նրա երկիրը... Իսկ ինձ այդ է հարկաւոր:

Իշխանը տեսնելով որ միայն կիրքն է խօսում Սեպուհի մէջ եւ որ ինքը խրատներով չպիտի կարողանայ նրա ապստամբ սիրտը նուաճել, զգուշաց որ եկել է Տաւուշ, ուստի եւ դադարեց նոր հարցեր ու դիտողութիւններ անելուց:

Մի երկու օրից յետ Ցլիկ-Ամրամը իւր սպասաւորներով ու հաւատարիմներով հեռացաւ Տաւուշից, թողնելով իւր տիրած կալուածները Ափխազաց թագաւորին, որի հաւատարմատարները հասել էին արդէն Տաւուշ:

Հեռացաւ նաեւ Մարզպետունի իշխանը: Բայց չգնաց Ուտիք, այլ դիմեց Գուգարաց եւ Տայոց իշխաններին, որպէսզի կարողանայ յետ կանգնեցնել նրանց Բէքր թագաւորին տուած խոստումներից:

Բայց նախ քան Տաւուշից հեռանալը՝ իշխանն Արքային գրեց մի նամակ, որի մէջ բացատրեց Սեպուհի նոր դաւաճանութեան պատճառը: Եւ նկարագրելով հարուածի այն ծանրութիւնը, որ ճնշում էր ապարախտ Սեպուհին, արդարացրեց մինչեւ անգամ նրան, ասարկելով թէ՝ ամէնքին չէ տրուած անձնական ընդհանուրին զոհելու քաջութիւնը, եւ թէ Սեպուհը Հայ եւ հայրենասէր լինելուց առաջ՝ մարդ էր, մսից ու արիւնից կազմուած, հետեւապէս չէր կարող տանել բարեկամի կողմից իրան հասած անխիղճ զրկանքը...:

Իշխանը Սեպուհի խօսածների եւ մանաւանդ նրա տխուր հրաժեշտի ազդեցութեան տակ լինելով՝ իւր նամակը գրեց այնպիսի ոգով, որ ուղղակի դատապարտում էր Արքային. նա չկարողացաւ զսպել թէ՝ այդ դրութիւնը ծանր ազդեցութիւն կ'անէ հիւանդ թագաւորի վրայ, որ առանց այն էլ բաւական շատ էր տանջուել ճակատագրի հարուածներից:

Սակայն մի երկու օրից, երբ սուրհանդակը հեռացել, եւ գուշէ, արդէն Շիրակ էր մտել, նա մտաբերեց այդ նամակը, յիշեց իւր գրածները եւ զատտիկ զղջաց: Բայց արդէն ուշ էր. Նամակն այլեւս անկարելի էր վերադարձնել:

Մարզպետունին իւր նամակում խնդրել էր թագաւորին՝ ուղարկել շուտով Ուտիք Վահրամ Սեպուհին մի քանի զօրաւոր գնդերով, որպէսզի մինչեւ Ափխազները գալը՝ իրանք գրաւէին Ուտեաց, Գուգարաց եւ Տայոց աշխարհները:

Ձանցաւ մի տասն օր եւ ահա՛ Սեպուհը իւր Արարատեան գնդերով մըտաւ Ուտիք եւ առանց Մարզպետունու հրահանգներին սպասելու, առաջ վարեց իւր զօրքերը եւ այդ նահանգի բոլոր ամրութիւնները գրաւեց, հալածելով ամէն տեղից Ափխազաց հաւատարմատարներին: Եւ որովհետեւ ժողովուրդը հակառակ էր օտարին հըպատակելու եւ նրան հարկ տալու անխորհուրդ մտքին, ուստի ամէն տեղ աջակցեց արքայական զօրքերին: Նոյն յաջողութիւնները ունեցաւ Վահրամը նաեւ Գուգարքում:

Ապա խոտորելով դէպի արեւմտեան հարաւ՝ նա մտաւ Տայոց աշխարհը, ուր հանդիպեց Գէորգ Մարզպետունուն: Վերջինս յայտնեց նրան թէ՝ Գուգարաց եւ Տայոց վերակացու իշխաններն իրանց հաւատարիմներով հեռացել են արդէն Ափխազիա եւ թէ Տայոց ամրութիւնները, իբրեւ աւելի մօտ այդ երկրին, բռնուած են արդէն Ափխազաց զօրքերով:

(Շար.)

գաղտնիքը այլ բաներու մէջ է, առանց ատոնց անկարելի պիտի ըլլար աստուածացումը։

Ուշադիր ակնարկ մը բաւական էր՝ վերահասու ըլլալու համար աստղերուն աստուածացման նպաստող պարագաներուն։

Ուրեմն կը բանամ գաղտնեաց գօտիրը՝ գտնէ քանի մը հատը գլխաւորներէն։

Շարժանկարի դերասան մը որ կը խօսէր ժապաւէնի մը մէջ հերոսի խօսքեր, յանկարծ, դէպքերու բերումով, կը ստիպուէր կռուել քառատուն ձով, կը հոգիի դէմ, յաճախ մէկ մինակը։ Օդին մէջ կը թեւածին շիշեր, աթոռք, գաւաթ, գաւաթանք։ Կը շարժին բռունցքներ, ձեռքեր, գլուխներ, ոտքեր։ Մարդիկ կը տապալին, կը կործանին։ Արիւն, աւեր։ Կռիւը վերջացած կ'աւարտի։ Տեսարանը կը ներկայացնէ փոքրիկ ճակատամարտի մը վերջերգութիւնը։ Վիրաւորներ ու դիակներ։ Եւ անոնց մէջ, յաղթական, կանգուն հերոսը, հազիւ թեթեւ վէրքով մը։ Նման հազարգլխանի վիշապի մը յաղթած դիւցազունի մը։ Գերբնական առնականօրէն, վսեմ սարսռականօրէն։

Ու հիմա ի՞նչպէս կ'ուզէք որ կինեմա չպաշտէ զինքը իբրեւ աստուած։ Ձէ՞ որ ուժի պաշտամունքը առհաւական է։ Ձէ՞ որ գեղեցկութեան պաշտամունքը բնազդական է։ Ձէ՞ որ …ութեան պաշտամունքը մարդկային է։ Կին եղիր ու դիմացիր ուժեղ, գեղեցիկ ու ազնիւ տղամարդուն։ Կին եղիր եւ հերոսը դիւցազուն մի չըներ, կամ դիւցազունը մի աստուածացներ։

Երբեմն կինը հանդիսատես կ'ըլլայ, ֆիլմին ժապաւէնին մէջ, քանի մը …իններու։ Ատզին հերոսը գրեթէ անխոցելի է, անպարտելի եւ անմահ։ Եթէ պատահի որ վէրք մը ստանայ, …հիկ մը կը պակսի հիւանդանոցը անմիջապէս կ'աղէկնայ։

Կին կ'ուզեմ որ դիմանայ ատանկ …երէն։ Մարդ քարէ շինուած ըլլալ է որ չսիրահարի երիտասարդ, …աղջ, գեղեցիկ, խելացի, լեզուանի, …րուստ, քաջ արուեստագէտի մը։ Ու տակաւին այդ աստուած դերասանը, խաղին մէջ, ըլլայ ափրիկեան …ւի տակ թէ հիւրասենեակի մը ա…ոաջին ներքեւ, միշտ ներկայանալի է։ Ածիլուած, խնամուած, ըղ…ունները արդուկուած, իր վրայ ա…ն բան նոր ու ճաշակաւոր։ Ոչ ծա…ացող, ոչ անօթեցող, ոչ ալ այլ …անքներ ունեցող։ Օրական քանի …համբոյր, գգուանքներ, սիրավառ …ուածքներ, երգեր ու հերոսական …ներ։ Ահա իր կեանքը։ Ոչ կը ծե…նայ, ոչ կը տգեղնայ։ Ոչ կը հա…, ոչ կը թքնէ, ոչ կը խնջէ։ Ակ… չի ցաւիր, ստամոքսը կազ չունի։ …եւչէլ չակն է, խուճալ սիրահարը, …ւչալ ամուսինը, խուճալ ամուրին, …ւչալ աստուածը։

…ւ դուն կարգուած կնիկ եղիր ու …ր այդ աստուածարեալներէն Րո…րթ Թայլըրը, Կարի Կուբըրը, Գը… Գէյպըլը բաղդատէ խայտառակա…ո ամուսնոյդ Մարտիրոս Կիրա…եանին հետ։ Անշուշտ ամէնէն հա…րմագեղ կնոջ աչքին իսկ իր …ուսը պիտի երեւի հասարակ, …անելի, տափակ, անշնորհք, ձղա…, անխիղճ հրէշ մը։

…ակ աստուածարեալ դերասանը …ակ շնորհ, ժպիտութիւն, բարութիւն, հոգի եւ համբոյր։

Քիչ մըն ալ խօսինք դերասանուհիներուն աստուածութեան մասին։

Հանդիսատես էք շարժանկարի ժապաւէնի մը որուն գլխաւոր դերակատարը դերասանուհի մըն է։ Հերոսուհին առաւօտուն կ'արթննայ իր քունէն՝ վարդենիի մը նման։ Կ'արթննայ հիմնեան ննջասենեակի մը մէջ, արքայական անկողնի մը մէջ, տօնական օրուան անկողնի մը մէջ, տօնական օրուան մը եւ հէքեաթային հանդէսի մը մէջ։ Այս բոլորը դեռ ոչինչ։ Կ'արթննայ եւ արդէն կազմ ու պատրաստ է կարծես շքեղ երեկոյթէ մը մուտք գործելու, քանի որ գլխուն եւ դէմքին վրայ ոչ եւ է բան չէ խանգարուած։ Մազերը ոսկեխոպոպ, աւելի քան յարդարուած են, երեսին ներկերը, գիծերը, հրաշակներուն ձեւերով գծուած եւ մնացած անաղարտ։ Դիմագիծերը անփոփոխ։ Բերանը, վստահաբար, վարդաբոյր։ Աչքին քովերը ոչ մէկ այտեղութիւն։ Լուացուելու պէտք չունի։ Իր դէմքը գուարթուտները լիզած են։ Նման է ամբողջ օր մը լուացուած, օծուած, ներկուած, յարդարուած կնոջ մը, մինչդեռ տակաւին անկողնէն չէ ելած։ Անկողնէն ելլելէն վերջ ալ ոչ մէկ գանհոգ վայր չերթար։ Այսպիսի հրաշածաղիկի մը ի՞նչպէս չսիրահարուի մարդ կոչուող տկար արարածը։ Մարդ ի՞նչպէս աստուածուհի չընէ այս չքնաղը։

Նոյն այդ հերոսուհին կը մտնէ վայրենիներու մէջ, կը բնակի կոյս անտառներու խորը, յաճախ տարիներով, եւ սակայն միշտ մաքրամաքուր է, միշտ ներկայանալի, միշտ մազերը յարդարուած, վերջին նորաձեւութիւնով, միշտ յօնքերը ածիլուած եւ նրբենի գիծեր քաշուած անոնց տեղ, միշտ երկար թարթիչներով, միշտ եղունգները խնամուած, շրթունքը վարպետօրէն քսուած։ Եւ այս բոլորը ընելու համար մէկ վայրկեան իսկ չզբաղիր կամ չի զբաղեցներ ուրիշները։ Երբեք չես կրնար տեսնել այս աստուածայինը որ լուայ իր ոտքերը, որ կարկտէ իր գուլպան, որ կտրէ իր եղունգները, որ կերակուր եփէ, որ այն տեղը երթայ, որ այս տեղը քեզ սպասցնէ ժամերով։ Ուտելը անգամ գրեթէ չես տեսներ, խածնելը, կրծելը բնաւ։ Ու տակաւին միշտ երիտասարդ է, միշտ գեղեցիկ, միշտ ցանկալարույց։

Մարդ կ'ուզեմ որ դիմանայ ատանկ չքնաղին։ Ի՞նտոր Աստուածամայրը չես գրկեր, վար չես առներ խորանէն, ռուհեհի մը գրկին վրայ չես դներ ու Աստուածամօր տեղ խորանը չես բարձրացներ դերասանուհին։

Երիկ մարդիկը ի՞նչպէս կ'ուզէք որ չբարկացանչեն.

— Կը սիրեմ Կրէթա Գարպոն...

— Կը պաշտեմ Մարլէնը ...

— Մեռնի՜մ Սիլվիա Սիտնէյին համար։

Անգամ մը, բարեկամներէս մէկը ըսաւ.

— Իմ ամէնէն սիրած կինս Միրնա Լոյն է ...

Ուրիշ մը ըսաւ.

— Միրնա Լո՞յ... անիկա իմ սիրած կինս է... չհամարձակիս սիրել զինքը, խայտառակ ...

Ու քիչ մնաց որ արիւն վազէր։

Հիմա կարծեմ բաւական ճշդեցի դերասաններուն եւ դերասանուհիներուն աստուածութեան գաղտնիքը։

Ըսե՞մ վերջին գաղտնիքն ալ։

Աստուածացած են, մեր մէջ, այդ դերասաններն ու դերասանուհիները որովհետեւ կը տեսնենք միմիայն իրենց պատկերները։

Աստուածները, ամէն դարու մէջ, եղած են միշտ՝ կա՛մ արձան, կա՛մ նկար։

Միսով ու ոսկորով յայտնուող մէկը չի կրնար պաշտուիլ իբրեւ Աստուած։ Որովհետեւ մարմինը, որքան ալ կատարեալ ըլլայ, վերջ ի վերջոյ կատարեալ խայտառակութիւն է։

Ուրեմն կեցցէ՛ պատկերապաշտութիւնը։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ժողովրդապաշտ վէպը

Les Cahiers de Paris թիւ մը նուիրած է ամերիկեան վէպին։ Իբրեւ ժողովրդապաշտ (populiste) պարբերական, թերթին խմբագրութիւնը ուզած է հաւկնալ թէ ամերիկեան գրողներուն մօտ ի՞նչ համակրանք կը վայելէ այն գրական վարդապետութիւնը, որուն հիմը դրին երկու ֆրանսացի գրագէտներ, քանի մը տարի առաջ, — Լէոն Լըմոնիէ եւ Անտրէ Թէրիվ։

Այս առթիւ, գրական ժողովրդապաշտ շարժումին առաջնորդը, Լէոն Լըմոնիէ, կը յայտարարէ. — Ժողովրդապաշտ շարժումը խոր հետաքրքրութիւն շարժեց Ամերիկայի մէջ առաջին իսկ օրէն։ Նշան գրականութեան փրոֆէսէօրներ, ինչպէս Շուարց եւ Ֆէլիքս Ուոլթըր, որոնք ուսումնասիրութեան առարկայ դարձուցին ժողովրդապաշտ դպրոցին տեսակէտները։ Ամերիկեան ամէնէն կարեւոր պարբերաթերթերը երկար ուսումնասիրութիւններ հրատարակեցին այն հարցերուն մասին, զորս կը շօշափէ ժողովրդապաշտութիւնը։ Քոլոմպիայի եւ Նիւ–Եորքի համալսարանէն շրջանաւարտ երկու երիտասարդ իրենց թէզը նուիրեցին ժողովրդապաշտ գրական ուղղութեան։

Ի վերջոյ Լէոն Լըմոնիէ կը յայտնէ թէ ինք նախրք կը ճամբորդէր Հիւս. Ամերիկայի մէջ, ընթացք տալով գրական խմբակցութեանց խնդրանքին, դասախօսութիւններ տուած է Նիւ–Եորքի եւ Քէպէքի մէջ։ Այս ամէնը կը հաստատեն որ, եթէ անգլիական գրականութիւնը ազնուապետական է եւ մտաւորապաշտ, այս պատճառով ինքն իր երկրին մէջ ամփոփուած, ընդհակառակն ամերիկեան գրականութիւնը բնապաշտ է եւ կը հետեւի ֆրանսական բնապաշտ դպրոցին, որուն ծոցէն ծնաւ ժողովրդապաշտութիւնը։

Եւ հիմա Les Cahiers de Parisի ընտացած պատասխանները։ Խմբագրութիւնը կը հարցնէր.

— Ժողովրդապաշտ դպրոցին մտահոգութիւնները այս կամ այն ձեւով կը համապատասխանե՞ն ձեր վէպին ցանկութիւններուն։ Կը խորհի՞ք որ ժողովրդապաշտ շարժումը դեր մը կը խաղայ ամերիկեան արդի վէպին մէջ։

Սինքլէր Լուիս, որ ստացաւ Նոպէլի գրական մրցանակը, ծանօթ՝ ամերիկեան միջին դասակարգի մարդոց կեանքէն քաղած իր վէպերով, կ'ըսէ.

— Ֆրանսական ժողովրդապաշտ շարժումը ճիշդ ու ճիշդ կը համապատասխանէ իմ գրական առեղծագործութիւններուս ձգտումին։ Նոյնքան եւ ամերիկեան ընկերվարական կամ ձախ վիպագիրներու ցանկութեան։ Կարգ մը քննադատներ նկատել կուտան թէ ամէնէն կարեւոր շարժումն է որ առեղծուած ըլլայ երբեք ամերիկեան գրականութեան մէջ։

Ուիլեըմ Քարլոս Ուիլեըմս, բանաստեղծ եւ վիպագիր, լաւագոյն աշակերտը Ուիթմէնի, կատաղօրէն կը յարձակի մաքրապաշտութեան վրայ.

— Ես կը ներկայացնեմ հասարակ մարդիկը ոչ թէ անոր համար որ հասարակ են, այլ որովհետեւ կենդանի են, կ'ապրին, իրական ուժերով կը դիմադրեն կեանքի աննպաստ պայմաններուն, եւ ոչ թէ խամաճիկներու նման, որ ուրիշ կեանք մը կը խաղան։ Ես ժողովրդապաշտ շարժումին հետ եմ, որովհետեւ ժողովուրդին մէջ միայն կը գտնուի միակ յոյսը, զոր կրնայ ունենալ մարդը։

Շէրվուտ Էնտէրսըն, վիպագիր, կը գրէ թէ գրագէտը պէտք է ներկայացնէ իր իսկ միջավայրը.

— Ունինք համբաւ չեղած գրականութիւն մը, որ կը ջանայ յաւերժացնել հարուստներու կեանքը։ Բայց մեր մեծագոյն գրողները անոնք են եղած, որ թելադրուած են ժողովրդային պայմաններէն։ Իմ վէպերս կը նկարագրեն աղքատ ու խոնարհ դասակարգի մարդոց կեանքը, որովհետեւ ես ալ կուգամ այդ խոնարհ խաւերէն, եւ ինծի հետ շատ ուրիշներ։

Լուի Պրոմֆիլտ, որքան վիպագիր, նոյնքան աշխարհագնաց որովհետեւ շարունակ կը ճամբորդէ Եւրոպայէն Ասիա, երկրէ երկիր, կը յայտարարէ.

— Ինծի անծանօթ չէ ժողովրդապաշտ շարժումը։ Կարդացած եմ բազմաթիւ հեղինակներ, որոնք կը պատկանին այդ դպրոցին։ Որոշ չափով կրած եմ իր ազդեցութիւնը, գէթ այն վէպերուս մէջ, որոնք կը շօշափեն խոնարհ մարդոց կեանքը։ Բայց իմ կարծիքովս, գրողը ազատ է գրելու ամէն դասակարգի մարդոց մասին, ամէն միջավայրի մասին։ Ես կ'աշխատիմ տալ տիեզերական պատկեր մը՝ ներկայացնելով մարդիկը ամէկ երկրի մէջ։ Ամերիկեան գրականութեան մէջ, ճիշդ է, ժողովրդապաշտ դպրոցը մեծ նուաճումներ կը կատարէ, բայց որքան գիտեմ՝ իր գերը աւելի քաղաքային գոյն ունի քան թէ ընկերային։

Ֆիլ Սթրոնկ, որ իր վէպերով կը նկարէ ամերիկեան ագարակապանները, համեստ գիւղացիները, անոնց պարզուկ կեանքը եւ թշուառութիւնը հանդէպ կեդրոնական քաղաքներու դրամատէրներուն, կ'արտայայտէ որոշ վերապահութիւն մը, ճիշդ ինչպէս Պրոմֆիլտ.

— Ես կը ներկայացնեմ ամերիկացի պարզամիտ ագարակապանները։ Բայց եթէ ծնած ըլլայի տան մը մէջ, ուր արծաթէ դգալ կը գործածեն, պիտի նկարագրէի այն մարդիկը, որոնք արծաթէ դգալ կը գործածեն, ինչպէս Հէնրի Ճէյմսը։ Դժբախտաբար կամ բարեբախտաբար, ծնած եմ այնպիսի մարդոց մէջ, որոնք արօրին կոթը կամ եզան պոչը կը բռնեն. ուստի կը նկարագրեմ զրոյը, կը ներկայացնեմ գիւղացիներու խօսակցութիւնը, ցոյց կուտամ թէ ինչպէս կ'ուտեն հնդկահաւը, առանց արծաթէ դգալ գործածելու։

Էլիզապէթ Բաքըրց, կին վիպագիր մը, սխալ կը գտնէ գրելու նստիլ այն ցանկութեամբ որ հաւատարիմ մնայ այս կամ այն դպրոցին.

— Ես գրել սկսայ գաղափարով մը զոր կ'ուզէի բացատրել եւ իրագործեամբ մը զոր կը փափաքէի պարզել։ Իմ առաջին վէպս է Մարդուն ժամանակը, — ընտրեցի գլխաւոր հերոսը, Էլէն Զըռը, տիպարը առնելով այն սովորական մարդոցմէն՝ անոր համար որ կ'ուզէի ներկայացնել մարդը մարդուն նման։ Ցետոյ սկսայ մանրամասն ներկայացնել բարքերը, ցանկութիւնները, յոգնութիւնը, թերութիւնները, սխալները, կիրքերը, հաւատքը, այդ ամէնը քաղելով հանդիպած մարդէն, հանդիպած միջավայրէն։ Եթէ իմ այս ընտրութիւնս կամ նկարագրութիւնս կը համապատասխանէ գրական դպրոցի մը, — պատահմունք է, կամ տակաւին արտայայտութիւնն է ընկերային ընդարձակ շարժումի մը, ժամանակի ոգիին, որուն հաղորդակից կը մնամ։

Հէվլոք Էլլիս

Թերթերը գրեցին թէ մեռաւ Հէվլոք Էլլիս, 80 տարեկան հասակին մէջ։

Հէվլոք Էլլիս հռչակաւոր է իբրեւ հեղինակ սեռային հոգեբանութեան։ Զաւակն էր նաւապետի մը, որ կը գտնուէր ծովային առեւտուրի ընկերութեան մը սպասարկութեան մէջ։ Ութ տարեկան էր երբ սկսաւ շրջիլ հօրը հետ, ծովերուն վրայ, համաշխարհային շուկաներուն մէջ ու մինչեւ—միշտ հօրը հետ—հոն ուր կիները իրենց մերկութիւնը կը ցուցադրեն հանրային պարտէզի մը ծաղիկներուն պէս։ Բայց ուշիմ տղայ, ինքնաշխատութեամբ հասաւ մտաւորական որոշ զարգացման եւ 20 տարեկանին սկսաւ հետեւիլ Ս. Թոմասի հիւանդանոցին բժշկական դասախօսութեանց։

Սեռային հարցերը առաջին օրէն իր հետաքրքրութիւնը արթնցուցին, — նուիրուեցաւ սեռային հոգեբանութեան ուսումնասիրութեան եւ հրատարակեց գիրքեր, որոնք գայթակղութիւն պատճառեցին։ Այսպէս 1898ին իր «Սեռային հոգեբանութեան ուսումնասիրութիւններ» աշխատութիւնը, 6 հատոր, արգիլուեցաւ հրապարակ հանել Անգլիոյ մէջ. Գրավաճառ մը մեծ շրջաւ եւ դատապարտուեցաւ իբրեւ «խաթարող հանրային բարոյականը»։ Իր վերջին տարիներուն հիմնեց «կաճառ» մը, զուտ սեռային հարցերու քննութեան համար։

Իր բոլոր գործերն ալ ֆրանսերէնի թարգմանուած են Վան Ժէննէփի կողմէ, — յիշենք «Սեռային հոգեբանութիւնը» ոգանչելի համադրական գործը, եւ ուրիշ մօտ 20 հատորներ՝ սեռային կեանքի զանազան երեւոյթներու ուսումնասիրութեան նուիրուած։ Այս վերջին գործերը՝ հրատարակութիւն Mercure de Franceի։

Հէվլոք Էլլիսի այս աշխատութիւնները այնպիսի արժէք կը ներկայացնեն, որ բժիշկ մը կամ մտաւորական մը պիտի չկարենար խօսիլ սեռային հարցի մասին՝ եթէ ծանօթ չէ այդ աշխատութիւններուն։ Յառաջիկային առիթ կ'ունենանք ներկայացնելու այդ գործերուն յատկանշական գլուխները։

Տիկ. ԱՂԱՒՆԻ ԿԱՑԾԱԿԵԱՆ

եւ

ՄԿՐՏԻՉ ՇԱՄԼԵԱՆ

Ամուսնացած

27 Յուլիս 1939

Աշնանվերջ

ԶՈՒԱՐԹԻՆ

Ալ կը փըլի՛ս, 1 պատկեր, 1 ինչպէս մոխիրը ափիս մէջ,
Կ'անհետանա՛ս անշըշուկ՝ ինչպէս լոյսը իրիկուան,
Արդէն հոգիս կը լըսեմ ձայնը որ զիս զգլխեց,
Կ'աղօտի դէմքըն անոյշ՝ որո՞ւն սիրով արբեցայ։

Ո՞ւր են աչքերն սեւազեղ եւ մազերը հոտաւէտ;
Ո՞ւր շրջազգեստներն երփներանգ մեծ հովերէն սարսռուն,
Կնա՞նք, ո՞ւր կը տանիս միշտ այսպէս մեր օրերը տրոփուն,
Եւ դո՛ւն, սի՜րտ իմ մոռացկոտ, ո՞ր վատութիւնը քեզ ծնաւ։

Լուռ լուսին մը հոգեվար կը տըժգունէ ափունքը,
Ջուրը անվերջ կը հեծէ իր տրտունջը անօգուտ,
Անմատչելին աստղերուն, Տէ՛ր, հոգւոյս մէջ կ'երերայ՝
Մինչ կ'ընկըղմիմ յամրօրէն ուրուականի շուքիս մէջ։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ.— «Le Marchand de Cendres», Գեղամ Սայապալեանի ֆրանսերէն բանաստեղծութեանց հատորը, փայլուն ընդունելութիւն մը գտած է ֆրանսական եւ պելժիական շրջանակներու մէջ։

Այս ոտանաւորը, քաղուած վերոյիշեալ գիրքէն՝ եւ ազատ ձեւով հայերէնի վերածուած հեղինակին կողմէ, կը հրատարակենք իբրեւ նմոյշ։

ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱՅԷՆ

Թէ արէգագ ասիմ, եա՛ր, դո՛ւն իս անձըման,
Թէ ջավայիր ասիմ, ջա՛ն, չկայ քիզ նըման,
Ծուցիդ մէջըն՝ վարդ, մանիշակ, ըմբալ, ռուսան,
Դո՛ւն իս անման։

Թէ վարդ ասիմ բացվել իս կարմիր վարդի պէս,
Շատ սիրուն իս, բաց իս էլի մինակի պէս,—
Սայեաթ — Նովէն վո՞ւնց դիմանայ, չկայ քիզ նըման,
Դո՛ւն իս անման

ՍԱԱՏԻԷՆ

Գարնիկ թագաւոր մը անհաւասար գնահատութիւն կատարած ըլլալով իր պալատականներուն մասին, խորհրդական մը հարցուց.—

— Աստուծոյ առաջ արարածները հաւասա՞ր են։

— Ով որ երկու օր է եղել թագաւորի ծառայութեան,— Երրորդ օրը Շահի կողմից կ'արժանանայ ուշադրութեան,— Յոյս ունեմ, որ մեծ Արարչին նուիրուածներն անտարակոյս, —Բարձրեալի դրան շէմքին պիտի չլինեն անյոյս։— Մեծութեան յատուկ է միշտ խոնարհութիւն ու հեզութիւն, —Այս պայմանը զանց առնողը դիմում է դէպ դժբախտութիւն։

…ՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (84)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

…ց՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Մ. Չ.

…ինչեւ երեկ ամէն բան լաւ …թար։ Կովէն իր զօրամով այստեղ էր։ Յան…ծ զարնուեցաւ տագնապի զօրա…։ Մերունեն, որ շատ խորամանկ …'ուզէ յանկարծակիի բերել։ Աս…կը հասկցուի որ ան յառաջացեր է …վրայ։ Եթէ գրաւէ Տոլը եւ եթէ …Տոլ լերան վրայ մարտկոց մը …ստէ, քանի որ թնդանօթ ունի, …քեզ ծովեզերքի կտոր մը, ուր…էն Անգլիացիները կարող են ցա…ելել։ Եւ այն ժամանակ ամէն …կորսուած է։ Ահա թէ ինչո՛ւ հա… Կովէն, որ խիստ ուշիմ է, ըղ… թէ վայրկեան մը իսկ պէտք չէ …ցնել. ոչ ուրիշին խորհուրդ …ուց, ոչ հրամաններ խնդրեց ու …ի հրամաններու սպասեց, այլ մի… ինքն իր խորհուրդին դիմելով …չեցուց հրաման արձակեց. ինչ …րեանին, հաւաքեց իր զօրամասենը, միջակացուց իր սուրը, եւ ահա այս վայրկեանիս, երբ Լանդընեաք կը յարձակի Տոլի վրայ, Կովէն կը նետուի Լանդընեաքի վրայ։ Եւ Տոլի մէջ այս երկու պըրթօն ճակատները իրարու պիտի ընդհարին։ Փառաւոր ընդհարո՜ւմ։ Այժմ երկուքն ալ այնտեղ են։

— Ո՞րչափ ժամանակ պէտք է Տոլ երթալու համար։

— Ամէնէն քիչը երեք ժամ զօրախումբի մը համար, որ թնդանօթ ունի. բայց զօրքը այժմ այնտեղ կ'ըլլայ։

Ճամբորդը ականջը սրեց եւ ըսաւ.

— Արդարեւ, կարծես թնդանօթի ձայներ կը լսեմ։

Պանդոկապետն ալ նոյնպէս սրեց լսողութիւնը։

— Այո, պարոն քաղաքացի։ Կը լըսուի նոյնպէս հրացանաձգութիւն ալ։ Պէտք է որ գիշերը դուք հոն անցնէք։ Հոն լաւ բանի մը չէք հանդիպիր։

— Չեմ կրնար հոս կենալ, պարտաւոր եմ շարունակել ճամբաս։

— Աղէկ բան չէք ըներ։ Չեմ գիտեր թէ ի՛նչ գործով կ'երթաք, միայն կ'ըսեմ ձեզի թէ եթէ գործը չի վերաբերիր այնպիսի մէկու մը համար, որ աշխարհի մէջ ձեզ համար ամենաթանկագինն է, չարժեր այդչափ մեծ յանդգնութիւն։

— Ճիշդ այդպիսի ամենաթանկագին մը համար է խնդիրը։

— Գուցէ ձեր որդին կամ անոր պէս ուրիշ մը...

— Գրեթէ այդպէս, պատասխանեց ձիաւորը։

Պանդոկապետը գլուխը վեր բարձրացուց եւ առանձինն ինքնիրեն ըսաւ.

«Այս քաղաքացին ճշմարիտ որ քահանայի տպաւորութիւն կը թողու»։

Ապա քիչ մը մտածելով, նորէն ինքնիրեն կրկնեց.

«Եթէ այդպէս է, ուրեմն քահանայ է եւ որդիներ ալ ունի»։

— Սանձեցէք իմ ձիս, ըսաւ ճամբորդը։ Որչա՞փ պէտք է վճարեմ։

Վճարեց ուղածը։

Պանդոկապետը սանձը եւ զոյլը գրաւ պատին մօտ եւ վերադարձաւ ճամբորդին մօտ։

— Քանի որ դուք վճռած էք մեկնիլ, մտիկ ըրէք ուրեմն իմ խորհուրդը։ Յայտնի է որ դուք կ'երթաք Սէն–Մալօ։ Եթէ այդպէս է, ուրեմն լաւ կ'ըլլայ որ դուք չերթաք Տոլի ճամբով։ Երկու ճամբայ կայ. առաջինը կ'երթացուի դաշտի ճամբով, իսկ երկրորդը՝ ծովափի երկարութեամբ։ Մէկը գրեթէ նոյնքան կարճ է, որչափ միւսը։ Ծովափը երկարող ճամբով կ'երթցուի Սէն–Ժորժ–տը Պրաւէնի, Շէրրէօյի եւ Իր–էլ–Վիվիէի կողմը։ Այդ ճամբով Տոլը կը թողուք հարաւ եւ Քանքալը՝ հիւսիս։ Երբ այս փողոցին ծայրը հասնիք, պարոն քաղաքացի, ձեր առջեւ կը բացուին երկու ճանապարհ, Տոլի ճանապարհը դէպի ձախ, իսկ Սէն–Ժորժ–տը Պրաւէնի ճանապարհը դէպի աջ։ Աղէկ մտիկ ըրէք ինծ. եթէ Տոլ երթաք, կրնաք կոտորածի հանդիպիլ։ Եւ ատոր համար թողէք ձախակողմի ճանապարհը եւ բռնեցէք աջը։

Բ.

ՏՈԼ

Տոլ՝ Պրըթանիի մէջ սպանիական քաղաք, ինչպէս կը բնորոշեն զայն հին պաշտօնական յիշատակարաններու մէջ. բայց այդ քաղաք մը չէ, այլ փողոց մըն է։ Մեծ եւ հին գոթական փողոց, որուն աջ ու ձախ կողմերը կը բարձրանան սիւնազարդ դռներ, որոնք շարուած են անկանոն, կազմելով փողոցին մէջ հանգրուաններ եւ անկիւններ, երբեմն բաւական մեծ չափերով։ Քաղաքին մնացած մասը փողոցներու ցանց մըն է, որոնք կը միանան այս մեծ միջանցիկ փողոցին և բացուած անոր մէջ՝ ինչպէս վտակները գետին մէջ։ Քաղաքը, առանց դռներու եւ պարիսպի, բոլորովին բաց, որուն վրայ կ'իշխէ Մոն–Տոլ լեռը, կարող չէր պաշարման դիմանալ. բայց անոր փողոցը կարող էր կրել այդպիսի պաշարում մը։ Տուներու առաստաղները, որոնք տակէ յիսուն տարի առաջ դեռ կը տեսնուէին, եւ սիւնապատ երկու միջանցքներ, որոնք կը գտնուին այդ փողոցին եզերքը, վերջինիս կը վերածէին շատ հաստատուն եւ շատ դիմացկուն պատերազմի դաշտին։ Որքան տուն, այնքան բերդ, որոնք պէտք էր մէկը միւսին ետեւէն առանձին առանձին գրաւել։ Հին շուկանները գտնուէր փողոցին գրեթէ կեդրոնը։

Քրուան – Պրանչարի պանդոկապետը ճիշդ ըսած էր։ Այն վայրկեանին, երբ ան կը խօսէր, մոլեգին բազմութիւն մը իրար խառնելով լեցուցած էր Տոլը։ Քաղաքին մէջ յանկարծակի պայթած էր գիշերային մենամարտ մը ընդմէջ Սպիտակներու, որոնք եկած էին առաւօտուն, եւ Կապոյտներու, որոնք առաջիններուն վրայ յարձակած էին երեկոյին։ Ուժերը անհաւասար էին. Սպիտակները վեց հազար հոգի էին, իսկ Կապոյտները՝ հինգ հազար հարիւր հոգի. հաւասար էին անոնք իրենց մոլեգնութեամբ միայն. հոս զարմանալին հազար հինգ հարիւրն էր, որ պիտի հարուածէր վեց հազարը։

(Շար.)

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Դաշնակահարուհի Օր. Ճամպազ ստացած է Chanson au Sanatoriumի շքանշանը։

առեւտրական դաշինք մը կնքելով՝ այն պահուն, երբ Ամերիկա չեղեալ համարեց իր դաշինքը, այլեւ պիտի փորձէ կատարել պայթուցիկ ձեռնարկ մը, գէթ այն տպաւորութիւնը ձգելու համար գերման ժողովուրդին վրայ թէ Գերմանիա միշտ կը յաղթանակէ, եւ չի պարտուիր երբեք։

Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ Հրեաները

Հրեաներու Օգնութեան միջազգային մարմինը վիճակագրութիւն մը հրատարակեց, որու համաձայն․—

Գերմանիոյ մէջ կը բնակէին, նախ քան Հիթլէրի իշխանութիւնը, 650,000 Հրեաներ։ Ներկայիս՝ միայն 300,000 Հրեաներ։ Պակսած 350,000 Հրեաներէն 200 հազարը գաղթած են արտասահման, 30,000ը բանտերու մէջ կը գտնուին, 90 հազարը մեռած են, 20 հազարը անձնասպան եղած եւ 8000ը անհետացած։

Աւստրիոյ մէջ կը բնակէին 300 հազար Հրեաներ։ Ներկայիս՝ միայն 140 հազար։ Պակսած Հրեաներէն 130 հազարը գաղթած են արտասահման, 10 հազարը բանտերու մէջ կը գտնուին, 10 հազարը անձնասպան եղած են, 5,000ը սպաննուած են։

Գերմանիայէն եւ Աւստրիայէն մեկնած Հրեաներէն 15,400ը տակաւին տուն տեղ չունին։ Կը թափառին երկրէ երկիր, արտօնութիւն խնդրելով բնակելու։ Իսկ 7,900 Հրեաներ ամիսներէ ի վեր կը թափառին ծովերու վրայ, որովհետեւ ոչ մէկ երկիր թոյլ կուտայ ցամաք ելլել։

Ալէքսանտրէթի նաւահանգիստը պիտի մեծցնեն

Թուրքիոյ հանրօգուտ նախարար զօր. Ալի Ֆուատ ի մէջ այլոց հետեւեալը յայտարարած է Թուրք լրագրողներուն․

— « Իսքէնտէրունի փոքր նաւահանգիստը այնպէս մը պիտի մեծցնենք, որ կարենայ գոնէ 20 տարի գոհացնել առեւտուրի ապագայ զարգացումը։ Մօտերս հոն ալ պիտի երթամ։ Նաւահանգիստի գործին հետ պիտի քննեմ նաեւ ելեկտրականացումի խնդիրը։ Բայց ամէնէն կարեւոր չինութիւնները մեքենական զարմնելու հարցն է »։

Նախարարը այս առթիւ բսած է նաեւ թէ երկաթուղին երկու ամիսէն Էրզրում պիտի հասնի եւ թէ անկէ յետոյ պիտի ձեռնարկուի լայնցնելու Էրզրում Կարս նեղ գիծը։

Միւս կողմէ, ուրիշ երկաթուղի մը Սղերդ պիտի հասնի 1940ի վերջը։ Գիծը Սղերդէն պիտի երթայ Պիթլիս, Տէքիրպօթներով պիտի միանայ Վանի եւ անկէ պիտի երկարի մինչեւ Իրանի սահմանը։

Ներկայ Խորհրդարանը պիտի գործէ երկու տարի եւս

— oo —

Ֆրանսական դահլիճը նիստ գումարեց ուրբաթ կէսօրէ վերջ եւ, ինչպէս գրեցինք, դրադեցաւ ամուսնութիւնները եւ ծնունդները քաջալերելու հարցով։ Անկէ զատ, օրակարգին վրայ կային հետեւեալ հարցերը,— ցորենի պաշտօնատան վերակազմութիւնը, ազգ. պաշտպանութեան ձեռնարկները, խորհրդարանին շրջանը, եւայլն։

Այս նիստին մէջ ստորագրուեցան ութսուն հրովարտակ – օրէնքներ, որոնք երէկ ներկայացուեցան, նախարարական խորհուրդին մէջ, Հանրապետութեան նախագահին։

Ըստ այդ հրովարտակներուն, քաջալերելու համար ծնունդները՝ 2 — 3 հազար ֆրանք նպաստ պիտի յատկացուի այն ֆրանսացի ընտանիքին, որ կ՚ունենայ իր առաջին երախան,— այս նպաստը պիտի բարձրացուի յաջորդ զաւակներուն թիւին համաձայն։ Հողագործութեան կապուած ընտանիքները եւս նպաստ պիտի ստանան որոշ պայմաններով։

Ցեռոյ պայքար պիտի բացուի ալքոլամոլութեան, պոռնկագրութեան եւ վիժումներու դէմ։ Հրովարտակ մը փոփոխութիւն կը մտցնէ որդեգրութեան ընդունուած օրէնքներուն մէջ։ Ուրիշ հրովարտակով մը երկու տարի կ՚երկարաձգուի ներկայ խորհրդարանին գործունէութեան շրջանը։

Բոլոր այս օրէնքները պիտի հրատարակուին պաշտօնաթերթին մէջ երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ վիճակագրութեան մը համաձայն, ներկայիս Եթովպիոյ մէջ կը բնակին 70,000 իտալացի աշխատաւորներ։ Անցեալ մայիսին, Եթովպիա գացին 317 բանուորներ եւ 22 ընտանիքներ, իսկ Եթովպիայէն վերադարձան 3243 Իտալացիներ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ բացուեցաւ Խորհ. Միութեան Գիւ. Խորհուրդը։ Սթալինի մօտ տեսնուեցաւ նաեւ Լիթվինովը, որ հակառակ իր փափաքին՝ չէր կրցած մեկնիլ արտասահման, հանքային ջուրերու մէջ դարմանուելու։ Օտար դիւանագիտական ներկայացուցիչներու շարքին՝ տեսնուեցաւ նաեւ գերման դեսպանը, Ֆոն Շուլէնպուրկ, որ Պերլին կը կարծուէր։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ձոյլ ոսկին, մէկուկէս միլիար արժէքով, որ պահ դրուած էր ֆրանսական պետական դրամատան մէջ, վերադարձուեցաւ Սպանիոյ արքի կառավարութեան։

ԱԼԺԻՐԻ նաւահանգիստին մէջ արեւին տակ դրուած կայք պայթիւնի մը հետեւանքով ծանր արկածներ առաջ եկած են,— 16 մահ, 45 վիրաւոր եւ 20 միլիոն ֆրանքի վնաս։ Կը կարծուի թէ մահերու թիւը 16էն աւելի է։ «Սէնթ «Ամբուազ» նաւը բոցերու ճարակ եղած է։ Հրդեհը տարածուած է քարափին զանազան կողմերը եւ մոխիր դարձուցած է քարափին վրայ դիզուած ապրանքները։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ 78 «պատկաւորներ» որոնք չքանչան ստացած էին Խորհ. կառավարութենէն, զրկուեցան այդ պատիւէն եւ չքանշանները ետ առնուեցան։ Ատոնց մէջ է Ուկլանով, որ ժամանակին միացած էր Պուխարինի եւ յետոյ գլխուն յայտնած։

« ՍԻՒՆԻՒԹ» քարիւղաբարձ շոգենաւը, անգլիական ծովեզերքին մօտ, մառախուղին պատճառով, զարնուեցաւ շուետական շոգենաւի մը։ «Սիւնիւթ» խոշոր վէրք մը ստացաւ, բայց յանկարծ պայթում մը լսուեցաւ եւ նաւը պաշարուեցաւ բոցերով։ Քարիւղը, բոց առած, տարածուեցաւ ծովուն վրայ։ Օգնութեան հասան անգլիական շոգենաւերը եւ ազատեցին նաւազներէն ոմանք։ Նաւապետը եւ 18 նաւազներ զոհ գացին բոցերուն։

Պետրոս եւ Ցովիկ Եղիազարեան, Օրիորդներ Կատարինէ եւ Գոհար Եղիազարեան, Պ. Պ. Մկրտիչ եւ Միհրան Եղիազարեան (Իրան), Տիկին Աննիկ Շալճեան, Տիկին Աղաւնի Սեւումեանց, Տիկին Էլիզա Էլմասեան (Պարսս), սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, եղբօր, մօրեղբօր՝

ՍՏԵՓԱՆ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆԻ

ցաւադէտ մահը որ տեղի ունեցաւ յետ կարճատեւ հիւանդութեան, յուլիս 28ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 31 Յուլիս, երկուշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին հայ կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ, 10 Rue Thouin, Փարիզ (6). մէթրօ Monge, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Պանեօ – Փարիզին գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ․— Մասնաւոր մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի որ կայս իբր այն նկատել։

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

(ՄՈՆՓԱՐՆԱՍԻ ԿԱԹՈՐԱՆԻՆ ՎԵՐԵՒԸ)

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

30 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէն մինչեւ երեկոյ

կը խօսի Յ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իր մասնակցութիւնը կը բերէ «Րաֆֆի» երգչախումբը, ծայլական երգերով ու պարերով։

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան «Արդարութեանծներու շիրիմին։

Եւրոպական պար անտառին մէջ ընկերակցութեամբ նուագախումբի

Ճոխ պիւֆէ։ Անձրեւի պարագային տեղի կ՚ունենայ միայն շիրիմի այցելութիւն։

Քան տը Սէվրէն առնել 1 Թիւ օթօպիւսը եւ իջնել Շավիլ Puits sans vin. Տարցնել գերեզման տանող ճամբու ճէստոնի անտառը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱԹ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԱՆԻԷՌ ԳՈՒԱԺՈԼՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Արժանթէօյի անտառի Մոնթէն վիլ աղբիւրին մօտ

Խօսք կ՚առնէ Ընկ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, զուարթ մթնոլորտ. ընկերակցութեամբ Թառի։

Մեկնում.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Մոնթէն Ռոզին։

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային պատուագրեալ վայր

Մուտքը ազատ է

ԿՈՉ

Ֆրանսայի Լէզ Միութեան Մասնաճիւղերու, ինչպէս նաեւ ձէզէլ Մասսայի ու Սարիոյ մեր հերոսական ընկերներուն անունով կը հրաւիրեմ բոլոր մեր ընկերները ու ֆիլոսանագէտ հայրենակիցները որ տասնամեակներէն մասնակցին Ամս. ճաշի գաղթականներուն համար բացուած հանգանակութեան։ Դրամական առաքումներ եւս կարելի է ընել հետեւեալ հասցէներուն։

Diran Tekeian. 6 rue d'Arcole, Marseille, Bar Massis. 7 rue des Petits Maries. Marseille, Lyon.— 154. rue Pierre Corneille. Valance.— Bagdalian. 4. rue Bouffier. Decines.- Sirouni 8 av. du Maréchal Foch. Nice Cannes.— H. Neehanian. 1 av. Bel Air.

ՏԻՐ. ՍԷԹԵԱՆ
Փառուոյ նախագահ Ֆրանսական բաժակի նախկին
Լէգէոնականներու Միութեան

X

Սանճաքի գաղթականներուն օգնութեան համար Փարիզի եւ շրջակայքի հայութեան մէջ հանգանակութիւն կատարելու նպատակով Թաղեպրեական Ընդհ. Միութեան նշանակած Յանձնախումբը խորհրդակցական նիստ մը գումարեց Յուլիս 27ին, հինգշաբթի օր, Նուպարեան Մատենադարանին մէջ, եւ որոշեց որ, իր կազմը ամբողջացնելու եւ զօրացնելու համար իր մէջ ներկայացուած ըլլան Փարիզի եւ շրջակայքի բոլոր ազգային Միութիւնները եւ Մարմինները։

Յանձնախումբը, կը խնդրուի Փարիզի բոլոր ազգային միութիւններէն եւ մարմիններէն որ հանեն իրենց ներկայացուցիչը դրկել հանգանակութեան յանձնախումբին յառաջիկայ նիստին, որ տեղի պիտի ունենայ երեքշաբթի. 1 Օգոստոս, ժամը 4ին, 8 բիւ Պասիւս, Բարեգործականի Տան մէջ։

X

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱԺՈԼՈՆԻ մէջ կազմուած է հանգանակիչ մարմին մը մասնակցութեամբ տեղական բոլոր միութիւններուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլ – Փրասայի Մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ յառաջիկայ Կիրակի, 30 Յուլիս, Ս. Պատարագէ ետք մատնաւոր Հոգեհանգիստ պիտի կատարուի ողբացեալ Հայկազն Գույումճեանի եւ իր զաւկին՝ Քերովբէ Գույումճեանի յիշատակին, համաձայն Գույումճեան ընտանիքի փափաքին։

Le Gerant : H. STEPHAN

17 Rue Damesme .. Paris (13) Imprimerie A-DER (AGOPIAN)